

Međunarodni sud za
krivično gonjenje
osoba odgovornih za
teška kršenja
međunarodnog humanitarnog
prava na teritoriju bivše
Jugoslavije od 1991.

Predmet br. IT-08-91-T
Datum: 27. mart 2013.
Original: engleski

PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II

Sudije: sudija Burton Hall, predsjedavajući
sudija Guy Delvoie
sudija Frederik Harhoff

Sekretar: g. John Hocking

Presuda: 27. mart 2013.

TUŽILAC

protiv

**MIĆE STANIŠIĆA
STOJANA ŽUPLJANINA**

JAVNO

PRESUDA

Tom 1 od 3

Tužilaštvo

gđa Joanna Korner
g. Thomas Hannis

Obrana

g. Slobodan Zečević i g. Slobodan Cvijetić za Miću Stanišića
g. Dragan Krgović i g. Aleksandar Aleksić za Stojana Župljanina

SADRŽAJ

I. UVOD	1
II. PITANJA U VEZI S DOKAZNIM POSTUPKOM.....	5
III. MJERODAVNO PRAVO.....	8
A. OPŠTI USLOVI KRIVIČNIH DJELA PREDVIĐENIH STATUTOM.....	8
1. Zločini protiv čovječnosti po članu 5.....	8
2. Kršenja zakona ili običaja ratovanja po članu 3	11
B. OBILJEŽJA OSNOVNIH KRIVIČNIH DJELA	13
1. Ubistvo, zločin protiv čovječnosti, po članu 5(a) (tačka 3).....	13
2. Ubistvo, kršenje zakona ili običaja ratovanja, na osnovu člana 3 (tačka 4)	14
3. Istrebljenje, zločin protiv čovječnosti, po članu 5(b) (tačka 2).....	14
4. Mučenje, zločin protiv čovječnosti, po članu 5(f) (tačka 5)	15
5. Mučenje, kršenje zakona ili običaja ratovanja, po članu 3 (tačka 6)	16
6. Okrutno postupanje, kršenje zakona ili običaja ratovanja, po članu 3 (tačka 7)	17
7. Druga nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, po članu 5(i) (tačka 8)	17
8. Deportacija, zločin protiv čovječnosti, po članu 5(d) (tačka 9) i druga nehumana djela (prisilno premještanje), zločin protiv čovječnosti, po članu 5(i) (tačka 10)	18
9. Progon, zločin protiv čovječnosti, po članu 5(h) (tačka 1).....	20
(a) Posebni uslovi za progon.....	20
(b) Obilježja osnovnih djela progona.....	21
(i) Ubistvo (lišavanje života)	21
(ii) Mučenje, okrutno postupanje, i druga nehumana djela	21
(iii) Uspostavljanje i održavanje nehumanih uslova za život u zatočeničkim objektima	22
(iv) Zatočenje.....	22
(v) Deportacija i druga nehumana djela (prisilno premještanje)	23
(vi) Pljačkanje imovine.....	23
(vii) Bezobzirno razaranje gradova i sela, uključujući razaranje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji i drugim kulturnim građevinama	24
(viii) Nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera	26
C. ELEMENTI VIDOVA INDIVIDUALNE KRIVIČNE ODGOVORNOSTI.....	27
1. Član 7(1) Statuta	27
(a) Planiranje.....	27
(b) Podsticanje	27
(c) Naređivanje	28
(d) Izvršenje	29
(e) Pomaganje i podržavanje	31
2. Član 7(3) Statuta	32
3. Odnos između članova 7(1) i 7(3)	36
IV. POLITIČKI I ISTORIJSKI RAZVOJ DOGAĐAJA	37
V. POSTOJANJE ORUŽANOG SUKOB A	41
VI. OPŠTINE.....	42
A. BANJA LUKA	42
1. Optužbe iz Optužnice.....	42
2. Analiza dokaza.....	43
(a) Uvod.....	43
(b) Razdoblje koje je prethodilo predmetnom periodu	43

(c) SOS preuzima vlast 3. aprila 1992. godine	44
(d) Opštinski organi vlasti prihvataju zahtjeve SOS-a.....	48
(e) Provođenje u djelo zahtjeva SOS-a.....	49
(i) Otpuštanje milicionera koji su odbili da potpišu svečanu izjavu.....	49
(ii) Dokazi o drugim otpuštanjima Muslimana i Hrvata s posla.....	52
(f) Bezbjednosna situacija u Banjoj Luci poslije 3. aprila 1992. godine	54
(g) Hapšenja.....	56
(i) CSB Banja Luka	56
(ii) Manjača.....	60
a. Osnivanje logora.....	60
b. Ovlasti nad logorom	60
c. Premještanja zatočenika iz drugih opština.....	61
d. Status zatočenika	62
e. Uslovi u logoru	64
f. Premlaćivanja i drugi oblici zlostavljanja.....	65
g. Incidenti ubistva koji se stavljaju na teret optuženima.....	66
h. Pokušaj Tadeusza Mazowieckog i novinara da posjete Manjaču u avgustu 1992.godine	69
(h) Deportacija i prisilno premještanje iz Banje Luke	70
3. Činjenični zaključci	71
4. Pravni zaključci.....	75
B. DONJI VAKUF	79
1. Optužbe iz Optužnice.....	79
2. Analiza dokaza.....	80
(a) Osnovni podaci.....	80
(b) Preuzimanje vlasti u Donjem Vakufu	81
(c) Razaranje džamija	84
(d) Hapšenja i pritvaranja	84
(i) Skladište TO-a	85
(ii) Fabrika "Vrbas-Promet"	85
(iii) "Kuća" prekoputa zgrade SJB-a	87
3. Činjenični zaključci	87
4. Pravni zaključci.....	90
C. KLJUČ.....	93
1. Optužbe iz Optužnice.....	93
2. Analiza dokaza.....	94
(a) Osnovni podaci.....	95
(b) Preuzimanje vlasti u Ključu	96
(c) Hapšenje i zatočavanje	98
(i) Zgrada SJB-a Ključ.....	98
(ii) Osnovna škola "Nikola Mačkić".....	100
(d) Lišavanja života	101
(i) Lišavanja života u Velagićima.....	101
(ii) Lišavanja života u Biljanima	104
(e) Oduzimanje, pljačka i krađa imovine.....	105
(f) Razaranje vjerskih i kulturnih objekata	105
(g) Deportacija i prisilno premještanje	106
3. Činjenični zaključci	107
4. Pravni zaključci.....	110
D. KOTOR-VAROŠ.....	113
1. Navodi Optužnice	113
2. Analiza dokaza.....	114
(a) Kontekst	114
(b) Preuzimanje vlasti.....	115

(i) Napadi na nesrpski dio grada i na okolna sela	120
(ii) Uništavanje kulturnih i vjerskih ustanova	124
(iii) Konvoji	125
(c) Događaji u zgradi SJB-a Kotor-Varoš.....	128
(d) Događaji u zatvoru	130
(e) Događaji u pilani	137
(f) Događaji u Domu zdravlja	139
3. Činjenični zaključci	146
4. Pravni zaključci.....	153
E. PRIJEDOR	157
1. Navodi Optužnice	157
2. Analiza dokaza.....	159
(a) Kontekst	159
(b) Rukovodstvo bosanskih Srba i snage u Prijedoru	160
(c) Napad i preuzimanje vlasti u Prijedoru i na okolnim područjima.....	163
(i) Lišavanja života u Kozarcu i na okolnim područjima	170
(ii) Lišavanja života na području Brda, uključujući Čarakovo i Bišćane	175
(d) Zatočenički objekti.....	182
(i) Zgrada SJB-a.....	183
(ii) Fudbalski stadion u Ljubiji	185
(iii) Logor Keraterm	187
(iv) Logor Omarska	192
(v) Logor Trnopolje.....	199
a. Skender Vakuf	205
(e) Uklanjanje stanovništva i prisvajanje imovine.....	209
3. Činjenični zaključci	211
4. Pravni zaključci.....	220
F. SANSKI MOST	225
1. Optužbe iz Optužnice.....	225
2. Analiza dokaza.....	226
(a) Uvod.....	226
(b) Jačanje međunacionalnih tenzija i naoružavanje stanovništva	227
(c) Politička zbivanja	231
(d) Erupcija nasilja.....	234
(e) Otpuštanje s posla.....	235
(f) Prisustvo organizovanih muslimanskih oružanih formacija	237
(g) Vojna dejstva protiv muslimanskih dijelova grada Sanskog Mosta	238
(h) Napadi na druga sela u opštini Sanski Most	240
(i) Uništavanje vjerskih objekata	242
(j) Hapšenja u Sanskom Mostu	244
(i) Hapšenja istaknutih građana Sanskog Mosta muslimanske i hrvatske nacionalnosti.....	244
(ii) Hapšenja Muslimana i Hrvata poslije vojnih operacija	245
(k) Individualna hapšenja i uslovi zatočenja.....	248
a. Hapšenje i prvobitno zatočenje Mirzeta Karabega u pritvorskom objektu	248
b. Hapšenje i prvobitno zatočenje Adila Draganovića u pritvorskom objektu.....	250
c. Hapšenje i prvobitno zatočenje svjedoka ST217 u pritvorskom objektu	250
d. Hapšenje i prvobitno zatočenje Enisa Šabanovića u pritvorskom objektu.....	251
(l) Zatočavanje u zatvoreničkom logoru u fabrici "Betonirka"	252
(m) Zatočavanje u sportskoj dvorani škole "Hasan Kikić"	254
(n) Ostali dokazi o odlasku Muslimana i Hrvata iz Sanskog Mosta.....	255
3. Zaključci o činjenicama	256
4. Pravni zaključci.....	261
G. TESLIĆ.....	265
1. Optužbe iz Optužnice.....	265

2. Analiza dokaza.....	266
(a) Preuzimanje vlasti i proizvoljna hapšenja	266
(b) Zatočenički centri.....	271
(i) Zgrada SJB-a.....	271
(ii) Skladište TO-a	275
(c) Uklanjanje civilnog stanovništva	278
(d) Razaranje vjerskih i kulturnih objekata.....	279
3. Zaključci o činjenicama	280
4. Pravni zaključci.....	282
H. BIJELJINA	284
1. Optužbe iz Optužnice.....	284
2. Analiza dokaza.....	285
(a) Kontekst	285
(b) Deportacija i prisilno raseljavanje.....	286
(c) Logor Batković.....	290
3. Zaključci o činjenicama	296
4. Pravni zaključci.....	299
I. BILEĆA	301
1. Optužbe iz Optužnice.....	301
2. Analiza dokaza.....	302
(a) Kampanja hapšenja 10. juna 1992. godine.....	305
(b) Hapšenje i premještanje Junuza Murguza i svjedoka ST028 u Đački dom	306
(c) Uslovi zatočenja u Đačkom domu	308
(d) Zatočenički centar iza SJB-a u Bileći	311
3. Činjenični zaključci	313
4. Pravni zaključci.....	315
J. BOSANSKI ŠAMAC	318
1. Optužbe iz Optužnice.....	318
2. Analiza dokaza.....	319
(a) Preuzimanje vlasti u Bosanskom Šamcu.....	320
(b) Proizvoljna hapšenja i pljačkanje imovine.....	322
(c) Zatočenje u SJB-u Bosanski Šamac	326
(d) Zatočenje u zgradi TO-a	327
(e) Zatočenje u skladištu u Crkvini.....	330
(f) Protjerivanje i nanošenje štete kulturnim objektima u Bosanskom Šamcu	332
3. Činjenični zaključci	333
4. Pravni zaključci.....	335
K. BRČKO	337
1. Optužbe iz Optužnice.....	337
2. Analiza dokaza.....	339
(a) Pozadina	339
(b) Preuzimanje vlasti i događaji koji su uslijedili poslije toga.....	341
(c) Zgrada SJB-a u Brčkom	345
(d) Autobusno preduzeće "Laser"	348
(e) Sportska dvorana "Partizan" u Brčkom.....	349
(f) Logor Luka	350
3. Činjenični zaključci	358
4. Pravni zaključci.....	362
L. DOBOJ.....	365
1. Optužbe iz Optužnice.....	365
2. Analiza dokaza.....	366
(a) Osnovni podaci.....	366
(b) Preuzimanje vlasti u Doboju i događaji koji su uslijedili	370

(c) Centralni zatvor u Doboju	374
(d) Hapšenja	378
(e) Razaranje vjerskih objekata	379
(f) Deportacija i prisilno premještanje	381
3. Činjenični zaključci	381
4. Pravni zaključci	384
M. GACKO	386
1. Optužbe iz Optužnice	386
2. Analiza dokaza	388
(a) Osnovni podaci	388
(b) Zgrada SJB-a Gacko	393
(c) Hotel elektrane	397
3. Činjenični zaključci	399
4. Pravni zaključci	402
N. ILIJAŠ	405
1. Optužbe iz Optužnice	405
2. Analiza dokaza	406
(a) Osnovni podaci i preuzimanje vlasti u Ilijašu	406
(b) Zauzimanje Lješeva	408
(c) Zauzimanje Gornje Bioče	408
(d) Događaji u SJB-u Ilijaš	409
(e) Događaji na željezničkoj stanici u Podlugovima	410
(f) Događaji u skladištu "Iskra" u Podlugovima	411
3. Činjenični zaključci	412
4. Pravni zaključci	413
O. PALE	415
1. Optužbe iz Optužnice	415
2. Analiza dokaza	416
(a) Osnovni podaci	416
(b) Osnivanje srpskog SJB-a i događaji koji su uslijedili	418
(c) Napad na Renovicu	422
(d) Napad na Donju Vinču	424
(e) Fiskulturna sala na Palama	425
(f) Uklanjanje nesrba iz Pala konvojima	431
3. Činjenični zaključci	432
4. Pravni zaključci	436
P. VIŠEGRAD	439
1. Optužbe iz Optužnice	439
2. Analiza dokaza	439
(a) Osnovni podaci	439
(b) Snage milicije u Višegradu	443
(c) Događaji u Višegradu od maja 1992. godine	444
(d) Lišavanja života na rijeci Drini	446
(e) Požar u Pionirskoj ulici	449
(f) Istraga milicije u vezi sa zločinima nad nesrbima	451
3. Činjenični zaključci	452
4. Pravni zaključci	455
Q. VLASENICA	457
1. Optužbe iz Optužnice	457
2. Analiza dokaza	459
(a) Osnovni podaci	459
(b) Preuzimanje vlasti u Vlasenici i događaji koji su uslijedili	460
(c) Napad na selo Drum	465

(d) Zgrada SJB-a Vlasenica	466
(e) Opštinski zatvor u Vlasenici	468
(f) Logor Sušica	469
(g) Lišavanje života muškaraca u Novoj Kasabi	479
3. Činjenični zaključci	480
4. Pravni zaključci.....	485
R. VOGOŠĆA	488
1. Optužbe iz Optužnice.....	488
2. Analiza dokaza.....	489
(a) Osnovni podaci.....	489
(b) Preuzimanje vlasti u Vogošći.....	490
(c) Zauzimanje Svraka	491
(d) Bunker	492
(e) Planjina kuća	496
3. Činjenični zaključci	499
4. Pravni zaključci.....	501
S. ZVORNIK.....	503
1. Optužbe iz Optužnice.....	503
2. Analiza dokaza.....	505
(a) Osnovni podaci.....	505
(i) Glavni izvori dokaza	505
(ii) Nacionalni sastav	506
(iii) Ključni akteri	506
(iv) Pogoršavanje međunacionalnih odnosa	506
(b) Preuzimanje vlasti u Zvorniku	507
(i) Zauzimanje Diviča	512
(ii) Zauzimanje Kostijereva i Drinjače	514
(iii) Zauzimanje Klise	516
(iv) Hapšenja u Đulićima.....	517
(v) Kozluk.....	517
(vi) Naseljavanje Srba u muslimanskim selima	518
(c) Zatočenički centri.....	518
(i) Zgrada SUP-a.....	518
(ii) Dom u Čelopeku	518
(iii) Upravna zgrada "Novog izvora" i Sud za prekršaje	521
(iv) Dom kulture u Drinjači i škola u Drinjači	524
(v) Poljoprivredno dobro "Ekonomija"	527
(vi) Tehnička škola u Karakaju i Gerina klaonica	528
(d) Razaranje džamija.....	532
3. Činjenični zaključci	534
4. Pravni zaključci.....	542

I. UVOD

1. Ovaj predmet tiče se uloge i odgovornosti Miće Stanišića i Stojana Župljanina (dalje u tekstu: optuženi) u događajima u Bosni i Hercegovina (dalje u tekstu: BiH) nakon stvaranja republike bosanskih Srba – Republike Srpske (dalje u tekstu: RS). Druga izmijenjena objedinjena optužnica, podignuta 23. novembra 2009. godine (dalje u tekstu: Optužnica), tereti obojicu za zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja počinjene tokom tih događaja.¹

2. Mićo Stanišić rođen je 30. juna 1954. godine u selu Ponor, opština Pale, u BiH.² Od 21. decembra 1991. bio je ministar bez portfelja u Ministarskom savjetu i *ex officio* član Savjeta za nacionalnu bezbjednost koji je bio prvi *de facto* izvršni organ RS.³ Stanišić je od 1. aprila 1992. godine bio ministar novoosnovanog MUP-a RS i, kao takav, član Vlade RS.⁴

3. Stojan Župljanin rođen je 22. septembra 1951. godine u selu Maslovare, opština Kotor-Varoš, u BiH. Godine 1975. započeo je karijeru u Sekretarijatu unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: SUP) u Banjoj Luci, 1978. godine postavljen je za komandira stanice milicije Mejdan u Banjoj Luci, a 1981. godine postavljen je za komandira stanice milicije Centar u Banjoj Luci. Godine 1985. postao je načelnik Odjeljenja za suzbijanje opšteg kriminaliteta u opštinskom SUP-u u Banjoj Luci. Od 1991. godine nadalje bio je načelnik regionalnog Centra službi bezbjednosti (dalje u tekstu: CSB) u Banjoj Luci. Takođe je, najkasnije od 5. maja 1992. do jula 1992. godine bio član Kriznog štaba Autonomne Regije Krajine (dalje u tekstu: ARK).⁵

4. Prema Optužnici, Mićo Stanišić i Stojan Župljanin snose krivičnu odgovornost po članu 7(1) Statuta Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Statut) za krivična djela iz članova 3 i 5 Statuta.⁶ Prema navodima, Stanišić je počinio, podsticao ili je pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje tih krivičnih djela,⁷ dok ih je Župljanin planirao, podsticao, naredio, počinio ili je pomagao i podržavao njihovo planiranje, pripremu ili izvršenje.⁸

5. U Optužnici se objašnjava da riječ "počinio" u kontekstu člana 7(1), podrazumijeva učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu (dalje u tekstu: UZP) u svojstvu saizvršioca.⁹ Cilj navodnog UZP-a bio je trajno uklanjanje bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugog

¹ Optužnica, par. 11, 12.

² Optužnica, par. 1.

³ Optužnica, par. 2.

⁴ Optužnica, par. 2.

⁵ Optužnica, par. 3.

⁶ Optužnica, par. 4, 5.

⁷ Optužnica, par. 4.

⁸ Optužnica, par. 5.

nesrpskog stanovništva sa teritorije planirane srpske države. Prema navodima, taj UZP je nastao najkasnije 24. oktobra 1991. godine, kada je osnovana Skupština srpskog naroda u BiH, i postojao je do potpisivanja Dejtonskog sporazuma 1995. godine.¹⁰ Cilj navodnog UZP-a ostvaren je sredstvima koja su navodno obuhvatala činjenje zločina navedenih u tačkama 1-10 Optužnice.¹¹

6. Najkasnije od 1. aprila 1992. godine pa barem do 31. decembra 1992. godine Stanišić i Župljanin su, putem svojih funkcija i ovlaštenja, navodno djelovali u dogovoru s drugim učesnicima UZP-a, među kojima su bili (a) Momčilo Krajišnik, Radovan Karadžić, Biljana Plavšić, Nikola Koljević, Momčilo Mandić, Velibor Ostojić, Ratko Mladić i drugi članovi rukovodstva bosanskih Srba; (b) istaknuti članovi Srpske demokratske stranke (dalje u tekstu: SDS) na republičkom, regionalnom i opštinskom nivou; (c) istaknuti pripadnici Jugoslavenske narodne armije (dalje u tekstu: JNA) i Vojske Republike Srpske (dalje u tekstu: VRS), uključujući Momira Talića; (d) istaknuti pripadnici CSB-a i službi javne bezbjednosti (dalje u tekstu: SJB), uključujući Simu Drljaču; (e) istaknuti članovi regionalnih i opštinskih kriznih štabova, uključujući Radoslava Brđanina; i (f) istaknuti članovi drugih civilnih organa u BiH.¹²

7. Prema navodima, ti česnici provodili su UZP putem fizičkih izvršilaca za izvršenje *actus reus* zločina počinjenih u ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja. Fizički izvršioци tih zločina bili su pripadnici srpskih snaga, koje su kolektivno uključivale pripadnike MUP-a RS, VRS-a, JNA, Vojske Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ), Teritorijalne odbrane (dalje u tekstu: TO), MUP-a Srbije i kriznih štabova, pripadnike srpskih paravojnih snaga i dobrovoljačkih jedinica iz Srbije i Bosne, kao i lokalne bosanske Srbe koji su postupali po njihovim uputstvima ili u skladu s direktivama gorenavedenih snaga.¹³

8. Mićo Stanišić se tereti kao krivično odgovoran za zločine počinjene u sljedećih 20 opština: Banja Luka, Bijeljina, Bileća, Bosanski Šamac, Brčko, Doboј, Donji Vakuf, Gacko, Ilijaš, Ključ, Kotor-Varoš, Pale, Prijedor, Sanski Most, Skender Vakuf, Teslić, Vlasenica, Višegrad, Vogošća i Zvornik (dalje u tekstu: Opštine). Prema navodima, učestvovao je u formiranju organa i snaga bosanskih Srba koji su provodili preuzimanje vlasti u Opštinama uz primjenu sile, kao i u formulisanju politike bosanskih Srba na nivou rukovodstva kako bi se osiguralo to preuzimanje vlasti i uklanjanje nesrpskog stanovništva uz primjenu sile. Navodi se da je Mićo Stanišić komandovao i upravljao snagama MUP-a RS i pomogao u koordinaciji tih snaga, koje su djelovale

⁹ Optužnica, par. 6.

¹⁰ Optužnica, par. 7.

¹¹ Optužnica, par. 13.

¹² Optužnica, par. 8, 10.

¹³ Optužnica, par. 9.

zajedno ili u kordinaciji s kriznim štabovima, VRS-om i drugim srpskim snagama na ostvarenju ciljeva UZP-a. Stanišić je navodno takođe omogućio osnivanje i funkcionisanje logora i zatočeničkih objekata u kojima su pripadnici srpskih snaga tukli, ubijali i seksualno zlostavljali zatočenike nesrbe. Prema tome, navodi se da Stanišić, iako je kao ministar MUP-a RS bio dužan da štiti bosanske Muslimane, bosanske Hrvate i drugo nesrpsko stanovništvo, nije preduzeo odgovarajuće mjere da to učini. Nadalje, navodno je ohrabrio i omogućio počinjenje zločina od strane srpskih snaga time što nije preduzeo odgovarajuće korake u cilju istrage, hapšenja, ili kažnjavanja počinitelja takvih zločina, čime je doprinio održavanju klime nekažnjivosti u vezi s takvim zločinima, uključujući i učešće u tobožnjim istragama o tim zločinima.¹⁴

9. Stojan Župljanin se tereti kao krivično odgovoran za zločine počinjene u sljedećih šest opština: Banja Luka, Donji Vakuf, Ključ, Kotor-Varoš, Prijedor, Sanski Most, Skender Vakuf i Teslić (dalje u tekstu: opštine u ARK-u).¹⁵ Prema navodima, Župljanin je učestvovao u stvaranju organa i snaga bosanskih Srba koji su provodili preuzimanje vlasti u opštinama u ARK-u uz primjenu sile i učestvovali u krivičnim djelima koja se navode u Optužnici. Kako bi doprinio ostvarenju ciljeva UZP-a, navodno je izdavao naredjenja i komandovao pripadnicima i službenicima MUP-a RS koji su saradivali ili djelovali zajedno s kriznim štabovima, VRS-om i drugim srpskim snagama, kao i učestvovao u formiranju, finansiranju i snabdijevanju specijalnih jedinica i pružanju podrške tim jedinicama. Navodno je takođe omogućio, osnivao i vodio logore i zatočeničke objekte u kojima su pripadnici srpskih snaga tukli, ubijali i seksualno zlostavljali zatočenike nesrbe. Prema tome, navodi se da Župljanin nije preduzeo odgovarajuće mjere da zaštiti civilno stanovništvo ARK-a, iako je bio dužan da ga štiti. Navodi se da je, umjesto toga, ohrabrio i omogućio počinjenje zločina nad bosanskim Hrvatima, bosanskim Muslimanima i drugim nesrpskim stanovništvom od strane srpskih snaga. Nadalje, navodi se da nije preduzeo odgovarajuće korake u cilju istrage, hapšenja ili kažnjavanja počinitelja takvih zločina, iako je to kao načelnik CSB-a u Banjoj Luci bio dužan da učini, čime je doprinio očuvanju klime nekažnjivosti u vezi s takvim zločinima, kao i da je učestvovao u lažnim istragama o tim zločinima.¹⁶

10. Alternativno, tužilaštvo navodi da su krivična djela nabrojana u tačkama od 1 do 8 Optužnice, u mjeri u kojoj nisu bila u okviru cilja UZP-a, bila predvidljiva posljedica provođenja UZP-a i da su oba optužena voljno preuzela rizik da ona biti počinjena.¹⁷ Takođe alternativno, u Optužnici se navodi da, u slučaju da nijedan optuženi nije bio odgovoran kao učesnik UZP-a,

¹⁴ Optužnica, par. 11.

¹⁵ Optužnica, par. 12.

¹⁶ Optužnica, par. 12.

¹⁷ Optužnica, par. 14.

Stanišić snosi individualnu krivičnu odgovornost za podsticanje ili pomaganje i podržavanje navedenih zločina, dok Župljanin snosi individualnu krivičnu odgovornost za njihovo naređivanje, planiranje, podsticanje ili pomaganje i podržavanje.¹⁸

11. I Mićo Stanišić i Stojan Župljanin se takođe terete po članu 7(3) Statuta, zbog svojih funkcija na kojima su bili na položaju nadređenog, kao individualno krivično odgovorni za djela ili propuste potčinjenih pripadnika i službenika MUP-a RS.¹⁹ Oba optužena su navodno znala ili je bilo razloga da znaju da su njihovi potčinjeni počinili ili da se spremaju da počine krivična djela navedena u Optužnici, a nisu preduzeli nužne i razumne mjere da takva djela spriječe ili da kazne njihove počinioce.²⁰

12. Ova presuda sadrži tri toma. Prvi tom sadrži sljedeće odjeljke: Pitanja u vezi s dokaznim postupkom; Pravo; Politički i istorijski razvoj događaja; i Postojanje oružanog sukoba. Osim toga, Pretresno vijeće je u prvom tomu iznijelo i svoju analizu dokaza i zaključke te analize u vezi sa krivičnim djelima u Opštinama za koja se optuženi terete.

13. U drugom tomu Pretresno vijeće iznosi analizu sljedećih pitanja: MUP RS; Oružane snage; Postojanje zajedničkog plana, zamisli ili cilja; Prepotčinjavanje; Odgovornost Stojana Župljanina; Odgovornost Miće Stanišića; i Odmjeravanje kazne. Drugi tom sadrži i konačni Dispozitiv suđenja.

14. Treći tom sadrži dodatke Presudi: Istorijat postupka; Dokaze u vezi s pojedinačno navedenim žrtvama; Pravne izvore; i Korištene izraze i skraćenice.

¹⁸ Optužnica, par. 15-16.

¹⁹ Optužnica, par. 17-22.

²⁰ Optužnica, par. 23.

II. PITANJA U VEZI S DOKAZNIM POSTUPKOM

15. U ocjeni dokaza i mogućih nedosljednosti, Pretresno vijeće je uzelo u obzir: vrijeme koje je proteklo, razlike u pitanjima postavljanim svjedocima u različitim fazama istrage i u sudnici, kao i traumatične situacije u kojima su se mnogi svjedoci našli i to ne samo tokom događaja o kojima su svjedočili nego u mnogim slučajevima i tokom svjedočenja pred Pretresnim vijećem. U slučaju manje važnih nedosljednosti, Vijeće nije automatski odbacivalo iskaze kao nepouz dane.²¹

16. Pretresno vijeće je 10. septembra 2009. godine izdalo Smjernice za prihvatanje i izvođenje dokaza.²² Pretresno vijeće je na osnovu pravila 89(C) prihvatilo dokaze za koje je smatralo da su relevantni i imaju dokaznu vrijednost. U skladu s pravilom 89(B), Pretresno vijeće je u slučajevima koji nisu predviđeni u Pravilniku Međunarodnog suda o postupku i dokazima primijenilo pravila o dokazima koja najviše idu u prilog pravičnom odlučivanju o stvari koja se nalazi pred vijećem i koja su u duhu Statuta i opštih pravnih načela. Prema uvriježenoj praksi i uobičajenom postupku na Međunarodnom sudu, Pretresno vijeće koje prihvati dokaze iz druge ruke ima na umu da takvi dokazi imaju manju dokaznu vrijednost od neposrednog iskaza svjedoka.²³ Pretresno vijeće nije priznalo *tu quoque* kao validnu odbranu i pri utvrđivanju krivice ili nevinosti optuženih nije se oslonilo na dokaze koji se odnose na navode o zločinima koje su počinile druge strane u sukobu.²⁴

17. Pretresno vijeće je tokom suđenja prihvatilo veliku količinu dokaza. Tužilaštvo je pozvalo 80 svjedoka da svjedoče *viva voce*, odbrana je pozvala 12 svjedoka. Pretresno vijeće je prihvatilo svjedočenja 30 svjedoka koje je tužilaštvo predložilo kao dokaz i svjedočenja sedam svjedoka koje je odbrana predložila kao dokaz na osnovu pravila 92*bis*; svjedočenja 45 svjedoka koje je tužilaštvo predložilo kao dokaz i svjedočenja tri svjedoka koje je odbrana predložila kao dokaz na osnovu pravila 92*ter*; svjedočenja devet svjedoka koje je tužilaštvo predložilo kao dokaz i svjedočenje četiri svjedoka koje je odbrana predložila kao dokaz na osnovu pravila 92*quater*; svjedočenje šest svjedoka koje je tužilaštvo predložilo kao dokaz i svjedočenja tri svjedoka koje je odbrana predložila kao dokaz na osnovu pravila 94*bis*. Pretresno vijeće je uvrstilo u dokaze 3.028 dokaznih predmeta koje je tužilaštvo predložilo kao dokaze i 1.349 dokaznih predmeta koje je odbrana predložila kao dokaz. Pretresno vijeće je formalno primilo na znanje 1.042 činjenice o kojima je

²¹ V., npr., Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 49.

²² Nalog o smjernicama za prihvatanje i izvođenje dokaza, 10. septembar 2009. godine. Te smjernice su izmijenjene i dopunjene u dva navrata. Nalog o revidiranim smjernicama za prihvatanje i izvođenje dokaza, 2. oktobar 2009. godine; Nalog o daljnjim izmjenama i dopunama smjernica za prihvatanje i izvođenje dokaza, 19. avgust 2011. godine.

²³ *Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999. godine, par. 15.

²⁴ Nalog o daljnjim izmjenama i dopunama smjernica za prihvatanje i izvođenje dokaza, 19. avgust 2011. godine, par. 21.

presuđeno, a strane u postupku su usaglasile 113 činjenica.²⁵ Pretresno vijeće je uputilo strane u postupku da sastave spisak zakona, propisa i smjernica koji su bili na snazi u periodu na koji se odnosi Optužnica, o kojima su postigle saglasnost i na koje se namjeravaju pozvati na suđenju. Ta kompilacija uvrštena je u predmetni spis kao zbornik pod nazivom "Pravna biblioteka" i svim dokumentima u njemu dodijeljen je status dokaznog predmeta s prefiksom "L".

18. Pretresno vijeće je u više slučajeva uočilo nepodudarnosti u imenima počinilaca i žrtava. Ako te nepodudarnosti nisu bile od presudne važnosti, Pretresno vijeće je, s obzirom na relevantne dokaze, ipak moglo donositi zaključke na način koji ne dovodi u pitanje teret dokazivanja koji je na tužilaštvu i presumpciju nevinosti koju optuženi uživaju. Pretresno vijeće na isti je način pristupilo kraćim verzijama imena, odnosno nadimcima nekih ljudi. Premda su svjedoci često koristili izraz "Bošnjak", Pretresno vijeće se odlučilo za izraz "bosanski Musliman" kao tačniji u kontekstu događaja 1991. ili 1992. godine u BiH.

19. Pretresno vijeće je prihvatilo Ewu Tabeau kao vještaka demografa tužilaštva, Stevu Pašalića kao vještaka demografa odbrane. Kvalifikacije dr Tabeau uključuju doktorat u oblasti matematičke demografije i magisterij iz ekonometrije i statistike. Svjedočila je o svoja tri izvještaja u kojima analizira demografske promjene do kojih je došlo u svim etničkim grupama na području na koje se odnosi Optužnica. Prvi izvještaj, prvobitno sačinjen za suđenje u predmetu *Slobodan Milošević*, sadrži demografske brojeve vrijednosti o etničkom sastavu, minimalni broj i procijenjeni ukupni broj interno raseljenih lica i izbjeglica 1991., 1997. i 1998. godine.²⁶ U drugom izvještaju, koji je dodatak izvještaju u predmetu *Milošević*, analiziraju se navedene opštine na području na koje se odnosi Optužnica u periodu od 1. aprila do 31. decembra 1992. godine.²⁷ Treći izvještaj sadrži procjenu broja žrtava rata.²⁸ Tabeau je u svom istraživanju temeljito i u više koraka poredila podatke na individualnom nivou u 12 različitih izvora tokom određenog perioda. U izvještaju i usmenom svjedočenju Tabeau je opisala svoju metodologiju i objasnila kako je postupala s

²⁵ *Tužilac protiv Miće Stanišića*, predmet br. IT-04-79-PT, Odluka o formalnom primanju na znanje, 14. decembar 2007. godine, par. 46-50; Zahtjev odbrane za prekoračenje dozvoljenog broja riječi i odgovor na zahtjev i obavještenje tužilaštva u vezi s primjenom činjenica o kojima je presuđeno na Stojana Župljanina, 1. april 2009. godine; Odluka kojom se djelimično odobravaju zahtjevi tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno na osnovu pravila 94(B), 1. april 2010. godine. Pretresno vijeće je 18. jula 2011. godine preinačilo Odluku od 29. juna 2011. godine i odbilo da formalno primi na znanje četiri činjenice koje je ranije primilo na znanje. Odluka kojom se odobrava zahtjev tužilaštva za ponovno razmatranje Odluke kojom se djelimično odobrava zahtjev Miće Stanišića za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno, 18. juli 2011. godine; Odluka kojom se djelimično odobrava zahtjev Miće Stanišića za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno, 29. juni 2011. godine; pretres, 19. juli 2011. godine, T. 23498; Zajednički zahtjev tužilaštva i odbrane za zavođenje činjenica koje su strane sporazumno prihvatile, s povjerljivim Dodatkom A, 14. juli 2011. godine.

²⁶ P1627, Etnički sastav, interno raseljena lica i izbeglice iz 47 opština u Bosni i Hercegovini od 1991. do 1997.-98. godine, Izvještaj vještaka u predmetu *Slobodan Milošević*, Ewa Tabeau i drugi, 4. april 2003. godine (dalje u tekstu: Izvještaj vještaka Tabeau i drugih).

²⁷ P1628, Etnički sastav, interno raseljena lica i izbeglice iz 18 opština u Bosni i Hercegovini od 1991. do 1997. godine, Dodatak Izvještaju vještaka pripremljen za predmet *Stanišić i Župljanin*, Ewa Tabeau i drugi, 7. april 2009. godine, str. 5.

²⁸ P1630, Žrtve rata vezane za Optužnicu protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, Ewa Tabeau i Jan Zwierchowski, 18. februar 2010. godine.

netačnim i nepotpunim zapisima.²⁹ Pošto određeni službeni izvori podataka nisu bili dostupni za taj period, Tabeau se u računanju statističkih podataka za ratni period poslužila i nekim neuobičajenim izvorima podataka. Međutim, pristrasnost i neadekvatnost izvora podataka prevladana je zahvaljujući velikoj pouzdanosti podataka i solidnoj statističkoj metodologiji.³⁰

20. Kvalifikacije dr Pašalića uključuju doktorat iz prirodnih nauka i matematike. Opšte uzevši, Pašalićev stav je da statistička analiza E. Tabeau nije adekvatan metod za tumačenje obrazaca migracije u BiH.³¹ Pašalić je svoj rad okarakterisao kao dopunu radovima E. Tabeau³² i rekao je da podatke E. Tabeau smatra nepotpunim,³³ nepouzdanim,³⁴ i predmetom raznih prevara³⁵ zbog lakoće s kojom je moguće manipulirati podacima iz izvora koje je ona koristila.³⁶ Kako bi objasnio kretanje stanovništva u BiH, Pašalić uvodi teorije etničke teritorijalne homogenizacije, što je proces koji uključuje tumačenje podataka u vezi s istorijskim demografskim trendovima, društveno-ekonomskim okolnostima, kulturom i religijom kako bi se dobilo potpunije objašnjenje za kretanje stanovništva neke etničke pripadnosti³⁷ i prisilnu migraciju, koja je vrsta nedobrovoljnog kretanja podstaknutog nekim konkretnim događajem.³⁸ Valja istaći da Pašalić nije analizirao nesrpsko stanovništvo,³⁹ kao i to da ni njegovo usmeno ni njegovo pismeno svjedočenje ne sadrže objašnjenje metodologije istraživanja. Pašalić je manjkavosti svoje analize objasnio time što nije imao resurse kakve je imao istraživački tim E. Tabeau,⁴⁰ ograničenjima koja je vlada nametnula u vezi s predmetom njegovog istraživanja,⁴¹ kao i nedovoljnim vremenom za pisanje izvještaja.⁴²

21. Pretresno vijeće smatra da Pašalić svoje teorije nije uspio potkrijepiti popratnom analizom ili konkretnim dokazima, posebno u vezi s relevantnim (nesrpskim) stanovništvom, koje nije proučavao. Pašalić nije uspio potkrijepiti ni svoj prigovor stručnosti, pouzdanosti i metodologiji E. Tabeau. Pašalićevo svjedočenje stoga ima malu dokaznu vrijednost i ne dovodi u sumnju svjedočenje vještaka Tabeau u vezi s demografskim promjenama u BiH tokom relevantnih perioda. Pretresno vijeće koristi ovu priliku da doda da se pri donošenju zaključaka o optužbama za prisilno

²⁹ Ewa Tabeau, 6. oktobar 2011. godine, T. 15455-15459, 7. oktobar 2011. godine, T. 15502-15505, 15527-15533.

³⁰ Ewa Tabeau, 6. oktobar 2011. godine, T. 15471-15474, 7. oktobar 2011. godine, T. 15535-15539.

³¹ Stevo Pašalić, 11. maj, T. 20575-20576, 20589.

³² Stevo Pašalić, 11. maj 2011. godine, 20587-20588, 13. maj 2011. godine, T. 20722.

³³ Stevo Pašalić, 12. maj 2011. godine, 20670-20671.

³⁴ Stevo Pašalić, 11. maj 2011. godine, T. 20578-20579.

³⁵ Stevo Pašalić, 12. maj 2011. godine, T. 20621-20622.

³⁶ Stevo Pašalić, 13. maj 2011. godine, T. 20692-20695; 1D541, Ekspertski izvještaj, Stevo Pašalić, mart 2011. godine, str. 60.

³⁷ Stevo Pašalić, 10. maj 2011. godine, T. 20490-20491.

³⁸ Stevo Pašalić, 10. maj 2011. godine, T. 20487-20490, 11. maj 2011. godine, T. 20563-20564.

³⁹ Stevo Pašalić, 12. maj 2011. godine, T. 20636, 13. maj 2011. godine, T. 20721-20722.

⁴⁰ Stevo Pašalić, 11. maj 2011. godine, T. 20524.

⁴¹ Stevo Pašalić, 12. maj 2011. godine, T. 20636.

⁴² Stevo Pašalić, 11. maj 2011. godine, T. 20582-20583, 12. maj 2011. godine, T. 20616-20617, 20623-20624, 20629.

raseljavanje iz Optužnice nije oslanjalo isključivo na svjedočenje E. Tabeau, nego je njeno svjedočenje razmatralo u kontekstu svih drugih relevantnih dokaza izvedenih na suđenju.

III. MJERODAVNO PRAVO

A. Opšti uslovi krivičnih djela predviđenih Statutom

1. Zločini protiv čovječnosti po članu 5

22. Član 5 Statuta predviđa ovlaštenje Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za razna konkretno navedena krivična djela "kada su počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog bilo unutrašnjeg karaktera, i usmjerena protiv civilnog stanovništva". Uslov da krivična djela budu "počinjena u oružanom sukobu" predstavlja preduslov u pogledu nadležnosti,⁴³ koji iziskuje dokazivanje da je postojao oružani sukob i da su, objektivno gledano, radnje izvršioca geografski i vremenski povezane s tim oružanim sukobom.⁴⁴

23. Pored preduslova u pogledu nadležnosti, Žalbena vijeće je identifikovalo sljedećih pet opštih uslova za zločine protiv čovječnosti:

- (a) Mora postojati napad.
- (b) Napad mora biti usmjeren protiv bilo kog civilnog stanovništva.
- (c) Napad mora biti rasprostranjen ili sistematski.
- (d) Radnje izvršioca moraju predstavljati dio napada.
- (e) Izvršilac mora znati da postoji napad na civilno stanovništvo i znati, ili preuzeti taj rizik, da njegove radnje predstavljaju dio tog napada.⁴⁵

24. *Mora postojati napad.* Žalbena vijeće je razjasnilo da u kontekstu zločina protiv čovječnosti neki "napad" nije ograničen na korištenje oružane sile nego obuhvata i svako zlostavljanje civilnog stanovništva.⁴⁶ Koncepti "napada na civilno stanovništvo" i "oružanog sukoba" su odvojeni.⁴⁷ Napad bi mogao prethoditi, duže potrajati ili se nastaviti tokom oružanog sukoba, ali ne mora

⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 249.

⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 83; upor. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 249, 251.

⁴⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85, 102.

⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 86.

⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 251.

predstavljati njegov dio.⁴⁸ Prilikom utvrđivanja da li je postojao napad na neko konkretno civilno stanovništvo, eventualni sličan napad protivnika u sukobu nije relevantan.⁴⁹

25. *Napad mora biti usmjeren protiv bilo kog civilnog stanovništva.* Za neki napad se može smatrati da je usmjeren protiv civilnog stanovništva ako je civilno stanovništvo predstavljalo "primarni, a ne uzgredni cilj napada".⁵⁰ Žalbena vijeće u predmetu *Kunarac i drugi* je potvrdilo da "upotreba riječi 'stanovništvo' ne znači da je napadnuto cijelo stanovništvo neke geografske cjeline u kojoj je došlo do napada".⁵¹ Dovoljno je da se Pretresno vijeće uvjerilo da je dovoljno pojedinaca ciljano tokom napada ili da su oni bili ciljani na način koji ukazuje na to da je napad za cilj imao civilno stanovništvo, "a ne ograničeni i nasumce odabrani broj pojedinaca".⁵²

26. Da bi se moglo okvalifikovati kao civilno stanovništvo u smislu člana 5, ciljano stanovništvo mora biti *pretežno* civilnog karaktera.⁵³ U sudskoj praksi je ustaljeno da to što u okviru civilnog stanovništva ima pojedinaca koji nisu obuhvaćeni definicijom civila ne lišava to stanovništvo civilnog karaktera.⁵⁴

27. Član 50(1) Dopunskog protokola I predviđa sljedeće: "Civil je svako lice koje ne pripada jednoj od kategorija lica navedenih u članu 4.A(1), (2), (3) i (6) III. konvencije i u članu 43. ovog protokola."⁵⁵ Na osnovu toga, Žalbena vijeće je zaključilo da se pripadnici oružanih snaga, kao i pripadnici milicija ili dobrovoljačkih odreda koji čine dio tih oružanih snaga, ne mogu pozivati na civilni status.⁵⁶ Konkretna situacija žrtve u vrijeme zločina može ne biti odlučujuća za njen status civila ili necivila, a pripadniku neke oružane organizacije ne pripisuje se status civila činjenicom da on ili ona nisu naoružani ili angažovani u borbi u vrijeme počinjenja tih krivičnih djela.⁵⁷ Pojam "civil" ne treba definisati ekspanzivno tako da obuhvati lica van borbenog stroja.⁵⁸ Ipak, iako pojmu "civil" treba dati restriktivnu definiciju, lice van borbenog stroja može i dalje biti žrtva neke radnje

⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 86.

⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 87, gdje se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 580.

⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 91-92.

⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 90.

⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 95; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 105; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 90.

⁵³ Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 186; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 143; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 235; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 180; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 425; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 638.

⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 50. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 186; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 235; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 180; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 425; Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 54; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 638.

⁵⁵ V. član 4(A) Ženevske konvencije III; član 43 Dopunskog protokola I.

⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 50; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113.

⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 114.

⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Marić*, par. 302; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 144.

koja predstavlja zločin protiv čovječnosti pod uslovom da su svi drugi potrebni uslovi ispunjeni, posebno da dotična radnja predstavlja dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo.⁵⁹ Žalbeno vijeće je zaključilo da nije ni uslov ni obilježje zločina protiv čovječnosti da žrtve osnovnih krivičnih djela budu civili.⁶⁰

28. *Napad mora biti rasprostranjen ili sistematski.* U sudskoj praksi je ustaljeno da napad mora biti ili rasprostranjen ili sistematski.⁶¹ Pojam "rasprostranjen" upućuje na velike razmjere napada i na broj žrtava, dok pojam "sistematski" upućuje na organizovan karakter radnji nasilja i slabu vjerovatnost da su se oni nasumično desili.⁶² Sistematski napad se obično izražava kao obrazac krivičnih djela koji uključuje "redovno ponavljanje, koje nije slučajno, sličnog kriminalnog ponašanja".⁶³ Dokaz o postojanju nekog plana ili nekakve politike iza tog napada može poslužiti dokaznoj svrsi prilikom dokazivanja da je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva ili da je bio rasprostranjen ili sistematski, ali plan ili politika ne predstavljaju pravni uslov člana 5.⁶⁴ Neka pojedinačna radnja ili ograničeni broj radnji mogu se okvalifikovati kao zločin protiv čovječnosti pod uslovom da se ne može reći da su bili izolovani ili nasumični i da su ispunjeni svi drugi uslovi.⁶⁵

29. *Radnje izvršioca moraju predstavljati dio napada.* Radnje izvršioca moraju predstavljati dio napada na civilno stanovništvo, iako ne moraju biti počinjene usred tog napada.⁶⁶ Ovaj uslov se ponekad izražava u smislu nekusa između djela izvršioca i napada.⁶⁷ Zločin koji je počinjen prije ili poslije glavnog napada na civilno stanovništvo, ili je bio prostorno udaljen od njega, ipak bi mogao, ako je u dovoljnoj mjeri povezan, predstavljati dio tog napada. Međutim, ako je ta radnja bila u tolikoj mjeri udaljena od napada da se, nakon što se uzmu u obzir kontekst i okolnosti u kojima je počinjena, za nju ne može razumno reći da predstavlja dio tog napada, ona neće predstavljati zločin po članu 5.⁶⁸

30. *Izvršilac mora znati da postoji napad na civilno stanovništvo i znati, ili preuzeti taj rizik, da njegove radnje čine dio tog napada.* Izvršilac mora imati potrebnu namjeru da počini navodna osnovna krivična djela, i on ili ona moraju znati da postoji napad na civilno stanovništvo i da

⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 313.

⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 32; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 307.

⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 93.

⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 94; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94.

⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94.

⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 120; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 98, 101.

⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 94; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 96.

⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 100.

⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 99, 101.

⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 100.

njegove ili njene radnje čine dio tog napada.⁶⁹ Izvršilac ne mora imati saznanja o pojedinostima napada.⁷⁰ Motivi izvršioca za učestvovanje u napadu nisu relevantni.⁷¹ Izvršilac ne mora dijeliti cilj ili svrhu koji stoje iza napada, i može počiniti zločin protiv čovječnosti iz čisto ličnih razloga.⁷²

2. Kršenja zakona ili običaja ratovanja po članu 3

31. Uvodni stav člana 3 Statuta predviđa da je Međunarodni sud "nadležan da krivično goni osobe koje su prekršile zakone ili običaje ratovanja", a potparagrafi tog člana predviđaju neiscrpnu listu krivičnih djela koja se kvalifikuju kao takva kršenja. Član 3 predstavlja rezidualnu odredbu, koja povjerava nadležnost nad bilo kojim teškim krivičnim djelom protiv međunarodnog humanitarnog prava koje nije obuhvaćeno članovima 2, 4, ili 5 — pored krivičnih djela koja su izričito navedena u potparagrafima tog člana.⁷³ Statutom nije predviđena nikakva definicija kršenja zakona ili običaja ratovanja, ali u praksi Međunarodnog suda su ustaljeni sljedeći opšti uslovi:

- (a) postojanje stanja unutrašnjeg ili međunarodnog oružanog sukoba;
- (b) postojanje nekusa između radnji fizičkog izvršioca i oružanog sukoba;
- (c) ponašanje fizičkog izvršioca narušava neko pravilo međunarodnog humanitarnog prava, bilo konvencionalne bilo običajne prirode;
- (d) kršenje relevantnog pravila mora povući individualnu krivičnu odgovornost osobe koja je prekršila to pravilo; i
- (e) kršenje mora biti "teško".

32. *Stanje unutrašnjeg ili međunarodnog oružanog sukoba postojalo je u periodu na koji se odnosi Optužnica.* Jedan od uslova iz člana 3 je postojanje oružanog sukoba.⁷⁴ Iako u istorijskom smislu nije bilo precizne definicije "oružanog sukoba" u međunarodnom pravu,⁷⁵ Međunarodni sud je koristio kriterijume koji su formulisani 1995. godine Drugostepenom presudom u predmetu *Tadić*, prema kojima "oružani sukob postoji svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država ili

⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 124; Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248.

⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102.

⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 103.

⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 103; upor. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248, 252.

⁷³ Odluka po interlokutornoj žalbi na nadležnost u predmetu *Tadić*, par. 91.

⁷⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 182; Odluka po interlokutornoj žalbi na nadležnost u predmetu *Tadić*, par. 67.

⁷⁵ V. Jean Pictet (ur.), *Commentary, Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field* (1952., 1. reprint 1995.) (dalje u tekstu: Komentar MKCK-a uz Prvu ženevsku konvenciju), str. 49.

produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države."⁷⁶

33. Pretresna vijeća koja ocjenjuju unutrašnje oružane sukobe moraju uzeti u obzir kako intenzitet sukoba tako i organizaciju strana u sukobu⁷⁷ da bi se isključili banditizam, građanski nemiri i neorganizovane i kratkotrajne pobune, od kojih ništa ne podliježe međunarodnom humanitarnom pravu.⁷⁸ Unutrašnji oružani sukob ne mora biti "generalizovan" u smislu da je čitava teritorija angažovana u sukobu; uslov produženog oružanog nasilja može biti ispunjen dokazima o lokalizovanim područjima na kojima su se vodile "ozbiljne borbe u dužem trajanju".⁷⁹

34. *Postojao je neksus između navodnih zločina i oružanog sukoba.* Iako mora postojati veza između navodnih krivičnih djela i oružanog sukoba, tužilaštvo ne mora pokazati da je bilo stvarnih borbenih dejstava na području na kom se navodi da su izvršena krivična djela; da bi se mogao utvrditi neksus, dovoljno je da navodni zločini budu blisko povezani s neprijateljstvima na drugim dijelovima teritorija pod kontrolom strana u sukobu.⁸⁰ Međutim, mora biti pokazano da je sukob odigrao značajnu ulogu u izvršiočevoj mogućnosti da počinji zločin, njegovoj odluci da ga počinji, načinu na koji je počinjen, ili svrsi u koju je počinjen.⁸¹

35. *Ponašanje mora narušiti neko pravilo međunarodnog humanitarnog prava, bilo običajne bilo konvencionalne prirode.*⁸² Suštinska pravila koja čine korpus međunarodnog humanitarnog prava nalaze se prvenstveno u Haškim konvencijama iz 1899. i 1907. godine i u Ženevskim konvencijama iz 1949. godine. Član 3, koji je zajednički za sve četiri Ženevske konvencije (dalje u tekstu: Zajednički član 3) smatra se za srž običajnog međunarodnog humanitarnog prava.⁸³ Pored ovih običajnih pravila, zabrane koje su relevantne za ponašanje strana u oružanom sukobu takođe se mogu naći u međunarodnim ugovorima ili sporazumina. Međutim, u tim okolnostima moraju se ispuniti dva dodatna uslova: da je sporazum "nesumnjivo bio obavezujući za strane u vreme

⁷⁶ Odluka po interlokutornoj žalbi na nadležnost u predmetu *Tadić*, par. 70.

⁷⁷ V. Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 562. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 254 (gdje se zaključuje da je određeni stepen organizacije neophodan kako bi se ustanovilo postojanje oružanog sukoba); Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 89 (gdje se zaključuje da će određeni stepen organizacije strana biti dovoljan da se ustanovi postojanje oružanog sukoba).

⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 341; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 84, 87; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 184; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 562.

⁷⁹ V. Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 31, potvrđena Drugostepenom presudom u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 333-341. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 177; Odluka po interlokutornoj žalbi na nadležnost u predmetu *Tadić*, par. 70.

⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 342.

⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 342; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 58.

⁸² Odluka po interlokutornoj žalbi na nadležnost u predmetu *Tadić*, par. 94(i)-(ii).

⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 143 (fusnote izostavljene); Odluka po interlokutornoj žalbi na nadležnost u predmetu *Tadić*, par. 89, 134.

počinjavanja navodnog krivičnog dela" i da taj sporazum ne može biti "u suprotnosti, ili izuzet od čvrstih normi međunarodnog prava".⁸⁴

36. *Kršenje pravila mora povlačiti individualnu krivičnu odgovornost i mora biti teško (dalje u tekstu: uslov težine).* Da bi Međunarodni sud mogao vršiti svoju nadležnost – koja je ograničena na "teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava"⁸⁵ – nad nekim optuženim za neku navodnu povredu međunarodnog humanitarnog prava, kršenje tog konkretnog pravila mora povlačiti nametanje individualne krivične odgovornosti, mora predstavljati povredu nekog pravila kojim se štite značajne vrijednosti i mora dovesti do teških posljedica po žrtvu.⁸⁶

37. Osim toga, kada je riječ o optužbama zasnovanim na Zajedničkom članu 3, žrtve navodnog kršenja zakona ili običaja ratovanja ne smiju aktivno učestvovati u neprijateljstvima u vrijeme izvršenja krivičnog djela.⁸⁷ Pored toga, načelo individualne krivice iziskuje da je izvršilac krivičnog djela iz Zajedničkog člana 3 znao ili trebao znati da žrtva nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima kada je krivično djelo počinjeno.⁸⁸

B. Obilježja osnovnih krivičnih djela

1. Ubistvo, zločin protiv čovječnosti, po članu 5(a) (tačka 3)

38. Da bi moglo dokazati osnovno krivično djelo ubistva kao zločina protiv čovječnosti, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove zločina protiv čovječnosti i *actus reus* i *mens rea* ubistva.

39. Da bi mogao dokazati osnovno krivično djelo ubistva, tužilac snosi teret dokazivanja: (a) da je smrt predstavljala rezultat neke radnje ili propusta optuženog ili jedne ili više osoba za koje je optuženi krivično odgovoran (*actus reus*); i (b) da su optuženi ili osobe ili osoba za koje je on krivično odgovoran namjeravali (i) da liše života žrtvu ili (ii) da joj hotimično nanesu tešku tjelesnu povredu za koju je izvršilac objektivno trebao znati da može dovesti do smrti (*mens rea*).⁸⁹

⁸⁴ Odluka po interlokutornoj žalbi na nadležnost u predmetu *Tadić*, par. 143.

⁸⁵ Član 1 Statuta; Odluka po interlokutornoj žalbi na nadležnost u predmetu *Tadić*, par. 90, 94, gdje se upućuje na Preambulu Statuta, kao i na članove 1, 9(1), 10(1), 10(2), 23(1) i 29(1).

⁸⁶ Odluka po interlokutornoj žalbi na nadležnost u predmetu *Tadić*, par. 94(iii)-(iv), 129-130. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 92 (gdje se konstatuje da se individualna krivična odgovornost može "dokazivati indirektno, među ostalim, putem primjera iz domaće prakse država koji upućuju na intenciju da se dotična zabrana kriminalizuje, uključujući izjave vladinih funkcionera i međunarodnih organizacija, kao i slučajeve da su domaći sudovi, uključujući i vojne, kažnjavali počiniocima takvih kršenja"); Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 179-180 (gdje se potvrđuje zaključak Pretresnog vijeća u predmetu *Čelebići* da nametanje krivične odgovornosti za kršenje Zajedničkog člana 3 ne krši načelo zakonitosti, *nullum crimen sine lege*).

⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 66, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420, 423-424; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 172-179.

⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 66, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 118-121; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 271.

⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261.

40. Žalbeno vijeće u predmetu *Kvočka i drugi* je zaključilo da dokaz van razumne sumnje da je neka osoba ubijena ne iziskuje nužno dokaz da je mrtvo tijelo te osobe pronađeno, te da se činjenica da je žrtva mrtva može dokazati posredno na osnovu svih izvedenih dokaza. Sve što je potrebno utvrditi na osnovu tih dokaza je da je žrtva mrtva uslijed radnji ili propusta optuženog ili jedne ili više osoba za koje je optuženi krivično odgovoran.⁹⁰

2. Ubistvo, kršenje zakona ili običaja ratovanja, na osnovu člana 3 (tačka 4)

41. Da bi moglo dokazati osnovno krivično djelo ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove kršenja zakona ili običaja ratovanja i *actus reus* i *mens rea* ubistva.⁹¹

42. Obilježja osnovnog krivičnog djela ubistva su ista kao ona koja su formulisana za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti, kako je navedeno u prethodnom odjeljku. Pored toga, da bi dokazalo ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, tužilaštvo mora takođe dokazati smrt žrtve koja nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima.⁹²

3. Istrebljenje, zločin protiv čovječnosti, po članu 5(b) (tačka 2)

43. Da bi moglo dokazati osnovno krivično djelo istrebljenja kao zločina protiv čovječnosti, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove zločina protiv čovječnosti i *actus reus* i *mens rea* istrebljenja.

44. *Actus reus* istrebljenja je čin lišavanja života velikih razmjera.⁹³ Ovo obilježje "masovnosti" jeste ono po čemu se zločin istrebljenja razlikuje od zločina ubistva.⁹⁴ "Opsežna zamisao kolektivnog ubistva" nije element krivičnog djela,⁹⁵ i, mada istrebljenje iziskuje lišavanje života masovnih razmjera, ono ne implicira bročani minimum broja žrtava.⁹⁶ Obilježje masovnih razmjera treba ocjenjivati od slučaja do slučaja, uzimajući u obzir okolnosti u kojima je došlo do lišavanja života.⁹⁷

⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 260.

⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261.

⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261.

⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 536, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 259. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 189, gdje se poziva na Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 389; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 229.

⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 536, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 260.

⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 258-259; upor. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 225.

⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 537, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 260; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 471.

⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 538. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Popović i drugi*, par. 800, gdje se poziva na Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 573; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 640.

45. "*Mens rea* istrebljivanja traži namjeru počinioca da 'da se života liši veliki broj ljudi ili da se veliki broj ljudi podvrgne takvim životnim uslovima čiji će ishod biti njihova smrt'.⁹⁸ Ne traži se namjera da se liši života određeni konkretan broj žrtava.⁹⁹

4. Mučenje, zločin protiv čovječnosti, po članu 5(f) (tačka 5)

46. Da bi moglo dokazati osnovno krivično djelo mučenja kao zločina protiv čovječnosti, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove zločina protiv čovječnosti i *actus reus* i *mens rea* mučenja.

47. Shodno praksi Međunarodnog suda, osnovno krivično djelo mučenja čine sljedeća obilježja:

- (a) Nanošenje, djelom ili propustom, teškog bola ili patnje, tjelesne ili duševne.
- (b) Djelo ili propust mora biti namjerno.
- (c) Djelo ili propust mora biti usmjereno na to da se dobiju informacija ili priznanje, da se kazni, zastraši, ponizi ili prisili žrtva ili treće lice, ili da se vrši diskriminacija protiv žrtve ili trećeg lica na bilo kojoj osnovi.¹⁰⁰

48. Kad je riječ o kriterijumu bola i patnje, Žalbena vijeće je uočilo da još nije utvrđen apsolutni stepen bola koji se traži za neku radnju kako bi ona predstavljala mučenje.¹⁰¹ Međutim, patnja ne mora ostati vidljiva. Kako je navelo Žalbena vijeće, "[u]opšteno gledano, neka djela sama po sebi čine patnju žrtava neupitnom. Silovanje je svakako jedno od tih djela. [...] Seksualno nasilje neizostavno izaziva teški fizički ili duševni bol ili patnju, što opravdava njegovu klasifikaciju kao krivično djelo mučenja".¹⁰²

49. Ne zahtijeva se da je u nanošenju teškog bola ili patnje učestvovao javni službenik ili neka osoba koja postupa u neprivatnom svojstvu. Žalbena vijeće je razjasnilo da "uslov javnog službenika ne predstavlja uslov koji se traži u običajnom međunarodnom pravu kada je riječ o krivičnoj odgovornosti pojedinca za mučenje izvan okvira Konvencije protiv mučenja"¹⁰³.

⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 536; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 259, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 522.

⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 260.

¹⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 142; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 111.

¹⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 149.

¹⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 150.

¹⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 284, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 148.

5. Mučenje, kršenje zakona ili običaja ratovanja, po članu 3 (tačka 6)

50. Da bi moglo dokazati osnovno krivično djelo mučenja kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove kršenja zakona ili običaja ratovanja i obilježja osnovnog krivičnog djela mučenja.

51. Tužilaštvo, stoga, mora dokazati postojanje stanja unutrašnjeg ili međunarodnog oružanog sukoba i postojanje nekusa između radnji fizičkog izvršioca i oružanog sukoba.

52. Kad je riječ o opštim "pravnim" uslovima mučenja po članu 3 Statuta, Pretresno vijeće smatra da je zadovoljen uslov iz člana 3 da ponašanje fizičkog izvršioca narušava neko pravilo međunarodnog humanitarnog prava, bilo konvencionalne bilo običajne prirode, pošto zabrana mučenja ne predstavlja samo običajno međunarodno pravo¹⁰⁴ nego i *jus cogens*.¹⁰⁵ U tom pogledu, Pretresno vijeće napominje da Zajednički član 3(1) Ženevskih konvencija zabranjuje "povrede koje se nanose životu i telesnom integritetu, naročito sve vrste ubistva, sakaćenja, svireposti i *mučenja*"; Član 87 Ženevske konvencije III, koji se bavi kaznama za ratne zarobljenike, zabranjuje "svaki oblik mučenja ili svireposti"; a član 4 Dopunskog protokola II zabranjuje "[n]asilje nad životom, zdravljem i fizičkim ili mentalnim blagostanjem ljudi, naročito ubistvo i okrutno postupanje kao što su mučenje, sakaćenje ili bilo koji oblik telesne kazne". Pretresno vijeće dalje smatra da mučenje predstavlja kršenje ove zabrane, što povlači individualnu krivičnu odgovornost osobe koja prekrši to pravilo. Najzad, pošto je mučenje skopčano s nanošenjem teškog bola ili patnje, bilo fizičke bilo duševne, ono je po svojoj prirodi "teško". Pretresno vijeće stoga zaključuje da mučenje zadovoljava opšte pravne uslove za kršenje zakona ili običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta.

53. Na osnovu Zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija, tužilaštvo takođe mora dokazati da žrtva mučenja nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima u vrijeme kad je to krivično djelo počinjeno¹⁰⁶ i da je izvršilac znao ili trebao biti svjestan da žrtva nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima u vrijeme njegovog izvršenja.¹⁰⁷

54. Obilježja osnovnog krivičnog djela mučenja ista su kao ona koja su formulisana za mučenje kao zločin protiv čovječnosti, kako je navedeno u prethodnom odjeljku.

¹⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 146; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 111; Konvencija protiv mučenja i drugih oblika okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 10. decembra 1984. godine, koja je stupila na snagu 26. juna 1987.

¹⁰⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 153-157.

¹⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 66, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420, 423-424; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 271.

¹⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 66, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 118-121; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 172-179.

6. Okrutno postupanje, kršenje zakona ili običaja ratovanja, po članu 3 (tačka 7)

55. Prilikom odlučivanja da li određeno ponašanje ostvaruje obilježja osnovnog krivičnog djela okrutnog postupanja po članu 3, Žalbeno vijeće je navelo sljedeće:

Osnova za uključivanje surovog postupanja u član 3 Statuta je njegova zabrana u Zajedničkom članu 3(1) Ženevskih konvencija koji zabranjuje "nasilje nad životom i tijelom, naročito ubistvo svih vrsta, sakaćenje, surovo postupanje i mučenje". Pored zabrane u Zajedničkom članu 3, surovo postupanje ili surovost zabranjeni su članom 87 Treće ženevske konvencije, koja se bavi kaznama za ratne zarobljenike, i članom 4 Dopunskog protokola II, koji predviđa zabranu sljedećih vrsta ponašanja:

nasilje nad životom, zdravljem i tjelesnom ili duševnom dobrobiti osoba, naročito ubistvo, kao i surovo postupanje kao što je mučenje, sakaćenje ili bilo koji oblik tjelesnog kažnjavanja.

Kao i u slučaju krivičnog djela nečovječnog postupanja, nijedan međunarodni instrument ne definiše ovo krivično djelo iako je izričito zabranjeno članom 5 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, članom 7 MPGPP-a, članom 5, stav 2 Inter-američke konvencije o ljudskim pravima i članom 5 Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda. U svakom od ovih instrumenata se pominje u istoj kategoriji krivičnog djela kao nečovječno postupanje.¹⁰⁸

56. Statut i praksa Međunarodnog suda, kao i relevantni međunarodnopravni instrumenti, ne daju sveobuhvatnu definiciju krivičnog djela okrutnog postupanja,¹⁰⁹ ali je Žalbeno vijeće definisalo obilježja okrutnog postupanja kao kršenja zakona ili običaja ratovanja kako slijedi:

- (a) namjerna radnja ili propust [...] koja nanosi tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, ili predstavlja ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo,
- (b) počinjena nad osobom koja ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima.¹¹⁰

57. Prema tome, da bi moglo dokazati osnovno krivično djelo okrutnog postupanja kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove kršenja zakona ili običaja ratovanja i obilježja osnovnog krivičnog djela, kako je navedeno u prethodnom paragrafu.

7. Druga nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, po članu 5(i) (tačka 8)

58. Žalbeno vijeće je primijetilo da su nehumana djela, kao zločini protiv čovječnosti, bila

¹⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 93, gdje se poziva na Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 548-549.

¹⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 94.

¹¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 94, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 595 (gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 424, 426).

namjerno formulisana kao rezidualna kategorija, zato što se smatralo da je nepoželjno za ovu kategoriju da se iscrpno nabraja. Iscrpna kategorizacija bi naprosto stvorila mogućnost za izbjegavanje slova zabrane.¹¹¹

Da bi moglo dokazati krivično djelo drugih nehumanih djela kao zločin protiv čovječnosti, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove zločina protiv čovječnosti i sljedeća obilježja osnovnog krivičnog djela:

- (a) žrtva je morala pretrpjeti tešku tjelesnu ili duševnu povredu;
- (b) patnja mora biti rezultat činjenja ili nečinjenja optuženog ili njegovog podređenog; i,
- (c) kada je krivično djelo počinjeno, optuženi ili njegov podređeni je morao biti motivisan namjerom da žrtvi nanese tešku tjelesnu ili duševnu povredu.

59. Step en težine mora se ocjenjivati od slučaja do slučaja uz dužnu pažnju posvećenu individualnim okolnostima.¹¹²

8. Deportacija, zločin protiv čovječnosti, po članu 5(d) (tačka 9) i druga nehumana djela (prisilno premještanje), zločin protiv čovječnosti, po članu 5(i) (tačka 10)

60. Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac* zaključilo je sljedeće: "Prisilno raseljavanje zabranjeno je kako bi se zajamčilo pravo i težnja pojedinca da živi u svojoj zajednici i na svom ognjištu bez vanjskog uplitanja."¹¹³

61. Kako bi moglo dokazati deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove zločina protiv čovječnosti i sljedeća obilježja osnovnih krivičnih djela:

- (a) [R]aseljavanje lica putem protjerivanja ili drugih djela prisile s područja na kojem ona zakonito borave, bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom. U slučaju deportacije, raseljavanje mora biti preko neke *de jure* državne granice ili, u određenim okolnostima, neke *de facto* granice. U slučaju prisilnog premještanja, raseljavanje može biti unutar državnih granica.

¹¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 117, gdje se poziva na Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 563.

¹¹² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 117.

¹¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 218.

- (b) Izvršilac mora namjeravati da raseli, trajno ili drugačije, žrtvu ili žrtve preko relevantne državne granice (kao u slučaju deportacije) ili unutar relevantne državne granice (kao u slučaju prisilnog premještanja).¹¹⁴

62. Žalbena vijeće je navelo da "od slučaja do slučaja u svjetlu običajnog međunarodnog prava" treba ispitivati da li je neka konkretna *de facto* granica dovoljna za svrhu deportacije.¹¹⁵

63. Kriterijum da raseljavanje bude prisilno iziskuje da žrtve nisu imale istinskog izbora prilikom raseljavanja; drugim riječima, raseljavanje je moralo biti nedobrovoljno po prirodi. Dakle, iako lica mogu pristati na raseljavanje ili ga čak tražiti, eventualni pristanak ili zahtjev za raseljavanje "mora biti stvaran, što znači da je dat dobrovoljno i rezultat je slobodne volje pojedinca, što se ocjenjuje s obzirom na prevladavajuće okolnosti".¹¹⁶ Prisilni karakter raseljavanja može se ustanoviti ispitivanjem da li je korištena fizička sila. Međutim, on se takođe može ustanoviti ispitivanjem da li je bilo prijetnje silom ili korištenja prinudnih mjera, uključujući strah od nasilja, prisile, lišavanja slobode, psihološkog pritiska, zloupotrebe ovlasti, ili pak čina korištenja prisilnog okruženja.¹¹⁷

64. Međunarodno pravo priznaje određene osnove koje dopuštaju prisilna raseljavanja; ako se neki čin prisilnog raseljavanja vrši na takvoj osnovi, taj čin ne može predstavljati *actus reus* krivičnog djela deportacije.¹¹⁸ Učešće neke nevladine organizacije u organizovanju raseljavanja ne čini samo po sebi inače protivpravno raseljavanje zakonitim.¹¹⁹ Iako se raseljavanje iz humanitarnih razloga u određenim situacijama može opravdati, ono se ne može opravdati ukoliko je humanitarna kriza koja je prouzrokovala raseljavanje i sama rezultat protivpravnog djelovanja optuženog.¹²⁰

65. U pogledu prisilnog premještanja, tužilaštvo mora takođe dokazati obilježja drugih nehumanih djela, zločina protiv čovječnosti, po članu 5(i), koja su navedena u prethodnom odjeljku.

¹¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 317, 321; Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, vol. 1, par. 164.

¹¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 300.

¹¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279.

¹¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279, 281.

¹¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 284-285, gdje se poziva na član 19 Ženevske konvencije III, član 49 Ženevske konvencije IV, i član 17 Dopunskog protokola II.

¹¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 286.

¹²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 287.

9. Progon, zločin protiv čovječnosti, po članu 5(h) (tačka 1)

(a) Posebni uslovi za progon

66. Pored opštih uslova za zločine protiv čovječnosti, krivično djelo progona sastoji se od činjenja ili nečinjenja kojim se (a) vrši stvarna diskriminacija i (b) uskraćuje ili povređuje neko osnovno pravo predviđeno u običajnom međunarodnom pravu (*actus reus*); i koje je (c) izvršeno smišljeno s namjerom vršenja diskriminacije po jednom od osnova navedenih u članu 5(h): rasa, religija, ili politika (*mens rea*).¹²¹

67. Iako se krivično djelo progona može smatrati "krovnim" krivičnim djelom, načelo legaliteta iziskuje da tužilaštvo ipak tereti optuženog za određena činjenja ili nečinjenja koja predstavljaju progon, a ne za progon u opštem smislu.¹²² Progon se ne može, s obzirom na svoju nedovoljnu definisanost, koristiti kao sveobuhvatna optužba, i nije dovoljno da se u optužnici neko krivično djelo stavlja na teret samo kao opšta kategorija.¹²³

68. U vezi s *actus reus*, činjenje ili nečinjenje je diskriminatorno kada je žrtva ciljana s obzirom na pripadnost ili imputiranu pripadnost¹²⁴ nekoj grupi koju izvršilac definiše na političkoj, rasnoj, ili vjerskoj osnovi.¹²⁵ Nacionalna pripadnost je prihvaćena i kao dodatni osnov po kom je taj kriterijum zadovoljen.¹²⁶ "[M]ada se progon uglavnom odnosi na niz djela, jedno djelo može biti dovoljno, sve dok to djelo ili propust stvarno diskriminira te je izvršeno smišljeno s namjerom da se diskriminira po jednoj od osnova iz spiska."¹²⁷

69. U vezi s *mens rea*, "[z]ahtijevana diskriminatorna namjera ne može se 'izvoditi direktno iz opšteg diskriminatornog karaktera napada koji je okvalificiran kao zločin protiv čovječnosti'." Međutim, "na osnovu takvog konteksta može [se] izvesti zaključak da je postojala diskriminatorna namjera ako, razmatrajući činjenice predmeta, okolnosti u kojima su počinjena krivična djela potvrđuju postojanje takve namjere."¹²⁸ Iako je u kontekstu progona često slučaj da postoji diskriminatorna politika vlasti, postojanje takve politike ne predstavlja uslov, niti mora biti

¹²¹ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 109; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 320, 454; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 131; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185.

¹²² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 139; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 98.

¹²³ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 98.

¹²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185.

¹²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 674; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113.

¹²⁶ V. Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević*, par. 1758; Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 176. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185.

¹²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113.

¹²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 184.

pokazano da je izvršilac učestvovao u formulisanju neke takve diskriminatorne politike, ukoliko se pokaže da je ona stvarno postojala.¹²⁹

(b) Obilježja osnovnih djela progona

70. Krivično djelo progona može uključivati radnje koje su navedene kao krivična djela po članu 5 Statuta ili po drugim članovima Statuta, kao i djela koja nisu navedena u Statutu.¹³⁰ Djela koja su u osnovi progona ne moraju se smatrati krivičnim djelom u međunarodnom pravu.¹³¹ Da bi djela koja nisu navedena u Statutu kao krivično djelo predstavljala progon na osnovu člana 5(h) Statuta, ona moraju biti jednake težine kao krivična djela navedena u članu 5 Statuta bez obzira na to da li se posmatraju izolovano ili u vezi s drugim djelima.¹³² Kako bi mogla zadovoljiti kriterijum jednake težine, ona moraju predstavljati uskraćivanje ili povredu nekog osnovnog prava predviđenog u međunarodnom običajnom pravu¹³³ i moraju biti utvrđena na osnovu "konkretnih činjenica predmeta".¹³⁴

(i) Ubistvo (lišavanje života)

71. Da bi moglo dokazati krivično djelo ubistva (lišavanja života) kao progona, zločina protiv čovječnosti, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove zločina protiv čovječnosti, konkretne uslove progona, kao i *actus reus* i *mens rea* osnovnog krivičnog djela ubistva, koji su gore navedeni.

72. Ubistvo je zločin protiv čovječnosti po članu 5(a) Statuta. Žalbena vijeće je zaključilo da ubistvo ima dovoljnu težinu kada se uporedi s drugim krivičnim djelima nabrojanim u članu 5 Statuta i prema tome može predstavljati progon.¹³⁵

(ii) Mučenje, okrutno postupanje, i druga nehumana djela

73. Optužnica tereti za progon kao zločin protiv čovječnosti, putem mučenja, okrutnog postupanja i drugih nehumanih djela. Konkretnije govoreći, za mučenje, okrutno postupanje i druga nehumana djela kaže se da obuhvataju premlaćivanja, ponižavanje, maltretiranje, psihološko zlostavljanje i seksualno nasilje.¹³⁶

¹²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević*, par. 1759; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 996.

¹³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321-323; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 219.

¹³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 323.

¹³² Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296; Drugostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 177; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 574; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321-323.

¹³³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 103; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 139.

¹³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 295.

¹³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 106; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 143.

¹³⁶ Optužnica, par. 26(c)-(d), 27(c)-(d).

74. Da bi moglo dokazati krivično djelo mučenja, okrutnog postupanja, i druga nehumana djela kao osnovna djela progona, kao zločina protiv čovječnosti, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove zločina protiv čovječnosti, posebne uslove progona i obilježja mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela koji su gore navedeni.

75. Mučenje je zločin protiv čovječnosti po članu 5(f) Statuta. Druga nehumana djela su zločini protiv čovječnosti po članu 5(i). Žalbeno vijeće je zaključilo da mučenje, okrutno postupanje i nehumana djela imaju dovoljnu težinu u poređenju s drugim krivičnim djelima nabrojanim u članu 5 Statuta i stoga mogu predstavljati progon.¹³⁷

(iii) Uspostavljanje i održavanje nehumanih uslova za život u zatočeničkim objektima

76. Optužnica takođe tereti za progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem uspostavljanja i održavanja nehumanih uslova za život u zatočeničkim objektima. Za te uslove se kaže da su uključivali propust da se obezbijede odgovarajući (a) smještaj ili zaklon, (b) hrana ili voda, (c) medicinska njega, ili (d) higijenski i sanitarni uslovi.¹³⁸ Koncept "nehumanih uslova za život" razmatran je u potkategoriji okrutnog postupanja i drugih nehumanih djela, koji može doseći nivo težine drugih krivičnih djela nabrojanih u članu 5 i stoga može predstavljati progon.¹³⁹

(iv) Zatočenje

77. Pretresno vijeće tumači optužbe za protivpravno zatočenje u Optužnici kao optužbe za krivično djelo zatočenja.¹⁴⁰

78. Kako bi moglo dokazati krivično djelo zatočenja kao zločina protiv čovječnosti, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove zločina protiv čovječnosti, konkretne uslove progona i sljedeća obilježja osnovnog krivičnog djela:

- (a) pojedinac je lišen slobode;
- (b) lišavanje slobode se vrši proizvoljno, odnosno, nema pravnog osnova za to; i,

¹³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 106-107; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 143, 155 (premlaćivanja, tjelesno ili duševno zlostavljanje, i zastrašivanje može predstavljati progon); Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 143; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 188. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 323-325 (uznemiravanje, ponižavanje i psihičko zlostavljanje mogu predstavljati bitna obilježja krivičnog djela progona); upor. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 149-151 ("Seksualno nasilje neizostavno izaziva tešku fizičku ili duševnu bol ili patnju, što opravdava da ga se klasifikuje kao krivično djelo mučenja.").

¹³⁸ Optužnica, par. 26(f), 27(f).

¹³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 155 (gdje se konstatuje da uskraćivanje dovoljno hrane i vode civilima, bosanskim Muslimanima u zatočeništvu doseže nivo težine drugih krivičnih djela nabrojanih u članu 5); Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 755-756; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 439, 443; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 189-192; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 558.

(c) izvršilac je postupao sa namjerom da dotičnog pojedinca proizvoljno liši slobode.¹⁴¹

79. Žalbeno vijeće je zaključilo da zatočenje, u kontekstu člana 5(e), treba shvatiti kao "proizvoljno zatvaranje, odnosno, lišavanje slobode nekog pojedinca bez redovnog pravnog postupka".¹⁴² Pravni osnov za lišavanje slobode mora važiti tokom cijelog perioda zatočenja tog pojedinca; čim pravni osnov prestane postojati, takvo lišavanje slobode će postati proizvoljno. Nijedan nacionalni zakon na koji se neko oslanja kako bi opravdao lišavanje slobode ne smije kršiti međunarodno pravo.¹⁴³

80. Zatočenje je zločin protiv čovječnosti po članu 5(e) Statuta. Žalbeno vijeće je zaključilo da lišavanje slobode ima dovoljnu težinu kad se uporedi s drugim krivičnim djelima nabrojanim u članu 5 Statuta i stoga može predstavljati progon.¹⁴⁴

(v) Deportacija i druga nehumana djela (prisilno premještanje)

81. Kako bi moglo dokazati deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao progon, zločin protiv čovječnosti, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove zločina protiv čovječnosti, konkretne uslove progona, kao i *actus reus* i *mens rea* deportacije i drugih nehumanih djela (prisilnog premještanja) koja su gore navedena.

82. Deportacija po članu 5(d) i druga nehumana djela (prisilno premještanje) po članu 5(i) predstavljaju zločine jednake težine kao i drugi zločini navedeni u članu 5 Statuta i stoga mogu predstavljati progon kao zločin protiv čovječnosti.¹⁴⁵

(vi) Pljačkanje imovine

83. Pljačkanje javne ili privatne imovine je ratni zločin po članu 3(e) Statuta. "Djela pljačkanja, za koja je Međunarodni sud utvrdio da obuhvaćaju i otimanje imovine, u suprotnosti su s više normi međunarodnog humanitarnog prava."¹⁴⁶ Pretresno vijeće smatra da je "pljačkanje" takođe obuhvaćeno krivičnim djelom pljačkanja imovine.¹⁴⁷

¹⁴⁰ Optužnica, par. 26(e), 27(e). V. Prvostepena presuda u predmetu *Gotovina i drugi*, par. 1814; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 752.

¹⁴¹ V. Prvostepena presuda u predmetu *Gotovina i drugi*, par. 1815; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 752.

¹⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 116.

¹⁴³ Prvostepena presuda u predmetu *Gotovina i drugi*, par. 1816; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 753.

¹⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 155. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Gotovina i drugi*, par. 1817; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 754.

¹⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 153; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 221-223.

¹⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 77; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 147, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 591.

¹⁴⁷ Pretresno vijeće napominje da Optužnica u paragrafima 26(h) i 27(h) na teret stavlja *otuđivanje ili pljačkanje* imovine tokom i poslije napada na sela i nesrpske dijelove gradova navedenih u prilogu F, u zatočeničkim objektima i tokom deportacija ili prisilnih premještanja. Optužnica u paragrafima 26(i) i 27(i) takođe na teret stavlja *pljačkanje* stambenih i privrednih objekata u navedenim

84. Kako bi moglo dokazati pljačkanje imovine kao progon, zločin protiv čovječnosti, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove za zločin protiv čovječnosti, posebne uslove progona, kao i obilježja osnovnog krivičnog djela: namjerno i protivpravno prisvajanje javne ili privatne imovine.¹⁴⁸

85. Žalbena vijeće je zaključilo da postoji značajna veza između novčane vrijednosti otuđene imovine i težine posljedica za žrtvu, naglašavajući da se ocjena o tome kada neka imovina doseže nivo praga određene vrijednosti može donositi od slučaja do slučaja i samo u vezi s opštim okolnostima zločina.¹⁴⁹

(vii) Bezobzirno razaranje gradova i sela, uključujući razaranje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji i drugim kulturnim građevinama

86. Bezobzirno razaranje gradova ili sela predstavlja ratni zločin po članu 3(b) Statuta. Razaranje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji i drugim kulturnim građevinama je ratni zločin po članu 3(d). Uništavanje imovine, ovisno o prirodi i obimu uništenja, može predstavljati krivično djelo jednake težine kao i druga krivična djela navedena u članu 5(h).¹⁵⁰ Pored toga, ukoliko se bezobzirno razaranje čini na diskriminatornim osnovama, ono može predstavljati progon.¹⁵¹

87. Kako bi moglo dokazati bezobzirno razaranje gradova ili sela kao progon, zločin protiv čovječnosti, tužilaštvo mora dokazati opšte uslove zločina protiv čovječnosti, posebne uslove progona i sljedeća obilježja osnovnog krivičnog djela:

- (d) uništavanje imovine je vršeno u velikim razmjerama;
- (e) uništavanje nije opravdano vojnom nuždom; i,

gradovima i područjima, ponovo, u Prilogu F. Uprkos tome što su uključeni u različite paragrafe i uprkos upotrebi različite terminologije, Vijeće smatra da se ove tvrdnje ponavljaju u onoj mjeri u kojoj navode otuđivanje imovine u mjestima navedenim u prilogu F. Vijeće dalje smatra da se tužiočeva formulacija te optužbe kao "otuđivanja ili pljačkanja imovine" valjano tumači kao "pljačkanje imovine" zato što je riječ "otuđivanje" koristilo Žalbena vijeće u definiciji krivičnog djela pljačkanja. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 84.

¹⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 84. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Gotovina i drugi*, par. 1777.

¹⁴⁹ Žalbena vijeće je bilo dovoljno oprezno da napomene da "uslov teških posljedica proističe iz posebnih odredbi Statuta koje se odnose na nadležnost. Ova rasprava stoga ne zadire u opšte – manje stroge – uslove za krivično djelo pljačkanja na osnovu međunarodnog krivičnog prava". Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 82, fusnota 94, up. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 148, fusnota 310.

¹⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 108; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 149.

¹⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 146, gdje se poziva na Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 631.

- (f) izvršilac je postupao s namjerom da uništi dotičnu imovinu ili je bezobzirno zanemario vjerovatnoću da će ona biti uništena.¹⁵²

88. Žalbena vijeće u predmetu *Blaškić* je implicitno zaključilo da se uništavanje vjerske ili kulturne imovine kao progon, zločin protiv čovječnosti, podvodi pod širu kategoriju "razaranja imovine", inače poznatu kao "bezobzirno razaranje".¹⁵³ U predmetu *Milutinović i drugi* Pretresno vijeće je ekstrapoliralo obilježja uništavanja ili nanošenja štete vjerskim ili kulturnim objektima kao progona, zločina protiv čovječnosti, iz prakse Međunarodnog suda u odnosu na obilježja člana 3(d) Statuta, kao i prakse koja se bavi uništavanjem imovine kao osnovnim krivičnim djelom progona kao zločina protiv čovječnosti.¹⁵⁴ Ovo Pretresno vijeće slijedi isti pristup i zaključuje da tužilaštvo, kako bi moglo dokazati uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji i drugim kulturnim objektima kao progon, zločin protiv čovječnosti, mora dokazati opšta obilježja zločina protiv čovječnosti, opšte uslove progona i sljedeća obilježja osnovnog krivičnog djela:

- (a) razaranje ili nanošenje štete vjerskoj ili kulturnoj imovini izvršeno je u velikim razmjerama;
- (b) razaranje ili uništavanje vjerske ili kulturne imovine nije opravdano vojnom nuždom; i,
- (c) izvršilac je postupao s namjerom da uništi ili ošteti vjersku ili kulturnu imovinu ili bezobzorno zanemarujući vjerovatnoću njenog uništenja ili oštećenja.

89. Pretresna vijeća su zaključila da posljedice lišavanja ili uništavanja imovine moraju biti ozbiljne da bi to lišavanje ili uništavanje moglo dosegnuti nivo jednake težine pobrojanih krivičnih djela na osnovu člana 5 Statuta i tako predstavljati progon, kao u slučaju kad je ta imovina predstavlja neophodnu, ključnu stvar za vlasnike ili sredstvo za egzistenciju date populacije.¹⁵⁵ Prema tome, ako dotična imovina nije uništena, šteta na njoj mora biti velikih razmjera da bi mogla zadovoljiti kriterijum jednake težine.¹⁵⁶ U tom kontekstu, pojmovima "uništenje" i "šteta" daje se njihovo uobičajeno i opšte značenje, pri čemu prvi pojam označava demoliranje ili redukovanje na

¹⁵² Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 346, potvrđeno Drugostepenom presudom u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 74-76.

¹⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 144-149. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 204.

¹⁵⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 206.

¹⁵⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 207, gdje se poziva na Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 699; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 631. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 763.

¹⁵⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 207, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 108.

beskorisnu formu,¹⁵⁷ a potomje upućuje na fizičku povredu ili štetu nanijetu nekom objektu koja narušava njegovu korisnost i vrijednost.¹⁵⁸

90. Da bi šteta ili uništenje predstavljalo zločin protiv čovječnosti, dotična imovina nije smjela biti korištena u neku vojnu svrhu u vrijeme kada su se izvršeni neprijateljski činovi protiv nje. Kako je navelo Žalbeno vijeće u predmetu *Brđanin*, na tužilaštvu je teret dokazivanja da dotično uništenje ili šteta nije opravdano vojnom nuždom.¹⁵⁹ Žalbeno vijeće je takođe zaključilo da utvrđivanje da li je do uništenja ili štete došlo zbog vojne nužde uključuje utvrđivanje šta predstavlja vojni cilj, upućujući na član 52 Dopunskog protokola I, koji sadrži široko prihvaćenu definiciju vojnih ciljeva.¹⁶⁰ Činjenica da je dotična zgrada bila u neposrednoj blizini vojnih ciljeva ne opravdava njeno uništenje zato što upotreba, a ne lokacija određuje gubitak zaštite.¹⁶¹

(viii) Nametanje i održavanje restriktivnih i diskriminatornih mjera

91. Tačka 1 optužnice stavlja na teret progon putem nametanja i održavanja restriktivnih i diskriminatornih mjera prema bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima. Za te mjere se kaže da su uključivale sljedeće: (a) uskraćivanje slobode kretanja; (b) uskraćivanje zaposlenja putem uklanjanja s odgovornih položaja u institucijama lokalnih vlasti, vojsci i policiji, te opšte otpuštanje s posla; (c) narušavanje privatnosti putem proizvoljnih pretresa kuća; (d) uskraćivanje prava na sudski postupak; i (e) uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama.¹⁶²

92. Žalbeno vijeće je zaključilo da uskraćivanje slobode kretanja, uskraćivanje zaposlenja i uskraćivanje prava na sudski postupak mogu predstavljati osnovna djela nametanja i održavanja restriktivnih mjera u smislu člana 5(h). Nakon što je tako zaključilo, Žalbeno vijeće je napomenulo da se to da li je konkretnim radnjama stvarno ostvaren progon utvrđuje na osnovu konkretnih činjenica predmeta.¹⁶³ Pored toga, konstatovano je da narušavanje privatnosti putem proizvoljnih pretresa kuća i uskraćivanja javnih službi predstavlja zločin progona kad su zadovoljeni opšti uslovi

¹⁵⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 207, gdje se poziva na *The Oxford English Dictionary*, 2nd ed., 1989, vol. IV, pp. 538-539.

¹⁵⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 207, gdje se poziva na *The Oxford English Dictionary*, 2nd ed., 1989, vol. IV, p. 224.

¹⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 337. Pretresno vijeće napominje da se ova diskusija u predmetu *Brđanin* vodila u kontekstu člana 3(d); međutim, Vijeće ipak konstatuje da se tamošnji zaključci primjenjuju na uništavanje vjerskih ili kuturnih zgrada kao oblik progona, zločina protiv čovječnosti.

¹⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 337.

¹⁶¹ Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 98; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 310; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 604. *Ali vidi* Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 185.

¹⁶² Optužnica, par. 26(j), 27(j).

¹⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 295, 297. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1049 ("S obzirom na sukob koji se odvijao u ARK-u – dakle, s obzirom na kumulativni efekt tog uskraćivanja – Pretresno vijeće konstatuje da se ta prava moraju smatrati temeljnim ljudskim pravima u kontekstu dokazivanja progona.").

zločina protiv čovječnosti i posebni uslovi progona i kada se ove radnje razmatraju u vezi s drugim radnjama koje predstavljaju progon.¹⁶⁴

C. Elementi vidova individualne krivične odgovornosti

1. Član 7(1) Statuta

(a) Planiranje

93. Planiranje iziskuje da jedna ili više osoba osmisli kažnjivo ponašanje koje predstavlja jedno ili više krivičnih djela definisanih Statutom koja kasnije budu izvršena,¹⁶⁵ s direktnim umišljajem u odnosu na vlastito planiranje.¹⁶⁶ Pored toga, osoba koja planira neku radnju ili propust sa sviješću o velikoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja tog plana biti počinjeno krivično djelo, posjeduje *mens rea* potrebnu za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) Statuta na osnovu planiranja.¹⁶⁷

94. Planiranje može vršiti jedna osoba koja djeluje samostalno.¹⁶⁸ Nije potrebno da se dokaže da dotično djelo ne bi bilo počinjeno bez plana optuženog.¹⁶⁹ Pojedinaac ne može biti odgovoran za planiranje krivičnog djela koje nije stvarno počinjeno.¹⁷⁰

(b) Podsticanje

95. Podsticanje iziskuje da jedna osoba navede neku drugu da počini krivično djelo¹⁷¹ s direktnom namjerom u odnosu na vlastito podsticanje.¹⁷² Pored toga, osoba koja podstiče drugu osobu na neko činjenje ili nečinjenje sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će u okviru izvršenja tog podsticanja biti počinjeno krivično djelo posjeduje traženu *mens rea* za dokazivanje odgovornosti po članu 7(1) Statuta na osnovu podsticanja.¹⁷³

¹⁶⁴ V. Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 736-741 (gdje se pominju odluke Njemačkog suda i odluke na osnovu Zakona br. 10 Savezničkog kontrolnog savjeta u vezi sa zločinima protiv čovječnosti za razna djela počinjena protiv Jevreja, uključujući uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama i narušavanje privatnosti putem proizvoljnih pretresa kuća). V. također Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1049 (gdje se konstatuje da je uskraćivanje odgovarajuće zdravstvene njege, u kontekstu sukoba koji je trajao u ARK-u i uzimajući u obzir kumulativni učinak uskraćivanja drugih prava, predstavljalo povredu osnovnog prava u smislu dokazivanja progona).

¹⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 26.

¹⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 29.

¹⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 31.

¹⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 26.

¹⁶⁹ Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27.

¹⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 26; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 267; Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 758; Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 378.

¹⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27.

¹⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 29.

¹⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 32.

96. Navođenje koje predstavlja podsticanje ne mora biti direktno ili javno.¹⁷⁴ Pored toga, odgovornost za podsticanje može se snositi čak i ako neki optuženi nema nikakvu vlast nad osobom koja je počinila krivično djelo.¹⁷⁵ Žalbeno vijeće je zaključilo da navođenje, da bi povlačilo odgovornost, mora predstavljati faktor koji je "bitno doprinio ponašanju druge osobe koja je počinila krivično djelo".¹⁷⁶ Pojedinaac ne može biti odgovoran za podsticanje na krivično djelo koje nije stvarno počinjeno.¹⁷⁷

(c) Naređivanje

97. Naređivanje iziskuje da osoba na položaju vlasti uputi neku drugu osobu da počini krivično djelo¹⁷⁸ s direktnom namjerom u odnosu na vlastito naređivanje.¹⁷⁹ Pored toga, osoba koja naredi neko činjenje ili nečinjenje sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo posjeduje *mens rea* potrebnu za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) Statuta po osnovu naređivanja.¹⁸⁰

98. Tužilaštvo ne mora pokazati da je između optuženog i pojedinca koji je počinio krivično djelo postojao formalni odnos nadređeni-podređeni.¹⁸¹ Zapravo, tužilaštvo mora izvesti "dokaz da je optuženi bio na nekom položaju vlasti koji bi primorao drugu osobu da, izvršavajući njegovo naređenje, počini krivično djelo".¹⁸² Naređenje ne mora biti u pismenom obliku niti u nekoj posebnoj formi.¹⁸³ Naređenje mora imati "direktan i znatan uticaj na izvršenje protivpravne radnje".¹⁸⁴ Pojedinaac ne može biti odgovoran za naređivanje krivičnog djela koje nije stvarno počinjeno.¹⁸⁵

¹⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 477-478, 483. Član 6(1) Statuta MKSR-a je identičan u svim bitnim aspektima članu 7(1) Statuta MKSJ-a.

¹⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 257.

¹⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 129; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27.

¹⁷⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 269, fn. 732; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 267; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 168; Prvostepena presuda u predmetu *Mpambara*, par. 18.

¹⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 176; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 361; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 28.

¹⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 365; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 29.

¹⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 152; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 41-42.

¹⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 176; Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 75; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 361.

¹⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 361. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 176; Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 75; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 28.

¹⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 76.

¹⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 75. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 332.

¹⁸⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 441; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 267; Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 758; Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 378.

(d) Izvršenje

99. Udruženi zločinački poduhvat je oblik "izvršenja" na osnovu člana 7(1) Statuta.¹⁸⁶ Tri kategorije udruženog zločinačkog poduhvata postojale su u običajnom međunarodnom pravu u vrijeme događaja navedenih u Optužnici.¹⁸⁷ Prva kategorija je "osnovni" vid udruženog zločinačkog poduhvata, koji karakterišu slučajevi u kojima učesnici u poduhvatu, postupajući u skladu sa zajedničkim ciljem, posjeduju istu namjeru da počine krivična djela predviđena Statutom.¹⁸⁸ Druga kategorija je "sistemska" vid udruženog zločinačkog poduhvata, koji karakteriše postojanje organizovanog sistema zlostavljanja.¹⁸⁹ Treća kategorija je "prošireni" vid udruženog zločinačkog poduhvata, koji uključuje odgovornost učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu za krivično djelo koje izlazi iz okvira zajedničkog cilja, ali koje ipak predstavlja prirodnu i predvidivu posljedicu izvršenja krivičnih djela koja čine dio zajedničkog cilja (dalje u tekstu: prošireno krivično djelo).¹⁹⁰ U Optužnici se stavljaju na teret prva i treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁹¹

100. *Actus reus* učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu je zajednički za sve tri kategorije: (a) posrijedi mora biti više osoba; (b) mora postojati zajednički plan, zamisao ili cilj koji predstavlja ili uključuje izvršenje nekog krivičnog djela predviđenog Statutom; i (c) mora biti potvrđeno učestvovanje optuženog u zajedničkom planu, zamisli ili cilju.¹⁹²

101. Prvo, kako bi se mogao donijeti zaključak o postojanju udruženog zločinačkog poduhvata, mora biti posrijedi više osoba.¹⁹³ Nije potrebno identifikovati po imenu svaku od njih; naime, može biti dovoljno da se samo uputi na kategorije ili grupe osoba.¹⁹⁴ Međutim, takve grupe osoba mogu se adekvatno identifikovati kako bi se spriječila zabuna.¹⁹⁵

¹⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188.

¹⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 363-364; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 96; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 195-226.

¹⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 158; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, para. 82; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 463; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 97; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196-201. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, para. 84.

¹⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 82; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 98; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 202-203.

¹⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204-219.

¹⁹¹ Optužnica, par. 13-14.

¹⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 364; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

¹⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 364; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227. *See also* Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 466.

¹⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 156, gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Limaj i drugi*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, para. 69.

¹⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 157.

102. Drugo, mora se dokazati postojanje zajedničkog plana, zamisli ili cilja koji predstavlja ili uključuje izvršenje nekog krivičnog djela predviđenog Statutom.¹⁹⁶ Zajednički cilj ne mora biti prethodno dogovoren ili formulisan.¹⁹⁷ Pretresno vijeće mora "precizno definisati zajednički zločinački cilj kako u smislu namjeravanog kažnjivog cilja tako i u pogledu domašaja (npr. utvrditi vremenska i geografska ograničenja tog cilja; i opšti identitet namjeravanih žrtava)".¹⁹⁸ Kažnjiva sredstva kojima se ostvaruje zajednički cilj udruženog zločinačkog poduhvata mogu vremenom evoluirati; stoga nije potrebno pokazati da su se učesnici udruženog zločinačkog poduhvata izričito dogovorili u vezi sa proširenjem kažnjivih sredstava i takav dogovor može da se improvizuje, a zaključak o njegovom postojanju može da se izvede iz posrednih dokaza.¹⁹⁹

103. Treće, optuženi je morao učestvovati u ostvarivanju zajedničkog cilja u osnovi udruženog zločinačkog poduhvata;²⁰⁰ ta djela ne moraju uključivati izvođenje bilo kog dijela *actus reus* nekog krivičnog djela koje čini dio zajedničkog cilja, pa, zapravo, ni bilo kog krivičnog djela.²⁰¹ Krivično djelo mora biti počinjeno da bi se optuženi mogao smatrati odgovornim,²⁰² ali učestvovanje optuženog ne predstavlja *sine qua non* bez kog krivično djelo ne bi moglo biti počinjeno niti bi bilo počinjeno.²⁰³ Iako doprinos ne mora biti potreban ili znatan, ipak mora u najmanju ruku postojati značajan doprinos krivičnim djelima za koje optuženog treba proglasiti odgovornim.²⁰⁴ Optuženi ne mora biti prisutan u vrijeme i na mjestu izvršenja krivičnog djela ba bi se mogao smatrati odgovornim za njega.²⁰⁵

104. Žalbena vijeće je konstatovalo da osobe koje izvršavaju *actus reus* krivičnog djela koje čini dio zajedničkog cilja ne moraju biti učesnici ili članovi udruženog zločinačkog poduhvata.²⁰⁶ Osobe koje izvršavaju *actus reus* krivičnog djela, shodno tome, ne moraju dijeliti namjeru krivičnog djela s učesnicima u zajedničkom cilju.²⁰⁷ Međutim, potrebno je da se krivična djela mogu pripisati barem jednom članu poduhvata i da je taj član, prilikom korištenja glavnog izvršioca, postupao u

¹⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 364; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 193; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

¹⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 119, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 418.

¹⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

¹⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 163.

²⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427.

²⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 215; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

²⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

²⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 98, 193; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 191, 199.

²⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

²⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 81.

²⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413, 419, 430. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168.

²⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 362.

skladu sa zajedničkim planom. Takva veza se dokazuje pokazivanjem da je član UZP-a koristio nekoga ko nije član UZP-a kako bi počinio krivično djelo u skladu sa zajedničkim zločinačkim ciljem UZP-a.²⁰⁸ To se ocjenjuje od slučaja do slučaja.²⁰⁹

105. U vezi s *mens rea* za kategoriju 1 udruženog zločinačkog poduhvata, tužilaštvo mora dokazati da je optuženi dobrovoljno učestvovao u barem jednom aspektu zajedničkog cilja²¹⁰ i da je dijelio s drugim članovima udruženog zločinačkog poduhvata namjeru da poćini krivično djelo.²¹¹ Ukoliko se kriminalni objekt sastoji od krivičnog djela koje iziskuje posebnu namjeru, tužilaštvo mora dokazati ne samo da je optuženi dijelio s glavnim izvršiocima opštu namjeru da poćini krivično djelo, nego i da je sa drugim članovima udruženog zločinačkog poduhvata dijelio posebnu namjeru koja se traži za to krivično djelo.²¹²

106. U vezi s *mens rea* za kategoriju 3 udruženog zločinačkog poduhvata, tužilaštvo mora dokazati da je optuženi posjedovao namjeru da učestvuje u zajedničkom zločinačkom cilju i doprinosi mu.²¹³ Pored toga, optuženi se može smatrati odgovornim samo za krivično djelo koje izlazi iz okvira zajedničkog cilja ako je, u okolnostima predmeta, (a) bilo predvidivo da bi takvo krivično djelo moglo biti izvršeno, a (b) optuženi je svojom voljom prihvatio tu mogućnost.²¹⁴ Žalbeno vijeće je preciziralo da formulacija "svojom voljom prihvatio tu mogućnost" znači da je optuženi, "sa sviješću da takvo krivično djelo predstavlja moguću posljedicu provođenja tog poduhvata, odlučio da učestvuje u tom poduhvatu".²¹⁵

(e) Pomaganje i podržavanje

107. Pomaganje i podržavanje predstavlja oblik odgovornosti saućesnika.²¹⁶ Žalbeno vijeće je konstatovalo sljedeće:

pomagać i podržavalac vrši djela koja su posebno usmjerena ka pomaganju, ohrabrirvanju ili davanju moralne podrške poćinjenju nekog konkretnog krivičnog djela, što ima znatan

²⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225.

²⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 226; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 169; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413.

²¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196, 228. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 119.

²¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 190-249; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 32.

²¹² Drugostepena presuda u predmetu *Kvoćka i drugi*, par. 110.

²¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvoćka i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 32; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220.

²¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 65, 87; Drugostepena presuda u predmetu *Kvoćka i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 467; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101.

²¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 411; *Tužilac protiv Karadžića*, predmet br. IT-95-5/18-AR72.4, Odluka po podnesku tužilaštva kojim se ulaže žalba na odluku Pretresnog vijeća o UZP-u III – predvidivost, 25. juni 2009. godine, par. 15.

²¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

uticaj na počinjenje tog krivičnog djela. [...] Traženi element svijesti za pomaganje i podržavanje jeste znanje da su izvršena djela pomogla počinjenju konkretnog krivičnog djela glavnog počinioaca.²¹⁷

108. Pomagač i podržavalac mora biti svjestan suštinskih obilježja krivičnog djela koje je na koncu počinio glavni izvršilac.²¹⁸ Da bi se mogao proglasiti odgovornim za pomaganje i podržavanje, optuženi mora znati da svojim činjenjem pomaže izvršenje krivičnog djela; i mada optuženi ne mora imati namjeru da počinu krivično djelo, on mora biti svjestan namjere glavnog izvršioca da počinu zločin.²¹⁹ Osobi koja je počinila krivično djelo ne mora biti suđeno i ne mora se identifikovati, čak ni kada je riječ o nekom krivičnom djelu koje iziskuje posebnu namjeru,²²⁰ niti osoba koja je počinila krivično djelo mora biti svjesna učestvovanja pomagača i podržavaoca.²²¹ Tužilaštvo ne mora pružiti dokaze da je između pomagača i podržavaoca i osobe koja je počinila krivično djelo postojao plan ili sporazum.²²² Pojedinaac ne može biti odgovoran za pomaganje i podržavanje krivičnog djela koje nije stvarno počinjeno.²²³

2. Član 7(3) Statuta

109. Prema članu 7(3) Statuta, nadređeni može snositi individualnu krivičnu odgovornost za propust da preduzme potrebne i razumne mjere kako bi spriječio podređenog da počinu neko krivično djelo u nadležnosti Međunarodnog suda ili kako bi kaznio podređenog zato što je počinio neko krivično djelo, ako postoje sljedeća obilježja: (a) odnos nadređeni-podređeni; (b) da je nadređeni znao ili imao razloga da zna da će krivično djelo biti izvršeno, da je u toku njegovo izvršenje ili da je ono već izvršeno; i (c) propust da preduzme potrebne i razumne mjere da spriječi ili kazni dotično ponašanje.²²⁴

110. Žalbeno vijeće je konstatovalo da "odgovornost nadređenog na osnovu člana 7(3) Statuta obuhvata sve oblike kažnjivog ponašanja podređenih", uključujući "sve vidove učestvovanja na osnovu člana 7(1)".²²⁵ Nadređeni stoga može snositi komandnu odgovornost za svoj propust da

²¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 26, 28-29, 31, 35-36; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85-86; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 370; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

²¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 484; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162.

²¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 484; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102, 142-143; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

²²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 143. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 355.

²²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

²²² Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 33, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

²²³ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 165.

²²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 827, 839; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 72. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 143.

²²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 280.

spriječi ili kazni fizičko izvršenje, uključujući ono putem učestvovanja u udruženom zločinačkom poduhvatu, planiranja, podsticanja, naređivanja ili pomaganja i podržavanja krivičnih djela od strane podređenog.²²⁶

111. *Odnos nadređeni-podređeni.* Odnos nadređeni-podređeni postoji ukoliko nadređeni ima "efektivnu kontrolu" nad dotičnim podređenim.²²⁷ "Efektivna kontrola" je "stvarna mogućnost da se spriječi ili kazni kažnjivo ponašanje, bez obzira na koji se način ta kontrola vrši".²²⁸ Kako bi mogao biti nadređeni u smislu člana 7(3), optuženi "po svom položaju mora da bude na višem mjestu u formalnoj ili neformalnoj hijerarhiji u odnosu na počinioca".²²⁹ Ovaj standard važi za bilo kog nadređenog, bilo vojnog bilo civilnog.²³⁰

112. Efektivna kontrola predstavlja prvenstveno činjenično, a ne pravno pitanje, koje treba rješavati u skladu s okolnostima svakog predmeta.²³¹ Relevantne su kako *de jure* tako i *de facto* komandna struktura.²³² Iako *de jure* ovlast može implicirati stvarnu mogućnost da se spriječe ili kazne krivična djela podređenih, ona može da ne bude sama po sebi ni potrebna ni dovoljna da bi se mogla dokazati takva mogućnost i utvrditi postojanje efektivne kontrole.²³³ Na primjer, neka osoba može imati ovlast da izdaje komande, ali one ne moraju biti slijeđene.²³⁴ Prema tome, ne vodi svaki položaj vlasti ili uticaja ka odgovornosti na osnovu člana 7(3).²³⁵ Alternativno, komandna struktura može biti organizovana na brzinu i komandant može imati efektivnu kontrolu nad podređenima *de facto*, a da nije bio zvanično imenovan ili postavljen.²³⁶

113. Civilni nadređeni mogu se smatrati odgovornim za djela podređenih sve dok imaju potrebnu ovlast da spriječe ili kazne.²³⁷ Civilni nadređeni često mogu ne imati direktnu ovlast za kažnjavanje podređenih; međutim, efektivna kontrola može se utvrditi ako imaju ovlast za podnošenje izvještaja nadležnim vlastima i ako će ti izvještaji vjerovatno dovesti do pokretanja istrage.²³⁸

114. Shodno praksi Međunarodnog suda, nadređeni ne može snositi odgovornost po članu 7(3) za krivična djela koja su izvršili pojedinci koji nisu bili pod njegovom komandom u vrijeme kada su ta

²²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 280-282.

²²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 91.

²²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59.

²²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 303.

²³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 85-86; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 50-52; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 195-197, 240; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76.

²³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 87; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 605.

²³² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 193.

²³³ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 91-92.

²³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 207.

²³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 144.

²³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 193.

²³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197.

²³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 231.

djela počinjena.²³⁹ Mora postojati vremensko poklapanje između efektivne kontrole nadređenog i izvršenja osnovnog krivičnog djela od strane navodnih podređenih.²⁴⁰ Međutim, nadređeni može snositi odgovornost bez obzira koliko nisko u hijerarhiji njegov podređeni bio,²⁴¹ uključujući i podređene koji su učestvovali u krivičnim djelima putem posrednika.²⁴² Odnos između nadređenog i podređenog ne mora biti trajne prirode.²⁴³ Nadređeni ne mora znati identitet podređenog.²⁴⁴

115. *Znao ili imao razloga da zna.* Komandna odgovornost na osnovu člana 7(3) ne predstavlja oblik objektivne odgovornosti. Da bi se mogla utvrditi odgovornost, mora biti dokazano da je nadređeni znao (stvarno znanje) ili da je bilo razloga da zna (izvedeno znanje) da će krivično djelo podređenog biti izvršeno, da je njegovo izvršenje u toku ili da je već izvršeno.²⁴⁵ Stvarno znanje ne može se pretpostaviti samo na osnovu komandnog položaja;²⁴⁶ međutim, takvo znanje može se dokazati posrednim dokazima.²⁴⁷ Pored toga, za nadređenog se može smatrati da je imao izvedeno znanje ako je raspolagao "informacijama koje su dovoljno alarmantne da bi bile razlog za dalju istragu".²⁴⁸ Informacije kojima raspolaže nadređeni moraju njega "upozoriti na to da podređeni čini ili se sprema da počinji neko protivpravno djelo".²⁴⁹ Informacije koje su potrebne da bi upozorile nadređenog mogu biti pismene ili usmene; one takođe ne moraju biti u formi konkretnih izvještaja podnesenih na osnovu sistema praćenja, niti pružati konkretne informacije o protivpravnim djelima koja su počinjena ili će biti počinjena,²⁵⁰ sve dok su dovoljne da upozore nadređenog i zahtijevaju određenu dodatnu istragu ili intervenciju, bilo sprečavanjem ili kažnjavanjem.²⁵¹ Prilikom utvrđivanja da li je nadređeni imao "razloga da zna" moraju se uzeti u obzir konkretne okolnosti svakog predmeta.²⁵²

116. *Propust da preduzme potrebne i razumne mjere.* Da bi se nadređeni mogao proglasiti odgovornim na osnovu člana 7(3), mora se dokazati da je propustio da preduzme potrebne i

²³⁹ *Tužilac protiv Hadžihasanovića i drugih*, predmet br. IT-01-47-AR72, Odluka po interlokutarnoj žalbi kojom se osporava nadležnost s obzirom na komandnu odgovornost, 16. juli 2003. (dalje u tekstu: Odluka po žalbi u predmetu *Hadžihasanović i drugi* iz jula 2003.), par. 45-51. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 67.

²⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 87; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 67; Odluka po žalbi u predmetu *Hadžihasanović i drugi* iz jula 2003., par. 45-51.

²⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 67; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 252, 303.

²⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 20. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59.

²⁴³ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 362, fusnota 1072.

²⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 287.

²⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 143; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 839. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 57; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 154; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 241.

²⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 57.

²⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 171, 180-184.

²⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 298. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 27-28.

²⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 232-233. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 303-304.

²⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 155; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238.

²⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 30.

²⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 156.

razumne mjere kako bi spriječio ili kaznio izvršenje krivičnog djela za koje se tereti u optužnici.²⁵³ Nadređeni je izvršio dužnost sprečavanja i kažnjavanja ukoliko bi "razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je [nadređeni] preduzeo mjere [...] koje su bile 'potrebne i razumne' u predmetnim okolnostima".²⁵⁴ "Nužne" mjere su one koje su primjerene da bi pokazale autentično nastojanje da se spriječi ili kazni, a "razumne" su one koje su u okviru stvarne mogućnosti optuženog.²⁵⁵ Od nadređenog se ne očekuje da izvrši nemoguće,²⁵⁶ ali on mora iskoristiti svaki način u okviru svoje stvarne mogućnosti, zasnovan na preovlađujućim okolnostima u vrijeme kada je stekao potrebno znanje ili imao razloga da zna.²⁵⁷ Utvrđivanje šta predstavlja "nužne i razumne mjere" nije pitanje materijalnog prava nego činjenica koje se moraju ocjenjivati od slučaja do slučaja, uzimajući u obzir konkretne okolnosti svakog predmeta.²⁵⁸

117. "Nužne i razumne" mjere mogu uključivati provođenje istrage,²⁵⁹ prenošenje informacija u posjedu nadređenog nadležnim upravnim ili organima krivičnog gonjenja,²⁶⁰ izdavanje posebnih naredbi usmjerenih na dovođenje protivpravnog djelovanja podređenih u sklad s pravilima ratovanja²⁶¹ i obezbjeđivanje provođenja tih naredbi,²⁶² protestovanje protiv kriminalnih radnji ili njihovo kritikovanje, preduzimanje disciplinskih mjera protiv vršenja zločina,²⁶³ prijavljivanje takvih događaja nadležnim vlastima²⁶⁴ i/ili insistiranje pred nadređenom vlašću da se smjesta preduzmu mjere.²⁶⁵ U određenim okolnostima, ta dužnost može biti izvršena prijavljivanjem nadležnim vlastima ukoliko je vjerovatno da će takva prijava pokrenuti istragu.²⁶⁶ Nadređeni ne mora biti onaj koji provodi kaznu ili disciplinsku mjeru.²⁶⁷

²⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 839.

²⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 142.

²⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 177.

²⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 417.

²⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72, 417, 499. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 35.

²⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 259; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 177; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 63; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 73-74.

²⁵⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 529; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 97, 99-100; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376, 416.

²⁶⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 123; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 529; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 173-174, 176; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 97, 99-100; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 316.

²⁶¹ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 153; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 74, 89; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

²⁶² Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 74; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 378.

²⁶³ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 89; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

²⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 230, 234; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 154; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 329, 335.

²⁶⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 89; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

²⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 230-231.

²⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 154.

3. Odnos između članova 7(1) i 7(3)

118. Žalbeno vijeće smatra da, iako član 7(1) i član 7(3) Statuta upućuju na različite kategorije krivične odgovornosti, nije primjereno donijeti osuđujuću presudu i po članu 7(1) i po članu 7(3) u odnosu na neku određenu tačku Optužnice. Ukoliko se po istoj tački optuženi tereti za odgovornost kako po članu 7(1) tako i po članu 7(3) i kada se zadovolje pravni uslovi vezani za obje kategorije odgovornosti, pretresno vijeće treba donijeti osuđujuću presudu samo na osnovu člana 7(1), a smatrati nadređeni položaj optuženog otežavajućim faktorom prilikom odmjeravanja kazne.²⁶⁸

²⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 91, gdje se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183, i Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745.

IV. POLITIČKI I ISTORIJSKI RAZVOJ DOGAĐAJA

119. Drugi svjetski rat bio je doba dugotrajnog oružanog sukoba u Jugoslaviji. Sukob je djelimično bio proizvod građanskog rata, a djelimično borba protiv strane invazije i kasnije okupacije.²⁶⁹ U borbama su učestvovala tri glavne jugoslovenske snage: "ustaške" snage – izrazito nacionalističke države Hrvatske; "četnici", koji su bili srpske nacionalističke i monarhističke snage; i partizani, koji su bili grupa komunista.²⁷⁰ Neprijateljstva su potrajala od 1941. do 1945. godine i ostavila gorka sjećanja, naročito u BiH, gdje se odigrao veliki dio teških i krvavih okršaja.²⁷¹

120. SFRJ je, s maršalom (Josipom Brozom) Titom kao vođom, osnovana u Jajcu 29. novembra 1943. godine.²⁷² Prema Ustavu SFRJ, koji je usvojen 1946. godine, zemlju je sačinjavalo šest republika: Srbija, Hrvatska, Slovenija, SRBiH, Makedonija i Crna Gora. SFRJ su sačinjavale i dvije autonomne pokrajine, Vojvodina i Kosovo.²⁷³ Prema Ustavu, narodi u svim republikama, osim Bosne i Hercegovine, smatrani su zasebnim narodima federativne Jugoslavije.²⁷⁴ Stanovništvo SRBiH činili su Srbi, Hrvati i slovenski Muslimani i zbog takve raznovrsnosti SRBiH nije mogla biti priznata kao posebna nacija unutar SFRJ.²⁷⁵ Međutim, Muslimani su 1974. godine već bili priznati kao jedan od naroda ili nacija federativne Jugoslavije.²⁷⁶

121. Titov komunistički režim snažno je podsticao prijateljstvo među narodima potiskujući nacionalističke tendencije i obeshrabrujući prakticanje religije.²⁷⁷ Iako su Srbi, Hrvati i Muslimani bili svjesni svog nacionalnog identiteta, živjeli su zajedno u relativnom miru.²⁷⁸ Postojali su dobri odnosi između zajednica, kao i brakovi i prijateljstva osoba različitih nacionalnosti i vjera, a uopšte prevladavali su složni odnosi.²⁷⁹

122. Osamdesetih godina Jugoslaviju je zahvatila dugotrajna ekonomska kriza.²⁸⁰ Krajem osamdesetih, jugoslovenske ekonomske nevolje prerasle su u političke.²⁸¹ Godine 1988. došlo je do

²⁶⁹ Usaglašena činjenica 12.

²⁷⁰ Usaglašena činjenica 14.

²⁷¹ Usaglašene činjenice 13, 15.

²⁷² Usaglašena činjenica K.

²⁷³ Usaglašene činjenice 19, B.

²⁷⁴ Usaglašena činjenica 20.

²⁷⁵ Usaglašene činjenice 21, B.

²⁷⁶ Usaglašena činjenica 22.

²⁷⁷ Usaglašene činjenice 18, 23, K.

²⁷⁸ Usaglašene činjenice 24, B.

²⁷⁹ Usaglašena činjenica 17.

²⁸⁰ Usaglašena činjenica 39.

²⁸¹ Usaglašena činjenica 40.

sveobuhvatne političke i ustavne reforme i napušten je cjelokupni sistem socijalističkog samoupravljanja.²⁸² Okončana je i vodeća politička uloga Saveza komunista.²⁸³

123. Poslije Titove smrti 1980. godine i naglog raspada vladajućeg Saveza komunista u prvim mjesecima 1990. godine, nastala je praznina u strukturi vlasti, a širom zemlje počele su se javljati nacionalne stranke.²⁸⁴ Državni socijalizam zamijenjen je nacionalizmom u svakoj republici bivše Jugoslavije osim u Bosni i Hercegovini, u kojoj jedino nije postojala jedna jedina nacionalna većina.²⁸⁵

124. Do jeseni 1990. godine, prazninu u vlasti u SRBiH popunile su tri političke stranke: SDA, SDS i HDZ.²⁸⁶ Dana 18. novembra 1990. godine, održani su prvi slobodni višestranački izbori za republičku skupštinu i opštinske skupštine.²⁸⁷ Rezultati izbora bili su zapravo ništa drugo do odraz nacionalnog sastava stanovništva jer je svaka nacionalna grupa glasala za svoju nacionalističku stranku.²⁸⁸ Stranke SDA, SDS i HDZ formirale su koalicionu Vladu na čelu sa sedmočlanim državnim Predsjedništvom, sa čelnikom SDA Alijom Izetbegovićem kao predsjednikom.²⁸⁹

125. Za vrijeme izborne kampanje HDZ, SDA i SDS neslužbeno su se dogovorile da neće voditi kampanje boriti jedna protiv druge, već da će svoje napore usmjeriti protiv Saveza komunista, socijaldemokrata i drugih nenacionalnih stranaka.²⁹⁰ Nakon izbora, tri pobjedničke stranke svoj su predizborni međustranački dogovor proširile na podjelu najvažnijih položaja na svim nivoima, od državnog do regionalnog i opštinskog nivoa, kako bi obezbijedile da rukovodstvo nijedne javne institucije ili preduzeća ne bude isključivo u rukama samo jedne etničke grupe.²⁹¹ Međutim, saradnja između te tri političke stranke s vremenom je bivala sve teža.²⁹² Dok su SDA i HDZ zagovarale otcjepljenje SRBiH od SFRJ, SDS se zalagao za očuvanje Jugoslavije kao države. Rukovodstvo SDS-a je zauzelo čvrst stav da bi Srbi trebalo da žive u Jugoslaviji, a ne kao manjina u nezavisnoj bosanskoj državi.²⁹³ Rukovodstvo SRBiH je, s druge strane, smatralo da bi priznanje SRBiH kao nezavisne države internacionalizovalo potencijalni sukob, što bi moglo dovesti do toga

²⁸² Usaglašena činjenica 41.

²⁸³ Usaglašena činjenica 42.

²⁸⁴ Usaglašena činjenica 44.

²⁸⁵ Usaglašena činjenica 71.

²⁸⁶ Usaglašene činjenice 44, 75, C.

²⁸⁷ Usaglašene činjenice 74, D.

²⁸⁸ Usaglašena činjenica 76.

²⁸⁹ Usaglašene činjenice 78, E.

²⁹⁰ Usaglašena činjenica D.

²⁹¹ Usaglašena činjenica E.

²⁹² Usaglašene činjenice 79, 87.

²⁹³ Usaglašena činjenica 87.

da međunarodna zajednica pruži zaštitu u vidu razmjешtanja vojnih snaga UN-a koje bi spriječile izbijanje rata.²⁹⁴

126. SDS i SDA nisu bile u stanju da pomire međusobne razlike. Neprijateljska retorika koju su koristili stranački rukovodioci i sredstva javnog informisanja pod kontrolom tih stranaka, stvarala je međusobno nepovjerenje i doprinosila povećanju međunacionalnih napetosti.²⁹⁵ Napetosti su dodatno pojačane poslije izbijanja sukoba između Srbije i Hrvatske, nakon što su Hrvatska i Slovenija 25. juna 1991. godine proglasile nezavisnost.²⁹⁶ Poslije raspada višenacionalne Jugoslavije ubrzo je uslijedio raspad višenacionalne Bosne i Hercegovine i povećali su se izgledi za izbijanje rata u Bosni i Hercegovini.²⁹⁷

127. Predsjednik SDS-a Radovan Karadžić održao je 15. oktobra 1991. godine ostrašćen govor u Skupštini SRBiH u Sarajevu, najavljujući da bi bosanski Muslimani mogli nestati kao zajednica ako SRBiH postane nezavisna. Predsjednik SDA Alija Izetbegović odgovorio je da Karadžićeva prijeteća poruka i njegov način izlaganja pokazuju zašto će SRBiH možda biti prisiljena da se odvoji od SFRJ.²⁹⁸ Nakon što je Skupština SRBiH završila s radom za taj dan, a delegacija SDS-a otišla, delegati HDZ-a i SDA ponovo su se sastali bez njih i usvojili Deklaraciju o nezavisnosti, načinivši korak bliže ka nezavisnosti SRBiH.²⁹⁹ U odgovor na to, SDS je osnovao zasebnu Skupštinu srpskog naroda 24. oktobra 1991. godine i izabrao Momčila Krajišnika za njenog predsjednika.³⁰⁰ SDS je zatim pozvao bosanske Srbe na plebiscit kako bi se utvrdilo da li žele ostati u Jugoslaviji.³⁰¹

128. Na plebiscitu, koji je održan 9. i 10. novembra 1991. godine, navodno se 100% glasača izjasnilo "za", što je kasnije, 9. januara 1992. godine, iskorišteno kao opravdanje za proglašenje "Republike Srpskog naroda u Bosni i Hercegovini", koja je kasnije preimenovana u Republiku Srpsku (dalje u tekstu: RS).³⁰² Isto tako, SDS i srpske snage su se pozvali na plebiscit kao

²⁹⁴ Svjedok ST105, dokazni predmet P2208, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. avgust 2003. godine, T. 20602 (povjerljivo) i dokazni predmet P2209, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 29. avgust 2003. godine, T. 20694-20695, 20697 (povjerljivo).

²⁹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 89.

²⁹⁶ Usaglašena činjenica 59; činjenica o kojoj je presuđeno 82.

²⁹⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 81.

²⁹⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 748.

²⁹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 749.

³⁰⁰ Usaglašene činjenice 90, F; činjenica o kojoj je presuđeno 746.

³⁰¹ Usaglašene činjenice 90, F; činjenica o kojoj je presuđeno 91; dokazni predmet P2067, Zapisnik sa 1. sjednice Skupštine RS, 24. oktobar 1991. godine, str. 6.

³⁰² Usaglašena činjenica 63; činjenice o kojima je presuđeno 93, 109; P2067, Zapisnik sa 1. sjednice Skupštine RS, 24. oktobar 1991. godine, str. 6. Vijeće napominje da je "Republika Srpskog naroda u BiH" preimenovana u Republiku Srpsku 12. avgusta 1992. godine (činjenica o kojoj je presuđeno 109). Radi lakšeg snalaženja, Vijeće će za taj entitet u cijeloj Presudi koristiti skraćenicu "RS".

opravdanje kada su ostvarili političku i fizičku kontrolu nad izvjesnim opštinama.³⁰³ Koaliciona Vlada raspala se u oktobru 1991. godine, a potpuno je propala u januaru 1992.³⁰⁴

129. Badinterova komisija je 15. januara 1992. godine objavila preporuku da SRBiH održi referendum kako bi se utvrdila volja naroda BiH u pogledu nezavisnosti.³⁰⁵ U skladu s tom preporukom, referendum je, pod pokroviteljstvom SDA i HDZ-a, održan 29. februara i 1. marta 1992. godine.³⁰⁶ SDS se oštro usprotivio referendumu, a bosanski Srbi su ga u velikoj mjeri bojkotovali.³⁰⁷

130. Kad je SRBiH 6. marta 1992. godine zvanično proglasila nezavisnost, buknuo je otvoreni sukob.³⁰⁸ Jedinice JNA, koje su već bile prisutne na njenoj teritoriji, aktivno su učestvovala u borbama; izvještaji o borbama uključivali su zauzimanje Dervente, kao i incidente u Bijeljini, Foči i Kupresu početkom aprila.³⁰⁹ Dana 27. marta 1992. godine, napadnut je i Bosanski Brod, istog dana kada je na sjednici Skupštine bosanskih Srba svečano proglašen Ustav Srpske Republike BiH i osnovan srpski MUP.³¹⁰ Nakon što je Evropska zajednica priznala nezavisnost Bosne i Hercegovine 6. aprila 1992. godine, ti napadi su postali sve češći i intenzivniji, naročito u Sarajevu, Zvorniku, Višegradu, Bosanskom Šamcu, Vlasenici, Prijedoru i Brčkom.³¹¹ Evropska zajednica i Sjedinjene Američke Države priznale su nezavisnost BiH 6. odnosno 7. aprila 1992. godine, a BiH je primljena u Ujedinjene nacije kao država članica 22. maja 1992. godine.³¹²

131. Nakon nekoliko međunarodnih mirovnih planova, poput Cutileirovog, Vance-Owenovog i drugih planova kojima sukob nije razriješen, neprijateljstva su zvanično okončana potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine, na osnovu kog je BiH podijeljena na dvije konstitutivne jedinice: RS i muslimansko-hrvatsku federaciju.³¹³

³⁰³ Činjenica o kojoj je presuđeno 94.

³⁰⁴ Usaglašena činjenica 80.

³⁰⁵ Dokazni predmet P30, Izvještaj vještaka Roberta J. Donie pod naslovom "Porijeklo Republike Srpske, 1990.-1992. godine" (dalje u tekstu: Izvještaj vještaka Donie: Porijeklo RS), str. 35; dokazni predmet P31, Izvještaj vještaka Roberta J. Donie pod naslovom "Bosanska krajina u istoriji Bosne i Hercegovine" (dalje u tekstu: Izvještaj vještaka Donie: Bosanska Krajina u istoriji BiH), str. 65.

³⁰⁶ Usaglašena činjenica 64; dokazni predmet P30, Izvještaj vještaka Roberta J. Donie pod naslovom "Porijeklo Republike Srpske, 1990.-1992. godine", str. 35; dokazni predmet P31, Izvještaj vještaka Roberta J. Donie pod naslovom "Bosanska krajina u istoriji Bosne i Hercegovine", str. 65.

³⁰⁷ Usaglašena činjenica 65.

³⁰⁸ Usaglašena činjenica 64; činjenica o kojoj je presuđeno 157.

³⁰⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 157.

³¹⁰ Činjenice o kojima je presuđeno 115, 132, 157.

³¹¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 157.

³¹² Usaglašene činjenice 66-67; Herbert Okun, dokazni predmet P2194, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 24. juni 2004. godine, T. 4328.

³¹³ Ian Traynor, 18. maj 2010. godine, T. 10411.

V. POSTOJANJE ORUŽANOG SUKOBA

132. Tužilaštvo navodi da je sve vrijeme na koje se odnosi Optužnica u BiH postojalo stanje oružanog sukoba.³¹⁴ Pretresno vijeće napominje da odbrana nije osporavala postojanje oružanog sukoba u vrijeme na koje se odnosi Optužnica, već je iznijela argumentaciju u kojoj prihvata, pa čak i tvrdi, da je takav oružani sukob postojao.³¹⁵ Na osnovu cjelokupnih dokaza,³¹⁶ Pretresno vijeće konstatuje da je van razumne sumnje utvrđeno da je sve vrijeme na koje se odnosi Optužnica na teritoriji BiH postojao oružani sukob.

³¹⁴ Optužnica, par. 43.

³¹⁵ Stanišićev završni pretresni podnesak, par. 60, 135, 162, 184, 288, 351, 420, 456; Župljaninov završni pretresni podnesak, par. 280-282, 288. *V. takođe* 2. mart 2012. godine, T. 26991, 27025-27027.

³¹⁶ *V. npr.* Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1226-1228, 1235-1236, 1239, 13. oktobar 2009. godine, T. 1307-1309, 1313, 1383, 1385; Slavko Lisica, 1. mart 2012. godine, T. 26899-26901, 2. mart 2012. godine, T. 26990, 26992; dokazni predmet P1803, Izvještaj vještaka Ewana Browna pod naslovom "Vojna situacija u Bosanskoj Krajini – 1992. godine", 21. juli 2002. godine (dalje u tekstu: Izvještaj vještaka Browna), str. 21-32, 44-110, 133-156; Predrag Radulović, 28. maj 2010. godine, T. 10989; Milan Babić, dokazni predmet P2117, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 3. juni 2004. godine, T. 3413-3415 (povjerljivo); Milenko Delić, 19. oktobar 2009. godine, T. 1589; svjedok ST139, 12. april 2010. godine, T. 8492-8494 (povjerljivo); svjedok ST207, 13. maj 2010. godine, T. 10122 (povjerljivo); svjedok ST191, 14. maj 2010. godine, T. 10245-10246, 10248, 10274 (povjerljivo); Ian Traynor, 18. maj 2010. godine, T. 10411; činjenice o kojima je presuđeno 157, 160, 161, 993.

VI. OPŠTINE

133. Pretresno vijeće napominje da se mnogi događaji kojima se optuženi terete kao za kršenja članova 3 i 5 Statuta stavljaju optuženima na teret i kao djela u osnovi progona iz člana 5 Statuta. U pravnim zaključcima u ovom dijelu Presude Pretresno vijeće je, u odjeljcima koji se odnose na pojedinačne opštine, prvo razmotrilo svoje zaključke po tačkama od 2 do 10 i zatim iznijelo svoje zaključke u vezi s tačkom 1 Optužnice (progon).

A. Banja Luka

1. Optužbe iz Optužnice

134. Mićo Stanišić i Stojan Župljanin se u Optužnici terete za sljedeće zločine koji su, kako se navodi, počinjeni u opštini Banja Luka u vrijeme i na lokacijama koji se navode dolje.

135. Pod tačkom 1, optuženi se terete za progon kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) lišavanja života, kako je navedeno dolje u vezi s tačkama 2, 3 i 4; (b) mučenja, okrutnog postupanja ili nehumanih djela u zatočeničkim objektima, kako je navedeno dolje u vezi s tačkama 5, 6, 7 i 8; (c) protivpravnog zatočenja u zgradi CSB-a u Banjoj Luci barem od juna do decembra 1992. i u logoru Manjača od maja do decembra 1992. godine; (d) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života u navedenim zatočeničkim objektima; (e) prisilnog premještanja i deportacije; (f) prisvajanja ili pljačkanja imovine u zatočeničkim objektima i za vrijeme deportacije i prisilnog premještanja.³¹⁷

136. Pod tačkama 2, 3 i 4, optuženi se terete za sljedeće: (a) ubistvo i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja i (b) istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti, zbog gušenja više zatočenih nesrba dok su ih srpske snage prevozile iz zatočeničkog objekta "Betonirka" u Sanskom Mostu u logor Manjača 7. jula 1992. godine i zbog lišavanja života više muškaraca ispred logora Manjača od strane srpskih snaga dana 6. avgusta 1992. godine ili oko tog datuma.³¹⁸

137. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8, optuženi se terete za sljedeće: (a) mučenje i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i (c) nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti zbog premlaćivanja zatočenika

³¹⁷ Optužnica, par. 24-28, Prilozi B br. 1.1-1.2, C br. 1.1-1.2, D br. 1.1-1.2. Pretresno vijeće napominje da se u paragrafima 26(j) i 27(j) Optužnice Mićo Stanišić i Stojan Župljanin ne terete za nametanje diskriminatornih mjera protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao djela u osnovu progona u opštini Banja Luka.

³¹⁸ Optužnica, par. 29-31, Prilog B br. 1.1-1.2.

koji su držani u zgradi CSB-a početkom juna 1992. godine i premlaćivanja zatočenika u logoru Manjača od maja do kraja decembra 1992. godine, koja su izvršile srpske snage.³¹⁹

138. Pod tačkama 9 i 10, optuženi se terete za deportaciju i nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločine protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad stanovnicima bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima u opštini Banja Luka u ARK-u.³²⁰

2. Analiza dokaza

(a) Uvod

139. Opština Banja Luka smještena je u sjevernom djelu BiH. Na sjeveru graniči s opštinama Prijedor i Bosanska Gradiška; na istoku s opštinama Laktaši, Čelinac i Skender-Vakuf; na jugu s opštinom Mrkonjić-Grad; a na zapadu s opštinama Ključ i Sanski Most.³²¹ Prema popisu stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1991. godine, nacionalni sastav opštine Banja Luka činilo je 106.826 (55%) Srba, 29.026 (15%) Hrvata, 28.558 (15%) Muslimana, 23.656 Jugoslovena i 7.626 pripadnika ostalih nacionalnosti.³²² Godine 1997. postotak i Muslimana i Hrvata smanjio se na približno dva posto.³²³ Približno 20.900 lica muslimanske nacionalnosti i 19.000 lica hrvatske nacionalnosti koja su 1991. godine živjela u opštini Banja Luka su 1997. godine bila interno raseljena lica.³²⁴

(b) Razdoblje koje je prethodilo predmetnom periodu

140. Izbijanje rata u Hrvatskoj u ljeto 1991. godine uticalo je na bezbjednosnu situaciju u Banjoj Luci. U decembru 1991. godine veliki broj izbjeglica srpske nacionalnosti iz Hrvatske stigao je u Banju Luku iz zapadne Slavonije, a zbog poziva na mobilizaciju veoma veliki broj ljudi posjedovao je oružje.³²⁵ U isto vrijeme, u opštini su počele da rastu napetosti na nacionalnoj osnovi.³²⁶ Srpski vojnici i pripadnici paravojsnih formacija koji su se vraćali s fronta u Hrvatskoj počeli su da kruže ulicama. Često su bili pijani i pucali su na kuće, prodavnice i džamije dok su prolazili kroz dijelove grada nastanjene pretežno Muslimanima. U gradu su se pjevale srpske nacionalističke pjesme

³¹⁹ Optužnica, par. 32-36, Prilog D br. 1.1-1.2.

³²⁰ Optužnica, par. 37, 39, 41.

³²¹ Dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

³²² Činjenica o kojoj je presuđeno 1050.

³²³ Dokazni predmet P1627, Tabeau i ostali, Izvještaj vještaka, str. 69, 73.

³²⁴ Dokazni predmet P1627, Tabeau i ostali, Izvještaj vještaka, str. 101, 105.

³²⁵ Svjedok ST183, 21. april 2010. godine, T. 9061-9063 (povjerljivo).

³²⁶ Muharem Krzić, dokazni predmet P459.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 4. februar 2002. godine, T. 1439-1440; svjedok ST174, dokazni predmet P1098.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 8. april 2002. godine, T. 3864-3865 (povjerljivo).

kojima su se Muslimani podsticali na iseljavanje, a na radiju se više nisu čule bosanske pjesme.³²⁷ Godine 1991. i 1992., SDS, stranka koja je u to vrijeme držala vlast u Banjoj Luci, objavljivao je u medijima da Hrvati i Muslimani predstavljaju značajnu prijetnju srpskom narodu.³²⁸ Prema riječima svjedoka ST174, SDS je srpske stanovnike na području Banje Luke takođe naoružavao oružjem koje je dobijao od JNA i Župljanin je znao za to naoružavanje.³²⁹ Dana 21. marta 1992. godine, obavještajna grupa poznata pod nazivom "grupa Miloš"³³⁰ javila je da SDA prikuplja vojno-obavještajne podatke o srpskim snagama i ciljevima, kao i podatke o muslimanskim preduzetnicima koji bi svoju proizvodnju mogli preusmjeriti na proizvodnju za potrebe oružanih formacija SDA.³³¹ Svjedok ST174 je u svom svjedočenju izjavio da su se Muslimani i Hrvati naoružavali, ali u manjoj mjeri nego Srbi. Prema riječima svjedoka ST174, muslimanske i hrvatske stranke nisu u Banjoj Luci vršile organizovanu podjelu oružja. Zapravo, pojedinci nesrbi sami su kupovali oružje za svoje potrebe.³³²

141. Prema riječima svjedoka ST174, osobe koje su djelovale u ime SDS-a počele su dizati u vazduh kafiće i druge poslovne objekte, većinom u vlasništvu Muslimana i Hrvata.³³³ Rukovodioci, direktori i radnici muslimanske i hrvatske nacionalnosti počeli su dobijati otkaze s posla.³³⁴

(c) SOS preuzima vlast 3. aprila 1992. godine

142. Dana 2. aprila 1992. godine, grupa "Miloš" uputila je depešu u kojoj je navedeno da, na osnovu "nedovoljno provjerenih" saznanja, SOS, poznat i pod nazivom "Crvene beretke", koji je bio oružana formacija SDS-a, namjerava da 3. aprila 1992. godine blokira sve puteve prema Banjoj Luci kako bi pojedine članove Vlade ARK prisilio da podnesu ostavke i izvršio pritisak na JNA da izvrši kadrovske promjene u Banjalučkom korpusu s ciljem da se on stavi u funkciju SDS-a. U tom

³²⁷ Muharem Krzić, dokazni predmet P459.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 4. februar 2002. godine, T. 1439-1441; svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4407; svjedok ST225, 10. novembar 2010. godine, T. 17202 i 11. novembar 2010. godine, T. 17270-17271 (povjerljivo).

³²⁸ Muharem Krzić, dokazni predmet P459.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 4. februar 2002. godine, T. 1440; svjedok ST174, dokazni predmet P1098.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 8. april 2002. godine, T. 3915-3916; svjedok ST139, dokazni predmet P1284.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 30. juni 2003. godine, T. 18487 (povjerljivo).

³²⁹ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 8. april 2002. godine, T. 3883-3885, 3891-3897 (povjerljivo); svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3947-3949 (povjerljivo); svjedok ST174, dokazni predmet P1098.06, Izjava svjedoka, 14. mart 2001. godine, str. 4-6.

³³⁰ Pretresno vijeće je dokaze u vezi s grupom Miloš pregledalo u dijelu koji se odnosi na individualnu krivičnu odgovornost Stojana Župljanina.

³³¹ Goran Šajinović, 17. oktobar 2011. godine, T. 25126-25127; dokazni predmet 1D289, Izvještaj grupe "Miloš", 21. mart 1992. godine.

³³² Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 8. april 2002. godine, T. 3898-3899 (povjerljivo).

³³³ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 8. april 2002. godine, T. 3866-3868 (povjerljivo).

³³⁴ Muharem Krzić, dokazni predmet P459.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 4. februar 2002. godine, T. 1440-1441, 1448-1450; dokazni predmet P459.06, Članak iz *Oslobođenja*: "Nakon plebiscita: Bolje da se prijavite sami", 11. novembar 1991. godine.

izvještaju se upozorava da bi aktivnosti SOS-a mogle pogoršati već postojeće podjele na nacionalnoj osnovi.³³⁵ Istoga dana, Milorad Sajić, komandant TO-a opštine Banja Luka i sekretar Sekretarijata za narodnu odbranu ARK-a,³³⁶ na sastanku održanom u zgradi opštine obavijestio je Kesića, Bogdana Subotića, Topića, Vesića i Bulića iz CSB-a Banja Luka da sljedećeg dana namjerava "blokirati" grad Banju Luku i da je general Momir Talić upoznat s tim planom.³³⁷ Sastanku je prisustvovao i jedan čovjek koji se prezivao Stevandić, koji je opisan kao jedan od vođa Crvenih beretki/SOS-a.³³⁸

143. Predrag Radić je bio predsjednik Skupštine Opštine Banja Luka, a o njemu se govorilo i kao o gradonačelniku Banje Luke.³³⁹ U periodu na koji se odnosi Optužnica on je bio član SDS-a, a postao je i član Kriznog štaba Banje Luke i Ratnog štaba ARK po njihovom osnivanju u aprilu, odnosno u maju 1992. godine.³⁴⁰ Predrag Radulović je bio inspektor zadužen za obavještajne poslove u SNB-u Banja Luka, a Goran Šajinović je bio službenik SNB-a.³⁴¹ Sva trojica tih svjedoka svjedočila su da su SOS uglavnom sačinjavali lokalni kriminalci ili siledžije i da je on brojao oko 200 pripadnika. Ta ocjena se podudarala s ocjenom koju je dao Zdravko Tolimir, načelnik organa bezbjednosti VRS-a.³⁴² Prema riječima svjedoka ST183, pripadnici srpskih odbrambenih snaga

³³⁵ Dokazni predmet P1369, Izvještaj grupe "Miloš" o namjeri SOS-a da 3. aprila 1992. godine postavi cestovne blokade u Banjoj Luci, 2. april 1992. godine. Radulović je svjedočio da su "Crvene beretke" naziv za SOS, V. Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10757-10758. Svjedok ST183 je govorio i o paravojnoj grupi koja je djelovala u Banjoj Luci pod nazivom "Crvene beretke". V. svjedok ST183, dokazni predmet P1295.05, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. mart 2003. godine, T. 15646-15647 (povjerljivo). Pretresno vijeće napominje da je, prema riječima Nedeljka Đekanovića, postojala grupa poznata pod nazivom "Crvene beretke" koja je učestvovala u borbama u Hrvatskoj i da je jedan od zahtjeva SOS-a od 3. aprila bilo i priznavanje statusa veterana za borbe koji su se borili u zapadnoj Slavoniji. V. Nedeljko Đekanović, 9. oktobar 2009. godine, T. 1173; dokazni predmet P536, Članak iz *Glasa* o proglasu SOS-a, 4. april 1992. godine, str. 1.

³³⁶ Svjedok ST183, dokazni predmet P1295.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 6. mart 2003. godine, T. 15282-15283 (povjerljivo); Vladimir Tutuš, 15. mart 2010. godine, T. 7619; dokazni predmet P467, Odluka u vezi s mobilizacijom i policijskim satom u ARK, 4. maj 1992. godine, str. 2.

³³⁷ Svjedok ST183, dokazni predmet P1295.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 7. mart 2003. godine, T. 15366-15369 (povjerljivo) i dokazni predmet P1295.05, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. mart 2003. godine, T. 15633-15636 (povjerljivo).

³³⁸ Svjedok ST183, dokazni predmet P1295.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 7. mart 2003. godine, T. 15389 (povjerljivo); Predrag Radić, dokazni predmet P2105, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 6. novembar 2003. godine, T. 22225.

³³⁹ Muharem Krzić, dokazni predmet P459.05, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 14. februar 2002. godine, T. 1746-1747; svjedok ST174, dokazni predmet P1098.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 10. april 2002. godine, T. 4064-4067 (povjerljivo); svjedok ST183, dokazni predmet P1295.06, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 13. mart 2003. godine, T. 15766 (povjerljivo); Predrag Radić, dokazni predmet P2100, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. novembar 2003. godine, T. 21945 (povjerljivo); Momčilo Mandić, dokazni predmet P1318.08, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 7. decembar 2004. godine, T. 9284; Vladimir Tutuš, 15. mart 2010. godine, T. 7605; dokazni predmet P459.07, Izvještaj SDA Banja Luka, upućen Misiji BiH pri UN-u, 30. septembar 1992. godine, str. 2.

³⁴⁰ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 10. april 2002. godine, T. 4064-4067 (povjerljivo); Predrag Radić, dokazni predmet P2100, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. novembar 2003. godine, T. 21945 (povjerljivo) i dokazni predmet P2103, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 5. novembar 2003. godine, T. 22154 (povjerljivo); Dorothea Hanson, 8. decembar 2009. godine, T. 4400-4402; svjedok SZ023, 7. oktobar 2011. godine, T. 24671 (povjerljivo); dokazni predmet P556, Odluka o osnivanju Ratnog štaba ARK, 5. maj 1992. godine.

³⁴¹ Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10719-10720, 10722-10723 (povjerljivo).

³⁴² Predrag Radić, dokazni predmet P2100, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. novembar 2003. godine, T. 21945 i dokazni predmet P2105, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 6. novembar 2003. godine, T. 22215; Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10757-10759; Goran Šajinović, 17. oktobar 2011. godine, T. 25131; dokazni predmet P591, Informacija Zdravka Tolimira o paravojnim formacijama u RS, 28. juli 1992. godine, str. 1, 4-6.

nosili su maskirne uniforme i bili su naoružani automatskim puškama.³⁴³ Prema riječima Predraga Radulovića i svjedoka ST183, među vođama srpskih odbrambenih snaga bili su Slobodan Dubočanin, Nenad Stevandić, Ljuban Ećim i Zdravko Samardžija. Ećim i Samardžija bili su aktivni članovi SNB-a u Banjoj Luci.³⁴⁴ Štab te grupe nalazio se u vojnoj kasarni Mali logor u Banjoj Luci do otprilike 5. aprila 1992. godine. Poslije tog datuma dio pripadnika preselio se u hotel "Bosna", a ostali u privatne kuće.³⁴⁵ Prema riječima Dragana Majkića, koji je do 30. aprila 1992. godine bio načelnik SJB-a Sanski Most,³⁴⁶ SOS u Banjoj Luci nije bio povezan s grupom koja je pod istim imenom djelovala u Sanskom Mostu.³⁴⁷

144. U ranim jutarnjim satima 3. aprila 1992. godine, naoružani pripadnici SOS-a podigli su barikade i blokirali grad Banju Luku.³⁴⁸ Prema Radulovićevim riječima, milicija nije pružila otpor i nijedan pripadnik SOS-a nije uhapšen.³⁴⁹ Blokada je trajala jedan dan.³⁵⁰ Pripadnici SOS-a su opkolili zgradu Opštine, podigli kontrolne punktove i dali izjavu za štampu u kojoj su pozvali predsjednika Opštine da uspostavi krizni štab u svrhu ostvarivanja više ciljeva. Ti ciljevi su uključivali neodložno usvajanje Zakona o unutrašnjim poslovima srpskog naroda u BiH, promjenu latiničnih javnih natpisa u ćirilične, pojačanje sastava Banjalučkog korpusa i otpuštanje vojnih oficira i rukovodilaca javnih ustanova koji su glasali "protiv Jugoslavije" na referendumu za nezavisnost koji je održan u BiH. Tražili su otpuštanje radnika *Privredne banke* i *Jugobanke* u Banjoj Luci "radi sprečavanja monetarnog udara", rukovodilaca u Pošti Banje Luke "koji su glasali protiv Jugoslavije" i svih zaposlenih, uključujući one u sudstvu, koji su pokazali da su "rušitelji Jugoslavije i neprijatelji srpskog naroda".³⁵¹

145. Ima dokaza da su pripadnici SOS-a blokirali grad zato što su bili nezadovoljne objavom ministra odbrane BiH da njihovim pripadnicima koji su se borili u zapadnoj Slavoniji neće biti odobren status veterana.³⁵² Prema riječima svjedoka ST225, koji je Musliman,³⁵³ događaji koji su se

³⁴³ Svjedok ST183, 21. april 2010. godine, T. 9075-9076 (povjerljivo).

³⁴⁴ Svjedok ST183, dokazni predmet P1295.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 7. mart 2003. godine, T. 15389-15392 (povjerljivo); Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10760, 10761 (povjerljivo).

³⁴⁵ Svjedok ST183, 20. april 2010. godine, T. 8955-8956 (povjerljivo) i 21. april 2010. godine, T. 9071-9072 (povjerljivo); dokazni predmet P1295.21, str. 15 (povjerljivo).

³⁴⁶ V. odjeljak o Sanskom Mostu.

³⁴⁷ Dragan Majkić, 13. novembar 2009. godine, T. 3096.

³⁴⁸ Vladimir Tutuš, 15. mart 2010. godine, T. 7602-7605; činjenica o kojoj je presuđeno 1053.

³⁴⁹ Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10775.

³⁵⁰ Vladimir Tutuš, 16. mart 2010. godine, T. 7649.

³⁵¹ Svjedok ST225, 10. novembar 2010. godine, T. 17198-17199; dokazni predmet P536, Članak iz *Glasa* o proglasu SOS-a, 4. april 1992. godine, str. 2-3; dokazni predmet P1098.22, Saopštenje za javnost izdato od strane SOS-a, 3. april 1992. godine; činjenica o kojoj je presuđeno 1053.

³⁵² Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3973-3974 (povjerljivo); Vladimir Tutuš, 18. mart 2010. godine, T. 7778-7779; svjedok ST183, 21. april 2010. godine, T. 9072-9073 i 22. april 2010. godine, T. 9088-9089 (povjerljivo); Predrag Radulović, 28. maj 2010. godine, T. 10992-10994 (povjerljivo); dokazni predmet P536, Članak iz *Glasa* o proglasu SOS-a, 4. april 1992. godine, str. 1.

³⁵³ Svjedok ST225, 10. novembar 2010. godine, T. 17183 (povjerljivo).

zbili 3. aprila 1992. godine bili su posljedica nezadovoljstva rukovodstva SDS-a i ARK situacijom u Banjoj Luci, konkretno, time što su na rukovodeće položaje u opštini imenovani Muslimani i Hrvati.³⁵⁴ Svjedok ST174, koji je Musliman,³⁵⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je upravo SDS osnovao SOS u Banjoj Luci uz odobrenje milicije i da su zahtjevi SOS-a bili isti kao i zahtjevi SDS-a, koji nije bio zadovoljan tempom kojim su Hrvati i Muslimani uklanjani s raznih položaja.³⁵⁶ Taj svjedok je takođe vidio pripadnike SOS-a u pratnji Vojislava Kuprešanina i Radoslava Brđanina, koji su bili istaknuti članovi SDS-a i članovi tijela Vlade ARK.³⁵⁷ I Radulović je u svom svjedočenju izjavio da je informisan da je SOS bio u bliskim odnosima s "ljudima iz SDS-a".³⁵⁸ Najzad, Predrag Radić je izjavio da su se zahtjevi SOS-a podudarali s uputstvima koje mu je izdalo rukovodstvo SDS-a na Palama, konkretno, Biljana Plavšić, Momčilo Krajišnik i Radovan Karadžić.³⁵⁹ Pretresno vijeće je takođe razmotrilo iskaz Dragana Majkića, koji je, za razliku od svjedoka ST225 i ST174, svjedočio da iza SOS-a nije stajala nikakva organizacija, čak ni SDS.³⁶⁰ Međutim, budući da Majkić nije bio u Banjoj Luci u vrijeme blokade, a uzimajući u obzir njegov gorenavedeni iskaz da su SOS Sanskog Mosta i SOS Banje Luke bile dvije odvojene grupe, kao i iskaze drugih svjedoka, Pretresno vijeće smatra da Majkićevo svjedočenje po tom pitanju nije pouzdano.

146. Dokazi pokazuju da je SOS bio povezan i sa članovima CSB-a Banja Luka i SNB-a. Pretresno vijeće je gore u tekstu razmotrilo iskaz Radulovića, koji je u svjedočenju rekao da su dva pripadnika SNB-a Banja Luka, tačnije Ljuban Ećim i Zdravko Samardžija, bili među vođama SOS-a. Radulović je dodao da je Nedeljko Kesić, načelnik SNB-a Banja Luka, svakodnevno bio u kontaktu s SOS-om. Pripadnici SOS-a imali su neograničen pristup Kesićevoj kancelariji, u kojoj je on držao uokvirene slike pripadnika te paravojne grupe.³⁶¹ Drugi pripadnici milicije, tačnije načelnik sektora SJB-a Đuro Bulić i milicioner Stojan Davidović, takođe su bili u redovnom kontaktu sa SOS-om.³⁶² Osim toga, dana 28. jula 1992. godine, general Tolimir je izvijestio da

³⁵⁴ Svjedok ST225, 11. novembar 2010. godine, T. 17246-17248 (povjerljivo).

³⁵⁵ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.06, Izjava svjedoka, 14. mart 2001. godine, str. 1 (povjerljivo).

³⁵⁶ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 8. april 2002. godine, T. 3907 (povjerljivo) i dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3957-3959, 3980 (povjerljivo); dokazni predmet P539, Novinski izvještaj o konferenciji za novinare sa Stojanom Župljaninom, 8. april 1992. godine.

³⁵⁷ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.06, Izjava svjedoka, 14. mart 2001. godine, str. 13. O ulogama i položajima Vojislava Kuprešanina i Radoslava Brđanina govori se u pododjeljku posvećenom ARK-u u odjeljku koji se odnosi na UZP.

³⁵⁸ Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10761 (povjerljivo).

³⁵⁹ Predrag Radić, dokazni predmet P2105, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 6. novembar 2003. godine, T. 22249. Pretresno vijeće je dokaze o članstvu Biljane Plavšić, Krajišnika i Karadžića u SDS-u razmotrilo u odjeljku koji se odnosi na UZP.

³⁶⁰ Dragan Majkić, 13. novembar 2009. godine, T. 3100-3101.

³⁶¹ Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10771.

³⁶² Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10772.

"neki rukovodioci" u CSB-u Banja Luka imaju znatan uticaj na SOS, iako se SOS "ne nalazi pod stvarnom" kontrolom CSB-a.³⁶³

147. U 03:00 sata 3. aprila 1992. godine, dežurni operativni službenik SJB-a/CSB-a obavijestio je načelnika SJB-a Vladimira Tutuša da naoružana grupa ljudi zauzima vitalne objekte u gradu. Tutuš je o tome odmah obavijestio predsjednika opštine Predraga Radića, ali nije prenio informaciju Župljaninu jer je bio siguran da je dežurni to već uradio. Prema Tutuševim riječima, dežurni operativni je bio dužan da o tome obavijesti i Župljanina.³⁶⁴ Ni vojska ni milicija nisu ništa preduzele protiv blokade koju je izvršio SOS. Naprotiv, predstavnici vojske i bezbjednosnog aparata počeli su pregovore sa SOS-om kako bi se situacija "normalizovala".³⁶⁵ Oko 03:30 sata 3. aprila 1992. godine, odlučeno je da sa SOS-om pregovara Radić.³⁶⁶

(d) Opštinski organi vlasti prihvataju zahtjeve SOS-a

148. Kao što je zahtijevao SOS, organi vlasti osnovali su opštinski Krizni štab. Njegovi članovi bili su, pored ostalih, Predrag Radić, Stojan Župljanin ispred CSB-a Banja Luka i Vladimir Tutuš ispred SJB-a. Predstavnici TO-a bili su Milorad Sajić, Miloš Kesić i Miroslav Vesić, a predstavnici Banjalučkog korpusa bili su pukovnik Boško Kelečević i Bogdan Subotić. Predstavnik SDS-a bio je Radoslav Vukić, predsjednik banjalučkog ogranka SDS-a. Predstavnik ARK-a bio je Radoslav Brđanin. Predstavnici SOS-a bili su Nenad Stevandić, Ilija Milinković, Slobodan Popović, Aleksandar Tolimir i Ranko Dubočanin.³⁶⁷ Prema riječima svjedok ST174, nakon što je osnovan Krizni štab, redovnim opštinskim tijelima u suštini su oduzeta ovlaštenja.³⁶⁸

149. Krizni štab je prihvatio zahtjeve SOS-a istoga dana kada je osnovan.³⁶⁹ Proglasio je Zakon o unutrašnjim poslovima Srpske Republike BiH. Donio je odluku da zaposlenici CSB-a moraju potpisati izjavu o lojalnosti MUP-u RS-a da bi zadržali posao; da kadrove treba reorganizovati; da

³⁶³ Dokazni predmet P591, Informacija generala Tolimira o paravojnim formacijama u RS, 28. juli 1992. godine, str. 4-5.

³⁶⁴ Vladimir Tutuš, 15. mart 2010. godine, T. 7603-7605.

³⁶⁵ Predrag Radić, dokazni predmet P2105, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 6. novembar 2003. godine, T. 22218; Vladimir Tutuš, 15. mart 2010. godine, T. 7607-7608; Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10775-17776; svjedok ST225, 10. novembar 2010. godine, T. 17199-17200 (povjerljivo); dokazni predmet 1D137, Depeša Stojana Župljanina, 3. april 1992. godine, str. 2.

³⁶⁶ Vladimir Tutuš, 15. mart 2010. godine, T. 7605-7606.

³⁶⁷ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3963-3965 (povjerljivo); Predrag Radić, dokazni predmet P2105, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 6. novembar 2003. godine, T. 22226-22227; svjedok ST183, dokazni predmet P1295.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 7. mart 2003. godine, T. 15411 (povjerljivo); Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10761 i 1. juni 2010. godine, T. 11147-11148 (povjerljivo); dokazni predmet P536, Članak iz *Glasa* o proglasu SOS-a, 4. april 1992. godine, str. 6; dokazni predmet P591, Informacija generala Tolimira o paravojnim formacijama u RS, 28. juli 1992. godine, str. 4-5.

³⁶⁸ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3967-3968 (povjerljivo). Banjalučki opštinski Krizni štab bio je drugačije tijelo od Kriznog štaba ARK-a, koji je takođe bio smješten u Banjoj Luci. V. Amir Džonlić, dokazni predmet P2287, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 26. februar 2002. godine, T. 2328.

³⁶⁹ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3957-3959 (povjerljivo); dokazni predmet 1D137, Depeša Stojana Župljanina, 3. april 1992. godine, str. 2.

će oni koji su lojalni Skupštini srpskog naroda u BiH i Jugoslaviji biti imenovani na ključne položaje; i da će zaposlenici CSB-a dobiti nove oznake.³⁷⁰ Krizni štab je pristao na to da od Predsjedništva SFRJ i Generalštaba JNA zatraži pojačanje za Banjalučki korpus. Istovremeno je prihvatio da tim dvama tijelima preporuči da smijeni ili prekomanduje oficire koji nisu glasali "za Jugoslaviju".³⁷¹ Prema riječima svjedoka ST174, zbog tog su zahtjeva otpušteni oficiri Banjalučkog korpusa koji nisu bili Srbi.³⁷² Krizni štab je takođe odlučio da direktori *Privredne banke* i *Jugobanke* muslimanske nacionalnosti budu otpušteni do 6. aprila 1992. godine i da se do 10. aprila 1992. godine "smjene u pošti svi oni[...] kadrov[i] koji su glasali protiv Jugoslavije".³⁷³ Krizni štab je zadužio Radoslava Brđanina, Predraga Mitrakovića i Iliju Milinkovića da organizuju smjenu "svi[h] čelni[h] ljudi u banjalučkim preduzećima koji provode antisrpsku politiku".³⁷⁴

(e) Provođenje u djelo zahtjeva SOS-a

(i) Otpuštanje milicionera koji su odbili da potpišu svečanu izjavu

150. Dana 3. aprila 1992. godine, nakon što je Krizni štab ukinuo blokadu SOS-a i prihvatio njegove zahtjeve, Stojan Župljanin je svim SJB-ovima u zoni odgovornosti CSB-a Banja Luka naredio da odmah pristupe primjeni Zakona o unutrašnjim poslovima Srpske Republike BiH. Naredio je takođe da uvođenje novih oznaka za miliciju i potpisivanje svečanih izjava lojalnosti Srpskoj Republici, predviđeno Zakonom o unutrašnjim poslovima, bude provedeno i zaključeno do 6. aprila 1992. godine.³⁷⁵ Na sastanku koji je 6. aprila 1992. godine održan u CSB-u Banja Luka u prisustvu predstavnika drugih opština ARK-a, Župljanin je ponovio da trebaju biti potpisane svečane izjave.³⁷⁶ Ta izjava je bila gotovo identična izjavi koju su milicioneri morali potpisati u MUP-u BiH. Jedina razlika bila je da je izjava za MUP BiH sadržala navod o zaštiti "radnih ljudi i građana", a izjava za MUP RS nije. Izjava za MUP RS sadržala je obavezu o zaštiti "ustavom utvrđeno[g] uređenj[a] Republike", što izjava MUP-a BiH nije, ali se u njoj, kao i u izjavi za MUP

³⁷⁰ Dokazni predmet P536, Članak iz *Glasa* o proglasu SOS-a, 4. april 1992. godine, str. 4; dokazni predmet 1D137, Depeša Stojana Župljanina, 3. april 1992. godine, str. 2.

³⁷¹ Dokazni predmet P536, Članak iz *Glasa* o proglasu SOS-a, 4. april 1992. godine, str. 4.

³⁷² Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3962 (povjerljivo).

³⁷³ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3957-3959 (povjerljivo); dokazni predmet P536, Članak iz *Glasa* o proglasu SOS-a, 4. april 1992. godine, str. 4.

³⁷⁴ Dokazni predmet P536, Članak iz *Glasa* o proglasu SOS-a, 4. april 1992. godine, str. 4.

³⁷⁵ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3981-3982 (povjerljivo); dokazni predmet 1D137, Depeša Stojana Župljanina, 3. april 1992. godine, str. 2.

³⁷⁶ Dokazni predmet P355, Zaključci sa sjednice Savjeta CSB-a, održane 6. aprila 1992. godine, 10. april 1992. godine, str. 1, 3.

BiH, navodila obaveza zaštite "prava, slobode i bezbjednosti".³⁷⁷ Tu izjavu su morali potpisati svi milicioneri, a oni koji su to odbili bili su otpušteni.³⁷⁸

151. Svjedok SZ003 je u svjedočenju rekao da njegovi neposredni nadređeni i kolege u miliciji nisu smatrali da izjava sadrži ikakav diskriminirajući sadržaj.³⁷⁹ On je izjavio da je nekoliko ljudi koji nisu bili srpske nacionalnosti odlučilo da potpiše tu formalnu izjavu i oстане raditi u CSB-u i sjetio se imena 18 takvih zaposlenih.³⁸⁰ Prema riječima svjedoka SZ003, oni koji su odlučili da ne potpišu svojom voljom su napustili miliciju.³⁸¹ Prema platnom spisku CSB-a Banja Luka, neka lica koja nisu bila srpske nacionalnosti još uvijek su radila za CSB u junu 1992. godine, što je činjenica koju su potvrdili Predrag Radulović i svjedok SZ002.³⁸² Vladimir Tutuš je u svom svjedočenju rekao da je po osnivanju MUP-a RS 73% od svih hrvatskih pripadnika i 61% od svih muslimanskih pripadnika SJB-a Banja Luka (uključujući sve podstanice u muslimanskim naseljima Mejdan i Budžak i stanicu Centar) pristalo da potpiše izjavu o lojalnosti i oстане u novoosnovanom MUP-u RS.³⁸³ Svjedoci SZ002 i ST213, koji su 1992. godine bili zaposleni u CSB-u Banja Luka, u svom svjedočenju su rekli su da su zaposleni nesrbi ostali na radnim mjestima po osnivanju MUP-a RS.³⁸⁴ Međutim, svjedok ST174 i Amir Džonlić su izjavili da su neki milicioneri muslimanske i hrvatske nacionalnosti odlučili da potpišu izjavu, ali da su nekoliko mjeseci kasnije ipak dobili otkaz. Na pitanje da li su dobrovoljno otišli ili su bili otpušteni, svjedok ST174 je odgovorio: "Dobrovoljno niko neće napustit pos'o ako nema smetnji nikakvih. Natjeralo ih je tako da su morali napustit' posao i otić' vani." U vezi s postotkom nesrba koji su potpisali izjavu, svjedok ST174 je smatrao da je Tutuševa procjena o broju nesrba koji su potpisali izjavu "notorna laž" i u svom svjedočenju je rekao je da je samo dva ili tri posto njih odlučilo da potpiše izjavu.³⁸⁵ Iskaz svjedoka ST174 po tom pitanju podudara se s iskazom Predraga Radulovića, koji je u svom svjedočenju rekao da je većina

³⁷⁷ Svjedok SZ003, 21. septembar 2011. godine, T. 24503-24505; dokazni predmet P510, Zakon o unutrašnjim poslovima Socijalističke Republike BiH, 29. juni 1990. godine, str. 12, član 41; dokazni predmet P530, Zakon o unutrašnjim poslovima RS, 23. mart 1992. godine, str. 6, član 41.

³⁷⁸ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3957-3960, (povjerljivo); Vladimir Tutuš, 15. mart 2010. godine, T. 7600-7602; dokazni predmet P355, Zaključci sa sjednice Savjeta CSB-a, održane 7. aprila 1992. godine, 10. april 1992. godine, str. 3.

³⁷⁹ Svjedok SZ003, 20. septembar 2011. godine, T. 24441 (povjerljivo).

³⁸⁰ Svjedok SZ003, 19. septembar 2011. godine, T. 24381-24382 i 20. septembar 2011. godine, T. 24445 (povjerljivo).

³⁸¹ Svjedok SZ003, 19. septembar 2011. godine, T. 24381-24382 i 20. septembar 2011. godine, T. 24445 (povjerljivo).

³⁸² Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10787; svjedok SZ002, 8. novembar 2011. godine, T. 25414-25416; dokazni predmet P1373, SNB Banja Luka, Platni spisak za juni 1992. godine, 7. juli 1992. godine; dokazni predmet 2D184, CSB Banja Luka, Lista regresa za 1992. godinu, 17. juni 1992. godine.

³⁸³ Vladimir Tutuš, 18. mart 2010. godine, T. 7774-7775, 7812-7813, 19. mart 2010. godine, T. 7835 i 23. mart 2010. godine, T. 7989-7991; dokazni predmet P1095, Članak iz *Glasa*, 24. april 1992. godine, str. 2; dokazni predmet 1D203, Službena zabilješka u vezi s ubistvom Enisa Krkića, 17. april 1992. godine, str. 5.

³⁸⁴ Svjedok ST213, 4. mart 2010. godine, T. 7241 i 5. mart 2010. godine, T. 7295 (povjerljivo); svjedok SZ002, 8. novembar 2011. godine, T. 25413.

³⁸⁵ Amir Džonlić, dokazni predmet P2289, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. februar 2002. godine, T. 2470-2471; svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3981-3982 (povjerljivo); svjedok ST174, 23. mart 2010. godine, T. 8070-8072, 8120 (povjerljivo).

nesrba u Banjoj Luci, ali isto tako i u Ključu, Prijedoru i drugim opštinama, otišla odmah nakon što je javnosti objelodanjen plan o osnivanju MUP-a RS.³⁸⁶

152. Pretresnom vijeću dostavljeni su dokazi i o jednoj konkretnoj epizodi otpuštanja nakon što je jedno lice odbilo da potpiše svečanu izjavu. Dana 15. aprila 1992. godine, jedan milicioner muslimanske nacionalnosti bio je pozvan u Župljaninovu kancelariju.³⁸⁷ Radić je od njega tražio da potpiše izjavu o lojalnosti Srpskoj Republici, ali on je to odbio.³⁸⁸ Župljanin mu je tada rekao da vrati lično naoružanje i voki-toki.³⁸⁹ Te večeri, jedan inspektor Srbin rekao je tom milicioneru Muslimanu da bježi jer je već bio formiran tim koji ga je sljedećeg dana trebao uhapsiti. Taj milicioner je sljedećeg jutra zajedno sa svojom suprugom pobjegao u inostranstvo.³⁹⁰ Nedugo po njegovom odlasku, milicioneri su mu pretresli kuću i potpuno je opljačkali. Milicija je opravdala oduzimanje imovine izjavom da je to urađeno za potrebe srpske Vlade.³⁹¹

153. Pretresno vijeće je pregledalo dokaze o tome da je 22. juna 1992. godine Krizni štab ARK-a izdao odluku u kojoj se navodi da, u skladu sa članom 1, samo kadrovi srpske nacionalnosti mogu biti na rukovodećim položajima u MUP-u i vojsci.³⁹² Dana 1. jula 1992. godine, Stojan Župljanin je proslijedio odluku od 22. juna 1992. godine svim stanicama javne bezbjednosti u ARK-u. U toj depeši je pisalo: "Kod primjene ove odluke načelnici SJB dužni su se posebno pridržavati njenih odredbi u pogledu predlaganja kadrova na radna mjesta opisana u tački 1. odluke".³⁹³ Međutim, prema riječima svjedoka SZ003, nekoliko muslimanskih i hrvatskih zaposlenika, koji su u aprilu potpisali svečanu izjavu, ostali su u miliciji čak i poslije donošenja odluke 22. juna 1992. godine i njenog prosljeđivanja putem pomenute depeše.³⁹⁴ Svjedok SZ003 je naveo imena tih zaposlenih, a među njima su bili: Mugdim Haračić, Musliman koji je radio u dežurnom operativnom timu CSB-a Banja Luka;³⁹⁵ Vilko Marić, Hrvat, koji je bio istražni kriminalistički inspektor u CSB-u Banja Luka i koji je na tom položaju radio tokom cijele 1992. godine;³⁹⁶ Muhamed Krkić, inspektor u

³⁸⁶ Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10755-10756.

³⁸⁷ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3980-3981 (povjerljivo).

³⁸⁸ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3981-3982 (povjerljivo).

³⁸⁹ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3982 (povjerljivo).

³⁹⁰ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3982, 3984 (povjerljivo).

³⁹¹ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3982-3985 i dokazni predmet P1098.04, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 11. april 2002. godine, T. 4150-4151 (povjerljivo).

³⁹² Svjedok SZ003, 22. septembar 2001. godine, T. 24579-24580, (povjerljivo); dokazni predmet P432.19, Odluka Kriznog štaba ARK sa sastanka održanog 22. juna 1992. godine, 22. juni 1992. godine. O dokaznom predmetu P432.19 govori se i u odjeljku koji se odnosi na UZP.

³⁹³ Svjedok SZ003, 22. septembar 2001. godine, T. 24580-24581; dokazni predmet P577, Depeša CSB-a Banja Luka, upućena načelnicima svih stanica javne bezbjednosti, kojom se prosljeđuje odluka Kriznog štaba ARK, 1. juli 1992. godine, str. 2.

³⁹⁴ Svjedok SZ003, 22. septembar 2001. godine, T. 24582-24584 (povjerljivo).

³⁹⁵ Svjedok SZ003, 19. septembar 2001. godine, T. 24379 i 20. septembar 2001. godine, T. 24436 (povjerljivo).

³⁹⁶ Svjedok SZ003, 19. septembar 2001. godine, T. 24410 (povjerljivo).

CSB-u 1992. godine;³⁹⁷ Ivo Majdandić i Franjo Kezić, dva aktivna milicionera hrvatskog porijekla, iz stanice milicije Budžak, koji su nastavili raditi tokom cijele 1992. godine;³⁹⁸ Sead Jusufbegović, specijalista sudske medicine muslimanskog porijekla, koji je radio u CSB-u Banja Luka tokom cijele 1992. godine;³⁹⁹ Anto Benko, milicioner hrvatske nacionalnosti koji je nastavio raditi u miliciji tokom cijele 1992. godine;⁴⁰⁰ i Dragan Verunik, Hrvat, koji je bio zamjenik komandira stanice milicije Centar.⁴⁰¹ Svjedok SZ023 je u svom svjedočenju izjavio da je načelnik odjeljenja za kriptozastitu u CSB-u Banja Luka, koji bio Musliman, premješten u Odjeljenje za protivpožarnu zaštitu. Svjedok je mišljenja da je taj premještaj bio posljedica odluke koju je Župljanin prosljedio u julu 1992. godine. Taj svjedok se ne sjeća nijednog drugog slučaja da su milicionere nesrbe na rukovodećim položajima 1992. godine zamijenili Srbi.⁴⁰² Za razliku od svjedokâ SZ003 i SZ023, Radulović je u svom svjedočenju izjavio da je jedini nesrbin koji su ostao raditi tokom cijele 1992. godine bio Željko Domazet, Hrvat koji je bio oženjen Srkinjom.⁴⁰³ Pretresnom vijeću je iskaz u vezi s tim dao i svjedok SZ002, koji je u svom svjedočenju izjavio da je do kraja 1992. godine u CSB-u ostao priličan broj nesrba, pored ostalih i jedna žena koja se zvala Nisveta Dervišić.⁴⁰⁴ Međutim, tokom unakrsnog ispitivanja od strane tužilaštva, svjedoku SZ002 je predočen platni spisak CSB-a Banja Luka za avgust 1992. godine, na kojem se nije bilo imena Nisvete Dervišić, i on nije mogao da objasni zašto se to ne podudara s njegovim prijašnjim svjedočenjem.⁴⁰⁵ Budući da je svjedok SZ002 u svom svjedočenju rekao da je cijele 1992. godine uglavnom bio na terenu⁴⁰⁶ i s obzirom na njegovo ponašanje tokom svjedočenja i na određene nedosljednosti u njegovom iskazu,⁴⁰⁷ Pretresno vijeće smatra da svjedočenje SZ002 o tome koliko je nesrba ostalo na radnim mjestima tokom 1992. godine u CSB-u Banja Luka nije pouzdano i vjerodostojno. Pretresno vijeće takođe napominje da većina nesrba koje je svjedok SZ003 pomenuo nije bila na rukovodećim položajima u CSB-u i da se, stoga, naredba od 22. juna 1992. koju je izdao Krizni štab ARK-a nije odnosila na njih.

(ii) Dokazi o drugim otpuštanjima Muslimana i Hrvata s posla

³⁹⁷ Svjedok SZ003, 19. septembar 2001. godine, T. 24407-24410 (povjerljivo).

³⁹⁸ Svjedok SZ003, 19. septembar 2001. godine, T. 24411 (povjerljivo).

³⁹⁹ Svjedok SZ003, 19. septembar 2001. godine, T. 24412 (povjerljivo).

⁴⁰⁰ Svjedok SZ003, 20. septembar 2001. godine, T. 24425-24426 (povjerljivo).

⁴⁰¹ Svjedok SZ003, 19. septembar 2001. godine, T. 24381-24382 (povjerljivo).

⁴⁰² Svjedok ST023, 7. oktobar 2011. godine, T. 24632, 24661-24662 (povjerljivo).

⁴⁰³ Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10787-10788.

⁴⁰⁴ Svjedok SZ002, 8. novembar 2011. godine, T. 25415-25417 i 11. novembar 2011. godine, T. 25653.

⁴⁰⁵ Svjedok SZ002, 11. novembar 2011. godine, T. 25662-25664; dokazni predmet P2407, CSB Banja Luka, Platni spisak za avgust 1992. godine, 27. avgust 1992. godine.

⁴⁰⁶ Svjedok SZ002, 11. novembar 2011. godine, T. 25651-25652.

⁴⁰⁷ Svjedok SZ002, 11. novembar 2011. godine, T. 25652-25657.

154. Poslije aprila 1992. godine pa do kraja te godine, srpske vlasti su otpuštale Muslimane i Hrvate s poslova u obrazovnom sektoru, iz fabrika, banaka, bolnica, sredstava informisanja, sudstva i iz Banjalučkog korpusa. Neki od nesrba na rukovodećim položajima preraspoređeni su da čiste ulice u Banjoj Luci. Prema Krzićevim riječima, oko 50% nesrpskih kadrova u školama i bolnicama otpušteno je 1992. godine, a na udaru su se našla sva radna mjesta na kojima su radili nesrbi, ne samo rukovodeće funkcije.⁴⁰⁸ Što se tiče sudstva, Džonlić je u svom svjedočenju rekao da su od maja ili juna 1992. do 1993. godine otpuštene sve sudije muslimanske i hrvatske nacionalnosti.⁴⁰⁹ Otpuštanje s posla često se opravdavalo odbijanjem zaposlenika nesrba da se odazovu mobilizaciji u srpsku vojsku.⁴¹⁰

155. Otpuštanje oficira nesrba iz Banjalučkog korpusa dodatno je potvrđeno i u izvještaju Milutina Vukelića, pomoćnika komandanta 1. krajiškog korpusa za moral, koji je 9. juna 1992. godine izrazio sumnju u vezi sa zahtjevom Kriznog štaba ARK-a od 8. juna 1992. godine da se otpusti 67 oficira muslimanske i hrvatske nacionalnosti iz Banjalučkog korpusa i naveo da je teško u kratkom roku pronaći adekvatne stručne zamjene za njih.⁴¹¹ Prema Radulovićevim riječima, poslije otpuštanja oficira nesrba, Banjalučki korpus je popunjen oficirima iz redova SDS-a ili onima koji su bili lojalni SDS-u, koji je zahvaljujući tome počeo da u određenoj mjeri ostvaruje kontrolu nad vojskom.⁴¹²

156. Neodazivanje na mobilizaciju i otpuštanje s posla podrazumijevali su i gubitak stana, kao i zdravstvenog osiguranja. Osim toga, naoružani Srbi koji su se vraćali s fronta silom su izbacivali nesrbe iz stanova, a ni milicija ni vojska nisu intervenisale.⁴¹³

⁴⁰⁸ Muharem Krzić, dokazni predmet P459.05, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 14. februar 2002. godine, T. 1752-1753; Predrag Radić, dokazni predmet P2103, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 5. novembar 2003. godine, T. 22163-22164 (povjerljivo) i dokazni predmet P2096, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 26. oktobar 2004. godine, T. 7409; svjedok ST139, dokazni predmet P1284.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 30. juni 2003. godine, T. 18495 (povjerljivo); Muharem Krzić, 19. januar 2010. godine, T. 5113-5118; svjedok ST183, 20. april 2010. godine, T. 8976-8977 (povjerljivo).

⁴⁰⁹ Amir Džonlić, dokazni predmet P2287, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 26. februar 2002. godine, T. 2332-2334.

⁴¹⁰ Muharem Krzić, dokazni predmet P459.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 4. februar 2002. godine, T. 1460-1464; Amir Džonlić, dokazni predmet P2287, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 26. februar 2002. godine, T. 2331-2336; Muharem Krzić, 19. januar 2010. godine, T. 5113, 5120-5122; svjedok ST225, 10. novembar 2010. godine, 17212-17214, 17236 (povjerljivo); dokazni predmet P1098.24, Transkript intervjuja s Radoslavom Brđaninom, od 11. septembra 1992. godine, str. 2-3; dokazni predmet P459.13, Izvještaj SDA o sastanku sa MKCK-om održanom 31. jula 1992. godine, 2. avgust 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P459.18, Pismo Društvenih, kulturnih, vjerskih i političkih asocijacija muslimanskog naroda Banjaluke, upućeno generalu Taliću, 22. juni 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P463, Članak iz *Glasa*: "Smjene po volji naroda", 21. april 1992. godine, str. 2.

⁴¹¹ Dokazni predmet P1295.18, Izvještaj 1. KK podnesen Glavnom štabu VRS-a i Predsjedništvu RS-a, u vezi s otpuštanjem starješina muslimanske i hrvatske nacionalnosti, 9. juni 1992. godine, str. 1.

⁴¹² Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10767-10770.

⁴¹³ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4436 (povjerljivo); Predrag Radić, dokazni predmet P2097, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 27. oktobar 2004. godine, T. 7460-7466 (povjerljivo); svjedok ST225, 10. novembar 2010. godine, T. 17210-17212; dokazni predmet P2229, str. 1 (povjerljivo).

(f) Bezbjednosna situacija u Banjoj Luci poslije 3. aprila 1992. godine

157. Poslije podizanja barikada 3. aprila 1992. godine, SOS je počeo da izvodi napade na nesrbe i njihovu imovinu, dižući im u vazduh kuće i poslovne objekte dva do tri puta sedmično, uglavnom noću. Muslimani, Hrvati, ali i Srbi čiji su se stavovi razlikovali od stavova SOS-a, plašili su se SOS-a. Banja Luku je napuštalo sve više nesrba.⁴¹⁴ Svjedok ST223 je u svom svjedočenju rekao da srpska milicija nije intervenisala da spriječi nasilje; naprotiv, milicija je patrolirala područjima na kojima su živjeli Muslimani, oduzimala novac i prikupljala informacije, što se zatim koristilo za odvođenje ljudi u zgradu CSB-a/SJB-a na ispitivanje.⁴¹⁵ Milicija je takođe u gradu postavljala kontrolne punktove na kojima su dežurali Srbi iz rezervnog sastava milicije, a kasnije i lica u maskirnim uniformama i uniformama JNA. I Srbima i nesrbima je za kretanje bila potrebna propusnica. Svjedok ST223 je u svom svjedočenju rekao da su nesrbi teško dobijali propusnice.⁴¹⁶

158. Svjedoci ST223 i ST225 su u svom svjedočenju izjavili da je milicija u Banjoj Luci provela masovne pretrese i ušla u stotine kuća, pohapsila veliki broj ljudi i maltretirala ih, a iz kuća koje je pretresla, odnosila je imovinu. Uglavnom su pretresali kuće nesrba.⁴¹⁷ Te iskaze potkrepljuje nekoliko službenih zabilješki i izvještaja koje je Vladimir Tutuš u junu i julu 1992. godine poslao načelniku CSB-a Banja Luka Stojanu Župljaninu i drugim pripadnicima milicije u SJB-u Banja Luka. Kako je navedeno u tim izvještajima, pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka ponašali su se nedolično, krali su vozila, novac i drugu imovinu i provaljivali u kuće.⁴¹⁸ Radulović je u svom svjedočenju rekao da je Specijalni odred milicije izvršio pretrese velikog broja stanova u vlasništvu nesrba i to bez sudskog naloga. On je izjavio da je u to vrijeme još uvijek bio na snazi stari zakon koji je, pod određenim okolnostima, omogućavao pripadnicima Specijalnog odreda milicije Banje Luke da vrše pretres stanova bez sudskog naloga. U 20 godina službe

⁴¹⁴ Ian Traynor, dokazni predmet P1356.02, Izjava svjedoka, 8. mart 2000. godine, str. 7-8; svjedok ST174, dokazni predmet P1098.06, Izjava svjedoka, 14. mart 2001. godine, str. 13 (povjerljivo); Muharem Krzić, dokazni predmet P459.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 4. februar 2002. godine, T. 1458-1459; svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3965-3968, 3972 (povjerljivo); svjedok ST183, dokazni predmet P1295.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 7. mart 2003. godine, T. 15389 (povjerljivo); svjedok ST139, dokazni predmet P1284.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 30. juni 2003. godine, T. 18492-18493 (povjerljivo); svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18019-18020; Radomir Rodić, 16. april 2010. godine, T. 8843; Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10765-10766; svjedok ST225, 10. novembar 2010. godine, T. 17218-17219 (povjerljivo); svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18026-18027; dokazni predmet P1372, Izvještaj grupe "Miloš", 12. maj 1992. godine; dokazni predmet 1D198, Operativni plan rada CSB-a Banja Luka, 25. maj 1992. godine, str. 1.

⁴¹⁵ Svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18027-18028.

⁴¹⁶ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4420; svjedok ST183, dokazni predmet P1295.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 7. mart 2003. godine, T. 15370 (povjerljivo); Muharem Krzić, 19. januar 2010. godine, T. 5132; svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18019-18020 (povjerljivo).

⁴¹⁷ Svjedok ST225, 12. novembar 2010. godine, T. 17360-17361 (povjerljivo); svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18031; dokazni predmet P459.13, Izvještaj SDA o sastanku sa MKCK-om održanom 31. jula 1992. godine, 2. avgust 1992. godine, str. 2.

⁴¹⁸ Dokazni predmet P1088, Izvještaj o negativnim radnjama pripadnika Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka, 24. juni 1992. godine; P1089, Službena zabilješka o navodnim kriminalnim aktivnostima pripadnika Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka, 1. juli 1992. godine, str. 1-2, 4, 5.

Radulović nije nikada koristio to posebno ovlaštenje. S obzirom na to koliko je neovlaštenih pretresa Specijalni odred milicije izvršio, Radulović je bio mišljenja da su oni "olako" posezali za tim ovlaštenjem. Svjedok SZ002 je u svom svjedočenju takođe rekao da su pripadnici Specijalnog odreda milicije zlorabljivali svoja ovlaštenja.⁴¹⁹ U istom tom periodu, pripadnici redovne milicije u Banjoj Luci u nekoliko su navrata izvijestili da su ih pripadnici Specijalnog odreda milicije prijetnjama spriječili u izvršenju službenog zadatka. Jednom prilikom, u zgradu SJB-a je dojurio Gojko Račić sa Svetkom Makivićem (oba su bili pripadnici Specijalnog odreda milicije) i još jednim čovjekom i zaprijetio da će zauzeti stanicu milicije, uperivši jednom pripadniku redovnog sastava milicije napunjen pištolj u glavu.⁴²⁰

159. Od aprila 1992. pa do kraja te godine, grupa od desetak ljudi vozila se Banjom Lukom u crvenom kombiju.⁴²¹ Ta grupa – koja se prema riječima svjedoka ST223 sastojala od milicionera odjevenih u plave maskirne uniforme – vršila je pretrese, tukla, šikanirala i hapsila nesrbe i krala im imovinu. Među njihovim žrtvama bili su ugledni građani muslimanske nacionalnosti i članovi SDA, kao i Srbi koji su bili "protiv" takvih njihovih aktivnosti.⁴²² U Banjoj Luci crveni kombi je bio sinonim za strah.⁴²³ Svjedok ST223 je u svom svjedočenju izjavio da su ljudi iz crvenog kombija ulazili u kuće, palicama za bejzbol lomili sve u kućama i pitali: "Šta čekate? Što ne idete? Zašto se ne selite?"⁴²⁴ Svjedok ST223 je bio očevidac hapšenja Ismeta Rakovića, Angijada Gunića, Fahreta Redžepovića, Reufa Gunića, Šefketa Tuleka i Jasmina Hrnića.⁴²⁵ Jasmina Hrnića i Šefketa Tuleka su ubacili u kombi i toliko surovo premlatili da su vrištali od bola.⁴²⁶ Jasmina Hrnića su odveli u neki kafić i tamo ga natjerali da pjeva srpske pjesme, dok su ga povremeno tukli.⁴²⁷ Prema riječima svjedoka ST223, vrata kombija su obično ostavljali otvorena kako bi ljudi na ulici mogli čuti i vidjeti šta se događa, a to su radili kako bi zastrašili nesrpske stanovnike i natjerali ih da odu. Oni

⁴¹⁹ Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10809-10811; svjedok SZ002, 9. novembar 2011. godine, T. 25465.

⁴²⁰ Dokazni predmet P1081, Depeša upućena načelniku CSB-a Banja Luka, 4. juni 1992. godine; dokazni predmet P1084, Službena zabilješka u vezi s kontrolom na cesti kojoj je bio podvrgnut Gojko Račić, 20. juni 1992. godine; dokazni predmet P1088, Izvještaj o negativnim radnjama pripadnika Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka, 24. juni 1992. godine; dokazni predmet P1089, Službena zabilješka o navodnim kriminalnim aktivnostima pripadnika Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka, 1. juli 1992. godine, str. 8-11.

⁴²¹ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4413-4414 (povjerljivo); Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10813-10814.

⁴²² Muharem Krzić, dokazni predmet P459.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 5. februar 2002. godine, T. 1485-1488; svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4414-4421 (povjerljivo); svjedok ST174, 26. mart 2010. godine, T. 8235-8236 (povjerljivo); Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10812-10813, 10815.

⁴²³ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4414-4415 (povjerljivo); svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18030; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10814-10815.

⁴²⁴ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4420 (povjerljivo).

⁴²⁵ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4415 (povjerljivo)

⁴²⁶ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4416 (povjerljivo).

⁴²⁷ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4418 (povjerljivo).

koji bi izašli iz kombija bili su puni oteklina i masnica.⁴²⁸ Ti ljudi iz crvenog kombija takođe su vršili prepade na lokalnim pijacama i provjeravali da li nesrbi imaju valjane dokumente za kretanje gradom. One koji nisu imali takve dokumente hapsili su i odvozili.⁴²⁹ Crveni kombi i ono što se dešavalo nesrbima bili su opštepoznata stvar u Banjoj Luci 1992. godine.⁴³⁰ U toj grupi ljudi iz crvenog kombija bili su jedan milicioner srpske nacionalnosti koji se zvao Boško Vuksan, još jedan milicioner koji se zvao Predrag Božiroda i jedan čovjek s nadimkom Žučo.⁴³¹ Svjedok ST223 je u svom svjedočenju izjavio da je vidio crveni kombi parkiran ispred CSB-a Banja Luka, a Radulović je izjavio da je iz zgrade CSB-a ta grupa izvela barem nekoliko svojih napada.⁴³²

160. Pretresno vijeće je u dijelu koji se odnosi na Župljaninovu individualnu krivičnu odgovornost dalo prikaz dokaza o tome da je Krizni štab ARK-a u maju 1992. godine izdao više odluka kojima je miliciju zadužio za oduzimanje ilegalno pribavljenog oružja u ARK-u i da je Župljanin zatražio da stanice javne bezbjednosti u ARK-u provedu te odluke. Što se tiče Banje Luke, Muharem Krzić je svjedočio da je operacija razoružavanja bila usmjerena samo protiv nesrba, kojima je oduzeto i oružje za koje su imali dozvole. Nasuprot tome, Srbi su naoružavani.⁴³³ Prilikom razmatranja dokaza o tome protiv koga je operacija razoružavanja bila usmjerena, Pretresno vijeće je uzelo u obzir i iskaz svjedoka ST174, koji je u svom svjedočenju rekao da je Župljanin bio umiješan u podjelu naoružanja srpskim stanovnicima koju su SDS i JNA provodili u Banjoj Luci na početku 1992. godine.⁴³⁴ Pretresnom vijeću su predočeni dokumentarni dokazi koji pokazuju da je SJB Banja Luka do 30. septembra 1992. godine takođe podnosio prijave protiv Srba koji su ilegalno nabavljali oružje.⁴³⁵

(g) Hapšenja

(i) CSB Banja Luka

⁴²⁸ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4416 (povjerljivo).

⁴²⁹ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4417 (povjerljivo).

⁴³⁰ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4439 (povjerljivo); Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10814-10815.

⁴³¹ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4413-4414 (povjerljivo); svjedok ST174, 26. mart 2010. godine, T. 8235-8236 (povjerljivo); Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10784 i 26. maj 2010. godine, T. 10814; svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18017-18018, 18084-18085 (povjerljivo).

⁴³² Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10814-10815; svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18019, 18034-18035.

⁴³³ Muharem Krzić, 19. januar 2010. godine, T. 5130-5131.

⁴³⁴ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 8. april 2002. godine, T. 3883-3885, 3891-3897 (povjerljivo); svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 3947-3949; svjedok ST174, dokazni predmet P1098.06, Izjava svjedoka, 14. mart 2001. godine, str. 4-6.

⁴³⁵ Dokazni predmet 1D235, Informacija SJB-a Banja Luka, 30. septembar 1992. godine, str. 5-11.

161. Srpske vlasti zatočavale su civile, uglavnom muslimanske i hrvatske nacionalnosti, u osam zatočeničkih centara u Banjoj Luci. Jedan od njih bio je u zgradi u kojoj je bio smješten CSB Banja Luka.⁴³⁶

162. CSB i SJB Banja Luka bili su smješteni u istoj zgradi i imali su zajednički centar za vezu.⁴³⁷ SJB je imao takođe podstanice u gradu, konkretno, stanicu milicije Centar, koja je bila udaljena dvadesetak metara od zgrade CSB-a; stanicu milicije Mejdan, koja je ležala istočno od CSB-a; stanicu milicije Budžak, smještenu uz željezničku prugu sjeverno od CSB-a; stanicu milicije Ivanjska; i stanicu milicije Bronzani Majdan. Svaka podstanica imala je svog komandira. Komandiri stanica Mejdan i Budžak bili su Musliman i Hrvat, a komandir stanice Centar bio je Srbin.⁴³⁸

163. Načelnik CSB-a bio je Stojan Župljanin, a načelnik SJB-a Vladimir Tutuš.⁴³⁹ Đuro Bulić je bio načelnik sektora Službe javne bezbjednosti.⁴⁴⁰ Stevan Marković je bio načelnik Odjeljenja za poslove i zadatke milicije, Milorad Đuričić bio je načelnik CSB-ovog Odjeljenja za suzbijanje kriminaliteta, a Nedžad Jusufović načelnik CSB-ovog Odjeljenja za kriminalističku tehniku.⁴⁴¹ Nakon pogibije Stevana Markovića, njegovu funkciju je preuzeo Mile Matijević, koji je na tom položaju ostao do kraja 1994. godine.⁴⁴² SJB je koristio usluge CSB-ovog Odjeljenja za kriminalističku tehniku.⁴⁴³ U aprilu 1992. godine, CSB je pod svojom nadležnošću imao oko 26 stanica javne bezbjednosti.⁴⁴⁴ Snage milicije u Banjoj Luci brojale su u aprilu 1992. godine oko 250 uniformisanih milicionera.⁴⁴⁵ Od maja 1992. godine CSB Banja Luka raspolagao je i dobro opremljenim Specijalnim odredom milicije, za koji je bio nadležan Stojan Župljanin. Odred je brojao između 150 i 200 pripadnika.⁴⁴⁶

⁴³⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1066.

⁴³⁷ Vladimir Tutuš, 15. mart 2010. godine, T. 7576; dokazni predmet P1076, Fotografija zgrade CSB-a i SJB-a Banja Luka; dokazni predmet P35, Fotografija zgrade CSB-a Banja Luka.

⁴³⁸ Vladimir Tutuš, 15. mart 2010. godine, T. 7577-7578 i 18. mart 2010. godine, T. 7760; svjedok ST174, 24. mart 2010. godine, T. 8091 (povjerljivo) i 24. mart 2010. godine, T. 8098 (povjerljivo); svjedok SZ003, 21. septembar 2001. godine, T. 24538 (povjerljivo); dokazni predmet P1077, Organizaciona šema banjalučkog CSB-a.

⁴³⁹ Svjedok ST174, dokazni predmet P1098.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 9. april 2002. godine, T. 4007 (povjerljivo); Vladimir Tutuš, 15. mart 2010. godine, T. 7573, 7606; svjedok ST174, 24. mart 2010. godine, T. 8081, 8099-8100; Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10723 (povjerljivo); dokazni predmet P458, Rješenje o imenovanju Stojana Župljanina za načelnika CSB Banja Luka MUP-a RS, 15. maj 1992. godine; dokazni predmet P1077, Organizaciona šema banjalučkog CSB-a.

⁴⁴⁰ Vladimir Tutuš, 22. mart 2010. godine, T. 7939.

⁴⁴¹ Vladimir Tutuš, 19. mart 2010. godine, T. 7834-7835; dokazni predmet P367, Zaključci sa sjednice CSB-a Banja Luka, održane 6. maja 1992. godine, 30. maj 1992. godine, str. 1.

⁴⁴² Svjedok SZ003, 20. septembar 2001. godine, T. 24480-24481 (povjerljivo).

⁴⁴³ Vladimir Tutuš, 19. mart 2010. godine, T. 7833.

⁴⁴⁴ Vladimir Tutuš, 19. mart 2010. godine, T. 7895-7896; svjedok ST174, 24. mart 2010. godine, T. 8142 (povjerljivo).

⁴⁴⁵ Vladimir Tutuš, 15. mart 2010. godine, T. 7606; svjedok SZ003, 20. septembar 2001. godine, T. 24482-24483. Pretresno vijeće ima na umu da je svjedok SZ003 svjedočio da se radilo o manjem broju ljudi (između 150 i 200), ali s obzirom na činjenicu da je Tutuš bio načelnik SJB-a, Vijeće smatra da je njegovo svjedočenje po tom pitanju pouzdanije od svjedočenja svjedoka SZ003.

⁴⁴⁶ Pretresno vijeće je dalo pregled velike količine dokaza o rukovodstvu Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka u dijelu koji se odnosi na individualnu krivičnu odgovornost Stojana Župljanina.

164. U periodu od aprila do decembra 1992. godine, ljudi iz crvenog kombija, a počevši od maja 1992. godine i pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka, hapsili su nesrbe i velik broj njih odvodili u zgradu CSB-a na ispitivanja, gdje su ih zlostavljali.⁴⁴⁷ Ispitivanja je u zgradi uprave vršio mješoviti tim isljednika iz redova vojske i službe državne i službe javne bezbjednosti iz Banje Luke.⁴⁴⁸

165. Muharem Krzić, predsjednik SDA u Banjoj Luci, uhapšen je i odveden u CSB Banja Luka, gdje je surovo zlostavljan. Prema Krzićevim riječima, svi su znali za njegovo zatočenje i zlostavljanje i nije moguće da Župljanin za to nije znao.⁴⁴⁹ U junu 1992. godine, milicioner Zdravko Samardžija odveo je svjedoka ST019, Muslimana, iz zatvora u Kotor-Varošu u CSB Banja Luka, gdje su ga ispitivali. Nisu ga premlatili, ali je svjedok ST019 u svom svjedočenju izjavio da su jednog mladića koji je uhapšen zajedno s njim toliko žestoko premlatili da dugo poslije toga nije mogao da se kreće.⁴⁵⁰

166. Svjedok ST223, Musliman iz Banje Luke, dobio je 1992. godine poziv da dođe u SUP, ali u pozivu nije bilo navedeno zbog čega.⁴⁵¹ Pretresno vijeće smatra da je zgrada SUP-a ista zgrada u kojoj su bili smješteni CSB i SJB Banja Luka. Kad je svjedok ST223 stigao tamo oko 10:00 sati, u jednoj kancelariji na drugom spratu ispitivali su ga gdje mu se nalazi auto.⁴⁵² Svjedok ST223 je odgovorio da mu je milicija već oduzela mercedes.⁴⁵³ Milicioner Drago Samardžija i još dva inspektora dugo su udarali svjedoka ST223 udarali u lice i po tijelu.⁴⁵⁴ Polomili su mu zube, a na vratu su mu ostali ožiljci od ligatura kojima su ga davili.⁴⁵⁵ Svjedok ST223 je u svom svjedočenju rekao da su takva premlaćivanja u stanici milicije bila uobičajena praksa. Glavni cilj bilo je zastrašivanje ili pribavljanje dragocjenosti.⁴⁵⁶

167. Dana 11. juna 1992. godine, ljudi u vojnim sivomaslinastim maskirnim uniformama zaustavili su svjedoka ST027, Hrvata, na kontrolnom punktu odmah ispred grada Kotor-Varoša.⁴⁵⁷

⁴⁴⁷ Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10823-10827.

⁴⁴⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 353.

⁴⁴⁹ Muharem Krzić, dokazni predmet P459.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 6. februar 2002. godine, T. 1625-1628; Muharem Krzić, 19. januar 2010. godine, T. 5101.

⁴⁵⁰ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17663; svjedok ST019, 30. septembar 2009. godine, T. 530-531, 537-540; dokazni predmet 1D7, Izjava data SNB-u Banja Luka, 18. juni 1992. godine.

⁴⁵¹ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4398, 4420 (povjerljivo).

⁴⁵² Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4420-4421 (povjerljivo); svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18023-18024.

⁴⁵³ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4421 (povjerljivo).

⁴⁵⁴ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4427 (povjerljivo); svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18024.

⁴⁵⁵ Svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4427.

⁴⁵⁶ Svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18025-18026.

⁴⁵⁷ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 715, 739-741 (povjerljivo).

Svjedok ST027 nije bio siguran da li su oni bili pripadnici redovnog ili rezervnog sastava milicije ili pak vojske.⁴⁵⁸ Ti ljudi su ga pitali ima li oružje. On je odgovorio da nema.⁴⁵⁹ Zavezali su mu ruke i odveli su ga u jednu obližnju zgradu, gdje su ga držali od 06:30 ili 07:00 do 16:00 sati.⁴⁶⁰ U 16:00 sati stigao je neki crveni kombi i svjedoka su ukrkali u njega.⁴⁶¹ U kombiju je već bilo drugih ljudi hrvatske i muslimanske nacionalnosti.⁴⁶² Neki od tih ljudi su bili pretučeni, a jedan je bio toliko premlaćen da mu je glava bila deformisana.⁴⁶³ Svjedoku nisu rekli zašto je zatočen.⁴⁶⁴

168. Po dolasku u CSB Banja Luka, svjedoka ST027 su premlatili.⁴⁶⁵ Prvo su ga tukli u jednom od hodnika zgrade, gdje su ga natjerali da stavi ruke na zid s tri podignuta prsta. Tu su bili i jedan Musliman i jedan Hrvat koje su zajedno sa svjedokom ST027 dovezli u crvenom kombiju i njih su udarali ljudi koji su prolazili tim hodnikom. Svjedok nije mogao da identifikuje ljude koji su ga tukli, jer ni njemu ni drugim zatvorenicima nisu dopuštali da se okrenu.⁴⁶⁶ Što se tiče tri raširena prsta, Pretresno vijeće je zaključilo da se radi o srpskom pozdravu.⁴⁶⁷

169. Osobe koje su zajedno sa svjedokom ST027 dovezli u crvenom kombiju, pripadnici milicije su jednu po jednu odvodili su na sprat na ispitivanje.⁴⁶⁸ Svjedoka ST027 su odveli u jednu kancelariju na gornjem spratu, gdje ga je ispitivao neki službenik SNB-a koji je od njega tražio da potpiše izjavu da je učesnik oružane pobune. Svjedok ST027 je to odbio.⁴⁶⁹ Nisu imali daljnjih pitanja i odveli su svjedoka ST027 u drugi zatvor. Sljedećeg dana, svjedoka ST027 su na zahtjev SNB-a Banja Luka odveli natrag u zgradu CSB-a, gdje su ga više puta ispitivali o naoružavanju Muslimana i Hrvata, o sastancima s određenim ljudima i o pištolju i automatskoj pušci koji su pronađeni u njegovoj kući.⁴⁷⁰ Čovjek koji je ispitivao svjedoka ST027 rekao mu je da bi ga on pustio, ali da Krizni štab s područja opštine gdje je uhapšen ne bi to dopustio.⁴⁷¹ Tokom ispitivanja svjedok ST027 je dao dvije izjave za SNB, a jednu za CSB.⁴⁷² Svjedok ST027 je o optužbama kojima su ga teretili obaviješten tek po dovođenju pred vojni sud, gdje je optužen za učestvovanje u

⁴⁵⁸ Svjedok ST027, 5. oktobar 2009. godine, T. 802.

⁴⁵⁹ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 740.

⁴⁶⁰ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 740-741.

⁴⁶¹ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 742 (povjerljivo).

⁴⁶² Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 730-731,742-743 (povjerljivo).

⁴⁶³ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 743 (povjerljivo).

⁴⁶⁴ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 747 (povjerljivo).

⁴⁶⁵ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 743, 747 i 5. oktobar 2009. godine, T. 833-834 (povjerljivo).

⁴⁶⁶ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 747 (povjerljivo).

⁴⁶⁷ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.12, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 13. januar 2003. godine, T. 12751, 12755; Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10880; svjedok ST137, 14. septembar 2010. godine, T. 14612 (povjerljivo).

⁴⁶⁸ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 747 (povjerljivo).

⁴⁶⁹ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 749-752 (povjerljivo) i 5. oktobar 2009. godine, 815.

⁴⁷⁰ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 752-754 i 5. oktobar 2009. godine, T. 806; dokazni predmet 2D3, Izjava svjedoka ST027, 16. juni 1992. godine, str. 1 (povjerljivo).

⁴⁷¹ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 754 i 5. oktobar 2009. godine, T. 834 (povjerljivo).

⁴⁷² Dokazni predmet 2D2, Izjava svjedoka ST027, 12. juni 1992. (povjerljivo); dokazni predmet 2D3, Izjava svjedoka ST027, 16. juni 1992. godine, (povjerljivo); dokazni predmet 2D4, Izjava svjedoka ST027, 19. juni 1992.(povjerljivo).

oružanoj pobuni. Međutim, te optužbe su kasnije odbačene zbog nedostatka dokaza.⁴⁷³ Svjedok ST027 je bio pritvoren u raznim zatvorima, i civilnim i vojnim, od 11. juna do kraja novembra 1992. godine, kada je razmijenjen.⁴⁷⁴

(ii) Manjača

a. Osnivanje logora

170. Zatočenički logor Manjača prvobitno je osnovan 15. septembra 1991. godine radi smještaja zatvorenika zarobljenih tokom rata u Hrvatskoj i radio je do 1. novembra 1991. godine.⁴⁷⁵ Logor je osnovan u objektima bivše vojne ekonomije, na vojnom poligonu za obuku na planini Manjači, na oko 35 kilometara od grada Banje Luke, u zoni odgovornosti 1. krajiškog korpusa.⁴⁷⁶ Logor je ponovo otvoren 15. maja 1992. godine i radio je do sredine decembra 1992. godine, kada je zatvoren po naređenju generala Momira Talića.⁴⁷⁷ Krajem oktobra 1992. počeli su da puštaju značajnije brojeve zatočenika na slobodu.⁴⁷⁸ Po zatvaranju logora zatočenici za koje se sumnjalo da su počinili ratne zločine premješteni su u logor Batković u Bijeljini. Dio zatočenika premješten je pod pokroviteljstvom MKCK-a u Hrvatsku, a neki su pušteni.⁴⁷⁹

b. Ovlasti nad logorom

171. Logor je vodila srpska vojna policija pod komandom 1. krajiškog korpusa. Komandant logora bio je pukovnik Božidar Popović.⁴⁸⁰ Predrag Kovačević zvani Špaga bio je upravnik logora i bio je zadužen za stražare.⁴⁸¹ Komanda 1. krajiškog korpusa bila je ovlaštena da donosi odluke o puštanju na slobodu i razmjeni zarobljenika.⁴⁸²

⁴⁷³ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 765-766 (povjerljivo) i 5. oktobar 2009. godine, T. 809.

⁴⁷⁴ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 760, 763-764 (povjerljivo), 768.

⁴⁷⁵ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5257; dokazni predmet 2D33, Izvještaj izvjestitelja KEBS-a o posjeti Banjoj Luci, 3. septembar 1992. godine, par. 38.

⁴⁷⁶ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5260 i 22. januar 2010. godine, T. 5365; činjenice o kojima je presuđeno 449, 450.

⁴⁷⁷ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5255-56 (povjerljivo); dokazni predmet 2D33, Izvještaj izvjestioca KEBS-a o posjeti Banjoj Luci, 3. septembar 1992. godine, par. 38; dokazni predmet P1792, Naređenje generala Momira Talića za zatvaranje logora Manjača, 15. decembar 1992. godine; činjenice o kojima je presuđeno 817, 1065.

⁴⁷⁸ Mirzet Karabeg, 5. oktobar 2009. godine, T. 862-863; svjedok ST172, 22. januar 2010. godine, T. 5361-5362.

⁴⁷⁹ Dokazni predmet P1792, Naređenje generala Momira Talića za zatvaranje logora Manjača, 15. decembar 1992. godine; činjenica o kojoj je presuđeno 1065.

⁴⁸⁰ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5261, 5264-5265, 5278; dokazni predmet 2D33, Izvještaj izvjestioca KEBS-a o posjeti Banjoj Luci, 3. septembar 1992. godine, str. 1; činjenica o kojoj je presuđeno 451.

⁴⁸¹ Adil Draganović, dokazni predmet P411.04, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 26. april 2002. godine, T. 5080-5081.

⁴⁸² Svjedok ST172, 22. januar 2010. godine, T. 5361; dokazni predmet P489, Spisak zatvorenika mladih od 18 godina koje treba pustiti na slobodu iz Manjače, 10. juli 1992. godine; dokazni predmet P61.02, Uputstvo o postupanju s ratnim zarobljenicima dovedenim na Manjaču, 15. juni 1992. godine, str. 2.

172. Logor je uglavnom obezbjeđivala vojna policija, mada je od juna 1992. godine i milicija počela da vrši obezbjeđenje kruga logora.⁴⁸³ U skladu s propisima koje je izdao komandant logora, civilnoj i vojnoj policiji koje su bile zadužene za obezbjeđenje vanjskog kruga logora nije bilo dopušteno da ulazi u logor. Za ulazak u logor bila je ovlaštena jedino specijalna interventna patrolna jedinica koju je odredio načelnik vojne policije.⁴⁸⁴

c. Premještanja zatočenika iz drugih opština

173. Manjača je bila jedna od glavnih lokacija za zatočavanje u ARK-u, a u nju su slali zatočenike iz drugih opština ARK-a i zatočeničkih objekata koji su se nalazili u tim opštinama.⁴⁸⁵ Zatočenike je uglavnom dovodila milicija.⁴⁸⁶ Enis Šabanović je, na primjer, 6. juna 1992. godine premješten u Manjaču iz zatočeničkog centra poznatog pod nazivom "sportska dvorana" u Sanskom Mostu. Prevezen je kamionom milicije, koji je zajedno s još dva kamiona dovezao oko 140 ljudi.⁴⁸⁷ Mirzet Karabeg premješten je u Manjaču 28. avgusta 1992. godine iz SJB-a Sanski Most, gdje je bio zatočen.⁴⁸⁸

174. Svjedok ST172 je u svom svjedočenju izjavio da je za svakog zatvorenika trebala biti izdata barem po jedna službena zabilješka u kojoj su bili podrobno navedeni razlozi hapšenja, ali veliki broj zatvorenika stizao je bez takve zabilješke. Organ bezbjednosti 1. krajiškog korpusa raspravljao je o tom problemu s načelnicima stanica javne bezbjednosti sa područja iz kojih su zatočenici dovođeni. Zato su stanice javne bezbjednosti počele da šalju operativne radnike i inspektore da obave razgovore sa zatočenicima i da sastave dokumente koji su nedostajali.⁴⁸⁹ Ti inspektori i operativni radnici obavljali su sa zatočenicima razgovore u Manjači bez prisustva vojnog osoblja.⁴⁹⁰

175. Zatočenike su po dovođenju ispitivali pripadnici logorskog obezbjeđenja, koji je uzimali izjave i prikupljali druge podatke. Zatim bi milicioneri iz SJB-ova koji su doveli zatočenike u

⁴⁸³ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5265-5266, 22. januar 2010. godine, T. 5332; dokazni predmet P61.01, Naređenje 1. KK za pojačano obezbjeđenje na Manjači, 27. juli 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P391, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen SNB-u Banja Luka, u vezi sa zatočeničkim centrima u Sanskom Mostu, 18. avgust 1992. godine, str. 3.

⁴⁸⁴ Adil Draganović, P411.05, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 13. maj 2002. godine, T. 5453; svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5265-5267.

⁴⁸⁵ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4951-4952; Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4984; Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6164; svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5259; dokazni predmet P480, Izvještaj organa bezbjednosti na Manjači, podnesen Komandi 1. KK, 27. juni 1992. godine (povjerljivo); činjenice o kojima je presuđeno 464, 465, 919.

⁴⁸⁶ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5259-5260, 5275; svjedok SZ007, 6. decembar 2011. godine, T. 26230-26231 (povjerljivo); dokazni predmet P602, Izvještaj CSB-a Banja Luka o stanju u sabirnim centrima, 18. avgust 1992. godine, str. 6-7.

⁴⁸⁷ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6486-6488.

⁴⁸⁸ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6175, 6182.

⁴⁸⁹ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5272-5273 (povjerljivo), 5280-5281; dokazni predmet P476, Spisak pritvorenih osoba iz opštine Ključ, 19. juni 1992. godine.

⁴⁹⁰ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5273-5275, 5276, 5283-5284 (povjerljivo); dokazni predmet P478, Depeša SJB-a Ključ, upućena Komandi Logora ratnih zarobljenika Manjača, 24. juni 1992. godine.

Manjaču bili zaduženi da na osnovu materijala prikupljenog tokom ispitivanja podnesu krivične prijave.⁴⁹¹

d. Status zatočenika

176. Dana 27. juna 1992. godine, u Manjači je bilo 1.700 zarobljenika. Dana 1. jula 1992. godine, pripadnici logorskog obezbjeđenja procijenili su da 95% zatočenika čine Muslimani.⁴⁹² Do 30. avgusta 1992. godine, broj zatočenika je porastao na otprilike 3.640, od čega su 96,5% bili Muslimani, 3,4% Hrvati, a ostali su bili Srbi.⁴⁹³ Prema Draganovićevim riječima, u periodu od 1. juna do 18. decembra 1992. godine, u logoru je bilo 5.434 zatočenika.⁴⁹⁴ Neki od zatočenika su u Manjaču stigli u civilnoj odjeći, a neki u uniformama.⁴⁹⁵ Pretresnom vijeću predloženi su dokazi i o tome da su prilikom posjete lorda Paddyja Ashdowna, vođe britanske Liberalno-demokratske stranke kog je Radovan Karadžić pozvao kao međunarodnog posmatrača, logorske vlasti obukle zatočenike u odjeću koja je nalikovala uniformama. Zatočenici su te uniforme nosili samo tom prilikom.⁴⁹⁶

177. U logoru su bili zatočeni neki od pripadnika muslimanskih ili hrvatskih snaga.⁴⁹⁷ Međutim, prema riječima jednog od logorskih isljednika, za veliku većinu zatočenika nisu postojali dokazi ni pokazatelji da su učestvovali u oružanoj pobuni ili u subverzivnim dejstvima. Ostali su bili mlađi od 18 godina ili stariji od 60 godina i u više navrata pripadnici logorskog obezbjeđenja tražili su da Komanda 1. krajiškog korpusa pusti zatočenike mlađe od 18 i starije od 60 godina koji nisu počinili zločine i obavještavali su Komandu 1. krajiškog korpusa o tome da se u logoru nalaze lica za koja nisu postojali dokazi o učestvovanju u oružanoj pobuni ili nekim drugim subverzivnim dejstvima.⁴⁹⁸ Dana 10. jula 1992. godine, oko 105 Muslimana koji se nisu teretili ni za kakav zločin predati su

⁴⁹¹ Svjedok ST172, 21. juli 2010. godine, T. 5291; dokazni predmet P485, Dnevni izvještaj podnesen Obavještajno-bezbjednosnom odjeljenju Komande 1. KK, 5. juli 1992. godine (povjerljivo).

⁴⁹² Dokazni predmet P480, Izvještaj organa bezbjednosti na Manjači, podnesen Komandi 1. KK, 27. juni 1992. godine (povjerljivo); dokazni predmet P482, Izvještaj organa bezbjednosti na Manjači, podnesen Komandi 1. KK, 1. juli 1992. godine, str. 1 (povjerljivo).

⁴⁹³ Dokazni predmet 2D33, Izvještaj izvjestioca KEBS-a o posjeti Banjoj Luci, 3. septembar 1992. godine, str. 2-3; činjenica o kojoj je presuđeno 453.

⁴⁹⁴ Adil Draganović, dokazni predmet P411.10, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 22. maj 2002. godine, T. 5868-5869.

⁴⁹⁵ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5320.

⁴⁹⁶ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5317-5318, 5319; dokazni predmet P411.40, Transkript video-snimka posjete Paddyja Ashdowna logorima Manjača, Kula i Omarska, str. 1.

⁴⁹⁷ Adil Draganović, dokazni predmet P411.04, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 26. april 2002. godine, T. 5103.

⁴⁹⁸ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5282, 5289, 5291, 5293, 5295-5296, 5302-5303 i 22. januar 2010. godine, T. 5344-5345, 5386-5387; dokazni predmet P477, Dnevni izvještaj o bezbjednosnoj situaciji u logoru Manjača, podnesen Komandi 1. KK, 22. juni 1992. godine, str. 1 (povjerljivo); dokazni predmet P482, Izvještaj organa bezbjednosti u logoru Manjača, podnesen Komandi 1. KK, 1. juli 1992. godine, str. 1 (povjerljivo); dokazni predmet P484, Dnevni izvještaj o bezbjednosnoj situaciji u logoru Manjača, podnesen Komandi 1. KK, 4. juli 1992. godine, str. 1 (povjerljivo); dokazni predmet P485, Dnevni izvještaj podnesen Obavještajno-bezbjednosnom odjeljenju Komande 1. KK, 5. juli 1992. godine (povjerljivo); dokazni predmet P486, Dnevni izvještaj podnesen Obavještajno-bezbjednosnom odjeljenju Komande 1. KK, 8. juli 1992. godine (povjerljivo); dokazni predmet P487, Dnevni izvještaj podnesen Obavještajno-bezbjednosnom odjeljenju Komande 1. KK, 9. juli 1992. godine, str. 1 (povjerljivo); dokazni predmet P493, Dnevni izvještaj podnesen Obavještajno-bezbjednosnom odjeljenju Komande 1. KK, 23. juli 1992. godine, str. 1 (povjerljivo).

Muslimanskom dobrotvornom društvu "Merhamet". Istoga dana pukovnik Vukelić potpisao je dokument o puštanju na slobodu 23 zarobljenika mlađa od 18 godina.⁴⁹⁹

178. Dana 7. avgusta 1992. godine, pripadnici organa bezbjednosti u logoru Manjača poslali su Odjeljenju za obavještajno-bezbjednosne poslove 1. krajiškog korpusa izvještaj u vezi s dolaskom jedne grupe zarobljenika koje je iz logora Omarska dovela milicija. Inspektor koji ih je doveo rekao je obezbjeđenju logora da su to "teški ekstremisti". Međutim, stražari koji su primili te zatočenike u logor vidjeli su da su to "ljud[i] koji nisu sposobni ni pušku držati u ruci, a kamoli trčati i pucati". Stražari su takođe izvijestili da je među njima bilo ljudi starijih od 60 godina i petnaestogodišnjih dječaka koji nisu posjedovali oružje i koji nisu ni u kom svojstvu učestvovali u borbenim dejstvima.⁵⁰⁰ Svjedok SZ007 je u svom svjedočenju rekao da veliki broj ljudi koji su kasnije premješteni u Manjaču "nisu ni trebali biti tamo" i da su neki od njih dovedeni bez dovoljno dokaza o tome da su posjedovali oružje ili da su učestvovali u oružanoj pobuni.⁵⁰¹ U logoru su bila zatočena četiri imama i jedan fratar. U vezi s jednim imamom postojale su neke informacije da je u džamiji držao skrivenu pušku. Prema riječima svjedoka ST172, oni su na kraju pušteni i predani banjalučkom imamu.⁵⁰²

179. Adil Draganović je u svom svjedočenju rekao da je on u Manjaču premješten iz Betonirke u Sanskom Mostu zajedno s još 21 zatočenikom muslimanske nacionalnosti. Ni on ni ostali zatočenici nisu ni za šta optuženi i nisu učestvovali u borbama protiv srpskih snaga. U Manjaču su ih odveli Drago Vujanić i Zoran Despot, milicioneri iz SJB-a Sanski Most.⁵⁰³ Mirzet Karabeg je svjedočio da je njegovo ime bilo na spisku navodnih "ekstremista" sa područja Sanskog Mosta. Svih ostalih 50 ljudi na spisku odvedeni su s njim u Manjaču. Karabeg je u svom svjedočenju rekao da su to sve bili Muslimani i Hrvati, ali da niko od njih nije bio "ekstremista".⁵⁰⁴ Enis Šabanović je u svom svjedočenju rekao da niko od zatvorenika iz Sanskog Mosta koje je on poznao nije učestvovao ni u kakvoj oružanoj pobuni jer tamo ni nije bilo otpora i nijedan jedini hitac nije ispaljen kad su odvođeni iz svojih kuća ili s posla.⁵⁰⁵ Krajem juna 1992., u inspekciju logora Manjača došla je službena delegacija predstavnika SDS-a, vojnih starješina i starješina milicije, kao i predstavnika

⁴⁹⁹ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5297-5298; Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3921; dokazni predmet P488, Redovni borbeni izvještaj Komande 1. KK, podnesen Glavnom štabu VRS-a, 10. juli 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P489, Spisak zatvorenika mladih od 18 godina koje treba pustiti na slobodu iz Manjače, 10. juli 1992. godine.

⁵⁰⁰ Dokazni predmet P497, Dnevni izvještaj podnesen Obavještajno-bezbjednosnom odjeljenju Komande 1. KK, 7. avgust 1992. godine (povjerljivo).

⁵⁰¹ Svjedok SZ007, 6. decembar 2011. godine, T. 26232-26233 (povjerljivo).

⁵⁰² Svjedok ST172, 22. januar 2010. godine, T. 5360.

⁵⁰³ Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 5002-5004 i dokazni predmet P411.09, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. maj 2002. godine, T. 5852-5853.

⁵⁰⁴ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6190-6191; dokazni predmet P60.12, Spisak najradikalnijih ekstremista u Sanskom Mostu.

⁵⁰⁵ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6498-6499.

"muslimanskog" Crvenog krsta i srpskog Crvenog krsta. Omer Filipović, bivši potpredsjednik opštine Ključ koji je bio zatočen u Manjači, rekao je delegaciji da nijedan zatočenik nije zarobljen u borbi, a zatim je opisao uslove života u logoru. Poslije njega nijednom drugom zarobljeniku nije bilo dozvoljeno da govori i delegacija je otišla.⁵⁰⁶

e. Uslovi u logoru

180. Zatočenici su držani u šest velikih, pretrpanih štala za stoku, u kojima su provodili većinu dana, sjedeći ili ležeći. Bilo je nešto slame i ćebadi, ali događalo se da neki zatočenici leže na golom betonu.⁵⁰⁷ Kada je stigla zima, logorske vlasti im nisu dale dodatnu ćebad.⁵⁰⁸ U jednoj štali držano je do 890 zatočenika.⁵⁰⁹

181. Zatočenici su jeli u dva objekta koji su korišteni kao kantine, a nalazili su se pored spavaonica.⁵¹⁰ Hrane nije bilo dovoljno.⁵¹¹ Prema Draganovićevim riječima, zatočenici su zbog toga znatno oslabili.⁵¹² Prema riječima svjedoka ST172, nestašica hrane je bila posljedica tadašnje teške situacije, u kojoj je Banja Luka bila odsječena od ostatka RS i Srbije, i nije bilo namjere da se zatočenici izgladnjuju.⁵¹³ Opskrba hranom se krajem avgusta 1992. godine poboljšala zbog intervencije MKCK-a.⁵¹⁴

182. U logoru nije bilo ni tuševa ni kupatila, nije bilo ni tekuće vode i logor je bio pun vaši.⁵¹⁵ Jednom mjesečno ili jednom u dva mjeseca vojska je dovozila cisternu iz Banje Luke i zatočenici su se mogli nakratko istuširati hladnom vodom. Da bi nadoknadili nedostatak vode, zatočenici su za piće, kuhanje i pranje koristili zagađenu vodu iz obližnjeg jezera.⁵¹⁶ Među njima je bio i priličan broj dijabetičara, ljudi s visokim krvnim pritiskom, ljudi zaraženih šugom i povrijeđenih. Medicinska pomoć je samo povremeno pružana nekim zatočenicima kojima je bila potrebna, a

⁵⁰⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1064.

⁵⁰⁷ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5257-5258, 5262; svjedok SZ002, 11. novembar 2011. godine, T. 25645-25646 (povjerljivo); dokazni predmet P472, Skica logora Manjača, br. 1-6; činjenica o kojoj je presuđeno 920.

⁵⁰⁸ Adil Draganović, dokazni predmet P411.04, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36, 26. april 2002. godine, T. 5106.

⁵⁰⁹ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36, 3. juni 2002. godine, T. 6509-6510.

⁵¹⁰ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5262-5263; dokazni predmet P472, Skica logora Manjača, br. 7-8.

⁵¹¹ Svjedok ST172, 22. januar 2010. godine, T. 5401-5402; dokazni predmet P490, Dnevni izvještaj podnesen Obavještajno-bezbjednosnom odjeljenju Komande 1. KK, 16. juli 1992. godine, str. 2 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 455.

⁵¹² Adil Draganović, P411.04, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 26. april 2002. godine, T. 5098-5099.

⁵¹³ Svjedok ST172, 22. januar 2010. godine, T. 5345-5347.

⁵¹⁴ Adil Draganović, dokazni predmet P411.04, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 26. april 2002. godine, T. 5098-5099; svjedok ST172, 22. januar 2010. godine, T. 5347, 5349-5350; dokazni predmet 2D33, Izvještaj izvjestioca KEBS-a o posjeti Banjoj Luci, 3. septembar 1992. godine, str. 5, par. 39 i str. 7, par. 37 (povjerljivo).

⁵¹⁵ Činjenice o kojima je presuđeno 454, 921.

⁵¹⁶ Adil Draganović, dokazni predmet P411.04, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 26. april 2002. godine, T. 5104-5105.

logorska ambulanta, u kojoj su radili logoraši, nije imala dovoljno osoblja, lijekova ni sanitetskog materijala.⁵¹⁷

183. Na sastanku održanom 22. juna 1992. godine, predstavnik jedne muslimanske organizacije obavijestio je generala Talića da su civili u logoru Manjača zatočeni u nezadovoljavajućim uslovima i zlostavljani. Ti predstavnici su Talića informisali i o masovnim mučenjima, ubijanju, prisilnom premještanju i drugim zločinima koji su činjeni nad Muslimanima u ARK-u, uključujući i Banju Luku. Talić je u odgovor na to objavio da će Župljaninu uputiti memorandum kojim će tražiti da ovaj pusti sve koji nisu pripadnici vojske zato što su uslovi života u zatočeničkim centrima pod kontrolom civilnih vlasti bili gori nego u logorima kojima je upravljala vojska.⁵¹⁸

f. Premlaćivanja i drugi oblici zlostavljanja

184. Zatočnici su od trenutka dolaska u Manjaču bili redovno premlaćivani.⁵¹⁹ Počinioci su bili pripadnici vojne policije koji su bili na dužnosti u logoru, kao i oni iz pratnje koja je zatočenike dovela iz njihovih matičnih opština.⁵²⁰ Na primjer, kad su Draganović i drugi zatočnici koji su premješteni iz Sanskog Mosta na kraju stigli u Manjaču, Drago Vujanić im je naredio da izađu iz autobusa i svakog od njih su odmah tukli pendrekom ili nekim drugim predmetom. Ubrzo poslije toga pretukla ih je vojna policija.⁵²¹ U logoru je vojna policija zatočnicima oduzela vrijedne predmete.⁵²²

185. Zatočenike su i pripadnici vojne policije i milicije tukli i udarali šakama i nogama u spavaonicama i tokom saslušavanja, a u samicama su ih udarali pendrecima, drvenim motkama,

⁵¹⁷ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5276; Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002., T. 6503, 6506-6510, 6513; dokazni predmet 2D33, Izvještaj izvjestioca KEBS-a o posjeti Banjoj Luci, 3. septembar 1992. godine, par. 8 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 924.

⁵¹⁸ Dokazni predmet P459.19, Zapisnik sa sastanka Asocijacija muslimanskog naroda Banjaluke i generala Talića, 22. juni 1992. godine; činjenica o kojoj je presuđeno 1063.

⁵¹⁹ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6489-6491; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10828-10829; činjenica o kojoj je presuđeno 456.

⁵²⁰ Svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5300; Adil Draganović, dokazni predmet P411.04, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 26. april 2002. godine, T. 5072-5074; dokazni predmet P490, Dnevni izvještaj podnesen Obavještajno-bezbjednosnom odjeljenju Komande 1. KK, 16. juli 1992. godine (povjerljivo); dokazni predmet P493, Dnevni izvještaj podnesen Obavještajno-bezbjednosnom odjeljenju Komande 1. KK, 23. juli 1992. godine (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 457.

⁵²¹ Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 5004-5005.

⁵²² Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 5008 i dokazni predmet P411.04, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 26. april 2002. godine, T. 5068-5069; Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6188.

kundacima pušaka i električnim kablovima.⁵²³ U nekim slučajevima ta su premlaćivanja bila tako surova da su za posljedicu imala teške ozljede ili smrt.⁵²⁴

186. Zatočenika Omera Filipovića, uglednog građanina Ključa, svakodnevno su tukli i on je 28. jula 1992. godine umro od posljedica žestokog premlaćivanja.⁵²⁵ Jedne noći, 28. juna 1992. godine ili oko tog datuma, Esad Bender je prozvan da izađe iz štale u kojoj su ga držali u logoru Manjača. Nedugo po svom povratku ujutro, Esad Bender je umro od posljedica batinanja koje je pretrpio te noći. Enisa Šabanovića su natjerali da izda potvrdu o smrti u kojoj je pisalo da je Bender umro od raka.⁵²⁶ Od juna do novembra 1992. godine najmanje 10 zatvorenika u logoru Manjača umrlo je od posljedica batinanja ili su bili žrtve sporadičnih ubistava.⁵²⁷

187. Osim što su tukli zatočenike, stražari su ih i ponižavali.⁵²⁸ Jednom prilikom vojni policajci naredili su zatočenicima da stanu u krug i dignu ruke s tri podignuta prsta, a zatim su morali pasti na zemlju i reći: "Ja ljubim ovu srpsku zemlju. Ja sam srpsko kopile. Ovo je srpska zemlja." Morali su takođe pjevati četničke pjesme.⁵²⁹

188. Šabanović je u svom svjedočenju izjavio da je komandant logora pukovnik Božidar Popović bio smješten u logoru i da je tamo spavao. Prema riječima Adila Draganovića, Popović je znao za ta premlaćivanja jer je prozor njegove sobe bio okrenut prema štalama gdje su zatočenike držali i često tukli.⁵³⁰

g. Incidenti ubistva koji se stavljaju na teret optuženima

189. Dana 7. jula 1992. godine, milicioneri iz SJB-a Sanski Most premjestili su oko 560 zatvorenika iz Sanskog Mosta u Manjaču. Zatvorenike su zaključali u kamione hladnjače. Oko 64 od tih zatvorenika bili su zatočeni u zatvoru Betonirka u Sanskom Mostu. Zatočenici u Betonirci bili su Hrvati i Muslimani. Prema riječima svjedoka SZ007, zatvorenike su često prevozili u

⁵²³ Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 5008; Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6523; činjenica o kojoj je presuđeno 458.

⁵²⁴ Adil Draganović, dokazni predmet P411.05, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 13. maj 2002. godine, T. 5453-5454; Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6187; dokazni predmet P472, Skica logora Manjača, br. 10-11; činjenice o kojima je presuđeno 460, 461.

⁵²⁵ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6518-6520; činjenica o kojoj je presuđeno 462.

⁵²⁶ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6521; činjenica o kojoj je presuđeno 463.

⁵²⁷ Činjenice o kojima je presuđeno 461, 925.

⁵²⁸ Adil Draganović, dokazni predmet P411.05, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 13. maj 2002. godine, T. 5450-5452.

⁵²⁹ Adil Draganović, dokazni predmet P411.04, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 26. april 2002. godine, T. 5070-5071.

kamionima s ceradama, u kojima nije bilo dovoljno zraka. On je za takve transporte rekao da "[n]isu bili [...] do kraja humani". Kada je kamion sa zatvorenici iz Betonirke stigao u Manjaču, otkrili su da se dvadesetak osoba u kamionu ugušilo. Prema riječima svjedoka ST172, zatvorenici su u kamionu "stajali [...] kao šibic[e]", a neke od žrtava bile su u podmaklim godinama ili narušenog zdravlja.⁵³¹ Pretresno vijeće je razmotrilo forenzičke dokaze izvedene u vezi s ovim incidentom, ali nije moglo da identifikuje nijedno od 30 lica navedenih u Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo. Pretresno vijeće je analizu tih dokaza u glavnim crtama iznijelo u Dodatku II Presude.

190. Godine 2000., Adil Draganović je pronašao dokument u kom je navedeno da je u vezi sa smrću tih ljudi bila pokrenuta istraga. Sud u Sanskom Mostu i milicija zatražili su da se izvrši pregled žrtava tog incidenta i na osnovu tog pregleda je konstatovano da su one umrle od gušenja. Taj dokaz ne pokazuje u kom periodu je istraga pokrenuta ni da li su vlasti u vezi sa smrću tih ljudi pokrenule dalje korake.⁵³² U Dodatku II Presude Pretresno vijeće je riješilo da se na taj dokument neće oslanjati.

191. Ujutro 6. avgusta 1992. godine, milicija je pod pratnjom sproveda oko 15 autobusa sa 1.300 zatvorenika iz logora Omarska u Manjaču.⁵³³ Muharem Murselović, Musliman iz Prijedora, bio je među ljudima koji su prevezeni tim autobusima.⁵³⁴ On je svjedočio da je s njim u autobusu bilo 80 ili 90 ljudi i da je im je milicija naredila da legnu na pod u dva sloja, jedan preko drugoga. Prema Murselovićevim riječima, autobus je trebao proći kroz Banju Luku, a milicija je htjela da izgleda kao da je prazan.⁵³⁵ Milicioneri su gazili po leđima zatočenika s jednog kraja autobusa do drugog govoreći: "Kako ove balije smrde." Ljudi nisu imali drugog izbora nego da nuždu vrše u autobusu.⁵³⁶ Bilo je i veoma vruće, a milicija nije dopuštala da se otvore prozori. Zatvorenici uopšte nisu dobijali vodu. Murselović je u svom svjedočenju rekao da je to bio "pakao" i da su se svi topili od vrućine u tom smradu. Njegov autobus je napustio Omarsku u 10:00 sati, a stigao u Manjaču oko

⁵³⁰ Adil Draganović, dokazni predmet P411.04, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 26. april 2002. godine, T. 5081-5083; Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 4. juni 2002. godine, T. 6569-6570; dokazni predmet P472, *Skica logora Manjača*, br. 18.

⁵³¹ Adil Draganović, dokazni predmet P411.06, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 14. maj 2002. godine, T. 5551-5552; Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 4. juni 2002. godine, T. 6540-6542; Adil Draganović, 1. decembar 2009. godine, T. 4008; svjedok ST172, 21. januar 2010. godine, T. 5293-5294; svjedok SZ007, 7. decembar 2011. godine, T. 26280-26284, 26287 (povjerljivo); dokazni predmet P486, *Dnevni izvještaj podnesen Obavještajno-bezbjednosnom odjeljenju Komande 1. KK*, 8. juli 1992. godine, str. 1-2 (povjerljivo); dokazni predmet P487, *Dnevni izvještaj podnesen Obavještajno-bezbjednosnom odjeljenju Komande 1. KK*, 9. juli 1992. godine, str. 1 (povjerljivo); dokazni predmet P411.32, *Službena zabilješka Adila Draganovića*, 2. juni 2000. godine; činjenice o kojima je presuđeno 465, 466, 467, 468, 486. U vezi s nacionalnom pripadnošću zatvorenika u Betonirki u julu 1992. v. takođe dio koji se odnosi na Sanski Most.

⁵³² Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3919-3920; dokazni predmet P411.32, *Službena zabilješka Adila Draganovića* sa spiskom osoba preminulih tokom transporta na Manjaču, 2. juni 2000. godine.

⁵³³ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15717-15718, 15720-15722; činjenica o kojoj je presuđeno 469.

⁵³⁴ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15710-15711, 15720.

⁵³⁵ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15720-15721.

⁵³⁶ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15721.

20:00 ili 21:00 sat.⁵³⁷ Po dolasku u Manjaču, zatvorenici su ostavljeni u autobusu sa zatvorenim vratima do 06:00 sati sljedećeg dana, kada su pušteni napolje.⁵³⁸

192. U noći sa 6. na 7. avgust 1992. godine, dok su zatvorenici bili u autobusu, milicijska pratnja je s još nekim nepoznatim ljudima stajala ispred autobusa. Milicioneri su izveli iz autobusa jednog starca po imenu Dedo Crnalić govoreći da će od njega napraviti čevapčiče. Žestoko su ga pretukli i zatim ga vratili u autobus. Crnalić je sljedećeg jutra bio mrtav.⁵³⁹ Pripadnici prijedorske milicije tukli su i druge ljude u autobusu, a sljedećeg jutra ispred vozila je bilo osam leševa. Murselović je doznao da su među mrtvima bili Nezir Krak i Sead Babić.⁵⁴⁰

193. Tužilaštvo je u vezi s tim navodnim ubistvima dostavilo forenzičke dokaze. Nihad Bašić, Musliman iz Čarakova, Prijedor, umro je u Manjači 6. avgusta 1992. godine. Tijelo u civilnoj odjeći ekshumirano je na Novom groblju, opština Banja Luka. Ustanovljeno je da su uzrok smrti bili obostrani višestruki serijski prelomi rebara.⁵⁴¹ Sead Babić, Musliman iz Prijedora, umro je u Manjači 9. avgusta 1992. godine.⁵⁴² Prema navodima u potvrdi o smrti Adema Balića, Muslimana iz Kozarca, opština Prijedor, on je umro 27. maja 1992. godine u Kozarcu. Prema navodima u izvještaju o obdukciji, njegovo tijelo u civilnoj odjeći ekshumirano je iz masovne grobnice Tomašica. Konstatovano je da su uzrok smrti bile višestruke strijelne rane.⁵⁴³ Prema navodima u zapisnicima o ekshumaciji, tijelo Dede Crnalića, muškarca iz Prijedora, ekshumirano je iz pojedinačne grobnice na Novom groblju, opština Banja Luka. Tijelo je bilo u civilnoj odjeći. Prema istom zapisniku, on je ubijen u logoru Manjača 1992. godine. Konstatovano je da su uzrok njegove smrti bili obostrani višestruki serijski prelomi rebara i da se radi o "jasnom slučaju" nasilne smrtonosne povrede "zbog" nemogućnosti disanja; povrede su izazvane višestrukim udarcima tvrdim tupim predmetom.⁵⁴⁴ Prema navodima u zapisniku o ekshumaciji, tijelo Samira Džafića, muškarca iz Prijedora, ekshumirano je iz pojedinačne grobnice na Novom groblju, opština Banja

⁵³⁷ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15722-15724.

⁵³⁸ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15724.

⁵³⁹ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15725-15726.

⁵⁴⁰ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15727-15728; dokazni predmet P497, Dnevni izvještaj podnesen Obavještajno-bezbjednosnom odjeljenju Komande 1. KK, 7. avgust 1992. godine, str. 1 (povjerljivo); dokazni predmet P506, Službena zabilješka o nasilničkom ponašanju radnika SJB-a Prijedor prema zarobljenicima prevoženim 6. avgusta 1992. godine od Omarske do Manjače, 10. avgust 1992. godine, str. 1-2 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 470.

⁵⁴¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 181, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 182.1, Potvrda o smrti Nihada Bašića (povjerljivo).

⁵⁴² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 185.1, Potvrda o smrti Seada Babića (povjerljivo). Pretresno vijeće napominje da Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo pokazuje da se to lice zvalo "Sead, zvani Sejo, zvani Đuzin, zvani Said". Pretresno vijeće stoga smatra da se taj dokument odnosi na isto lice kao i Murselovićevo svjedočenje.

⁵⁴³ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 191.1, Potvrda o smrti Adema Balića (povjerljivo); pod rednim brojem 191.2, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo).

⁵⁴⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 197, sudski zapisnik o ekshumaciji (povjerljivo).

Luka. Tijelo je bilo u civilnoj odjeći. Prema istom zapisniku, on je ubijen u logoru Manjača 1992. godine. Konstatovano je da je njegova smrt bila nasilna i da je prouzrokovana višestrukim povredama rebara uslijed više udaraca tvrdim i tupim predmetom.⁵⁴⁵ Prema navodima Državne komisije BiH za traženje nestalih lica, Osman Denić, muškarac iz Kozarca, opština Prijedor, nestao je 1. juna 1992. godine, a tijelo mu je ekshumirano na Novom groblju, opština Banja Luka.⁵⁴⁶ Prema navodima u izvještaju o obdukciji, Medin Hadžiahmetović, muškarac iz Sanskog Mosta, nestao je 1992. u Podluku, opština Sanski Most, a tijelo mu je ekshumirano na lokalitetu Banja Luka Stričići–Manjača. Tijelo je pronađeno u civilnoj odjeći i vojničkim čizmama. Njegova smrt je bila nasilna i umro je od prostorelne rane glave.⁵⁴⁷ Prema navodima u zapisniku o ekshumaciji, Kemal Jakupović, muškarac iz Kevljana, opština Prijedor, čije je tijelo ekshumirano iz pojedinačne grobnice na lokaciji Novo groblje, opština Banja Luka, ubijen je u logoru Manjača 1992. godine. Tijelo mu je pronađeno u civilnoj odjeći. Uzrok smrti bile su smrtonosne strijelne rane grudnog koša.⁵⁴⁸ Prema navodima u zapisniku o ekshumaciji i izvještaju o identifikaciji, Nezir Krak, muškarac iz Prijedora, čije je tijelo ekshumirano iz pojedinačne grobnice na lokaciji Novo groblje, opština Banja Luka, ubijen je u logoru Manjača 1992. godine. Tijelo mu je pronađeno u civilnoj odjeći. Prema navodu u izvještaju o obdukciji, uzrok smrti bila je strijelna rana glave.⁵⁴⁹ Prema navodima Državne komisije BiH za traženje nestalih lica, Zvonko Tokmadžić, muškarac iz Kalajeva, opština Prijedor, nestao je iz D. Ljubije, opština Prijedor, 1. juna 1992. godine, a tijelo mu je ekshumirano na lokalitetu Novo groblje, u opštini Banja Luka.⁵⁵⁰ Tužilaštvo takođe navodi da su ispred logora Manjača ubijeni Jasmin Alšić, Nihad Avdić, Meho Balić i Deda Cerić, ali nisu izvedeni nikakvi dokazi u vezi s mjestom ili uzrokom njihove smrti.

h. Pokušaj Tadeusza Mazowieckog i novinara da posjete Manjaču u avgustu 1992. godine

194. Dana 23. avgusta 1992. godine, pukovnik Vukelić iz 1. krajiškog korpusa izvijestio je da je Tadeusz Mazowiecki, specijalni izvjestilac Komisije Ujedinjenih nacija za ljudska prava,⁵⁵¹

⁵⁴⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 208, Sudski zapisnik o ekshumaciji (povjerljivo).

⁵⁴⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 211, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo).

⁵⁴⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 216.1, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo).

⁵⁴⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 222, Zapisnik o utvrđivanju identiteta Kemala Jakupovića (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 220, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo).

⁵⁴⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 227, Zapisnik o utvrđivanju identiteta Nezira Kraka (povjerljivo); pod rednim brojem 228, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo).

⁵⁵⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 231, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo).

⁵⁵¹ Dokazni predmet P1992, Izvještaj o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije koji je podnio Tadeusz Mazowiecki, 27. oktobar 1992. godine (dalje u tekstu: Izvještaj Mazowieckog iz oktobra), str. 1.

pokušao da posjeti logor Manjača i stekne uvid u uslove koji su u njemu vladali. Tu su bile prisutne opštinske vlasti Banje Luke. Mazowieckom i novinarima nije dopušteno da uđu u logor, a kao izgovor za to rečeno im je da nemaju potrebno odobrenje Vlade. Međutim, Vukelić je u svom izvještaju tačno naveo da je pravi razlog iz kojeg je zabranio posjetu bio taj što je postupao u skladu s povjerljivim naređenjem koje mu je bilo izdato nešto ranije istoga dana. Taj izvještaj je poslat Vladi RS, Glavnom štabu VRS i isturenom komandnom mjestu 1. krajiškog korpusa.⁵⁵²

(h) Deportacija i prisilno premještanje iz Banje Luke

195. Muharem Krzić je u svom svjedočenju rekao da je 27. avgusta 1992. godine televizijska stanica u Banjoj Luci emitovala razgovor s lokalnim čelnicima SDS-a Brđaninom, generalom Subotićem i još jednim čovjekom koji se prezivao Milovanović. Prema Krzićevim bilješkama, koje su 28. avgusta 1992. godine poslate Misiji BiH pri UN-u, čelnici SDS-a su izjavili da Muslimani i Hrvati moraju da napuste ne samo svoja radna mjesta, već i samu Banju Luku, i da može ostati samo 1.000 ili 2.000 Muslimana koji su lojalni srpskoj vlasti; sve privatne radnje i kafići u vlasništvu Muslimana i Hrvata biće konfiskovani i stavljeni na raspolaganje Srbima povratnicima s fronta, a Muslimanima i Hrvatima će veoma brzo biti zabranjeno kretanje gradom.⁵⁵³

196. Zbog kampanje nasilja kojoj su bili podvrgnuti, Muslimani i Hrvati su živjeli u strahu i nesigurnosti. Ljudi su vidjeli autobuse pune zatvorenika iz Prijedora na putu za Manjaču i među građanima Banje Luke proširile su se priče o zločinima počinjenim nad civilima u logoru. Zbog toga su mnogi nesrbi tražili da napuste opštinu.⁵⁵⁴ Ljudi koji su bježali iz opštine morali su koristiti agencije za preseljenje koje su organizovale prijevoz autobusima u Travnik i Hrvatsku.⁵⁵⁵

197. Ko god je htio da ode odatle morao je prvo o tome obavijestiti miliciju i izjasniti se gdje planira da ode; zatim je morao da pribavi razne potvrde o tome da je platio sve račune, da nema

⁵⁵² Svjedok ST183, dokazni predmet P1295.04, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 11. mart 2003. godine, T. 15529-15530 (povjerljivo); dokazni predmet 1D87, Izvještaj 1. KK o pokušaju posjete Tadeusza Mazowieckog logoru Manjača, 23. avgust 1992. godine.

⁵⁵³ Dokazni predmet P459.20, Pismo Muharema Krzića Ambasadi BiH pri UN-u, 28. avgust 1992. godine.

⁵⁵⁴ Ian Traynor, dokazni predmet P1356.02, Izjava svjedoka, 8. mart 2000. godine, str. 7-8; Muharem Krzić, dokazni predmet P459.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 4. februar 2002. godine, T. 1454 i dokazni predmet P459.05, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 14. februar 2002. godine, T. 1752-1753; Amir Džonlić, dokazni predmet P2288, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. februar 2002. godine, T. 2401; svjedok ST183, dokazni predmet P1295.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 10. mart 2003. godine, T. 15497-15498 (povjerljivo); svjedok ST139, dokazni predmet P1284.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 30. juni 2003. godine, T. 18487 (povjerljivo); svjedok ST225, 10. novembar 2010. godine, T. 17219, 17236-17238 (povjerljivo); dokazni predmet P2229, str. 1, 4 (povjerljivo).

⁵⁵⁵ Ian Traynor, dokazni predmet P1356.02, Izjava svjedoka, 8. mart 2000. godine, str. 9; Amir Džonlić, dokazni predmet P2288, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. februar 2002. godine, T. 2397; svjedok ST223, dokazni predmet P1744.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. april 2002. godine, T. 4436-4437 (povjerljivo); svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18020-18021; dokazni predmet P1356.11, Članak Iana Traynora o stanju u Banjoj Luci, 30. septembar 1992. godine.

dugova i da protiv njega nije pokrenut nikakav krivični postupak.⁵⁵⁶ Taj proces je zahtijevao i uplate raznim opštinskim organima i agenciji za preseljenje.⁵⁵⁷ Kako bi pribavili "dokumentaciju za raseljenje" i napustili opštinu, Muslimani i Hrvati su također morali da prepisu svu pokretnu i nepokretnu imovinu Republici Srpskoj.⁵⁵⁸ Postojala su stroga ograničenja u vezi s imovinom koja se mogla ponijeti i ljudi koji su odlazili nisu mogli sa sobom nositi više od 200 ili 300 njemačkih maraka.⁵⁵⁹ Autobuse kojima su Muslimani i Hrvati odvoženi iz Banje Luke pratila je milicija.⁵⁶⁰ Prema riječima svjedoka ST223, srpski milicioneri pretresali su autobuse i oduzimali sve dragocjenosti.⁵⁶¹

198. Dana 1. juna 1992. godine, pukovnik Vukelić izvijestio je Komandu 1. krajiškog korpusa da se dio muslimanskog i hrvatskog stanovništva iseljava i da je ARK donio odluku da im se to iseljavanje omogući. Vukelić je također napisao: "Za one koji se iseljavaju zabranjuje se svaki kasniji povratak."⁵⁶²

199. Džonlić je u svom svjedočenju rekao da je svake sedmice na stotine nesrba odlazilo autobusima koje su organizovale agencije za preseljenje.⁵⁶³ Procijenjeno je da je do 11. septembra 1992. godine Banju Luku napustilo oko 30% Muslimana i da je taj egzodus još uvijek bio u toku.⁵⁶⁴

3. Činjenični zaključci

200. Pretresno vijeće je dokaze o blokadi Banje Luke od strane SOS-a 3. aprila 1992. godine proučilo u svjetlu događaja koji su se odvijali dan prije blokade i tokom sljedećih dana. Prvo, Vijeće je uzelo u obzir da su i civilne i vojne vlasti 2. aprila 1992. godine bile informisane o tome da SOS namjerava da sljedećeg dana blokira grad, ali nisu ništa preduzele kako bi to spriječile. Drugo, Vijeće je iz više izvora saznalo da je SOS bio usko povezan sa SDS-om i da je cilj njegovih akcija bilo provođenje političkog programa SDS-a. Treće, Vijeću su također predloženi dokazi o tome da su srpske opštinske vlasti ispunile zahtjeve SOS-a i odmah osnovale Krizni štab, koji je zatim provodio druge zahtjeve SOS-a. Članovi Kriznog štaba bili su, pored ostalih, Predrag Radić i

⁵⁵⁶ Amir Džonlić, dokazni predmet P2288, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. februar 2002. godine, T. 2398-2399; svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18021.

⁵⁵⁷ Amir Džonlić, dokazni predmet P2288, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. februar 2002. godine, T. 2400-2401; svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18021-18022.

⁵⁵⁸ Svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18022; dokazni predmet L329, Službeni glasnik Kriznog štaba ARK, 23. juni 1992. godine, str. 13, par. 45.

⁵⁵⁹ Svjedok ST225, 10. novembar 2010. godine, T. 17239-17243 (povjerljivo); svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18022-18023.

⁵⁶⁰ Svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18022; dokazni predmet P1712, Zahtjev za policijsku pratnju konvoja iz Banje Luke za Galicu, 1. oktobar 1992. godine.

⁵⁶¹ Svjedok ST223, 2. decembar 2010. godine, T. 18022-18023.

⁵⁶² Dokazni predmet P411.29, Informacija upućena Komandi 1. KK, 1. juni 1992. godine, str. 1.

⁵⁶³ Amir Džonlić, dokazni predmet P2288, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. februar 2002. godine, T. 2401.

⁵⁶⁴ Dokazni predmet P2229, str. 4 (povjerljivo).

Stojan Župljanin. Četvrto, SOS je vršio pratnju najviših opštinskih i regionalnih rukovodilaca SDS-a, kao što su bili Vojislav Kuprešanin i Radoslav Brđanin, kad bi se oni kretali Banjom Lukom. Najzad, Vijeće je uzelo u obzir da su se zahtjevi SOS-a podudarali sa zahtjevima za koje su rukovodioci SDS-a sa Pala, konkretno, Biljana Plavšić, Momčilo Krajišnik i Radovan Karadžić, naložili da se ispune. Na osnovu toga, Pretresno vijeće zaključuje da su blokadom Banje Luke 3. aprila 1992. godine upravljali članovi SDS-a na visokim položajima, koji su SOS koristili kao instrument za provođenje svojih političkih ciljeva. Vijeće takođe konstatuje da milicija Banje Luke nije preduzela nikakvu akciju protiv blokade. Pretresno vijeće takođe zaključuje da je, počevši od maja 1992. godine, milicija izvela operaciju oduzimanja oružja, pri čemu su gotovo isključiva meta te operacije bili građani muslimanske i hrvatske nacionalnosti.

201. *Hapšenja i postupanje sa zatvorenima.* Pretresno vijeće zaključuje da su poslije 3. aprila 1992. godine pripadnici srpske grupe koja se vozila crvenim kombijem, a od maja 1992. godine i pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB Banje Luke, hapsili nesrbe na ulicama, pretresali veliki broj kuća, zlostavljali njihove stanare, pljačkali im imovinu, vršili hapšenja bez naloga i odvodili muslimanske i hrvatske građane u CSB Banja Luka, gdje su ih inspektori CSB-a i SNB-a ispitivali. Na osnovu iskaza Predraga Radulovića, svjedoka ST174 i svjedoka ST223, Pretresno vijeće zaključuje da su barem neki od onih koji se dovode u vezu s crvenim kombijem bili pripadnici milicije. Na osnovu iskaza Krzića, te svjedoka ST223, ST225 i ST027, Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici Specijalnog odreda milicije, kao i lica koja su obavljala ispitivanja, dovedene ljude često tukli. Nekima su u tim premlaćivanjima nanesene teške tjelesne povrede. Muslimane i Hrvate koji su dovođeni u CSB su odmah po dolasku otvoreno tukli i ponižavali ljudi koji bi se zatekli u hodnicima te zgrade. Žrtve tih pretresa, hapšenja i premlaćivanja uglavnom su bili ljudi muslimanske i hrvatske nacionalnosti.

202. Pretresno vijeće zaključuje da je srpska milicija iz Prijedora, Sanskog Mosta, Ključa i drugih opština ARK-a, počevši od sredine maja 1992. godine do otprilike novembra ili decembra iste godine, odvezla na hiljade zatočenika, uglavnom muslimanske i hrvatske nacionalnosti, u zatočenički logor poznat pod nazivom "Manjača". U tom logoru, koji je bio pod kontrolom 1. krajiškog korpusa, zatočenike je čuvala vojna policija 1. krajiškog korpusa. Pripadnici milicije iz Sanskog Mosta i drugih opština ARK-a obezbjeđivali su vanjski krug logora. Više od 95% zatočenika bili su Muslimani, tri do četiri posto Hrvati, a mali broj njih su bili Srbi.

203. Pretresno vijeće zaključuje da logorske vlasti nisu zatočenicima davale dovoljno hrane, zbog čega su oni znatno smršali. Zatvorenici tokom zime nisu imali dovoljno ćebadi, a dodatna ćebad im je na kraju podijeljena zbog intervencije humanitarnih organizacija. Zatvorenici su držani u

nehigijenskim uslovima i nije im pružana odgovarajuća ljekarska njega. General Momir Talić je o tim problemima bio obaviješten još u junu 1992. godine.

204. Vojna policija, ali i milicija iz Ključa i Prijedora, redovno je ponižavala i surovo tukla logoraše i nanosila im teške patnje. Počiniooci su ponekad tokom premlaćivanja vrijeđali logoraše na nacionalnoj osnovi. Neki logoraši su podlegli uslijed takvog premlaćivanja. Postupci vojne policije i milicije stvorili su atmosferu krajnjeg straha u logoru. Upravnik logora Božidar Popović bio je svjestan uslova zatočenja i zlostavljanja. Vojna policija oduzimala je dragocjenosti od logoraša u Manjači. S obzirom na nacionalnu pripadnost logoraša u Manjači, Pretresno vijeće se uvjerilo da je ogromna većina dragocjenosti oduzeta od Muslimana i Hrvata.

205. *Lišavanje života.* Pretresno vijeće konstatuje da su 7. jula 1992. godine milicioneri iz SJB-a Sanski Most prevezli u Manjaču veliki broj zatočenika iz Betonirke u Sanskom Mostu. Pretresno vijeće podsjeća na to da su u junu 1992. godine u Betonirki bili zatočeni samo Muslimani i Hrvati. Prevezeni su u teškim uslovima, u zaključanim kamionima. Neki od zatvorenika već su bili slabi i nemoćni i dvadesetak ih je umrlo od gušenja tokom prevoza. U Dodatku II Presude Pretresno vijeće nije moglo da identifikuje nijednu od tih 20 žrtava.

206. Pretresno vijeće zaključuje da je u noći sa 6. na 7. avgust 1992. godine, ispred ulaza u logor Manjača, milicija iz Prijedora nasmrtno pretukla jednog starca koji se zvao Dedo Crnalić. Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je prijedorska milicija tokom te noći pretukla još zatočenika i da je sljedećeg jutra pred autobusima ležalo osam leševa. S obzirom na te dokaze, kao i na datum i uzrok smrti Samira Džafića i Nihada Bašića, Pretresno vijeće zaključuje da ih je milicija usmrtila premlaćivanjem. Najzad, Pretresno vijeće zaključuje da je te noći umrlo još pet zatočenika uslijed premlaćivanja od strane milicionera ili uslijed teških uslova pod kojima su ih ti isti milicioneri prevozili u Manjaču. Pretresno vijeće nije moglo da identifikuje tih pet ljudi.

207. Sve od približno 28 žrtava tih dvaju incidenata bile su civili ili lica van borbenog stroja (*hors de combat*) u trenutku kad su ubijene.

208. *Prisilno premještanje i deportacija.* Pretresno vijeće zaključuje da je, ubrzo nakon što je SOS 3. aprila 1992. godine blokirao Banju Luku, opštinski Krizni štab naredio masovno otpuštanje nesrba s posla, između ostalog sa funkcija u miliciji i vojsci, zbog čega su mnogi od njih ostali bez stanova i zdravstvenog osiguranja. Međutim, što se tiče otpuštanja nesrba iz milicije, Pretresno vijeće konstatuje da je micionerima muslimanske i hrvatske nacionalnosti, barem do 22. juna 1992. godine, bila pružena prilika da ostanu u sastavu milicije i da su neki odlučili da ostanu. Međutim, Vijeće je takođe konstatovalo da je 22. juna 1992. godine Krizni štab ARK-a izričito naredio da

samo kadrovi srpske nacionalnosti mogu biti na rukovodećim položajima u MUP-u RS i da je Župljanin svim stanicama javne bezbjednosti u ARK-u poslao jednu daljnju naredbu s tim u vezi. Postoje protivrječni dokazi o tome koliko je nesrba koji su potpisali svečanu izjavu ostalo u sastavu milicije nakon što je ta odluka izdata i tokom 1992. godine. Na osnovu iskaza svjedoka Džonlića, ST174 i Predraga Radulovića, te s obzirom na problematičnu pouzdanost svjedoka SZ002 po tom pitanju, Pretresno vijeće konstatuje da je ostalo veoma malo nesrba. Međutim, Pretresno vijeće nije u mogućnosti da zaključi da li su ostali otišli dobrovoljno ili su otpušteni ili su, pak, na neki drugi način bili prisiljeni da odu.

209. Poslije 3. aprila 1992. godine, SOS, Specijalni odred milicije CSB-a Banja Luka (nakon njegovog osnivanja u maju 1992. godine) i jedna grupa Srba u crvenom kombiju koje su se mnogi u Banjoj Luci plašili, počeli su da izvode napade na Muslimane i Hrvate i na njihovu imovinu. Pretresno vijeće se uvjerilo da su najmanje dva lica iz one grupe iz crvenog kombija bili srpski milicioneri.

210. Grupa iz crvenog kombija kupila je Muslimane i Hrvate na ulici i tukla ih. Domove im je pretresao Specijalni odred milicije i veliki broj Muslimana i Hrvata je uhapšen, ispitivan i brutalno premlaćivan ili zlostavljan upravo od strane ljudi koji su ih trebali štititi. Srpski mediji emitovali su intervju sa srpskim civilnim i vojnim rukovodiocima koji su davali prijeteće izjave protiv Muslimana i Hrvata i podsticali ih da napuste opštinu. Zbog te kampanje nasilja i prijetnji, muslimansko i hrvatsko stanovništvo Banje Luke živjelo je u stalnom strahu i nesigurnosti i željelo je da ode iz te opštine.

211. Za odlazak je bilo obavezno koristiti agencije za preseljenje koje je osnovao Krizni štab ARK-a. Te agencije organizovale su prijevoz autobusima za Travnik ili Hrvatsku. Da bi dobili dozvolu za odlazak, Muslimani i Hrvati su morali da plate agenciju za preseljenje, da se odreknu sve svoje pokretne i nepokretne imovine u korist RS i mogli su sa sobom ponijeti najviše 200 ili 300 njemačkih maraka. Autobusi su vozili u partnji milicije. Na osnovu svjedočenja svjedoka ST223, Pretresno vijeće zaključuje da su milicioneri putnicima u autobusima oduzimali vrijedne predmete. Na osnovu demografskih podataka za opštinu Banja Luka navedenih na početku ovog poglavlja, Džonlićevog svjedočenja i dokaznog predmeta P2999, Pretresno vijeće konstatuje da su Muslimani i Hrvati odlazili autobusima svake sedmice i da je do septembra 1992. tu opštinu napustilo na hiljade ljudi.

4. Pravni zaključci

212. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da je između djela srpskih snaga u Banjoj Luci i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kako je opisano dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

213. Pretresno vijeće zaključuje da je rasprostranjena kampanja nasilja, hapšenja, zlostavljanja i otpuštanja s posla, obrađena gore u tekstu, predstavljala napad širokih razmjera na civilne stanovnike koji su identifikovani kao Muslimani i Hrvati Banje Luke. S obzirom na broj ljudi koji je bio pogođen tom kampanjom nasilja i na ulogu koju su zajednički odigrale civilne i vojne vlasti, Pretresno vijeće konstatuje da je taj napad na civilno stanovništvo bio i rasprostranjen i sistematski. Pretresno vijeće se takođe uvjerilo da su konkretna djela i propusti SOS-a, Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka, grupe koja se vozila u crvenom kombiju i srpske milicije i vojne policije, opisani gore u tekstu u dijelu koji sadrži činjenične zaključke, bili dio tog napada. Najzad, s obzirom na to da se radilo o napadu velikih razmjera, koji je višestruko ugrozio život Muslimana i Hrvata u Banjoj Luci, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioci znali da je u Banjoj Luci u toku napad i da su njihova djela dio tog napada.

214. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće konstatuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

215. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Što se tiče smrti dvadesetak zatvorenika 7. jula 1992. godine, Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici milicije iz Sanskog Mosta imali namjeru da nanesu teške tjelesne povrede tim zatočenicima, od kojih su neki bili slabi ili nemoćni, i to tako što su ih u ljetno doba prevozili natrpane "kao šibic[e]" u zatvorenim hladnjačama i bez dovoljno vazduha. Osim toga, milicioneri su znali ili su trebali da znaju da takav način prevoženja zatočenika može prouzrokovati njihovu smrt. Uprkos tome, oni su prihvatili taj rizik. Na osnovu toga, Pretresno vijeće zaključuje da smrt tih dvadesetak zatvorenika predstavlja ubistvo.

216. Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici milicije, kada su u noći sa 6. na 7. avgust 1992. godine premlatili starca Dedu Crnalića, Nihada Bašića i Samira Džafića tupim predmetima ili drugim oruđem, čime su im nanijeli više preloma kostiju, imali namjeru da im nanesu teške fizičke povrede. Milicioneri su znali ili su trebali znati da su njihove radnje mogle prouzrokovati smrt tih žrtava. Uprkos tome, oni su prihvatili taj rizik. Na osnovu toga, Pretresno vijeće zaključuje da smrt Dede Crnalića, Nihada Bašića i Samira Džafića predstavlja ubistvo.

217. Što se tiče drugih pet lica lišenih života u noći sa 6. na 7. avgust 1992. godine, Pretresno vijeće zaključuje da su oni umrli od posljedica veoma teških uslova u kojima ih je prijedorska milicija prevozila ili od posljedica premlaćivanja kojem su bili izloženi tokom prevoza i po dolasku u Manjaču. U oba slučaja milicioneri su imali namjeru da im nanesu teške fizičke povrede i znali su ili su trebali znati da su njihove radnje mogle prouzrokovati smrt tih žrtava. Uprkos tome, oni su prihvatili taj rizik. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da smrt tih šest ljudi predstavlja ubistvo.

218. Pošto je zaključilo da su ispunjeni i opšti uslovi iz člana 3 i opšti uslovi iz člana 5, Pretresno vijeće zaključuje da su 7. jula 1992. milicioneri iz Sanskog Mosta, odnosno u noći sa 6. na 7. avgust 1992. milicioneri iz Prijedora, počinili ubistvo i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja.

219. Što se tiče ubistva 20 zatvorenika 7. jula 1992. godine, Pretresno vijeće, nakon što je uzelo u obzir okolnosti tog incidenta, zaključuje da je broj ubistava dovoljno veliki da bi ispunio kriterije za istrebljenje. Stoga, podsjećajući na to da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su izvršioci svojim djelima počinili istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti. U vezi s osam ubistava koje je prijedorska milicija počinila u noći sa 6. na 7. avgust 1992. godine, Vijeće se nije uvjerilo da je broj žrtava dovoljno veliki da bi ispunio kriterije za istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti.

220. *Tačke 5, 6, 7 i 8.* Pretresno vijeće zaključuje da su napadima koje su srpska milicija i vojna policija izvele protiv zatočenika Muslimana i Hrvata, kako prilikom njihovog hapšenja, tako i u zatočeničkim centrima, tim zatočenicima nanoseni teška fizička i duševna bol uz dugoročne posljedice po njihovo zdravlje i da su ti napadi izvedeni kao oblik zastrašivanja i diskriminacije. Zaključivši da su i opšti uslovi iz člana 3 i opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće konstatuje da su srpska milicija i vojna policija nad muslimanskim i hrvatskim zatočenicima počinile mučenje kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Pošto je zaključilo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 i da je počinjeno mučenje, Pretresno vijeće takođe zaključuje da je to isto ponašanje srpske milicije i vojne policije prema zatočenicima predstavljalo i druga nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti i okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

221. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage – putem kampanje hapšenja, mnogobrojnih otpuštanja s posla i pljački počinjenih poslije 3. aprila 1992. godine i tokom ostatka te godine – uklonile Muslimane i Hrvate iz Banje Luke, gdje su oni bili zakonito prisutni, putem protjerivanja i drugih oblika prisile ili djelima zastrašivanja i bez osnova koje

dopušta međunarodno pravo. Muslimani i Hrvati su uklonjeni unutar državnih granica (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao i slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje prebivališta i zajednice, bez ikakvih garancija u pogledu mogućnosti budućeg povratka, zbog čega su žrtvama nanijete teške duševne povrede. Žrtve su takođe uklanjane preko *de jure* državne granice. Na osnovu toga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage svojim djelima i propustima imale namjeru da žrtve prebace preko relevantne državne granice (kao u slučaju deportacije) ili unutar relevantne državne granice (kao u slučaju prisilnog premještanja). Pošto je zaključilo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5, Pretresno vijeće zaključuje da su u periodu od aprila do barem septembra 1992. godine srpske snage nad muslimanskim i hrvatskim stanovništvom Banje Luke počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje) i deportaciju kao zločine protiv čovječnosti.

222. *Tačka 1 Optužnice.* Što se tiče hapšenja Muslimana i Hrvata u Banjoj Luci i njihovog pritvaranja u CSB-u Banja Luka, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o tome da je Specijalni odred milicije, nakon što je neovlašteno i bez naloga vršio pretrese, uhapsio veliki broj Muslimana i Hrvata. Druge Muslimane i Hrvate je u CSB Banja Luka dovodila grupa koja se vozila crvenim kombijem, čija su najmanje dva člana bili pripadnici milicije. Vijeće je uzelo u obzir i iskaz svjedoka ST223 o tome da je bio bez razloga pozvan u policijsku stanicu, ispitivan i žestoko pretučen i da su takva premlaćivanja u policijskoj stanici bila uobičajena praksa. Osim toga, svjedok ST027 je podvrgnut pretresu zbog sumnje da ima oružje i uhapšen je, mada nije pronađeno oružje, a kasnije je u CSB-u ponižavan i isprebijan zajedno sa drugim nesrbima. Najzad, Pretresno vijeće podsjeća na dokaz da je ubrzo poslije 15. aprila 1992. godine banjalučka milicija pokušala da uhapsi jednog milicionera Muslimana koji je odbio da potpiše izjavu o lojalnosti Srpskoj Republici. Na osnovu toga Pretresno vijeće zaključuje da je srpska milicija protivpravno hapsila i zatočavala Muslimane i Hrvate u CSB-u Banja Luka, bez zakonskih osnova i na diskriminatornoj osnovi.

223. Što se tiče zatočavanja više hiljada Muslimana i Hrvata u Manjači od sredine maja do sredine decembra 1992. godine, Pretresno vijeće je uzelo u obzir da je veliki broj zatvorenika doveden u Manjaču bez ikakve popratne dokumentacije koja bi sadržala razloge njihovog hapšenja. U nekoliko prilika, vojni isljednici u logoru napomenuli su svojim nadređenima da za veliku većinu zatočenika nije bilo dokaza ni indicija da su učestvovali u oružanoj pobuni ili u subverzivnim aktivnostima. Te dokaze potkrepljuju iskazi svjedoka SZ007, Draganovića, Karabega i Šabanovića. Pretresno vijeće je uzelo u obzir i dokaze o tome da je milicija u Manjaču dovodila čak i one koji su bili previše bolesni, preslabi ili jednostavno premladi za bilo kakvo učešće u borbenim dejstvima. Na osnovu toga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpska milicija i vojna policija protivpravno

prebacivale i zatočavale Muslimane i Hrvate u logor Manjača bez zakonskog utemeljenja i na diskriminatornoj osnovi.

224. Pretresno vijeće zaključuje da je komandant logora Popović iz 1. krajiškog korpusa stvorio nehumane životne uslove u Manjači. Vijeće dalje konstatuje da je vojna policija 1. krajiškog korpusa oduzimanjem vrijednih predmeta muslimanskim i hrvatskim zatvorenicima počinila pljačkanje imovine.

225. Pretresno vijeće zaključuje da su ARK i opštinske vlasti Banje Luke, ograničivši svotu koju su Muslimani i Hrvati koji su bježali iz Banje Luke smjeli sa sobom ponijeti na 200 ili 300 njemačkih maraka i primoravši ih da se odreknu sve svoje pokretne i nepokretne imovine u korist RS, počinile prisvajanje imovine. Osim toga, srpska milicija Banje Luke počinila je pljačku imovine tako što je Muslimanima i Hrvatima koji su autobusima odvođeni iz te opštine oduzimala vrijedne predmete.

226. Pretresno vijeće zaključuje da su djelima opisanim gore u tekstu u vezi s tačkama 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10, kao i protivpravnim zatočavanjem, stvaranjem i održavanjem nehumanih životnih uslova u Manjači i pljačkom imovine, prekršena i uskraćena osnovna prava Muslimana i Hrvata propisana međunarodnim običajnim pravom i ugovornim pravom. Ta djela su, isto tako, bila činjenično diskriminatorna jer su selektivno i sistematski bila usmjerena protiv Muslimana i Hrvata. Na osnovu obrasca ponašanja, to jest izjava koje su davali srpski političari i koje su emitovane na televiziji, mjera koje je Krizni štab preduzeo poslije preuzimanja vlasti 3. aprila 1992. godine i vrijeđanja zatočenika na nacionalnoj osnovi, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske opštinske vlasti, pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka i pripadnici vojne policije 1. krajiškog korpusa te radnje izvršili s namjerom da diskriminišu Muslimane i Hrvate zbog njihove nacionalne pripadnosti.

227. Pošto je zaključilo da su opšti uslovi člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad Muslimanima i Hrvatima Banje Luke izvršile progon kao zločin protiv čovječnosti.

228. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su od 3. aprila do decembra 1992. godine srpske snage u opštini Banja Luka počinile zločine koji se optuženima stavljaju na teret u tačkama 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice.

B. Donji Vakuf

1. Optužbe iz Optužnice

229. U Optužnici se Mićo Stanišić i Stojan Župljanin terete za zločine koji su, kako se navodi, počinjeni u opštini Donji Vakuf u vrijeme i na lokacijama koji se konkretno navode dalje u tekstu.

230. U tački 1 optuženi se terete za progon kao zločin protiv čovječnosti, putem vršenja sljedećih djela: (a) lišavanja života, kao što je konkretno navedeno u vezi s tačkama 2, 3 i 4 dalje u tekstu; (b), mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela počinjenih u zgradi SJB-a, skladištu TO-a, fabrici "Vrbas-Promet" i u "jednoj kući" preko puta zgrade SJB-a u periodu od sredine juna do sredine septembra 1992. godine, uključujući slučajeve kada su zatočenici bili svjedoci premlaćivanja i smrti drugih zatočenika; (c) protivpravnog zatočavanja u zgradi SJB-a, skladištu TO-a, fabrici "Vrbas-Promet" i u jednoj "kući" preko puta zgrade SJB-a u periodu od sredine juna do sredine septembra 1992. godine; (d) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života u zgradi SJB-a, skladištu TO-a, fabrici "Vrbas-Promet" i jednoj "kući" preko puta zgrade SJB-a u periodu od sredine juna do sredine septembra 1992. godine; (e) prisilnog premještanja i deportacije; (f) prisvajanja i pljačkanja imovine u toku napada na nesrpske dijelove Donjeg Vakufa, Prusca, Doganovaca i Torlakovca i poslije tih napada, barem u periodu od maja do septembra 1992. godine, u zatočeničkim objektima i za vrijeme deportacija ili prisilnog premještanja; (g) bezobzirnog razaranja nesrpskih dijelova Donjeg Vakufa, Prusca, Doganovaca i Torlakovca barem u periodu od maja do septembra 1992. godine, uključujući uništavanje mesdžida u Sokolini, džamije u Šeherdžiku i tri džamije u Pruscu barem u periodu od jula do septembra 1992. godine, i pljačkanje stambenih i privrednih objekata u nesrpskim dijelovima Donjeg Vakufa, Prusca, Doganovaca i Torlakovca barem u periodu od maja do septembra 1992. godine; (h) nametanja i održavanja restriktivnih i diskriminatornih mjera protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, koje je počelo ubrzo po preuzimanju vlasti u Donjem Vakufu u maju 1992. godine. Sva djela u osnovi progona počinile su, kako se navodi, srpske snage nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima.⁵⁶⁵

231. U tačkama 2, 3 i 4 optuženi se terete za ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i za istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti, zbog toga što su srpske snage od sredine juna do sredine septembra 1992. godine lišile života (a) više muškaraca koji su

⁵⁶⁵ Optužnica, par. 24-28, Prilozi B br. 2, C br. 2, D br. 2, E br. 1, F br. 1, G br. 1.

umrli od posljedica premlaćivanja u fabrici "Vrbas-Promet" i (b) više muškaraca koji su umrli od posljedica premlaćivanja u skladištu TO-a.⁵⁶⁶

232. U tačkama 5, 6, 7 i 8 optuženi se terete za (a) mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i (c) nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti, koja su srpske snage počinile od sredine juna do sredine septembra 1992. godine nad nesrpskim stanovništvom u zgradi SJB-a, u skladištu TO-a, fabrici "Vrbas-Promet" i u "kući" preko puta zgrade SJB-a, uključujući slučajeve kada su zatočenici bili svjedoci premlaćivanja i smrti drugih zatočenika.⁵⁶⁷

233. U tačkama 9 i 10 optuženi se terete za deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločine protiv čovječnosti, koja su srpske snage počinile po zauzimanju Donjeg Vakufa početkom maja 1992. godine.⁵⁶⁸

2. Analiza dokaza

(a) Osnovni podaci

234. Opština Donji Vakuf smještena je u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine. Na zapadu graniči s opštinama Šipovo i Kupres, na istoku s opštinom Travnik, na sjeveru s opštinom Jajce, a na jugu s opštinom Bugojno.⁵⁶⁹ U opštini Donji Vakuf živjeli su pretežno Muslimani.⁵⁷⁰ Godine 1991., nacionalni sastav opštine Donji Vakuf činilo je 13.509 (55%) Muslimana, 9.533 (39%) Srba, 682 (3%) Hrvata, 593 Jugoslovena i 227 osoba druge ili nepoznate nacionalnosti.⁵⁷¹ U novembru 1993. godine, SJB Donji Vakuf je izvijestio da stanovništvo Donjeg Vakufa čini 11.403 Srba, 45 Muslimana, 25 Hrvata i 18 Jugoslovena.⁵⁷² Prema procjeni Demografskog odjeljenja Tužilaštva, 1995. godine u Donjem Vakufu bilo je 8.884 (98,7%) Srba, 81 (0,9%) Musliman i 32 (0,4%) Hrvata.⁵⁷³ Otprilike 1.915 lica muslimanske nacionalnosti i 505 lica hrvatske nacionalnosti koja su 1991. godine imali prebivalište u opštini Donji Vakuf bila su 1997. godine raseljena lica ili izbjeglice.⁵⁷⁴

⁵⁶⁶ Optužnica, par. 29-31, Prilog B br. 2.

⁵⁶⁷ Optužnica, par. 32-36, Prilog D br. 2.

⁵⁶⁸ Optužnica, par. 37-41, Prilozi F br. 1, G br. 1.

⁵⁶⁹ Dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

⁵⁷⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 570; dokazni predmet P2433, Mapa sa nacionalnim sastavom stanovništva Donji Vakuf, 22. januar 2010. godine.

⁵⁷¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1149.

⁵⁷² Dokazno predmet P1929, Izvještaj SJB-a i govor, 21. novembar 1993. godine, str. 2.

⁵⁷³ Dokazni predmet P1626, Rezime podataka o nacionalnom sastavu, pripremljen za predmet *Stanišić i Župljanin*, 30. septembar 2010. godine, str. 2.

⁵⁷⁴ Dokazni predmet P1627, Tableau i ostali, Izvještaj vještaka, str. 102, 106.

(b) Preuzimanje vlasti u Donjem Vakufu

235. Komandir lokalne stanice milicije, Srbin, započeo je s pripremama za stvaranje zasebnog srpskog SJB-a negdje u januaru 1992. godine, a krajem februara stupio je u kontakt s CSB-om Banja Luka. CSB je vođi tog projekta ponudio podršku, uz mogućnost finansijske pomoći.⁵⁷⁵

236. Dana 15. februara 1992. godine, na skupštini Srpske opštine kojom je predsjedavao Nedeljko Ninković, predsjednik Opštinskog odbora SDS-a, osnovana je Srpska opština Donji Vakuf i donijeta je odluka o njenom priključenju ARK-u. Na toj sjedinici Nikica Zagorac je izabran za predsjednika novoosnovane Srpske opštine Donji Vakuf.⁵⁷⁶

237. U aprilu 1992. godine, u Donji Vakuf je stigla oružana formacija bosanskih Srba pod nazivom Beli orlovi.⁵⁷⁷ Od stanovništva se zahtijevalo da preda oružje.⁵⁷⁸ Dana 14. aprila 1992. godine, na sjednici Skuštine srpske opštine Donji Vakuf donijeta je odluka da se osnuje srpski SJB i da se sve paravojne formacije razoružaju i stave pod jedinstvenu komandu JNA.⁵⁷⁹ Pretresno vijeće nema dokaza o tome da li je to ostvareno.

238. Prema jednom izvještaju SJB-a, srpsko i muslimansko rukovodstvo u Donjem Vakufu postiglo je sporazum o međusobnoj raspodjeli resursa SJB-a.⁵⁸⁰ Dana 10. aprila 1992. godine, svi milicioneri srpske nacionalnosti, koji su sačinjavali oko 39% ukupnog sastava milicije, potpisali su svečanu izjavu za srpski SJB.⁵⁸¹ Srpski SJB Donji Vakuf osnovan je 17. aprila 1992. godine i istog dana preuzeo je kontrolu nad cijelim gradom. Rajko Kisin je imenovan za načelnika SJB-a, Jovo Šatara za komanira milicije u SJB-u, a Zoran Ilić za zamjenika komandira.⁵⁸²

239. Dana 6. maja 1992. godine, objavljena je opšta mobilizacija Srba, a Muslimanima je naloženo da polože oružje. Sljedećeg dana na zgradu opštine postavljena je srpska zastava.⁵⁸³

⁵⁷⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1150; dokazni predmet P1799, Dopis SJB-a Srbobran, upućen CSB-u Banja Luka, u vezi s formiranjem srpskog SJB-a u Donjem Vakufu, 4. oktobar 1993. godine, str. 1.

⁵⁷⁶ Dokazni predmet P1923, Zapisnik sa sjednice Skupštine Srpske opštine Donji Vakuf, 15. februar 1992. godine; dokazni predmet P1834, Odluka o osnivanju Srpske opštine Donji Vakuf, 15. februar 1992. godine.

⁵⁷⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 571.

⁵⁷⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 572.

⁵⁷⁹ Dokazni predmet P1924, Zapisnik sa 2. sjednice Skupštine Srpske opštine Donji Vakuf, 14. april 1992. godine, str. 5-6.

⁵⁸⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1151; dokazni predmet P1929, Izvještaj SJB-a i govor, 21. novembar 1993. godine, str. 2; dokazni predmet P1799, Dopis SJB-a Srbobran, upućen CSB-u Banja Luka, u vezi s formiranjem srpskog SJB-a u Donjem Vakufu, 4. oktobar 1993. godine, str. 1.

⁵⁸¹ Dokazni predmet P1799, Dopis SJB-a Srbobran, upućen CSB-u Banja Luka, u vezi s formiranjem srpskog SJB-a u Donjem Vakufu, 4. oktobar 1993. godine, str. 1.

⁵⁸² Činjenica o kojoj je presuđeno 1152; dokazni predmet P1924, Zapisnik sa 2. sjednice Skupštine Srpske opštine Donji Vakuf, 14. april 1992. godine, str. 5; dokazni predmet P1928, Izvještaj o radu SJB-a Donji Vakuf za period od 1. aprila 1992. godine do 25. decembra 1992. godine, januar 1993. godine, str. 1.

⁵⁸³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1153; dokazni predmet P1929, Izvještaj SJB-a i govor, 21. novembar 1992. godine, str. 2; dokazni predmet P1799, Dopis SJB-a Srbobran, upućen CSB-u Banja Luka, u vezi s formiranjem srpskog SJB-a u Donjem Vakufu, 4. oktobar 1993. godine, str. 2.

240. Dana 13. juna 1992. godine, naredbom 19. partizanske divizije⁵⁸⁴ osnovana je komanda odbrane grada Donjeg Vakufa. Naredba je izdata na osnovu akta 30. partizanske divizije, koja je preimenovana u 30. pješadijsku diviziju u sastavu VRS-a i bila pod neposrednom komandom Stanislava Galića i opštom komandom generala Momira Talića.⁵⁸⁵

241. Naredbom od 13. juna 1992. godine Boško Savković je imenovan za načelnika SJB Donji Vakuf, vojni kapetan Sufulo Šišić imenovan je za komandira milicije u SJB-u Donji Vakuf, a Jovo Šatara za zamjenika komandira milicije u SJB-u Donji Vakuf.⁵⁸⁶ Sudski vještak Tužilaštva za vojna pitanja Ewan Brown izjavio je da su komande gradova osnivane na područjima gdje nije bilo mnogo civila ili na područjima koje je vojska nedugo prije toga zauzela.⁵⁸⁷ Prema riječima Ewana Browna, Krizni štab Donjeg Vakufa i 1. krajiški korpus dogovorili su osnivanje komande grada.⁵⁸⁸

242. U periodu od maja do septembra 1992. godine, 19. pješadijska brigada VRS-a i srpska milicija su u sadejstvu preuzele kontrolu nad cjelokupnom teritorijom opštine Donji Vakuf.⁵⁸⁹ U Donjem Vakufu je došlo do najmanje sedam sukoba između Muslimana i srpske milicije, koja je povremeno imala podršku jedinica VRS-a.⁵⁹⁰ Dana 21. maja 1992. godine, 18 pripadnika srpske milicije iz Donjeg Vakufa i 12 pripadnika CSB-a Banja Luka napali su selo Koreniće. Komandir stanice milicije Jovan Šatara je u izvještaju za CSB Banja Luka naveo da "[o]tpor muslimanskih ekstremista nije bio veliki". Dana 3. juna 1992. godine, srpska milicija i VRS napale su selo Torlakovac i Jovan Šatara je obavijestio CSB Banja Luka da "otpor [...] nije bio tako veliki" i da je muslimansko stanovništvo sela bježalo.⁵⁹¹ Krajem ljeta 1992. godine, jedna oružana formacija bosanskih Srba išla je po muslimanskim selima kao što su Doganovci i otvarala vatru. Mnoge kuće spaljene su do temelja.⁵⁹² Bosanski Muslimani nisu pružili nikakav oružani otpor.⁵⁹³ Dana 17. avgusta 1992. godine, 56 srpskih milicionera i nekolicina vojnika RS-a napali su selo Prusac, ali su se do večernjih sati, poslije borbe prsa u prsa, Srbi morali vratiti na svoje početne položaje.⁵⁹⁴

⁵⁸⁴ Dok je bila u sastavu JNA, dotična brigada se zvala 19. partizanska divizija. v. svjedok ST197, 20. oktobar 2010. godine, T. 16258-16259.

⁵⁸⁵ Ewan Brown, 11. januar 2011. godine, T. 18690; dokazni predmet 1D403, Naredba Komande 19. partizanske brigade za formiranje Komande odbrane grada Donjeg Vakufa, 13. juni 1993. godine, str. 1, 3.

⁵⁸⁶ Dokazni predmet 1D403, Naredba Komande 19. partizanske brigade za formiranje Komande odbrane grada Donjeg Vakufa, 13. juni 1993. godine, str. 1, 3.

⁵⁸⁷ Ewan Brown, 21. januar 2011. godine, T. 19162-19164.

⁵⁸⁸ Ewan Brown, 20. januar 2011. godine, T. 19052-19053.

⁵⁸⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1154; dokazni predmet P1929, Izvještaj SJB-a i govor, 21. novembar 1993. godine, str. 3-4.

⁵⁹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1155. V. *takođe* dokazni predmet P1815, Formiranje i razmjешtanje ratnih jedinica u Donjem Vakufu, 19. april 1992. godine.

⁵⁹¹ Dokazni predmet P1799, Dopis SJB-a Srbobran, upućen CSB-u Banja Luka, u vezi s formiranjem srpskog SJB-a u Donjem Vakufu, 4. oktobar 1993. godine, str. 2.

⁵⁹² Činjenica o kojoj je presuđeno 575.

⁵⁹³ Činjenica o kojoj je presuđeno 576.

⁵⁹⁴ Dokazni predmet P1799, Dopis SJB-a Srbobran, upućen CSB-u Banja Luka, u vezi s formiranjem srpskog SJB-a u Donjem Vakufu, 4. oktobar 1993. godine, str. 3; dokazni predmet P1929, Izvještaj SJB-a i govor, 21. novembar 1993. godine, str. 3.

243. Sredinom 1992. godine, pripadnici vojske bosanskih Srba provaljivali su u kuće Muslimana u gradu Donjem Vakufu i okolnim selima i pljačkali njihovu imovinu i dragocjenosti. Pripadnici vojske bosanskih Srba odvozili su taj plijen kamionima za odvoz smeća i automobilima. U tom pljačkanju su učestvovali i civili bosanski Srbi.⁵⁹⁵

244. Vojska bosanskih Srba redovno je granatirala sela u opštini Donji Vakuf. Vojska bosanskih Srba granatirala je selo Prusac u avgustu 1992. godine.⁵⁹⁶

245. Sredinom maja 1992. godine, osnovan je "sabirn[i] centar" za Hrvate i Muslimane koji su bili zatočeni. Srpski SJB je obavijestio MUP RS-a i CSB Banja Luka da, zajedno s organima vojne bezbjednosti, obavlja sve poslove u vezi s privođenjem i isljeđivanjem tih muškaraca u sabirnom centru, a da su milicioneri zaduženi za objezbjedenje.⁵⁹⁷

246. Prema navodima srpskog SJB-a, većina Muslimana iz Donjeg Vakufa počela je masovno da bježi iz te opštine u maju i to se nastavilo tokom cijeloga ljeta.⁵⁹⁸ Muslimani su napuštali opštinu tokom cijeloga ljeta 1992. godine zbog uznemiravanja i prijetnji od strane Srba.⁵⁹⁹ Prema jednom izvještaju MUP-a iz 1993. godine, iz te opštine se 1992. godine iselilo 12.970 Muslimana i 480 Hrvata, a doselilo se 5.450 Srba.⁶⁰⁰

247. Kada su Muslimani i Hrvati otišli iz Donjeg Vakufa, njihovu imovinu su pokrala civilna i uniformisana lica, među kojima je bilo i rezervnih milicionera.⁶⁰¹ U izvještaju za CSB Banja Luka iz januara 1993. godine koji se odnosi na period od 1. aprila do 25. decembra 1992. godine, srpski SJB je izvijestio da su rezervni milicioneri koji su počinili pljačke odstranjeni iz sastava milicije. Postavljeni su kontrolni punktovi na kojima su dežurali pripadnici srpskog SJB-a i vojne policije kako bi se spriječila krađa materijalnih sredstava iz Donjeg Vakufa. Vozila koja su iza sebe ostavili pripadnici drugih nacionalnosti su oduzeta. Srpski SJB je ta vozila stavio na raspolaganje VRS-u. Srpski SJB je takođe izvijestio da poseban problem predstavljaju "izbjeglice s drugih područja", koje krađu imovinu iseljenih lica. Srpski SJB je naveo da je učinio sve u što je bilo u njegovoj moći

⁵⁹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 966.

⁵⁹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 965.

⁵⁹⁷ Dokazni predmet P1928, Izvještaj o radu SJB-a Donji Vakuf za period od 1. aprila 1992. godine do 25. decembra 1992. godine, januar 1993. godine, str. 2.

⁵⁹⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1156. V. *takođe* dokazni predmet P1928, Izvještaj o radu SJB-a Donji Vakuf za period od 1. aprila 1992. godine do 25. decembra 1992. godine, januar 1993. godine, str. 1.

⁵⁹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1159. V. *takođe* dokazni predmet P1928, Izvještaj o radu SJB-a Donji Vakuf za period od 1. aprila 1992. godine do 25. decembra 1992. godine, januar 1993. godine, str. 2.

⁶⁰⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1158; dokazni predmet P1626, Rezime podataka o nacionalnom sastavu, pripremljen za predmet *Stanišić i Župljanin*, 30. septembar 2010. godine. V. *takođe* dokazni predmet P2048, Informacija Skupštine Opštine Donji Vakuf, upućena Ministarstvu pravde, u vezi sa strukturom odbornika u Skupštini Opštine Donji Vakuf.

⁶⁰¹ Činjenice o kojima je presuđeno 1157, 1159; dokazni predmet P1928, Izvještaj o radu SJB-a Donji Vakuf za period od 1. aprila 1992. godine do 25. decembra 1992. godine, januar 1993. godine, str. 2, 3.

da spriječi krađe, ali nije bio u mogućnosti da u tome uspije zbog svog učešća u direktnim borbenim operacijama.⁶⁰²

248. Dana 8. avgusta 1992. godine, komanda 30. partizanske divizije izvijestila je da, u Donjem Vakufu i okolnim selima, "banda" koja djeluje u dogovoru sa SJB-om Donji Vakuf vrši napade i pljačke i podmeće požare. Pukovnik Stanislav Galić je zatražio da Komanda 1. krajiškog korpusa preko organa MUP-a zahtijeva da se izvrši inspekcija rada SJB-a Donji Vakuf i pohapse bande i komandir SJB-a Donji Vakuf jer 30. partizanska divizija nije u mogućnosti da sama provede takvu akciju.⁶⁰³

(c) Razaranje džamija

249. Snage bosanskih Srba uništile su nekoliko džamija u Donjem Vakufu.⁶⁰⁴ Ljudi u sivomaslinastim uniformama zapalili su u junu 1992. godine džamiju u selu Sokolina.⁶⁰⁵ Ljudi u uniformama JNA su 9. avgusta 1992. godine razorili džamiju u zaseoku Šeherdžik.⁶⁰⁶ Tri džamije u selu Prusac oštećene su u avgustu ili septembru 1992. godine. Džamije su izrešetane mecima i uništeni su neki minareti.⁶⁰⁷

(d) Hapšenja i pritvaranja

250. U periodu od sredine juna do sredine septembra 1992. godine, pripadnici vojske, vojne policije i milicije bosanskih Srba hapsili su muškarce Muslimane i Hrvate i zatočavali ih u zgradi SJB-a. Kasnije su ih, na različite periode, zatočavali u skladište TO-a, u zatočeničkom logoru u fabrici "Vrbas-Promet" i u zatočeničkom objektu zvanom "Kuća".⁶⁰⁸ U maju 1992. godine, radnici srpskog SJB-a, uz pomoć pripadnika vojne policije, počeli su privoditi građane "muslimanske nacionalnosti koji su osumnjičeni za ilegalno posjedovanje oružja ili direktno učestvovanje u ratu

⁶⁰² Dokazni predmet P1928, Izvještaj o radu SJB-a Donji Vakuf za period od 1. aprila 1992. godine, januar 1993. godine, str. 2-3.

⁶⁰³ Dokazni predmet P705, Zahtjev Komande 30. partizanske divizije za hapšenje bandi u Donjem Vakufu, 8. avgust 1992. godine.

⁶⁰⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1038.

⁶⁰⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 972.

⁶⁰⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 971.

⁶⁰⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 970; András Riedlmayer, 2. juni 2010. godine, T. 11266-11267.

⁶⁰⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 577; dokazni predmet P1928, Izvještaj o radu SJB-a Donji Vakuf za period od 1. aprila 1992. godine do 25. decembra 1992. godine, januar 1993. godine, str. 1-2; dokazni predmet P1926, Spisak lica privedenih i zadržanih počev od 27. maja 1992. godine, koji se trenutno nalaze u zatvoru u Donjem Vakufu, 31. juli 1992. godine; dokazni predmet P1930, Knjiga dovedenih i pritvorenih lica u SJB-u Donji Vakuf, str. 2-19; dokazni predmet P2023, Spisak lica privedenih u SJB Donji Vakuf, 12. juli 1992. godine.

protiv Srba".⁶⁰⁹ Spisak zadržanih lica pokazuje da su gotovo svi Muslimani i Hrvati bili nenaoružani u vrijeme kad su uhapšeni i pritvoreni.⁶¹⁰

(i) Skladište TO-a

251. Osoblje u skladištu TO-a bili su vojnici bosanski Srbi, a komandant im je bio Miodrag Đurkić.⁶¹¹ U skladištu je držano otprilike 80 bosanskih Muslimana, od kojih su neki tu proveli približno 20 dana.⁶¹²

252. Premlaćivanja su bila veoma česta praksa, a ponekad su vršena i pred drugim zatočenicima. Zatočnici su udarani električnim kablovima, drvenim palicama, kundacima pušaka i nogama. Zatočnici koji su bili u srodstvu prisiljavani su da se međusobno udaraju.⁶¹³ Jedan stariji zatočenik koji se zvao Naim Sutković preminuo je usljed surovog premlaćivanja. Zatočnici su umirali pred drugim zatočenicima.⁶¹⁴ Tužilaštvo navodi da su Hasan Omeragić,⁶¹⁵ Jusuf Omeragić⁶¹⁶ i Abdurahman Softić ("Sofić")⁶¹⁷ umrli od posljedica premlaćivanja u skladištu TO-a u periodu od sredine juna do sredine septembra 1922. godine i u vezi s njima podnijelo je dokumentarne dokaze. Međutim, Pretresno vijeće smatra da u tim dokumentarnim dokazima nije identifikovano gdje su ti ljudi premlaćeni ni gdje su umrli.

253. Neki od onih koji su premlaćivali ljude u skladištu TO-a radili su to isto i u zgradi SJB-a.⁶¹⁸

(ii) Fabrika "Vrbas-Promet"

⁶⁰⁹ Dokazni predmet P1928, Izvještaj o radu SJB-a Donji Vakuf za period od 1. aprila 1992. godine do 25. decembra 1992. godine, januar 1993. godine, str. 1-2.

⁶¹⁰ Dokazni predmet P1926, Spisak lica privedenih i zadržanih počev od 27. maja 1992. godine, koji se trenutno nalaze u zatvoru u Donjem Vakufu, 31. juli 1992. godine; dokazni predmet P1927, Depeša SJB-a Donji Vakuf, upućena CSB-u Banja Luka, u vezi sa zatočenicima u Donjem Vakufu, 26. avgust 1992. godine.

⁶¹¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 585.

⁶¹² Činjenica o kojoj je presuđeno 584.

⁶¹³ Činjenica o kojoj je presuđeno 586.

⁶¹⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 587.

⁶¹⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 418, Izvještaj o obdukciji, Baščeluci br. 2/2 (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 419, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 420, Izvještaj o analizi DNK (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 421, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima, Tabela s riješenim smrtnim slučajevima (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 422, Državni zavod za statistiku (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 423, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 424, Izvještaj MKNL-a o analizi DNK (povjerljivo).

⁶¹⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 426, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima, Tabela s neriješenim potvrdama o smrti (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 427, Državni zavod za statistiku (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 428, Potvrda o smrti Jusufa Omeragića (povjerljivo).

⁶¹⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 429, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 430, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 431, Izvještaj MKNL-a o analizi DNK (povjerljivo).

⁶¹⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 588.

254. Civili, bosanski Muslimani i Hrvati, držani su zatvoreni u jednom praznom skladištu trgovinsko-industrijskog preduzeća "Vrbas-Promet".⁶¹⁹ Prema navodima u jednoj depeši SJB-a, taj zatočenički centar osnovala je u maju 1992. godine Komanda 19. pješadijske brigade VRS-a.⁶²⁰ Komandant zatočeničkog objekta u "Vrbas-Prometu" bio je Miodrag Đurkić, koji je bio i komandant zatočeničkog objekta u skladištu TO-a.⁶²¹

255. Pri dolasku u taj objekat, zatočenici su morali protrčati kroz špalir dok su ih udarali šakama, kundacima i pendrecima.⁶²² Premlaćivanja su bila stalna praksa tokom zatočenja u "Vrbas-Prometu". Među izvršiocima tih premlaćivanja bila su ista lica koja su odgovorna za premlaćivanja u skladištu TO-a.⁶²³

256. U tom zatočeničkom centru bilo je približno 90 do 95 zatočenika i svi su bili muškarci. Ljudi su u zatočenju ostajali od jednog do tri mjeseca.⁶²⁴ Dva zatočenika u "Vrbas-Prometu" su preminula. Drugi zatočenici bili su očevici njihove smrti.⁶²⁵

257. Tužilaštvo navodi da su sljedeća lica umrla od posljedica premlaćivanja u fabrici "Vrbas-Prometa" ili nakon što su odvedeni odatle i u vezi s njima prihvaćeni su dokumentarni dokazi na osnovu kojih je utvrđena njihova smrt: Naim Šurković ("Šutković"),⁶²⁶ Nurija Čauk ("Čaluk"),⁶²⁷ Hamid Mehdić ("Mehtić"),⁶²⁸ Ljuban ("Ljubomir") Mršić,⁶²⁹ Mahmut Omeragić,⁶³⁰ Ismet Samić ("Smajić")⁶³¹ i Midhat Softić.⁶³² Međutim, Pretresno vijeće smatra da u dokumentarnim dokazima nije navedeno gdje su ti ljudi premlaćeni ni gdje su umrli.

258. Dana 26. avgusta 1992. godine, načelnik SJB-a Donji Vakuf Boško Savković poslao je načelniku CSB-a Banja Luka Stojanu Župljaninu depešu kojom ga je informisao da je 61 lice muslimanske i hrvatske nacionalnosti uhapšeno i pritvoreno u fabrici "Vrbas-Promet", sabirnom

⁶¹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 589.

⁶²⁰ Dokazni predmet P1927, Depeša SJB-a Donji Vakuf, upućena CSB-u Banja Luka, u vezi sa zatočenicima u "Vrbas-Prometu", 26. avgust 1992. godine, str. 1.

⁶²¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 590.

⁶²² Činjenica o kojoj je presuđeno 591.

⁶²³ Činjenica o kojoj je presuđeno 592. *V. takođe* činjenica o kojoj je presuđeno 588.

⁶²⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 589. *V. takođe* dokazni predmet P1927, Depeša SJB-a Donji Vakuf, upućena CSB-u Banja Luka, u vezi sa zatočenicima u "Vrbas-Prometu", 26. avgust 1992. godine, str. 1.

⁶²⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 593.

⁶²⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 397.1, Potvrda o smrti (povjerljivo).

⁶²⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 400.1, Potvrda o smrti (povjerljivo).

⁶²⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 403.1, Potvrda o smrti (povjerljivo).

⁶²⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 407.1, Potvrda o smrti (povjerljivo).

⁶³⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 409, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima, Tabela s neriješenim potvrdama o smrti (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 410, Državni zavod za statistiku (povjerljivo).

⁶³¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 412.1, Potvrda o smrti (povjerljivo).

⁶³² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 416.1, Potvrda o smrti (povjerljivo).

centru koji je u maju 1992. godine osnovala Komanda 19. pješadijske brigade VRS-a, i da nijedno od pritvorenih lica ne izdržava zatvorsku kaznu.⁶³³

(iii) "Kuća" prekoputa zgrade SJB-a

259. Najmanje četiri, a najviše dvanaest bosanskih Muslimana držano je u jednoj privatnoj kući preko puta zgrade MUP-a u Donjem Vakufu.⁶³⁴ U tom zatočeničkom objektu zatočenike su udarali šakama, cjepanicama, kundacima, pendrecima i nogama.⁶³⁵ Usljed takvog premlaćivanja jednom zatočeniku su polomljena rebra.⁶³⁶ Zatočenici su vidjeli kako su Mulu Robovića isprebijali dok su ga vodili u skladište TO-a i kako je preminuo od batina.⁶³⁷

3. Činjenični zaključci

260. Rajko Kisin je bio prvi načelnik srpskog SJB-a u Donjem Vakufu. Dana 13. juna 1992. godine, Boško Savković je imenovan za načelnika srpskog SJB-a u Donjem Vakufu.

261. 30. partizanska divizija preimenovana je u 30. pješadijsku diviziju VRS-a pod komandom Stanislava Galića koji je bio potčinjen generalu Momiru Taliću.

262. U vezi s protivpravnim zatočavanjem i nametanjem restriktivnih mjera, Pretresno vijeće zaključuje da su u periodu od sredine juna do sredine septembra 1992. godine, pripadnici vojske, vojne policije i milicije bosanskih Srba hapsili muškarce civile muslimanske i hrvatske nacionalnosti i zatočavali ih u zgradi SJB-a i takođe ih zatvarali u skladište TO-a, fabriku "Vrbas-Promet" i zatočenički objekat poznat pod nazivom "Kuća". U vezi s fabrikom "Vrbas-Promet" izričito je navedeno da zatočenici nisu tamo izdržavali zatvorske kazne. Pretresno vijeće stoga konstatuje da su Muslimani i Hrvati hapšeni i zatočavani na osnovu nacionalne pripadnosti.

263. U vezi s prisvajanjem i pljačkanjem imovine, Pretresno vijeće zaključuje da su sredinom 1992. godine pripadnici vojske bosanskih Srba provaljivali u kuće Muslimana u gradu Donjem Vakufu i okolnim selima i pljačkali im imovinu i vrijedne stvari. Pripadnici vojske bosanskih Srba odvozili su taj plijen kamionima za odvoz smeća i automobilima. U pljački su učestvovali i civili bosanski Srbi. Kada su Muslimani i Hrvati otišli iz Donjeg Vakufa, njihovu imovinu su pokrala uniformisana lica, među kojima je bilo i rezervnih milicionera. Pripadnici srpske milicije u Donjem Vakufu konfiskovali su vozila lica drugih nacionalnosti koja su napustila opštinu i stavili su ih na

⁶³³ Dokazni predmet P1927, Depeša SJB-a Donji Vakuf, upućena CSB-u Banja Luka, u vezi sa zatočenicima u "Vrbas-Prometu", 26. avgust 1992. godine, str. 1.

⁶³⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 580.

⁶³⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 581.

⁶³⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 582.

raspolaganje VRS-u. Pretresno vijeće stoga zaključuje da su srpske snage protivzakonito oduzimale privatnu imovinu Muslimana i da je to činjeno po osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

264. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze u vezi s bezobzirnim razaranjem muslimanske imovine i uništavanjem muslimanskih vjerskih i kulturnih objekata. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage razorile više džamija u Donjem Vakufu. Tri džamije u selu Prusac oštećene su u avgustu ili u septembru 1992. godine. Muškarci u uniformama JNA uništili su 9. avgusta 1992. godine džamiju u zaseoku Šeherdžik. Džamiju u selu Sokolina zapalili su u junu 1992. godine ljudi odjeveni u sivomaslinaste uniforme JNA. Pretresno vijeće zaključuje da su krajem ljeta 1992. godine naoružane formacije bosanskih Srba obilazile muslimanska sela, kao što je selo Doganovci, i otvarale vatru. Veliki broj kuća spaljen je do temelja. Na osnovu tih dokaza Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage uništavale muslimanske vjerske objekte i imovinu.

265. Pretresno vijeće zaključuje da je proces razoružavanja bio usmjeren protiv Muslimana. Od njih se tražilo da polože oružje, a u maju 1992. godine radnici srpskog SJB-a uz pomoć pripadnika vojne policije počeli su da privode Muslimane za koje se sumnjalo da posjeduju ilegalno oružje.

266. U vezi s tačkama 1, 2, 3 i 4 Optužnice, Pretresno vijeće zaključuje da je Naim Sutković, stariji zatočenik, umro od posljedica surovog premlaćivanja u skladištu TO-a, a da su dva zatočenika ubijena u fabrici "Vrbas-Promet". Na osnovu činjenice da su ti ljudi u vrijeme kad su ubijeni bili zatočeni, Pretresno vijeće zaključuje da oni nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

267. Pretresno vijeće zaključuje da je komandant u skladištu TO-a bio Miodrag Đurkić, a da se osoblje sastojalo od pripadnika vojske bosanskih Srba. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da je jedini razuman zaključak da su ubistva u skladištu TO-a počinili pripadnici vojske bosanskih Srba. Pretresno vijeće zaključuje da nema dovoljno dokaza o tome da su Hasan Omeragić, Jusuf Omeragić i Abdurahman Softić ("Sofić") ubijeni u skladištu TO-a.

268. Pretresno vijeće zaključuje da je zatočenički objekt u fabrici "Vrbas-Promet" osnovala 19. pješadijska brigada VRS-a, a da je komandant objekta bio Miodrag Đurkić. Pretresno vijeće dalje zaključuje da su neki od izvršilaca premlaćivanja u fabrici "Vrbas-Promet" bili odgovorni i za premlaćivanja u skladištu TO-a. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da je jedini razuman zaključak da su ubistva u fabrici "Vrbas-Prometa" počinili pripadnici vojske bosanskih Srba. Pretresno vijeće zaključuje da nema dovoljno dokaza o tome da su Naim Šurković ("Šutković"), Nurija Čauk

⁶³⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 583.

("Čaluk"), Hamid Mehdić ("Mehtić"), Ljuban ("Ljubomir") Mršić, Mahmut Omeragić, Ismet Samić ("Smajić") i Midhat Softić bili među zatočenicima ubijenim u fabrici "Vrbas-Promet".

269. U vezi s tačkama 1, 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o postupanju sa zatočenicima tokom njihovog zatočeništva u zgradi SJB-a, u skladištu TO-a, fabrici "Vrbas-Promet" i u "Kući" preko puta zgrade SJB-a. U skladištu TO-a, u fabrici "Vrbas-Promet" i u "Kući" zatočenike su udarali nogama i šakama, kundacima pušaka, pendrecima, električnim kablovima, palicama i cjepanicama. Nisu izvedeni dokazi koji detaljnije opisuju premlaćivanja koja su, kako se navodi, vršena u zgradi SJB-a.

270. Zatočenici su bili svjedoci premlaćivanja, a u nekim slučajevima i smrti drugih zatočenika usljed premlaćivanja. Zatočenike koji su bili u srodstvu prisiljavali su da se međusobno tuku.

271. Pretresno vijeće zaključuje da su osoblje u skladištu TO-a bili pripadnici vojske bosanskih Srba i da su neki od izvršilaca premlaćivanja u skladištu TO-a takođe bili izvršioci premlaćivanja u fabrici "Vrbas-Promet". Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da je jedini razuman zaključak da su počinioci premlaćivanja u skladištu TO-a i fabrici "Vrbas-Promet" bili pripadnici vojske bosanskih Srba. Međutim, nema dovoljno dokaza na osnovu kojih se mogu identifikovati izvršioci premlaćivanja u "Kući". Pretresno vijeće, stoga, nije u mogućnosti da donese nedvosmislen zaključak u vezi s optužbom u Optužnici koja se odnosi na "Kuću".

272. Nisu izvedeni nikakvi dokazi o uslovima zatočenja u zgradi SJB-a, skladištu TO-a, fabrici "Vrbas-Promet" i u "Kući" preko puta zgrade SJB-a.

273. U vezi s tačkama 1, 9 i 10 Optužnice, Pretresno vijeće zaključuje da je, počev od od maja, pa tokom cijelog ljeta 1992. godine, opštinu Donji Vakuf napustilo 12.970 Muslimana i 480 Hrvata zbog zlostavljanja i prijetnji od strane Srba. U istom periodu u Donji Vakuf se doselilo 5.450 Srba.

274. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o tome da su, u periodu od maja do septembra 1992. godine, VRS i srpska milicija Donjeg Vakufa u sadejstvu preuzele kontrolu nad opštinom Donji Vakuf. U tom periodu došlo je do najmanje sedam sukoba između Muslimana i srpske milicije, koja je povremeno imala podršku jedinica VRS-a. Sredinom 1992. godine, pripadnici vojske bosanskih Srba provaljivali su u kuće Muslimana u mjestu Donji Vakuf i okolnim selima i pljačkali njihovu imovinu i vrijedne stvari. Krajem ljeta 1992. godine, jedna formacija naoružanih bosanskih Srba obilazila je muslimanska sela kao što su Doganovci i otvarala vatru. Mnoge kuće spaljene su do temelja. Osim toga, u periodu od jula do septembra 1992. godine, uništeni su mesdžid u Sokolini, džamija Šeherdžik i tri džamije u Pruscu. Pretresno vijeće, s obzirom na kampanju hapšenja koja je

bila usmjerena protiv Muslimana i Hrvata, zaključuje da su Muslimani i Hrvati iz Donjeg Vakufa napustili opštinu zbog operacija koje su izvodili pripadnici SJB-a Donji Vakuf i jedinica VRS-a.

4. Pravni zaključci

275. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je u vrijeme na koje se odnosi Optužnica na teritoriji BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da je između djela srpskih snaga i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kako je detaljno navedeno dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

276. Pretresno vijeće zaključuje da su djela srpskih snaga u Donjem Vakufu bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Hapšenja, krađe i uništavanje imovine koje su počinili pripadnici vojske bosanskih Srba, vojna policija i milicioneri srpske nacionalnosti iz Donjeg Vakufa predstavljali su napad na civilno stanovništvo. Radilo se o napadu velikih razmjera: zatočeno je između 182 i 187 Muslimana i Hrvata, a 12.970 Muslimana i 480 Hrvata napustilo je Donji Vakuf poslije napada. Napadi su bili dobro organizovani. Prema tome, bili su rasprostranjeni i sistematski. S obzirom na razmjere napada, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioci znali da je napad u toku i da su njihova djela bila njegov dio.

277. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni.

278. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su dva zatočenika umrla u fabrici "Vrbas-Promet" i da je Naim Šutković, stariji zatočenik, umro od posljedica surovog premlaćivanja u skladištu TO-a. Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su ta lišavanja života počinili pripadnici vojske bosanskih Srba. Ti zatočenici nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Počinioci tih lišavanja života su razumno trebali znati da premlaćivanje tih zatočenika kundacima pušaka, pendrecima, električnim kablovima, palicama i cjepanicama može prouzrokovati njihovu smrt, a način na koji su oni ubijeni pokazuje da su počinioci djelovali s namjerom da ih liše života. Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici vojske bosanskih Srba počinili ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

279. Iako ne postoji neki minimalni broj žrtava koji bi bio potreban da se dokaže optužba za istrebljenje, Pretresno vijeće podsjeća da se mora raditi o lišavanju života velikog broja ljudi. Pretresno vijeće zaključuje da nijedno od lišavanja života na dvije gore pomenute lokacije, čak i kad se uzmu u obzir zajedno, nije dovoljno veliko da bi ispunilo uslove za istrebljenje. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da u vezi s događajima u Donjem Vakufu nije dokazan zločin istrebljenja.

280. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće je zaključilo da su napadima na Muslimane i Hrvate zatočene u skladištu TO-a, fabrici "Vrbas-Promet" i "Kući" preko puta zgrade SJB-a tim zatočenicima nanesene teške fizičke i duševne patnje, kako zbog samog čina premlaćivanja, tako i zbog činjenice da su zatočenci morali gledati premlaćivanje drugih. Ti napadi su vršeni namjerno kao oblik zastrašivanja i diskriminacije. Međutim, Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se mogli identifikovati počinioci tih premlaćivanja u "Kući" i stoga u vezi s tim neće izvoditi daljnje pravne zaključke. Pretresno vijeće je zaključilo da su napade na Muslimane i Hrvate zatočene u skladištu TO-a i fabrici "Vrbas-Promet" počinili pripadnici vojske bosanskih Srba. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi iz člana 3 i člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici vojske bosanskih Srba nad Muslimanima i Hrvatima zatočenim u skladištu TO-a i fabrici "Vrbas-Promet" počinili krivično djelo mučenja, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Pošto je zaključilo da su ispunjeni opšti uslovi iz člana 3 i člana 5 i da je počinjeno mučenje, Pretresno vijeće takođe zaključuje da su pripadnici vojske bosanskih Srba nad zatočenicima u skladištu TO-a i fabrici "Vrbas-Promet" počinili druga nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti i okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

281. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da je, počevši od maja i tokom cijelog ljeta 1992. godine, 12.970 Muslimana i 480 Hrvata napustilo Donji Vakuf zbog zlostavljanja i prijetnji od strane Srba. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage uklonile Muslimane i Hrvate iz opštine Donji Vakuf, gdje su oni zakonito boravili, putem protjerivanja ili drugih djela prisile u suprotnosti s međunarodnim pravom. Na osnovu činjenice da su domovi Muslimana i Hrvata spaljeni, da su im pripadnici vojske bosanskih Srba opljačkali imovinu i da su ih poslije tih napada hapsili i zatočavali, Pretresno vijeće se uvjerilo da su pripadnici srpskih snaga imali namjeru da rasele Muslimane i Hrvate iz opštine Donji Vakuf. Muslimani i Hrvati su uklonjeni unutar državne granice (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao i slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje mjesta stanovanja i zajednice, prebivališta i zajednice, bez ikakvih garancija u pogledu mogućnosti budućeg povratka, a žrtve su pretrpjele teške duševne povrede. Pošto je zaključilo da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad hrvatskim i muslimanskim stanovništvom Donjeg Vakufa počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti. Nema dovoljno dokaza o tome da su zatočenci uklanjani preko *de jure* ili *de facto* granice i Pretresno vijeće, stoga, ne konstatuje da su srpske snage počinile deportaciju kao zločin protiv čovječnosti.

282. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici vojske bosanskih Srba, vojne policije i milicije bez zakonskog uporišta i na diskriminatornoj osnovi hapsili Muslimane i

Hrvate i kasnije ih zatočavali u zgradu SJB-a, skladište TO-a, fabriku "Vrbas-Promet" i zatočenički objekat poznat pod imenom "Kuća". Ta hapšenja su predstavljala protivpravno zatočavanje. Pretresno vijeće podsjeća da nisu izvedeni nikakvi dokazi o uslovima zatočenja i stoga ne zaključuje da su srpske snage stvorile i održavale nehumane uslove života u zatočeničkim objektima. Pretresno vijeće podsjeća da su pripadnici vojske bosanskih Srba provaljivali u kuće u kojima su živjeli Muslimani u gradu Donjem Vakufu i okolnim selima, krali njihovu imovinu i vrijedne predmete i odvozili kamionima za odvoz smeća i automobilima. Pretresno vijeće zaključuje da su te krađe predstavljale pljačku imovine. Pretresno vijeće zaključuje da su nanošenje štete i uništenje triju džamija u selu Prusac, džamije u zaseoku Šeherdžik, džamije u selu Sokolina i kuća u muslimanskom selu Doganovci od strane srpskih snaga predstavljali bezobzirno razaranje. U vezi s nametanjem i održavanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nametnule diskriminatorne mjere muslimanskom i hrvatskom stanovništvu Donjeg Vakufa tako što su ga protivpravno zatočavale i time mu uskraćivale propisani zakonski postupak.

283. Pretresno vijeće zaključuje da su djelima o kojima se govorilo gore u tekstu u vezi s tačkama 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice – kao i protivpravnim zatočavanjem, pljačkanjem imovine, bezobzirnim razaranjem gradova i sela, uključujući uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji i drugim kulturnim objektima, te nametanjem i održavanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera – narušena i uskraćena temeljna prava Muslimana i Hrvata, definisana međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom. Ta djela su bila i činjenično diskriminatorna jer su bila selektivno i sistematski usmjerena protiv lica muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Na osnovu toga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage te radnje izvršile s namjerom da diskriminišu Muslimane i Hrvate na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

284. Iz gore navedenih razloga Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad Muslimanima i Hrvatima u opštini Donji Vakuf počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

285. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage približno od maja do septembra 1992. godine u opštini Donji Vakuf počinile zločine za koje se optuženi terete u tačkama 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice.

C. Ključ

1. Optužbe iz Optužnice

286. Mićo Stanišić i Stojan Župljanin se u Optužnici terete za zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja koja su, kako se navodi, počinjena u opštini Ključ, kako se opisuje dalje u tekstu.

287. U tački 1 optuženi se terete za progon kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih krivičnih djela: (a) lišavanja života, kako je konkretno opisano dolje u tekstu u vezi s tačkama 2, 3 i 4; (b) mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela u zatočeničkim objektima, kako je konkretno navedeno dolje u tekstu u vezi s tačkama 5, 6, 7 i 8; (c) protivpravnog zatočenja u zgradi SJB-a Ključ i Osnovnoj školi "Nikola Mačkić"; (d) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života u ta dva zatočenička objekta, uključujući propust da se obezbijede smještaj, hrana i voda, medicinska njega i higijenski i sanitarni uslovi; (e) prisilnog premještanja i deportacije bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz Ključa; (f) prisvajanja ili pljačkanja imovine tokom i nakon napada na dijelove grada Ključa koji nisu bili nastanjeni Srbima, na Krasulje, Gornju i Donju Sanicu, Crljene, Draganoviće, Pudin Han, Velagiće, Biljane i Prhovo u periodu barem od sredine maja do avgusta 1992. godine; u zgradi SJB-a Ključ i Osnovnoj školi "Nikola Mačkić"; i tokom deportacija i prisilnih premještanja; (g) bezobzirnog razaranja dijelova grada Ključa koji nisu bili nastanjeni Srbima, zatim Krasulja, Gornje i Donje Sanice, Crljena, Draganovića, Pudinog Hana, Velagića, Biljana i Prhova, uključujući pljačkanje stambenih i privrednih objekata, u periodu barem od sredine maja do avgusta 1992. godine; i bezobzirnog razaranja vjerskih i kulturnih objekata u periodu barem od jula do avgusta 1992. godine, uključujući gradsku džamiju u Ključu, džamiju u Biljanima-Džaferagićima, džamiju u Pudinom Hanu, džamiju u Velagićima, džamiju u Donjem Budelju, džamiju u Humićima, džamiju u Krasuljama, džamiju u Sanici i katoličku crkvu u Ključu; i (h) nametanja i održavanja restriktivnih i diskriminatornih mjera usmjerenih protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, koje je počelo ubrzo po preuzimanju vlasti u Ključu 7. maja 1992. godine ili približno tog datuma.⁶³⁸

288. U tačkama 2, 3 i 4 Optužnice, optuženi se terete za ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja, i istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti, zbog toga što su

⁶³⁸ Optužnica, par. 26-27, Prilozi A br. 1.1-1.2, C br. 3.1-3.2, D br. 3.1-3.2, E br. 2, F br. 2, G br. 2.

srpske snage pobile (a) više ljudi u Biljanima dana 10. jula 1992. godine, i (b) više muškaraca u Velagićima dana 1. juna 1992. godine.⁶³⁹

289. U tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, optuženi se terete za (a) mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i (c) nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad nesrpskim stanovništvom u zgradi SJB-a Ključ i Osnovnoj školi "Nikola Mačkić". U vezi sa zgradom SJB-a Ključ navodi se da su, u periodu barem od maja do avgusta 1992. godine, zatočenici bili redovno premlaćivani za vrijeme ispitivanja, kao i prije ili poslije toga; udarali su ih šakama, nogama, pendrecima, drvenim motkama i električnim kablovima. U nekim slučajevima premlaćivanje je trajalo dugo i bilo je toliko surovo da je dovelo do teških povreda. U vezi s Osnovnom školom "Nikola Mačkić" navodi se da su u periodu barem od maja do jula 1992. godine zatočenici bili redovno premlaćivani raznim predmetima. U nekim slučajevima premlaćivanje je za posljedicu imalo teške povrede. Zatočenici su bili svjedoci premlaćivanja drugih zatvorenika.⁶⁴⁰

290. U tačkama 9 i 10 Optužnice, optuženi se terete za deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima nakon preuzimanja vlasti u Ključu 7. maja 1992. godine ili približno tog datuma.⁶⁴¹

2. Analiza dokaza

291. Opština Ključ nalazi se na sjeverozapadu BiH.⁶⁴² Prema popisu stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1991. godine, nacionalni sastav stanovništva Ključa činilo je 18.506 (49%) Srba, 17.696 (47%) Muslimana, 330 (1%) Hrvata, 579 Jugoslovena i 280 osoba nepoznate nacionalnosti.⁶⁴³ Od približno 17.000 Muslimana koji su živjeli na području opštine Ključ, do ljeta 1992. godine ostalo ih je samo oko 600.⁶⁴⁴

292. Na višestranačkim izborima u BiH, održanim u novembru 1990. godine, SDS je dobio većinu glasova, a SDA je bila druga po broju glasova. Izborni rezultati dali su SDS-u pravo da za načelnika SJB-a Ključ imenuje Vinka Kondića, koji je bio Srbin. SDA je imenovao za komandira

⁶³⁹ Optužnica, par. 29-30, Prilog A br. 1.1-1.2.

⁶⁴⁰ Optužnica, par. 32-36, Prilozi D br. 3.1-3.2.

⁶⁴¹ Optužnica, par. 37-41, Prilozi F br. 2, G br. 2.

⁶⁴² Dokazni predmet P945, Mapa opštine Ključ, 3. februar 2010. godine.

⁶⁴³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1160.

⁶⁴⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1187.

milicije Atifa Džafića, koji je bio Musliman. Obojica su na te položaje stupili 1991. godine. Ključ je bio pod nadležnošću CSB-a Banja Luka.⁶⁴⁵

(a) Osnovni podaci

293. Atif Džafić je izjavio da se Vinko Kondić u prvoj polovini 1991. godine često sastajao sa rukovodiocima SDS-a opštine Ključ i oficirima JNA iz Banje Luke, u koju je često odlazio. U isto vrijeme, Džafić je primijetio da su milicioneri počeli izbjegavati odlazak u mješovite patrole i radije su radili s milicionerima koji su bili iste nacionalnosti kao i oni.⁶⁴⁶ U ljeto 1991. godine, do Džafića su od lokalnog stanovništva počele stizati priče da se Srbi naoružavaju, što je uključivalo i dotur oružja vojnim helikopterima. Vinko Kondić je počeo slati regrute milicije srpske nacionalnosti na obuku u Knin i Banju Luku.⁶⁴⁷ Asim Egrić, Musliman, rekao je u svom svjedočenju da su se srpske civilne vlasti prije donošenja važnih odluka konsultovale sa Banjom Lukom.⁶⁴⁸

294. Poslije ljeta 1991. godine, s početkom rata u Hrvatskoj, izdati su pozivi za mobilizaciju. Srbi su se odazivali na te pozive. Muslimani se, slijedeći savjete muslimanskih vojnih oficira i Alije Izetbegovića, nisu odazivali.⁶⁴⁹ Kad su se srpski vojnici krajem 1991. godine počeli vraćati s linija fronta u Hrvatskoj, nisu vraćali svoje oružje. Mnogi od njih su se opijali po ulicama, pucali iz oružja i stvarali atmosferu straha. Milicija je u nekim slučajevima oduzimala oružje srpskim vojnicima koji su učestvovali u nezakonitim radnjama. Međutim, kad bi se to dogodilo, Vinko Kondić bi sljedećeg dana vojnicima vratio oružje.⁶⁵⁰ Pred kraj 1991. godine više građana Ključa srpske nacionalnosti, od kojih su neki bili članovi SDS-a, osnovalo je Krizni štab koji se sastajao u zgradi opštine u Ključu. Vinko Kondić, koji je bio član Kriznog štaba, nije nikada svom komandiru milicije Atifu Džafiću, Muslimanu, rekao da je Krizni štab osnovan. Krizni štabovi su osnivani i u drugim srpskim selima u opštini.⁶⁵¹

295. Dana 15. marta 1992. godine, Vinko Kondić je u Banjoj Luci potpisao izjavu o lojalnosti tamošnjem CSB-u i vladi ARK-a. Kondić je svojim milicionerima rekao da će uskoro morati potpisati "izjavu o lojalnosti srpskim vlastima i Srpskoj Republici".⁶⁵² U martu i aprilu 1992. godine došlo je do porasta nasilja u selima oko Ključa. Pijani srpski vojnici koji su se vraćali s fronta pucali

⁶⁴⁵ Asim Egrić, 3. februar 2010. godine, T. 6059; Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 3.

⁶⁴⁶ Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 5-6.

⁶⁴⁷ Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 6.

⁶⁴⁸ Asim Egrić, dokazni predmet P960.07, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 10. oktobar 2002. godine, T. 4917; Asim Egrić, 3. februar 2010. godine, T. 6056.

⁶⁴⁹ Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 6-7.

⁶⁵⁰ Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 7.

⁶⁵¹ Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 9.

⁶⁵² Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 9-10.

su iz pušaka u muslimanskim selima. U odgovor na to, Muslimani u Velagićima i Pudinom Hanu organizovali su straže i patrole.⁶⁵³

296. Negdje početkom 1992. godine, u Ključ je došlo desetak pripadnika Službe državne bezbjednosti iz Banje Luke. Nosili su zelene maskirne uniforme i crvene beretke i došli suda rade s pripadnicima lokalne milicije. Iako su na početku pomagali u održavanju javnog reda, poslije nekog vremena počeli su vršiti krivična djela i zastrašivati civilno stanovništvo. Često su bili u kontaktu s Kondićem i ostali su u Ključu otprilike do kraja maja 1992. godine.⁶⁵⁴

(b) Preuzimanje vlasti u Ključu

297. Dana 5. maja, srpske vlasti uvele su u opštini Ključ policijski sat u skladu s odlukom vlade ARK-a.⁶⁵⁵ Dana 7. maja 1992. godine, 6. krajiška brigada pod na čelu s pukovnikom Basarom, u sadejstvu s drugim vojnim jedinicama, zauzela je Ključ i preuzela kontrolu nad svim važnim lokacijama i raskrscima u gradu.⁶⁵⁶ Istoga dana, Vinko Kondić je obavijestio Stojana Župljanina o zauzimanju Ključa.⁶⁵⁷

298. Dana 7. maja 1992. godine, Vinko Kondić je sazvao sastanak u SJB-u Ključ. Sastanku su prisustvovali Dejan Šamara i Vaso Škondrić, srpski inspektori iz Banje Luke. Od milicionera nesrba se tražilo da potpišu svečanu izjavu o lojalnosti Republici Srpskoj, ali su oni to odbili. Ubrzo poslije toga, Kondić im je rekao da uzmu dopust.⁶⁵⁸ Istoga dana, iz svih preduzeća u opštini Ključ otpušteni su zaposlenici muslimanske nacionalnosti, prije svega oni na rukovodećim položajima.⁶⁵⁹ Dana 21. maja 1992. godine, Kondić je pozvao sve milicionere nesrbe u SJB i pitao ih da li su se predomislili u vezi s potpisivanjem izjave. Niko se nije predomislio i svi su zbog toga otpušteni, između ostalih i komandir milicije Džafić, koji je bio Musliman. Sljedećeg dana, i od milicionera nesrba iz drugih sela u opštini tražilo se da potpišu svečanu izjavu. Oni koji su odbili da to urade otpušteni su.⁶⁶⁰

⁶⁵³ Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 11.

⁶⁵⁴ Atif Džafić, 4. februar 2010. godine, T. 6182-6183; svjedok ST218, 13. oktobar 2010. godine, T. 15871-15873; Asim Egrlić, dokazni predmet P960.06, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 29. juli 2004. godine, T. 4888-4889; Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 8

⁶⁵⁵ Dokazni predmet P960.17, Naredba Jove Banjca kojom se uvodi policijski sat, 5. maj 1992. godine; činjenica o kojoj je presuđeno 1162.

⁶⁵⁶ Asim Egrlić, 3. februar 2010. godine, T. 6072 i 4. februar 1992. godine, T. 6160-6161; dokazni predmet P1124, Transkript presretnutog telefonskog razgovora između Stojana Župljanina i Čede Kljajića, 7. maj 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P105, Zapisnik sa sastanka vojnog i civilnog rukovodstva, 14. maj 1992. godine, str. 2.

⁶⁵⁷ Dokazni predmet P1124, Transkript presretnutog telefonskog razgovora između Stojana Župljanina i Čede Kljajića, 7. maj 1992. godine, str. 1.

⁶⁵⁸ Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 12. U vezi s pripadnošću Dejana Šamare CSB-u Banja Luka, v. *takođe* Sreto Gajić, 15. juli 2010. godine, T. 12799-12807.

⁶⁵⁹ Asim Egrlić, dokazni predmet P960.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 10. oktobar 2002. godine, T. 10558.

⁶⁶⁰ Atif Džafić, 4. februar 2010. godine, T. 6194-6200; svjedok ST218, 13. oktobar 2010. godine, T. 15874-15875; Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 13.

299. Dana 8. maja 1992. godine, Krizni štab Ključa obavijestio je građane o promjenama uvedenim 7. maja 1992. godine. Te promjene su obuhvatale to da su radnici milicije počeli nositi plave beretke sa srpskom zastavom i da su na stanici milicije i zgradi opštine Ključ istaknute srpske zastave. Krizni štab je dodao da je opština Ključ dužna da provodi zakone i odluke koje donesu RS i ARK. Takođe je uvjeravao građane da povećano prisustvo oružanih snaga na prostoru opštine ne predstavlja napad na slobodu ili sigurnost bilo koje nacionalne grupe već naprotiv, kao faktor bezbjednosti i sigurnosti svih.⁶⁶¹ Dana 14. maja 1992. godine, Krizni štab je objavio da na svim rukovodećim mjestima u privatnim i javnim preduzećima moraju biti ljudi koji su "apsolutno lojalni" RS-u. Krizni štab je takođe naredio da se provede više odluka Kriznog štaba ARK-a.⁶⁶² Srpske opštinske vlasti su tokom sljedećih mjeseci izdale dodatnu odluku o kriterijima zapošljavanja.⁶⁶³

300. Nikola Vračar, rezervni milicioner srpske nacionalnosti koji je 1992. godine živio u Ključu, rekao je u svom svjedočenju da je 27. maja 1992. godine bio u grupi od četiri milicionera koji su dobili zadatak da odu u selo Peći u blizini Ključa jer je miliciji dojavljeno da su na području između Ključa i Sanskog Mosta podignute barikade. U toj grupi je bio i Dušan Stojaković, Srbin i zamjenik načelnika SJB-a Ključ.⁶⁶⁴ Grupa se u Peći uputila automobilom milicije.⁶⁶⁵ Prije nego što su stigli u Peći, naišli su na barikadu u selu Krasulje. Prije nego što su uspjeli da izađu iz auta, neidentifikovane neprijateljske snage skrivene u šumi otvorile su na njih vatru sa svih strana. Vračar i dvojica njegovih kolega su ranjeni, a Dušan Stojaković je poginuo.⁶⁶⁶ Vračar je pobjegao kroz šumu u pravcu Ključa. U selu Gornji Ramići pomoć mu je pružio jedan ljekar Musliman, koji ga je vozilom hitne pomoći odvezao u Ključ. Ljekar se zaustavio u Pudinom Hanu, muslimanskom selu dva-tri kilometra prije Ključa, a zatim produžio prema bolnici u Ključu. Ispred Doma kulture u Pudinom Hanu Vračar je vidio oko 30 naoružanih Muslimana u uniformama TO-a. Kasnije, u bolnici u Ključu Vračar je vidio pet ili šest uniformisanih vojnika JNA koji su u Pudinom Hanu povrijeđeni usljed dejstava iz minobacača i pješadijskog naoružanja. Vračar je u svom svjedočenju rekao da je u tom napadu poginulo šest vojnika.⁶⁶⁷

⁶⁶¹ Dokazni predmet P450, Saopštenje za javnost izdato od strane Kriznog štaba Ključa, str. 1-2; svjedok ST218, 13. oktobar 2010. godine, T. 15876-15877; činjenica o kojoj je presuđeno 1164. V. *takođe* dokazni predmet P1644, Naređenje Kriznog štaba Ključa u vezi s popunom TO, 25. maj 1992. godine.

⁶⁶² Dokazni predmet P1832, Zapisnik sa sjednice Kriznog štaba Ključa, održane 13. i 14. maja 1992. godine, str. 1-2.

⁶⁶³ Dana 21. jula 1992. godine, Ratno predsjedništvo donijelo je odluku prema kojoj su na svim ključnim položajima u društvenim ustanovama i preduzećima mogli biti samo Srbi lojalni republici bosanskih Srba. Činjenica o kojoj je presuđeno 1167.

⁶⁶⁴ Nikola Vračar, dokazni predmet 2D180, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 18. decembar 2003. godine, T. 23844-23846.

⁶⁶⁵ Nikola Vračar, dokazni predmet 2D180, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 18. decembar 2003. godine, T. 23847.

⁶⁶⁶ Nikola Vračar, dokazni predmet 2D180, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 18. decembar 2003. godine, T. 23848-23852; dokazni predmet P969, Knjiga primopredaja dežurstva SJB-a Ključ za period 28. februar 1992. – 31. juli 1992. godine, str. 53.

⁶⁶⁷ Nikola Vračar, dokazni predmet 2D180, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 18. decembar 2003. godine, T. 23855-23859.

301. Dana 28. maja 1992. godine, Krizni štab Ključ izdao je ultimatum da se nezakonito nabavljeno oružje preda lokalnim vlastima. Naredba o razoružavanju, koja je emitovana na radiju i koju je milicija oglašavala preko razglasa montiranih na automobilima, provođena je samo nad nesrbima, koji su morali predati sve oružje, uključujući i ono za koje su imali dozvolu.⁶⁶⁸ Rok za predaju produžen je do 29. maja 1992. godine. Produženje roka je bilo uslovljeno time da se vlastima predaju počinioci napada na srpske vojnike od 27. maja 1992. godine. Izričito je navedeno da se naredba o predaji oružja odnosi na "sve građane muslimanske nacionalnosti".⁶⁶⁹ Prije isteka ultimatumu srpske snage počele su granatirati Pudin Han, a zatim Velagiće, Prhovo, Hadžiće i druga sela bosanskih Muslimana u opštini. Više stanovnika Pudinog Hana i Prhova poginulo je u tim napadima. Srpske snage izvršile su i operacije "čišćenja terena" i napale više sela širom opštine.⁶⁷⁰ Srpska vojska i Beli orlovi pretražili su 30. maja 1992. godine selo Biljane u potrazi za oružjem. Prilikom tog pretresa nije pronađeno nikakvo oružje. Vojnici JNA i pripadnici Belih orlova su 27. juna ponovo pretražili selo Biljane.⁶⁷¹

(c) Hapšenje i zatočavanje

302. Počevši od 27. maja i tokom juna 1992. godine, milicija, vojska, paravojne jedinice, uključujući Bele orlove, i civili srpske nacionalnosti uhapsili su veliki broj Muslimana i Hrvata iz grada Ključa i drugih sela u toj opštini. Muslimani i Hrvati bili su zatočeni u šest zatočeničkih objekata u Ključu, između ostalog u zgradi SJB-a Ključ i u Osnovnoj školi "Nikola Mačkić".⁶⁷²

(i) Zgrada SJB-a Ključ

303. U djelovodniku SJB-a Ključ i u drugim spiskovima milicije o zatočenim licima zabilježeno je da su, počev od 27. maja i cijelim tokom juna 1992. godine, svakodnevno hapšene i u SJB pritvarane na desetine lica. U tim dokumentima nisu naznačeni tačni razlozi koji opravdavaju hapšenja, osim sporadičnih zabilješki da je neko lice "hoda[lo]" gradom i zatim bilo uhapšeno. Svjedok ST218 je u svom svjedočenju rekao da su zatočeni ispitivani i da su u ispitivanju povremeno učestvovali inspektori iz Banje Luke. Ako je bilo osnova za sumnju da je neko bio pripadnik muslimanskog TO-a, da je posjedovao oružje bez dozvole ili švercovao oružje, ili da je "bio ekstreman", poslali bi ga u logor Manjača. U djelovodniku SJB-a Ključ zabilježeno je da je, u

⁶⁶⁸ Svjedok ST017, 11. oktobar 2010. godine, T. 15773; dokazni predmet P1647, Naredenje Kriznog štaba Ključa, 28. maj 1992. godine; činjenice o kojima je presuđeno 554, 1171.

⁶⁶⁹ Svjedok ST218, 13. oktobar 2010. godine, T. 15900-15901; dokazni predmet P960.22, Naredba kojom se produžava rok za predaju oružja, 28. maj 1992. godine.

⁶⁷⁰ Svjedok ST237, dokazni predmet P2139, Izjava svjedoka, 14.-15. septembar 2001. godine, str. 2; dokazni predmet P2388, Dnevnik 1. KK, bilješka za 30. maj 1992. godine, str. 59; činjenice o kojima je presuđeno 555, 556, 568, 954, 1174, 1175.

⁶⁷¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1176.

periodu hapšenja u maju i junu 1992. godine, SJB Ključ često slao izvještaje u Banju Luku bez obzira na prekide u snabdijevanju strujom koji su povremeno sprečavali slanje dnevnih izvještaja.⁶⁷³ Prema riječima svjedoka ST218, vlasti u Banjoj Luci bile su upoznate sa situacijom u vezi sa zatočavanjem u Ključu.⁶⁷⁴

304. Ramiz Subašić, Musliman, radnik u brodogradnji, rođen u Donjim Biljanima, rekao je u svom svjedočenju da su 99% stanovnika tog sela činili Muslimani.⁶⁷⁵ Subašić je uhapšen u svojoj kući u Biljanima 25. juna 1992. godine. Kad su ga dva vojnika izvela iz kuće, vidio je kako tridesetak njegovih komšija stoje nasred puta s rukama podignutim iza potiljka. Bili su okruženi vojnicima s obje strane. Dok su ga hapsili, Subašić je vidio Atifa Džafića, koga je poznao, a kome su ruke bile zavezane. Džafiću je čelo bilo krvavo i rasječeno. Džafića su odvela šestorica vojnika. Subašić je dvije noći bio zatočen u Sanici zajedno sa još stotinjak zatvorenika. Tokom tog zatočeništva su ga ispitivali. Ljudi u maskirnim uniformama vrijeđali su ga na nacionalnoj osnovi. Ti su ga vojnici zatim zajedno s drugim zatvorenicima odveli u stanicu milicije u Ključu. U vezi s njegovim hapšenjem nije sačinjena nikakva dokumentacija. Sljedećeg dana Vinko Kondić je Subašiću, na kome se jasno vidjelo da je bio pretučen, rekao da, uprkos tome što protiv njega ne postoji krivična prijava, on obaviješten da je Subašić uhvaćen u zoni borbenih dejstava. Subašiću nije pružena nikakva medicinska pomoć i nisu mu dali dovoljno vode. Milicija u maskirnim uniformama otpratila je njega i još pet zatočenika u logor Manjača u Banjoj Luci, gdje je bio zatočen do 18. decembra 1992. godine.⁶⁷⁶

305. Nikola Vračar je potvrdio da su ljude dovodili i zatočavali u SJB Ključ.⁶⁷⁷ Prema Vračarevim riječima, te ljude su ispitivali i, mada on lično nije nikad bio svjedok premlaćivanja, čuo je kako srpska milicija tuče zatvorenike za vrijeme ispitivanja.⁶⁷⁸ Tada je nekim svojim kolegama rekao da su ta premlaćivanja pogrešna i da se s tim ne slaže; međutim, on je bio običan

⁶⁷² Svjedok ST218, 13. oktobar 2010. godine, T. 15901-15903, 15905-15907 (povjerljivo); činjenice o kojima je presuđeno 545, 1192.

⁶⁷³ Svjedok ST218, 13. oktobar 2010. godine, T. 15906, 15914 (povjerljivo); dokazni predmet P969, Knjiga primopredaja dežurstva SJB-a Ključ za period 28. februar 1992. – 31. juli 1992. godine, str. 53-67; dokazni predmet P1649, Spisak pritvorenih osoba iz mjesta Sanica; dokazni predmet P1651, Spisak pritvorenih osoba iz sela Biljani; dokazni predmet P1652, Spisak osoba pritvorenih u SJB-u Ključ 29. maja 1992. godine, 29. maj 1992. godine; dokazni predmet P1653, Spisak osoba koje su pritvorene poslije operacije čišćenja terena u Ključu, 27. juni 1992. godine.

⁶⁷⁴ Svjedok ST218, 13. oktobar 2010. godine, T. 15916.

⁶⁷⁵ Ramiz Subašić, 15. oktobar 2010. godine, T. 16017.

⁶⁷⁶ Ramiz Subašić, 15. oktobar 2010. godine, T. 16019-16026.

⁶⁷⁷ Nikola Vračar, dokazni predmet 2D180, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 18. decembar 2003. godine, T. 23843, 23890.

⁶⁷⁸ Nikola Vračar, dokazni predmet 2D180, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 18. decembar 2003. godine, T. 23890-23891. V. *takođe* činjenica o kojoj je presuđeno 549.

milicioner i imao je vrlo malo uticaja.⁶⁷⁹ Vračarevo svjedočenje podudara se sa činjenicama koje je Pretresno vijeće formalno primilo na znanje.⁶⁸⁰

306. Srpski milicioneri koji su čuvali zgradu SJB-a tukli su zatočenike i na ulazu u tu zgradu nogama, šakama, pendrecima, kundacima i nogama od stolica. Vrijeđali su zatočenike na nacionalnoj osnovi.⁶⁸¹ Jednog uglednog Muslimana iz Ključa bacili su niz stepenice tako da se onesvijestio i time su mu nanijeli tešku i trajnu povredu. Jednom drugom zatočeniku su, opet, rasjekli usnu i polomili rebra.⁶⁸²

(ii) Osnovna škola "Nikola Mačkić"

307. Nakon što su Srbi preuzeli vlast u opštini, tokom juna 1992. godine hapsili su muslimanske civile, građane Ključa i drugih sela u toj opštini i odvodili ih u Osnovnu školu "Nikola Mačkić".⁶⁸³ Prema riječima svjedoka ST218, zatvorenike su u Osnovnu školu "Nikola Mačkić" na ispitivanje vodili samo dva ili tri dana krajem maja 1992. godine. Svjedok ST218 je pokušao da uđe u fiskulturnu salu gdje je vidio više ljudi, ali su ga pripadnici paravojne jedinice Beli orlovi spriječili u tome.⁶⁸⁴

308. Atifa Džafića, bivšeg komandira milicije u Ključu, uhapsili su vojnici u uniformama JNA u Sanici 31. maja 1992. godine, a sljedećeg dana pripadnici rezervne milicije odveli su ga u Osnovnu školu "Nikola Mačkić". Džafić je s još otprilike 500 muškaraca, civila nesrpske nacionalnosti, bio zatočen u fiskulturnoj sali te škole. Na ulazu su ih tukli srpski civili poredani u špalir i srpski milicioneri. Oduzimali su im vrijedne predmete. Tokom zatočeništva u školi Džafića su ispitivali Nedeljko Vasić, koga je prepoznao kao milicionera srpske nacionalnosti iz Zagreba; Duško Miličević, inspektor iz CSB-a Banja Luka; Željko Dragić, tadašnji načelnik kriminalističke policije u Ključu; i jedan nepoznati čovjek u uniformi s činom kapetana. Pripadnici milicije su Džafića i druge zatočenike udarali nogama i šakama, nogama od školske klupe, nekim kablom i palicom. Džafić je izjavio da je od tih batina bio u strašnim bolovima.⁶⁸⁵ U jednom konkretnom incidentu, srpski milicioneri su pretukli jednog zatočenika, a zatim su ga prisilili da liže sopstvenu krv s poda,

⁶⁷⁹ Nikola Vračar, dokazni predmet 2D180, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 18. decembar 2003. godine, T. 23891.

⁶⁸⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 549.

⁶⁸¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 547.

⁶⁸² Činjenica o kojoj je presuđeno 548.

⁶⁸³ Činjenica o kojoj je presuđeno 545; Asim Egrić, 3. februar 2010. godine, T. 6065-6067, 6094; dokazni predmet P923, Fotografija škole "Nikola Mačkić" snimljena iz vazduha, s oznakama koje je unio svjedok; dokazni predmet P925, Fotografija škole "Nikola Mačkić"; dokazni predmet P926, Fotografija škole "Nikola Mačkić"; dokazni predmet P927, Fotografija fiskulturne sale škole "Nikola Mačkić".

⁶⁸⁴ Svjedok ST218, 13. oktobar 2010. godine, T. 15907, 15915 (povjerljivo).

⁶⁸⁵ Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 13-16. V. *takođe* Atif Džafić, 5. februar 2010. godine, T. 6263.

čemu su drugi bili svjedoci.⁶⁸⁶ Džafić je ostao u Osnovnoj školi "Nikola Mačkić" do 3. juna 1992. godine, kad su ga pripadnici milicije, zajedno s drugim zatočenicima čija su se imena nalazila na nekom spisku, prevezli u školu u Sitnici. Putem su ih tukli.⁶⁸⁷

(d) Lišavanja života

309. Prema riječima Atifa Džafića, koji je 1. februara 1996. godine ponovo izabran za načelnika SJB-a Ključ i stoga je učestvovao u lociranju masovnih grobnica, u Ključu je pronađeno 12 masovnih grobnica iz kojih su ekshumirani ostaci 410 lica. Više od 90 posto tijela je identifikovano. Tu je bilo i oko 120 pojedinačnih grobnica. Masovne grobnice nalazile su se na lokalitetima Lanište 1, Lanište 2, Crvena Zemlja 1, Crvena Zemlja 2, Vrhovo 1, Vrhovo 2, Potočani, Biljani i Bunarevo, koji se svi nalaze u opštini Ključ. Posmrtni ostaci stanovnika Ključa pronađeni su i u dvjema masovnim grobnicama izvan Ključa.⁶⁸⁸ Iako su većina ekshumiranih tijela pripadala muškarcima, među njima je bilo i tijela žena i djece.⁶⁸⁹

(i) Lišavanja života u Velagićima

310. U popodnevnim časovima 31. maja 1992. godine, Dujo Vejin, po nacionalnosti Srbin i komandir snaga rezervne milicije u Velagićima, poslao je Hasana Salihovića da popiše stanovništvo u pretežno muslimanskim zaseocima Vojići, Nežići, Hasići, Častovići i Hadžići. Taj spisak je predat pripadnicima milicije na kontrolnom punktu u Velagićima. Salihović je zatim poslat natrag u iste zaseoke da obavijesti stanovnike da je svako ko je star od 18 do 60 godina dužan da dođe u Velagiće po dozvolu za slobodno kretanje.⁶⁹⁰

311. Dana 1. juna 1992. godine ili otprilike tog datuma, svjedok ST017 je sa još 78 drugih civila, od kojih niko nije bio naoružan, stigao do kontrolnog punkta u Velagićima.⁶⁹¹ Taj kontrolni punkt je postavljen nedaleko od zgrade škole u Velagićima i, prema riječima svjedoka ST017, na njemu su dežurali pripadnici milicije, i to rezervnog i aktivnog sastava, i "vojska".⁶⁹² Stanovnici sela stali su u vrstu, a Zoran Dvizac, koji je bio uniformisan, popisao im je imena.⁶⁹³ Svjedok ST017 je u svom svjedočenju rekao da je jedan of milicionera koji su dežurali na kontrolnom punktu u Velagićima

⁶⁸⁶ Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 16; činjenica o kojoj je presuđeno 956.

⁶⁸⁷ Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 16.

⁶⁸⁸ Atif Džafić, 4. februar 2010. godine, T. 6206-6207.

⁶⁸⁹ Asim Egrlić, dokazni predmet P960.06, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 29. juli 2004. godine, T. 4810-4812.

⁶⁹⁰ Svjedok ST017, 11. oktobar 2010. godine, T. 15774-15776 (povjerljivo), 12. oktobar 2010. godine, T. 15781-15783, 15827 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 558.

⁶⁹¹ Svjedok ST017, 12. oktobar 2010. godine, T. 15782-15784 (povjerljivo).

⁶⁹² Svjedok ST017, 12. oktobar 2010. godine, T. 15786-15787, 15814-15815 (povjerljivo); dokazni predmet P1638, Fotografija okruženja škole u Velagićima snimljena iz vazduha, s oznakama koje je unio svjedok ST017; Atif Džafić, 4. februar 2010. godine, T. 6181.

bio rezervni milicioner Željko Radojčić. Radojčić je bio u pratnji dva vojnika u sivomaslinastim uniformama. Oni su išli od jedne do druge osobe zaustavljene na kontrolnom punktu u Velagićima, psovali ih i zlostavljali. Radojčić je svjedoku ST017 stavio pod vrat kundak puške i udario ga u grudi. Ona dvojica vojnika rekla su Radojčiću: "[S]amo reci koga treba ubiti." Radojčić je odgovorio: "[N]iko više neće ni obastati ni živjeti."⁶⁹⁴ Kasnije su dva vojnika stanovnicima sela oduzeli sve što su imali u džepovima, uključujući lične karte i novac.⁶⁹⁵ Dvojicu ljudi, Huseina Bajrića i Ramiza Zukića, izdvojili su iz grupe i oni su ostali na kontrolnom punktu. Trećeg čovjeka, Mirsada Derviševića, takođe su izdvojili iz grupe i Simo Vujičić, pripadnik milicije, odveo ga je u zgradu SJB-a Ključ i na kraju u Manjaču.⁶⁹⁶

312. Ostale stanovnike sela pripadnici vojske odveli su na prvi sprat školske zgrade i tamo ih zatočili u jednu učionicu. Jedna jedinica rezervne milicije Ključ u toj je školi imala komandni centar.⁶⁹⁷ Zatočenici su bili prisiljeni da jedni drugima sjede u krilu jer je prostor bio veoma skučen. Svjedok ST017 je sjedio u krilu svoga oca. Zatočenike koji su se zadesili blizu vrata udarali su nogama i maltretirali. Svjedok ST017 je više puta čuo kako vojnici zatočenicima govore: "Jebeš Aliju" i "Jebo vam Alija mater". Jedan zatočenik koji se zvao Adem Muharić se u jednom trenutku obratio vojniku koji je tu stražario i molio ga da ga ne ubije, na što ga je vojnik udario kundakom puške u usta.⁶⁹⁸

313. U noći koju je proveo zatočen u učionici, svjedok ST017 je čuo kako izvan školske zgrade neki ljudi vrište od batina, a pretpostavio je da se radi o Huseinu Bajriću i Ramizu Zukiću. Čuo je vojnike kako viču: "[D]iži se, diži se". Zatim je čuo rafale, stenjanje, pa tišinu.⁶⁹⁹

314. Kasnije te noći, oko 23:30 sati, svjedoku ST017 i još sedamdeset petorici zatočenika naredili su da izađu iz učionice i postroje se kako bi izašli iz škole. Svjedok ST017 je bio negdje u sredini stroja. Dok su izlazili iz škole, rečeno im je da se u dva reda postroje ispred škole, zatim da dignu ruke, rašire noge i okrenu se licem prema vojnicima. U blizini su bila parkirana dva autobusa s upaljenim motorima i kratkim farovima. Svjedok ST017 je bio okrenut licem prema putu i vidio je kako dvojica ljudi kleče s puškama uperenim u zatočenike. Ta dvojica su dobacila stražarima: "Jesu

⁶⁹³ Svjedok ST017, 12. oktobar 2010. godine, T. 15783, 15791 (povjerljivo). V. dokazni predmet P1280, Spis Vojnog suda u Banjoj Luci u krivičnom predmetu protiv Gorana Amidžića i drugih (ubistva u Velagićima), str. 36-43, koji sadrži sastavljeni spisak.

⁶⁹⁴ Svjedok ST017, 12. oktobar 2010. godine, T. 15783, 15787-15789 (povjerljivo). V. dokazni predmet P1641, Službena zabilješka SJB-a Ključ upućena SJB-u Banja Luka, s potpisom "milicionera" Željka Radojčića, 17. juni 1992. godine.

⁶⁹⁵ Svjedok ST017, 12. oktobar 2010. godine, T. 15788-15789 (povjerljivo).

⁶⁹⁶ Svjedok ST017, 12. oktobar 2010. godine, T. 15789-15790, 15829 (povjerljivo); dokazni predmet P1639, Fotografije pripadnika Kriznog štaba Ključa, uključujući Simu Vujičića; dokazni predmet P962.16, Fotografije članova Ratnog predsjedništva Ključa i srpskih policajaca, str. 7.

⁶⁹⁷ Svjedok ST017, 11. oktobar 2010. godine, T. 15771, 12. oktobar 2010. godine, T. 15820 (povjerljivo).

⁶⁹⁸ Svjedok ST017, 12. oktobar 2010. godine, T. 15793-15794 (povjerljivo).

⁶⁹⁹ Svjedok ST017, 12. oktobar 2010. godine, T. 15794 (povjerljivo).

"I svi izišli?" Vojnici su odgovorili: "Sačekajte još malo dok se svi poredaju". Kad su se svi zatočenici poredali, vojnici su se pomjerali lijevo i povikali: "Pali!" Kada su zapucali, svjedok ST017 je pao na zemlju. Kad su preko njega popadala tijela drugih, čuo je stenjanje. Nakon što su streljali zatočenike, vojnici su im prišli i iz blizine pucali u one koji su još uvijek pokazivali znakove života.⁷⁰⁰

315. Dok je ležao pod leševima, svjedok ST017 je čuo kako vojnici međusobno razgovaraju. Tražili su rakiju i počeli da piju, podvriskuju i pjevaju. Zatim su sjeli i pokušali da se dogovore kako da uklone leševe. Čuo je kako su rekli da će otići u Lanište da uzmu kamione i jedan buldožer kako bi natovarili leševe i odvezli ih u šumu, gdje će ih istovariti i zakopati. U jednom trenutku svjedok ST017 je čuo kako Ismet Jukić iz Vojića stene jer je bio samo ranjen. Preklinjao je vojnike da ga ubiju da se više ne pati. Nakon toga, vojnici su prišli Jukiću i ubili ga iz vatrenog oružja. Kako je svjedok ST017 uspio da se izvuče ispod leševa koji su ležali preko njega, primijetio je da su streljanje preživjela još dva zatočenika s kojima je bio zatvoren. Kada je jedan od autobusa otišao, a ostatak vojnika otišao u drugi autobus da nastavi piti, svjedok ST017 i jedan od te dvojice preživjelih pobjegli su preskočivši ogradu i kretavši se dalje uz potok prema Donjim Vojićima.⁷⁰¹

316. Postoje dokazi o tome da su se poslije tih ubistava Vinko Kondić i potpukovnik Vukašević uredili da se leševi prenesu na lokalitet masovne grobnice u šumi u blizini Laništa.⁷⁰² Ukupno 77 tijela ekshumirano je iz masovne grobnice Lanište II, smještene u blizini glavnog puta Ključ-Bosanski Petrovac, neka tri-četiri kilometra od kontrolnog punkta u Velagićima, u šumi nedaleko od planine Grmeč.⁷⁰³ Konstatovano je da svi leševi pronađeni na tom lokalitetu pripadaju stanovnicima sela Velagići i da se u svim slučajevima radilo o leševima civila muškog pola i muslimanske nacionalnosti.⁷⁰⁴ Pošto je pregledalo relevantne sudskomedicinske dokaze, Pretresno vijeće je bilo u mogućnosti da 71 od 72 lica imenovana u Konačnom spisku žrtava identifikuje kao žrtve tog incidenta.⁷⁰⁵ Vijeće je svoju analizu tih dokaza iznijelo u Dodatku II.⁷⁰⁶

317. Poslije ubistava u školi u Velagićima, u tu školu je 3. juna 1992. godine upućen jedan istražni sudija da napiše zapisnik o tom zločinu. U vezi s tim ubistvima uhapšeno je nekoliko vojnika VRS-a. Osumnjičeni su prebačeni u Mali Logor u Banjoj Luci, gdje su nakratko zadržani

⁷⁰⁰ Svjedok ST017, 12. oktobar 2010. godine, T. 15795-15801, 15830-15831 (povjerljivo).

⁷⁰¹ Svjedok ST017, 12. oktobar 2010. godine, T. 15797-15798 (povjerljivo).

⁷⁰² Dokazni predmet P1280, Spis Vojnog suda u Banjoj Luci u krivičnom predmetu protiv Gorana Amidžića i drugih (ubistva u Velagićima), str. 31, 52, 57; činjenica o kojoj je presuđeno 1178. V. *takođe* svjedok ST218, 13. oktobar 2010. godine, T. 15918.

⁷⁰³ Činjenice o kojima je presuđeno 1178, 1179; Atif Džafić, 4. februar 2010. godine, T. 6207; dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 1311, Izvještaj Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova o ekshumaciji i identifikaciji leševa iz masovnih grobnica u Sanskom Mostu i Ključu (povjerljivo).

⁷⁰⁴ Asim Egrlić, 3. februar 2010. godine, T. 6073; činjenica o kojoj je presuđeno 1179.

⁷⁰⁵ V. Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo, str. 4-5.

⁷⁰⁶ V. Dodatak II, dio koji se odnosi na Ključ.

prije nego što su ih pustili da se vrate u svoje jedinice u Ključu, i nikad im nije suđeno za učešće u tim ubistvima.⁷⁰⁷

(ii) Lišavanja života u Biljanima

318. Dana 25. juna 1992. godine, Komanda 17. lake pješadijske brigade VRS-a izdala je naređenje prema kojem su jedinice te brigade, u sadejstvu sa 6. pješadijskom brigadom i vodovima milicije, trebale izvršiti "potpunu blokadu, pretres i čišćenje terena" na područjima Ramića, Krasulje, Hripavaca, Ošljaka i Velagića. U tom naređenju se izričito zabranjuje paljenje i rušenje kuća, izuzev u toku borbenih dejstava po potrebi.⁷⁰⁸

319. U službenoj zabilješci koju je sastavio Milan Tomić, komandir podstanice milicije Sanica u Ključu, izvještava se da je 10. jula 1992. godine u selima Gornji Biljani i Donji Biljani izvedena operacija "čišćenja terena". U toj službenoj zabilješci opisane su akcije koje su milicija i jedna vojna jedinica pod komandom Jovana Kevca izvele u cilju "čišćenja" nekoliko sela i zaselaka u opštini Ključ 10. jula 1992. godine. Jedinica Jovana Kevca započela je operaciju u ranim jutarnjim satima. Odlučeno je da "vojni zarobljenici" iz te operacije budu zatočeni u područnu školu u Biljanima pod kontrolom pripadnika rezervnog sastava iz podstanice milicije Sanica i pripadnika SJB-a Ključ.⁷⁰⁹

320. Muškarce i žene muslimanske nacionalnosti pohapsili su u Biljanima i odveli ih u zgradu seoske škole. U dvije učionice zatvorili su između 120 i 150 muškaraca.⁷¹⁰ Nakon što su ispred škole izvršili pogubljenje nekolicine muškaraca, preostale muškarce i žene su izvodili u grupama od po petoro lica, tukli ih i ukrcali u dva autobusa kojima su ih odvezli natrag u Ključ. Kad su autobusi bili puni, one koji su još čekali da se ukrcaju odveli su na stranu i postrjeljali.⁷¹¹ Dana 10. jula 1992. godine u Biljanima su ubijena najmanje 144 muškaraca.⁷¹²

321. Asim Egrlić je izjavio da je oko 188 tijela Muslimana ekshumirano iz masovne grobnice Lanište 1, smještene na oko tri-četiri kilometra od kontrolnog punkta u Velagićima.⁷¹³ To potvrđuju

⁷⁰⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1180; dokazni predmet P1280, Spis Vojnog suda u Banjoj Luci u krivičnom predmetu protiv Gorana Amidžića i drugih (pokolj u Velagićima), str. 59; dokazni predmet P1284.18, Službena zabilješka o izvršenom uvidaju u vezi s ubistvom velike grupe civila iz Velagića, 3. juni 1992. godine; svjedok ST218, 13. oktobar 2010. godine, T. 15918.

⁷⁰⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1177. V. *takođe* dokazni predmet 2D46, Naređenje Vojne pošte Ključ za dalja dejstva, 9. juli 1992. godine.

⁷⁰⁹ Dokazni predmet P1654, Službena zabilješka SJB-a Ključ, 10. juli 1992. godine. V. *takođe* svjedok ST218, 13. oktobar 2010. godine, T. 15916-15918 (povjerljivo).

⁷¹⁰ Činjenice o kojima je presuđeno 564, 565.

⁷¹¹ Činjenice o kojima je presuđeno 566, 1182. V. *takođe* dokazni predmet P1654, Službena zabilješka SJB-a Ključ, 10. juli 1992. godine (u kojoj se navodi da su iz Ključa upućena dva autobusa radi prevoženja zarobljenika u Ključ).

⁷¹² Činjenica o kojoj je presuđeno 566.

⁷¹³ Atif Džafić, 4. februar 2010. godine, T. 6208; Asim Egrlić, dokazni predmet P960.06, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 29. juli 2004. godine, T. 4810-4812.

obimni sudskomedicinski dokazi koje je Vijeće pregledalo u Bazi podataka o dokazu smrti. Vijeće je identifikovalo 142 žrtve od 172 lica navedena u Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo.⁷¹⁴ Pretresno vijeće je analizu tih dokaza iznijelo u Dodatku II Presude.⁷¹⁵

(e) Oduzimanje, pljačka i krađa imovine

322. Ajiz Bečić je izjavio da je stanovništvo Pudinog Hana u Ključu bilo uplašeno i da od sredine juna do 1. oktobra 1992. nije izlazilo iz svojih domova. Zbog neprekidnih zvukova paljbe iz vatrenog oružja seljani nisu išli u Ključ niti obrađivali zemlju, zbog čega su morali da žive od zaliha hrane koje su imali. Povremeno je bilo struje, ali televizori i radio-aparati su im bili pokradeni iz domova. Bečić je doznao da su "Srbi" organizovali konvoje za protjerivanje Muslimana iz Ključa; seljani koji su željeli da se isele morali su otići u Ključ da prepisu svoju imovinu "Srpskoj opštini Ključ". To se odnosilo i na Bečićevu kuću i zemlju. Prema Bečićevim riječima, da nije to uradio, ne bi mu dozvolili da ode.⁷¹⁶

323. Po povratku u Ključ 1995. godine, Bečić je ustanovio da su od njegove porodične kuće u Pudinom Hanu ostali "samo zidovi i krov". Sve je bilo pokradeno, kao i iz domova mnogih drugih stanovnika Pudinog Hana. Mnoge kuće su bile granatirane i spaljene do temelja.⁷¹⁷ Pripadnici vojske bosanskih Srba razorili su kuće bosanskih Muslimana u gradu Ključu. Kuće su prvo opljačkane, a potom zapaljene.⁷¹⁸

(f) Razaranje vjerskih i kulturnih objekata

324. Srpske snage su sredinom 1992. godine u opštini Ključ granatirale mnoga sela u kojima su pretežno živjeli bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, a potom su im zapalili i uništili kuće i automobile. Asim Egrlić je u svom svjedočenju izjavio da je po povratku u Ključ 1996. godine grad zatekao u veoma lošem stanju. Pored toga što su kuće bile spaljene, sve džamije u opštini su uništene.⁷¹⁹

325. András Riedlmayer je Pretresnom vijeću dostavio izvještaj s detaljnim opisom razaranja vjerskih i kulturnih objekata u Ključu.⁷²⁰ Riedlmayer je pregledao 20 različitih objekata u opštini Ključ, uključujući džamiju u Biljanima (koja je spaljena 10. jula 1992. godine), staru džamiju u

⁷¹⁴ V. Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo, str. 1-4.

⁷¹⁵ V. Dodatak II, dio koji se odnosi na Ključ.

⁷¹⁶ Ajiz Bečić, dokazni predmet P2139, Izjava svjedoka, 15. septembar 2001. godine, str. 4.

⁷¹⁷ Ajiz Bečić, dokazni predmet P2139, Izjava svjedoka, 15. septembar 2001. godine, str. 5.

⁷¹⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 567.

⁷¹⁹ Asim Egrlić, 3. februar 2010. godine, T. 6080-6081; činjenica o kojoj je presuđeno 568.

Humićima (koju su srpske snage spalile 4. avgusta 1992. godine), gradsku džamiju u Ključu (koju su srpske snage minirale i uništile do temelja u avgustu 1992. godine), džamiju u Pudinom Hanu (koju su srpske snage digle u vazduh u julu 1992. godine), džamiju u Sanici (koju su srpske snage zapalile 26. juna 1992. godine, a njene ostatke i minaret digle u vazduh 1. avgusta 1992. godine), džamiju u Krasuljama i gradsku katoličku crkvu u Ključu (koju su srpske snage minirale u januaru ili februaru 1993. godine).⁷²¹

326. U skladu s naredbom Kriznog štaba od 28. maja 1992. godine za predaju oružja, srpske snage su tokom 1992. godine paljevinom ili eksplozivom potpuno razorile ili teško oštetile jednu katoličku crkvu, 3.500 kuća u vlasništvu Muslimana i najmanje četiri muslimanska spomenika u opštini Ključ, uključujući džamiju Atik i njen minaret u gradu Ključu i džamiju u Biljanima.⁷²²

(g) Deportacija i prisilno premještanje

327. Krizni štab Ključa osnovao je 27. maja 1992. godine agenciju za prihvatanje i iseljenje izbjeglica. Osobe koje su željele iseliti iz te opštine morale su dobiti dozvolu opštinskih vlasti.⁷²³ Konvoje za bosanske Muslimane i bosanske Hrvate koji su iz Ključa išli za Travnik organizovala je milicija, koja je zatočenicima izdavala potrebne dokumente.⁷²⁴ Jednom prilikom, nakon što je u opštini Ključ već bio organizovan niz konvoja, jedan konvoj u kojem je bilo približno 1.000 ljudi, krajem jula 1992. godine krenuo je iz Ključa za Travnik. U tom konvoju su uglavnom bili žene i djeca muslimanske nacionalnosti.⁷²⁵ U skladu s odlukom Kriznog štaba od 30. jula 1992. godine, oni koji su željeli otići iz opštine Ključ morali su dati izjavu u kojoj kažu da odlaze zauvijek, a svoju imovinu su morali razmijeniti ili ostaviti opštini.⁷²⁶

328. U oktobru 1992. godine, Musliman Ajiz Bečić i njegova porodica napustili su Ključ u konvoju koji se sastojao od 11 autobusa i 11 kamiona. Na mjestu odlaska, i lokalna milicija i vojska su kontrolisale da li su oni koji su odlazili platili putne karte i izvršili prenos svoje imovine. "Srbi" su pratili autobuse do jednog mjesta na oko 25 kilometara od Travnika. Putnicima je naređeno da izađu iz autobusa, nakon čega su natjerani da "Srbima" predaju novac i vrijedne predmete. Sva ta lica su zatim puštena i bilo im je dozvoljeno da otpješače u Travnik, gdje je Bečić ostao 10-15 dana.

⁷²⁰ Dokazni predmet P1396, Izvještaj vještaka Andrása Riedlmayera pod naslovom "Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini: poslijeratni pregled uništavanja nesrpske kulturne baštine", 18. avgust 2009. godine (dalje u tekstu: Riedlmayerov izvještaj iz 2009. godine).

⁷²¹ Dokazni predmet P1396, Riedlmayerov izvještaj iz 2009. godine, str. 8; dokazni predmet P1402, Baza podataka materijala vezanih za Izvještaj vještaka Andrása Riedlmayera o uništavanju kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, od 1992. do 1996. godine (dalje u tekstu: Riedlmayerova baza podataka), str. 552-553, 561-562, 570-572, 573-574, 588, 591-593, 597-598.

⁷²² Činjenice o kojima je presuđeno 963, 964, 1173, 1190.

⁷²³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1183.

⁷²⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 959.

⁷²⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 958. V. *takođe* P2229, str. 3 (povjerljivo).

Zatim je otišao u Zenicu, gdje je ostao do 1995. godine. Bečić je procijenio da je iz Ključa protjerano 2.500 nesrba, uglavnom žena, djece i staraca. Mladići i vojno sposobni muškarci već su bili odvedeni u objekat Manjača.⁷²⁷

329. Zatočenici su iz Ključa u logor Manjača u Banjoj Luci prevezeni autobusom ili su otpješačili tamo. U njihovoj pratnji su, pored ostalih, bili i pripadnici milicije.⁷²⁸ Svjedok ST017 je u svom svjedočenju rekao da je, nakon što je nekoliko dana bio zatočen u Ključu, kasnije s drugim zatočenim licima premješten u Manjaču.⁷²⁹

330. U izvještaju komande 17. ključanske lake pješadijske brigade 2. krajiškog korpusa VRS-a od 16. februara 1993. godine navode se brojevi podaci o ljudima koji su napustili muslimanska sela i mjesne zajednice u opštini Ključ u periodu od maja 1992. do januara 1993. godine: 4.154 od 4.200 stanovnika Sanice; 3.429 od 3.649 stanovnika Velagića; 2.655 od 2.815 stanovnika Peći; 1.250 od 1.732 stanovnika Humića; svih 778 stanovnika Sokolova; i sva 24 stanovnika Gornjeg Ribnika.⁷³⁰ Jedan izvještaj MUP-a iz maja 1993. godine pokazuje da je iz opštine Ključ otišlo između 14.000 i 15.000 Muslimana, 200 Hrvata i 1.000 Srba, a da je istovremeno umjesto njih došlo 2.000 do 3.000 Srba.⁷³¹ Od približno 17.000 Muslimana koji su živjeli na području opštine Ključ, do ljeta 1992. godine ostalo ih je samo oko 600.⁷³²

3. Činjenični zaključci

331. Pretresno vijeće zaključuje da je 6. krajiška brigada JNA 7. maja 1992. godine ušla u grad Ključ, provela u djelo policijski sat koji su uvele lokalne srpske vlasti, te postavila kontrolne punktove na važnim lokacijama i raskrsnicama po cijeloj opštini. Tokom maja 1992. godine srpska vojska, paravojne snage i srpska milicija nastavile su da silom preuzimaju vlast u drugim selima u opštini Ključ. Pretresno vijeće se uvjerilo da su svi pripadnici milicije morali potpisati izjavu o lojalnosti RS-u. Oni koji su odbili da potpišu tu izjavu su suspendovani ili uklonjeni s dužnosti. Do kraja maja 1992. godine, u miliciji u Ključu radili su samo bosanski Srbi. Pretresno vijeće takođe konstatuje da je Krizni štab Ključa naredio da nesrbi budu otpušteni s posla, i to počev od onih koji su bili na rukovodećim položajima.

⁷²⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1184. V. dokazni predmet P960.21, Izjava stanovnika o napuštanju Ključa, 3. avgust 1992. godine.

⁷²⁷ Ajiz Bečić, dokazni predmet P2139, Izjava svjedoka, 15. septembar 2001. godine, str. 4-5.

⁷²⁸ Svjedok ST218, 13. oktobar 2010. godine, T. 15914-15915; Atif Džafić, 5. februar 2010. godine, T. 6228-6229, 6271-6272; Atif Džafić, dokazni predmet P962.01, Izjava svjedoka, 20. februar 2001. godine, str. 16; činjenica o kojoj je presuđeno 1193.

⁷²⁹ Svjedok ST017, 12. oktobar 2010. godine, T. 15829 (povjerljivo).

⁷³⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1188.

⁷³¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1189.

⁷³² Činjenica o kojoj je presuđeno 1187.

332. Pretresno vijeće se uvjerilo da su od 27. maja 1992. godine, a zatim tokom juna 1992. godine, milicija, vojnici, paravojne jedinice, uključujući Bele orlove, i civili srpske nacionalnosti hapsili Muslimane i Hrvate u opštini Ključ. Muslimani iz Ključa, Krasulja, Gornje i Donje Sanice, Crljena, Draganovića, Pudnog Hana, Velagića, Biljana i Prhova hapšeni su i odvođeni u zatočeničke objekte u Osnovnoj školi "Nikola Mačkić" i u zgradi SJB-a u Ključu. Iako Pretresno vijeće prihvata da su neki zatočenici uhapšeni u mjestima gdje su vođene borbe, dokazi pokazuju da je veliki broj nesrba zatočen samo zbog sumnje da su ekstremisti. Pojedinci su hapšeni dok su se kretali ulicama ili jednostavno zato što su se nalazili u zonama borbenih dejstava.

333. Pretresno vijeće takođe zaključuje da je 28. maja 1992. godine Krizni štab Ključa izdao naredbu da se Muslimani predaju i polože oružje. Prije isteka tog ultimatumu VRS je počeo da granatira Pudina Han, a zatim Velagiće i Prhovo.

334. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage od sredine 1992. godine granatirale sela u opštini koja su uglavnom bila naseljena Muslimanima i Hrvatima i palila njihove kuće i automobile. Među tim selima bili su Gornja i Donja Sanica, Crljeni, Draganovići, Prhovo i Biljani. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o prisustvu pripadnika organizovanog muslimanskog otpora u Krasuljama, Pudinom Hanu i Velagićima i dokaze da je na tim područjima bilo oružanih sukoba. Na osnovu raspoloživih dokaza, Pretresno vijeće nije u mogućnosti da odredi da li je uništavanje imovine u tim selima bila posljedica borbi ili posljedica kriminalnih radnji koje predstavljaju bezobzirno razaranje. Pretresno vijeće zaključuje da je iz kuća Muslimana i Hrvata pokradena imovina i da su protjerani Muslimani morali svoju imovinu prepisati srpskim vlastima.

335. Tokom zatočeništva u Osnovnoj školi "Nikola Mačkić" i u zgradi SJB-a, zatočenici su prilikom ispitivanja i premještanja u druge zatočeničke objekte bivali podvrgnuti teškim uslovima i premlaćivanju. Pripadnici srpskih snaga koji su čuvali zatočenike tukli su ih i vrijeđali na nacionalnoj osnovi. U nekim slučajevima premlaćivanje je rezultiralo teškim povredama i zatočenici su bili svjedoci premlaćivanja drugih zatočenika. Srpski čuvari oduzimali su zatočenicima imovinu. Pretresno vijeće konstatuje da su čuvari u Osnovnoj školi "Nikola Mačkić" bili pripadnici milicije, a ispitivanja su vršili Nedeljko Vasić, po nacionalnosti Srbin koji je bio milicioner iz Zagreba, zatim Duško Miličević, inspektor iz CSB-a Banja Luka, te Željko Dragić, koji je u to vrijeme bio načelnik kriminalističke policije u Ključu. Osoblje i stražari u zgradi SJB-a bili su iz redova milicije i načelnik SJB-a Vinko Kondić je znao za protivpravna zatočenja i premlaćivanja koja su se odvijala u zgradi SJB-a.

336. Pretresno vijeće konstatuje da su u noćnim satima 1. juna pripadnici srpskih snaga ispred škole u Velagićima premlatili i iz vatrenog oružja ubili dva muškarca, Huseina Bajrića i Ramiza

Zukića; zatim da su oko 23:30 sata pripadnici srpskih snaga ispred škole postrojili i pobili približno 74 civilna zatočenika. Te su žrtve bili stanovnici Vojića, Nežića, Častovića i Hadžića u opštini Ključ, kojima su pripadnici milicije bosanskih Srba rekli da dođu na kontrolni punkt u Velagićima. Oni su uhapšeni i zatočeni u zgradi mjesne škole u Velagićima. Pretresno vijeće je saslušalo svjedočenje svjedoka ST017, koji je bio jedan od ljudi koji su toga dana uhapšeni. On je detaljno opisao šta je toga dana vidio i čuo u školi i Pretresno vijeće ga prihvata kao vjerodostojnog svjedoka. Pretresno vijeće se uvjerilo da niko od zatočenih stanovnika tih sela nije posjedovao oružje. Svi leševi pronađeni u masovnoj grobnici Lanište 2 pripadali su stanovnicima opštine Ključ i radilo se o muškarcima civilima muslimanske nacionalnosti ili licima koja nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Pretresno vijeće ima u vidu da je 3. juna 1992. godine jedan istražni sudija proveo istragu u vezi s ubistvima od 1. juna 1992. godine. Pretresno vijeće takođe ima u vidu da je u vezi s tim ubistvima uhapšeno nekoliko vojnika VRS-a. Međutim, oni su ubrzo pušteni i nijedan od njih nije optužen za te zločine. Pretresno vijeće se uvjerilo da je 1. juna 1992. godine ubijeno približno 76 žrtava. Pretresno vijeće je bilo u mogućnosti da identifikuje 71 od tih lica, kako je konkretno navedeno u Dodatku II Presude.

337. Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici milicije iz podstanice Sanica u Ključu i vojnici VRS-a pod komandom Jovana Kevca 10. jula 1992. godine u Gornjim Biljanima i Donjim Biljanima izveli operaciju "čišćenja". Pretresnom vijeću je dostavljena službena zabilješka u kojoj su opisane akcije koje su milicija i vojska toga dana izvele u Biljanima. Muškarce i žene muslimanske nacionalnosti odveli su iz njihovih domova i pritvorili u školu u Biljanima. Pretresno vijeće zaključuje da je u dvjema učionicama te škole bilo zatvoreno 120 do 150 muškaraca. Nakon što je nekolicina njih pogubljena, preostale muškarce i žene su izveli iz škole i ukrkali u autobuse kojima su ih vratili u Ključ. Kad su autobusi bili puni, one koji su još čekali da se ukrcaju odveli su na stranu i postrijeljali. Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici srpske milicije i vojnici VRS-a u operacijama "čišćenja" u Biljanima izvedenim 10. jula 1992. godine ubili najmanje 144 muškarca. Pretresno vijeće zaključuje da su 142 od tih lica identifikovani kao žrtve koje su već imenovane, kako se detaljno navodi u Dodatku II Presude.

338. Pretresno vijeće zaključuje da je značajan broj lica koja su prije rata živjela u opštini Ključ protjeran iz svojih domova i iz opštine u periodu od maja 1992. do januara 1993. godine. Pretresno vijeće je saslušalo svjedočenje Ajiza Bečića, koji je rekao da su srpske snage njegovu porodicu i druge Muslimane i Hrvate smjestile u 11 autobusa i 11 kamiona i natjerale ih da napuste opštinu. On je u svom svjedočenju izjavio da su na mjestu odlaska bile prisutne kako milicija tako i vojska. Po njegovoj procjeni, iz Ključa je protjerano 2.500 Muslimana i Hrvata. Jedan broj tih ljudi su poslali u Travnik i tamo pustili, a druge su autobusom ili pješke poslali u logor Manjača u

Prijedoru. Na hiljade stanovnika Sanice, Velagića, Peći i Humića, kao i svi stanovnici Sokolova i Gornjeg Ribnika, napustili su Ključ do januara 1993. godine. Pretresno vijeće konstatuje da su ti stanovnici otišli zbog napada, hapšenja bez naloga i drugih diskriminatornih mjera koje su im nametnule srpske vlasti.

339. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage 1992. godine razorile gradsku džamiju u Ključu, staru džamiju u Humićima, džamiju u Pudinom Hanu, džamiju u Sanici i džamiju u Biljanima. Međutim, iako je džamija u Krasuljama uništena, nije izvedeno dovoljno dokaza u vezi s počiniocima. Takođe, iako ima dokaza da su katoličku crkvu u Ključu uništile srpske snage, to je urađeno u januaru ili februaru 1993. godine, što je izvan perioda na koji se odnosi Optužnica. Osim toga, tokom 1992. godine srpske snage su paljevinom i podmetanjem eksploziva potpuno uništile ili teško oštetile na hiljade kuća u vlasništvu Muslimana i najmanje četiri muslimanska spomenika u Ključu. Nije dokazano da su uništene džamija u Donjem Budelju ili džamija u Velagićima.

4. Pravni zaključci

340. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da je između djela srpskih snaga u Ključu i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kako je detaljno opisano dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

341. Pretresno vijeće zaključuje da su djela srpskih snaga u Ključu bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Pretresno vijeće se uvjerilo da su srpske snage izvele napad koji je bio usmjeren protiv civilnog stanovništva u Ključu. Hapšenja bez naloga koja su počela 27. maja 1992. godine, zatočavanje Muslimana i Hrvata i oduzimanje njihove imovine koje su vršile srpske snage pokazuju da su ti napadi bili veoma organizovani i da su izvedeni sistematski. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage barem od sredine maja do avgusta 1992. godine pljačkale stambene i privredne objekte poslije napada na muslimanske i hrvatske dijelove Ključa. Pretresno vijeće zaključuje da su napadi na civilno stanovništvo bili rasprostranjeni i sistematski. Djela koja su srpska milicija i paravojne snage počinile nad muslimanskim i hrvatskim civilnim stanovništvom bila su dio tog napada, a s obzirom na stepen organizovanosti napada, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioci znali da je napad bio u toku i da su njihova djela dio tog napada.

342. Pretresno vijeće stoga zaključuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni.

343. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su 1. juna 1992. godine srpske snage ubile približno 76 Muslimana u staroj školi u Velagićima. Pretresno vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici srpske milicije i vojnici VRS-a 10. jula 1992. godine izveli operacije "čišćenja" u

Biljanima, u kojima su pobili najmanje 144 muškaraca Muslimana. Podsjećajući na zaključak da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage počinile ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

344. Pretresno vijeće smatra da su gore navedena ubistva izvršena u relativno kratkom vremenskom periodu, na sličan način i na lokacijama unutar opštine Ključ. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su ubistva u Velagićima i Biljanima bila dio iste operacije. Broj žrtava ubistava u oba mjesta, kojih je bilo najmanje 220, dovoljno je velik da ispunjava uslove za istrebljenje. Međutim, Pretresno vijeće napominje da je, čak i ako se razmatraju zasebno, broj žrtava i u jednom i u drugom ubistvu bio dovoljno velik da bi ti uslovi bili ispunjeni. Stoga, podsjećajući na to da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioci svojim djelima počinili istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti.

345. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su Muslimani i Hrvati zbog napada koje su nad njima vršili pripadnici srpske milicije i paravojske u Osnovnoj školi "Nikola Mačkić" i u zgradi SJB-a u Ključu pretrpjeli teške tjelesne i duševne patnje i da su ti napadi izvedeni kao oblik zastrašivanja i diskriminacije. Shodno tome, Pretresno vijeće, podsjećajući na to da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, zaključuje da su srpska milicija i paravojska nad muslimanskim i hrvatskim stanovništvom Ključa počinile mučenje kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Budući da je konstatovalo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5, Pretresno vijeće, nadalje, konstatuje da su srpske snage nad zatočenicima u Ključu počinile druga nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti i okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

346. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće je zaključilo da su u periodu od maja do decembra 1992. godine srpske snage uklonile na hiljade muslimanskih i hrvatskih stanovnika Ključa iz njihovih domova. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su srpske snage uklonile Muslimane i Hrvate iz Ključa, gdje su oni zakonito boravili, putem protjerivanja i drugih oblika prisile ili djelima zastrašivanja i bez osnova koje dopušta međunarodno pravo. Muslimani i Hrvati su uklonjeni unutar državne granice (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao i slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje prebivališta i zajednice, bez ikakvih garancija u pogledu mogućnosti budućeg povratka, zbog čega su žrtve pretrpjele teške duševne povrede. Pošto je zaključilo da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage u periodu od maja do decembra 1992. godine nad hrvatskim i muslimanskim stanovništvom Ključa počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti. Nema dovoljno dokaza o tome da su žrtve uklonjene preko *de jure* ili *de*

facto granice, tako da Pretresno vijeće ne smatra da su srpske snage počinile deportaciju kao zločin protiv čovječnosti.

347. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage protivpravno zatočavale Muslimane i Hrvate. Srpska milicija i paravojska su tokom i poslije napada na Ključ priosvojile ili opljačkale znatnu količinu imovine Muslimana i Hrvata. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage bezobzirno razarale muslimanske i hrvatske dijelove opštine Ključ. Srpske snage su 1992. godine uništile gradsku džamiju u Ključu, staru džamiju u Humićima, džamiju u Pudinom Hanu, džamiju u Sanici, džamiju u Biljanima i na hiljade kuća u vlasništvu Muslimana. Od početka maja 1992. godine pa nadalje, srpske snage su Muslimanima i Hrvatima u Ključu nametnule restriktivne i diskriminatorne mjere tako što su uklonile kadrove muslimanske nacionalnosti sa zvaničnih položaja u Ključu i ograničile slobodu kretanja Muslimanima i Hrvatima.

348. Pretresno vijeće zaključuje da su djelima u kojima se govori gore u tekstu u vezi s tačkama 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice - kao i protivpravnim zatočavanjem, stvaranjem i održavanjem nehumanih životnih uslova, pljačkanjem imovine, bezobzirnim razaranjem gradova i sela, uključujući uništavanje ili hotimično nanošenje štete objektima namijenjenim religiji i drugim kulturnim objektima, te nametanjem i održavanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera - narušena i uskraćena temeljna prava Muslimana i Hrvata, definisana međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom. Ta djela su bila i činjenično diskriminatorna jer su bila selektivno i sistematski usmjerena protiv lica određene nacionalnosti. Na osnovu obrasca ponašanja srpskih snaga u Ključu, kao što su verbalno zlostavljanje i nazivanje zatočenih Muslimana i Hrvata pogrđnim izrazima, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage ta djela izvršile s namjerom da diskriminišu Muslimane i Hrvate zbog njihove nacionalne pripadnosti.

349. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad Muslimanima i Hrvatima u opštini Ključ počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

350. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su u periodu od aprila do decembra 1992. godine srpske snage u opštini Ključ počinile zločine koji se optuženima stavljaju na teret u tačkama 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice

D. Kotor-Varoš

1. Navodi Optužnice

351. Mićo Stanišić i Stojan Župljanin se u Optužnici terete za sljedeće zločine koji su, prema navodima, počinjeni u opštini Kotor-Varoš u vrijeme i na mjestima kako je dolje konkretno navedeno.

352. Pod tačkom 1, optuženi se terete za progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) lišavanja života, kako je dolje konkretno navedeno u vezi s tačkama 2, 3 i 4;⁷³³ (b) mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela, kako je dolje konkretno navedeno u vezi s tačkama 5, 6, 7 i 8;⁷³⁴ (c) protivpravnog zatočenja u zgradi SJB-a u Kotor-Varošu, zatvoru u Kotor-Varošu i u pilani;⁷³⁵ (d) uspostavljanja i održavanja nehumanih životnih uslova tokom istih perioda u istim zatočeničkim objektima, uključujući propuštanje da se obezbijedi adekvatan smještaj ili zaklon, hrana ili voda, zdravstvena njega i higijenski sanitarni uslovi;⁷³⁶ (e) prisilnog premještanja i deportacije;⁷³⁷ (f) prisvajanja i pljačkanja imovine tokom napada na nesrpske dijelove gradova Kotor-Varoša, Vrbanjaca, Dabovaca, Hanifića, Plitske i Večića, barem od juna i avgusta 1992. godine, u zatočeničkim objektima i tokom deportacija ili prisilnog premještanja;⁷³⁸ (g) bezobzirnog razaranja sela i područja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, uključujući razaranje mjesne katoličke crkve, džamije u Hrvaćanima, džamije u Hanifićima, stare džamije u Večićima, nove džamije u Večićima, džamije u Vrbanjcima, džamije u Vraniću, džamije u Ravnama, džamije u Donjoj Varoši i džamije u Hadrovićima, u periodu od barem juna do novembra 1992. godine; i pljačkanja stambenih i privrednih objekata u nesrpskim dijelovima gradova Kotor-Varoša, Vrbanjaca, Dabovaca, Hanifića, Plitske i Večića, barem od juna do avgusta 1992. godine;⁷³⁹ i (h) nametanja diskriminatornih mjera poslije preuzimanja vlasti u Kotor-Varošu 10. juna 1992. godine ili oko tog datuma.⁷⁴⁰ Sva osnovna djela progona, kako se navodi, počinile su srpske snage nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima.⁷⁴¹

353. Pod tačkama 2, 3 i 4, optuženi se terete za ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i za istrebljivanje, kao zločin protiv čovječnosti, koje su srpske

⁷³³ Optužnica, par. 26(a), 26(b), 27(a), 27(b), Prilozi A br. 2.1, B br. 3.2.

⁷³⁴ Optužnica, par. 26(c), 26(d), 27(c), 27(d), Prilozi A br. 2.1, D br. 4.1-4.3.

⁷³⁵ Optužnica, par. 26(e), 27(e), Prilog C br. 4.1-4.3.

⁷³⁶ Optužnica, par. 26(f), 27(f), Prilog C br. 4.1-4.3.

⁷³⁷ Optužnica, par. 26(g), 27(g).

⁷³⁸ Optužnica, par. 26(h), 27(h), Prilog F br. 3.

⁷³⁹ Optužnica, par. 26(i), 27(i), Prilozi E br. 3, F br. 3.

⁷⁴⁰ Optužnica, par. 26(j), 27(j), Prilozi G br. 3.

⁷⁴¹ Optužnica, par. 26, 27.

snage nad Muslimanima i Hrvatima počinile: (a) dana 25. juna 1992. godine u Kotor-Varošu, na putu prema Domu zdravlja, i ispred Doma zdravlja; i (b) od juna do septembra 1992. godine u zatvoru u Kotor-Varošu, gdje je više muškaraca umrlo od posljedica premlaćivanja.⁷⁴²

354. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8, optuženi se terete za sljedeće: (a) mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i (c) nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti; te zločine su počinile srpske snage nad nesrpskim stanovništvom u zgradi SJB-a u Kotor-Varošu barem od juna do septembra 1992. godine, u zatvoru u Kotor-Varošu barem od juna do kraja 1992. godine, u pilani u Kotor-Varošu barem tokom avgusta 1992. godine, i 25. juna 1992. godine na putu prema Domu zdravlja u Kotor-Varošu i ispred njega.⁷⁴³

355. Pod tačkama 9 i 10 optuženi se terete za sljedeće: deportaciju i prisilno premještanje (druga nehumana djela), kao zločine protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile tokom preuzimanja vlasti u Kotor-Varošu dana 10. juna 1992. godine ili oko tog datuma nad stanovništvom, bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima.⁷⁴⁴

2. Analiza dokaza

(a) Kontekst

356. Opština Kotor-Varoš nalazi se u sjeverozapadnom dijelu BiH. Prema zapadu se graniči s opštinom Skender-Vakuf, prema istoku s opštinom Teslić, prema sjeveru s opštinom Čelinac i prema zapadu s opštinom Travnik.⁷⁴⁵ Godine 1991. u opštini Kotor-Varoš je živjelo 14.056 Srba (38%), 11.090 Muslimana (30%) i 10.695 Hrvata (29%), dok je preostalo stanovništvo bilo drugih ili nepoznatih nacionalnosti.⁷⁴⁶ Godine 1995. u Kotor-Varošu je živjelo približno 14.000 Srba (83.3%), 1.800 Muslimana (10.7%) i 1.000 Hrvata (6%).⁷⁴⁷ Odjeljenje za demografiju tužilaštva procijenilo je da su približno 7.964 osobe muslimanske nacionalnosti i 7.876 osoba hrvatske nacionalnosti koje su 1991. godine stanovale u opštini Kotor-Varoš bile raseljene osobe ili izbjeglice 1997. godine.⁷⁴⁸

⁷⁴² Optužnica, par. 29-30, Prilozi A br. 2.1, B br. 3.2; Konačan spisak žrtava, br. 2.1, 3.2.

⁷⁴³ Optužnica, par. 32-36, Prilozi A br. 2.1, D br. 4.1-4.3.

⁷⁴⁴ Optužnica, par. 37-41, Prilozi F br. 3, G br. 3.

⁷⁴⁵ Dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

⁷⁴⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1195. V. *takođe* Nedeljko Đekanović, 7. oktobar 2009. godine, T. 974; dokazni predmet P65, Mapa sa nacionalnim sastavom stanovništva Kotor-Varoša; dokazni predmet P1626, Rezime podataka o nacionalnom sastavu, pripremljen za predmet *Stanišić i Župljanin*, str. 2-3; svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brdanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17664 (povjerljivo).

⁷⁴⁷ Dokazni predmet P1626, Rezime podataka o nacionalnom sastavu, pripremljen za predmet *Stanišić i Župljanin*.

⁷⁴⁸ Dokazni predmet P1627, Izvještaj vještakinje Tabeau i drugih, str. 102, 106.

357. Među istaknutim ličnostima u Kotor-Varošu prije preuzimanja vlasti bili su: Savo Tepić, Srbin i načelnik SJB-a Kotor-Varoš; Nedeljko Marić, Hrvat i komandir SJB-a Kotor-Varoš; Muhamed Sadiković, Musliman i pomoćnik komandira SJB-a Kotor-Varoš; Manojlo Tepić, Srbin i komandant TO-a; Nedeljko Đekanović, Srbin i vođa SDS-a u Kotor-Varošu, pripadnik SNO-a i predsjednik Kriznog štaba; Anto Mandić, Hrvat i predsjednik opštine Kotor-Varoš, koji je također predsjedavao SO-om; i Fikret Đikić, Musliman i vođa SDA.⁷⁴⁹

(b) Preuzimanje vlasti

358. Prije opštinskih izbora u Kotor-Varošu 1991. godine mnogi položaji u organima vlasti su držali Srbi. Poslije izbora 1991. godine došlo je do pokušaja da se položaji u organima vlasti podijele prema izbornim rezultatima i nacionalnoj strukturi u Kotor-Varošu; međutim, svaka politička stranka je nastojala da dobije što je više moguće položaja.⁷⁵⁰ Mnogi od položaja na kojima su ranije bili Srbi preraspoređeni su drugim strankama. Srpski predstavnici u SO formalno su prihvatili ovaj aranžman, ali je i dalje bilo situacija u kojima su skupštine raspuštane zbog toga što je bilo nezadovoljstva načinom raspodjele položaja.⁷⁵¹ Negdje u martu ili aprilu 1992. godine, poslije prvih incidenata u kojima su ranjeni civili, muslimanski predstavnici su prestali da učestvuju u radu SO.⁷⁵²

359. Negdje poslije decembra 1991. godine, formirana je Skupština srpskog naroda Opštine Kotor-Varoš. Ta Skupština se prije 11. juna 1992. godine povremeno sastajala na mjestima sa srpskom većinom u Kotor-Varošu. SDS je i dalje učestvovao u radu zajedničke SO do maja 1992. godine.⁷⁵³

360. Dana 18. marta 1992. godine, 122. brigada JNA premjestila je svoje jedinice iz Slavonije na područje oko Skender-Vakufa, Maslovara i planine Borje.⁷⁵⁴ 122. brigada JNA postala je 22. laka pješadijska brigada VRS-a u procesu koji je trajao nekoliko mjeseci.⁷⁵⁵ 122. brigada JNA dobila je zadatak da od stanovništva zaplijeni oružje koje je bilo u nezakonitom posjedu.⁷⁵⁶ Slobodan

⁷⁴⁹ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 730-731 (povjerljivo); Nedeljko Đekanović, 7. oktobar 2009. godine, T. 1008.

⁷⁵⁰ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17669-17670 (povjerljivo).

⁷⁵¹ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17677-17678 (povjerljivo); 16. juni 2003., T. 17672 (povjerljivo).

⁷⁵² Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17672 (povjerljivo).

⁷⁵³ Nedeljko Đekanović, 7. oktobar 2009. godine, T. 1008-1010 i 8. oktobar 2009. godine, T. 1066-1067; dokazni predmet P15, Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 19. decembar 1991. godine, str. 7.

⁷⁵⁴ Svjedok ST197, 7. septembar 2010. godine, T. 14338-14339 (povjerljivo).

⁷⁵⁵ Svjedok ST197, 7. septembar 2010., T. 14343-14344, 14353 (povjerljivo); Nenad Krejić, 2. septembar 2010. godine, T. 14109-14110.

⁷⁵⁶ Svjedok ST197, 19. oktobar 2010. godine, T. 16218-16220 (povjerljivo).

Župljanin, Srbin, bio je lokalni komandant 22. lake pješadijske brigade u Kotor-Varošu. Pukovnik Peulić, Srbin, bio je sveukupni komandant te brigade.⁷⁵⁷

361. Do aprila 1993. godine, 1. krajiški korpus formirao je 24 lake pješadijske brigade. Kako je rekao Ewan Brown, 1. kotorvaroška laka pješadijska brigada je aktivno učestvovala u većini vojnih operacija u Kotor-Varošu, zajedno s elementima 22. lake pješadijske brigade, Čelinačke lake pješadijske brigade i MUP-a.⁷⁵⁸

362. Na sastanku SNO-a Kotor-Varoša održanom 7. aprila 1992. godine Anto Mandić se požalio da je oružje iz skladišta TO-a premješteno u kasarnu Mali Logor u Banjoj Luci. Manojlo Tepić je izjavio da su ono premješteno po naređenju komande štaba u Banjoj Luci zbog bezbjednosne situacije u Kotor-Varošu i da bi moglo biti smjesta vraćeno ako to bude potrebno.⁷⁵⁹

363. U prvoj polovini aprila 1992. godine, u CSB-u Banja Luka održan je sastanak kojem je predsjedavao Stojan Župljanin. Na tom sastanku predstavnici Muslimana i Hrvata su pozvani da ostanu lojalni vlastima RS-a i rečeno im je da će od njih biti zatraženo da potpišu svečanu izjavu u tom smislu. Predstavnici Muslimana i Hrvata nisu prihvatili taj poziv. Dok je svjedok ST258 izlazio sa sastanka, Stojan Župljanin je predsjedniku opštine Kotor-Varoš govorio "sad vi udarite rukama od sto i izvolite gore riješiti situaciju, [...], evo sad nek bude zapovjednik Hrvatima - Nedeljko, nek bude Muslimanima – Muhamed, a Srbima - Savo" u Kotor-Varošu. Svjedok ST258 je riječi Stojana Župljanina protumačio kao da se može iznaći političko rješenje za međunacionalne napetosti u Kotor-Varošu. Na tom sastanku rješenje nije pronađeno.⁷⁶⁰

364. Poslije toga, održana su tri do četiri sastanka SNO-a, na kojima su učestvovali predstavnici vojske, civilnih vlasti i političari. Još nije bilo pronađeno političko rješenje za stanje u opštini. Kasnije je organizovana debata između tri političke stranke u Kotor-Varošu kako bi se raspravljalo o stanju stvari u opštini. Ta debata je iznenada okončana kada je Nedeljko Đekanović održao govor u kom je rekao "[v]i htjeli–ne htjeli, bićemo Republika Srpska."⁷⁶¹

365. Krajem aprila ili početkom maja 1992. godine, sazvan je sastanak u Domu penzionera Kotor-Varošu, na kojem je od zaposlenih u SJB-u Kotor-Varoš zatraženo da potpišu svečanu izjavu

⁷⁵⁷ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 736-737 (povjerljivo); Obrad Bubić, 16. novembar 2011. godine, T. 25895-25896 i 17. novembar 2011. godine, T. 25974-25975.

⁷⁵⁸ Ewan Brown, 12. januar 2011. godine, T. 18717-18718 i 17. januar 2011. godine, T. 18787-18788; dokazni predmet P1803, Izveštaj vještaka Browna, str. 74, 131, 138, 177-178; dokazni predmet P1787, Zapovijest Komande Lake pješadijske brigade, izdata vodu minobacača 82mm, 23. juli 1992. godine, str. 2.

⁷⁵⁹ Dokazni predmet P72, Izvod iz zapisnika sa 13. sjednice Savjeta za narodnu bezbjednost Kotor-Varoša, 7. april 1992. godine.

⁷⁶⁰ Svjedok ST258, 18. novembar 2010. godine, T. 17542-17544, 17546-17547 (povjerljivo). V. *takođe* dokazni predmet P72, Izvod iz zapisnika sa 13. sjednice Savjeta za narodnu bezbjednost Kotor-Varoša, 7. april 1992. godine, str. 2.

⁷⁶¹ Svjedok ST258, 18. novembar 2010. godine, T. 17544-17547 (povjerljivo).

o tome da su spremni da ostanu na dužnostima u okviru "Ministarstva Srpske Republike Bosne i Hercegovine". Tom sastanku su prisustvovali svi uniformisani pripadnici SJB-a Kotor-Varoš. Dragan Raljić, srpski milicioner koji je prisustvovao tom sastanku, ne sjeća se da je ijedan član viših ešalona MUP-a prisustvovao tom sastanku. Kako je rekao Raljić, zaposleni u SJB-u Kotor-Varoš nisu bili prisiljeni da potpišu tu izjavu. Na tom sastanku se vodila rasprava o tome ko će potpisati izjavu a ko neće, ali je ubrzo poslije toga sastanak okončan.⁷⁶²

366. Tokom aprila i maja 1992. godine, javne ustanove u Kotor-Varošu, kao što su socijalne i zdravstvene službe i finansijske i poštanske službe, počele su da primaju uputstva iz svojih centrala u Banjoj Luci.⁷⁶³ SJB Kotor-Varoš je takođe slijedio naređenja CSB-a Banja Luka. Međutim, za razliku od većine SJB-ova u ARK-u, službenici SJB-a Kotor-Varoš nastavili su da nose oznake Vlade BiH do 11. juna 1992. godine.⁷⁶⁴

367. Srpski krizni štab Kotor-Varošu formiran je mnogo prije juna 1992. godine, još dok je trajao sukob Hrvatskoj.⁷⁶⁵ Krizni štab Kotor-Varoš preimenovao se u "Ratno predsjedništvo" 7. jula 1992. godine.⁷⁶⁶ Formiran je i srpski regionalni Krizni štab i sastao se u Banjoj Luci prije 11. juna 1992. godine. Predstavnicima iz Kotor-Varoša redovno su prisustvovali sastancima regionalnog Kriznog štaba, izuzev tokom juna, kad put od Kotor-Varoša do Banje Luke nije bio siguran zbog izbijanja nasilja. Nedeljko Đekanović, predsjednik srpskog Kriznog štaba u Kotor-Varošu, na nekim sastancima regionalnog Kriznog štaba vidio je Stojana Župljanina, a na jednom takvom sastanku vidio je i generala Momira Talića. On je zatražio pomoć regionalnog Kriznog štaba u vezi s pojačanjem u ljudstvu radi preuzimanja vlasti u Kotor-Varošu. On je takve zahtjeve takođe podnio neposredno Stojanu Župljaninu, vojsci i stanici milicije.⁷⁶⁷

368. Uoči preuzimanja vlasti došlo je do pojačanja napetosti u Kotor-Varošu. Svaka etnička grupa je imala svoje straže i postavila je barikade. Kružile su priče da će jedna od te tri aktivne stranke uskoro preuzeti vlast u Kotor-Varošu.⁷⁶⁸ Prije preuzimanja vlasti bile su prisutne razne vojne formacije.⁷⁶⁹ Svaka etnička grupa se naoružavala,⁷⁷⁰ tako da su se te grupe u svakom selu ili

⁷⁶² Dragan Raljić, 29. juni 2010. godine, T. 12396-12399; dokazni predmet 2D18, Telegram Stojana Župljanina upućen svim stanicama javne bezbjednosti, u vezi sa svečanim izjavama, 16. april 1992. godine.

⁷⁶³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1196.

⁷⁶⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1197.

⁷⁶⁵ Nedeljko Đekanović, 7. oktobar 2009. godine, T. 1008 i 8. oktobar 2009. godine, T. 1067; dokazni predmet P15, Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 19. decembar 1991. godine, str. 7.

⁷⁶⁶ Nedeljko Đekanović, 9. oktobar 2009. godine, T. 1138; dokazni predmet P87, Zapisnik sa 63. sjednice Kriznog štaba Kotor-Varoša, 7. juli 1992. godine.

⁷⁶⁷ Nedeljko Đekanović, 8. oktobar 2009. godine, T. 1067-1070.

⁷⁶⁸ Nedeljko Đekanović, 14. oktobar 2009. godine, T. 1443-1446; Obrad Bubić, 16. novembar 2011. godine, T. 25893-25895.

⁷⁶⁹ Nedeljko Đekanović, 14. oktobar 2009. godine, T. 1453.

⁷⁷⁰ Svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 733-734; Obrad Bubić, 16. novembar 2011. godine, T. 25893-25895.

gradu postepeno pretvarale u oružane formacije.⁷⁷¹ Srbi su se naoružavali odazivajući se na mobilizacijske pozive TO-a i izdavano im je oružje. Većina Muslimana i Hrvata nisu se odazivali na mobilizacijske pozive; oni su kupovali oružje od vojnika koji su se vraćali s fronta u Hrvatskoj ili od Srba koji su imali pristup službenom oružju.⁷⁷² Svjedok ST241, nesrbin, nije se odazvao na mobilizacijski poziv TO-a, ali ga nisu ponovo pozvali kada su na stadionu u Banjoj Luci dijelili oružje.⁷⁷³ Svjedok ST019 je u svom svjedočenju rekao da se naoružavanje Muslimana vršilo na pojedinačnoj osnovi, a ne posredstvom stranaka poput SDA.⁷⁷⁴

369. Muslimane su putem saopštenja u medijima podsticali da predaju oružje.⁷⁷⁵ Kad je istekao rok za predaju oružja do 14. maja, 1. krajiški korpus i milicija izveli su operacije u cilju razoružanja Muslimana i Hrvata.⁷⁷⁶

370. U junu 1992. godine, Srbi su planirali da izvrše preuzimanje vlasti.⁷⁷⁷ Dana 8. ili 9. juna 1992. godine, u CSB-u Banja Luka održan je sastanak s predstavnicima opštine Kotor-Varoš, predstavnicima vojske i Stojanom Župljaninom. Na tom sastanku je bilo riječi o pogoršanoj političkoj i vojnoj situaciji u opštini. Konkretno, pomenuta je činjenica da su Muslimani u Vrbancima presjekli put Banja Luka–Kotor-Varoš, činjenica da se sve etničke grupe naoružavaju, kao i potreba da se pruži pomoć miliciji u Kotor-Varošu.⁷⁷⁸ Krizni štab u Kotor-Varošu je zatražio pomoć CSB-a Banja Luka u vezi s preuzimanjem vlasti. Reagujući na to, CSB Banja Luka je poslao jednu jedinicu Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka, koju je predvodio Slobodan Dubočanin, a u čijem sastavu je u to vrijeme bilo 30 do 40 dobro obučanih ljudi, da pomogne u preuzimanju vlasti u Kotor-Varošu.⁷⁷⁹ Iako su pripadnici CSB-a Banja Luka obično nosili plave i sive maskirne uniforme i plave beretke,⁷⁸⁰ pripadnici Dubočaninove jedinice često su nosili svjetlije zelene maskirne uniforme i crvene beretke.⁷⁸¹ Neki svjedoci su takođe uočili da pripadnici

⁷⁷¹ Obrad Bubić, 16. novembar 2011. godine, T. 25896-25897. V. *takođe* svjedok ST197, 20. oktobar 2010. godine, T. 16249-16250.

⁷⁷² Svjedok ST027, 2 oktobar 2009. godine, T. 732-734; svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17691 (povjerljivo).

⁷⁷³ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16939-16940.

⁷⁷⁴ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17694 (povjerljivo).

⁷⁷⁵ Svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16 juni 2003. godine, T. 17641-17642 (povjerljivo).

⁷⁷⁶ Dokazni predmet P1803, Izvještaj vještaka Browna, str. 66-67.

⁷⁷⁷ Nedeljko Đekanović, 7. oktobar 2009. godine, T. 1038-1039.

⁷⁷⁸ Svjedok ST197, 8. septembar 2010. godine, T. 14406-14407, 14409-14416.

⁷⁷⁹ Nedeljko Đekanović, 7. oktobar 2009. godine, T. 1039-1041; Nedeljko Đekanović, 15. oktobar 2009. godine, T. 1495-1504; Dragan Raljić, 29. juni 2010. godine, T. 12395; činjenica o kojoj je presuđeno 522. V. *takođe* dokazni predmet P76, Izvještaj grupe "Miloš" o preuzimanju vlasti u Kotor-Varošu od strane SDS-a, 9. juni 1992. godine.

⁷⁸⁰ Dragan Raljić, 29. juni 2010. godine, T. 12394-12396; svjedok SZ003, 21. septembar 2011. godine, T. 24524-24531; svjedok SZ002, 8. novembar 2011. godine, T. 25417-25425 (povjerljivo); dokazni predmet P1393, Transkript video-snimka smotre policije, održane 12. maja 1992. godine u Banjoj Luci, minuta 45:40.

⁷⁸¹ Svjedok ST012, 1. oktobar 2009. godine, T. 679 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17633-17634 (povjerljivo); Nedeljko Đekanović, 9. oktobar 2009. godine, T. 1169-1173; dokazni predmet P98, Fotografija s oznakama koje je unio Nedeljko Đekanović; svjedok ST197, 8. septembar 2010. godine, T. 14450-14452; dokazni predmet P1579, Transkript video-snimka "Zelenih beretki" i policije u Kotor-Varošu, stanje na brojaču: 5:40 i

Dubočaninove jedinice nose šešire sa širim obodom i ambleme sa "četiri S" ili "ćirilicnim S".⁷⁸² Pretresno vijeće napominje da je dokaze o sastavu Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka i o tome ko je bio ovlašten da njim komanduje razmotrilo u poglavlju ove Presude posvećenom navodnom učešću Stojana Župljanina u udruženom zločinačkom poduhvatu.

371. Prije preuzimanja vlasti, sve linije komunikacija funkcionisale su normalno. Dana 11. juna 1992. godine i sedam do deset dana poslije toga, telefonske i teleprinterske veze nisu funkcionisale normalno; moguća je bila samo komunikacija putem radija. Poslije početnih sedam do deset dana po preuzimanju vlasti i dalje je bilo teškoća prilikom slanja poruka i depeša zbog stalnih nestanaka struje.⁷⁸³ Međutim, radio-veza je i dalje bila moguća.⁷⁸⁴ Načelnik stanice milicije u Kotor-Varošu, zamjenik komandira, načelnik kriminalističke službe i dežurni oficir imali su specijalnu telefonsku liniju registrovanu u pošti, koja je služila kao zatvorena mreža.⁷⁸⁵ Načelnik milicije u Kotor-Varošu, Savo Tepić, koristio je tu liniju za kontakt sa svojim nadređenima u Banjoj Luci. Za prenos poruka između Kotor-Varoša i Banje Luke jednom ili dvaput sedmično korištena je i kurirska služba.⁷⁸⁶ U junu 1992. godine, otprilike u vrijeme preuzimanja vlasti, Tepić je često prisustvovao sastancima u CSB-u Banja Luka koje je sazivao Stojan Župljanin.⁷⁸⁷

372. Dana 11. juna 1992. godine, dan poslije preuzimanja vlasti, grad Kotor-Varoš bio je pun uniformisanog ljudstva – neki su bili u sivomaslinastim maskirnim uniformama, neki u svjetlijim maskirnim uniformama jedinice Slobodana Dubočanina, neki u redovnim uniformama milicije, a neki u plavim maskirnim uniformama.⁷⁸⁸ Srpska zastava je po prvi put izvješena ispred SJB-a Kotor-Varoš.⁷⁸⁹ Istaknuti građani nesrpske nacionalnosti, uključujući nesrpske milicionere, bili su uhapšeni; neki su odvedeni u CSB Banja Luka.⁷⁹⁰

9:18. Pretresno vijeće napominje da su svjedoci uopšteno pominjali pripadnike odreda specijalne policije CSB-a Banja Luka kao "specijalce" ili "specialiste". Svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003., T. 17617-17618 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000., str. 3 (povjerljivo); svjedok ST258, 18. novembar 2010. godine, T. 17550-17551, 17551-17556 (povjerljivo); svjedok ST013, 9. oktobar 2009. godine, T. 1210-1213; svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 10-11 (povjerljivo); svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16949; Dragan Raljić, 30. juni 2010. godine, T. 12438-12440. V. *takođe* usaglašene činjenice 523, 525.

⁷⁸² Svjedok ST013, 9. oktobar 2009. godine, T. 1210-1213; svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 10-11 (povjerljivo); dokazni predmet P1579, Transkript video-snimka "Zelenih beretki" i policije u Kotor-Varošu, stanje na brojaču: 5:40 i 9:18; svjedok ST012, 1. oktobar 2009. godine, T. 679 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000. godine, str. 3 (povjerljivo).

⁷⁸³ Dragan Raljić, 29. juni 2010. godine, T. 12399-12401.

⁷⁸⁴ Dragan Raljić, 29. juni 2010. godine, T. 12402-12403.

⁷⁸⁵ Dragan Raljić, 29. juni 2010. godine, T. 12403-12404. Dragan Raljić je izjavio da je zamjenik komandanta možda imao specijalnu telefonsku liniju. Dragan Raljić, 29. juni 2010. godine, T. 12403.

⁷⁸⁶ Dragan Raljić, 29. juni 2010. godine, T. 12406-12407.

⁷⁸⁷ Dragan Raljić, 29. juni 2010. godine, T. 12417-12418; svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 739 (povjerljivo).

⁷⁸⁸ Dragan Raljić, 29. juni 2010. godine, T. 12394-12396; Dragan Raljić, 30. juni 2010. godine, T. 12421; svjedok ST197, 8. septembar 2010. godine, T. 14416-14417.

⁷⁸⁹ Svjedok ST258, 18. novembar 2010. godine, T. 17567 (povjerljivo); dokazni predmet P1579, Transkript video-snimka "Zelenih beretki" i policije u Kotor-Varošu, stanje na brojaču: 16:52.

⁷⁹⁰ Svjedok ST258, 18. novembar 2010. godine, T. 17550-17560, 17574 (povjerljivo); svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 739, 743-747 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000. godine, str. 2-3 (povjerljivo).

373. Kako je rekao svjedok ST197, tog istog dana formirana je 1. kotorvaroška laka pješadijska brigada. Manojlo Tepić, komandant TO-a, postao je komandant te lake brigade.⁷⁹¹ 1. laka pješadijska brigada bila je potčinjena 1. krajiškom korpusu.⁷⁹² Obrad Bubić je izjavio da je 1. laka pješadijska brigada formirana tek krajem juna 1992. godine.⁷⁹³ Međutim, Obrad Bubić je takođe izjavio da je bio pripadnik pozadinskog voda 1. lake pješadijske brigade, nije bio u stanju da navede koje je bilo istureno komandno mjesto, nije mogao imenovati sve čete u brigadi, i priznao je da ima malo saznanja u vezi s osnivanjem brigade.⁷⁹⁴ Pretresno vijeće će se osloniti na iskaz svjedoka ST197 u vezi s formiranjem 1. lake pješadijske brigade.

374. Dan poslije preuzimanja vlasti, u stanici milicije Kotor-Varoš viđene su mnoge uniformisane osobe. Neke su pripadale Specijalnom odredu milicije CSB-a Banja Luka, a predvodio ih je Slobodan Dubočanin.

375. Krizni štab je uveo policijski sat u Kotor-Varošu 12. juna 1992. godine. Provođenje policijskog sata prepušteno je miliciji i vojnim jedinicama.⁷⁹⁵ Nedeljko Đekanović je u svjedočenju rekao da Krizni štab nije imao mogućnost da izdaje naređenja vojsci ili miliciji ali, pošto su predstavnici milicije i vojske prisustvovali sastancima Kriznog štaba, mogle su se donositi zajedničke odluke koje su podrazumijevale da ih provodi milicija ili vojska.⁷⁹⁶ U jednoj odluci koju je donio Krizni štab Kotor-Varoša navedeno je da je "građanima" dozvoljena sloboda kretanja od 09:00 do 11:00 sati i da će ta odluka biti saopštena putem medija.⁷⁹⁷ Kako je rekao svjedok ST012, Radio Banja Luka i Televizija Banja Luka saopštili su da je hrvatskim i muslimanskim stanovnicima Kotor-Varoša dozvoljeno da izlaze iz kuća samo između 09:00 i 11:00 sati svakog dana.⁷⁹⁸

(i) Napadi na nesrpski dio grada i na okolna sela

⁷⁹¹ Svjedok ST197, 8. septembar 2010. godine, T. 14416-14417, 14424-14425 (povjerljivo); dokazni predmet P2418, Postavljenje Manojla Tepića za načelnika Lake pješadijske brigade Kotor-Varoš, 8. juni 1992. godine.

⁷⁹² Svjedok ST197, 8. septembra 2010. godine, T. 14425 (povjerljivo).

⁷⁹³ Obrad Bubić, 16. novembar 2011. godine, T. 25934.

⁷⁹⁴ Obrad Bubić, 16. novembar 2011. godine, T. 25940-25949; dokazni predmet P1787, Zapovijest Komande Lake pješadijske brigade iz Kotor-Varoša, izdata vodu minobacača 82mm, 23. juli 1992. godine.

⁷⁹⁵ Nedeljko Đekanović, 14. oktobar 2009. godine, T. 1416, 1468-1469; dokazni predmet 1D24, Naredba o uvođenju policijskog sata u Kotor-Varošu, 12. juni 1992. godine. V. *takođe* svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17637 (povjerljivo).

⁷⁹⁶ Nedeljko Đekanović, 15. oktobar 2009. godine, T. 1492-1495.

⁷⁹⁷ Dokazni predmet P44, Odluka o slobodnom kretanju građana Kotor-Varoša, 15. juni 1992. godine, str. 2 (povjerljivo).

⁷⁹⁸ Svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000. godine, str. 5 (povjerljivo).

376. Dana 11. i 12. juna 1992. godine, srpski vojnici u zelenim maskirnim uniformama napali su grad Kotor-Varoš, nagnavši mnoge Muslimane i Hrvate na bjekstvo u šumu. Poslije jedne sedmice, Muslimani i Hrvati su predali oružje i vratili se u grad.⁷⁹⁹

377. Preuzimanje vlasti od strane SDS-a postignuto je u junu 1992. godine napadima srpskih oružanih snaga na grad Kotor-Varoš i okolna sela, uključujući Večiće, Hrvaćane, Ravne, Hanifiće, i druga sela, koja su sva bila nastanjena Muslimanima ili Hrvatima.⁸⁰⁰ Srpske snage su naišle na otpor muslimanskih snaga, ali su u mnogim selima uspjele da prevladaju taj otpor. Kada su se muslimanski stanovnici u tim selima predali, srpske snage su ih lišile dragocjenosti i pobile neke od njih.⁸⁰¹ Većina mještana tih sela je na kraju pobjegla na susjedna područja.⁸⁰²

378. Snage VRS-a su u junu 1992. godine napale Kotor-Varoš i selo Vrbanjce,⁸⁰³ a druga sela u opštini Kotor-Varoš su kasnije granatirale. Prilikom ulaska u sela srpske snage su pljačkale i palile kuće.⁸⁰⁴

379. Vrbanjci su bili miješano selo s većinskim muslimanskim i hrvatskim stanovništvom.⁸⁰⁵ Dana 11. juna 1992. godine, više nesrba iz Vrbanjaca uhapšeno je i odvedeno u pravcu Kotor-Varoša.⁸⁰⁶ Naoružani Srbi s crvenim beretkama odveli su jedan broj muslimana iz Vrbanjaca u zgradu SJB-a u Kotor-Varošu.⁸⁰⁷ U avgustu 1992. godine, Slobodan Župljanin je izvijestio Ratno predsjedništvo Kotor-Varoša da se u Vrbanjcima vode operacije i da je na tom području ranjen jedan civil koji se zvao Mladen Momić.⁸⁰⁸

380. Selo Dabovci je udaljeno pet km od Kotor-Varoša. Svjedok ST056 je u svjedočenju rekao da je to selo bilo nastanjeno isključivo Muslimanima. Većina susjednih sela je bila miješanog nacionalnog sastava. Međutim, najbliže susjedno selo bilo je jedno srpsko selo u okolini Hrvaćana.⁸⁰⁹ Pretresno vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da su u selu Dabovci srpske snage – konkretno Beli orlovi i lokalni Srbi u maskirnim uniformama ili uniformama milicije s oznakama "četiri S" – često pljačkale muslimanske kuće.⁸¹⁰ Svjedok ST026 je u svjedočenju rekao

⁷⁹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1198.

⁸⁰⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 519.

⁸⁰¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1210.

⁸⁰² Činjenica o kojoj je presuđeno 519.

⁸⁰³ Činjenica o kojoj je presuđeno 540.

⁸⁰⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 539.

⁸⁰⁵ Obrad Bubić, 17. novembar 2011. godine, T. 25976-25977.

⁸⁰⁶ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17694 (povjerljivo).

⁸⁰⁷ Svjedok ST026, dokazni predmet P2123, Javna redigovana izjava svjedoka, 7. decembar 1995. godine, str. 2-3.

⁸⁰⁸ Dokazni predmet P1912, Izvod iz zapisnika sa 65. sjednice Ratnog predsjedništva Kotor-Varoša, 28. avgust 1992. godine.

⁸⁰⁹ Svjedok ST056, 1. oktobar 2009. godine, T. 609-610 (povjerljivo).

⁸¹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 542; svjedok ST026, dokazni predmet P2123, Javna redigovana izjava svjedoka, 7. decembar 1995. godine, str. 4.

da su dana 13. avgusta 1992. godine kuće u Dabovcima zapaljene.⁸¹¹ Pretresno vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu da su najmanje tri Muslimana iz Dabovaca ubijena nakon što su srpske snage sredinom avgusta 1992 godine uništile njihovo selo. Muškarci, koji su svi bili civili, odvedeni su na jedno obližnje mjesto na kojem su ih vojnici pogubili po kratkom postupku.⁸¹² Dragan Raljić je u svjedočenju rekao da je samo središte Dabovaca bilo srpsko selo i da ga srpska vojska nije sravnila sa zemljom u avgustu 1992. godine. Raljić je dalje rekao da je tokom 1992. godine bio u kontaktu sa svojom porodicom u selu Dabovci i da nikad nije čuo ništa o tome da se kuće Muslimana često pljačkaju.⁸¹³ Pretresno vijeće smatra da je Raljićevo svjedočenje u tom smislu moglo biti motivisano željom da zaštiti članove svoje porodice u Dabovcima koji su bili srpske nacionalnosti. U svakom slučaju, Pretresno vijeće zaključuje da činjenica da Raljić nije čuo ništa o pljačkanju ne diskredituje iskaze svjedoka ST056 i ST026 ni činjenice o kojima je presuđeno.

381. Sredinom 1992. godine, srpske snage su napale i zapalile sela Hanifići, Plitska i Kotor.⁸¹⁴ Najmanje osam civila Muslimana ubijeno je u selu Hanifići polovinom avgusta 1992. godine. Snage bosanskih Srba zarobile su te ljude i ustrijelile ih u mjesnoj džamiji, koja je poslije toga zapaljena. Na lokalitetu te džamije pronađeno je osam leševa koji su identifikovani.⁸¹⁵ Svjedok ST026 vidio je lokalne Srbe – Miloša Serdara, Velimira Sakana, Velibora Sakana i Radomira Sakana – koji su učestvovali u razaranju džamije.⁸¹⁶

382. Tokom napada na selo Plitska, lokalno stanovništvo je pružilo otpor. Građani srpske nacionalnosti su poslani u to selo da pregovaraju, ali su ti pregovori bili bezuspješni. Svjedok ST019 je u svjedočenju rekao da je kroz selo svakodnevno prolazilo vozilo s megafonom kojim su nesrpskom stanovništvu upućivane poruke da će im sigurnost biti zajamčena ako se obavežu na lojalnost, predaju oružje i ekstremiste. Stanovnici Plitske su se sklonili u šumu s mještanima drugih sela. Ljudi u šumi su zatražili od svjedoka ST019 i još dvojice muškaraca da pregovaraju o tome da im se omogući odlazak iz Kotor-Varoša. Svjedok ST019 i ta dvojica muškaraca nadali su se da će uspostavljenjem kontakta sa Slobodanom Župljaninom spriječiti daljnju eskalaciju sukoba ili bilo kakve borbene operacije na tom području. Svjedok ST019 i ta dvojica muškaraca uputili su se prema centru Kotor-Varoša kako bi pokušali da pregovaraju kada ih je zaustavilo pet do sedam naoružanih muškaraca, od kojih su neki nosili plave uniforme rezervne milicije, a drugi maskirne uniforme. Svjedok ST019 je prepoznao dvojicu naoružanih muškaraca. Jedan od njih je bio mlađi

⁸¹¹ Svjedok ST026, dokazni predmet P2123, Javna redigovana izjava svjedoka, 7. decembar 1995. godine, str. 5.

⁸¹² Činjenica o kojoj je presuđeno 943.

⁸¹³ Dragan Raljić, 30. juni 2010. godine, T. 12456-12457, 12461.

⁸¹⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 544.

⁸¹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 944.

⁸¹⁶ Svjedok ST026, dokazni predmet P2123, Javna redigovana izjava svjedoka, 7. decembar 1995. godine, str. 3.

sin Vojina Kerezovića, a drugi je bio Zdenko Sakan. Svjedok ST019 takođe je prepoznao ljude koji su se prezivali "Đurić" i "Tepić". Ti ljudi su svjedoka ST019 i ostale pregovarače, koji su u tom trenutku bili nenaoružani, vezali, ukrcali u traktorsku prikolicu i odvezli ih u centar Vrbanjaca. Svjedoka ST019 odveli su da vidi Slobodana Župljanina, koji mu je rekao da neće biti nikakvih pregovora.⁸¹⁷ Svjedoka ST019 su poslije toga lišili slobode i na kraju odveli u zatvor u Kotor-Varošu, gdje je bio zatočen do 23. jula 1993. godine.⁸¹⁸

383. Kada su propali prvi pregovori, vojska je krenula na Večiće i to selo je napadnuto u junu 1992. godine. Lokalno stanovništvo je pružilo otpor i vojska je naišla na naoružane Muslimane. Snage bosanskih Srba su uništile selo Večiće granatiranjem iz teške artiljerije i vazдушnim napadima, ali su srpski vojnici i milicioneri, koji su djelovali u sadejstvu, ubijeni, a srpska vojska morala se povući na svoje prvobitne položaje uslijed otpora muslimanskih mještana sela.⁸¹⁹ Dana 14. oktobra 1992. godine, u odluci Predsjedništva RS-a u Kotor-Varošu navedeno je da sve naoružane osobe u gradu moraju predati oružje do 15. oktobra 1992. godine, a da im je dopušteno da ostanu u svojim kućama. Tu odluku su potpisali Nedeljko Đekanović, predsjednik Kriznog štaba Kotor-Varoša, i pukovnik Boško Peulić.⁸²⁰ Pregovori s borcima u Večićima vođeni su ponovo u oktobru ili početkom novembra 1992. godine. Vojna delegacija na čelu s pukovnikom Peulićem otišla je u Večiće radi pregovora. Kapetan Slobodan Župljanin i razni sveštenici i hodže takođe su učestvovali u pregovorima. Pregovori su na kraju propali.⁸²¹ Muharem Krzić je u svjedočenju rekao da je bilo cinizma u vezi s odlukom od 14. oktobra. Stanovnici Večića koji su se na kraju predali pokušali su da odu u Travnik. Jedna grupa iz Večića je bezbjedno stigla u Travnik.⁸²² Prema riječima Predraga Radulovića, ljudi iz Večića morali su da plate za bezbjedan prolaz iz Kotor-Varoša. Oni koji nisu mogli platiti taj namet – većinom stariji ljudi, žene i djeca – ostali su u selu i bili su izloženi zlostavljanju.⁸²³ Ta grupa, u kojoj je bilo oko 70 ljudi, odvedena je u Grabovicu gdje su svi pobijeni.⁸²⁴

⁸¹⁷ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17697-17702 (povjerljivo); svjedok ST019, 30. septembar 2009. godine, T. 531-533.

⁸¹⁸ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17701-17710 (povjerljivo).

⁸¹⁹ Obrad Bubić, 16. novembar 2011. godine, T. 25908-25909; činjenica o kojoj je presuđeno 543; svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17697 (povjerljivo).

⁸²⁰ Dokazni predmet P469, Odluka Predsjedništva Kotor-Varoša, 14. oktobar 1992. godine, str. 1.

⁸²¹ Obrad Bubić, 16. novembar 2011. godine, T. 25926.

⁸²² Muharem Krzić, 19. januar 2010. godine, T. 5145-5147 (povjerljivo).

⁸²³ Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10917-10918; Predrag Radulović, 1. juni 2010. godine, T. 11173.

⁸²⁴ Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10917-10918; Nedeljko Đekanović, 9. oktobar 2009. godine, T. 1179-1180; dokazni predmet P101, Zapisnik sa sjednice Kriznog štaba, 6. novembar 1992. godine; Muharem Krzić, 19. januar 2010. godine, T. 5145-5147 (povjerljivo). Događaji u selu Grabovica ne stavljaju se na teret u Optužnici i stoga neće biti razmatrani dalje u odjeljcima o činjeničnim zaključcima ili pravnim zaključcima koji slijede.

384. Radulović je u svjedočenju rekao da činjenicu da su od onih koji su odlazili iz Večića tražili da plate taj namet nije prijavio zbog eventualnog učešća njegovih nadređenih u pregovorima sa stanovnicima Večića. Radulović je izjavio da je bilo informacija o tome da je Stojan Župljanin učestvovao u tim pregovorima.⁸²⁵ Muharem Krzić je u svjedočenju takođe rekao da je Stojan Župljanin učestvovao u pregovorima sa stanovnicima Večića. U izvještaju Misiji BiH pri UN-u od 18. oktobra 1992. godine, Krzić piše da je namjeravao da se sastane s predstavnicima Večića 14. oktobra 1992., ali da su ga presreli pukovnik Peulić, Stojan Župljanin, Nenad Balaban i drugi, koji su mu dali ultimatum od pet tačaka i naredili mu da ga prenese ljudima u Večićima. Tog popodneva Krzić se sastao sa stanovnicima Večića, koji su sastavili pet protivtačaka na srpski ultimatum. Kasnije tog dana, Krzić se sastao s istim srpskim predstavnicima s kojima se ranije tokom dana sastao i prenio im je pet protivtačaka koje su sastavili predstavnici Večića. Tokom tog sastanka, Krzić navodi da je usaglašeno da MKCK posjeti Večiće. Krzić je takođe izvijestio da je "potpukovnik izjavio da će sravniti Večiće sa zemljom". Krzić je u svjedočenju rekao da je taj izvještaj sastavio samo 24 sata poslije tog događaja.⁸²⁶ Međutim, prilikom unakrsnog ispitivanja Radulović je izjavio da u potpunosti prihvata tvrdnju da Stojan Župljanin nije učestvovao u pregovorima s mještanima Večića zato što nije uvijek vjerovao izvorima tih obavještajnih podataka i nije sam provjerio te informacije.⁸²⁷ Radulović nije bio siguran da li su nameti zaista plaćeni.⁸²⁸ Bez obzira na Radulovićevo nepovjerenje prema obavještajnim izvještajima koje je primio, Pretresno vijeće prihvata iskaz Muharema Krzića u vezi s učestvovanjem Stojana Župljanina u pregovorima u Večićima zato što je Krzić lično učestvovao u tim pregovorima i što je dokumentovao svoje učešće i učešće Stojana Župljanina u izvještaju misiji BiH pri UN-u, koji je napisan samo 24 sata poslije tog događaja.

385. Sve u svemu, srpske snage su u opštini Kotor-Varoš od sredine juna do početka novembra 1992. pobile više od 157 Muslimana i Hrvata.⁸²⁹

(ii) Uništavanje kulturnih i vjerskih ustanova

386. Tokom ljeta 1992. godine, srpske snage su napale grad Kotor-Varoš i više hrvatskih i muslimanskih sela u opštini Kotor-Varoš i oštetile ili uništile muslimanske i hrvatske spomenike kulture.⁸³⁰ Tokom tih napada u junu i julu 1992. godine zapaljene su i minirane džamije u selima

⁸²⁵ Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10916-10918; Predrag Radulović, 1. juni 2010. godine, T. 11173-11176.

⁸²⁶ Muharem Krzić, 19. januar 2010. godine, T. 5143-5145; dokazni predmet P459.10, Izvještaj SDA Banja Luka, upućen Misiji BiH pri UN-u, u vezi s etničkim čišćenjem na području Kotor-Varoša, 18. oktobar 1992. godine, str. 2-3.

⁸²⁷ Predrag Radulović, 1. juni 2010. godine, T. 11155-11161.

⁸²⁸ Predrag Radulović, 1. juni 2010. godine, T. 11176.

⁸²⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1209.

⁸³⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1210.

Vrbanjci i Hanifići.⁸³¹ Kako je naveo svjedok ST197, kad je jedinica pukovnika Peulića stigla u Vrbanjce u martu, selo je bilo poluprazno, a seoska džamija je već bila uništena. Svjedok ST197 je izjavio da brigada pukovnika Peulića nije napala Vrbanjce.⁸³² Međutim, Pretresno vijeće smatra da iskaz svjedoka ST197 s tim u vezi nije vjerodostojan, budući da je on učestvovao u operacijama u Vrbanjcima, tako da je možda svjedočio u vlastitom interesu.

387. Katolička crkva u gradu Kotor-Varoš zapaljena je 2. jula 1992. godine⁸³³ i teško je oštećena.⁸³⁴ Savo Tepić, načelnik SJB-a Kotor-Varoš,⁸³⁵ podnio je 10. decembra 1992. godine krivičnu prijavu protiv "nepoznatih izvršilaca" u vezi s paljenjem gradske katoličke crkve.⁸³⁶ Uništena je gotovo svaka džamija u opštini Kotor-Varoš.⁸³⁷ Svjedok ST012 vidio je da je minaret jedne džamije u Donjoj Varoši uništen.⁸³⁸

388. Ukupno 14 muslimanskih i katoličkih spomenika u opštini Kotor-Varoš teško je oštećeno ili uništeno tokom 1992. godine – većina njih u julu i avgustu – vatrom, eksplozivom, granatiranjem ili njihovom kombinacijom. U te spomenike spadaju džamije u Hanifićima,⁸³⁹ gradu Kotor-Varošu,⁸⁴⁰ Vrbanjcima,⁸⁴¹ Hrvacanima,⁸⁴² Ravnama,⁸⁴³ Vraniću,⁸⁴⁴ Donjoj Varoši⁸⁴⁵ i Večićima.⁸⁴⁶ Nova džamija u Večićima pretrpjela je manju štetu od granatiranja u avgustu 1992. godine.⁸⁴⁷ Unutrašnjost džamije u Gornjim Hadrovcima je uništena, kao i njen krov. Od minareta je ostao samo patrljak. András Riedlmayer je u svom izvještaju naveo da je, prema informacijama iz Islamske zajednice Kotor-Varoša, džamija u Gornjim Hadrovcima uništena od strane srpskih snaga u julu 1992. godine.⁸⁴⁸

(iii) Konvoji

⁸³¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 952.

⁸³² Svjedok ST197, 8. septembar 2010. godine, T. 14445-14447 (povjerljivo).

⁸³³ Činjenica o kojoj je presuđeno 953; Nedeljko Đekanović, 8. oktobar 2009. godine, T. 1126-1127; svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17651 (povjerljivo); Obrad Bubić, 17. novembar 2011. godine, T. 25973-25974.

⁸³⁴ András Riedlmayer, 2. juni 2010. godine, T. 11259; dokazni predmet P1406, Baza podataka s materijalima vezanim za Izvještaj Andrása Riedlmayera u predmetu *Karadžić* (dalje u tekstu: Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*), str. 583-584.

⁸³⁵ Nedeljko Đekanović, 14. oktobar 2009. godine, T. 1433-1434; svjedok ST012, 1. oktobar 2009. godine, T. 678 (povjerljivo).

⁸³⁶ Nedeljko Đekanović, 14. oktobar 2009. godine, T. 1430-1431; dokazni predmet 1D39, Krivična prijava SJB-a Kotor-Varoš zbog podmetanja požara u katoličkoj crkvi, 10. decembar 1992. godine.

⁸³⁷ Nedeljko Đekanović, 8. oktobar 2009. godine, T. 1127.

⁸³⁸ Svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17651-17652 (povjerljivo).

⁸³⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1208; P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 568.

⁸⁴⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1208; P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 580.

⁸⁴¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1208; P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 610-612.

⁸⁴² Činjenica o kojoj je presuđeno 1208; P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 571-572.

⁸⁴³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1208; P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 589-590.

⁸⁴⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1208; P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 607-608.

⁸⁴⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1208; P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 577-578.

⁸⁴⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1208; P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 601-602.

⁸⁴⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1208; P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 598-600.

⁸⁴⁸ Dokazni predmet P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 619-620.

389. Veliki dijelovi nesrpskog stanovništva iselili su se iz Kotor-Varoša 1992. godine zbog nepodnošljivih uslova u toj opštini.⁸⁴⁹ Već 29. juna 1992. godine, srpski Krizni štab u Kotor-Varošu odlučio je da osnuje agenciju koja će nadgledati raseljavanje osoba. U tu svrhu je trebalo staviti na raspolaganje sve autobuse u opštini.⁸⁵⁰ Ratno Predsjedništvo je odlučilo da spiskovi zatočenika čije su porodice napuštale Kotor-Varoš budu predati SJB-u i da odluka o njihovom puštanju na slobodu radi odlaska iz Kotor-Varoša bude prepuštena SJB-u⁸⁵¹ ili pravosuđu.⁸⁵²

390. Krizni štab je odlučio da svi oni koji žele da se isele iz Kotor-Varoša moraju podnijeti pismene zahtjeve Osnovnom sudu u Kotor-Varošu i popuniti određene formulare u kojima trebaju navesti imovinu koju posjeduju i izjaviti da je "ostavljaju" društveno-političkoj zajednici.⁸⁵³ Osobe koje napuštaju Kotor-Varoš morale su predati nepokretnu imovinu opštini Kotor-Varoš i izjaviti da je dobrovoljno napuštaju.⁸⁵⁴ Osobe koje su se iseljavale iz Kotor-Varoša trebalo je obavijestiti da im je dozvoljeno da pri odlasku ponesu samo 300 DM.⁸⁵⁵ Dana 28. jula 1992. godine, Ratno Predsjedništvo Kotor-Varoša je odlučilo da imovinu zaplijenjenu od osoba koje odlaze ne treba vraćati njima nego je treba koristiti za pomoć porodicama palih boraca i za pokrivanje opštinskih izdataka.⁸⁵⁶

391. U saopštenjima putem radija i televizije govoreno je da pripadnici nesrpskog stanovništva mogu da napuste opštinu Kotor-Varoš. Svakog popodneva oko 16:00 sati vozila sa zvučnicima bi najavljivala kada neki konvoj odlazi, kada se stanovnici trebaju spakovati, gdje se trebaju registrovati i da li se trebaju prijaviti kako bi napustili Kotor-Varoš.⁸⁵⁷

392. Svjedok ST013 otišao je iz Kotor-Varoša u konvoju 25. avgusta 1992. godine. Prije nego što su napustili Kotor-Varoš, od njegovog oca je zatraženo da potpiše izjavu da dobrovoljno napušta opštinu i predaje svoju imovinu. Međutim, svjedok ST013 je u svjedočenju rekao da je sa porodicom napustio Kotor-Varoš protiv svoje volje.⁸⁵⁸

⁸⁴⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1212.

⁸⁵⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1203. V. *takođe* činjenica o kojoj je presuđeno 1211.

⁸⁵¹ Nedeljko Đekanović, 9. oktobar 2009. godine, T. 1166-1167; dokazni predmet P96, Zapisnik sa 58. sjednice Ratnog predsjedništva Kotor-Varoša, 20. avgust 1992. godine.

⁸⁵² Nedeljko Đekanović, 9. oktobar 2009. godine, T. 1166-1167.

⁸⁵³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1204.

⁸⁵⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1206; Nedeljko Đekanović, 9. oktobar 2009. godine, T. 1174-1175. V. *takođe* dokazni predmet P99, Izjava Ibri Smajlovića o dobrovoljnom iseljavanju, na obrascu Opštine Kotor-Varoš, 21. avgust 1992. godine.

⁸⁵⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1205.

⁸⁵⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1207.

⁸⁵⁷ Svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17643 (povjerljivo).

⁸⁵⁸ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17939-17940, 17956 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 12 (povjerljivo).

393. Svjedokinja ST012 je platila 200 DM Kriznom štabu za odgovarajuću dokumentaciju za odlazak iz grada.⁸⁵⁹ Svjedokinja ST012 je u svom svjedočenju rekla da odlazak iz Kotor-Varoša nije bio dobrovoljan, uprkos izjavi koju je dala u kancelariji Kriznog štaba u tom smislu. Svjedokinja ST012 je izjavila da su, veće prije nego što je konvoj otišao, "oni [...] nas tražili."⁸⁶⁰ Negdje prije 22. ili 23. avgusta 1992. godine, svjedokinja ST012 se pozdravila sa zaovom/jetrvom koja je odlazila iz Kotor-Varoša u konvoju. Istovremeno, svjedokinja ST012 je vidjela nekoliko autobusa i više od 200 ili 300 Muslimana i Hrvata kako čekaju u redu da se prijave za odlazak iz opštine.⁸⁶¹ Svjedokinja ST012 napustila je Kotor-Varoš 22. ili 23. avgusta 1992⁸⁶² sa još 500 Hrvata i Muslimana u osam do deset autobusa. U svakom autobusu bila su po dva naoružana srpska milicionera.⁸⁶³

394. Više drugih konvoja otišlo je za Travnik, uključujući jedan koji je opštinu Kotor-Varoš napustio 25. avgusta 1992. godine i drugi koji je grad Kotor-Varoš napustio krajem oktobra 1992. godine.⁸⁶⁴ Jedan konvoj s civilima, u kojem su većinom bili žene i djeca muslimanske nacionalnosti, napustio je selo Grabovica otprilike sredinom ili krajem oktobra 1992. godine. Taj konvoj se prvo odvezao u Vrbanjce, a zatim mu se pridružilo još 13 autobusa koji su prevozili većinom žene i djecu muslimanske nacionalnosti iz Večića i okolnih sela, da bi zatim krenuli u Travnik.⁸⁶⁵

395. Milicija je vršila obezbjeđenje konvoja koji su odlazili iz Kotor-Varoša. Ponekad su u pratnji tih konvoja bili članovi Kriznog štaba.⁸⁶⁶ Porodicama koje su se iseljavale iz Kotor-Varoša pokraden je novac.⁸⁶⁷ Krađe i pljačke vršili su pripadnici rezervnog sastava milicije i Specijalne milicije. Nedeljko Đekanović se u vezi sa krađama od strane rezervnog sastava obratio Savi Tepiću, koji je bio zadužen za stanicu milicije.⁸⁶⁸

⁸⁵⁹ Svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17647 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000. godine, str. 8 (povjerljivo).

⁸⁶⁰ Svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17648-17649 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000. godine, str. 8 (povjerljivo); dokazni predmet P48, Izjava o napuštanju Kotor-Varoša, 5. avgust 1992. godine, str. 1 (povjerljivo).

⁸⁶¹ Svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17644-17645 (povjerljivo).

⁸⁶² Svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17649-17650 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000. godine, str. 8 (povjerljivo).

⁸⁶³ Svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17649-17651 (povjerljivo).

⁸⁶⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 950.

⁸⁶⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 951.

⁸⁶⁶ Nedeljko Đekanović, 9. oktobar 2009. godine, T. 1156.

⁸⁶⁷ Nedeljko Đekanović, 9. oktobar 2009. godine, T. 1155-1157; dokazni predmet P93, Zapisnik sa 41. sjednice Ratnog predsjedništva Kotor-Varoša, 28. juli 1992. godine, str. 1.

⁸⁶⁸ Nedeljko Đekanović, 9. oktobar 2009. godine, T. 1158-1159, 1164-1165; dokazni predmet P94, Zapisnik sa 43. sjednice Ratnog predsjedništva Kotor-Varoša, 29. juli 1992. godine, str. 1.

396. CSB Banja Luka izvjestio je u maju 1993. godine da su muslimanske i hrvatske snage poražene i da je samo 1.000 od 10.640 Hrvata i 4.500 od 11.161 Muslimana ostalo u Kotor-Varošu. Što se tiče povratka Muslimana ili Hrvata u Kotor-Varoš, izviješteno je da se ne očekuje da se oni vrate u većem broju.⁸⁶⁹

(c) Događaji u zgradi SJB-a Kotor-Varoš

397. Savo Tepić, bosanski Srbin, bio je načelnik SJB-a Kotor-Varoš.⁸⁷⁰ Slobodan Dubočanin iz Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka takođe je bio prisutan u SJB-u Kotor-Varoš.⁸⁷¹ Najmanje 11 Muslimana i Hrvata bilo je zatočeno u zgradi SJB-a Kotor-Varoš.⁸⁷²

398. Svjedokinju ST012 su u njenom domu uhapsili i odveli u zgradu SJB-a Kotor-Varoš Duško Vujičić i dvojica muškaraca koji su se predstavili kao pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka. Sva trojica su nosila vojne uniforme s oznakama na kojima su bila ćirilična slova "S" i crvene beretke.⁸⁷³ Vojnici u zelenim maskirnim uniformama sa crvenim beretkama odveli su svjedoka ST241 sa liscama na rukama iz pilane u zgradu SJB-a Kotor-Varoš.⁸⁷⁴ Dana 11. juna 1992. godine, svjedoka ST258 su uhapsila i odvela u zgradu SJB-a Kotor-Varoš SJB tri pripadnika Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka, koji su nosili crvene beretke i oznake RS-a na uniformama.⁸⁷⁵

399. Svjedoci ST258 i ST241 su u svjedočenjima rekli da su ispred zgrade SJB-a Kotor-Varoš vidjeli plavi oklopni transporter.⁸⁷⁶ Kako je rekao svjedok ST197, oklopni transporter prefarban u plavo ukazivao je na to da je milicija preuzela vojno vozilo.⁸⁷⁷

400. Zatočenicima su po ulasku u zgradu SJB-a premlaćivani. Zatočenicima su prisiljavani da trče kroz špalire rezervista u plavim maskirnim uniformama i sivomaslinastim uniformama⁸⁷⁸ i, povremeno, pripadnika Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka, dok su ih oni šutirali i tukli pesnicama, palicama za bejzbol, šipkama i kundacima od pušaka.⁸⁷⁹ Zatočenicima su postrojavani uz zid u hodniku zgrade SJB-a. Naređivano im je da rašire noge i postave tri prsta svake ruke uz zid, a

⁸⁶⁹ Dokazni predmet P1911, Izvještaj CSB-a Banja Luka o bezbjednosnoj situaciji na području Kotor-Varoša, str. 1, 3.

⁸⁷⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 522. V. *takođe* svjedok ST027, 2. oktobar 2009. godine, T. 730 (povjerljivo).

⁸⁷¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 522.

⁸⁷² Usaglašena činjenica 521.

⁸⁷³ Svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17617-17618 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000. godine, str. 3 (povjerljivo).

⁸⁷⁴ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16956.

⁸⁷⁵ Svjedok ST258, 18. novembar 2010. godine, T. 17550-17551, 17551-17556 (povjerljivo).

⁸⁷⁶ Svjedok ST258, 18. novembar 2010. godine, T. 17602-17603 (povjerljivo); svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16956-16957.

⁸⁷⁷ Svjedok ST197, 8. septembar 2010. godine, T. 14447 (povjerljivo); dokazni predmet P45, Transkript video-snimka vijesti iz Krajine.

⁸⁷⁸ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16955-16956.

zatim su premlaćivani.⁸⁸⁰ Svjedok ST258 je u svjedočenju rekao da je ta vrsta premlaćivanja predstavljala uobičajenu praksu.⁸⁸¹

401. Zatočenici su premlaćivani i tokom ispitivanja.⁸⁸² U junu i julu 1992. godine, desetine Hrvata i Muslimana bile su zatočene u zgradi SJB-a, gdje su premlaćivani. Jedan od njih je tokom ispitivanja o aktivnostima drugih članova SDA skoro zadavljen. Neki su bili i seksualno zlostavljani.⁸⁸³ Jedan zatočenik je primoran da pojede izjavu koju je napisao latinicom umjesto ćirilicom.⁸⁸⁴ Zdravko Samardžija je ispitivao neke od zatočenika. Ti zatočenici su kasnije pušteni na slobodu.⁸⁸⁵

402. Svjedok ST019 je u svjedočenju rekao da su njega i jednog Hrvata iz Osnovne škole u Maslovarama u liscama odveli vojnici u maskirnim uniformama i jedan pripadnik vojne policije. Svjedoka ST019 i tog Hrvata su tukli na putu prema zgradi SJB-a. Hrvata su tukli dok su ulazili u zgradu SJB-a. Kad su ušli u zgradu SJB-a, vidjeli su Savu Tepića kako stoji na hodniku. Svjedoka ST019 je poslije toga u Banju Luku odveo Zdravko Samardžija, koji je nosio maskirnu uniformu i kaubojski šešir, i Vlado Novaković, koji je nosio plavu uniformu rezevnog sastava milicije.⁸⁸⁶

403. Svjedok ST019 je vidio Nerka Hanifića nakon što je Hanifić proveo nekoliko dana u zgradi SJB-a Kotor-Varoš. Hanifić je rekao svjedoku ST019 da je vidio Berbića i mnoge druge koji su držani u zgradi SJB-a Kotor-Varoš, kao i da su bili fizički zlostavljani. Svjedok ST019 je rekao da je vidio masnice po Hanifićevom tijelu.⁸⁸⁷ Kada su svjedoka ST019 zatočili u zgradi SJB-a Kotor-Varoš, tukli su ga mladići u maskirnim uniformama dok ih nije zaustavio Zdravko Samardžija.⁸⁸⁸

404. Pored toga što su zatočenike i zatočenice muslimanske i hrvatske nacionalnosti ispitivali, srpski milicioneri su ih prisiljavali da međusobno polno opšte, ispred gomile muškaraca u milicionerskim i srpskim vojnim uniformama koji su skandirali i među kojima su neki nosili crvene

⁸⁷⁹ Usaglašena činjenica 523.

⁸⁸⁰ Svjedok ST258, 18. novembar 2010. godine, T. 17556-17557 (povjerljivo).

⁸⁸¹ Svjedok ST258, 18. novembar 2010. godine, T. 17562-17563 (povjerljivo).

⁸⁸² Svjedok ST258, 18. novembar 2010. godine, T. 17556-17561 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17635 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P41, *Izjava svjedoka*, 27. septembar 2000. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16959-16960.

⁸⁸³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1200.

⁸⁸⁴ Svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17635 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P41, *Izjava svjedoka*, 27. septembar 2000. godine, str. 5 (povjerljivo).

⁸⁸⁵ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16958.

⁸⁸⁶ Svjedok ST019, 30. septembar 2009. godine, T. 534-537.

⁸⁸⁷ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17699 (povjerljivo).

⁸⁸⁸ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17703 (povjerljivo).

beretke. Pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka natjerali su dvojicu muškaraca da jedan drugom vrše *fellatio* dok su ih vrijeđali na nacionalnoj osnovi.⁸⁸⁹

405. Ćelija svjedokinje ST012 u zgradi SJB-a bila je dimenzija dva sa tri metra i imala je betonske podove i klupu, a bila je bez prozora. U toj ćeliji je bilo sedam do 15 Hrvata i Muslimana. Svjedokinji ST012 nisu davali hranu ni vodu i nisu joj dozvoljavali da ide u klozet tokom dana dok su je držali u SJB-u.⁸⁹⁰ Svjedok ST241 je jednom dnevno dobijao krišku hljeba, malo ribe ili nešto hrane iz konzerve.⁸⁹¹ Prozor u ćeliji svjedoka ST241 bio je zakovan daskama, tako da je cijela prostorija tokom cijelog dana bila u mraku.⁸⁹²

406. U zgradi SJB-a Kotor-Varoš svjedokinja ST012 je vidjela muškarce u maskirnim uniformama, crvenim beretkama i vojnim čizmama, koji su nosili lično naoružanje i puške. Svjedokinja ST012 je u zgradi SJB-a Kotor-Varoš vidjela pripadnike redovnog sastava milicije, kao što su bili Jovan Marić i Miladin Teinović, obojica srpske nacionalnosti.⁸⁹³ Pripadnici redovnog sastava milicije nosili su plave uniforme s kratkim rukavima i kragnama i sive ili tamnoplave pantalone.⁸⁹⁴ Dok su bili u zgradi SJB-a Kotor-Varoš, svjedokinja ST012 je čula glas Save Tepića, koga je poznavala od prije sukoba.⁸⁹⁵ Tokom svog zatočeništva u zgradi SJB-a Kotor-Varoš, svjedok ST241 nije vidio miliciju u uniformama redovnog sastava milicije; vidio je samo milicionere koji su nosili plave maskirne uniforme, uključujući "Duleta" Vujičića i jednog milicionera koji se zvao "Sejdo".⁸⁹⁶

407. Svjedokinja ST012 držana je u zgradi SJB-a samo jedan dan i nije formalno procesuirana. Nisu joj saopštili ni kakve joj optužbe spremaju.⁸⁹⁷ Svjedokinju ST012 je iz SJB-a na slobodu pustio Slobodan Dubočanin.⁸⁹⁸

(d) Događaji u zatvoru

408. Goran Zarić, zvani "Điba", srpski milicioner iz Kotor-Varoša, bio je komandant zatvora u Kotor-Varošu⁸⁹⁹ oko četiri mjeseca u periodu dok je tamo bio zatočen svjedok ST241.⁹⁰⁰ Zamijenio

⁸⁸⁹ Usaglašena činjenica 525.

⁸⁹⁰ Svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000. godine, str. 4 (povjerljivo).

⁸⁹¹ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16959.

⁸⁹² Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16958.

⁸⁹³ Svjedok ST012, 1. oktobar 2009. godine, T. 677-678, 678-679 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000. godine, str. 4 (povjerljivo).

⁸⁹⁴ Svjedok ST012, 1. oktobar 2009. godine, T. 679 (povjerljivo); svjedok ST258, 18. novembar 2010. godine, T. 17564 (povjerljivo); dokazni predmet P1579, Transkript video-snimka "Zelenih beretki" i policije u Kotor-Varošu, stanje na brojaču: 9:53; svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000. godine, str. 4 (povjerljivo).

⁸⁹⁵ Svjedok ST012, 1. oktobar 2009. godine, T. 677-678 (povjerljivo).

⁸⁹⁶ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16957-16958.

⁸⁹⁷ Svjedok ST012, 1. oktobar 2009. godine, T. 677-678; svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17618-17619, 17633 (povjerljivo).

ga je Zdravko Žutić, rezervni milicioner,⁹⁰¹ nakon što su hrvatski zatočnici pobjegli tokom radne obaveze na farmi svinja u avgustu ili septembru 1992. godine.⁹⁰² Kada je promijenjen komandant zavora, promijenjen je i sastav straže.⁹⁰³

409. U tom zatvoru držani su muslimanski i hrvatski zatočnici, uključujući žene, koje su držane u odvojenom dijelu. U tri različite prostorije bilo je oko 145 zatočenih muškaraca.⁹⁰⁴

410. Dana 25. juna 1992. godine, srpski milicioneri su svjedoka ST013 i još tri zatočenika sproveli u zatvor u Kotor-Varošu i naredili im da predaju dragocjenosti.⁹⁰⁵ Zatočenike su po dolasku tukli milicioneri.⁹⁰⁶ Svjedok ST013 vidio je Duška Vujičića kako šutira i udara zatočenike prilikom ulaska u zatvor.⁹⁰⁷ Svjedok ST019 je u svjedočenju rekao da Duško Vujičić nije imao nadležnost nad zatvorom, ali da ga je često posjećivao zbog toga što je tamo bilo skladište s opremom TO-a. Duško Vujičić je tokom svojih posjeta često zlostavljao zatočenike.⁹⁰⁸

411. Svjedok ST013 je vidio Gavru Teinovića, Srbina koji je bio zamjenik komandira milicije u Kotor-Varošu, kako stoji ispred jedne kuće preko puta zatvora i posmatra zatočenike kako ulaze unutra. Po ulasku u zatvor, jedan milicioner, za kojeg je ST013 mislio da je iz Skendera, udario je svjedoka ST013 pištoljem po glavi; svjedok ST013 je od tog udarca pao na pod. Svjedok ST013 je otpuzao do ćelije u koju mu je naređeno da uđe. Svjedoka ST013 su još dvaput udarili dok nije ušao u ćeliju. Goran Zarić, pripadnik aktivnog sastava milicije, uzimao je podatke o zatočenicima koji su ulazili u zatvor.⁹⁰⁹ Svjedok ST013 je pljuvao krv i mokrio krv uslijed premlaćivanja.⁹¹⁰ Zatvorski stražari nisu mu pružili nikakvu medicinsku pomoć.⁹¹¹

⁸⁹⁸ Svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000. godine, str. 5 (povjerljivo).

⁸⁹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 527; svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17959-17960 (povjerljivo).

⁹⁰⁰ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16972-16973, 16984.

⁹⁰¹ Dragan Raljić, 30. juni 2010. godine, T. 12460.

⁹⁰² Činjenica o kojoj je presuđeno 527; svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16984. V. *takođe* svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17744, 17778 (povjerljivo).

⁹⁰³ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16984; svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17744-17745, 17778 (povjerljivo).

⁹⁰⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 526.

⁹⁰⁵ Svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 10 (povjerljivo).

⁹⁰⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 529.

⁹⁰⁷ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17935 (povjerljivo).

⁹⁰⁸ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17743-17745 (povjerljivo).

⁹⁰⁹ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17935 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 10 (povjerljivo).

⁹¹⁰ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17936 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 11 (povjerljivo).

⁹¹¹ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17959 (povjerljivo).

412. Svjedok ST013 je u svjedočenju rekao da je Slobodan Dubočanin iz Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka više puta ulazio u njegovu ćeliju. Slobodan Dubočanin je naređivao zatočenicima da pjevaju i ispitivao je svjedoka ST013.⁹¹² Srpska milicija je udarala po zidu ćelije i naređivala zatočenicima da pjevaju srpske pjesme.⁹¹³ Svjedok ST241 je u svjedočenju rekao da je Slobodan Dubočanin dolazio u zatvor tri puta dok je on tamo bio zatočen. Svjedok ST241 je u svjedočenju rekao da su ga tukli svakog dana i noći dok Slobodan Dubočanin nije rekao svjedoku ST241 i nekim drugima da ih više neće tući.⁹¹⁴

413. Zatočenike u prostoriji broj tri fizički su zlostavljali muškarci u maskirnim sivomaslinastim uniformama, posebno noću.⁹¹⁵ Neke zatočenike su premlatili nasmrt ili pogubili poslije premlaćivanja.⁹¹⁶ Zatočenici u prostoriji broj tri su vidjeli kako oni nasmrt tuku druge zatočenike.⁹¹⁷

414. Svjedok ST019 je bio smješten u prostoriji broj tri.⁹¹⁸ Fizički su ga zlostavljali vojnici u maskirnim, sivomaslinastim uniformama koji su obično noću ulazili u njegovu ćeliju.⁹¹⁹ Uslijed tih premlaćivanja, lijevo rame svjedoka ST019 je dislocirano; slomljeni su mu nos i nekoliko zuba; polomljena su mu rebra, zadobio je i povrede lijevog gležnja, pesnice i glave.⁹²⁰ Jedne noći, Smajo Hodžić iz Čelinca; "Čuta" Beharić, golman u mjesnom fudbalskom klubu, i Mato Bjelobrk, učitelj iz Vrbanjaca, odvedeni su iz ćelije svjedoka ST019 i nikada više nisu viđeni. Svjedok ST019 je čuo paljbu iz vatrenog oružja nakon što su ti ljudi odvedeni iz njegove ćelije, ali u to vrijeme nije bio siguran da li su Hodžić, Beharić i Bjelobrk ubijeni zato što je pucnjava izvan zatvora bila uobičajena pojava. Svjedok ST019 je kasnije od prijatelja i rođaka saznao da su njihova tijela pronađena na obalama Vrbanje.⁹²¹ Jedan drugi čovjek, koji se zvao Hasan Prlja, žalio se na jak bol u predjelu bubrega; njega su odveli iz ćelije i nije nikada ponovo viđen.⁹²²

⁹¹² Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17933-17935, 17959 (povjerljivo). V. *takođe* svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 10-11 (povjerljivo).

⁹¹³ Svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 10 (povjerljivo).

⁹¹⁴ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16973.

⁹¹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 530.

⁹¹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 531.

⁹¹⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 532.

⁹¹⁸ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17711 (povjerljivo).

⁹¹⁹ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17714 (povjerljivo).

⁹²⁰ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17740-17741 (povjerljivo).

⁹²¹ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17715-17716 (povjerljivo).

⁹²² Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17716 (povjerljivo).

415. Svjedok ST019 je u svjedočenju rekao da je tokom njegovog boravka u zatvoru umrlo više osoba.⁹²³ Edo Zembić je umro poslije samo jedne noći provedene u zatvoru; krvario je od povreda koje je zadobio prije nego što je stigao.⁹²⁴ Stipu Marića je jedne večeri iz ćelije svjedoka ST019 zajedno s maloljetnikom, Admirom Planičićem, odveo Dubočanin, koji je predvodio jedinicu Specijalnog odreda milicije u Kotor-Varošu;⁹²⁵ I Stipu Marića i Admira Planičića su premlatili u hodnicima zatvora. Stipo Marić je po licu i glavi imao vidljive tragove premlaćivanja. Planičić je preživio to premlaćivanje, ali je Stipo Marić preminuo ubrzo poslije toga u ćeliji koju je dijelio sa svjedokom ST019 i drugim zatočenicima.⁹²⁶ Mladić po imenu Zoran Marunović doveden je u prostoriju broj tri s vidljivim tragovima zlostavljanja. Imao je rane po tijelu, što je po svemu sudeći ukazivalo na to da je izudaran prednjim dijelom puščane cijevi. On je bolovao duže vrijeme, a zatim je podlegao.⁹²⁷ Svjedok ST019 je u svjedočenju rekao da je Avdo Vilić premlaćen u hodniku zatvora; on je preminuo iste večeri kada je premlaćen. Svjedok ST019 nije vidio kako tuku Avdu Vilića, ali ga je prepoznao kao poznanika iz djetinjstva na osnovu njegove govorne mane dok je preklinjao za milost. Ujutro poslije premlaćivanja, svjedok ST019 je kroz odškrinuta vrata vidio kako lež za koji je smatrao da je Vilićev utovaruju na traktor. Svjedok ST019 nije vidio izvršioce tih premlaćivanja.⁹²⁸

416. Tužilaštvo navodi da su u zatvoru u Kotor-Varošu ubijene sljedeće osobe, a prihvaćeni su i neki dokazi kojima se utvrđuje njihova smrt: Enver Beharić zvani Čuta, Mato Bjelobrč,⁹²⁹ Smajo Hodžić, Stipo Marić, Avdo Vilić,⁹³⁰ Sejfo Berbić, Zdravko Grgić,⁹³¹ Tomo Marić, Zoran Marunović, Hasan Prlja⁹³² i Ibrahim Sultanić.

417. Odbrana je osporila dokumentarne dokaze koji se odnose na dokaze o smrti sljedećih osoba: Stipe Marića, Avde Vilića, Zdravka Grgića i Hasana Prlje. Za Stipu Marića se kaže da je hrvatski

⁹²³ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17718-17738 (povjerljivo).

⁹²⁴ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17718-17720 (povjerljivo).

⁹²⁵ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17735, 17778-17779 (povjerljivo).

⁹²⁶ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17735, 17778 (povjerljivo).

⁹²⁷ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17735-17736 (povjerljivo).

⁹²⁸ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17736-17737 (povjerljivo).

⁹²⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2345, Sudski spis o ekshumaciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2346, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo).

⁹³⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2365.1, Potvrda o smrti Avde Vilića (povjerljivo).

⁹³¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2349, Sudski spis o ekshumaciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2350, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo).

⁹³² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2361.1, Potvrda o smrti Hasana Prlje (povjerljivo).

branitelj.⁹³³ Potvrda o smrti Avde Vilića ukazuje na to da je on umro u Kotor-Varošu 22. novembra 1996. godine.⁹³⁴ Zdravko Grgić je ekshumiran s katoličkog groblja u Vrbanjcima, a izviješteno je da je nestao iz Vrbanjaca 25. juna 1992. godine.⁹³⁵ Potvrda o smrti Hasana Prlje ukazuje na to da je on umro u Vrbanjcima 25. juna 1992. godine;⁹³⁶ drugi dokument koji je uvela odbrana ukazuje na to da je on u junu 1992. godine bio pripadnik TO-a Kotor-Varoš i da je ubijen 25. juna 1992. godine dok je bio na borbenom zadatku u Kotor-Varošu.⁹³⁷ Pretresno vijeće će donijeti zaključke o smrti ovih pojedinačno imenovanih osoba u odjeljku s činjeničnim zaključcima dalje u tekstu.

418. Svjedok ST019 je u svjedočenju takođe rekao da su vojnici srpske vojske primoravali zatočenike da im čiste oružje. Jednom prilikom jedan hrvatski zatočenik je pogriješio prilikom rasklapanja oružja i naređeno mu je da popije tekućinu koja se koristi za čišćenje cijevi oružja. Upravnik zatvora je dao tom hrvatskom zatočeniku dosta vode kako bi isprao tu otopinu za čišćenje iz svog organizma.⁹³⁸

419. Ćelija svjedoka ST019 imala je površinu od 12 kvadratnih metara, a u njoj je držano od 20 do 36 ljudi.⁹³⁹ On je dobijao jedan obrok svaka dva ili tri dana. Poslije mjesec dana njegovog boravka u zatvoru, negdje u julu 1992. godine, uslovi su se donekle poboljšali nakon što je Dubočanin naredio da se sa prozora uklone daske kojima je bio okovan. Od toga dana nadalje, onima koji su bili u ćeliji svjedoka ST019 bilo je dopušteno da odu u klozet i upotrebljavaju vodu za pranje i piće.⁹⁴⁰ Svjedoka ST019 su držali u zatvoru u Kotor-Varošu otprilike od juna 1992. do 23. jula 1993. godine. Nikada mu nije saopšten nikakav zvaničan razlog za hapšenje.⁹⁴¹ Pejić je rekao svjedoku ST019 da se tereti za "fundamentalizam", organizovanje oružane pobune protiv RS-a, te ilegalno posjedovanje oružja, oruđa i eksploziva. Svjedok ST019 nije nikada obaviješten da su bilo koje takve optužbe zaista podignute protiv njega.⁹⁴²

⁹³³ Zajednički završni podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 18, pod rednim brojem 2353; dokazni predmet 1D795, Odgovor Vlade Hrvatske u vezi s registrom branitelja, 31. mart 2011. godine, str. 3.

⁹³⁴ Zajednički završni podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 18, pod rednim brojem 2364.

⁹³⁵ Zajednički završni podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 18, pod rednim brojem 2348.

⁹³⁶ Zajednički završni podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 18, pod rednim brojem 2360.

⁹³⁷ Dokazni predmet 1D834, Drugi odgovor Vlade BiH u vezi sa statusom žrtava, s datumom od 9. jula 2012. godine, str. 9.

⁹³⁸ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17715 (povjerljivo).

⁹³⁹ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17711 (povjerljivo).

⁹⁴⁰ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17711-17712 (povjerljivo).

⁹⁴¹ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17698-17705, 17710 (povjerljivo).

⁹⁴² Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17772 (povjerljivo).

420. Svjedok ST013 stavljen je u ćeliju dimenzija 6 sa 5 metara zajedno sa 35 do 40 muškaraca iz Kotora. Sljedećeg dana u tu ćeliju je dovedeno više ljudi iz sela Vrbanjci i Rujevica, čime je njihov broj povećan na oko 85.⁹⁴³ Hrane uglavnom nije bilo dovoljno. Zatočenici su jednom u dva ili tri dana dobijali hranu koja se sastojala ostataka koje vojska nije pojela. Povremeno je ta hrana bila pokvarena i uzokovala je kod zatočenika dizenteriju i stomačne probleme.⁹⁴⁴ Svjedoku ST013 i onima koji su sa njim bili zatočeni bilo je dopušteno da povremeno odu u klozet, ali bi svjedok ST013 i drugi zatočenici povremeno, kad im nije bilo dopušteno da odu u klozet, za vršenje nužde koristili posude u kojima su im donosili hranu. Ta ćelija je imala dva prozora s rešetkama koji su se mogli otvoriti, ali su im vojnici naredili da prozori moraju ostati zatvoreni.⁹⁴⁵ Savo Tepić je na sastanku Ratnog predsjedništva održanom 8. avgusta 1992. godine izvijestio o nehigijenskim uslova u zatvoru.⁹⁴⁶

421. U avgustu 1992. godine, predstavnici MKCK-a posjetili su zatvor dok je svjedok ST019 bio ondje zatočen. Kako je rekao svjedok ST019, prilikom njihove prve posjete, Zdravko Pejić, Savo Tepić i Đekanović im nisu dozvolili da uđu u zatvor. Svjedok ST019 i drugi zatočenici su prisiljeni da ribaju ćeliju u očekivanju posjete MKCK-a. Zatočenici koji su imali vidljive povrede izmješteni su iz zatvora. MKCK je ponovo posjetio zatvor, a poslije toga ga je posjećivao jednom mjesečno. Svjedok ST019 je naveo da su se poslije posjete MKCK-a poboljšali uslovi: u svaku od ćelija smješteno je manje zatočenika, kupatila su stavljena u upotrebu, posjetiocima je dopušten pristup jednom sedmično, a nekim zatočenicima je dozvoljeno da idu kući kako bi se okupali.⁹⁴⁷

422. U oktobru 1992. godine, predstavnici MKCK-a su ponovo posjetili zatvor u Kotor-Varošu.⁹⁴⁸ Na dan te posjete svjedok ST241 je vidio pet-šest ljudi kako zagledaju u prostoriju u kojoj su držani on i drugi zatočenici. Svjedok ST241 je smjesta spustio glavu. Brat svjedoka ST241, koji je takođe bio zatočen sa svjedokom ST241 i koji je baš tog jutra bio registrovan od strane MKCK-a, podigao je pogled kako bi vidio ko je otvorio vrata od ćelije. Brat svjedoka ST241 je identifikovao ljude koji su virili u njihovu ćeliju kao Nedeljka Đekanovića, Stojana Župljanina, Zdravka Pejića i Slobodana Župljanina. Svjedok ST241 prepoznao je Zdravka Pejića, Slobodana Župljanina, i Nedeljka Đekanovića.⁹⁴⁹ Oni su virili u zatočeničku sobu dva do tri minuta, a zatim su

⁹⁴³ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17932 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 10 (povjerljivo).

⁹⁴⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 528.

⁹⁴⁵ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17933 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgusta 2000. godine, str. 11 (povjerljivo).

⁹⁴⁶ Dokazni predmet P2052, Zapisnik sa 51. sjednice Ratnog predsjedništva Kotor-Varoša, 8. avgust 1992. godine.

⁹⁴⁷ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17738-17740 (povjerljivo).

⁹⁴⁸ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16974, 16979.

⁹⁴⁹ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16979-16981.

poveli predstavnika MKCK-a u jednu kancelariju. U toj kancelariji su se zadržali dva sata. Predstavnik MKCK-a se zatim vratio u zatočeničku sobu kako bi registrovao zatočenike. Predstavnik MKCK-a registrovao je svjedoka ST241 i druge zatočenike 3. oktobra.⁹⁵⁰ Prilikom unakrsnog ispitivanja, svjedoku ST241 su predočene dvije ranije izjave u kojima nije pomenuo da je Stojan Župljanin virio u njegovu ćeliju 3. oktobra 1992. godine. Odbrana je upitala svjedoka ST241 da nije slučajno pomiješao imena Stojana Župljanina i Slobodana Župljanina. Svjedok ST241 je izjavio da povremeno miješa imena, ali da je u ovom slučaju jednostavno prenio šta je njegov brat vidio toga dana; brat svjedoka ST241 je znao za Stojana Župljanina. Svjedok ST241 je izjavio da lično nije vidio Stojana Župljanina.⁹⁵¹

423. Nedeljko Đekanović je izjavio da je samo jednom posjetio zatvor sa MKCK-om i da tom prilikom sa njim nije bio Stojan Župljanin.⁹⁵² Tokom te posjete s Đekanovićem su bili Zdravko Pejić, članovi lokalnog Crvenog krsta i možda neki novinar.⁹⁵³ Đekanović je izjavio da nije siguran da li je Savo Tepić bio prisutan tokom posjete MKCK-a zatvoru, ali je bio siguran da ni Slobodan Župljanin ni Stojan Župljanin nisu bili prisutni.⁹⁵⁴ Đekanović je izjavio da je možda bilo drugih posjeta MKCK-a zatvoru, ali da on o njima nije bio obaviješten.⁹⁵⁵ Pretresno vijeće napominje da posjeta MKCK-a koju je opisao Đekanović odgovara posjeti u avgustu 1992. godine, koju je opisao svjedok ST019.

424. Pretresno vijeće smatra da bi Đekanović, kao načelnik Kriznog štaba, bio obaviješten o posjetama MKCK-a isto kao i u slučaju posjete koju je potvrdio. Pretresno vijeće stoga ne smatra njegovo svjedočenje vjerodostojnim u pogledu broja posjeta zatvoru prilikom kojih je on bio sa MKCK-om. Đekanović se nije osvrtao na posjetu MKCK-a od 3. oktobra, izuzev što je negirao da je obaviješten da je bilo više od jedne posjete. Iako Pretresno vijeće ne smatra Đekanovića vjerodostojnim u vezi s ovim pitanjem, ono se ne može osloniti ni na iskaz svjedoka ST241 iz druge ruke kojeg nije bilo u dvjema prethodnim izjavama, te ne može zaključiti da je Stojan Župljanin bio prisutan tokom posjete MKCK-a tom zatvoru 3. oktobra 1992. godine. Pretresno vijeće stoga smatra da ti dokazi nisu uvjerljivi u pogledu pitanja da li je Stojan Župljanin bio prisutan tokom posjete MKCK-a tom zatvoru 3. oktobra 1992. godine.

⁹⁵⁰ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16979, 16983-16984.

⁹⁵¹ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16999-17002.

⁹⁵² Nedeljko Đekanović, 10. januar 2011. godine, T. 18528-18529, 18536.

⁹⁵³ Nedeljko Đekanović, 10. januar 2011. godine, T. 18528-18530.

⁹⁵⁴ Nedeljko Đekanović, 10. januar 2011. godine, T. 18536.

⁹⁵⁵ Nedeljko Đekanović, 10. januar 2011. godine, T. 18539.

425. Na sastanku Ratnog predsjedništva održanom 28. avgusta 1992. godine, Savo Tepić je izvijestio da je na osnovu uputstava iz CSB-a pripremljen prijedlog da se neki zatočnici puste iz zatvora.⁹⁵⁶

(e) Događaji u pilani

426. Dana 11. juna 1992. godine, svjedoka ST241 zaustavili su pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka koji su nosili zelene maskirne uniforme i crvene beretke i odveli su ga u pilanu.⁹⁵⁷ Prije nego što su došli do pilane, udarili su ga u usta puškom i pitali ima li novaca.⁹⁵⁸ U pilani, svjedoka ST241 su odveli pred ljude u zelenim maskirnim uniformama s crvenim beretkama. Ta uniformisana grupa odvela je svjedoka ST241 van kapije pilane i tukla ga do besvijesti dok su mu ruke bile vezane liscicama. Kad je svjedok ST241 došao svijesti, njega i Dževdu Turana su stavili u džip i rekli im da će ih premjestiti u zgradu SJB-a u Kotor-Varošu.⁹⁵⁹ Svjedok ST241 je u pilani vidio između 15 i 20 zatočenih Muslimana i Hrvata.⁹⁶⁰

427. U junu ili julu 1992. godine, vojnici bosanski Srbi su protjerali muškarce, žene i djecu muslimanske nacionalnosti iz Lihovića u Čejvane, poslije čega su vojnici razdvojili žene i djecu od muškaraca.⁹⁶¹ Vojnici bosanski Srbi su odveli žene i djecu muslimanske nacionalnosti iz sela Šipure i Medare da se pridruže grupi žena i djece koja se već okupila u Čejvanima.⁹⁶² Jedan kamion je zatim odveo te dvije grupe u pilanu u Kotor-Varošu, gdje im se pridružila treća grupa žena i djece muslimanske nacionalnosti iz sela Hanifići i Čirkino Brdo. Tamo je bilo oko 150 do 200 djece okupljene u skladištu pilane, a vojnici su naredili onima čija su imena prozvana iz cijele grupe da uđu u jedan od tri autobusa koji su krenuli put Travnika.⁹⁶³

428. U avgustu 1992. godine, oko 1.000 žena, djece, i starijih civila zatočeno je u pilani.⁹⁶⁴ Srpski vojnici su silovali mnoge žene i djevojčice od 13 godina i starije prije nego što su ih poslali u Travnik pod muslimanskom kontrolom, odakle su puštene na slobodu.⁹⁶⁵

⁹⁵⁶ Dokazni predmet P1912, Izvod iz zapisnika sa sjednice Ratnog predsjedništva Kotor-Varoša, 28. avgust 1992. godine.

⁹⁵⁷ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16940-16941, 16946 (povjerljivo), 16949-16950. Svjedok ST241 je izjavio da su uniforme često zamjenjivane. Svjedok ST241 je izjavio da je, na primjer, "Dule" Vujičić, koji je bio aktivni milicioner na dužnosti, bio viđen u plavoj maskirnoj uniformi i u zelenoj maskirnoj uniformi i crvenoj kapi kad se vraćao sa operacija čišćenja terena. Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16949-16951.

⁹⁵⁸ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16947-16949.

⁹⁵⁹ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16952-16953. Obrad Bubić je u svjedočenju rekao da je, u junu 1992. godine, vidio vojnike i milicionere kako sprovode ljude iz pilane. Obrad Bubić je u svjedočenju rekao da su mu ti vojnici i milicioneri rekli da one koji su odbili da predaju oružje sprovode u zgradu SJB-a radi ispitivanja. Obrad Bubić, 17. novembar 2011. godine, T. 25990-25992.

⁹⁶⁰ Svjedok ST241, 5. novembar 2010. godine, T. 16952, 16954.

⁹⁶¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 947.

⁹⁶² Činjenica o kojoj je presuđeno 948.

⁹⁶³ Činjenice o kojima je presuđeno 949, 1211.

⁹⁶⁴ Činjenice o kojima je presuđeno 1202, 1211.

⁹⁶⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1202.

429. Vojnici bosanski Srbi iz Banje Luke u maskirnim uniformama i milicioneri iz Kotor-Varoša su tokom noći odvodili zatočenice.⁹⁶⁶ Starije muškarce su zlostavljali tako što su ih prisiljavali da jedu papir i piju benzin.⁹⁶⁷ Zatočenici su prisiljavani da se krste kao Srbi i pjevaju srpske pjesme.⁹⁶⁸

430. Svjedokinja ST056 i njeno dvoje djece odvedeni su u pilanu u avgustu 1992. godine.⁹⁶⁹ Tokom prve noći u pilani svjedokinja ST056 je prišao stražar koji ju je upitao gdje joj je muž, koliko ime djece i da li joj je zaista trebalo da zatrudni i po treći put. Stražar je opsovao i "Aliju" nazvao pogrdnim imenom.⁹⁷⁰ Taj stražar je zatim odveo svjedokinju ST056 u zasebnu prostoriju na gornjem spratu pilane.⁹⁷¹ U toj prostoriji svjedokinja ST056 je ponudila jednom od stražara 3.000 DM da je ne povrijedi. Taj stražar je uzeo novac od svjedokinje ST056. Svjedokinja ST056 zatim je prisiljena na seksualni odnos sa dva stražara.⁹⁷² Tokom te noći, svjedokinja ST056 je vidjela stražare kako odvođe dvadesetak žena na silovanje.⁹⁷³ Svjedokinja ST056 vidjela je 400 do 500 ljudi u pilani kada je stigla. Tamo je provela dvije noći i nisu joj dali nikakvu hranu.⁹⁷⁴ Svjedokinja ST056 nije bila nikada uhapšena ni optužena za neko krivično djelo prije nego što je zatočena u pilani.⁹⁷⁵ Poslije druge noći u pilani, svjedokinju ST056 su ukrcali na autobus za Travnik.⁹⁷⁶

431. Svjedokinja ST240 je u pilani vidjela 20 vojnika u sivomaslinastim ili maskirnim uniformama. Svjedokinja ST240 je takođe vidjela grupu muškaraca u plavim maskirnim uniformama ili tamnoplavim uniformama, neki od njih s oznakama na kojima je stajalo "Specijalna vojna policija". Pijani i bučni srpski vojnici došli su u halu po noći, pjevajući nacionalističke pjesme, i psujući zatočenike i njihove "ustaške i balijske majke".⁹⁷⁷ Oko ponoći, grupe muškaraca u tamnoplavim uniformama s oznakama "Specijalne vojne policije" tumarale su po hali u potrazi za ženama. Jedan od muškaraca odveo je svjedokinju ST240 u jednu kancelariju na gornjem spratu pilane; tamo su je dvojica muškaraca prisilila na seksualni odnos. Svjedokinja ST240 se vratila u halu plačući. Njena zaova/jetrva rekla joj je da se ista stvar desila i njoj.⁹⁷⁸ Svjedokinja ST240 je u pilani provela dva dana i jednu noć.⁹⁷⁹

⁹⁶⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 537.

⁹⁶⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 536; svjedok ST026, dokazni predmet P2123, Javna redigovana Izjava svjedoka, 7. decembar 1995. godine, str. 5.

⁹⁶⁸ Svjedok ST012, dokazni predmet P2123, Javna redigovana Izjava svjedoka, 7. decembar 1995. godine, str. 5.

⁹⁶⁹ Svjedok ST056, 1. oktobar 2009. godine, T. 615-618; dokazni predmet P39, Pilana u Kotor-Varošu, pogled spolja na zadnji ulaz.

⁹⁷⁰ Svjedok ST056, 1. oktobar 2009. godine, T. 623.

⁹⁷¹ Svjedok ST056, 1. oktobar 2009. godine, T. 624.

⁹⁷² Svjedok ST056, 1. oktobar 2009. godine, T. 625, 631-632.

⁹⁷³ Svjedok ST056, 1. oktobar 2009. godine, T. 633-634.

⁹⁷⁴ Svjedok ST056, 1. oktobar 2009. godine, T. 620-621.

⁹⁷⁵ Svjedok ST056, 1. oktobar 2009. godine, T. 634.

⁹⁷⁶ Svjedok ST056, 1. oktobar 2009. godine, T. 634.

⁹⁷⁷ Svjedok ST240, dokazni predmet P2299, Javna redigovana Izjava svjedoka, 12. decembar 2000. godine, str. 6.

⁹⁷⁸ Svjedok ST240, dokazni predmet P2299, Javna redigovana Izjava svjedoka, 12. decembar 2000. godine, str. 7-8.

⁹⁷⁹ Svjedok ST240, dokazni predmet P2299, Javna redigovana Izjava svjedoka, 12. decembar 2000. godine, str. 6.

432. Svjedokinja ST026 je u svjedočenju rekla da su 13. avgusta 1992. godine oko 10:00 sati muškarci u maskirnim uniformama i neki u uniformama milicije na kojima je pisalo "MUP" počeli da odvođe žene iz skladišta pilane. U pilani, svjedokinja ST026 je vidjela mnogo vojnika i neke milicionere. Svjedokinja ST026 je opisala vojnike kao "strance". Svjedokinja ST026, budući da je išla u školu u Kotor-Varošu, prepoznala je uniforme koje su nosili milicioneri kao uniforme milicije u Kotor-Varošu. Milicioneri iz Kotor-Varoša su takođe izvodili žene. Kad su svjedokinju ST026 te noći odveli, vidjela je bijelo-plave automobile milicije parkirane pored skladišta. Silovali su je pod prijetnjom nožem oko sat vremena. Zaova/jetrva svjedokinje ST026 bila je sljedeća žena koju je odveo isti izvršilac. Svjedokinja ST026 je u pilani vidjela više od 300 žena, djece i starijih muškaraca, Muslimana i Hrvata.

433. Zatočenicima nije bilo dopušteno da idu u klozet. Dobili su deset vekni hljeba, mlijeko u prahu i vodu. Zatočenicima je rečeno da hljeb daju djeci. Nije bilo dovoljno hrane za sve.⁹⁸⁰

434. Nedeljko Đekanović je u svjedočenju rekao da je pilana bila sabirni punkt za one koje je trebalo u konvoju uputiti iz Kotor-Varoša ili razmijeniti.⁹⁸¹ Pilanu je uspostavio Krizni štab kao sabirni centar za "izbjeglice" koje su bile u tranzitu prema drugim mjestima.⁹⁸² Kako je rekao Đekanović, jedinica Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka koju je predvodio Dubočanin nije vršila obezbjeđenje pilane. Đekanović nije znao da li su pojedini pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka išli u pilanu, ali je znao da oni tamo nisu stražarili u službenom svojstvu.⁹⁸³

435. Predrag Radulović je dobio informacije da su pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka u pilani počinili pljačkanje, fizičko zlostavljanje, lišavanja života i silovanja. Kako je rekao Predrag Radulović, taj odred je u Kotor-Varošu djelovao 20 do 30 dana, predvodio ga je Ljuban Ećim, a sjedište mu je bilo u pilani. Predrag Radulović je ta silovanja prijavio Stojanu Župljaninu u ljeto 1992. godine.⁹⁸⁴

(f) Događaji u Domu zdravlja

436. Dana 25. juna 1992. godine, srpski vojnici u zeleno-crnim maskirnim uniformama i jedinica Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka pod komandom Slobodana Dubočanina okupili su

⁹⁸⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 534; svjedok ST026, dokazni predmet P2123, Javna redigovana Izjava svjedoka, 7. decembar 1995. godine, str. 5-6.

⁹⁸¹ Nedeljko Đekanović, 9. oktobar 2009. godine, T. 1140; Obrad Bubić, 17. novembar 2011. godine, T. 25990-25991.

⁹⁸² Nedeljko Đekanović, 14. oktobar 2009. godine, T. 1427-1428; dokazni predmet P46, Zapisnik sa 47. sjednice Kriznog štaba Kotor-Varoša, 29. juni 1992. godine.

⁹⁸³ Nedeljko Đekanović, 9. oktobar 2009. godine, T. 1143-1146.

⁹⁸⁴ Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10911-10914.

stanovnike Kotora i razdvojili žene od muškaraca. Na početku je bilo 50 muškaraca iz Kotora. Tu su bili prisutni i Duško Vujičić, pripadnik aktivnog sastava milicije iz Kotor-Varoša, koji je nosio plavu maskirnu uniformu i crvenu beretku, i Dragan Bojić, koji je nosio plavu uniformu koja se sastojala od plave košulje i tamnoplavih pantalona. Od muških stanovnika Kotora zatraženo je da predaju lične isprave, novčanike, satove, kaiševe i pertle.⁹⁸⁵ Od muškaraca Kotora je zatim zatraženo da priznaju ubistvo jednog Srbina i rečeno im je da će za smrt svakog Srbina u znak odmazde biti ubijeno pet muškaraca. U grupu su dovedeni drugi muškarci iz Kotora, tako da je njihov broj narastao na 85. Ti ljudi su premješteni u kuću Stipe Zebe. Vojnici bosanski Srbi, od kojih su neki nosili crvene beretke, neki šljemove, dok drugi nisu imali ništa na glavi, premlatili su muškarce iz Kotora pored kuće Stipe Zebe. Budući da nijedan od muškaraca iz Kotora nije priznao ubistvo tog Srbina, pozvali su da se jave petorica dobrovoljaca. Kada se niko nije dobrovoljno javio, izdvojeni su Esad Muminović, Ševal Đuvelek, Samir Avdić i Mevludin Vilić. Otac Mevludina Vilića, Rešid Vilić, zatražio je da ga uzmu umjesto sina, ali su ga umjesto toga uzeli kao petog dobrovoljca. Ta petorica su zatim odvedena iza jednog transportnog vozila. Svjedok ST013 je čuo nekoga kako govori, "Pobrini se da ne bude rikošetiranja [i da] niko ne promaši". Zatim je čuo rafal iz mitraljeza. Svjedok ST013 je kasnije vidio leš Rešida Vilića u Domu Zdravlja u Kotor-Varošu.⁹⁸⁶

437. Suljo Mahmutagić je takođe bio pored kuće Stipe Zebe. Vojnici bosanski Srbi su uzeli dijete koje je Suljo Mahmutagić držao. Osim što je vidio kako je Suljo Mahmutagić pao na zemlju, svjedok ST013 nije mogao vidjeti šta se dalje dogodilo jer su ga prisilili da sagne glavu među noge. Semko Avdić je pokupio leš Sulje Mahmutagića. Semko Avdić je rekao svjedoku ST013 da su Sulju Mahmutagića zaklali.⁹⁸⁷

438. Neposredno prije nego što su muškarci iz Kotora otišli sa imanja Stipe Zebe, nekolicini Muslimana iz Kotora je naređeno da zapale kuće u selu. Vojnici bosanski Srbi su im se pridružili u tom zadatku. Svjedok ST013 je vidio mnoge kuće kako gore.⁹⁸⁸

439. Preostali muškarci iz Kotora zatim su postrojani po dvojica i rečeno im je da krenu željezničkom prugom prema gradu. Pored njih su išli transportno vozilo i vojnici bosanski Srbi. Svjedok ST013 je izjavio da su on i drugi muškarci iz Kotora trebali služiti kao štiti za transportno

⁹⁸⁵ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17896-17901 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 4-6 (povjerljivo).

⁹⁸⁶ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17902-17905 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 6-7 (povjerljivo).

⁹⁸⁷ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17906 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 7 (povjerljivo).

⁹⁸⁸ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17907 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 7 (povjerljivo).

vozilo od napada Muslimana i Hrvata. Na putu, bosanski Srbi, iz razloga nepoznatih svjedoku ST013, otvorili su vatru. Svjedok ST013 je vidio Idriza Fifića kako se oslanja o ogradu, a kasnije su mu rekli da je on ubijen.⁹⁸⁹

440. Muškarci iz Kotora odvedeni su u Dom zdravlja u Kotor-Varošu.⁹⁹⁰ Vojnici i milicioneri bosanski Srbi postrojili su grupu Muslimana i Hrvata ispred Doma zdravlja.⁹⁹¹ Vojnici bosanski Srbi su udarali i šutirali muškarce, tukli su ih puškama i palicama nazivajući ih "ustašama" i "balijama".⁹⁹² Duško Vujičić, milicioner, ubio je Miralema Avdića s dva hica iz pištolja izbliza. Drugim muškarcima zatim je naređeno da odnesu leš Miralema Avdića tamo gdje su bili drugi leševi;⁹⁹³ svjedok ST013 je vidio 12 do 15 leševa na gomili.⁹⁹⁴ Svjedok ST013 je u svjedočenju rekao da je vidio Muharema Skopljaka u krugu Doma zdravlja; ležao je na zemlji zapomažući u agoniji. Svjedok ST013 je u gomili leševa vidio i leš Rešida Vilića. Semko Avdić je rekao svjedoku ST013 da je na gomili također vidio leševe Miralema Avdića i Muharema Vilića. Poslije toga, srpski vojnici su naredili nekim od muškaraca iz Kotora iskopaju grobnicu dovoljno veliku da u nju stanu svi ljudi koji su dovedeni u Dom zdravlja.⁹⁹⁵

441. Ispred Doma zdravlja u Kotor-Varošu vojnici bosanski Srbi u maskirnim uniformama pustili su njemačkog ovčara na Eneza Terzića, jednog od zatočenika. Terzić je bio povrijeđen, ali je preživio taj napad.⁹⁹⁶ Rajko Škorić, srpski vojnik, odveo je Ivu Kljajića, koji nije nikad više viđen.⁹⁹⁷

442. Svjedok ST013 je vidio da je Ivica Matijević bio teško premlaćen i da mu je visio dio obraza. Matijeviću je naređeno da krene prema gomili leševa. Dok je Matijević išao prema gomili leševa, neko ga je nazvao "ustašom". Svjedok ST013 je vidio jednog srpskog vojnika kako puca u Matijevićevom pravcu. Matijević je pao na zemlju.⁹⁹⁸

⁹⁸⁹ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17905-17906, 17908 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 7 (povjerljivo).

⁹⁹⁰ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17910 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 8 (povjerljivo).

⁹⁹¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 538.

⁹⁹² Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17910 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 8 (povjerljivo).

⁹⁹³ Činjenica o kojoj je presuđeno 538; svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17911-17912, 17953-17954 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 8 (povjerljivo).

⁹⁹⁴ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17911-17912 (povjerljivo).

⁹⁹⁵ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17913-17914 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 8 (povjerljivo).

⁹⁹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 941; svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 9 (povjerljivo).

⁹⁹⁷ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17918 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 9 (povjerljivo).

⁹⁹⁸ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17916-17917 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 9 (povjerljivo).

443. Takođe ispred Doma zdravlja, jedan vojnik bosanski Srbin iz Mahovljana tukao je nekoliko zatočenika cjepanicom dok nisu popadali na zemlju bez svijesti. Dok ih je tukao, psovao im je "balijske majke". Jedan vojnik, bosanski Srbin, sa nadimkom "Mama" takođe je učestvovao u premlaćivanjima i naređivao je zatočenicima da jedni druge tuku.⁹⁹⁹ Sakib Fifić i brat svjedoka ST013 dobili su zadatak da utovaruju leševe. Srpski vojnici su ih odveli na stranu. Svjedok ST013 je čuo od Semka Avdića i Alvira Fifića da su njegov brat i Sakib Fifić kasnije ubijeni. Semko Avdić je rekao svjedoku ST013 da je utovario leševe njegovog brata i Sakiba Fifića. Na oba leša bile su strelne rane. Svjedok ST013 je u svjedočenju rekao da je posljednji put vidio brata presamićenog preko jednog stola u Domu zdravlja.¹⁰⁰⁰

444. Jedan vojnik je dovezao buldožer u krug Doma zdravlja i njime je prikliještio više ljudi iz Kotora uza zid zubne ambulante. Jednom čovjeku je povrijeđena ruka, a drugom su grudi probodene zupcem utovarivača.¹⁰⁰¹ Srpski vojnici su ih natjerali da kažu da nisu više "ustaše" ni "balijske" nego "četnici". Srpski vojnici su im stalno psovali majku.¹⁰⁰²

445. Dana 25. juna oko 18:00 ili 18:30 sati, svjedokinja ST012 bila je kod kuće i sa prozora je vidjela traktor s prikolicom kako ide prema Domu zdravlja, prekriven krvavom ceradom. Svjedokinja ST012 je vidjela noge i stopala kako vise iz prikolice.¹⁰⁰³

446. Svjedok ST013 je čuo da su u Kotor-Varošu 25. juna 1992. godine ubijene i sljedeće osobe: Mujo Zeher, Rudo Matijević, Ivo Kljajić, Emir Avdić, Kasim Vilić, Tomo Budimir, Hajro Terzić, Ramiz Bašić, Šerif Đuvelek, jedna žena koja se zvala Nura i imala 104 godine, Fikret Salčinović, Suljo Zeher, Hidajet Fifić, Sadik Fifić, majka Sadika Fifića, Ismet Fifić i Esad Fifić.¹⁰⁰⁴

447. Tužilaštvo tvrdi da su sljedeće osobe ubijene na putu prema Domu zdravlja u Kotor-Varošu i ispred njega, a prihvaćeni su i neki dokumentarni dokazi kojima se utvrđuje njihova smrt: Ševal Đuvelek,¹⁰⁰⁵ Samir Avdić,¹⁰⁰⁶ Idriz Fifić,¹⁰⁰⁷ Suljo Mahmutagić,¹⁰⁰⁸ Mevludin ("Melvin") Vilić,¹⁰⁰⁹

⁹⁹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 942; svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17918-17930 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 9 (povjerljivo).

¹⁰⁰⁰ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17919-17920 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 9 (povjerljivo).

¹⁰⁰¹ Svjedok ST013, dokazni predmet P103.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. juni 2003. godine, T. 17930-17931 (povjerljivo); svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 9 (povjerljivo).

¹⁰⁰² Svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 10 (povjerljivo).

¹⁰⁰³ Svjedok ST012, dokazni predmet P43, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juni 2003. godine, T. 17638 (povjerljivo); svjedok ST012, dokazni predmet P41, Izjava svjedoka, 27. septembar 2000. godine, str. 7 (povjerljivo).

¹⁰⁰⁴ Svjedok ST013, dokazni predmet P103, Izjava svjedoka, 16. avgust 2000. godine, str. 12 (povjerljivo).

¹⁰⁰⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2182, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2183, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2184, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

Rešid Vilić,¹⁰¹⁰ Šerif Đuvelek,¹⁰¹¹ Emir Avdić,¹⁰¹² Miralem Avdić,¹⁰¹³ Ramiz Bašić,¹⁰¹⁴ Tomo Budimir,¹⁰¹⁵ Ismet Fifić,¹⁰¹⁶ Esed Fifić,¹⁰¹⁷ Sakib Fifić,¹⁰¹⁸ Ivo Kljajić,¹⁰¹⁹ Ivica Matijević,¹⁰²⁰ Rudo ("Rudolf") Matijević,¹⁰²¹ Fikret Salčinović,¹⁰²² Muharem Skopljak,¹⁰²³ Muhamed Smailović,¹⁰²⁴ Hajro Terzić,¹⁰²⁵ Kasim Vilić,¹⁰²⁶ Suljo Zeher,¹⁰²⁷ Mujo Zeher,¹⁰²⁸ Đasima Fifić,¹⁰²⁹ Hidajet Fifić,¹⁰³⁰ Sadik Fifić,¹⁰³¹ Ivica Jurinović, Esad Muminović¹⁰³² i Muharem Vilić.

¹⁰⁰⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2201, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2202, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); pod rednim brojem 2203, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo).

¹⁰⁰⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2233, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2234, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); pod rednim brojem 2235, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo).

¹⁰⁰⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2262, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2263, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); pod rednim brojem 2264, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2265, MKNL (povjerljivo).

¹⁰⁰⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2314, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2316, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); pod rednim brojem 2317, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo).

¹⁰¹⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2323, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2324, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2325, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 2326, MKNL (povjerljivo).

¹⁰¹¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2179, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 2180.1, Potvrda o smrti Šerifa Đuveleka (povjerljivo).

¹⁰¹² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2187, Sudski zapisnik o ekshumaciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2188, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo).

¹⁰¹³ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2193, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2194, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2195, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); pod rednim brojem 2197, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo).

¹⁰¹⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2207, Federalni zavod za statistiku (povjerljivo); pod rednim brojem 2208, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); pod rednim brojem 2209, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2210, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2211, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo).

¹⁰¹⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2215, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2216, MKNL (povjerljivo); pod rednim brojem 2217, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2218.1, Potvrda o smrti Tome Budimira (povjerljivo); pod rednim brojem 2218.2, Izvještaj o analizi DNK (povjerljivo).

¹⁰¹⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2239, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2240, Sudski zapisnik o ekshumaciji (povjerljivo).

¹⁰¹⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2224, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); pod rednim brojem 2225, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo).

¹⁰¹⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2248, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2249, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2250, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 2251, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

¹⁰¹⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2256, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2258, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); pod rednim brojem 2259, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo).

¹⁰²⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2268, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2270, MKNL (povjerljivo); pod rednim brojem 2271, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo).

¹⁰²¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2274, Sudski zapisnik o ekshumaciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2276, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo).

¹⁰²² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2285, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2287, Federalni zavod za statistiku (povjerljivo); pod rednim brojem 2288, Sudski zapisnik o ekshumaciji (povjerljivo).

¹⁰²³ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2292, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2293, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 2295, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2296, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

¹⁰²⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2299, Federalni zavod za statistiku (povjerljivo); pod rednim brojem 2300, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojevima 2302.1, 2302.2, Izvještaj o analizi DNK (povjerljivo).

¹⁰²⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2304, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 2306.1, Potvrda o smrti Hajre Terzića (povjerljivo); pod rednim brojem 2306.2, Foto-

448. U vezi s Ivicom Jurinovićem, Pretresno vijeće napominje da Baza podataka o dokazu smrti samo upućuje na "izjavu svjedoka", ali da nije priložen nikakav dodatak i ne navodi se nikakva konkretna izjava svjedoka. Pretresno vijeće stoga ne raspolaže dokazima o smrti Ivice Jurinovića.

449. Odbrana osporava dokumentarne dokaze o smrti Rešida Vilića, Miralema Avdića, Esada Fifića, Sakiba Fifića, Rude Matijevića, Muharema Skopljaka, Muhameda Smailovića, Sulje Zehera i Đasime Fifić po sljedećim osnovama: za Rešida Vilića je rečeno da je bio pripadnik HVO-a za Kotor-Varoš i da je poginuo na borbenom zadatku, a dokumentarni dokazi pokazuju da je on nestao iz Vrbanjaca 25. juna 1992. godine.¹⁰³³ Za Miralema Avdića se kaže da je bio pripadnik HVO-a koji je poginuo na borbenom zadatku 25. juna 1992. godine.¹⁰³⁴ Ime Esada Fifića ne pojavljuje se u izvještaju o obdukciji, a drugi dokumentarni dokazi pokazuju da je umro u Malom Haremu 25. juna 1992. godine;¹⁰³⁵ drugi dokazi koje je podnijela odbrana pokazuju da je "Esad Fifić (sin Idriza) rođen 19. aprila 1962. godine" bio pripadnik TO-a Kotor-Varoša i da je poginuo 25. juna 1992. godine dok je bio na borbenom zadatku na području Kotor-Varoša.¹⁰³⁶ Isti dokument pokazuje da su i "Mevlin" Vilić i Avdo Vilić takođe bili pripadnici TO-a Kotor-Varoša i da su poginuli 25. juna 1992. godine na borbenom zadatku na području Kotor-Varoša.¹⁰³⁷ Izvještaj o obdukciji Sakiba

dokumentacija (povjerljivo); pod rednim brojem 2306.3, Izvještaj o analizi DNK (povjerljivo); pod rednim brojem 2306.4, Izvještaj o forenzičkoj analizi (povjerljivo).

¹⁰²⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2309, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2310, Sudski zapisnik o ekshumaciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2311, Federalni zavod za statistiku (povjerljivo).

¹⁰²⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2336, MKNL (povjerljivo); pod rednim brojem 2337, Federalni zavod za statistiku (povjerljivo); pod rednim brojem 2338, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 2339, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo).

¹⁰²⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2329, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2330, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2332, MKNL (povjerljivo).

¹⁰²⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2220, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2221, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2222, Sudski zapisnik o ekshumaciji (povjerljivo).

¹⁰³⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2227, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2228, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2229, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo).

¹⁰³¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2244, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 2246.1, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2246.2, Potvrda o smrti of Sadik Fifić (povjerljivo); pod rednim brojem 2246.3, Zapisnik o reekshumaciji i identifikaciji (povjerljivo); pod rednim brojem 2246.4, Izvještaj o analizi DNK (povjerljivo).

¹⁰³² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2279, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 2280, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); pod rednim brojem 2282, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo).

¹⁰³³ Zajednički podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 17, pod rednim brojem 2321; 1D833, Spisak osoba koji je dostavila Vlada Bosne i Hercegovine, 28. oktobar 2011. godine, para. 31 (povjerljivo).

¹⁰³⁴ Zajednički podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 16, pod rednim brojem 2191; 1D833, Spisak osoba koji je dostavila Vlada Bosne i Hercegovine, 28. oktobar 2011. godine, para. 23 (povjerljivo).

¹⁰³⁵ Zajednički podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 16, pod rednim brojem 2223.

¹⁰³⁶ Dokazni predmet 1D834, Drugi odgovor Vlade BiH u vezi sa statusom žrtava, s datumom od 9. jula 2012. godine, str. 5 (povjerljivo).

¹⁰³⁷ Dokazni predmet 1D834, Drugi odgovor Vlade BiH u vezi sa statusom žrtava, s datumom od 9. jula 2012. godine, str. 5 (povjerljivo).

Fifića pokazuje da je on umro od loma rebara prouzrokovanog projektilom iz vatrenog oružja.¹⁰³⁸ Svjedok ST013 nije bio očevidac smrti Rude Matijevića.¹⁰³⁹ Muharem Skopljak je još bio živ kada ga je svjedok ST013 vidio.¹⁰⁴⁰ Muhamed Smailović je nestao iz Vrbanjaca 25. juna 1992. godine.¹⁰⁴¹ U izvještaju o obdukciji Sulje Zehera ne navodi se njegovo ime.¹⁰⁴² Dokumentarni dokazi u vezi s Đasimom Fifić pokazuju da je ona umrla 25. jula 1992. godine.¹⁰⁴³ Iako nije osporila smrt Šerifa Đuveleka, odbrana je ponudila dokument koji pokazuje da je on bio pripadnik TO-a Kotor-Varoš u junu 1992. godine i koji, bez dodatnih pojedinosti, potkrepljuje podatak da je on umro 25. juna 1992. godine u Kotor-Varošu.¹⁰⁴⁴

450. Svjedok ST013 imenovao je sljedeće osobe kao izvršioce ubistava i premlaćivanja ispred Doma zdravlja: Dragan Bojić, koji je bio zadužen za ljude ispred Doma zdravlja, a bio je komandir u stanici milicije u Kotor-Varošu; Duško Vujičić, koji je bio milicioner iz stanice milicije u Kotor-Varošu; Duško Maksimović, rezervni milicioner iz Kotor-Varoša; Rajko Škorić, vojnik; i Duško Krejić, pripadnik aktivnog sastava milicije. Svi ti ljudi bili su iz Kotor-Varoša ili okolnih mjesta u opštini Kotor-Varoš.¹⁰⁴⁵ Svjedok ST013 je u svjedočenju rekao da je jedna jedinica koja je došla izvana, tačnije Specijalni odred milicije CSB-a Banja Luka, takođe učestvovala u premlaćivanjima ispred Doma zdravlja.¹⁰⁴⁶

451. Kako je rekao Nedeljko Đekanović, ubistva u Domu zdravlja su izvršili pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka koje je predvodio Slobodan Dubočanin.¹⁰⁴⁷ Ubistva u Domu zdravlja i njihovo izvršenje od strane pripadnika Odreda specijalne milicije CSB-a Banja Luka bili su predmet rasprave na sastanku Kriznog štaba održanom 26. juna 1992. godine.¹⁰⁴⁸ Prema zapisniku sa tog sastanka, "Žarko Mikić je naglasio da je K[rizni] Š[tab] više puta razmatrao ponašanje specijalaca i ispoljio nemoć da [se] utiče na njih". Mikić je zatražio od pukovnika Peulića

¹⁰³⁸ Zajednički podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 17, pod rednim brojem 2247.

¹⁰³⁹ Zajednički podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 17, pod rednim brojem 2273.

¹⁰⁴⁰ Zajednički podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 17, pod rednim brojem 2290.

¹⁰⁴¹ Zajednički podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 17, pod rednim brojem 2298.

¹⁰⁴² Zajednički podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 17, pod rednim brojem 2334.

¹⁰⁴³ Zajednički podnesak odbrane: Baza podataka o dokazu smrti, 12. april 2012. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 16, pod rednim brojem 2219.

¹⁰⁴⁴ Dokazni predmet ID834, Drugi odgovor Vlade BiH u vezi sa statusom žrtava, s datumom od 9. jula 2012. godine, str. 9 (povjerljivo).

¹⁰⁴⁵ Svjedok ST013, 9. oktobar 2009. godine, T. 1206-1208 (povjerljivo).

¹⁰⁴⁶ Svjedok ST013, 9. oktobar 2009. godine, T. 1210-1213.

¹⁰⁴⁷ Nedeljko Đekanović, 8. oktobar 2009. godine, T. 1103-1104, 1107-1110; dokazni predmet P81, Zapisnik sa 40. sjednice Kriznog štaba opštine Kotor-Varoš, 26. juni 1992. godine, str. 1. V. *takođe* svjedok ST013, 9. oktobar 2009. godine, T. 1210-1213; Dragan Rajlić, 30. juni 2010. godine, T. 12438.

¹⁰⁴⁸ Dokazni predmet P81, Zapisnik sa 40. sjednice Kriznog štaba opštine Kotor-Varoš, 26. juni 1992. godine, str. 1; ST197, 8. septembar 2010. godine, T. 14429-14430.

da pomogne da se riješi taj problem.¹⁰⁴⁹ Nedeljko Đekanović je objasnio na sastanku Kriznog štaba da se sastao sa Slobodanom Dubočaninom kako bi mu prenio da ne odobrava ubistva.¹⁰⁵⁰ Krajem juna ili jula 1992. godine, Nedeljko Đekanović se sastao sa Stojanom Župljaninom kako bi mu prenio stav Kriznog štaba da pripadnici Odreda specijalne milicije Banja Luka trebaju biti pod kontrolom u organizacionom i strukturnom pogledu. Stojan Župljanin je odgovorio da će učiniti sve što je u njegovoj moći da spriječi Specijalni odred milicije CSB-a Banja Luka da postupa na način na koji je postupao.¹⁰⁵¹

452. Negdje u drugoj polovini juna 1992. godine, Savo Tepić je poslao depešu u "centar javne bezbjednosti" u Banjoj Luci, kojom se požalio da Specijalni odred milicije CSB-a Banja Luka pribjegava nasilju protiv nekih ljudi i protiv njega samog. Dragan Raljić je izjavio da je tu depešu primio centar veze u Banjoj Luci, ali da on ne zna gdje je ona kasnije upućena.¹⁰⁵²

3. Činjenični zaključci

453. U Kotor-Varošu su djelovale 22. laka pješadijska brigada, Čelinačka laka pješadijska brigada, 1. kotorvaroška laka pješadijska brigada i MUP.

454. Krajem aprila ili početkom maja 1992. godine, od svih uniformisanih službenika SJB-a Kotor-Varoš je zatraženo, ali bez prisile, da potpišu svečane izjave kojima potvrđuju lojalnost vlastima RS-a. Saopštenjima u sredstvima javnog informisanja nesrbi su pozivani da predaju oružje. Kad je rok za predaju oružja 14. maja istekao, 1. krajiški korpus i milicija su izveli operacije razoružavanja Muslimana i Hrvata.

455. Dana 11. juna 1992. godine, na dan preuzimanja vlasti, ispred SJB-a Kotor-Varoš je po prvi put izvješena srpska zastava, što je ukazalo na formiranje srpskog SJB-a, a milicioneri koji nisu bili Srbi uhapšeni su zajedno s nesrpskim civilnim stanovništvom.

456. Preuzimanje vlasti je provedeno u junu 1992. godine napadima srpskih snaga na grad Kotor-Varoš i okolna sela, uključujući Večiće, Hrvaćane, Ravne, Hanifiće i druga sela, koja su sva bila nastanjena Muslimanima ili Hrvatima.

¹⁰⁴⁹ Dokazni predmet P81, Zapisnik sa 40. sjednice Kriznog štaba opštine Kotor-Varoš, 26. juni 1992. godine, str. 1.

¹⁰⁵⁰ Nedeljko Đekanović, 8. oktobar 2009. godine, T. 1107-1110; dokazni predmet P81, Zapisnik sa 40. sjednice Kriznog štaba opštine Kotor-Varoš, 26. juni 1992. godine, str. 1.

¹⁰⁵¹ Nedeljko Đekanović, 8. oktobar 2009. godine, T. 1107-1110; Nedeljko Đekanović, 14. oktobar 2009. godine, T. 1458-1461; Nedeljko Đekanović, 15. oktobar 2009. godine, T. 1509-1512. V. *takođe* dokazni predmet P81, Zapisnik sa 40. sjednice Kriznog štaba opštine Kotor-Varoš, 26. juni 1992. godine, str. 1.

¹⁰⁵² Dragan Raljić, 30. juni 2010. godine, T. 12438-12440.

457. U vezi s tačkama 1, 2, 3 i 4 Optužnice, Pretresno vijeće zaključuje da je u Kotoru, na putu iz Kotora prema the Domu zdravlja i ispred Doma zdravlja u Kotor-Varošu, ubijeno 26 muškaraca Muslimana. Pretresno vijeće zaključuje da su u selu Kotor srpski vojnici i pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka ubili pet muškaraca iza transportnog vozila. Svjedok ST013 je identifikovao te ljude kao Esada Muminovića, Ševala Đuveleka, Samira Avdića, Mevludina Vilića i Rešida Vilića. U vezi sa smrću Rešida Vilića, u dokumentarnim dokazima navode se dva različita mjesta njegove ekshumacije, zatim da su mjesto njegovog nestanka Vrbanjci 25. juna 1992. godine, te da je on bio pripadnik HVO-a koji je poginuo u borbama 25. juna 1992. godine. Pretresno vijeće zaključuje da ti dokumentarni dokazi nisu u suprotnosti sa svjedočenjem svjedoka ST013 u vezi sa smrću Rešida Vilića zato što mjesto nestanka i lokalitet ekshumacije nemaju nikakvog uticaja na okolnosti smrti Rešida Vilića. Pored toga, nema dokaza koji povezuju "Rešida Vilića" navedenog kao pripadnika HVO-a sa Rešidom Vilićem pomenutim u svjedočenju svjedoka ST013. Najzad, s obzirom na iskaz svjedoka ST013 u vezi s Mevludinom Vilićem i konzistentne dokumentarne dokaze koji potkrepljuju takav iskaz, Pretresno vijeće zaključuje da se dokument koji pokazuje da je neki "Mevlin" Vilić ubijen 25. juna 1992. godine ne može povezati sa "Mevludinom" Vilićem navedenom u dokumentu pod naslovom Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo. Pretresno vijeće stoga zaključuje da su Esada Muminovića, Ševala Đuveleka, Samira Avdića, Mevludina Vilića i Rešida Vilića ubili srpski vojnici i pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka u Kotoru 25. juna 1992. godine.

458. Pretresno vijeće zaključuje, na osnovu svjedočenja svjedoka ST013 i dokumentarnih dokaza, da su snage bosanskih Srba 25. juna 1992. godine u selu Kotor, pored kuće Stipe Zebe, ubile Sulju Mahmutagića. Pretresno vijeće zaključuje da su snage bosanskih Srba 25. juna 1992. godine na putu iz sela Kotor ka Domu zdravlja ustrijelile i ubile Idriza Fifića.

459. U vezi s događajima ispred Doma zdravlja u Kotor-Varošu, Pretresno vijeće zaključuje da je Miralema Avdića 25. juna 1992. godine vatrenim oružjem usmrtio milicioner po imenu Duško Vujičić. Svjedok ST013 je izjavio da je Duško Vujičić dvaput ustrijelio Miralema Avdića i ubio ga. Iako dokumentarni dokazi upućuju samo na jednu strelnu ranu, oni pokazuju da je uzrok smrti Miralema Avdića bila frakturu donje vilice prouzrokovana hicem iz vatrenog oružja, a da je dan njegovog nestanka bio 25. juni 1992. godine. Ti dokumentarni dokazi su u skladu s iskazom svjedoka ST013. Pored toga, dokumentarni dokazi koje je dostavila odbrana o tome da je neki Miralem Avdić naveden kao pripadnik HVO-a i da je poginuo u borbi nisu odlučujući pošto nije predočena nikakva daljnja identifikacija koja potvrđuje da je "Miralem Avdić" koga su navele vlasti BiH isti onaj "Miralem Avdić" koji je naveden u Optužnici. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da je

Duško Vujičić, milicioner iz Kotor-Varoša, ubio Miralema Avdića ispred Doma zdravlja 25. juna 1992. godine.

460. Pretresno vijeće zaključuje da su Ivicu Matijevića vatrenim oružjem usmratile srpske snage ispred Doma zdravlja 25. juna 1992. godine.

461. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage ubile Ivu Kljajića nakon što ga je Rajko Škorić, srpski vojnik, odveo ispred Doma zdravlja 25. juna 1992. godine.

462. Svjedok ST013 je u svjedočenju rekao da je u Domu zdravlja vidio Muharema Skopljaka kako leži u agoniji, ali još nije bio mrtav. Dokumentarni dokazi pokazuju da je datum smrti Muharema Skopljaka bio 25. juni 1992. godine, a mjesto smrti kompleks Doma zdravlja u Kotor-Varošu. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su 25. juna 1992. godine srpske snage – Specijalni odred milicije CSB-a Banja Luka, pripadnici redovnog sastava milicije ili srpski vojnici – ubile Muharema Skopljaka ispred Doma zdravlja.

463. Svjedok ST013 je u svjedočenju rekao da je svog brata i Sakiba Fifića posljednji put vidio kada su ih srpski vojnici odvodili iz Doma zdravlja i da je njegov brat bio presamićen preko nekog stola ispred Doma zdravlja. Svjedok ST013 je ponudio dokaz iz druge ruke da su leševi njegovog brata i Sakib Fifić viđeni pored Doma zdravlja sa strelnim ranama. Dokumentarni dokazi pokazuju da je Sakib Fifić preminuo od fraktura rebara prouzrokovanih hicem iz vatrenog oružja, a da je brat svjedoka ST013 nestao iz Vrbanjaca 25. juna 1992. godine. Ti dokumentarni dokazi ne negiraju iskaz svjedoka ST013 zato što su frakture rebara Sakiba Fifića prouzrokovane hicem iz vatrenog oružja, a navodni nestanak brata svjedoka ST013 iz Vrbanjaca samo pokazuje gdje ga je neko vidio posljednji put. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su Sakib Fifić i brat svjedoka ST013 ubijeni kod Doma zdravlja u Kotor-Varošu 25. juna 1992. godine od strane srpskih vojnika.

464. Svjedok ST013 je čuo da su 25. juna 1992. godine u Kotor-Varošu ubijene i sljedeće osobe: Mujo Zeher, Rudo Matijević, Emir Avdić, Kasim Vilić, Tomo Budimir, Hajro Terzić, Ramiz Bašić, Šerif Đuvelek, jedna starica od 104 godine koja se zvala Nura, Fikret Salčinović, Suljo Zeher, Hidajet Fifić, Sadik Fifić, majka Sadika Fifića, Ismet Fifić i Esad Fifić. Strane u postupku se slažu da dokumentarni dokazi u vezi s događajima u Domu zdravlja u Kotor-Varošu 25. juna 1992. godine dokazuju smrt Muje Zehera, Rude Matijevića, Emira Avdića, Kasima Vilića, Tome Budimira, Hajre Terzića, Ramiza Bašića, Šerifa Đuveleka, Fikreta Salčinovića, Sulje Zehera, Hidajeta Fifića, Sadika Fifića i Ismeta Fifića. Pretresno vijeće, stoga, u vezi s događajima u Domu zdravlja 25. juna 1992. godine, zaključuje da su srpske snage pobile te osobe u Kotor-Varošu. Pretresno vijeće zaključuje da iskaz svjedoka ST013 da je čuo da su Esad Fifić, žena koja se zvala

Nura i majka Sadika Fifića umrli u Kotor-Varošu 25. juna 1992. godine nije dovoljan da bi se dokazalo da su njih u vezi s događajima u Domu zdravlja ubile srpske snage. Iako su prihvaćeni dokumentarni dokazi da je smrt Esad Fifića prouzrokovana hicem ispaljenim iz ručnog vatrenog oružja, to se kosi s dokumentarnim dokazima u kojima se navodi da je neki "Esad" Fifić poginuo dok je bio na borbenom zadatku na području Kotor-Varoša i, bez daljnjih pojedinosti, ne može potkrijepiti zaključak da je on ubijen kako je navedeno u Optužnici.

465. Takođe su dostavljeni dokumentarni dokazi kojima se utvrđuje dokaz o smrti Đasime Fifić. Međutim, Pretresno vijeće nalazi da nema dovoljno dokaza koji povezuju smrt Đasime Fifić s događajima koji su se 25. juna 1992. godine desili na putu prema Domu zdravlja u Kotor-Varošu ili ispred njega.

466. Nisu izneseni nikakvi dokumentarni ni usmeni dokazi u vezi sa smrću Ivice Jurinovića. Pretresno vijeće, stoga, nalazi da nema dovoljno dokaza da je Ivica Jurinović izgubio život 25. juna 1992. godine na putu ka Domu zdravlja u Kotor-Varoši ili ispred njega.

467. Pretresno vijeće zaključuje, na osnovu iskaza svjedoka ST019 i dokumentarnih dokaza, da su "Čuta" Beharić, Mato Bjelobrk i Smajo Hodžić ubijeni u zatvoru u Kotor-Varošu od strane srpskih snaga. Pretresno vijeće na osnovu iskaza svjedoka ST019 takođe zaključuje da je Stipo Marić umro od prelaćivanja nakon što ga je iz ćelije izveo Slobodan Dubočanin. Pretresno vijeće ima u vidu da je neki "Stipo Marić" naveden u Jedinostvenom registru branitelja hrvatskog Domovinskog rata, ali nikakva veza se ne može uspostaviti između Stipe Marića iz pomenutog iskaza i Stipe Marića navedenog u registru. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da Jedinostveni registar branitelja hrvatskog Domovinskog rata ne diskredituje iskaz svjedoka ST019 u vezi sa smrću Stipe Marića.

468. Zoran Marunović je doveden u zatvorsku prostoriju broj tri s vidljivim znacima zlostavljanja i nakon dužeg vremena je umro u zatvoru. Njegova smrt je potkrijepljena dokumentarnim dokazima. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da ima dovoljno dokaza da je Marunovićeva smrt nastupila uslijed zlostavljanja dok je bio u zatvoru.

469. U vezi s Avdom Vilićem, svjedok ST019 je u svjedočenju rekao da nije vidio kako ga tuku, ali je čuo kako nekoga tuku u hodniku zatvora. Svjedok ST019 identifikovao je Avdu Vilića po govornoj mani koju je čuo dok je taj čovjek zapomagao kad su ga tukli. Ujutro poslije ovog prelaćivanja svjedok ST019 je vidio kako na traktor utovaraju leš za koji smatra da je bio leš Avde Vilića. Međutim, u dokumentarnim dokazima utvrđeno je da je datum smrti Avde Vilića bio 22. novembar 1996. godine, a jedan drugi dokument upućuje na zaključak da je on poginuo na

borbenom zadatku u Kotor-Varošu. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da nije dokazano da je Avdo Vilić umro uslijed premlaćivanja u zatvoru.

470. Nije izveden nijedan usmeni ni dokumentarni dokaz u vezi sa Sejfom Berbićem, Tomom Marićem i Ibrahimom Sultanićem. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da nije dokazano da su oni umrli uslijed premlaćivanja u zatvoru.

471. Predočeni su dokumentarni dokazi u prilog tvrdnji da je Zdravko Grgić umro uslijed premlaćivanja u zatvoru u Kotor-Varošu. Međutim, dokumentarni dokazi ne povezuju njegovu smrt sa događajima u zatvoru. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da nema dovoljno dokaza da je Zdravko Grgić umro uslijed premlaćivanja u zatvoru u Kotor-Varošu.

472. Hasan Prlja je odveden iz svoje ćelije u zatvoru u Kotor-Varošu nakon što se žalio na žestok bol u predjelu bubrega i nije nikad više viđen. Pretresno vijeće smatra da je svjedok ST019 dijelio ćeliju s Hasanom Prljom samo kratko vrijeme i da dokazi ne pokazuju gdje i kako je zadobio povrede, pa čak ni to da li je njegova smrt uzrokovana povredom bubrega. U Potvrdi o smrti Hasana Prlje kao mjesto njegove smrti navode se Vrbanjci 25. juna 1992. godine, a jedna druga potvrda ukazuje na to da je on poginuo istoga dana na borbenom zadatku u Kotor-Varošu. Pretresno vijeće zaključuje da nije dokazano da je Hasan Prlja umro uslijed premlaćivanja u zgradi zatvora.

473. U vezi s tačkama 1, 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o postupanju prema zatočenicima u zgradi SJB-a, u zatvoru i u pilani u Kotor-Varošu.

474. Pretresno vijeće zaključuje da je u zatvoru u Kotor-Varošu oko 145 zatočenika Muslimana i Hrvata držano u tri različite prostorije. Žene su držane odvojeno. Goran Zarić zvani "Điba", milicioner iz Kotor-Varoša, bio je komandant zatvora dok ga nije zamijenio Zdravko Žutić negdje u avgustu ili septembru 1992. godine. Slobodan Dubočanin je takođe ispitivao zatočenike. Zatočenike su po dolasku tukli milicioneri, na primjer Duško Vujičić. Zatočenike u prostoriji broj tri fizički su zlostavljali vojnici u sivomaslinastim uniformama. Uslijed tih premlaćivanja jednom zatočeniku je iščašeno rame i polomljen nos. Srpska milicija naređivala je zatočenicima da pjevaju srpske pjesme. Jedan hrvatski zatočenik je bio primoran da popije hemijsku otopinu za čišćenje. Neki zatočenici su pretučeni nasmrt ili su pogubljeni poslije premlaćivanja. Zatočenici u prostoriji broj tri bili su oševici dok su drugi zatočenici umirali uslijed premlaćivanja. Iako su se uslovi zatočeništva donekle popravili po narednjima Slobodana Dubočanina otprilike u julu 1992. godine, Pretresno vijeće zaključuje da su zatočenici i dalje držani u pretrpanim ćelijama, da nisu dobijali dovoljno hrane ili je bila ona neadekvatna i da im je uskraćivana ljekarska pomoć. Nekim zatočenicima nije nikada

saopšten razlog zbog kog su zatočeni, dok je drugima rečeno da se terete za "fundamentalizam", ali formalne optužnice nisu nikada podignute.

475. U stanici milicije u Kotor-Varošu bilo je zatočeno najmanje 10 bosanskih Hrvata i bosanskih Muslimana i jedna žena. Pretresno vijeće zaključuje da su zatočeni u SJB-u Kotor-Varoš držani u nehumanim uslovima sa nedovoljno hrane i vode i sa neadekvatnim sanitarnim uslovima. Savo Tepić je bio načelnik SJB-a. Slobodan Dubočanin i drugi pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka bili su prisutni u SJB-u Kotor-Varoš. Milicioneri koji su nosili plave maskirne uniforme, uključujući "Duleta" Vujičića i milicionera koga su zvali "Sedjo", takođe su bili u SJB-u. Po ulasku u SJB zatočeni su prisiljavani da trče kroz špalire rezervista u plavim maskirnim i sivomaslinastim uniformama i, povremeno, pripadnika Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka, koji su ih udarali šakama i nogama i tukli bejzbol palicama, pendrecima i kundacima od pušaka. Zatočeni su takođe prelaćivani tokom ispitivanja. Jednom su nekog zatočenika prisilili da pojede dokument sa svojom izjavom zato što ga je napisao latinicom. Neke od zatočenika je ispitivao Zdravko Samardžija. Pored ispitivanja, srpski milicioneri su prisiljavali muslimanske i hrvatske zatočenike i zatočenice da polno opšte pred gomilom muškaraca u vojnim uniformama bosanskih Srba i uniformama milicije, koji su "navijali" i od kojih su neki nosili crvene beretke. Dvojicu drugih zatočenika su pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka prisilili na međusobni *fellatio* dok su ih vrijeđali na nacionalnoj osnovi.

476. Pretresno vijeće zaključuje da je u pilani držano više od 300 žena, djece i staraca, Muslimana i Hrvata, i da se to dešavalo barem od juna do avgusta 1992. godine. Svjedokinja ST056 nije ni uhapšena ni optužena ni za bilo krivično djelo prije nego što je zatočena. U pilani su nad zatočenicima stražarili srpski vojnici u sivomaslinastim ili maskirnim uniformama i milicioneri u tamnoplavim ili tamnoplavim maskirnim uniformama, uključujući pripadnike Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka. U svjetlu dokaza da su pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka imali sjedište u pilani; da je za pripadnike ovog odreda bilo poznato da nose i plave maskirne uniforme; iskaza svjedokinje ST241 da su je u pilanu odveli pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka; i iskaza Predraga Radulovića da je primio informacije o tome da su pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka vršili pljačkanje, fizičko zlostavljanje, ubistva i silovanja, Pretresno vijeće zaključuje da su među muškarcima koji su silovali žene u pilani bili pripadnici tog odreda. Vijeće je zaključilo da, u svjetlu tih ukupnih dokaza, opaska svjedokinje ST240 da je na oznakama vojnika pisalo "specijalna vojna policija" ne dovodi u pitanje ovaj zaključak. Štaviše, Vijeće smatra da Đekanovićevo svjedočenje da pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka nisu obezbjeđivali pilanu u službenom svojstvu nema nikakvog uticaja na dokaze da su pripadnici te jedinice bili ondje prisutni. Tamo su starijim muškarcima naređivali

da piju benzin. Zatočenicima su prisiljavani da se krste na srpski način i pjevaju srpske pjesme. Srpski vojnici su psovali zatočenicima "ustašku i balijsku mater". Zatočenicima su držani u nehumanim uslovima, uz nedovoljno hrane i vode i bez adekvatnih sanitetskih čvorova. Pretresno vijeće zaključuje da su gorenavedeni pripadnici srpskih snaga tokom noći izvodili i silovali zatočenicima.

477. U vezi s tačkama 1, 9 i 10 Optužnice, Pretresno vijeće zaključuje da je iz Kotor-Varoša više konvoja otišlo za Travnik i da je Krizni štab, čiji je predsjednik bio Nedeljko Đekanović, obezbijedio autobuse u tu svrhu. Jedan takav konvoj, u kom su većinom bili žene i djeca Muslimana, napustio je selo Grabovica negdje sredinom ili krajem oktobra 1992. godine. Taj konvoj je najprije putovao u Vrbanjce, gdje mu se tada pridružilo 13 drugih autobusa koji su prevozili većinom žene i djecu Muslimana iz Večića i okolnih sela, da bi konačno krenuo za Travnik. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze da su Muslimani i Hrvati bili izloženi zlostavljanju, da su im kuće pljačkane i paljene i da su im uništavani vjerski objekti. Pretresno vijeće je uzelo u obzir dokaze o nacionalnom sastavu stanovništva Kotor-Varoša 1991. i 1995. godine. Na osnovu svih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage odvozile stanovništvo Hrvata i Muslimana iz Kotor-Varoša ili je ono samo napuštalo Kotor-Varoš uslijed zlostavljanja, zastrašivanja, pljačkanja i uništavanja imovine i vjerskih objekata koje su vršile srpske snage.

478. U vezi s konkretnim osnovnim radnjama progona koje se stavljaju na teret po tački 1 Optužnice, Pretresno vijeće je saslušalo svjedočenje da su, u selu Dabovci, srpske snage – uključujući "Bele orlove" i lokalne Srbe koji su nosili maskirne uniforme, ili uniforme milicije, sa "četiri S" – pljačkale muslimanske kuće. Tokom napada na Hrvacane, srpske snage su opljačkale namještaj i druge dragocjenosti. Pretresnom vijeću su takođe predočeni dokazi o tome da su srpski vojnici i milicioneri u zatvoru u Kotor-Varošu naređivali zatočenicima da predaju svoje dragocjenosti. Osobe koje su željele da napuste Kotor-Varoš prisiljavane su da predaju svoju nepokretnu imovinu opštini, a sa sobom su prilikom napuštanja Kotor-Varoša mogli da ponesu samo 300 DM. Dana 28. jula 1992. godine, Ratno predsjedništvo Kotor-Varoša, koje je nekad bilo poznato kao Krizni štab, odlučilo je da novac zaplijenjen od osoba koje su se iseljavale iz Kotor-Varoša neće biti vraćen nego upotrebljen za pomoć porodicama palih srpskih boraca i pokrivanje opštinskih izdataka. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su srpske snage protivpravno oduzimale privatnu imovinu Muslimana i Hrvata.

479. Pretresno vijeće zaključuje da su tokom ljeta 1992. godine srpske snage napale grad Kotor-Varoš i da su u više muslimanskih i hrvatskih sela u opštini Kotor-Varoš oštetile ili uništile muslimanske i hrvatske kulturne spomenike. Ukupno 14 muslimanskih i katoličkih spomenika u Kotor-Varošu teško je oštećeno ili potpuno uništeno 1992. godine – većina njih u julu i avgustu –

paljevinom, eksplozivima, granatiranjem ili njihovom kombinacijom. Katolička crkva u gradu Kotor-Varošu je zapaljena i teško oštećena. Među uništenim džamijama su bile ona u Hanifićima, Kotor-Varoši, Vrbanjcima, Hrvaćanima, Ravnama, Vraniću, Donjem Varošu, Večićima, i Gornjim Hadrovcima. Pretresno vijeće zaključuje da je nova džamija u Večićima pretrpjela samo manja oštećenja od granatiranja u avgustu 1992. godine. Pretresnom vijeću su takođe predočeni dokazi o tome da su tokom napada na Hrvaćane kuće ili granatirane ili sravnjivane sa zemljom. Srpske snage su zapalile sela Hanifići, Plitska i Kotor, a selo Dabovci je uništeno sredinom avgusta 1992. godine.

480. Poslije preuzimanja vlasti u Kotor-Varošu, Specijalni odred milicije CSB-a Banja Luka i milicija iz Kotor-Varoša uhapsili su i zatočili osobe muslimanske i hrvatske nacionalnosti u SJB-u Kotor-Varoš, u zatvoru u Kotor-Varošu i u pilani. Svjedocima ST019 i ST056 nije saopšten nikakav službeni razlog za njihovo hapšenje. Dana 12. juna 1992. godine, Krizni štab je uveo policijski sat u Kotor-Varošu, a Skupština opštine Kotor-Varoš je donijela odluku kojom se "građanima" dopušta sloboda kretanja između 09:00 i 11:00 sati i da tu odluku treba saopštiti putem medija. Pretresno vijeće prihvata iskaz svjedokinje ST012 da su radio Banja Luka i televizija Banja Luka saopštili da je "hrvatskim i muslimanskim" stanovnicima dopušteno da izlaze iz kuća samo od 09:00 do 11:00 sati svakog dana.

4. Pravni zaključci

481. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da je između djela srpskih snaga u Kotor-Varošu i tog oružanog sukoba postojao neksus. Pored toga, žrtve zločina, kako je dolje detaljno navedeno, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

482. Pretresno vijeće zaključuje da su djela srpskih snaga u Kotor-Varošu bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Hapšenja, krađe, zatočenja i uništavanje imovine koje su vršili vojnici bosanski Srbi, Specijalni odred milicije CSB-a Banja Luka, milicioneri iz Kotor-Varoša i Beli orlovi, predstavljali su napad na civilno stanovništvo. To je bio napad širokih razmjera: najmanje 11 Muslimana i Hrvata bilo je zatočeno u SJB-u, 145 u zatvoru u Kotor-Varošu, a samo u avgustu 1992. godine, 1.000 žena, djece i starijih civila bilo je zatočeno u pilani. Oko 10.000 Muslimana i 9.000 Hrvata napustilo je Kotor-Varoš poslije napada. Ti napadi su takođe bili dobro organizovani. Oni su, stoga, bili rasprostranjeni i sistematski. S obzirom na velike razmjere napada, Pretresno vijeće zaključuje da su izvršiocima znali da je napad u toku i da su njihova djela bile dio tog napada.

483. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

484. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su Esada Muminovića, Ševala Đuveleka, Samira Avdića, Mevludina Vilića i Rešida Vilića lišili života vojnici bosanski Srbi i pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka na putu iz sela Kotor prema Domu zdravlja u Kotor-Varošu. Ti muškarci nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Način na koji su lišeni života pokazuje da su izvršioci djelovali s namjerom da ih ubiju.

485. Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su Sulju Mahmutagića i Idriza Fifića ubile snage bosanskih Srba. Vijeće dalje podsjeća da je Miralema Avdića ustrijelio Duško Vujičić, milicioner iz Kotor-Varoša, ispred Doma zdravlja u Kotor-Varošu. Ivicu Matijevića su ustrijelile srpske snage ispred Doma zdravlja. Pretresno vijeće je takođe zaključilo da je Ivo Kljajić ubijen ispred Doma zdravlja nakon što je posljednji put viđen dok ga je odvodio Rajko Škorić, srpski vojnik. Pretresno vijeće je zaključilo da su 25. juna 1992. godine srpske snage – Specijalni odred milicije CSB-a Banja Luka, redovna milicija, ili srpski vojnici – lišili života Muharema Skopljaka ispred Doma zdravlja. Sakib Fifić i brat svjedoka ST013 ubijeni su nakon što su ih srpski vojnici izdvojili kod Doma zdravlja u Kotor-Varošu 25. juna 1992. godine. Muju Zehera, Rudu Matijevića, Emira Avdića, Kasima Vilića, Tomu Budimira, Hajru Terzića, Ramiz Bašić, Šerifa Đuveleka, Fikreta Salčinovića, Sulju Zehera, Hidajeta Fifića, Sadika Fifića i Ismeta Fifića ubile su srpske snage u vezi s događajima u Domu zdravlja u Kotor-Varošu 25. juna 1992. godine. Ti ljudi nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Način na koji su lišeni života pokazuje da su izvršioci djelovali s namjerom da ih ubiju.

486. Pretresno vijeće podsjeća na svoje zaključke da su "Čutu" Beharića, Matu Bjelobrka i Smaju Hodžića života lišile srpske snage u zatvoru u Kotor-Varošu. Pretresno vijeće takođe zaključuje da su Stipo Marić i Zoran Marunović umrli od premlaćivanja u zatvoru. Premlaćivanja u zatvoru su izvršili srpski vojnici i milicioneri. Izvršioci tih ubistava su razumno trebali da znaju da su premlaćivanja tih ljudi mogla dovesti do njihove smrti. Ti ljudi su bili zatočnici i nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

487. Podsjećajući na zaključak da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage, uključujući srpske vojnike i milicionere iz Kotor-Varoša, počinile ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja.

488. Pretresno vijeće smatra da lišavanje života 26 muškaraca na putu prema Domu zdravlja u Kotor-Varošu i ispred njega 25. juna 1992. godine predstavlja jednu zasebnu ubilačku operaciju u odnosu na smrt pet osoba od posljedica premlaćivanja u zatvoru u Kotor-Varošu. Pretresno vijeće smatra da ta kasnija lišavanja života nisu bila dovoljno velikih razmjera da bi ispunila uslove za istrebljenje. U vezi s lišavanjima života 25. juna 1992. godine, nakon što je razmotrilo okolnosti u kojima je došlo do lišavanja života, Vijeće zaključuje da je lišavanje života 26 osoba dovoljno velikih razmjera da ispunjava uslove za istrebljenje. Prema tome, i podsjećajući na to da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su izvršiocima svojim radnjama počinili istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti, u vezi s događajima u Kotor-Varošu.

489. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su napadi, kako seksualni tako i fizički, i silovanja koja su u raznim prilikama vršili srpski vojnici, pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka i milicioneri iz Kotor-Varoša nad muslimanskim i hrvatskim zatočenicima, kako tokom hapšenja tako i u zatočeničkim centrima, kod tih zatočenika prozrokovali teške tjelesne i duševne patnje i da su ti napadi provedeni kao oblik zastrašivanja i diskriminacije, a u nekim slučajevima u cilju pribavljanja informacija. Nakon što je zaključilo da su opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad muslimanskim i hrvatskim zatočenicima počinile mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja. Nakon što je zaključilo da su opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 ispunjeni i da je počinjeno mučenje, Pretresno vijeće takođe konstatuje da su srpske snage nad zatočenicima počinile i druga nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti, te okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

490. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće je zaključilo da su srpske snage prisilno odvezle veliki broj civila Muslimana i Hrvata iz Kotor-Varoša ili da su oni napustili Kotor-Varoš uslijed zlostavljanja, zastrašivanja, pljačkanja i uništavanja njihove imovine i vjerskih objekata koje su izvršile srpske snage poslije preuzimanja vlasti 11. juna 1992. godine. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su srpske snage, protjerivanjem ili drugim prisilnim radnjama i mimo osnova dopuštenih međunarodnim pravom, u Travnik uklonile Muslimane i Hrvate iz opštine Kotor-Varoš, gdje su oni bili zakonito prisutni. Muslimani i Hrvati su premješteni unutar državnih granica (prisilno premještanje). To premještanje je u ovom predmetu imalo težinu sličnu slučajevima deportacije budući da je uključivalo prisilni odlazak velikih razmjera iz prebivališta i zajednice, bez jamstava u pogledu mogućnosti povratka u budućnosti, pri čemu su žrtve pretrpjele ozbiljne duševne povrede. Nakon što je utvrdilo da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su, poslije 11. juna 1992. godine, srpske snage počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločine protiv čovječnosti, protiv muslimanskog i hrvatskog

stanovništva opštine Kotor-Varoš. Nema dovoljno dokaza o tome da su zatočnici premješteni preko neke *de jure* državne granice ili *de facto* granice, tako da Pretresno vijeće ne zaključuje da su srpske snage počinile deportaciju kao zločin protiv čovječnosti.

491. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage hapsile Muslimane i Hrvate u Kotor-Varošu bez legitimnih osnova i na diskriminatornoj osnovi. Ta hapšenja su predstavljala protivpravna zatočenja. Prisvajanje imovine Muslimana i Hrvata, između ostalog tokom zatočenja i pljačkanja, predstavljalo je pljačku imovine. Uništavanje džamija i katoličke crkve u Kotor-Varošu, kao i uništavanje kuća tokom i poslije napada na sela oko Kotor-Varoša, predstavljalo je bezobzirno razaranje. Nedovoljne količine hrane i vode ili neadekvatni sanitetski uslovi u SJB-u Kotor-Varoš, u zatvoru u Kotor-Varošu, kao i u pilani predstavljali su uspostavljanje nehumanih životnih uslova. Pored toga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage Muslimanima i Hrvatima Kotor-Varoša nametnule diskriminatorne mjere time što su im uskratili sudski postupak i slobodu kretanja.

492. Pretresno vijeće zaključuje da su radnjama pomenutim gore u vezi s tačkama 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice – kao i protivpravnim zatočenjem; uspostavljanjem i održavanjem nehumanih životnih uslova; pljačkom imovine; bezobzirnim razaranjem gradova i sela, uključujući uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji i drugim kulturnim objektima; kao i nametanjem i održavanjem diskriminatornih mjera – Muslimanima i Hrvatima povrijeđena i uskraćena osnovna prava predviđena u međunarodnom običajnom i ugovornom pravu. Te radnje su takođe bile činjenično diskriminatorne budući da su njima selektivno i sistematski ciljane osobe muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Na osnovu obrasca ponašanja i izjava srpskih snaga tokom zločinačkih operacija – kao što je prisiljavanje zatočenika da pjevaju nacionalističke pjesme i nazivanje zatočenika "ustašama" i "balijama" – Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage te radnje izvele u namjeri da diskriminišu Muslimane i Hrvate na nacionalnoj osnovi.

493. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage protiv Muslimana i Hrvata u opštini Kotor-Varoš počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

494. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su od juna 1992. do decembra 1992. godine srpske snage u opštini Kotor-Varoš počinile zločine koji se optuženima stavljaju na teret u tačkama 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice.

E. Prijedor

1. Navodi Optužnice

495. Mićo Stanišić i Stojan Župljanin se u Optužnici terete za zločine koji su, prema navodima, počinjeni u opštini Prijedor u vrijeme i na mjestima kako je dolje konkretno navedeno.

496. Pod tačkom 1, optuženi se terete za progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) lišavanja života, kako je konkretno navedeno dolje u vezi s tačkama 2, 3 i 4; (b) mučenja, okrutnog postupanja, ili nehumanih djela, kako je konkretno navedeno dolje u vezi s tačkama 5, 6, 7, i 8; (c) protivpravnog zatočenja, kako je konkretno navedeno dolje u vezi s tačkama 5, 6, 7 i 8; (d) uspostavljanja i održavanja nehumanih uslova za život u istim zatočeničkim objektima, barem od maja do septembra 1992. godine; (e) prisilnog premještanja i deportacije; (f) prisvajanja ili pljačkanja imovine, barem od maja do avgusta 1992. godine; (g) bezobzirnog razaranja nesrpskih dijelova grada Prijedora, Briševa, Kamičana, Čarakova, Kozarca, Kozaruše, Biščana, Hambarina, Rizvanovića, Kevljana i Rakovčana, uključujući uništavanje džamije u Kozaruši, džamije u Starom Gradu, džamije u Čarakovu, stare džamije u Hambarinama, Čaršijske džamije, džamije u Zagradu, džamije u Biščanima, džamije u Gornjoj/Donjoj Puharskoj, džamije u Rizvanovićima, džamije u Brežičanima, džamije u Ališićima, džamije u Zecovima, džamije u Čejrecima, džamije u Gomjenici, džamije u Kevljanima, džamije u Kamičanima, džamije u Kozarcu–Mutniku, katoličke crkve u Prijedoru i crkve u Briševu, barem od maja do decembra 1992. godine; i (h) nametanja i održavanja diskriminatornih mjera poslije preuzimanja vlasti u Prijedoru dana 30. aprila 1992. godine ili oko tog datuma. Sva djela koja su u osnovi progona, prema navodima, počinile su srpske snage protiv bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrba.¹⁰⁵³

497. Pod tačkama 2, 3 i 4, optuženi se terete za ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti, za lišavanja života od strane srpskih snaga (a) velikog broja ljudi u Kozarcu i na okolnim područjima u maju i junu 1992. godine;¹⁰⁵⁴ (b) velikog broja ljudi u selima na području Brda, uključujući Čarakovo i okolna područja, kao i Biščane, dana 20. jula 1992. godine ili oko tog datuma;¹⁰⁵⁵ (c) velikog broja muškaraca na fudbalskom stadionu u Ljubiji i na okolnim područjima dana 25. jula 1992. godine ili

¹⁰⁵³ Optužnica, par. 24-28, Prilozi A br. 3, B br. 4, B br. 6, C br. 5, D br. 5, E br. 4, F br. 4, G br. 4.

¹⁰⁵⁴ Optužnica, par. 29-31, Prilog A br. 3.1.

¹⁰⁵⁵ Optužnica, par. 29-31, Prilog A br. 3.3.

oko tog datuma;¹⁰⁵⁶ (d) velikog broja muškaraca u "prostoriji broj 3" u logoru Keraterm dana 24. i 25. jula 1992. godine ili oko tog datuma;¹⁰⁵⁷ (e) velikog broja ljudi u logoru Omarska i na raznim lokalitetima nakon što su odvedeni iz logora, od 27. maja i 21. avgusta 1992. godine;¹⁰⁵⁸ i (f) većeg broja muških zatočenika iz logora Trnopolje 21. avgusta 1992. godine na Korićanskim stijenama.¹⁰⁵⁹

498. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8, optuženi se terete za (a) mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje kao kršenje zakona ili običaja ratovanja; i (c) nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti. Ove zločine su prema navodima počinili pripadnici srpskih snaga nad nesrpskim zatočenicima u (a) zgradi SJB-a, gdje su, barem od 25. maja 1992. godine, zatočenici redovno premlaćivani i ponižavani za vrijeme i poslije ispitivanja, tokom kojeg su nekima slomljene kosti; (b) logoru Omarska, (i) gdje su, od 27. maja do 21. avgusta 1992. godine, zatočenici po dolasku, redovno i tokom ispitivanja ponižavani, premlaćivani i mučeni, često naočigled drugih zatočenika, električnim kablovima, kundacima od pušaka, policijskim palicama i drvenim toljagama, čime su im nanijete teške povrede, a mnogi su trajno unakaženi ili usmrćeni, i gdje su (ii) zatočenice silovane a zatočenici seksualno zlostavljani; (c) logoru Keraterm camp, gdje su zatočenici po dolasku, tokom ispitivanja i dok su čekali u redu za hranu ponižavani, premlaćivani i mučeni, često naočigled drugih zatočenika, drvenim toljagama, palicama za bejzbol, električnim kablovima, policijskim palicama i kundacima od pušaka, čime su im nanošene teške povrede, a mnogi su trajno unakaženi ili usmrćeni, od 25. maja do 5. avgusta 1992. godine; (d) logoru Trnopolje, gdje su, barem od 24. maja do 30. septembra 1992.godine, (i) zatočenici bili pretežno žene, djeca, starci, kao i neki mlađi muškarci koji su ispitivani i premlaćivani, često naočigled drugih zatočenika, i (ii) gdje su zatočenice silovane; i (e) na fudbalskom stadionu u Ljubiji, gdje su zatočenici premlaćivani, a mnogi od njih ubijeni, dok su preživjeli bili prisiljeni da utovaraju mrtve na kamion, dana 25. jula 1992. godine ili oko tog datuma.¹⁰⁶⁰

499. Pod tačkama 9 i 10, optuženi se terete za deportaciju i nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločine protiv čovječnosti, koje su nad stanovništvom, bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima počinile srpske snage poslije preuzimanja vlasti u Prijedoru 30. aprila 1992. godine ili oko tog datuma.¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁶ Optužnica, par. 29-31, Prilog A br. 3.4.

¹⁰⁵⁷ Optužnica, par. 29-31, Prilog B br. 4.1.

¹⁰⁵⁸ Optužnica, par. 29-31, Prilog B br. 4.2.

¹⁰⁵⁹ Optužnica, par. 29-31, Prilog B br. 6.

¹⁰⁶⁰ Optužnica, par. 32-36, Prilozi C br. 5, D br. 5.

¹⁰⁶¹ Optužnica, par. 37-41, Prilozi F br. 4, G br. 4.

2. Analiza dokaza(a) Kontekst

500. U godinama poslije Drugog svjetskog rata do približno 1991. godine, u opštini Prijedor, posebno na ruralnim područjima, tri naroda, Srbi, Hrvati i Muslimani, živjela su prilično odvojeno tako da je u mnogim selima jedna ili druga nacionalnost toliko prevladavala da su se ta sela generalno smatrala "srpskim" ili "hrvatskim" ili "muslimanskim".¹⁰⁶² U cjelini uzevši, opština Prijedor predstavljala je u nacionalnom smislu relativno miješano područje; godine 1991. Muslimani su bili u većini – od ukupnog broja od 112.000 stanovnika, 44% su bili Muslimani, 42,5% Srbi, dok su ostatak činili 5,6% Hrvata, 5,7% Jugoslovena i 2,2% ostalih ili osoba nepoznate nacionalnosti.¹⁰⁶³ Nasuprot tome, 1997. godine 1% stanovništva je bilo muslimanske nacionalnosti, dok oko 89% stanovništva bilo srpske nacionalnosti.¹⁰⁶⁴

501. "Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima" (dalje u tekstu: Uputstva za varijantu A-B ili Uputstva) usvojio je Glavni odbor SDS-a 19. decembra 1991. godine.¹⁰⁶⁵ Ta Uputstva za varijantu A i B pročitao je predsjednik SDS-a u Prijedoru Simo Mišković na sastanku održanom 27. decembra 1991. godine u Opštinskom odboru SDS-a Prijedor.¹⁰⁶⁶ U očekivanju otcjepljenja BiH od Jugoslavije i stvaranja zasebne srpske države na etnički srpskim teritorijama, Simo Mišković je naknadno, tokom sastanka Opštinskog odbora SDS-a u Prijedoru 17. februara 1992. godine, izvijestio da je vrijeme da SDS aktivira "drugu fazu" Uputstava za varijantu B.¹⁰⁶⁷

502. Uz proglašenje nezavisnosti 6. marta 1992. godine, u Bosni i Hercegovini je izbio otvoreni sukob i jedinice JNA koje su već bile prisutne na toj teritoriji aktivno su se uključile u borbe koje su se tamo povele. Nakon što je Evropska zajednica 6. aprila 1992. godine priznala nezavisnost Bosne

¹⁰⁶² Činjenica o kojoj je presuđeno 16.

¹⁰⁶³ Činjenica o kojoj je presuđeno 197; Simo Mišković, 1. oktobar 2010. godine, T. 15215-15216; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 874; Srđo Srđić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 18; dokazni predmet P1614, Mapa sa nacionalnim sastavom stanovništva Prijedora. V. *takođe* dokazni predmet P1627, Izvještaj vještaka Tabeau i drugih, str. 71, 75, 79, 83.

¹⁰⁶⁴ Dokazni predmet P1627, Izvještaj vještaka Tabeau i drugih, str. 71, 79.

¹⁰⁶⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 200; Simo Mišković, 1. oktobar 2010. godine, T. 15176-15178; dokazni predmet P15, Varijanta A i B Uputstva Glavnog odbora SDS-a, 19. decembar 1991. godine; P435, Skraćeni zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, održanog 27. decembra 1991. godine, 30. decembar 1991. godine, str. 1-2; dokazni predmet P1610, Zapisnici sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, tom za 1991. godinu, 27. decembar 1991. godine, str. 103-107.

¹⁰⁶⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 200; Simo Mišković, 1. oktobar 2010. godine, T. 15176-15178; dokazni predmet P15, Varijanta A i B Uputstva, 19. decembar 1991. godine; dokazni predmet P435, Skraćeni zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, održanog 27. decembra 1991. godine, 30. decembar 1991. godine, str. 1-2; dokazni predmet P1610, Zapisnici sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, tom za 1991. godinu, 27. decembar 1991. godine, str. 103-107.

¹⁰⁶⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1001; Simo Mišković, 1. oktobar 2010. godine, T. 15187-15188; dokazni predmet P15, Varijanta A i B Uputstva, 19. decembar 1991. godine, str. 1; dokazni predmet P1353.17, Račun hotela "Holiday Inn" za hotelske usluge članovima SDS-a, 15. februar 1992. godine; dokazni predmet P1610, Zapisnici sa sastanaka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, tom za 1991. godinu, str. 122.

i Hercegovine, sukob se pojačao i intenzivirao, posebno u Sarajevu, Zvorniku, Višegradu, Bosanskom Šamcu, Vlasenici, Prijedoru i Brčkom.¹⁰⁶⁸ SRJ je bila zainteresovana za održavanje koridora za snabdijevanje Srpske Krajine u Hrvatskoj iz Srbije kroz sjevernu Bosnu (koja je obuhvatala opštinu Prijedor).¹⁰⁶⁹ U periodu od marta do maja 1992. godine bilo je više napada i preuzimanja vlasti od strane JNA na područjima koja su predstavljala glavne ulazne punktove u Bosnu ili su se nalazila na glavnim logističkim i komunikacionim linijama kao što su one u Bijeljini, Zvorniku, Višegradu, Bosanskom Šamcu, Vlasenici, Brčkom i Prijedoru.¹⁰⁷⁰

503. U određenim regijama, među kojima je bila i opština Prijedor, predstavnici SDS-a u javnim službama su u nekim slučajevima uspostavili paralelne opštinske vlasti i zasebne snage milicije.¹⁰⁷¹ Na svojoj petoj sjednici, održanoj 16. aprila 1992. godine, Srpska skupština opštine Prijedor izabrala je opštinsku vladu i usvojila odluku o pripajanju SDK-a Prijedor SDK-u ARK u Banjoj Luci. Milomir Stakić je izabran za predsjednika Skupštine srpskog naroda opštine Prijedor. Milan Kovačević je izabran za predsjedavajućeg Izvršnog odbora Srpske opštine Prijedor. U prvu srpsku vladu te opštine izabrane su i sljedeće osobe: Boško Mandić, zamjenik predsjedavajućeg Izvršnog odbora; Ranko Travar, sekretar za privredne poslove; Slavko Budimir, sekretar za narodnu odbranu; Milovan Dragić, direktor Javnog komunalnog preduzeća; Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor; i Slobodan Kuruzović, komandant Opštinskog štaba TO-a.¹⁰⁷²

(b) Rukovodstvo bosanskih Srba i snage u Prijedoru

504. Krizni štab ARK-a, koji je imao nadležnost nad Prijedorom, osnovan je u aprilu ili maju 1992. godine kao organ ARK-a u Banjoj Luci.¹⁰⁷³ General Momir Talić, komandant 5. korpusa JNA (koji je kasnije postao 1. krajiški korpus VRS-a), bio je član Kriznog štaba ARK-a. Ubrzo poslije preuzimanja vlasti u Prijedoru 30. aprila 1992. godine, Krizni štab Prijedora, kojem je predsjedavao Milomir Stakić, preuzeo je ulogu predsjednika Skupštine opštine.¹⁰⁷⁴ Milan Kovačević je postao

¹⁰⁶⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 157.

¹⁰⁶⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 131.

¹⁰⁷⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 160.

¹⁰⁷¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 95; Simo Mišković, 1. oktobar 2010. godine, T. 15197-15200; Mevludin Sejmenović, 18. novembar 2010. godine, T. 17510-17513; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.08, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 1. avgust 2002. godine, T. 6781; dokazni predmet P1611, Odluka o proglašenju Skupštine srpskog naroda Opštine Prijedor, 8. januar 1992. godine.

¹⁰⁷² Činjenica o kojoj je presuđeno BK; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6558-6559.

¹⁰⁷³ Činjenica o kojoj je presuđeno 99.

¹⁰⁷⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno Q; Simo Mišković, 4. oktobar 2010. godine, T. 15235-15236; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6570; Srđo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 20; dokazni predmet P179.09, Odluka o organizaciji i radu Kriznog štaba Prijedora, maj 1992. godine, str. 5; dokazni predmet P1619, Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 9. maj 1992. godine, str. 2; dokazni predmet P1624, Potvrda odluke Skupštine Opštine Prijedor o organizaciji Kriznog štaba Prijedora, 24. juli 1992. godine, str. 11.

predsjednik Izvršnog odbora Skupštine opštine Prijedor.¹⁰⁷⁵ Simo Drljača, koji je postavljen za načelnika SJB-a Prijedor, takođe je bio član Kriznog štaba Prijedora.¹⁰⁷⁶

505. Odjeljenjem stanice milicije SJB-a Prijedor rukovodio je Dušan Janković, a Milutin Čađo je bio komandir milicije u Prijedoru, pri čemu su obojica bili neposredno potčinjeni Simi Drljači.¹⁰⁷⁷ SJB-u Prijedor su bile pridružene tri podstanice milicije, i to u Ljubiji, Kozarcu i Omarskoj. Željko Mejakić je bio komandir odjeljenja stanice milicije u Omarskoj, gdje su takođe bili zaposleni Kvočka i Radić.¹⁰⁷⁸ Tokom perioda uoči preuzimanja vlasti, kadrovi milicije srpske nacionalnosti su potajno formirali i naoružali 13 stanica milicije "u sjeni", s više od 1.500 pripadnika srpske nacionalnosti,¹⁰⁷⁹ što je Simo Drljača kasnije opisao kao "intenzivn[e] i trajn[e] priprem[e] za nasilno preuzimanje vlasti, koje je izvedeno 29. 04."¹⁰⁸⁰

506. Svjedok ST023 je u svjedočenju rekao da mu je početkom juna 1992. godine kapetan Jović, načelnik Vojne policije u Prijedoru, rekao da je Čađo dobio zadatak da uspostavi novu jedinicu, odnosno Interventni vod Prijedor, koji je trebao biti jedinica civilne milicije SJB-a Prijedor. Interventni vod Prijedor je osnovan ubrzo poslije toga, a komandir mu je bio Miroslav Paraš.¹⁰⁸¹ Sastojao se od dva odjeljenja, pri čemu je na čelu jednog bio Pero Čivčić, a drugog Dragoljub Gligić.¹⁰⁸² Interventni vod Prijedor je bio veoma disciplinovana jedinica koja je izvršavala sva naređenja svojih komandira.¹⁰⁸³ Prema potrebi, Interventni vod Prijedor je pridodavan vojsci i djelovao je u sadejstvu s vojskom i pod vojnom komandom u vojne svrhe.¹⁰⁸⁴ Svako jutro, Interventni vod Prijedor je postrojavan i vršena je njegova smotra ispred zgrade SJB-a Prijedor.¹⁰⁸⁵

¹⁰⁷⁵ Dokazni predmet P1901, Dopis u kojem banjolučki biskup Franjo Komarica traži otpuštanje jednog katoličkog sveštenika iz Omarske, 11. avgust 1992. godine, str. 1.

¹⁰⁷⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 318.

¹⁰⁷⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 138; svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16745, 4. novembar 2010. godine, T. 16896-16897; svjedok ST023, dokazni predmet P1569.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-36-99-T, 17. oktobar 2003. godine, T. 21070-21071 (povjerljivo); svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-36-99-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21165 (povjerljivo).

¹⁰⁷⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 139; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6615-6617; Miloš Janković, 10. oktobar 2011. godine, T. 24727-24728.

¹⁰⁷⁹ Dokazni predmet P508, Izvještaj vještaka Christiana Nielsena pod naslovom "Ministarstvo unutrašnjih poslova bosanskih Srba: začeci, djelovanje i zapovijedanje i rukovođenje, 1990.-1992. godine", 29. februar 2008. godine (dalje u tekstu: Izvještaj vještaka Nielsena), par. 73; dokazni predmet P689, Izvještaj o radu SJB-a Prijedor za posljednjih 9 mjeseci 1992. godine, koji je Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, uputio MUP-u RS, januar 1993. godine, str. 2; dokazni predmet P652, Depeša br. 11-12 načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, upućena CSB-u Banja Luka, 30. april 1992. godine.

¹⁰⁸⁰ Dokazni predmet P657, Izvještaj o radu za prvo polugodište 1992. godine, koji je Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, uputio MUP-u RS, juni 1992. godine, str. 2.

¹⁰⁸¹ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-36-99-T, 17. oktobar 2003. godine, T. 21067-21068, 21071, 21073 (povjerljivo).

¹⁰⁸² Svjedok ST023, 30. avgust 2010. godine, T. 13936 (povjerljivo); svjedok ST023, dokazni predmet P1569.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-36-99-T, 17. oktobar 2003. godine, T. 21068, 21071 (povjerljivo); dokazni predmet P1565, Spisak pripadnika Interventnog voda Prijedor, s potpisom Milutina Čađe.

¹⁰⁸³ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-36-99-T, 17. oktobar 2003. godine, T. 21073 (povjerljivo).

¹⁰⁸⁴ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-36-99-T, 17. oktobar 2003. godine, T. 21072, 21074 (povjerljivo).

¹⁰⁸⁵ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-36-99-T, 17. oktobar 2003. godine, T. 21073 (povjerljivo).

Simo Drljača je imao ovlaštenja da ih raspoređuje, o čemu svjedoči činjenica da je on 25. februara 1993. godine poslao Interventni vod Prijedor na ratište u Orašje.¹⁰⁸⁶

507. Kako je rekao Tomislav Kovač, Srbin, koji je u avgustu 1992. godine imenovan za pomoćnika ministra unutrašnjih poslova za poslove milicije,¹⁰⁸⁷ Simo Drljača je bio među onima koje su imenovali Krizni štab i SDS, i to ne zbog njegove kompetentnosti nego zbog vršenja političke vlasti na području Prijedora.¹⁰⁸⁸ Kovač se složio s tim da Drljaču na tu funkciju nije mogao imenovati Alija Delimustafić.¹⁰⁸⁹ Simu Drljaču je zvanično imenovao Stojan Župljanin 30. jula 1992. godine, što je stupilo na snagu retroaktivno od 29. aprila 1992. godine, u skladu s odlukom ministra unutrašnjih poslova RS od 25. aprila 1992. godine.¹⁰⁹⁰ Kovač je smatrao da je to imenovanje "nezakonito".¹⁰⁹¹

508. JNA je svoje prisustvo u Prijedoru pojačala od januara 1992. godine strateškim raspoređivanjem jedinica i teškog naoružanja oko nesrpskih dijelova opštine.¹⁰⁹² Svjedoci su kazali da je u Prijedoru bila 343. motorizovana brigada JNA pod komandom majora Radmila Zeljaje sa preko 2.500 ljudi, zajedno s 5. kozaračkom brigadom TO-a i dobrovoljačkim jedinicama.¹⁰⁹³ Na kraju, poslije 19. maja 1992. godine, 343. motorizovana brigada je preimenovana u 43. motorizovanu brigadu u sastavu VRS-a.¹⁰⁹⁴ Pukovnik Osman Selak, oficir muslimanske nacionalnosti u JNA, dodao je da je 343. brigada bila jedna od najjačih brigada Banjalučkog korpusa.¹⁰⁹⁵

509. Prijedor je bio jedna od opština u kojoj su, "[u] skladu sa utvrđenim opredjeljenjem o međusobnoj saradnji između Službi javne bezbjednosti i vojske Srpske Republike", SJB i vojska

¹⁰⁸⁶ Srboljub Jovićinac, 23. februar 2012. godine, T. 26789-26790; dokazni predmet P2454, Naređenje Sime Drljače, 25. februar 1993. godine. Pretresno vijeće napominje da se Drljačino naređenje odnosi na pravljenje spiska pripadnika "jedinice specijalne milicije". Pretresno vijeće napominje da su 10 od 22 navedena imena ista kao u dokaznom predmetu P1565, u kom se navode pripadnici Interventnog voda Prijedor.

¹⁰⁸⁷ Tomislav Kovač, 7. mart 2012. godine, T. 27031, 27033-27034.

¹⁰⁸⁸ Tomislav Kovač, 8. mart 2012. godine, T. 27183-27184. V. *takođe* Slobodan Avlijaš, 8. oktobar 2010. godine, T. 15665; Miloš Janković, 14. oktobar 2011. godine, T. 25080-25081; Srđo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 60.

¹⁰⁸⁹ Tomislav Kovač, 8. mart 2012. godine, T. 27184.

¹⁰⁹⁰ Tomislav Kovač, 8. mart 2012. godine, T. 27184-27186; dokazni predmet P2463, Rješenje o imenovanju Sime Drljače za načelnika SJB-a Prijedor počev od 29. aprila 1992. godine, koje je potpisao Stojan Župljanin, 30. juli 1992. godine; dokazni predmet 1D73, Rješenje br. 1-25/92 o rasporedu radnika na poslove i zadatke u SJB-ovima, koje je potpisao Mićo Stanišić, 25. april 1992. godine.

¹⁰⁹¹ Tomislav Kovač, 8. mart 2012. godine, T. 27186.

¹⁰⁹² Jusuf Arifagić, dokazni predmet P2284, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 28. avgust 2002. godine, T. 7056-7057; Mevludin Sejmenović, 12. novembar 2010. godine, T. 17396, 17409-17414.

¹⁰⁹³ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16080; Osman Selak, 6. decembar 2010. godine, T. 18114-18116, 18126; Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4940-4941; dokazni predmet P1803, Izvještaj vještaka Browna, str. 19.

¹⁰⁹⁴ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-36-99-T, 17. oktobar 2003. godine, T. 21070 (povjerljivo). V. *takođe* Robert Donia, 16. septembar 2009. godine, T. 396.

¹⁰⁹⁵ Osman Selak, 6. decembar 2010. godine, T. 18126; dokazni predmet P1745.07, Izvještaj o likvidaciji "Zelenih beretki" na širem području sela Kozarca, 27. maj 1992. godine, str. 3.

izveli zajedničke operacije u svrhu razoružanja paravojnih formacija i zapljene automobila, tehničke robe, oružja, municije i druge opreme koju su donijeli neki regruti ili građani iz ratom zahvaćenih područja.¹⁰⁹⁶ Počevši od 7. maja 1992. godine, mobilisani pripadnici TO-a i rezervne milicije u Prijedoru trebali su dobijati plate od vojske ili direktno iz budžeta RS-a.¹⁰⁹⁷ Cilj tih zajedničkih operacija bio je jasan: "etničko čišćenje prostora Kozarice, Prijedora od Muslimana i Hrvata".¹⁰⁹⁸ Osman Selak je dodao da je Krizni štab Prijedora organizovao uklanjanje nesrpskog stanovništva iz Kozarca u periodu od maja do oktobra 1992. godine.¹⁰⁹⁹

510. Do oktobra 1992. godine, SDS je zahvatilo "permanentno sukobljavanje" unutar stranke u vezi sa smjenom najviših opštinskih zvaničnika i pitanjem koga bi trebalo preporučiti Skupštini kao nove kandidate za opštinsko rukovodstvo pošto je tadašnje rukovodstvo opštine bilo "čvrsto [na] stavu da nije sazrelo vrijeme za smjenu kao i da ničim nisu zaslužili da se mijenjaju pogotovo nakon ogromnog posla koji su uradili od perioda ratnih dejstava u Prijedoru (maj '92)". U memorandumu o bezbjednosnom stanju u Prijedoru iz novembra 1992. godine navedeno je da "građani Prijedora u ovome nemaju gotovo nikakvog uticaja".¹¹⁰⁰

(c) Napad i preuzimanje vlasti u Prijedoru i na okolnim područjima

511. Dana 23. aprila 1992. godine, Opštinski odbor SDS-a Prijedor odlučio je, između ostalog, da pojača Krizni štab i potčini mu "sve jedinice i rukovodni kadar" i "da se odmah počne raditi na preuzimanju vlasti bez obzira na koordinaciju sa JNA".¹¹⁰¹ Izgovor za preuzimanje vlasti u Prijedoru pružila je jedna emisija na beogradskoj televiziji od 29. aprila 1992. godine u kojoj je prikazan neki faksimil prema kojem je vođa TO-a BiH izdao uputstvo mjesnim TO-ovima da napadaju i opstruiraju JNA tokom njenog povlačenja iz BiH, iako su vlasti u Sarajevu smjesta proglasile da je taj faksimil lažan i javno ga osudile.¹¹⁰² Međutim, preuzimanje vlasti je bilo

¹⁰⁹⁶ Dokazni predmet P1902, Raspis CSB-a Banja Luka upućen SJB-u Prijedor, s pohvalom za uspješnu zajedničku akciju, 20. avgust 1992. godine.

¹⁰⁹⁷ Dokazni predmet P1895, Zaključci Izvršnog odbora Prijedora o ličnim dohocima za pripadnike TO i rezervnog sastava milicije, s potpisom Milana Kovačevića, 7. maj 1992. godine.

¹⁰⁹⁸ Osman Selak, 6. decembar 2010. godine, T. 18127; dokazni predmet P1745.08, Borbeni izvještaj Komande 1. KK, podnesen Glavnom štabu VRS-a, 1. juni 1992. godine.

¹⁰⁹⁹ Osman Selak, 6. decembar 2010. godine, T. 18118. Nakon što je JNA postala VRS, pukovnik Selak je smatrao da atmosfera nije laka za njega kao Muslimana, pa se dobrovoljno penzionisao, a rješenje o penziji je stupilo na snagu 10. jula 1992. godine. Osman Selak, 6. decembar 2010. godine, T. 18109.

¹¹⁰⁰ Dokazni predmet P1906, Izvještaj o bezbjednosnoj situaciji u Prijedoru, upućen SNB-u banjolučkog CSB-a, 16. novembar 1992. godine, str. 1.

¹¹⁰¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 202; Simo Mišković, 1. oktobar 2010. godine, T. 15220-15223 i 4. oktobar 2010. godine, T. 15226-15227; dokazni predmet P1616, Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 23. april 1992. godine.

¹¹⁰² Činjenica o kojoj je presuđeno 207; dokazni predmet P689, Izvještaj o radu SJB-a Prijedor za posljednjih 9 mjeseci 1992. godine, koji je Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, uputio MUP-u RS, januar 1993. godine, str. 2.

unaprijed tajno planirano.¹¹⁰³ Prijedorska milicija stupila je na scenu kasnije, predvođena Slobodanom Kuruzovićem.¹¹⁰⁴

512. U noći 29. ili 30. aprila 1992. godine, oko 150 zaposlenih u SJB-u i rezervnih milicionera okupilo se u Čirkin-Polju, dijelu grada Prijedora. Prisutni su bili samo Srbi, a neki od njih su nosili vojne uniforme. Simo Drljača i "rukovodni kadar" SJB-a sastavili su plan preuzimanja vlasti u opštini i podijelili ljude ugrubo u pet grupa. Svaka grupa od dvadesetak ljudi imala je vođu i svakoj je naređeno da preuzme kontrolu nad određenim zgradama. Jedna grupa bila je zadužena za zgradu Skupštine opštine, jedna za zgradu SUP-a, jedna za sudove, jedna za banku, a posljednja za poštu.¹¹⁰⁵

513. U ranim jutarnjim satima 30. aprila 1992. godine, ulicom su prolazili vojni oklopni transporter, čuli su se glasovi vojnika, a prijedorska radio-stanica je puštala "četničke pjesme".¹¹⁰⁶ Stvarno preuzimanje vlasti provedeno je u ranim jutarnjim satima kada su naoružani Srbi zauzeli položaje na kontrolnim punktovima po cijelom Prijedoru, sa vojnicima i snajperima na krovovima važnijih zgrada.¹¹⁰⁷ Većina naoružanih Srba bila je u uniformama JNA, s raznim oznakama, uključujući srpsku trobojnicu, bijelog orla, kao i "četničke" kokarde, dok je nekoliko drugih u civilnim odijelima takođe nosilo oružje. Ivo Atljija, inženjer hrvatske nacionalnosti koji je radio u rudniku Ljubija, u svjedočenju je rekao da zna da je nekoliko muškaraca pripadalo 5. kozarskoj brigadi.¹¹⁰⁸ Vlast u Prijedoru je preuzeta 30. aprila 1992. godine, a negdje tokom tog dana na radiju su čuli Milomira Stakića kako govori u svojstvu novog predsjednika Skupštine opštine Prijedor.¹¹⁰⁹

¹¹⁰³ Simo Mišković, 4. oktobar 2010. godine, T. 15227-15229, 15293; Miloš Janković, 11. oktobar 2011. godine, T. 24781-24782, 24792, 24798; dokazni predmet P508, Izvještaj vještaka Nielsena, 15. februar 2008. godine, str. 62; dokazni predmet P656, Depeša br. 11-12 načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, upućena CSB-u Banja Luka, 29. maj 1992. godine; dokazni predmet P657, Izvještaj o radu za prvo polugodište 1992. godine, koji je Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, uputio MUP-u RS, juni 1992. godine, str. 2; dokazni predmet P684, Izvještaj o radu SJB-a Prijedor za treće tromjesečje 1992. godine, koji je Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, uputio MUP-u RS, 29. septembar 1992. godine, str. 3; dokazni predmet P1619, Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 9. maj 1992. godine, str. 1-2; dokazni predmet P689, Izvještaj o radu SJB-a Prijedor za posljednjih 9 mjeseci 1992. godine, koji je Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, uputio MUP-u RS, januar 1993. godine, str. 2.

¹¹⁰⁴ Svjedok ST020, dokazni predmet P2140, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. oktobar 2002. godine, T. 11004 (povjerljivo).

¹¹⁰⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 205; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10839-10840; Miloš Janković, 11. oktobar 2011. godine, T. 24795-24796, 24832; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 874; Simo Mišković, 4. oktobar 2010. godine, T. 15227-15228, T. 15230-15232, T. 15292-15293; dokazni predmet P508, Izvještaj vještaka Nielsena, 15. februar 2008. godine, str. 62; dokazni predmet P652, Depeša br. 11-12 načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, upućena CSB-u Banja Luka, 30. april 1992. godine; dokazni predmet P1617, Transkript intervjua s Radio Prijedora: "Sjećanje na preuzimanje Prijedora od strane Srba 29. aprila 1992. godine", 29. april 1995. godine, str. 4.

¹¹⁰⁶ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 874; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6568; dokazni predmet P652, Depeša br. 11-12 načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, upućena CSB-u Banja Luka, 30. april 1992. godine.

¹¹⁰⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 206.

¹¹⁰⁸ Ivo Atljija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16080.

¹¹⁰⁹ Simo Mišković, 4. oktobar 2010. godine, T. 15235-15236; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6570; dokazni predmet P179.09, Odluka o organizaciji i radu Kriznog štaba Prijedora, maj 1992. godine; dokazni predmet P1624, Potvrda odluke Skupštine Opštine Prijedor o organizaciji Kriznog štaba Prijedora, 24. juli 1992. godine; činjenica o kojoj je presuđeno Q.

514. Idriz Merdžanić, ljekar muslimanske nacionalnosti iz Prijedora, vidio je kako vojska okupira grad, uključujući gradski Dom zdravlja, i kako se na kontrolnim punktovima kontrolišu automobili i lične karte.¹¹¹⁰ Ivo Atlija je u svjedočenju rekao da je ujutro 30. aprila 1992. godine, dok je išao na posao u centralnu radionicu rudnika Ljubija u Prijedoru, primijetio kontrolne punktove na kojima je bilo pet ili šest vojnika kod mosta na malom kanalu prema stadionu Rudara i posebno oko zgrade opštine.¹¹¹¹ Na poslu ga je Ekrem Crnkić, direktor radionice, obavijestio da su članovi SDS-a preuzeli vlast u Prijedoru i da se ljudi trebaju vratiti kućama pošto se preduzeća zatvaraju.¹¹¹² Atlija je saznao da je svrha blokada i kontrolnih punktova bila da se spriječe nesrbi da idu na posao i da se tako omogući Srbima da preuzmu sve značajne položaje u opštini.¹¹¹³

515. Poslije preuzimanja vlasti u Prijedoru, desile su se druge promjene u komandnoj strukturi snaga milicije u opštini: komandiri milicije muslimanske nacionalnosti smjesta su zamijenjeni komandirima srpske nacionalnosti.¹¹¹⁴ Od niže rangiranih milicionera Muslimana zatraženo je da potpišu izjave o lojalnosti i nose srpske oznake na uniformama, što su neki odbili da učine.¹¹¹⁵ Državnim službenicima muslimanske i hrvatske nacionalnosti zabranjeno je da uđu u zgradu Skupštine opštine.¹¹¹⁶

516. Ubrzo poslije preuzimanja vlasti, opštinski Savjet za narodnu odbranu je započeo sastanak u novom sastavu, pod Stakićevim predsjedništvom. Savjet za narodnu odbranu trebalo je da, prema zakonu BiH, funkcioniše u stanju neposredne ratne opasnosti. Savjet je djelovao na osnovu ovog zakona do 1. juna 1992. godine, kada je Vlada RS usvojila novi zakon u vezi sa srpskom vojskom, dajući Savjetu ulogu koordinatora između vojnih i civilnih vlasti. Skupštinu opštine zamijenio je

¹¹¹⁰ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18388.

¹¹¹¹ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16079.

¹¹¹² Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16080-16081.

¹¹¹³ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16081. V. *takođe* svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16117 (povjerljivo); svjedok ST244, 1. decembar 2010. godine, T. 17957-17963, 17972; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 875 i dokazni predmet P1525.02, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 26. mart 2001. godine, T. 937; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6853 (povjerljivo); dokazni predmet P1619, Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 9. maj 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P1715, Rješenje po Odluci Izvršnog odbora Prijedora o prestanku radnog odnosa za Husniju Kuduzovića zbog učestvovanja u oružanoj pobuni, 16. oktobar 1992. godine; dokazni predmet P1738, Rješenje Izvršnog odbora Prijedora, kojim se Esad Mehmedagić razrješava dužnosti, 4. maj 1992. godine; dokazni predmet P1739, Rješenje Izvršnog odbora Prijedora, kojim se Vahid Cerić razrješava dužnosti, 5. maj 1992. godine; dokazni predmet P1740, Rješenje Izvršnog odbora Prijedora, kojim se Iso Bučan razrješava dužnosti, 5. maj 1992. godine; dokazni predmet P1741, Rješenje Izvršnog odbora Prijedora, kojim se Idriz Jakupović razrješava dužnosti, 2. maj 1992. godine.

¹¹¹⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 212.

¹¹¹⁵ Miloš Janković, 13. oktobar 2011. godine, T. 24993, 24998-24999; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 874; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 27. avgust 2002. godine, T. 6964-6965 (povjerljivo); Jusuf Arifagić, dokazni predmet P2284, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 28. avgust 2002. godine, T. 7065-7066; dokazni predmet P657, Izvještaj o radu za prvo polugodište 1992. godine, koji je CSB Banja Luka uputio MUP-u RS, juni 1992. godine, str. 2; dokazni predmet P790, Spisak radnika SJB-a Prijedor koji su potpisali svečanu izjavu i onih koji su odbili da je potpišu, 29. maj 1992. godine, str. 2.

¹¹¹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1069.

Krizni štab Prijedora sa članstvom koje je bilo gotovo identično članstvu Savjeta za narodnu odbranu. Ta funkcionalna razlika služila je, stoga, samo kao puka formalnost.¹¹¹⁷

517. Tokom maja 1992. godine, Srbi su putem radio veze koju je koristila milicija stalno pominjali uništavanje džamija i svega što je pripadalo "balijama", kao i potrebu da se unište i same "balije".¹¹¹⁸ Do proljeća 1992. godine, u mnogim dijelovima BiH mogli su se gledati samo televizijski kanali i programi koje su kontrolisali Srbi, i to zbog činjenice da su Srbi preuzeli kontrolu nad televizijskim predajnicima širom tog područja. Uslijed toga, do proljeća 1992. godine stanovnici u Prijedoru i drugdje u istočnoj BiH nisu više mogli primati televizijski program iz Sarajeva ni Zagreba nego samo iz Beograda ili Novog Sada u Srbiji i sa Pala ili iz Banje Luke u BiH, koji su svi emitovali antimuslimansku i antihrvatsku propagandu.¹¹¹⁹

518. Dana 30. aprila 1992. godine, Srđo Srdić, Srbin koji je bio član SDS-a u Prijedoru, upozoren je od prijatelja da napusti Prijedor zato što ga SDS sumnjiči da je u sprezi s Muslimanima. Njegov stan pretresla je vojska, a posebno srpski vojnik koji se zvao Zoran Žigić i koji je rekao da mu je naređeno da vrši pretrese kuća nesrba.¹¹²⁰ Žigić je zaplijenio jednu lovačku pušku i jedan pištolj od svojih komšija Muslimana i Hrvata i naredio im da istaknu bijelu zastavu na stanovima i tako ih označe kao domove nesrba.¹¹²¹ Sljedećeg dana, zapaljena je kuća koju je Srdić posjedovao, a koja se nalazila ispred zgrade Skupštine opštine. To je bila jedina kuća u srpskom vlasništvu koja je opljačkana i spaljena u Prijedoru.¹¹²² Međutim, Srdić je u svjedočenju takođe rekao da je, od 5. do 7. maja 1992. godine, bio imenovan za predsjednika Crvenog krsta u Prijedoru. On je, zajedno s Mladenom Zorićem, otišao u logor Crvenog krsta i Zorić je obavijestio tadašnjeg sekretara Crvenog krsta, jednu Muslimanku koja se prezivala Obradović, da Srbi preuzimaju lokalni Crveni krst.¹¹²³

519. Dana 12. maja 1992. godine, Pravoslav Sekulić i Nešo Babić, obojica Srbi iz službe bezbjednosti, odveli su Nusreta Sivca, Muslimana koji je radio u SJB-u Prijedor do 1990. godine, a zatim kao izvještač za Televiziju Sarajevo 1992. godine, iz njegovog stana načelniku CSB-a, Ranku Mijiću, koji mu je saopštio da su nove srpske vlasti i SDS naredili CSB-u da zaplijeni svu njegovu novinarsku opremu. Sivca su sprovela četiri muškarca, uključujući Sekulića i Babića, u prijedorske

¹¹¹⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno BO.

¹¹¹⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 213; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16094-16095; Mevludin Sejmenović, 12. novembar 2010. godine, T. 17387, 17. novembar 2010. godine, 17399-17400.

¹¹¹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 37; Nusret Sivac, 16. avgust 2010. godine, T. 13222; Muamer Jahić, dokazni predmet P1098.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 8. april 2002. godine, T. 3877-3881 (povjerljivo); Jusuf Arifagić, dokazni predmet P2284, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 28. avgust 2002. godine, T. 7058.

¹¹²⁰ Srđo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 13-17.

¹¹²¹ Srđo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 17.

¹¹²² Srđo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 12, 18, 57.

¹¹²³ Srđo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust. 2002. godine, str. 15-16, 19-20.

prostorije TV Sarajevo, gdje je zaplijenjena sva video i elektronska oprema, uključujući i jedno vozilo.¹¹²⁴

520. Do 30. maja 1992. godine, kuću Slavka Ećimovića već su više puta napadali srpski milicioneri ručnim bombama pošto se on i grupa ljudi koja je bila s njim nisu odazvali pozivu na mobilizaciju i prešli u šumu Kurevo kako bi izbjegli "progon".¹¹²⁵ Slavko Ećimović i njegova grupa muslimanskih boraca imali su lako pješadijsko naoružanje, koje se nije moglo mjeriti s oružjem koje su posjedovali prijedorski SUP i srpska vojska pod vođstvom Zorana Karlice i Radmila Zeljaje.¹¹²⁶ Odmah po svitanju 30. maja 1992. godine, započela je pucnjava kada su Slavko Ećimović i grupa Muslimana pokušali da "oslobode Prijedor" od Srba, a radio je saopštio da su "muslimanski ekstremisti" napali Prijedor, pozivajući lokalne Srbe s oružjem da odbrane grad.¹¹²⁷ Radio Prijedor nastavio je da prenosi izvještaje o tome kako srpske snage brane gradove oko Prijedora od "fundamentalista" i "ustaša", imajući na umu Muslimane i Hrvate.¹¹²⁸ Ivo Atlija i Nusret Sivac su u svjedočenjima rekli da su Srbi lažno pravdali napade izvještavajući da su ih isprovocirale fundamentalističke snage, što je bilo neistina.¹¹²⁹ Nusret Sivac je vidio kako se Slavkova grupa povlači preko Sane, gonjena oklopnim transporterima i tenkovima. Tada je započelo etničko čišćenje Prijedora.¹¹³⁰

521. Domovi i poslovni prostori nesrba u Prijedoru su pljačkom opustošeni poslije prvobitnog napada.¹¹³¹ Više vojnika sa crvenim beretkama i crvenim trakama, kao i "raznim obilježjima" je, u potrazi za oružjem i dragocjenostima, pretresalo stanove, uključujući stan Nusreta Sivca.¹¹³² Dana 30. maja, grupa vojnika na čelu s jednim koji je nosio crvenu beretku došla je u stan Nusreta Sivca i naredila svim muslimanskim porodicama da izađu napolje i postroje se licem prema zidu.¹¹³³ Milorad Vokić, stari milicioner iz Prijedora, slučajno je tuda prolazio i rekao je komandantu s crvenom beretkom da pusti na slobodu Sivca, Safeta Ramadanovića i njihove porodice. Prije odlaska, Vokić je rekao Sivcu da im više neće moći pomagati ako su njihova imena "na bilo

¹¹²⁴ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6570-6572.

¹¹²⁵ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6572-6573.

¹¹²⁶ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6574.

¹¹²⁷ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6573. V. *takođe* Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16093.

¹¹²⁸ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16093-16094; Mevludin Sejmenović, 17. novembar 2010. godine, T. 17430-17431; svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21122-21124 (povjerljivo).

¹¹²⁹ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16094; Nusret Sivac, 16. avgust 2010. godine, T. 13242-13245; dokazni predmet P657, Izvještaj o radu za prvo polugodište 1992. godine, koji je Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, uputio MUP-u RS, juni 1992. godine, str. 2.

¹¹³⁰ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6574.

¹¹³¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 285. V. *takođe* svjedok ST228, 10. januar 2011. godine, T. 18574-18575 (povjerljivo); svjedok ST244, 1. decembar 2010. godine, T. 17972-17973; dokazni predmet P1005, Depeša SJB-a Prijedor br. 11-12-2038, upućena CSB-u Banja Luka, 2. juni 1992. godine.

¹¹³² Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6576.

¹¹³³ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, Predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6577.

kakvom spisku za privođenje, za hapšenje".¹¹³⁴ U više navrata poslije toga milicija i razne vojne grupe dolazili su u kuće Sivca i Ramadanovića, jedine dvije muslimanske porodice koje su ostale u toj stambenoj zgradi. Srpske porodice niko nije dirao.¹¹³⁵

522. Dana 31. maja 1992. godine, starijeg brata Mensura Islamovića, Muslimana koji je radio u rudniku željezne rude kod Prijedora, odveli su iz njegove kuće vojnici JNA i poslali ga u Keraterm.¹¹³⁶ Dvije sedmice kasnije, dana 12. juna 1992. godine, u Islamovićevu kuću je došlo 10 do 12 vojnika, među kojima je on prepoznao jednog komšiju Srbina u maskirnoj uniformi rezervne milicije; drugi su bili u maskirnim uniformama JNA.¹¹³⁷ Mensura Islamovića i njegovog brata pokupili su u jedan žuti kombi s drugim komšijama Muslimanima i odveli u zgradu MUP-a.¹¹³⁸ Kad su prvi put uvedeni, Mensuru Islamoviću i drugima rečeno je da kleknu na pločnik, oslone se o zid zgrade s raširena tri prsta, "i da tako kleč[e] dok [ih] ne pozovu".¹¹³⁹ Islamović je objasnio da su se srpski vojnici međusobno pozdravljali s tri prsta.¹¹⁴⁰ Ljudi su odvođeni na ispitivanje, dok su drugi ostajali da kleče. Kad su se Islamovićev brat i komšija vratili, kazali su da su ih tukli i zlostavljali.¹¹⁴¹ Zatim ih je u logor Keraterm odveo milicioner zvani Strika, čiji je glavni zadatak bio da odvodi Muslimane i Hrvate u Keraterm i Omarsku.¹¹⁴²

523. Sloboda kretanja nesrpskih stanovnika Prijedora bila je ograničena i nametnut im je policijski sat poslije smrkavanja; Muslimani i Hrvati su morali da izvjesu bijele zastave na prozorima i nose bijele trake na rukama.¹¹⁴³ Do 1. juna 1992. godine, veliki broj srpskih vojnika opkolio je grad artiljerijskim oruđima, dio po dio. Ljudi s bijelim trakama na rukavima odvođeni su u kolonama, od kojih je svakoj na čelu bio čovjek s bijelom zastavom. Tamo su bila djeca, stariji i nemoćni, koje su pratili "grubi stražari". Okupili bi ih, a zatim ih ukrcali u autobuse koji su ih

¹¹³⁴ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, Predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6577.

¹¹³⁵ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, Predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6603.

¹¹³⁶ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 879-880; Mensur Islamović, 21. juli 2010. godine, T. 13114-13115.

¹¹³⁷ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 880-881; Mensur Islamović, 21. juli 2010. godine, T. 13115-13117.

¹¹³⁸ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 881-882; dokazni predmet P1520, Fotografija Prijedora snimljena iz vazduha, s oznakama koje je unio Mensur Islamović.

¹¹³⁹ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 882; Mensur Islamović, 21. juli 2010. godine, T. 13118.

¹¹⁴⁰ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 883-883.

¹¹⁴¹ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 882.

¹¹⁴² Mensur Islamović, 21. juli 2010. godine, T. 13121-13122.

¹¹⁴³ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16082-16083; Mevludin Sejmenović, 17. novembar 2010. godine, T. 17406-17408; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18388-18389; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 875 i dokazni predmet P1525.02, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 26. mart 2001. godine, T. 937-938; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, Predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6853 (povjerljivo); Azra Blažević, dokazni predmet P2290, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 12. juni 1996. godine, T. 2428, 2430-2431, 2433; Simo Mišković, 4. oktobar 2010. godine, T. 15236; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6576; svjedok ST228, 10. januar 2011. godine, T. 18570-18571, 18576 (povjerljivo); svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16127 (povjerljivo).

odvozili u Trnopolje, Omarsku i Keraterm.¹¹⁴⁴ Ljudi koji su puštani iz tih logora su zlostavljani, progonjeni i lišavani života, kao Ivica Peretin, prijatelj Nusreta Sivca hrvatske nacionalnosti, koji je ubijen na ulici nakon što je pušten iz Omarske.¹¹⁴⁵

524. Stari grad Prijedor bio je u plamenu od jutra 30. maja 1992. godine, pod paljbom iz tenkova i granatama. U centru grada, oko kojeg se razvijala opština, bilo je preko 200 kuća stare bosanske arhitekture u kojima su stanovali Muslimani.¹¹⁴⁶ Prve su pogođene i uništene u prvobitnom napadu džamije u starom gradu i Zagradu.¹¹⁴⁷ Širom opštine Prijedor džamije i druge vjerske ustanove uzimane su na metu za uništenje, a imovina Muslimana i Hrvata, vrijedna milijarde dinara, oduzimana je.¹¹⁴⁸ U ljetnim mjesecima 1992. godine, u Prijedoru je vršeno sistematsko i ekstenzivno nanošenje štete i muslimanskim i katoličkim ustanovama namijenjenim religiji.¹¹⁴⁹

525. U maju 1992. godine uništena je Čaršijska džamija. Grupa Srba – među kojima su bili Milenko Milić, pripadnik paravojne grupe Milana Andžića, Momčilo Radanović, Čigo i Milorad Vokić, tjelohranitelj Sime Drljače – zapalili su glavnu džamiju u Prijedoru u noći 30. maja 1992. godine.¹¹⁵⁰ Džamije u centru Starog Grada¹¹⁵¹ i u Kozarcu su takođe uništene.¹¹⁵² Džamiju u naselju Puharska Srbi su uništili 28. avgusta 1992. godine.¹¹⁵³ U eksploziji kojom je srušena džamija u Puharskoj poginuli su prijatelj Nusreta Sivca Zijad Kusuran i njegova supruga, koji su živjeli blizu te džamije.¹¹⁵⁴

526. Krajem avgusta 1992. godine, bosanski Srbi su upali u katoličku crkvu u Prijedoru kako bi postavili eksploziv. U 01:00 sati eksploziv je aktiviran i crkva je uništena.¹¹⁵⁵ Ostatke crkve savnili su sa zemljom Dušan Miljuš, građevinar koji je radio u rudniku željezne rude u Ljubiji, Veljko Hrgar, arhitekta, i još nekoliko drugih s velikom dizalicom.¹¹⁵⁶ U ljetnim mjesecima 1992. godine

¹¹⁴⁴ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6574-6575 i dokazni predmet P1671.06, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 31. juli 2002. godine, T. 6767-6768.

¹¹⁴⁵ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6607.

¹¹⁴⁶ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 876; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6575.

¹¹⁴⁷ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6575; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 801-803.

¹¹⁴⁸ Činjenice o kojima je presuđeno 246, 1109; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 804-805.

¹¹⁴⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1007; Srdo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgusta 2002. godine, str. 56.

¹¹⁵⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 275; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6575-6576, 6606; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 807-809.

¹¹⁵¹ Srdo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 25; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 810-811.

¹¹⁵² Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6604; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 783-785.

¹¹⁵³ Činjenica o kojoj je presuđeno 283; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6606-6607; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 741-742.

¹¹⁵⁴ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6607-6608.

¹¹⁵⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 852; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6606-6607; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 813-814.

¹¹⁵⁶ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6607.

teško je oštećen minaret džamije u Kozaruši,¹¹⁵⁷ a džamija u Gornjoj Puharskoj je srušena sa zemljom.¹¹⁵⁸ Isto tako, nova džamija u Kevljanima sasvim je uništena, dok je minaret džamije raznesen eksplozivom.¹¹⁵⁹

527. Krajem maja 1992. godine, poslije sukoba između Srba i Muslimana na kontrolnom punktu u muslimanskom selu Hambarine 22. maja, područja jugozapadno od Prijedora napale su snage bosanskih Srba.¹¹⁶⁰ Između maja i jula 1992. godine snage bosanskih Srba uništile su sljedeća područja i sela oko Prijedora koja su pretežno bila nastanjena Muslimanima i Hrvatima: Kozarac, Kozarušu, Kevljane, Rakovčane, Rizvanoviće, Hambarine, Kamičane, Biščane, Čarakovo, Briševo i Ljubije. Pripadnici VRS-a su zapalili i opljačkali kuće, a onda natovarili kamione robom koja je pripadala Muslimanima i Hrvatima.¹¹⁶¹ U jednom razgovoru Stakić je izjavio da je čitava opština bila pod njihovom kontrolom poslije pada Kozarca, dok je "operacija čišćenja", kako ju je nazvala vojska, i dalje bila u toku.¹¹⁶² Ukupno 20.000 stanovnika opštine Prijedor, koji su većinom bili Muslimani i Hrvati, pobjeglo je koristeći sva raspoloživa prevozna sredstva.¹¹⁶³

528. Kako je rekao Mensur Sejmenović, inženjer muslimanske nacionalnosti iz sela Trnopolje, tri čovjeka iz rukovodstva SDA preživjela su događaje iz 1992. godine, dok je 90 do 95 posto opštinskih i lokalnih zvaničnika lišeno života na području Prijedora.¹¹⁶⁴ Srpske vlasti zatočile su tokom 1992. godine većinu hrvatskih i muslimanskih civila u 58 zatočeničkih i sabirnih centara u opštini.¹¹⁶⁵ Tri glavna logora bila su Keraterm, Omarska i Trnopolje, dok ih je postojalo i nekoliko manjih u kojima su uhvaćene osobe bile zlostavljane prije obrade radi odlaska u veće logore.¹¹⁶⁶

(i) Lišavanja života u Kozarcu i na okolnim područjima

529. Poslije preuzimanja vlasti u Prijedoru, došlo je do napetosti između novih srpskih vlasti i Kozarca, u kojem je bila velika koncentracija muslimanskog stanovništva opštine Prijedor: oko

¹¹⁵⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1008; svjedok ST020, dokazni predmet P2141, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 29. oktobar 2002. godine, T. 11055 (povjerljivo); dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 786-788.

¹¹⁵⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1009; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 750-751.

¹¹⁵⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1010; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 777-778.

¹¹⁶⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1073.

¹¹⁶¹ Činjenice o kojima je presuđeno 823, 848; Elvedin Nasić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12688-12689 (povjerljivo).

¹¹⁶² Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18441; Elvedin Nasić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12688-12689 (povjerljivo); dokazni predmet P1773, Transkript video-snimka intervjua s Milomirom Stakićem, nastao nakon 30. aprila 1992. godine, str. 7-8.

¹¹⁶³ Dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, 16. avgust 1992. godine, str. 5-6.

¹¹⁶⁴ Mevludin Sejmenović, 17. novembar 2010. godine, T. 17405.

¹¹⁶⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1079; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 879.

¹¹⁶⁶ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 876, 879. Mensur Islamović, predsjednik Udruženja bivših logoraša opštine Prijedor, u svjedočenju je rekao da ta grupa ima od 7.000 do 10.000 članova i da Udruženje istražuje sabirne centre i zatočeničke logore Prijedora i izdaje potvrde preživjelim.

27.000 nesrba živjelo je na širem području Kozarca, a od 4.000 stanovnika Kozarca, 90 posto su činili Muslimani.¹¹⁶⁷ Etnički miješani kontrolni punktovi dopunjavani su, a kasnije zamjenjivani srpskim kontrolnim punktovima koji su bili sagrađeni na raznim lokacijama na širem području Kozarca, kao i nezvaničnim stražarskim mjestima koja su uspostavili naoružani muslimanski građani.¹¹⁶⁸ Između Prijedora i Kozarca su postavljeni kontrolni punktovi na kojima su stražarili Srbi u vojnim uniformama.¹¹⁶⁹

530. Dana 22. maja 1992. godine, prekinute su telefonske linije i uspostavljena je blokada Kozarca, čime je krajnje otežan ulazak i izlazak iz Kozarca.¹¹⁷⁰ TO-u Kozarca je upućen ultimatum kojim se od TO-a i milicije Kozarca tražilo da se obavežu na lojalnost i prihvate da se potčinjavaju novim vlastima u Srpskom Prijedoru, kao i da predaju svo oružje.¹¹⁷¹ Svjedok ST020 je u svjedočenju rekao da su se pripadnici TO-a brzo povukli; zbog vrste oružja kojim su raspolagali, nisu bili u stanju da pruže znatniji otpor.¹¹⁷² Osman Selak, pukovnik muslimanske nacionalnosti koji je bio u JNA do jula 1992. godine, dodao je da u to vrijeme na tom području nije bilo Zelenih beretki ni drugih vojnih formacija.¹¹⁷³ Idrizu Merdžaniću, ljekaru muslimanske nacionalnosti i zatočeniku iz Trnopolja, rečeno je da je Sadiković prisustvovao pregovorima između vlasti Kozarca i delegacije iz Prijedora i Banje Luke. Na tim pregovorima, na kojima je Stojan Župljanin bio prisutan, izdati su ultimatum.¹¹⁷⁴

531. Dana 24. maja 1992. godine, pretežno muslimanski gradić Kozarac napadnut je nešto poslije podneva od strane snaga bosanskih Srba, artiljerijskim granatiranjem koje je trajalo do 26. maja 1992. godine i proširilo se i na okolna muslimanska sela.¹¹⁷⁵ Navodni razlog za napad je bila smrt jednog srpskog vojnika.¹¹⁷⁶ Napad je započeo teškim granatiranjem, praćenim napredovanjem

¹¹⁶⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 227; Ivo Atljija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16090.

¹¹⁶⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 228.

¹¹⁶⁹ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18389.

¹¹⁷⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 229; Mevludin Sejmenović, 17. novembar 2010. godine, T. 17408-17409.

¹¹⁷¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 230; Nusret Sivac, 16. avgust 2010. godine, T. 13188-13190 i dokazni predmet P1671.06, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 31. juli 2002. godine, T. 6765; Simo Mišković, 4. oktobar 2010. godine, T. 15241-15242; Mevludin Sejmenović, 17. novembar 2010. godine, T. 17419-17421, 17444; svjedok ST249, 26. novembar 2010. godine, T. 17873-17874; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18389-18390; Azra Blažević, dokazni predmet P2290, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 12. juni 1996. godine, T. 2429, 2439-2440; Jusuf Arifagić, dokazni predmet P2284, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 28. avgust 2002. godine, T. 7067; Srdo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 28; dokazni predmet P1619, Zapisnik sa sastanka Opštinskog odbora SDS-a Prijedor, 9. maj 1992. godine, str. 2; dokazni predmet P1717, Depeša br. 11-12-1-2102/92 SJB-a Prijedor o razoružanju, upućena CSB-u Banja Luka, 5. juli 1992. godine.

¹¹⁷² Svjedok ST020, dokazni predmet P2140, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. oktobar 2002. godine, T. 10997 (povjerljivo). V. *takođe* Ivo Atljija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16091; dokazni predmet P432.13, Redovni borbeni izvještaj Komande 1. KK, podnesen Glavnom štabu VRS-a, Prijedor, 29. maj 1992. godine, str. 1 (povjerljivo).

¹¹⁷³ Osman Selak, 6. decembar 2010. godine, T. 18167-18168.

¹¹⁷⁴ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18389.

¹¹⁷⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 231; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18390-18392; svjedok ST020, dokazni predmet P2140, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. oktobar 2002. godine, T. 10996-10997 (povjerljivo).

¹¹⁷⁶ Radomir Rodić, 13. septembar 2010. godine, T. 14517; Mevludin Sejmenović, 17. novembar 2010. godine, T. 17442-17443.

tenkova i pješadije.¹¹⁷⁷ Jedinice Banjalučkog korpusa učestvovala su u napadu na Kozarac; milicija, koju je predvodio Slobodan Kuruzović, stigla je kasnije.¹¹⁷⁸ Poslije granatiranja srpska pješadija ušla je u Kozarac i počela paliti kuće jednu za drugom.¹¹⁷⁹ Do 28. maja 1992. godine, uništeno je oko 50% Kozarca, a preostala šteta mu je nanijeta od juna do avgusta 1992. godine.¹¹⁸⁰ Oko hiljadu muškaraca, žena i djece iz Kozarca pobjeglo je i sakrilo se u jednoj dolini.¹¹⁸¹

532. Od posljedica granatiranja Kozarca uništene su mnoge nastambe, više od 800 stanovnika je ubijeno, dok su preostali, uključujući one iz okolnih muslimanskih sela, protjerani. Grad i okolinu su zatim okupirale srpske snage.¹¹⁸² Do kraja ljeta 1992. godine, područje Kozarca je opustošeno, pri čemu su mnoge od zgrada koje su preživjele napad naknadno opljačkane i uništene. Srpske kuće su označene kao takve i stoga ostavljene neoštećene.¹¹⁸³ Srpska pravoslavna crkva, za razliku od džamije u Mutniku, preživjela je napad i nije uništena.¹¹⁸⁴

533. Mjesta u Kozaruši i oko nje su spaljena, a muslimansko stanovništvo sa tog područja se razbježalo.¹¹⁸⁵ Svjedok ST020 je bezuspješno pokušavao da interveniše kontaktirajući majora Zeljaju iz 343. brigade preko radija jer su ljudi u Kozaruši i Kamičanima ginuli.¹¹⁸⁶

534. Selo Kamičani bilo je pretežno nastanjeno bosanskim Muslimanima. Od 24. do 26. maja 1992. godine napadala ga je vojska bosanskih Srba. Vojnici bosanski Srbi su iz vatrenog oružja ubili najmanje osam Muslimana koji su se skrivali u podrumu kuće Mehmeda Šahurića nakon što je

¹¹⁷⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 232; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18391; svjedok ST020, dokazni predmet P2140, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. oktobar 2002. godine, T. 10999 (povjerljivo).

¹¹⁷⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 183; svjedok ST020, dokazni predmet P2140, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. oktobar 2002. godine, T. 10996-10997, 11004 (povjerljivo).

¹¹⁷⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 233; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16091; svjedok ST024, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12687-12689 (povjerljivo); dokazni predmet P1727.09-P1727.13, Fotografije koje je snimio Charles McLeod na području Kozarca 31. avgusta 1992. godine, 31. avgust 1992. godine.

¹¹⁸⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 235; dokazni predmet P1727.09-P1727.13, Fotografije koje je snimio Charles McLeod na području Kozarca 31. avgusta 1992. godine, 31. avgust 1992. godine.

¹¹⁸¹ Svjedok ST020, dokazni predmet P2140, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. oktobar 2002. godine, T. 11000 (povjerljivo); dokazni predmet P432.14, Redovni borbeni izvještaj Komande 1. KK br. 44-1/155, podnesen Glavnom štabu VRS-a, 31. maj 1992. godine, str. 1.

¹¹⁸² Činjenica o kojoj je presuđeno 238; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16092; Osman Selak, 6. decembar 2010. godine, T. 18111-18112; svjedok ST020, dokazni predmet P2140, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. oktobar 2002. godine, T. 10999-11000 (povjerljivo); dokazni predmet P1718, Transkript video-snimka o Kozarcu, iz ABC-jeve emisije *Nightline*, str. 2; dokazni predmet P1745.11, Odlomak iz bilješki pukovnika Selaka, 27. maj 1992. godine.

¹¹⁸³ Činjenice o kojima je presuđeno 237, 243; svjedok ST249, 26. novembar 2010. godine, T. 17861; Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2501-2504.

¹¹⁸⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 237; Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2503; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 780-782.

¹¹⁸⁵ Mevludin Sejmenović, 17. novembar 2010. godine, T. 17426, 17435-17436; Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2475; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6610-6611.

¹¹⁸⁶ Svjedok ST020, dokazni predmet P2140, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. oktobar 2002. godine, T. 10997-10998 (povjerljivo).

njihovo utočište otkriveno. Njihova tijela su kasnije pronađena i identifikovana.¹¹⁸⁷ Poslije napada selo je izgledalo "kao da je pala atomska bomba".¹¹⁸⁸

535. Muslimanskom i hrvatskom stanovništvu nije bilo dopušteno da se vrati u Kozarac poslije napada 24. maja 1992. godine. Veliki broj ljudi iz Kozarca predao se 26. maja 1992. godine. Nakon što je stupio na snagu prekid vatre, srpske vlasti su od njih zatražile da formiraju konvoj. Kada je taj konvoj stigao na put Banja Luka-Prijedor, žene su odvojene od muškaraca. Žene i starci su odvedeni u logor Trnopolje, a muškarci u logore Omarska i Keraterm.¹¹⁸⁹ Na kraju, nekoliko srpskih stanovnika se vratilo, a Srbi raseljeni sa drugih područja prešli su u Kozarac.¹¹⁹⁰

536. Oficir srpske vojske po imenu Slobodan Cumbo posjetio je ambulantu u logoru Trnopolje i predstavio se kao osoba zadužena za bezbjednosno stanje u "tom dijelu" opštine Prijedor. On je rekao Azri Blažević, ljekarki muslimanske nacionalnosti u Domu zdravlja, da je Kozarac prošao "tako kako je prošao" zato što su tamo bili ekstremisti koji nisu predali oružje.¹¹⁹¹ On je takođe rekao da će, iako su predali oružje, ljudi sa područja Brda proći isto i da će ta područja biti etnički očišćena.¹¹⁹²

537. Kozarac i Hambarine uništili su 343. motorizovana brigada i paravojne organizacije pod kontrolom Kriznog štaba, "uz odobrenje i podršku milicije" radi provođenja "zadatog cilja da se iseli sve muslimansko stanovništvo".¹¹⁹³ U tome je učestvovalo nekoliko formacija: vojnici u tamnoplavim uniformama, vojnici u uniformama redovne vojske, dok su drugi nosili dijelove uniformi. Preostali napadači nosili su civilnu odjeću s raznim oznakama i pratio ih je plavi oklopni transporter.¹¹⁹⁴

538. U vrijeme napada Merdžanić je bio u ambulanti u Kozarcu.¹¹⁹⁵ Na dan napada granate su padale u dvorište ambulante i uništile sve automobile koji su tamo bili parkirani.¹¹⁹⁶ Merdžanić i drugi su preselili ambulantu na sjever, u rubne dijelove grada, u pravcu planine Kozare.¹¹⁹⁷ Kada je

¹¹⁸⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 847.

¹¹⁸⁸ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6610-6611.

¹¹⁸⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 242, 1004; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16092; svjedok ST020, dokazni predmet P2140, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. oktobar 2002. godine, T. 11003, 11013-11014 (povjerljivo); dokazni predmet P1718, Transkript video-snimka o Kozarcu, iz ABC-jeve emisije *Nightline*, str. 3.

¹¹⁹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 244.

¹¹⁹¹ Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2490-2491.

¹¹⁹² Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2491.

¹¹⁹³ Osman Selak, 6. decembar 2010. godine, T. 18111, 18119. V. *takođe* Mevludin Sejmenović, 17. novembar 2010. godine, T. 17426-17428; Srđo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 29-32; dokazni predmet P1717, Depeša br. 11-12-1-2102/92 SJB-a Prijedor o razoružanju, upućena CSB-u Banja Luka, 5. juli 1992. godine.

¹¹⁹⁴ Mevludin Sejmenović, 17. novembar 2010. godine, T. 17436-17437.

¹¹⁹⁵ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18391.

¹¹⁹⁶ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18391-18392; svjedok ST020, dokazni predmet P2140, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. oktobar 2002. godine, T. 10999 (povjerljivo).

¹¹⁹⁷ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18393.

Merdžanić zatražio pomoć od vlasti, možda i vojske, radi premještanja povrijeđenih u Prijedor, rečeno mu je sljedeće: "[U]mrite Balijs, ionako ćemo vas pobiti."¹¹⁹⁸ Kada je milicija uspjela da postigne sporazum o predaji Kozarca, prvo je ranjenicima dopušteno da odu, a tek poslije toga toga civilima i muslimanskim pripadnicima milicije.¹¹⁹⁹

539. Osobe koje su zbrinjavale ranjenike vratile su se u ambulantu u Kozarcu, gdje su stigla tri muškarca, od kojih su dvojica nosili maskirne uniforme, jedan i crvenu beretku, a treći muškarac, koji se zvao Dragan Škrbić, nosio je plavu maskirnu uniformu.¹²⁰⁰ Idriz Merdžanić je identifikovao plavu maskirnu uniformu na video-snimku, dokazni predmet P1393, i dodao da su sva trojica muškaraca nosila trake na lijevom rukavu, kao i svi vojnici koji su došli u Kozarac.¹²⁰¹ Dragan Škrbić im je naredio da pakupe stvari i sačekaju na raskršću u Kozarcu kamion koji će doći po njih.¹²⁰² Kada su stigli tamo, Merdžanić je posvuda unaokolo vidio tenkove i kuće prepune rupa.¹²⁰³ Na kraju je stigao vojni džip, ali dok su se ukrcavali u taj džip, jedan vojnik je odveo Nihada Bahonjića, vozača kola hitne pomoći. Kad su kretali prema Prijedoru, čuli su pucnje. Merdžanić nije znao da li su ubili Bahonjića, "[u]glavnom za njega se nikad više nije saznalo".¹²⁰⁴ Džip se zaustavio nakratko pored jednog kafića s vojnicima i visokim oficirima, gdje su ih ukrcali u autobus za Trnopolje.¹²⁰⁵ U toj grupi iz ambulante bili su Idriz Merdžanić i još jedanaest osoba.¹²⁰⁶

540. Pukovnik Osman Selak prisustvovao je referisanju VRS-a 27. maja 1992. godine, na kom je on bio jedini Musliman. Tokom referisanja, pukovnik Dragan Marčetić je, kao komandant korpusa zadužen za Kozarac, izvijestio da je 800 ljudi pobijeno, a 1.200 zarobljeno. General Momir Talić je odgovorio sljedeće: "Valjda 'oćeš da kažeš da je ubijeno 80 ljudi i tako izvijesti Generalštab".¹²⁰⁷ Poslije referisanja, pukovnik Selak je upitao majora Radmila Zeljaju, komandanta 343. brigade, koji je neposredno učestvovao u preuzimanju vlasti, šta misli o događajima u Prijedoru i Kozarcu. Major Zeljaja je samo slegao ramenima i otišao.¹²⁰⁸ Pretresno vijeće je analiziralo forenzičke dokaze koji su predloženi u vezi s Kozarcem. Od približno 800 ljudi koji su pobijeni, Pretresno vijeće je bilo u

¹¹⁹⁸ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18393-18394.

¹¹⁹⁹ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18394.

¹²⁰⁰ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18395-18396, 18451-18453; dokazni predmet P1033, Fotografija Specijalnog odreda Banja Luka; P1393, Transkript video-snimka smotre povodom Dana bezbjednosti u Banjoj Luci i sastanka CSB-a Banja Luka.

¹²⁰¹ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18396; dokazni predmet P1393, Transkript video-snimka smotre povodom Dana bezbjednosti u Banjoj Luci i sastanka CSB-a Banja Luka.

¹²⁰² Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18396-18397.

¹²⁰³ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18397-18398.

¹²⁰⁴ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18399.

¹²⁰⁵ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18399-18400, 18402.

¹²⁰⁶ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18401.

¹²⁰⁷ Osman Selak, 6. decembar 2010. godine, T. 18111, 18116, 18118-18119, 18150-18155; dokazni predmet P1745.07, Izvještaj o likvidaciji "Zelenih beretki" na širem području sela Kozarca, 27. maj 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P1745.11, Odlomak iz bilješki pukovnika Selaka, 27. maj 1992. godine.

¹²⁰⁸ Osman Selak, 6. decembar 2010. godine, T. 18113; dokazni predmet P1746, Naređenje o kadrovskim postavljenjima i promjenama, koje je uputila Komanda 5. korpusa, 15. mart 1992. godine, str. 2.

mogućnosti da identifikuje 33 od 78 osoba imenovanih u dokumentu pod naslovom Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo. Pretresno vijeće je u kratkim crtama prikazalo analizu dokaza u Dodatku II Presude.

541. Svjedok SZ003 je u svjedočenju rekao da je, prema izvještaju koji je Mirko Đudić, dežurni operativac CSB-a Banja Luka, 26. maja 1992. godine poslao MUP-u RS i svim načelnicima SJB-ova, 57 ekstremista Zelenih beretki razoružano i uhapšeno nakon što su napali na vojnike u Prijedoru i da je za vrijeme oružanog napada na Kozarac koji je bio u toku zaplijenjeno oružje.¹²⁰⁹ Svjedok SZ003 je dodao da je poslije tog izvještaja uslijedio kasniji izvještaj načelniku CSB-a Banja Luka prema rutinskoj proceduri.¹²¹⁰

(ii) Lišavanja života na području Brda, uključujući Čarakovo i Bišćane

542. Područje Brda obuhvata sela Bišćani, Rizvanovići, Rakovćani, Hambarine, Čarakovo i Zecovi, koja će sva biti obrađena u donjem odjeljku.¹²¹¹

543. Hambarine su po nacionalnom sastavu bile muslimansko selo, u kojem nije bilo ni Srba ni Hrvata.¹²¹² Dana 22. maja 1992. godine, incident u kojem je došlo do otvaranja vatre na muslimanskom kontrolnom punktu lociranom u selu Hambarine pružio je izgovor za napad srpskih snaga na okolno područje.¹²¹³ Poslije tog incidenta, Krizni štab u Prijedoru je preko Radio Prijedora izdao ultimatum stanovnicima Hambarina i okolnih sela da prijedorskim vlastima predaju ljude koji su stražarili na tom kontrolnom punktu, kao i sve oružje.¹²¹⁴ Ultimatum je sadržao upozorenje da će propust da se to učini do podneva sljedećeg dana rezultirati napadom na Hambarine.¹²¹⁵ Vlasti u

¹²⁰⁹ Svjedok SZ003, 22. septembar 2011. godine, T. 24565-24567 (povjerljivo); dokazni predmet 2D152, Informacija operativnog dežurnog službenika CSB-a Banja Luka, upućena MUP-u RS i načelnicima svih stanica javne bezbjednosti, o događajima 25. i 26. maja 1992. godine, 26. maj 1992. godine, str. 2.

¹²¹⁰ Svjedok SZ003, 19. septembar 2011. godine, T. 24396-24398 (povjerljivo).

¹²¹¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1045; dokazni predmet P1659, Mapa Prijedora s oznakama koje je unio Ivo Atlija.

¹²¹² Svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16116 (povjerljivo).

¹²¹³ Činjenica o kojoj je presuđeno 216; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16087-16088; Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5206-5207; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6854 (povjerljivo) i dokazni predmet P1769.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 27. avgust 2002. godine, T. 6968; svjedok ST066, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12686 (povjerljivo); svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16117-16118 (povjerljivo); dokazni predmet P1717, Depeša br. 11-12-1-2102/92 SJB-a Prijedor o razoružanju, upućena CSB-u Banja Luka, 5. juli 1992. godine; dokazni predmet 1D311, Izvještaj Predraga Radulovića o situaciji u Hambarinama, 24. maj 1992. godine; dokazni predmet 2D108, Krivična prijava Osnovnog javnog tužilaštva Prijedor protiv 39 osoba zbog učešća u oružanoj pobuni, 7. juni 1992. godine, str. 4; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10848-10849.

¹²¹⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 217; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16088; svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16118-16120 (povjerljivo); svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6855-6856 (povjerljivo) i dokazni predmet P1769.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 27. avgust 2002. godine, T. 6976-6977 (povjerljivo).

¹²¹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 218; svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16120 (povjerljivo); svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6856-6857 (povjerljivo).

Hambarinama su odlučile da ne postupe u skladu s ultimatumom; poslije isteka ultimata, Hambarine su napadnute 24. maja 1992. godine.¹²¹⁶

544. Poslije nekoliko sati granatiranja srpske oružane snage ušle su na to područje podržane tenkovima i drugim naoružanjem, a poslije kraćih sporadičnih borbi lokalne vođe su prikupile i predale većinu oružja.¹²¹⁷ Srpska vojska je granate ispaljivala sa brda Topić i one su uništile kuće, školu i džamiju u Hambarinama.¹²¹⁸ Srpske snage su oštetile ili uništile najmanje 50 kuća duž puta Hambarine-Prijedor.¹²¹⁹

545. Do tog trenutka, mnogi stanovnici Hambarina, većinom žene, djeca, bolesni i starci, već su izbjegli na druga područja pod kontrolom Muslimana ili Hrvata, uputivši se na sjever prema drugim selima kao što su Ljubija, Briševo i Čarakovo, ili na jug, na jedno šumovito područje koje je takođe granatirano.¹²²⁰ Obuzela ih je panika i izvijestili su sljedeće: "Popališe nas, pobiše nas, siluju, pale, kolju [...]"¹²²¹ Svjedokinja ST024 je u svom svjedočenju rekla da je prilikom bjekstva s djecom u šumu vidjela ubistvo žene po imenu Hasnija, kojoj je odrubljena glava u njenoj kući, i leš jedne starice koja se zvala Mevla.¹²²² Naoružani srpski vojnici su pljačkali muslimanske kuće u grupama, a poslije toga su palili imovinu.¹²²³ Srpske snage su kontrolisale Hambarine poslije napada.¹²²⁴ Muslimanima je preko Radio Prijedora rečeno da u znak predaje izvjesje bijele plahte na prozorima, što su oni i učinili.¹²²⁵

546. Nermin Karagić je bio kod kuće u Rizvanovićima, muslimanskom selu koje se protezalo na potezu dugačkom dva i po kilometra, kad je započelo granatiranje Hambarina.¹²²⁶ On je u svjedočenju rekao da su do jula 1992. godine srpske snage ušle u Rizvanoviće s tenkom, ispaljujući granate kojima je "[g]ađao [...] selo, gađao [...] džamiju, više u cilju da unese paniku među

¹²¹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 219; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16088; svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16118, 16122 (povjerljivo); Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.10, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 13. januar 2003. godine, T. 10261-10264; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6856 (povjerljivo).

¹²¹⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 220; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.08, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 1. avgust 2002. godine, T.6787-6790; svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16120-16121 (povjerljivo).

¹²¹⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 277; svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16118-16119, 16123, 16126 (povjerljivo); Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5207; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 759-764; dokazni predmet P1661, Fotografija uništene džamije u Hambarinama.

¹²¹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 293; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16131; dokazni predmet P1662, Transkript video-snimka sela Ljubija.

¹²²⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 221; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16084-16085; svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16127 (povjerljivo); svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5726 (povjerljivo); svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6857 (povjerljivo).

¹²²¹ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16089; svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16120 (povjerljivo).

¹²²² Svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16123 (povjerljivo).

¹²²³ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16090; svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16122-16123, 16126 (povjerljivo).

¹²²⁴ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16090.

¹²²⁵ Svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16127 (povjerljivo).

¹²²⁶ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5276.

narodom."¹²²⁷ Granatiranje je oštetilo vrh džamije, a pogođena je i džamija u Rajkovcu.¹²²⁸ Srpski vojnici su prolazili kroz selo u jednom patrolnom vozilu i opljačkali su ga.¹²²⁹

547. U jednom trenutku Karagić i članovi njegove porodice su zajedno s drugim ljudima odlučili da krenu pješke prema Bihaću.¹²³⁰ Njihova grupa je napadnuta dok se odmarala u selu Kalajevo. Ta grupa se raspala, a grupu Nermina Karagića uhapsili su muškarci u uniformama JNA i rezervne milicije.¹²³¹ Pomenutu grupu, koja se sastojala od 117 ljudi, postrojili su u četiri kolone, pretresli i rekli im da sačekaju vozilo koje će ih odvesti do doma u Miskoj Glavi.¹²³² Muškarac koji se zvao Mustafa Crljenković pokušao je da pobjegne kada je kolona krenula, ali je pogođen u glavu iz vatrenog oružja.¹²³³ Iz grupe su izabrana dvojica muškaraca da pokopaju Crljenkovića.¹²³⁴

548. Kad je grupa došla do Miske Glave, čovjek po imenu Zoran Petrović popisao je imena ljudi koji su bili u njoj.¹²³⁵ Dok su bili zatočeni ondje između tri i četiri dana, ljudi su prozivani, izvođeni u društveni dom na ispitivanje i udarani pesnicama i kundacima od pušaka.¹²³⁶ Karagić je odveden na fudbalski stadion u Ljubiji, a odatle s drugima na pogubljenje u rudnik Kipe, ali je uspio da pobjegne. Međutim, uhapsili su ga ponovo jedan čovjek u uniformi i jedan drugi čovjek u uniformi rezervnog sastava milicije. Odveli su ga nazad u Dom kulture u Rizvanovićima, koji je tada služio kao "glavna komanda" vojske.¹²³⁷ Karagić je premlaćen čim je došao u Dom kulture.¹²³⁸

549. Nakon što je premlaćen, Nermin Karagić je bio zadužen za kopanje grobova za mrtve i vidio je dva leša s ucrvanim glavama, dok je unaokolo ležalo još šest leševa. Neki od njih su bili leševi žena.¹²³⁹ Nermin Karagić je još jednom uspio da pobjegne i skrivao se dok nije naišao na grupu od deset ili jedanaest ljudi, među kojima je bio i njegov brat, i zajedno su se u Tukovima pridružili

¹²²⁷ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5206-5207.

¹²²⁸ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5207; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 819-821.

¹²²⁹ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5209.

¹²³⁰ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5212; Elvedin Nasić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12689-12690 (povjerljivo).

¹²³¹ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5213-5214; Elvedin Nasić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12690-12691 (povjerljivo).

¹²³² Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5214-5215; Elvedin Nasić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12690-12693 (povjerljivo).

¹²³³ Elvedin Nasić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12691 (povjerljivo).

¹²³⁴ Elvedin Nasić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12691-12693 (povjerljivo).

¹²³⁵ Elvedin Nasić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12693-12694 (povjerljivo).

¹²³⁶ Elvedin Nasić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12694-12695 (povjerljivo).

¹²³⁷ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5257-5259.

¹²³⁸ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5260.

¹²³⁹ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5263, 5265.

konvoju pod vođstvom Srba koji je 21. avgusta 1992. godine prevezio muslimanske žene i djecu i kretao se u pravcu Travnika.¹²⁴⁰ On se skrivao na podu prikolice kamiona u koji se ukrcao, dok je njegov brat sjedio otraga sa još dvojicom muškaraca.¹²⁴¹ Taj konvoj, koji je prevezio ljude iz Trnopolja, više puta se zaustavio. Prilikom jednog zaustavljanja, Karagićevog brata je odveo vozač i premlatio ga, a od ljudi je zatraženo da predaju novac.¹²⁴² Na kraju su uspjeli napustiti teritoriju RS-a.¹²⁴³

550. Selo Bišćani sastoji se od zaselaka Mrkalji, Hegići, Ravine, Sredići i Duratovići.¹²⁴⁴ Poslije preuzimanja vlasti u Prijedoru, stvari su se u Bišćanima promijenile; Muslimani se nisu mogli kretati po gradu i rečeno im je da predaju oružje koje su imali i ono je prikupljeno ispred mjesne zajednice i odneseno u kasarnu.¹²⁴⁵ Svjedok ST065, Musliman iz Bišćana, čuo je da će 20. jula 1992. godine oko 10:00 sati, srpske vlasti pretresati kuće u potrazi za nepredatim oružjem, posebno ciljajući na one koji su bili povezani s SDA. Međutim, srpske snage su ušle u Bišćane iz pravca Prijedora, gađajući civilno stanovništvo tako da ono nije moglo pobjeći i rečeno mu je da ide prema Prijedoru.¹²⁴⁶

551. Muslimanskom stanovništvu Bišćana rečeno je da se okupi na raznim sabirnim punktovima širom sela. Jedan sabirni punkt bio je kafić. Na toj lokaciji, vojnici bosanski Srbi su iz vatrenog oružja ubili petoricu nenaoružanih muškaraca.¹²⁴⁷ Hamdija Fikić, Mirhad Mrkalj, Ferid Šabanović, Saša Katagić i Mirsad Medić bili su ljudi koji su toga dana ubijeni u kafiću.¹²⁴⁸ Medić, koji je radio u miliciji prije rata, izveden je iz stroja i premlaćen; njegova supruga je pronašla njegov leš sa prerezanim grkljanom iza kafića.¹²⁴⁹ Među ljudima koji su ubijeni u Bišćanima bio je i otac Elvedina Nasića.¹²⁵⁰

552. Stigao je jedan autobus "Autotransporta Prijedor" i polovini ljudi koji su čekali u kafiću je rečeno da se ukrcaju u njega. Pretresnom vijeću su predloženi dokazi da su "Autotransport Prijedor"

¹²⁴⁰ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5266-5271.

¹²⁴¹ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5273.

¹²⁴² Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5274.

¹²⁴³ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5275.

¹²⁴⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 828.

¹²⁴⁵ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6853, 6857-6858 (povjerljivo).

¹²⁴⁶ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6859 (povjerljivo).

¹²⁴⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 829; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6859-6861 (povjerljivo).

¹²⁴⁸ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6861-6863 (povjerljivo).

¹²⁴⁹ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6862 (povjerljivo).

¹²⁵⁰ Elvedin Nasić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, Predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12715 (povjerljivo).

u julu 1992. godine angažovali vojska, Krizni štab i milicija.¹²⁵¹ Autobus se kretao prema Prijedoru, a usput su se mogli vidjeti leševi ljudi i kuće u plamenu.¹²⁵² Naposljetku je autobus stigao u Trnopolje.¹²⁵³ Druga grupa ljudi iz kafića stigla je u Trnopolje nešto kasnije. Tokom tog putovanja više ljudi je izvedeno iz autobusa i pobijeno iz vatrenog oružja ispred kuće nekog čovjeka zvanog Granata.¹²⁵⁴ Među njima su bili Kasim Mrkalj i njegov brat Emsud Mrkalj, Nuriya Kekić, Halid Kekić, Sabahudin Kekić, Asmir Kekić, Muhamed Tedić, Fehid Rizvanović i Elvir Vojniković.¹²⁵⁵

553. Dvanaestorici od onih koji su bili u drugom autobusu naređeno je da se vrate u autobus, koji je krenuo natrag prema selu Biščani; leševi nekih od njih kasnije su u mjestu zvanom Kratalj pronašli ljudi koji su morali da pješake do Trnopolja.¹²⁵⁶ Preživjele su dvije osobe, Nenad Kekić i Fikret Šabanović. Kekić je preživio tako što je pao na tlo prije nego što je pucnjava započela i sakrio se ispod leševa drugih koji su bili nagomilani povrh njega.¹²⁵⁷

554. Oko 20. jula 1992. godine, u jednom voćnjaku u Hegićima snage bosanskih Srba postrojile su i ubile iz vatrenog oružja 12 osoba,¹²⁵⁸ dok je dvadesetak osoba ubijeno na autobuskoj stanici između Alagića i Čemernice takođe od strane srpskih snaga.¹²⁵⁹

555. Briševo je selo koje pripada mjesnoj zajednici Ljubija. Prije sukoba ono je bilo nastanjeno uglavnom Hrvatima.¹²⁶⁰ Dana 27. maja 1992. godine u 04:30 sati, Ivo Atlija je čuo prve eksplozije koje su dolazile iz pravca srpskih sela Rasavci unutar zone koju je pokrivala 5. kozarska brigada i Oštre Luke u zoni kontrolom 6. krajiške brigade.¹²⁶¹ Prije granatiranja, vlasti bosanskih Srba na tom području su zahtijevale da se sve oružje u selu preda. Oružje je predato bosanskim Srbima u Rasavcima uprkos činjenici da su to bile lovačke puške i pištolji u zakonskom posjedu.¹²⁶² U periodu od maja do jula 1992. godine, kretanje stanovnika Briševa bilo je ograničeno na područja Čarakova, Hambarina, Biščana, Rasavaca i Ljubije, koje su okupirale srpske snage.¹²⁶³ U ranim

¹²⁵¹ Dokazni predmet P1677, Dopis Opštinskog sekretarijata u Prijedoru u vezi sa zahtjevom Autotransporta za refundaciju iz jula 1992. godine, bez datuma; svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16746.

¹²⁵² Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6865 (povjerljivo).

¹²⁵³ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6867 (povjerljivo).

¹²⁵⁴ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6868-6869 (povjerljivo).

¹²⁵⁵ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6869-6870 (povjerljivo).

¹²⁵⁶ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6871-6873 (povjerljivo).

¹²⁵⁷ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6871-6873 (povjerljivo).

¹²⁵⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 831.

¹²⁵⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 832.

¹²⁶⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 839; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16081; dokazni predmet P1526, Mapa Prijedora.

¹²⁶¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 840; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16083-16084, 16096.

¹²⁶² Činjenica o kojoj je presuđeno 840.

¹²⁶³ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16084; dokazni predmet P1659, Mapa Prijedora s oznakama koje je unio Ivo Atlija.

jutarnjim satima 24. jula 1992. godine, vojska bosanskih Srba pokrenula je napad na Briševo. Minobacačke granate su padale na kuće u Briševu, a stanovnici su se skrivali u podrumima. Granatiranje je nastavljeno tokom cijeloga dana, a sljedećeg dana pješadijska paljba se pridružila artiljeriji.¹²⁶⁴ Kako je rekao Ivo Atlija, u 68 kuća su opljačkani svi kućanski aparati, električne instalacije, namještaj, pa čak i odjeća. Kuće su zatim zapaljene.¹²⁶⁵ Tokom napada na Briševo ubijeno je najmanje 68 osoba, od toga 14 žena.¹²⁶⁶ Katolička crkva u Briševu je uništena.¹²⁶⁷

556. Prije 1992. godine, gotovo cjelokupno stanovništvo sela Čarakovo je bilo muslimansko.¹²⁶⁸

557. Od aprila 1992. godine, u Čarakovu je bio prekinut dovod struje, ali ljudi su još uvijek slušali radio.¹²⁶⁹ Do juna, srpski vojnici, uključujući Dragana Tintara i Miću Jurišića, dolazili su u selo po gorivo, automobile i stoku.¹²⁷⁰ Dana 23. jula 1992. godine, tenkovi bosanskih Srba su napali Čarakovo.¹²⁷¹ Ljudi su se razbježali po susjednim poljima i šumama.¹²⁷² Kuće su spaljene, a vojnici su gonili stanovnike u šumu "[k]ao da je hajka neka". Kuća Muje Hopovca je spaljena, dok je kuća Adema Hopovca potpuno opljačkana. Žene i djeca su ukrcani u kamione, dok su muškarci pobijeni.¹²⁷³ Džamija u Čarakovu je uništena.¹²⁷⁴

558. Svjedok ST248 je u svjedočenju govorio o ubistvu Rubije Redžić, Fehima Karupovića i Adema Hopovca – koji su svi bili Muslimani – ispred njihovih kuća.¹²⁷⁵ Svjedok ST248 i drugi su takođe vidjeli osam leševa¹²⁷⁶ i identifikovali su ih kao Husu Hopovca i njegovog mladog sina Suada Hopovca; Velida/Mirhada Hopovca i njegovog brata Nijaza Hopovca; Asima i Nijaza Redžića; Fadila Malovčića i njegovog mladog rođaka ili nećaka.¹²⁷⁷ Svjedok je pokopao te ljude na

¹²⁶⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 841; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16095.

¹²⁶⁵ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16096.

¹²⁶⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 842.

¹²⁶⁷ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 723-724.

¹²⁶⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 834; svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5720 (povjerljivo).

¹²⁶⁹ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5723 (povjerljivo).

¹²⁷⁰ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5725 (povjerljivo).

¹²⁷¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 835; svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5727 (povjerljivo).

¹²⁷² Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5728 (povjerljivo).

¹²⁷³ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5729 (povjerljivo).

¹²⁷⁴ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 726-728.

¹²⁷⁵ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5732-5733 (povjerljivo).

¹²⁷⁶ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5735-5736 (povjerljivo).

¹²⁷⁷ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5735-5737 (povjerljivo).

groblju u šumi kako bi izbjegao da ga gađaju dok kopa rake u poljima.¹²⁷⁸ Husein Malovčić, otac Fadila Malovčića, kasnije je rekao svjedoku ST248 da su vojna lica u uniformama, od kojih je on prepoznao nekog ko se prezivao Vasiljević, odvela tih osam ljudi u šumu oko 300 metara iza Malovčićeve kuće, gdje su ih premlatila, a potom pobila.¹²⁷⁹

559. Tokom dva dana poslije napada od 24. jula 1992. godine, srpski vojnici dolazili su u selo, pješke ili u oklopnim transporterima, i u večernjim satima izvodili ljude iz kuća kako bi ih zlostavljali i ubijali. Seljani su se noću krili u šumi i vraćali su se kući tek ujutro da sebi spremne hranu.¹²⁸⁰ Ljudi iz Hambarina, Zecova i drugih mjesta sklonili su se u jednu od kuća, ali ih je većina spavala u šumi kako ih ne bi pokupili tokom noći.¹²⁸¹ Oko stotinu njih, većinom žena, djece i staraca, odlučilo je da se preda 28. jula i krenulo je iz kuće prema centru Čarakova noseći bijelu zastavu. U Domu su ih zadržali tri sata, zlostavljali ih i uskratili im vodu i hranu.¹²⁸² Zatim su sprovedeni na most u Žegararu, gdje je obezbijeđeno pet autobusa "Autotransporta Prijedor". Sto pedeset ljudi je ukrvano u autobuse i odvezeno od strane srpskih vojnika u Trnopolje.¹²⁸³ Dragan Tintar nije dopustio Hasibu Simbegoviću da se ukrca u autobus, već ga je odveo na most i pucao mu u čelo.¹²⁸⁴ Većina vojnosposobnih muškaraca je ili odvedena ili se i dalje skrivala u šumama.¹²⁸⁵

560. Srpski vojnici su otišli u kuću sestre svjedoka ST248 i odnijeli novac, zlato i mašinske alate iz kuće. Vratili su se naveče i pobili sve u kući.¹²⁸⁶ Besima Musića su srpski vojnici pokupili pred njegovom kućom, premlatili ga, a zatim pustili.¹²⁸⁷ Njegova supruga Badema odvedena je radi ispitivanja, a zatim je ubijena u šumi zajedno s Ramizom Rekićem. Svjedok ST248 je vidio leševe

¹²⁷⁸ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5737-5738 (povjerljivo).

¹²⁷⁹ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5738 (povjerljivo).

¹²⁸⁰ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5739 (povjerljivo).

¹²⁸¹ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5743 (povjerljivo).

¹²⁸² Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5743-5746 (povjerljivo).

¹²⁸³ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5746-5749 (povjerljivo).

¹²⁸⁴ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5748 (povjerljivo).

¹²⁸⁵ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5746 (povjerljivo).

¹²⁸⁶ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5739 (povjerljivo).

¹²⁸⁷ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5740-5741 (povjerljivo).

Nermina Sijačića i Huse Salihovića, koji su pronađeni izobličeni i unakaženi u polju.¹²⁸⁸ Dana 27. jula 1992. godine, Nasif Dizdarević je pronađen mrtav u kuhinji svoje kuće.¹²⁸⁹

561. Pretresno vijeće je analiziralo forenzičke dokaze koji su predloženi u vezi s područjem Brda. Od ubijenih, Pretresno vijeće je bilo u mogućnosti da identifikuje 77 od 184 osobe imenovane u dokumentu pod naslovom Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo. Pretresno vijeće je u kratkim crtama prikazalo analizu tih dokaza u Dodatku II Presude.

(d) Zatočenički objekti

562. Poslije preuzimanja vlasti u Prijedoru i na okolnim područjima, srpske snage su zatočile hiljade Muslimana i Hrvata u zatočeničke logore Omarska, Keraterm i Trnopolje.¹²⁹⁰ Neki od Muslimana i Hrvata su uhapšeni zbog učestvovanja u oružanoj pobuni, organizovanja napada na Prijedor i vršenja krivičnih djela protiv Srba u Prijedoru.¹²⁹¹

563. Zatočenici su počeli dolaziti oko 27. maja 1992. godine.¹²⁹² Krizni štab je uspostavio zatočeničke logore i utvrdio ko će biti zadužen za njihovo vođenje. U vezi s logorom Omarska, u naredbi Sime Drljače, načelnika SJB-a u Prijedoru, od 31. maja 1992. godine, naloženo je da "u skladu s odlukom Kriznog štaba" industrijski kompleks rudnika u Omarskoj služi kao "privremeno sabiralište za lica koja se zarobe u borbi ili budu lišena slobode na osnovu operativnih saznanja službi bezbjednosti".¹²⁹³ Krizni štab je zabranio puštanje na slobodu zatočenika iz logora i spriječio ih je da se vrate u Prijedor.¹²⁹⁴

564. U toj Drljačinoj naredbi navodi se sljedeće: "[S]lužbu obezbjeđenja sabirališta obezbjedit će Stanica milicije Omarska", a prema paragrafu 2, "lica lišena slobode će biti predana rukovodiocu obezbjeđenja, koji je dužan, u saradnji sa koordinatorima nacionalne, javne i vojne bezbjednosti,

¹²⁸⁸ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5741 (povjerljivo).

¹²⁸⁹ Svjedok ST248, dokazni predmet P2296, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 8. juli 2002. godine, T. 5742 (povjerljivo).

¹²⁹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 295.

¹²⁹¹ Dokazni predmet P1972, Spisak osoba protiv kojih je podnesena krivična prijava zbog učešća u oružanoj pobuni u Prijedoru, 22. juni 1992. godine, str. 6, 13; dokazni predmet P1973, Krivična prijava protiv bosanskih Muslimana zbog učešća u oružanoj pobuni, 20. decembar 1994. godine, str. 5-6, 11, 14, 20, 22, 42-45; dokazni predmet P1560, Naređenje Sime Drljače u vezi s otvaranjem Omarske i postupanjem sa zatočenicima, 31. maj 1992. godine. Pretresno vijeće napominje da je dokazni predmet P1560 prihvaćen i kao dokazni predmet 1D166 i kao takav pokazan nekolicini svjedoka. Pretresno vijeće će, jasnoće radi, od sada upućivati na oba broja dokaznog predmeta.

¹²⁹² Činjenica o kojoj je presuđeno 317.

¹²⁹³ Činjenice o kojima je presuđeno 317, N, S; Srđo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 20; dokazni predmet P1560/1D166, Naređenje Sime Drljače u vezi s otvaranjem Omarske i postupanjem sa zatočenicima, 31. maj 1992. godine.

¹²⁹⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno BJ.

iste smjestiti u jednu od pet prostorija određenih za smještaj uhapšenih".¹²⁹⁵ Željko Mejakić, milicioner, bio je "načelnik bezbjednosti" na koga se odnosila naredba i bio je zadužen za raspoređivanje zatočenika na razna mjesta u logoru.¹²⁹⁶ Obezbjedenje u centrima Omarska i Keraterm vršila je milicija.¹²⁹⁷

565. Srđo Srđić, koji je bio predsjednik Crvenog krsta u Prijedoru, u svom je svjedočenju rekao da je od predstavnika Crvenog krsta svakodnevno primao izvještaje o zlostavljanju.¹²⁹⁸ Najmanje u dva navrata Mićo Stanišić je izdao naređenja svim zaposlenima u MUP-u da sa ratnim zarobljenicima i izbjeglicama u logorima postupaju u skladu sa zakonom i međunarodnim pravnim standardima i da obezbijede da se protivpravni logori i ponašanje kojim se krše međunarodne norme smjesta prijave Ministarstvu.¹²⁹⁹

(i) Zgrada SJB-a

566. U zgradi SJB-a Prijedor (koja se takođe pominje kao "SUP Prijedor" i "zgrada MUP-a"), bili su zatočeni Muslimani i Hrvati, uključujući i jednu ženu i jednog maloljetnog dječaka.¹³⁰⁰ Muharem Murselović, Musliman, u svom svjedočenju je rekao da je prvi put uhapšen 23. maja 1992. godine i da je odveden u SJB Prijedor, gdje je bio zatočen sa još šest ili sedam ljudi.¹³⁰¹

567. Dana 26. maja 1992. godine, svjedok ST245, rezervni milicioner koji je mobilisan, i drugi službenici SDB-a zaduženi su za ispitivanje nesrba u SJB-u koje su uhapsili pripadnici prijedorske milicije.¹³⁰² Svjedok ST020 je u svjedočenju rekao da su ga držali u maloj prostoriji dimenzija dva sa tri metra sa još preko 30 ljudi, koji su stajali jedan do drugog, bez mogućnosti da se pomaknu.¹³⁰³ Svjedok ST020 zadržan je u ćeliji čitav dan i oko 22:00 sata odveli su ga na prvi sprat zgrade; dali su mu limenku sa hranom prvi put toga dana i obavijestili ga da će jedan oficir bezbjednosti sa njim obaviti razgovor.¹³⁰⁴ Kovač Kovačević je ušao, predstavio se i ispitivao svjedoka ST020 o tome šta zna o TO-u i o njegovim vezama sa TO-om. Kasnije su ga odveli da ga ispituju jedan milicioner i

¹²⁹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 321; dokazni predmet P1560/1D166, Naređenje Sime Drljače u vezi s otvaranjem Omarske i postupanjem sa zatočenicima, 31. maj 1992. godine.

¹²⁹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 322; Nusret Sivac, 16. avgust 2010. godine, T. 13213.

¹²⁹⁷ Dokazni predmet P657, Izvještaj o radu za prvo polugodište 1992. godine, koji je SJB Prijedor uputio CSB-u Banja Luka, juni 1992. godine, str. 7.

¹²⁹⁸ Srđo Srđić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 34-35.

¹²⁹⁹ Dokazni predmet P1903, Raspis SJB-a Prijedor, kojim se prosljeđuje depeša Miće Stanišića br. 11-01-64, upućena CSB-u Banja Luka, 21. avgust 1992. godine.

¹³⁰⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 302; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 882; svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16721 (povjerljivo), T. 16727.

¹³⁰¹ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15711.

¹³⁰² Svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16726-16727.

¹³⁰³ Svjedok ST020, dokazni predmet P2141, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 29. oktobar 2002. godine, T. 11048-11049 (povjerljivo).

¹³⁰⁴ Svjedok ST020, dokazni predmet P2141, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 29. oktobar 2002. godine, T. 11051 (povjerljivo).

poručnik JNA po imenu Jović, koji je diktirao svjedoku šta da piše, udarajući ga i šamarajući. To je bila prva od ukupno pet izjava koje je svjedok ST020 potpisao i dao.¹³⁰⁵ Zatim su ga odveli u hodnik, gdje su ga ponovo tukli. Potom su ga odvukli u drugu zatočeničku prostoriju, gdje su mu dali nešto kuhane hrane, ali on nije mogao jesti zbog povreda.¹³⁰⁶ Neki "rezervista" ga je opsovao što ne jede svinjetinu.¹³⁰⁷

568. Muharem Murselović je drugi put uhapšen 30. maja 1992. godine. Ranko Vujasinović ga je odveo iz njegove kuće, zaplijenio njegov revolver i zatražio od njega da okupi komšije u hotelu "Balkan", u samom centru Prijedora. Vujasinović je bio rezervni milicioner i u njegovoj pratnji je bio još jedan rezervni milicioner.¹³⁰⁸ Svjedok je proveo nekoliko sati u hotelu "Balkan" sa još 200 do 300 ljudi: muškaraca, žena, djece i staraca.¹³⁰⁹ Jedan milicioner je provjerio njihove lične isprave i odvojio Muslimane i Hrvate od Srba, a zatim dalje odvojio starije ljude među Muslimanima i Hrvatima.¹³¹⁰ Zatim su ih ukrcali u autobuse i odveli u prijedorsku stanicu milicije u pratnji milicionera koji se zvao Stevo Grahovac.¹³¹¹ Dok su čekali u autobusima, Muharem Murselović je pokušao da se raspita zašto ih drže i gdje ih odvođe. U odgovor na to Grahovac je jednostavno slegao ramenima.¹³¹²

569. Svjedoku ST244 nije saopšten nikakav razlog za njegovo hapšenje i odvođenje u SJB. Pušten je na slobodu, ali je upozoren da ne napušta Prijedor.¹³¹³ Nusret Sivac, koga je 20. juna 1992. godine po drugi put uhapsio Ranko Kovačević (zvani Bato), primijetio je po dolasku u zgradu SUP-a da su zatočeni i Ago Sadiković, Sifeta Sušić, Tesma Elezović, Osman Mahmuljin i Semir Malovčić, dječak od 13-14 godina.¹³¹⁴ Rade Strika im je naredio da odu u dvorište zgrade SUP-a, postroje se uz zid i skinu kaiševe i pertle.¹³¹⁵

570. Kad su stigli pripadnici Interventnog voda milicije Prijedor, "divljački" su pretukli zatočenike u dvorištu metalnim šipkama i palicama.¹³¹⁶ Zatočenike su ponovo tukli u zatočeničkoj prostoriji u podrumu, i to ovaj put Dado Mrđa, Zoran Babić i drugi pripadnici Interventnog voda

¹³⁰⁵ Svjedok ST020, dokazni predmet P2141, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 29. oktobar 2002. godine, T. 11051-11052 (povjerljivo).

¹³⁰⁶ Svjedok ST020, dokazni predmet P2141, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 29. oktobar 2002. godine, T. 11052 (povjerljivo).

¹³⁰⁷ Svjedok ST020, dokazni predmet P2141, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 29. oktobar 2002. godine, T. 11052-11053 (povjerljivo).

¹³⁰⁸ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15711-15712.

¹³⁰⁹ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15712-15713.

¹³¹⁰ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15713.

¹³¹¹ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15713.

¹³¹² Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15714.

¹³¹³ Svjedok ST244, 1. decembar 2010. godine, T. 17967-17968.

¹³¹⁴ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6619-6620.

¹³¹⁵ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6620.

¹³¹⁶ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6620.

Prijedor. Mahmuljina su tukli dok se nije onesvijestio, a lijeva ruka mu je slomljena na nekoliko mjesta.¹³¹⁷ Agi Sadikoviću je slomljena sljepoočna kost.¹³¹⁸ Mrđa i Babić su sve vrijeme vikali, "Ubićemo te. Ubićemo te da ti više nikad ne ubijaš srpsku djecu."¹³¹⁹

571. Svjedok ST245 je u svjedočenju rekao da je zbog broja ljudi koji su uhapšeni 26. i 27. maja 1992. godine srpska milicija prebacila svoja ispitivanja u Keraterm.¹³²⁰ Svi muškarci nesrbi uhapšeni su i odvedeni u SUP, odakle su autobusima odvezeni u logore Omarska ili Keraterm.¹³²¹ Mensur Islamović je bio među ljudima odvedenim u Keraterm.¹³²² Žene, djeca i starci uglavnom su odvođeni u logor Trnopolje.¹³²³

(ii) Fudbalski stadion u Ljubiji

572. U julu 1992. godine, kad je napadnut grad Ljubija, muslimanski stanovnici tog multietničkog grada su putem radija dobili instrukcije da izvjesje bijele plahte na prozore svojih kuća, što je većina i poslušala.¹³²⁴ Pripadnici pješadije u maskirnim uniformama, praćeni tenkovima, ušli su u grad i išli od vrata do vrata, odvajajući muškarce od žena i djece i oduzimajući im dragocjenosti.¹³²⁵ Ti muškarci su odvedeni na fudbalski stadion u Ljubiji; neki od njih su se istog dana vratili u malim grupama, dok drugi nisu.¹³²⁶ Žene i djeca su ostali u selu. Vojnici su se svakodnevno vraćali u selo da odvedu još ljudi i pljačkaju kuće.¹³²⁷ Muslimanske kuće su oštećene od napada, tokom kojeg je ispaljeno i nekoliko granata.¹³²⁸

573. Oko 25. jula 1992. godine, muslimanski civili koji su bili zatočeni u Miskoj Glavi odvezeni su autobusima na fudbalski stadion u Ljubiji.¹³²⁹ Elvedin Našić, Musliman iz sela Hambarine u opštini Prijedor, u svom svjedočenju je rekao da se tokom prevoza autobus zaustavio u centru Gornje Ljubije. "[U]niformisani vojnici" u tamnoplavim i crnim maskirnim kombinezonima ušli su u autobus i počeli da ljude udaraju rukama i nogama.¹³³⁰ Oni su bili iz Interventnog voda Prijedor,

¹³¹⁷ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6620-6621.

¹³¹⁸ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6620-6621.

¹³¹⁹ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6621.

¹³²⁰ Svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16727-16728 i 3. novembar 2010. godine, T. 16801 (povjerljivo).

¹³²¹ Činjenice o kojima je presuđeno 305, 858; Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15715; Mensur Islamović, 21. juli 2010. godine, T. 13122; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6621, 6626.

¹³²² Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 883.

¹³²³ Činjenica o kojoj je presuđeno 306.

¹³²⁴ Svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16127.

¹³²⁵ Svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16128.

¹³²⁶ Svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16129.

¹³²⁷ Svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16130.

¹³²⁸ Svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16130-16131; dokazni predmet P1662, Transkript video-snimka sela Ljubija.

¹³²⁹ Činjenice o kojima je presuđeno 427, 428.

¹³³⁰ Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12695-12696 (povjerljivo).

pod komandom čovjeka kojeg su oslovljavali kao majora.¹³³¹ Bio je prisutan i muškarac kojeg su zvali "Stiven", koji je bio rezervni milicioner, i jedan muškarac iz vojske s činom kapetana.¹³³²

574. Prilikom dolaska na stadion oko 25. jula, pripadnici srpskih snaga su udarali ljude metalnim šipkama, palicama za bejzbol, nogama i kundacima od pušaka.¹³³³ Elvedin Našić je vidio priličan broj civila koji su već bili na stadionu kad su oni ušli.¹³³⁴ Našić se onesvijestio od udarca metalnom palicom u glavu.¹³³⁵

575. Dana 15. jula 1992. godine, na fudbalskom stadionu u Ljubiji ubijeno je najmanje 15 zatočenika.¹³³⁶ Elvedin Našić je prenio dva leša do jednog od autobusa koji su tamo bili parkirani.¹³³⁷ On je detaljno opisao kako je Stiven ubio njegovog rođaka Irfana Našića, dok su još dvojica muškaraca, od kojih se jedan zvao Muharem Petrovac, takođe ubijena.¹³³⁸ Jedan od milicionera bosanskih Srba zatim je odrubio glavu Irfanu Našiću. On je tom prilikom rekao: "Vidi, ovaj čovjek nema ni mozga."¹³³⁹ Dvojica muškaraca su izdvojena i odvedena na drugu stranu stadiona, gdje su ubijena.¹³⁴⁰ Našiću i još jednom muškarcu je jedan "naoružani vojnik" naredio da odnesu leševe te trojice.¹³⁴¹

576. Preostale zatočenike su u autobuse ukrcali vojnici koji su ih za to vrijeme tukli i tjerali ih da utovare leševe u autobus.¹³⁴² Odveli su ih u jedan rudnik željezne rude jugozapadno od Ljubije, koji su mještani zvali "Kipe".¹³⁴³ Vojnici bosanski Srbi su iskrcavale ljude iz autobusa tokom noći i vršili njihovo pogubljenje u grupama od po tri do pet ljudi. Leševe su bacali u jednu udolinu u

¹³³¹ Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12696, 12701 (povjerljivo).

¹³³² Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12698 (povjerljivo).

¹³³³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1032; Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12699 (povjerljivo); Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5233, 5236.

¹³³⁴ Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12698 (povjerljivo).

¹³³⁵ Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12701 (povjerljivo).

¹³³⁶ Činjenice o kojima je presuđeno 1110, 1032; Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5236-5237.

¹³³⁷ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5237.

¹³³⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 911; Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12699-16700 (povjerljivo).

¹³³⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 912.

¹³⁴⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 913.

¹³⁴¹ Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12701 (povjerljivo).

¹³⁴² Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12702 (povjerljivo); Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5237.

¹³⁴³ Činjenice o kojima je presuđeno 1033, 1083; Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5245.

zemljištu.¹³⁴⁴ Vojnici su mrtve nazivali "borcima" i psovali su im muslimansku mater.¹³⁴⁵ Kad su se vojnici vratili iz potjere za bjeguncima, poslužili su se lampom kako bi među mrtvima pronašli preživjele i pucali su u tijela dok im nije ponestalo municije.¹³⁴⁶ Kad su se uvjerali da su svi mrtvi, pjevali su ratne pjesme o Srbiji i zatim se odvezli automobilom i autobusom.¹³⁴⁷ Međutim, Elvedin Našić je još bio živ.

577. Nermin Karagić i nekoliko drugih preživjeli su tako što su razvalili jedan od prozora autobusa i pobjegli kroz njega.¹³⁴⁸ Dok su Elvedina Našića prozivali iz autobusa zajedno s dvojicom drugih, on je pobjegao usred zabune izazvane razvaljivanjem prozora i sakrio se među leševima u udolini.¹³⁴⁹

578. Našić je one koji su ustrijeljeni tog dana identifikovao kao ljude koje je poznao: Reufa Fikića iz Hambarina, Muhić Abdulaha (zvanog "Đule"), Rašida Medića, Suada Mulalića, Islama Hopovca iz Čarakova i Besima Hegića, koji je bio vozač autobusa.¹³⁵⁰ On je imenovao i druge koje je znao samo po prezimenima: Muhića i Hamulića iz Rizvanovića, Jamastagića i Kadirića iz Sredica, kao i dva dječaka koji su bili rođaci, starosti 17 i 19 godina, i prezivali su se Kekić.¹³⁵¹ Pretresno vijeće zaključuje da je na fudbalskom stadionu u Ljubiji i u obližnjem rudniku Kipe ubijeno 60 osoba. Pretresno vijeće je analiziralo forenzičke dokaze predložene u vezi s Ljubijom i, od onih koji su ubijeni, uspjelo je da identifikuje 22 od 49 osoba imenovanih u dokumentu tužilaštva pod naslovom Konačan spisak žrtava. Pretresno vijeće je u kratkim crtama prikazalo analizu ovih dokaza u Dodatku II Presude.

(iii) Logor Keraterm

579. Zatočenički logor Keraterm, koji se nalazi na istočnim rubovima Prijedora, ranije je bio fabrika keramičkih pločica.¹³⁵² On leži na dva kilometra udaljenosti od zgrade MUP-a u

¹³⁴⁴ Činjenice o kojima je presuđeno 1033, 1083; Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. juni 2002. godine, T. 5245-5246.

¹³⁴⁵ Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12705 (povjerljivo).

¹³⁴⁶ Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12703-12706 (povjerljivo).

¹³⁴⁷ Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12706 (povjerljivo).

¹³⁴⁸ Nermin Karagić, dokazni predmet P2294, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. june 2002, T. 5246.

¹³⁴⁹ Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12703 (povjerljivo).

¹³⁵⁰ Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12706-12707 (povjerljivo).

¹³⁵¹ Elvedin Našić, dokazni predmet P2182, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 12. decembar 2002. godine, T. 12707 (povjerljivo).

¹³⁵² Činjenica o kojoj je presuđeno 377; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 894; dokazni predmet P1521, Fotografija snimljena iz vazduha, na kojoj je Mensur Islamović označio logor "Keraterm"; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10861.

Prijedoru.¹³⁵³ U Keratermu su bile četiri prostorije u kojima su držani zatočeni, koje se obično pominju kao sobe 1, 2, 3 i 4.¹³⁵⁴ Na spratu su bile kancelarije koje su korištene za ispitivanja, a u čitavom objektu su bila tri ili četiri klozeta.¹³⁵⁵

580. Duško Sikirica, milicioner, bio je komandant logora.¹³⁵⁶ Po naređenju Sime Drljače, Sikirica je, zajedno s drugim milicionerima, vršio obezbjeđenje Keraterma. Od vojske je zatraženo da preuzme poslove obezbjeđenja u logoru, ali je ona odbila da to učini.¹³⁵⁷ Prije Sikirice, komandant je bio penzionisani milicioner koji se zvao Živko Knežević.¹³⁵⁸ Damir Došen (zvani Kajin), Dragan Kolundžija (zvani Kole) i Damir Došen (zvani Fuštar) bili su komandiri smjena. Nenad Banović (zvani Čupo) i Zoran Žigić bili su među 12 stražara koji su bili potčinjeni komandirima smjena.¹³⁵⁹ Oni su radili u tri smjene po 12 sati, tokom kojih su se komandiri smjena rotirali tako da je u prvoj bio Kole, poslije toga Kajin i na kraju Fuštar.¹³⁶⁰ Timovi koji su predstavljali i vojne i civilne vlasti vršili su provjeru zatočenika u Keratermu kako bi utvrdili njihovu ulogu u sukobu.¹³⁶¹ U logoru su bila dva mitraljeza: jedan ispred soba 1 i 2, a drugi ispred soba 3 i 4. Reflektori su postavljeni na ivici logora početkom jula.¹³⁶²

581. Logor Keraterm počeo je da radi 25. maja 1992. godine i u njemu je bilo do 1.500 zatočenika natrpanih u više velikih prostorija i hodnika odjednom.¹³⁶³ U logoru Keraterm je bilo zatočeno ukupno oko 4.000 zatočenika, većinom muškaraca muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Bilo je i nekoliko Albanaca, kao i jedan bosanski Srbin optužen da nije lojalan Srbin. Zatočeni su

¹³⁵³ Mensur Islamović, 21. juli 2010. godine, T. 13126-13127; dokazni predmet P1521, Fotografija snimljena iz vazduha, na kojoj je Mensur Islamović označio zgradu MUP-a Prijedor i logor "Keraterm".

¹³⁵⁴ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 887-888; dokazni predmet P1521, Fotografija snimljena iz vazduha, na kojoj je Mensur Islamović označio zgradu MUP-a Prijedor i logor "Keraterm".

¹³⁵⁵ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 895.

¹³⁵⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 885; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 891, 897, 901-902.

¹³⁵⁷ Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10863; Mensur Islamović, 21. juli 2010. godine, T. 13122-13124 i dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 897-898, 902-904; svjedok ST023, 30. avgust 2010. godine, T. 13913-13915 (povjerljivo); Radimir Rodić, 13. septembar 2010. godine, T. 14483-14484; dokazni predmet P631, Izvještaj upućen CSB-u Banja Luka, o obilasku centara službi bezbjednosti i stanica javne bezbjednosti u ARK od strane načelnika odjeljenja Srete Gajića i inspektora milicije Tomislava Miroševića, 5. avgust 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P657, Izvještaj o radu za prvo polugodište 1992. godine, koji je CSB Banja Luka uputio MUP-u RS, juni 1992. godine, str. 7; dokazni predmet P662, Spisak pripadnika policije u Prijedoru koji su dobili posebne propusnice za ulazak u "Keraterm", 25. juni 1992. godine; dokazni predmet P668, Depeša br. 11-12-2169 načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, upućena CSB-u Banja Luka, u vezi sa smanjenjem obezbjeđenja u glavnim logorima u Prijedoru, 1. avgust 1992. godine; dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, avgust 1992. godine, str. 3; dokazni predmet P689, Izvještaj o radu SJB-a Prijedor za posljednjih 9 mjeseci 1992. godine, koji je Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, uputio MUP-u RS, januar 1993. godine, str. 5.

¹³⁵⁸ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 897.

¹³⁵⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 886; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 891, 896-899, 901.

¹³⁶⁰ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 896, 899.

¹³⁶¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1084; Goran Šajinović, 17. oktobar 2011. godine, T. 25146-25147.

¹³⁶² Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 891.

¹³⁶³ Činjenica o kojoj je presuđeno 378; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10861; dokazni predmet P657, Izvještaj o radu za prvo polugodište 1992. godine, koji je CSB Banja Luka uputio MUP-u RS, juni 1992. godine, str. 6.

na kraju prebačeni u Omarsku ili Trnopolje.¹³⁶⁴ Prema izvještaju SJB-a Prijedor iz avgusta 1992. godine, koji je bio upućen CSB-u u Banjoj Luci, ljudi koji su tamo dovedeni u velikoj većini bili su stari od 18 do 60 godina.¹³⁶⁵ Keraterm je radio punim kapacitetom od 30. maja do 5. avgusta 1992. godine.¹³⁶⁶

582. Keraterm je po ukazu Kriznog štaba bio tranzitni logor, koji je trebao biti korišten za ispitivanje i kategorizaciju zatočenika, pošto se to nije moglo obavljati u zgradi SJB-a.¹³⁶⁷ Dana 27. maja 1992. godine, Krizni štab Prijedora je naredio da se zatočenici iz Keraterma premjeste u Omarsku.¹³⁶⁸ Neki maloljetni i stariji zatočenici su pušteni u prvim danima, ali su kasnije dovedeni natrag u logor po Drljačinom naređenju.¹³⁶⁹

583. Prostorija broj 2, dimenzija oko 20 sa 20 metara, bila je najveća prostorija i imala je vrata sa limenom pločom poslije čijeg bi zatvaranja cijela soba uronila u tamu.¹³⁷⁰ Prostorija broj 1 bila je dimenzija oko 8 sa 20 metara i takođe je imala metalna vrata na početku, ali to je kasnije zamijenjeno vratima s metalnim rešetkama, što je ljudima olakšalo disanje.¹³⁷¹ Zatočenici su za spavanje koristili redove drvenih paleta bez ikakve posteljine.¹³⁷² Prostorija broj 3 imala je oko 12 kvadratnih metara i bila je izolovana od ostatka zatvora, sa prozorima zatvorenim pločama.¹³⁷³

584. Prostorije u Keratermu bile su neosvijetljene, bez prozora i u njima je bilo izuzetno vruće, bez ventilacije.¹³⁷⁴ Zatočenici u Keratermu bili su natrpani zajedno, zaključani danima u tim prostorijama, a ključevi su bili kod komandira smjena.¹³⁷⁵ Bilo ih je čak 570 u jednoj prostoriji i jedva da je bilo prostora da se legne na betonske podove.¹³⁷⁶ Higijenski uslovi su bili neadekvatni.

¹³⁶⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 887; dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, avgust 1992. godine, str. 3.

¹³⁶⁵ Činjenice o kojima je presuđeno 1090, 1091; dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, avgust 1992. godine, str. 4.

¹³⁶⁶ Mensur Islamović, 21. juli 2010. godine, T. 13154-13155; dokazni predmet P657, Izvještaj o radu za prvo polugodište 1992. godine, koji je CSB Banja Luka uputio MUP-u RS, juni 1992. godine, str. 6.

¹³⁶⁷ Radimir Rodić, 13. septembar 2010. godine, T. 14484-14487; dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, avgust 1992. godine, str. 4.

¹³⁶⁸ Dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, avgust 1992. godine, str. 4.

¹³⁶⁹ Radimir Rodić, 13. septembar 2010. godine, T. 14489-14491; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.02, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 26. mart 2001. godine, T. 981.

¹³⁷⁰ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 892.

¹³⁷¹ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 892-894.

¹³⁷² Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 894-895.

¹³⁷³ Svjedok ST019, dokazni predmet P34, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 17. juni 2003. godine, T. 17711 (povjerljivo).

¹³⁷⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 380; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10861; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 892; dokazni predmet P1718, Transkript video-snimka o Kozarcu, iz ABC-jeve emisije *Nightline*.

¹³⁷⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 381; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 896, 898.

¹³⁷⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 379; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10861; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 895.

Zatočenicima je generalno bilo dopušteno da idu u klozet jednom dnevno.¹³⁷⁷ Kada nisu imali pristup klozetima, zatočnici su vršili nuždu u neko bure ili u vreće.¹³⁷⁸ Zatočnici se nisu mogli kupati ni prati zube. Bili su zaraženi vaškama.¹³⁷⁹ Kvalitet i količina pripremljene hrane bili su neadekvatni i zatočnici su patili od neuhranjenosti i gladi.¹³⁸⁰ Dizenterija je bila raširena u Keratermu, a nije bilo zdravstvene njege za bolesti ili povrede izazvane premlaćivanjima.¹³⁸¹

585. Zatočnici su po dolasku pretresani i premlaćivani.¹³⁸² Premlaćivanja su vršena drvenim toljagama, palicama za bejzbol, električnim kablovima i policijskim palicama.¹³⁸³ Neki zatočnici su ispitivani i odvođeni njihovim kućama u potrazi za novcem, koji su im stražari oduzimali kad bi ga našli.¹³⁸⁴ Zatočnicima je naređivano da tuku jedni druge, a neki su uslijed toga umrli.¹³⁸⁵

586. Premlaćivanja su vršili logorski stražari, a posebno Nenad Banović zvani Čupo. Pored toga, premlaćivanja su vršili ljudi izvana.¹³⁸⁶ Tokom noći su često prozivali i premlaćivali zatočnike, a oni koju su se vraćali bili su potpuno krvavi i u masnicama; neki su umrli od povreda.¹³⁸⁷ Premlaćivanja i ponižavanje često su vršeni pred drugim zatočnicima.¹³⁸⁸ Dva bivša milicionera, bosanska Muslimana, premlaćena su lancima i metalnim šipkama.¹³⁸⁹ Jedan Albanac, jedan Srbin i jedan zatočenik miješanog hrvatsko-srpskog porijekla umrli su poslije nekoliko dana od posljedica premlaćivanja.¹³⁹⁰

587. U junu ili julu 1992. godine, nekoliko stražara je silovalo jednu zatočnicu na stolu u zamračenoj prostoriji dok se nije onesvijestila. Sljedećeg jutra zatekla se kako leži u lokvi krvi. Silovane su i druge žene u logoru.¹³⁹¹

¹³⁷⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 383; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10861; Radomir Rodić, 13. septembar 2010. godine, T. 14498-14499; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 895.

¹³⁷⁸ Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 895-896.

¹³⁷⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 384.

¹³⁸⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 385.

¹³⁸¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 392.

¹³⁸² Činjenica o kojoj je presuđeno 888; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 887-888, 896.

¹³⁸³ Činjenica o kojoj je presuđeno 889.

¹³⁸⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 394.

¹³⁸⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1088.

¹³⁸⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 894; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 908-909 i dokazni predmet P1525.02, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 26 March 2001, T. 976-977.

¹³⁸⁷ Činjenice o kojima je presuđeno 390, 391; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10862; Mensur Islamović, 21. juli 2010. godine, T. 13115 i dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 888.

¹³⁸⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 892.

¹³⁸⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 890.

¹³⁹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 891.

¹³⁹¹ Činjenice o kojima je presuđeno 893, 898.

588. Dana 20. ili 21. jula 1992. godine, zatočenici iz prostorije broj 3 premješteni su u druge prostorije u logoru. Prostorija broj 3 je kasnije napunjena stanovnicima područja Brda.¹³⁹² Prvih nekoliko dana zatočenicima je uskraćivana hrana i premlaćivani su i zlostavljani.¹³⁹³ U prostoriju broj 3 natrpano je oko 200 osoba.¹³⁹⁴

589. Negdje oko 24. do 26. jula 1992. godine, srpski milicioneri koji su stražarili u logoru naredili su zatočenicima da odu u svoje sobe, okrenu se licem prema zidu i ostanu mirni. Kad je pao mrak, u logor su ušli pripadnici vojske bosanskih Srba. Na jedan sto pred prostorijom broj 3 postavljen je mitraljez. Oko 23:00 sata začuli su se pucnji iz lakog i teškog oružja. Čuo se zvuk slomljenog metala i smrkanog stakla i ljudski krici.¹³⁹⁵ Sljedećeg jutra, leševi su nagomilani ispred prostorije broj 3, a cijeli taj dio logora bio je prekriven krvlju. Došao je jedan kamion da pokupi leševe. Dok je kamion odlazio, moglo se vidjeti kako iz njega kaplje krv. Prostorija broj 3 i okolni prostor očišćeni su šmrkom vatrogasnog kamiona od tragova ubistava.¹³⁹⁶ Jedan od zatočenika iz prostorije broj 1, koji se dobrovoljno javio da utovara leševe, izjavio je da je na kamionu bilo oko 128 leševa.¹³⁹⁷ Miloš Janković, Srbin, u svom svjedočenju je rekao da taj događaj nije nikog oduševio i da je opšti stav bio da se o tome šuti.¹³⁹⁸ Pretresno vijeće je analiziralo forenzičke dokaze predložene u vezi s tim incidentom u Keratermu i, od onih koji su ubijeni, bilo je u mogućnosti da identifikuje 29 od 182 osobe imenovane u dokumentu pod naslovom Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo. Pretresno vijeće je u kratkim crtama prikazalo analizu ovog dokaza u Dodatku II Presude.

590. Keraterm je na kraju raspušten, zajedno s Omarskom, 21. avgusta 1992. godine. Kako je rekao Simo Drljača, time je smanjen teret za miliciju SJB-a Prijedor jer je tako 187 milicionera oslobođeno obaveze stražarenja u logoru.¹³⁹⁹ Zatočenici su prebačeni u Trnopolje i Manjaču.¹⁴⁰⁰

¹³⁹² Činjenica o kojoj je presuđeno 1044; Mensur Islamović, P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 919.

¹³⁹³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1045; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 919-920.

¹³⁹⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1046.

¹³⁹⁵ Činjenice o kojima je presuđeno 1046, 1043, 1089; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 920-921, 923-924 i dokazni predmet P1525.02, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 26. mart 2001. godine, T. 1036; dokazni predmet P1718, Transkript video-snimka o Kozarcu, iz ABC-jeve emisije *Nightline*, str. 5-6; Radomir Rodić, 13. septembar 2010. godine, T. 14504-14506; svjedok ST023, 30. avgust 2010. godine, T. 13901-13903; dokazni predmet P1803, Izvještaj vještaka Browna, str. 106-107; dokazni predmet P622, Transkript video-snimka intervjua s general-majorom Mommirom Talićem iz vijesti ABC-a, 2. novembar 1992. godine, str. 1.

¹³⁹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1047; dokazni predmet P1718, Transkript video-snimka o Kozarcu, iz ABC-jeve emisije *Nightline*, str. 6-7; Mensur Islamović, dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 924-925.

¹³⁹⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1048; dokazni predmet P1718, Transkript video-snimka o Kozarcu, iz ABC-jeve emisije *Nightline*, str. 6.

¹³⁹⁸ Miloš Janković, 10. oktobar 2011. godine, T. 24714, 14. oktobar 2011. godine, T. 25029.

¹³⁹⁹ Dokazni predmet P684, Izvještaj o radu SJB-a Prijedor za treće tromjesečje 1992. godine, koji je Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, uputio MUP-u RS, 29. septembar 1992. godine, str. 3-4.

¹⁴⁰⁰ Idriz Merdzanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18433; Mensur Islamović, 21. juli 2010. godine, T. 13128-13129; Jusuf Arifagić, dokazni predmet P2284, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 28. avgust 2002. godine, T. 7105; dokazni predmet P684,

(iv) Logor Omarska

591. Logor Omarska nalazio se u bivšem rudniku željezne rude u Ljubiji, koji leži na oko dva kilometra južno od sela Omarska. Logor je radio od 25. maja 1992. godine do kraja avgusta 1992. godine, kada su zatočnici prebačeni u Trnopolje i druge logore.¹⁴⁰¹

592. Većina zatočenika u Omarskoj bila je smještena u "hangaru", koji je bio najveća od četiri zgrade u logoru i protezao se od sjevera prema jugu.¹⁴⁰² Zapadna strana sastojala se od dva sprata sa preko 40 zasebnih prostorija.¹⁴⁰³ U krugu logora Omarska bila su još tri objekta: upravna zgrada i dva manja objekta, poznata kao "bijela kuća" i "crvena kuća".¹⁴⁰⁴ Istočni dio imao je dva sprata: u prizemlju su držani zatočnici, a na prvom spratu je bio niz prostorija koje su korištene za ispitivanje, upravljanje logorom, i spavaonice za zatočnice. Na krajnjem sjeveru ili na vanjskom rubu zgrade bila je i mala garaža.¹⁴⁰⁵

593. Logor je formalno osnovan naredbom Sime Drljače 31. maja 1992. godine s "mješovit[om] grup[om] isljednika nacionalne, javne i vojne bezbjednosti". Mirko Ješić, Ranko Mijić i potpukovnik Majstorović su bili glavni. Dušan Janković je nadgledao provođenje naredbe o osnivanju logora.¹⁴⁰⁶ Komandant logora u Omarskoj bio je Željko Mejakić, milicioner.¹⁴⁰⁷ Miroslavu Kvočki, kao dežurnom oficiru u stanici milicije u Omarskoj, povjereno je ovlaštenje da aktivira rezervnu miliciju koja je trebalo da služi kao straža u logoru, iako su činjeni pokušaji da se milicija oslobodi tog zadatka.¹⁴⁰⁸ Veliki broj vojnih lica su činili stražari na obezbjeđenju koji su bili u mitraljeskim gnijezdima i u prijemnoj kancelariji, gdje su bili milicioneri iz SJB-a Prijedor u uniformama milicije.¹⁴⁰⁹ Mlađo Radić je preuzeo dužnost u logoru Omarska oko 28. maja 1992. godine i tamo je ostao do kraja avgusta 1992. godine.¹⁴¹⁰ Među isljednicima su bili i pripadnici CSB-a Banja Luka i Banjalučkog korpusa 1 krajiškog korpusa.¹⁴¹¹

Izveštaj o radu SJB-a Prijedor za treće tromjesečje 1992. godine, koji je Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, uputio MUP-u RS, 29. septembar 1992. godine, str. 4.

¹⁴⁰¹ Činjenice o kojima je presuđeno 308, 1092; Miloš Janković, 11. oktobar 2011. godine, T. 24816; svjedok ST245, 4. novembar 2010. godine, T. 16898 (povjerljivo); dokazni predmet P805, Izveštaj o radu Detašmana SNB-a Prijedor za period 1. januar – 31. decembar 1992. godine, 20. januar 1993. godine, str. 3; dokazni predmet 1D385, Fotografija Omarske snimljena iz vazduha.

¹⁴⁰² Činjenice o kojima je presuđeno 354, 359.

¹⁴⁰³ Činjenica o kojoj je presuđeno 354.

¹⁴⁰⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 355.

¹⁴⁰⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 357; dokazni predmet P672, Izveštaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, avgust 1992. godine, str. 4.

¹⁴⁰⁶ Svjedok ST023, 30. avgust 2010. godine, T. 13906-13907 (povjerljivo); svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16738, 16745 i 4. novembar 2010. godine, T. 16894-16895; dokazni predmet P1560/1D166, Naređenje Sime Drljače u vezi s otvaranjem Omarske i postupanjem sa zatočenicima, 31. maj 1992. godine.

¹⁴⁰⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 324.

¹⁴⁰⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 327; dokazni predmet P672, Izveštaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, avgust 1992. godine, str. 6-7.

¹⁴⁰⁹ Goran Šajinović, 17. oktobar 2011. godine, T. 25148.

¹⁴¹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 329; Nusret Sivac, 16. avgust 2010. godine, T. 13200-13201.

¹⁴¹¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 884; svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16733-16735; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.12, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 13. januar 2003. godine, T. 12739-12740; dokazni predmet P659,

594. Simo Mišković je u svjedočenju rekao da je Omarska korištena kao isljedni centar na osnovu krivičnih prijava koje su obično podnosili milicioneri protiv onih koji su učestvovali u oružanim operacijama. Prilikom svjedočenja, on je bio iznenađen saznanjem da u to vrijeme nije bila podnesena nijedna krivična prijava protiv onih koji su bili zatočeni.¹⁴¹²

595. Dana 27. maja 1992. godine, Krizni štab Prijedora je naredio da se zatočenici iz Keraterma premjeste u Omarsku.¹⁴¹³ Oko 29. maja 1992. godine, zatočenici iz kasarne Benkovac prebačeni su u logor. Po dolasku, oko 120 osoba natrpano je u garažu, gdje su ostali nekoliko dana. Dva mladića su se ugušila usljed uslova unutar garaže.¹⁴¹⁴

596. Uz nekoliko izuzetaka, svi zatočenici u Omarskoj su bili Muslimani ili Hrvati.¹⁴¹⁵ Za ono malo srpskih zatočenika koji su držani u Omarskoj rečeno je da su tamo zato što su "bili na strani Muslimana".¹⁴¹⁶ Zatočenici su klasifikovani u tri kategorije: u prvoj su bile osobe osumnjičene za najteže zločine i oni koji su učestvovali u direktnoj pobuni; u drugoj su bile osobe osumnjičene za organizovanje, finansiranje i pomaganje oružane pobune; a u treću kategoriju su spadale osobe koje nisu bile bezbjednosno interesantne, ali su zarobljene zato što su se nalazile u borbenim zonama, a nije bilo materijalnih dokaza da su učestvovali u oružanoj pobuni.¹⁴¹⁷ Istaknuti članovi lokalnih zajednica Muslimana i Hrvata bili su zatočeni u logoru Omarska i klasifikovani kao "1. kategorija" zatočenika, kao što su prof. dr Muhamed Čehajić, koji je bio gradonačelnik Prijedora prije preuzimanja vlasti od strane bosanskih Srba, i katolički svećenik župe Ljubija.¹⁴¹⁸ Zatočenici osumnjičeni da su bili pripadnici Zelenih beretki i viđeniji članovi zajednica kao što su Jusuf Pašić i Mensur Kusran u Omarsku su dovedeni iz Trnopolja.¹⁴¹⁹ Maloljetnici i mentalno zaostale osobe takođe su držani u logoru.¹⁴²⁰

Informacija br. 11-12/16 SJB-a Prijedor, upućena CSB-u Banja Luka, u kojoj se izvještava o ponašanju pripadnika Specijalnog odreda CSB-a Banja Luka, 13. juni 1992. godine.

¹⁴¹² Simo Mišković, 5. oktobar 2010. godine, T. 15321-15322, 15324; dokazni predmet P1904, Dopis Sime Drljače upućen banjolučkom biskupu u vezi sa zatočeništvom jednog sveštenika iz župe Ljubija, 16. septembar 1992. godine.

¹⁴¹³ Činjenice o kojima je presuđeno 1090, 1091; dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, avgust 1992. godine, str. 4.

¹⁴¹⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 865.

¹⁴¹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 311; dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, avgust 1992. godine, str. 4.

¹⁴¹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 312.

¹⁴¹⁷ Dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, avgust 1992. godine, str. 4. V. *takođe* svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16760-16761, 16771-16772; dokazni predmet P1681, Spisak osoba 1. kategorije zatočenih u Omarskoj, 28. juli 1992. godine.

¹⁴¹⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 862; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6629-6630 i dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6680; dokazni predmet P1681, Spisak osoba 1. kategorije zatočenih u Omarskoj, 28. juli 1992. godine; dokazni predmet P1901, Dopis u kojem banjolučki biskup Franjo Komarica traži otpuštanje jednog katoličkog sveštenika iz Omarske, 11. avgust 1992. godine.

¹⁴¹⁹ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18400, 18439; dokazni predmet P1772, Spisak radnika Opšte bolnice zatočenih u logorima koji je sastavio Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, i uputio ga CSB-u Banja Luka, 11. juli 1992. godine.

¹⁴²⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 863.

597. U Omarskoj je u jednom trenutku držano više od 3.000 zatočenika, prije svega muškaraca, ali tu je bilo i najmanje 36 do 38 žena s tog područja, od kojih su mnoge bile istaknute u lokalnim okvirima. U logoru su u početku bili i dječaci od 15 godina, kao i neki stariji ljudi.¹⁴²¹ Ponekad je 200 osoba držano u prostoriji od 40 kvadratnih metara. Tri stotine zatočenika bilo je zatočeno u drugoj maloj prostoriji. Neki zatočenici Omarske provodili su vrijeme natrpani zajedno u nužnicima.¹⁴²² Pretrpane prostorije u Omarskoj bile su zagušljive na ljetnoj vrućini, a stražari su često odbijali da otvore prozore u prostorijama nakrcanim do zagušenja ili su tražili da im zatočenici predaju svu imovinu koju su dotad uspjeli da zadrže da bi im otvorili prozor ili donijeli plastični bokal s vodom.¹⁴²³

598. Zatočenici u Omarskoj imali su na raspolaganju samo minutu ili dvije da pojedu obrok.¹⁴²⁴ Neki zatočenici su smršali 20 do 30 kilograma tokom vremena provedenog u Omarskoj, a neki znatno više.¹⁴²⁵ Po pravilu, od hrane u Omarskoj se teško moglo preživjeti. Zatočenici su hranjeni jednom dnevno: parče hljeba, varivo i nešto kupusa. Hrana je obično bila pokvarena. Nasuprot tome, osoblje logora je dobijalo pravu hranu.¹⁴²⁶ Zatočenicima je često na duže periode uskraćivana voda za piće.¹⁴²⁷

599. U Omarskoj je bilo malo klozeta; zatočenici su morali čekati satima prije nego što bi im bilo dopušteno da ih koriste, a ponekad su rizikovali da budu premlaćeni ako zatraže. Zatočenici u Omarskoj su često prisiljavani da vrše nuždu u svojim sobama.¹⁴²⁸ U Omarskoj nije bilo uslova za pranje veša, pa su se ljudi i njihova odjeća brzo prljali. Preovladavale su kožne bolesti, kao i akutni slučajevi proliva i dizenterije.¹⁴²⁹

600. Po dolasku autobusom u Omarsku, zatočenici su obično pretresani i oduzimate su im stvari. Dok su stajali raširenih nogu i podignutih ruku uz istočni zid upravne zgrade, udarali su ih nogama i rukama.¹⁴³⁰

601. U Omarskoj je bila uobičajena praksa da se zatočenici koji su premlaćeni i preživjeli vrate u svoje prostorije, a da se iz logora uklone leševi onih koji su bili mrtvi ili su tako izgledali.¹⁴³¹ Neki

¹⁴²¹ Činjenice o kojima je presuđeno 310, 313; dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, avgust 1992. godine, str. 4.

¹⁴²² Činjenica o kojoj je presuđeno 332.

¹⁴²³ Činjenica o kojoj je presuđeno 334.

¹⁴²⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 338.

¹⁴²⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 342; Nusret Sivac, 16. avgust 2010. godine, T. 13200-13201; dokazni predmet P1529, Fotografija muškaraca koji stoje u redu u menzi u Omarskoj.

¹⁴²⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 873; Nusret Sivac, 16. avgust 2010. godine, T. 13200-13201.

¹⁴²⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 343.

¹⁴²⁸ Činjenice o kojima je presuđeno 333, 344.

¹⁴²⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 345; Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15715.

zatočenicima su teško premlaćivani tokom ispitivanja, stražar bi stajao iza zatočenika, udarao ga i šutirao dok on ne bi pao sa stolice na kojoj je sjedio; bilo je slučajeva da stražari gaze i skaču po zatočenicima oborenim na pod, nanoseći im teške povrede; isljednik bi to sve vrijeme gledao.¹⁴³² Prozivanje zatočenika nije bilo samo u svrhu ispitivanja; naveče bi grupe ljudi koje su u logor dolazile izvana prozivale pojedine zatočenike iz njihovih prostorija i napadale ih raznim štapovima, metalnim šipkama ili komadima teških električnih kablova.¹⁴³³

602. Premlaćivanja u logoru Omarska vršili su logorski stražari, kao što su Milutin Popović zvani "Pop" i Žarko Marmat.¹⁴³⁴ Nusret Sivac je bio očevidac smrti svog komšije Safeta Ramadanovića, starijeg čovjeka, od posljedica premlaćivanja.¹⁴³⁵

603. Približno 36 zatočenika koji su držani u logoru Omarska su bile žene. Žene zatočene u Omarskoj su bile različitih godina; najstarije su bile u šezdesetim godinama, a jedna zatočenica je bila mlada djevojka.¹⁴³⁶ U Omarskoj je često dolazilo do incidenata u kojima su logorski stražari i komandant logora prozivali zatočenice kako bi ih silovali i seksualno zlostavljali, pri čemu je najgora bila smjena Mlađe Radića.¹⁴³⁷ Jedna žena je izvedena i silovana pet puta, a poslije svakog silovanja je premlaćena.¹⁴³⁸ Jednog dana poslije maja 1992. godine, jedan naoružani čovjek je ušao u menzu logora Omarska gdje su zatočenicima jeli. On je otkrio dojku jedne zatočenice, izvadio nož i prelazio joj njime po dojci nekoliko minuta, dok su se drugi logorski stražari smijali. Zatočenicima su ostali bez daha, strahujući da bi joj on svakog trenutka mogao odsjeći dojku.¹⁴³⁹

604. Jedna prostorija u bijeloj kući bila je rezervisana za surove napade na zatočenike, kojima su često skidali odjeću, tukli ih, šutirali i na druge načine zlostavljali.¹⁴⁴⁰ Nusret Sivac je u svjedočenju govorio o Smailu Duratoviću, poznatom sportisti iz Prijedora, koga su srpski stražari na Petrovdan

¹⁴³⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 330; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6612, 6614.

¹⁴³¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 335. V. *takođe* Nusret Sivac, 16. avgust 2010. godine, T. 13200-13201 i dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6612, 6614-6615, 6626-6629, 6632-6634 i dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6637-6639, 6679-6687 i dokazni predmet P1671.08, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 1. avgust 2002. godine, T. 6790, dokazni predmet P1671.10, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 13. januar 2003. godine, T. 10279-10280; svjedok ST226, 15. oktobar 2010. godine, T. 16050; svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16765-16769 i 3. novembar 2010. godine, T. 16793 (povjerljivo); Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18438-18440.

¹⁴³² Činjenica o kojoj je presuđeno 346.

¹⁴³³ Činjenica o kojoj je presuđeno 348, 872; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6680-6682.

¹⁴³⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 868.

¹⁴³⁵ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6577.

¹⁴³⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 371; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.12, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 13. januar 2003. godine, T. 12763.

¹⁴³⁷ Činjenice o kojima je presuđeno 372, 867; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.12, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 13. januar 2003. godine, T. 12778; Mensur Islamović, 21. juli 2010. godine, T. 13160.

¹⁴³⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 373.

¹⁴³⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 882.

¹⁴⁴⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 363; Nusret Sivac, 16. avgust 2010. godine, T. 13195.

prozvali napolje i odveli u bijelu kuću, gdje su zapalili automobilsku gumu na vanjskoj pisti i bacili Duratovića na nju. Njemu je pošlo za rukom da se izvuče i preživio je taj incident.¹⁴⁴¹ Mnogi zatočenici su umrli uslijed tih višekratnih napada koji su na njih vršeni u bijeloj kući.¹⁴⁴² Zatočenici koji su prisiljavani da čiste poslije tih premlaćivanja u bijeloj kući prijavili su da su na podu nalazili krv, zube i kožu.¹⁴⁴³ Leševi zatočenika koji su ležali u gomilama na travnjaku kod bijele kuće bili su čest prizor u Omarskoj.¹⁴⁴⁴ Ti leševi su izbacivani iz bijele kuće i kasnije tovareni na kamione i odvoženi iz logora.¹⁴⁴⁵

605. Druga manja zgrada u Omarskoj, crvena kuća, takođe je bila mjesto gdje su zatočenici odvođeni na teška premlaćivanja i odakle se često nisu vraćali.¹⁴⁴⁶ Kad su morali da čiste crvenu kuću, zatočenici su često nalazili kosu, odjeću, krv, obuću i prazne čahure iz pištolja.¹⁴⁴⁷ Ti zatočenici su takođe tovarili na kamione leševe zatočenika koji su premlaćeni i ubijeni u crvenoj kući.¹⁴⁴⁸

606. Asmira Crnalića, koji je bio duševno bolesna osoba, jedan od stražara je odveo u bijelu kuću kada se on pretvarao da vodom pljučka jednog stražara. Nedugo poslije toga začula su se dva rafala iz vatrenog oružja. Jedan od stražara koji je bio postavljen između bijele kuće i upravne zgrade ga je ustrijelio.¹⁴⁴⁹

607. Esad Mehmedagić je bio među prvima koji su ubijeni nakon što je odveden u bijelu kuću one noći kada su na meti bili pravnici. Sudija Kerenović i Nedžad Šerić, bivši predsjednik Suda u Prijedoru, zajedno s Ahmetom Atarovićem, Silvijem Šarićem i Ismailom Burazovićem, koji su svi bili pravnici, ubijeni su u Omarskoj tokom 1992. godine.¹⁴⁵⁰ Kasnije su ubijali ljude koji su radili u rudniku, uključujući Živka Paunovića. Poslije 25. jula 1992. godine, pogubljeni su bivši milicioneri. Mirzet Lisić, Ago Sadiković, Ismet Araš, Fikret Sarajlić, Stjepan Marić – inženjer, Emir Kodžić, Meho Mahumutović i još jedan milicioner su svi zajedno pobijeni. Samo su četvorica ili petorica milicionera živi izašli iz logora.¹⁴⁵¹

¹⁴⁴¹ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6682-6683.

¹⁴⁴² Činjenica o kojoj je presuđeno 364.

¹⁴⁴³ Činjenica o kojoj je presuđeno 365.

¹⁴⁴⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 366; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10863-10864; svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16767 (povjerljivo).

¹⁴⁴⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 367.

¹⁴⁴⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 368; Nusret Sivac, 16. avgust 2010. godine, T. 13195.

¹⁴⁴⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 369; Nusret Sivac, 16. avgust 2010. godine, T. 13195.

¹⁴⁴⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 370.

¹⁴⁴⁹ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6632-6633 i dokazni predmet P1671.06, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 31. juli 2002. godine, T. 6728-6730, 6733-6734.

¹⁴⁵⁰ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6680.

¹⁴⁵¹ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, Predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6633-6634 i dokazni predmet P1671.08, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 1. avgust 2002. godine, T. 6777.

608. Mehmed Turšić je bio ekonomist koji je ubijen u Omarskoj.¹⁴⁵² Burhanudin "Burho" Kapetanović, audio-tehničar koga je Nusret Sivac lično poznao, ubijen je u logoru Omarska 27. jula 1992. godine.¹⁴⁵³ Senad Mujkanović, građevinski inženjer, takođe je umro u logoru Omarska.¹⁴⁵⁴

609. Dana 27. jula 1992. godine, prof. dr Muhameda Čehajića prozvali su iz prostorije u kojoj je bio zatočen i odveli ga iz logora. Čehajić se nije vratio i nikada više nije viđen.¹⁴⁵⁵ Esad Sadiković, ljekar, ranije je radio za UNHCR i opisan je kao harizmatična i duboko humana osoba. U Omarskoj je pomagao drugim zatočenicima kad god je mogao i smatrali su ga "moralnim i duhovnim uzorom". Jedne noći se pojavio jedan logorski stražar i rekao: "Doktor Eso Sadiković neka iziđe i sa sobom i ponese svoje stvari." Drugi zatočenički su ustali i oprostili se od njega.¹⁴⁵⁶ I Muhamed Čehajić i Esad Sadiković su izvedeni napolje i ubijeni.¹⁴⁵⁷ Drugi zdravstveni radnici koji nisu preživjeli logor su bili Jusuf Pašić, Osman Mahmuljin, Željko Sikora, Enes Begić, Rufat Suljanović i Islam Bahonjić.¹⁴⁵⁸

610. U junu ili julu 1992. godine, jedan logorski stražar, bosanski Srbin, koji je bio u maskirnoj uniformi, šutnuo je Rizu Hadžalića teškim vojnim čizmama i udario ga kundakom puške. Stražari su skakali po Hadžalićevom tijelu dok nije umro. Incident su vidjeli drugi zatočenički logora.¹⁴⁵⁹

611. Zlatan Beširević, inženjer i istaknuti poslovni čovjek iz Prijedora, bio je zatočen u istoj sobi u logoru Omarska u kojoj je bio i Nusret Sivac. Preko veza koje je imala njegova majka, koja je bila Srпкиnja, ime Zlatana Beširevića dodato je na spisak starih i bolesnih ljudi koje je trebalo premjestiti iz Omarske u logor Trnopolje. Međutim, kad su te osobe prozivane da izađu iz logora, Željko Mejakić je naredio Bešireviću da se vrati. Dok su se drugi zatočenički vraćali u zatočeničku prostoriju, Beširević je ostao iza da razgovara s Mejakićem. Saznao je da je Krizni štab skinuo sa spiska njegovo ime. Sljedećeg dana, on je brutalno odveden u crvenu kuću odakle se nikad nije vratio.¹⁴⁶⁰

¹⁴⁵² Svjedok ST244, 1. decembar 2010. godine, T. 17966.

¹⁴⁵³ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, Predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6688-6690.

¹⁴⁵⁴ Svjedok ST244, 1. decembar 2010. godine, T. 17965.

¹⁴⁵⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 876; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6629-6630.

¹⁴⁵⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 877; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6686-6687.

¹⁴⁵⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 878; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.02, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 29. juli 2002. godine, T. 6629-6630 i dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6687.

¹⁴⁵⁸ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6685-6686.

¹⁴⁵⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 880.

¹⁴⁶⁰ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6684-6685.

612. Komandant logora Željko Mejakić prijavio je jedan incident u julu 1992. godine, u kojem je ubijeno više ljudi sa spiska koji je Rade Knežević, jedan od inspektora SJB-a, dao jednom logorskom stražaru.¹⁴⁶¹ Taj incident, u kojem je stradalo 18 zatočenika, prijavljen je Simi Drljači.¹⁴⁶² Knežević je nastavio da radi u Omarskoj nekoliko dana, ali ga tamo poslije toga više nisu vidjeli.¹⁴⁶³ Ibrahim Paunović je ubijen u događaju koji je Nusret Sivac opisao kao "masovna pogubljenja" koja su se počela vršiti u logoru od kraja jula.¹⁴⁶⁴

613. Dana 26. juna 1992. godine, stražari logora u Omarskoj pokušali su da prisile Mehmedaliju Sarajlića, starijeg bosanskog Muslimana, da siluje jednu zatočenicu. On ih je preklinjao: "Nemojte, molim vas. Ona bi mi mogla biti dijete. Ja sam čovjek u godinama." Stražari su se smijali i kazali mu: "Pokušaj prstom." Čuo se vrisak i batinanje, a zatim je sve utihnulo. Stražari su ubili tog čovjeka.¹⁴⁶⁵

614. Kriminalistički inspektori su posjećivali Omarsku, ali nisu izvještavali o tome šta se tamo dešava jer su na sastanke dolazili u kancelarije koje su bile u logoru, poslije čega bi otišli, a za to vrijeme logorsko osoblje je čuvalo red.¹⁴⁶⁶ Negdje početkom avgusta 1992. godine, srpskim i stranim novinarima je dopušteno da uđu u logor Omarska. Zatočenici su upozoreni da se ne žale na uslove u zatočeništvu.¹⁴⁶⁷

615. Od ukupnog broja osoba obrađenih u Omarskoj do sredine avgusta 1992. godine, 1.773 ih je premješteno u objekte u Trnopolju, a 1.331 u logor Manjača, u Banju Luku.¹⁴⁶⁸ Dana 5. avgusta 1992. godine, u logoru Omarska, najmanje 120 ljudi – među kojima su bili Anto Gavranović, Juro Matanović, Refik Pelak, Ismet Avdić, Alija Alibegović, Esad Islamović i Raim Musić – ukrcano je u dva autobusa i prebačeno u Kozarac.¹⁴⁶⁹

616. Dana 6. avgusta 1992. godine, neki zatočenici iz logora Omarska su prebačeni u Manjaču.¹⁴⁷⁰ Muharem Murselović je objasnio da su milicioneri, uključujući jednog čovjeka koga su zvali "Brki", došli u garažu, gdje je 150 do 170 zatočenika "stojalo kao sardine", obavili

¹⁴⁶¹ Svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16765-16766 (povjerljivo).

¹⁴⁶² Svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16766-16767 (povjerljivo).

¹⁴⁶³ Svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16768 (povjerljivo).

¹⁴⁶⁴ Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6636. V. *takođe* svjedok ST245, 2. novembar 2010. godine, T. 16769 (povjerljivo).

¹⁴⁶⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 881.

¹⁴⁶⁶ Radomir Rodić, 16. april 2010. godine, T. 8845-8846.

¹⁴⁶⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1096.

¹⁴⁶⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1097; dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, 16. avgust 1992. godine, str. 5; dokazni predmet P689, Izvještaj o radu SJB-a Prijedor za posljednjih 9 mjeseci 1992. godine, koji je Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, uputio MUP-u RS, januar 1993. godine, str. 5.

¹⁴⁶⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 374.

prozivku zatočenika sa spiska i identifikovali "prvu grupu", koja se ukrcala u prvi od petnaestak autobusa poredanih u logoru.¹⁴⁷¹ Po dolasku, taj svjedok je saznao da je toga dana 1.300 ljudi prebačeno tim autobusima na Manjaču.¹⁴⁷² Tri zatočenika, nakon što su u avgustu 1992. godine prevezena iz logora Omarska u Prijedoru u logor Manjača, umrla su od gušenja kada je uključeno grijanje, a zatočenici morali provesti noć u autobusu.¹⁴⁷³

617. Pretresno vijeće je analiziralo forenzičke dokaze predložene u vezi s Omarskom i od onih koji su ubijeni uspjelo je da identifikuje 98 od 199 osoba navedenih u dokumentu pod naslovom Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo. Pretresno vijeće je u kratkim crtama prikazalo analizu tih dokaza u Dodatku II Presude.

(v) Logor Trnopolje

618. Logor Trnopolje osnovan je u selu Trnopolje istovremeno kada i logori Omarska i Keraterm.¹⁴⁷⁴ Logor Trnopolje je bio smješten u raznim zgradama u Trnopolju, uključujući bivšu školu, kino ili dom kulture koji se pominje kao "dom", fiskalnu salu i prodavnicu.¹⁴⁷⁵

619. Slobodan Kuruzović, komandant TO-a u Prijedoru, upravljao je logorom barem od 25. maja do kraja septembra 1992. godine. Zvali su ga "major" i nosio je vojnu uniformu.¹⁴⁷⁶ Logorski stražari su svi bili obučeni u vojne uniforme, a ne u uniforme milicije, i bili su iz Prijedora. Kuruzović je boravio u jednoj bijeloj kući veoma blizu kompleksa Trnopolje.¹⁴⁷⁷ Kuruzović je bio prisutan kad su u logor dolazili novi konvoji.¹⁴⁷⁸ Timovi koji su predstavljali kako vojne tako i civilne vlasti provjeravali su zatočenike u Trnopolju kako bi utvrdili njihovu ulogu u sukobu.¹⁴⁷⁹

¹⁴⁷⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 469; dokazni predmet P1904, Dopis Sime Drljače upućen banjolučkom biskupu u vezi sa zatočeništvom jednog sveštenika iz župe Ljubija, 16. septembar 1992. godine.

¹⁴⁷¹ Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15717-15718, 15720. V. *takođe* dokazni predmet P499, Depeša br. 11-12/02-2 SJB-a Prijedor, upućena komandantu logora Manjača, kojom se prosljeđuje spisak lica koja su tamo poslata iz Omarske, 17. avgust 1992. godine.

¹⁴⁷² Muharem Murselović, 11. oktobar 2010. godine, T. 15720.

¹⁴⁷³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1062.

¹⁴⁷⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1013.

¹⁴⁷⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1014; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18405, 18408; dokazni predmet P1770, Fotografija Trnopolja snimljena iz vazduha; dokazni predmet P1771, Fotografija Trnopolja; Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2481.

¹⁴⁷⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1016; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18410; Simo Mišković, 4. oktobar 2010. godine, T. 15231; Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2477-2478.

¹⁴⁷⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1016; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6875 (povjerljivo).

¹⁴⁷⁸ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6875 (povjerljivo).

¹⁴⁷⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1084.

Azra Blažević je u svjedočenju rekla da su stražari u logoru bili srpski stražari iz Prijedora i susjednih sela i da je on većinu njih poznao.¹⁴⁸⁰

620. Poslije napada bosanskih Srba na Kozarac krajem maja 1992. godine, stanovnici tog područja su dovedeni u školu i društveni dom u Trnopolju. Uglavnom su to bili žene i djeca, sa samo nekoliko vojno sposobnih muškaraca.¹⁴⁸¹ Svakog dana je pristizalo sve više žena i djece, a niko nije odlazio. Nije bilo prostora da se svi smjeste. Manji broj muškaraca smješten je odvojeno u školskoj zgradi.¹⁴⁸² Mnogi ljudi iz Prijedora i susjednih sela, kao što je Brdo, odvedeni su u Trnopolje nakon što su njihova sela napadnuta od strane snaga bosanskih Srba i nakon što su protjerani sa tog područja u konvojima autobusa.¹⁴⁸³

621. Azra Blažević, liječnica muslimanske nacionalnosti, u svom svjedočenju je rekla da je, zajedno s čitavom grupom iz Kozarca, spavala i radila u Domu zdravlja tokom cjelokupnog boravka u logoru do sredine avgusta 1992. godine.¹⁴⁸⁴ Dom zdravlja je bio iza prodavnice u Trnopolju.¹⁴⁸⁵

622. U logoru je bilo zatočeno nekoliko hiljada ljudi, od kojih su veliku većinu činili Muslimani i Hrvati, iako je bilo i nešto Srba. Azra Blažević je u svjedočenju rekla da je u svako doba tamo bila grupa od 1.500 do 2.000 ljudi, pored koje su tamo "cijelo vrijeme" dovođeni žene i djeca i odatle "deportovani" na druga mjesta.¹⁴⁸⁶ Nusret Sivac je procijenio da je, kada je on 7. avgusta 1992. godine stigao u Trnopolje, tamo bilo zatočeno oko 5.000 ljudi. U logoru su bili zatočeni žene i djeca kao i vojno sposobni muškarci, iako ovi potonji nisu bili mnogobrojni. Logorska populacija se u velikoj mjeri smjenjivala, pri čemu su mnogi ljudi ostajali manje od sedmicu dana u logoru prije nego što bi se pridružili jednom od mnogih konvoja ka nekoj drugoj destinaciji.¹⁴⁸⁷ U pogledu starosnih grupa, stanje je bilo "veoma različito, od 15 ili 16 godina, pa do duboke starosti", i to su bili ljudi koje su srpski vojnici dovođili s okolnih područja nakon što im je naređeno da u kratkom roku napuste svoje domove.¹⁴⁸⁸ Zatočenicima je rečeno da su dovedeni tu kako bi bili zaštićeni od

¹⁴⁸⁰ Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2477-2488; svjedok ST249, 26. novembar 2010. godine, T. 17857.

¹⁴⁸¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1015.

¹⁴⁸² Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18408-18409.

¹⁴⁸³ Činjenica o kojoj je presuđeno 906; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18409-18410; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6871 (povjerljivo).

¹⁴⁸⁴ Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2478.

¹⁴⁸⁵ Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2480.

¹⁴⁸⁶ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18409, 18423-18424; Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2497-2498; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6877 (povjerljivo).

¹⁴⁸⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1019; Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2497; dokazni predmet P1992, Izvještaj Mazowieckog iz oktobra, par. 10.

¹⁴⁸⁸ Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2498-2499.

muslimanskih ekstremista. Međutim, Idriz Merdžanić je u svjedočenju rekao da to nije istina.¹⁴⁸⁹ Merdžanić je u svjedočenju rekao da je izvještaj koji je pripremila Komisija za inspekciju opština netačan u pogledu Trnopolja utoliko što ljudi nisu dolazili u logor da traže zaštitu od bilo koga i što nisu mogli otići odatle kad su htjeli.¹⁴⁹⁰

623. U izvještaju 1. krajiškog korpusa VRS-a iz januara 1993. godine navedeno je da je u Trnopolju "otvoren prihvatni centar" i da je tamo pored žena i djece bila velika koncentracija vojno sposobnih muškaraca Muslimana, uključujući osobe koje su provele neko vrijeme u Omarskoj i Keratermu zbog svog neposrednog ili posrednog učestvovanja u oružanoj pobuni.¹⁴⁹¹

624. U određenim periodima nekim ljudima u Trnopolju teoretski je dopušteno da izlaze iz logora. Međutim, bezbjednosni uslovi izvan logora su ga praktično činili mjestom zatočenja.¹⁴⁹² Idriz Merdžanić je objasnio da je ženama i starijim osobama bilo dopušteno da odu, ali da vojno sposobnim muškarcima nije. Taj logor je imao kontrolne punktove i u njemu su stražarili naoružani stražari.¹⁴⁹³ Milomir Stakić je objasnio Charlesu McLeodu da Srbi insistiraju na tome "da se to ne zove logor" zato što "ovdašnji Srbi jako dobro znaju šta je koncentracioni logor".¹⁴⁹⁴ Pretresno vijeće zaključuje da je oko logora bila ograda od bodljikave žice, koja je podignuta neposredno prije nego što su zatočnici iz Keraterma i Omarske dovedeni u Trnopolje, krajem jula 1992. godine, ali je uklonjena dan kasnije.¹⁴⁹⁵ Pored toga, Pretresno vijeće ne smatra da odsustvo ograde predstavlja odlučujući faktor koji definiše karakter nekog zatočeničkog logora i zaključuje da tokom svog postojanja Trnopolje jeste bilo zatočenički logor.

¹⁴⁸⁹ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18425; Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2498; dokazni predmet P1727.03, Izvještaj Charlesa McLeoda o njegovim sastancima sa vlastima RS-a u avgustu 1992. godine, 31. avgust 1992. godine, str. 50.

¹⁴⁹⁰ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18423-18424; dokazni predmet P602, Izvještaj o stanju u logorima, koji je podnijela komisija osnovana Rješenjem od 14. avgusta 1992. godine, 8. avgust 1992. godine, str. 1-2; dokazni predmet P1992, Izvještaj Mazowieckog iz oktobra, par. 11.

¹⁴⁹¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1098; Ian Traynor, dokazni predmet P1356.02, Izjava svjedoka, 8.-9. mart 2000. godine, str. 12; svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16138-16139 (povjerljivo); svjedok ST249, 26. novembar 2010. godine, T. 17857-17860, 17865-17867; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18406-18411, 18428-8434, 18434 i dokazni predmet P1525.01, *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, 22. mart 2001. godine, T. 876; Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2474-2476; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6688 i dokazni predmet P1671.06, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 31. juli 2002. godine, T. 6750; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6865-6868, 6870-6873, 6876-6877 (povjerljivo); Jusuf Arifagić, dokazni predmet P2284, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 28. avgust 2002. godine, T. 7074-7075, 7094; dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, 16. avgust 1992. godine, str. 2-3; dokazni predmet P1770, Fotografija Trnopolja snimljena iz vazduha; P1357, Transkript video-snimka Omarske i Trnopolja, nastao tokom posjete ITN-a, str. 4; dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust - 4. septembar 1992. godine, str. 49-50.

¹⁴⁹² Činjenica o kojoj je presuđeno 1100; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18409-18411.

¹⁴⁹³ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18409, 18411, 18432.

¹⁴⁹⁴ Dokazni predmet P1727.03, Izvještaj Charlesa McLeoda o njegovim sastancima sa vlastima RS-a u avgustu 1992. godine, 31. avgust 1992. godine, str. 54.

¹⁴⁹⁵ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18405-18406, 18428-18429; dokazni predmet P1357, Transkript video-snimka Omarske i Trnopolja, nastao tokom posjete ITN-a, str. 8; dokazni predmet P1770, Fotografija Trnopolja snimljena iz vazduha; Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2479; dokazni predmet P1671.06, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 31. juli 2002. godine, T. 6750-6751.

625. Naoružani vojnici u uniformama koji su stražarili u logoru dopuštali su drugim srpskim vojnicima iz susjednih sela pristup logoru.¹⁴⁹⁶ Zatočenici su se naročito bojali pripadnika Interventnog voda Prijedor. Oni su nosili ratnu uniformu milicije – plavu i žutu maskirnu, s oznakama u vidu srpske zastave na jednoj strani i riječju "milicija" napisanoj ćirilicom na drugoj.¹⁴⁹⁷ Vozili su se u bijelom kombiju marke Ford na kojem je bila velika slika tigra.¹⁴⁹⁸

626. U logoru Trnopolje nije bilo kreveta ni ćebadi, pa su zatočenici morali da spavaju na podu. Neki od njih morali su spavati napolju.¹⁴⁹⁹ Logorske vlasti u Trnopolju nisu dijelile hranu, ali su zatočenici svakog dana mogli kupovati hljeb ako su imali srpske novčanice.¹⁵⁰⁰ Sanitarni uslovi su bili loši jer nije bilo tekuće vode, klozeta ni kupatila, tako da se kod većine zatočenika pojavila dizenterija ili šuga dok su bili u logoru.¹⁵⁰¹ Na sastanku s Charlesom McLeodom i Kovačićem, Stakić je zatražio međunarodnu pomoć u lijekovima i hrani.¹⁵⁰²

627. Određena medicinska njega je pružana, ali logor nije bio dovoljno opremljen osim za pružanje osnovne zdravstvene zaštite. Do dolaska MKCK-a nije bilo nikakvih medicinskih zaliha.¹⁵⁰³ Azra Blažević je u svjedočenju rekla da su srpski ljekar po imenu Duško Ivić, kojeg je imenovao Krizni štab Prijedora, i njegov pomoćnik dolazili u logor svakog dana, ali da nisu pružali nikakve usluge.¹⁵⁰⁴

628. Iako su razmjere zlostavljanja u logoru Trnopolje bile manje nego u logoru Omarska, maltretiranje je bilo uobičajeno. Srpski vojnici su udarali i šutirali zatočenike i pritom su koristili palice za bejzbol, željezne šipke, kundake od pušaka i šta god im je stajalo na raspolaganju. Osobe koje su odvođene na ispitivanje često se nisu vraćale, a oni koji su se vratili često su bili u masnicama ili povrijeđeni.¹⁵⁰⁵ Kako je rekao Idriz Merdžanić, koji je radio kao ljekar u privremenoj ambulanti u logoru, zatočenike su često odvodili uniformisani ljudi koji su dolazili u logor radi

¹⁴⁹⁶ Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2488-2489.

¹⁴⁹⁷ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6881 (povjerljivo). Riječ milicija značila je policija i u stvari je zamijenjena riječju "policija" s usvajanjem ZUP-a. Vladimir Tutuš, 23. mart 2010. godine, T. 7987-7988; Nenad Krejić, 2. septembar 2010. godine, T. 14105.

¹⁴⁹⁸ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6882 (povjerljivo).

¹⁴⁹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 908; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18413.

¹⁵⁰⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1101; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18412-18413; dokazni predmet P1992, Izvještaj Mazowieckog iz oktobra, para. 10.

¹⁵⁰¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1101; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18413; dokazni predmet P1992, Izvještaj Mazowieckog iz oktobra, para. 10.

¹⁵⁰² Dokazni predmet P1727.03, Izvještaj Charlesa McLeoda o njegovim sastancima sa vlastima RS-a u avgustu 1992. godine, 31. avgust 1992. godine, str. 52.

¹⁵⁰³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1024; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18414; dokazni predmet P1727.03, Izvještaj Charlesa McLeoda o njegovim sastancima sa vlastima RS-a u avgustu 1992. godine, 31. avgust 1992. godine, str. 51-52.

¹⁵⁰⁴ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18414; Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2487-2488.

¹⁵⁰⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1027; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18414-18417; dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 48.

isljeđivanja. Merdžanić je čuo zvuke udaraca i verbalnog zlostavljanja. Neke od žrtava dovođene su u ambulantu da im se previju rane.¹⁵⁰⁶

629. Bilo je mnogo incidenata silovanja u logoru Trnopolje u periodu od maja do oktobra 1992. godine od strane logorskog osoblja i ljudi izvana kojima je dopuštanu da uđu u logor, što je iziskivalo medicinsku intervenciju, a u nekim slučajevima medicinski prekid trudnoće.¹⁵⁰⁷

630. U avgustu 1992. godine, Slobodan Kuruzović, komandant logora, lično se pobrinuo za to da jedna zatočenica bude zatočena u kući u kojoj je on imao kancelariju, odakle joj nije bilo dopušteno da ode bilo gdje i gdje je bila silovana svake noći od 3. avgusta do 4. septembra 1992. godine.¹⁵⁰⁸ U dva navrata Kuruzović ju je ubo nožem u rame i nogu zato što se opirala silovanju.¹⁵⁰⁹

631. Lišavanja života u logoru Trnopolje u periodu od 25. maja do 30. septembra 1992. godine činjena su u manjim razmjerama nego u logorima Keraterm i Omarska.¹⁵¹⁰ Nekolicina zatočenika je umrla od posljedica premlaćivanja od strane stražara. Druge su logorski stražari ubili puškama. Najmanje 20 zatočenika je odvedeno van logora i ubijeno.¹⁵¹¹ Jednom zatočeniku je u više navrata naređeno da pokopa tijela iz logora. Idriz Merdžanić je prepoznao Muelu Idrizović, Sadika Idrizovića, Sakiba Idrizovića, Muniba Hodžića, Samira Elezovića, Antu Mrgolju i njegove sinove Gorana ili Zorana, kao i braću Forić.¹⁵¹² Murgić i njegov sin, koji su po nacionalnosti bili Hrvati, odvedeni su putem prema željezničkoj stanici i tamo su ubijeni.¹⁵¹³

632. Konvoji sa ženama i djecom periodično su napuštali logor sve dok u njemu nisu ostali većinom muškarci, uključujući one dovedene iz Omarske oko 5. do 6. avgusta 1992. godine.¹⁵¹⁴ Pojačanja su stigla dan prije nego što je konvoj trebao odvesti žene i djecu iz logora. Na sam taj dan žene i djeca su hodali dvoje po dvoje sredinom ulice, a vršena je kontrola kako bi se obezbijedilo da među njima ne bude muškaraca.¹⁵¹⁵ Muškarci koji su bili dobri prijatelji s nekim Srbima uspjeli su

¹⁵⁰⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1027; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18414-18415, 18417, 18430; dokazni predmet P1357, Transkript video-snimka Omarske i Trnopolja, nastao tokom posjete ITN-a; dokazni predmet P1718, Transkript video-snimka o Kozarcu, iz ABC-jeve emisije *Nightline*.

¹⁵⁰⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 902; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18420-18422; Azra Blažević, dokazni predmet P2291, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. juni 1996. godine, T. 2528; svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T. 16140-16142 (povjerljivo); Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, Predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6690; dokazni predmet P1718, Transkript video-snimka o Kozarcu, iz ABC-jeve emisije *Nightline*, str. 2.

¹⁵⁰⁸ Činjenice o kojima je presuđeno 900, 1029; svjedok ST024, 18. oktobar 2010. godine, T.16142 (povjerljivo); dokazni predmet P1665, Fotografija Trnopolja snimljena iz vazduha, s oznakama koje je unio svjedok ST024.

¹⁵⁰⁹ Činjenice o kojima je presuđeno 901, 1029.

¹⁵¹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1025.

¹⁵¹¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 909; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18417.

¹⁵¹² Činjenica o kojoj je presuđeno 1026; Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18417.

¹⁵¹³ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18420.

¹⁵¹⁴ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6876-6877 (povjerljivo).

¹⁵¹⁵ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18411-18412.

da budu uvršteni u te konovoje. Ti ljudi su zatim ukrcani na prikolice za stoku u kojima nije bilo sjedišta i u kojima je bilo natrpano koliko god je moglo da stane ljudi.¹⁵¹⁶

633. Većina zatočenika iz Omarske dovedeni su poslije posjete novinara i u međuvremenu su bili držani u Prijedoru, pošto su Omarska i Keraterm do tada bili zatvoreni.¹⁵¹⁷ Pretresno vijeće zaključuje da je premještanje zatočenika između logora i privremeno u Prijedor predstavljalo pokušaj srpskih snaga da sakriju zatočenike od međunarodnih novinara i posmatrača. Muškarci su bili isključeni iz ranijih konvoja u koje su ukrcani žene i djeca.¹⁵¹⁸ Vojnici su silovali djevojke od 16 ili 17 godina na putu prema Kozarcu. Zabilježen je i slučaj silovanja jedne trinaestogodišnje Muslimanke.¹⁵¹⁹

634. Dana 21. avgusta 1992. godine, autobusi su počeli da stižu u Trnopolje i zatočenicima je rečeno da se ukrcaju u njih. U četiri autobusa su se ukrcali većinom muškarci. Komandant logora Slobodan Kuruzović bio je veći dio vremena prisutan. Autobusi su krenuli prema Kozarcu, gdje su im se pridružila četiri druga autobusa u koje su ljudi ukrcani u Tukovima i osam kamioneta. Autobuse su organizovale srpske vlasti radi prijevoza ljudi iz Prijedora u Travnik, na teritoriju pod kontrolom Muslimana.¹⁵²⁰ Svjedok ST065 opisao je scenu u logoru Trnopolje tog dana kao haotičnu zato što su svi zatočenici pokušavali da se ukrcaju na autobuse koji su odlazili iz logora.¹⁵²¹

635. MKCK je posjetio logor 24. avgusta 1992. godine kako bi popisao zatočenike i izdao je više od 2.000 obrazaca za registraciju u Trnopolju.¹⁵²² Uslovi u logoru su se u znatnoj mjeri popravili poslije njihovog dolaska, snabdijevanje hranom je bilo redovnije, a broj incidenata silovanja i premlaćivanja je smanjen.¹⁵²³

¹⁵¹⁶ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18412.

¹⁵¹⁷ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18433.

¹⁵¹⁸ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18411-18412.

¹⁵¹⁹ Činjenice o kojima je presuđeno 903, 1028.

¹⁵²⁰ Činjenice o kojima je presuđeno 433, 437; svjedok ST065, 8. decembar 2010. godine, T. 18352 i dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6883-6885, 6887, 6896-6898 (povjerljivo); svjedok ST023, 30. avgust 2010. godine, T. 13931-13933 (povjerljivo) i dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21130-21135 (povjerljivo); Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18411-18412; Nusret Sivac, dokazni predmet P1671.04, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 30. juli 2002. godine, T. 6691.

¹⁵²¹ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6885-6886 (povjerljivo). Svjedok ST065 je objasnio da su zatočenici znali da ne mogu ići kućama zato što se u pravcu njihovih kuća mogao vidjeti dim; mislilo se da je sve spaljeno ili opljačkano. Svjedok ST065 se vratio kući 1999. godine zatekavši je bez krova, vrata ili prozora – zidovi su joj bili crni od vatre.

¹⁵²² Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18413, 18436; dokazni predmet P1357, Transkript video-snimka Omarske i Trnopolja, nastao tokom posjete ITN-a, str. 9; dokazni predmet P1727.18, Fotografija na kojoj je Charles McLeod snimio zatočenike iz Trnopolja na liniji fronta između srpskih i hrvatskih snaga kod Turnanja, koje prate MKCK i PMEZ, 1. oktobar 1992. godine.

¹⁵²³ Idriz Merdžanić, 9. decembar 2010. godine, T. 18413-18415, 18420-18421; dokazni predmet P1357, Transkript video-snimka Omarske i Trnopolja, nastao tokom posjete ITN-a, str. 8-9.

636. Dana 28. avgusta 1992. godine, Simo Drljača, reagujući na zahtjev Ministarstva zdravlja, informisao je CSB da u Prijedoru nema logora, zatvora ni sabirnih centara i da je 1.335 "ratnih zarobljenika" prebačeno u Manjaču.¹⁵²⁴ Logor Trnopolje je zvanično zatvoren krajem septembra 1992. godine, ali je oko 2.500 zatočenika u njemu ostalo do novembra 1992. godine.¹⁵²⁵ Na osnovu sporazuma između RS-a i MKCK-a, ukupno 1.561 osoba trebalo je da ode iz Trnopolja za Karlovac u Hrvatskoj 1. oktobra 1992. godine.¹⁵²⁶

a. Skender Vakuf

637. Tokom ljeta 1992. godine, dva najviše rangirana člana Skupštine opštine Skender Vakuf bili su Milan Komljenović, predsjednik Skupštine opštine, i Vladimir Glamočić, predsjednik Izvršnog odbora Skupštine opštine.¹⁵²⁷ U martu 1992. godine, u vojnoodbrambenom smislu Skender Vakuf je potpadao pod zonu odgovornosti Komande 22. lake brigade VRS-a, koja je nekad bila poznata kao 122. brigada JNA.¹⁵²⁸ Komandant te jedinice bio je pukovnik Boško Peulić.¹⁵²⁹ Pripadnici SJB-a Skender Vakuf su bili "prepotčinjeni" ovoj vojnoj jedinici.¹⁵³⁰

638. Dana 21. avgusta 1992. godine, 154 Muslimana iz logora Trnopolje i Tukovi – označeni kao zatočenici kategorije "C" zato što su bili pripadnici SDA ili Muslimani za koje se smatralo da su djelimično učestvovali u muslimanskom "napadu" na Prijedor ili ga finansirali – ukrcani su u autobuse.¹⁵³¹ Konvoj od četiri autobusa krenuo je za Travnik preko Kozarca, Banje Luke i Skender-Vakufa starim putem Travnik–Kneževo.¹⁵³² Vozila milicije marke Golf¹⁵³³ i milicioneri iz opštine Prijedor, konkretno pripadnici Interventnog voda Prijedor, koji su nosili plavožute maskirne uniforme s oznakama sa srpskom zastavom i riječju "Milicija", bili su u pratnji konvoja.¹⁵³⁴ Konvoj

¹⁵²⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1102.

¹⁵²⁵ Činjenice o kojima je presuđeno 910, 1087; dokazni predmet P1906, Izvještaj o bezbjednosnoj situaciji u Prijedoru, upućen SNB-u banjolučkog CSB-a, 16. novembar 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P689, Izvještaj o radu SJB-a Prijedor za posljednjih 9 mjeseci 1992. godine, koji je Simo Drljača, načelnik SJB-a Prijedor, uputio MUP-u RS, januar 1993. godine, str. 5; dokazni predmet P508, Izvještaj vještaka Nielsena, 29. februar 2008. godine, par. 288.

¹⁵²⁶ Dokazni predmet P1905, Depeša br. 11-1/01 CSB-a Banja Luka, upućena SJB-u Prijedor, s uputstvima za pripremu prebacivanja zatočenika iz Trnopolja u Hrvatsku, 29. septembar 1992. godine.

¹⁵²⁷ Nenad Krejić, 1. septembar 2010. godine, T. 14045.

¹⁵²⁸ Nenad Krejić, 2. septembar 2010. godine, T. 14107-14110; svjedok ST197, 7. septembar 2010. godine, T. 14360-14361; svjedok ST197, 8. septembar 2010. godine, T. 14458-14459 (povjerljivo); dokazni predmet P1580, Zona odgovornosti; 1D364, Zona odgovornosti.

¹⁵²⁹ Nenad Krejić, 2. septembar 2010. godine, T. 14110.

¹⁵³⁰ Nenad Krejić, 2. septembar 2010. godine, T. 14107.

¹⁵³¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1111.

¹⁵³² Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6884, 6887, 6897-6898 (povjerljivo); Nenad Krejić, 1. septembar 2010. godine, T. 14042-14043; dokazni predmet P1569.08, Mapa puta Trnopolje-Vlašić.

¹⁵³³ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6896 (povjerljivo); svjedok ST023, 30. avgust 2010. godine, T. 13922 (povjerljivo).

¹⁵³⁴ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6881, 6884, 6900, 6915-6916 (povjerljivo); Brane Buhavac, dokazni predmet 2D139, Izjava svjedoka, 27. juli 2003. godine, str. 5-6; Goran Mačar, 11. juli 2011. godine, T. 23100-23101; Goran Mačar, 7. juli 2011. godine, T. 22994; Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10884; Nenad Krejić, 1. septembar 2010. godine, T. 14043-14044, 14047; svjedok ST197, 19. oktobar 2010. godine, T. 16176 (povjerljivo).

je bez prepreka prošao različite kontrolne punktove duž puta zato što je njegov prolazak unaprijed najavljen.¹⁵³⁵

639. Na putu su milicioneri od zatočenika oduzimali novac, nakit i druge dragocjenosti.¹⁵³⁶ Svjedoku ST065 je jedan "stražar" iz njegovog autobusa rekao da skupi novac i dragocjenosti od drugih zatočenika. Svjedok ST065 je prikupio novac i predao ga "stražaru".¹⁵³⁷ Novac i dragocjenosti koji su prikupljeni od zatočenika u više autobusa i kamiona konvoja, što je sve zajedno bilo teško najmanje 40 kg, predati su komandiru i načelnicima milicije SJB-ova.¹⁵³⁸

640. "[L]okalni vojnici" u sivomaslinastim uniformama ukrcali su se u Skender-Vakufu u autobus u kojem je bio svjedok ST065.¹⁵³⁹ Poslije toga, konvoj se zaustavio kod jednog potoka, gdje je zatočenicima u dva autobusa iz Trnopolja rečeno da izađu iz autobusa.¹⁵⁴⁰ Kod potoka, milicioneri koji su bili u pratnji konvoja razgovarali su zbijeni u grupi.¹⁵⁴¹ Miroslav Paraš, komandir Interventnog voda Prijedor, imao je spisak zatočenika kategorije "C".¹⁵⁴² Osobe koje su bile označene kao zatočenicima kategorije "C" takođe su izvedene iz autobusa i kamiona.¹⁵⁴³ Svim zatočenicima izvedenim iz autobusa i kamiona zatim je naređeno da se ponovo ukrcaju u dva autobusa.¹⁵⁴⁴ U svaki od ponovo ukrcanih autobusa natrpano je po stotinjak ljudi.¹⁵⁴⁵ Jedna osoba u uniformi milicije je, po svemu sudeći, bila glavna tokom tog ponovnog ukrcavanja.¹⁵⁴⁶ Taj čovjek bio je naoružan pištoljem.¹⁵⁴⁷

¹⁵³⁵ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21136 (povjerljivo). V. takođe svjedok ST197, 8. septembar 2010. godine, T. 14454-14455 (povjerljivo).

¹⁵³⁶ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21133-21134, 21136-21138, 21149-21150 (povjerljivo); svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6898, 6903 (povjerljivo).

¹⁵³⁷ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6898 (povjerljivo).

¹⁵³⁸ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. oktobar 2003. godine, T. 21221-21224 (povjerljivo); svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21149-21150 (povjerljivo).

¹⁵³⁹ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6899-6900 (povjerljivo).

¹⁵⁴⁰ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6900-6901 (povjerljivo).

¹⁵⁴¹ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6900 (povjerljivo).

¹⁵⁴² Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21138-21139 (povjerljivo).

¹⁵⁴³ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21138-21139 (povjerljivo).

¹⁵⁴⁴ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godina, T. 6900-6901 (povjerljivo). V. takođe svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21139 (povjerljivo).

¹⁵⁴⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 438.

¹⁵⁴⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 439.

¹⁵⁴⁷ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6902 (povjerljivo).

641. Autobusi u koje su zatočeni ponovo ukrcani zatim su putovali još 10-15 minuta prije nego što su došli na dio puta sa čije se jedne strane uzdizala strma litica, a sa druge se nalazila duboka provalija.¹⁵⁴⁸ To područje je poznato pod nazivom Korićanske Stijene.¹⁵⁴⁹ Autobusi su došli do Korićanskih Stijena kasno popodne 21. avgusta 1992. godine.¹⁵⁵⁰ Ljudima je naređeno da izađu i krenu prema ivici provalije, gdje im je naređeno da kleknu.¹⁵⁵¹ U tom trenutku, jedna osoba je rekla: "Ovdje mi mijenjamo mrtve za mrtve, žive za žive".¹⁵⁵² Zatim je započela pucnjava.¹⁵⁵³ Svjedok ST065 okrenuo se svom ocu i rekao, "Tata, bacaj se." Otac svjedoka ST065 zatim je gurnuo svjedoka ST065 u provaliju.¹⁵⁵⁴

642. Tijela su padala u provaliju ili su gurana preko ivice.¹⁵⁵⁵ U provaliju su bačene granate kako bi se osiguralo da niko ne preživi.¹⁵⁵⁶ U provaliji su viđena dva vojnika kako pucaju u ljude koji su možda preživjeli.¹⁵⁵⁷ Taj incident je trajao oko pola sata.¹⁵⁵⁸ Izvijesteno je da je u tom incidentu učestvovalo petnaest milicionera.¹⁵⁵⁹

643. Tijela mrtvih ostala su u provaliji danima poslije tog incidenta. Svjedok ST023 je u svjedočenju rekao da su leševi u provaliji bili u različitim stadijumima raspadanja, što je upućivalo na zaključak da su tamo ranije ubijane i druge osobe.¹⁵⁶⁰ Međutim, svjedoku ST197 nije bio poznat nijedan drugi incident ubistva na Korićanskim Stijenama.¹⁵⁶¹ Na dan incidenta, na licu mjesta su se vidjele čaure od metaka i tragovi krvi.¹⁵⁶² Kada je Nenad Krejić oko 23. avgusta 1992. godine obišao mjesto zločina nije vidio nikakve čahure od municije; međutim, njegov prioritet nije bio da

¹⁵⁴⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 440.

¹⁵⁴⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 441; dokazni predmet P1769.23, Fotografija područja Vlašića.

¹⁵⁵⁰ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6908 (povjerljivo); svjedok ST197, 8. septembar 2010. godine, T. 14462 (povjerljivo). V. *takođe* činjenica o kojoj je presuđeno 1111.

¹⁵⁵¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 442; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6905 (povjerljivo).

¹⁵⁵² Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6905-6906 (povjerljivo).

¹⁵⁵³ Činjenica o kojoj je presuđeno 444; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6906 (povjerljivo).

¹⁵⁵⁴ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6906-6907 (povjerljivo).

¹⁵⁵⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 918; svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6906-6907 (povjerljivo); svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21142 (povjerljivo).

¹⁵⁵⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 918; svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21143 (povjerljivo).

¹⁵⁵⁷ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6907, 6909 (povjerljivo).

¹⁵⁵⁸ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21143 (povjerljivo).

¹⁵⁵⁹ Svjedok ST197, 8. septembar 2010. godine, T. 14462 (povjerljivo); dokazni predmet P675, Vanredni izvještaj o masakru izbjeglica u konvoju kod Korićanskih stijena, koji je Komanda 22. lake brigade podnijela Komandi 1. KK, 21. avgust 1992. godine; činjenica o kojoj je presuđeno 1112.

¹⁵⁶⁰ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, Predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21157-21160, 21162 (povjerljivo). V. *takođe* svjedok ST197, 8. septembar 2010. godine, T. 14456-14457 (povjerljivo).

¹⁵⁶¹ Svjedok ST197, 20. oktobar 2010. godine, T. 16274-16275 (povjerljivo); Nenad Krejić, 1. septembar 2010. godine, T. 14046.

¹⁵⁶² Svjedok ST197, 20. oktobar 2010. godine, T. 16272-16273, 16275-16276 (povjerljivo).

traži čahure jer je tragao za tijelima.¹⁵⁶³ Na Korićanskim Stijenama je poslije incidenta viđeno oko 150–200 leševa.¹⁵⁶⁴

644. Na dan kad su izvršena ubistva na Korićanskim Stijenama, lokalna pješadijska jedinica VRS-a izvijestila je Komandu 1. krajiškog korpusa o tom incidentu.¹⁵⁶⁵ U tom izvještaju stoji da je milicija iz Prijedora i Sanskog Mosta počinila "genocid" nad 154 Muslimana i da se traži istraga.¹⁵⁶⁶ Dana 22. avgusta 1992. godine, Komanda 1. korpusa VRS-a dvaput je prijavila taj događaj Glavnom štabu VRS-a, navevši da je bilo stotinjak civilnih žrtava.¹⁵⁶⁷

645. Dana 23. ili 24. avgusta 1992. godine, pripadnici Interventnog voda Prijedor, sa kojima su bili Simo Drljača i Župljanin, vratili su se na Korićanske Stijene i pokušali da uklone tijela.¹⁵⁶⁸ Milicionerima koji su učestvovali u tom incidentu rečeno je da ostanu na istom mjestu jedan dan.¹⁵⁶⁹ Poslije toga, pripadnici Interventnog voda Prijedor upućeni su u Han-Pijesak na vojni zadatak po naređenjima Sime Drljače.¹⁵⁷⁰

646. Ubijanja na Korićanskim Stijenama pominju se još jednom u izvještaju 1. krajiškog korpusa od 3. septembra 1992. godine, upućenom Glavnom štabu VRS-a. U tom izvještaju se navodi da je Simo Drljača bio odgovoran za taj incident i da je "[t]akav postupak izazvao [...] revolt ne samo građana već i boraca 1. krajiškog korpusa. Tamna mrlja koja je napravljena nije imala podršku, a [sva] je sreća što o tome nije detaljnije saznala međunarodna javnost".¹⁵⁷¹

647. Dana 14. septembra 1992. godine, Simo Drljača, odgovarajući na zahtjev koji je Stanišić 31. avgusta 1992. godine uputio Župljaninu radi otpočinjanja istrage o tom incidentu, a koji mu je

¹⁵⁶³ Nenad Krejić, 1. septembar 2010. godine, T. 14034-14038.

¹⁵⁶⁴ Goran Mačar, 7. juli 2011. godine, T. 22993-22994; Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10883-10884; Nenad Krejić, 1. septembar 2010. godine, T. 14037-14039; dokazni predmet P1572, Fotografija Korićanskih stijena na kojoj je Nenad Krejić označio mjesto na kojem su bila tijela.

¹⁵⁶⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1112; dokazni predmet P675, Vanredni izvještaj o masakru izbjeglica u konvoju kod Korićanskih stijena, koji je Komanda 22. lake brigade podnijela Komandi 1. KK, 21. avgust 1992. godine.

¹⁵⁶⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1112; dokazni predmet P675, Vanredni izvještaj o masakru izbjeglica u konvoju kod Korićanskih stijena, koji je Komanda 22. lake brigade podnijela Komandi 1. KK, 21. avgust 1992. godine.

¹⁵⁶⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1113; dokazni predmet P676, Borbeni izvještaj Komande 1. KK, u kojem se izvještava da je grupa policajaca iz Prijedora i Sanskog Mosta iz kolone izdvojila 100 Muslimana i pobila ih, 22. avgust 1992. godine, str. 2.

¹⁵⁶⁸ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21157-21158 (povjerljivo).

¹⁵⁶⁹ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. oktobar 2003. godine, T. 21234-21235 (povjerljivo). V. *takođe* svjedok ST023, 31. avgust 2010. godine, T. 13983-13984 (povjerljivo).

¹⁵⁷⁰ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21154-21155 (povjerljivo); svjedok ST023, 30. avgust 2010. godine, T. 13929-13930 (povjerljivo); dokazni predmet P682, Depeša o istrazi u vezi s ubijanjem kod Korićanskih stijena, koju je načelnik SJB-a Prijedor Drljača uputio CSB-u Banja Luka, 14. septembar 1992. godine.

¹⁵⁷¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1114.

prosljiđen 11. septembra 1992. godine,¹⁵⁷² napisao je da se istraga nije mogla provesti zbog toga što su milicioneri koji su učestvovali u konvoju trenutno raspoređeni na bojištu.¹⁵⁷³

648. Nijedan od milicionera koji su bili umiješani u taj incident nije pozvan na odgovornost zbog svog učešća, iako se za taj incident znalo širom RS.¹⁵⁷⁴ Svjedok ST065 je identifikovao Dragana Kneževića, Sašu Zečevića, Zorana Babića, koji je nosio uniformu s oznakama milicije, Željka Predojevića, koji je nosio sivomaslinastu uniformu, Branka Topalu, i čovjeka po nadimku "Dado" kao one koji su bili prisutni u vrijeme pogubljenja.¹⁵⁷⁵ Svjedok ST023 je identifikovao Radenka Vulića, "Čedu" Krndiju, Miroslava Paraša, Zorana Babića, Ljubišu Četića i Marinka Ljepoju kao osobe koje su bile na licu mjesta dok je vršeno ubijanje.¹⁵⁷⁶ Pretresno vijeće je analiziralo forenzičke dokaze izvedene u vezi s ovim incidentom i od onih koji su ubijeni identifikovalo je 116 od 299 osoba koje su imenovane u dokumentu pod naslovom Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo. Pretresno vijeće je u kratkim crtama prikazalo analizu tih dokaza u Dodatku II Presudi.

(e) Uklanjanje stanovništva i prisvajanje imovine

649. Protivpravno prisvajanje nepokretne imovine počelo je poslije napada na Prijedor, Kozarac i Hambarine u periodu od maja do jula 1992. godine. Isprva su izdavane potvrde za imovinu kako bi se opravdala pljenidba. Kasnije potvrde više nisu izdavane. Nasuprot tome, stanovnicima bosanskim Srbima nije plijenjena imovina.¹⁵⁷⁷ Prema stanju od 16. avgusta 1992. godine, 13.180 stanovnika je primilo obavještenja o odjavi prebivališta.¹⁵⁷⁸ Na primjer, stan Ive Atlije zaposjeo je jedan Srbin iz Donje Ljubije po imenu Milan Mutić.¹⁵⁷⁹ Atlija je na kraju potpisao izjavu da je dobrovoljno predao imovinu, a za to mu je izdata potvrda u kojoj se navodi da mu je dopušteno iseljavanje s područja Prijedora.¹⁵⁸⁰

¹⁵⁷² Dokayni predmet P812, Naredba CSB-a Banja Luka upućena načelniku SJB-a Prijedor, 11. septembar 1992. godine; dokazni predmet P1380, Župljaninova depeša upućena načelniku SJB-a Prijedor, kojom se naređuje provođenje kompletne istrage u vezi s ubijanjem 150 Muslimana na području opštine Skender-Vakuf, 11. septembar 1992. godine.

¹⁵⁷³ Dokayni predmet P682, Depeša o istrazi u vezi s ubijanjem kod Korićanskih stijena, koju je načelnik SJB-a Prijedor Drljača uputio CSB-u Banja Luka.

¹⁵⁷⁴ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. oktobar 2003. godine, T. 21233-21234 (povjerljivo); svjedok ST023, dokazni predmet P1569.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 20. oktobar 2003. godine, T. 21155-21156 (povjerljivo); svjedok ST023, 30. avgust 2010. godine, T. 13924, 13928-13929 (povjerljivo).

¹⁵⁷⁵ Svjedok ST065, dokazni predmet P1769.01, *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T, 26. avgust 2002. godine, T. 6915-6916 (povjerljivo).

¹⁵⁷⁶ Svjedok ST023, dokazni predmet P1569.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. oktobar 2003. godine, T. 21232-21233 (povjerljivo).

¹⁵⁷⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1006, 1071; Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16097, 16099-16100.

¹⁵⁷⁸ Dokazni predmet P672, Izvještaj načelnika SJB-a Prijedor Sime Drljače, o prihvatnim centrima u Prijedoru, upućen CSB-u Banja Luka, 16. avgust 1992. godine, str. 5.

¹⁵⁷⁹ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 16096.

¹⁵⁸⁰ Ivo Atlija, 18. oktobar 2010. godine, T. 10697, 16100.

650. Dana 20. jula, hiljade Muslimana i Hrvata iz Hambarina i Ljubije uklonjeno je iz opštine. Imovina Muslimana i Hrvata koji su napustili to područje je zaplijenjena i dodijeljena Srbima.¹⁵⁸¹ U jednom izvještaju o bezbjednosnom stanju upućenom iz Prijedora u novembru 1992. godine navedeno je da je pogoršana bezbjednost u Prijedoru "vidljiv[a] nekontrolisanim zauzimanjem iseljenih stanova, kuća i pljačkom imovine koja je toliko postala uobičajena da je postala normalna stvar".¹⁵⁸²

651. Mevludin Sejmenović, rudarski inženjer muslimanske nacionalnosti i bivši zastupnik SDA u Skupštini opštine Prijedor, potvrdio je da su se događaji na terenu odvijali u skladu s predloženom odlukom Skupštine opštine Prijedor da se napuštena imovina i imovina koja je pripadala onima koji su učestvovali u "oružanom ustanku" u Prijedoru proglašeni državnim vlasništvom.¹⁵⁸³ Imovina – uključujući državne, opštinske i stambene zgrade – koju su zaplijenili bosanski Srbi u Prijedoru trebala je biti podijeljena među tri kategorije Srba u Prijedoru: u prvu su spadali oni koji su ostali bez imovine zbog borbi u opštini; druga je obuhvatala one koji su ostali bez imovine uslijed statusa izbjeglica, a koji se žele stalno nastaniti u opštini; a u trećoj su bili srpski borci koji nisu uopšte imali imovine ili je nisu imali dovoljno za budućnost.¹⁵⁸⁴

652. Do oktobra, protjerivanje ljudi iz Prijedora, Ključa i Kotor-Varoša bilo je prikrivenije nego u Banjoj Luci, ali se ipak vršilo.¹⁵⁸⁵ Iz Prijedora je željelo otići oko 10.000 Muslimana i Hrvata, od kojih ih je 3.000 do 4.000 već bilo u Trnopolju.¹⁵⁸⁶ Prema jednom dodatnom izvještaju od 11. oktobra 1992. godine, sedam do dvanaest autobusa je svakodnevno odlazilo za Travnik, a u njima su većinom bili žene i djeca.¹⁵⁸⁷

653. U izvještaju specijalnog izvještača UN-a zabilježeno je da je u Travniku živjelo 14.000 raseljenih Muslimana. Njih su tamo dovele lokalne vlasti i jedna agencija za iseljavanje u Banjoj Luci i oni su živjeli u krajnje teškim uslovima. Neki od njih su platili 300 DM da napuste svoje domove i odu na teritoriju pod kontrolom Muslimana i odvoženi su autobusima na liniju sukoba, a u nekim slučajevima su prelaćivani, silovani, pa čak i ubijani tokom transporta.¹⁵⁸⁸

¹⁵⁸¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1108.

¹⁵⁸² Dokazni predmet P1906, Izvještaj o bezbjednosnoj situaciji u Prijedoru, upućen SNB-u banjolučkog CSB-a, 16. novembar 1992. godine, str. 2.

¹⁵⁸³ Mevludin Sejmenović, 18. novembar 2010. godine, T. 17520; dokazni predmet P1900, Odluka Skupštine opštine Prijedor o proglašenju napuštene imovine državnom svojinom, 19. juni 1992. godine.

¹⁵⁸⁴ Dokazni predmet P1897, Odluka Ratnog predsjedništva Prijedora o dodjeli imovine srpskom stanovništvu u Prijedoru, 1991. godine, član 2.

¹⁵⁸⁵ Svjedok ST105, dokazni predmet P2208, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. avgust 2003. godine, T. 20657, 20661 (povjerljivo); dokazni predmet P2228, str. 2 (povjerljivo).

¹⁵⁸⁶ Svjedok ST105, dokazni predmet P2208, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. avgust 2003. godine, T. 20657 (povjerljivo).

¹⁵⁸⁷ Svjedok ST105, dokazni predmet P2208, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. avgust 2003. godine, T. 20658 (povjerljivo); dokazni predmet P2229, str. 3 (povjerljivo).

¹⁵⁸⁸ Dokazni predmet P1992, Izvještaj Mazowieckog iz oktobra, par. 8.

654. Prema sopstvenim izvještajima SJB-a Prijedor, od početka sukoba do avgusta 1992. godine iz opštine se iselilo oko 33.180 stanovnika.¹⁵⁸⁹ Među stanovnicima koji su se iselili iz Prijedora bilo je 13.180 Muslimana koji su ispunili tražene formalnosti, kao i oko 20.000 (uglavnom, ali ne isključivo) Muslimana i Hrvata koji su otišli ne pridržavajući se tih procedura.¹⁵⁹⁰ Zbog stalnog "zlostavljanja građana muslimanske nacionalnosti" ljudi su se obraćali opštinskim vlastima sa zahtjevima za iseljenje.¹⁵⁹¹ Srđo Srdić je izjavio da je na stotine ljudi dolazilo u Crveni krst tražeći da budu pušteni iz centara i da napuste teritoriju RS na bilo koji mogući način.¹⁵⁹² Ljudi su morali pribaviti dokumentaciju od vlasti u zgradi MUP-a kako bi mogli napustiti opštinu i "da se ne bi sumnjalo u nešto drugo".¹⁵⁹³ U jednom izvještaju MUP-a iz 1993. godine navodi se da je 42.000 Muslimana i 2.000 Hrvata iselilo iz Prijedora 1992. godine, a da se umjesto njih naselilo oko 14.000 Srba.¹⁵⁹⁴

3. Činjenični zaključci

655. U vezi s konkretnim radnjama koje su u osnovi progona i koje se stavljaju na teret samo po tački 1, Pretresnom vijeću su predloženi dokazi da su snage bosanskih Srba u Prijedoru, uključujući pripadnike 43. motorizovane brigade, 5. kozarske brigade, Banjalučkog korpusa, Interventnog voda Prijedor i pripadnika redovnog i rezervnog sastava milicije iz SJB-ova, djelovale združeno prilikom oduzimanja dragocjenosti i kućanskih predmeta, kao što su električni aparati i namještaj, iz kuća Muslimana i Hrvata tokom i poslije napada na gradove i sela u opštini Prijedor. Pretresnom vijeću su takođe predloženi dokazi o tome da su snage bosanskih Srba oduzimale vozila, gorivo, novac i druge dragocjenosti od nesrba tokom njihovog hapšenja i prevoza do zatočeničkih centara. Milicija bosanskih Srba, podređena Simi Drljači kao načelniku SJB-a Prijedor, organizovala je prenos vlasništva nad nepokretnom imovinom Muslimana i Hrvata, kao što su kuće i stanovi, tokom njihovog uklanjanja iz zatočeničkih centara na teritorijama bosanskih Srba na teritorije izvan RS-a, i to tako što je Srbima koji su preseljeni u Prijedor poslije preuzimanja vlasti izdavala potvrde o vlasništvu nad tom imovinom. Pretresno vijeće zaključuje da je prisvajanje i pljačkanje imovine vršeno na osnovu nacionalnosti, uzimajući u obzir dokaze da su kuće koje su označene kao srpske ostavljene netaknutim. Stoga, Pretresno vijeće zaključuje da su Srbi protivpravno prisvojili privatnu imovinu Muslimana i Hrvata na osnovu njihove nacionalnosti.

¹⁵⁸⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1104.

¹⁵⁹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1105.

¹⁵⁹¹ Dokazni predmet P1906, Izvještaj o bezbjednosnoj situaciji u Prijedoru, upućen SNB-u banjalučkog CSB-a, 16. novembar 1992. godine, str. 1. *V. takođe* Srđo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 37.

¹⁵⁹² Srđo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 35.

¹⁵⁹³ Simo Mišković, 4. oktobar 2010. godine, T. 15260-15261; Srđo Srdić, dokazni predmet 2D194, Razgovor sa svjedokom, 21.-22. avgust 2002. godine, str. 22, 38.

¹⁵⁹⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1106.

656. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o razaranju starog grada Prijedora, Briševa, Kamičana, Čarakova, Kozarca, Kozaruše, Biščana, Hambarina, Rizvanovića i Rakovčana, koji su svi bili pretežno nastanjeni Muslimanima. Pretresno vijeće je takođe razmotrilo dokaze o razaranju džamije u Kozaruši, džamije u Starom Gradu, stare džamije u Hambarinama, Čaršijske džamije, džamije u Zagradu, džamije u Gornjoj/Donjoj Puharskoj, džamije u Rizvanovićima, džamije u Kevljanima, džamije u Kamičanima, džamije u Mutniku i gradske katoličke crkve u Prijedoru i zaključuje da su one uništene tokom napada na gradove i sela u opštini Prijedor 1992. godine. Ti dijelovi gradova i sela u Prijedoru i objekti koji su se u njima nalazili uzimani su na metu kao imovina "balija", kako je saopšteno na radiju. Međutim, Pretresnom vijeću nije predočeno dovoljno dokaza za zaključak da su džamija u Biščanima, džamija u Brežičanima, džamija u Ališićima, džamija u Zecovima, džamija u Čejrecima, džamija u Gomjenici i crkva u Briševu takođe uništene tokom napada na Prijedor i okolinu. Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće u zaključku konstatuje da su snage bosanskih Srba protivpravno uništavale kulturne i vjerske objekte Muslimana i Hrvata i stambene objekte u vlasništvu Muslimana i Hrvata.

657. Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je prije preuzimanja vlasti u Prijedoru i susjednim selima i gradovima lokalna radio stanica *Radio Prijedor* emitovala srpske nacionalističke pjesme i huškačke proglose u kojima se Muslimani i Hrvati nazivaju "balijama" i "ustašama". Poslije proljeća 1992. godine, bili su dostupni samo televizija i programi pod kontrolom Srba, koji su emitovali antimuslimansku u antihrvatsku propagandu. Milomir Stakić se mogao čuti kako govori na radiju nakon što je imenovan za predsjednika Skupštine opštine. Električne i telefonske linije u muslimanskim dijelovima gradova i sela su prekinute. U gradovima i oko njih su postavljeni kontrolni punktovi na kojima su bili pripadnici snaga bosanskih Srba koji su ljudima provjeravali lične karte, a od Muslimana i Hrvata tražili da se vraćaju kućama i ne kreću unaokolo. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze da je poslije preuzimanja vlasti zaposlenim Muslimanima uskraćivan ulaz na njihova radna mjesta i da su ih na važnim položajima u opštini, uključujući opštinske službe, mjesni Crveni krst i SJB, zamijenili Srbi. Od milicionera muslimanske nacionalnosti je traženo da potpišu svečane izjave i nose srpske oznake na uniformama. Oni koji su odbili otpušteni su iz službe.

658. Neposredno prije napada i preuzimanja vlasti u gradovima i selima u Prijedoru, Muslimani su pozvani da predaju oružje i identifikuju se tako što će nositi bijelu traku na rukavima i na prozorima svojih domova izvjesiti bijele plahte u znak predaje. Dosta uspješna akcija zapljene oružja od muslimanskog i hrvatskog stanovništva, uključujući zakonito posjedovane lovačke puške i pištolje, rezultirala je u suštini neometanim preuzimanjem vlasti, izuzev neuspjelog pokušaja otpora pripadnika muslimanskog TO-a u Kozarcu. Gradovi i sela su neselektivno granatirani, što je

izazivalo paniku među stanovništvom. Škole, bolnice, klinike, kuće i vjerski i kulturni objekti kao što su biblioteka, džamije i crkve, ciljani su i uništavani granatiranjem od strane snaga bosanskih Srba. Kada je doktor Idriz Merdžanić zatražio pomoć od srpske milicije kako bi povrijeđene izmjestio iz ambulante u Kozarcu, rekli su mu: "Umrte balije, ionako ćemo vas pobiti." Muslimani i Hrvati su izbjegli iz svojih domova, koji su opljačkani i popaljeni, kako bi se skrili u podrumima kuća u obližnjim gradovima, šumama i dolinama, gdje su ih lovili i hapsili.

659. Poslije preuzimanja vlasti, pripadnici snaga bosanskih Srba su kupili, hapsili i zatočavali osobe muslimanske i hrvatske nacionalnosti, uključujući žene, djecu, starce i iznemogle, na raznim mjestima koja su korištena kao privremeni sabirni punktovi: u zgradi SJB-a u Prijedoru, kulturnom centru ili domu u Rizvanoviću, Čarakovu, Miskoj Glavi, fudbalskom stadionu u Ljubiji, kasarni u Benkovcu i kafiću u Bišćanima. Sa tih lokacija su ih autobusima prebacivali do tri glavna zatočenička centra koja su uspostavljena u opštini: Keraterm, Omarska i Trnopolje. Istaknuti članovi muslimanske zajednice Prijedora, kao što su ljekari, advokati, milicioneri i funkcioneri SDA, posebno su uzimani na metu i identifikovani po svojim imenima koja su se pojavljivala na spiskovima. Protiv zatočenika nisu podnošene nikakve krivične prijave i ljudima nisu saopštavani razlozi njihovog hapšenja, osim srpske propagande da Muslimani planiraju preuzeti kontrolu nad Prijedorom, koji mora biti "oslobođen". Po dolasku u logor, zatočenicima bi bilo rečeno da su tu dovedeni radi sopstvene zaštite od "muslimanskih ekstremista".

660. Pretresno vijeće stoga, na osnovu svjedočenja Azre Blažević, Nusreta Sivca, Idriza Merdžanića i drugih, zaključuje da su snage bosanskih Srba nametnule diskriminatorne i restriktivne mjere Muslimanima i Hrvatima kojima je, na osnovu njihove nacionalnosti, ograničavana sloboda kretanja i uskraćivano zaposlenje, koji su hapšeni i kojima je uskraćivan sudski postupak.

661. U vezi s tačkama 1, 2, 3 i 4 Optužnice, Pretresno vijeće, na osnovu svjedočenja Ive Atlije i Nusreta Sivca, zaključuje da su osam bosanskih Muslimana koji su se skrivali u podrumu Mehmeda Šahurića postrijeljali srpski vojnici tokom napada na Kamičane. Na osnovu iskaza Idriza Merdžanića, Pretresno vijeće zaključuje da je vozač ambulantskog vozila Nihad Bahunjić izveden iz kombija kojim su ga, zajedno sa drugima, prevozili u Trnopolje i da su ga ubili srpski vojnici. Pretresno vijeće zaključuje, na osnovu svjedočenja Osmana Selaka, da su tokom napada na Kozarac od 24. do 26. maja 1992. godine snage bosanskih Srba ubile približno 800 ljudi. Od onih koji su ubijeni, Pretresno vijeće je uspjelo da identifikuje 33 od 78 osoba imenovanih u dokumentu pod naslovom Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo.

662. U vezi s događajima u selima Bišćani, Rizvanovići, Hambarine, Čarakovo i Briševo, koja su dijelovi područja Brda, Pretresno vijeće zaključuje da su dvije žene, koje su se zvale Hasnija i Mevla, ubijene u Hambarinama tokom napada na to selo 24. maja 1992. godine. Na osnovu svjedočenja Elvedina Nasića, Vijeće dalje zaključuje da je Mustafa Crljenković ubijen kada su mu muškarci u uniformama JNA i rezervne milicije pucali u glavu prilikom pokušaja bijega iz Miske Glave negdje u julu 1992. godine. Nermin Karagić je u svjedočenju rekao da su, negdje od početka do 21. jula 1992. godine, od njega zatražili da iskopa grob u kom će biti zakopana tijela osam osoba u Rizvanovićima, od kojih su neka bila ženska, dok su dva bila u poodmaklim stadijumima raspadanja. Uzimajući u obzir iskaz Nermina Karagića da mu je jedan vojnik u Rizvanovićima naložio da zakopa osam tijela, Pretresno vijeće konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da je tih osam osoba ubijeno tokom napada na Rizvanoviće od strane srpskih vojnika.

663. Pretresno vijeće takođe zaključuje, na osnovu činjenice o kojoj je presuđeno br. 842, da je 68 osoba, od kojih su 14 bile žene, ubijeno 27. maja 1992. godine tokom napada na Briševo od strane vojnika bosanskih Srba iz 5. kozarske brigade.

664. Pretresno vijeće zaključuje da su vojnici bosanski Srbi 20. jula 1992. godine u kafiću u Bišćanima iz vatrenog oružja ubili Hamdiju Fikića, Mirhada Mrkalja, Ferida Šabanovića, Sašu Katagića i Mirsada Medića, koji su svi bili nenaoružani. Otac Elvedina Nasića je takođe bio među onima koji su ubijeni u Bišćanima. Nekoliko ljudi, uključujući Kasima Mrkalja i njegovog brata Emsuda Mrkalja, Nuriju Kekića, Halida Kekića, Sabahudina Kekića, Asmira Kekića, Muhameda Tedića, Fehida Rizvanovića i Elvira Vojnikovića, koji su bili u drugoj grupi ljudi koja je istog dana autobusom *Autotransporta* Prijedor prebačena iz kafića u Bišćanima do Trnopolja, ubijeno je iz vatrenog oružja u jamama ispred kuće nekog čovjeka koga su pripadnici srpskih snaga iz pratnje autobusa zvali "Granata". Drugih 12 osoba iz druge grupe ljudi koje su prebacivane iz Bišćana dobilo je naredbu da se ukrca nazad u autobus kad su došli u Trnopolje. Deset ih je ubijeno, a njihova tijela su pronađena u mjestu zvanom Kratalj, blizu Prijedora. Na osnovu činjenica o kojima je presuđeno 831, odnosno 832, Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici srpskih snaga iz vatrenog oružja ubili 12 osoba u jednom voćnjaku u Hegićima, zaseoku Bišćana, a da ih je još 20 ubijeno na autobuskoj stanici između Alagića i Čemernice. Pretresno vijeće zaključuje da su vojnici bosanski Srbi 20. jula 1992. godine u Bišćanima ubili ukupno 57 osoba.

665. Pretresno vijeće, nakon što je razmotrilo dokaze o napadu na Čarakovo 23. jula 1992. godine, zaključuje da su vojnici bosanski Srbi iz vatrenog oružja ubili ženu koja se zvala Rubija Redžić, zatim stanovnika tog sela koji se zvao Fehim Karupović, kao i Adema Hopovca, i to ispred njihovih kuća. Pretresno vijeće zaključuje da su srpski vojnici, među kojima je bio neki čovjek koji

se prezivao Vasiljević, pretukli i ubili Husu Hopovca i njegovog mladog sina Suada Hopovca, Velida/Mirhada Hopovca, njegovog brata Nijaza Hopovca, Asima i Nijaza Redžića, te Fadila Malovčića i njegovog mlađeg rođaka ili nećaka. Njihova tijela su bačena u močvaru blizu Čarakova. Dragan Tintar, srpski vojnik, nije dozvolio Hasibu Simbegoviću da se ukrca u autobus iz doma u Čarakovu, već ga je odveo na jedan most i ubio ga iz vatrenog oružja. Cjelokupnu porodicu svjedoka ST248 su u njihovoj kući ubili srpski vojnici. Sina Nermina Sijačića i Huseta Salihovića su obojicu ubili srpski vojnici tokom napada. Isto tako, Pretresno vijeće zaključuje da su srpski vojnici odveli u šumu i ubili Bademu Musić i Ramiza Rekića, dok su Nasifa Dizdarevića u kuhinji njegove kuće ubile srpske snage tokom napada 27. jula 1992. godine. Pretresno vijeće zaključuje da su vojnici bosanski Srbi u Čarakovu 23. jula 1992. godine ubili ukupno 17 osoba i porodicu svjedoka ST248, i još jednu osobu 27. jula 1992. godine.

666. Od osoba ubijenih na području Brda, uključujući Hambarine, Rizvanoviće, Bišćane, Čarakovo i Briševo, Pretresno vijeće je uspjelo da identifikuje 77 od 184 osobe imenovane u dokumentu pod naslovom Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo.

667. Pretresno vijeće zaključuje da su vojnici bosanski Srbi ubili najmanje 15 osoba na fudbalskom stadionu u Ljubiji u julu 1992. godine. Elvedin Našić je među ubijenima identifikovao Irfana Našića i Muharema Petrovca. Zatočenici koji su preživjeli utovarali su tijela mrtvih u autobus. Preživjeli zatočenici i tijela odvezeni su u rudnik željezne rude Kipe, gdje su vojnici bosanski Srbi prozivali preživjele iz autobusa u grupama po troje i likvidirali ih, a samo ih je pet uspjelo da pobjegne. Tijela tih 45 ljudi zatim su bačena u jednu udolinu. Elvedin Našić je među onima koji su tog dana ubijeni u blizini rudnika Kipe identifikovao Reufa Fikića iz Hambarina, Muhića Abdulaha (zvanog Dule), Rašida Medića, Suada Mulalića, Islama Hopovca iz Čarakova, Besima Hegića, vozača autobusa, Muhića i Hamulića iz Rizvanovića, Jamastagića i Kadirića iz Sredica, kao i dva dječaka koji su bili rođaci starosti od 17 i 19 godina i prezivali se Kekić. Od ukupnog broja od 60 ubijenih, Pretresno vijeće je uspjelo da identifikuje 22 od 49 osoba imenovanih u dokumentu pod naslovom Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo.

668. Pošto je razmotrilo dokaze u vezi s Keratermom, logorom koji su osnovali, u njemu stražarili i vodili ga srpski milicioneri, Pretresno vijeće zaključuje da su oko 24. do 26. jula 1992. godine pripadnici vojske bosanskih Srba došli u logor kad je pao mrak i postavili mitraljez ispred prostorije broj 3, a oko 23:00 sata čuli su se pucnji iz vatrenog oružja, praćeni ljudskim kricima. Sljedećeg jutra, leševi nagomilani ispred prostorije broj 3 odvezeni su kamionom iza kojeg je ostao krvav trag. Prostorija broj 3 je kasnije očišćena šmrkom vatrogasnog kamiona. Iako tačan broj mrtvih nije moguće utvrditi, Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici vojske bosanskih Srba

ubili najmanje 128 ljudi u prostoriji broj 3 u Keratermu. Od onih koji su ubijeni u tom incidentu, Pretresno vijeće je uspjelo da identifikuje 29 od 182 osobe imenovane u dokumentu pod naslovom Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo.

669. Pretresno vijeće zaključuje da su srpski stražari tako žestoko pretukli nekoliko zatočenika u logoru Omarska, posebno onih koji su odvedeni u bijelu i crvenu kuću, da su oni od toga umrli. U Omarskoj je bila "mješovita grupa islednika državne, javne i vojne bezbjednosti", za koju su bili zaduženi Mirko Ješić, Ranko Mijić i potpukovnik Majstorović, dok su milicioner Željko Mejakić, kao komandant logora, i Miroslav Kvočka, takođe milicioner, bili ovlašteni da aktiviraju rezervne milicionere kao stražare u logoru. Asmira Crnalića, zatočenika koji je bio duševni bolesnik, iz vatrenog oružja je ubio jedan stražar između bijele kuće i upravne zgrade. U prisustvu drugih zatočenika, jedan bosanski Srbin koji je bio stražar u logoru šutirao je Rizu Hadžalića teškim vojničkim cokulama, udarao ga kundakom od puške, i skakao po njemu dok ovaj nije umro. U jednom incidentu koj se desio 26. juna 1992. godine, stražari u logoru su iz vatrenog oružja ubili Mehmedaliju Sarajlića, čovjeka u poodmaklim godinama, nakon što je on odbio da siluje jednu zatočenicu.

670. Pretresno vijeće zaključuje da su sljedeće zatočenike, koji su bili svrstani u kategoriju istaknutih članova muslimanske zajednice, po profesiji identifikovali i pogubili u Omarskoj srpski stražari u logoru: Esada Mehmedagića, Ahmeta Atarovića, Silvija Šarića i Ismaila Burazovića, koji su svi bili pravници, zatim Nedžada Šerića, bivšeg predsjednika suda u Prijedoru, Kerenovića, sudiju, Mehmeda Turšića, ekonomistu, Mirzeta Lisića, Agu Sadikovića, Ismeta Araša, Fikreta Sarajlića, Stjepana Marića, Emira Kordića, Mehu Mahumutovića i još jednog nenaoružanog milicionera. Ljudi koji su radili u rudniku, uključujući Živka Paunovića, takođe su ubijeni. Ubijeni su i Muhamed Čehajić, profesor, i dr Esad Sadiković, ljekar koji je ranije radio za UNHCR i pomagao drugim zatočenicima u Omarskoj. Među ostalim zdravstvenim radnicima koji su ubijeni bili su Jusuf Pašić, Osman Mahmuljin, Željko Sikora, Enes Begić, Rufat Suljanović i Islam Bahonjić. Burhanudin "Burho" Kapetanović, audio-vizuelni tehničar, ubijen je 27. jula 1992. godine. Senad Mujkanović, građevinski inženjer, takođe je ubijen u Omarskoj. Zlatan Beširević, inženjer i istaknuti poslovni čovjek iz Prijedora, odveden je u crvenu kuću i ubijen.

671. Pretresno vijeće zaključuje da su u jednom incidentu u julu 1992. godine logorski stražari tokom noći pogubili 18 osoba na osnovu spiska koji je dostavio Rade Knežević, jedan od inspektora SJB-a u Prijedoru koji su posjetili logor. Taj incident je Simi Drljači prijavio komandant logora u Omarskoj Željko Mejakić. Prilikom zatvaranja logora, 150 do 170 zatočenika utrpano je u autobuse koji su odlazili iz logora, čime je prouzrokovana smrt gušenjem najmanje trojice od njih.

672. Pored 48 ubijenih osoba, kako je gore zaključeno, na osnovu dokumentarnih dokaza analiziranih u Dodatku II Presude, Pretresno vijeće zaključuje da je u Omarskoj ubijeno dodatnih 50 osoba. Shodno tome, ukupno uzevši, Pretresno vijeće je uspjelo da identifikuje 98 od 199 osoba imenovanih u dokumentu pod naslovom Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo.

673. Budući da tužilaštvo nije teretilo optužene za lišavanja života u zatočeničkom logoru Trnopolje, Pretresno vijeće neće donositi zaključke u vezi s dokazima koji su mu predloženi o smrti zatočenika usljed premlaćivanja ili ustreljivanja u tom logoru.

674. Pretresno vijeće zaključuje da je 21. avgusta 1992. godine jedan konvoj autobusa i kamiona, koji je prevozio muške zatočenike, krenuo iz logora Trnopolje prema Travniku u pratnji prijedorske milicije, konkretno, pripadnika Interventnog voda Prijedor. U Skender–Vakufu su ljude koji su svrstani u zatočenike kategorije "C" izveli iz raznih autobusa i kamiona u konvoju i rekli im da se ukrcaju u dva autobusa. U oba ta autobusa bilo je po stotinjak ljudi. Po dolasku na Korićanske Stijene rečeno im je da izađu iz autobusa i kleknu duž ivice provalije. Te ljude su zatim pobili prijedorski milicioneri, među kojima su bili i pripadnici Interventnog voda Prijedor. Ljudi su pobijeni hicima iz vatrenog oružja ili ručnim bombama koje su bačene u provaliju. Oko 150-200 muškaraca je izgubilo život na Korićanskim Stijenama. Od onih koji su ubijeni u ovom incidentu, Pretresno vijeće je uspjelo da identifikuje 116 od 299 osoba imenovanih u dokumentu pod naslovom Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo.

675. U vezi s tačkama 1, 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze u vezi s postupanjem prema zatočenicima tokom njihovog hapšenja i zatočeništva u zgradi SJB-a Prijedor, na fudbalskom stadionu u Ljubiji, u Keratermu, Omarskoj i Trnopolju, zajedno s dokazima o privremenim sabirnim centrima, uključujući Misku Glavu. Međutim, iako je dokaze o tom, sabirnom centru uvrstilo u opis događaja, Pretresno vijeće neće donositi zaključke u vezi s Domom Miska Glava budući da oni nisu izričito stavljeni na teret u Optužnici.

676. Muslimanski i hrvatski zatočenici u zgradi SJB-a bili su primorani da kleče u stresno položaju oslanjajući se svom težinom na raširena tri prsta o zid zgrade, oponašajući srpski pozdrav, sve dok im milicioneri ne bi dozvolili da se pokrenu. Pretresno vijeće prihvata iskaz Mensura Islamovića da je, zajedno s drugim zatočenicima, prilikom odvođenja na ispitivanje udaran i zlostavljan od strane srpskih milicionera i jednog pripadnika JNA s prezimenom Jović. Pretresno vijeće zaključuje da su srpski milicioneri tako surovo tukli Osmana Mahmuljina da je on zadobio višestruke prelome kostiju, usljed čega nije mogao da stoji ili hoda. Prostorije u kojima su držani zatočenici bile su pretrpane, a zatočenicima nije davano dovoljno hrane. Jedan rezervni milicioner je prisilio jednog muslimanskog zatočenika da jede svinjetinu.

677. Pripadnici Interventnog voda Prijedor i vojnici, bosanski Srbi, doveli su muške stanovnike Ljubije muslimanske nacionalnosti i one koji su bili zatočeni u Miskoj Glavi na fudbalski stadion u Ljubiji. Tokom transporta i po dolasku na stadion zatočenike su tukli metalnim šipkama, palicama za bejzbol i kundacima od pušaka.

678. U Keratermu, logoru koji su osnovali, u njemu stražarili i vodili ga srpski milicioneri, oko 4.000 muslimanskih i hrvatskih zatočenika ispitivali su i držali zatočene u četiri prostorije bez prozora. Zatočenici, njih više od 550 u prostorijama manjim od 20 sa 20 metara površine, bili su danima bez prekida zatvoreni u tim sobama, spavali su u redovima na drvenim paletama i nisu imali pristupa osnovnim sanitarnim prostorijama. Bili su prisiljeni da vrše nuždu u svojim sobama, što je dovelo do stravičnih zdravstvenih i higijenskih uslova. Nisu imali dovoljno hrane i vode, što je dovelo do pothranjenosti. U Keratermu nije bila dostupna medicinska njega ni za zdravstvene probleme ni za povrede nanesene premlaćivanjem toljagama, palicama, kablovima i štapovima kojima su ih tukli logorski stražari. Pretresno vijeće, na osnovu činjenica o kojima je presuđeno 893 i 898, usvaja zaključak da su stražari silovali žene u logoru.

679. Pretresno vijeće zaključuje da su logor Omarska zajednički vodili pripadnici milicije i vojske bosanskih Srba, uključujući pripadnike CSB-a Banja Luka i Banjalučkog korpusa kao isljednike. Na stotine muslimanskih i hrvatskih zatočenika bilo je nekoliko dana po ljetnoj vrućini nagurano u pretrpane prostorije bez prozora, kao što je garaža, i na duže periode su im uskraćivali vodu i pristup sanitarnim prostorijama. Zatočenicima su hranu davali u kantini, gdje su imali samo nekoliko minuta da pojedu oskudne porcije. Zatočenici su znatno smršali, a njihovo stanje dodatno je pogoršano uslijed bolesti i povreda od premlaćivanjima. Zatočenice u Omarskoj, njih 36, u više navrata su silovane. Bijela kuća je bila posebno ozloglašena, namijenjena surovim nasrtajima na zatočenike, koji su često dovodili do njihove smrti.

680. Kada je riječ o Trnopolju, Pretresno vijeće zaključuje da je to bio zatočenički logor koji je vodio TO i u kojem su stražarili srpski vojnici. Iako ima dokaza koji upućuju na zaključak da nije cijeli krug tog logora bio ograđen i da su snage bosanskih Srba taj logor zvale "otvorenim prihvatnim centrom" i drugim sličnim izrazima, Pretresno vijeće zaključuje da muslimanski i hrvatski zatočenici nisu mogli slobodno otići iz kruga logora, bilo zbog toga što im nije dozvoljavano da odu, bilo zbog toga što je bezbjednosno stanje bilo takvo da nisu mogli otići, da oni nisu došli u logor svojom voljom, i da su tamo bili zatočeni protiv svoje volje. U njemu su bili smješteni uglavnom žene i djeca, zajedno s nekoliko muškaraca, koji su tamo dovedeni u tranzitu prije nego što su ukrcani na konvoje koji su napuštali teritoriju RS-a.

681. Iako su uslovi u Trnopolju bili bolji nego u drugim logorima, Pretresno vijeće zaključuje da nije bilo dovoljno prostora, hrane, vode i medicinskih potrepština. Zatočenici su spavali na podu, pa čak i napolju zbog nedostatka prostora. Sanitarni uslovi su bilo veoma loši, nije bilo pristupa vodi ni klozetima. Duško Ivić, ljekar srpske nacionalnosti koga je imenovao Krizni štab Prijedora, nije pružao nikakve medicinske usluge, dok su Idriz Merdžanić i drugi ljekari zatočeni u logoru liječili zatočenike, kako od bolesti tako i od povreda od premlaćivanja, uz veoma ograničene zalihe koje su imali na raspolaganju. Vojnici bosanski Srbi koji su bili u logoru, kao i neki koji su dolazili izvana, uključujući pripadnike Interventnog voda Prijedor i neke grupe u ratnim uniformama milicije, tukli su zatočenike tokom ispitivanja u jednoj prostoriji pored improvizovane ambulante u logoru.

682. Pretresno vijeće zaključuje da je u Trnopolju bilo mnogo slučajeva silovanja koja su izvršili logorski stražari i srpski vojnici kojima je bilo dopušteno da ulaze u logor po noći. Oni su odvodili žene i mlade djevojke i dovodili ih natrag ujutro i one su tada često krvarile i bila im je potrebna medicinska pomoć. Pretresno vijeće zaključuje da je komandant logora Slobodan Kuruzović lično držao jednu zatočenicu, koju je silovao gotovo svake noći tokom zatočeništva koje je trajalo više od mjesec dana. Ta silovanja su se vršena u kući u kojoj je Kuruzović boravio u logoru. Vojnici koji su bili u pratnji zatočenika koji su iz logora u konvojima prevoženi za Kozarac, prema teritoriji koju su držali Muslimani, tokom puta su silovali mlade djevojke u jednom kamionu.

683. Pretresno vijeće zaključuje da su zatočenici u zgradi SJB-a Prijedor, na fudbalskom stadionu u Ljubiji, u Keratermu, Omarskoj i Trnopolju držani u nehumanim uslovima bez dovoljno hrane, vode ili sanitetskih potrepština, kao i da su bili izloženi zlostavljanju, premlaćivanjima i, kad je riječ o zatočenicama, silovanjima. Te radnje su vršili milicioneri bosanski Srbi, uključujući pripadnike Interventnog voda Prijedor, zajedno s pripadnicima JNA i TO-a, i to na osnovu nacionalne pripadnosti onih koji su bili zatočeni.

684. Prelazeći na tačke 1, 9 i 10 Optužnice, Pretresno vijeće je razmotrilo iskaze svjedoka i popratne dokazne predmete o tome da je oko 20.000 žena i djece iz opštine Prijedor premješteno u Travnik i na druga mjesta van teritorije RS-a. Do avgusta 1992. godine, 33.180 stanovnika već je napustilo opštinu ili su im lokalne vlasti odobrile zahtjeve da to učine. Muslimanima, Hrvatima i drugim nesrbima nije bilo dopušteno da se vrate kućama poslije napada na njihova sela, čak i nakon što bi predali oružje. Stanovnici su prisilno protjerivani iz kuća, hvatani i prebacivani u zatočeničke logore u Trnopolju, Omarskoj i Keratermu, gdje su držani u neljudskim uslovima i bili zlostavljani, što je u nekim slučajevima dovodilo do smrti. Zatočenice su rutinski prozivane noću i silovane u tim zatočeničkim centrima. Domovi Muslimana, Hrvata i drugih nesrba su oduzimani putem obavještenja o raskidu stambenog odnosa i tako što su vlasnici bili prisiljavani da potpišu

dokumente o prenosu vlasništva kako bi im bilo dopušteno da napuste teritoriju RS-a. Neke od tih kuća su zatim dodjeljivane Srbima. Muslimane, njih 42.000, kao i 2.000 Hrvata, koji su se iselili iz Prijedora 1992. godine, zamijenilo je 14.000 Srba koji su se doselili. Na kraju, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o nacionalnom sastavu stanovništva Prijedora 1991. i 1997. godine. Na osnovu svih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da su stanovnici muslimanske i hrvatske nacionalnosti transportovani iz Prijedora od strane srpskih snaga ili su napustili Prijedor uslijed uznemiravanja, zlostavljanja, zastrašivanja, pljačkanja, zapljene kuća i uništavanja lične imovine i vjerskih objekata koje su provodile srpske snage.

4. Pravni zaključci

685. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na zaključak da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da postoji neksus između djela srpskih snaga u Prijedoru i Skender-Vakufu i tog oružanog sukoba. Pored toga, žrtve zločina, kako je dolje detaljno navedeno, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

686. Pretresno vijeće zaključuje da su djela srpskih snaga u Prijedoru bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Proizvoljna hapšenja, zatočavanje, krađa, uništavanje imovine i lišavanja života, uključujući ona na Korićanskim Stijenama, koja su izvršili pripadnici 343. brigade, koja je kasnije postala 43. motorizovana brigada, 5. kozarske brigade i milicije bosanskih Srba u Prijedoru, kao i nametanje diskriminatornih mjera, predstavljali su napad na civilno stanovništvo, koje je identifikovano kao stanovništvo opštine Prijedor pretežno muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Napad koji je izvršen bio je širokih razmjera: u Kozarcu i na okolnim područjima je ubijeno oko 800 ljudi, a na Korićanskim Stijenama oko 150–200 ljudi. Najmanje 11.000 ljudi je zatočeno u raznim zatočeničkim centrima u Prijedoru. Napadi na gradove i sela opštine Prijedor rezultirali su masovnim egzodusom Muslimana i Hrvata iz Prijedora i sa okolnih područja: oko 42.000 osobe muslimanske nacionalnosti i 2.000 osoba hrvatske nacionalnosti iselilo se iz Prijedora 1992. godine. U svjetlu ovih faktora, Pretresno vijeće zaključuje da su napadi na civilno stanovništvo bili rasprostranjeni i sistematski. Djela koja su snage bosanskih Srba počinile protiv Muslimana i Hrvata predstavljala su dio ovog napada. S obzirom na velike razmjere napada, Pretresno vijeće zaključuje da su izvršiocima znali da je napad i toku i da njihova djela predstavljaju njegov dio.

687. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

688. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su snage bosanskih Srba, postupajući združeno, lišile života oko 800 ljudi koji nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima tokom i nakon napada na Kozarac i susjedne gradove i sela u periodu od 24. do 26. maja 1992. godine. Pretresno vijeće dalje podsjeća na svoj zaključak da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni. Način na koji je vršeno ubijanje pokazuje da su srpske snage postupale s namjerom da ubiju i da su time počinile ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja. Pretresno vijeće dalje zaključuje da je lišavanje života oko 800 ljudi tokom napada na Kozarac bilo dovoljno velikih razmjera da ispunjava uslove za istrebljenje.

689. U vezi s područjem Brda, Pretresno vijeće podsjeća na svoje zaključke da su dvije žene ubijene u Hambarinama 24. maja 1992. godine; Mustafu Crljenkovića su u Miskoj Glavi ubili muškarci u uniformama JNA i rezervne milicije negdje u julu 1992. godine; osam osoba su ubili srpski vojnici u Rizvanovićima od početka jula do 21. jula 1992. godine; 68 osoba su 27. maja 1992. godine u Briševu ubili vojnici bosanski Srbi iz 5. kozarske brigade; 57 osoba su 20. jula 1992. godine u Biščanima ubili vojnici bosanski Srbi; ukupno 17 osoba i porodicu svjedoka ST248 ubili su u Čarakovu vojnici bosanski Srbi 23. jula 1992. godine, a jednu osobu 27. jula 1992. godine. Pretresno vijeće dalje podsjeća na svoj zaključak da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni. Shodno tome, Pretresno vijeće zaključuje da su izvršioc i tog ubijanja postupali s namjerom da ubiju i time počinili ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja.

690. Pretresno vijeće zaključuje da je ubistvo 68 osoba u Briševu od strane vojnika bosanskih Srba iz 5. kozarske brigade 27. maja 1992. godine bilo dovoljno velikih razmjera da ispunjava uslove za istrebljenje. Uzimajući u obzir geografsku blizinu Biščana i Čaraka, činjenicu da su lišavanja života u ta dva sela izvršena u relativno kratkom vremenskom periodu od strane vojnika bosanskih Srba, kao i način na koji su izvršena, Pretresno vijeće zaključuje da je ubijanje koje je izvršeno u ta dva sela predstavljalo dio iste tekuće operacije. Broj žrtava ubijanja na obje lokacije, koji je dosegao 74 žrtve, dovoljno je velik da ispunji uslove za istrebljenje. Pretresno vijeće dalje zaključuje da su ostala ubistva na području Brda predstavljala zasebne incidente i da ona sama po sebi ne ispunjavaju uslove za istrebljenje.

691. Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su vojnici bosanski Srbi oko 25. jula 1992. godine na fudbalskom stadionu u Ljubiji ubili najmanje 15 osoba, a u rudniku Kipe blizu stadiona još 45 osoba. Pretresno vijeće dalje podsjeća na svoj zaključak da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni. Prema tome, Pretresno vijeće zaključuje da su vojnici bosanski Srbi postupali s namjerom da ubiju najmanje 60 osoba, čime su počinili ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja.

692. Pretresno vijeće zaključuje da su ubijanje najmanje 15 osoba na fudbalskom stadionu u Ljubiji i ubijanje 45 muškaraca u rudniku Kipe izvršeni istog dana na sličan način, i da su u njima ubijeni ljudi koji su prvobitno bili zatočeni u Miskoj Glavi i svi bili prevezeni na fudbalski stadion u Ljubiji od strane istih izvršilaca. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da ta dva incidenta ubijanja predstavljaju dio iste operacije. Broj žrtava oba incidenta ubijanja, koji je dosegao najmanje 60 žrtava, dovoljno je velik da ispunjava uslove za istrebljenje.

693. Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su pripadnici vojske bosanskih Srba ubili 128 osoba u prostoriji broj 3 u logoru Keraterm približno od 24. do 26. jula 1992. godine. Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni. Prema tome, Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici vojske bosanskih Srba postupali s namjerom da ubiju tih 128 osoba, čime su počinili ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja. Pretresno vijeće dalje zaključuje da je to ubistvo u prostoriji broj 3 u Keratermu dovoljno velikih razmjera da ispunjava uslove za istrebljenje.

694. U vezi s Omarskom, Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je Asmira Crnalića ubio jedan zatvorski stražar; Rizu Hadžalića je nasmrt pretukao jedan logorski stražar, bosanski Srbin; Mehmedaliju Sarajlića su ubili logorski stražari 26. juna 1992. godine; a tri zatočenika su se ugušila tokom prevoza prilikom zatvaranja logora. Pretresno vijeće dalje podsjeća na svoj zaključak da je oko 28 istaknutih pripadnika muslimanske zajednice Prijedora koji su bili zatočeni u Omarskoj, uključujući advokate, ljekare i milicionere, na organizovan način ubijeno u periodu od 25. do 27. jula 1992. godine; da su zatvorski stražari ubili 18 osoba na osnovu spiska koji je dostavio Rade Knežević u julu 1992. godine; kao i da je ubijeno 50 osoba, kako je utvrđeno na osnovu dokaza u Bazi podataka o dokazu smrti. Pretresno vijeće podsjeća da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni. Prema tome, Pretresno vijeće zaključuje da su u pogledu svih ovih incidenata ubijanja stražari bosanski Srbi postupali s namjerom da ubiju, čime su počinili ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja.

695. Pretresno vijeće zaključuje da je ubistvo oko 27 istaknutih osoba iz Prijedora i 18 osoba na osnovu spiska koji je dostavio Rade Knežević izvršeno na sličan način i od strane istih izvršilaca. Pored toga, u logoru Omarska je ubijeno još 50 osoba. Pretresno vijeće, prema tome, zaključuje da ta ubistva predstavljaju dio iste operacije. Ukupan broj žrtava tih ubistava, koji doseže oko 95 žrtava, dovoljno je velik da ispunjava uslove za istrebljenje. Pretresno vijeće dalje zaključuje da lišavanja života Asmira Crnalića, Rize Hadžalića, Mehmedalije Sarajlića i tri zatočenika koji su se ugušili predstavljaju samostalne incidente koji nisu povezani s organizovanim ubijanjem i sami po sebi ne ispunjavaju uslove za istrebljenje.

696. Nadalje, Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su prijedorski milicioneri, uključujući pripadnike Interventnog voda Prijedor, na Korićanskim Stijenama 21. avgusta 1992. godine ubili oko 150–200 muškaraca Muslimana iz logora Trnopolje koji nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Način na koji je to ubijanje izvršeno pokazuje da su prijedorski milicioneri postupali s namjerom da pobiju zatočenike iz autobusa u koje su prethodno ponovno ukrncani. Podsjećajući na to da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici Interventnog voda Prijedor počinili ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja. Pretresno vijeće dalje zaključuje da je ubistvo oko 150–200 Muslimana na Korićanskim Stijenama od strane pripadnika Interventnog voda Prijedor dovoljno velikih razmjera da ispunjava uslove za istrebljenje.

697. Podsjećajući da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage svojim djelima počinile istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti u pogledu svakog od ovih incidenata: lišavanja života 60 muškaraca u Ljubiji, zatim približno 128 osoba u prostoriji broj 3 u Keratermu, približno 95 osoba u Omarskoj, kao i približno 150–200 osoba na Korićanskim Stijenama.

698. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće je zaključilo da su napade, uključujući silovanja, vršile snage bosanskih Srba pretežno nad muslimanskim zatočenicima, tokom hapšenja i prevoza i u zatočeničkim centrima i logorima, nanoseći im tako teške tjelesne i duševne patnje, te da su ti napadi vršeni namjerno kao oblik zastrašivanja i diskriminacije, a u nekim slučajevima sa ciljem da se pribave informacije. Pošto je zaključilo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage počinile mučenje zatočenika, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja. Pošto je zaključilo da su opšti uslovi kako iz člana 3 tako i iz člana 5 ispunjeni i da je mučenje počinjeno, Pretresno vijeće takođe zaključuje da su srpske snage nad zatočenicima počinile druga nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, i okrutno postupanje, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja. Međutim, nema dovoljno dokaza da se zaključi da su muškarci seksualno zlostavljani u zatočeništvu.

699. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće je zaključilo da je najmanje 42.000 Muslimana i 2.000 Hrvata napustilo Prijedor uslijed napada na gradove i sela, hapšenja, krađe, uništavanja imovine i proizvoljnih lišavanja života koje su u periodu od aprila 1992. godine do decembra 1992. godine vršile snage bosanskih Srba. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage uklanjale nesrbe, pretežno Muslimane, iz opštine Prijedor, gdje su oni zakonito boravili, protjerivanjem i drugim mjerama prisile i bez osnova dopuštenih u međunarodnom pravu. Muslimani i Hrvati su premješteni unutar državne granice (prisilno premještanje). To premještanje imalo je sličnu težinu

kao slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je uključivalo prisilan odlazak iz prebivališta i zajednice bez garancija u pogledu mogućnosti povratka u budućnosti, pri čemu su žrtve pretrpjele veliku duševnu bol. Pošto je zaključilo da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti, nad hrvatskim i muslimanskim stanovništvom Prijedor. Nema dovoljno dokaza da su zatočenici bili premješteni preko neke *de jure* državne granice ili *de facto* granice, tako da Pretresno vijeće ne zaključuje da su srpske snage počinile deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

700. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage hapsile Muslimane i Hrvate u Prijedoru bez legitimnih razloga i na diskriminatornoj osnovi. Muslimani i Hrvati su nezakonito držani u uslovima zatočeništva za koje je Pretresno vijeće zaključilo da su bili nehumani životni uslovi. Oduzimanje imovine Muslimanima i Hrvatima, uključujući ono koje je vršeno tokom zatočeništva, napada na sela, kao i za vrijeme uklanjanja stanovništva, predstavljalo je prisvajanje, pljačkanje i krađu imovine. Uništavanje džamija i crkava u gradovima i selima u opštini Prijedor i uništavanje kuća, škola i bolnica tokom napada na sela predstavljalo je bezobzirno razaranje. Pored toga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nametnule diskriminatorne mjere nesrpskom, pretežno Muslimanskom, stanovništvu gradova i sela Prijedora, uključujući područja Kozarca i Brda, ograničavajući njegovu slobodu kretanja, uskraćujući mu zaposlenje, uskraćujući mu sudski postupak i uskraćujući mu ravnopravan pristup javnim službama.

701. Pretresno vijeće zaključuje da su radnjama o kojima je bilo riječi gore u vezi s tačkama 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice – kao i protivpravnim zatočavanjem; stvaranjem i održavanjem nehumanih životnih uslova; pljačkanjem imovine; bezobzirnim razaranjem gradova i sela, uključujući uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama posvećenim religiji i drugim kulturnim objektima; i nametanjem i održavanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera – povrijeđena i uskraćena osnovna prava Muslimana i Hrvata predviđena u međunarodnom običajnom i ugovornom pravu. Te radnje su takođe bile činjenično diskriminatorne pošto da su selektivno i sistematski bile usmjerene protiv osoba muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Na osnovu obrasca ponašanja i izjava srpskih snaga tokom zločinačkih operacija – kao što su psovanje zatočenicima "balijske majke", nazivanje zatočenika "ustašama", prisiljavanje zatočenika da pjevaju srpske nacionalističke pjesme i zahtjevi da Muslimani nose bijele trake i istaknu bijele zastave na svojim kućama – Pretresno vijeće zaključuje da su snage bosanskih Srba izvršile te radnje u namjeri da diskriminišu Muslimane na nacionalnoj osnovi.

702. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće zaključuje da su snage bosanskih Srba počinile progon kao zločin protiv čovječnosti protiv Muslimana i Hrvata u opštini Prijedor.

703. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su, od 29. aprila 1992. ili oko tog datuma do decembra 1992. godine, srpske snage počinile krivična djela koja se stavljaju na teret po tačkama 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice u opštini Prijedor. Pretresno vijeće dalje zaključuje da su 21. avgusta 1992. godine prijedorski milicioneri počinili zločine koji se stavljaju na teret po tačkama 1, 2, 3 i 4 Optužnice u opštini Skender-Vakuf.

F. Sanski Most

1. Optužbe iz Optužnice

704. Mićo Stanišić i Stojan Župljanin se u Optužnici terete za sljedeće zločine koji su počinjeni u opštini Sanski Most u vremena i na lokacijama koji se navode dalje u tekstu.

705. Pod tačkom 1 Optužnice, optuženi se terete za progone kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) protivpravnog zatočenja u zgradi SJB-a i zatvoru u Sanskom Mostu u periodu od 26. maja do avgusta 1992. godine, u "Betonirci" u periodu od juna do jula 1992. godine, te u fiskulturnoj sali škole "Hasan Kikić" u periodu od 26. maja do jula 1992. godine; (b) mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela počinjenih nad zatočenicima u zgradi SJB-a, "Betonirci" i fiskulturnoj sali škole "Hasan Kikić"; (c) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života u zgradi SJB-a, "Betonirci" i fiskulturnoj sali škole "Hasan Kikić"; (d) prisilnog premještanja i deportacije; (e) prisvajanja ili pljačkanja imovine; (g) bezobzirnog razaranja, uključujući razaranje sljedećih vjerskih objekata u periodu od maja do decembra 1992. godine: gradske džamije u Sanskom Mostu, džamije u Pobriježju, džamije u Hrustovu-Lukavicama, džamije u Hrustovu-Keranovićima, džamije u Vrhpolju, džamije u Šehovićima, džamije u Trnovi, džamije u Starom Majdanu u Palanci, džamije u Starom Majdanu u Utriški, džamije u Dževaru, džamije u Husimovcima, džamije u Donjem Kamengradu, džamije u Skucanom Vakufu, džamije u Lukavicama, džamije u Tomini, džamije u Čaplji i gradske katoličke crkve u Sanskom Mostu; i (h) nametanja diskriminatorskih mjera poslije preuzimanja vlasti u Sanskom Mostu sredinom aprila 1992. godine. Sva djela u osnovi progona počinile su, kako se navodi, srpske snage nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima.¹⁵⁹⁵

706. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, optuženi se terete za sljedeće: mučenje i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti, koje su nad nesrpskim

stanovništvom počinile srpske snage (a) u periodu od 26. maja 1992. do avgusta 1992. godine u zgradi SJB-a i zatvoru u Sanskom Mostu, gdje su zatočenike, kako se navodi, tako surovo tukli da je to u nekim slučajevima dovelo do ozbiljnih povreda, trajnog unakaženja i smrti; (b) u periodu od maja do juna 1992. godine u "Betonirci", gdje su brojne zatočenike, kako se navodi, držali u teškim uslovima bez nužnika, tukli ih i tjerali da tuku jedni druge; i (c) u periodu od maja do jula 1992. godine u fiskulturnoj sali škole "Hasan Kikić", gdje su zatočenike, kako se navodi, redovno tukli.¹⁵⁹⁶

707. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, optuženi se terete za sljedeće: deportaciju i prisilno premještanje (druga nehumana djela), kao zločine protiv čovječnosti, koje su nad stanovnicima bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima počinile srpske snage poslije preuzimanja vlasti u Sanskom Mostu sredinom aprila 1992. godine.¹⁵⁹⁷

2. Analiza dokaza

(a) Uvod

708. Pretresno vijeće je pregledalo iskaze sljedećih svjedoka u vezi sa gornjim navodima: Enisa Šabanovića, po nacionalnosti Muslimana, koji je do aprila 1992. godine bio načelnik Odjela za internu medicinu u Domu zdravlja u Sanskom Mostu;¹⁵⁹⁸ Mirzeta Karabega, po nacionalnosti Muslimana i člana SDA, koji je do 17. aprila 1992. godine bio predsjednik Izvršnog odbora opštine;¹⁵⁹⁹ Adila Draganovića, po nacionalnosti Muslimana, koji je do maja 1992. godine bio predsjednik Opštinskog suda u Sanskom Mostu;¹⁶⁰⁰ Milenka Delića, po nacionalnosti Srbina, koji je krajem maja 1992. godine imenovan za javnog tužioca u Sanskom Mostu;¹⁶⁰¹ Dragana Majkića, po nacionalnosti Srbina, koji je bio član SDS-a i, do 30. aprila 1992. godine, načelnik SJB-a;¹⁶⁰² i Branka Basare, komandanta 6. krajiške brigade.¹⁶⁰³ Pretresno vijeće je razmotrilo i iskaze nekoliko zaštićenih svjedoka, i to svjedoka ST140, ST161, ST217, ST251 i SZ007.

¹⁵⁹⁵ Optužnica, par. 24-28, Prilozi C br. 6.1-6.3, D br. 6.1-6.3, E br. 5, F br. 5, G br. 5.

¹⁵⁹⁶ Optužnica, par. 32-36, Prilog D br. 6.1-6.3.

¹⁵⁹⁷ Optužnica, par. 37-41, Prilozi F br. 5, G br. 5.

¹⁵⁹⁸ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6460-6461; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 898-899.

¹⁵⁹⁹ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6066, 6070; Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1244.

¹⁶⁰⁰ Adil Draganović, dokazni predmet P411.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 23. april 2002. godine, T. 4843-4847.

¹⁶⁰¹ Milenko Delić, 15. oktobar 2009. godine, T. 1513-1514.

¹⁶⁰² Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3170-3171, 3185; dokazni predmet P360, Sistematizacija i pregled zaposlenosti u SJB-u Sanski Most sa stanjem na dan 13. maj 1992. godine, str. 10.

¹⁶⁰³ Adil Draganović, dokazni predmet P411.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 23. april 2002. godine, T. 4872; Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1227, 1234-1236.

709. Opština Sanski Most nalazi se u sjeverozapadnom dijelu BiH. Na sjeveru se graniči s opštinama Bosanski Novi i Prijedor, na istoku s opštinom Banja Luka, na jugu s opštinom Ključ, a na zapadu s opštinama Bosanski Petrovac i Bosanska Krupa.¹⁶⁰⁴ Prema podacima sa popisa stanovništva BiH provedenog 1991. godine, stanovništvo opštine Sanski Most činilo je 28.136 (47%) Muslimana, 25.363 (42%) Srba, 4.322 (7%) Hrvata, 1.247 Jugoslavena i 1.239 osoba koje su se izjasnile kao ostali.¹⁶⁰⁵ Poslije potpisivanja mirovnog sporazuma u Daytonu 1995. godine, opština Sanski Most podijeljena je na dva dijela, od kojih je jedan pripao Federaciji BiH, a drugi RS-u.¹⁶⁰⁶ Godine 1997., u dijelu koji je pripao Federaciji bilo je 95,4% Muslimana i 1,7% Hrvata, dok je u dijelu koji je pripao RS-u bilo 0,2% Muslimana i 2,6% Hrvata.¹⁶⁰⁷ Približno 10.300 ljudi muslimanske nacionalnosti i 2.500 ljudi hrvatske nacionalnosti čije je prebivalište 1991. godine bilo u opštini Sanski Most, 1997. godine su bili interno raseljena lica ili izbjeglice.¹⁶⁰⁸

710. Predsjednik opštine bio je Nedeljko Rašula, član SDS-a, dok je Mirzet Karabeg, po nacionalnosti Musliman i član SDA, bio predsjednik Izvršnog odbora opštine.¹⁶⁰⁹ Vlado Vrkeš je bio predsjednik SDS-a.¹⁶¹⁰ Dragan Majkić, koji je takođe bio član SDS-a, bio je načelnik SJB-a do 30. aprila 1992. godine; dana 4. maja 1992. godine na tom položaju ga je zamijenio Mirko Vručinić, koji je takođe bio srpske nacionalnosti.¹⁶¹¹ Komandir milicije bio je Enver Burnić, po nacionalnosti Musliman i član SDA, koji je uhapšen poslije preuzimanja vlasti u Sanskom Mostu krajem maja 1992. godine.¹⁶¹²

(b) Jačanje međunacionalnih tenzija i naoružavanje stanovništva

711. Adil Draganović i svjedok ST140 u svom su svjedočenju izjavili da u Sanskom Mostu prije višestranačkih izbora održanih u novembru 1990. godine nije bilo međunacionalnih tenzija i da je postojao veliki broj mješovitih brakova.¹⁶¹³ Poslije izbora, najvažnije funkcije u skupštini opštine

¹⁶⁰⁴ Dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

¹⁶⁰⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1116; dokazni predmet P364, Mapa sa nacionalnim sastavom stanovništva opštine Sanski Most 1991. godine.

¹⁶⁰⁶ Dokazni predmet P1628, Dodatak Izvještaju vještaka pod naslovom Etnički sastav, interno raseljena lica i izbjeglice iz 47 opština u Bosni i Hercegovini od 1991. do 1997.-98. godine, str. 4.

¹⁶⁰⁷ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 71, 75.

¹⁶⁰⁸ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 103, 107.

¹⁶⁰⁹ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6066, 6070; Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1244; Dragan Majkić, 13. novembar 2009. godine, T. 3066.

¹⁶¹⁰ Adil Draganović, dokazni predmet P411.05, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 13. maj 2002. godine, T. 5505.

¹⁶¹¹ Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3168-3171, 3185; Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 23. april 2002. godine, T. 4870; dokazni predmet P360, Sistematizacija i pregled zaposlenosti u SJB-u Sanski Most sa stanjem na dan 13. maj 1992. godine, str. 1, 10.

¹⁶¹² Adil Draganović, dokazni predmet P411.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 23. april 2002. godine, T. 4870; svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3771 (povjerljivo); Petko Panić, 13. novembar 2009. godine, T. 3075 (povjerljivo).

¹⁶¹³ Adil Draganović, dokazni predmet P411.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 23. april 2002. godine, T. 4857, 4868 i dokazni predmet P411.08, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. maj 2002. godine, T. 5766-5767; svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 4 (povjerljivo).

podijelile su političke stranke SDS, SDA i HDZ u skladu s rezultatima izbora.¹⁶¹⁴ Taj politički sistem je funkcionisao na takav način da, ukoliko je predsjednik ili direktor nekog političkog tijela, vojne jedinice ili jedinice milicije, škole ili fabrike bio Musliman, onda je potpredsjednik ili zamjenik direktora bio Srbin, i obrnuto.¹⁶¹⁵

712. Poslije početka rata u Hrvatskoj, potkraj 1991. godine, u Sanskom Mostu su počele da se javljaju međunacionalne tenzije. Usljed međusobne propagande, Srbi, Muslimani i Hrvati su počeli da se naoružavaju.¹⁶¹⁶

713. Jedan od prvih signala tih tenzija manifestovao se 28. februara 1992. godine.¹⁶¹⁷ Tog dana je Vrkeš, uz pomoć pripadnika Srpskih odbrambenih snaga, paravojne grupe poznate i po skraćenom nazivu "SOS", kao i srpske milicije, silom zauzeo Službu društvenog knjigovodstva, poznatu pod skraćenim nazivom "SDK", u Sanskom Mostu, tako što je iz prostorije te službe uklonio njenu direktoricu Ankicu Dobrijević, po nacionalnosti Hrvatice, i na njeno mjesto postavio jednu Srpkinju.¹⁶¹⁸ SDK je bio ključni organ koji je vršio ubiranje poreza i ta sredstva redistribuirao centralnoj vladi.¹⁶¹⁹ Poslije preuzimanja vlasti, doznake SDK-a su preusmjerene ka Banjoj Luci i Beogradu, umjesto ka vlastima BiH u Sarajevu.¹⁶²⁰

714. Postupajući shodno naređenju koje je general Momir Talić izdao 1. aprila 1992. godine, 6. krajiška brigada, na čelu sa pukovnikom Basarom, razmjestila se 3. i 4. aprila 1992. godine u Sanskom Mostu.¹⁶²¹ Talić je toj brigadi dao zadatak da, pored ostalog, spriječi međunacionalne sukobe.¹⁶²² Basara je takođe komandovao trima bataljonima vojne policije, od ukupno 13 bataljona koji su bili razmješteni u Sanskom Mostu.¹⁶²³ U to vrijeme, u sastavu 6. krajiške brigade bili su

¹⁶¹⁴ Adil Draganović, dokazni predmet P411.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 23. april 2002. godine, T. 4869-4870; Mirzet Karabeg, 5. oktobar 2009. godine, T. 874-876.

¹⁶¹⁵ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 4 (povjerljivo).

¹⁶¹⁶ Svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4294-4295 (povjerljivo).

¹⁶¹⁷ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 30. maj 2002. godine, T. 6285.

¹⁶¹⁸ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 30. maj 2002. godine, T. 6285-6286; Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4901, 4922; svjedok ST140, dokazni predmet P432.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. juni 2004. godine, T. 3711-3712 (povjerljivo); svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 23 (povjerljivo); dokazni predmet P411.31, Izvještaj o radu Interventnog voda Srpskih odbrambenih snaga u periodu 1. maj 1991. godine – 16. septembar 1992. godine, str. 4.

¹⁶¹⁹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 19 (povjerljivo).

¹⁶²⁰ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 19 (povjerljivo); Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4922.

¹⁶²¹ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6464-6465, 5. juni 1992. godine, T. 6680-6681; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 923; Adil Draganović, dokazni predmet P411.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 23. april 2002. godine, T. 4872; Adil Draganović, dokazni predmet P411.09, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. maj 2002. godine, T. 5818-5819; Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6098-6100; Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1234-1236; dokazni predmet P112, Ratni bilten 6. krajiške brigade, 15. decembar 1992. godine, str. 3; dokazni predmet P60.03, Naređenje Komande 5. korpusa, 1. april 1992. godine, str. 1-2.

¹⁶²² Branko Basara, 13. oktobar 2009. godine, T. 1303; dokazni predmet 1D18, Redovni borbeni izvještaj 5. korpusa, 2. april 1992. godine, str. 2.

¹⁶²³ Svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4358 (povjerljivo).

isključivo vojnici srpske nacionalnosti.¹⁶²⁴ Njen štab je bio smješten u Luči Palanci, koja se nalazi na oko 20 do 25 km zapadno od grada Sanskog Mosta, a njeni dijelovi su bili razmješteni na još nekoliko lokacija u opštini.¹⁶²⁵ Negdje u periodu od maja do jula 1992. godine, 6. krajiška brigada je pod svoju komandu uvrstila TO Sanskog Mosta, na čijem je čelu bio bivši oficir JNA Nedeljko Aničić, i zajedno s TO-om izvodila združene operacije.¹⁶²⁶ Štab TO-a u Sanskom Mostu nalazio se u jednoj zgradi neposredno pored zgrade stanice milicije.¹⁶²⁷ Sastav TO-a činili su Srbi iz Sanskog Mosta koji su bili mobilisani. I Basara i Aničić su kasnije postali članovi Kriznog štaba Sanskog Mosta.¹⁶²⁸

715. Prvobitno, 6. krajiška brigada je bila pod komandom 10. partizanske divizije, koja je bila u sastavu 5. krajiškog korpusa.¹⁶²⁹ Nakon što je u maju 1992. godine formiran VRS, 5. krajiški korpus je preimenovan u 1. krajiški korpus, i tada je već bio pod komandom generala Momira Talića.¹⁶³⁰ Na svečanosti povodom odlaska Basare u penziju, u decembru 1992. godine, Vlado Vrkeš je izjavio sljedeće: "Zahvaljujući komandantu Basari i 6. krajiškoj brigadi, srpski narod je spašen od genocida koji mu je pripreman u Sanskom Mostu".¹⁶³¹

716. SDS, 6. krajiška brigada i SOS su svi učestvovali u raspodjeli naoružanja srpskom stanovništvu, pri čemu je pukovnik Aničić bio jedan od arhitekata te operacije.¹⁶³² SOS je bio paravojna organizacija jačine 30 do 50 ljudi, koja je bila formirana krajem 1991. godine.¹⁶³³ Ta grupa je nosila maskirne uniforme, kombinaciju kapa i marama, a neki njeni pripadnici su nosili kokarde ili oznake sa trobojnom zvijezdom. Kako je izjavio Draganović, nosili su i civilnu odjeću.

¹⁶²⁴ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6464-6465; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 923; Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4917; Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1243; Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3125; svjedok ST140, 4. decembar 2009. godine, T. 4271 (povjerljivo).

¹⁶²⁵ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4884-4887; Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6107, 6116; Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1237, 13. oktobar 1992. godine, T. 1338; Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3128; dokazni predmet P364, Mapa sa nacionalnim sastavom stanovništva opštine Sanski Most 1991. godine.

¹⁶²⁶ Adil Draganović, dokazni predmet P411.09, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. maj 2002. godine, T. 5813-5818; Branko Basara, 13. oktobar 2009. godine, T. 1352-1353; ST161, 18. novembar 2009. godine, T. 3357, 20. novembar 2009. godine, T. 3516-3517, 3531, 3548-3549 (povjerljivo); dokazni predmet P112, Ratni bilten 6. krajiške brigade, 12. decembar 1992. godine, str. 3.

¹⁶²⁷ Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3886; dokazni predmet P379, Fotografija policijske stanice u Sanskom Mostu.

¹⁶²⁸ Adil Draganović, dokazni predmet P411.09, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. maj 2002. godine, T. 5818-5819; dokazni predmet P109, Zaključci Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, 30. maj 1992. godine, str. 1.

¹⁶²⁹ Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1227.

¹⁶³⁰ Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1228-1229.

¹⁶³¹ Dokazni predmet P112, Ratni bilten 6. krajiške brigade, 12. decembar 1992. godine, str. 4.

¹⁶³² Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 20-21 (povjerljivo); svjedok ST140, dokazni predmet P432.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. juni 2004. godine, T. 3670, dokazni predmet P432.04, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 22. juni 2004. godine, T. 4105 (povjerljivo); Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4917; Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1291; dokazni predmet P113, Ratni put 6. krajiške brigade, str. 2.

¹⁶³³ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 23, 26 (povjerljivo); Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4901; Dragan Majkić, 13. novembar 2009. godine, T. 3092; svjedok ST161, 18. novembar 2009. godine, T. 3314 (povjerljivo).

SOS je imao jedan trocijevni protivavionski top i vozio ga je po Sanskom Mostu u kamionu.¹⁶³⁴ Krizni štab je toj grupi obezbijedio kamion, a 6. krajiška brigada joj je dala taj protivavionski top.¹⁶³⁵ Vođa SOS-a bio je Dušan (ili Duško) Šaović zvani Njunja.¹⁶³⁶ U proljeće 1992. godine, ta grupa je pridodata u sastav 6. krajiške brigade kao specijalna jedinica.¹⁶³⁷ Usprkos tom prepotčinjavanju, SOS je nastavio da izvršava zadatke za SDS i zadržao je barem izvjesnu dozu samostalnosti.¹⁶³⁸

717. SDS je, i direktno i posredstvom Kriznog štaba, izdavao uputstva SOS-u i koristio ga, pri čemu je SOS imao svog predstavnika u Kriznom štabu, Vinka Nikolića.¹⁶³⁹ Podmetanjem eksplozivnih naprava, razbijanjem mitinga koje su organizovali HDZ i SDA, hapšenjem političara iz tih stranaka, te činjenjem drugih djela nasilja, SOS je pomogao SDS-u da preuzme vlast u Sanskom Mostu.¹⁶⁴⁰ Preuzimanje kontrole nad SDK-om 28. februara 1992. godine, o kojem se govori gore u tekstu, kao i prisilno uklanjanje sudije Draganovića s posla, o kojem se govori dolje u tekstu, predstavljaju primjere za prirodu odnosa između te političke stranke i pomenute paravojne grupe.

718. Oružje nije dijeljeno samo Srbima, nego i Hrvatima i Muslimanima.¹⁶⁴¹ Kako su izjavili svjedoci ST161 i SZ007, SDA je bila zadužena za raspodjelu naoružanja Muslimanima.¹⁶⁴² Hrvati i Muslimani su takođe posjedovali naoružanje koje su na privatnoj osnovi kupili od Srba, kao i

¹⁶³⁴ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 24 (povjerljivo); Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4901; svjedok ST161, 17. novembar 2009. godine, T. 3212-3213 (povjerljivo); Branko Basara, 13. oktobar 2009. godine, T. 1346-1347.

¹⁶³⁵ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.04, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 22. juni 2004. godine, T. 4102, 4120 (povjerljivo).

¹⁶³⁶ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 23 (povjerljivo); Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1277; Branko Basara, 13. oktobar 2009. godine, T. 1346-1347; Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3138; svjedok ST161, 17. novembar 2009. godine, T. 3273 (povjerljivo).

¹⁶³⁷ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4913 i dokazni predmet P411.07, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 15. maj 2002. godine, T. 5656; Branko Basara, 13. oktobar 2009. godine, T. 1347-1348; svjedok ST161, 18. novembar 2009. godine, T. 3315, 3325-3326; svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4317 (povjerljivo); dokazni predmet P411.31, Izvještaj o radu Srpskih odbrambenih snaga u periodu 1. maj 1991. godine – 16. septembar 1992. godine, str. 1.

¹⁶³⁸ Svjedok ST161, 18. novembar 2009. godine, T. 3315, 3325-3326 (povjerljivo); Branko Basara, 13. oktobar 2009. godine, T. 1347-1348; dokazni predmet P390, Dopis Mirka Vrućinića upućen CSB-u Banja Luka, 5. avgust 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P411.31, Izvještaj o radu Srpskih odbrambenih snaga u periodu 1. maj 1991. godine – 16. septembar 1992. godine, str. 5.

¹⁶³⁹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 24 (povjerljivo); svjedok ST140, dokazni predmet P432.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. juni 2004. godine, T. 3708-3709, 3713-3714 (povjerljivo); svjedok ST161, 18. novembar 2009. godine, T. 3315-3317, 20. novembar 2009. godine, T. 3555 (povjerljivo); Dragan Majkić, 17. novembar 2009. godine, T. 3214.

¹⁶⁴⁰ Adil Draganović, dokazni predmet P411.08, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. maj 2002. godine, T. 5721-5722; svjedok ST140, 4. decembar 2009. godine, T. 4266-4267 (povjerljivo); dokazni predmet P411.31, Izvještaj o radu Srpskih odbrambenih snaga u periodu 1. maj 1991. godine – 16. septembar 1992. godine, 16. septembar 1992. godine, str. 2.

¹⁶⁴¹ Svjedok ST161, 19. novembar 2009. godine, T. 3482 (povjerljivo).

¹⁶⁴² Svjedok ST161, 19. novembar 2009. godine, T. 3485-3486 (povjerljivo); svjedok SZ007, 7. decembar 2011. godine, T. 26304-26305 (povjerljivo).

bojevu municiju, naoružanje i opremu JNA koje su dobili kad su se prvobitno odazvali pozivu na mobilizaciju.¹⁶⁴³

(c) Politička zbivanja

719. Dana 25. marta 1992. godine, u jednoj odluci koju su potpisali Vlado Vrkeš, predsjednik lokalnog SDS-a, Nedeljko Rašula, predsjednik Skupštine opštine Sanski Most, i Borislav Savanović, koji je takođe bio član SDS-a, objavljeno je da se sve srpske teritorije u toj opštini proglašavaju dijelom RS-a i da će se zvati "jedinствена Srpska opština Sanski Most".¹⁶⁴⁴ Kako je izjavio Draganović, neka sela koja se navode u toj odluci kao dio novoosnovanog entiteta imala su većinsko muslimansko stanovništvo.¹⁶⁴⁵ To je, na primjer, bio slučaj sa naseljem Čaplje.¹⁶⁴⁶ Dana 3. aprila 1992. godine, poslanici srpske nacionalnosti u Skupštini opštine objavili su odluku kojom je Srpska opština Sanski Most proglašena dijelom Autonomne regije Krajina.¹⁶⁴⁷ Skupština opštine Sanski Most se u legalno izabranom sastavu posljednji put sastala 6. ili 7. aprila 1992. godine.¹⁶⁴⁸

720. Približno u to vrijeme, 6. krajiška brigada je uspostavila kontrolne punktove u gradu Sanskom Mostu i susjednim selima, a na tim punktovima dežurali su pripadnici vojne policije te brigade.¹⁶⁴⁹ Kako je izjavio Karabeg, to je bio "početak svih zala u Sanskom Mostu".¹⁶⁵⁰ Na početku, na tim kontrolnim punktovima zaustavljani su svi građani i od njih se tražilo da pokažu svoje legitimacije, ali poslije nekoliko dana, pripadnici brigade su počeli da se ponašaju razuzdano i bili su pijani na ulicama. Provjerama i pretresima počeli su da budu podvrgavani samo ljudi muslimanske i hrvatske nacionalnosti, a vojnici su zastrašivali ljude tako što su pucali u zrak i nazivali ih pogrđnim nacionalističkim nazivima, kao što su "balija" i "ustaša".¹⁶⁵¹

721. Dana 14. aprila 1992. godine, na jednom sastanku kojem su prisustvovali Majkić, članovi Izvršnog odbora SDS-a, tri pripadnika SOS-a i jedan oficir 6. krajiške brigade za obavještajne

¹⁶⁴³ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 22 (povjerljivo); svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4297-4298 (povjerljivo).

¹⁶⁴⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1118; dokazni predmet P411.49, Odluka o ulasku Sanskog Mosta u sastav Srpske Republike BiH, 25. mart 1992. godine, str. 1.

¹⁶⁴⁵ Adil Draganović, dokazni predmet P411.06, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 14. maj 2002. godine, T. 5618-5619; dokazni predmet P411.34, Mapa sa nacionalnim sastavom stanovništva Sanskog Mosta.

¹⁶⁴⁶ Dokazni predmet P411.34, Mapa sa nacionalnim sastavom stanovništva Sanskog Mosta; dokazni predmet P411.49, Odluka o ulasku Sanskog Mosta u sastav Srpske Republike BiH, 25. mart 1992. godine, str. 1.

¹⁶⁴⁷ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6102-6103; dokazni predmet P60.04, Odluka o ulasku Sanskog Mosta u sastav ARK, 3. april 1992. godine; činjenica o kojoj je presuđeno 1119.

¹⁶⁴⁸ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6098, 6102.

¹⁶⁴⁹ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4886, 4916-4917; Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6098-6100; Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6465; dokazni predmet P60.03, Naređenje Komande 5. korpusa za smjenjivanje i premještanje jedinica, izdato Komandi 10. partizanske divizije, str. 1; činjenica o kojoj je presuđeno 1128.

¹⁶⁵⁰ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6099.

¹⁶⁵¹ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27 maj 2002. godine, T. 6099-6100.

poslove, osnovan je Krizni štab Sanskog Mosta.¹⁶⁵² Rašula je postao predsjednik Kriznog štaba.¹⁶⁵³ Ostali članovi bili su pukovnik Aničić, član SDS-a Nemanja Tripković, član SDS-a Boro Savanović, Mirko Vručinić, Dragan Majkić, član SDS-a Mladen Lukić, Vlado Vrkeš i pripadnik SOS-a Zvonko (ili Vinko) Nikolić.¹⁶⁵⁴ Do 30. maja 1992. godine, Kriznom štabu su pristupila još tri člana, među kojima je bio i Milenko Stojinović, komandant Opštinskog štaba Civilne zaštite.¹⁶⁵⁵ Do tog datuma, Vlado Vrkeš je postao zamjenik predsjednika Kriznog štaba i bio je zadužen za "političke probleme i realizaciju ideja rukovodstva Srpske demokratske stranke na nivou Republike i regije kao i na nivou opštine".¹⁶⁵⁶ Krizni štab je, nakon što je osnovan, vršio vlast i donosio ključne odluke u vezi sa Sanskim Mostom, uključujući odluke koje su se odnosile na zatočavanje ljudi koji su bili uhapšeni nakon početka vojnih operacija.¹⁶⁵⁷ Dana 19. juna 1992. godine, Krizni štab je vršenje vlasti u Sanskom Mostu prenio na pododbore SDS-a.¹⁶⁵⁸

722. Poslije osnivanja Kriznog štaba, Izvršni odbor SDS-a donio je odluku da započne pregovore sa SDA i HDZ-om o mirnoj podjeli opštine, uključujući i podjelu resursa stanice milicije.¹⁶⁵⁹ Oko podneva 17. aprila 1992. godine, svi radnici milicije — Srbi, Muslimani i Hrvati — okupili su se u holu stanice milicije i zahtijevali sastanak.¹⁶⁶⁰ U 15:00 sati stigao je Nedeljko Rašula. On je rekao da je razdvajanje trebalo da bude izvršeno do 24:00 sata, da su svi oni koji su htjeli da ostanu u stanici milicije morali da potpišu svečanu izjavu o lojalnosti RS-u i srpskom narodu, te da oni koji nemaju namjeru da je potpišu moraju otići.¹⁶⁶¹ Svečanu izjavu su potpisale i u stanici milicije ostale

¹⁶⁵² Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3136-3138; dokazni predmet P60.13, Rukom pisani dnevnik Nedeljka Rašule za period od 28. decembra 1991. godine do 30. maja 1992. godine, str. 14.

¹⁶⁵³ Dokazni predmet P60.13, Rukom pisani dnevnik Nedeljka Rašule za period od 28. decembra 1991. godine do 30. maja 1992. godine, str. 14.

¹⁶⁵⁴ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. juni 2004. godine, T. 3734; svjedok ST161, 19. novembar 2009. godine, T. 3406 (povjerljivo); dokazni predmet P60.13, Rukom pisani dnevnik Nedeljka Rašule za period od 28. decembra 1991. godine do 30. maja 1992. godine, str. 14.

¹⁶⁵⁵ Dokazni predmet P109, Zaključci Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, 30. maj 1992. godine, str. 1.

¹⁶⁵⁶ Svjedok ST140, P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3792-3793 (povjerljivo); dokazni predmet P109, Zaključci Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, 30. maj 1992. godine, str. 1.

¹⁶⁵⁷ Svjedok SZ007, 7. decembar 2011. godine, T. 26329-26331 (povjerljivo); dokazni predmet P60.06, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 28. aprila 1992. godine; dokazni predmet P109, Zaključci Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, 30. maj 1992. godine, str. 1-2; dokazni predmet P371, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 12. maja 1992. godine; dokazni predmet 2D24, Naredba Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most za razoružanje paravojnih formacija, 20. maj 1992. godine; dokazni predmet P372, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 22. maja 1992. godine, str. 1-2; dokazni predmet P411.17, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 20. aprila 1992. godine, 21. april 1992. godine.

¹⁶⁵⁸ Dorothea Hanson, 11. decembar 2009. godine, T. 4670-4671; dokazni predmet P453, Odluka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, 19. juni 1992. godine.

¹⁶⁵⁹ Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3138, 3144; dokazni predmet P60.13, Rukom pisani dnevnik Nedeljka Rašule za period od 28. decembra 1991. godine do 30. maja 1992. godine, str. 13-18; Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6108-6109.

¹⁶⁶⁰ Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3145-3146, 3153; dokazni predmet P60.13, Rukom pisani dnevnik Nedeljka Rašule za period od 28. decembra 1991. godine do 30. maja 1992. godine, str. 15.

¹⁶⁶¹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. juni 2004. godine, T. 3717 (povjerljivo); Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4923-4924; Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6106-6107; Dragan Majkić, 13. novembar 2009. godine, T. 3103-3104, 3109 i 16. novembar 2009. godine, T. 3153-3154; dokazni predmet P60.13, Rukom pisani dnevnik Nedeljka Rašule za period od 28. decembra 1991. godine do 30. maja 1992. godine, str. 13, 15; činjenica o kojoj je presuđeno 1124.

samo osobe srpske nacionalnosti, kao i dvije osobe hrvatske nacionalnosti, a ostali su otišli; poslije toga, Majkić je onima koji su ostali podijelio nove beretke na kojima je bila srpska zastava, koje mu je Župljanin dao 6. aprila 1992. godine u Banjoj Luci, zajedno sa svečanim izjavama o lojalnosti.¹⁶⁶²

723. Dana 18. aprila 1992. godine oko 1:00 sat, milicioneri hrvatske i muslimanske nacionalnosti koji su napustili stanicu milicije zauzeli su zgradu opštine u Sanskom Mostu, zajedno sa članovima SDA i HDZ-a.¹⁶⁶³ Dana 19. aprila oko 22:00 sata, SOS je započeo napad na zgradu i zauzeo je. Kratko prije tog napada, ljudi koji su bili u njoj pobjegli su sa svojim naoružanjem, pri čemu su neki otišli u Šehoviće, a neki u Mahalu.¹⁶⁶⁴ Iz Šehovića, koji se nalaze na 2 do 3 km udaljenosti od Sanskog Mosta, Karabeg, koji se nalazio u Sanskom Mostu, čuo je granatiranje i eksplozije, kao i vulgarne pjesme o Bošnjacima i Hrvatima koje su dopirale iz obližnjeg sela Podlug.¹⁶⁶⁵ Poslije tog incidenta, patrole milicije u Sanskom Mostu sastojale su se isključivo od milicionera srpske nacionalnosti i od vojne policije.¹⁶⁶⁶

724. Dana 20. aprila 1992. godine, Krizni štab je održao sastanak na kojem je donio nekoliko zaključaka u vezi sa događajima koji su se tokom prethodnih dana odigrali u Sanskom Mostu.¹⁶⁶⁷ Rašuli i Aničiću je izdao uputstvo da posjete rukovodstvo ARK-a, detaljno mu objasne situaciju u Sanskom Mostu i pokušaju da od njega dobiju smjernice ili sugestije za daljnju akciju.¹⁶⁶⁸ Srpski krizni štab je takođe izjavio da Srpska opština Sanski Most ne priznaje bivšu Skupštinu opštine i da priznaje jedino legitimnost Srpske opštine Sanski Most i njenih organa, to jest srpskog TO-a, srpskog SJB-a i JNA. Pored toga, rasporedila je Vručinića u obavještajnu službu Kriznog štaba, sa zadatkom da koordinira rad srpskog SJB-a i TO-a. Konačno, sve ostale oružane snage u Sanskom Mostu smatrane su paravojnim snagama i trebalo je da budu razoružane.¹⁶⁶⁹ Dana 24. aprila 1992. godine, Krizni štab je na tetitoriji opštine Sanski Most uveo policijski čas, shodno kojem je kretanje

¹⁶⁶² Dragan Majkić, 13. novembar 2009. godine, T. 3103-3108, 16. novembar 2009. godine, T. 3155-3156.

¹⁶⁶³ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6107; Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4924; Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3157; činjenica o kojoj je presuđeno 1124.

¹⁶⁶⁴ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 30-31 (povjerljivo); Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6118, 30. maj 2002. godine, T. 6291-6292; Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4924-4926; dokazni predmet P411.07, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 15. maj 2002. godine, T. 5637-5640; Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3158-3159; svjedok ST161, 18. novembar 2009. godine, T. 3312-3313, 3317, 3322 (povjerljivo); dokazni predmet P365, Redovni operativni izvještaj Komande 5. korpusa, 20. april 1992. godine, str. 1.

¹⁶⁶⁵ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6118.

¹⁶⁶⁶ Adil Draganović, dokazni predmet P411.07, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 15. maj 2002. godine, T. 5632-5633.

¹⁶⁶⁷ Dokazni predmet P411.17, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 20. aprila 1992. godine.

¹⁶⁶⁸ Dokazni predmet P411.17, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 20. aprila 1992. godine, br. 3.

¹⁶⁶⁹ Dokazni predmet P411.17, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 20. aprila 1992. godine, br. 4.

bilo zabranjeno od 21:00 do 5:00 sati kako bi se spriječilo ometanje reda i mira.¹⁶⁷⁰ Muslimani i Hrvati su takođe u svojim selima i u dijelovima Sanskog Mosta u kojima su živjeli uspostavili oružane straže koje su noću bdjele nad njihovim domovima.¹⁶⁷¹

725. Dana 28. aprila 1992. godine, Krizni štab je objavio (putem radija) naređenje svim građanima u opštini da do 3. maja 1992. godine predaju svoje naoružanje.¹⁶⁷² Taj rok je u nekoliko navarata produžavan.¹⁶⁷³ Dana 20. maja 1992. godine, Krizni štab je naredio TO-u da pripremi operaciju u svrhu razoružavanja "paravojnih formacija" u Sanskom Mostu.¹⁶⁷⁴ Iako je Basara u svom svjedočenju izjavio da je oružje koje je bilo u bespravnom posjedu oduzimano bez obzira na nacionalnu pripadnost njegovog vlasnika, i Karabeg i svjedok ST140 su izjavili da su stvarno razoružavani samo nesrbi i da je ta činjenica bila opšte poznata.¹⁶⁷⁵ Razoružavanje su u sadejstvu vršili JNA i TO, a za tu operaciju su bili odgovorni pukovnik Basara i pukovnik Aničić.¹⁶⁷⁶

(d) Erupcija nasilja

726. Tokom aprila i maja 1992. godine, sa kulminacijom u periodu od 20. do 25. maja 1992. godine, u Sanskom Mostu je došlo do 44 eksplozije, a bilo je i pucnjave i ubijanja.¹⁶⁷⁷ Takve akcije su uglavnom bile usmjerene protiv osoba hrvatske i muslimanske nacionalnosti i njihove imovine.¹⁶⁷⁸

¹⁶⁷⁰ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4917; dokazni predmet P361, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 24. aprila 1992. godine, str. 1; činjenica o kojoj je presuđeno 1128.

¹⁶⁷¹ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6465, 5. juni 2002. godine, T. 6667, 6683-6684.

¹⁶⁷² Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6133-6134; svjedok ST140, dokazni predmet P432.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. juni 2004. godine, T. 3735-3736 (povjerljivo); dokazni predmet P60.06, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 28. aprila 1992. godine.

¹⁶⁷³ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. juni 2004. godine, T. 3735-3736 (povjerljivo).

¹⁶⁷⁴ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 32 (povjerljivo); dokazni predmet 2D24, Naredba Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, 20. maj 1992. godine, str. 2.

¹⁶⁷⁵ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 32 (povjerljivo); Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6133-6134; svjedok ST140, dokazni predmet P432.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. juni 2004. godine, T. 3736 (povjerljivo); Branko Basara, 13. oktobar 2009. godine, T. 1364; svjedok ST140, 4. decembar 2009. godine, T. 4268-4269 (povjerljivo).

¹⁶⁷⁶ Svjedok ST161, 20. novembar 2009. godine, T. 3514 (povjerljivo); dokazni predmet P372, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 22. maja 1992. godine, str. 2.

¹⁶⁷⁷ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4897-4898; Adil Draganović, dokazni predmet P411.09, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. maj 2002. godine, T. 5792; Adil Draganović, dokazni predmet P411.07, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 15. maj 2002. godine, T. 5630-5631; Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6076-6077; Milenko Delić, 15. oktobar 2009. godine, T. 1538-1539; činjenica o kojoj je presuđeno 1126.

¹⁶⁷⁸ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 27. maj 2002. godine, T. 6076-6077; Adil Draganović, dokazni predmet P411.07, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 15. maj 2002. godine, T. 5630-5631; svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3764-3765 (povjerljivo); Milenko Delić, 15. oktobar 2009. godine, T. 1538-1539.

727. Kako je izjavio svjedok ST140, čije svjedočenje s tim u vezi potkrepljuje jedan dokument koji je u septembru 1992. godine izdao komandant SOS-a, za eksplozije i druga djela nasilja do kojih je došlo u Sanskom Mostu bili su odgovorni pripadnici SOS-a.¹⁶⁷⁹ SOS je kod stanovništva izazivao strah i svake bi noći digao u zrak neki objekat čiji je vlasnik bio muslimanske nacionalnosti.¹⁶⁸⁰ Dana 5. avgusta 1992. godine, Mirko Vručinić je CSB-u Banja Luka uputio jedan dopis u kojem je naveo da se SOS "otrgao" komandi vojske i da je podmetao eksploziv, palio kuće, ubijao, pljačkao i činio druge zločine nad Muslimanima i Hrvatima, i to sve kako bi na njih izvršio pritisak da se isele. Vručinić je obavijestio CSB da su problemi u vezi sa sprečavanjem krivičnih djela i otkrivanjem počinitelja bili "više nego izraženi". On je te probleme pripisao činjenici da su 90% počinitelja bili pripadnici ili vojske ili paravojnih formacija i naveo da se, s tim u vezi, postavlja pitanje nadležnosti vojnih i civilnih organa.¹⁶⁸¹ Na kraju svog dopisa, Vručinić je predložio "da se pod hitno formiraju vojni sudovi i preuzmu posao koji im je ustavom određen".¹⁶⁸² Iako je milicija sumnjicala SOS i provodila istrage protiv te grupe, nikad nije uspjela da dokaže da je ta grupa bila umiješana u činjenje zločina.¹⁶⁸³

728. I JNA je bila svjesna talasa nasilja koji je zapljusnuo Sanski Most u aprilu i maju 1992. godine. Dana 1. juna 1992. godine, pukovnik Basara je izdao jedno naređenje koje je pročitano njegovim vojnicima, a u kojem je stajalo da vojnike "sklone genocidu" nad ljudima "nesposobnim za vođenje oružane borbe" i vojnike sklone paljenju i rušenju objekata koje neprijateljska strana ne koristi u vojne svrhe, treba hitno odstraniti iz jedinice.¹⁶⁸⁴ Kako je izjavio Basara, to naređenje je pomoglo da se poboljša disciplina u brigadi.¹⁶⁸⁵

(e) Otpuštanje s posla

729. Sredinom aprila 1992. godine, SDS i Krizni štab su počeli da izdaju naređenja za otpuštanje Muslimana i Hrvata sa važnih funkcija u opštini.¹⁶⁸⁶ Dana 20. aprila 1992. godine, Krizni štab je preporučio svim građanima Sanskog Mosta koji su se iskazali kao "ekstremni u radu protiv srpskog

¹⁶⁷⁹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3765 (povjerljivo); dokazni predmet P411.31, Izvještaj o radu Srpskih odbrambenih snaga u periodu 1. maj 1991. godine – 16. septembar 1992. godine, str. 2.

¹⁶⁸⁰ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4901-4903, 4915-4916; Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1278 i 13. oktobar 2009. godine, T. 1347.

¹⁶⁸¹ Dokazni predmet P390, Dopis Mirka Vručinića upućen CSB-u Banja Luka, 5. avgust 1992. godine, str. 1.

¹⁶⁸² Dokazni predmet P390, Dopis Mirka Vručinića upućen CSB-u Banja Luka, 5. avgust 1992. godine, str. 2.

¹⁶⁸³ Adil Draganović, dokazni predmet P411.09, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. maj 2002. godine, T. 5791-5792; Dragan Majkić, 13. novembar 2009. godine, T. 3093-3094.

¹⁶⁸⁴ Dokazni predmet 2D16, Naređenje 6. krajiške brigade u vezi s disciplinom tokom izvođenja borbenih dejstava, 1. juni 1992. godine, str. 1.

¹⁶⁸⁵ Branko Basara, 13. oktobar 2009. godine, T. 1362-1363.

¹⁶⁸⁶ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 31-32 (povjerljivo); Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4914; Adil Draganović, 25. novembar 2009. godine, T. 3850-3851.

naroda da u smislu lične bezbjednosti narednih dana ne dolaze na posao".¹⁶⁸⁷ Kako je izjavio svjedok ST161, ta preporuka se odnosila na Muslimane i Hrvate koji su se "posebno eksponirali prema Srbima odnosno Srbima i vlasti".¹⁶⁸⁸ Dana 29. aprila 1992. godine, Krizni štab je donio daljnju odluku kojom su sa ključnih funkcija smijenjeni dužnosnici nesrpske nacionalnosti, a na njihova mjesta postavljeni dužnosnici srpske nacionalnosti.¹⁶⁸⁹ Muslimani i Hrvati su smjenjivani sa položaja direktora radio-stanica, banaka, škola, preduzeća i drugih važnih položaja. Kako je izjavio Draganović, do 20. ili 25. maja 1992. godine, svi Muslimani su bili otpušteni.¹⁶⁹⁰

730. U vezi s tim otpuštanjima, Pretresno vijeće je pregledalo iskaze nekih od ljudi koji su otpušteni u tom periodu i te će iskaze analizirati dolje u tekstu.

731. Enis Šabanović, po nacionalnosti Musliman, u aprilu 1992. godine bio je načelnik Odjeljenja za internu medicinu u Domu zdravlja u Sanskom Mostu.¹⁶⁹¹ Dana 27. aprila 1992. godine, Mladen Lukić, zajedno s drugim članovima SDS-a, obavijestio ga je da je, na osnovu odluke Kriznog štaba, otpušten s posla.¹⁶⁹² Šabanović je na svom radnom mjestu ostao još nekoliko dana, a poslije toga mu više nije bilo dopušteno da dolazi na posao.¹⁶⁹³

732. Adil Draganović, koji je u aprilu 1992. godine bio predsjednik Opštinskog suda u Sanskom Mostu, uplašio se kada je 11. aprila 1992. godine primio jedno pismo koje su potpisali "Beli orlovi". U tom pismu su ga nazvali ustašom, optužili ga da je protiv srpskog naroda i dali mu rok do 15. maja 1992. godine da napusti opštinu.¹⁶⁹⁴ Dana 11. aprila 1992. godine, njegova kćerka mu je rekla da ih je neko nazvao na kućni telefon i da im je muški glas rekao da im je kuća minirana i da treba da bježe odatle.¹⁶⁹⁵ Draganović je sljedećeg dana poslao svoju porodicu u Njemačku.¹⁶⁹⁶

¹⁶⁸⁷ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. juni 2004. godine, T. 3723 (povjerljivo); dokazni predmet P411.17, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 20. aprila 1992. godine, br. 9.

¹⁶⁸⁸ Svjedok ST161, 18. novembar 2009. godine, T. 3324 (povjerljivo).

¹⁶⁸⁹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. juni 2004. godine, T. 3737-3738 (povjerljivo); Adil Draganović, dokazni predmet P411.07, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 15. maj 2002. godine, T. 5650-5651; svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 31-32 (povjerljivo); dokazni predmet P358, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 29. aprila 1992. godine.

¹⁶⁹⁰ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4914, 4919, 4922, 4946; Adil Draganović, dokazni predmet P411.11, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 23. maj 2002. godine, T. 5961; svjedok ST140, dokazni predmet P432.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. juni 2004. godine, T. 3726-3727 (povjerljivo).

¹⁶⁹¹ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6460, 6461; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 898-899.

¹⁶⁹² Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6465-6468; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 902-903; dokazni predmet 1D11, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Sanskog Mosta, 24. april 1992. godine, str. 1.

¹⁶⁹³ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6468.

¹⁶⁹⁴ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4927; činjenica o kojoj je presuđeno 1122.

¹⁶⁹⁵ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4928.

¹⁶⁹⁶ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4927-4928.

Negdje u maju, u Sudu je održan jedan sastanak kojem su prisustvovala sve sudije i tužioci. Vlado Vrkeš je bio na tom sastanku zajedno sa trojicom ljudi u maskirnim uniformama koji su bili naoružani do zuba i koji u se dovezli u jednom borbenom vozilu sa trocijevnim topom.¹⁶⁹⁷ S obzirom na dolazak baš takve vrste vozila, zatim na činjenicu da je u februaru 1992. godine SOS pomogao Vrkešu prilikom zauzimanja SDK-a, kao i na odnos između SOS-a i SDS-a koji je ispitan gore u tekstu, jedini razuman zaključak je taj da su ta trojica naoružanih ljudi bili pripadnici SOS-a. Vrkeš je izjavio da Muslimani i Hrvati moraju na prinudni godišnji odmor. Potom je pročitao imena koja su navedena u naređenju Kriznog štaba, među kojima su bili Draganović, tužilac Suad Šabić i zamjenik tužioca Slobodan Milašinović, koji su svi bili Muslimani; poslije toga je objavio da je za predsjednika Suda imenovan Radovan Stanić, za javnog tužioca Milenko Delić, a za njegovog zamjenika Rajko Indić, koji su svi bili Srbi.¹⁶⁹⁸ Kako je izjavio Delić, Vrkeš je jednostavno rekao da ljudi muslimanske i hrvatske nacionalnosti više ne mogu raditi na Sudu.¹⁶⁹⁹ Poslije nekoliko dana, Delić je primio dopis kojim ga je Radovan Karadžić zvanično imenovao za osnovnog tužioca u Sanskom Mostu.¹⁷⁰⁰

(f) Prisustvo organizovanih muslimanskih oružanih formacija

733. Pretresnom vijeću su predočeni i dokazi o broju organizovanih muslimanskih snaga u Sanskom Mostu i lokacijama na kojima su se one nalazile. Kako se navodi u dnevniku Nedeljka Rašule, dana 6. maja 1992. godine, muslimanske snage su se nalazile u nekoliko sela u opštini Sanski Most, uključujući sela Hrustovo i Lukavice, a brojale su ukupno 1.860 ljudi.¹⁷⁰¹ U jednom drugom izvještaju se iznosi procjena da u opštini ima oko 3.000 naoružanih Muslimana, ali, kako je ustvrdio svjedok ST140, to je bila "proizvoljna" procjena.¹⁷⁰² Pukovnik Aničić je u jednom izvještaju naznačio da su Hrvatske odbrambene snage i Zelene beretke, zajedno s lokalnim Muslimanima i Hrvatima, formirale osam odreda, 5 samostalnih četa i više samostalnih vodova u Mahali, Kamengradskoj dolini, Hrustovu, Vrhpolju, Trnovi (ili Trnovoj), Šehovcima, Sasini i Poljaku. Premda na tom izvještaju nema datuma, Pretresno vijeće je zaključilo da je on napisan kratko prije 26. maja 1992. godine zbog toga što sadrži detaljan plan za napad na Sanski Most, koji je izveden tog datuma.¹⁷⁰³ Međutim, Karabeg i svjedok ST140 su svom svjedočenju izjavili da su

¹⁶⁹⁷ Milenko Delić, 15. oktobar 2009. godine, T. 1528.

¹⁶⁹⁸ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4948; Adil Draganović, dokazni predmet P411.09, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. maj 2002. godine, T. 5824-5825; Milenko Delić, 15. oktobar 2009. godine, T. 1528, 1529.

¹⁶⁹⁹ Milenko Delić, 15. oktobar 2009. godine, T. 1528.

¹⁷⁰⁰ Milenko Delić, 15. oktobar 2009. godine, T. 1530.

¹⁷⁰¹ Mirzet Karabeg, 6. oktobar 2009. godine, T. 886-887; dokazni predmet P60.13, Rukom pisani dnevnik Nedeljka Rašule za period od 28. decembra 1991. godine do 30. maja 1992. godine, str. 24-25.

¹⁷⁰² Svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4349-4351 (povjerljivo); dokazni predmet 2D21, Izvještaj grupe "Miloš" o naoružavanju i huškanju građana muslimanske nacionalnosti, 7. mart 1992. godine.

¹⁷⁰³ Dokazni predmet P60.07, Zapovijest br. 1/92, s potpisom Nedeljka Aničića, str. 1.

se organizovane muslimanske oružane formacije nalazile samo u Hrustovu i Vrhpolju.¹⁷⁰⁴ Kako su izjavili svjedok ST161 i Basara, muslimanske snage na području tih dvaju sela brojale su 400 naoružanih ljudi. Kako je izjavio svjedok ST140, muslimanske snage su brojale 180 ljudi, koji su bili dobro obučeni, a komandovao im je oficir JNA koji se zvao Amir Abdić.¹⁷⁰⁵

734. Pretresno vijeće je pregledalo još dokaza koji su relevantni za pitanje prisustva organizovanih muslimanskih snaga u opštini Sanski Most. U Ratnom biltenu 6. krajiške brigade, gdje se nabrajaju aktivnosti koje je ta jedinica izvela nakon što je 3. aprila 1992. godine razmještena u Sanski Most, navodi se da je "vojnički porazila muslimanske ekstremiste u Vrhpolju i Hrustovu". U tom dokumentu se pominje i određeni broj drugih aktivnosti koje je izvela ta brigada, ali se ne pominju konkretno borbena dejstva u drugim selima u opštini Sanski Most, osim kad su u pitanju operacije čišćenja terena.¹⁷⁰⁶ U jednom izvještaju koji je SJB Sanski Most 15. juna 1992. godine poslao CSB-u Banja Luka, Vručinić je izvijestio da su muslimanske snage jačine 800 ljudi vojno poražene u sinhronizovanoj operaciji koje je izvedena protiv sela Hrustovo i Vrhpolje.¹⁷⁰⁷ Svjedoci su potvrdili da su u selima Vrhpolje i Hrustovo vođene borbe, a Draganović je u svom svjedočenju izjavio da su u opštini Sanski Most to bila jedina mjesta koja su pružila otpor.¹⁷⁰⁸

(g) Vojna dejstva protiv muslimanskih dijelova grada Sanskog Mosta

735. Srpske snage su vojna dejstva u Sanskom Mostu započele 26. maja 1992. godine. Tog dana oko 6:00 sati, srpske snage su granatirale selo Trnova, koje se nalazi približno 2 do 3 km sjeverno od grada Sanskog Mosta.¹⁷⁰⁹ Svjedok ST140 je u svom svjedočenju izjavio da tog dana na području opštine Sanski Most "za pripadnike nesrpske nacionalnosti [...] počeo [...] pakao".¹⁷¹⁰

736. Dana 26. maja 1992. godine oko 21:00 sat, 6. krajiška brigada je započela artiljerijski i pješadijski napad na Mahalu, muslimanski dio grada Sanskog Mosta.¹⁷¹¹ U tom napadu je

¹⁷⁰⁴ Mirzet Karabeg, 6. oktobar 2009. godine, T. 886-887; svjedok ST140, 4. decembar 2009. godine, T. 4279, 4280 (povjerljivo).

¹⁷⁰⁵ Svjedok ST140, 4. decembar 2009. godine, T. 4279 (povjerljivo); svjedok ST161, 19. novembar 2009. godine, T. 3485 (povjerljivo); Branko Basara, 13. oktobar 2009. godine, T. 1376.

¹⁷⁰⁶ Dokazni predmet P112, Ratni bilten 6. krajiške brigade, 12. decembar 1992. godine, str. 3

¹⁷⁰⁷ Dokazni predmet P411.20, Informacija SJB-a Sanski Most upućena CSB-u Banja Luka o razoružavanju paravojnih formacija, 15. juni 1992. godine, str. 1.

¹⁷⁰⁸ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 29. maj 2002. godine, T. 6251; Adil Draganović, dokazni predmet P411.07, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 15. maj 2002. godine, T. 5690-5691. Draganović je pomenuo samo Vrhpolje. Međutim, Vrhpolje i Hrustovo su dva susjedna sela koja su jedno od drugog udaljena manje od 1 km. Na osnovu te okolnosti, Pretresno vijeće se uvjerilo da se Draganovićev iskaz odnosi i na Hrustovo.

¹⁷⁰⁹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3765-3766 (povjerljivo); dokazni predmet P364, Mapa sa nacionalnim sastavom stanovništva opštine Sanski Most 1991. godine.

¹⁷¹⁰ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3766 (povjerljivo).

¹⁷¹¹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 34 (povjerljivo); Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4986-4987; Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6145, 6149 i 30. maj 2002. godine, T. 6318; Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1270, 1272 i 13. oktobar 2009. godine, T. 1365; svjedok ST161, 18. novembar

učestvovao i SOS.¹⁷¹² Kako je izjavio svjedok ST140, propaganda je bila efikasna u stvaranju lažnog utiska da se u Mahali nalaze hiljade boraca.¹⁷¹³ Pomenuta brigada i SOS nisu naišli na otpor, a izazvali su žrtve i materijalnu štetu; srpske snage koje su izvele taj napad pretrpjele su samo dvije žrtve, a i one su bile posljedica sopstvene vatre.¹⁷¹⁴ Draganović je izbrojao približno 400 granata, ali ispaljeno ih je više.¹⁷¹⁵ Kako su izjavili Basara i svjedok ST161, minobacački napad je izveden u svrhu podrške jedinicama koje su napredovale ka centru Mahale kako bi razoružale ljude koji su nelegalno posjedovali oružje.¹⁷¹⁶ Prije početka napada, Basara je onima koji nisu željeli da se bore dao tri sata da napuste Mahalu.¹⁷¹⁷ Veliki broj ljudi je otišao s tog područja, a brigada ih je pod pratnjom odvela u druge dijelove Sanskog Mosta. One koji nisu otišli Basara je smatrao pripadnicima neprijateljskih snaga.¹⁷¹⁸ Te večeri je spaljen određeni broj kuća, ali je Basara u svom svjedočenju izjavio da se to desilo nakon što se njegova brigada povukla s tog područja.¹⁷¹⁹

737. Dana 26. maja 1992. godine, 6. krajiška brigada napala je muslimanska naselja Muhići i Otoka, koja se nalaze pored Mahale, na lijevoj obali rijeke Sane.¹⁷²⁰ Nakon što su uklonili stanovništvo iz tih naselja, vojnici su pljačkali i palili kuće, uključujući i kuće istaknutih čelnika SDA. Spriječili su vatrogasce da gase zapaljene kuće.¹⁷²¹

738. Dana 30. maja 1992. godine, Krizni štab je donio odluku da je potrebno pronaći trajno rješenje u vezi s izbjeglicama sa područja Mahale, kao i sa Muslimanima i Hrvatima koji "nisu lojalni Ustavu i zakonima Srpske Republike BiH". Shodno toj odluci, svima onima koji se nisu latili oružja, a htjeli su da napuste tu opštinu, bilo je dozvoljeno da se isele. Krizni štab je zaključio da bi se trebala uspostaviti veza sa rukovodstvom ARK-a kako bi se raygovaralo "o realizaciji ideje o preseljenju stanovništva".¹⁷²² Krizni štab je jednog svog člana, Nemanju Tripkovića, zadužio da sastavi spisak vojno sposobnih izbjeglica iz Mahale koje su bile zatočene u sportskoj dvorani.¹⁷²³

2009. godine, T. 3361, 3364-3365 (povjerljivo); svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4320 (povjerljivo); dokazni predmet P60.07, Zapovijest br. 1/92, s potpisom Nedeljka Aničića, str. 2; činjenica o kojoj je presuđeno 931.

¹⁷¹² Svjedok ST140, 4. decembar 2009. godine, T. 4282 (povjerljivo).

¹⁷¹³ Svjedok ST140, 4. decembar 2009. godine, T. 4281-4282 (povjerljivo).

¹⁷¹⁴ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 5. juni 2002. godine, T. 6693-6694; Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1272-1273; svjedok ST161, 18. novembar 2009. godine, T. 3361, 3364-3365 (povjerljivo); svjedok ST140, 4. decembar 2009. godine, T. 4281-4282 (povjerljivo).

¹⁷¹⁵ Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4986-4987.

¹⁷¹⁶ Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1272, 13. oktobar 2009. godine, T. 1354, 1365; svjedok ST161, 18. novembar 2009. godine, T. 3363 (povjerljivo).

¹⁷¹⁷ Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1272-1273 i 13. oktobar 2009. godine, T. 1354-1355.

¹⁷¹⁸ Branko Basara, 13. oktobar 2009. godine, T. 1354-1355.

¹⁷¹⁹ Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1273.

¹⁷²⁰ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 34; svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3775-3776 (povjerljivo); dokazni predmet P411.37, Plan grada Sanskog Mosta sa slikama; dokazni predmet P411.38, Plan grada Sanskog Mosta.

¹⁷²¹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3775-3776 (povjerljivo).

¹⁷²² Dokazni predmet P109, Zaključci Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, 30. maj 1992. godine, str. 1.

¹⁷²³ Dokazni predmet P109, Zaključci Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, 30. maj 1992. godine, str. 2.

Dana 15. juna 1992. godine, Vrućinić je izvijestio da je u Mahali zarobljeno 2.000 civila, ali da nije pronađena nikakva značajnija količina naoružanja.¹⁷²⁴

(h) Napadi na druga sela u opštini Sanski Most

739. Svjedok ST140, srpski vojnik koji je učestvovao u borbenim dejstvima u Sanskom Mostu, u svom je svjedočenju izjavio da je, kada je 26. maja 1992. godine izbio sukob u muslimanskom selu Pobriježje, ispred svake kuće bio izvješten bijeli čaršaf u znak predaje, te da je situacija bila ista i u svim drugim selima koja su se nalazila oko srpskog sela Podlug.¹⁷²⁵

740. Dana 27. maja 1992. godine, pripadnici 6. krajiške brigade, pod komandom kapetana Ranka Brajića, i pripadnici jedne paravojne jedinice, pod komadnom Miće Praštala, granatirali su Kljevce, selo sa mješovitim stanovništvom u smislu nacionalne pripadnosti.¹⁷²⁶ Srpske snage su napale muslimanska sela Lukavice i Hrustovo.¹⁷²⁷ Dana 30. maja 1992. godine, Muslimani iz Hrustova su odlučili da predaju oružje, ali je granatiranje nastavljeno.¹⁷²⁸ Poslije vojnih operacija izvedenih 30. i 31. maja 1992. godine, usmjerenih protiv Hrustova i Vrhpolja, ljudi su napustili to područje, a ta sela su poharana i opljačkana.¹⁷²⁹ Dana 27. juna 1992. godine, svjedok ST251 je prošao kroz Hrustovo i u njemu više nije bilo stanovnika.¹⁷³⁰

741. Srpske snage su krajem maja granatirale selo Begići, čiji su stanovnici većinom bili Muslimani.¹⁷³¹ Dana 31. maja 1992. godine, vojnici su u tom selu oduzimali imovinu i popalili kuće i štale.¹⁷³²

742. Dana 31. maja 1992. godine, dok su ljude iz 21 domaćinstva tjeroali da napuste Jelečeviče, jedan muslimanski zaselak na području Hrustova, približno 30 žena i djece i jedan muškarac sklonili su se u jednu garažu. Osam do deset srpskih vojnika u maskirnim uniformama došli su pred tu garažu i naredili Muslimanima da izađu. Jedan čovjek koji je pokušao da posreduje je ustrijeljen, a vojnici su pobili 16 žena i djece koji su pokušali da pobjegnu.¹⁷³³ Nekih 50 do 100 srpskih vojnika odvelo je preživjele, zajedno sa još oko 200 stanovnika susjednih sela, pod pratnjom u zaselak

¹⁷²⁴ Dokazni predmet P411.20, Informacija SJB-a Sanski Most upućena CSB-u Banja Luka, 15. juni 1992. godine, str. 1.

¹⁷²⁵ Svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4329 (povjerljivo); svjedok ST140, 4. decembar 2009. godine, T. 4281 (povjerljivo).

¹⁷²⁶ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 34 (povjerljivo); Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4882-4883.

¹⁷²⁷ Činjenice o kojima je presuđeno 1132, 1134.

¹⁷²⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1134.

¹⁷²⁹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 35 (povjerljivo); Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3201-3202.

¹⁷³⁰ Svjedok ST251, 8. oktobar 2010. godine, T. 15677-15678.

¹⁷³¹ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 30. maj 2002. godine, T. 6331-6332; činjenica o kojoj je presuđeno 932.

¹⁷³² Činjenica o kojoj je presuđeno 932.

Kljevcu, gdje su im oduzeli dragocjenosti. Srpski vojnici su seljane zatočili na raznim lokacijama, a zatim su ih autobusima i vozom prevezli u Doboju, gdje im je naređeno da se sami zapute na teritoriju pod kontrolom Muslimana.¹⁷³⁴

743. Dana 27. juna 1992. godine ili oko tog datuma, lokalni srpski rezervisti u sivomaslinastim uniformama došli su u muslimanski zaselak Kenjari. U jednoj obližnjoj kući zarobili su i saslušavali 20 muškaraca, Muslimana, i doveli ih pred Vladu Vrkeša, koji ih je uvjeravao da se nemaju čega plašiti. Srpski vojnici su ih odveli u jednu kuću u zaseoku Blaževići. Vojnici su zatim u tu kuću bacili eksploziv, a onda otvorili vatru na ljude koji su pokušali pobjeći iz te kuće. Leševe ubijenih su odnijeli nazad u kuću, a potom su tu kuću zapalili.¹⁷³⁵

744. U noći sa 27. na 28. juli 1992. godine, Srbi, članovi SDS-a iz sela Podlug, izvršili su prepad na susjedno selo Pobrjeđe, u kojem su većinom živjeli Muslimani.¹⁷³⁶ Pucali su po selu, a zatim otimali imovinu i vratili se u Podlug da podijele plijen.¹⁷³⁷ Kako je izjavio svjedok ST140, milicija je došla tek nakon što je sve bilo završeno, usprkos tome što se stanica milicije nalazila na samo nekih 1,5 km udaljenosti. Milicioneri su sačinili izvještaj i rekli stanovnicima muslimanske nacionalnosti da ih ne mogu zaštititi. Sljedećeg dana, Vlado Vrkeš je ponovio da Muslimane u Pobrjeđu ne mogu zaštititi i da bi im najbolje bilo da odu odatle.¹⁷³⁸

745. Dana 1. avgusta 1992. godine, jedna grupa vojnika u sivomaslinastim uniformama i crvenim trakama zakačenim za epolette došla je u Lukavice i provalila u nekoliko kuća. Odveli su 14 civila, muškaraca starih od 22 do 60 godina. Sljedećeg dana, seljani su pronašli leševe 13 tih muškaraca na kojima su bile rupe od metaka i druge teške rane. Preživio je samo jedan od tih muškaraca.¹⁷³⁹

746. Dana 27. jula 1992. godine, Mirko Vručinić je izvijestio da i vojnici i civili često pljačkaju muslimanska sela. Noću su u zrak dizane kuće i poslovni prostori i Vručinić je izjavio da je neophodno otkriti ko je odgovoran za to.¹⁷⁴⁰ I svjedok ST140 je u svom svjedočenju izjavio da su u pljačkanju učestvovali i civili. U nekim slučajevima su pojedinci, ili čak cijela srpska zajednica iz

¹⁷³³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1134.

¹⁷³⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1135.

¹⁷³⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1138.

¹⁷³⁶ Adil Draganović, dokazni predmet P411.08, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. maj 2002. godine, T. 5725-5726; svjedok ST140, P432.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. juni 2004. godine, T. 4019-4020 (povjerljivo).

¹⁷³⁷ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. juni 2004. godine, T. 4019-4020 (povjerljivo).

¹⁷³⁸ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. juni 2004. godine, T. 4020 (povjerljivo).

¹⁷³⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1133.

¹⁷⁴⁰ Dokazni predmet P387, Zapisnik sa 9. sjednice Izvršnog odbora Skupštine opštine Sanski Most, 27. juli 1992. godine, str. 3.

nekeg konkretnog sela, opljačkali muslimanska sela iz kojih je stanovništvo bilo otišlo, kao što je Trnovo.¹⁷⁴¹

747. Kao što se vidi iz izvještaja koje su sačinili i vojni i civilni organi, činjenje djela nasilja nad Muslimanima i njihovom imovinom nastavljeno je i krajem 1992. godine. Dana 10. novembra 1992. godine, Mirko Vručinić je izvijestio CSB Banja Luka, i to konkretno Župljanina, da je došlo do eskalacije nasilja nad Muslimanima i Hrvatima u Sanskom Mostu.¹⁷⁴² Vručinić je u svom izvještaju prijavio sljedeće: da je dana 23. oktobra 1992. godine muslimansko selo Trnova napadnuto artiljerijskim i pješadijskim naoružanjem, da je spaljeno 50 kuća i jedno poljoprivredno imanje, da je ubijena jedna žena, te da je stanovništvo pobjeglo u muslimansko selo Šehovci;¹⁷⁴³ da je 1. novembra 1992. godine napadnuto selo Šehovci, u kojem je džamija već ranije bila uništena.¹⁷⁴⁴ Draganović je u svom svjedočenju izjavio da su napad na Trnovu i Šehovce izveli pripadnici 6. krajiške brigade i pripadnici milicije.¹⁷⁴⁵ Dana 1. novembra 1992. godine, ubijeno je devet, a teško ranjen jedan Hrvat iz sela Škrlevo, pri čemu niko od njih nije imao oružje niti je bio pripadnik bilo kakve "neprijateljske formacije"; dana 6. novembra 1992. godine, dvije Muslimanke su ubijene vatrom iz automatskog oružja u selu Nijevo; a dana 8. novembra 1992. godine, dva Muslimana su ubijena u selu Stari Majdan. Vručinić je izvijestio i o mnogim incidentima u kojima su bombe i eksplozivne naprave bacane na kuće Muslimana ili Hrvata, izazvavši ranjavanje ljudi i materijalnu štetu, kao i o tome da su počinioci tih incidenata uglavnom bili pripadnici vojske i paravojnih formacija.¹⁷⁴⁶ Dana 6. decembra 1992. godine, pukovnik Basara je svoje pretpostavljene izvijestio da grupe naoružanih Srba terorišu Muslimane i Hrvate, pljačkaju i ubijaju, te da su u vezi s potonjim zločinima neke osobe uhapšene. Takođe je izvijestio da pripadnici srpskih vojnih jedinica po povratku kući sa fronta često nasumično otvaraju vatru.¹⁷⁴⁷ Basara je u svom svjedočenju izjavio da je činio što je bilo u njegovoj moći da bi zaustavio takva dešavanja, ali da je u tome samo djelimično uspio.¹⁷⁴⁸

(i) Uništavanje vjerskih objekata

748. Dokazi pokazuju da je u Sanskom Mostu 1992. godine uništeno više vjerskih objekata. Kako je izjavio Draganović, dana 27. maja 1992. godine, 6. krajiška brigada je podmetnula

¹⁷⁴¹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.04, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 22. juni 2004. godine, T. 4106.

¹⁷⁴² Dokazni predmet P123, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen CSB-u Banja Luka, 10. novembar 1992. godine, str. 1.

¹⁷⁴³ Zabilježeno je da se taj incident desio "23.20.1992.". Pretresno vijeće smatra da se radilo o štamparskoj grešci, a na osnovu ostatka tog dokumenta jasno je da je datum, zapravo, bio "23.10.1992.".

¹⁷⁴⁴ Dokazni predmet P123, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen CSB-u Banja Luka, 10. novembar 1992. godine, str. 1.

¹⁷⁴⁵ Adil Draganović, dokazni predmet P411.08, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. maj 2002. godine, T. 5730.

¹⁷⁴⁶ Dokazni predmet P123, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen CSB-u Banja Luka, 10. novembar 1992. godine, str. 1.

¹⁷⁴⁷ Dokazni predmet P111, Referat o stanju u 6. krajiškoj brigadi, 6. decembar 1992. godine, str. 2.

¹⁷⁴⁸ Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1284-1285; dokazni predmet P111, Referat o stanju u 6. krajiškoj brigadi, 6. decembar 1992. godine, str. 2.

eksploziv u džamiju u Mahali, koja je na kraju potpuno uništena.¹⁷⁴⁹ Basara je sumnjao da je tu džamiju uništio njegov načelnik štaba, Veljko Brajić, ali nije proveo istragu u vezi s tim jer mu je nedostajalo ljudstva.¹⁷⁵⁰ Basara je u svom svjedočenju izjavio da su vjerske objekte noću uništavali maskirani ljudi; on, međutim, nije odbacio mogućnost da su to bili pripadnici njegove brigade.¹⁷⁵¹

749. Džamija u Starom Majdanu, naselju sa većinskim muslimanskim stanovništvom, uništena je 17. septembra 1992. godine.¹⁷⁵² Džamija u muslimanskom naselju Šehovci granatirana je iz srpskog naselja Podlug i u nju su eksploziv podmetnuli pripadnici inženjerije koji su se dovezli u vojnom vozilu.¹⁷⁵³ Na osnovu istraga koje je proveo, Draganović je u svom svjedočenju izjavio da su napad na Šehovce izvele 6. krajiška brigada i milicija.¹⁷⁵⁴ Katolička crkva u gradu Sanskom Mostu je uništena, ali milicija u vezi s tim incidentom nije podnijela prijavu javnom tužilaštvu.¹⁷⁵⁵ Kako se navodi u Riedlmayerovoj bazi podataka, ta crkva je vandalizovana i oštećena vatrom iz mitraljeza u julu 1992. godine, a uništena je 1995. godine.¹⁷⁵⁶

750. Srpske snage su tokom 1992. godine uništile džamije u selima Čapalj, Hrustovo, Lukavice, Kamengrad i Tomina.¹⁷⁵⁷ Prema informacijama kojima je raspolagao svjedok ST140, SDS je naredio da se uništi džamija u Kamengradu, a tu operaciju je izveo Dragan Majkić po naređenju pukovnika Aničića iz TO-a.¹⁷⁵⁸ U to vrijeme, TO je bio pod kontrolom Kriznog štaba.¹⁷⁵⁹ Majkić je svjedoku ST140 rekao da je lično uništio 14 džamija u Sanskom Mostu i da mu je naređeno da to učini.¹⁷⁶⁰ Svjedok ST140 je u svom svjedočenju izjavio da je to bio dio srpskog plana da se izbrišu svi tragovi muslimanskog uticaja na tom području i da se preostali Muslimani zastraše tako da odluče da se isele.¹⁷⁶¹

¹⁷⁴⁹ Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4997; Adil Draganović, dokazni predmet P411.08, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. maj 2002. godine, T. 5725; Milenko Delić, 20. oktobar 2009. godine, T. 1746.

¹⁷⁵⁰ Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1279 i 13. oktobar 2009. godine, T. 1358-1359.

¹⁷⁵¹ Branko Basara, 12. oktobar 2009. godine, T. 1278-1279.

¹⁷⁵² Adil Draganović, dokazni predmet P411.08, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. maj 2002. godine, T. 5726-5727; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 921.

¹⁷⁵³ Adil Draganović, dokazni predmet P411.08, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. maj 2002. godine, T. 5728-5729; dokazni predmet P123, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen CSB-u Banja Luka, 10. novembar 1992. godine, str. 1.

¹⁷⁵⁴ Adil Draganović, dokazni predmet P411.08, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. maj 2002. godine, T. 5730.

¹⁷⁵⁵ Milenko Delić, 20. oktobar 2009. godine, T. 1758.

¹⁷⁵⁶ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 906.

¹⁷⁵⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 933.

¹⁷⁵⁸ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 39 (povjerljivo); svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3780; svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4318-4319 (povjerljivo).

¹⁷⁵⁹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3780-3781 (povjerljivo).

¹⁷⁶⁰ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 39 (povjerljivo); svjedok ST140, dokazni predmet P432.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. juni 2004. godine, T. 3665-3666 (povjerljivo).

¹⁷⁶¹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 39 (povjerljivo); svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3781-3782 (povjerljivo).

(j) Hapšenja u Sanskom Mostu(i) Hapšenja istaknutih građana Sanskog Mosta muslimanske i hrvatske nacionalnosti

751. Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je 25. i 26. maja 1992. godine nekolicina istaknutih građana Sanskog Mosta muslimanske nacionalnosti uhapšena, zatočena u pritvorskom objektu u sklopu stanice milicije, te saslušavana.¹⁷⁶² Radilo se uglavnom o vodećim članovima SDA i HDZ-a, kao i o nekim pripadnicima milicije.¹⁷⁶³ Kako je izjavio svjedok SZ007, zatočenici u stanici milicije bili su osobe koje su vodile operaciju za naoružavanje Muslimana.¹⁷⁶⁴ Enver Burnić, komandir milicije koji je po nacionalnosti Musliman, uhapšen je i zatočen u "Betonirci".¹⁷⁶⁵ Upravnik pritvora bio je Drago Vujanić, pripadnik milicije koji je na osnovu odluke Kriznog štaba od 4. juna 1992. godine postavljen na taj položaj umjesto Miladina Paprića.¹⁷⁶⁶ Međutim, bivši zatočenici su u tom objektu vidjeli i pripadnike vojske.¹⁷⁶⁷ Milicioneri su nosili uniforme od plavog platna, ali od jula su počeli da nose maskirne uniforme koje su bile plave i zelene ili zelene i žute boje. Vojnici su nosili maskirne uniforme JNA ili novije vrste maskirnih uniformi.¹⁷⁶⁸ Istražni timovi koji su vršili saslušanja sastojali su se od inspektora iz sektora državne bezbjednosti, javne bezbjednosti, vojne policije, kao i drugih pripadnika vojske.¹⁷⁶⁹ Kad bi zatočenike odveli iz ćelija radi saslušanja, oni bi se vratili sa tragovima premlaćivanja.¹⁷⁷⁰ Milicija je vršila hapšenja na osnovu informacija prikupljenih tokom tih saslušanja.¹⁷⁷¹

¹⁷⁶² Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4951-4952; Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4984-4986; Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6139, 30. maj 2002. godine, T. 6249, 6300-6301; Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6470, 4. juni 2002. godine, T. 6606; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 903-904, 929-930; Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3174-3175; svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14763, 14769 (povjerljivo); svjedok SZ007, 5. decembar 2011. godine, T. 26129 (povjerljivo); dokazni predmet P60.13, Rukom pisani dnevnik Nedeljka Rašule za period od 28. decembra 1991. godine do 30. maja 1992. godine, str. 38; činjenica o kojoj je presuđeno 1143.

¹⁷⁶³ Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3174; svjedok ST161, 19. novembar 2009. godine, T. 3402-3403 (povjerljivo).

¹⁷⁶⁴ Svjedok SZ007, 5. decembar 2011. godine, T. 26128-26129 (povjerljivo).

¹⁷⁶⁵ Adil Draganović, dokazni predmet P411.01, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 23. april 2002. godine, T. 4870-4871.

¹⁷⁶⁶ Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3896-3897; svjedok SZ007, 5. decembar 2011. godine, T. 26117-26118, 26147-26148 (povjerljivo); dokazni predmet P60.10, Zaključci Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, 4. juni 1992. godine, str. 1; dokazni predmet 1D816, Rješenje Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most o imenovanju Drage Vujanića za upravnika zatvora, 4. juni 1992. godine.

¹⁷⁶⁷ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6154; Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3897-3898.

¹⁷⁶⁸ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6155.

¹⁷⁶⁹ Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3175-3176; svjedok ST161, 18. novembar 2009. godine, T. 3377 (povjerljivo); svjedok ST161, 20. novembar 2009. godine, T. 3499-3500 (povjerljivo).

¹⁷⁷⁰ Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3889; svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14769.

¹⁷⁷¹ Dokazni predmet P411.20, Informacija SJB-a Sanski Most upućena CSB-u Banja Luka o razoružavanju paravojnih formacija, 15. juni 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P391, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen SNB-u Banja Luka, 18. avgust 1992. godine, str. 1.

752. U pritvorskom objektu stanice milicije bilo je između 10 i 20 ljudi.¹⁷⁷² Svi zatočeni su bili nesrbi, uglavnom muslimanske nacionalnosti.¹⁷⁷³ Tu su bile četiri ćelije dimenzije približno 2 sa 3-4 metra.¹⁷⁷⁴ Ćelije su imale metalna vrata s otvorom veličine približno 50 cm sa 50 cm, koji je bio prekriven metalnom pločom sa sićušnim otvorima.¹⁷⁷⁵ Ćelije su bile mračne i u njima nije bilo dovoljno zraka.¹⁷⁷⁶ Dotok zraka je bio bolji kada bi metalna ploča koja je prekrivala otvor na vratima bila podignuta.¹⁷⁷⁷ Dokazi upućuju i na to da je zatočenicima bilo dopušteno da provedu neko vrijeme na otvorenom.¹⁷⁷⁸ Novoimenovani upravnik je obezbijedio jedan medicinski tim koji je ukazao pomoć nekolicini zatočenika.¹⁷⁷⁹ Kada se taj pritvorski objekat napunio, kao objekte za zatvaranje ljudi počeli su da koriste preduzeće "Betonirka", sportsku dvoranu škole "Hasan Kikić", kao i objekat poznat pod nazivom "hala Krings".¹⁷⁸⁰

(ii) Hapšenja Muslimana i Hrvata poslije vojnih operacija

753. Mnogi nesrbi su uhapšeni nakon što su srpske snage izvele vojne operacije protiv naselja u kojima su živjeli. Počev od 27. maja 1992. godine, nakon izvođenja vojnih operacija u muslimanskim i hrvatskim selima, vojna policija je počela da hapsi vojno sposobne muškarce i da ih predaje civilnim organima vlasti.¹⁷⁸¹ Svjedoci ST140 i ST251 su u svom svjedočenju izjavili da su srpske snage na jednom polju pored puta Sanski Most - Ključ okupile ljude koji su napustili svoja sela nakon što su ona bila napadnuta.¹⁷⁸² Neke od vojno sposobnih muškaraca iz tih sela odveli su u halu Krings, gdje su bili zatočeni do mjesec dana.¹⁷⁸³ Ostale su odveli u sportsku dvoranu pored škole "Hasan Kikić", a veliki broj tih zatočenika kasnije je premješten u Manjaču u

¹⁷⁷² Svjedok SZ007, 5. decembar 2011. godine, T. 26132 (povjerljivo); dokazni predmet P124, Dopis SJB-a Sanski Most upućen CSB-u Banja Luka, 10. avgust 1992. godine.

¹⁷⁷³ Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4984-4986; Adil Draganović, dokazni predmet P411.06, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 14. maj 2002. godine, T. 5544; Mirzet Karabeg, 5. oktobar 2009. godine, T. 858-860; ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14769 (povjerljivo); dokazni predmet P60.13, Rukom pisani dnevnik Nedeljka Rašule za period od 28. decembra 1991. godine do 30. maja 1992. godine, str. 38.

¹⁷⁷⁴ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 29. maj 2002. godine, T. 6300-6301; svjedok SZ007, 5. decembar 2011. godine, T. 26132 i 6. decembar 2011. godine, T. 26240-26241 (povjerljivo); svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14764 (povjerljivo); dokazni predmet P380, Fotografija zatvorske ćelije u Sanskom Mostu.

¹⁷⁷⁵ Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14764 (povjerljivo); svjedok SZ007, 6. decembar 2011. godine, T. 26240-26241 (povjerljivo); dokazni predmet P380, Fotografija zatvorske ćelije u Sanskom Mostu.

¹⁷⁷⁶ Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14765-14766 (povjerljivo).

¹⁷⁷⁷ Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14766 (povjerljivo).

¹⁷⁷⁸ Svjedok SZ007, 6. decembar 2011. godine, T. 26244-26245 (povjerljivo); svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14765-14766 (povjerljivo).

¹⁷⁷⁹ Svjedok SZ007, 5. decembar 2011. godine, T. 26121-26122 (povjerljivo).

¹⁷⁸⁰ Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3176-3177.

¹⁷⁸¹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 33 (povjerljivo); svjedok ST161, 18. novembar 2009. godine, T. 3377, i 19. novembar 2009. godine, T. 3386, 3453 (povjerljivo); dokazni predmet P117, Depeša SJB-a Sanski Most, upućena CSB-u Banja Luka, 2. juli 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P391, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen SNB-u Banja Luka, 18. avgust 1992. godine, str. 1.

¹⁷⁸² Svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3775-3776 (povjerljivo); svjedok ST251, 8. oktobar 2010. godine, T. 15678-15679, 15681.

¹⁷⁸³ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3776-3777, 3779-3780 (povjerljivo); Dragan Majkić, 17. novembar 2009. godine, T. 3263-3264; svjedok ST251, 8. oktobar 2010. godine, T. 15678-15679, 15681-15682; Milenko Delić, 19. oktobar 2009. godine, T. 1570-1572.

Banju Luku.¹⁷⁸⁴ Žene, djecu i starce su prvo nakratko zatočili, a zatim su ih prevezli na teritoriju pod kontrolom Muslimana.¹⁷⁸⁵

754. Vojna policija je odigrala veliku ulogu u toj operaciji koja je izvedena na zahtjev Kriznog štaba.¹⁷⁸⁶ Krizni štab je naredio da se formiraju istražni i zatočenički centri i donosio odluke o tome gdje će zarobljenici biti zatočeni.¹⁷⁸⁷ Milicija, pripadnici TO-a i pripadnici vojske su učestvovali u obezbjeđenju zatočeničkih objekata.¹⁷⁸⁸

755. Vojska je 1992. godine civilnim organima vlasti predala više od 1.600 zarobljenika.¹⁷⁸⁹ Većinom se radilo o muškarcima starosti od 16 do 65 godina. Oko 93% njih su bili Muslimani, a ostali su bili Hrvati.¹⁷⁹⁰ Zarobljene muškarce su obično optuživali za oružanu pobunu.¹⁷⁹¹ Shodno članu 196 Zakona o krivičnom postupku SFRJ, pritvor prije početka suđenja mogao je, izuzetno, odrediti organ unutrašnjih poslova. Međutim, takav pritvor mogao je da traje najduže tri dana, a organ unutrašnjih poslova bio je dužan da o određivanju pritvora odmah obavijesti javnog tužioca, a u nekim slučajevima istražnog sudiju.¹⁷⁹² Međutim, milicija u vezi s gore pomenutim ljudima nije javnom tužiocu podnijela nikakve prijave, a sudeći prema izvještaju koji je potpisao Vručinić, to je bilo zbog toga što u to vrijeme sudovi nisu funkcionisali.¹⁷⁹³ Vručinićevo objašnjenje se, barem djelimično, kosi s iskazom Milenka Delića, koji je od kraja maja 1992. godine bio javni tužilac u Sanskom Mostu. Kako je izjavio Delić, prijave su mogle da se podnose, premda je funkcionisanje sudova bilo otežano zbog situacije koja je vladala u Sanskom Mostu.¹⁷⁹⁴ Pretresno vijeće je pregledalo i dopis koji je Vručinić 10. avgusta 1992. godine uputio CSB-u Banja Luka, a koji

¹⁷⁸⁴ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3779 (povjerljivo); dokazni predmet P117, Depeša SJB-a Sanski Most, upućena CSB-u Banja Luka, 2. juli 1992. godine, str. 1; činjenica o kojoj je presuđeno 1139.

¹⁷⁸⁵ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3779-3780 (povjerljivo); Dragan Majkić, 17. novembar 2009. godine, T. 3263-3264; svjedok ST251, 8. oktobar 2010. godine, T. 15681-15682.

¹⁷⁸⁶ Dragan Majkić, 16. novembar 2009. godine, T. 3176; svjedok ST161, 18. novembar 2009. godine, T. 3376-3378 (povjerljivo); dokazni predmet P391, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen SNB-u Banja Luka, 18. avgust 1992. godine, str. 1; činjenica o kojoj je presuđeno 1139.

¹⁷⁸⁷ Svjedok ST161, 19. novembar 2009. godine, T. 3399-3400, 3453 (povjerljivo); dokazni predmet P391, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen SNB-u Banja Luka, 18. avgust 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P602, Izvještaj CSB-a Banja Luka, 18. avgust 1992. godine, str. 10; činjenica o kojoj je presuđeno 1139.

¹⁷⁸⁸ Svjedok ST161, 19. novembar 2009. godine, T. 3399-3400, 3453, 3496 (povjerljivo); dokazni predmet 2D22, Naredba Kriznog štaba Opštine Sanski Most, kojom se pukovniku Aničiću nalaže da pusti neke zatvorenike iz Sportske dvorane "Hasan Kikić" nakon selekcije, 24. juni 1992. godine; dokazni predmet P602, Izvještaj CSB-a Banja Luka, 18. avgust 1992. godine, str. 10.

¹⁷⁸⁹ Svjedok ST161, 19. novembar 2009. godine, T. 3391-3392 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1139.

¹⁷⁹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1139.

¹⁷⁹¹ Svjedok ST161, 20. novembar 2009. godine, T. 3500 (povjerljivo); dokazni predmet P117, Depeša SJB-a Sanski Most, upućena CSB-u Banja Luka, 2. juli 1992. godine, str. 1.

¹⁷⁹² Milenko Delić, 19. oktobar 2009. godine, T. 1572; dokazni predmet P120, Zakon o krivičnom postupku SFRJ, str. 58, član 196.

¹⁷⁹³ Milenko Delić, 19. oktobar 2009. godine, T. 1570; svjedok SZ007, 6. decembar 2011. godine, T. 26202-26203 (povjerljivo); dokazni predmet P117, Depeša SJB-a Sanski Most, upućena CSB-u Banja Luka, 2. juli 1992. godine, str. 1.

¹⁷⁹⁴ Milenko Delić, 15. oktobar 2009. godine, T. 1532.

pokazuje da je u to vrijeme vladala određena neizvjesnost u vezi s pitanjem koje je tužilaštvo nadležno za ljude koji su držani u pritvoru stanice milicije i u hali Krings u Sanskom Mostu.¹⁷⁹⁵

756. I Krizni štab i SJB Sanski Most su izdali nekoliko odluka i izvještaja u vezi s tim hapšenjima. Dana 4. juna 1992. godine, Krizni štab je predvidio tri kategorije zarobljenika, i to "političare", "nacionalno ekstremne ljude" i "ljude nepoželjne u opštini Sanski Most".¹⁷⁹⁶ Premda se u toj naredbi ne daju nikakve daljnje naznake u vezi s tim ko je spadao u te tri kategorije, Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da su "političari" bili rukovodioci SDA i HDZ-a i da su oni bili zatočeni u pritvorskom objektu u sklopu stanice milicije.¹⁷⁹⁷ Drugu kategoriju, "nacionalno ekstremne ljude", činili su nesrbi koje je SDS u sklopu propagande koja je prethodila sukobu u Sanskom Mostu etiketirao kao potencijalno opasne ljude. Kako je izjavio svjedok ST140, vjernik muslimanske nacionalnosti bi potpao pod tu kategoriju.¹⁷⁹⁸ "Nacionalno ekstremne ljude" su slali u "Betonirku".¹⁷⁹⁹ Treća kategorija, "ljudi nepoželjni u opštini Sanski Most", bila je najrasprostranjenija i, kako je izjavio svjedok ST140, u tu kategoriju su svrstavani svi oni koji nisu bili srpske nacionalnosti.¹⁸⁰⁰ Većinu ljudi koji su spadali u ovu kategoriju smjestili su u sportsku dvoranu škole "Hasan Kikić".¹⁸⁰¹ Milenko Delić je u svom svjedočenju izjavio da mu nije poznato da je postojao ikakav zakon koji bi opravdao hapšenje i zatočavanje ljudi na osnovu kategorija koje je 4. juna 1992. godine predvidio Krizni štab.¹⁸⁰²

757. Dana 2. jula 1992. godine, dok je operacija hapšenja još bila u toku, Mirko Vručinić je izvijestio CSB Banja Luka da je privedena 391 osoba, da su već obrađene 332 osobe, da su 82 osobe puštene, a 250 ih je upućeno u Manjaču.¹⁸⁰³ Do 27. jula 1992. godine, u stanici milicije saslušano je 1.245 zarobljenika, dok su neki saslušani u hali Krings.¹⁸⁰⁴ Do 18. avgusta 1992. godine, u zatočeničke centre je privedeno 1.655 osoba; njih 1.528 je bilo muslimanske, a 122 hrvatske nacionalnosti.¹⁸⁰⁵

¹⁷⁹⁵ Dokazni predmet P124, Dopis SJB-a Sanski Most upućen CSB-u Banja Luka, 10. avgust 1992. godine.

¹⁷⁹⁶ Dokazni predmet P60.10, Zaključci Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, 4. juni 1992. godine, str. 1.

¹⁷⁹⁷ Adil Draganović, dokazni predmet P411.07, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 15. maj 2002. godine, T. 5683; svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4290 (povjerljivo).

¹⁷⁹⁸ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3801-3802 (povjerljivo); svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4290-4291 (povjerljivo).

¹⁷⁹⁹ Svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4291.

¹⁸⁰⁰ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 16. juni 2004. godine, T. 3802-3803 (povjerljivo).

¹⁸⁰¹ Svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4291 (povjerljivo).

¹⁸⁰² Milenko Delić, 19. oktobar 2009. godine, T. 1574.

¹⁸⁰³ Dokazni predmet P117, Depeša SJB-a Sanski Most, upućena CSB-u Banja Luka, 2. juli 1992. godine, str. 1.

¹⁸⁰⁴ Dokazni predmet P387, Zapisnik sa 9. sjednice Izvršnog odbora Skupštine opštine Sanski Most, 27. juli 1992. godine, 30. juli 1992. godine, str. 3.

¹⁸⁰⁵ Dokazni predmet P391, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen SNB-u Banja Luka, 18. avgust 1992. godine, str. 1.

758. Dana 18. avgusta 1992. godine, Mirko Vručinić je ponovo izvjestio CSB Banja Luka o situaciji u Sanskom Mostu.¹⁸⁰⁶ U tom izvještaju je stajalo da su zatočenički centri "prozračeni i osvijetljeni", da su zarobljenici imali krevete i ćebad, da su im obezbijeđeni hrana i voda, te da je zatočenicima pružena adekvatna zdravstvena zaštita.¹⁸⁰⁷ Na osnovu velikog korpusa konsistentnih iskaza koji se analiziraju dolje u tekstu, u kojima osobe koje su bile zatočene u tim centrima tvrde sasvim suprotno, Pretresno vijeće smatra da Vručinićeva procjena nije pouzdana.

(k) Individualna hapšenja i uslovi zatočenja

a. Hapšenje i prvobitno zatočenje Mirzeta Karabega u pritvorskom objektu

759. Dana 25. maja 1992. godine oko 17:50 sati, osam naoružanih osoba u vezi s čijom pripadnošću dokazi nisu jasni, dovezele su se u dva vozila, uhapsile Mirzeta Karabega i odvele ga u pritvorski objekat pored stanice milicije u Sanskom Mostu.¹⁸⁰⁸ Među ljudima koji su uhapšeni istog dana bili su Redžo Kurbegović, predsjednik SDA u Sanskom Mostu, Stipo Čatić, po nacionalnosti Hrvat, Ismet Jakupović, Nedžad Muhić, predsjednik Suda za prekršaje, i Hase Osmančević, poduzetnik i po nacionalnosti nesrbin.¹⁸⁰⁹ Ta hapšenja su izvršena po naređenju Kriznog štaba.¹⁸¹⁰ U vezi sa Karabegovim hapšenjem, Pretresno vijeće je uzelo u obzir dijalog između Karabega i Župljaninovog branioca o jednoj prethodnoj izjavi u kojoj je Karabeg naveo da je 25. maja 1992. godine pobjegao iz Sanskog Mosta.¹⁸¹¹ Međutim, na osnovu svjedočenja Adila Draganovića, koji je bio zatočen u istom objektu kao i Karabeg, Vijeće se uvjerilo da je Karabeg bio zatočen u pritvorskom objektu počev od 25. maja 1992. godine.¹⁸¹²

760. Karabega su držali u ćeliji broj dva zajedno s još tri osobe, od kojih su jednu pustili sljedećeg dana.¹⁸¹³ Kasnije su priveli još četiri osobe i zatočili ih u Karabegovu ćeliju. Jedna od tih osoba bio je Redžo Kurbegović, čelnik SDA.¹⁸¹⁴ Kako je izjavio Karabeg, niko od njih nije bio

¹⁸⁰⁶ Dokazni predmet P391, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen SNB-u Banja Luka, 18. avgust 1992. godine, str. 1-3.

¹⁸⁰⁷ Dokazni predmet P391, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen SNB-u Banja Luka, 18. avgust 1992. godine, str. 2; svjedok ST161, 20 novembar 2009. godine, T. 3542-3543 (povjerljivo).

¹⁸⁰⁸ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6139 i 30. maj 2002. godine, T. 6249, 6300-6301; dokazni predmet P60.13, Rukom pisani dnevnik Nedeljka Rašule za period od 28. decembra 1991. godine do 30. maja 1992. godine, str. 38; činjenica o kojoj je presuđeno 1143.

¹⁸⁰⁹ Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4985-4986; Adil Draganović, dokazni predmet P411.06, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 14. maj 2002. godine, T. 5544; Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6120; Mirzet Karabeg, 5. oktobar 2009. godine, T. 858-860; dokazni predmet P60.13, Rukom pisani dnevnik Nedeljka Rašule za period od 28. decembra 1991. godine do 30. maja 1992. godine, str. 38.

¹⁸¹⁰ Dokazni predmet P60.13, Rukom pisani dnevnik Nedeljka Rašule za period od 28. decembra 1991. godine do 30. maja 1992. godine, str. 38.

¹⁸¹¹ Mirzet Karabeg, 5. oktobar 2009. godine, T. 869-870.

¹⁸¹² Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4985.

¹⁸¹³ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6140-6141; svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14781 (povjerljivo).

¹⁸¹⁴ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6144.

naoružan kad je uhapšen.¹⁸¹⁵ Dana 26. maja 1992. godine, Karabega je posjetila jedna delegacija SDS-a u kojoj su bili Boro Savanović, Miladin Paprić i Nemanja Tripković.¹⁸¹⁶

761. Karabeg je u svom svjedočenju izjavio da je do 6. juna 1992. godine, broj zatočenika u stanici milicije porastao na 14 ili 15 i da do 9. juna 1992. godine njega i ostale zarobljenike nisu tukli niti su s njima loše postupali.¹⁸¹⁷

762. Dana 9. juna 1992. godine, Karabega je ispitivao Rajko Stanić, novoimenovani predsjednik Suda u Sanskom Mostu, zajedno s jednim milicionerom i nekim čovjekom u vojnoj uniformi sa srpskim oznakama.¹⁸¹⁸ Tokom tog ispitivanja, Karabega su stalno udarali po glavi, ramenima, leđima i tabanima.¹⁸¹⁹ Poslije ispitivanja, premlatila ga je gomila ljudi u prizemlju pritvorskog objekta. Poslije tog premlaćivanja bio je u užasnom stanju.¹⁸²⁰ Premjestili su ga u fabriku "Betonirka", gdje je ostao do približno 11:00 sati 7. jula 1992. godine, kada je "Betonirka" ispražnjena, poslije čega su ga premjestili nazad u pritvorski objekat u okviru stanice milicije.¹⁸²¹ Dana 22. avgusta 1992. godine, jedan milicioner je pretukao Karabega i jednog od zatočenika iz njegove ćelije nakon što ih je pitao kako se zovu.¹⁸²² Jedan od zatvorskih stražara gurnuo je ruku Osmana Talića pod vrelu vodu i ruka mu je "progorila [...] do kosti". Dvojica ili trojica ljudi, od kojih je jedan bio milicioner, a drugi vojni oficir, odveli su Karabega iz njegove ćelije u dvorište, natjerali ga da klekne i zatim ga tukli nekih 40 minuta, šutirajući ga u lice i glavu i udarajući ga drvenom nogom od stola, pri čemu su ga psovali na nacionalnoj osnovi, govoreći: "Ustaj, majku ti balijsku. Klanjaj, majku ti balijsku." Karabeg je izjavio da nekih 20 dana nije mogao da spava ležeći na bokovima. Osjećao je bolove nekih pola godine, a čak i 2002. godine bi se budio zbog bolova ako bi zaspao ležeći na lijevom boku. Kad su ga šutirali u lice izbili su mu sve zube, pa otad mora da nosi protezu. Dana 28. avgusta 1992. godine, Karabeg je premješten u Manjaču.¹⁸²³

763. Kako je izjavio svjedok SZ007, Karabeg je uhapšen i više puta saslušan zbog toga što je bio političar koji je učestvovao u oružanoj pobuni i u naoružavanju nesrba, ali svjedok SZ007 nikad nije vidio dokaze o tom navodnom učešću.¹⁸²⁴

¹⁸¹⁵ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6153-6154.

¹⁸¹⁶ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6140-6141, 6143.

¹⁸¹⁷ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6162-6163, 29. maj 2002. godine, T. 6251-6252.

¹⁸¹⁸ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6166-6167.

¹⁸¹⁹ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6166.

¹⁸²⁰ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6167-6168.

¹⁸²¹ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6167, 6171-6173, 6175-6176.

¹⁸²² Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6177.

¹⁸²³ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6180-6182.

¹⁸²⁴ Svjedok SZ007, 6. decembar 2011. godine, T. 26247-26248.

b. Hapšenje i prvobitno zatočenje Adila Draganovića u pritvorskom objektu

764. Dana 25. maja 1992. godine, četiri osobe u maskirnim uniformama s oznakama srpske vojske, koje su se vozile u nekom žutom Mercedesu, zaustavile su Adila Draganovića, izvele ga iz njegovog automobila, vezale ga i odvele u stanicu milicije u Sanskom Mostu, gdje je bio zatočen do 17. juna 1992. godine, kada je premješten u Manjaču.¹⁸²⁵ Jedna od te četiri osobe bio je Dane Kajtez, poznat i pod nadimkom Daniluško, koji je bio pripadnik SOS-a, dok identitet ostale četiri osobe nije poznat.¹⁸²⁶

765. Ispred stanice milicije bila je velika gomila vojnika, a tu se nalazio i jedan protivavionski top. Ti vojnici su počeli da tuku i pljuju Draganovića i da mu govore da je ustaša.¹⁸²⁷ Draganovića su pretresli, ali novac mu tada nije oduzet.¹⁸²⁸ Draganović je, zajedno s još osam ljudi, zatočen u jednu od ćelija u pritvorskom objektu.¹⁸²⁹ Nisu mogli da legnu jer je ćelija bila pretrpana, a ni zraka nije bilo dovoljno.¹⁸³⁰ Međutim, dopuštali su im da dvaput dnevno, na po pet do dvadeset minuta, izađu iz ćelije kako bi jeli.¹⁸³¹ Pripadnici milicije iz Odjeljenja za suzbijanje kriminaliteta i drugi pripadnici bezbjednosnog aparata saslušavali su Draganovića u vezi s referendumom i posjedovanjem oružja i optužili ga za subverzivne aktivnosti.¹⁸³² Draganović je u svom svjedočenju izjavio da su sve te optužbe bile lažne i da u vezi s njima protiv njega nikad nije bila podignuta optužnica.¹⁸³³ Izjavio je i da je uhapšen bez ikakve istrage i bez ikakvog pismenog naređenja.¹⁸³⁴ Draganovića i ostale zatočenike su tukli dok su bili zatočeni u stanici milicije.¹⁸³⁵ Jednom prilikom je neki bradati čovjek u maskirnoj uniformi s crnim kožnim rukavicama udario Draganovića u rebra palicom za bejzbol.¹⁸³⁶

c. Hapšenje i prvobitno zatočenje svjedoka ST217 u pritvorskom objektu

¹⁸²⁵ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4951-4952; Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4984.

¹⁸²⁶ Adil Draganović, dokazni predmet P411.09, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. maj 2002. godine, T. 5827; Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3922-3923.

¹⁸²⁷ Adil Draganović, dokazni predmet P411.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 24. april 2002. godine, T. 4952.

¹⁸²⁸ Adil Draganović, dokazni predmet P411.09, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. maj 2002. godine, T. 5828.

¹⁸²⁹ Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4973; Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3887-3888; dokazni predmet P380, Fotografija ćelije br. 2 u SJB-u Sanski Most.

¹⁸³⁰ Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4973; Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3888-3889.

¹⁸³¹ Adil Draganović, dokazni predmet P411.11, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 23. maj 1992. godine, T. 5971-5972; Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3898.

¹⁸³² Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4974-4976; Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3898.

¹⁸³³ Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4976-4977.

¹⁸³⁴ Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3927-3928.

¹⁸³⁵ Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4978.

¹⁸³⁶ Adil Draganović, dokazni predmet P411.03, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 25. april 2002. godine, T. 4978; Adil Draganović, dokazni predmet P411.09, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 21. maj 1992. godine, T. 5828-5830.

766. Svjedok ST217, po nacionalnosti Musliman, živio je 1992. godine u Sanskom Mostu.¹⁸³⁷ Prvi put je uhapšen u jutarnjim satima 25. maja 1992. godine, zatim su ga saslušavali u stanici milicije i istog dana oko 21:00 sat pustili na slobodu.¹⁸³⁸ Svjedoka ST217 su ponovo uhapsili 27. maja 1992. godine i zatočili u stanici milicije, gdje su ga držali do avgusta, kada je premješten u Manjaču.¹⁸³⁹ Kada su svjedoka ST217 doveli u pritvor, u njegovoj ćeliji je bilo šest ili sedam ljudi, ali je taj broj kasnije narastao na 10 ili 12.¹⁸⁴⁰ Svjedok ST217 je izjavio da je tokom prvih osam dana znatno smršao, te da je pristup pitkoj vodi imao samo povremeno.¹⁸⁴¹

767. Pripadnici srpske milicije i vojske tukli su svjedoka ST217 i ostale zatočenike, pri čemu su svjedoku ST217 polomili dva rebra, a da mu nisu ukazali ljeakarsku pomoć.¹⁸⁴² Jedan inspektor iz službe za suzbijanje kriminaliteta je 25. avgusta 1992. godine ispitivao svjedoka ST217.¹⁸⁴³ Svjedok ST217 je potpisao izjavu u kojoj je priznao da je učestvovao u švercu naoružanja u Sanski Most, ali je to učinio samo zato što nije imao drugog izbora.¹⁸⁴⁴ Odmah nakon što je dao tu izjavu, svjedok ST217 je premješten u Manjaču, gdje je ostao do 14. novembra 1992. godine. Od dana kad je uhapšen, pa do dana kad je pušten iz Manjače, svjedok ST217 nikad nije bio izveden pred sud.¹⁸⁴⁵ Nekoliko dana nakon što je pušten na slobodu, svjedok ST217 i drugi Muslimani koji su bili zatočeni u stanici milicije u Sanskom Mostu optuženi su za oružanu pobunu, a 28. decembra 1992. godine podnesena je krivična prijava vojnom tužiocu.¹⁸⁴⁶

d. Hapšenje i prvobitno zatočenje Enisa Šabanovića u pritvorskom objektu

768. Kratko poslije 20:30 sati 26. maja 1992. godine, četiri osobe, opisane kao pripadnici vojne policije u maskirnim uniformama, tražile su od Enisa Šabanovića da pođe s njima na saslušanje u stanicu milicije u Sanskom Mostu.¹⁸⁴⁷ Prije nego što su otišli u stanicu milicije, ti vojni policajci su mu pretresli kuću, oduzeli mu ličnu kartu i vozačku dozvolu i druge predmete i spalili ih. Tražili su i oružje, ali ga nisu našli.¹⁸⁴⁸ Njegova supruga i djeca su bili u kući ali nisu uhapšeni jer, kako je izjavio Šabanović, u to vrijeme nisu hapsili Srbe.¹⁸⁴⁹ Na putu prema stanici milicije, vojnici su ga

¹⁸³⁷ Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14762 (povjerljivo).

¹⁸³⁸ Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14763 (povjerljivo).

¹⁸³⁹ Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14764 (povjerljivo).

¹⁸⁴⁰ Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14764-14765 (povjerljivo).

¹⁸⁴¹ Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14766-14767 (povjerljivo).

¹⁸⁴² Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14769 (povjerljivo).

¹⁸⁴³ Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14770, 14772.

¹⁸⁴⁴ Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14775-14776, 14816 (povjerljivo).

¹⁸⁴⁵ Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14776-14777 (povjerljivo).

¹⁸⁴⁶ Svjedok ST217, 17. septembar 2010. godine, T. 14778-14782 (povjerljivo); dokazni predmet P1284.12, Upisnik banjolučkog vojnog tužilaštva za period 1992. – 1995. godine, str. 716, 720.

¹⁸⁴⁷ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6470, 4. juni 2002. godine, T. 6606; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 903-904, 929-930.

¹⁸⁴⁸ Enis Šabanović, P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6472; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 903.

¹⁸⁴⁹ Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 904.

gurnuli na pod policijskog džipa i gazili ga nogama.¹⁸⁵⁰ Kad su stigli u stanicu milicije, Šabanoviću su vezali ruke lisicama, zaključali ga u zahod u pritvorskom objektu i ostavili ga potpuno bez hrane.¹⁸⁵¹ Šabanović je bio na spisku Muslimana koji su navodno bili radikalni, ali nije znao zašto.¹⁸⁵² Adil Draganović je u svom svjedočenju izjavio da su ljudi s tog spiska svi bili Muslimani ili Hrvati i ugledni građani Sanskog Mosta.¹⁸⁵³ Skoro dva dana kasnije, četvorica ili petorica mladića u "šarenim plavima uniformama" s bijelim trakama na kojima je pisalo "Srpska omladina", odvela su Šabanovića u jednu garažu u fabrici "Betonirka", udaljenu nekih 100 do 200 metara od zgrade SUP-a.¹⁸⁵⁴ Psovali su Šabanovića i tukli ga. Lice mu je bilo prekriveno modricama i oko mu je bilo otečeno.¹⁸⁵⁵ Šabanović je 2008. godine morao da se podvrgne hirurškom zahvatu na tom oku zbog katarakte uzrokovane traumom.¹⁸⁵⁶

(1) Zatočavanje u zatvoreničkom logoru u fabrici "Betonirka"

769. Zatvorenički logor "Betonirka" osnovan je u maju 1992. godine shodno naređenju Kriznog štaba, a nalazio se na 60 do 80 metara udaljenosti od stanice milicije u gradu Sanskom Mostu.¹⁸⁵⁷ U tom logoru su, u tri garaže dimenzija približno 3 sa 6 metara, držali 120 do 150 zatočenih civila, Muslimana i Hrvata.¹⁸⁵⁸ U svakoj od garaža bilo je do 50 zatočenika.¹⁸⁵⁹ Zarobljenici su bili zatočeni na periode od tri do više od mjesec dana, a uglavnom se radilo o ljudima koje su doveli s područja Hrustova i Vrhpolja.¹⁸⁶⁰ Upravnik logora "Betonirka" bio je Drago Vujanić, milicioner, a njegov zamjenik bio je Mićo Krunić.¹⁸⁶¹ Vujanića je na taj položaj, na kojem je smijenio prethodnog upravnika Papića, postavio Krizni štab 4. juna 1992. godine.¹⁸⁶² Zatočenicima su ponekad

¹⁸⁵⁰ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6471, 6476-6477; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 904.

¹⁸⁵¹ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6472-6473; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 905.

¹⁸⁵² Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6474-6475; dokazni predmet P60.12, Spisak navodnih radikalnih ekstremista u Sanskom Mostu, str. 1, br. 4.

¹⁸⁵³ Adil Draganović, dokazni predmet P411.07, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 15. maj 2002. godine, T. 5684.

¹⁸⁵⁴ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6476; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 905; Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3891-3892; dokazni predmet P422, Fotografija zgrade policije i garaža "Betonirka" u Sanskom Mostu.

¹⁸⁵⁵ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6477; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 905.

¹⁸⁵⁶ Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 905-906.

¹⁸⁵⁷ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 37 (povjerljivo); Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3882.

¹⁸⁵⁸ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6168-6169; svjedok SZ007, 5. decembar 2011. godine, T. 26130 (povjerljivo); dokazni predmet P59, Fotografija garaža u logoru "Betonirka"; dokazni predmet P412, Fotografija garaža u logoru "Betonirka", 17. mart 2001. godine; dokazni predmet P2424, Fotografija unutrašnjosti garaža u logoru "Betonirka", s pogledom na zid; dokazni predmet P2425, Fotografija unutrašnjosti garaža u logoru "Betonirka", s pogledom na vrata; činjenica o kojoj je presuđeno 486.

¹⁸⁵⁹ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6478 i 4. juni 2002. godine, T. 6619-6620.

¹⁸⁶⁰ Svjedok SZ007, 5. decembar 2011. godine, T. 26121 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 487.

¹⁸⁶¹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 37 (povjerljivo); Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6171, 29. maj 2002. godine, T. 6254.

¹⁸⁶² Svjedok SZ007, 5. decembar 2011. godine, T. 26112 (povjerljivo); dokazni predmet P60.10, Zaključci Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, 4. juni 1992. godine, str. 1.

morali da stoje od 19:00 do 7:00 sati i nije im bilo dopušteno da spavaju.¹⁸⁶³ Svjedoci su sanitarne uslove opisali kao "vrlo loše" ili "nikakve" i izjavili da su zatočnici morali da vrše nuždu u garaži. Izuzetak od toga je bilo to što su im dopuštali da izađu vani po pet do deset minuta ujutro i uveče.¹⁸⁶⁴ Nije bilo dovoljno zraka i spavali su na podu, a hranu su dobijali dvaput dnevno, i to uglavnom ostatke.¹⁸⁶⁵ U tim garažama je bilo jako vruće i nije bilo ambulante.¹⁸⁶⁶

770. Karabeg je bio zatočen u jednoj od garaža od 9. juna do 7. jula 1992. godine.¹⁸⁶⁷ Šabanović je u "Betonirku" došao oko 28. maja 1992. godine i tu je ostao približno tri dana, nakon čega je premješten u sportsku dvoranu škole "Hasan Kikić".¹⁸⁶⁸ Zatočnike, uključujući i Karabega, su u garažama redovno tukli kablovima, nogama od stolova, lopatama i nogama, i tako im nanosili teške povrede.¹⁸⁶⁹ Stražari su ljudima dopuštali da dolaze i tuku zatočnike.¹⁸⁷⁰ Dana 28. juna 1992. godine, komandir smjene u "Betonirci", koji se prezivao Martić i bio srpske nacionalnosti, izveo je Envera Burnića, bivšeg policajca i po nacionalnosti Muslimana, iz garaže u "Betonirci".¹⁸⁷¹ Martić je bio pijan i, zajedno s još dvojicom milicionera, premlatio je Envera Burnića, rekavši mu da bi bilo preskupo da ga ubije metkom.¹⁸⁷²

771. Svjedok ST140 je u svom svjedočenju izjavio da je u junu 1992. godine otišao da posjeti svog prijatelja Nijaza Smajlovića, koji je bio zatočen u "Betonirci". Kako je izjavio svjedok ST140, Smajlović nije bio ekstremista, nije posjedovao oružje i bio je zatvoren u "Betonirci" jer je bio imućan i Musliman po nacionalnosti.¹⁸⁷³

772. "Betonirka" je bila u funkciji najmanje do kraja juna ili početka jula 1992. godine.¹⁸⁷⁴

¹⁸⁶³ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6171.

¹⁸⁶⁴ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6170; činjenica o kojoj je presuđeno 491.

¹⁸⁶⁵ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6169-6170.

¹⁸⁶⁶ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6170; svjedok SZ007, 6. decembar 2011. godine, T. 26239 (povjerljivo).

¹⁸⁶⁷ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6168-6169, 6171, 6173; Mirzet Karabeg, 5. oktobar 2009. godine, T. 856.

¹⁸⁶⁸ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6476, 6479; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 905.

¹⁸⁶⁹ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 37 (povjerljivo); Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6173-6175; činjenice o kojima je presuđeno 493, 494; usaglašena činjenica 928.

¹⁸⁷⁰ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 37 (povjerljivo); Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6174-6175, 29 maj 2002. godine, T. 6256.

¹⁸⁷¹ Usaglašena činjenica 928.

¹⁸⁷² Usaglašena činjenica 928.

¹⁸⁷³ Svjedok ST140, dokazni predmet P432.05, Izjava svjedoka, 13. mart 2002. godine, str. 37 (povjerljivo).

¹⁸⁷⁴ Mirzet Karabeg, dokazni predmet P60, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. maj 2002. godine, T. 6169; svjedok SZ007, 5. decembar 2011. godine, T. 26130 (povjerljivo).

(m) Zatočavanje u sportskoj dvorani škole "Hasan Kikić"

773. Škola "Hasan Kikić" nalazila se pored pravoslavne crkve u Sanskom Mostu, na manje od kilometar udaljenosti od stanice milicije.¹⁸⁷⁵ Zatočenike su držali u fiskulturnoj sali škole, koja se nalazila odmah pored zgrade škole, a obično su je nazivali "sportskom dvoranom".¹⁸⁷⁶ Enis Šabanović je u svom svjedočenju izjavio da je u toj dvorani, kada je on krajem maja došao tamo, bilo 300 do 400 ljudi. Približno dva dana poslije njegovog dolaska, u dvoranu su doveli još 200 ljudi iz Ključa.¹⁸⁷⁷

774. Kako je izjavio Šabanović, kojeg su u toj školi držali do približno 3. ili 6. juna 1992. godine, stražari su bili naoružani pripadnici vojne policije, od kojih su neki nosili maskirne uniforme, a neki uniforme milicije.¹⁸⁷⁸ Kreveta nije bilo, a zatočenicima su rijetko davali hranu. U zahod su morali da idu pod pratnjom milicionera, ali se nisu usuđivali da to čine jer bi ih tada premlatili.¹⁸⁷⁹ Zarobljenici su mokrili u prostoriji u kojoj su ih držali i smrad je bio nepodnošljiv. Davali su im nešto hrane, ali morali su da jedu iz istih posuda koje su koristili za vršenje nužde; bili su toliko preplašeni da niko nije smio da zatraži da se te posude operu.¹⁸⁸⁰

775. Šabanović je izjavio da su zarobljenike stalno tukli, posebno noću. U fiskulturnoj sali u kojoj su ga držali, četvorica ili petorica ljudi su ležali bez svijesti, ali mu nije bilo dopušteno da ih pregleda niti da im ukaže pomoć.¹⁸⁸¹ Jedno prilikom, komandir smjene i još trojica mladića naoružanih puškama odveli su Šabanovića u kuhinju i natjerali ga da dva sata briše pod nekom krpom dok su ga oni udarali kundacima pušaka u kičmu i vrat, tukli ga šakama i šutirali.¹⁸⁸² Šabanoviću je malo nedostajalo da se objesi.¹⁸⁸³

776. Dana 6. juna 1992. godine, dan nakon tog premlaćivanja, Šabanovića su kamionom odvezli u Manjaču. Zarobljenike su tukli dok su se penjali na kamione i dok su s njih silazili.¹⁸⁸⁴

¹⁸⁷⁵ Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3885-3886; svjedok SZ007, 6. decembar 2011. godine, T. 26236 (povjerljivo); dokazni predmet P411.37, Plan grada Sanskog Mosta sa slikama; dokazni predmet P416, Fotografija škole "Hasan Kikić" u Sanskom Mostu, 18. mart 2001. godine.

¹⁸⁷⁶ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6479, 6480, 6482; Adil Draganović, 26. novembar 2009. godine, T. 3885, 3890; svjedok SZ007, 6. decembar 2001. godine, T. 26258-26259 (povjerljivo); dokazni predmet P416, Fotografija škole "Hasan Kikić"; dokazni predmet P418, Fotografija fiskulturne sale škole "Hasan Kikić".

¹⁸⁷⁷ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6479-6480.

¹⁸⁷⁸ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6479 i 4. juni 2002. godine, T. 6623-6625, 6481; Enis Šabanović, 6. oktobar 2009. godine, T. 906, 907, 931, 964-965.

¹⁸⁷⁹ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6480-6481.

¹⁸⁸⁰ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6483.

¹⁸⁸¹ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6481-6482.

¹⁸⁸² Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6484-6485.

¹⁸⁸³ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6485.

¹⁸⁸⁴ Enis Šabanović, dokazni predmet P61, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 3. juni 2002. godine, T. 6486, 6489-6490.

777. Fiskulturna sala te škole korištena je i kao privremeni smještaj za ljude, uključujući žene, djecu i starce, koji su iz Mahale i drugih sela ili naselja pobjegli kako bi izbjegli borbena dejstva. Tu su ih držali tokom perioda od jednog do šesnaest dana, prije nego što su ih premjestili na teritoriju pod kontrolom Muslimana.¹⁸⁸⁵ S tim u vezi, Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da su stražari, barem jedanput, s uperenim puškama tjerali zatočenike da se ukrcaju u autobus.¹⁸⁸⁶ Dana 2. jula 1992. godine, Mirko Vručinić je izvijestio CSB Banja Luka da ljude koji su pobjegli od borbenih dejstava i koje drže u sportskoj dvorani tretiraju kao "civilne zarobljenike".¹⁸⁸⁷ U drugoj polovini juna 1992. godine, Krizni štab je naredio TO-u i barem jednom pripadniku SOS-a da izvrše selekciju ljudi koji su držani u tom objektu i da jedan dio njih puste.¹⁸⁸⁸

(n) Ostali dokazi o odlasku Muslimana i Hrvata iz Sanskog Mosta

778. Usljed napada i drugih djela zastrašivanja koja su 1992. godine u Sanskom Mostu vršili SOS i druge srpske snage, među nesrpskim stanovništvom je zavladao izuzetan strah i ono je odlučilo da napusti Sanski Most. Čitava naselja su tražila da se kolektivno isele negdje drugdje.¹⁸⁸⁹ U periodu od juna do avgusta 1992. godine, muslimanski predstavnici su se u nekoliko navrata sastali sa srpskim opštinskim vlastima i predstavnicima SDS-a i od srpskih opštinskih vlasti tražili da organizuju konvoje kako bi Muslimani mogli bezbjedno napustiti to područje.¹⁸⁹⁰

779. Na sjednici Izvršnog vijeća Skupštine opštine Sanski Most održanoj 27. jula 1992. godine, Vlado Vrkeš je izjavio da je najhumanije da se Hrvatima i Muslimanima dopusti da mirno odu, te da organi vlasti rade zajedno s UNPROFOR-om na raseljavanju ljudi. Zatim je istakao potrebu da se u tom poslu ustraje "jer to od nas traže borci, narod Sanskog Mosta, jer ovo mora biti srpski grad".¹⁸⁹¹ Na istom sastanku je konstatovano da u Sanskom Mostu ima 18.000 Muslimana i Hrvata i da je potrebno organizovati njihovo dobrovoljno raseljenje kako bi se izbjegla opasnost po srpski narod.¹⁸⁹² Kako se navodi u izvještajima koje je pregledalo Pretresno vijeće, do sredine avgusta 1992. godine, iz Sanskog Mosta je već otišlo 3.000 do 4.500 nesrba. Do 18. avgusta 1992. godine,

¹⁸⁸⁵ Milenko Delić, 19. oktobar 2009. godine, T. 1571-1572; dokazni predmet P2257, Izvještaj Službe za civilne poslove UN-a o sastanku u Velikoj Kladaši sa predstavnicima 850 raseljenih lica iz Sanskog Mosta, 20. juni 1992. godine, str. 1; dokazni predmet 1D662, Ekspertski izvještaj Mladena Bajagića o MUP-u RS za period od 1990. do 1993. godine, 1. januar 2011. godine, str. 117, par. 318.

¹⁸⁸⁶ Dokazni predmet P2257, Izvještaj Službe za civilne poslove UN-a o sastanku u Velikoj Kladaši sa predstavnicima 850 raseljenih lica iz Sanskog Mosta, 20. juni 1992. godine, str. 1.

¹⁸⁸⁷ Dokazni predmet P117, Depeša SJB-a Sanski Most, upućena CSB-u Banja Luka, 2. juli 1992. godine, str. 1.

¹⁸⁸⁸ Svjedok ST161, 19. novembar 2009. godine, T. 3495-3496 (povjerljivo); dokazni predmet 2D22, Naredba kojom krizni štab nalaže puštanje nekih zatvorenika iz Sportske dvorane, 18. ili 24. juni 1992. godine; dokazni predmet 2D23, Naredba kojom se nalaže selekcija i puštanje nekih zatvorenika iz Sportske dvorane, 18. juni 1992. godine.

¹⁸⁸⁹ Milenko Delić, 19. oktobar 2009. godine, T. 1565 i 20. oktobar 2009. godine, T. 1728; svjedok ST161, 19. novembar 2009. godine, T. 3414-3415 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1127.

¹⁸⁹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 929.

¹⁸⁹¹ Dokazni predmet P387, Zapisnik sa 9. sjednice Izvršnog odbora Skupštine opštine Sanski Most, 27. juli 1992. godine, str. 3-4.

¹⁸⁹² Dokazni predmet P388, Zaključci sa sjednice Izvršnog odbora Skupštine opštine Sanski Most, održane 27. jula 1992. godine, 30. juli 1992. godine, str. 1.

12.000 ljudi je zatražilo da se iseli.¹⁸⁹³ Mnogi od njih su na teritoriju pod kontrolom Muslimana prevezeni u konvojima koje su organizovali organi vlasti Sanskog Mosta.¹⁸⁹⁴ MKCK nije pružio pomoć za to iseljenje jer nije htio da učestvuje u etničkom čišćenju.¹⁸⁹⁵ Kako je izjavio svjedok ST161, civilni organi vlasti su bili zaduženi za raseljavanje nesrba, a pratnju konvoja je vršila milicija.¹⁸⁹⁶

780. To iseljavanje je nastavljeno i u septembru 1992. godine. Iz opštine su otišli konvoji sa više hiljada Muslimana. Shodno odlukama Kriznog štaba, svoju imovinu su morali da predaju opštini.¹⁸⁹⁷ U jednom internom izvještaju od 19. oktobra 1992. godine, Predrag Radulović i drugi službenici SNB-a Banja Luka napisali su da se iselilo oko 20.000 Muslimana, a da i preostalih 10.000 želi da napusti opštinu. Razlog za to iseljavanje, kako su naveli autori tog izvještaja, bila je neizvjesnost u pogledu budućnosti i nesigurnost "zbog samovolje pojedinaca i grupa koje nad građanima muslimanske nacionalnosti vrše torture i prisilu".¹⁸⁹⁸ Do kraja 1992. godine, skoro svi Muslimani su otišli iz opštine Sanski Most.¹⁸⁹⁹

781. U jednom dokumentu koji je u maju 1993. godine sastavio SNB Banja Luka, navodi se da se iz opštine Sanski Most iselilo 24.000 Muslimana i 3.000 Hrvata, a da se u nju doselilo 5.000 Srba.¹⁹⁰⁰

3. Zaključci o činjenicama

782. Pretresno vijeće će prvo iznijeti zaključke u vezi sa konkretnim djelima u osnovi progona, za koja se optuženi terete samo u tački 1 Optužnice.

783. Dokazi pokazuju da je između SDS-a i Kriznog štaba Sanskog Mosta postojao blizak odnos. Među članovima Kriznog štaba bilo je nekoliko članova SDS-a, a osim njih tu su bili i jedan pripadnik SOS-a, načelnik TO-a i komandant 6. krajiške brigade, Branko Basara, koji je bio potčinjen generalu Momiru Taliću, komandantu 1. krajiškog korpusa. Predsjednik Kriznog štaba bio je Rašula, istaknuti član SDS-a. Vrkeš, koji je bio predsjednik SDS-a u Sanskom Mostu, postao

¹⁸⁹³ Dokazni predmet P387, Zapisnik sa 9. sjednice Izvršnog odbora Skupštine opštine Sanski Most, 27. juli 1992. godine, str. 3; dokazni predmet P391, Izvještaj SJB-a Sanski Most, upućen SNB-u Banja Luka, 18. avgust 1992. godine, str. 2-3.

¹⁸⁹⁴ Dokazni predmet P1993, Izvještaj o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije koji je podnio Tadeusz Mazowiecki, 28. avgust 1992. godine (dalje u tekstu: Izvještaj Mazowieckog iz avgusta), str. 3; činjenica o kojoj je presuđeno 929.

¹⁸⁹⁵ Dokazni predmet P1993, Izvještaj Mazowieckog iz avgusta, str. 3.

¹⁸⁹⁶ Svjedok ST161, 19. novembar 2009. godine, T. 3414 (povjerljivo).

¹⁸⁹⁷ Adil Draganović, dokazni predmet P411.07, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 15. maj 2002. godine, T. 5694; ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4292-4293 (povjerljivo); dokazni predmet P411.23, Odluka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most o kriterijima za iseljenje iz opštine Sanski Most, 2. juli 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P411.56, Odluka Srpske opštine Sanski Most o oduzimanju imovine, 29. juni 1992. godine; činjenica o kojoj je presuđeno 1148.

¹⁸⁹⁸ Dokazni predmet P693, Službena zabilješka CSB-a Banja Luka, 19. oktobar 1992. godine, str. 1-2.

¹⁸⁹⁹ Svjedok ST140, 7. decembar 2009. godine, T. 4292 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1148.

je zamjenik predsjednika Kriznog štaba. Vrijedi napomenuti da je njegov zadatak bio da provodi u djelo zamisli rukovodstva SDS-a na nivou Republike, regije i opštine. Pretresno vijeće je uzelo u obzir da je Krizni štab 19. juna 1992. godine vršenje vlasti na teritoriji Sanskog Mosta delegirao pododborima SDS-a. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da je SDS vršio *de facto* kontrolu nad Kriznim štabom u Sanskom Mostu.

784. Pretresno vijeće, nadalje, konstatuje da je SDS u Sanskom Mostu upravljao SOS-om i koristio ga za vršenje kriminalnih radnji usmjerenih protiv Muslimana i Hrvata i da se to nastavilo čak i nakon što je SOS potčinjen 6. krajiškoj brigadi.

785. Pretresno vijeće konstatuje da su milicija, 6. krajiška brigada, TO i SOS, počev od 25. maja 1992. godine i shodno naređenjima Kriznog štaba, počeli da hapse stotine Muslimana i Hrvata. Na meti prvih hapšenja našli su se građani Sanskog Mosta muslimanske i hrvatske nacionalnosti koji su bili članovi SDA ili HDZ-a ili koji su bili na nekom istaknutom položaju u svojim zajednicama. Na osnovu dokaznog predmeta P60.13, dnevnika Nedeljka Rašule, Pretresno vijeće nalazi da je Krizni štab 25. maja 1992. godine sastavio spisak ljudi koje treba pritvoriti i da je taj spisak obuhvatao i Adila Draganovića, Mirzeta Karabega i Redžu Kurbegovića. Poslije 20. maja 1992. godine, po naređenju Kriznog štaba, JNA i TO su izvele operaciju oduzimanja oružja u nelegalnom posjedu koja je bila usmjerena samo protiv građana muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Počev od 26. ili 27. maja 1992. i cijelim tokom 1992. godine, poslije izvođenja vojnih operacija protiv nesrpskih sela i naselja, pripadnici 6. krajiške brigade, uključujući i njenu vojnu policiju, uhapsili su oko 1.600 vojno sposobnih Muslimana i Hrvata. Ti ljudi su bili zatočeni u pritvorskom objektu u sklopu SJB-a Sanski Most, zatim u trima garažama fabrike "Betonirka", te u fiskulturnoj sali škole "Hasan Kikić", poznatoj i pod nazivom "sportska dvorana". Obezbjedeње u tim objektima vršili su pripadnici milicije, TO-a i 6. krajiške brigade. Dokazu ukazuju na to da su zarobljenike držali i na nekim drugim lokacijama, ali se nijedna od tih lokacija ne navodi u Optužnici, tako da Pretresno vijeće u vezi s njima neće izvoditi nikakve zaključke.

786. Srpske snage su, na kraće periode, zatočavale i žene i djecu muslimanske i hrvatske nacionalnosti koji su poslije napada napustili svoje domove, i držale su ih u zatočenju dok civilne vlasti ne bi organizovale konvoje za njihov prevoz na teritoriju pod kontrolom Muslimana.

787. U vezi s uništavanjem imovine Muslimana i Hrvata, Pretresno vijeće konstatuje da je, počev od aprila 1992. godine, SOS podmetao eksploziv i uništavao prodavnice i druge poslovne objekte u

¹⁹⁰⁰ Dokazni predmet P425, Spisak Službe nacionalne bezbjednosti Banja Luka, maj 1993. godine, str. 2; svjedok ST140, dokazni predmet P432.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. juni 2004. godine, T. 4025-4026 (povjerljivo).

Sanskom Mostu čiji su vlasnici bili nesrbi. U aprilu i maju, SOS je uništio oko 44 objekta. Poslije 26. maja 1992. godine, pripadnici SOS-a i 6. krajiške brigade spalili su i uništili kuće nesrba u Mahali, Begićima i drugim nerspskim selima, nakon što su protiv tih sela izveli vojne operacije. Pripadnici 6. krajiške brigade spriječili su vatrogasce da gase požare u Mahali, Muhićima i Otoci. Dana 23. oktobra 1992. godine, pripadnici 6. krajiške brigade i pripadnici milicije uništili su 50 kuća u muslimanskom selu Trnova.

788. S obzirom na nacionalni sastav stanovništva tih sela, Pretresno vijeće nalazi da je ogromna većina uništenih objekata pripadala Muslimanima ili su je oni koristili. Dana 27. juna 1992. godine ili oko tog datuma, srpske snage su spalile jednu kuću u zaseoku Blaževići. Međutim, Pretresnom vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi o tome da li su tadašnji vlasnici te kuće bili nesrbi.

789. Pretresno vijeće nalazi da su srpske snage, tokom vojnih operacija koje su izvele počev od 26. maja 1992. godine, naišle na organizovan oružani otpor samo u selima Vrhpolje i Hrustovo, u kojima su bile stacionirane organizovane snage jačine od 180 do nekoliko stotina muslimanskih boraca.

790. U vezi s uništavanjem vjerskih objekata, Pretresno vijeće nalazi da su srpske snage uništile gradsku džamiju u Sanskom Mostu, koja se nalazila na ulazu u Mahalu, kao i džamije u Šehovcima, Hrustovu-Vrhpolju, Lukavicama, Kamengradu i Tomini.

791. Pretresnom vijeću su predloženi dokazi da je 1992. godine uništena još nekolicina džamija, kao i katolička crkva u gradu Sanskom Mostu. Ima indicija da je Dragan Majkić, djelujući po naređenjima pukovnika Aničića, lično uništio 14 džamija. Međutim, Pretresno vijeće smatra da su ti dokazi iz druge ruke previše uopšteni da bi se na osnovu njih moglo zaključiti da je pukovnik Aničić odgovoran za uništenje crkve i drugih džamija u opštini i nisu mu predloženi nikakvi dokazi koji pokazuju da su ostale džamije u opštini takođe uništile srpske snage.

792. U vezi s pljačkanjem imovine, Pretresno vijeće nalazi da su srpske snage 31. maja 1992. godine na području Hrustova oduzele dragocjenosti od više od 200 stanovnika. Na osnovu činjenice da je Hrustovo bilo muslimansko područje, kao i činjenice da su tim stanovnicima naredili da se sami upute na teritoriju pod kontrolom Muslimana, Pretresno vijeće konstatuje da je tih 200 ljudi bilo muslimanske nacionalnosti. Pretresno vijeće, pored toga, nalazi da su Muslimani i Hrvati koji su htjeli da napuste opštinu bili primorani da se odreknu svoje imovine.

793. Dokazi pokazuju da su srpske vojne i paravojne snage 26. maja 1992. godine oduzimale imovinu na muslimanskim područjima Muhići i Otoka. Dana 31. maja 1992. godine, srpske snage su oduzimale imovinu u Begićima, još jednom selu s muslimanskom većinom. To pljačkanje, koje

je trajalo do 27. jula 1992. godine, bilo je masovnih razmjera. Pretresno vijeće nalazi da su civili iz srpskih naselja učestvovali u pljačkanju muslimanskog sela Trnova i drugih sela koja nisu konkretno identifikovana.

794. U vezi s nametanjem diskriminatornih mjera, Pretresno vijeće nalazi da je Krizni štab, počev od približno sredine aprila 1992. godine, uz pomoć SOS-a otpustio Muslimane i Hrvate s posla. Među ljudima koji su otpušteni bili su načelnik Odjela za internu medicinu u bolnici u Sanskom Mostu, zatim predsjednik Opštinskog suda, tužilac i zamjenik tužioca, te direktori radio stanica, banaka, škola i preduzeća. Na te upražnjene položaje postavljeni su Srbi. Dana 16. aprila 1992. godine, Nedeljko Rašula je otpustio sve milicionere muslimanske i hrvatske nacionalnosti koji su odbili da potpišu izjavu o lojalnosti RS-u i srpskom narodu.

795. Dokazi pokazuju da su, nakon što je sredinom aprila 1992. godine 6. krajiška brigada postavila kontrolne punktove u Sanskom Mostu, vojnici i pripadnici milicije počeli da pretresaju samo Muslimane i Hrvate, da pucaju u zrak i koriste pogrdne izraze na nacionalnoj osnovi, kao što su izrazi balija i ustaša. Pretresno vijeće nalazi da su pripadnici 6. krajiške brigade i pripadnici milicije, tim selektivnim pretresima i djelima zastrašivanja na kontrolnim punktovima, ograničavali kretanje pripadnika tih nacionalnih grupa.

796. Konačno, Pretresno vijeće konstatuje da su Muslimani i Hrvati u Sanskom Mostu bili zatočavani, a da pritom nisu privođeni pred pravosudne organe.

797. U vezi s tačkama 1, 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Pretresno vijeće će zasebno razmotriti uslove zatočenja u zgradi SJB-a, "Betonirci" i sportskoj dvorani škole "Hasan Kikić".

798. Pretresno vijeće konstatuje da je upravnik pritvorskog objekta pored stanice milicije bio milicioner Drago Vujanić. Zatočenici su bili Muslimani i Hrvati i uglavnom se radilo o političarima iz SDA ili HDZ-a ili osobama koje su bile na istaknutim položajima u Sanskom Mostu. Ćelije su bile pretrpane i mračne i u njima je bilo prevruće, bez dovoljnog dotoka zraka. Premda u ćelijama nije bilo zahoda, zatočenicima su dopuštali da izađu iz ćelija dvaput dnevno. Na osnovu svjedočenja Šabanovića i svjedoka ST251, Pretresno vijeće konstatuje da zatočenicima nije bilo obezbijeđeno dovoljno hrane ni vode.

799. Pretresno vijeće konstatuje da su i pripadnici milicije i uniformisani ljudi redovno tukli zatočenike šakama, batinama i palicama za bejzbol; jednog od njih su opekli vrelom vodom; i vrijeđali su ih na nacionalnoj osnovi. Rajko Stanić, kojeg su Srbi netom postavili za predsjednika Suda u Sanskom Mostu, najmanje je jednom prisustvovao premlaćivanju zatočenika. Pretresno

vijeće konstatuje da su, usljed premlaćivanja kojem su bili izloženi, neki zatočnici iz pritvorskog objekta pored SJB-a Sanski Most trpjeli teške i trajne posljedice po svoje zdravlje.

800. Pretresno vijeće konstatuje da je, u periodu od kraja maja ili početka juna 1992. do približno kraja juna 1992. godine, u trima garažama fabrike "Betonirka" bilo zatočeno od 120 do 150 Muslimana i Hrvata. Te tri garaže su bile zaista pretrpane, sanitarni uslovi su bili izuzetno loši i zatočnici su ponekad morali da vrše nuždu na podu, gdje su morali i da spavaju. Budući da je bilo ljeto i da su prozori bili mali, bilo je izuzetno vruće. U tom zatvoru nije bilo nikakve ambulante.

801. Pretresno vijeće konstatuje da je upravnik zatočeničkog objekta u "Betonirci" bio milicioner Drago Vujanić, a da su njegovi stražari, kako pripadnici milicije, tako i pripadnici TO-a, redovno tukli zatočnike kablovima, nogama od stolova i lopatama, nanosivši im teške povrede.

802. Pretresno vijeće nalazi da su, počev od kraja maja 1992. godine, stotine ljudi bile zatočene u sportskoj dvorani škole "Hasan Kikić". Zatočnike su držali u nehigijenskim uslovima i nisu im davali dovoljno hrane. Stražari su neprestano tukli zatočnike. Što se tiče pitanja pripadnosti tih stražara, Pretresno vijeće je u obzir uzelo Šabanovićev iskaz i činjenicu da je Krizni štab pukovniku Aničiću, vojnom oficiru, izdao naređenje za selekciju i puštanje na slobodu nekih zatočenika iz sportske dvorane. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da su stražari bili pripadnici vojne policije.

803. U vezi s tačkama 1, 9 i 10 optužnice, Pretresno vijeće konstatuje da su, počev od aprila 1992. godine, hiljade Muslimana i Hrvata napustile opštinu Sanski Most i iselile se na druga područja u BiH, pri čemu je taj proces pojačan poslije početka vojnih operacija 26. maja 1992. godine, a nastavljen je tokom ljeta i jeseni iste godine. U jednom slučaju, radilo se o raseljenu u Njemačku. Opštinske vlasti u Sanskom Mostu organizovale su konvoje za njihov prevoz, dok su ostali napustili opštinu svojim prevoznim sredstvima. Do 18. avgusta 1992. godine, iz Sanskog Mosta je otišlo 3.000 do 4.500 nesrba, a 12.000 je od opštinskih vlasti zatražilo dozvolu za odlazak. Do kraja 1992. godine, skoro svi Muslimani iz Sanskog Mosta napustili su tu opštinu.

804. Pretresno vijeće je u obzir uzelo dokaze da su srpske snage, počev od sredine aprila 1992. godine, postavile kontrolne punktove u Sanskom Mostu i da su, kako je izjavio Karabeg, ubrzo poslije toga zaustavljale i pretresale samo Muslimane i Hrvate. Počev od aprila i maja 1992. godine, SOS je noću eksplozivom uništavao kuće i poslovne prostore Muslimana i Hrvata, rasturao političke skupove SDA i HDZ-a i napadao osobe muslimanske i hrvatske nacionalnosti u Sanskom Mostu. Nekoliko svjedoka je potvrdilo da su se Muslimani i Hrvati zbog tih akcija uplašili i da su htjeli da napuste opštinu. Po naređenju Kriznog štaba, Muslimani i Hrvati su otpušteni s posla. Kad

su 26. maja 1992. godine započele vojne operacije, srpske snage su artiljerijskim projektilima djelovale po nekoliko muslimanskih i hrvatskih naselja, uključujući, pored ostalih, Mahalu, Trnovu, Begiče i Šehovce, natjeravši tako stanovništvo na odlazak. Pored toga, te su snage uništile više džamija i palile kuće u muslimanskim i hrvatskim selima u kojima su izvodile vojne operacije. Pretresno vijeće je, nadalje, u obzir uzelo masovnu kampanju hapšenja usmjerenu protiv Muslimana i Hrvata, koja je počela u maju 1992. godine, zatim uslove u kojima su držani zatočnici, kao i način na koji se s njima postupalo tokom zatočenja. Najzad, Pretresno vijeće je uzelo u obzir dokaze da su osobe koje su bile zatočene u sportskoj dvorani škole "Hasan Kikić" pod prijetnjom oružjem natjerane da se ukrcaju u autobuse i zatim prevezene na teritoriju pod kontrolom Muslimana. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da su stanovnici Sanskog Mosta muslimanske i hrvatske nacionalnosti bili ili protjerani iz te opštine, ili su otišli iz nje zbog toga što su bili uplašeni zbog zločina koje su nad njima i njihovom imovinom počinile srpske snage, kao i zbog toga što im vlasti nisu obezbijedile nikakvu zaštitu.

4. Pravni zaključci

805. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je tokom perioda na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće konstatuje da je između djela srpskih snaga u Sanskom Mostu i tog oružanog sukoba postojao neksus. Pored toga, žrtve zločina, kao što je detaljno opisano dolje u tekstu, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

806. Pretresno vijeće konstatuje da su djela srpskih snaga u Sanskom Mostu bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Pretresno vijeće je uzelo u obzir kampanju nasilja koju je SOS počeo da izvodi u aprilu i maju 1992. godine i koja je obuhvatala uništavanje više od 40 objekata u kojima su se nalazili poslovni prostori čiji su vlasnici bili nesrbi, rasturanje političkih skupova HDZ-a i SDA, te pojedinačne napade na nesrbe. Pretresno vijeće je, nadalje, uzelo u obzir otpuštanje nesrba s posla, koje je orkestrirao Krizni štab, a koje je vršeno primjenom prijetnji i uz pomoć naoružanih pripadnika SOS-a. Vijeće je uzelo u obzir i masovnu operaciju hapšenja Hrvata i Muslimana koja je započeta 25. maja 1992. godine, zatim napade na hrvatska i muslimanska sela i sakupljanje civilnog stanovništva koje je uslijedilo poslije njih, kao i uništavanje domova Hrvata i Muslimana i oduzimanje njihove imovine, koje je trajalo do kraja 1992. godine. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da je, počev od aprila 1992. i cijelim tokom te godine, postojao napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, za koje je utvrđeno da se radilo o Muslimanima i Hrvatima iz Sanskog Mosta. Na osnovu velikog broja uništenih objekata, više od 1.600 hapšenja, masovnih razmjera pljačkanja, kao i činjenice da je Krizni štab naredio hapšenja i osnivanje zatočeničkih

centara, te izdao nekoliko uputstava o tome gdje treba zatočiti i prevesti zatočenike, Pretresno vijeće konstatuje da je napad usmjeren protiv civilnog stanovništva bio i rasprostranjen i sistematski. Konačno, Pretresno vijeće konstatuje da su djela srpskih snaga bila dio tog napada i da su, u stvari, činila taj napad, te da su počinioci djela o kojima se govori dolje u tekstu znali da napad postoji, kao i da njihova djela predstavljaju dio tog napada.

807. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće konstatuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

808. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće je već konstatovalo da su zatočenici držani u teškim i nehigijenskim uslovima u pritvorskom objektu, garažama u fabrici "Betonirka" i u sportskoj dvorani škole "Hasan Kikić"; da su pripadnici srpske milicije, vojske, TO-a i paravojnih formacija redovno tukli zatočenike, nanijevši nekim od njih teške psihičke i fizičke patnje; i da su neki zatočenici trpjeli dugoročne posljedice po svoje zdravlje. Nadalje, na osnovu nacionalne pripadnosti zarobljenika i uvreda na nacionalnoj osnovi koje su im često upućivali oni koji su ih tukli, Pretresno vijeće konstatuje da je svrha tog nasilja bila da se zatočeni Hrvati i Muslimani zastraše, kao i da se nad njima vrši diskriminacija. Budući da je konstatovalo da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage, počev od 25. maja 1992. godine, počinile mučenje, kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja, nad zatočenim Hrvatima i Muslimanima u pritvorskom objektu pored stanice milicije, u "Betonirci" i u sportskoj dvorani škole "Hasan Kikić".

809. Budući da je konstatovalo da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni i da je počinjeno mučenje, Pretresno vijeće takođe konstatuje da su srpske snage počinile druga nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, i okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja, nad Muslimanima i Hrvatima iz Sanskog Mosta u pritvorskom objektu, u garažama fabrike "Betonirka" i u sportskoj dvorani škole "Hasan Kikić".

810. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage, počev od aprila 1992. godine, protjerivanjem i drugim prisilnim djelima, te bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom, uklanjale Muslimane i Hrvate iz Sanskog Mosta, gdje su oni zakonito prebivali. S tim u vezi, Pretresno vijeće je uzelo u obzir riječi predsjednika SDS-a, Vlade Vrkeša, koji je 27. jula 1992. godine rekao Muslimanima u Pobježju da ih ne može zaštititi i da bi im najbolje bilo da odu. Vijeće je u obzir uzelo i Vrkešovu izjavu da bi najhumanije bilo dozvoliti Hrvatima i Muslimanima da mirno odu i da organi vlasti rade zajedno s UNPROFOR-om na raseljavanju ljudi koji su htjeli da odu, jer je Sanski Most morao da bude srpski grad; zatim postupke srpskih snaga tokom kampanje hapšenja i poslije napada na muslimanska i hrvatska sela, kada su paljene kuće i

oduzimana imovina; te činjenicu da su Muslimani i Hrvati prije odlaska iz Sanskog Mosta morali da se odreknu svoje imovine u korist opštinskih vlasti. Muslimani i Hrvati su uklonjeni na druga mjesta unutar državnih granica (prisilno premještanje). To premještanje je imalo sličnu težinu kao slučajevi deportacije u ovom predmetu, budući da je obuhvatalo prisilni odlazak iz prebivališta i zajednice, bez ikakvih garancija u vezi s mogućnošću budućeg povratka, pri čemu su žrtve pretrpjele teške duševne povrede. U jednom slučaju, žrtve su uklonjene na mjesto izvan *de jure* državne granice. Na osnovu toga, Pretresno vijeće nalazi da su srpske snage svojim djelima i propustima namjeravale da rasele žrtve izvan relevantne državne granice (kao kod deportacije) ili unutar relevantne državne granice (kao kod prisilnog premještanja). Budući da je konstatovalo da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće takođe konstatuje da su srpske snage u periodu od aprila do decembra 1992. godine nad muslimanskim i hrvatskim stanovništvom Sanskog Mosta počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje) i deportaciju kao zločine protiv čovječnosti.

811. *Tačka 1 Optužnice.* U vezi s hapšenjima i zatočavanjem koje su srpske snage vršile počev od 25. maja 1992. godine, Pretresno vijeće je uzelo u obzir iskaze nekolicine svjedoka da su uhapšene osobe bile u načelu zatočavane jer su bile osumnjičene za oružanu pobunu ili šverc oružja. Vijeće je takođe uzelo u obzir da je, shodno članu 196 Zakona o krivičnom postupku SFRJ, bilo dopušteno držati lica u pritvoru prije početka suđenja najduže tri dana, a da je organ koji je izvršio hapšenje bio dužan da o određivanju pritvora odmah obavijesti javnog tužioca. Međutim, kako su izjavili Draganović i Delić, u vezi s pomenutim hapšenjima nisu pokretane zvanične istrage niti su tužilaštvu podnošene krivične prijave, izuzev jedne krivične prijave za oružanu pobunu koja je podnesena u decembru 1992. godine protiv svjedoka ST251. Pretresno vijeće je uzelo u obzir i okolnosti u kojima su uhapšeni svjedoci koji su svjedočili u ovom predmetu. Četvorica ljudi u maskirnim uniformama koja su 26. maja 1992. godine uhapsila Šabanovića, prije nego što su ga odvela u stanicu milicije, spalila su njegovu ličnu kartu i vozačku dozvolu. To pokazuje da nije ni postojala namjera da Šabanović bude propisno obrađen u stanici milicije. Svjedok ST140 je u svom svjedočenju izjavio da je njegov prijatelj Smajlović bio zatočen u "Betonirci" samo zbog toga što je bio imućan Musliman. Svjedok SZ007 je u svom svjedočenju izjavio da je Karabeg bio uhapšen zbog svog učešća u oružanoj pobuni i naoružavanju Muslimana, ali da on nikad nije vidio nikakav dokaz o tom učešću. Draganovića su tokom saslušavanja optužili za subverzivne aktivnosti, ali protiv njega nikad nisu podnijeli krivičnu prijavu sa takvom optužbom. Svjedok ST251 je u svom svjedočenju izjavio da nije učestvovao u švercu oružja, ali da je izjavu u kojoj priznaje svoje učešće morao potpisati jer nije imao drugog izbora. Svjedoka ST251, Karabega, Šabanovića i Draganovića tokom njihovog zatočenja nisu privodili pravosudnim organima. Najzad, Pretresno vijeće je uzelo u

obzir odluku koju je Krizni štab donio 4. juna 1992. godine, a kojom su zarobljenici podijeljeni na kategorije "političara", "nacionalno ekstremnih ljudi" i "ljudi nepoželjnih u opštini Sanski Most". Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage, počev od 25. maja 1992. i cijelim tokom te godine, djelujući po naređenjima Kriznog štaba protivpravno zatvorile približno 1.600 Muslimana i Hrvata na osnovu njihove nacionalne pripadnosti i uskratili im propisani zakonski postupak. Pored toga, s obzirom na uslove zatočenja u pritvorskom objektu u stanici milicije, garažama u fabrici "Betonirka" i sportskoj dvorani škole "Hasan Kikić", Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage, uključujući i pripadnike milicije iz Sanskog Mosta, stvorile i održavale nehumane uslove života za zatvorene Muslimane i Hrvate.

812. Pretresno vijeće, nadalje, konstatuje da uništavanje imovine i vjerskih objekata Muslimana i Hrvata koje su srpske snage na širokoj osnovi vršile od aprila 1992. godine predstavlja razaranje gradova i sela, uključujući uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji i drugim kulturnim objektima.

813. Pretresno vijeće konstatuje da oduzimanje dragocjenosti od 200 stanovnika sela Hrustovo koje su 31. maja 1992. godine izvršile srpske snage predstavlja pljačkanje imovine. Vijeće, nadalje, konstatuje da oduzimanje imovine koje su srpske snage izvršile 26. maja 1992. u Muhićima i Otoci, a 31. maja 1992. u Begićima, predstavlja pljačkanje imovine. Premda Pretresnom vijeću nisu predočeni dokazi o vrsti predmeta koji su uzeti iz tih sela i naselja, s obzirom na to da su pljačkana čitava sela, Vijeće se uvjerilo da je za žrtve barem dio oduzete imovine imao dovoljno značajnu materijalnu vrijednost. Pored toga, Pretresno vijeće je već konstatovalo da su hiljade Muslimana i Hrvata htjele da odu, te da su zaista i otišle iz te opštine zbog toga što su bile uplašene talasom zločina i nasilja na čijem su se udaru našle. Vijeće je takođe konstatovalo da su Muslimani i Hrvati morali da se odreknu svoje imovine u korist opštinskih vlasti da bi dobili dozvolu da napuste opštinu. U tim okolnostima, Pretresno vijeće konstatuje da je i to predstavljalo pljačkanje imovine.

814. Pretresno vijeće konstatuje da otpuštanje nersba s posla, ograničavanje kretanja žena i djece prije njihovog iseljenja iz opštine, te uskraćivanje propisanog zakonskog postupka predstavljaju nametanje discriminatorskih mjera protiv Muslimana i Hrvata u Sanskom Mostu.

815. Pretresno vijeće konstatuje da su djelima o kojima se govori gore u tekstu u vezi s tačkama 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice, kao i protivpravnim zatočenjima, stvaranjem i održavanjem nehumanih uslova za život u zatočeničkim centrima, pljačkanjem imovine, bezobzirnim razaranjem gradova i sela, uključujući uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji i drugim kulturnim objektim, te nametanjem i održavanjem diskriminatorskih mjera, narušena i uskraćena temeljna prava Muslimana i Hrvata, propisana pravilima međunarodnog običajnog prava

i prava međunarodnih ugovora. Ta su djela takođe bila *de facto* diskriminatorna, jer su njima selektivno i sistematski ciljani Muslimani i Hrvati. Pretresno vijeće je u obzir uzelo i dva dodatna faktora: činjenicu da su ljudi koji su otpušteni s posla ili uhapšeni bili skoro isključivo muslimanske i hrvatske nacionalnosti, te tretman kojem su bili izloženi Muslimani i Hrvati dok su bili zatočeni, uključujući, pored ostalog, njihovo vrijeđanje na nacionalnoj osnovi. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage izvršile ta djela s namjerom da diskriminišu Muslimane i Hrvate na osnovu njihove nacionalne i vjerske pripadnosti.

816. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage, počev od aprila 1992. i cijelim tokom te godine, činile progon kao zločin protiv čovječnosti nad Muslimanima i Hrvatima iz Sanskog Mosta.

817. *Zaključak.* Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage u periodu od 10. juna 1992. do decembra 1992. godine u opštini Sanski Most počinile zločine koji se optuženima stavljaju na teret u tačkama 1, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice.

G. Teslić

1. Optužbe iz Optužnice

818. Mićo Stanišić i Stojan Župljanin se u Optužnici terete za sljedeće zločine koji su počinjeni u opštini Teslić u vremena i na lokacijama koji se navode dalje u tekstu.

819. Pod tačkom 1 Optužnice, obojica optuženih se terete za progon kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) lišavanja života nekolicine ljudi koji su podlegli usljed premlaćivanja u skladištu Teritorijalne odbrane u periodu od juna do jula 1992. godine; (b) mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela počinjenih u zgradi SJB-a u Tesliću najmanje od maja do oktobra 1992. godine i u skladištu Teritorijalne odbrane u Tesliću, gdje su zatočnici bili premlaćivani i gdje su bili očevici premlaćivanja i lišavanja života drugih zatočenika najmanje od maja do jula 1992. godine; (c) protivpravnog zatočavanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u zatočeničkim objektima u zgradi SJB-a i u skladištu Teritorijalne odbrane i podvrgavanja tih ljudi nehumanim uslovima života u tim objektima; (d) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života u zatočeničkim objektima; (e) prisilnog premještanja i deportacije bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata; (f) oduzimanja ili pljačkanja imovine i bezobzirnog razaranja imovine nesrba u Tesliću najmanje od juna do septembra 1992. godine; i (g) nametanja i održavanja restriktivnih i

diskriminatorских mjera protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata počev od juna 1992. i cijelim tokom te godine.¹⁹⁰¹

820. Pod tačkama 2, 3 i 4 Optužnice, obojica optuženih se terete za istrebljenje i ubistvo kao zločine protiv čovječnosti, kao i za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja, u vezi s tim što je nekolicina ljudi umrla usljed premlaćivanja u skladištu TO-a u periodu od juna do jula 1992. godine.¹⁹⁰²

821. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, optuženi se terete za mučenje kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti, djela koja su srpske snage počinile nad nerspskim stanovništvom Teslića nakon preuzimanja vlasti u Tesliću početkom juna 1992. godine, u vezi s tim što su zatočenike tukle električnim kablovima, palicama za bejzbol, satarom za meso, pesnicama i palicama.¹⁹⁰³

822. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, optuženi se terete za deportaciju i prisilno premještanje (druga nehumana djela) kao zločine protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima poslije preuzimanja vlasti u Tesliću početkom juna 1992. godine.¹⁹⁰⁴

2. Analiza dokaza

823. Prema podacima sa popisa stanovništva BiH, provedenog 1991. godine, stanovništvo opštine Teslić činilo je 32.962 Srba (56,7%), 12.802 Muslimana (25,8%), 9.525 Hrvata (9,9%) i 1.100 osoba koje se nisu izjasnile o nacionalnoj pripadnosti.¹⁹⁰⁵ Do 1997. godine, broj Muslimana koji su živjeli u Tesliću opao je na 3.726 (2,2%),¹⁹⁰⁶ a broj Hrvata na 347 (0,9%).¹⁹⁰⁷

(a) Preuzimanje vlasti i proizvoljna hapšenja

824. Kako se navodi u jednom izvještaju koji je sastavio SJB Teslić, rezervni sastav milicije u Tesliću mobilisan je već u septembru 1991. godine, a srpski funkcioneri i pripadnici milicije pomogli su da se naoružanje i oprema uklone iz vojnih skladišta i smjeste na za to predviđenim

¹⁹⁰¹ Optužnica, par. 26-27, Prilozi B br. 7, C br. 7.1-7.2, D br. 7.1-7.2, E br. 6, F br. 6, G br. 6.

¹⁹⁰² Optužnica, par. 29-31, Prilog B br. 7.1.

¹⁹⁰³ Optužnica, par. 32-36, Prilozi C br. 7.1-7.2, D br. 7.1-7.2, G br. 6.

¹⁹⁰⁴ Optužnica, par. 37-41, Prilozi F br. 6, G br. 6.

¹⁹⁰⁵ Svjedok ST191, 14. maj 2010. godine, T. 10285; dokazni predmet P1348, Mapa sa nacionalnim sastavom stanovništva Teslića; činjenica o kojoj je presuđeno 1213. V. takođe dokazni predmet P836, Izvještaj SJB-a Teslić za period 20. septembar 1992. – 20. septembar 1993. godine, 25. septembar 1993. godine, str. 1.

¹⁹⁰⁶ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 120.

¹⁹⁰⁷ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 124.

mjestima u okolnim selima. To je bio način da se pruži pomoć SDS-u u njegovom radu i da se izvrše pripreme za odbranu srpskog naroda.¹⁹⁰⁸ Dana 6. aprila 1992. godine, Skupština opštine Teslić je usvojila odluku kojom je ta opština proglašena sastavnim dijelom RS-a. Sve javne ustanove trebale su da djeluju u sastavu organa ARK-a, a SJB Teslić je postao dio CSB-a Banja Luka. Nikola Perišić, u svojstvu predsjednika Skupštine opštine Teslić i Kriznog štaba, pozvao je građane Teslića da tu odluku prihvate mirno i konkretno je poručio "našim sugrađanima Muslimanima i Hrvatima da nastave živjeti sa srpskim narodom u miru i slozi"; međutim, izjavio je da će, ukoliko se oni odluče da se odvoje od srpskog naroda, Srbi poštovati njihovu volju.¹⁹⁰⁹ Poslije te odluke, zaposlenici SJB-a Teslić muslimanske i hrvatske nacionalnosti napustili su SJB.¹⁹¹⁰

825. Na 15. redovnoj sjednici Skupštine opštine Teslić, održanoj 2. aprila 1992. godine, predsjednik Skupštine opštine, Nikola Perišić, insistirao je na tome da Teslić mora da bude dio srpskog kantona zbog svog nacionalnog sastava.¹⁹¹¹ Kako je izjavio Perišić, morala se prihvatiti realnost da su Srbi činili većinu u opštini i da srpski narod ne želi da ostane bez Jugoslavije.¹⁹¹²

826. Svjedok ST253, po nacionalnosti Hrvat, koji je 1992. godine bio milicioner u Tesliću, u svom je svjedočenju izjavio da su njegovi pretpostavljeni tražili od njega da napusti rezervni sastav milicije. Na jednom sastanku koji je organizovan početkom aprila ispred stanice milicije, svim milicionerima su se obratili ljudi u civilnim odijelima, kao i jedan vojni oficir s visokim činom, koji im je rekao da zaposlenici muslimanske i hrvatske nacionalnosti ne mogu ostati u sastavu milicije. Morali su da predaju svoje oružje i da idu kući.¹⁹¹³ Od zaposlenih su tražili da potpišu svečane izjave o lojalnosti RS-u, a oni koji to nisu učinili smijenjeni su sa svojih radnih mjesta, uključujući komandira stanice milicije, Sabahudina Mehmedovića.¹⁹¹⁴

827. U maju 1992. godine, u grad Teslić je došlo više paravojnih grupa, među kojima su bili Arkanovci, Beli orlovi i Crvene beretke. Oni su tukli i ubijali ljude po gradu i uništavali ili nanosili štetu objektima Muslimana i Hrvata, uključujući i pet ili šest džamija i nekoliko katoličkih crkava u

¹⁹⁰⁸ Dokazni predmet P836, Izvještaj SJB-a Teslić za period 20. septembar 1992. – 20. septembar 1993. godine, str. 1.

¹⁹⁰⁹ Dokazni predmet P1353.04, Odluka Skupštine opštine Teslić o proglašenju područja opštine Teslić sastavnim dijelom RS, 6. april 1992. godine; dokazni predmet P836, Izvještaj SJB-a Teslić za period 20. septembar 1992. – 20. septembar 1993. godine, 25. septembar 1993. godine, str. 1.

¹⁹¹⁰ Dokazni predmet P836, Izvještaj SJB-a Teslić za period 20. septembar 1992. – 20. septembar 1993. godine, 25. septembar 1993. godine, str. 2.

¹⁹¹¹ Dokazni predmet P1354, Petnaesta redovna sjednica Skupštine opštine Teslić, održana 2. aprila 1992. godine, 2. april 1992. godine, str. 14-15.

¹⁹¹² Dokazni predmet P1354, Petnaesta redovna sjednica Skupštine opštine Teslić, održana 2. aprila 1992. godine, 2. april 1992. godine, str. 15.

¹⁹¹³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1214; svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16638 (povjerljivo).

¹⁹¹⁴ Dokazni predmet P839, Službena zabilješka Predraga Markočevića iz SJB-a Teslić, 3. juli 1992. godine, str. 1.

gradu Tesliću i okolnim selima.¹⁹¹⁵ Grupom Miće, koja je bila poznata i pod nazivom Crvene beretke, rukovodili su kapetan Ljubiša Petričević iz VRS-a i Milan Savić, zamjenik načelnika CSB-a Doboj.¹⁹¹⁶ Grupu Miće činili su radnici aktivnog sastava službe Državne bezbjednosti, pripadnici rezervnog sastava službe Državne bezbjednosti, kao i određen broj pripadnika VRS-a.¹⁹¹⁷ Dolazak te grupe organizovao je Krizni štab kako bi riješio probleme oko mobilizacije, usprkos činjenici da su neki pripadnici te grupe bili na lošem glasu, a neki su bili poznati kriminalci.¹⁹¹⁸ Pretresno vijeće ima u vidu da su srpske vlasti nastavile da im dozvoljavaju da slobodno djeluju po opštini iako su znale da neki od tih ljudi dolaze iz kriminalnog miljea.

828. Početkom maja 1992. godine, Krizni štab je donio odluku da se mobilizacija Srba treba nastaviti, uključujući i one Srbe koji su posjedovali lovačko oružje. SJB i TO su bili zaduženi za poslove vezane za mobilizaciju, i to, konkretno, za regrutovanje 250–300 pripadnika rezervnog sastava koji bi odmah popunili jedinice TO-a. Preduzećima i javnim ustanovama je naređeno da pređu "na rad u ratnim uslovima od 7. maja 1992. godine", što je obuhvatalo uvođenje radne obaveze za sve građane. Pripadnici paravojnih formacija i pojedinci koji su nelegalno posjedovali naoružanje i municiju pozvani su da ih predaju Opštinskom štabu TO-a najkasnije do 11. maja 1992. godine.¹⁹¹⁹ Branko Perić je u svom svjedočenju izjavio da se naređenje za predaju naoružanja odnosilo prvenstveno na Muslimane i Hrvate.¹⁹²⁰

829. Svjedok ST191, po nacionalnosti Srbin, koji je 1992. godine radio u Tesliću, znao je da su nesrbe smijenili s određenih radnih mjesta u Tesliću, da su te smjene bile u neposrednoj vezi s potpisivanjem izjave o lojalnosti RS-u, te da je ta izjava bila rezultat odluke Skupštine opštine od 6. aprila 1992. godine, kojom je Teslić postao dio ARK-a.¹⁹²¹ Premda svjedok ST191 nije mogao da kaže da li je to činjeno sistematski ili na osnovu odluke nekih pojedinaca, znao je za etničko čišćenje, kao i za to da se vrši zatočavanje ljudi u logorima mimo propisanog zakonskog postupka.¹⁹²² Iako svjedok ST191 nije mogao da posvjedoči zbog čega su konkretni pojedinci pritvarani, Pretresno vijeće ima u vidu da njegov iskaz pruža opšti pregled okolnosti koje su vladale u Tesliću počev od aprila 1992. godine.

¹⁹¹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1215.

¹⁹¹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1215; dokazni predmet P838, Krivična prijava protiv nekih konkretnih osoba koju je SJB Teslić podnio Osnovnom javnom tužilaštvu Teslić, 9. juli 1992. godine; dokazni predmet P1361.02, Završni dio zvučnog snimka razgovora obavljenog sa Brankom Perićem, bivšim tužiocem u Tesliću, 10. januar 2002. godine; Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10921.

¹⁹¹⁷ Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10920.

¹⁹¹⁸ Dokazni predmet P1353.27, Izvještaj Ratnog štaba Opštine Teslić, upućen Skupštini i Vladi ARK i Komandi 1. KK, 4. juli 1992. godine; Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10920.

¹⁹¹⁹ Dokazni predmet P1353.06, Zapisnik sa sastanka Kriznog štaba Teslića, održanog 6. maja 1992. godine, str. 1-2.

¹⁹²⁰ Branko Perić, 19. maj 2010. godine, T. 10482-10484.

¹⁹²¹ Svjedok ST191, 14. maj 2010. godine, T. 10277 (povjerljivo).

¹⁹²² Svjedok ST191, 14. maj 2010. godine, T. 10283-10284 (povjerljivo).

830. Početkom aprila 1992. godine, prije nego što je došlo do bilo kakvih borbenih dejstava, po naređenju organa vlasti u Tesliću, svi latinični natpisi s imenima ulica i ulični znakovi u Tesliću zamijenjeni su ćiriličnim.¹⁹²³ Izvršni odbor opštine Teslić uveo je 5. maja 1992. godine policijski čas, shodno kojem su civili od 23:00 do 05:00 sati morali da budu u svojim domovima i svako kretanje, bilo pješke ili u prevoznim sredstvima, tokom tih sati bilo je zabranjeno; a SJB je bio ovlašten da postavi kontrolne punktove u svrhu provođenja policijskog časa na cijelom području opštine, u saradnji s organizovanim noćnim stražama u mjesnim zajednicama.¹⁹²⁴ Ljudi su počeli da se osjećaju nesigurno i raspitivali su se o onome što se dešavalo. Neki lokalni Srbi su dobili uniforme i naoružanje.¹⁹²⁵

831. Predrag Radulović, viši inspektor SNB-a srpske nacionalnosti koji je 1992. godine radio u CSB-u Banja Luka, u svom je svjedočenju izjavio da je Specijalni odred milicije CSB-a Banja Luka vršio pretrese kuća u nekoliko opština, među kojima je bio i Teslić. Radulović je primijetio da su tokom tih pretresa od stanara oduzimani TV aparati, video-rekorderi i motorna vozila. Izjavio je da su specijalne jedinice milicije u Tesliću oduzele 147 automobila i da su prodavnice i skladišta opljačkani. Znao je neke ljude koji prije sukoba nisu imali ništa, a koji su se preko noći obogatili.¹⁹²⁶

832. Predrag Radulović je takođe svjedočio o promjenama do kojih je došlo u miliciji u martu i aprilu 1992. godine. Počev već od 21. marta 1992. godine, unutar CSB-a su pravljene planovi za podjelu CSB-a na nacionalnoj osnovi.¹⁹²⁷ U aprilu 1992. godine, od milicionera iz SJB-a u Tesliću zatraženo je da potpišu svečanu izjavu. Pretresno vijeće ima u vidu da je ta svečana izjava trebala da bude izjava o lojalnosti vladi bosanskih Srba. Oni koji nisu potpisali tu izjavu napustili su svoja radna mjesta. Oni koji jesu potpisali, zadržali su svoja radna mjesta.¹⁹²⁸ Pored toga, Radulović je u svom svjedočenju izjavio da su se milicioneri nesrbi suočavali s prijetnjama i maltretiranjem. Znao je i za neke konkretne slučajeve ubijanja i premlaćivanja od strane neidentifikovanih naoružanih jedinica.¹⁹²⁹

¹⁹²³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1214; svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16641.

¹⁹²⁴ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16642, 16705; Branko Perić, 19. maj 2010. godine, T. 10480; dokazni predmet P1362, Zaključci Izvršnog odbora Teslića u vezi s uvođenjem policijskog sata počev od 5. maja 1992. godine, čije će provođenje kontrolisati SJB, 5. maj 1992. godine.

¹⁹²⁵ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16639-16640 (povjerljivo).

¹⁹²⁶ Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10811-10812.

¹⁹²⁷ Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10744; dokazni predmet P1367, Izvještaj grupe "Miloš" o nacionalnoj podjeli proizašloj iz osnivanja MUP-a RS, 2. april 1992. godine, str. 1.

¹⁹²⁸ Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10755; dokazni predmet P1367, Izvještaj grupe "Miloš" o nacionalnoj podjeli proizašloj iz osnivanja MUP-a RS, 2. april 1992. godine, str. 1.

¹⁹²⁹ Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10756-10757.

833. U junu 1992. godine, Dušan Kuzmanović je bio načelnik, a Predrag Markočević komandir SJB-a Teslić.¹⁹³⁰ U jutarnjim satima 2. juna 1992. godine, u grad su se uvezli tenkovi, koji su se uputili ka kasarni JNA.¹⁹³¹ Nakon što je vojska blokirala sve puteve koji su vodili iz Teslića, dana 4. juna 1992. godine granatirano je muslimansko selo Stenjaka, poslije isteka roka koji su stanovnicima dali da predaju svoje naoružanje.¹⁹³² Poslije napada na Stenjaka počelo je neselektivno granatiranje Teslića, koje je vremenom pojačano. Osim nekoliko dana zatišja, grad je dan za danom neprekidno granatiran, i noću i danju. U tom granatiranju poginulo je približno 10–15 ljudi.¹⁹³³ Nesrpsko stanovništvo nije pružalo nikakav otpor.¹⁹³⁴

834. Svjedok ST207, inače Srbin koji je bio milicioner, u svom je svjedočenju izjavio da je početkom jula 1992. godine Predrag Radulović došao s nekim ljudima iz Banje Luke i preuzeo SJB Teslić.¹⁹³⁵ Svjedok ST207 i njegove kolege su se trudili koliko su mogli da sarađuju s Predragom Radulovićem i ljudima koji su došli tokom, kako je opisao, "teške situacije" u Tesliću.¹⁹³⁶

835. Dana 4. jula 1992. godine ili oko tog datuma, svjedok ST191 je napisao izvještaj o hapšenju jedne grupe vojnika i milicionera iz Doboja koja je u junu počinila zločine u Tesliću.¹⁹³⁷ Taj izvještaj je upućen Skupštini i Vladi ARK-a, CSB-u Banja Luka, Komandi 1. krajiškog korpusa, Radovanu Karadžiću, predsjedniku Vlade, Glavnom štabu vojske i ministru unutrašnjih poslova.¹⁹³⁸ Svjedok ST191 je u svom svjedočenju izjavio da "nis[u] imali nikakvu konkretnu pomoć" u vezi s tim izvještajem i da se o tom izvještaju razgovaralo tek kad je Ratko Mladić došao u Teslić.¹⁹³⁹

836. Svjedok ST191 je izjavio da je Ratko Mladić održao samo jedan sastanak u Tesliću i da se na tom sastanku nije pominjalo etničko čišćenje, kao i da sljedećeg dana Bilanović i Nedić nisu insistirali na tome da je potrebno ubijati Muslimane i Hrvate.¹⁹⁴⁰ Međutim, nakon što je saslušalo iskaz Predraga Radulovića, koji je svjedočio o autoru tog izvještaja i njegovim izvorima,¹⁹⁴¹ Vijeće konstatuje da iskaz svjedoka ST191 u vezi s ovim pitanjem nije vjerodostojan i osloniće se na izvještaj.

¹⁹³⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1035; dokazni predmet P839, Službena zabilješka Predraga Markočevića iz SJB-a Teslić, 3. juli 1992. godine, str. 1.

¹⁹³¹ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19199-19200.

¹⁹³² Činjenica o kojoj je presuđeno 500; svjedok ST191, 14. maj 2010. godine, T. 10245-10246 (povjerljivo).

¹⁹³³ Svjedok ST191, 14. maj 2010. godine, T. 10247-10248.

¹⁹³⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 503.

¹⁹³⁵ Svjedok ST207, 13. maj 2010. godine, T. 10077 (povjerljivo).

¹⁹³⁶ Svjedok ST207, 13. maj 2010. godine, T. 10078 (povjerljivo).

¹⁹³⁷ Svjedok ST191, 14. maj 2010. godine, T. 10202-10206 (povjerljivo); dokazni predmet P1353.27, Izvještaj Ratnog štaba Opštine Teslić, 4. juli 1992. godine.

¹⁹³⁸ Svjedok ST191, 14. maj 2010. godine, T. 10202-10203 (povjerljivo).

¹⁹³⁹ Svjedok ST191, 14. maj 2010. godine, T. 10205-10206 (povjerljivo).

¹⁹⁴⁰ Svjedok ST191, 10. januar 2011. godine, T. 18546-18550 (povjerljivo).

¹⁹⁴¹ Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10948-10950 (povjerljivo).

837. Svjedok ST191 je znao da civile muslimanske i hrvatske nacionalnosti, uključujući i poznate i ugledne članove zajednice, hapse i zatočavaju na raznim lokacijama u Tesliću.¹⁹⁴² Svjedok ST191 je čuo da su nesrbe zatočavali iz jednog od sljedeća dva razloga: zbog sumnje da su posjedovali oružje ili zbog sumnje da su bili aktivni pripadnici neprijateljskih snaga. Saznao je i to da neki ljudi koji su bili imućni i mogli da plate otkupninu nisu bili zatočeni, ali da su oni koji nisu mogli da plate bili zatočeni sve dok ne bi bili u stanju da plate da ih puste na slobodu.¹⁹⁴³

(b) Zatočenički centri

(i) Zgrada SJB-a

838. Predrag Markočević je 3. jula 1992. godine sastavio službenu zabilješku za MUP RS-a o događajima koji su se odigrali u Tesliću u junu 1992. godine.¹⁹⁴⁴ Kako se navodi u toj zabilješci, dana 1. ili 2. juna 1992. godine, u SJB Teslić je došao Radoljub Šljivić, oficir vojne bezbjednosti koji je bio povezan sa grupom "Miće",¹⁹⁴⁵ i obavijestio pripadnike milicije da će se, shodno dogovoru tesličkog rukovodstva, sljedećeg dana vratiti u Teslić s jednim timom iz Doboja koji će "napraviti red" u Tesliću.¹⁹⁴⁶ Šljivić je insistirao na tome da pregleda prostoriju za pritvor u SJB-u. Rekao je milicionerima da uklone madrace sa kreveta jer je tako bilo preudobno.¹⁹⁴⁷ U toj službenoj zabilješci autor navodi da mu je Marinko Đurić rekao da su izvjesne grupe, kao i Crvene beretke, već ranije uspostavile srpsku vladavinu u Doboju čineći razna zvjerstva, da su mnogi ljudi ubijeni, "a ko im se od građana ili organa vlasti suprotstavio, da je bio likvidiran".¹⁹⁴⁸

839. Dana 3. juna 1992. godine, u SJB Teslić je došla grupa poznata pod nazivom "Miće" ili Crvene beretke i preuzela komandu, stavivši milicionerima u stanici na znanje da sada ona vodi glavnu riječ. Jedan od pripadnika Crvenih beretki se obratio grupi milicionera okupljenih ispred zgrade SJB-a, a prisutni su bili predsjednik opštine, sekretar za odbranu, načelnik SJB-a Teslić Dušan Kuzmanović, kao i drugi opštinski funkcioneri.¹⁹⁴⁹ U toj službenoj zabilješci stoji da su istog dana pripadnici vojne policije privodili u pritvorsku prostoriju osobe koje su bile uhapšene u Tesliću. U tom dokumentu se dalje opisuje da je do večernjih sati 3. juna 1992. godine zatvor bio

¹⁹⁴² Svjedok ST191, 14. maj 2010. godine, T. 10226 (povjerljivo).

¹⁹⁴³ Svjedok ST191, 14. maj 2010. godine, T. 10227 (povjerljivo).

¹⁹⁴⁴ Dokazni predmet P839, Službena zabilješka koju je SJB Teslić uputio CSB-u Banja Luka, 3. juli 1992. godine, str. 1.

¹⁹⁴⁵ Svjedok ST191, 13. maj 2010. godine, T. 10141-10142, 10150-10151; Predrag Radulović, 31. maj 2010. godine, T. 11094-10095; dokazni predmet 2D27, Krivična prijava protiv grupe "Miće", 9. juli 1992. godine, str. 2; dokazni predmet P1313, Evidencija zatvorenika u Doboju za period od 1989. do 1994. godine, str. 30.

¹⁹⁴⁶ Dokazni predmet P839, Službena zabilješka koju je SJB Teslić uputio CSB-u Banja Luka, 3. juli 1992. godine, str. 1.

¹⁹⁴⁷ Dokazni predmet P839, Službena zabilješka koju je SJB Teslić uputio CSB-u Banja Luka, 3. juli 1992. godine, str. 1-2.

¹⁹⁴⁸ Dokazni predmet P839, Službena zabilješka koju je SJB Teslić uputio CSB-u Banja Luka, 3. juli 1992. godine, str. 2.

¹⁹⁴⁹ Dokazni predmet P839, Službena zabilješka koju je SJB Teslić uputio CSB-u Banja Luka, 3. juli 1992. godine, str. 2; svjedok ST207, 13. maj 2010. godine, T. 10083 (povjerljivo); dokazni predmet P1350, Fotografija zgrade SJB-a Teslić, 21. april 2002. godine.

skoro pun i da je u njemu bilo približno 30 ljudi. Milicioneri u SJB-u su rekli da su uhapšene osobe uglavnom bili ugledni građani Teslića muslimanske i hrvatske nacionalnosti.¹⁹⁵⁰

840. U zgradi SJB-a u Tesliću nalazile su se kancelarije za dežurne službenike, kancelarije odjeljenja za suzbijanje kriminaliteta, kao i druge kancelarije koje su bile potrebne za rad stanice milicije.¹⁹⁵¹ Zatočenike, koji su svi bili muslimanske i hrvatske nacionalnosti, držali su u prostoriji koja je u zgradi SJB-a bila korištena za oružje i municiju, kao i u podrumu zgrade koja se nalazila odmah do zgrade SJB-a, gdje su ih držali zaključane iza metalnih vrata. Zgradu SJB-a i zgradu s pritvorskom jedinicom čuvalo je oko tucet milicionera koji su se nalazili na ulazu i koji su "šetali [...] tu između te dvije zgrade".¹⁹⁵² Čelije, od kojih je jedna bila dimenzija približno šest sa šest metara, a druga je bila zahod, bile su u "katastrofa[lnom]" stanju i tako pretrpane zatočenicima da su mnogi od njih morali da stoje. Samo je povrijeđenim zatočenicima bilo dozvoljeno da leže.¹⁹⁵³

841. Premlaćivanje i zlostavljanje zatočenika postalo je uobičajeno, a pripadnici vojne policije iz Doboja stalno su privodili ljude bez ikakvih ovlaštenja ili dokumentacije. Milicioneri iz stanice milicije doznali su i da su pripadnici vojske iz Doboja pretresali kuće i oduzimali sve dragocjenosti koje su zatekli. Ti ljudi iz Doboja su takođe primijećeni kako se voze po gradu u novim vozilima.¹⁹⁵⁴

842. Srbi su 1992. godine zatočavali Muslimane i Hrvate u skućenom prostoru u nekoliko zatočeničkih centara u opštini Teslić. Zatočenike su surovo premlaćivali, a neki su usljed toga i preminuli. Nekadašnji zatočenici su imali radnu obavezu i obavezu kopanja rovova.¹⁹⁵⁵ Poslije 3. juna 1992. godine, muškarce, bosanske Muslimane, koji su skoro svi bili ugledni građani i koji su bili zatočeni u zgradi SUP-a u Tesliću, tukli su pendrecima, palicama i drugim predmetima. Zatočenike su tukli pred drugim zatočenicima.¹⁹⁵⁶ Iz zgrade SUP-a u Tesliću na kraju su ih premjestili u skladište TO-a u Tesliću i u zatočenički logor u Pribiniću, što je trajalo do približno početka oktobra 1992. godine.¹⁹⁵⁷

¹⁹⁵⁰ Dokazni predmet P839, Službena zabilješka koju je SJB Teslić uputio CSB-u Banja Luka, 3. juli 1992. godine, str. 3.

¹⁹⁵¹ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16645, 16649-16650; dokazni predmet P1350, Fotografija zgrade SJB-a Teslić, 21. april 2002. godine.

¹⁹⁵² Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16644-16645, 16650-16651, 16659.

¹⁹⁵³ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16644, 16651.

¹⁹⁵⁴ Dokazni predmet P839, Službena zabilješka koju je SJB Teslić uputio CSB-u Banja Luka, 3. juli 1992. godine, str. 4.

¹⁹⁵⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1220.

¹⁹⁵⁶ Činjenice o kojima je presuđeno 508-509, 934. Pretresno vijeće ima u vidu da se u ovim dokazima stanica milicije pominje naizmjenično kao zgrada SUP-a ili zgrada SJB-a.

¹⁹⁵⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 505.

843. Svjedok ST008, Musliman iz Teslića, u svom je svjedočenju izjavio da su ga uhapsili 3. juna 1992. godine.¹⁹⁵⁸ Dok je sjedio ispred svoje prodavnice s jednim članom svoje porodice i jednim prijateljem, Srbinom iz Gornjeg Teslića, vidjeli su kako se dva automobila brzo kreću prema njegovoj kući.¹⁹⁵⁹ Jedan od tih automobila bio je automobil milicije, a drugi neki crveni golf. Iz tog crvenog golfa izašla su trojica ljudi, a iz automobila milicije četvorica. Svi su nosili uniforme i crvene beretke. Prišli su svjedoku ST008 i pitali ga kako se zove. Rekli su svjedoku ST008 da pođe s njima. Kada ih je pitao gdje ga vode, rekli su mu da će ga odvesti u stanicu milicije.¹⁹⁶⁰

844. Poslije 12 dana zatočeništva u zatvoru u Tesliću, svjedok ST008 je premješten u skladište TO-a u Tesliću,¹⁹⁶¹ gdje je bio zatočen od 15. juna do 23. jula 1992. godine. Tokom tog perioda, pustili su ga na dva dana, ali nije mogao da uđe u svoj dom ni u svoju prodavnicu. Svjedok ST008 je izjavio da mu je kuću zauzeo neko koga nije poznao. Kada je u julu 1992. godine došao pred svoju kuću i pokušao da otključa vrata, nije uspio da uđe. Zatim je vidio nekog čovjeka koji se pojavio na ulaznim vratima i rekao da se zove Mišo. Svjedok ST008 ga je pitao odakle je i on je rekao da je izbjeglica iz Daruvara i da mu je Civilna zaštita izdala neki dokument kojim mu se daje pravo korištenja te kuće.¹⁹⁶² Taj čovjek kojeg je svjedok ST008 tu zatekao spriječio ga je da uđe u kuću, tako da nije mogao ni da uzme svoje stvari. Nakon što je svoje prijatelje srpske nacionalnosti zamolio da se u njegovo ime raspitaju zbog čega se to dešava, svjedoku ST008 su njegovi prijatelji Srbi rekli da je zbog njegove bezbjednosti bolje da ne pokušava da se vrati u svoju kuću.¹⁹⁶³

845. Svjedok ST253, Hrvat i bivši pripadnik rezervnog sastava milicije, u svom je svjedočenju izjavio da ga je 5. juna 1992. godine u njegovom domu uhapsila jedna grupa ljudi u maskirnim uniformama s bijelim opasačima. Zbog uniformi koje su nosili on smatra da se radilo o pripadnicima vojne policije. Čuo je da ga je tražila ta grupa ljudi. Došli su mu kući, pozvali ga po imenu i odmah počeli da ga tuku.¹⁹⁶⁴ Strpali su ga na zadnje sjedište nekog crvenog kombija. Dvojica ili trojica ljudi su mu pretresli kuću i zaplijenili njegovu poluautomatsku pušku. Svjedoku ST253 su rekli da će ga ubiti ako se ispostavi da je iz te puške pucano. Ti vojnici su odveli svjedoka ST253 u SJB, gdje ga je neki milicioner strpao u pritvorsku jedinicu, koja je već bila puna. U pritvorskoj jedinici je prepoznao mnoge od svojih bivših kolega.¹⁹⁶⁵

¹⁹⁵⁸ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19200.

¹⁹⁵⁹ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19201-19202.

¹⁹⁶⁰ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19202.

¹⁹⁶¹ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19206, 19210.

¹⁹⁶² Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19228.

¹⁹⁶³ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19228-19229.

¹⁹⁶⁴ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16642.

¹⁹⁶⁵ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16642-16643, 16650.

846. Svjedok ST253 je bio u prvoj ćeliji u pritvorskoj jedinici, a stajao je pored jednog od prozora. Ponekad bi se držao za rešetke na prozoru i čučao. Nije mogao da sjedne niti legne jer je prostorija bila puna mokraće, koja je ispunjavala prostoriju smradom. Budući da se nalazio pored prozora, svjedok ST253 je vidio kako ljude dovode u zgradu SJB-a i čuo ih je kako jauču. Mogao je da vidi kako vani tuku zatočenike.¹⁹⁶⁶ Brata svjedoka ST253 su držali u zgradi SJB-a nekih pet ili šest dana.¹⁹⁶⁷

847. Svjedok ST253 je u zgradi SJB-a vidio kako prelaćuju Muju Zukanovića, bivšeg kriminalističkog inspektora u SJB-u, Hasana Irišića, bivšeg milicionera, Remziju Jašarevića i izvjesnog Kopića zvanog Rambo, koji su svi bili muslimanske nacionalnosti. Zatočenike su tukli stražari, pored ostalih Miroslav Pijunović zvani Piko, pripadnici rezervnog sastava milicije, kao i pripadnici grupe "Miće" ili Crvenih beretki. Kopića su odveli iza zgrade odbora i više ga niko nikad nije vidio. Svjedok ST253 je kasnije saznao da je ubijen.¹⁹⁶⁸ Predrag Markočević, Marinko Đukić i Dušan Kuzmanović, načelnik SJB-a, posmatrali su kako Kopića mlate i smijali se.¹⁹⁶⁹ Svjedok ST253 je izjavio da su u zgradi SJB-a surovo pretukli i ubili jednog dječaka koji se zvao Almir.¹⁹⁷⁰ U noći 12. juna 1992. godine, pripadnici grupe "Miće" su po naređenju potpukovnika Bilanovića i Ljubiše Petričevića odveli iz SJB-a jednu grupu od približno 30 zatočenih nesrba i pogubili ih na planini Borja.¹⁹⁷¹ Takođe u junu 1992. godine, Piko, pripadnik grupe "Miće" koji je lično u nekoliko navrata prelaćivao zatočenike, likvidirao je u Domu zdravlja Fadila Isića, bivšeg predsjednika SDA u Tesliću.¹⁹⁷² Pretresno vijeće neće donositi nikakve zaključke u vezi s ovim incidentima ubijanja zato što se oni ne stavljaju optuženima na teret u Optužnici.

848. U jednom izvještaju se opisuje prelaćivanje nekoliko zatočenika izvan zgrade SJB-a Teslić u večernjim satima 8. juna 1992. godine. Jedan stražar je zatočenike mlatio nekakvom teškom drškom sjekire, a i drugi milicioneri su bili prisiljeni da ih tuku. Taj incident je prijavljen zamjeniku načelnika CSB-a Doboju, Milanu Saviću, koji je obaviješten da postoji mogućnost da su neki ljudi

¹⁹⁶⁶ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16653.

¹⁹⁶⁷ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16644.

¹⁹⁶⁸ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16653-16656; dokazni predmet P839, Službena zabilješka koju je SJB Teslić uputio CSB-u Banja Luka, 3. juli 1992. godine, str. 3.

¹⁹⁶⁹ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16655-16657.

¹⁹⁷⁰ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16680.

¹⁹⁷¹ Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10938-10939; dokazni predmet P838, Krivična prijava protiv nekih konkretnih osoba koju je SJB Teslić podnio Osnovnom javnom tužilaštvu Teslić, 9. juli 1992. godine, str. 10; dokazni predmet P1353.11, Informacija Osnovnog javnog tužilaštva u Tesliću, upućena Vladi, MUP-u i Ministarstvu pravde, u vezi s pokretanjem krivičnog postupka protiv pripadnika vojne policije i CSB-a Doboju, 28. juli 1992. godine, str. 7.

¹⁹⁷² Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16655-16656; svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19220-19221; dokazni predmet P1353.11, Informacija Osnovnog javnog tužilaštva u Tesliću, upućena Vladi, MUP-u i Ministarstvu pravde, u vezi s pokretanjem krivičnog postupka protiv pripadnika vojne policije i CSB-a Doboju, 28. juli 1992. godine, str. 7.

podlegli. On je odgovorio da to nije problem; izdao je uputstvo milicionerima da tajno pokopaju leševe i rekao im da taj incident nikome ne pominju.¹⁹⁷³

849. U tom izvještaju se uslovi u prostorijama za pritvor opisuju kao "nemogući" i navodi se da se do 9. juna 1992. godine iz pritvorske prostorije širio smrad.¹⁹⁷⁴ Sredinom juna 1992. godine, Stojan Župljanin je obaviješten o uslovima u pritvoru i premlaćivanju koje je vršeno u Tesliću, a saopšteno mu je i da je među zatočenim nesrbima bilo više žrtava. Župljanin je, kako se navodi u tom izvještaju, odgovorio da je "rat i da toga ima i na drugim mjestima". I načelnik CSB-a Doboj Andrija Bjelošević je obaviješten o situaciji. Premda Bjeloševiću nisu prenesene informacije o konkretnim zločinima, on je rekao da će o tome razgovarati sa Milanom Savićem i preduzeti daljnje mjere.¹⁹⁷⁵

850. Svjedok ST253 je izjavio da je u zgradi SJB-a bio zatočen pet dana, nakon čega su ga odveli u skladište TO-a. Petog dana, zatočenike su, zajedno s dvojicom pripadnika vojne policije, ukrcali u jedan autobus koji je bio parkiran na ulazu. Odvezli su ih u skladište TO-a, koje se nalazilo na oko 500–600 metara od zgrade SJB-a.¹⁹⁷⁶

(ii) Skladište TO-a

851. Svjedok ST207 je izjavio da je skladište TO-a bilo mjesto na kojem su pripadnici grupe "Miće" držali svoje zarobljenike dok su djelovali u Tesliću.¹⁹⁷⁷ Skladište TO-a su uglavnom čuvali pripadnici milicije, ali je tu bilo i stražara u vojnim maskirnim uniformama, pripadnika paravojnih formacija, uključujući Arkanovce, kao i ljudi s kriminalnim dosjeima koji su imali pristup tom zatvoru.¹⁹⁷⁸

852. U skladištu TO-a bilo je zatočeno od 100 do 130 muškaraca, bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, koji su bili civili.¹⁹⁷⁹ U jednom trenutku, u skladištu TO-a bilo je zatočeno više od 200 ljudi, ali radilo se o velikoj prostoriji, tako da je bilo dovoljno mjesta za sve.¹⁹⁸⁰ Neki zatočenici ostali su u tom objektu TO-a 30 do 40 dana.¹⁹⁸¹ Zatočenici su morali da mokre u neki kanister, inače bi se izvrgavali riziku da na putu do zahoda budu premlaćeni. Nisu mogli da se peru

¹⁹⁷³ Dokazni predmet P839, Službena zabilješka koju je SJB Teslić uputio CSB-u Banja Luka, 3. juli 1992. godine, str. 5.

¹⁹⁷⁴ Dokazni predmet P839, Službena zabilješka koju je SJB Teslić uputio CSB-u Banja Luka, 3. juli 1992. godine, str. 6-7.

¹⁹⁷⁵ Dokazni predmet P839, Službena zabilješka koju je SJB Teslić uputio CSB-u Banja Luka, 3. juli 1992. godine, str. 7.

¹⁹⁷⁶ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16659-16660, 16680.

¹⁹⁷⁷ Svjedok ST207, 13. maj 2010. godine, T. 10082 (povjerljivo); dokazni predmet P1349, Fotografija zgrade TO Teslić, 21. april 2002. godine.

¹⁹⁷⁸ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16662-16664, 16674-16675; svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19216-19218.

¹⁹⁷⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 510.

¹⁹⁸⁰ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16660-16661.

¹⁹⁸¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 511.

ni da presvuku odjeću.¹⁹⁸² Zatočenike su tukli pesnicama, nogama, pendrecima, lancima, palicama za bejzbol i kablovima. Tukli su ih svakog dana. Zatočenici su bili očevici premlaćivanja drugih zatočenika, a ponekad i njihove smrti usljed takvog premlaćivanja. Vrijeđali su ih na nacionalnoj osnovi.¹⁹⁸³ Mnoge zatočenike u skladištu TO-a su prozvali i poslije toga ubili.¹⁹⁸⁴

853. Tokom svog zatočenja u skladištu TO-a, svjedok ST253 je prepoznao Jozu Martinovića zvanog Rupa, koji je bio stolar, zatim Hidajeta Haušića, bivšeg pripadnika rezervnog sastava milicije, Šehu Topčagića, dvojicu braće koji su se zvali Faruk i Fadil i Hasana Irišića. Svi ti ljudi, kao i ostali zatočeni u skladištu TO-a bili su muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Većinom se radilo o milicionerima ili imućnim i uglednim osobama.¹⁹⁸⁵

854. Dok je svjedok ST253 bio zatočen, po imenu ga je prozvao Tomo Mihajlović, zajedno sa Hasanovićem, Blagojevićem i još jednim pripadnikom rezervnog sastava milicije. Mihajlović je svjedoka ST253 petnaestak puta udario pendrekom po glavi.¹⁹⁸⁶ Svjedoka ST253 su odveli u stanicu milicije i ostavili ga da čeka u hodniku na prvom spratu. Ubrzo poslije toga, prišla su mu približno sedmorica mladića u maskirnim uniformama koji su na lijevom ramenu nosili grb sa orlom, što je bio srpski grb.¹⁹⁸⁷ Ti mladići su počeli da ga udaraju i šutiraju, dok je on pokušavao da se zaštiti.¹⁹⁸⁸ Prestali su da ga tuku kada se pojavio Milan Etić, načelnik Odjeljenja za suzbijanje kriminaliteta. Kasnije ga je ispitivao Marinko Đukić zvani Milan, koji mu je rekao da mu je bolje da počne da govori o naoružanju ili će ga ubiti.¹⁹⁸⁹ Zatim su ga odveli nazad u skladište TO-a.¹⁹⁹⁰

855. Svjedok ST253 je bio zatočen u skladištu TO-a do avgusta.¹⁹⁹¹ Kad su svjedoka ST253 pustili iz zatočeništva, rođena majka nije mogla da ga prepozna. Dok je bio u zatočeništvu, njegova kosa, koja je ranije bila crna, posijedila je, a on je zadobio tešku povredu kičme. Svjedok ST253 je u svom svjedočenju izjavio i da su ga jedne noći odveli u neku sobu i udarali cijevima debelim skoro tri centimetra, a jedan od stražara ga je udario sve dok više nije mogao da osjeti svoje noge. Usljed tog premlaćivanja bio je nepokretan 15 dana i trebala mu je pomoć da ode u zahod.¹⁹⁹²

856. Svjedok ST253 je takođe izjavio da su Piko, Mihajlović, Kostić i Nebojša, pripadnik aktivnog sastava milicije, svi mlatili zatočenike. Mirsad Gilić, inače Crnogorac, i Šaban Masinović,

¹⁹⁸² Činjenica o kojoj je presuđeno 513.

¹⁹⁸³ Činjenica o kojoj je presuđeno 516; ST253, 1 novembar 2010. godine, T. 16663.

¹⁹⁸⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 937.

¹⁹⁸⁵ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16661-16662.

¹⁹⁸⁶ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16666-16667.

¹⁹⁸⁷ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16667.

¹⁹⁸⁸ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16667-16668.

¹⁹⁸⁹ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16668.

¹⁹⁹⁰ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16669.

¹⁹⁹¹ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16660.

taksista, bili su među zatočenicima čijem je premlaćivanju svjedok ST253 bio očevidac. Gilića je na kraju ubio Piko, koji ga je tako jako udario čekićem da mu je čekić skoro prošao kroz lobanju.¹⁹⁹³ Svjedok ST008 je u svom svjedočenju izjavio da je Himzu Jašarevića u skladištu TO-a premlatio i ubio Brane Miličić.¹⁹⁹⁴ Svjedok ST008 je vidio i kako jednog Hrvata, čije mu ime nije poznato, vrijeđaju, tuku i izvode iz stroja na isti način na koji su izveli Gilića.¹⁹⁹⁵

857. Dok je bio zatočen u skladištu TO-a, svjedok ST008 je vidio kako ljude redovno dovode i odvođe iz tog zatočeničkog objekta.¹⁹⁹⁶ On je dao iskaz o premlaćivanju, u kojem je rekao da su oni koje bi izveli iz zatočeničkog objekta bili premlaćivani i da je mogao da čuje njihove jauke.¹⁹⁹⁷ U skladištu TO-a bilo je približno 350 ili 400 ljudi i u jednom periodu svi su morali da stoje jer nije bilo dovoljno prostora za sjedenje.¹⁹⁹⁸ Skladište TO-a bilo je široko oko 6 do 8 metara, a dugačko oko 20 metara.¹⁹⁹⁹ Svjedok ST008 je izjavio da nije bilo dovoljno zraka i da je smrad bio nepodnošljiv.²⁰⁰⁰ Zatočenike su u tom zatočeničkom logoru tjerali da pjevaju srpske nacionalističke pjesme, a stražari su tukli one koji bi odbili da to učine.²⁰⁰¹ Prije nego što su ga premjestili u skladište TO-a, svjedoka ST008 su jednom udarili dok je bio zatočen u stanici milicije. Kada su ga premjestili u skladište TO-a, često je vidio kako premlaćuju ljude i primijetio da su najčešće tukli one koji su se nalazili najbliže vratima. Zato je nastojao da bude podalje od vrata.²⁰⁰²

858. Svjedok ST008 je izjavio da je bilo slučajeva kada su odjednom ušla trojica, četvorica ili pertorica stražara i odmah počela nasumično udarati ljude.²⁰⁰³ Kad bi se umorili od mlaćenja, počeli bi da viču "Treba balije pobit' i ustaše sve", a zatim bi otišli.²⁰⁰⁴ Svjedok ST008 je mogao da identifikuje neke od ljudi koji su tukli zatočenike. Identifikovao je Tomu Mihajlovića, Predraga Markočevića i Mirka Đukića kao osobe koje su premlaćivale zatočenike u skladištu TO-a. On je, pored toga, izjavio da su ti ljudi na uniformama nosili četničke oznake.²⁰⁰⁵ Svjedok ST008 je lično vidio kako je Tomo Mihajlović štapom i lancem premlatio nekoliko ljudi.²⁰⁰⁶

¹⁹⁹² Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16680-16681.

¹⁹⁹³ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16670-16672.

¹⁹⁹⁴ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19215-19216.

¹⁹⁹⁵ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19214-19215.

¹⁹⁹⁶ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19206.

¹⁹⁹⁷ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19206-19207.

¹⁹⁹⁸ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19206.

¹⁹⁹⁹ Svjedok ST253, 1. novembar 2010. godine, T. 16665.

²⁰⁰⁰ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19206.

²⁰⁰¹ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19208.

²⁰⁰² Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19208-19209.

²⁰⁰³ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19211-19212.

²⁰⁰⁴ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19212.

²⁰⁰⁵ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19213.

²⁰⁰⁶ Svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19214.

(c) Uklanjanje civilnog stanovništva

859. U izvještaju grupe "Miloš" od 20. maja 1992. godine navodi se da je na području Teslića, "[k]ao i u većini drugih mesta [...] uočeno [...] masovno iseljavanje dece i žena iz grada i sela muslimanske i hrvatske nacionalnosti".²⁰⁰⁷

860. Kako se navodi u izvještaju grupe "Miloš" iz jula 1992. godine, u SDS-u u Doboju i šire, na području ARK-a, vladale su dvije struje — jedna je bila umjerenija, sa humanim i razumnim stavom u vezi s pitanjem nacionalnih manjina koje su živjele na područjima s većinskim srpskim stanovništvom, dok je druga razvijala ideju o "etnički čistoj Republici BiH", pritom "ne birajući sredstva za ostvarivanje svog cilja". Branko Perić se složio s navodima iz tog izvještaja u tome da je u SDS-u bilo ekstremista i da se politika koju je SDS vodio u Tesliću "svodila [...] u suštini na etničko čišćenje".²⁰⁰⁸

861. U jednom drugom izvještaju grupe "Miloš" detaljno se opisuje jedan sastanak održan negdje tokom 1992. godine u Tesliću, na kojem je Ratko Mladić naznačio da i on i Nikola Perišić smatraju da bi pripadnici SJB-a trebali provesti etničko čišćenje u Tesliću što je moguće prije i efikasnije. Mladić je rekao i da će izdati pismene garancije da ti pripadnici ne mogu biti pozvani na odgovornost zbog bilo kakve akcije te vrste. U istom izvještaju se navodi da su pukovnik Bilanović i major Nedić sljedećeg dana insistirali na tome da milicija ubija građane muslimanske i hrvatske nacionalnosti gdje god može — na javnim mjestima i po kućama — kako bi se među Muslimanima i Hrvatima izazvao strah i oni natjerali na odlazak.²⁰⁰⁹ Taj je izvještaj možda napisan na sam dan sastanka, ili sljedećeg dana, u julu ili početkom avgusta 1992. godine.²⁰¹⁰

862. U jednom izvještaju *BBC-ija* od 28. jula 1992. godine prenesena je informacija koju je objavio *Radio BiH* da je najmanje 10.000 stanovnika Teslića, uglavnom Muslimana i Hrvata, "istjerano sa [tog] područja" i da su sela Crnjak i Rankovići sada "sasvim pusta".²⁰¹¹ Svjedok ST191 je razjasnio da je oko tog datuma rat bio u toku, da je većina stanovništva napustila područje Teslića, a da su u Teslić počeli da stižu Srbi koje je HVO protjerao iz drugih dijelova BiH.²⁰¹² Po mišljenju Branka Perića, grupa "Miće" je dovedena u Teslić "da zavedu neku vrstu straha i da to

²⁰⁰⁷ Dokazni predmet 1D306, Izvještaj grupe "Miloš", 20. maj 1992. godine.

²⁰⁰⁸ Branko Perić, 19. maj 2010. godine, T. 10513-10514; dokazni predmet P1388, Izvještaj grupe "Miloš" o aktivnostima na etničkom čišćenju, koje preduzimaju ekstremisti iz redova SDS-a u Doboju i ARK, 11. juli 1992. godine.

²⁰⁰⁹ Dokazni predmet P1385, Izvještaj grupe "Miloš" o sastanku političkog rukovodstva Teslića s Ratkom Mladićem i drugim predstavnicima VRS-a, str. 1 (povjerljivo).

²⁰¹⁰ Predrag Radulović, 27. maj 2010. godine, T. 10948-10950 (povjerljivo).

²⁰¹¹ Dokazni predmet P1353.10, BBC-jev sažetak reportaže Radio BiH, 28. juli 1992. godine; svjedok ST191, dokazni predmet P1353.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juli 2003. godine, T. 19598-19599.

²⁰¹² Svjedok ST191, dokazni predmet P1353.02, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 16. juli 2003. godine, T. 19598-19599.

bude neka vrsta pritiska na iseljavanje, na dobrovoljno iseljavanje" bosanskih Muslimana i Hrvata. Grupa "Miće" je "počela da teroriše muslimansko i hrvatsko stanovništvo i da ga tjera na odlazak".²⁰¹³

863. Shodno jednoj odluci koju je Skupština opštine Teslić donijela u julu 1992. godine, građanima koji su tu opštinu napustili prije 1. jula 1992. godine bio je zabranjen povratak. Skupština opštine Teslić je od Muslimana i Hrvata koji su htjeli "dobrovoljno" otići iz Teslića zahtijevala da se prijave Crvenom krstu. Kako je izjavio Perić, to je bilo "dobrovoljno" utoliko što je za Muslimane i Hrvate to bio način da izbjegnu da ih pripadnici grupe "Miće" ubiju u nekom kasnijem trenutku.²⁰¹⁴

864. Branko Perić je smatrao da je uklanjanje Muslimana i Hrvata bilo "krajnji cilj i da se sve kretalo u tom smjeru". Poslije preuzimanja vlasti u junu 1992. godine, "bilo je nekoliko organizovanih prelazaka" u konvojima, organizovanih uglavnom od strane vojske, milicije i civilne zaštite. Perić nije smatrao da su to bili dobrovoljni odlasci. Kako je izjavio, povjerenici SDS-a, koji su bili produžena ruka Kriznog štaba, dolazili su u sela i obavještavali ljude da će te noći otići.²⁰¹⁵ U avgustu 1992. godine, poslije napada na sela Slatina, Komušina i Studenci, stanovništvo hrvatske nacionalnosti otišlo je preko noći — usljed straha od borbenih dejstava koja su bila u toku "ili ga je neko organizovano izveo".²⁰¹⁶

865. Poslije njihovog odlaska, imovina Muslimana i Hrvata je opljačkana, uključujući i vozila i tešku mašineriju. Nakon toga, u njihove domove su se uselile srpske izbjeglice sa drugih područja. Organizovana su prisilna iseljenja kako bi se Srbima omogućilo da se usele.²⁰¹⁷

(d) Razaranje vjerskih i kulturnih objekata

866. Dokazi koji su predloženi Pretresnom vijeću jasno ukazuju na to da je razoreno nekoliko vjerskih i kulturnih objekata. Svjedok ST207 je u svom svjedočenju izjavio da su, u periodu dok je grupa "Miće" djelovala u Tesliću, srpske snage uništile džamije u selima Stenjak, Barići i Ruževići.²⁰¹⁸ Uništenje džamije u selu Ruževići u svom svjedočenju potvrdio je i András Riedlmayer, vještak iz oblasti vjerske umjetnosti, arhitekture i arheologije. Kako je izjavio

²⁰¹³ Branko Perić, 19. maj 2010. godine, T. 10505-10506; dokazni predmet P1361.02, Završni dio zvučnog snimka razgovora obavljenog sa Brankom Perićem, 10. januar 2002. godine, str. 32.

²⁰¹⁴ Dokazni predmet P1316.02, Završni dio zvučnog snimka razgovora obavljenog sa Brankom Perićem, 10. januar 2002. godine, str. 32; dokazni predmet P1353.07, Odluke Skupštine opštine Teslić sa 16. redovne sjednice održane 6. jula 1992. godine, str. 3.

²⁰¹⁵ Dokazni predmet P1316.02, Završni dio zvučnog snimka razgovora obavljenog sa Brankom Perićem, 10. januar 2002. godine, str. 68-69.

²⁰¹⁶ Svjedok ST191, 14. maj 2010. godine, T. 10239-10240.

²⁰¹⁷ Dokazni predmet P1316.02, Završni dio zvučnog snimka razgovora obavljenog sa Brankom Perićem, 10. januar 2002. godine, str. 70; svjedok ST008, 24. januar 2011. godine, T. 19229.

Riedlmayer, džamija je izgrađena 1987. godine, a poslije rata je bila skoro potpuno razorena.²⁰¹⁹ Od minareta džamije ostao je samo temelj, što odgovara oštećenju do kakvog dolazi usljed neke eksplozije iznutra.²⁰²⁰ Srpske snage su sredinom 1992. godine potpuno razorile i katoličku crkvu župe Svetog Josipa u Tesliću.²⁰²¹ Pretresno vijeće se uvjerilo da je vjerskim objektima nanošena šteta i da su oni razarani. Međutim, u dokazima koje je Pretresno vijeće saslušalo nema indicija o tome na koji je tačno način izazvana šteta na tim objektima.

3. Zaključci o činjenicama

867. Pretresno vijeće konstatuje da je Teslić, opština s većinskim srpskim stanovništvom, početkom aprila 1992. godine proglašena sastavnim dijelom RS-a, a da je Nikola Perišić bio predsjednik Skupštine opštine Teslić, kao i predsjednik Kriznog štaba. Poslije te odluke, zaposlenici MUP-a muslimanske i hrvatske nacionalnosti koji su odbili da potpišu izjavu o lojalnosti MUP-u RS-a otpušteni su s posla. Pretresno vijeće ne može na osnovu izvedenih dokaza odrediti koliko je nesrba eventualno potpisalo tu izjavu i ostalo u MUP-u RS-a.

868. Pretresno vijeće konstatuje da su, počev od juna 1992. godine pa nadalje, nesrbi u Tesliću bili hapšeni, zatočavani i saslušavani. Latinični natpisi s imenima ulica u Tesliću zamijenjeni su ćiriličnim, uveden je policijski čas i postavljeni su kontrolni punktovi u svrhu provođenja policijskog časa, na kojima su dežurali pripadnici SJB-a. Pretresno vijeće konstatuje da je rukovodstvo Skupštine opštine Teslić, uključujući Nikolu Perišića, hotimično stvorilo atmosferu straha i zastrašivanja kako bi prisililo Muslimane i Hrvate da odu iz te opštine.

869. Pretresno vijeće konstatuje da je u junu 1992. godine Dušan Kuzmanović bio načelnik, a Predrag Markočević komandir SJB-a Teslić. Preuzimanje vlasti u Tesliću započelo je početkom juna 1992. godine neselektivnim granatiranjem muslimanskog sela Stenjak i Teslića od strane vojske, nakon što je istekao rok za predaju naoružanja koji je zadat stanovnicima. Nesrpsko stanovništvo nije pružalo otpor. Dana 3. ili 4. juna 1992. godine ili oko tog datuma, u Teslić su došli pripadnici paravojne formacije koja se nazivala grupa "Miće", zatim pripadnici milicije bosanskih Srba iz CSB-a Doboju, te pripadnici VRS-a. Te snage su pretresale i pljačkale kuće i oduzimale automobile i tešku mašineriju. Pretresno vijeće, pored toga, konstatuje da su pripadnici Specijalnog

²⁰¹⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1036; svjdok ST207, 13 maj 2010. godine, T. 10140 (povjerljivo).

²⁰¹⁹ Andrés Riedlmayer, 2. juni 2010. godine, T. 11255-11256.

²⁰²⁰ Andrés Riedlmayer, 2. juni 2010. godine, T. 11255. V. takođe dokazni predmet P1404, Baza podataka Andrésa Riedlmayera s materijalima koji se odnose na Bileću, Gacko, Teslić i Vlasenicu, str. 31 (gdje se nalaze fotografije džamije u selu Ruževići prije i poslije rata).

²⁰²¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 939; Andrés Riedlmayer, 2. juni 2010. godine, T. 11255. V. takođe dokazni predmet P1404, Baza podataka Andrésa Riedlmayera s materijalima koji se odnose na Bileću, Gacko, Teslić i Vlasenicu, str. 37 (gdje se nalaze fotografije džamije u selu Ruževići prije i poslije rata).

odreda milicije CSB-a Banja Luka pretresali i pljačkali kuće koje su pripadale nesrpskim stanovnicima Teslića. Pretresno vijeće konstatuje da su snage bosanskih Srba za vrijeme neprijateljstava 1992. godine uništile katoličku crkvu u gradu Tesliću i džamije u selima Barići i Ruževići.

870. Pretresno vijeće se uvjerilo da su stotine bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata pohapšene i držane u zgradi SJB-a i skladištu TO-a. Pripadnici milicije i drugih srpskih snaga surovo su mlatili zatočenike. Nesrbe su privodili i zatočavali ukoliko bi srpske vlasti posumnjale da su posjedovali oružje. Vijeće konstatuje da je hapšenje i zatočavanje Hrvata i Muslimana u Tesliću vršeno na organizovan način i na osnovu nacionalne pripadnosti. Uslovi u zatočeničkim objektima bili su bijedni, što obuhvata i činjenice da su ti objekti bili veoma pretrpani i da u njima nije bilo sanitarnih čvorova. Zatočenike su svakodnevno tukli, i to pred ostalim zatočenicima. Zatočenike su vrijeđali na nacionalnoj osnovi i prisiljavali ih da pjevaju srpske nacionalističke pjesme. Vijeće konstatuje da su skladištem TO-a i zgradom SJB-a upravljale snage bosanskih Srba, među kojima su bili grupa "Miće" ili "Crvene beretke", vojna policija, radnici SJB-a pod rukovodstvom Predraga Markovića i Marinka Đukića, kao i vojska.

871. Pretresno vijeće konstatuje da su Miroslav Pijunović, pripadnici rezervnog sastava milicije, zatim pripadnik rezervnog sastava milicije Tomo Mihajlović, Brane Miličić, koji je nosio maskirnu vojnu uniformu, kao i drugi pripadnici grupe "Miće" ili "Crvenih beretki", u skladištu TO-a ubili Mirsada Gilića, Himzu Jašarevića i jednog čovjeka hrvatske nacionalnosti. Nakon što je razmotrilo sve dokaze koji se navode u Bazi podataka o dokazu smrti, Pretresno vijeće je uspjelo da identifikuje dvije od 30 osoba koje su navedene u Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo. Pretresno vijeće je ukratko izložilo analizu tih dokaza u Dodatku II ove Presude.

872. Nakon što je razmotrilo dokumentarne dokaze, kao i svjedočenja Branka Perića, svjedoka ST191 i svjedoka ST008, Pretresno vijeće konstatuje da civilno stanovništvo muslimanske i hrvatske nacionalnosti iz Teslića i okolnih sela nije dobrovoljno napustilo to područje, već je to učinilo zbog atmosfere straha koju je stvorila grupa "Miće" u saglasju s politikom SDS-a i drugih opštinskih organa vlasti, uključujući Skupštinu opštine i Krizni štab. Pored toga, vojska i milicija su organizovale nekoliko konvoja Muslimana i Hrvata za "prelaske", što je, po mišljenju Vijeća, značilo njihovo protjerivanje na teritoriju koja nije bila pod kontrolom Srba. Vijeće konstatuje da su do kraja jula 1992. godine raseljene hiljade Muslimana i Hrvata. Vijeće takođe konstatuje da su vlasti bosanskih Srba osigurale da se nesrpsko stanovništvo Teslića ne može vratiti u svoje domove tako što su njihovu imovinu dodijelile srpskim izbjeglicama koje su došle iz raznih krajeva BiH.

4. Pravni zaključci

873. Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je tokom perioda na koji se odnosi Optužnica u Bosni i Hercegovini postojao oružani sukob. Pretresno vijeće konstatuje da je između djela srpskih snaga i tog oružanog sukoba postojao neksus. Pored toga, žrtve zločina, kao što je detaljno opisano dolje u tekstu, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

874. Pretresno vijeće konstatuje da su djela srpskih snaga bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Pretresno vijeće se uvjerilo da su srpske snage izvele napad koji je bio usmjeren protiv civilnog stanovništva u Tesliću. Proizvoljna hapšenja 3. i 4. juna 1992. godine, zatočavanje civila muslimanske i hrvatske nacionalnosti, kao i oduzimanje imovine u Tesliću pokazuju da su ti napadi bili vrlo organizovani. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da je taj napad na civilno stanovništvo bio sistematski. Djela koja su srpska milicija i paravojne snage, uključujući grupu "Miće" i "Crvene beretke, počinile nad civilnim stanovništvom muslimanske i hrvatske nacionalnosti bila su dio tog napada, a Pretresno vijeće, s obzirom na visok stepen organizovanosti tog napada, konstatuje da su počinioci znali da je napad u toku i da njihova djela čine dio tog napada.

875. Stoga Pretresno vijeće konstatuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni.

876. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće konstatuje da su lišavanja života Mirsada Gilića, Himze Jašarevića i jednog čovjeka hrvatske nacionalnosti u skladištu TO-a bila posljedica njihovog premlaćivanja tokom zatočeništva i da predstavljaju ubistvo zato što su počinioci trebali da znaju da bi njihovo premlaćivanje moglo da dovede do smrti. Nijedan od te trojice ljudi nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Podsjećajući na svoj zaključak da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage počinile ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

877. Da bi dokazalo krivično djelo istrebljenja, tužilaštvo mora predložiti dokaze o ubijanju velikog broja ljudi. S obzirom na činjenicu da je tužilaštvo dokazalo samo da su u Tesliću ubijene tri osobe, Pretresno vijeće konstatuje da tačka 2 (istrebljenje) nije dokazana.

878. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće je konstatovalo da su zatočnici u zgradi SJB-a i skladištu TO-a bili podvrgnuti nehumanim uslovima za život i da su bili očevici premlaćivanja drugih zatočenika. Vršena su i redovna premlaćivanja u cilju kažnjavanja i zastrašivanja zatočenika. Shodno tome, Pretresno vijeće, podsjećajući da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, konstatuje da su srpske snage počinile mučenje, kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja, nad muslimanskim i hrvatskim stanovništvom Teslića i nad pojedincima koji nisu

aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Nakon što je konstatovalo da su opšti uslovi iz člana 3 i člana 5 ispunjeni i da je počinjeno mučenje, Pretresno vijeće takođe konstatuje da su srpske snage nad zatočenicima počinile i druga nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, i okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

879. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće je konstatovalo da su hiljade Muslimana i Hrvata otišle iz Teslića usljed napada i preuzimanja vlasti u Tesliću, proizvoljnih hapšenja, uništavanja i oduzimanja imovine, te stvaranja nesnosnog okruženja pomoću korištenja snaga koje su vršile zlostavljanje, kao što je bila grupa "Miće", u periodu od aprila 1992. do decembra 1992. godine. Pretresno vijeće konstatuje da su Muslimane i Hrvate iz opštine Teslić, gdje su oni zakonito prebivali, srpske snage uklanjale protjerivanjem ili drugim djelima prisile, bez ikakvih osnova dopuštenih pravilima međunarodnog prava. Muslimani i Hrvati su uklonjeni unutar državnih granica (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao slučajevi deportacije u ovom predmetu, budući da je obuhvatalo prisilni odlazak iz prebivališta i zajednice, bez ikakvih garancija u pogledu mogućeg budućeg povratka, i da su žrtve pretrpjele teške duševne povrede. Budući da je konstatovalo da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage nad muslimanskim i hrvatskim stanovništvom Teslića počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti. Nema dovoljno dokaza da su zatočeničke uklanjali preko neke *de jure* državne granice ili *de facto* granice, tako da Pretresno vijeće ne može da konstatuje da su srpske snage počinile deportaciju kao zločin protiv čovječnosti.

880. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage protivpravno zatočavale bosanske Muslimane i bosanske Hrvate u zgradi SJB-a i skladištu TO-a. Uslovi njihovog zatočenja koji su stvoreni i održavani bili su nehumani. Vijeće, nadalje, konstatuje da su srpske snage u Tesliću počinile pljačkanje imovine nesrba i bezobzirno razaranje gradova i sela, uključujući razaranje ili hotimično nanošenje štete ustanovama posvećenim religiji i drugim kulturnim objektima. Srpske snage su takođe, počev od juna 1992. godine, protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata uvele i održavale restriktivne i diskriminatorne mjere tako što su im uskraćivale slobodu kretanja, što su ih uklonile sa rukovodećih položaja i otpustile s radnih mjesta, vršile proizvoljne prerese njihovih domova i uskraćivale im pravo na redovni zakonski postupak.

881. Pretresno vijeće konstatuje da su djelima navedenim u prethodnom paragrafu, kao i djelima o kojima se govori gore u tekstu u vezi s tačkama 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice, Muslimanima i Hrvatima narušena i uskraćena temeljna prava koja su predviđena međunarodnim običajnim pravom i pravom međunarodnih ugovora. Ta su djela takođe bila *de facto* diskriminatorna, budući da su njima selektivno i sistematično ciljane osobe koje su pripadale određenim nacionalnim

grupama. Na osnovu obrasca po kojem su vršena selektivna hapšenja i činjenice da su srpske snage vrijeđale zatočenike na nacionalnoj osnovi, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage činile ta djela s namjerom da vrše diskriminaciju Muslimana i Hrvata zbog njihove nacionalne pripadnosti.

882. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće konstatuje da u srpske snage nad Muslimanima i Hrvatima u opštini Teslić počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

883. Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage u periodu od 3. juna 1992. do septembra 1992. godine u opštini Teslić počinile zločine koji se optuženima stavljaju na teret u tačkama 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice.

H. Bijeljina

1. Optužbe iz Optužnice

884. Mićo Stanišić se u Optužnici tereti za zločine koji su, kako se navodi, počinjeni u opštini Bijeljina u vremena i na lokacijama koji se navode dalje u tekstu.

885. Pod tačkom 1 Optužnice, Stanišić se tereti za progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) protivpravnog zatočavanja u zatočeničkom objektu u Batkoviću, opština Bijeljina; (b) stvaranja i održavanja nehumanih uslova za život u zatočeničkom objektu u Batkoviću, uključujući propust da se obezbijede odgovarajući smještaj i zaklon, hrana i voda, zdravstvena njega i higijensko-sanitarni uslovi najmanje od juna do decembra 1992. godine; (c) prisilnog premještanja i deportacije bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz opštine Bijeljina počev od aprila 1992. pa do kraja te godine.²⁰²² Sva djela u osnovi progona počinile su, kako se navodi, srpske snage nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima.²⁰²³

886. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, Stanišić se tereti za deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločine protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima, stanovnicima opštine Bijeljina.²⁰²⁴

²⁰²² Optužnica, par. 26(e), 26(f), 26(g), Prilog C br. 19.

²⁰²³ Optužnica, par. 9, 24.

²⁰²⁴ Optužnica, par. 11, 37, 38.

2. Analiza dokaza

(a) Kontekst

887. Bijeljina se nalazi na sjeveroistoku BiH i na sjeveru i istoku se graniči sa Republikom Srbijom.²⁰²⁵ Prema podacima sa popisa stanovništva BiH, provedenog 1991. godine, stanovništvo opštine Bijeljina činilo je 24.314 Muslimana (29,8%), 448 Hrvata (0,5%), 49.654 Srba (60,8%) i 7.234 ostalih (8,9%).²⁰²⁶ Godine 1997., nacionalni sastav opštine Bijeljina činilo je približno 1.429 Muslimana (2,6%), 375 Hrvata (0,7%), 50.843 Srba (91,1%) i 3.160 ostalih (5,6%).²⁰²⁷ Odjeljenje za demografiju tužilaštva je, pored toga, procijenilo da je 1997. godine među interno raseljenim licima i izbjeglicama iz te opštine bilo približno 12.725 Muslimana i 31 Hrvat.²⁰²⁸

888. Borbe u gradu Bijeljini počele su 31. marta 1992. godine. Pripadnici paravojne grupe kojom je rukovodio Željko Ražnatović zvani Arkan (dalje u tekstu: arkanovci ili Arkanovi tigrovi), došli u u Bijeljini i, u saradnji sa Srpskom dobrovoljačkom gardom kojom je komandovao Mirko Blagojević, preuzeli kontrolu nad važnim objektima u gradu.²⁰²⁹ Usprkos izvijesnom otporu, srpske snage su do 4. aprila 1992. godine preuzele kontrolu nad Bijeljinom.²⁰³⁰ Negdje oko 3. aprila 1992. godine, sa gradskih ulica i iz kuća prikupljeno je 48 leševa, među kojima je bilo i leševa žena i djece; od tih žrtava, njih 45 su bili nesrbi, a nijedna nije bila u uniformi. Većina ubijenih bila je ustrijeljena u grudi, usta, sljepoočnicu ili potiljak, a neki su ustrijeljeni iz neposredne blizine.²⁰³¹ Srpske snage su u periodu od aprila do septembra 1992. godine u opštini Bijeljina ubile najmanje 52 osobe koje su uglavnom bile muslimanske nacionalnosti.²⁰³²

889. Tog dana, za vrijeme zvanične posjete Bijeljini, Biljana Plavšić je od Arkana zatražila da kontrolu nad Bijeljinom preda JNA, na šta je on odgovorio da još nije završio svoj "posao" u Bijeljini. Umjesto da ustraje u svom zahtjevu, Plavšićeva je javno pohvalila Arkana rekavši da je obavio dobar posao spasivši lokalno srpsko stanovništvo od muslimanske prijetnje.²⁰³³

²⁰²⁵ Dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

²⁰²⁶ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 69, 73, 77.

²⁰²⁷ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 69, 73, 77.

²⁰²⁸ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 85, 89. Vijeće takođe ima u vidu izjavu Milorada Davidovića u kojoj je naveo da je u Bijeljini prije rata bilo oko 17.000 Muslimana, ali da ih je u vrijeme potpisivanja Daytonskog sporazuma ostalo samo 500 do 1.000. V. Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 164.

²⁰²⁹ Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21437 i 1. juni 2011. godine, T. 21652; činjenica o kojoj je presuđeno 1420.

²⁰³⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1422; dokazni predmet P1989, Prilog u vijestima RTS-a od 5. aprila 1992. godine o bici za Bijeljini, str. 4-5.

²⁰³¹ Činjenice o kojima je presuđeno 1423, 1424.

²⁰³² Činjenica o kojoj je presuđeno 1441.

²⁰³³ Činjenice o kojima je presuđeno 1428, 1429.

(b) Deportacija i prisilno raseljavanje

890. Tokom mjeseci nakon preuzimanja vlasti u Bijeljini, paravojne grupe kao što su arkanovci, Beli orlovi i pripadnici Srpske dobrovoljačke garde, zajedno s pripadnicima lokalnog MUP-a, počele su da vrše kriminalne aktivnosti na masovnoj osnovi. Te grupe su vršile teror nad muslimanskim stanovnicima Bijeljine, kao i nad nekim Srbima koje su smatrale "nelojalnim", tako što su ih ubijale i silovale, pretresale im domove i pljačkale ih.²⁰³⁴ Svjedok ST105 je u svom svjedočenju izjavio da je već u aprilu 1992. godine u Bijeljini bio u toku proces upućivanja prijetnji, vršenja selektivnih napada i ubijanja, kao i propagande poslije intervencije od strane paravojskih formacija, što je prisililo Muslimane da napuste svoje domove.²⁰³⁵

891. Ljubiša Savić zvani Mauzer bio je vodeća ličnost SDS-a u Bijeljini i komandant paravojske grupe Srpska nacionalna garda, koja je bila jedinica SDS-a poznata i pod nazivom "Panteri", u čijem je sastavu bilo približno 1.000 ljudi koje su obučili Arkan i Vojkan Đurković.²⁰³⁶ U junu 1992. godine, Ratko Mladić je u svoj dnevnik zabilježio da su Mauzer i njegova jedinica stacionirani u kasarni u Bijeljini.²⁰³⁷ Mauzer je istog mjeseca postao predsjednik Kriznog štaba u Bijeljini.²⁰³⁸ Kako je naveo pukovnik Zdravko Tolimir, Srpsku nacionalnu gardu je formirala Skupština opštine Bijeljina s ciljem da bude "vojska" Bijeljine i ona je djelovala u ime Kriznog štaba Bijeljine.²⁰³⁹ Premda je Skupština opštine Bijeljina 11. juna 1992. godine zabranila kretanje neovlaštenim oružanim formacijama, Mauzerova jedinica je nastavila da djeluje u toj opštini uz podršku pukovnika Denčića, koji je Mauzera postavio na položaj pomoćnika načelnika za obavještajno-bezbjednosne poslove u Istočnobosanskom korpusu.²⁰⁴⁰

892. Dana 15. juna 1992. godine, Mauzer je izjavio da je Predsjedništvo SAO Semberije-Majevice donijelo odluku da smijeni Muslimane sa rukovodećih položaja u Bijeljini i da će, ukoliko se nastavi "genocid nad srpskim narodom" u BiH, svi Muslimani biti otpušteni sa svojih radnih mjesta i protjerani sa te teritorije. Mauzer je izjavio i da će 2.500 Muslimana starosti od 18 do 35

²⁰³⁴ Činjenice o kojima je presuđeno 1419, 1420, 1435, 1436.

²⁰³⁵ Svjedok ST105, dokazni predmet P2205, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. oktobar 2004. godine, T. 6754 (povjerljivo).

²⁰³⁶ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.04, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 10. juni 2005. godine, T. 14263, 14270-14271, 14274, 14319; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 79; Dragomir Andan, 1. juni 2011. godine, T. 21655; Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21437; činjenica o kojoj je presuđeno 1435.

²⁰³⁷ Dokazni predmet P1755, Mladićev dnevnik, 27. maj 1992. godine – 31. juli 1992. godine, str. 151.

²⁰³⁸ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.04, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 10. juni 2005. godine, T. 14274; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, para. 121; dokazni predmet P1755, Mladićev dnevnik, 27. maj 1992. godine – 31. juli 1992. godine, str. 151.

²⁰³⁹ Dokazni predmet P591, Informacija Zdravka Tolimira o paravojsnim formacijama u RS, 28. juli 1992. godine, str. 5-6.

²⁰⁴⁰ Dokazni predmet P858, Informacija VRS-a upućena Komandi Istočnobosanskog korpusa VRS-a, 22. juni 1992. godine; dokazni predmet P1755, Mladićev dnevnik, 27. maj 1992. godine – 31. juli 1992. godine, str. 151. Vijeće takođe ima u vidu da je Mauzer 2. jula 1992. godine izjavio da je njegova jedinica postala specijalna brigada Istočnobosanskog korpusa. V. takođe dokazni predmet P1884, Transkript intervjua s Lubišom Savićem sa Srpske televizije, 2. juli 1992. godine, str. 2.

godina koji su pobjegli iz Bijeljine nakon što su srpske snage preuzele vlast biti otpušteni s posla i da će njihovi stanovi biti konfiskovani i zapečaćeni. Savjetovao im je da se ne vraćaju.²⁰⁴¹

893. Na jednom sastanku rukovodstva bosanskih Srba, održanom 31. maja 1992. godine na planini Jahorini, Radovan Karadžić je izjavio da se Mauzer osilio i da "on ne može da radi onako kako on hoće".²⁰⁴² Na jednom kasnijem sastanku sa rukovodstvom bosanskih Srba, održanom 23. juna 1992. godine, Karadžić je izjavio da u Semberiji djeluju dvije paravojne formacije, to jest Mauzerova i Blagojevićeva jedinica, te da bi se sve jedinice trebale staviti pod komandu vojske ili milicije.²⁰⁴³ Region Semberije obuhvatao je, pored ostalih, opštine Bijeljina, Ugljevik, Lopare i Zvornik, a nalazi se na sjeveroistoku BiH i na sjeveru i istoku se graniči sa Republikom Srbijom, dok se na njegovom južnom rubu nalazi planina Majevisa. Semberija je proglašena Srpskom autonomnom oblašću (SAO) Sjeveroistočna Bosna 19. septembra 1991. godine.²⁰⁴⁴

894. U avgustu 1992. godine, Milorad Davidović, bivši glavni inspektor u Saveznom MUP-u Jugoslavije,²⁰⁴⁵ prisustvovao je sastanku Kriznog štaba održanom u Vijećnici u Bijeljini. Tom sastanku su, pored ostalih, prisustvovali i Moca Stanković, predsjednik lokalnog SDS-a, zatim Mauzer i Drago Vuković, koji je bio načelnik SNB-a RS-a.²⁰⁴⁶ Tu je bio i Predrag Ješurić, kojeg je Stanišić 1. aprila 1992. godine postavio za načelnika CSB-a Bijeljina i izdao mu uputstva da pripremi CSB za premještanje sjedišta MUP-a.²⁰⁴⁷ Njegovo postavljenje je potvrđeno 15. maja

²⁰⁴¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1437.

²⁰⁴² Dokazni predmet P1755, Mladićev dnevnik, 27. maj 1992. godine – 31. juli 1992. godine, str. 38, 41.

²⁰⁴³ Dokazni predmet P1755, Mladićev dnevnik, 27. maj 1992. godine – 31. juli 1992. godine, str. 219-220.

²⁰⁴⁴ Slobodan Škipina, 31. mart 2010. godine, T. 8373; dokazni predmet P772, Članak o formiranju SAO Sjeveroistočna Bosna, 28. septembar 1991. godine.

²⁰⁴⁵ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 9. juni 2005. godine, T. 14172.

²⁰⁴⁶ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 149.

²⁰⁴⁷ Momčilo Mandić, dokazni predmet P1318.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 24. novembar 2004. godine, T. 8706; Milomir Orašanin, 10. juni 2011. godine, T. 22167-22168, 22171; dokazni predmet P1409, Rješenje o privremenom imenovanju Predraga Ješurića za načelnika Centra službi bezbjednosti Bijeljina, 1. april 1992. godine. U izjavi koju je dao 2005. godine u vezi s istragom o ubistvima članova porodica Sarajlić, Sejmenović i Malagić, Predrag Ješurić je rekao da je u aprilu 1992. godine bio postavljen za načelnika SJB-a Bijeljina, a ne CSB-a. Takođe je izjavio da je 18. aprila 1992. godine postavljen za načelnika Personalnog odjeljenja MUP-a RS-a i ustvrdio da u periodu od jula do septembra 1992. godine odsustvovao iz Bijeljine i bio stacioniran u MUP-u u Sarajevu, te da se u Bijeljini vratio tek početkom oktobra 1992. godine. V. dokazni predmet P1543, Krivični dosje Okružnog tužilaštva u Bijeljini u vezi s ubistvom članova porodica Sarajlić, Sejmenović i Malagić izvršenim 25. septembra 1992. godine, 4. novembar 2004. godine, str. 30-31. Vijeće ima u vidu da je sjedište MUP-a RS-a uspostavljeno u Bijeljini negdje oko jula. V. Milan Trbojević, 4. decembar 2009. godine, T. 4215-4216. Vijeće takođe ima u vidu dokaze koji su mu predloženi, a koji upućuju na to da su u periodu od maja do jula 1992. godine na položaj načelnika CSB-a Bijeljina bile privremeno postavljene druge osobe, i to Aco Pantić, zatim Dragan Devedlaka, koji je, čini se, vršio dužnost načelnika CSB-a tokom kratkog perioda u maju 1992. godine, te nakon toga Danilo Vuković i Petko Budiša. V. Milomir Orašanin, 10. juni 2011. godine, T. 22172-22173; Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21435 i 3. juni 2011. godine, T. 21829; Slobodan Škipina, 31. mart 2010. godine, T. 8366-8367, 8370, 8372-8373, 8376; dokazni predmet P1543, Krivični dosje Okružnog tužilaštva u Bijeljini u vezi s ubistvom članova porodica Sarajlić, Sejmenović i Malagić izvršenim 25. septembra 1992. godine, 4. novembar 2004. godine, str. 31. Pored toga, Vijeće ima u vidu da se na osnovu gorenavedenih dokaza čini da su izrazi "načelnik SJB-a" i "načelnik CSB-a" korišteni naizmjenično, što upućuje na to da možda nije postojala jasna razlika između tih funkcija. V. Milomir Orašanin, 8. juni 2011. godine, T. 22059; Dragomir Andan, 1. juni 2011. godine, T. 21708; Dobrislav Planojević, 28. oktobar 2010. godine, T. 16556 i 29. oktobar 2010. godine, T. 16577. U odsustvu nedvosmislenih dokaza da su Aco Pantić, Dragan Devedlaka, Danilo Vuković i Petko Budiša bili zvanično postavljeni na položaj načelnika CSB-a i da se nije radilo o neformalnim postavljenjima na mjesta vršilaca dužnosti načelnika SJB-a, kao što je bio slučaj sa Dragomiro Andanom, Vijeće smatra da je Predrag Ješurić ostao na položaju načelnika

1992. godine.²⁰⁴⁸ Ješurić je na to položaju ostao do 2. jula 1992. godine, kada je postavljen na jedan drugi položaj u MUP-u RS-a.²⁰⁴⁹ Davidović je u svom svjedočenju izjavio da je na tom sastanku usvojen "plan u tri faze" za uklanjanje Muslimana iz Bijeljine. Lokalni SDS i Krizni štab sastavili su spisak s imenima Muslimana od kojih je svaki bio svrstan u određenu "kategoriju", u skladu s kojom će biti uhapšen i zatočen.²⁰⁵⁰ Stanković je te spiskove sastavljao za Mauzera i Službu bezbjednosti.²⁰⁵¹ Dragomir Andan, inspektor milicije u MUP-u RS-a, koji je u julu i avgustu 1992. godine nezvanično vršio dužnost načelnika SJB-a Bijeljina,²⁰⁵² u svom je svjedočenju izjavio da je Mauzer držao svu vlast u opštini i da je čak i Ješurić potvrdio da je on, kao načelnik Centra, bio pod Mauzerovom vlašću.²⁰⁵³ Međutim, u zabilješci od 11. juna 1992. godine u svom dnevniku, Ratko Mladić je naveo da Mauzer drži predsjedništvo SDS-a u Bijeljini pod svojom kontrolom i da ga je opština "izglasala da bude organ bezbednosti", ali da je Ješurić bio "mozak" koji je stajao iza Mauzera i njegovih ljudi.²⁰⁵⁴

895. Kako je izjavio Davidović, prva faza plana sastojala se od širenja terora među muslimanskim stanovništvom, kako bi bilo lakše ubijediti Muslimane da odu i svoju imovinu predaju u zamjenu za siguran prelaz preko granice u Srbiju. Drago Vuković i Predrag Ješurić su rukovodili tom prvom fazom, koja je počela u septembru i oktobru 1992. godine. Grad su podijelili u tri sektora. U jednom sektoru ubijena je jedna muslimanska porodica od 18 članova. U susjednom sektoru ubijena je jedna tročlana muslimanska porodica.²⁰⁵⁵ Ta ubistva je počinila jedinica Duška Malovića poznata pod nazivom "Pahuljice", inače specijalna jedinica koju je činilo 20 do 30 ljudi sa Sokoca koji su u maju ili junu sa MUP-om RS-a došli u Bijeljinu i koji su formalno bili odgovorni Čedi Kljajiću.²⁰⁵⁶ U to vrijeme, Malovićevi ljudi su bili smješteni u zgradi SJB-a Bijeljina, koju je

CSB-a Bijeljina do jula 1992. godine. Vijeće, nadalje, smatra da je Predrag Ješurić ostao u Bijeljini tokom cijelog perioda na koji se odnosi Optužnica, jer je bio premješten u MUP RS-a, čije je sjedište, najmanje od jula 1992. godine pa nadalje, bilo u Bijeljini.

²⁰⁴⁸ Dokazni predmet P456, Imenovanje Predraga Ješurića za načelnika Centra službi bezbjednosti Bijeljina, 15. maj 1992. godine.

²⁰⁴⁹ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 9. juni 2005. godine, T. 14184; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, para. 149; dokazni predmet P456, Imenovanje Predraga Ješurića za načelnika Centra službi bezbjednosti Bijeljina, 15. maj 1992. godine; dokazni predmet P1543, Krivični dosje Okružnog tužilaštva u Bijeljini u vezi s ubistvom članova porodica Sarajlić, Sejmenović i Malagić izvršenim 25. septembra 1992. godine, 4. novembar 2004. godine, str. 30-31.

²⁰⁵⁰ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.04, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 10. juni 2005. godine, T. 14316; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 150.

²⁰⁵¹ Milorad Davidović, P1557.04, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 10. juni 2005. godine, T. 14316.

²⁰⁵² Dragomir Andan, 26. maj 2011. godine, T. 21344, 21402-21403 i 27. maj 2011. godine, T. 21406, 21432 i 31. maj 2011. godine, T. 21627-21629 i 1. juni 2011. godine, T. 21708.

²⁰⁵³ Dragomir Andan, 1. juni 2011. godine, T. 21687, 21704 i 2. juni 2011. godine, T. 21719-21720.

²⁰⁵⁴ Dokazni predmet P1755, Mladićev dnevnik, 27. maj 1992. godine – 31. juli 1992. godine, str. 151.

²⁰⁵⁵ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, para. 151.

²⁰⁵⁶ Milorad Davidović, 24. avgust 2010. godine, T. 13605-13606; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 47, 68, 152; svjedok ST121, 24. novembar 2009. godine, T. 3751 (povjerljivo); Dragomir Andan, 1. juni 2011. godine, T. 21671 i 2. juni 2011. godine, T. 21760, 21762; dokazni predmet P984, MUP RS, Specijalni vod Sokolac, Spisak radnika za isplatu ličnog dohotka, 27. novembar 1992. godine; dokazni predmet P1418, MUP RS, Platni spisak pripadnika Specijalnog voda Sokolac, maj 1992. godine; dokazni predmet P2346, Identifikovane fotografije pripadnika Specijalne jedinice Sokolac, 2. juni 2011. godine.

SJB dijelio sa CSB-om.²⁰⁵⁷ Malović je lično rekao Davidoviću da je činjenje ubistava u svrhu stvaranja atmosfere straha i konfuzije, a time i prisiljavanja Muslimana na odlazak, bilo Vukovićeva ideja.²⁰⁵⁸ U vezi s tim ubistvima nikad nije provedena istraga.²⁰⁵⁹ U skladu sa drugom fazom plana, čije su provođenje takođe nadzirali Vuković i Ješurić, Skupština opštine je donijela odluku shodno kojoj je Muslimane koji su odbili da pristupe vojsci trebalo otpustiti s radnih mjesta, prekinuti im snabdijevanje vodom i strujom i poslati ih u logor Batković ili ih protjerati.²⁰⁶⁰ Treća faza tog plana, kako je izjavio Davidović, sastojala se od javnog ponižavanja imućnih Muslimana i muslimanskih intelektualaca, na primjer tako što su ih tjerali da čiste ulice. To su učinili Davidovićevom bivšem zamjeniku načelnika, koji je bio Musliman.²⁰⁶¹ Kako je izjavio Davidović, pomenute tri faze plana provedene su istovremeno.²⁰⁶²

896. Vijeću su predočeni dokazi koji upućuju na to da je Vojkan Đurković, terenski operativac lokalnog SDS-a, bio zadužen za iseljavanje Muslimana iz Bijeljine.²⁰⁶³ Davidović je u svom svjedočenju izjavio da je vidio kako Vojkan Đurković i njegovi ljudi usred noći iseljavaju njegove susjede Muslimane iz njihovih domova.²⁰⁶⁴ Njihova imovina je opljačkana, a njih su odveli u "sabarne centre".²⁰⁶⁵ Tu su ih pretresli, oduzeli im dragocjenosti i natjerali ih da se ukrcaju u autobuse ili kamione kojima su ih odvozili do linije razdvajanja čim bi se nakupilo 100 do 150 ljudi. Često su ih ostavljali na ničijoj zemlji, između teritorije pod kontrolom Muslimana i teritorije pod kontrolom Srba.²⁰⁶⁶ Ješurić je tada već bio postavljen za načelnika Odjeljenja za putne isprave i poslove vezane za strance u MUP-u RS-a.²⁰⁶⁷ Davidović je izjavio da su Ješurić i njegov pandan u MUP-u Srbije, Puzović, takođe organizovali prevoz Muslimana kroz Srbiju u treće zemlje, kao što je Mađarska, tako što su imućnim Muslimanima, za koje su Đurković i Puzović organizovali

²⁰⁵⁷ Dragomir Andan, 1. juni 2011. godine, T. 21677-21678.

²⁰⁵⁸ Milorad Davidović, 24. avgust 2010. godine, T. 13605-13606; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 152.

²⁰⁵⁹ Biljana Simeunović, 18. avgust 2010. godine, T. 13409-13410.

²⁰⁶⁰ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.04, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 10. juni 2005. godine, T. 14315; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 96, 153.

²⁰⁶¹ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 154.

²⁰⁶² Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 160.

²⁰⁶³ Dokazni predmet P140, Transkript video-snimka intervjua dopisnika BBC-ja s Vojkanom Đurkovićem, 10. decembar 1994. godine; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 9. juni 2005. godine, T. 14235-14236; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 159, 163-165.

²⁰⁶⁴ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 9. juni 2005. godine, T. 14233-14234.

²⁰⁶⁵ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 9. juni 2005. godine, T. 14233-14234.

²⁰⁶⁶ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 9. juni 2005. godine, T. 14234-14235; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 164.

²⁰⁶⁷ Milomir Orašanić, 8. juni 2011. godine, T. 22000; Dragan Kezunović, 10. juni 2010. godine, T. 11582; dokazni predmet P1543, Krivični dosje Okružnog tužilaštva u Bijeljini u vezi s ubistvom članova porodica Sarajlić, Sejmenović i Malagić izvršenim 25. septembra 1992. godine, 4. novembar 2004. godine, str. 30-31. Kako je sam Ješurić naveo u svojoj izjavi, on je na tom položaju ostao do 1. marta 1994. godine.

prevoz, nabavljali pasoše u Beogradu u zamjenu za astronomske naknade.²⁰⁶⁸ Jednom prilikom Đurković je rekao Davidoviću da je prikupio 150.000 do 200.000 DM od 100–150 Muslimana koje je protjerao.²⁰⁶⁹ Davidović je izjavio da su mu lokalni milicioneri, koje je lično poznao, rekli da su učestvovali u uklanjanju Muslimana iz njihovih domova.²⁰⁷⁰

897. Kako je izjavio Davidović, protjerivanje Muslimana iz njihovih domova organizovano je zajedno sa pljačkanjem njihove imovine velikih razmjera. Nekretnine ili tehnička oprema koji su oduzeti od Muslimana uklonjenih iz njihovih domova prodavani su izbjeglicama koje su dolazile na područje Bijeljine.²⁰⁷¹ Zaradu od te prodaje dijelili su Đurković, Arkan i visoko pozicionirani funkcioneri SDS-a koji su odobrili Đurkovićeve postupke, to jest Momčilo Krajišnik, Radovan Karadžić i Momčilo Mandić.²⁰⁷² Davidović je izjavio da je Đurković javno govorio o tome kako je lično nosio zaradu na Pale i predavao je Karadžiću i Krajišniku.²⁰⁷³

(c) Logor Batković

898. Logor Batković kao zatočenički objekat osnovan je od strane Istočnobosanskog korpusa krajem juna 1992. godine i on se nalazio u kompleksu takozvane "Agrosemerije", oko 12 km sjeverno od grada Bijeljine.²⁰⁷⁴ Pukovnik Dragutin Ilić, koji je u to vrijeme bio komandant Istočnobosanskog korpusa, za prvog komandanta tog logora postavio je potpukovnika Momčila Despota.²⁰⁷⁵ Dokumentarni dokazi koji su predloženi Vijeću ukazuju na to da je taj logor bio pod nadležnošću vojnih sudova.²⁰⁷⁶ To je potkrijepilo i svjedočenje Biljane Simeunović, tadašnjeg istražnog sudije nižeg suda u Bijeljini, koja je izjavila da civilni sud u Bijeljini nije izdavao nikakve

²⁰⁶⁸ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 9. juni 2005. godine, T. 14235; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 162-163.

²⁰⁶⁹ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 165.

²⁰⁷⁰ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 9. juni 2005. godine, T. 14232.

²⁰⁷¹ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.04, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 10. juni 2005. godine, T. 14233-14234.

²⁰⁷² Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 9. juni 2005. godine, T. 14228.

²⁰⁷³ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 9. juni 2005. godine, T. 14231, 14237.

²⁰⁷⁴ Dokazni predmet 1D157, Naređenje Istočnobosanskog korpusa u vezi s formiranjem i organizacijom rada vojnog logora, br. 11/2-879, 2. juli 1992. godine, str. 1; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5240. Vijeće ima u vidu nedosljednost u opisu te lokacije, tačnije udaljenosti između grada Bijeljine i logora Batković, koji su u svojim iskazima dali Ibro Osmanović i svjedok ST121, 24. novembar 2009. godine, T. 3762 (povjerljivo)). Međutim, na osnovu dokaznog predmeta P2429, Mapa sa nacionalnim sastavom stanovništva Bijeljine koju je izradio Državni zavod za statistiku Hrvatske, i dokaznog predmeta P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 40, Vijeće se uvjerilo da je logor Batković u naselju Batković bio udaljen približno 12 km od grada Bijeljine.

²⁰⁷⁵ Dokazni predmet 1D766, Naređenje Istočnobosanskog korpusa u vezi s postupanjem s ratnim zarobljenicima, izdato na osnovu naređenja Glavnog štaba VRS-a, 17. juni 1992. godine, str. 1-2.

²⁰⁷⁶ Dokazni predmet 1D798, Naređenje Istočnobosanskog korpusa u vezi s postupanjem s ratnim zarobljenicima, 22. avgust 1992. godine, str. 1; dokazni predmet 1D157, Naređenje Istočnobosanskog korpusa u vezi s formiranjem i organizacijom rada vojnog logora, br. 11/2-879, 2. juli 1992. godine, str. 2.

naloge za pritvor, niti je provodio ikakve krivične istrage u vezi sa zatočenicima koji su 1992. godine držani u logoru Batković.²⁰⁷⁷

899. Međutim, Vijeće ima u vidu dokaze koji su mu predočeni, a koji upućuju na to da su lokalna milicija i Istočnobosanski korpus sarađivali u više operacija i da su održavali zajedničke sastanke.²⁰⁷⁸ Petko Panić, penzionisani milicioner, u svom je svjedočenju izjavio da je vojna operacija premještanja zarobljenika iz raznih zatočeničkih objekata u Zvorniku u logor Batković izvođena uz pomoć milicije koja je vršila obezbjeđenje u zatočeničkim objektima u Zvorniku.²⁰⁷⁹ U to vrijeme, milicija je nosila zeleno-bijele maskirne uniforme, kao i plave maskirne uniforme.²⁰⁸⁰ Milicija je dobijala naređenja o tome koliko ljudi treba predati vojsci i na koji je način potrebno pomoći vojnicima koji su došli da prevezu zatočeničke. U tim situacijama nije predavana nikakva dokumentacija koja je sadržala imena zarobljenika ili razloge za njihovo zatočavanje, i to zato što takva dokumentacija nikad nije ni bila sačinjena.²⁰⁸¹ Vijeću su takođe predočeni dokumentarni dokazi koji upućuju na to da je Todorović, načelnik SJB-a Bosanski Šamac, uredio da zatočenički koji su držani u njegovoj opštini budu premješteni u Batković shodno sporazumu koji je sklopio sa VRS-om.²⁰⁸²

900. Na jednom zajedničkom sastanku milicije i Istočnobosanskog korpusa, Dragomir Andan je od pukovnika Ilića zatražio da jedan njegov prijatelj hrvastke nacionalnosti bude pušten iz logora Batković. Taj zahtjev je odobren.²⁰⁸³ Davidović je u svom svjedočenju izjavio da je na jednom drugom zajedničkom sastanku vidio jednog vojnog oficira kako se žali da ga je uvrijedio Husein Apaka, stanovnik Bijeljine koji je bio muslimanske nacionalnosti. Taj oficir je zahtijevao da Apaku odmah odvedu u logor Batković. Kako je izjavio Davidović, Apaku su odveli u Batković i više se nikad nije vratio.²⁰⁸⁴ Pored toga, u jednom naređenju od 17. juna 1992. godine, Ilić je izdao uputstvo korpusu da s opštinskim vlastima Bijeljine postigne sporazum da obezbjeđenje u logoru vrši milicija iz opštine Bijeljina.²⁰⁸⁵

²⁰⁷⁷ Biljana Simeunović, 17. avgust 2010. godine, T. 13319.

²⁰⁷⁸ Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21470; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.04, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 10. juni 2005. godine, T. 14260; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.07, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 27. juni 2005. godine, T. 15283; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, par. 84-87; dokazni predmet 1D97, Depeša br. 18-3-84 CSB-a Bijeljina od 29. jula 1992. godine, str. 4-5; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 10. oktobar 1994. godine, str. 13.

²⁰⁷⁹ Petko Panić, 12. novembar 2009. godine, T. 3020 i 13. novembar 2009. godine, T. 3039, 3051.

²⁰⁸⁰ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2917 i 13. novembar 2009. godine, T. 3062.

²⁰⁸¹ Petko Panić, 12. novembar 2009. godine, T. 3020 i 13. novembar 2009. godine, T. 3051.

²⁰⁸² Dokazni predmet P1882, Depeša br. 13-3-03/92 kojom Todorović, načelnik SJB-a Bosanski Šamac, obavještava MUP o predaji zarobljenika u logor Batković, 28. novembar 1992. godine.

²⁰⁸³ Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21470.

²⁰⁸⁴ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.05, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 13. juni 2005. godine, T. 14405.

²⁰⁸⁵ Dokazni predmet 1D766, Naređenje Istočnobosanskog korpusa u vezi s postupanjem s ratnim zarobljenicima, izdato na osnovu naređenja Glavnog štaba VRS-a, 17. juni 1992. godine, str. 1.

901. Stražari i drugi dužnosnici u logoru Batković bili su srpske nacionalnosti i nosili su vojne uniforme ili uniforme rezervnog sastava vojske.²⁰⁸⁶ Kako se navodi u jednom izvještaju Misije KEBS-a koja je bila zadužena da obavi pregled zatočeničkih objekata u BiH, taj logor je bio veoma organizovan po vojnoj liniji i imao je "predstavnik zatrovorenika".²⁰⁸⁷ Vijeću su predočeni drugi dokazi koji upućuju na to da su trojica zatočenih Muslimana u logoru uživala posebne povlastice i da su uz aktivno podsticanje ili prešutno prihvatanje od strane redovnih srpskih stražara djelovala kao takozvani "zatrovorenici-stražari".²⁰⁸⁸ Dvojica tih zatrovorenika-stražara su nosila uniforme.²⁰⁸⁹ Oni su surovo tukli ostale zatočenike, ponekad i u prisustvu redovnih stražara, koji se nisu miješali, već posmatrali i smijali se.²⁰⁹⁰

902. Mnogi zatočenici koji su držani u logoru Batković bili su tu premješteni iz drugih zatočeničkih objekata, kao što su logor Sušica u Vlasenici, logor Manjača u Banjoj Luci, Dom kulture u Čelopeku i drugi zatočenički objekti u opštinama Zvornik i Ugljevik i drugim mjestima. Ta premještanja su vršena, uz pomoć srpskih opštinskih vlasti, od kraja juna 1992. godine pa nadalje.²⁰⁹¹

903. Kako je izjavio Ibro Osmanović, koji je u logor Batković premješten 30. juna 1992. godine iz logora Sušica, iz Sušice je samo tokom tri dana krajem juna 1992. godine u Batković premješteno približno 400 ljudi.²⁰⁹² Zatočenike su tokom njihovog premještanja iz Sušice pratili Srbi u maskirnim uniformama naoružani automatskim puškama, koji su ih tukli i tjerali ih da pjevaju srpske nacionalističke pjesme.²⁰⁹³ Osmanović je neke od tih vojnika prepoznao kao ljude koji su prije rata bili civili; kad je izbio rat, oni su mobilisani u vojsku.²⁰⁹⁴ U jednom trenutku, autobus u kojem je prevožen Osmanović zaustavio se u nekoj stanici milicije. Izveli su ga iz autobusa i

²⁰⁸⁶ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5247; svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7381.

²⁰⁸⁷ Dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 41.

²⁰⁸⁸ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7338; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.04, Izjava svjedoka, 11. oktobar 1995. godine, str. 2; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 10. oktobar 1994. godine, str. 14; svjedok ST088, dokazni predmet P2189, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. juli 1996. godine, str. 11; svjedok ST153, dokazni predmet P2279, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. oktobar 1994. godine, str. 12.

²⁰⁸⁹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5272; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 10. oktobar 1994. godine, str. 14.

²⁰⁹⁰ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5275; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 10. oktobar 1994. godine, str. 14.

²⁰⁹¹ Svjedok ST121, 24. novembar 2009. godine, T. 3761 (povjerljivo); Petko Panić, 13. novembar 2009. godine, T. 3039 i T. 3051; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5240; činjenice o kojima je presuđeno 1065, 1415, 1430; dokazni predmet P1792, Naređenje generala Momira Talića za zatvaranje logora Manjača, 15. decembar 1992. godine, str. 1.

²⁰⁹² Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.04, Izjava svjedoka, 11. oktobar 1995. godine, str. 2; dokazni predmet P1048, Spisak zarobljenika u logoru Batković, str. 138; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5240.

²⁰⁹³ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5267; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.03, Izjava svjedoka, 7. juni 2001. godine, str. 3; svjedok ST153, dokazni predmet P2279, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. oktobar 1994. godine, str. 9.

²⁰⁹⁴ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.03, Izjava svjedoka, 7. juni 2001. godine, str. 3.

postavljali mu pitanja u vezi s njegovim identitetom. Zatim su ga milicioneri vratili u autobus. Po dolasku u logor Batković, zatočenicima su rekli da izađu iz autobusa s rukama na potiljku. Tukli su ih pendrecima i metalnim cijevima.²⁰⁹⁵ Pretresli su ih i oduzeli im dragocjenosti.²⁰⁹⁶ Osmanović je u logoru Batković ostao do 21. jula 1993. godine, kada je razmijenjen.²⁰⁹⁷

904. Vijeću su predočeni dokazi da je do avgusta 1992. godine, kada je Velibor zvani Veljo Stojanović bio komandant logora Batković, u tom logoru bilo približno 1.600 zatočenika,²⁰⁹⁸ uključujući i dvije zatočenice iz Rogatice i nekolicinu djece u dobi od 16 godina.²⁰⁹⁹ Međutim, Vijeće takođe ima u vidu činjenicu o kojoj je presuđeno i druge dokaze koji su mu predočeni, a koji upućuju na to da je u avgustu 1992. godine u logoru Batković bilo zatočeno 1.280 muškaraca Muslimana.²¹⁰⁰ Svi zatočenici su bili bosanski Muslimani ili Hrvati. U kasnijoj fazi svog boravka u zatočeništvu, Osmanović je vidio kada su doveli četvoricu zatočenika albanske nacionalnosti.²¹⁰¹ Predstavnicima misije KEBS-a koji su 2. septembra 1992. godine obišli logor saopšteno je da su dvije trećine zatočenika uhvaćene u borbi, a da su ostali privedeni u ratnoj zoni, što je tvrdnja u vezi s kojom je sama misija u svom izvještaju bila sumnjičava.²¹⁰² Kako je izjavio Ibro Osmanović, niko od ljudi koji su bili zatočeni u tom logoru, s kojima je on došao iz Sušice i koje je lično poznao, nije učestvovao u vojnim dejstvima prije zatočenja. Kasnije tokom svog zatočeništva vidio je kako u logor dovode dvije osobe koje su možda učestvovala u vojnim dejstvima.²¹⁰³ Petko Panić je u svom svjedočenju izjavio da su većinu zatočenika koji su iz Zvornika premješteni u Batković činili civili.²¹⁰⁴

905. Po dolasku u logor Batković, zatočenike su tukli i šišali. Držali su ih na suncu u logoru, koji je bio ograđen s pet ili šest redova bodljikave žice, stražarskim kućicama i osmatračnicama s mitraljezima.²¹⁰⁵ Zatočenike su držali u dva hangara tog kompleksa.²¹⁰⁶ Međutim, svjedok ST088 je

²⁰⁹⁵ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 10. oktobar 1994. godine, str. 13.

²⁰⁹⁶ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 10. oktobar 1994. godine, str. 14.

²⁰⁹⁷ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.04, Izjava svjedoka, 11. oktobar 1995. godine, str. 3; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 10. oktobar 1994. godine, str. 14.

²⁰⁹⁸ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7381; svjedok ST088, dokazni predmet P2189, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. juli 1996. godine, str. 10; svjedok ST153, dokazni predmet P2279, javna redigovana Izjava svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 11; činjenica o kojoj je presuđeno 1431.

²⁰⁹⁹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5241.

²¹⁰⁰ Dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 42; činjenica o kojoj je presuđeno 1431.

²¹⁰¹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5241; dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 9-10, 42.

²¹⁰² Dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 9-10, 42.

²¹⁰³ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5241.

²¹⁰⁴ Petko Panić, 13. novembar 2009. godine, T. 3050.

²¹⁰⁵ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. juli 1996. godine, str. 10-11; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 491-492 (povjerljivo).

izjavio da su grupu s kojom je on došao u taj logor smjestili u jedan vojni šator dimenzija 30 sa 5 metara, koji je dijelilo 240 ljudi.²¹⁰⁷ Zatočenike us redovno šutirali i udarali, pored ostalog, pendrecima, vojnim opasačima, puškama i kamenjem.²¹⁰⁸ Početkom jula 1992. godine, svjedok ST153 je vidio kako stražari mlate Idriza Topića i jednog čovjeka s nadimkom Zulfo. Prelatili su ih tako surovo da nisu mogli da hodaju. Nazad u hangar su morali da ih odnesu neki zatočenici koji su kasnije istog dana rekli Velji da su njih dvojica bolesni i da bi ih trebalo iznijeti iz hangara na svjež zrak. Svjedok ST153 je izjavio da su bili previše uplašeni da kažu Velji da su ta dvojica ljudi bila premlaćena. Veljo nije učinio ništa kad su mu rekli da su ta dvojica ljudi bolesna. Njih dvojica su umrla tokom sljedećih 48 sati.²¹⁰⁹

906. Sanitarni uslovi i uslovi za spavanje u logoru bili su loši.²¹¹⁰ Bilo je pet ili šest česmi sa čistom, hladnom vodom, kojima su zatočenici imali pristup tokom cijelog dana.²¹¹¹ Kako se navodi u izvještaju KEBS-a, u tom logoru su se nalazila dva poljska tuša koje su zatočenici mogli koristiti.²¹¹² Tu je bio i poljski zahod sa septičkom jamom koji su zatočenici mogli da koriste danju, ali ne i noću.²¹¹³ Osmanović je u svom svjedočenju izjavio da su zatočenicima ispočetka davali tanke vojne madrace i da su svaki madrac morala dijeliti po dva zatočenika. Stražari su im kasnije oduzeli te madrace, pa su zatočenici morali da spavaju na slami i sijenu.²¹¹⁴ U izvještaju Komisije Ujedinjenih nacija za ljudska prava od 17. oktobra 1992. godine potvrđeno je da su zatočenici spavali na slamaricama na podu u nezagrijanoj štali.²¹¹⁵ Svjedok ST080 je u svom svjedočenju izjavio da zatočenici nisu imali ništa čime bi se pokrili dok im MKCK nije obezbijedio ćebad nakon što su delegati MKCK-a obišli logor sredinom jula ili sredinom avgusta 1992. godine.²¹¹⁶

907. Zatočenici su dnevno dobijali dva do tri kuhana obroka koja su se sastojala od osnovnih namirnica i povrća, a u logor ih je iz Bijeljine dopremala vojska. Međutim, približno tucet

²¹⁰⁶ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. oktobar 1994. godine, str. 10.

²¹⁰⁷ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. juli 1996. godine, str. 11.

²¹⁰⁸ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, javna redigovana Izjava svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 11; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 10. oktobar 1994. str. 15.

²¹⁰⁹ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. oktobar 1994. godine, str. 11.

²¹¹⁰ Činjenice o kojima je presuđeno 683, 1431.

²¹¹¹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5242.

²¹¹² Dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 41.

²¹¹³ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5242; dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 41.

²¹¹⁴ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5242.

²¹¹⁵ Dokazni predmet P1992. godine, Izvještaj Mazowieckog iz oktobra, par. 15.

²¹¹⁶ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7386, 7391. Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. juli 1996. godine, str. 11; svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998, T. 86-87, 119; dokazni predmet 1D770, Naređenje Istočnobosanskog korpusa VRS-a u vezi s uređenjem logora, 4. avgust 1992. godine, str. 1.

zatočenika je bilo izdvojeno za posebno okrutan tretman i njima su često uskraćivali hranu i vodu, a stražari su im namjerno prosipali obroke.²¹¹⁷ U izvještaju KEBS-a navodi se da su zatočenici koji su viđeni tokom užurbane posjete tom zatočeničkom logoru izgledali mršavi, ali ne nužno neuhranjeni.²¹¹⁸ Vijeće, pored toga, ima u vidu činjenicu o kojoj je presuđeno da zatočenici nisu dobijali dovoljno hrane i vode.²¹¹⁹

908. Zatočenike u logoru Batković svakodnevno su tjeroali da rade fizičke poslove, među kojima su bili kopanje rovova i nošenje municije na liniji fronta, pokopavanje leševa, radovi na njivama i u fabrikama, sječa stabala, te pomaganje u izgradnji nekakvog aerodroma u blizini Bijeljine.²¹²⁰ I Osmanović i svjedok ST082 su izjavili da su ih, tokom obavljanja fizičkih poslova na liniji fronta, čuvali vojnici u sivomaslinastim uniformama.²¹²¹

909. Uslovi u kojima su zatočenici morali da rade bili su takvi da su u dva navrata zatočenici koje su odveli na rad na liniji fronta poginuli u unakrsnoj vatri kod Lopara.²¹²² Drugi zatočenici su morali da sijeku stabla na ledenim temperaturama. Zatočenici nisu mogli odbiti da idu na rad i u logoru su ostajale samo osobe s invaliditetom, dok su ostale zatočenike svakodnevno odvodili na rad.²¹²³ Pripadnici civilne milicije iz Bijeljine, kao i pripadnici Mauzerove jedinice "Panteri", uključujući i Mauzera lično, dolazili su u logor i odvodili zarobljenike na rad.²¹²⁴

910. Kako se navodi u izvještaju KEBS-a, u logoru je bila jedna ambulanta u kojoj su radili jedan vojni ljekar i dvije medicinske sestre, a tu je bilo i ambulatno vozilo kojim su teži slučajevi prevoženi u lokalnu bolnicu.²¹²⁵

²¹¹⁷ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5241-5242; Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7337; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.04, Izjava svjedoka, 11. oktobar 1995. godine, str. 2; svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7383; dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 41.

²¹¹⁸ Dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 41-42.

²¹¹⁹ Činjenice o kojima je presuđeno 683, 1431.

²¹²⁰ Svjedok ST088, dokazni predmet P2188, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. juli 1996. godine, str. 11; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 495 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1432.

²¹²¹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5267; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 495 (povjerljivo).

²¹²² Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5243.

²¹²³ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7382; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5243; svjedok ST088, dokazni predmet P2189, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. juli 1996. godine, str. 11.

²¹²⁴ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7322-7323; svjedok ST153, dokazni predmet P2279, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. oktobar 1994. godine, str. 13.

²¹²⁵ Dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 42.

911. Uslovi u logoru Batković bili su posebno "uređeni" za posjetu od strane delegata MKCK-a krajem avgusta i u septembru 1992. godine.²¹²⁶ To je obuhvatalo privremeno uklanjanje najmlađih i najstarijih zatočenika, kao i onih koji su bili nasurovije premlaćeni.²¹²⁷

912. Svjedok ST088 je u svom svjedočenju izjavio da su zatočenici poruke o uslovima u logoru prenosili na engleskom ili njemačkom jeziku zato što su one koji su govorili uz posredovanje srpskih prevodilaca tukli nakon što su delegati MKCK-a otišli iz logora.²¹²⁸

913. Poslije posjeta MKCK-a logoru, uslovi su poboljšani utoliko što su zatočenicima dozvolili da u pratnji izađu iz logora kako bi vršili žetvu za srpske poljoprivrednike.²¹²⁹

914. Sudeći po spisku zatvorenika u logoru Batković, taj logor je nastavio s radom najranije do 4. januara 1996. godine, pri čemu su tokom tog perioda zarobljenici razmjenjivani ili puštani na slobodu, a dovođeni su novi. Većina zarobljenika bila je razmijenjena, a samo mali broj njih je pušten na slobodu.²¹³⁰

3. Zaključci o činjenicama

915. Borbe u Bijeljini započele su 31. marta 1992. godine, kada su arkanovci došli u grad. Do 3. aprila 1992. godine, sa ulica i iz kuća u Bijeljini prikupljeno je 48 leševa, među kojima je bilo i leševa žena i djece. Nijedna od tih žrtava nije bila u uniformi, a njih 45 je bilo muslimanske ili hrvatske nacionalnosti. Većina ih je bila ustrijeljena, neki iz neposredne blizine. Bijeljina je pala pod srpsku kontrolu 4. aprila 1992. godine.

916. Tokom nekoliko mjeseci nakon preuzimanja vlasti, došlo je do znatnog porasta kriminalnih aktivnosti u opštini. Paravojne grupe, kao što su arkanovci, "Beli orlovi" i Mauzerovi "Panteri", zajedno s pripadnicima lokalnog MUP-a i specijalne jedinice Duška Malovića, činili su te zločine i vršili teror nad lokalnim muslimanskim stanovništvom, kao i nad nekim Srbima za koje su smatrali da nisu lojalni njihovom cilju. Činili su ubistva i silovanja, pretresali kuće i pljačkali imovinu.

917. Dokazi pokazuju da je u Bijeljini postojao blizak odnos između SDS-a, Kriznog štaba i jedne od najistaknutijih paravojnih grupa — Mauzerovih "Pantera". U junu 1992. godine, Mauzer je postao predsjednik Kriznog štaba, među čijim su članovima bili i predsjednik lokalnog SDS-a

²¹²⁶ Dokazni predmet 1D770, Naređenje Istočnobosanskog korpusa VRS-a u vezi s uređenjem logora, 4. avgust 1992. godine, str.1.

²¹²⁷ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. juli 1996. godine, str. 11; svjedok ST153, dokazni predmet P2279, javna redigovana Izjava svjedoka, 1. oktobar 1994. godine, str. 11-12; činjenica o kojoj je presuđeno 1433.

²¹²⁸ Svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15785 (povjerljivo).

²¹²⁹ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 492 (povjerljivo).

²¹³⁰ Dokazni predmet P1048, Spisak zarobljenika u logoru Batković, str. 4, 25.

Moco Stanković, načelnik SNB-a RS-a Drago Vuković i načelnik CSB-a Predrag Ješurić. Dok je predsjedavao Kriznim štabom Bijeljine, Mauzer je i dalje bio komandant "Pantera". Već u junu 1992. godine, čim je stupio na funkciju predsjednika Kriznog štaba, Mauzer je javno objavio da je Predsjedništvo SAO Semberije i Majevice donijelo odluku da se smijene svi Muslimani sa rukovodećih položaja, kao da se Muslimani otpuste sa svojih radnih mjesta i protjeraju sa te teritorije. Imovina onih koji su napustili opštinu zapečaćena je i zaplijenjena.

918. Vijeće konstatuje da je Krizni štab Bijeljine u avgustu 1992. godine formulisao i provodio plan u tri faze za uklanjanje Muslimana iz te opštine. Vijeće prihvata iskaz Milorada Davidovića da su, konkretno, ubistvo članova dviju uglednih muslimanskih porodica počinili pripadnici jedinice Duška Malovića po nalogu Drage Vukovića. Vuković je bio zadužen za provođenje plana Kriznog štaba za stvaranje atmosfere straha među lokalnim muslimanskim stanovništvom koja bi ih nagnala da napuste opštinu.

919. Vijeće konstatuje da je Krizni štab Bijeljine sastavljao spiskove Muslimana koje je potrebno odstraniti iz opštine, a da su na osnovu tih spiskova ljudi koje je predvodio Vojkan Đurković, među kojima bi povremeno bilo i lokalnih pripadnika milicije, usred noći uklanjali Muslimane iz njihovih domova, pljačkali ih i oduzimali im imovinu. Neke Muslimane su odveli u logor Batković, a veliki broj lokalnih Muslimana su odvezli na teritoriju pod kontrolom Muslimana i ostavili ih tamo da se sami snalaze ili ih u zamjenu za novac prevezli preko granice u Srbiju.

920. Na osnovu Davidovićeve iskaza, Vijeće konstatuje da je postojala politika koju je usvojio Krizni štab, a u skladu s kojom je Vojkan Đurković, zajedno sa Ješurićem i Puzovićem, organizovao sistematsko protjerivanje imućnijih lokalnih stanovnika muslimanske nacionalnosti tako što je, u zamjenu za velike svote novca, uređivao njihov prevoz u Srbiju ili u treće zemlje. Vijeće se uvjerilo da je uklanjanje Muslimana iz opštine vršeno na organizovan način i da su ljudi koji su uklonjeni iz svojih domova bili ciljani zbog svoje nacionalne pripadnosti.

921. Vijeće konstatuje da je logor Batković osnovan 17. juna 1992. godine od strane Istočnobosanskog korpusa VRS-a. Prvi komandant logora bio je potpukovnik Momčilo Despot. Kasnije je komandant logora Velibor Stojanović zvani Veljo lično vršio nadzor nad svakodnevnim upravljanjem logorom. Stražari u logoru bili su srpske nacionalnosti i pripadnici Istočnobosanskog korpusa VRS-a. Vijeće prihvata Osmanovićev iskaz da su pristup logoru imali pripadnici lokalne milicije, kao i pripadnici Mauzerovih "Pantera", i da su povremeno odvodili zatočenike na rad, ali konstatuje da je logorom Batković upravljao VRS i da je logor bio pod njegovom sudskom nadležnošću.

922. Zatočenike su u taj logor premještali iz zatočeničkih objekata u drugim opštinama, kao što su Zvornik (uključujući zgradu "Novog izvora" i Dom kulture u Čelopeku), logor Sušica u Vlasenici, logor Manjača u Banjoj Luci i Ugljevik. Na osnovu Panićevog svjedočenja, Vijeće konstatuje da je zatočenike koji su držani u zgradi "Novog izvora" milicija predala pripadnicima VRS-a, koji su ih prevezli u logor Batković. Na osnovu tog iskaza i Osmanovićevog svjedočenja, Vijeće konstatuje da je milicija pomagala u premještanju zatočenika iz logora Sušica u logor Batković.

923. Na osnovu Davidovićevog iskaza, Pretresno vijeće konstatuje da su, na osnovu odluka Kriznog štaba u Bijeljini, nekolicinu stanovnika Bijeljine muslimanske nacionalnosti poslali u logor Batković. Pored pripadnika drugih jedinica, stanovnike Bijeljine muslimanske nacionalnosti iz njihovih domova uklanjali su ljudi koje je predvodio Vojkan Đurković, a neki od tih stanovnika su odvedeni u logor Batković.

924. Usprkos dokazima da je u logoru Batković bilo oko 1.280 zatočenika, Vijeće na osnovu iskaza svjedoka ST080, ST088, ST153 i Osmanovića konstatuje da je do avgusta 1992. godine broj zatočenika porastao na približno 1.600 osoba. Vijeće se uvjerilo da su većinu zatočenika činili muškarci muslimanske nacionalnosti, ali da je tu bilo i muškaraca hrvatske i albanske nacionalnosti, kao i dvije zatočenice i nekolicina djece.

925. Vijeću su predočeni dokazi da su od zatočenika držanih u logoru Batković samo dvojica bila zarobljena u borbi. Na osnovu iskaza Osmanovića, Davidovića, Andana i Panića, Vijeće konstatuje da protiv ljudi koji su bili zatočeni u tom logoru nikad nije zvanično pokrenut krivični postupak, niti im je ikad saopšten razlog njihovog zatočenja. Na osnovu iskaza Osmanovića, svjedoka ST002, ST080 i ST088, kao i kopije spiska zatočenika u logoru, Vijeće se uvjerilo da je većina zatočenika držana u logoru Batković tokom perioda dužih od šest mjeseci. Stoga Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage proizvoljno zatočavale civile muslimanske i hrvatske nacionalnosti u logoru Batković najkasnije od 30. juna 1992. najmanje do decembra 1992. godine.

926. Što se tiče uslova koji su vladali u logoru, Vijeće je uzelo u obzir obilje dokaza, koje su mu predočili Osmanović, svjedok ST002, ST080, ST088 i ST153, o nasilnom i čestom premlaćivanju zatočenika, kao i o svakodnevnoj radnoj obavezi u pogibeljnim i po život opasnim uslovima. Vijeće konstatuje da su zatočenike, počev od njihovog dolaska u logor, redovno premlaćivali i da je to premlaćivanje bilo tako surovo da su barem dva zatočenika, Idriz Topić i jedan čovjek koji se zvao Zulfo, podlegla usljed povreda koje su zadobila. Prihvatajući Osmanovićev iskaz, Vijeće takođe konstatuje da su stražari u logoru trojici zatočenih Muslimana dali odriješene ruke da nadziru i povremeno tuku i na drugi način zlostavljaju zatočenike. Vijeće prihvata iskaz svjedoka ST153 da

se zatočenicima nisu usuđivali da delegatima MKCK-a prijavljuju premlaćivanje drugih zatočenika i da su im, iz straha od odmazde u vidu daljnjeg premlaćivanja, samo u potaji govorili o stvarnim uslovima koji su vladali u logoru.

927. Vijeće prihvata iskaze svjedoka ST002 i ST088 da su zatočenike na kojima su bili vidljivi tragovi fizičkog zlostavljanja privremeno odstranili iz logora kada su delegati MKCK-a došli u obilazak logora, u namjeri da prikriju dokaze o zlostavljanju. Vijeće, stoga, konstatuje da je trajni obrazac fizičkog zlostavljanja stvorio među zatočenicima atmosferu neprestanog straha.

928. U vezi sa smještajem i sanitarnim uslovima u logoru, Vijeće, na osnovu Osmanovićevog iskaza, koji je potkrijepljen izvještajima KEBS-a i Komisije Ujedinjenih nacija za ljudska prava, konstatuje da su zatočenicima spavali na slamaricama i dijelili nedovoljan broj sanitarnih čvorova. Smještaj i postojeći sanitarni uslovi bili su potpuno neadekvatni, s obzirom na broj zatočenika koji su držani u logoru. Vojska je bila potpuno svjesna neadekvatnosti smještaja i drugih uslova koji su prevladavali u logoru. S tim u vezi, Vijeće se oslanja na naređenje koje je 4. avgusta 1992. godine izdao pukovnik Ilić i u kojem je naredio da se neki zatočenicima smjeste u drugi hangar u svrhu priprema za posjetu od strane MKCK-a.

929. Imajući u vidu činjenicu o kojoj je presuđeno, da zatočenicima nisu dobijali dovoljno hrane i vode, Vijeće ipak, oslanjajući se na iskaze Osmanovića i svjedoka ST088, kao i na izvještaj KEBS-a, konstatuje da su zatočenicima dobijali dva do tri kuhana obroka dnevno i da su imali pristup pitkoj vodi. Vijeće, stoga, ne može da konstatuje da zatočenicima zaista nisu dobijali dovoljno hrane i vode.

930. Pored toga, Vijeću je predloženo dovoljno dokaza za zaključak da je zdravstvena njega koja je pružana u logoru — gdje su samo jedan ljekar i dvije medicinske sestre pokrivali populaciju od preko 1.000 zatočenika, od kojih su mnogi pretrpjeli teške povrede, a nekoliko ih je i podleglo povredama koje su zadobili u logoru — bila neadekvatna.

4. Pravni zaključci

931. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je tokom perioda na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće konstatuje da je između djela srpskih snaga u Bijeljini i tog oružanog sukoba postojao neksus. Pored toga, žrtve zločina, kao što je detaljno opisano dolje u tekstu, nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

932. Pretresno vijeće konstatuje da su djela srpskih snaga bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Pretresno vijeće se uvjerilo da su srpske snage izvele napad koji je bio usmjeren protiv civilnog stanovništva u Bijeljini. Preuzimanje vlasti u Bijeljini, tokom kojeg su,

pored ostalog, civili muslimanske i hrvatske nacionalnosti bili ubijani, raseljavani, proizvoljno hapšeni i zatočavani, a njihova imovina oduzimana, pokazuje da je taj napad bio vrlo organizovan i da je izveden na sistematičan način. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da je taj napad bio rasprostranjen i sistematski. Djela koja su srpska milicija, VRS, specijalna jedinica Duška Malovića i paravojsne snage, uključujući arkanovce, Mauzerove "Pantere" i "Bele orlove", počinili nad civilnim stanovništvom muslimanske i hrvatske nacionalnosti bila su dio tog napada. S obzirom na visoki stepen organizovanosti tog napada, Pretresno vijeće konstatuje da su počinioci znali da je napad u toku i da njihova djela čine dio tog napada.

933. Stoga Pretresno vijeće konstatuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni.

934. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće konstatuje da su muslimanske stanovnike Bijeljine, koji su tu zakonito prebivali, srpske snage uklanjale protjerivanjem ili drugim djelima prisile ili zastrašivanja, bez ikakvih osnova dopuštenih pravilima međunarodnog prava. Muslimane su uklanjali unutar državnih granica (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao i drugi slučajevi deportacije, budući da je obuhvatalo prisilni odlazak iz prebivališta i zajednice, bez ikakvih garancija u pogledu mogućeg budućeg povratka, i da su žrtve pretrpjele teške duševne povrede. Žrtve su uklanjane i preko *de jure* državne granice. Na osnovu toga, Pretresno vijeće nalazi da su srpske snage svojim djelima i propustima namjeravale da rasele žrtve izvan relevantne državne granice (kao kod deportacije) ili unutar relevantne državne granice (kao kod prisilnog premještanja). Budući da je konstatovalo da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće takođe konstatuje da su srpske snage nad muslimanskim stanovništvom Bijeljine počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje) i deportaciju kao zločine protiv čovječnosti.

935. *Tačka 1 Optužnice.* Na osnovu gorenavedenih zaključaka o činjenicama, Pretresno vijeće konstatuje da je Muslimane i Hrvate, koji su bili protivpravno zatočeni u zatočeničkim objektima izvan Bijeljine, VRS uz pomoć milicije premjestio u logor Batković, gdje su i dalje bili protivpravno zatočeni. Pretresno vijeće, nadalje, konstatuje da su uslovi koji su prevladavali u logoru Batković predstavljali stvaranje i održavanje nehumanih uslova za život koji su, kao takvi, održavani tokom cijelog perioda na koji se odnosi Optužnica.

936. Pretresno vijeće konstatuje da su djelima o kojima se govori gore u tekstu u vezi s tačkama 9 i 10 Optužnice, kao i protivpravnim zatočavanjem i stvaranjem i održavanjem nehumanih uslova za život, Muslimanima i Hrvatima narušena i uskraćena temeljna prava koja su predviđena međunarodnim običajnim pravom i pravom međunarodnih ugovora. Ta su djela takođe bila *de facto* diskriminatorna, budući da su njima selektivno i sistematično ciljane osobe koje su pripadale određenim nacionalnim grupama. Na osnovu obrasca po kojem je vršeno ciljano prisilno uklanjanje

Muslimana iz opštine Bijeljina, kao i obrasca po kojem je vršeno zlostavljanje zatočenika u logoru Batković, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage činile ta djela s namjerom da vrše diskriminaciju Muslimana i Hrvata zbog njihove nacionalne pripadnosti.

937. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće konstatuje da u srpske snage nad muslimanskim stanovnicima opštine Bijeljina i Muslimanima i Hrvatima zatočenim u logoru Batković u opštini Bijeljina počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

938. *Zaključak.* Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage, počev od aprila 1992. pa do kraja te godine, u opštini Bijeljina počinile zločine koji se optuženima stavljaju na teret u tačkama 1, 9 i 10 Optužnice.

I. Bileća

1. Optužbe iz Optužnice

939. Mićo Stanišić se u Optužnici tereti za sljedeće zločine počinjene u opštini Banja Luka i na lokacijama koje se navode dalje u tekstu.

940. Pod tačkom 1 Optužnice, Stanišić se tereti za progone kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) lišavanja života, kako je navedeno u tačkama 2, 3 i 4; (b) protivpravnog zatočenja; (c) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života u zgradi SJB-a i u zatvoru iza zgrade SJB-a od 10. jula 1992. godine do 17. decembra 1992. godine, i u Đačkom domu od 25. juna 1992. godine do decembra 1992. godine; (d) mučenja, okrutnog postupanja ili nehumanih djela počinjenih u istim periodima u zgradi SJB-a i u zatvoru iza zgrade SJB-a, i u Đačkom domu (e) prisilnog premještanja i deportacije; (f) prisvajanja ili pljačkanja imovine; (g) bezobzirnog razaranja; i (h) nametanja i održavanja diskriminatornih mjera nakon zauzimanja Bileće 10. juna 1992. godine. Sve radnje u osnovi krivičnog djela progona navodno su počinile srpske snage protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.²¹³¹

941. Pod tačkama 2, 3 i 4 Optužnice, Stanišić se tereti za sljedeće: (a) ubistvo i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja i (b) istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti, počinjeno u oktobru 1992. godine u zgradi SJB-a i u zgradi iza zgrade SJB-a, gdje su, kako se navodi, umrli Ferhat Avdić i Ismet Avdić uslijed premlaćivanja od strane srpskih snaga.²¹³²

²¹³¹ Optužnica, par. 24, 26, 28, Prilozi B br. 8, C br. 8.1-8.2, D br. 8.1-8.2, F br. 7, G br. 7.

²¹³² Optužnica, par. 29, 31, Prilog B br. 8; Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo, str. 28.

942. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Stanišić se tereti za sljedeće: (a) mučenje i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i (c) nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti koji su počinile srpske snage protiv nesrpskog stanovništva od 10. jula 1992. godine do 17. decembra 1992. godine u SJB-u u Bileći i u zatvoru iza zgrade SJB-a, gde su zatočenici, kako se navodi, za vrijeme i nakon ispitivanja tučeni pesnicama, nogama i pendrecima i podvrgavani drugim nehumanim djelima.²¹³³ Stanišić se nadalje tereti za ista krivična djela koja su počinjena u Đačkom domu od 25. juna 1992. godine do decembra 1992. godine, gdje su srpske snage, kako se navodi, redovno premlačivale zatočenike i podvrgle najmanje trojicu njih elektrošokovima.²¹³⁴

943. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, Stanišić se tereti za deportaciju i prisilno premještanje (druga nehumana djela) kao zločine protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad stanovnicima bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima nakon zauzimanja Bileće 10. juna 1992. godine.²¹³⁵

2. Analiza dokaza

944. Opština Bileća smještena je na južnom djelu BiH. Na istoku graniči s Crnom Gorom; na zapadu s opštinama Trebinje, Ljubinje i Stolac; a na sjeveru s Nevesinjem i Gackom.²¹³⁶ Godine 1991. u Bileći je živjelo 10.867 ljudi, a nacionalni sastav stanovništva opštine činilo je 8.789 (80,9%) Srba, 1.535 (14,1%) Muslimana, 34 Hrvata (0,3%), i 509 (4,7%) pripadnika ostalih nacionalnosti.²¹³⁷ Godine 1997., postotak Muslimana smanjio se na otprilike 0,1 posto.²¹³⁸ Približno 1.522 lica muslimanske nacionalnosti i 7 lica hrvatske nacionalnosti koja su 1991. godine živjela u Bileći, 1997. godine postala su interno razmještena lica ili izbjeglice.²¹³⁹

945. U predmetnom periodu, predsjednik Skupštine opštine je bio Milorad Vujović, načelnik SJB-a je bio Goran Vujović, a šef stanice milicije je bio Miroslav Duka.²¹⁴⁰ Sve važne položaje u Skupštini opštine držao je SDS.²¹⁴¹ Milicioneri u Bileći bili su uglavnom Srbi, iako je bilo i nekih koji su bili muslimanske nacionalnosti.²¹⁴²

²¹³³ Optužnica, par. 32, 34, 36, Prilozi C br. 8.1, D br. 8.1.

²¹³⁴ Optužnica, par. 32, 34, 36, Prilozi C br. 8.2, D br. 8.2.

²¹³⁵ Optužnica, par. 37, 38, 41, Prilozi F br. 7, G br. 7.

²¹³⁶ Dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

²¹³⁷ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 69, 73, 77, 81.

²¹³⁸ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 69.

²¹³⁹ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 101-105.

²¹⁴⁰ Junuz Murguz, P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 3; svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 2 (povjerljivo); svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 8 (povjerljivo); Aleksandar Krulj, 28. oktobar 2009. godine, T. 2192; dokazni predmet P165, Izvještaj Ministarstva pravde podnesen Vladi RS, 22. avgust 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P308, CSB Trebinje, Spisak radnika za isplatu ličnog dohotka za maj 1992. godine, br. 1, 6.

²¹⁴¹ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 2 (povjerljivo).

²¹⁴² Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 3.

946. Srbi, Hrvati i Muslimani vodili su miran suživot u Bileći do kraja 1991. godine.²¹⁴³ Nakon što je u oktobru 1991. godine izbio rat u Hrvatskoj, SDS je počeo da dijeli oružje osobama srpske nacionalnosti.²¹⁴⁴ Početkom 1992. godine, ljudi su počeli da se razdvajaju po nacionalnoj osnovi, pri čemu su Srbi i Muslimani izlazili u različite kafiće.²¹⁴⁵ Od početka 1992. godine do juna 1992. godine, crnogorski i lokalni vojnici su prolazili kroz muslimanske djelove i nasumice pucali na muslimanske kuće.²¹⁴⁶ U istom tom periodu, uvedena su ograničenja kretanja stanovnika muslimanske nacionalnosti.²¹⁴⁷ S tim u vezi, svjedok ST028 je u svom svjedočenju izjavio da, kao Musliman, nije imao pravo da vozi ili da napusti Bileću bez posebne dozvole.²¹⁴⁸

947. Šaćir Avdić je još uvijek vozio svoj automobil 10. juna 1992. godine, ali mu je trebala važeća propusnica da bi ga pustili da prođe kontrolne punktove kako bi stigao do svog radnog mjesta. Na prvom kontrolnom punktu Avdiću su rekli da mu je propusnica zastarjela, ali su mu dozvolili da prođe na posao pod uslovom da ode u stanicu milicije da bi izvadio novu propusnicu.²¹⁴⁹ Međutim, u stanici milicije su odbili da mu izdaju propusnicu i rečeno mu je da "od 17:00 sati toga dana [mu] više neće trebati propusnica".²¹⁵⁰ Dokazi nadalje pokazuju da su u januaru 1992. godine milicioneri srpske nacionalnosti prestali da nose standarne uniforme milicije sa kapom na kojoj je bila petokraka.²¹⁵¹ Početkom marta 1992. godine, tokom sastanka u stanici milicije u Plani, zamjenik komandira milicije Miomir Milošević obavijestio je da će, u skladu sa odlukom rukovodstva Republike Srpske, milicija BiH biti odvojena od milicije Republike Srpske i da će se nositi uniforme i oznake srpske milicije.²¹⁵² Kape sa petokrakom zamijenjene su crnim beretkama na kojima je bila zastava Republike Srpske sa dvoglavim orlom na vrhu zastave, oznakom koja se nosila i na rukavu.²¹⁵³ Milicioneri muslimanske nacionalnosti odbili su da nose te oznake i prestali su da idu na posao, iako iz dokaza nije jasno da li su dali ostavku ili su otpušteni.²¹⁵⁴ U jednom dokumentu od 4. maja 1992. godine, vršilac dužnosti načelnika CSB-a Trebinje napisao je da

²¹⁴³ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 2; svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 2 (povjerljivo); svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 19. septembar 1998. godine, str. 2 (povjerljivo).

²¹⁴⁴ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 3; svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 4 (povjerljivo); svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2697.

²¹⁴⁵ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 5 (povjerljivo).

²¹⁴⁶ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 5.

²¹⁴⁷ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 1225.

²¹⁴⁸ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 6-7 (povjerljivo).

²¹⁴⁹ Šaćir Avdić, dokazni predmet P2124, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 6.

²¹⁵⁰ Šaćir Avdić, dokazni predmet P2124, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 6-7.

²¹⁵¹ Svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2698-2699.

²¹⁵² Svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2699-2700.

²¹⁵³ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 4-5 (povjerljivo); svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2699-2700.

²¹⁵⁴ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 5 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1223.

službenicima muslimanske nacionalnosti iz SJB-a Bileća nije ponuđena mogućnost da iskažu lojalnost Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske.²¹⁵⁵

948. U proljeće 1992. godine, u Bileći je osnovana specijalna jedinica milicije da “očisti teren” u sadejstvu s JNA.²¹⁵⁶ Pored plavih uniformi milicije, pripadnici te jedinice su takode nosili zelene maskirne uniforme.²¹⁵⁷ Svi pripadnici te jedinice bili su srpske nacionalnosti.²¹⁵⁸ Komandant jedinice bio je Miroslav Duka.²¹⁵⁹

949. Tokom 1992. godine, u Bileći su mnogi Muslimani otpušteni s posla.²¹⁶⁰ Pretresnom vijeću su predloženi konkretni dokazi o tome od strane svjedoka ST028 i Junuza Murguza. Svjedok ST028, Musliman, svjedočio je da je početkom maja 1992. godine otišao na posao, ali ga je zaustavio jedan naoružan stražar i pokazao mu spisak imena ljudi kojima više nije dozvoljeno da tamo rade.²¹⁶¹ Na spisku su bila samo muslimanska imena. ST028 je protestovao kod generalnog direktora, Rajka Rogana, koji je odgovorio da više nikome ne može da pomogne jer je to “naredba odozgo”.²¹⁶²

950. Junuz Murguz, Musliman iz sela Prijedor, koje se nalazi na oko 5 km od Bileće, radio je u fabrici Energoinvest TMO-Bileća od 1975. godine do 18. februara 1992. godine.²¹⁶³ On je u svom svjedočenju izjavio da je, kada je izbio rat u Hrvatskoj, od sekretara za narodnu odbranu dobio poziv za mobilizaciju u rezervni sastav vojske. Međutim, Alija Izetbegović se pojavio na televiziji i objavio da Muslimani ne moraju da se odazivaju tom pozivu, tako da se Murguz nije odazvao na poziv za mobilizaciju. Zbog toga ga je na razgovor pozvao njegov nadređeni u fabrici, Mirko Miličević, koji je rekao Murguzu da će biti otpušten. Dana 18. februara 1992. godine, on je suspendovan sa posla zato što se nije odazvao pozivu na mobilizaciju.²¹⁶⁴ Murguz je izjavio da stariji Muslimani koji nisu dobili pozive za mobilizaciju nisu odmah bili suspendovani, ali da su sve njegove ostale kolege muslimanske nacionalnosti suspendovane. Murguzu su prestali da isplaćuju platu, ali nikada nije dobio zvaničan dokument u kome piše da je otpušten.²¹⁶⁵

²¹⁵⁵ Dokazni predmet P863, CSB Nevesinje, Spisak radnika za isplatu ličnog dohotka, 4. maj 1992. godine, str. 3.

²¹⁵⁶ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2700-2701.

²¹⁵⁷ Svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2701.

²¹⁵⁸ Svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2702-2703; dokazni predmet P305, Spisak radnika Specijalne jedinice SJB-a Bileća za isplatu ličnog dohotka, april 1992. godine, str.1.

²¹⁵⁹ Svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2700-2701; dokazni predmet P1160, Presretnuti telefonski razgovor između Momčila Mandića i Zorice Šarenac, 23. april 1992. godine, str. 3.

²¹⁶⁰ Činjenice o kojima je presuđeno 754, 1224.

²¹⁶¹ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 1, 6 (povjerljivo); svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2694.

²¹⁶² Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 6 (povjerljivo).

²¹⁶³ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 2.

²¹⁶⁴ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 4.

²¹⁶⁵ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 5.

(a) Kampanja hapšenja 10. juna 1992. godine

951. Prema svjedočenju svjedoka ST028, Junuza Murguza i Šaćira Avdića – takođe Muslimana koji je radio u jednoj fabrici u Bileći - Radovan Karadžić, Ratko Mladić i Biljana Plavšić stigli su u Bileću nekoliko dana prije 10. juna 1992. godine na otvoreni sastanak u novom Domu armije.²¹⁶⁶ Na sastanku su ih pozdravili lokalni članovi SDS-a.²¹⁶⁷ Jedan član Skupštine opštine je rekao svjedoku ST028 da je Karadžić na sastanku rekao da će svi Muslimani koji predstavljaju rizik za “bezbjednost” prema “srpskim kriterijima” biti uhapšeni.²¹⁶⁸

952. Dana 10. juna 1992. godine, srpske paravojne grupe ušle su u Bileću iz Gacka. Paravojne grupe obuhvatale su Bele orlove, koji su nosili maskirne uniforme; arkanovce, koji su nosili crne uniforme; i Žute ose, koje su se, prema svjedočenju Šaćira Avdića, sastojale od Srba iz Srbije i Rusa s djelimično obrijanim glavama.²¹⁶⁹ Prema Avdićevom svjedočenju, pucnjava u Bileći je počela oko 10:00 sati. Istog dana, civili Srbi su demonstrirali ispred stanice milicije vičući: “Ubijte Muslimane.” U hodniku stanice milicije bila je velika količina oružja i na sve strane su bili vojnici u uniformama. Šaćir Avdić je vidio Miroslava Duku, načelnika stanice milicije, kako razgovara sa čovjekom koji se prezivao Jorgić i bio oficir JNA zadužen za jednu od paravojnih grupa koje su tog jutra ušle u Bileću.²¹⁷⁰ Redovni i rezervni milicioneri iz Bileće i Gackog i pripadnici Belih orlova počeli su da hapse ljude muslimanske nacionalnosti.²¹⁷¹ Dana 11. juna 1992. godine, pukovnik Grubač, komandant Hercegovačkog korpusa, izvjestio je glavni štab VRS-a da su tokom operacije oduzimanja naoružanja u nezakonitom posjedu vršena hapšenja.²¹⁷² Pukovnik Grubač je ta hapšenja okarakterisao kao “nekorektna”, pozvao je vlasti da ispituju razloge koji su doveli do hapšenja tih ljudi i naglasio negativne efekte te operacije po međunacionalne odnose u Bileći.²¹⁷³ Međutim, dana 22. avgusta 1992. godine, načelnik SJB-a u Bileći, Goran Vujović, izvjestio je dva inspektora ministarstva pravde Vlade Srpske Republike da su Muslimani izolovani zbog vlastite sigurnosti, da bi se spriječila moguća odmazda od strane paravojnih snaga. Inspektori su zatim prenijeli tu informaciju Vladi Srpske Republike. Inspektori su takođe prenijeli da su sugerisali načelniku SJB-a Vujoviću da oslobodi desetak muškaraca starijih od 60 godina. Vujović je odgovorio da je “o ovom

²¹⁶⁶ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 6 (povjerljivo); Šaćir Avdić, dokazni predmet P2124, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 5; Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 5.

²¹⁶⁷ Šaćir Avdić, dokazni predmet P2124, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 5.

²¹⁶⁸ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 6 (povjerljivo).

²¹⁶⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1226; Šaćir Avdić, dokazni predmet P2124, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 7.

²¹⁷⁰ Šaćir Avdić, dokazni predmet P2124, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 6.

²¹⁷¹ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 6 (povjerljivo); Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 5; dokazni predmet P1478, Redovni borbeni izvještaj, podnesen Glavnom štabu VRS-a, 11. juni 1992. godine, str. 5; činjenice o kojima je presuđeno 1226, 1227.

²¹⁷² Dokazni predmet P1478, Redovni borbeni izvještaj, podnesen Glavnom štabu VRS-a, 11. juni 1992. godine, str. 5.

²¹⁷³ Dokazni predmet P1478, Redovni borbeni izvještaj, podnesen Glavnom štabu VRS-a, 11. juni 1992. godine, str. 6.

slučaju obaviješten od nadležnog Ministarstva".²¹⁷⁴ Tokom te operacije uhapšeno je 140 Muslimana.²¹⁷⁵ Oni su svi bili iz Bileće i smješteni su u dva glavna zatočenička centra.²¹⁷⁶ Jedan centar se nalazio u jednoj dačkoj spavaoni, poznatoj kao Đački dom, koja se nalazila na 1.5 do 2 km od SJB-a u Bileći.²¹⁷⁷ Drugi centar se nalazio u skladištu uglja koje je bilo na svega 30 metara iza zgrade SJB-a Bileća.²¹⁷⁸

953. Kada su počela hapšenja, srpske snage su počele da pljačkaju imovinu Muslimana širom Bileće.²¹⁷⁹ Kuće u muslimanskim selima, s izuzetkom Prijedora, su spaljene.²¹⁸⁰ Druge muslimanske domove zaposjeli su Srbi iz Stoca, Čapljine i Mostara.²¹⁸¹ Pored toga, srpske snage su uz pomoć eksploziva i teške mehanizacije uništile najmanje dvije džamije, jednu u gradu Bileći, a drugu u Plavnom.²¹⁸² Prema svjedočenju svjedoka ST028, mnogi Muslimani su pokušali da pobjegnu 10. i 11. juna 1992. godine, uglavnom u Crnu Goru, i žene i djeca koji su mogli da se ukrcaju u autobuse i koji su imali dozvolu za to uspjeli su u tome.²¹⁸³ Lazar Draško, pripadnik VRS-a koji je bio na dužnosti u Bileći početkom juna 1992. godine, svjedočio je da je početkom jula video autobuse s Muslimanima koje su odvodili. Kako je izjavio, prevoz su organizovale civilne vlasti i milicija iz Bileće.²¹⁸⁴ Prema procjeni CSB-a Trebinje od 19. avgusta 1992. godine, tekuće aktivnosti na razoružavanju "eksternih muslimana" dovele su do "masovnog iseljavanja" Muslimana iz Bileće.²¹⁸⁵

(b) Hapšenje i premještanje Junuza Murguza i svjedoka ST028 u Đački dom

954. Dana 10. juna 1992. godine, dva naoružana muškarca u maskirnim uniformama zaustavili su i pretresli Junuza Murguza i njegovog susjeda Omera Bajramovića u blizini zaseoka Rebići u Bileći. Junuz Murguz je rekao da tokom pretresa ništa nisu našli. Naoružani muškarci natjerali su Murguza i Bajramovića da otpješače u Rebiće, gdje je Murguz vidio druge vojnike kako prolaze kroz kuće tražeći oružje. Murguz i Bajramović su tada uhapšeni, zajedno s još četvoricom

²¹⁷⁴ Slobodan Avlijaš, 8. oktobar 2010. godine, T. 15619-15621; dokazni predmet P165, Izvještaj koji je Ministarstvo pravde uputilo Vladi Srpske Republike, 22. avgust 1992. godine, str. 1.

²¹⁷⁵ Dokazni predmet P163, Rezime sa sastanka radne grupe rukovodećeg kadra MUP-a održanog u Trebinju, 20. avgust 1992. godine, str. 5; dokazni predmet P165, Izvještaj Ministarstva pravde podnesen Vladi RS, 22. avgust 1992. godine, str. 1.

²¹⁷⁶ Dokazni predmet P165, Izvještaj Ministarstva pravde podnesen Vladi RS, 22. avgust 1992. godine, str. 1.

²¹⁷⁷ Dokazni predmet P310, Fotografija Đačkog doma; svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2709.

²¹⁷⁸ Svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2704, 2723, 2725; dokazni predmet P165, Izvještaj Ministarstva pravde podnesen Vladi RS, 22. avgust 1992. godine, str. 1.

²¹⁷⁹ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo).

²¹⁸⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1231; svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo).

²¹⁸¹ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo).

²¹⁸² Dokazni predmet P1396, Riedlmayerov izvještaj iz 2009. godine, par. 32; dokazni predmet P1404, Baza podataka Andrása Riedlmayera s materijalima koji se odnose na Bileću, Gacko, Teslić i Vlasenicu, str. 1-6; činjenica o kojoj je presuđeno 1232. Pretresno vijeće ima u vidu da su, shodno činjenici o kojoj je presuđeno 1232, uništene tri džamije, ali da se u dokaznom predmetu P1396 navode samo dvije uništene džamije.

²¹⁸³ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo).

²¹⁸⁴ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12262-12264, 12273-12274.

²¹⁸⁵ Dokazni predmet P162, Procjena političko-bezbjednosne situacije na području CSB-a Trebinje, 19. avgust 1992. godine, str. 2.

Muslimana. Murguz je u svom svjedočenju izjavio da su vojnici pretukli jednog starca nesrpske nacionalnosti iz Bileće koji se zvao Ćamil Ćamo, udarajući ga rukama, nogama i cijevima od pištolja. Ćamil je krvario uslijed tog premlaćivanja.²¹⁸⁶ Tih šest zatočenika zatim je prebačeno u stanicu milicije u Bileći, u kojoj je bilo još 10 do 15 muslimanskih zatočenika; svi su imali masnice, a jedan od njih je imao posjekotinu na ramenu i krvario je.²¹⁸⁷ Zadržani su u stanici milicije sedam dana, u dvije prostorije u kojima je bilo ukupno 30 do 40 muškaraca.²¹⁸⁸ Nisu dobijali hranu, ali je njihovim suprugama ponekad dozvoljavano da im donesu hranu. Murguz je smatrao da je Miroslav Duka zadužen za zatočenike. Izjavio je da su zatočenike redovno tukli.²¹⁸⁹ Policajac Nedeljko Kuljić tukao je Murguza nekoliko puta i prijetio mu je nožem.²¹⁹⁰ Poslije sedam dana, Murguz i neki drugi zatočenici odvedeni su u Đački Dom.²¹⁹¹

955. Dana 10. juna 1992. godine, pet milicionera iz Gacka došlo je na vrata kuće svjedoka ST028.²¹⁹² Policajci su ga pretresli, uzeli su njegov lični pištolj i municiju i pitali ga ima li bilo koje drugo automatsko oružanje ili da li u istoj zgradi žive i drugi Muslimani. Policajac mu je pokazao spisak Muslimana koje je trebalo uhapsiti, ali svjedok ST028 nije bio na njemu. Bio je tu još jedan spisak Muslimana koji su imali dozvole za oružje i svjedok ST028 je bio na tom spisku. Dana 4. jula 1992. godine, svjedok ST028 se dogovorio s dva prijatelja Srbina da odvezu njega i njegovu porodicu u Crnu Goru. Na kontrolnom punktu na graničnom prelazu u Deleuši, carinik s kojim je bio napravljen dogovor nije bio na dužnosti. Carinik koji je bio na dužnosti nazvao je stanicu milicije. Petnaest minuta kasnije, došla su trojica milicionera i uhapsila svjedoka ST028 i njegove prijatelje Srbe. Njihove porodice vraćene su kućama.²¹⁹³ Ta trojica milicionera bili su Mišo Ilić, Radoje Vojnović i Ratko Vujović.²¹⁹⁴ Svjedok ST028 zadržan je u stanici milicije od 08:00 do oko 13:00, kada je odveden u Đački dom.²¹⁹⁵

²¹⁸⁶ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 5.

²¹⁸⁷ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 5-6.

²¹⁸⁸ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 6-7.

²¹⁸⁹ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 6.

²¹⁹⁰ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 6-7; dokazni predmet P308, CSB Trebinje, Spisak radnika za isplatu ličnog dohotka za maj 1992. godine, br. 8.

²¹⁹¹ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 7; dokazni predmet P309, Fotografija Bileće snimljena iz vazduha; P310, Fotografija Đačkog doma u Bileći.

²¹⁹² Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 6-7 (povjerljivo).

²¹⁹³ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo).

²¹⁹⁴ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2708.

²¹⁹⁵ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo).

(c) Uslovi zatočenja u Đačkom domu

956. U Đačkom domu bilo je oko 70 do 80 zatočenika, koji su gotovo isključivo bili muslimanske nacionalnosti.²¹⁹⁶ Zgrada se sastojala od pet soba, jednog hodnika i jednog WC-a koji su morali da dijele svi zatočenici.²¹⁹⁷ Nije bilo dovoljno prostora za sve i neki zatočenici morali su da spavaju sjedeći. Ponekad nije bilo vode ili hrane. Zatočenici su dobijali samo ono što su im donosile njihove porodice, što se u početku dešavalo dva puta dnevno, ali je to kasnije svedeno na jednom dnevno.²¹⁹⁸ Tokom otprilike mjesec i po dana, počev od 10. juna 1992. godine, stražari su uglavnom bili rezervni milicioneri.²¹⁹⁹ Međutim, rezervne milicionere postepeno je zamijenila redovna milicija iz Bileće i sredinom jula 1992. godine samo su redovni milicioneri bili stražari.²²⁰⁰

957. Prema svjedočenju svjedoka ST028 i Junuza Murguza, stražari su redovno i surovo premlaćivali zatočenike tokom njihovog boravka u zatvoru.²²⁰¹ Uslijed tih premlaćivanja, žrtve su vrištale, a nanošeni su im prelomi kostiju i uzrokovani problemi sa kretanjem.²²⁰² Stražari koji su bili najviše odgovorni za premlaćivanja bili su milicioneri Nedo Delić, Nedo Kuljić, Radimir Bojović, Željko Ilić, Mišo Ilić, Dragiša Ivković, Rade Nosović, Novak Radovanović i Branko Rogan.²²⁰³ Negdje oko 10. avgusta 1992. godine, oko devetoro ljudi dovedeno je u Đački dom iz stanice milicije. Svjedok ST028 ih je sve poznao, ali su bili tako izobličeni od batina da ih nije prepoznao. Ti novi zatočenici su rekli da ih je premlatio Miroslav Duka nakon što su Srbi imali poginulih ljudi u bici kod Stoca. Dana 18 avgusta 1992. godine, kada je u Đački dom došao "Crveni krst", ti zatočenici su smješteni u bolnicu kako ih ne bi mogli vidjeti. Nakon posjete "Crvenog krsta", svakodnevno su vršeni nasrtaji na zatočenike. U prosjeku su na batinanje izvodili po pet zatočenika dnevno.²²⁰⁴

958. Junuz Murguz nije premlaćivan dok je bio u Đačkom domu.²²⁰⁵ Zdravlje mu se, međutim, pogoršavalo uslijed neuhranjenosti i straha zbog toga što nije znao hoće li ikada ponovo vidjeti

²¹⁹⁶ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo); dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, 2. septembar 1992. godine, str. 59.

²¹⁹⁷ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo); Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 7- 8.

²¹⁹⁸ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo); dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 59.

²¹⁹⁹ Svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2712.

²²⁰⁰ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 8 (povjerljivo); ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2711-2712; dokazni predmet P308, CSB Trebinje, Spisak radnika za isplatu ličnog dohotka za maj 1992. godine.

²²⁰¹ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 8 (povjerljivo); Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 7.

²²⁰² Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 7; svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 8 (povjerljivo).

²²⁰³ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 8 (povjerljivo); Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 7-8; dokazni predmet P308, CSB Trebinje, Spisak radnika za isplatu ličnog dohotka za maj 1992. godine, str. 1.

²²⁰⁴ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 8 (povjerljivo).

svoju porodicu. Murguz je imao nesvjestice i tijelo mu se treslo. Počeo je da gubi svijest gotovo svakog dana i nije mogao kontrolisati noge. Dana 6. avgusta 1992. godine, prebačen je u bolnicu u Bileći na liječenje, a potom je vraćen u Đački dom. Međutim, budući da mu se zdravstveno stanje nije popravilo, ponovo je smješten u bolnicu 10. avgusta 1992. godine. U bolnici, Murguz je dobio dokument koji je izdao SJB Bileća, a potpisao načelnik stanice milicije Vujović, kojim mu je odobren odlazak iz te opštine. Murguz je rekao da je sa ženom i djecom otišao iz Bileće u Plav, a zatim su im se u septembru 1992. pridružili njegovi roditelji, nakon što su ih puškom natjerali da odu.²²⁰⁶ Murguz se takode sjetio da je kasnije saznao da su se u njegovu kuću uselili Srbi.²²⁰⁷

959. Dana 1. septembra 1992. godine, stražari su uhvatili svjedoka ST028 kako krijumčari stranice svoga dnevnika iz Đačkog doma preko svoje žene.²²⁰⁸ Idućeg dana, milicioner po imenu Nedo Kuljić ga je odveo u restoran u Đačkom domu, gdje ga je podvrgao strujnim udarima uz pomoć poljskog telefona sa dva kabla koje je povezo na njegove udove.²²⁰⁹ Kuljić je prijetio da će zaklati svjedoka ST028 ako bude držao spojene ruke da bi prekinuo električno kolo. Svjedok ST028 je doživio "strahovit udar" koji ga je bacio na leđa. Izgubio je svijest, Kuljić ga je osvijestio, a onda ga još dva puta podvrgao strujnom udaru. Svaki put kad bi svjedok ST028 izgubio svijest, Kuljić bi ga polio vodom da ga osvijesti. Kuljić je rekao svjedoku ST028 da će mu idući put "zguliti kožu s tijela" i da je htio da ga "zakolje", ali su mu naredili da to ne čini. Svjedok ST028 je imao jake bolove i grčeve i bolne napade bubrega nakon strujnih udara. Pored Kuljića, Mišo Ilić i Radimir Denda bili su odgovorni za podvrgavanje još najmanje 10 zatočenika strujnim udarima. Svjedok ST028 je u svom svjedočenju izjavio da su jednom prilikom Arif Avdić i Salko Avdić izvedeni i podvrgnuti mučenju strujnim udarima. Svjedok ST028 ih je čuo kako vrište. Nakon otprilike sat i po vremena, Kuljić i Ilić su odveli svjedoka ST028 u jednu sobu u kojoj je vidio Arifa i Salka Avdića kako leže na podu bez svijesti, s puno vode oko njih. Nakon elektrošokova, Arif i Salko Avdić su odvedeni u samicu u zgradi SUP-a gdje su ostali dvije sedmice. Kada su ih vratili u Đački dom, sjetili su se da su ih podvrgavali elektrošokovima. Salko je rekao da su mu žice bile povezane za genitalije, uši i bradavice na grudima. Bili su izloženi nasilju i u samici u koju su smješteni nakon što su podvrgnuti elektrošokovima. Istog dana kada se Salko Avdić vratio, napao ga je Ilić, koji ga je udario kundakom. Avdiću su prijetili i stavili mu pištolj u usta zato što je razgovarao s delegacijom KEBS-a.²²¹⁰

²²⁰⁵ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 7.

²²⁰⁶ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 8.

²²⁰⁷ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 9.

²²⁰⁸ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 9 (povjerljivo).

²²⁰⁹ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 9 (povjerljivo); svjedok ST028, 5 novembar 2009. godine, T. 2712-2713; dokazni predmet P308, CSB Trebinje, Spisak radnika za isplatu ličnog dohotka za maj 1992. godine, br. 8.

²²¹⁰ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 9 (povjerljivo).

960. Jedne noći, otprilike oko 23:00 sata, svjedok ST028 je spavao kada je čuo otvaranje vrata i šištavi zvuk. Jedan od zatvorenika je počeo vikati: "Otrov." Svjedok ST028 je čuo pucnjeve i ljude koji su vikali da su to Beli orlovi.²²¹¹ Sabir Bajramović je kasnije rekao svjedoku ST028 da je otvorio prozor i vidio vani Miroslava Duku, koji mu je, pak, naredio da zatvori prozor i ispalio metak iznad njegove glave.²²¹² S Dukom su bili i drugi milicioneri, konkretno Mišo Ilić, Željko Ilić i Radomir Denda.²²¹³ Prema svjedočenju Junuza Murguza, u Dački dom su najčešće dolazili pripadnici Dukine jedinice koja se zvala Bilećki dobrovoljci.²²¹⁴ S tim u vezi, Pretresno vijeće smatra da je to bila specijalna jedinica milicije koju je formirao Duka u proljeće 1992. godine. Ubačeno je nekoliko kanistera gasa u hodnike i tri sobe, ali ne i u sobu u kojoj je bio svjedok ST028. Svjedok ST028 je čuo ljude kako viču: "Prokleti Turci, zaklaćemo vas." Takode je čuo pucnjeve koji su ispaljeni u zrak. Od gasa su svi soptali, gušili se, povraćali i oči su im bile užasno nadražene. Sutradan je zatočenik koji se zvao Sajto Bajramović mokrio krv i imao napade.²²¹⁵

961. Nekoliko dana prije nego što je svjedok ST028 oslobođen, on i drugi zatočenici su dobili upitnik koji je sastavila bilećka milicija. U dokumentu koji je trebalo potpisati je pisalo "Dobrovoljno napuštam Bileću" i postojala je mogućnost da se izjasne da li hoće da idu u "Srbiju, Crnu Goru ili u neku drugu zemlju" ili da li "žel[e] da ostanu u Bileći."²²¹⁶ U dokaznom predmetu P313 navedena su imena Muslimana starijih od 50 godina iz Bileće koji su "zamjenili" svoje stanove.²²¹⁷ Prema svjedočenju svjedoka ST028, to je bio jedan od uslova za puštanje na slobodu.²²¹⁸ Jedna osoba na spisku, koju je svjedok ST028 poznao, izvršila je zamjenu stana i dobila samo ključeve drugog stana u Mostaru, bez ikakve dokumentacije. Takvi aranžmani proglašeni su nevažećim nakon rata.²²¹⁹ Samo dvojica zatočenika su u upitniku napisali da žele da ostanu u Bileći i te noći su ih mlatili dok se nisu predomislili.²²²⁰

962. Dana 5. oktobra 1992. godine, svjedok ST028 i više drugih zatvorenika pušteni su na slobodu iz Đačkog doma, koji nakon toga više nije bio u upotrebi kao zatvor.²²²¹ Međutim, 38 zatvorenika koji su bili zatvoreni zajedno sa svjedokom ST028 nije oslobođeno, već su ih prebacili

²²¹¹ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 9 (povjerljivo).

²²¹² Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 9-10 (povjerljivo).

²²¹³ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 10 (povjerljivo).

²²¹⁴ Junuz Murguz, dokazni predmet P2277, Izjava svjedoka, 2. april 1998. godine, str. 9.

²²¹⁵ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 10 (povjerljivo).

²²¹⁶ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 10 (povjerljivo).

²²¹⁷ Dokazni predmet P313, Spisak Muslimana koji su sporazumno zamijenili stanove i kuće, str. 1-2 (povjerljivo); svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2713-2714.

²²¹⁸ Svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2713-2714.

²²¹⁹ Svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2713-2714; dokazni predmet P313, Spisak Muslimana koji su sporazumno zamijenili stanove i kuće, str. 1-2 (povjerljivo).

²²²⁰ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 10 (povjerljivo).

²²²¹ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 10 (povjerljivo).

u zatvor iza zgrade SJB-a.²²²² Nisu naveli nikakve razloge iz kojih su neki oslobođeni, a drugi ne.²²²³

(d) Zatočenički centar iza SJB-a u Bileći

963. Dana 10. juna 1992. godine, pet ili šest naoružanih muškaraca u uniformi došlo je u kuću svjedoka ST145. Uhapsili su ga, udarili kundakom i naveli ga da povjeruje da će ga ubiti. Muškarci u uniformi, koji su, prema izjavi svjedoka ST145 bili pripadnici Belih orlova, odveli su ga u stanicu milicije u Bileći, gdje je ponovo surovo pretučen, ovaj put od strane osobe koju je opisao kao komandanta Belih orlova. Najmanje još 50 muškaraca dovedeno je u stanicu milicije. Oko 16:00 sati, svjedok ST145 i drugi muškarci odvedeni su u kasarnu "Moša Piljade", gdje su ostali sedam dana i gdje su prema njima prilično dobro postupali. Nikola Šegrt, oficir koga je svjedok ST145 poznao, rekao mu je da je uhapšen zato što je Musliman. Zatvorenike su čuvali kako Srbi iz Bileće, tako i Beli orlovi, koji su stalno bili u kasarni.²²²⁴ Nakon tih sedam dana, zatvorenici su prebačeni u jednu zgradu iza SJB-a u Bileći.²²²⁵ Komandant tog zatvora bio je Željko Ilić, pripadnik redovnog sastava milicije.²²²⁶ Stražari su bili kombinacija srpskih milicionera iz redovnog sastava, rezervnog sastava, te povremeno civilnih službenika stanice milicije ili vojnog osoblja koje nije učestvovalo u zbivanjima na ratištu. Kako je izjavio svjedok ST145, broj zatočenika u zgradi dosegao je 90, a on je držan u ćeliji veličine otprilike 3,5 x 3,5 metara zajedno sa još 14 do 20 zatočenika. Svi su koristili jedan zahod i jedan umivaonik, spavali su na daskama, i nisu dobijali nikakvu hranu. Zbog toga je svjedok ST145 smršao 25 kg tokom svog zatočenja.²²²⁷ Zatočenici, uključujući svjedoka ST145, su teško premlaćivani u stanici milicije pored zatvora.²²²⁸ Svjedok ST145 je rekao da je godinama patio od nesvjestic i morao da ide na liječenje zbog batina koje je dobio.²²²⁹ Jednom prilikom je komandir milicije Miroslav Duka, kao što je već učinio zatočenicima u Đačkom domu, ubacio kanistere sa gasom u ćelije, zapalio vatru u hodniku i pucao u prozore ćelija, lakše ranivši svjedoka ST145 u nogu.²²³⁰ Prema svjedočenju svjedoka ST145, uglavnom je Miroslav Duka bio taj koji je organizovao premlaćivanja, a ista su pod njegovim nadzorom

²²²² Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 10 (povjerljivo); svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2722-2723.

²²²³ Svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18.-19. septembar 1998. godine, str. 10 (povjerljivo).

²²²⁴ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 6 (povjerljivo).

²²²⁵ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo).

²²²⁶ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo); dokazni predmet P308, CSB Trebinje, Spisak radnika za isplatu ličnog dohotka za maj 1992. godine, br. 15.

²²²⁷ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 7 (povjerljivo).

²²²⁸ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 7-9 (povjerljivo).

²²²⁹ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 9 (povjerljivo).

²²³⁰ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 8-9 (povjerljivo).

provodili milicioneri Nedo Kuljić, Nedo Delić, Milorad Ilić, Rade Nosović, Dragiša Ivković i Radomir Denda.²²³¹

964. Oko 01:00 sata ujutro 12. oktobra 1992.godine, zatvorenik Asim Ćustović prozvan je da izade iz ćelije.²²³² Nakon otprilike pola sata, prozvan je Ferhat Avdić i odveden u sobu dežurnog u stanici milicije.²²³³ Tamo su bili Miroslav Duka, Nedeljko Kuljić i drugi milicioneri.²²³⁴ Asim Ćustović se vratio poslije možda sat vremena "s masnicom na jednom oku." Rekao je da je Duka dva puta udario Avdića, jednom u prsa i jednom u grlo i da je Avdić ostao u fotelji nepomičan. Dva milicionera donijela su Avdića natrag i bacili ga ispred vrata. Dva ili tri čovjeka su ga unijela natrag u zatvor.²²³⁵ Avdić se nije osvijestio i preminuo je ubrzo potom.²²³⁶ Ujutro je Avdićev leš prevezen vozilom hitne pomoći u bolnicu u Bileći, gdje je ustanovljeno da je umro prirodnom smrću. Po riječima svjedoka ST028, ljekar je "morao" to da napiše.²²³⁷ Međutim, svjedok ST028 je poznao osobe koje su oprale njegovo tijelo prije sahrane i tako je saznao da mu je tijelo bilo prekriveno masnicama, s tragovima od čizama u predjelu bubrega i prsa i teškom frakturom lobanje, koja je bila očigledna na osnovu deformacije glave Ferhata Avdića.²²³⁸ U njegovoj potvrdi o smrti piše da je umro 11. oktobra 1992. godine.²²³⁹

965. U Optužnici se navodi i da je jedan drugi zatočenik s istim prezimenom, Ismet Avdić, takođe preminuo od posljedica premlaćivanja od strane srpskih snaga u zgradi iza SJB-a u Bileći u ljeto 1992. godine, ali u njegovoj potvrdi o smrti piše da je umro 15. juna 1993. godine.²²⁴⁰

966. Svjedok ST145 je rekao da su neki zatočenici oslobođeni 4. oktobra 1992. godine, dok su on i još 36 zatvorenika oslobođeni 17. decembra 1992. godine.²²⁴¹ Dana 19. decembra 1992. godine, svjedok ST145 je otišao u Plav, u Crnoj Gori.²²⁴²

²²³¹ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 8 (povjerljivo); dokazni predmet P308, CSB Trebinje, Spisak radnika za isplatu ličnog dohotka za maj 1992. godine.

²²³² Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 8 (povjerljivo); svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2723.

²²³³ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 8 (povjerljivo); svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2721-2725. Pretresno vijeće primjećuje da je u Optužnici Avdićevo ime napisano kao "Ferhat", a da u transkriptu i dokaznom predmetu P2275 piše "Fehrat". U svjetlu tih dokaza, međutim, Pretresno vijeće se uvjerilo da se imena "Fehrat Avdić" i "Ferhat Avdić" odnose na istu osobu.

²²³⁴ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 8 (povjerljivo); svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2723-2725.

²²³⁵ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 8 (povjerljivo).

²²³⁶ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 8 (povjerljivo); svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2723. Pretresno vijeće je smatralo da postoji razmimoilaženje u svjedočenjima svjedoka ST028 i ST145 u vezi s vremenom smrti Ferhata Avdića: po riječima svjedoka ST028, on je umro u 3 sata ujutro, dok je svjedok ST145 izjavio da je umro u 8 sati ujutro. Međutim, Pretresno vijeće ne smatra da ta mala nedosljednost ima bilo kakvog negativnog utjecaja na pouzdanost svjedočenja o tom incidentu.

²²³⁷ Svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2723-2724.

²²³⁸ Svjedok ST028, 5. novembar 2009. godine, T. 2724.

²²³⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 238.1, Potvrda o smrti Fikreta Hadživdića (povjerljivo).

²²⁴⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1229; dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 239.1, Potvrda o smrti Ismeta Avdića (povjerljivo).

²²⁴¹ Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 9, 10 (povjerljivo).

3. Činjenični zaključci

967. Što se tiče konkretnih radnji koje su u osnovi krivičnog djela progona za koja se tereti samo po tački 1, a ne po tačkama 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice, Pretresno vijeće zaključuje da su 10. juna 1992. godine, srpski milicioneri i pripadnici Belih orlova uhapsili oko 140 Muslimana iz Bileće i obližnjih sela. Neke od uhapšenih osoba bile su zatočene do 4. oktobra 1992. godine, dok su druge bile u zatočenju do 17. decembra 1992. godine. U tom pogledu, Pretresno vijeće napominje da je jedan oficir u kasarni "Moša Piljade" rekao svjedoku ST145 da je uhapšen zato što je Musliman i da ljudima u trenutku njihovog hapšenja ili u toku zatočenja nije dato nikakvo drugo obrazloženje. Pretresno vijeće je takođe zaključilo da je, 10 juna 1992. godine, jedan milicioner pitao svjedoka ST028 ima li još Muslimana koji žive u njegovoj zgradi i pokazao mu je spisak s imenima Muslimana koje je trebalo uhapsiti. Istog dana, naoružani muškarci u maskirnim uniformama zaustavili su i pretresli Junuza Murguza i njegovog susjeda i uhapsili ih, zajedno s još četiri Muslimana, iako tokom pretresa ništa nisu pronašli. Pretresno vijeće je uzelo u obzir tvrdnju, sadržanu u dokaznom predmetu P165, da su Muslimani izolovani radi sopstvene bezbjednosti, da bi se spriječila eventualna odmazda od strane paravojnih snaga, ali nalazi da ona nije vjerodostojna s obzirom na to kako se postupalo s Muslimanima dok su bili zatočenju, što je uveliko potkrijepljeno dokazima o kojima je riječ u gornjem tekstu. Stoga Pretresno vijeće zaključuje da je 140 Muslimana uhapšeno na osnovu nacionalne pripadnosti. Pretresno vijeće nadalje zaključuje da im je uskraćeno pravo na propisani zakonski postupak.

968. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage, nakon početka operacija hapšenja 10. juna 1992. godine, oduzimale muslimansku imovinu, između ostalog tako što su zatočenike primoravale da ostave svoje stanove, postavljajući im to kao uslov da ih oslobode, i spalile kuće u više muslimanskih sela u opštini Bileća. Srpske snage su takođe postavile kontrolne punktove i uvele restrikcije kretanja muslimanskih stanovnika. Najzad, od početka 1992. godine, počelo je otpuštanje Muslimana s posla.

969. Što se tiče tačaka 1, 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o postupanju s zatvorenima tokom hapšenja i zatočenja u stanici milicije, u zgradi iza stanice milicije i u Đačkom domu. Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da su milicioneri iz Bileće, koji su bili zaduženi za te zatočeničke centre, držali zatočenike u užasnim i nehigijenskim uslovima, bez dovoljno prostora, hrane vode i da nisu obezbijedili zdravstvenu njegu. Takvo postupanje, zajedno sa strahom i neizvjesnošću zatočenika u pogledu svoje budućnosti, izazvalo je kod njih teške tjelesne i duševne povrede. Na primjer, svjedok ST145 je u toku zatočeništva smršao 25 kg, a

²²⁴² Svjedok ST145, dokazni predmet P2275, Izjava svjedoka, 17. septembar 1998. godine, str. 10 (povjerljivo).

Junuz Murguz, koji je živio u stalnom strahu da nikada više neće vidjeti svoju porodicu, dva puta je smješten u bolnicu zbog pogoršanja zdravstvenog stanja dok je bio u zatočeništvu.

970. Pretresno vijeće takođe zaključuje da su nekoliko drugih pripadnika milicije, pod vodstvom ili s odobrenjem Miroslava Duke, kao i pripadnici Belih Orlova, sistematski i redovno tukli zatočnike, podvrgavali ih elektrošokovima, napadali ih gasom, verbalno ih zlostavljali i prijetili im puškama i noževima. U tom pogledu, Pretresno vijeće podsjeća da je Duka bio na čelu specijalne jedinice milicije, koja je takođe poznata kao Bilećki dobrovoljci. Takvim postupanjem zatočenicima su nanešene teške tjelesne i duševne patnje i trpjeli su dugotrajne posljedice po svoje zdravlje. Na primjer, svjedok ST145 je patio od napada nesvjestice i bila mu je potrebna ljekarska pomoć godinama nakon što je oslobođen. Uslijed elektrošokova kojima je bio podvrgnut, svjedok ST028 je imao bolove u mišićima i bubrezima. Na osnovu načina na koji su ti napadi vršeni i onoga što su napadači pritom govorili, Pretresno vijeće takođe zaključuje da su srpske snage napadale muslimanske zatvorenike da bi ih zastrašivale i diskriminisale na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

971. Što se tiče tačaka 1, 2, 3 i 4 Optužnice, Pretresno vijeće zaključuje da su 11. oktobra 1992. godine, Duka i drugi milicioneri pretukli Ferhata Avdića u stanici milicije u Bileći i da je Avdić umro nakon nekoliko sati uslijed posljedica premlaćivanja. Činjenice o kojima je presuđeno 1229 i 1231 pokazuju da je još jedan zatočenik ubijen dok su ga srpske snage držale u zatočeništvu u Bileći 1992. godine. U Optužnici se navodi da je ta žrtva bio čovjek koji se zvao Ismet Avdić. Međutim, u potvrdi o smrti Ismeta Avdića piše da je on umro 15. juna 1993. godine, na datum koji ne potpada pod vremenski period na koji se odnosi Optužnica. Na osnovu toga, Pretresno vijeće se uvjerilo da su srpske snage ubile još jednog zatočenika tokom perioda na koji se odnosi Optužnica. Međutim, dokazi ne dopuštaju Pretresnom vijeće da zaključi da je taj zatočenik bio Ismet Avdić.

972. Što se tiče tačaka 1, 9 i 10 Optužnice, Pretresno vijeće je razmotrilo iskaz svjedoka ST028 da su 10. i 11. juna 1992. godine mnogi Muslimani pokušali da pobjegnu iz Bileće, uglavnom u pravcu Crne Gore, kao i iskaz Draška koji je u julu vidio kako Muslimane autobusima odvođe iz te opštine. Pretresno vijeće je takođe razmotrilo dokazni predmet P162, procjenu situacije koju je izradio CSB Trebinje 19. avgusta 1992. godine, u kojoj piše da su akcije razoružavanja "ekstremnih" Muslimana dovele do masovnog iseljenja Muslimana iz Bileće. Junuz Murguz je sa suprugom i djecom otišao iz Bileće za Plav 10. avgusta 1992. godine, nakon što je bio smješten u bolnicu zbog pogoršanja zdravstvenog stanja tokom zatočenja u Đačkom domu. Murguzovi roditelji su otišli u septembru 1992. godine, nakon što su ih na to natjerali pod prijetnjom oružjem. Murguz je kasnije saznao da su se u njegovu kuću uselili Srbi. Pretresno vijeće je nadalje razmotrilo iskaz svjedoka ST028 koji je rekao da su, nekoliko dana prije nego što su oslobođeni, on i drugi

zatočenici morali da potpišu nekakav formular sačinjen u stanici milicije u Bileći u kojem su izjavili da dobrovoljno odlaze iz Bileće u Srbiju, Crnu Goru ili neku drugu zemlju. Po riječima svjedoka ST028, to je bio uslov da ih oslobode, a dvojicu zatvorenika koji su se u tom formularu izjasnili za ostanak u Bileći su tukli kako bi ih natjerali da se predomisle. Najzad, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o nacionalnom sastavu stanovništva Bileće 1991. i 1997. godine i dokaze o broju raseljenih lica 1997. godine koja su 1991. godine bila stanovnici Bileće. Na osnovu toga, Pretresno vijeće zaključuje da su stanovnici Muslimani otišli iz Bileće uslijed kampanje hapšenja, zastrašivanja i pljačkanja i uništavanja njihove imovine i vjerskih objekata, koju su srpske snage provodile od 10. juna 1992. do decembra 1992. godine. Na osnovu svjedočenja Draška, Pretresno vijeće zaključuje da su policijske i civilne vlasti u Bileći učestvovalе u organizaciji konvoja kojima su odvezeni iz opštine.

973. Na kraju, Pretresno vijeće je zaključilo da je Miroslav Duka, načelnik milicije u Bileći, 10. juna 1992. godine razgovarao s Jorgićem, oficijom JNA koji je doveo paravojne snage u Bileću i da su Beli orlovi imali pristup zatočeničkim centrima koje je čuvalа milicija, gdje su tukli zatočenike. Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da je milicija saradivalа s paravojnim snagama u činjenju krivičnih djela nad Muslimanima iz Bileće.

4. Pravni zaključci

974. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoju konstataciju da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće konstatuje da je između djela srpskih snaga u Bileći i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kako je opisano dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovalе u neprijateljstvima.

975. Pretresno vijeće konstatuje da su djela srpskih snaga bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Kampanja hapšenja koju su provodili srpski milicioneri i pripadnici paravojnih snaga, pljačkanje i uništavanje imovine i kulturnog naslijeđa Muslimana, premlaćivanja i napadi u zatočeničkim centrima i ograničavanje kretanja predstavljali su napad na civilno stanovništvo, koje je identifikovano kao Muslimani iz Bileće. Taj napad je bio velikih razmjera: uhapšeno je najmanje 140 Muslimana, sela su spaljena, imovina je opljačkana, a kampanja hapšenja je dovela do masovnog iseljavanja Muslimana iz Bileće. Pretresno vijeće je uzelo u obzir (a) sastanak koji je održan u Bileći nekoliko dana prije 10. juna 1992. godine, na kojem je Karadžić navodno rekao da će svi Muslimani koji ispunjavaju "srpske kriterijume" biti uhapšeni; (b) postojanje spiskova Muslimana koje treba uhapsiti i onih koji posjeduju vatreno oružje; (c) hapšenje velikog broja ljudi tokom jednog dana; i (d) činjenicu da je premlaćivanje u zatvoru vršeno redovno. U svjetlu tih faktora, Pretresno vijeće konstatuje da je napad na civilno stanovništvo bio rasprostranjen i sistematski. Djela srpske milicije i paravojnih snaga počinjena nad muslimanskim civilima bila su

dio tog napada. S obzirom na razmjere napada, Pretresno vijeće konstatuje da su počinioci znali da je u Bileći u toku napad i da su njihova djela dio tog napada.

976. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće konstatuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

977. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće konstatuje da lišavanje života Ferhata Avdića 11. oktobra 1992. godine od strane Miroslava Duke i drugih srpskih milicionera predstavlja ubistvo zato što su oni trebali razumno da znaju da bi premlaćivanje Abdića, u sklopu kojeg su mu zadavani udarci u grlo, moglo prouzrokovati njegovu smrt. Osim toga, Vijeće konstatuje da lišavanje života drugog zatočenika u Bileći od strane srpskih snaga predstavlja ubistvo. Pošto je zaključilo da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su, lišivši života Ferhata Avdića i drugog zatočenika, srpske snage počinile ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

978. *Actus reus* istrebljenja pretpostavlja ubistvo velikog broja pojedinaca. U svjetlu tog uslova, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da ubistvo Fehrata Avdića i drugog zatočenika ispunjava taj pravni kriterijum. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da krivično djelo istrebljenja nije dokazano u vezi s događajima u Bileći.

979. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće je već konstatovalo da su napadi koje su srpske snage izvele protiv zatočenika Muslimana, prilikom njihovog hapšenja i u zatočeničkim centrima, doveli do teških tjelesnih i duševnih patnji i dugotrajnih posljedica po zdravlje tih zatočenika, te da su ti napadi izvedeni kao oblik zastrašivanja i diskriminacije. Pošto je zaključilo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage nad zatočenim Muslimanima počinile mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

980. Pošto je zaključilo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 i da je počinjeno mučenje, Pretresno vijeće takođe zaključuje da su srpske snage nad zatočenicima počinile druga nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, i okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

981. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage protjerivanjem ili drugim djelima prisile i bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom uklonile Muslimane iz Bileće, gdje su zakonito boravili, te da su to učinile u periodu od 10. juna 1992. do decembra 1992. godine putem kampanje hapšenja, zastrašivanja, pljački i uništavanja njihove imovine. Muslimani su uklonjeni unutar državnih granica (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine

kao i slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje prebivališta i zajednice, bez ikakvih garancija u pogledu mogućnosti budućeg povratka, zbog čega su žrtvama nanešene teške duševne povrede. Žrtve su takođe uklonjene preko *de jure* državne granice. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage svojim djelima i propustima imale namjeru da žrtve rasele preko relevantne državne granice (kao kod deportacije) ili unutar relevantne državne granice (kao kod prisilnog premještanja). Pošto je zaključilo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage u periodu juna do decembra 1992. godine nad muslimanskim stanovništvom Bileće počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje) i deportaciju kao zločine protiv čovječnosti.

982. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage hapsile Muslimane u Bileći bez zakonskog utemeljenja i na diskriminatornoj osnovi i da su ta hapšenja predstavljala protivpravno zatočenje. Osim toga, Pretresno vijeće konstatuje da je oduzimanje imovine Muslimana i uništavanje njihovih kuća širokih razmjera koje je izvršeno u više sela predstavljalo pljačkanje imovine i razaranje gradova, naselja i sela. Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage nametnule diskriminatorne mjere Muslimanima iz Bileće tako što su im ograničile slobodu kretanja i uskratile im pravo na propisani zakonski postupak nakon hapšenja.

983. Iz dokaza proističe da su Muslimani u Bileći od početka 1992. godine, otpušteni s posla. Međutim, Pretresnom vijeću nisu predloženi dokazi za konkretne incidente nakon 10. juna 1992. godine, što je period u kome se, prema navodima iz Optužnice, započelo s nametanjem diskriminatornih mjera protiv Muslimana.

984. Pretresno vijeće konstatuje da su djelima opisanim gore u tekstu u vezi s tačkama 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice, kao i protivpravnim zatočavanjima, stvaranjem i održavanjem nehumanih životnih uslova, pljačkom imovine, bezobzirnim razaranjem gradova, naselja i sela i nametanjem i održavanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera, Muslimanima povrijeđena i uskraćena osnovna prava propisana međunarodnim običajnim pravom i ugovornim pravom. Ta djela su bila i *de facto* diskriminatorna jer su bila selektivno i sistematski usmjerena protiv Muslimana. Na osnovu obrasca ponašanja i izjava od strane srpskih snaga tokom kampanje hapšenja ili u zatočeničkim centrima, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage te radnje izvele s namjerom da diskriminišu Muslimane zbog njihove nacionalne pripadnosti.

985. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage nad Muslimanima Bileće počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

986. *Zaključak.* Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage u periodu od 10. juna do decembra 1992. godine u opštini Bileća počinile zločine koji se stavljaju na teret u tačkama 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice.

J. Bosanski Šamac

1. Optužbe iz Optužnice

987. U Optužnici se Mićo Stanišić tereti za zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja koji su, kako se navodi, počinjeni u opštini Bosanski Šamac, kao što je konkretno navedeno dalje u tekstu.

988. Pod tačkom 1 Optužnice, Mićo Stanišić se tereti za progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) lišavanja života, kao što je konkretno navedeno dalje u tekstu u vezi s tačkama 2, 3 i 4; (b), mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela počinjenih u zatočeničkim objektima kao što je konkretno navedeno dalje u tekstu u vezi s tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice; (c) protivpravnog zatočenja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u (i) zgradi SJB-a i zatvoru, (ii) skladištu u Crkvini, (iii) osnovnoj školi "Mitar Trifunović-Učo" i (iv) štabu TO-a; (d) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života, uključujući propust da se obezbijede odgovarajući smještaj ili sklonište, hrana ili voda, zdravstvena njega i higijensko-sanitarni uslovi u istim zatočeničkim objektima od aprila do decembra 1992. godine; (e) prisilnog premještanja i deportacije bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata; (f) prisvajanja i pljačkanja imovine tokom i nakon napada na nesrpske djelove grada Bosanskog Šamca namjanje od sredine aprila do juna 1992. godine i za vrijeme deportacija ili prisilnog premještanja; (g) bezobzirnog razaranja i pljačkanja nesrpskih dijelova Bosanskog Šamca od sredine aprila do juna 1992. godine, uključujući džamiju u gradu Bosanskom Šamcu i katoličku crkvu i (h) nametanja i održavanja restriktivnih i diskriminatornih mjera protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata nakon zauzimanja Bosanskog Šamca sredinom aprila 1992. godine.²²⁴³

989. Pod tačkama 2, 3 i 4 Optužnice, Mićo Stanišić se tereti za ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i za istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti, zbog lišavanja života 18 muškaraca koji su u maju 1992. godine izvedeni iz skladišta u Crkvini.²²⁴⁴

990. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Mićo Stanišić se tereti za mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti. Navedena djela počinile su snage

²²⁴³ Optužnica, par. 24, 26, Prilozi B br. 10.1, C br. 9.1-9.2 i 9.4-9.5, D br. 9.1-9.3, E br. 8, F br. 8, G br. 8.

²²⁴⁴ Optužnica, par. 29- 31, Prilog B br. 10.1.

bosanskih Srba nad nesrpskim stanovništvom Bosanskog Šamca u (a) zgradi SJB-a i zatvoru, (b) skladištu u Crkvini i (c) štabu TO-a. Što se tiče zgrade SJB-a i zatvora, zatočenike su tukli palicama, kundacima, kablovima za struju i šutirali čizmama. Najmanje jedan čovjek je umro od posljedica tog premlaćivanja. Šestorici muškaraca su u maju i junu 1992. godine naredili da jedan drugog oralno zadovoljavaju. Što se tiče skladišta u Crkvini, zatočenike su surovo mlatili palicama i šutirali čizmama. U brojnim slučajevima, premlaćivanja su bila tako surova da su dovela do teških povreda. Nekoliko muškaraca je umrlo od posljedica premlaćivanja i pucanja. Što se tiče štaba TO-a, zatočenike su surovo mlatili palicama i šutirali čizmama. Zatvorenicima su vadili zube. U brojnim slučajevima, premlaćivanja su bila tako surova da su dovela do teških povreda. U tri zatočenička objekta, premlaćivanja i ponižavanje zatočenika vršeni su u prisustvu drugih zatočenika.²²⁴⁵

991. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, Mićo Stanišić se tereti za deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje), koje su srpske snage počinile nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima nakon preuzimanja vlasti u Bosanskom Šamcu sredinom aprila 1992. godine.²²⁴⁶

2. Analiza dokaza

992. Opština Bosanski Šamac nalazi se u sjevernom djelu BiH. Smješten na obalama rijeka Bosne i Save, na granici između Bosne i Hrvatske, grad Bosanski Šamac je bio značajan trgovinski centar u industrijskoj regiji u kojoj su bile luke, rafinerija nafte i bescarinske zone. Most na rijeci Savi bio je od ključnog značaja za razmjenu robe i usluga između Hrvatske i BiH.²²⁴⁷

993. Prema popisu stanovništva BiH provedenom 1991. godine, nacionalni sastav stanovništva opštine Bosanski Šamac bio je raznovrstan i činilo ga je približno 11.902 (44%) Srba, 11.466 (42,4%) Hrvata, 1.913 (7,1%) Muslimana i 1.771 (6,5%) pripadnika drugih nacionalnih grupa.²²⁴⁸ Međutim, nacionalni sastav Bosanskog Šamca značajno se promijenio do 1997. godine, tako da ga je činilo 1,9% Muslimana, 1,3% Hrvata, 5,3% pripadnika drugih nacionalnih grupa i 91,5% Srba.²²⁴⁹

994. Dana 17. aprila 1992. godine, krizni štab Srpske opštine Bosanski Šamac izdao je proglas građanima Bosanskog Šamca u kojem ih je obavijestio da je TO Srpske opštine Bosanski Šamac, pod rukovodstvom novoosnovanog Kriznog štaba, preuzeo kontrolu nad opštinom. U tom proglasu je pisalo da će Krizni štab svim građanima garantovati punu bezbjednost, kako u pogledu njihovih

²²⁴⁵ Optužnica, par. 32, 34, 36, Prilozi C br. 9.1-9.2 i 9.4-9.5, D br. 9.1-9.3.

²²⁴⁶ Optužnica, par. 37, 38, 41, Prilozi F br. 8, G br. 8.

²²⁴⁷ Usaglašena činjenica 594.

²²⁴⁸ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 69, 73, 77, 81. V. takođe usaglašena činjenica 596 (u kojoj se navode slične brojke za Srbe (41,3%), Hrvate (44,7%), Muslimane (6,8%) i ostale (7,2%)).

života, tako i u pogledu njihove imovine, bez obzira na njihovu nacionalnost i vjeroispovijest.²²⁵⁰ Iako su ograničenja slobode kretanja civilnog stanovništva bila formalno nametnuta bez obzira na nacionalnost,²²⁵¹ ogromna većina uhapšenih i zatočenih bili su nerspske nacionalnosti, kao što se navodi dalje u tekstu.

(a) Preuzimanje vlasti u Bosanskom Šamcu

995. Sulejman Tihić – pravnik muslimanske nacionalnosti, zamjenik predsjednika Skupštine opštine Bosanski Šamac i predsjednik SDA u Bosanskom Šamcu²²⁵² - u svom je svjedočenju izjavio da je JNA početkom 1990. godine počela da oduzima oružje od TO-a Bosanskog Šamca. Ljudi iz rukovodstva BiH, uključujući i Tihića, smatrali su da to oružje pripada opštini u svrhu njene opšte bezbjednosti. Međutim, on je u svom svjedočenju rekao da je JNA imala ovlašćenja da konfiskuje oružje TO-a.²²⁵³

996. Negdje u januaru 1992. godine, Sulejman Tihić je saznao za postojanje 4. odreda JNA.²²⁵⁴ Saznao je za to od pukovnika Stevana Nikolića, komandanta 17. taktičke grupe JNA, na sjednici Skupštine opštine na kojoj je saopšteno da je u sklopu 17. taktičke grupe osnovan 4. odred i da je isti formiran konkretno za opštinu Bosanski Šamac.²²⁵⁵ Po Tihićevim riječima, Skupština opštine je praktično podijelila grad na patrolne zone.²²⁵⁶ Četvrti odred JNA ograničio se na patroliranje duž rijeka Bosne i Save, dok su snage SDA i HDZ-a patrolirale u drugim područjima.²²⁵⁷ U više navrata, došlo je do sukobljavanja između patrola JNA i drugih patrola u opštini.²²⁵⁸ Dana 6. marta 1992. godine, u kancelariji Dragana Lukača održan je sastanak u vezi s uspostavljanjem zajedničkog kontrolnog punkta milicije i JNA u Gornjoj Crkvini. Dragan Lukač je hrvatske nacionalnosti i ujedno je bio viši službenik milicije u Bosanskom Šamcu.²²⁵⁹ I Stevan Nikolić i Blagoje Simić su prisustvovali tom sastanku i zahtijevali da se uspostavi taj kontrolni punkt.²²⁶⁰

²²⁴⁹ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 69, 73, 77, 81.

²²⁵⁰ Dokazni predmet P1980, Proglas u vezi s kontrolom nad teritorijom Srpske opštine Bosanski Šamac, 17. april 1992. godine.

²²⁵¹ Činjenice o kojima je presuđeno AH i AI.

²²⁵² Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.01, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 13. septembar 2001. godine, T. 1242.

²²⁵³ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.02, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 14. septembar 2001. godine, T. 1280-1281.

²²⁵⁴ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1327-1329.

²²⁵⁵ Činjenice o kojima je presuđeno 609-611; Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1328-1329.

²²⁵⁶ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1332-1335.

²²⁵⁷ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1335.

²²⁵⁸ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1336.

²²⁵⁹ Dragan Lukač, dokazni predmet P2154, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. maj 1996. godine, T. 581-582.

²²⁶⁰ Dragan Lukač, dokazni predmet P2159, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 24. septembar 2001. godine, T. 1576-1579.

997. Dragan Lukač je u svom svjedočenju izjavio da je negdje 1990. godine došlo do restrukturiranja milicije.²²⁶¹ Tokom tog procesa restrukturiranja, on je imenovan na mjesto načelnika kriminalističkog odjeljenja milicije u Bosanskom Šamcu.²²⁶² Izjavio je da je JNA već od jula 1991. godine, dok je bila u sukobu u Hrvatskoj, grupisala snage u Bosanskoj Posavini.²²⁶³ Posljedica toga bila je da je u opštini bilo stacionirano više odreda vojnika JNA. Po riječima Lukača, jedna od tih grupa bio je 4. odred JNA, kojim je komandovao Radovan Antić.²²⁶⁴ Štab 4. odreda JNA u Bosanskom Šamcu nalazio se u kafiću "As", koji je vodio njegov vlasnik Miroslav Tadić, koji je ujedno bio i zamjenik komandanta 4. odreda.²²⁶⁵ Lukač je takode posvjedočio da se u periodu od 28. novembra 1991. do 1. aprila 1992. godine desilo više incidenata u kojima je u diverzantskim dejstvima uništeno više objekata, uključujući određene poslovne objekte i objekte u privatnom vlasništvu u Bosanskom Šamcu.²²⁶⁶ Pretresno vijeće napominje da je Dragan Lukač jasno rekao da su objekti u privatnom vlasništvu koji su se našli na meti napada bili isključivo u vlasništvu Hrvata i Muslimana.²²⁶⁷ Ti objekti i obrti obično su bili meta napada kasno noću, kada u njima nije bilo nikoga i kada na ulici nije bilo građana.²²⁶⁸ Iako u tim diverzijama nije bilo ljudskih žrtava, one su uzrokovale veliku materijalnu štetu.

998. Dragan Lukač je Pretresnom vijeću naveo primjere objekata u privatnom vlasništvu koji su bili meta napada prije 1. aprila 1992. godine. U jednom incidentu, izvedena je diverzija na radnju Grge Zubaka, Hrvata. U drugom takvom incidentu, eksplozivna naprava je detonirana u butiku čija je vlasnica bila Muslimanka Mirsada Ceribašić, čiji je suprug bio član SDA. Lukač je, iako se ne sjeća imena svih vlasnika objekata o kojima je riječ, potvrdio da je prilično siguran da su svi ti objekti bili u vlasništvu Hrvata ili Muslimana. Na osnovu uviđaja, miliciji je bilo jasno da je eksploziv koji je korišten u tim napadima bio sličan onome koji koristi vojska i da ta vrsta eksploziva u tom periodu nije bila dostupna civilima u Bosanskom Šamcu.²²⁶⁹ Pored toga, Lukač je rekao da je način na koji su izvođene diverzije ukazivao na to da su osobe koje su postavljale eksploziv bile vrlo profesionalne i da su, na nekim mjestima na kojima su se odigrali incidenti, istražitelji našli otiske čizama korišćenih u JNA. To je istražitelje navelo na zaključak da su, po svoj

²²⁶¹ Dragan Lukač, dokazni predmet P2154, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. maj 1996. godine, T. 581-582.

²²⁶² Dragan Lukač, dokazni predmet P2154, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. maj 1996. godine, T. 582.

²²⁶³ Dragan Lukač, dokazni predmet P2154, *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, 13. maj 1996. godine, T. 583-584.

²²⁶⁴ Dragan Lukač, dokazni predmet P2159, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 24. septembar 2001. godine, T. 1558, 1581.

²²⁶⁵ Dragan Lukač, dokazni predmet P2159, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 24. septembar 2001. godine, T. 1562.

²²⁶⁶ Dragan Lukač, dokazni predmet P2159, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 24. septembar 2001. godine, T. 1584-1585.

²²⁶⁷ Dragan Lukač, dokazni predmet P2159, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 24. septembar 2001. godine, T. 1584.

²²⁶⁸ Dragan Lukač, dokazni predmet P2159, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 24. septembar 2001. godine, T. 1585.

²²⁶⁹ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1338; Dragan Lukač, dokazni predmet P2159, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 24. septembar 2001. godine, T. 1585-1587.

prilici, počinioci bili iz redova JNA.²²⁷⁰ Sulejman Tihić je takođe u svom svjedočenju rekao da su mnogi privatni domovi i društveni i poslovni objekti dignuti u zrak uslijed pojačanja neprijateljstava tokom sedmica i mjeseci uoči sredine aprila 1992. godine. Po riječima Tihića, počinioci “po pravilu” nikada nisu pronađeni. Tihić je takođe pomenuo napad na imovinu Mirsade Ceribašić kao primjer takvog napada. Zgrada koja je pripadala njenom suprugu takođe je zapaljena. Uništeni su električni i telefonski vodovi.²²⁷¹ Sumnjalo se da su te napade izveli pripadnici 4. odreda JNA, ali počinioci nikada nisu pronađeni.²²⁷²

999. Srpski krizni štab osnovan je u Bosanskom Šamcu 15. aprila 1992. godine, a Blagoje Simić, predsjednik opštinskog odbora SDS-a, postao je njegov predsjednik.²²⁷³ Krizni štab je preuzeo funkcije Skupštine opštine Bosanski Šamac. Preuzimajući ulogu Skupštine opštine, Krizni štab je preuzeo nadležnosti za vršenje vlasti u opštini i tako postao najviša civilna vlast u Bosanskom Šamcu.²²⁷⁴ Dana 17., 18. i 19. aprila, 4. odred JNA, paravojne grupe i milicija učestvovali su u prikupljanju oružja u Bosanskom Šamcu.²²⁷⁵ Oružje se uglavnom prikupljalo od civila Muslimana i Hrvata.²²⁷⁶

1000. Političke stranke nisu bile aktivne u periodu ratnih dejstava zbog odluke koju je usvojila RS, kojom se od svih političkih stranaka zahtijevalo da zamrznju svoje aktivnosti. Ta odluka dovela je do toga da je Krizni štab izdao naredbu kojom se zabranjuje političko djelovanje u opštini.²²⁷⁷ Civilna milicija je naredbom koju je potpisao Stevan Todorović, načelnik srpske stanice milicije u Bosanskom Šamcu, zabranila okupljanje više od tri nesrba na javnim mjestima.²²⁷⁸ Ta naredba oglašena je putem radija i plakata koji su postavljeni širom grada.²²⁷⁹

(b) Proizvoljna hapšenja i pljačkanje imovine

1001. Sulejman Tihić je u svom svjedočenju rekao da je u noći sa 16. na 17. april 1992. godine, situacija u Bosanskom Šamcu postala napeta i da su ulice bile puste.²²⁸⁰ Negdje oko 02:00 sata 17.

²²⁷⁰ Dragan Lukač, dokazni predmet P2159, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 24. septembar 2001. godine, T. 1587.

²²⁷¹ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1338.

²²⁷² Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1340.

²²⁷³ Usaglašena činjenica 630.

²²⁷⁴ Usaglašena činjenica 633.

²²⁷⁵ Usaglašena činjenica 648; činjenica o kojoj je presuđeno 647.

²²⁷⁶ Usaglašena činjenica 651.

²²⁷⁷ Usaglašena činjenica 658.

²²⁷⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 629; Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1374; Stevan Todorović, dokazni predmet 1D607, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 7. juni 2002. godine, T. 9108.

²²⁷⁹ Usaglašena činjenica 659.

²²⁸⁰ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1357.

aprila, on je sa svojom ženom čuo sporadičnu pucnjavu, koja se poslije nekog vremena pojačala.²²⁸¹ Zatim su čuli glasnu eksploziju ispred kuće i shvatili da se dešava nešto ozbiljno. Dok su gledali kroz prozor da vide ima li oštećenja, Tihić je uspio da prepozna neke pripadnike 4. odreda JNA koji su se skrivali iza kuća i drveća naoružani puškama.²²⁸² Tihić i njegova porodica proveli su ostatak noći u kući i oko 03:00 sata primjetili su da su telefonske linije prekinute.²²⁸³ Telefonske linije su ponovo uspostavljene sljedećeg jutra. Negdje oko 07:00 sati, Tihić je sa porodicom otišao kod jednog prijatelja Srbina. Iz kuće svog prijatelja vidio je naoružane muškarce koji su svi nosili uniforme JNA.²²⁸⁴ Dok je bio u toj kući, čuo je od prijatelja da su u grad ušla četiri tenka JNA.²²⁸⁵ Ubrzo nakon što su stigli u kuću njegovog prijatelja, saznalo se da je on tamo. Između 11:00 sati i podneva, Tihića je telefonom nazvao Blagoje Simić, koji je bio na čelu SDS-a i ujedno predsjednik Kriznog štaba u Bosanskom Šamcu - koji mu je rekao da neće biti pregovora i da je srpski narod u ratu s Muslimanima i Hrvatima. Simić je zahtijevao da se predaju i da predaju oružje.²²⁸⁶ Ubrzo potom, Tihić je sa porodicom prešao u stan jednog drugog prijatelja, koji je bio među uglednijim Srbima u gradu.²²⁸⁷

1002. Dana 18. aprila 1992. godine, drugi Tihićev domaćin, koji je telefonom razgovarao s Blagojem Simićem, prenio je Tihiću Simićevu poruku da treba da ode u stanicu milicije u Bosanskom Šamcu na ispitivanje i da će nakon ispitivanja biti pušten.²²⁸⁸ Tihićev prijatelj je zatim stavio bijelu krpnu na kvaku od ulaznih vrata u stan, što je značilo da taj stan ne treba pretraživati. Uprkos tome, dvojica muškaraca iz rezervnog sastava milicije došli su u stan njegovog prijatelja i odvezli su ih obojicu autom milicije u stanicu milicije. Dok su bili u autu, Stevan Todorović je uperio pištolj u Tihića i opsovao obojici. Kada je Tihić stigao u stanicu, nije mogao da vjeruje svojim očima: tamo su bili pripadnici različitih snaga u različitim uniformama, između ostalih Crvene beretke, Sivi vukovi, srpska TO i vojnici JNA.²²⁸⁹ Sivi vukovi su imali posebne oznake, sa

²²⁸¹ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1358.

²²⁸² Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1358-1360, 1365. Tihić je uspio da izvrši tu identifikaciju iako je bila noć zato što je jedna sijalica osvijetljavala cijelo dvorište.

²²⁸³ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1358-1359.

²²⁸⁴ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1358-1360, 1365-1366.

²²⁸⁵ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1367.

²²⁸⁶ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1337, 1367-1369; činjenica o kojoj je presuđeno AB.

²²⁸⁷ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1371-1372.

²²⁸⁸ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1372-1373.

²²⁸⁹ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1373-1374, 1377-1378.

znakom “četiri S” na ćirilici okrenutim naopačke i ilustracijom sivog vuka.²²⁹⁰ Među osobama koje je Tihić vidio u stanici milicije bio je i Stevan Todorović.²²⁹¹ Tihić će držan u zatočenju na više lokacija prije nego što je 14. avgusta 1992. godine pušten u sklopu razmjene zarobljenika.²²⁹²

1003. Nakon preuzimanja vlasti u Bosanskom Šamcu 17. aprila 1992. i tokom čitavog ostatka 1992. godine, srpske snage su na širokoj osnovi vršile hapšenja bosanskih Muslimana i Hrvata u opštini. Tokom prve sedmice sukoba, do 50 osoba je uhapšeno i zatočeno u SUP-u. Od maja 1992. do kraja te godine, broj onih koji su uhapšeni i držani u zatočenju u SUP-u varirao je od 50 do 100 osoba. U tom periodu, oko 200 osoba bilo je zatočeno u prostorijama TO-a u Bosanskom Šamcu. Velike grupe ljudi takode su držane u objektima u Zasavici i Crkvini.²²⁹³ Zatočenici su držani u fiskulturnim dvoranama osnovnih i srednjih škola, na nekoliko stotina metara od SUP-a i TO-a u Bosanskom Šamcu. Broj zatočenika popeo se na 50 u osnovnoj školi i na 300 do 500 u srednjoj školi. Prva grupa zatočenika u osnovnoj i srednjoj školi premještena je tamo 13. maja 1992. godine iz kasarne JNA u Bijeljini. Cijelim tokom proljeća i ljeta 1992. godine, dovodili su ljude u osnovnu i srednju školu i tu ih držali u zatočenju, uključujući i muškarce iz Doma Kulture u Crkvini i iz Zasavice. Zatočenici su u tim školama držani mjesecima.²²⁹⁴ Cijelim tokom aprila 1992. godine, naoružane patrole – uključujući srpsku miliciju i vojsku – ulazile su u domove, hapsile mnoge Hrvate i odvodile ih u skladište u Crkvini.²²⁹⁵

1004. Dana 19. aprila 1992. godine, Blagoje Simić, Predsjednik Kriznog štaba u Bosanskom Šamcu, proglasio je vanredno stanje u regionu. U odluci o uvođenju vanrednog stanja stajalo je da svi organi i institucije u Bosanskom Šamcu prestaju da rade po svom tadašnjem mandatu i da će Krizni štab preuzeti njihove funkcije, prava i obaveze.²²⁹⁶ Krizni štab - koji je kasnije preimenovan u “Ratno predsjedništvo” - je nakon osnivanja izdao brojne naredbe, kreirao politiku, te donio brojne odluke i druge propise.²²⁹⁷

1005. Većina osoba uhapšenih u Bosanskom Šamcu bili su nesrpski civili, uključujući i žene, djecu i starije osobe, koji su odvedeni iz svojih domova i dovedeni u Zasavicu.²²⁹⁸ Oni su istjerani iz svojih domova, pokupljeni i odvedeni u zatočeničke objekte odakle nisu mogli otići. Zatočenike su redovno premještali iz jednog u drugi zatočenički objekat, bez prethodnog obavještenja. Nije

²²⁹⁰ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1360, 1362, 1364-1365; činjenica o kojoj je presuđeno 622.

²²⁹¹ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1373-1376.

²²⁹² Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1376-1377.

²²⁹³ Činjenica o kojoj je presuđeno 660.

²²⁹⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 669.

²²⁹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 662.

²²⁹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno AB.

²²⁹⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno AD.

postojala nikakva osnovana sumnja da su počinili neko krivično djelo, nisu obaviješteni ni o kakvoj optužbi protiv njih, nisu izvedeni pred sudiju, niti je protiv njih ikad pokrenut krivični postupak.²²⁹⁹ Po riječima Stevana Todorovića, preuzimanje vlasti u Bosanskom Šamcu trajalo je najviše sat vremena, od 03:00 do 04:00 sata, u noći sa 16. na 17. april 1992. godine.²³⁰⁰ Todorović je priznao da je nakon preuzimanja vlasti u Bosanskom Šamcu on bio najviši organ vlasti za pitanja zaštite zatočenika. On je izvještavao Krizni štab o zatvorima i ljudima koji su bili zatočeni u opštini. Kako je rastao broj zatvorenika, Krizni štab je odobravao kontinuirano osnivanje novih zatvora u Bosanskom Šamcu.²³⁰¹

1006. Odmah nakon nasilnog preuzimanja vlasti u Bosanskom Šamcu uslijedilo je pojedinačno pljačkanje velikih razmjera. Od civila su pljačkani automobili, novac i nakit. Namještaj, kućanski aparati i lična imovina odnošeni su iz privatnih kuća i stanova. Pljačkana je poslovna i poljoprivredna imovina u vlasništvu civila Bosanskog Šamca i okolnih sela. Ponekad je imovina otimana uz upotrebu sile ili prijetnju silom. Pretresno vijeće im u vidu da je pljačkana isključivo imovina u vlasništvu nesrpskog stanovništva.²³⁰² Od sredine aprila 1992. godine pa nadalje, nekoliko incidenata krađe od strane pripadnika milicije prijavljeno je stanicu milicije u Bosanskom Šamcu. Jedan takav incident ticao se krađe televizora, stereo uređaja i videorekordera od strane milicionera; komanda CSB-a Banja Luka je obaviještena o tom incidentu.²³⁰³

1007. Prema jednom izvještaju o situaciji u SJB-u Bosanski Šamac od 19. novembra 1992. godine, čim su započela ratna dejstva u Bosanskom Šamcu, srpska paravojna grupa kojom je komandovao Dragan Đorđević zvani "Crni" počela je da djeluje u opštini. U tom periodu, ubijeno je nekoliko Muslimana i Hrvata. U tom izvještaju piše da je, prije nego što je počeo rat u Bosanskom Šamcu, Glavni odbor SDS-a predložio Stevanu Nikoliću, komandantu 17. taktičke grupe JNA, da regrutuje Crnog i Srećka Radovanovića zvanog Debeli, kao i 30 muškaraca iz Srbije. Toj grupi dodato je osamnaest dobrovoljaca iz Bosanskog Šamca, koji su stavljeni pod komandu Crnog i u sastav 5. odreda 17. taktičke grupe JNA.²³⁰⁴ Stevan Todorović je učestvovao u tom regrutovanju i organizovao je obuku te jedinice.²³⁰⁵

²²⁹⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 978.

²²⁹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 979.

²³⁰⁰ Stevan Todorović, dokazni predmet 1D609, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 12. juni 2002. godine, T. 9389-9390 (povjerljivo).

²³⁰¹ Stevan Todorović, dokazni predmet 1D607, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 7. juni 2002. godine, T. 9107-9108, 9137-9139.

²³⁰² Činjenica o kojoj je presuđeno 654.

²³⁰³ Dokazni predmet P2383, *Knjiga dnevnih događaja za Bosanski Šamac*, str. 12.

²³⁰⁴ Dokazni predmet P406, *Informacija srpskog MUP-a o stanju u SJB-u Bosanski Šamac, hapšenju načelnika SJB-a od strane vojnih organa i zatvaranju koridora Krajina-SRJ*, 19. novembar 1992. godine, str. 2; činjenice o kojima je presuđeno 613, 615-618.

²³⁰⁵ Činjenice o kojima je presuđeno 613, 616-618, 620.

1008. U tom izvještaju se navodi da su Crni, Slobodan Miljković zvan "Lugar" i pripadnici njihove jedinice često preuzimali nadležnost nad pojedinim komandirima milicije u Bosanskom Šamcu. Nakon hapšenja Crnog sredinom 1992. godine, pripadnici vojske protjerali su njega i njegovu grupu u SRJ. Međutim, krajem septembra ili početkom oktobra 1992. godine, Ratno predsjedništvo opštine Bosanski Šamac obratilo se MUP-u Republike Srbije pismenim zahtjevom da se Crni i njegova grupa ponovo razmjeste na područje na kome su se odvijala ratna dejstva.²³⁰⁶ Kako se navodi u izvještaju, Stevan Todorović i Blagoje Simić svakodnevno su se sastajali s Crnim i Lugarom.²³⁰⁷ U izvještaju se navodi da služba za suzbijanje kriminaliteta ne funkcioniše kako treba.²³⁰⁸

(c) Zatočenje u SJB-u Bosanski Šamac

1009. Sulejman Tihić je u svom svjedočenju rekao da je 18. aprila 1992. godine ispitivan i pretučen u zgradi SJB-a. U SJB-u ga je palicom tukao neki čovjek zvan Lugar čiji je naglasak ukazivao na to da je iz Srbije i koji je, mlateći ga, pozvao telefonom svoju suprugu da bi čula Tihićevo zapomaganje i udarce koje mu je Lugar zadavao. Stevan Todorović bi povremeno dolazio i ohrabrivao da se nastavi s premlaćivanjem.²³⁰⁹ Ubrzo nakon što je stigao u SJB, Tihić je odveden u prostoriju dežurnog, gdje je vidio čovjeka zvanog "Crni", koji je bio na čelu paravojne jedinice Sivi vukovi.²³¹⁰ Crni mu je rekao da, ako hoće da živi, mora da ode u Radio Šamac i kaže muslimanima da predaju oružje.²³¹¹ Tihića su dva pripadnika paravojnih snaga odvela u radio stanicu gdje je od njega traženo da pročita unaprijed pripremljen tekst kojim se oni koji pružaju otpor pozivaju da prestanu to da rade i da predaju oružje. Rečeno mu je da kaže da će vlasti Srpske opštine Bosanski Šamac obezbijediti punu sigurnost i garantovati živote onima koji se predaju.²³¹² Tihićevo svjedočenje iz prve ruke stavljeno je na probu tokom nekoliko dana unakrsnog ispitivanja i Pretresno vijeće se uvjerilo da njegovo svjedočenje predstavlja vjerodostojan i tačan prikaz događaja.

²³⁰⁶ Dokazni predmet P406, Informacija srpskog MUP-a o stanju u SJB-u Bosanski Šamac, hapšenju načelnika SJB-a od strane vojnih organa i zatvaranju koridora Krajina-SRJ, 19. novembar 1992. godine, str. 2-3.

²³⁰⁷ Dokazni predmet P406, Informacija srpskog MUP-a o stanju u SJB-u Bosanski Šamac, hapšenju načelnika SJB-a od strane vojnih organa i zatvaranju koridora Krajina-SRJ, 19. novembar 1992. godine, str. 6. V. takode činjenice o kojima je presuđeno 617, 618, 620.

²³⁰⁸ Dokazni predmet P406, Informacija srpskog MUP-a o stanju u SJB-u Bosanski Šamac, hapšenju načelnika SJB-a od strane vojnih organa i zatvaranju koridora Krajina-SRJ, 19. novembar 1992. godine, str. 7.

²³⁰⁹ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9, 17. septembar 2001. godine, T. 1384-1386. Tihić nije bio jasan u svom svjedočenju o tome ko je bio sagovornik u telefonskom razgovoru tog policajca, ali kaže da je to mogla da bude supruga ili djevojka policajca.

²³¹⁰ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1377.

²³¹¹ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1377.

²³¹² Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.03, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 17. septembar 2001. godine, T. 1382-1383.

1010. Dana 26. ili 27. maja 1992. godine, Dragan Lukač je bio u grupi zarobljenika zatočenih u garaži u dvorištu stanice milicije u Bosanskom Šamcu.²³¹³ U toj grupi bili su i Grga Zubak, Franjo Barukčić i Mato Perković.²³¹⁴ Lukač je po dolasku čuo da je u stanici milicije bila zatočena velika grupa ljudi, možda stotinu osoba.²³¹⁵ Imali su samo kartonsku kutiju i ćebe umjesto kreveta.²³¹⁶ U početku su dobijali dva obroka dnevno. Vremenom su obroci smanjeni na svega jedan dnevno.²³¹⁷ Iako samog Lukača nisu pretukli, druge muškarce jesu, posebno Grgu Zubaka. Lukač je vidio kako Lugar, za koga je kasnije saznao da se zove Slobodan Miljković, i Stevan Todorović tuku Zubaka i Barukčića u odvojenim incidentima. Takođe je vidio kako Lugar prislanja pištolj uz Perkovićevu glavu i povlači obarač, a da pištolj nije opalio. Tokom mjesec dana koliko je držan u zatočenju u garaži, Lukač je gotovo svake noći čuo vrištanje koje je kasno uveče dopiralo iz stanice milicije.²³¹⁸ Srpska milicija je oduzela Lukačev automobil i koristila ga je.²³¹⁹ Lukač je razmjenjen 4. septembra 1992. godine.²³²⁰

1011. Sulejman Tihić je u svom svjedočenju govorio o svom susretu s čovjekom koga je znao pod nadimkom Lugar u stanici milicije u kojoj je surovo premlaćen. On je u svom svjedočenju rekao da se Lugar upravo vratio sa sahrane nekog čovjeka koji se zvao Luka i da je prišao zatočenicima i rekao: "Ja sam se zakleo na grobu da ću se osvetiti." Lugar je zatim pogledao Tihića i rekao mu da će on biti posljednji, te počeo da tuče sve osobe, jednu po jednu. Kada je konačno došao do Tihića, počeo je da ga udara pesnicama i da ga šutira. Kada Tihić više nije mogao da ustane, Lugar mu je skočio na prsa, a Tihić je čuo kako je nešto puklo.²³²¹ Lugar je nastavio da ga tuče i Tihić se plašio da će ga Lugar ubiti.²³²²

(d) Zatočenje u zgradi TO-a

1012. Zgrada TO-a, koja je bila smještena preko puta stanice milicije u Bosanskom Šamcu, korištena je za zatočenje mnogih nestrba pritvorenih nakon preuzimanja vlasti 17. aprila 1992.

²³¹³ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1734-1735, 1738-1739, 1742.

²³¹⁴ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1742-1744, 1747.

²³¹⁵ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1742.

²³¹⁶ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1745-1746.

²³¹⁷ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1737-1746.

²³¹⁸ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1743-1744.

²³¹⁹ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1739-1740.

²³²⁰ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1747.

²³²¹ Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.05, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 19. septembar 2001. godine, T. 1430.

godine. U aprilu i maju 1992. godine, kao i tokom čitave godine, nastavljeno je s dovodenjem nesrba u zgradu TO-a. Pretresno vijeće napominje da su neki zatvorenici dovedeni u TO odmah nakon hapšenja, dok su drugi tamo prebačeni iz stanice milicije.²³²³

1013. Dragan Lukač je posvjedočio da je do 26. aprila 1992. godine bio pritvoren u zgradi TO-a sedmicu dana.²³²⁴ U prvoj sedmici pritvora u zgradi TO-a, Dragan Lukač je saznao za Lugaru.²³²⁵

1014. Dana 26. aprila u oko 23:30 sati, 47 zatvorenika je izvedeno iz zgrade TO-a i prebačeno u kasarnu JNA u Brčkom, gdje su zatočeni.²³²⁶ Ta grupa zatočenika držana je tamo dok nije izbio sukob u Brčkom, 1. maja 1992. godine ili oko tog datuma. Kasnije su ukrcani u autobus i prebačeni u Bijeljino.²³²⁷ Dragan Lukač je bio svjedok ukrcavanja tih 47 zatočenika u kamion i u svjedočenju je rekao da je siguran da su to premještanje izvršili vojni policajci, zbog karakterističnih bijelih opasača koje su nosili.²³²⁸

1015. Do 26. aprila 1992. godine, dok je bio u zatočenju u zgradi TO-a, Lukač je premlaćivan od strane stražara i vidio je kako premlaćuju i druge zatočenike. Konkretno, Lukača je tukao Lugar koji je govorio srpskim naglaskom. On je u svom svjedočenju rekao da su zatvorenici redovno izvođeni u dvorište zgrade TO-a, a zatim bi ih dvojica ili trojica pripadnika specijalne milicije surovo pretukla.²³²⁹ U drugim prilikama, zatočenici su tučeni u prolazu, dok su milicioneri ulazili u prostoriju.²³³⁰ Zatočenici su takođe bili prisiljeni da pjevaju četničke pjesme, ponekad satima.²³³¹ Dan prije nego što je 47 zatvorenika odvedeno u vojni zatvor u Brčkom, Lukač je bio svjedok ubistva prve osobe u zgradi TO-a. Ta osoba je premlaćena na smrt i to je bila prva u nizu osoba koje su ubijene u zgradi TO-a u Bosanskom Šamcu.²³³²

²³²² Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.05, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 19. septembar 2001. godine, T. 1430-1431.

²³²³ Činjenica o kojoj je presuđeno 668.

²³²⁴ Dragan Lukač, dokazni predmet P2160, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 25. septembar 2001. godine, T. 1685.

²³²⁵ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1680-1681, 1695.

²³²⁶ Dragan Lukač, dokazni predmet P2160, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 25. septembar 2001. godine, T. 1685.

²³²⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 672.

²³²⁸ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1697-1699.

²³²⁹ Dragan Lukač, dokazni predmet P2160, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 25. septembar 2001. godine, T. 1678, 1680-1681, 1683, 1685-1692.

²³³⁰ Dragan Lukač, dokazni predmet P2160, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 25. septembar 2001. godine, T. 1687.

²³³¹ Dragan Lukač, dokazni predmet P2160, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 25. septembar 2001. godine, T. 1686.

²³³² Dragan Lukač, dokazni predmet P2160, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 25. septembar 2001. godine, T. 1687, 1690; Sulejman Tihić, dokazni predmet P1556.05, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 19. septembar 2001. godine, T. 1440-1441; dokazni predmet 1D606, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 6. juni 2002. godine, T. 9027; Stevan Todorović, dokazni predmet 1D607, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 7. juni 2002. godine, T. 9139.

1016. Lukač je tokom prve sedmice svog pritvora tri puta ispitan, od čega jednom od strane Stevana Todorovića.²³³³ Svaki put bi ga specijalna milicija odvela u zgradu SJB-a (o kojoj je riječ u prethodnom dijelu) i od njega je uzimana pisana izjava vezano za događaje koji su prethodili ratu. Jedno od tih saslušanja odigralo se u Lukačevoj bivšoj kancelariji, u prisustvu Lugar. Dok je Lukač izlazio iz zgrade TO-a i išao prema zgradi SJB-a, primijetio je da Lugar stoji na ulaznim vratima stanice milicije, zajedno s više pripadnika specijalne milicije, od kojih je jedan nosio crvenu beretku. Dok su ga pratili do zgrade SJB-a, Lugar je na pola puta presreo Lukača i udario ga nogom u prsa, govoreći: “Gdje si, inspektore?” Pripadnik specijalne milicije sa crvenom beretkom je rekao: “Nemoj tući čovjeka na ulici.” Na osnovu toga, Lukač je zaključio da je čovjek s crvenom beretkom bio nadređen u toj jedinici.²³³⁴

1017. Lukač je često čuo vrištanje drugih zatvorenika. On je opisao da je bilo mučno slušati vrištanje i jauke drugih zatočenika dok su premlaćivani u dvorištu i, po njegovom mišljenju, to vrištanje se vjerovatno moglo čuti u nekim djelovima grada.²³³⁵ Dana 26. aprila 1992. godine, negdje oko 18:00 sati, začuo se pucanj u zatočeničkoj prostoriji u zgradi TO-a. Metak je probio vrata i zaglavio se u zidu na oko metar i po iznad zemlje. Vrata su se tada otključala, a Lugar je ušao u prostoriju u bijeloj trenerci. Pod miškom je imao pištolj u futroli, a u ruci mu je bila drvena palica.²³³⁶ Kada je ušao u prostoriju, Lugar je tom palicom pretukao nekoliko zatvorenika. Jednog od zatvorenika, Antu Brandića, izveli su iz prostorije i dva puta ga ustrijelili u glavu. Poslije nekog vremena, njegovo tijelo je vozilom odvezeno iz zgrade TO-a.²³³⁷ Pretresno vijeće napominje da se za to ubistvo ne tereti u Optužnici i stoga neće izvesti nikakav zaključak u vezi s njim.

1018. Dragan Lukač je u svom svjedočenju rekao da je, negdje u julu, u periodu dok su ga srpske snage držale u zatočenju, morao da obrije glavu jer su se u skladištu TO-a pojavile vaške. Zatočenicima generalno nije bilo dozvoljeno da se kupaju; on se nije okupao četiri mjeseca i uslove je opisao kao “užasnu prljavštinu”.²³³⁸

1019. Svjedok ST032 je odveden u zgradu TO-a 10. ili 11. maja 1992. godine. Dana 13. maja, predstavnici MKCK-a su obišli tu zgradu, ali nijedan od zatočenika se nije usudio da kaže bilo šta o zlostavljanju i ubistvima čiji su bili svjedoci. U prostoriji u kojoj je bio smješten svjedok ST032

²³³³ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1693-1694.

²³³⁴ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1695-1696.

²³³⁵ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1698-1699.

²³³⁶ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1697.

²³³⁷ Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T. 1697-1698.

bilo je između 35 i 56 ljudi koji su mogli samo da sjede jer je bilo prenatrpano. Nije im bilo dozvoljeno da napuste prostoriju da bi išli u zahod i koristili su dio prostorije za vršenje nužde. Zatočenike su najčešće tukli dva do tri puta dnevno. Nisu im davali dovoljno hrane. Stevan Todorović je dolazio u zgradu i izvodio ljude da bi ih ispitivao i tukao. Neke zatočenike su podvrgavali elektrošokovima, dok su drugima vadili zube. Čovjek s nadimkom Crni takode je dolazio u prostoriju i djelovalo je kao da on komanduje. Dolazio je i Simo Zarić. Svjedok ST032 je rekao da su zidovi bili bijeli kad je tu stigao, ali da su, kad je odlazio 19. oktobra 1992. godine, bili prekriveni krvlju.²³³⁹

(e) Zatočenje u skladištu u Crkvini

1020. U skladištu u Crkvini, zatočenici nisu imali dovoljno prostora, hrane, ni vode. Držani su u ne higijenskim uslovima i nije im bila dostupna zdravstvena njega.²³⁴⁰ U maju 1992. godine, u skladištu u Crkvini bilo je zatočeno gotovo 1.000 ljudi.²³⁴¹

1021. U noći 7. maja 1992. godine, Lugar i drugi su ubili 16 nesrpskih zatočenika u skladištu u Crkvini.²³⁴² Svjedok ST032 je u svom svjedočenju rekao da su u noći 7. maja 1992. godine, dok je bio u zatočenju u Crkvini, Lugar i ljudi čiji su nadimci bili Čika Tralja, Avram, Major, Laki i Beli ušli u prostoriju u kojoj je on bio zatočen s drugima i gurnuli ih prema buretu i vrećama koji su se nalazili u zatočeničkoj prostoriji. Prvi je ustrijeljen čovjek koji se zvao "Marko [...] iz Domaljevca", koji je stajao na oko šest metara od svjedoka ST032. Lugar je ispitivao jednog drugog čovjeka, Hrvata, a potom mu je pucao u glavu. Lugar je zatim takode pucao u glavu jednom Muslimanu koji ga je preklinjao da ga poštedi, govoreći da ima četvoro djece. Svi pucnji u glavu ispaljeni su iz "pumparice". Svjedok ST032 je vidio kako Lugar i njegovi ljudi te noći pucaju i ubijaju još nekoliko muškaraca, uključujući i jednog čovjeka kojeg je lično poznao, Izeta Kahrmanovića. Svi ti muškarci bili su ili Hrvati ili Muslimani. Desetak minuta nakon što su Lugar i njegovi ljudi otišli, civilna milicija je stigla na lice mjesta. Preživjelim zatočenicima je naredeno da utovare tijela u kamion. Kamion je kratko vozio dok nije stigao do jedne jame gdje im je rečeno da istovare leševa. Svjedok ST032 je rekao da je izbrojao 18 tijela.²³⁴³ Krizni štab je obaviješten o

²³³⁸ Dragan Lukač, dokazni predmet P2054, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 27. septembar 2001. godine, T. 1806.

²³³⁹ Svjedok ST032, dokazni predmet P2168, Izjava svjedoka, 8., 10. juni 1996. godine, str. 8-10 (povjerljivo).

²³⁴⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 683; ST032, P2168, Izjava svjedoka, 8., 10. juni 1996. godine, str. 3-4.

²³⁴¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 661.

²³⁴² Činjenica o kojoj je presuđeno 638; dokazni predmet P406, Informacija srpskog MUP-a o stanju u SJB-u Bosanski Šamac, hapšenju načelnika SJB-a od strane vojnih organa i zatvaranju koridora Krajina-SRJ, 19. novembar 1992. godine, str. 2.

²³⁴³ Svjedok ST032, dokazni predmet P2168, Izjava svjedoka, 8., 10. juni 1996. godine, str. 3-8 (povjerljivo). Iako svjedok ST032 nije bio u stanju da navede imena svih čije je ubistvo vidio 7. maja 1992., u svom svjedočenju je jasno rekao da je svih 18 leševa ukrcano u kamion i bačeno u jamu u blizini Crkvine.

tim ubistvima.²³⁴⁴ Todorović je rekao da mu je njegov zamjenik Savo Čančarević rekao da su po Lugarevom naređenju, on i "neki ljudi, mještani" uklonili sve dokaze vezane za taj incident koji se odigrao tokom noći. Oni su oprali krv i zakopali tijela.²³⁴⁵ Odbrana nije osporavala nijedno od ovih ubistava.

1022. Tužilaštvo je predočilo dokumentarne dokaze u vezi sa smrću Mire Ćorkovića,²³⁴⁶ Ivana Agatića,²³⁴⁷ Joz Antunovića,²³⁴⁸ Džemala Balića,²³⁴⁹ Luke Blažanovića,²³⁵⁰ Nike Brandića,²³⁵¹ Luke Gregurevića,²³⁵² Huseina Hrnića,²³⁵³ Seada Hurtića,²³⁵⁴ Izeta Kahrimanovića,²³⁵⁵ Franje Mandića,²³⁵⁶ Ilije Matića,²³⁵⁷ Nezira Nadžaka,²³⁵⁸ Josipa Oršolića,²³⁵⁹ Selima Puraka²³⁶⁰ i Ive Tuzlaka.²³⁶¹ Pretresno vijeće napominje da su Dragan Pratljačić²³⁶² i "Marko iz Domaljevca čije je prezime nepoznato"²³⁶³ takode navedeni u Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo kao osobe ubijene u skladištu u Crkvini, ali da nisu predočeni nikakvi dokumentarni dokazi u vezi s njihovom smrću.

²³⁴⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 638; Stevan Todorović, dokazni predmet 1D615, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 25. juni 2002. godine, T. 9924 (povjerljivo).

²³⁴⁵ Stevan Todorović, dokazni predmet 1D607, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 7. juni 2002. godine, T. 9142; Stevan Todorović, dokazni predmet 1D615, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 25. juni 2002. godine, T. 9925 (povjerljivo); Stevan Todorović, dokazni predmet 1D618, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 28. juni 2002. godine, T. 10247 (povjerljivo).

²³⁴⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 243, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 242, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁴⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 247, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 246, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁴⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 251, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 250, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁴⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 255, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 254, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁵⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 259, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 258, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁵¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 263, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 262, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁵² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 267, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 266, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁵³ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 270, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 269, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁵⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 274, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 273, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁵⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 278, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 277, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁵⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 285, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 284, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁵⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 289, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 288, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁵⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 293, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 292, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo). Pretresno vijeće primjećuje da u Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo piše da je prezime te osobe "Nadak", ali na osnovu predočenih dokumentarnih dokaza smatra da je to tipografska greška i da se prezime pravilno piše "Nadžak".

²³⁵⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 297, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 296, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁶⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 303, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 302, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁶¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 307, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 306, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo).

²³⁶² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 298 (povjerljivo).

²³⁶³ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 280 (povjerljivo).

(f) Protjerivanje i nanošenje štete kulturnim objektima u Bosanskom Šamcu

1023. Dana 21. maja 1992. godine, Krizni štab u Bosanskom Šamcu donio je odluku kojom se svima zabranjuje da napuste opštinu bez dozvole. U odluci je pisalo da niko ne može da izade iz opštine bez posebne propusnice koju izdaje SJB.²³⁶⁴ Pretresno vijeće napominje, na osnovu predloženih demografskih dokaza, da je tokom čitave 1992. godine došlo do značajnog raseljavanja stanovništva i da se muslimansko i hrvatsko stanovništvo znatno smanjilo do 1997. godine. Međutim, Pretresno vijeće na osnovu demografskog izvještaja Ewe Tabeau ne može da napravi distinkciju između dobrovoljnog i nedobrovoljnog odlaska civila.²³⁶⁵

1024. Dana 4. i 5. jula 1992. godine, zatvorenici – uglavnom Hrvati iz Hasića i Tišine i neki Muslimani iz Bosanskog Šamca – smješteni su u autobuse u Bosanskom Šamcu i odveženi u Lipovac na razmjenu.²³⁶⁶ Većina ljudi koji su razmijenjeni bili su starije osobe, žene i djeca. Razmijenjeno je i desetak zatvorenika iz fiskulturne sale Osnovne škole “Mitar Trifunović-Učo”.²³⁶⁷

1025. Pretresno vijeće je saslušalo Lukačevo svjedočenje da su Perković i Zubak, koji su bili zatočeni s njim, odvedeni na razmjenu 4. jula 1992. godine.²³⁶⁸ Nakon te razmjene, Lukač je držan sam u svojoj ćeliji dok nije razmijenjen.²³⁶⁹ U večernjim satima 3. septembra 1992. godine, došao je jedan srpski milicioner i obavijestio ga da je na spisku ljudi predviđenih za razmjenu.²³⁷⁰ U otprilike 23:00 sata, Lukač je sa još 70 do 80 zatočenika (i muškaraca i žena) odvežen kamionom u osnovnu školu u Bosanskom Šamcu.²³⁷¹ Prema Lukačevim riječima, niko od zatočenika nije bio borac u sukobu koji se vodio.²³⁷² Zatočenici su potom smješteni u autobus ispred osnovne škole i odvedeni u grad Bosansku Gradišku, koji je na nekoliko sati vožnje od Bosanskog Šamca. Pratili su ih uniformisani milicioneri u automobilima milicije.²³⁷³ Dok je bio u Bosanskoj Gradiški, Lukač je vidio kako stižu još četiri autobusa s osobama predviđenim za razmjenu, a kasnije je saznao da su to

²³⁶⁴ Dokazni predmet 1D621, Odluka kojom se svim osobama zabranjuje odlazak iz opštine Bosanski Šamac, 21. maj 1992. godine, str. 1.

²³⁶⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno V.

²³⁶⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 684.

²³⁶⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 685.

²³⁶⁸ Dragan Lukač, dokazni predmet P2054, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 27. septembar 2001. godine, T. 1762.

²³⁶⁹ Dragan Lukač, dokazni predmet P2054, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 27. septembar 2001. godine, T. 1763.

²³⁷⁰ Dragan Lukač, dokazni predmet P2054, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 27. septembar 2001. godine, T. 1793.

²³⁷¹ Dragan Lukač, dokazni predmet P2054, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 27. septembar 2001. godine, T. 1795; činjenica o kojoj je presuđeno 686.

²³⁷² Dragan Lukač, dokazni predmet P2054, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 27. septembar 2001. godine, T. 1794-1797.

²³⁷³ Dragan Lukač, dokazni predmet P2054, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 27. septembar 2001. godine, T. 1796; činjenica o kojoj je presuđeno 686.

bili ljudi iz opštine Dobož. Rekao je da se razmjena odigrala na benzinskoj pumpi u selu Dragalić, selu u Hrvatskoj koje su kontrolisali srpski pobunjenici.²³⁷⁴

1026. Dana 2. oktobra 1992. godine, Ratno predsjedništvo je usvojilo odluku da promijeni naziv opštine Bosanski Šamac u "Šamac", otklanjajući svaki pomen bosanskog nasljedaa opštine. U uvodu te odluke piše da je cilj bio "brisanje svih neželjenih i nametnutih simbola i vrijednosti".²³⁷⁵

1027. Pretresno vijeće je saslušalo svjedočenje Andrása Riedlmayera o potpunom uništenju gradske džamije u Bosanskom Šamcu i katoličke crkve negdje u 1992. godini.²³⁷⁶ Međutim, Pretresno vijeće napominje da nije bilo u mogućnosti da dođe do definitivnog zaključka o tome kako su uništene te dvije zgrade, niti ko je odgovoran.

3. Činjenični zaključci

1028. Pretresno vijeće zaključuje da su rano ujutro 17. aprila 1992. godine srpske snage silom preuzele vlast u gradu Bosanskom Šamcu i da su pripadnici 17. taktičke grupe JNA pod komandom potpukovnika Stevana Nikolića, uz znanje i saradnju Blagoja Simića i Kriznog štaba, učestvovali u zauzimanju Bosanskog Šamca, kao i u hapšenju i zatočenju Muslimana i Hrvata 1992. godine.

1029. Pretresno vijeće konstatuje da je u Bosanskom šamcu 17. i 18. aprila 1992. godine provedena akcija prikupljanja oružja od nesrpskog stanovništva, po uputstvima Kriznog štaba Bosanskog Šamca, na čijem je čelu bio Blagoje Simić. Srpske snage su silom preuzele kontrolu nad gradom i u roku od nekoliko dana kontrolisale su veći dio opštine. Odmah nakon preuzimanja vlasti, srpske snage su izvršile hapšenja i pljačkanje velikih razmjera. Pretresno vijeće nadalje konstatuje da su JNA i druge srpske snage pljačkale i uništavale isključivo imovinu u vlasništvu nesrba i da je, u nekim slučajevima, imovina oduzimana silom ili pod prijetnjom sile. Pretresno vijeće konstatuje da su se srpske snage u Bosanskom Šamcu sastojale od pripadnika lokalne milicije, pod komandom načelnika SJB-a Stevana Todorovića, Crvenih beretki i Sivih vukova pod komandom Dragana Đorđevića zvanog "Crni". Pretresno vijeće zaključuje da je 4. odred JNA - kojim je komandovao Radovan Antić – u gradu Bosanskom Šamcu u aprilu 1992. godine ciljao, poslovne i privatne objekte u vlasništvu Hrvata i Muslimana, nanosio im štetu i uništavao ih. Iako postoje dokazi da su uništene gradska džamija i katolička crkva u Bosanskom Šamcu, nije dokazano kako je to učinjeno. Pretresno vijeće stoga nije u mogućnosti da izvede zaključak o tome ko je

²³⁷⁴ Dragan Lukač, dokazni predmet P2054, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 27. septembar 2001. godine, T. 1800.

²³⁷⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 657.

²³⁷⁶ András Riedlmayer, 2. juni 2010. godine, T. 11265-11266; dokazni predmet P1405, Baza podataka Andrása Riedlmayera s materijalima koji se odnose na Bosanski Šamac, str. 1-4.

uništio gradsku džamiju i katoličku crkvu u Bosanskom Šamcu i neće se više baviti tom optužbom u dijelu posvećenom pravnim zaključcima dalje u tekstu.

1030. Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage od 17. aprila 1992. godine do kraja te 1992. godine vršile proizvoljna hapšenja Muslimana i Hrvata. Od maja 1992. godine do kraja te godine, u SUP-u je bilo zatočeno 50 do 100 osoba. Oko 200 osoba je bilo zatočeno u zgradi TO-a. Oko 1.000 osoba je odvedeno u objekte u Zasavici i Crkvini.²³⁷⁷ Pretresno vijeće zaključuje da su ljudi u gorenavedenim zatočeničkim objektima bili zatočeni bez ikakvog opravdanja ili objašnjenja, te da su bili podvrgnuti teškim životnim uslovima. Zatočenike u zgradi SJB-a, zgradi TO-a i skladištu u Crkvini u Bosanskom Šamcu redovno su premlaćivali pripadnici milicije i drugih srpskih snaga, uključujući i pripadnike Sivih vukova. Zatočenici su u brojnim slučajevima zadobili teške povrede uslijed premlaćivanja, a nije im pružena ljekarska pomoć. Pretresno vijeće konstatuje da su se Stevan Todorović i Blagoje Simić svakodnevno sastajali s Draganom Đorđevićem i Slobodanom Miljkovićem. Pretresno vijeće takode konstatuje da su jedinice Crvene berteke i Sivi vukovi postupale po uputstvima Blagoja Simića i Stevana Todorovića.

1031. Pretresno vijeće smatra da se dokazi u vezi s "osnovnom školom" odnose na Osnovnu školu "Mitar Trifunović-Učo", za koju se tereti u Optužnici. Tužilaštvo nije izvelo dokaze u vezi s premlaćivanjima ili zlostavljanjem u Osnovnoj školi "Mitar Trifunović-Učo" niti u vezi s uslovima zatočenja u njoj; stoga Pretresno vijeće samo konstatuje da su zatočenici tamo držani proizvoljno i protivpravno. Tužilaštvo takode nije dokazalo da su Muslimani i Hrvati Bosanskom Šamcu uklanjani s položaja na vlasti ili otpušteni s posla.

1032. Pretresno vijeće konstatuje da je 26. aprila 1992. godine, veliki broj vojnih policajaca JNA kamionom prisilno premjestio 47 zatočenika iz zgrade TO-a u Brčko, a potom u Bijeljinu. Srpske snage su 4. jula 1992. godine premjestile Dragana Lukača zajedno sa 70 do 80 zatočenika iz Bosanskog Šamca, kao i četiri autobusa raseljenih lica iz Doboja, u jedno selo u Hrvatskoj.

1033. Na osnovu svjedočenja svjedoka ST032 i dokumentarnih dokaza, Pretresno vijeće konstatuje da su 7. maja 1992. godine u skladištu u Crkvini pripadnici Sivih vukova, uključujući Slobodana Miljkovića zvanog "Lugar", ubili zatočenih 17 Muslimana i Hrvata. S tim u vezi, Pretresno vijeće napominje da nema forenzičkih dokaza da je ubijen čovjek zvani "Marko [...] iz Domaljevca". Međutim, na osnovu svjedočenja svjedoka ST032, Pretresno vijeće se uvjerilo da je ta osoba bila jedna od 17 osoba ubijenih u skladištu u Crkvini.

²³⁷⁷ Pretresno vijeće podsjeća da tužilaštvo ne tereti optužene za zločine u vezi s logorom u Zasavici.

4. Pravni zaključci

1034. Pretresno vijeće podsjeća na svoju konstataciju da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće konstatuje da je između djela srpskih snaga u Banjoj Luci i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kao što je detaljno opisano dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

1035. Pretresno vijeće konstatuje da su djela srpskih snaga u Bosanskom Šamcu bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Pretresno vijeće se uvjerilo da se odigrao napad srpskih snaga usmjeren protiv civilnog stanovništva Bosanskog Šamca. Proizvoljna hapšenja koja su započela 17. aprila 1992. godine, zatočenje civila Muslimana i Hrvata i oduzimanje imovine u Bosanskom Šamcu pokazuju da su ti napadi bili veoma organizovani i provedeni sistematski. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da je napad na civilno stanovništvo bio rasprostranjen i sistematski. Djela srpske milicije i paravojnih snaga protiv muslimanskog i hrvatskog civilnog stanovništva bila su dio tog napada; a s obzirom na visok nivo organizacije napada, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioci znali da je napad u toku i da su njihova djela dio tog napada.

1036. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

1037. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće konstatuje da su Slobodan Miljković zvani Lugar i pripadnici jedinice Sivi vukovi 7. maja. 1992. godine ubili 17 zatočenika u skladištu u Crkvini. Ti ljudi su bili Muslimani i Hrvati iz Bosanskog Šamca koji nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Podsjećajući na svoju konstataciju da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici Sivih vukova počinili ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1038. *Actus reus* djela istrebljenja zahtijeva da se radi o lišavanju života velikog broja pojedinaca. U svjetlu tog zahtjeva, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da ubistvo 17 osoba u skladištu u Crkvini ispunjava pravne uslove za djelo istrebljenja. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da krivično djelo istrebljenja nije dokazano u vezi s događajima u Bosanskom Šamcu.

1039. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće konstatuje da su srpski milicioneri i pripadnici paravojnih snaga redovno tukli zatočenike u zgradi SJB-a, u zgradi TO-a i u skladištu u Crkvini, često u prisustvu drugih zatočenika. Ta premlaćivanja imala su za cilj kažnjavanje i zastrašivanje zatočenika. Shodno tome, Pretresno vijeće, podsjećajući da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, konstatuje da su srpske snage nad muslimanskim i hrvatskim stanovnicima Bosanskog Šamca koji nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima počinile mučenje, kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Konstatovavši da su ispunjeni opšti uslovi iz

članova 3 i 5 i da je počinjeno djelo mučenja, Pretresno vijeće takode konstatuje da su srpske snage nad zatočenicima počinile druga nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, i okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1040. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage, tokom čitave 1992. godine, uklanjale Muslimane i Hrvate Bosanskog Šamca iz njihovih domova, u kojima su zakonito boravili, protjerivanjem ili drugim oblicima prisile i bez osnova koje dopušta međunarodno pravo. Muslimani i Hrvati su uklanjani unutar državnih granica (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao i slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje prebivališta i zajednice, bez ikakvih garancija u pogledu mogućnosti budućeg povratka, zbog čega su žrtvama nanijete teške duševne povrede. Žrtve su takode uklanjane preko *de jure* državne granice. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage svojim djelima i propustima imale namjeru da žrtve rasele preko relevantne državne granice (kao kod deportacije) ili unutar relevantne državne granice (kao kod prisilnog premještanja). Pošto je zaključilo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage nad muslimanskim i hrvatskim stanovništvom Bosanskog Šamca počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje) i deportaciju kao zločine protiv čovječnosti.

1041. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage protivpravno držale Muslimane i Hrvate u zatočenju u zgradi SJB-a, u zgradi TO-a, u skladištu u Crkvini i u Osnovnoj školi «Mitar Trifunović-Učo» i da su uspostavile i održavale nehumane uslove zatočenja u zgradi SJB-a, u zgradi TO-a, u skladištu u Crkvini i u Osnovnoj školi "Mitar Trifunović-Učo". Pretresno vijeće nadalje konstatuje da su srpske snage pljačkale imovinu i bezobzirno razarale muslimanske i hrvatske gradove, naselja i sela u Bosanskom Šamcu. Pored toga, srpske snage su počev od aprila 1992. godine Muslimanima i Hrvatima nametnule i održavale restriktivne i diskriminatorne mjere uskrativši im slobodu kretanja, vršivši proizvoljne pretrese njihovih domova i uskrativši im pravo na propisani sudski postupak. Tužilaštvo nije dokazalo uklanjanje s položaja vlasti i optužtanje s posla Muslimana i Hrvata, kao djelo u osnovi održavanja restriktivnih i diskriminatornih mjera.

1042. Pretresno vijeće konstatuje da su djelima o kojima se govori u prethodnom paragrafu – kao i djelima o kojima je bilo riječi u gornjem tekstu u vezi s tačkama 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice – Muslimanima i Hrvatima narušena i uskraćena temeljna prava predviđena međunarodnim običajnim i ugovornim pravom. Ta su djela takode bila *de facto* diskriminatorna jer su bila selektivno i sistematski usmjerena protiv lica određene nacionalnosti. Na osnovu obrasca ponašanja – na primjer, odluke Ratnog predsjedništva od 2. oktobra 1992. godine da se naziv opštine Bosanski Šamac promjeni u "Šamac" da bi se uklonio svaki pomen bosanskog nasljedstva opštine i radi brisanja "svih neželjenih i nametnutih simbola i vrijednosti" – Pretresno vijeće konstatuje da su

srpske snage te akcije izvele s namjerom da diskriminišu Muslimane i Hrvate na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1043. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage nad Muslimanima i Hrvatima u opštini Bosanski Šamac počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

1044. *Zaključak.* Pretresno vijeće konstatuje da su od aprila 1992. do decembra 1992. godine u opštini Bosanski Šamac srpske snage počinile zločine za koje se tereti u tačkama 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice.

K. Brčko

1. Optužbe iz Optužnice

1045. Mićo Stanišić se u Optužnici tereti za zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja koja su, kako se navodi, počinjena u opštini Brčko, u vrijeme i na lokacijama kao što se konkretno navodi dalje u tekstu.

1046. U tački 1 Optužnice Stanišić se tereti za progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih krivičnih djela: (a) lišavanja života, kako je konkretno navedeno dalje u tekstu u vezi s tačkama 2, 3 i 4;²³⁷⁸ (b) mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela u zatočeničkim objektima, kako je konkretno navedeno dalje u tekstu u vezi s tačkama 5, 6, 7 i 8;²³⁷⁹ (c) protivpravnog zatočenja u (i) zgradi SJB-a u Brčkom (dalje u tekstu: zgrada SJB-a Brčkom) u najmanju ruku od približno 7. maja do sredine jula 1992. godine, (ii) logoru Luka u najmanju ruku od maja do jula 1992. godine, (iii) zgradi autobuskog preduzeća "Laser" u najmanju ruku od približno 7. maja do sredine jula 1992. godine i (iv) sportskoj dvorani "Partizan" u Brčkom u najmanju ruku od približno 7. maja do sredine jula 1992. godine;²³⁸⁰ (d) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života u ta dva zatočenička objekta, uključujući propust da se obezbijede smještaj, hrana i voda, medicinska njega i higijenski i sanitarni uslovi;²³⁸¹ (e) prisilnog premještanja i deportacije;²³⁸² (f) prisvajanja ili pljačkanja imovine tokom i nakon napada na nesrpske dijelove grada Brčkog u najmanju ruku od maja do avgusta 1992. godine, u zatočeničkim objektima i tokom deportacija ili prisilnog premještanja;²³⁸³ (g) bezobzirnog uništavanja Bijele džamije, Savske džamije, stare Hadžipašine džamije, džamije Dizdaruše, džamije u Rijeci, Omerbegove džamije,

²³⁷⁸ Optužnica, par. 26(b), Prilog B br. 9.1-9.4.

²³⁷⁹ Optužnica, par. 26(d), Prilog D br. 10.1-10.4.

²³⁸⁰ Optužnica, par. 26(e), Prilog C br. 10.1-10.4.

²³⁸¹ Optužnica, par. 26(f), Prilog C br. 10.1-10.4.

²³⁸² Optužnica, par. 26(g).

²³⁸³ Optužnica, par. 26(h), Prilog F br. 9.

džamije u Palanci, džamije u Brčkom, crkve u Dubravi, crkve u Gorici i crkve u Poljacima u najmanju ruku od maja do septembra 1992. godine i pljačkanja stambene i poslovne imovine u nesrpskim dijelovima grada Brčkog u najmanju ruku od maja do septembra 1992. godine;²³⁸⁴ i (h) nametanja i održavanja restriktivnih i diskriminatornih mjera nakon preuzimanja vlasti u Brčkom 30. aprila 1992. godine ili približno tog datuma.²³⁸⁵

1047. U tačkama 2, 3 i 4 Optužnice, Stanišić se tereti za ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti, za lišavanje života, koje su srpske snage počinile nad (a) više muškaraca, od kojih su za 16 navedena imena, u logoru Luka od 8. maja do 6. juna 1992. godine;²³⁸⁶ (b) više muškaraca, od kojih su za trojicu navedena imena, u sportskoj dvorani "Partizan" 5. maja 1992. godine ili približno tog datuma;²³⁸⁷ (c) više muškaraca, od kojih su za dvojicu navedena imena, koji su odvedeni iz autobuskog preduzeća "Laser" 5. maja 1992. godine ili približno tog datuma;²³⁸⁸ i (d) lišavanje života više muškaraca, od kojih su za petoricu navedena imena, u zgradi SJB-a u Brčkom i u okolini 5. maja 1992. godine ili približno tog datuma.²³⁸⁹

1048. U tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Stanišić se tereti za (a) mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i (c) nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad nesrpskim stanovništvom u zgradi SJB-a u Brčkom, u logoru Luka, u zgradi autobuskog preduzeća "Laser" i u sportskoj dvorani "Partizan". U vezi sa zgradom SJB-a u Brčkom navodi se da su u najmanju ruku u maju i junu 1992. godine zatočenike redovno tukli različitim predmetima za vrijeme ispitivanja i da su neke zatočenike izveli napolje i ustrijelili.²³⁹⁰ U logoru Luka, navodi se da su u periodu najmanje od maja do jula 1992. godine zatočenici redovno surovo premlaćivani u prisustvu drugih zatočenika; u brojnim slučajevima premlaćivanje je bilo toliko surovo da je rezultiralo teškim povredama i smrću. Zatočene žene su silovane, a zatočenici su bili primorani da jedni druge seksualno zlostavljaju.²³⁹¹ U autobuskom preduzeću "Laser" navodi se da su u najmanju ruku tokom maja 1992. godine zatočenike svakodnevno tukli različitim predmetima; u brojnim slučajevima premlaćivanje je rezultiralo teškim povredama i smrću.²³⁹² U vezi sa sportskom

²³⁸⁴ Optužnica, par. 26(i), Prilozi E br. 9, F br. 9.

²³⁸⁵ Optužnica, par. 26(j), Prilog G br. 9.

²³⁸⁶ Optužnica, par. 29-30, Prilog B br. 9.1; Konačan spisak žrtava, br. 9.1.

²³⁸⁷ Optužnica, par. 29-30, Prilog B br. 9.2; Konačan spisak žrtava, br. 9.2.

²³⁸⁸ Optužnica, par. 29-30, Prilog B br. 9.3; Konačan spisak žrtava, br. 9.3.

²³⁸⁹ Optužnica, par. 29-30, Prilog B br. 9.4; Konačan spisak žrtava, br. 9.4.

²³⁹⁰ Optužnica, par. 32, 34-36, Prilozi C br. 10.1, D br. 10.1.

²³⁹¹ Optužnica, par. 32, 34-36, Prilozi C br. 10.2, D br. 10.2.

²³⁹² Optužnica, par. 32, 34-36, Prilozi C br. 10.3, D br. 10.3.

dvoranom "Partizan" u Brčkom navodi se da su zatočenici svakodnevno premlaćivani što je rezultiralo time da su mnogi od njih krvarili i gubili svijest.²³⁹³

1049. U tačkama 9 i 10 Optužnice, optuženi se terete za deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima nakon zauzimanja Brčkog 30. aprila 1992. godine ili približno tog datuma.²³⁹⁴

2. Analiza dokaza

(a) Pozadina

1050. Opština Brčko je smještena na sjeveroistoku BiH na rijeci Savi koja razdvaja BiH i Hrvatsku.²³⁹⁵ Godine 1991., nacionalni sastav stanovništva opštine Brčko činilo je približno 31.186 (42,8%) Muslimana, 19.064 (26,1%) Hrvata, 15.528 (21,3%) Srba i 7.148 (9,8%) osoba druge ili nepoznate nacionalnosti.²³⁹⁶ Nasuprot tome, procjenjuje se da je 1997. godine stanovništvo Brčkog činilo 31,4% Muslimana, 7,9% Hrvata, 54,1% Srba i 6,6% osoba neke druge ili nepoznate nacionalnosti.²³⁹⁷ Prema procjenama Odjeljenja za demografiju Tužilaštva, približno 36.000 ljudi nesrpske nacionalnosti koji su 1991. godine prebivali u opštini Brčko, u 1997. godini bili su interno raseljena lica ili izbjeglice.²³⁹⁸

1051. U februaru 1992. godine, zvaničnici SDS-a u Brčkom počeli su otvoreno zagovarati podjelu opštine na nacionalnoj osnovi. Zahtijevali su da se 70% grada Brčkog i njegove industrijske zone stave pod srpsku kontrolu.²³⁹⁹ Muslimani se nisu složili s tim zahtjevom i Đorđe Ristanić iz SDS-a upozorio je da će podjela biti izvršena silom ukoliko to bude potrebno.²⁴⁰⁰ U martu, JNA je započela s napadima i preuzimanjem vlasti na područjima koja su predstavljala glavna mjesta

²³⁹³ Optužnica, par. 32, 34-36, Prilozi C br. 10.4, D br. 10.4.

²³⁹⁴ Optužnica, par. 37, 38, 41, Prilozi F br. 9, G br. 9.

²³⁹⁵ Isak Gaši, 20. oktobar 2009. godine, T. 1763; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 389; dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

²³⁹⁶ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 70, 74, 78, 82. V. takođe Isak Gaši, 20. oktobar 2009. godine, T. 1768; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 392-393; dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 1; činjenica o kojoj je presuđeno 1233. V. takođe Herbert Okun, dokazni predmet P2194, *Tužilac protiv Krajišnika*, IT-00-39-T, 24. juni 2004. godine, T. 4278.

²³⁹⁷ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 70, 74, 78, 82.

²³⁹⁸ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 102, 106, 114.

²³⁹⁹ Isak Gaši, 20. oktobar 2009. godine, T. 1765-1768; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 410; dokazni predmet P128, Mapa Brčkog s oznakama koje je unio svjedok; činjenice o kojima je presuđeno 1234, 1235. V. takođe dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 1.

²⁴⁰⁰ Isak Gaši, 20. oktobar 2009. godine, T. 1763-1765; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 407-408; dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 1; činjenica o kojoj je presuđeno 1235.

ulaska u BiH ili su se nalazila na glavnim logističkim ili komunikacionim pravcima.²⁴⁰¹ Smatralo se da je Brčko od strateškog značaja zato što ga je bilo nužno zauzeti zbog povezivanja Bosanske Krajine sa drugim teritorijama pod kontrolom Srba, kao i zbog toga što je taj grad imao razvijenu infrastrukturu i najveću riječnu luku u BiH.²⁴⁰² JNA je podijelila naoružanje srpskom stanovništvu i podigla kontrolne punktove na glavnim putevima oko grada Brčkog.²⁴⁰³ Lokalni Srbi su mobilisani i vojnim jedinicama je pristupilo ukupno 3.400 Srba.²⁴⁰⁴

1052. Početkom aprila 1992. godine, na Palama je formiran srpski krizni štab.²⁴⁰⁵ Predsjednik Izvršnog odbora Skupštine opštine bio je Stako Stakić.²⁴⁰⁶

1053. U aprilu 1992. godine, u gradu Brčkom pojavili su se tenkovi i teška vozila JNA.²⁴⁰⁷ JNA je iskopala rovove i postavila mitraljeska gnijezda.²⁴⁰⁸ Do kraja aprila, JNA je artiljeriju, naoružanje i skladišta municije izvukla iz grada Brčkog u okolna srpska sela.²⁴⁰⁹ Iz Brčkog je počelo da bježi dosta građana.²⁴¹⁰ Dana 17. aprila 1992. godine, članovi SDA u Skupštini opštine Brčko prihvatili su prijedlog SDS-a za fizičku podjelu grada Brčkog.²⁴¹¹

1054. Dana 30. aprila 1992. godine, srpske snage su digle u zrak dva mosta na rijeci Savi koja su povezivala grad Brčko sa Hrvatskom.²⁴¹² Poginulo je od 70 do 100 civila — muškaraca, žena i djece.²⁴¹³

²⁴⁰¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 160.

²⁴⁰² Dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 1-2. V. takođe Herbert Okun, dokazni predmet P2194, *Tužilac protiv Krajišnika*, IT-00-39-T, 24. juni 2004. godine, T. 4278.

²⁴⁰³ Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 3; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 404-405; Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 534-536; dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 2; činjenica o kojoj je presuđeno 1237. V. takođe Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1782-1783.

²⁴⁰⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1239. V. takođe Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 398-399; dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 1.

²⁴⁰⁵ Dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 1.

²⁴⁰⁶ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, str. 25.

²⁴⁰⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1238. V. takođe Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 2.

²⁴⁰⁸ Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 2; činjenica o kojoj je presuđeno 1238.

²⁴⁰⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1238. V. takođe Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 1.

²⁴¹⁰ Cvjetko Ignjić, 21. oktobar 2009. godine, T. 1853; svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 2; Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 2; dokazni predmet P141, Izvještaj o dnevnoj bezbjednosnoj situaciji u Bijeljini, Ugljeviku, Loparama, Zvorniku i Brčkom, 21. april 1992. godine, str. 2.

²⁴¹¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1236.

²⁴¹² Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 2-3; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 411; svjedok ST001, dokazni predmet P2146, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 564; dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 2; činjenice o kojima je presuđeno 774, 1240.

²⁴¹³ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 2; Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 2-3; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 413.

(b) Preuzimanje vlasti i događaji koji su uslijedili poslije toga

1055. Dana 1. maja 1992. godine, srpske snage jačine ukupno 1.000 pripadnika, među kojima su bile srpske jedinice JNA iz Bosne i Srbije, pripadnici paravojnih grupa iz drugih dijelova SAO Semberije-Majevice, kao i pripadnici jednog bataljona TO-a iz Bijeljine, izvele su napad na grad Brčko koristeći teško naoružanje, tenkove i artiljeriju.²⁴¹⁴ Neke grupe naoružane lakim pješadijskim naoružanjem ispočetka su pružale otpor tom napadu.²⁴¹⁵ Iako su srpske snage brzo uspostavile kontrolu nad gradom, žestoke borbe su trajale dva mjeseca.²⁴¹⁶ Dijelovi grada Brčkog u kojima su živjeli pretežno Muslimani granatirani su nekoliko dana.²⁴¹⁷ Dana 19. maja 1992. godine, najavljeno je povlačenje snaga JNA iz BiH, ali je napade nastavio VRS.²⁴¹⁸

1056. Isak Gaši, Albanac muslimanske vjeroispovijesti koji je do rata živio u Brčkom,²⁴¹⁹ u svom je svjedočenju izjavio da najgora djela koja su počinjena u Brčkom nije počinila vojska, nego paravojne grupe.²⁴²⁰ Kako se navodi u jednom izvještaju VRS-a, te grupe, koje su došle u Brčko da bi pomogle u preuzimanju vlasti, nastavile su da djeluju izvan kontrole vojske. One su svoju odanost "Srpstvu" koristile kao izgovor za pljačke, silovanja i ubistva.²⁴²¹

1057. Konkretno, grupa koju je predvodio Dragan Vasiljković (zvani kapetan Dragan) došla je u Brčko četiri do šest mjeseci prije početka rata i formirala jednu specijalnu jedinicu poznatu pod nazivom "Crvene beretke", u čijem je sastavu bio veliki broj stanovnika Brčkog.²⁴²² Kada je počeo rat, neki pripadnici su napustili tu jedinicu i pristupili interventnoj jedinici milicije. Usprkos tome, ta jedinica je dosegla jačinu od približno 70 pripadnika.²⁴²³ Kako se navodi u jednom dokumentu

²⁴¹⁴ Cvjetko Ignjić, 21. oktobar 2009. godine, T. 1853-1854; svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 2; Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 3; svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 136; dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 3-4; činjenice o kojima je presuđeno 1241, 1242, 1243. V. takođe Cvjetko Ignjić, 22. oktobar 2009. godine, T. 1915.

²⁴¹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1244.

²⁴¹⁶ Cvjetko Ignjić, 21. oktobar 2009. godine, T. 1861-1862, 22. oktobar 2009. godine, T. 1922-1927; dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića; dokazni predmet P142, Bilten MUP-a o dnevnim događajima, 6. maj 1992. godine, potpisan u ime Miće Stanišića, str. 1; činjenice o kojima je presuđeno 1241, 1244, 1261. V. takođe svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 2.

²⁴¹⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1241. V. takođe Cvjetko Ignjić, 22. oktobar 2009. godine, T. 1922-1924. Ignjić je u svom svjedočenju izjavio da je granatiranje bilo nasumično i da je pogođena njegova kuća.

²⁴¹⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 774.

²⁴¹⁹ Isak Gaši, 20. oktobar 2009. godine, T. 1761; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 390, 394, 453; Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 522.

²⁴²⁰ Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 523. V. takođe Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 6.

²⁴²¹ Dokazni predmet P154, Izvještaj obavještajnog organa Komande Istočnobosanskog korpusa, upućen načelniku obavještajno-bezbjednosne uprave Glavnog štaba VRS-a, 29. septembar 1992. godine, str. 1. V. takođe Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21414-21415; Cvjetko Ignjić, 22. oktobar 2009. godine, T. 1922.

²⁴²² Dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 3; Dragomir Andan, 1. juni 2011. godine, T. 21668-21669; Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 495. V. takođe Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 6; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2309-2310, 2320-2321.

²⁴²³ Dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 3.

koji je pripremio Ratno predsjedništvo opštine Brčko, ta jedinica je trebalo da bude pod komandom Pavla Milinkovića, komandanta garnizona JNA u Brčkom,²⁴²⁴ ali je postala samostalna formacija. U nekoliko navrata, ta jedinica je pokušala da provede organizaciju SJB-a i političkog rukovodstva.²⁴²⁵ Kako je izjavio Milorad Davidović, ta grupa je došla u Brčko nakon što su članovi srpskog Kriznog štaba, među kojima su bili Đorđe Ristanić, Stako Stakić i Pavle Milinković (zvani dr Beli), otišli u Beograd da traže pomoć "za izbacivanje Muslimana i zbog bliskosti Brčkog frontu".²⁴²⁶

1058. Ta specijalna jedinica i ostale paravojne grupe došle su u Brčko, jednu od bogatijih opština u BiH, da bi vršile pljačku i otimačinu.²⁴²⁷ Kako se navodi u jednom izvještaju koji je sastavilo Ratno predsjedništvo opštine Brčko, organizovani su timovi koji su odvozili opljačkanu robu iz Brčkog, dok lokalna milicija nije bila u stanju da to spriječi, a "određenim brojem se vjerovatno i pridružila njima". U istom izvještaju se tvrdi da se pljačkanje vrši neselektivno i da su na meti bili domovi srpskih vojnika koji su se borili na linijama fronta.²⁴²⁸ Isak Gaši je u svom svjedočenju izjavio da je, negdje u periodu od 1. maja do 10. maja, jedno vozilo sa zvučnikom išlo kroz muslimanski dio grada i pozivalo sve koji su se osjećali ugroženima zbog borbenih dejstava da izađu iz svojih domova kako bi ih prevezli u garnizon JNA. Nakon što su stanovnici napustili svoje domove, vojni kamioni su se vratili u taj dio grada i njihovi domovi su opljačkani.²⁴²⁹

1059. U danima nakon preuzimanja vlasti u Brčkom, srpske snage su ubile, pretukle ili na drugi način zlostavljale velik broj civila, uglavnom muslimanske nacionalnosti.²⁴³⁰ Đorđe Ristanić, koji je bio predsjednik opštine, navodno se hvalio da je u Brčkom ubijeno 300 ljudi.²⁴³¹ U jednoj masovnoj grobnici izvan grada Brčkog, u blizini fabrike "Bimeks", pokopano je između 216 i 226 ljudi.²⁴³² Cvjetko Ignjić, koji je u periodu na koji se odnosi Optužnica bio kriminalistički tehničar u miliciji u Brčkom²⁴³³ i kojeg je milicija u maju i junu 1992. godine uputila na lice mjesta da izvrši identifikaciju tijela, od svojih je kolega čuo da se uglavnom radilo o tijelima ljudi iz logora Luka,

²⁴²⁴ Dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 3. V. takođe Činjenica o kojoj je presuđeno 1243.

²⁴²⁵ Dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 3.

²⁴²⁶ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, str. 25-26.

²⁴²⁷ Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21414-21416; Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, str. 25-26; dokazni predmet P154, Izvještaj obavještajnog organa Komande Istočnobosanskog korpusa, upućen načelniku obavještajno-bezbjednosne uprave Glavnog štaba VRS-a, 29. septembar 1992. godine, str. 1.

²⁴²⁸ Dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 5.

²⁴²⁹ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1790-1791.

²⁴³⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1248. V. takođe dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 6.

²⁴³¹ Dokazni predmet P154, Vanredni izvještaj Komande Istočnobosanskog korpusa, upućen Glavnom štabu VRS-a, 29. septembar 1992. godine, str. 1-2.

²⁴³² Cvjetko Ignjić, 21. oktobar 2009. godine, T. 1869-1870, 1884-1885; dokazni predmet P143, Fotografija masovne grobnice kod Brčkog; dokazni predmet P146, Rukom pisana bilješka s brojem tijela u masovnoj grobnici. V. takođe dokazni predmet P393, Informacija o stanju u zatvorima i sabirnim logorima ratnih zarobljenika, 22. oktobar 1992. godine, str. 3.

²⁴³³ Cvjetko Ignjić, 21. oktobar 2009. godine, T. 1852; dokazni predmet P139, Spisak zaposlenih u SJB-u Brčko u septembru 1992. godine, 7. oktobar 1992. godine, str. 1.

zatim iz centra grada u blizini zgrade SJB-a, te iz hotela "Posavina".²⁴³⁴ On je u svom svjedočenju izjavio da se "u ogromnom procentu" radilo o tijelima u civilnoj odjeći sa strelnim ranama glave ili grudi.²⁴³⁵ Postoje i dokazi o tome da su leševi u civilnoj odjeći viđeni u okolini grada Brčkog, kao i kako plutaju u rijeci Savi.²⁴³⁶

1060. Veliki broj žena, djece i starijih lica muslimanske i hrvatske nacionalnosti premješten je izvan opštine Brčko.²⁴³⁷ Jasmin Fazlović, Musliman koji je živio u Brčkom i u tom gradu radio kao vatrogasac,²⁴³⁸ u svom je svjedočenju izjavio da mu se Ranko Češić, pripadnik Crvenih beretki koje je predvodio kapetan Dragan, hvalisao da je njegova jedinica bila zadužena da traži ljude koji nisu pobjegli tokom prvog talasa granatiranja. Pripadnici te jedinice su odvodili te ljude u zatočeničke objekte kako bi oni poslije bili premješteni izvan opštine.²⁴³⁹ U periodu od maja do septembra 1992. godine, Fazlović je vidio kako ljude pod prijetnjom oružjem odvođe iz njihovih domova u stanicu milicije ili na druga mjesta; muškarce su na organizovan način hapsili u njihovim domovima i odvodili u logor Batković u Bijeljini.²⁴⁴⁰ Svjedok ST036, stanovnik Brčkog hrvatske nacionalnosti,²⁴⁴¹ u svom je svjedočenju izjavio da su njega i njegove komšije 4. maja 1992. godine istjerali iz podruma zgrade u kojoj su stanovali i odveli ih na jednu obližnju poljanu. Na kraju su ih odveli u kasarnu JNA, odakle su žene, djecu i starije osobe odvezli u Brezovo Polje, a zatim u Bijeljino. Muškarce su odveli u zgradu autobusnog preduzeća "Laser".²⁴⁴² Kako je izjavio Herbert Okun, bivši diplomata koji je 1992. i 1993. godine učestvovao u mirovnim pregovorima o bivšoj Jugoslaviji,²⁴⁴³ usprkos činjenici da su Srbi bili manjina u Brčkom, srpsko rukovodstvo je insistiralo na tome da Brčko iz strateških razloga bude okrug u RS-u. Shodno tome, srpsko rukovodstvo je zahtijevalo da se iz Brčkog ukloni 60.000 nesrba.²⁴⁴⁴

1061. U junu ili julu 1992. godine, srpske snage su uništile Bijelu džamiju, Savsku džamiju i Hadži-pašinu (drvenu) džamiju u gradu Brčkom — koje su bile na nekoliko minuta udaljenosti

²⁴³⁴ Cvjetko Ignjić, 21. oktobar 2009. godine, T. 1873-1875.

²⁴³⁵ Cvjetko Ignjić, 21. oktobar 2009. godine, T. 1875-1876, 1881.

²⁴³⁶ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 3; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2304; svjedok ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 614-615 (povjerljivo).

²⁴³⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1263. V. takođe Herbert Okun, dokazni predmet P2194, *Tužilac protiv Krajišnika*, IT-00-39-T, 24. juni 2004. godine, T. 4278.

²⁴³⁸ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 2.

²⁴³⁹ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 6; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2310-2311.

²⁴⁴⁰ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2311-2312.

²⁴⁴¹ Svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 1-2.

²⁴⁴² Svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 2-3.

²⁴⁴³ Herbert Okun, dokazni predmet P2192, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 22. juni 2004. godine, T. 4137, 4139-4141.

²⁴⁴⁴ Herbert Okun, dokazni predmet P2194, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 24. juni 2004. godine, T. 4277-4278.

jedna od druge.²⁴⁴⁵ Jasmin Fazlović je u svom svjedočenju izjavio da je uništavanje džamija bilo organizovano i unaprijed planirano.²⁴⁴⁶ Kada su on i još petorica vatrogasaca došli pred Hadži-pašinu džamiju, vidio je vojnike kako sjede u školi koja se nalazila preko puta džamije i jednog čovjeka u maskirnoj uniformi kako izlazi iz Doma zdravlja koji se takode nalazio preko puta džamije. Taj čovjek je opsovao i rekao: "Zašto nisu sačekali kao što sam im rekao?"²⁴⁴⁷ Isti taj čovjek je potom rekao vatrogascima da puste da džamija izgori, ali da se pobrinu da se vatra ne proširi na Dom zdravlja i obližnje kuće.²⁴⁴⁸ Fazlović je u svom svjedočenju takode izjavio da su Srbi koji su stanovali u stambenoj zgradi u blizini jedne od pomenutih džamija, po svemu sudeći, bili upozoreni da će ta džamija biti uništena jer su stakla na svojim prozorima zaštitili samoljepljivom trakom, dok Muslimani i Hrvati koji su tu stanovali nisu bili upozoreni.²⁴⁴⁹ Andrés Riedlmayer je izjavio da su te džamije bile potpuno uništene i da je materijal od srušene Savske džamije upotrijebljen za zatrpavanje jedne masovne grobnice u blizini Brčkog.²⁴⁵⁰

1062. Tokom 1992. godine, srpske snage su eksplozivom ili granatama uništile ili teško oštetile još muslimanskih i katoličkih vjerskih objekata, uključujući džamiju Dizdaruša, džamiju Rijeka, Omerbegovu džamiju, katoličku crkvu u Brčkom i katoličku crkvu u Goricama.²⁴⁵¹ Župni dvor katoličke crkve u Brčkom je i opljačkan, a uniformisani Srbi su odnijeli arhiv i biblioteku, a neki Srbi su ukrali zvono sa zvonika crkve.²⁴⁵² Ima dokaza da su džamija u Palanci, katolička crkva u Dubravama i katolička crkva u Poljacima takode bile teško oštećene granatama tokom 1992. godine; međutim, nema dokaza o tome ko je bio odgovoran za to.²⁴⁵³

1063. Ima dokaza da su pretežno muslimanski dijelovi Brčkog granatirani.²⁴⁵⁴ Fazlović je u svom svjedočenju izjavio da su srpski vojnici spriječili vatrogasce da gase požar u jednoj kući čiji je vlasnik bio Musliman, ali da su im dozvolili da zaštite sve okolne kuće čiji su vlasnici bili Srbi.²⁴⁵⁵

²⁴⁴⁵ Svjedok ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 620-621 (povjerljivo); Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2314; dokazni predmet P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 293; činjenice o kojima je presuđeno 1260, 1261.

²⁴⁴⁶ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2312-2313.

²⁴⁴⁷ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 8; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2322-2324. V. takode svjedok ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 620-621 (povjerljivo).

²⁴⁴⁸ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 8; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2313, 2322, 2325-2328.

²⁴⁴⁹ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2314-2315.

²⁴⁵⁰ Andrés Riedlmayer, 2. juni 2010. godine, T. 11262-11263; dokazni predmet P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 280-281, 286-287, 292-294.

²⁴⁵¹ Dokazni predmet P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 274-275, 283-285, 289-290, 307-309, 316-318; činjenica o kojoj je presuđeno 1260.

²⁴⁵² Dokazni predmet P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 283.

²⁴⁵³ Dokazni predmet P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 313-315, 325-330; činjenica o kojoj je presuđeno 1260.

²⁴⁵⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1241. V. takode Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 4.

1064. Od 3. maja 1992. godine pa nadalje, Srbi u opštini Brčko zatočavali su uglavnom muslimanske i hrvatske civile na četrnaest lokacija.²⁴⁵⁶ Pored zatočeničkih objekata koji se navode u Optužnici, izvedeni su i dokazi da su ljudi zatočavani na sljedećim lokacijama: restoranu "Vestfalija", fudbalskom stadionu, osnovnoj školi u Lončarima, prodavnici zemljoradničke zadruge "Pelagićevo",²⁴⁵⁷ džamiji u Kolobarama,²⁴⁵⁸ hotelu "Posavina",²⁴⁵⁹ bolnici u Brčkom,²⁴⁶⁰ vatrogasnom domu²⁴⁶¹ i garnizonu JNA.²⁴⁶² Dok su bili zatvoreni u zatočeničkim objektima, zatočenike su surovo tukli raznim predmetima, kao što su puške, metalne šipke, palice za bejzbol, metalni lanci, policijski pendreci i noge od stolica.²⁴⁶³ Pored toga, najkasnije od juna 1992. do 31. decembra 1992. godine, srpske snage su Muslimane i Hrvate iz Brčkog zatočavale u logoru Batković u opštini Bijeljina.²⁴⁶⁴

(c) Zgrada SJB-a u Brčkom

1065. Dana 2. maja 1992. godine, TO iz susjedne Bijeljine preuzeo je kontrolu nad SJB-om Brčko i pokušao da izvrši organizaciju civilnih organa vlasti.²⁴⁶⁵ Ratno predsjedništvo je imenovalo Dragana Veselića za načelnika SJB-a i počelo je da popunjava radna mjesta u SJB-u ljudima srpske nacionalnosti koji su prije rata bili pripadnici milicije.²⁴⁶⁶ Međutim, ima dokaza da civilni organi vlasti i vojna komanda nisu bili u stanju da održe kontrolu i da SJB Brčko nije vršio osnovne funkcije iz svoje nadležnosti.²⁴⁶⁷ Stanica milicije od 29. maja nije imala komandira.²⁴⁶⁸ Radnici milicije, uključujući i rukovodstvo, napustili su stanicu milicije nakon što su uništeni mostovi i bili

²⁴⁵⁵ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2170, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 19. april 2004. godine, T. 2295-2296.

²⁴⁵⁶ Činjenice o kojima je presuđeno 1249, 1259, 1262.

²⁴⁵⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1259.

²⁴⁵⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1250.

²⁴⁵⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1248.

²⁴⁶⁰ Svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 116-118, 133-134, 137-139; svjedok ST001, dokazni predmet P2146, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 571-580; svjedok ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 602-603 (povjerljivo); činjenice o kojima je presuđeno 1246, 1247, 1249.

²⁴⁶¹ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 2, 4, 9; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2170, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 19. april 2004. godine, T. 2294-2297; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2301-2302, 2305-2307, 2315-2318, 2354-2355; činjenica o kojoj je presuđeno 1248.

²⁴⁶² Dragan Lukač, dokazni predmet P2316, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 26. septembar 2001. godine, T.1699-1708; Sulejman Tihiić, dokazni predmet P1556.08, *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, 7 novembar 2001. godine, T. 3708-3709.

²⁴⁶³ Činjenice o kojima je presuđeno 679, 1262.

²⁴⁶⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1430.

²⁴⁶⁵ Cvjetko Ignjić, 21. oktobar 2009. godine, T. 1858-1860; činjenica o kojoj je presuđeno 1245. V. takođe dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 4.

²⁴⁶⁶ Cvjetko Ignjić, 21. oktobar 2009. godine, T. 1860; dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 3; činjenica o kojoj je presuđeno 1245.

²⁴⁶⁷ Cvjetko Ignjić, 22. oktobar 2009. godine, T. 1922, 1927-1928; dokazni predmet P154, Izvještaj obavještajnog organa Komande Istočnobosanskog korpusa, upućen načelniku obavještajno-bezbjednosne uprave Glavnog štaba VRS-a, 29. septembar 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P338, Izvještaj o izvršenom nadzoru i ostvarenom uvidu u stanje SJB Brčko, SJB Zvornik i djelimično stanje u SJB Bijeljina, s potpisima Dragomira Andana i Danila Vukovića, 17. juni 1992. godine, str. 1.

²⁴⁶⁸ Dokazni predmet P338, Izvještaj o izvršenom nadzoru i utvrđenom stanju u SJB-u Brčko, SJB-u Zvornik i, djelimično, stanju u SJB-u Bijeljina, s potpisima Dragomira Andana i Danila Vukovića, 17. juni 1992. godine, str. 1.

su korišćeni za obezbjeđenje drugih važnih objekata, kao i na linijama fronta.²⁴⁶⁹ Materijalno-tehnička sredstva, kao što su forenzička oprema, dnevnici i djelovodnici, vozila i naoružanje, iz SJB-a Brčko uklonili su milicioneri muslimanske i hrvatske nacionalnosti kad su napustili SJB.²⁴⁷⁰ SJB Brčko su u više navrata napadale oružane srpske paravojne organizacije, a u nekoliko slučajeva upotrijebljeno je i vatreno oružje u svrhu ulaska u SJB ili preuzimanja kontrole nad SJB-om.²⁴⁷¹ Dragomir Andan, policijski inspektor u MUP-u RS-a kojeg je MUP RS-a početkom juna 1992. godine poslao u Brčko na ukupno dvije sedmice,²⁴⁷² u jednom izvještaju koji je napisao u vrijeme kad je vršio tu inspekciju naveo je da je u zgradi SJB-a Brčko bio znatan broj "nepozvanih dobrovoljaca" koji su izazivali zbrku i pravili probleme radnicima milicije.²⁴⁷³ Među njima je bio i Goran Jelisić koji je, kako su rekli Andanu, bio ludak kojeg su se plašili svi u zgradi SJB-a Brčko.²⁴⁷⁴ Postoje i dokazi da su neki pojedinci provalili u stanicu milicije i ukrali uniforme.²⁴⁷⁵

1066. Dana 4. maja 1992. godine, vatrogasce muslimanske nacionalnosti, uključujući i Jasmina Fazlovića, koje su vojnici JNA zatočili u vatrogasnom domu, tukao je Mirko Blagojević, komandant paravojne organizacije Srpskih radikala,²⁴⁷⁶ i odvedeni su u zgradu SJB-a Brčko, gdje su vidjeli druge zatočenike oblivene krvlju.²⁴⁷⁷ Fazlović je u svom svjedočenju izjavio da je u zgradi SJB-a Brčko vladao kaos.²⁴⁷⁸ Vatrogascima su naredili da se postroje okrenuti prema zidu i tu su ih držali oko sat i po i verbalno ih zlostavljali.²⁴⁷⁹ Jedan "četnik" je ispalio rafal iznad njihovih

²⁴⁶⁹ Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21409-21414; svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 2; dokazni predmet 1D548, Informacija o stanju u SJB-u Brčko, str. 1.

²⁴⁷⁰ Materijalno-tehnička sredstva su krali i kriminalci. Cvjetko Ignjić, 22. oktobar 2009. godine, T. 1928; Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21411; dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 3.

²⁴⁷¹ Cvjetko Ignjić, 22. oktobar 2009. godine, T. 1927-1928; Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21409, 21421, 21457; dokazni predmet P338, Izvještaj o izvršenom nadzoru i utvrđenom stanju u SJB-u Brčko, SJB-u Zvornik i, djelimično, stanju u SJB-u Bijeljina, s potpisima Dragomira Andana i Danila Vukovića, 17. juni 1992. godine, str. 3.

²⁴⁷² Dragomir Andan, 26. maj 2011. godine, T. 21402-21403, 27. maj 2011. godine, T. 21406, 21423, 21426, 31. maj 2011. godine, T. 21627-21629, 1. juni 2011. godine, T. 21636-21637; dokazni predmet P338, Izvještaj o izvršenom nadzoru i utvrđenom stanju u SJB-u Brčko, SJB-u Zvornik i, djelimično, stanju u SJB-u Bijeljina, s potpisima Dragomira Andana i Danila Vukovića, 17. juni 1992. godine, str. 1.

²⁴⁷³ Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21423-21424; dokazni predmet 1D548, Informacija o stanju u SJB-u Brčko, str. 1.

²⁴⁷⁴ Dragomir Andan, 1. juni 2011. godine, T. 21642-21643; dokazni predmet P338, Izvještaj o izvršenom nadzoru i utvrđenom stanju u SJB-u Brčko, SJB-u Zvornik i, djelimično, stanju u SJB-u Bijeljina, s potpisima Dragomira Andana i Danila Vukovića, 17. juni 1992. godine, str. 3.

²⁴⁷⁵ Dragomir Andan, 3. juni 2011. godine, T. 21815-21816.

²⁴⁷⁶ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 2; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2170, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 19. april 2004. godine, T. 2295-2296. V. takođe dokazni predmet P129, Pregled događaja i stanja, Ratno predsjedništvo Opštine Brčko, s potpisom Đorđa Ristanića, str. 3; činjenice o kojima je presuđeno 1242, 1243.

²⁴⁷⁷ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 3; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2170, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 19. april 2004. godine, T. 2297; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2302; činjenica o kojoj je presuđeno 1248.

²⁴⁷⁸ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2302-2303.

²⁴⁷⁹ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 3; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2302-2303.

glava.²⁴⁸⁰ Dragan Veselić, načelnik SJB-a, rekao je da će vatrogasci biti odvedeni u logor Luka, gdje će biti pobijeni.²⁴⁸¹ Međutim, intervenisao je jedan drugi milicioner i vratili su ih u vatrogasni dom.²⁴⁸²

1067. Svjedokinju ST001, stanovnicu Brčkog muslimanske nacionalnosti koja je prije rata radila u bolnici, odveli su u zgradu SJB-a Brčko tokom noći 4. maja 1992. godine. Ispred zgrade je vidjela približno 50 vojnika u raznim vojnim uniformama. Dok je svjedokinja ST001 bila u toj zgradi, Dragan Veselić ju je ispitivao o tome gdje se nalaze njihovi zajednički prijatelji; ti su prijatelji bili u mješovitim brakovima. Kada je odgovorila da ne zna, on je zaprijetio da će je ubiti. Svjedokinju ST001 su na kraju pustili.²⁴⁸³ Nakon što su je pustili, odveli su je u jednu kuću koja se nalazila pored zgrade SUP-a u Brčkom i dali su joj propusnicu s kojom je mogla da se kreće po gradu. Iz Brčkog je otišla 15. septembra 1992. godine, nakon što je ostvarila kontakt sa Crvenim krstom.²⁴⁸⁴

1068. Ujutro 7. maja ili približno u to vrijeme, Isak Gaši je u Starom Gradu, na nekih 50 do 70 metara udaljenosti od zgrade SJB-a Brčko,²⁴⁸⁵ vidio kako je jedan milicioner u svijetloplavoj košulji kratkih rukava — koja je bila dio uniforme kakvu su pripadnici milicije nosili prije rata — postrojio trojicu ljudi u civilnoj odjeći ispred jednog zida i ustrijelio ih u leđa.²⁴⁸⁶ Vidio je i kako su približno deseterica vojnika u uniformama JNA ubila nekih 10 do 12 civila, dok je čovjek koji je, čini se, bio komandir tim vojnicima, rekao: "Trideset njihovih za jednog mojeg".²⁴⁸⁷ U spis su uvrštene potvrde o smrti u kojima se navodi da su Ahmet Hodžić, Sead Karagić i Amir Novalić ubijeni 7. maja 1992. godine u Brčkom.²⁴⁸⁸ Međutim, nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da su njih trojica bili žrtve gorepomenutih ubistava, niti su izvedeni dokazi u prilog zaključku da su Amir Jašarević ili Suad čije prezime nije poznato bili žrtve tih ubistava.

²⁴⁸⁰ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 3.

²⁴⁸¹ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 3; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2303.

²⁴⁸² Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 3; Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2304-2305.

²⁴⁸³ Svjedok ST001, dokazni predmet P2146, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 562-563; dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 584, 598-600 (povjerljivo).

²⁴⁸⁴ Svjedok ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 619-620 (povjerljivo).

²⁴⁸⁵ Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 432.

²⁴⁸⁶ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1792-1795; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 424-431; dokazni predmet P130, Fotografija Brčkog snimljena iz vazduha, uključujući Stari grad i SJB; dokazni predmet P131, Fotografija mjesta ubistva u Brčkom; dokazni predmet P132, Fotografija na kojoj je zabilježeno ubijanje na otprilike istom mjestu gdje je izvršeno ubijanje koje je opisao svjedok; dokazni predmet P133, Fotografija na kojoj je zabilježeno ubijanje od strane uniformisanog lica s jednakom uniformom; dokazni predmet P134, Fotografija pogubljenja.

²⁴⁸⁷ Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 422, 424-425; Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 531-533, 550-551.

²⁴⁸⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 386.1, Potvrda o smrti Ahmeta Hodžića (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 390.1, Potvrda o smrti Seada Karagića (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 394.1, Potvrda o smrti Amira Novalića (povjerljivo).

1069. Dana 27. maja, Gašija su uhapsila dva pripadnika brčanske milicije i odvela ga u zgradu SJB-a Brčko.²⁴⁸⁹ Ti milicioneri mu nisu rekli zbog čega su ga uhapsili.²⁴⁹⁰ Gaši je vidio šest ili sedam milicionera u standardnim uniformama milicije i neke ljude u civilnoj odjeći.²⁴⁹¹ Gašija su tu zadržali manje od sat vremena, a zatim su ga odveli u logor Luka.²⁴⁹² Kasnije, kada je Gaši bio u zatočeništvu u logoru Luka, ponovo su ga odveli u zgradu SJB-a Brčko i tu je, kroz prozor jedne kancelarije koju su mu naredili da počisti, vidio kako su dva milicionera ustrijelila dvojicu civila.²⁴⁹³

1070. Dragomir Andan je u svom svjedočenju izjavio da u zgradi SJB-a Brčko, u kojoj je radio i spavao, nije vidio nikakve zatočene civile.²⁴⁹⁴

(d) Autobusno preduzeće "Laser"

1071. Dvije stotine muškaraca, žena i djece muslimanske i hrvatske nacionalnosti bilo je zatočeno u autobusnom preduzeću "Laser", nekih 2 km izvan grada Brčkog.²⁴⁹⁵ Svjedoka ST036 je na to mjesto 4. maja 1992. godine odvela vojna policija.²⁴⁹⁶ Rekli su mu da su stražari, koje je prepoznao jer su bili Srbi mještani koji su nekad radili u autobusnom preduzeću, bili lično obezbjeđenje Pavla Milinkovića,²⁴⁹⁷ komandanta garnizona JNA u Brčkom.²⁴⁹⁸

1072. U približno 22:30 sati 5. ili 6. maja, u autobusno preduzeće "Laser" došli su Goran Jelisić, koji je bio u svijetloplavoj uniformi civilne milicije, i još dva stražara u sivomaslinastim uniformama.²⁴⁹⁹ Jedan od stražara rekao je svjedoku ST036 da je Jelisiću dopušteno da uđe u taj objekat samo zato što je zaprijetio stražarima.²⁵⁰⁰ Jelisić je zatočenicima rekao da je već ubio 80 Muslimana i zaprijetio im je da će ubiti po šestoricu zatočenika za svakog od njegove četvorice vojnika koji su poginuli.²⁵⁰¹ Išao je kroz redove zatočenika i nasumično ih udario pendrekom napravljenim od komada kabla i oduzimao im novčanike i dragocjenosti. Jelisić je sa lista papira

²⁴⁸⁹ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1799-1800; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 440.

²⁴⁹⁰ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1799.

²⁴⁹¹ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1800.

²⁴⁹² Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1800-1801; dokazni predmet P137, Fotografija prostorije br. 13 u SJB-u Brčko.

²⁴⁹³ Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 482-484.

²⁴⁹⁴ Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21418.

²⁴⁹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1253; Cvjetko Ignjić, 22. oktobar 2009. godine, T. 1900-1901; dokazni predmet P147, Fotografija kapije autoprevoznog preduzeća "Laser"; dokazni predmet P148, Fotografija autoprevoznog preduzeća "Laser" snimljena iz vazduha; dokazni predmet P152, Mapa Brčkog na kojoj je označeno autoprevozno preduzeće "Laser". V. takođe svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 3-4.

²⁴⁹⁶ Svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 2-3.

²⁴⁹⁷ Svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 3.

²⁴⁹⁸ Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 2.

²⁴⁹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1253; svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 4.

²⁵⁰⁰ Svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 4.

pročitao ime Kemala Sulejmanovića. Tukao je Sulejmanovića, a zatim ga je izveo napolje. Svjedok ST036 je čuo jedan pucanj. Jelisić se vratio i rekao zatočenicima da je ubio Sulejmanovića. Stražari su to kasnije potvrdili svjedoku ST036.²⁵⁰² Iskaz svjedoka ST036 potkrijepljen je potvrdom o smrti Kemala Sulejmanovića, u kojoj se navodi da je on umro 6. maja 1992. godine u Brčkom.²⁵⁰³ Pretresno vijeće prihvata taj iskaz i uvjerilo se da je Jelisić ubio Sulejmanovića hicem iz vatrenog oružja.

1073. Dana 7. maja, žene, djeca i starije osobe su autobusima prevezeni u Čelić. Sljedećeg dana, preostalih 80 muškaraca, među kojima je bio i svjedok ST036, prevezeni su u logor Luka.²⁵⁰⁴

(e) Sportska dvorana "Partizan" u Brčkom

1074. Dana 5. maja, Said Muminović, Musliman koji je do 6. maja 1992. godine živio u Brčkom, otišao je u kasarnu JNA kako bi bio evakuisan. Kada je došao u kasarnu, tamo je zatekao približno 200 Srba, Muslimana i Hrvata. Muškarcima srpske nacionalnosti su podijelili poluautomatsko oružje i kasnije su viđeni u hotelu "Galeb". Ženama i djeci srpske nacionalnosti su dozvolili da odu odatle. Žene i djecu muslimanske i hrvatske nacionalnosti su odvezli autobusima. Približno 50 muškaraca muslimanske i hrvatske nacionalnosti, među kojima je bio i Muminović, vojnici JNA su odveli u sportsku dvoranu "Partizan" u Brčkom.²⁵⁰⁵

1075. Kad su zatočenci stigli u sportsku dvoranu "Partizan" u Brčkom, jedan vojnik im se obratio riječima: "Muslimani, šta ćemo mi s vama? Gdje su vam sad braća Hrvati da vam pomognu?" Zatočenicke su tjerali da pjevaju srpske nacionalističke pjesme, a neke su šutirali i tukli. Ranko Češić, koji je nosio maskirnu uniformu i bio naoružan, ušao je u dvoranu i iz nje izveo Muminovića, Sakiba Bećirovića i još trojicu ljudi. Onaj vojnik koji se obratio zatočenicima kada su stigli u dvoranu rekao je: "Znači, ove treba pobiti". Vojnici su izdvojili Bećirovića iz te grupe i Češić ga je ustrijelio rafalom u leđa. Muminović se onesvijestio i odveli su ga nazad u dvoranu. Sljedećeg dana je vidio da je Bećirovićev leš ostao pored stabla gdje je ustrijeljen.²⁵⁰⁶ Muminovićev iskaz je potkrijepljen iskazom Isaka Gašija koji je u svom svjedočenju izjavio da mu je u logoru Luka jedan član sportskog kluba "Partizan" u Brčkom rekao da je Češić u samo jednom danu u

²⁵⁰¹ Svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 1253.

²⁵⁰² Svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 4.

²⁵⁰³ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 382.1, Potvrda o smrti Kemala Sulejmanovića, (povjerljivo).

²⁵⁰⁴ Svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 5.

²⁵⁰⁵ Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 2, 4-5; Cvjetko Ignjić, 22. oktobar 2009. godine, T. 1906. V. takođe dokazni predmet P149, Fotografija eksterijera sportske dvorane "Partizan" Brčko; dokazni predmet P150, Fotografija sportske dvorane "Partizan" Brčko, snimljena iz vazduha; dokazni predmet P151, Mapa Brčkog na kojoj je označena sportska dvorana "Partizan".

sportskoj dvorani "Partizan" u Brčkom ubio Bećirovića i još četvoricu ili petoricu ljudi.²⁵⁰⁷ Muminovićev iskaz potkrepljuje i potvrda o smrti Bećirovića, u kojoj se navodi da je on ubijen 6. maja 1992. godine u Brčkom.²⁵⁰⁸

1076. Muminović je u svom svjedočenju izjavio da su Baku Durmića, Redžepa Durmića i još jednog čovjeka čije ime nije znao, odveli u kupatilo i premlatili. Iste te ljude napolje su izveli vojnici koji su govorili srpskim naglaskom. Muminović je slušao jauke ljudi koje su tukli, a zatim je čuo približno 20 hitaca iz vatrenog oružja ispaljenih pojedinačno. Muminoviću je kasnije jedan drugi zatočenik rekao da je nosio leševe tih i nekih drugih ljudi.²⁵⁰⁹ Postoje dokazi da su tijela Bake Durmića i Redžepa Durmića ekshumirana iz jedne grobnice u Brčkom.²⁵¹⁰ Kako se navodi u izvještajima o obdukcijama, obojica su podlegla usljed višestrukih strelnih povreda.²⁵¹¹ U potvrdi o smrti Redžepa Durmića navodi se da je umro 5. maja 1992. godine u Brčkom, a u izvještajima MKCK-a i Državne komisije BiH za traženje nestalih lica za obojicu ljudi se kao datum nestanka navodi početak maja 1992. godine. Pretresno vijeće prihvata Muminovićev iskaz, koji je potkrijepljen i forenzičkim dokazima, i uvjerilo se da su, 6. maja 1992. godine ili oko tog datuma, stražari u sportskoj dvorani "Partizan" u Brčkom hicima iz vatrenog oružja ubili Baku Durmića i Redžepa Durmića.

1077. Poslije tih ubistava, zatočenicima su dali hranu i cigarete. Jedan od vojnika im je rekao da su pobili one koje su tražili. Sljedećeg dana, Muminovića su, u grupi u kojoj su bila približno 33 zatočenika, autobusom odvezli u Bijeljinu, a zatim su ga pustili.²⁵¹²

1078. Muminović je izjavio da su u sportskoj dvorani "Partizan" u Brčkom bili pripadnici milicije i jedna "grupa četnika".²⁵¹³ Međutim, nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo ko je odobrio korištenje tog zatočeničkog objekta ili ko je imao kontrolu nad njim.

(f) Logor Luka

1079. Od 4. maja pa do barem avgusta 1992. godine, Muslimani i Hrvati iz opštine Brčko bili su zatočeni u logoru Luka, koji se nalazio na oko 300 do 400 metara udaljenosti od zgrade SJB-a

²⁵⁰⁶ Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 5-8.

²⁵⁰⁷ Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 515.

²⁵⁰⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 360.1, Potvrda o smrti Sakiba Bećirovića (povjerljivo).

²⁵⁰⁹ Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 7.

²⁵¹⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 366, 373, Obavještenje MKNL-a o dostavljenim izvještajima o analizi DNK, 16. novembar 2001. – 30. septembar 2007. godine (povjerljivo).

²⁵¹¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 367, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 374, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojevima 366, 373, Obavještenje MKNL-a o dostavljenim izvještajima o analizi DNK, 16. novembar 2001. – 30. septembar 2007. godine (povjerljivo).

²⁵¹² Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 7-8.

Brčko.²⁵¹⁴ Goran Jelisić je na početku bio glavni u logoru Luka.²⁵¹⁵ Jelisića su u logoru Luka viđali u plavoj uniformi kakvu je nosila milicija u bivšoj Jugoslaviji, međutim viđali su ga i u vojnoj maskirnoj uniformi; Gaši je u svom svjedočenju izjavio da je "Goran [Jelisić] volio često da mijenja uniforme".²⁵¹⁶ Kako je izjavio Milorad Davidović, bivši glavni inspektor saveznog jugoslovenskog MUP-a,²⁵¹⁷ Jelisić je bio pripadnik rezervnog sastava milicije. Davidović je u svom svjedočenju takođe izjavio da je smatrao da su Jelisiću instrukcije davali Mauzer i Arkan. Smatrao je da je Jelisiću uniformu milicije dao Pantić, načelnik milicije u Bijeljini i saradnik Mauzera i Arkana.²⁵¹⁸ Kako su izjavili svjedoci koji su bili zatočeni u logoru Luka, činilo se da Jelisić izvršava naređenja Vojkana Đurkovića, člana SDS-a koji je izvršavao Mauzerova naređenja i koji je u nekoliko navrata viđen u logoru Luka.²⁵¹⁹ Dragomir Andan je opisao Jelisića kao pripadnika paravojne organizacije.²⁵²⁰

1080. Andan je u svom svjedočenju izjavio i da SJB Brčko nije imao nadležnost nad logorom Luka i da mu je rečeno da je taj logor pod kontrolom vojske.²⁵²¹ Ima dokaza da su pripadnici MUP-a iz Brčkog dolazili u logor Luka²⁵²² i da su pripadnici milicije saslušavali i ponekad zlostavljali zatočeničke.²⁵²³ Kako su izjavili svjedoci, stražari u logoru Luka bili su srpski vojnici iz Srbije, Bijeljine i Brčkog.²⁵²⁴ Milorad Davidović je u svojoj izjavi naveo da su pripadnici Crvenih beretki držali Muslimane u zatočenju u logoru Luka.²⁵²⁵

²⁵¹³ Said Muminović, dokazni predmet P2174, Izjava svjedoka, 3.-4. april 1995. godine, str. 7-8.

²⁵¹⁴ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1802; dokazni predmet P138, Fotografija logora Luka snimljena iz vazduha; činjenica o kojoj je presuđeno 1254. V. takođe Cvjetko Ignjić, 22. oktobar 2009. godine, T. 1911-1912; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 453; činjenice o kojima je presuđeno 1254, 1263.

²⁵¹⁵ Svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 130-131; svjedok ST002, dokazni predmet P2150, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 30. novembar 1998. godine, T. 58; činjenica o kojoj je presuđeno 1255.

²⁵¹⁶ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1808, 1836, 1838-1840.

²⁵¹⁷ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.03, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 9. juni 2005. godine, T. 14172.

²⁵¹⁸ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, str. 28, 30.

²⁵¹⁹ Svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 76, 124-125; svjedok ST002, dokazni predmet P2150, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 30. novembar 1998. godine, T. 62, 70-71; Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1819-1821.

²⁵²⁰ Dokazni predmet P338, Izvještaj o izvršenom nadzoru i ostvarenom uvidu u stanje SJB Brčko, SJB Zvornik i djelimično stanje u SJB Bjeljina, s potpisima Dragomira Andana i Danila Vukovića, 17. juni 1992. godine, str. 3.

²⁵²¹ Dragomir Andan, 27. maj 2011. godine, T. 21423, 1. juni 2011. godine, T. 21646-21647.

²⁵²² Cvjetko Ignjić, 22. oktobar 2009. godine, T. 1911-1912; Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 485-487.

²⁵²³ Svjedok ST001, dokazni predmet P2146, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 581-582; svjedok ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 603-604 (povjerljivo).

²⁵²⁴ Svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 6; svjedok ST002, dokazni predmet P2150, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 30. novembar 1998. godine, T. 56; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 455; svjedok ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 617-618 (povjerljivo).

²⁵²⁵ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, str. 26.

1081. Svjedoci ST001, ST002 i ST036 su svi došli u logor Luka početkom maja 1992. godine.²⁵²⁶ Kada je svjedokinja ST001 došla u logor, Jelisić joj se predstavio i rekao da mu je dužnost da mrzi "balijske" i iskorijeni Muslimane jer ih je previše. Jelisić je naredio da u tu prostoriju dovedu jednog zatočenika, a zatim su tog zatočenika okružili milicioneri. Tukli su ga dok nije pao na pod, a zatim su ga gazili i udarali kundacima pušaka. On je jaukao i preklinjao ih da prestanu. Jelisić je zatočenicima rekao da to uzmu kao primjer onoga što ih može snaći.²⁵²⁷ Kada je svjedok ST002, Musliman koji je do rata živio u Brčkom, došao u logor, vojnici su ga tukli i verbalno maltretirali. Jelisić je njemu i ostalim zatočenicima rekao da su ih doveli u logor da bi ih saslušali i da će one koji budu krivi ubiti.²⁵²⁸ Dodao je da ne vjeruje "da ima ijedan balija da nije kriv".²⁵²⁹ Svjedocima ST002 i ST036 su oduzeli dragocjenosti, među kojima su bili ručni satovi, prstenje i lični dokumenti.²⁵³⁰

1082. Isaka Gašija su 27. maja 1992. godine u logor Luka dovela dvojica ljudi u uniformama JNA.²⁵³¹ Kada je došao u logor, odveli su ga u jednu kancelariju, gdje ga je pripadnik milicije Branko Pudić²⁵³² udario pištoljem u uho i postavljao mu pitanja o muslimanskim barikadama i o tome gdje se on nalazio 1982. godine.²⁵³³

1083. Zatočenici u logoru Luka bili su smješteni u jednom pretrpanom hangaru u nehigijenskim uslovima.²⁵³⁴ Spavali su na kartonskim kutijama, na svojoj odjeći ili na betonskom podu.²⁵³⁵ Kad bi zatočenici htjeli da izađu iz hangara da bi otišli u kupatilo ili zahod, morali su da traže dozvolu od naoružanog stražara.²⁵³⁶ Zatočenike su tjerali da obavljaju razne vrste fizičkih poslova, kao što su čišćenje zahoda, serviranje hrane za stražare i čišćenje kancelarija u logoru i u zgradi SJB-a

²⁵²⁶ Svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 5; svjedok ST002, dokazni predmet P2150, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 30. novembar 1998. godine, T. 55; svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 113; svjedok ST001, dokazni predmet P2146, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 580.

²⁵²⁷ Svjedok ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 604-606 (povjerljivo).

²⁵²⁸ Svjedok ST002, dokazni predmet P2150, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 30. novembar 1998. godine, T. 54, 58. V. također svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 101-103.

²⁵²⁹ Svjedok ST002, dokazni predmet P2150, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 30. novembar 1998. godine, T. 58-59. V. također svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 101-103.

²⁵³⁰ Svjedok ST002, dokazni predmet P2150, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 30. novembar 1998. godine, T. 63-64; svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 85; svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 5.

²⁵³¹ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1800-1801; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 440-442.

²⁵³² Dokazni predmet P139, Spisak zaposlenih u SJB-u Brčko, str. 4, br. 217.

²⁵³³ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1802-1803; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 444-445, 468; Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 526-527.

²⁵³⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1254. V. također Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 444-445, 451.

²⁵³⁵ Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 451.

²⁵³⁶ Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 454-455.

Brčko.²⁵³⁷ Zatočenike su takođe odvodili u grad i tjerali ih da čiste domove Muslimana koji su napustili grad kako bi ih pripremili za smještaj srpskih porodica.²⁵³⁸ Ima dokaza da je zatočenicima barem jednom prilikom ukazana medicinska pomoć.²⁵³⁹ Gaši je u svom svjedočenju izjavio da mu je, kada je bio bolestan, Jelisić rekao da će mu dati po tabletu za svako ime muslimanskog ekstremiste koje im otkrije.²⁵⁴⁰

1084. Srpski stražari, a posebno Goran Jelisić i Ranko Češić, podvrgavali su zatočenike u logoru Luka zlostavljanju i često su ih tukli.²⁵⁴¹ Zatočenike su ponekad tukli tokom saslušanja. Ima dokaza da su stražari u tim prilikama koristili predmete kao što su vatrogasna crijeva, lopate, stolice, toljage i policijske pendreke.²⁵⁴² Jednom prilikom, Češić je ušao u sobu u kojoj je jedan milicioner ispitivao svjedokinju ST001 i druge zatočenike. Izgurao je tog milicionera iz sobe i ispalio nekoliko hitaca u plafon, pri čemu je psovao zatočenike i nazivao ih "balijama", te rekao da mrzi sve Muslimane. Češić je počeo da udara jednog ljekara šakama i kundakom puške. Kada je ljekar pao na pod, gazio ga je čizmama. Češić je zatim počeo da udara druga dva zatočenika dok i oni nisu pali na pod. Češić je najjačem zatočeniku naredio da udari svjedokinju ST001, zaprijetivši mu da će on udariti njega ako svjedokinju ne udari dovoljno jako. Zatočenik je udario svjedokinju ST001 tako da je pala iza nekih stolica. Češić je svjedokinji ST001 naredio da ustane i nastavio je da prisiljava onog zatočenika da je udara. Češić je zatim svim zatočenicima naredio da udaraju jedan drugog.²⁵⁴³ Jednom drugom prilikom, u hangar je ušao neki vojnik, zgrabio zatočenika Ibrahima Levića za vrat i urezao mu krst na čelu i šutnuo ga. Lević je pao na pod krvareći.²⁵⁴⁴

1085. Ubrzo nakon što je Gaši došao u logor, u hangar su ušli jedan čovjek koji se zvao Ivan i nosio maskirnu uniformu s oznakom arkanovaca na rukavu i još dvojica ljudi u uniformama JNA.²⁵⁴⁵ Ivan je prozvao "šiptara", što je pogrdni naziv za Albance.²⁵⁴⁶ Ivan je udario Gašija nekom

²⁵³⁷ Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 482-484; svjedok ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 611-613, 619 (povjerljivo).

²⁵³⁸ Svjedokinja ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 614 (povjerljivo).

²⁵³⁹ Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 487.

²⁵⁴⁰ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1809.

²⁵⁴¹ Činjenice o kojima je presuđeno 1256, 1263. V. svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 145-146.

²⁵⁴² Svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 129, 146.

²⁵⁴³ Svjedokinja ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 585-587 (povjerljivo).

²⁵⁴⁴ Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 464.

²⁵⁴⁵ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1806; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 468; Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 487.

²⁵⁴⁶ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1806; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 453.

vatrogasnom alatom nalik na francuski ključ, teškom 2 kg, i šutnuo ga u glavu i stomak.²⁵⁴⁷ Gašija je glava boljela i zujalo mu je u ušima još neko vrijeme poslije tog premlaćivanja.²⁵⁴⁸

1086. Vojnici su noću redovno ulazili u hangar, tukli zatočenike i tjerali ih da pjevaju srpske nacionalističke pjesme.²⁵⁴⁹ Jednom prilikom, u hangar je došla neka grupa ljudi i zatočenicima podijelila slatkiše, kocke šećera i cigarete.²⁵⁵⁰ Ista ta grupa se zatim vratila i zatočenike koji su dobili slatkiše i šećer izvela iz hangara i premlatila ih. Ti zatočenici su se vratili u hangar s modricama.²⁵⁵¹

1087. Svjedokinja ST001 je u svom svjedočenju izjavila da je više puta silovana u logoru Luka. Prvi put je silovana nedugo nakon što je došla u logor, kada ju je Češić prisilio da uđe u neki automobil, odveo je do nekog mosta i tu je silovao. Rekao je da mu je zadovoljstvo što je silovao još jednu "balijku". Drugi put su svjedokinju ST001 odveli u neku sobu u kojoj je vidjela neku ženu kako gola leži na podu, dok je nad njom stajao neki vojnik i zakopčavao pantalone. Svjedokinju ST001 su zatim silovala dvojica ljudi za koje je rekla da su se zvali Žučo i Makivija Stojanović. U svom je svjedočenju rekla da ju je Makivija Stojanović silovao najmanje još jednom. Svjedokinja ST001 se teško razboljela jer je imala "problema sa urinarnim traktom". Imala je tako visoku temperaturu da je dva dana "buncala [...] bila u komi". Kosa svjedokinje ST001 je posijedila i ona je jako smršala.²⁵⁵²

1088. Češić se hvalisao Jasminu Fazloviću da je silovao 70 ili 80 žena i da su stražari u logoru silovali Muslimanke, posebno one iz gornjih slojeva.²⁵⁵³ Hvalio se da su žene koje su nekad bile "gospođe" sada niko i ništa.²⁵⁵⁴

1089. Zatočenike u logoru Luka su nekolicinu puta izvodili iz hangara i pogubljavali po kratkom postupku; neke od njih je ustrijelio Goran Jelisić.²⁵⁵⁵ Svjedok ST002 je izjavio da su stražari redovno dolazili na vrata hangara i vikali: "Izlazite napolje, balije, nemojte da mi ulazimo unutra,

²⁵⁴⁷ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1807; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 468-469; Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 527-529.

²⁵⁴⁸ Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 469.

²⁵⁴⁹ Svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 152; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 456; Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 487; svjedokinja ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 610-611 (povjerljivo).

²⁵⁵⁰ Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 463. V. također Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1821-1822.

²⁵⁵¹ Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 463.

²⁵⁵² Svjedok ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 596, 609-610, 612-613 (povjerljivo).

²⁵⁵³ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2169, Izjava svjedoka, 14.-15. mart 1995. godine, str. 6.

²⁵⁵⁴ Jasmin Fazlović, dokazni predmet P2171, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 20. april 2004. godine, T. 2312.

da mi izvodimo, da mi određujemo ko će izaći." Kada bi na kraju izašla četvorica "dobrovoljaca", postrojili bi ih ispred zida, a zatim bi ih vojnici tukli i psovali i govorili im, na primjer: "Balije, nema vam spasa." Jednog zatočenika su izvukli iz stroja i natjerali da legne na asfalt i položi glavu iznad rešetki odvodnog šahta i tu su ga ustrijelili u potiljak. Zatočenike koji su bili postrojani ispred zida natjerali su da njegovo tijelo odnesu u bijeli kamion hladnjaču preduzeća "Bimeks".²⁵⁵⁶ Zatim su na isti način ubili barem još jednog od tih zatočenika.²⁵⁵⁷ Svjedok ST002 je u svom svjedočenju izjavio da se taj postupak ponavljao svake noći od 11. maja do približno 15. maja 1992. godine.²⁵⁵⁸ Svjedok ST002 je bio "dobrovoljac" u dva navrata. Čak i kada nije bio u grupi zatočenika koje su izveli iz hangara, svjedok ST002 je mogao da čuje kako se odvijaju isti događaji: uvijek bi se čuo glas kako govori: "Hajde, lezi dole! Stavi glavu na šaht!", a zatim bi uslijedio pucanj.²⁵⁵⁹ Svjedok ST002 je izračunao da je svake od pet večeri kada su zatočenike izvodili iz hangara, na taj način ubijeno približno po 50 ljudi.²⁵⁶⁰

1090. Ovaj iskaz je potkrijepljen izjavom koju je tokom svog svjedočenja dao Gaši, koji je rekao da je od ljudi koji su tada bili zatočeni u logoru Luka čuo da je Jelisić postrojavao zatočenike kod šahta u grupama od po trojice ljudi. Zatim bi im nagazio nogom na glavu i ustrijelio ih.²⁵⁶¹ Jedan zatočenik je rekao Gašiju da je izbrojao da je u jednom danu nad tim šahtom ubijeno 80 ljudi.²⁵⁶²

1091. Nekih tri do četiri dana poslije dolaska svjedoka ST002 u logor, stražari su ušli u hangar i pitali ima li ikoga ko je oženjen srpkinjom. Jedan čovjek se javio i oni su ga izveli iz hangara i premlatili. Svjedok ST002 je zatim čuo Jelisića kako govori: "Lezi dole i stavi glavu na šaht." Začuo se pucanj i taj čovjek se više nikad nije vratio. Drugom prilikom, svjedok ST002 je vidio kako su jednog zatočenika surovo pretukli i ustrijelili iznad šahta zbog toga što mu je ispala boca s vodom.²⁵⁶³

1092. Svjedok ST036 je u svom svjedočenju izjavio da je jednog čovjeka sa nadimkom Deni iz hangara izveo i premlatio neki čovjek u svijetloplavoj uniformi milicije, nakon što ga je optužio da

²⁵⁵⁵ Svjedok ST002, dokazni predmet P2150, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 30. novembar 1998. godine, T. 68; činjenica o kojoj je presuđeno 1257.

²⁵⁵⁶ Svjedok ST002, dokazni predmet P2150, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 30. novembar 1998. godine, T. 68-69; ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 79-81, 156-157.

²⁵⁵⁷ Svjedok ST002, dokazni predmet P2150, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 30. novembar 1998. godine, T. 69-70.

²⁵⁵⁸ Svjedok ST002, dokazni predmet P2150, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 30. novembar 1998. godine, T. 55, 70-71; svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 85.

²⁵⁵⁹ Svjedok ST002, dokazni predmet P2150, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 30. novembar 1998. godine, T. 65-66.

²⁵⁶⁰ Svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 81, 113-114.

²⁵⁶¹ Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1817-1818; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 459-460.

²⁵⁶² Isak Gaši, 21. oktobar 2009. godine, T. 1818; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 460.

²⁵⁶³ Svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 81-85.

je imao pištolj. Svjedok ST036 je čuo jedan pucanj i više nikad nije vidio Denija. Približno 20 minuta kasnije, Jelisić je ušao u hangar i iz njega izveo dvojicu ljudi iz Zvornika. Jelisić i još dvojica milicionera su nekih desetak minuta ispitivali te ljude i tukli ih pendrekom izrađenim od kabla. Svjedok ST036 je zatim čuo dva pucnja i te zatočenike više nikad nije vidio. Kasnije je Češić, koji je nosio pištolj, iz hangara izveo jednog čovjeka sa nadimkom Ćita. Ubrzo poslije toga, svjedok ST036 je čuo pucanj. Jedan drugi zatočenik je kasnije svjedoku ST036 rekao da je odnio tijela tih ljudi na gomilu drugih tijela, među kojima je bilo tijela i muškaraca i žena.²⁵⁶⁴ Posmrtni ostaci Ćite identifikovani su 9. maja u masovnoj grobnici u blizini fabrike "Bimeks".²⁵⁶⁵

1093. Gaši je vidio kako su četvoricu civila izgurili iz kancelarije u kojoj je bila uprava i kako je iza njih izašao Češić koji ih je potom ustrijelio u leđa. Gaši je vidio kako su dvojica od tih ljudi pala i čuo je ukupno pet ili šest pucnjeva.²⁵⁶⁶

1094. Zatočenike u logoru Luka tjerali su da pomažu u odnošenju tijela ubijenih ljudi i njihovom bacanju u jedan kanal ili u rijeku Savu.²⁵⁶⁷ Jednom prilikom, Gašiju su rekli da u rijeku pobaca približno 15 do 20 tijela.²⁵⁶⁸ Sva tijela su bila u civilnoj odjeći i na njima je bilo tragova raznih povreda, uključujući krvave mrlje na odjeći i rupe u tijelima, a jednom tijelu je nedostajalo jedno uho.²⁵⁶⁹ Gaši smatra da je većina tih ljudi bila ustrijeljena.²⁵⁷⁰ Neki ljudi koji su ubijeni u logoru Luka zakopani su u jame i posuti ostacima razrušenih džamija.²⁵⁷¹

1095. U spis su uvršteni dokazi da su sljedeće osobe, za koje je navedeno da su ubijene u logoru Luka, umrle ili nestale u maju ili junu 1992. godine u Brčkom: Sead Ćerimagić,²⁵⁷² Jasminko Čumurović,²⁵⁷³ Muharem Ahmetović,²⁵⁷⁴ Naza Bukvić,²⁵⁷⁵ Stipo Glavočević,²⁵⁷⁶ Elvedin

²⁵⁶⁴ Svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 6-7.

²⁵⁶⁵ Dokazni predmet P144, Spisak identifikovanih osoba iz masovne grobnice Brčko, str. 4, br. 37.

²⁵⁶⁶ Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 461.

²⁵⁶⁷ Svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 155-156; činjenica o kojoj je presuđeno 1257.

²⁵⁶⁸ Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 464-465, 467.

²⁵⁶⁹ Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 465; Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 553-554.

²⁵⁷⁰ Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 465.

²⁵⁷¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1258. V. takođe dokazni predmet P154, Izvještaj obavještajnog organa Komande Istočnobosanskog korpusa, upućen načelniku obavještajno-bezbjednosne uprave Glavnog štaba VRS-a, 29. septembar 1992. godine, str. 1.

²⁵⁷² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 309, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo).

²⁵⁷³ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 312, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima, Tabela s riješenim smrtnim slučajevima (povjerljivo); pod rednim brojem 312.1, Potvrda o smrti Jasminka Čumurovića (povjerljivo). Datum smrti naveden u potvrdi o smrti je 21. novembar 1996. godine.

²⁵⁷⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 315, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 316, Obavještenje o dostavljenim izvještajima o analizi DNK, februar 2007. godine (povjerljivo); pod rednim brojem 318.1, Potvrda o smrti Muharema Ahmetovića (povjerljivo).

²⁵⁷⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 321, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 322, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 323.1, Potvrda o smrti Naze Bukvić, (povjerljivo).

Salkanović,²⁵⁷⁷ Mirsad Mujagić²⁵⁷⁸ i Smail Ribić.²⁵⁷⁹ Takođe postoje dokazi da je tijelo Muharema Ahmetovića identifikovano 12. maja 1992. godine u masovnoj grobnici u blizini fabrike "Bimeks".²⁵⁸⁰ Međutim, nije predočeno dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da su ove konkretno imenovane osobe bile među onima koje su ubijene u logoru Luka.

1096. Dana 16. maja 1992. godine, Jelisić, Đurković i jedan čovjek u uniformi bivše JNA ušli su u hangar i rekli da su dobili naređenje da prestanu s ubijanjem, zlostavljanjem i maltretiranjem.²⁵⁸¹ Poslije toga, krajem maja ili u junu 1992. godine, Jelisića je zamijenio Kosta (Kole) Simonović, lokalni pripadnik srpske milicije.²⁵⁸²

1097. Svjedok ST036 pušten je iz logora Luka 8. maja 1992., svjedokinja ST001 krajem maja 1992., a Gaši 7. juna 1992. godine.²⁵⁸³ Svjedok ST002 je premješten u logor Batković u Bijeljini početkom jula 1992. godine.²⁵⁸⁴ Kako je izjavio Gaši, njega su iz logora pustili po naređenju kapetana Dragana.²⁵⁸⁵

1098. U julu 1992. godine, Milorad Davidović je otišao u logor Luka i ustanovio da je u hangaru zatvoreno 70 Muslimana, među kojima je bilo i djece. Ti zatočenici su pušteni na slobodu i rečeno im je da se vrate kući.²⁵⁸⁶

²⁵⁷⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 326, Izvještaj MKNL-a o analizi DNK (povjerljivo); pod rednim brojem 327, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 328.1, Potvrda o smrti Stipe Glavočevića (povjerljivo).

²⁵⁷⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 349, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima, Tabela s riješenim smrtnim slučajevima (povjerljivo); pod rednim brojem 350, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 351, Obavještenje MKNL-a o izvještajima o analizi DNK (povjerljivo); pod rednim brojem 352, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo).

²⁵⁷⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 340.1, Potvrda o smrti Mirsada Mujagića (povjerljivo); dokazni predmet 1D834, Drugi odgovor Vlade BiH u vezi sa statusom žrtava, s datumom od 9. jula 2012. godine, str. 7-8 (povjerljivo).

²⁵⁷⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 344, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 345, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 346, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima, Tabela s riješenim smrtnim slučajevima (povjerljivo); pod rednim brojem 347, Obavještenje MKNL-a o dostavljenim izvještajima o analizi DNK (povjerljivo).

²⁵⁸⁰ Dokazni predmet P144, Spisak identifikovanih osoba iz masovne grobnice Brčko, str. 6, br. 84.

²⁵⁸¹ Svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 143-145.

²⁵⁸² Svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 130; svjedok ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 619 (povjerljivo); dokazni predmet P139, Spisak zaposlenih u SJB-u Brčko, str. 5, br. 252; činjenica o kojoj je presuđeno 1255. V. takođe Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 456.

²⁵⁸³ Svjedok ST036, dokazni predmet P2173, javna redigovana Izjava svjedoka, 21. februar 1995. godine, str. 7; Isak Gaši, dokazni predmet P125, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. februar 2004. godine, T. 454; Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 490-493, 518-519; svjedok ST001, dokazni predmet P2147, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. februar 2004. godine, T. 619 (povjerljivo).

²⁵⁸⁴ Svjedok ST002, dokazni predmet P2149, *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-T, 1. decembar 1998. godine, T. 86.

²⁵⁸⁵ Isak Gaši, dokazni predmet P126, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 5. februar 2004. godine, T. 495-497, 513.

²⁵⁸⁶ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 15. mart 2005. godine, str. 27.

3. Činjenični zaključci

1099. U vezi s tačkama 1, 2, 3 i 4 Optužnice, Pretresno vijeće prihvata iskaz svjedoka ST002, koji je potkrijepljen iskazom Isaka Gašija o njegovim saznanjima iz druge ruke, da su Goran Jelisić i srpski stražari vršili pogubljenja zatočenika iznad jednog šahta u logoru Luka. Tačan broj ljudi koji su na taj način ubijeni ne može se utvrditi; međutim, Pretresno vijeće je uzelo u obzir iskaz svjedoka ST002 da je svake noći barem od 11. maja do 15. maja 1992. godine ubijeno približno po 50 zatočenika, te konstatuje da su Goran Jelisić i srpski stražari pobili veliki broj muškaraca muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Pretresno vijeće prihvata iskaz svjedoka ST036 da je Ranko Češić 7. maja iz hangara u logoru Luka odveo jednog čovjeka s nadimkom Ćita i da je svjedok ST036 ubrzo poslije toga čuo pucanj. Pretresno vijeće je takođe uzelo u obzir dokaze da je Ćitino tijelo identifikovano 9. maja u masovnoj grobnici u blizini fabrike "Bimeks" i konstatuje da je Ranko Češić u logoru Luka hicem iz vatrenog oružja ubio čovjeka s nadimkom Ćita. Pretresno vijeće prihvata iskaz svjedoka ST036 da je neki čovjek u svijetloplavoj uniformi milicije iz hangara izveo jednog čovjeka s nadimkom Deni i premlatio ga. Zatim se začuo pucanj i Denija više niko nikad nije vidio. S obzirom na okolnosti koje su vladale u logoru Luka, Pretresno vijeće konstatuje da je jedan pripadnik milicije hicem iz vatrenog oružja ubio čovjeka s nadimkom Deni. Pretresno vijeće prihvata iskaz Isaka Gašija i konstatuje da je Ranko Češić hicima iz vatrenog oružja ubio četvoricu civila pred kancelarijom uprave u logoru Luka.

1100. Pretresno vijeće ima u vidu da su posmrtni ostaci Muharema Ahmetovića identifikovani 12. maja 1992. godine u u masovnoj grobnici u blizini fabrike "Bimeks". Međutim, Pretresno vijeće podsjeća da je Cvjetko Ignić u svom svjedočenju izjavio da tijela koja su pronađena na tom lokalitetu nisu poticala samo iz logora Luka, nego i iz okruženja zgrade SJB-a i hotela "Posavina" u gradu Brčkom. Shodno tome, nije dokazano da je Muharem Ahmetović ubijen u logoru Luka. Pored toga, Pretresno vijeće ima u vidu da na ovom suđenju nije predočeno dovoljno dokaza za zaključak da su Sead Ćerimagić, Jasminko Čumurović, Naza Bukvić, Stipo Glavočević, Mirsad Glavović, Nihad Jašarević, Kucalović čije ime nije poznato, Novalija čije ime nije poznato, Elvedin Salkanović, Huso Zahirović, Smajil Zahirović, Đoko čije prezime nije poznato, Sejdo čije prezime nije poznato, Mirsad Mujagić ili Smail Ribić bili među onima koji su ubijeni u logoru Luka.

1101. Na osnovu gorenavedenog, kao i iskaza svjedoka ST001, ST002, ST036 i Isaka Gašija, koji su izjavili da su vidjeli ubistva više neidentifikovanih muškaraca u logoru Luka ili da su čuli za njih, te Gašijeve izjave da su ga u logoru Luka tjerali da baca leševe u rijeku, Pretresno vijeće konstatuje da su, u periodu od 8. maja do 6. juna 1992. godine, Goran Jelisić, Ranko Češić i srpski stražari u logoru Luka ustrijelili i ubili veliki broj ljudi, među kojima je bio i Ćita, koji, shodno

činjenici da su bili zatočeni, nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Nakon što je razmotrilo dokaze da su stražari u logoru Luka, među kojima je bio i Jelisić, viđeni u vojnim maskirnim uniformama; da je Vojkan Đurković, član SDS-a u Bijeljini, po svemu sudeći u logoru bio nadređen Jelisiću; da su pripadnici milicije učestvovali u zlostavljanju i ispitivanju zatočenika; i da je poslije maja ili juna 1992. godine pripadnik milicije Kosta (Kole) Simonović postao komandant logora Luka, Pretresno vijeće konstatuje da je logor Luka bio ili pod kontrolom SDS-a u Bijeljini ili pod kontrolom brčanske milicije kojom je komandovao Dragan Veselić. Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće konstatuje da je Jelisić djelovao po instrukcijama bijeljinskog SDS-a ili brčanske milicije, te da je Češić bio pripadnik Crvenih beretki na čijem je čelu bio Dragan Vasiljković (zvani kapetan Dragan).

1102. Na osnovu iskaza Saida Muminovića, koji je potkrijepljen iskazom Isaka Gašija o njegovim saznanjima iz druge ruke, kao i dokumentarnim dokazima, Pretresno vijeće konstatuje da je Ranko Češić, pripadnik Crvenih beretki koje je predvodio kapetan Dragan, dana 5. maja 1992. godine u sportskoj dvorani "Partizan" u Brčkom, vatrenim oružjem ubio Sakiba Bećirovića. Istoga dana, vojnici su premlatili Baku Durmića, Redžepa Durmića i jednog neidentifikovanog zatočenika. Vojnici, od kojih su neki govorili ekavicom, zatim su izveli tu trojicu ljudi napolje i ubili ih hicima iz vatrenog oružja. Budući da su imali status zatočenika, nijedan od te trojice ljudi nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Premda se u vezi s ovim incidentom u Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo navode još dvije osobe čija imena i prezimena nisu poznata, u spis nije uvršteno dovoljno dokaza da bi se mogao izvesti zaključak da su one ubijene u sportskoj dvorani "Partizan" u Brčkom.

1103. Na osnovu iskaza svjedoka ST036, koji je potkrijepljen potvrdom o smrti, Pretresno vijeće konstatuje da je Goran Jelisić, dana 6. maja 1992. godine u približno 22:30 sati, u autobusnom preduzeću "Laser" hicem iz vatrenog oružja ubio Kemala Sulejmanovića, koji, budući da je imao status zatočenika, nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Premda ima dokaza da je Jelisić tada nosio plavu uniformu civilne milicije, nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi Pretresno vijeće moglo izvesti zaključak o tome da li je on u vrijeme tog ubistva bio pripadnik brčanske milicije. U Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo navodi se da je Muzafer Sulejmanović takođe ubijen u autobusnom preduzeću "Laser", ali u spis nije uvršteno dovoljno dokaza da bi se mogao izvesti zaključak s tim u vezi.

1104. Na osnovu iskaza Isaka Gašija, Pretresno vijeće konstatuje da je u jutarnjima satima 7. maja 1992. godine, jedan pripadnik brčanske milicije u blizini zgrade SJB-a poredao trojicu muškaraca, civila, ispred jednog zida i ubio ih hicima iz vatrenog oružja. U isto vrijeme, desetak vojnika JNA

su hicima iz vatrenog oružja ubili 10 do 12 civila. Na ovom suđenju nije izvedeno dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se mogao donijeti zaključak u vezi s identitetom tih 13 do 15 ljudi, kao ni zaključak da su ubijene osobe koje su konkretno imenovane u Optužnici. Gaši je u svom svjedočenju takođe izjavio da je jednom, tokom svog zatočeništva u logoru Luka, u periodu od 27. maja do 7. juna 1992. godine, vidio kako su dva milicionera hicima iz vatrenog oružja ubili dva civila u neposrednoj blizini zgrade SJB-a. Međutim, ovaj incident nije uvršten u Optužnicu, koja sadrži samo navode o ubijanju ljudi u zgradi SJB-a ili u njenoj blizini koje je činjeno 7. maja 1992. godine ili oko tog datuma, tako da neće biti daljnje razmatran.

1105. U vezi s tačkama 1, 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Pretresno vijeće je uzelo u obzir dokaze o postupanju prema zatočenicima za vrijeme njihovog hapšenja i zatočenja u logoru Luka, zgradi SJB-a u Brčkom, autobusnom preduzeću "Laser" i sportskoj dvorani "Partizan" u Brčkom. Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće konstatuje da su zatočeni u logoru Luka držani u nehumanim uslovima, u skućenom prostoru s nedovoljno sanitarnih čvorova, da nisu dobijali dovoljne količine hrane i vode, te da im srpski stražari nisu obezbijedili zadovoljavajuću medicinsku njegu. Nije predloženo dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se mogao donijeti sličan zaključak u vezi s ostalim zatočeničkim objektima.

1106. Pretresno vijeće konstatuje da su Goran Jelisić, Ranko Češić, pripadnici brčanske milicije, pripadnici JNA i VRS-a, kao i pripadnici srpskih paravojnih organizacija redovno tukli zatočenike predmetima kao što su palice napravljene od komada kabla, vatrogasna crijeva, lopate, stolice, toljage, policijski pendreci i kundaci. Stražari u logoru Luka podvrgavali su zatočenike posebno surovom premlaćivanju, gazili su zatočenike koji bi pali na pod i tjeroali zatočenike da tuku jedan drugog. Zatočenike u svim zatočeničkim objektima tjeroali su da gledaju dok su druge zatočenike ubijali, a i sami su bili izloženi prijetnjama smrću. U nekim slučajevima, zatočenike su tjeroali da odnose tijela ubijenih zatočenika. U logoru Luka zatočenice su silovali. Nije dokazano da su zatočenike u logoru Luka tjeroali da se međusobno seksualno zlostavljaju. Način na koji su postupali prema zatočenicima uzrokovao je teške duševne i tjelesne patnje. Na primjer, mogli su se vidjeti zatočenici obliveni krvlju, a Said Muminović je pao u nesvijest kada je vidio kako su pogubili jednog zatočenika. Svjedokinja ST001 se razboljela i znatno izgubila na težini. Na osnovu načina na koji je vršeno zlostavljanje i onoga što su počinioci govorili dok su vršili napade, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage zlostavljale zatočenike muslimanske i hrvatske nacionalnosti kako bi ih zastrašile ili pribavile informacije od njih i kako bi nad njima vršile diskriminaciju zbog njihove nacionalne pripadnosti.

1107. Što se tiče tačaka 1, 9 i 10 Optužnice, Pretresno vijeće je uzelo u obzir iskaz svjedoka ST036 koji je rekao da su njega i njegove komšije istjerali iz zgrade u kojoj su stanovali. Muškarce su zatočili u autobusnom preduzeću "Laser", a žene, djecu i starije osobe su odvezli u Bijeljini. Jasmin Fazlović je vidio kako ljude pod prijetnjom oružjem izvode iz njihovih domova i u svom je svjedočenju izjavio da su muškarce odveli u logor Batković u Bijeljini. Fazloviću je Ranko Češić rekao da su pripadnici specijalne jedinice kojom je rukovodio kapetan Dragan odvodili ljude u zatočeničke objekte kako bi ih odatle odvezli iz opštine. Pretresno vijeće je uzelo u obzir dokaze da su muslimanska naselja i dijelovi grada bili na meti granatiranja i pljačkanja, da su domovi Muslimana uništavani ili da nisu gašeni ako bi bili zapaljeni, te da su muslimanski i katolički vjerski objekti razoreni. Na kraju, Pretresno vijeće je uzelo u obzir dokaze o nacionalnom sastavu stanovništva Brčkog 1991. i 1997. godine. Na osnovu svih dokaza, Pretresno vijeće konstatuje da su stanovnike muslimanske i hrvatske nacionalnosti iz Brčkog odvezle srpske snage ili su oni napustili Brčko usljed zlostavljanja, zastrašivanja i pljačkanja i uništavanja njihove imovine i vjerskih objekata koje su vršile srpske snage poslije 1. maja 1992. godine.

1108. U vezi s konkretnim djelima u osnovi progona koja se optuženima stavljaju na teret u tački 1 Optužnice, Pretresno vijeće je saslušalo iskaze prema kojima su srpske snage, a posebno pripadnici srpskih paravojnih organizacija, uzimali imovinu iz domova čiji su vlasnici bili Muslimani i odvozili je izvan Brčkog. Tokom hapšenja i zatočenja, stražari su zatočenicima oduzimali dragocjenosti. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage protivpravno oduzimale privatnu imovinu Muslimana i Hrvata i da je to činjeno zbog njihove nacionalne pripadnosti.

1109. Pretresno vijeće je takođe uzelo u obzir dokaze da su srpske snage teško oštetile ili razorile Bijelu džamiju, Savsku džamiju, Hadžipašinu džamiju, džamiju Dizdaruša, džamiju u Rijeci, Omerbegovu džamiju, katoličku crkvu u Brčkom i katoličku crkvu u Gorici. Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage protivpravno uništavale vjerske objekte. Premda ima dokaza da su džamija u Palanci, katolička crkva u Dubravama i katolička crkva u Poljacima takođe bile teško oštećene, nije dokazano da su to učinile srpske snage.

1110. Poslije preuzimanja vlasti u Brčkom 1. maja 1992. godine, pripadnici brčanske milicije, pripadnici srpskih paravojnih organizacija i pripadnici JNA i VRS-a hapsili su i zatočavali ljude muslimanske i hrvatske nacionalnosti u logoru Luka, zgradi SJB-a u Brčkom, autobusnom preduzeću "Laser" i sportskoj dvorani "Partizan" u Brčkom. Zatočenicima nije saopšteno zbog čega su uhapšeni. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da su Muslimani i Hrvati hapšeni zbog svoje nacionalne pripadnosti i da im je uskraćen propisani zakonski postupak. Pretresno vijeće prihvata iskaz Jasmina Fazlovića da su vatrogasci sprečavani da gase požare u domovima Muslimana, a da

im je bilo dozvoljeno da sprečavaju da se požar proširi na domove čiji su vlasnici bili Srbi, te konstatuje da je time Muslimanima uskraćen ravnopravan pristup komunalnim službama. Iako ima dokaza da su srpske snage podigle kontrolne punktove na glavnim putevima oko grada Brčkog, nema dokaza da je to dovelo do diskriminatornog ograničenja kretanja Muslimana i Hrvata. Vijeće je takođe uzelo u obzir iskaz svjedokinje ST001 koja je rekla da je dobila dozvolu za kretanje po gradu Brčkom počev od kraja maja pa do septembra 1992. godine. Međutim, bez dodatnih informacija o tome zbog čega joj je konkretno izdata ta dozvola, Vijeće ne može donijeti zaključak da je to predstavljalo diskriminatornu mjeru.

4. Pravni zaključci

1111. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je tokom perioda na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće konstatuje da je između tog oružanog sukoba i postupaka srpskih snaga postojao neksus. Pored toga, žrtve zločina, kao što je detaljno navedeno dolje u tekstu, nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

1112. Pretresno vijeće konstatuje da su djela srpskih snaga u Brčkom bila geografski i vremenski povezana s pomenutim oružanim sukobom. Hapšenja, krađe, uništavanje imovine i nasumično ubijanje koje su vršili pripadnici brčanske milicije, pripadnici JNA i VRS-a i pripadnici srpskih paravojnih organizacija predstavljali su napad usmjeren protiv civilnih stanovnika koji su identifikovani kao Muslimani i Hrvati iz Brčkog. Taj napad je bio širokih razmjera: u logoru Luka i gradu Brčkom ubijen je veliki broj ljudi, a tijela najmanje 216 od tih ljudi pokopana su u jednoj masovnoj grobnici u blizini fabrike "Bimeks", dok su druga tijela pobacana u rijeku Savu; Muslimani i Hrvati su bili zatočeni na najmanje 14 lokacija širom Brčkog. U svjetlu tih faktora, Pretresno vijeće konstatuje da je napad na civilno stanovništvo u Brčkom bio i rasprostranjen i sistematski. Djela koja su srpske snage počinile nad stanovnicima Brčkog muslimanske i hrvatske nacionalnosti bila su dio tog napada. S obzirom na razmjere tog napada, Pretresno vijeće konstatuje da su počinioci znali da je napad u toku i da njihova djela čine njegov dio.

1113. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće konstatuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

1114. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su, u periodu od 8. maja do 6. juna 1992. godine, Goran Jelisić, Ranko Češić i drugi pripadnici srpskih snaga u logoru Luka ubili veliki broj ljudi koji nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima, među kojima je bio i čovjek s nadimkom Ćita. Način na koji je to ubijanje vršeno pokazuje da su Jelisić, Češić i drugi srpski stražari u logoru djelovali s namjerom da pobiju te ljude. Dana 5. maja 1992. godine, Ranko

Češić je u sportskoj dvorani "Partizan" u Brčkom ubio Sakiba Bećirovića, zatočenika koji nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima, a srpski vojnici su ubili Baku Durmića, Redžepa Durmića i još jednog neidentifikovanog muškarca, od kojih nijedan nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Način na koji je to ubijanje vršeno pokazuje da su Češić i ti srpski vojnici djelovali s namjerom da pobiju te ljude. Dana 5. maja 1992. godine, u autobusnom preduzeću "Laser", Goran Jelisić je ubio Kemala Sulejmanovića, koji nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Način na koji je to ubistvo izvršeno pokazuje da je Jelisić djelovao s namjerom da ubije Sulejmanovića. U jutarnjim satima 7. maja 1992. godine, jedan pripadnik brčanske milicije ubio je trojicu neimenovanih muškaraca, civila, a otprilike deseterica vojnika JNA su ubila približno 10 do 12 neimenovanih muškaraca, civila. Način na koji je to ubijanje izvršeno pokazuje da su počiniooci djelovali s namjerom da pobiju žrtve.

1115. Podsjećajući na zaključak da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage, među kojima su bili Goran Jelisić, Ranko Češić, barem jedan pripadnik milicije u Brčkom i pripadnici JNA, počinili ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1116. Pretresno vijeće smatra da su gorepomenuta ubistva izvršena u relativno kratkom periodu, približno od 5. do 19. maja 1992. godine, i na lokacijama koje se nalaze u gradu Brčkom. Gorepomenuta ubistva izvršili su Goran Jelisić, Ranko Češić, srpski vojnici i, barem u jednom slučaju, pripadnik brčanske milicije. Sve žrtve su ubijene hicima iz vatrenog oružja. Iz tih razloga, Pretresno vijeće smatra da ta ubistva čine jednu operaciju. Broj žrtava, kojih je bilo približno 250, dovoljno je velik da se može smatrati da je ispunjen uslov za istrebljenje. Shodno tome, te podsjećajući da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće konstatuje da su počiniooci svojim djelima počinili istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti.

1117. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće je već konstatovalo da su zatočenici muslimanske i hrvatske nacionalnosti, usljed zlostavljanja koje su nad njima i tokom hapšenja i za vrijeme zatočenja vršili Goran Jelisić, Ranko Češić, pripadnici brčanske milicije i drugi srpski vojnici, trpjeli teške duševne i fizičke patnje, kao i da je to zlostavljanje vršeno kao jedan vid zastrašivanja i diskriminacije, a u nekim slučajevima i cilju pribavljanja informacija. Budući da je ustanovilo da su opšti uslovi iz člana 3 i iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće konstatuje da su počiniooci nad zatočenicima muslimanske i hrvatske nacionalnosti počinili mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Budući da je ustanovilo da su opšti uslovi iz člana 3 i iz člana 5 ispunjeni i da je počinjeno mučenje, Pretresno vijeće takođe konstatuje

da su srpske snage nad zatočenicima počinile druga nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti, te okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1118. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće je već konstatovalo da su srpske snage prisilno odvezle iz Brčkog veliki broj civila muslimanske i hrvatske nacionalnosti ili su ti civili napustili Brčko usljed zlostavljanja, zastrašivanja i pljačkanja i uništavanja njihove imovine i vjerskih objekata koje su srpske snage vršile nakon preuzimanja vlasti 1. maja 1992. godine. Muslimani i Hrvati su uklonjeni unutar državne granice (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao i slučajevi deportacije u ovom predmetu, budući da je obuhvatalo prisilan odlazak iz prebivališta i zajednice, bez ikakvih garancija u pogledu mogućnosti za budući povratak, kao i činjenicu da su žrtve trpjele teške duševne patnje. Budući da je ustanovilo da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage nad stanovnicima Brčkog muslimanske i hrvatske nacionalnosti počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti. Nema dovoljno dokaza da su žrtve uklanjane izvan *de jure* državne granice ili neke *de facto* granice i Pretresno vijeće, shodno tome, ne konstatuje da su srpske snage počinile deportaciju kao zločin protiv čovječnosti.

1119. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage hapsile Muslimane i Hrvate u Brčkom bez ikakvih zakonskih osnova i u svrhu diskriminisanja. Ta hapšenja čine protivpravno zatočavanje. Muslimane i Hrvate su zatim držali u zatočeničkim objektima u nehumanim uslovima za život i podvrgavali su ih nečovječnom postupanju. Oduzimanje i pljačka imovine Muslimana i Hrvata, uključujući i ono koje je vršeno za vrijeme njihovog zatočenja, predstavljaju pljačkanje imovine. Uništavanje džamija i crkava u Brčkom, kao i uništavanje domova kada su vatrogasci spriječeni da gase požare u domovima čiji su vlasnici bili Muslimani i Hrvati, predstavlja bezobzirno razaranje. Pored toga, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage Muslimanima i Hrvatima u Brčkom nametnule diskriminatorne mjere tako što su im uskraćivale propisani zakonski postupak i ravnopravan pristup uslugama komunalnih službi. Nije dokazano da su srpske snage Muslimanima i Hrvatima uskraćivale pravo na zaposlenje ili im ograničavale slobodu kretanja.

1120. Pretresno vijeće konstatuje da su djelima o kojima se govori gore u tekstu u vezi s tačkama 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice — kao i protivpravnim zatočavanjem, stvaranjem i održavanjem nehumanih uslova za život, pljačkanjem imovine, bezobzirnim razaranjem gradova i sela, te nametanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera — narušena i uskraćena temeljna prava Muslimana i Hrvata koja su predviđena međunarodnim običajnim pravom i međunarodnim ugovornim pravom. Ta djela su takođe bila *de facto* diskriminatorna, jer su bila selektivno i

sistematski usmjerena protiv osoba muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Na osnovu obrasca ponašanja i izjava koje su davali pripadnici srpskih snaga za vrijeme tih kriminalnih operacija — kao što su prisiljavanje zatočenika da pjevaju srpske nacionalističke pjesme, davanje izjava protiv Muslimana i Hrvata i nazivanje zatočenika "balijama" i drugim pogrđnim nazivima — Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage činile ta djela s namjerom da diskriminišu Muslimane i Hrvate na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1121. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage nad Muslimanima i Hrvatima u opštini Brčko počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

1122. *Zaključak.* Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage, u periodu od 1. maja 1992. do decembra 1992. godine, u opštini Brčko počinile krivična djela kojima se optuženi terete u tačkama 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice.

L. Doboj

1. Optužbe iz Optužnice

1123. Mićo Stanišić se u Optužnici tereti za zločine koji su, kako se navodi, počinjeni u opštini Doboj u vrijeme i na mjestima konkretno navedenim dolje u tekstu.

1124. Pod tačkom 1 Optužnice Stanišić se tereti za progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela u Centralnom zatvoru u Doboju (dalje u tekstu: Centralni zatvor u Doboju) barem tokom maja i juna 1992. godine, kako je konkretno navedeno dolje u tekstu u vezi s tačkama 5, 6, 7 i 8;²⁵⁸⁷ (b) protivpravnog zatočavanja u Centralnom zatvoru u Doboju barem od 8. maja do decembra 1992. godine;²⁵⁸⁸ (c) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života, uključujući propust da se obezbijede odgovarajući smještaj ili zaklon, hrana i voda, medicinska njega i higijenski i sanitarni uslovi u Centralnom zatvoru u Doboju barem od 8. maja do decembra 1992. godine;²⁵⁸⁹ (d) prisilnog premještanja i deportacije;²⁵⁹⁰ (e) prisvajanja ili pljačkanja imovine tokom i nakon napada na dijelove grada Doboja nastanjene nesrbima, barem od maja do septembra 1992. godine, kao i u zatočeničkim objektima i tokom deportacija ili prisilnih premještanja;²⁵⁹¹ (f) bezobzirnog razaranja džamije u Gornjem Pridjelu, stare i nove džamije u Miljkovcu, džamije u Orašju, džamije u Kotorskom, džamije u Sjenini, džamije u Suhom Polju, gradske džamije u Doboju, džamije u Ševarlijama, katoličke crkve u gradu

²⁵⁸⁷ Optužnica, par. 26(d), Prilog D br. 11.1.

²⁵⁸⁸ Optužnica, par. 26(e), Prilog C br. 11.2.

²⁵⁸⁹ Optužnica, par. 26(f), Prilog C br. 11.2.

²⁵⁹⁰ Optužnica, par. 26(g).

Doboju, crkve u Presadama i crkve u Johovcu barem od maja do septembra 1992. godine, kao i pljačkanja stambenih i privrednih objekata u dijelovima grada Doboja nastanjenih nesrbima barem od maja do septembra 1992. godine;²⁵⁹² i (g) nametanja i održavanja restriktivnih i diskriminatornih mjera nakon preuzimanja vlasti u Doboju 2. maja 1992. godine ili približno tog datuma.²⁵⁹³

1125. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Stanišić se tereti za a) mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i (c) nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad nesrpskim stanovništvom u Centralnom zatvoru u Doboju. Navodi se da su barem od maja do juna 1992. godine zatočenici redovno premlaćivani i vrijeđani na nacionalnoj osnovi.²⁵⁹⁴

1126. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, Stanišić se tereti za deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima nakon preuzimanja vlasti u Doboju 2. maja 1992. godine ili približno tog datuma.²⁵⁹⁵

2. Analiza dokaza

(a) Osnovni podaci

1127. Opština Doboj se nalazi na sjeveru BiH i graniči s opštinama Derventa, Modriča, Gradačac, Gračanica, Maglaj, Tešanj, Teslić i Prnjavor.²⁵⁹⁶ Prema podacima iz popisa stanovništva BiH izvršenog 1991. godine, nacionalni sastav stanovništva opštine Doboj činilo je 34.823 (36,2%) Muslimana, 39.270 (40,8%) Srba, 15.102 (15,7%) Hrvata i 7.102 (7,3%) osoba druge ili nepoznate nacionalnosti.²⁵⁹⁷ Za razliku od toga, 1997. godine 75,5 stanovništva Doboja bili su Srbi, 14,6% Muslimani, 5,1% Hrvati, a 4,8% bile su osobe druge ili nepoznate nacionalnosti.²⁵⁹⁸

1128. U Miljkovcu u opštini Doboj bio je veliki vojni garnizon JNA.²⁵⁹⁹ Prije početka rata, Ćazim Hadžić, Musliman, bio je komandant 6. pješadijskog puka/motorizovane brigade JNA.²⁶⁰⁰ On je

²⁵⁹¹ Optužnica, par. 26(h), Prilog F br. 10.

²⁵⁹² Optužnica, par. 26(i), Prilog E br. 10, F br. 10.

²⁵⁹³ Optužnica, par. 26(j), Prilog G br. 10.

²⁵⁹⁴ Optužnica, par. 32, 34-36, Prilog D br. 11.1.

²⁵⁹⁵ Optužnica, par. 37, 38, 41, Prilog F br. 10, G br. 10.

²⁵⁹⁶ Dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

²⁵⁹⁷ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 70, 74, 78, 82. V. takođe Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 1; činjenica o kojoj je presuđeno 1264.

²⁵⁹⁸ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 70, 74, 78, 82.

²⁵⁹⁹ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 2; Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26451-26452. Od oktobra 1991. do maja 1992. godine u garnizonu u Doboju bilo je stacionirano nekoliko jedinica, između ostalih: 6. motorizovana brigada JNA koja je brojala do 1.000 ljudi (u sastavu 4. korpusa JNA pod komandom generala Milovana Zorca, a kasnije generala Vojislava Đurđevca); komanda Partizanske divizije JNA (u sastavu 17. korpusa JNA u Tuzli); 222.

takođe bio komandant garnizona u Doboju te je bio zadužen za svakodnevni rad garnizona, ali nije imao komandu nad drugim jedinicama koje su tamo bile stacionirane.²⁶⁰¹ Postojala su i tri vojna skladišta u Potočanima, Ševarlijama i Barama, a u prvom je držana municija, u drugom pješadijsko naoružanje za rezervni sastav vojske, a u trećem tenkovi.²⁶⁰²

1129. Dana 5. oktobra 1991. godine, objavljena je opšta mobilizacija rezervnog sastava vojske.²⁶⁰³ Milovan Stanković, major JNA srpske nacionalnosti, stigao je u Doboju u jesen 1991. godine kako bi pomogao Hadžiću u vezi s mobilizacijom.²⁶⁰⁴ Major Stanković nije nikad bio formalno potčinjen Hadžiću.²⁶⁰⁵ Alija Izetbegović izdao je Muslimanima uputstvo da se ne odazivaju na mobilizaciju.²⁶⁰⁶ U stvari, pozivu na mobilizaciju su se uglavnom odazvali Srbi. Muslimani i Hrvati koji to nisu uradili morali su da vrate uniforme i vojnu opremu koja im je bila izdata kao rezervnim vojnicima.²⁶⁰⁷

1130. Nakon mobilizacije, sve oružje iz vojnih skladišta u Potočanima i Ševarlijama otvoreno je prevezeno u kasarnu u Miljkovcu. Srbi u Doboju su zatim viđeni u sivomaslinastim uniformama i naoružani automatskim i poluautomatskim puškama i pištoljima. Edin Hadžović, Musliman koji je živio u jednom pretežno muslimanskom dobojskom naselju, prepoznao je da je to bila ista vrsta oružja kao ona koja je držana u vojnim skladištima.²⁶⁰⁸

1131. Zbog slabog odziva na poziv za mobilizaciju, Stanković je, po naređenju generala Vojislava Đurđevca iz 4. korpusa JNA, osnovao odrede dobrovoljaca u čijem su sastavu bili ljudi koji nisu dobili mobilizacijski poziv (dalje u tekstu: Dobojski dobrovoljački odredi).²⁶⁰⁹ Prvo su osnovana tri takva odreda s približno po 300 do 500 ljudi.²⁶¹⁰ Dva ta odreda, koja su se nalazila na Ozrenu, u svom su sastavu imala samo srpske regrute. Nakon toga u Becanju su osnovana još dva ili tri

mješovita artiljerijska brigada JNA (u sastavu 1. vojne oblasti JNA u Beogradu); i komanda TO Doboja. Svjedok ST266, 11. januar 2012., T. 26540-26545 (povjerljivo).

²⁶⁰⁰ Svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26538-26540 (povjerljivo); Andrija Bjelošević, 14. april 2011. godine, T. 19602.

²⁶⁰¹ Svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26540-26544 (povjerljivo); Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 2; Andrija Bjelošević, 14. april 2011. godine, T. 19602. V. *takođe* svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17799.

²⁶⁰² Pretresno vijeće napominje da je Hadžović u svojoj izjavi rekao da su postojala dva vojna skladišta, ali da je, u stvari, govorio o tri skladišta. Pretresno vijeće smatra da je to nepodudaranje posljedica greške u redigovanju, pa je zato beznačajno. Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 2; Andrija Bjelošević, 15. april 2011. godine, T. 19695-19696.

²⁶⁰³ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3; svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26545 (povjerljivo).

²⁶⁰⁴ Svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17799; svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26546.

²⁶⁰⁵ Svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26546-26548, 26555-26556 (povjerljivo).

²⁶⁰⁶ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9238.

²⁶⁰⁷ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3; svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26544-26545 (povjerljivo).

²⁶⁰⁸ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3.

²⁶⁰⁹ Svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26545-26550 (povjerljivo). V. *takođe* Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9836.

²⁶¹⁰ Svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26549, 26556 (povjerljivo).

odreda.²⁶¹¹ Od svih pripadnika Dobojskih dobrovoljačkih odreda se tražilo da potpišu izjavu da su oni pripadnici JNA.²⁶¹² Dobojski dobrovoljački odredi dobijali su pozadinsku podršku, uključujući municiju i naoružanje, kao i platu od 6. brigade JNA.²⁶¹³ Iako su odredi osnovani pod komandom 6. brigade JNA, Stanković je pomagao u koordinaciji rada tih odreda.²⁶¹⁴ Mirza Lišinović, pripadnik dobojske milicije muslimanske nacionalnosti,²⁶¹⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je tokom perioda od tri do četiri mjeseca prije preuzimanja vlasti u Doboju 3. maja 1992. godine, viđao Stankovića u CSB-u Doboj.²⁶¹⁶

1132. Jedna velika jedinica Belih orlova došla je u opštinu Doboj negdje u januaru ili februaru 1992. godine. U sastavu te paravojne grupe bilo je otprilike 500 ljudi u sivomaslinastim uniformama koji su često dolazili da jedu u kasarnu JNA u gradu.²⁶¹⁷

1133. Rajo Božović je u aprilu 1992. godine doveo i grupu ljudi iz Srbije koji su obučavali pojedince za borbu.²⁶¹⁸ Dio uniforme tih pripadnika bile su crvene beretke, pa su ih tako i zvali "Crvenim beretkama".²⁶¹⁹ Crvene beretke bile su stacionirane na planini Ozren. Plate im je isplaćivao CSB Doboj, a naoružavala ih je vojska.²⁶²⁰ Petrović je vidio kako pomoćnik načelnika CSB-a, Miloš Savić, izdaje naređenja pripadnicima Crvenih beretki, pa je pretpostavio da su pripadnici Crvenih beretki bili u dobrim odnosima s načelnikom CSB-a Bjeloševićem.²⁶²¹ Petrović je takođe posvjedočio da je Stanković imao određeni stepen kontrole nad tom grupom.²⁶²² Slobodan Karagić (zvani Karaga) — Srbin koji je bio aktivno angažovan u SDS-u i kojeg je Hadžović opisao kao kriminalca – bio je komandant jedne jedinice tih Crvenih beretki.²⁶²³

1134. U februaru 1992. godine, televizijski repetitor u Becanju zauzeli su i oštetili ljudi u maskirnim uniformama.²⁶²⁴ Nakon što je repetitor popravljen, prenosio je samo program iz

²⁶¹¹ Svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26550 (povjerljivo).

²⁶¹² Svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26549 (povjerljivo).

²⁶¹³ Svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26551-26554, 26556 (povjerljivo); dokazni predmet P2446, Zbirka od 54 materijalna lista sa materijalno-tehničkim sredstvima i naoružanjem izdatim srpskim vojnim jedinicama na području Doboja (povjerljivo).

²⁶¹⁴ Svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26547-26548 (povjerljivo).

²⁶¹⁵ Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26447-26448.

²⁶¹⁶ Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26456-26457.

²⁶¹⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1267.

²⁶¹⁸ Goran Šajinović, 17. oktobar 2011. godine, T. 25138-25139; Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9839-9840; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10798-10800.

²⁶¹⁹ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9839; Goran Šajinović, 17. oktobar 2011. godine, T. 25138-25139; Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10798-10800.

²⁶²⁰ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9840, 9882-9883, 11. maj 2010. godine, T. 9924; dokazni predmet P1346, MUP RS, CSB Doboj, Spisak radnika za isplatu akontacije ličnog dohotka za april 1992. godine.

²⁶²¹ Obren Petrović, 12. maj 2010. godine, T. 10040-10041.

²⁶²² Obren Petrović, 11. maj 2010. godine, T. 9923-9924.

²⁶²³ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3-4; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9242, 9274-9275; Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9848-9850, 9855; Goran Šajinović, 17. oktobar 2011. godine, T. 25138.

²⁶²⁴ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9834-9835; svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26556-26557 (povjerljivo); dokazni predmet P2323, Dnevnik Andrije Bjeloševića, str. 3.

Beograda, a ne iz Sarajeva.²⁶²⁵ Prema Petrovićevim riječima, repetitor su zauzele jedinice koje je organizovao Milovan Stanković.²⁶²⁶ Svjedok ST266 je u svom svjedočenju izjavio da mu je Stanković rekao da će istražiti da li su u to bili umiješani pripadnici Dobojskih dobrovoljačkih odreda. Na sastanku Savjeta za narodnu odbranu u opštini Doboj utvrđeno je da su to uradile političke stranke i da se stoga treba pronaći političko rješenje.²⁶²⁷

1135. U martu i aprilu 1992. godine, JNA je postavila kontrolne punktove u gradu Doboju.²⁶²⁸ Prema Hadžovićevim riječima, ljudi koji su dežurali na tim kontrolnim punktovima izgledali su kao pripadnici neke paravojne organizacije. Na tim kontrolnim punktovima zaustavljali su i legitimisali sve ljude. Prema Hadžovićevim riječima, njega su jednom prilikom zaustavili na jednom kontrolnom punktu i vojnici su provocirali njegovog putnika Jasmina Makarevića, rekavši mu: "A gdje si ti krenuo, balija? Nema mjesta za Muslimane u Srbiji." Niko nije fizički napadnut i dozvoljeno im je da nastave put.²⁶²⁹

1136. Istovremeno, kontrolni punktovi su postavljeni oko muslimanskih naselja i na njima su stražarili lokalni Muslimani zbog mogućeg napada. Muslimani su se plašili da će ih pobiti.²⁶³⁰ Prema Bjeloševićevim riječima, ta su područja kontrolisale Zelene beretke, Patriotska liga i muslimanske jedinice TO-a.²⁶³¹ Međutim, Hadžović je u svom svjedočenju izjavio da na kontrolnim punktovima nisu stražarili pripadnici Zelenih beretki ili Patriotske lige.²⁶³²

1137. Dana 26. marta 1992. godine, proglašena je Srpska opština Doboj, a za predsjednika opštinske Skupštine imenovan je Drago Ljubičić.²⁶³³ Krajem marta 1992. godine, na posljednjoj sjednici Skupštine opštine Doboj, predsjednik SDS-a u Doboju Milan Ninković predložio je podjelu grada Doboja na srpski i muslimansko-hrvatski dio.²⁶³⁴ Odbornici SDA u Skupštini usprotivili su se podjeli i u znak protesta napustili sjednicu. O podjeli se ponovo raspravljalo na sastanku kojem su prisustvovali Ninković, zatim komandant garnizona JNA Hadžić, major JNA Stanković i Borislav Paravac, predsjednik dobojskog SDS-a i srpskog Kriznog štaba. Prema srpskom prijedlogu, svi glavni opštinski objekti i vojne zgrade bili bi u dijelu grada pod srpskom kontrolom.²⁶³⁵

²⁶²⁵ Svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26556-26557 (povjerljivo).

²⁶²⁶ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9835.

²⁶²⁷ Svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26557-26558, 22560 (povjerljivo).

²⁶²⁸ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3; činjenica o kojoj je presuđeno 1265.

²⁶²⁹ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3.

²⁶³⁰ Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9241.

²⁶³¹ Andrija Bjelošević, 19. maj 2011. godine, T. 20965-20966.

²⁶³² Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9241.

²⁶³³ Dokazni predmet 1D423, Odluka Skupštine Srpske opštine Doboj, 26. mart 1992. godine.

²⁶³⁴ Andrija Bjelošević, 19. maj 2011. godine, T. 20964-20965; činjenica o kojoj je presuđeno 1266.

²⁶³⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1266.

1138. U aprilu 1992. godine, Hadžović i jedna Hrvatica – jedini nesrbi zaposleni u Savezu organizacija za fizičku kulturu koji je finansirala opština – otpušteni su s posla.²⁶³⁶ Direktor nije dao nikakvo objašnjenje već je samo rekao da mu je "odozgo" naređeno da svi Muslimani i Hrvati budu otpušteni s posla.²⁶³⁷ Prema Hadžovićevim riječima, isto se dogodilo i svim drugim Muslimanima i Hrvatima u Doboju, bez obzira na to gdje su radili.²⁶³⁸ U to vrijeme Muslimani, čak i oni na rukovodećim položajima, nisu imali nikakvu stvarnu vlast jer su Srbi odbijali da priznaju demokratski izabrane organe vlasti u Doboju.²⁶³⁹

(b) Preuzimanje vlasti u Doboju i događaji koji su uslijedili

1139. Dana 3. maja 1992. godine, pripadnici srpskih paravojnih jedinica, uključujući Crvene beretke, JNA i miliciju, preuzeli su kontrolu nad gradom Dobojem.²⁶⁴⁰ Prema riječima Andrije Bjeloševića, tu operaciju je naredio Ćazim Hadžić, komandant garnizona JNA muslimanske nacionalnosti, kako bi predupredio napad na Dboj od strane muslimanskih paravojnih grupa koje su bile stacionirane na sjeveru.²⁶⁴¹ Međutim, svjedok ST266 je u svom svjedočenju izjavio da Hadžić nije izdao nikakvo naređenje za zauzimanje Doboja. Nije znao ko je to uradio.²⁶⁴²

1140. Prema Bjeloševićevim riječima, operacija zauzimanja Doboja počela je sa planine Ozren, a organizovao ju je major JNA Milovan Stanković. Bjelošević je tvrdio da on nije učestvovao u toj operaciji, ali je priznao da je znao da će ona biti izvedena i da će u njoj učestovati pripadnici milicije, kao i to da se u relevantno vrijeme nalazio na Ozrenu.²⁶⁴³

1141. Otprilike u ponoć u noći kad je preuzeta vlast, tri maskirana muškarca sa maskirnim kapama bez oznaka ušla su u kancelariju Mirze Lišinovića, milicajca muslimanske nacionalnosti, u zgradi CSB-a.²⁶⁴⁴ Lišinović je pola sata bio zatvoren u svojoj kancelariji i čuo je nešto što je zvučalo kao da pomenuti muškarci obijaju vrata i sefove u drugim kancelarijama duž hodnika. Lišinović je zatim odveden u prizemlje, gdje su bili odvedeni svi milicioneri koji su se te noći zatekli u CSB-u.

²⁶³⁶ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9238-9239.

²⁶³⁷ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9239-9240.

²⁶³⁸ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3. V. takođe svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17795-17796 (povjerljivo).

²⁶³⁹ Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9240-9241.

²⁶⁴⁰ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 4; Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9300; Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9838-9841; svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17795; Andrija Bjelošević, 14. april 2011. godine, T. 19601; činjenica o kojoj je presuđeno 1268.

²⁶⁴¹ Andrija Bjelošević, 14. april 2011. godine, T. 19602-19603.

²⁶⁴² Svjedok ST266, 12. januar 2012. godine, T. 26650-26651 (povjerljivo).

²⁶⁴³ Andrija Bjelošević, 19. maj 2011. godine, T. 20968-20970.

²⁶⁴⁴ Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26464-26465.

Svi su premlaćeni.²⁶⁴⁵ Zatočeni milicioneri odvedeni su u dobojski Centralni zatvor u susjednoj zgradi. Lišinović je vidio da su dva zatvorska stražara već uhapšena, a zatim su svi ponovo pretučeni.²⁶⁴⁶

1142. Muslimanski oficiri u garnizonu JNA u Doboju, uključujući Hadžića, smijenjeni su i pod pratnjom vojne policije odvedeni u garnizon u Banjoj Luci.²⁶⁴⁷ Major JNA Milovan Stanković je zatim imenovan za komandanta garnizona i komandanta odbrane grada.²⁶⁴⁸

1143. Nakon preuzimanja vlasti, kontrolu nad opštinom preuzeo je srpski Krizni štab.²⁶⁴⁹ Andrija Bjelošević je ostao na položaju načelnika CSB-a, a Obren Petrović je imenovan za načelnika opštinske milicije.²⁶⁵⁰ Drago Ljubičić je imenovan za predsjednika Srpske opštine Doboj.²⁶⁵¹ Predsjednik Ratnog predsjedništva bio je Boro Paravac.²⁶⁵²

1144. Muslimanima i Hrvatima je naređeno da predaju oružje.²⁶⁵³ Slobodan Karagić se provezao gradom civilnim automobilom i megafonom oglasio da svi Muslimani i Hrvati koji posjeduju bilo kakvo oružje isto moraju predati u najbližoj milicijskoj stanici.²⁶⁵⁴ Dat im je rok da to urade do 16:00 sati 3. maja.²⁶⁵⁵ Hadžović je predao svoje oružje miliciji i dobio je za to potvrdu.²⁶⁵⁶ Bjelošević je svjedočio da je otprilike sat prije isteka roka izbio oružani sukob.²⁶⁵⁷ Otprilike u 16:00 sati 3. maja započelo je žestoko granatiranje Doboja koje je trajalo do otprilike 18:00 sati.²⁶⁵⁸ Prema Hadžovićevim riječima, srpske snage gađale su džamiju u gradu Doboju i oštetile su minaret.²⁶⁵⁹

²⁶⁴⁵ Andrija Bjelošević, 15. april 2011. godine, T. 19692; 19. maj 2011. godine, T. 20967-20968; Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26466-26467, 11. januar 2012. godine, T. 26510-26511; činjenica o kojoj je presuđeno 1268.

²⁶⁴⁶ Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26467.

²⁶⁴⁷ Svjedok ST266, 12. januar 2012. godine, T. 26567-26573 (povjerljivo); dokazni predmet P2447, Hitan izvještaj br. 12/1-112, koji je Odsjek za organizaciju, mobilizaciju i personalne poslove 5. korpusa podnio Komandi 17. korpusa, 5. maj 1992. godine.

²⁶⁴⁸ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 2; svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17816.

²⁶⁴⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1268. V. takođe Andrija Bjelošević, 19. maj 2011. godine, T. 20967-20968.

²⁶⁵⁰ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 2, 4; Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9313, 9358; svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17801; Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26448.

²⁶⁵¹ Svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17816.

²⁶⁵² Svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17816; dokazni predmet 1D477, Zahtjev upućen Komandi odbrane grada Doboja, s potpisima Bore Paravca, predsjednika ratnog predsjedništva, i Andrije Bjeloševića, načelnika CSB-a, 20. juli 1992. godine.

²⁶⁵³ Andrija Bjelošević, 19. maj 2011. godine, T. 20973-20974; činjenica o kojoj je presuđeno 1268.

²⁶⁵⁴ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3-4; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9242, 9274-9275.

²⁶⁵⁵ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 4; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9242.

²⁶⁵⁶ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 4.

²⁶⁵⁷ Andrija Bjelošević, 14. april 2011. godine, T. 19603, 19. maj 2011. godine, T. 20974.

²⁶⁵⁸ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 4; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9242-9243.

²⁶⁵⁹ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 4. V. takođe dokazni predmet P1337, Izvještaj grupe "Miloš", 17. maj 1992. godine.

1145. Krizni štab je uveo policijski sat i stanovnici Doboja mogli su biti izvan svojih domova samo od 08:00 do 11:00 sati.²⁶⁶⁰ Policijski sat je oglašen ujutro 3. maja na radiju, kao i iz vozila milicije i civilnih vozila opremljenih zvučnicima.²⁶⁶¹ Ostao je na snazi barem do kraja 1992. godine.²⁶⁶² Osim što su po gradu postavljeni kontrolni punktovi, gradom je patrolirala i milicija kako bi se obezbijedilo poštovanje policijskog sata.²⁶⁶³ Prema riječima Miroslava Vidića, Srbina koji je radio u Centralnom zatvoru u Doboju,²⁶⁶⁴ policijski sat se odnosio na sve građane i uveden je zbog granatiranja.²⁶⁶⁵ Prema Hadžovićevim riječima, policijski sat se odnosio samo na Muslimane i Hrvate, kojima nije bilo dopušteno da putuju u grupama većim od troje ljudi.²⁶⁶⁶ Svjedok ST041, stanovnik Doboja muslimanske nacionalnosti,²⁶⁶⁷ u svom je svjedočenju izjavio da su, uprkos tome što se policijski sat u principu odnosio na sve građane, za njegovo kršenje u praksi su hapšeni samo Muslimani i Hrvati. Srbi su se, s druge strane, mogli slobodno kretati.²⁶⁶⁸

1146. Kao posljedica srpskog preuzimanja vlasti u opštini Doboj i glasina o incidentima koji su se desili u Bratuncu i Bijeljini, hiljade Muslimana i Hrvata otišle su iz grada Doboja u Tešanj, grad u istoimenoj opštini sa većinskim muslimanskim stanovništvom koji se nalazi južno od Doboja.²⁶⁶⁹ Muslimani su tu osnovali krizni štab i utvrdili liniju odbrane južno od grada Doboja kako bi spriječili da Srbi preuzmu kontrolu nad cijelom opštinom Doboj.²⁶⁷⁰ Prema Hadžovićevim riječima, pobjeglo je 70 posto Muslimana i Hrvata koji su živjeli u naselju Čaršija s većinskim muslimanskim stanovništvom.²⁶⁷¹

1147. Dana 6. maja 1992. godine, vojni rezervisti izvršili su raciju u naselju Čaršija. U grupama od 10-11 vojnika počeli su pretresati kuće Muslimana koji su otišli. Zarobljenike su prisilili da u kamione utovare namještaj i sve ostalo što su pronašli u kućama.²⁶⁷² Svi Muslimani i Hrvati koji nisu pobjegli su uhapšeni, ali se barem dio njih, među ostalima i Hadžović, vratio kući te večeri.²⁶⁷³

²⁶⁶⁰ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3, 5; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9222; svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17800, 17806, 17816; Andrija Bjelošević, 15. april 2011. godine, T. 19692-19693, činjenica o kojoj je presuđeno 1268.

²⁶⁶¹ Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9222; svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17799-17800.

²⁶⁶² Svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17804.

²⁶⁶³ Miroslav Vidić, 28. april 2010. godine, T. 9376; svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17800-17801, 17811, 17826. V. takođe Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3. Hadžović je u svom svjedočenju izjavio da su tim područjem patrolirali vojnici. Na osnovu njegovog svjedočenja ne može se jasno odrediti pripadnost tih vojnika.

²⁶⁶⁴ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9280, 9284.

²⁶⁶⁵ Miroslav Vidić, 28. april 2010. godine, T. 9366-9368. V. takođe Andrija Bjelošević, 15. april 2011. godine, T. 19693.

²⁶⁶⁶ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 3, 5; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9222.

²⁶⁶⁷ Svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17790-17791, 17793 (povjerljivo).

²⁶⁶⁸ Svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17802, 17811, 17824-17825, 17841-17843.

²⁶⁶⁹ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godina, str. 4; dokazni predmet P1337, Izvještaj grupe "Miloš", 17. maj 1992. godine; činjenice o kojima je presuđeno 1268, 1270.

²⁶⁷⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1270.

²⁶⁷¹ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 4.

²⁶⁷² Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 4.

²⁶⁷³ Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9211, 9243-9244.

Obren Petrović je izjavio da su pripadnici Crvenih beretki ulazili u kuće, hapsili građane i oduzimali im imovinu.²⁶⁷⁴

1148. Dana 8. maja 1992. godine u otprilike 08:30 sati, srpski vojnici u maskirnim vojnim uniformama i s crvenim beretkama došli su do kuće Edina Hadžovića i malim kombijem milicije odvezli njega i još troje njegovih komšija u zgradu CSB-a u Doboju.²⁶⁷⁵ Hadžovićev komšija srpske nacionalnosti nije uhapšen.²⁶⁷⁶ To četvoro zatočenika su prvo držali u nekoj čekaonici u zgradi CSB-a u Doboju, a nakon kratkog razgovora s Branislavom Petričevićem odveli su ih Centralni zatvor u Doboju.²⁶⁷⁷ U zgradi CSB-a u Doboju, Hadžović je vidio pripadnike milicije. Vidio je i nekoliko vojnika koji su očito sarađivali s milicijom. Petričević nije zlostavljao četvoro zatočenika.²⁶⁷⁸

1149. Nakon što se 19. maja JNA povukla,²⁶⁷⁹ grupe vojnika u Doboju "se odmeću". Više nisu bile pod jedinstvenom komandom i djelovale su kao paravojne formacije.²⁶⁸⁰ Nikola Jorga, koji je došao u Doboju iz nekog sela, komandovao je grupom muškaraca koji su prije bili dio vojske.²⁶⁸¹ Predrag Kujundžić, pripadnik Dobojskih dobrovoljačkih odreda,²⁶⁸² predvodio je grupu koja se zvala Predini vukovi.²⁶⁸³ Prema Bjeloševićevim riječima, Predini vukovi su tokom jednog perioda u maju bili pripadnici vojske, ali su poslije djelovali samostalno. Kasnije su neko vrijeme bili dio rezervnog sastava milicije.²⁶⁸⁴ Sredinom maja 1992. godine, Milan Martić je došao u Doboju iz Krajine u Hrvatskoj zajedno s jednom jedinicom milicije (dalje u tekstu: martićevci) kako bi pružio pomoć u proboju koridora za Brčko.²⁶⁸⁵ Predrag Radulović, inspektor u SDB-u Banja Luka,²⁶⁸⁶ posvjedočio je da su u maju 1992. godine pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka, koje su predvodili Ljuban Ećim i Zdravko Samardžija, bili u Doboju i činili zločine.²⁶⁸⁷

²⁶⁷⁴ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9846.

²⁶⁷⁵ Pretresno vijeće napominje da je Hadžović tokom direktnog ispitivanja naveo da se to dogodilo 11. maja. Međutim, nakon što je pregledalo dokaze u cijelosti, Pretresno vijeće smatra da je to izjavio greškom i da se na osnovu njegovog iskaza može konstatovati da je on drugi put uhapšen 8. maja. Pretresno vijeće smatra da ta nepodudarnost nije značajna i da ne umanjuje njegovu vjerodostojnost. Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 4-5; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9210-9211, 9244.

²⁶⁷⁶ Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9211.

²⁶⁷⁷ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 4-5; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9212-9216; dokazni predmet P1298, Označena fotografija glavne ulice u Doboju.

²⁶⁷⁸ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 5.

²⁶⁷⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 993.

²⁶⁸⁰ Andrija Bjelošević, 15. april 2011. godine, T. 19682.

²⁶⁸¹ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9854-9855.

²⁶⁸² Svjedok ST266, 11. januar 2012. godine, T. 26554 (povjerljivo).

²⁶⁸³ Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9254; Goran Šajinović, 17. oktobar 2011. godine, T. 25137-25138 (povjerljivo).

²⁶⁸⁴ Andrija Bjelošević, 23. maj 2011. godine, T. 21140. V. takođe dokazni predmet P2340, Dostava individualnih listova za ranjena i poginula lica, 26. avgust 1992. godine, str. 2, br. 30.

²⁶⁸⁵ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9854.

²⁶⁸⁶ Predrag Radulović, 25. maj 2010. godine, T. 10713.

²⁶⁸⁷ Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10798-10800.

1150. Prema Bjeloševićevim riječima, te grupe teroristale su stanovništvo Doboja. Stanovništvo su teroristale i izbjeglice koje su došle na to područje u potrazi za smještajem i osnovnim potrepštinama, čak i ako je to podrazumijevalo oduzimanje imovine drugih ljudi.²⁶⁸⁸ Radulović je posvjedočio da su pripadnici paravojskih grupa nad Muslimanima i Hrvatima u Doboju činili krivična djela, uključujući silovanje, zlostavljanje, ubistvo i pljačku.²⁶⁸⁹ Slobodan Karagić je, kako se navodi, ulazio u kuće Muslimana i Hrvata, oduzimao im novac i hapsio ih bez naloga za hapšenje.²⁶⁹⁰ Kako se navodi u izvještaju koji je Obren Petrović podnio u avgustu 1992. godine, nakon početka rata u Doboju je ukraden velik broj putničkih automobila. Većinu tih vozila uzeli su pripadnici Crvenih beretki.²⁶⁹¹ Prema Bjeloševićevim riječima, milicija je provela istragu svaki put kad bi doznala za krivična djela.²⁶⁹² Bjelošević je na jednom sastanku rekao Raduloviću da ne može ništa uraditi u vezi s krivičnim djelima zato što su grupe kriminalaca jače od SJB-a.²⁶⁹³

1151. Imovina Muslimana, Albanaca i Hrvata u Doboju dizana je u vazduh. Milicija je vršila uviđaje, ali, prema Petrovićevim riječima, počinioci nisu nikada pronađeni. Međutim, on u svom svjedočenju jeste izjavio da je postavljanje eksploziva zahtijevalo posebnu obuku i da, stoga, to nije mogao uraditi običan građanin.²⁶⁹⁴

1152. Pripadnici paravojskih grupa, uključujući Crvene beretke i martićevce, hapsili su Muslimane i Hrvate i odvodili ih u zgradu CSB-a. Tamo su zatočenike tukli pripadnici Crvenih beretki. Pripadnici Crvenih beretki povremeno su prisiljavali druge Srbe koji su bili u CSB-u da im se pridruže u premlaćivanju. Zatočenike su zatim odvodili u Centralni zatvor u Doboju.²⁶⁹⁵

(c) Centralni zatvor u Doboju

1153. Centralni zatvor u Doboju bio je zgrada koja se nalazila u centru grada, u glavnoj ulici u Doboju, odmah uz zgradu CSB-a Dobj.²⁶⁹⁶ To je bio okružni zatvor koji se prvenstveno koristio za pritvaranje lica osuđenih za lakša krivična djela, kao što su prekršaji ili krivična djela u oblasti

²⁶⁸⁸ Andrija Bjelošević, 15. april 2011. godine, T. 19682-19683.

²⁶⁸⁹ Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10800-10801.

²⁶⁹⁰ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9849.

²⁶⁹¹ Dokazni predmet P1340, Informacija o vozilima ukradenim u Doboju, s potpisom Obrena Petrovića, 13. avgust 1992. godine, str. 1.

²⁶⁹² Andrija Bjelošević, 15. april 2011. godine, T. 19683.

²⁶⁹³ Predrag Radulović, 26. maj 2010. godine, T. 10801.

²⁶⁹⁴ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9833-9834.

²⁶⁹⁵ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9853-9855, 9858.

²⁶⁹⁶ Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9214-9215, 9229; Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9287-9288; dokazni predmet P1298, Fotografija Doboja snimljena iz vazduha, s oznakama koje je unio Edin Hadžović; dokazni predmet P1302, Mapa Doboja s oznakama koje je unio Edin Hadžović; dokazni predmet P1303, Fotografija Doboja snimljena iz vazduha, s oznakama koje je unio Miroslav Vidić.

saobraćaja.²⁶⁹⁷ U zatvoru su postojale razne službe, između ostalog "privredna služba" (zvana Spreča), poljoprivredno preduzeće smješteno oko tri kilometra od zgrade zatvora.²⁶⁹⁸ Zatvor je bio dio Ministarstva pravde i svi stražari su bili zaposleni u tom Ministarstvu.²⁶⁹⁹ Dana 4. juna 1991. godine, Miroslav Vidić, koji je ranije bio vaspitač u dobojskom zatvoru,²⁷⁰⁰ raspoređen je na dužnost upravnika zato što je Mirko Slavuljica, tadašnji upravnik, bio pozvan u aktivnu vojnu službu.²⁷⁰¹ Međutim, Slavuljica je nastavio da redovno posjećuje zatvor i vrši dužnosti upravnika.²⁷⁰² U periodu od 15. do 20. juna 1992. godine, Slavuljica je definitivno napustio zatvor i srpski Krizni štab je za zatvorskog povjerenika imenovao Vidića.²⁷⁰³ Dana 15. jula 1992. godine, Vidića je Ministarstvo pravde imenovalo za upravnika.²⁷⁰⁴

1154. Kad je Vidić ujutro 3. maja 1992. godine, nakon preuzimanja vlasti u Doboju, stigao u zatvor, vidio je da je zatvorska kapija otvorena i da se unutra nalaze naoružani Srbi u maskirnim uniformama s licima premazanim bojom.²⁷⁰⁵ Vidić je saznao da su oni trojicu zatvorskih čuvara muslimanske nacionalnosti zatvorili u ćeliju i nazvao je Slavuljicu. Nakon što je upoznat sa situacijom, Slavuljica je otišao u MUP i trojica čuvara su nakon toga puštena.²⁷⁰⁶

1155. Nakon preuzimanja vlasti, službena lica u zatvoru nisu mogla komunicirati s Ministarstvom pravde, tako da su radili u skladu s odredbama koje su bile na snazi i uputama srpskog Kriznog štaba u Doboju.²⁷⁰⁷

1156. Od 2. maja do 11. decembra 1992. godine, otprilike 1.000 lica primljeno je u Centralni zatvor u Doboju i pušteno iz njega; taj ukupan broj obuhvata i neka lica koja su više puta primana i puštena.²⁷⁰⁸ Zatočenike, Muslimane i Hrvate u civilnoj odjeći, u zatvor su dovodila neka nepoznata

²⁶⁹⁷ Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9213; Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9284-9285. V. takođe Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9328-9329; dokazni predmet P1309, Odluka o osnivanju Okružnog zatvora Doboje, s potpisom Radovana Karadžića, 16. juli 1992. godine.

²⁶⁹⁸ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9285-9286. V. takođe dokazni predmet P1310, Informacija o stanju u Okružnom zatvoru Doboje, 12. decembar 1992. godine, str. 3.

²⁶⁹⁹ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9304-9306; dokazni predmet P1310, Informacija o stanju u Okružnom zatvoru Doboje, 12. decembar 1992. godine, str. 1.

²⁷⁰⁰ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9284.

²⁷⁰¹ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9296-9297; dokazni predmet P1304, Rješenje o imenovanju Miroslava Vidića za vršioca dužnosti upravnika Okružnog zatvora Doboje, 4. juni 1991. godine; dokazni predmet P1306, Dopis upućen Predsjedništvu u Banjoj Luci, sa spiskom radnika Okružnog zatvora Doboje, 15. juli 1992. godine.

²⁷⁰² Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9298.

²⁷⁰³ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9313, 9319-9320.

²⁷⁰⁴ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9328; dokazni predmet P1308, Imenovanje Miroslava Vidića za upravnika, s potpisom Momčila Mandića, 15. juli 1992. godine.

²⁷⁰⁵ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9300-9301, 9307-9308.

²⁷⁰⁶ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9301-9303.

²⁷⁰⁷ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9322; 28. april 2010. godine, T. 9372; dokazni predmet P1306, Dopis upućen Predsjedništvu u Banjoj Luci, sa spiskom radnika Okružnog zatvora Doboje, 15. juli 1992. godine.

²⁷⁰⁸ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9330-9331; dokazni predmet P1310, Informacija o stanju u Okružnom zatvoru Doboje, 12. decembar 1992. godine, str. 1-2.

lica, bez papira i dokumentacije potrebnih za pritvaranje.²⁷⁰⁹ Zatočenicima nije objašnjeno zašto ih zatvaraju.²⁷¹⁰ Zatvorski stražari vodili su evidenciju o dovedenim licima.²⁷¹¹ Među zatočenicima bili su Edin Hadžović, koji je uhapšen prilikom racije na svoje naselje;²⁷¹² seljani, koji su uhapšeni prilikom napada na muslimansko selo Dragalovci;²⁷¹³ Mirza Lišinović, pripadnik dobojske milicije muslimanske nacionalnosti;²⁷¹⁴ Ilija Tipura, Hrvat, bivši direktor željezničkog preduzeća i bivši predsjednik opštine Doboje;²⁷¹⁵ Karlo Grgić, Hrvat, koji je do odlaska u penziju bio komandir milicije u Doboju;²⁷¹⁶ i Jusuf Sarajlić, Musliman, koji je bio direktor svih trgovačkih centara u Doboju i član Izvršnog odbora Skupštine opštine Doboje.²⁷¹⁷

1157. Smještajni kapacitet Centralnog zatvora u Doboju bio je približno 100 ljudi, međutim, poslije 3. maja tu je bilo zatočeno mnogo više ljudi.²⁷¹⁸ Prema Vidićevim riječima, prvih nekoliko dana bilo je dovoljno hrane za zatočenike. Kad su zalihe potrošene, zatvorski zaposlenici su upadali u prodavnice i sva hrana iz rezervi je data zatvoru.²⁷¹⁹ Hadžović je u svom svjedočenju izjavio da su zatočenici u njegovoj ćeliji dobijali hranu i vodu. Nije im bilo dozvoljeno da idu u zahod i za nuždu su morali koristiti kantu.²⁷²⁰

1158. Vidić je u decembru 1992. godine izvijestio da svi zatočenici imaju krevete i posteljinu, da je ishrana redovna i da ima dovoljno vode. Izvijestio je i da struje ima samo povremeno, da nema grijanja ni dovoljno sredstava za održavanje higijene. MKCK je u dva navrata svim zatvorenicima

²⁷⁰⁹ Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9218-9221, 9246-9248; Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9309-9310, 9312, 9327, 9344, 9359; dokazni predmet P1299, Rukom pisana evidencija zatvorenika u Okružnom zatvoru Doboje, s oznakama Edina Hadžovića; dokazni predmet P1306, Dopis upućen Predsjedništvu u Banjoj Luci, sa spiskom radnika Okružnog zatvora Doboje, 15. juli 1992. godine, str. 3. V. takođe Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26467-26468.

²⁷¹⁰ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9855; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9277.

²⁷¹¹ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9311, 9333-9335, 9355-9357. V. dokazni predmet P1316, Rukom pisana evidencija zatvorenika u Okružnom zatvoru Doboje; dokazni predmet P1317, Rukom pisana evidencija zatvorenika u Okružnom zatvoru Doboje, abecednim redom.

²⁷¹² Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9211-9213, 9245, 9277; Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 4-5.

²⁷¹³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1272. Pretresno vijeće napominje da se u činjenici o kojoj je presuđeno 1272 ovaj zatvor naziva "zatvor Spreča u Doboju". Međutim, u činjenici o kojoj je presuđeno 1273, koja je preuzeta iz iste Prvostepene presude kao činjenica o kojoj je presuđeno 1272, navodi se da se "zatvor Spreča" nalazi u blizini zgrade SUP-a. Dokazi u ovom predmetu pokazuju da je zatvor u blizini zgrade SUP-a bio Centralni zatvor u Doboju, a da je Spreča bila služba Centralnog zatvora u Doboju smještena otprilike tri kilometra od Centralnog zatvora u Doboju. Osim toga, Pretresno vijeće napominje da je Jozo Garić, koji se pominje u činjenici o kojoj je presuđeno 1272, bio zatočen u Centralnom zatvoru u Doboju. Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9355-9356; dokazni predmet P1316, Rukom pisana evidencija zatvorenika u Okružnom zatvoru Doboje, str. 12.

²⁷¹⁴ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9873.

²⁷¹⁵ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9357-9358; Andrija Bjelošević, 20. maj 2011. godine, T. 21019; dokazni predmet P1317, Rukom pisana evidencija zatvorenika u Okružnom zatvoru Doboje, abecednim redom, str. 20.

²⁷¹⁶ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9348-9349, 9358; Andrija Bjelošević, 20. maj 2011. godine, T. 21012; dokazni predmet P1315, Rukom pisana evidencija zatvorenika u Okružnom zatvoru Doboje, izvedenih na rad i ispitivanje, str. 4, br. 82.

²⁷¹⁷ Dokazni predmet P1317, Rukom pisana evidencija zatvorenika u Okružnom zatvoru Doboje, abecednim redom, str. 18; Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 5; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9217-9218.

²⁷¹⁸ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9286, 9314.

²⁷¹⁹ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9315.

²⁷²⁰ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 5.

podijelio po jedan sapun i ukupno 140 ćebadi. Ljekar je dolazio u zatvor jednom sedmično, a ostale zdravstvene usluge pružane su u gradskoj bolnici.²⁷²¹

1159. Nakon preuzimanja vlasti u Doboju, pripadnici paravojskih grupa upadali su u večernjim satima u Centralni zatvor u Doboju i tukli zatočenike.²⁷²² Tokom dana više zatočenika je odvedeno u zgradu CSB-a u Doboju i premlaćivano.²⁷²³ Prema Vidićevim riječima, niko nije mogao spriječiti ulaske pripadnika paravojske u zatvor i uprava nije mogla preduzeti nikakve radnje kako bi ih kaznila.²⁷²⁴ Prema riječima Vidića i Petrovića, službena lica u CSB-u znala su za to zlostavljanje.²⁷²⁵

1160. Edin Hadžović je u svom svjedočenju izjavio da je 9. maja 1992. godine Jusufu Sarajliću rečeno da iznese iz ćelije kantu koja se koristila za vršenje nužde. U hodniku su ga vojnici gurnuli na pod i počeli da psuju, udaraju ga pesnicama i tuku pendrecima. Tukli su ga oko pola sata, a zatim ga ponovo ubacili u ćeliju. Bio je sav modar, a lice mu je bilo krvavo.²⁷²⁶ Odmah nakon što su premlatili Sarajlića, vojnici su iz ćelije prozvali Karla Grgića. Vojnici su rekli Grgiću: "Oprosti se s ostalima jer ga više nećete vidjeti". Hadžović ne zna šta se dogodilo s Grgićem, ali ga više nikada nije vidio.²⁷²⁷ Prema evidenciji koju su vodili stražari, Grgić je pušten iz zatvora.²⁷²⁸ Petrović je čuo da su pripadnici Crvenih beretki izveli Grgića iz zatvora i ubili ga.²⁷²⁹ Nakon odvođenja Grgića, iz ćelije u kojoj je bio Hadžović više nisu izveli nijednog zatočenika. Međutim, često je čuo da su izvodili ljude iz drugih ćelija i mogao je da čuje udarce i jauke, kao i vojnike kako psuju zatočenike.²⁷³⁰

1161. Lišinović je pušten iz pritvora 16. maja 1992. godine, a javio se Bjeloševiću u CSB-u 18. maja.²⁷³¹ Bjelošević je rekao da mu nije drago što je Lišinović bio zatočen.²⁷³² Bjelošević je zatim rekao Lišinoviću da je došlo vrijeme da samo Srbi rade u miliciji.²⁷³³ Prema Lišinovićevim riječima, poslije 1. maja u Doboju više nije radio nijedan milicioner koji nije bio Srbin.²⁷³⁴

²⁷²¹ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9331-9332; dokazni predmet P1310, Informacija o stanju u Okružnom zatvoru Doboju, 12. decembar 1992. godine, str. 2.

²⁷²² Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9314, 9359; Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9853-9854; činjenica o kojoj je presuđeno 1274. V. takođe Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9873.

²⁷²³ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9853-9854; činjenica o kojoj je presuđeno 1273.

²⁷²⁴ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9317-9318.

²⁷²⁵ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9359; Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9858-9859.

²⁷²⁶ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 5.

²⁷²⁷ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 5; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9217-9218, 9264.

²⁷²⁸ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9353-9354; dokazni predmet P1315, Rukom pisana evidencija zatvorenika u Okružnom zatvoru Doboju, izvedenih na rad i ispitivanje, str. 13, br. 321.

²⁷²⁹ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9874.

²⁷³⁰ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 5.

²⁷³¹ Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26469.

²⁷³² Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26470.

²⁷³³ Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26470-26471, 11. januar 2012. godine, T. 26526.

²⁷³⁴ Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26470, 26472-26473.

1162. Dana 12. juna 1992. godine, Bjelošević je izdao naredbu o zabrani ulaska u prostorije Centralnog zatvora u Doboju i primjenjivanja fizičke prinude i fizičke sile nad licima koja su tu zatočena ili privedena.²⁷³⁵ Prema Vidićevim riječima, nakon izdavanja te naredbe bilo je nekoliko upada pripadnika paravojsnih formacija, ali oni više nisu bili onako opaki kao prije. Posljednji takav upad izveden je u julu 1992. godine.²⁷³⁶

1163. Krajem juna 1992. godine, Krizni štab osnovao je komisiju koja je vršila provjeru zatočenika u Centralnom zatvoru u Doboju. Komisija je ustanovila da je većina Muslimana i Hrvata tu privedena i zatočena bez razloga i bez dokumentacije. Prema Petrovićevim riječima, zatočenici su tada pušteni.²⁷³⁷ Situacija u dobojskom zatvoru se nije popravila sve do jeseni 1992. godine, kad je MKCK mogao da donese lijekove i odjeću. UNHCR je dopremio hranu 1993. godine.²⁷³⁸

(d) Hapšenja

1164. Osim u gorepomenutim objektima, srpske vlasti su civile, uglavnom muslimanske i hrvatske nacionalnosti, 1992. godine držale zatočene najmanje u 20 zatočeničkih centara u opštini Doboju, i to u kasarni JNA "4. juli" (Miljkovac), u logoru u Šešliji, u skladištu u Usori, na željezničkoj stanici, u SRC-u "Ozren", u srednjoj školi, u fabrici guma u Barama, u rudniku u Stanarima, u osnovnoj školi u Stanarima, na rukometnom igralištu, u "Bosanki", u fabrici dalekovoda "Rudanka", u selu Kotorsko, u hangaru u Majeveci, u vojnom objektu na Putnikovom brdu, u Seoni, u osnovnoj školi u Grapskoj, u prodavnici u Piperima, u vojnom objektu u Ševarlijama i u Podnovlju.²⁷³⁹

1165. Dana 12. juna 1992. godine, u približno 18:30 sati, dva vojnika u maskirnim uniformama i s crvenim beretkama na kojima je bila oznaka sa "četiri srpska S" provalila su u Hadžovićevu kuću i uhapsila Hadžovića i njegovog brata.²⁷⁴⁰ Hadžovića i njegovog brata su istjerali iz kuće i priključili grupi od 17-18 komšija koji su već ležali na asfaltu. Većinom su to bili ljudi u dobi od 50 ili 60 godina. Prema Hadžovićevoj procjeni, tu je bilo najmanje 100 vojnika i svi su nosili iste uniforme kao i ona dvojica muškaraca koja su ga uhapsila.²⁷⁴¹ Vojnici su tukli ljude palicama za bejzbol oko

²⁷³⁵ Dokazni predmet P1305, Naredba CSB-a Doboju, s potpisom Andrije Bjeloševića, 12. juni 1992. godine. V. takođe Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9315-9316; Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9859-9860.

²⁷³⁶ Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9317.

²⁷³⁷ Obren Petrović, 10. maj 2010. godine, T. 9856-9857.

²⁷³⁸ Miroslav Vidić, 28. april 2010. godine, T. 9373-9375.

²⁷³⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1279. V. takođe Miroslav Vidić, 27. april 2010. godine, T. 9323 i Andrija Bjelošević, 15. april 2011. godine, T. 19695, u vezi sa skladištem u Usori; Andrija Bjelošević, 15. april 2011. godine, T. 19698, u vezi sa srednjom školom.

²⁷⁴⁰ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 6; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9223, 9245.

²⁷⁴¹ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 6.

pola sata.²⁷⁴² Svi ljudi su zadobili povrede, neki teške, i bili krvavi.²⁷⁴³ Muškarcima je zatim naređeno da se uvuku u prtljažnik autobusa.²⁷⁴⁴

1166. Muškarce su prvo odveli u vojno skladište u Usori, otprilike kilometar ili kilometar i po od centra grada.²⁷⁴⁵ Kad su izašli iz autobusa, natjerali su ih da podignu tri prsta u srpski pozdrav i da viču: "Ovo je Srbija. Alija je peder."²⁷⁴⁶ Zatočenike su držali u Usori u lošim uslovima, ali nikog od zatočenika nisu više tukli ni fizički zlostavljali.²⁷⁴⁷

1167. Dana 19. juna 1992. godine, oko 100 zatočenika iz skladišta Usora odvezeno je na prisilni rad na jedno poljoprivredno dobro u Doboju.²⁷⁴⁸ Preostali zatočenici odvezeni su u Perčin disko, gdje su ih držali u lošim uslovima, tukli ih i odvodili na prisilni rad.²⁷⁴⁹ Neki od zatočenika su uslijed takvog tretmana umrli.²⁷⁵⁰ Stražari u Perčinom disku bili su vojnici koji su nosili crvene beretke.²⁷⁵¹ Ti stražari i pripadnici paravojne grupe Predini vukovi koristili su zatočenike kao živi štit.²⁷⁵²

1168. Pretresno vijeće napominje da su skladište u Usori i Perčin disko izbrisani iz Optužnice kao mjesta zločina.²⁷⁵³ Stoga Pretresno vijeće u dijelovima ove Presude koji sadrže zaključke neće dalje razmatrati dokaze o uslovima zatočavanja u tim objektima.

(e) Razaranje vjerskih objekata

1169. U maju i junu 1992. godine, granatiranjem ili eksplozivom, a ponekad i jednim i drugim, teško je oštećen ili potpuno razoren 21 muslimanski i katolički spomenik u opštini Doboj.²⁷⁵⁴

1170. Prema navodima Andrása Riedlmayera, džamija u Gornjem Pridjelu gotovo je potpuno razorena eksplozivom. Jedan neidentifikovani stanovnik sela je, kako se navodi, opisao počinioce

²⁷⁴² Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 6; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9246.

²⁷⁴³ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 6.

²⁷⁴⁴ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 6; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9246.

²⁷⁴⁵ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 6; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9229-9230, 9246; dokazni predmet P1302, Mapa Doboja s oznakama koje je unio Edin Hadžović. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1275.

²⁷⁴⁶ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 6.

²⁷⁴⁷ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 6-7; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9210, 9250.

²⁷⁴⁸ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 7.

²⁷⁴⁹ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 7-8; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9225-9228, 9250-9251. V. takođe činjenice o kojima je presuđeno 1277, 1278.

²⁷⁵⁰ Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9226-9228; činjenica o kojoj je presuđeno 1277.

²⁷⁵¹ Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9250.

²⁷⁵² Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 8; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9252-9253, 9256-9264.

²⁷⁵³ *Tužilac protiv Miće Stanišića*, predmet br. IT-04-79-PT, Odgovor tužioca na Poziv Pretresnog vijeća da se smanji obim Optužnice, s povjerljivim dodacima, podnijet na povjerljivoj osnovi 25. aprila 2008. godine, povjerljivi Dodatak A, str. 3.

kao "četnike" koji su nosili bijele trake, crvene kape ili uniforme JNA.²⁷⁵⁵ U Riedlmayerovom izvještaju takođe se navodi da je potpuno uništena i stara džamija u Miljkovcu od koje su ostali samo tragovi temelja. Jedan stanovnik sela, koji se tada tu nalazio, rekao je Riedlmayeru da su džamiju spalile srpske snage u ljeto 1992. godine.²⁷⁵⁶ Isti čovjek je izjavio da su 6. juna 1992. godine pripadnici srpske milicije digli u vazduh novu džamiju u Miljkovcu. Krov i minaret nove džamije u Miljkovcu razoreni su eksplozivom, a unutrašnjost je potpuno uništena.²⁷⁵⁷ Jedan stanovnik Orašja obavijestio je Riedlmayera da je vidio kako su 6. maja 1992. godine šestorica srpskih vojnika u uniformama redovnog sastava JNA digla u vazduh džamiju u Orašju. Jedan od vojnika se izrugivao noseći imamov crveni fes sa turbanom. Prema Riedlmayerovim riječima, džamija je potpuno uništena i od nje je ostao samo patrljak minareta.²⁷⁵⁸ Sekretar Islamske zajednice Doboja obavijestio je Riedlmayera da je džamija Gornja Mahala u Kotorskom uništena 6. maja 1992. godine raketama ispaljenim iz aviona JNA. Riedlmayer izvještava da je džamija potpuno razorena i da se u sredini ruševina nalazi veliki krater projektila.²⁷⁵⁹

1171. Prema Riedlmayerovim navodima, nova džamija u Sjenini vandalizovana je i opljačkana, unutrašnjost je porazbijana, a prozori i vrata ukradeni. Kako se navodi, stara džamija koja se nalazila u blizini potpuno je uništena 1992. godine. Riedlmayer ne iznosi nikakve dokaze o tome kada su te džamije oštećene ni ko je to uradio.²⁷⁶⁰ Glavni imam Islamske zajednice Doboj izvijestio je Riedlmayera da je džamija u Suhom Polju granatirana u martu 1992. godine i uništena u julu 1992. godine. Prema Riedlmayerovim riječima, džamija je teško oštećena, nema krova ni minareta, unutrašnjost je uništena, a na fasadi su velike rupe. Nema dokaza o tome ko su bili počinioci.²⁷⁶¹ Riedlmayer izvještava da je, prema informacijama Islamske zajednice Doboja, napad na džamiju u Ševarlijama izvršen 18. juna 1992. godine. Minaret je srušen, a na zidu iznad temelja minareta nalazi se rupa. Prozora i vrata nema, a unutrašnjost je uništena.²⁷⁶² Prema riječima Riedlmayera, katolička crkva u Prisadama potpuno je uništena. Riedlmayer ne iznosi nikakve dokaze o tome kada je ta šteta nastala ni ko ju je nanio.²⁷⁶³ Nadležni iz katoličke crkve izvijestili su da su srpske snage 8. i 9. maja 1992. godine minirale katoličku župnu crkvu u Johovcu, uslijed čega je crkva teško oštećena. Međutim, nema indikacija o izvoru te informacije.²⁷⁶⁴

²⁷⁵⁴ Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9230; činjenica o kojoj je presuđeno 1271.

²⁷⁵⁵ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 385-386.

²⁷⁵⁶ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 408-409.

²⁷⁵⁷ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 411-412.

²⁷⁵⁸ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 417-418.

²⁷⁵⁹ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 394-395.

²⁷⁶⁰ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 432.

²⁷⁶¹ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 438-439.

²⁷⁶² Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 429-430.

²⁷⁶³ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 426-428.

²⁷⁶⁴ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 391-392.

1172. U vezi s gradom Dobojem, sekretar Islamske zajednice Doboja izvijestio je Riedlmayera da su Srbi 2. maja 1992. godine pucali na minaret džamije Selimija u centru Doboja, uslijed čega je minaret oštećen. Dana 3. maja 1992. godine, džamija je minirana i potpuno uništena, i Srbi su je sraunili sa zemljom. Kako navodi Riedlmayer, džamija je potpuno uništena.²⁷⁶⁵ Župnik katoličke crkve Sveto srce u Doboju izvijestio je da su u noći 4. maja 1992. godine Srbi crkvu gađali zapaljivim projektilima i da je crkva izgorjela. Crkva je potpuno uništena. Svećenik s kojim je Riedlmayer obavio razgovor nije tada bio župnik i nema indikacija o izvoru njegovih saznanja.²⁷⁶⁶

(f) Deportacija i prisilno premještanje

1173. Prema riječima svjedoka ST041, od maja 1992. godine do kraja perioda na koji se odnosi Optužnica, Muslimani i Hrvati su svakodnevno napuštali Doboj.²⁷⁶⁷ Okupljali su ih ispred srednje škole i odatle odvozili autobusom.²⁷⁶⁸ Dana 27. jula 1992. godine, Lišinović i njegova supruga i dijete razmijenjeni su i odvedeni u Tešanj.²⁷⁶⁹ Prema Hadžovićevim riječima, njegova supruga i dvoje djece razmijenjeni su uz pomoć MKCK-a, nakon čega su otišli u Hrvatsku, a zatim u Njemačku. Hadžović se samo jednom prilikom vratio u naselje u kom je živio prije rata. Uradio je to u pokušaju da vrati svoju kuću, u kojoj je tada stanovao jedan Srbin. Hadžović je mišljenja da se samo mali broj Muslimana vratio u Doboj i da tamo danas žive uglavnom Srbi.²⁷⁷⁰

3. Činjenični zaključci

1174. U vezi s tačkama 1, 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o postupanju sa zatočenicima prilikom hapšenja i tokom zatočeništva u Centralnom zatvoru u Doboju. Pripadnici paravojnih organizacija, naročito pripadnici Crvenih beretki i martićevci, hapsili su muškarce u civilnoj odjeći muslimanske i hrvatske nacionalnosti i odvodili ih u zgradu CSB-a u Doboju, a zatim u Centralni zatvor u Doboju. Pretresno vijeće prihvata iskaz Miroslava Vidića, upravnika zatvora, da je smještajni kapacitet Centralnog zatvora u Doboju bio približno 100 lica, ali da je nakon preuzimanja vlasti u gradu broj zatočenika bio veći. Pretresno vijeće takođe prihvata Vidićev iskaz o tome da nije bilo dovoljno sredstava za normalno održavanje higijene i iskaz Edima Hadžovića da zatočeniци nisu mogli odlaziti u zahod, već da su bili prisiljeni da vrše nuždu u kantu u svojoj ćeliji. Pretresno vijeće je uzelo u obzir Hadžovićev iskaz da su on i drugi zatočeniци s

²⁷⁶⁵ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 364-365. V. takođe Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 9; Edin Hadžović, 26. april 2010. godine, T. 9230.

²⁷⁶⁶ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 373-374. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1271.

²⁷⁶⁷ Svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17811.

²⁷⁶⁸ Svjedok ST041, 25. novembar 2010. godine, T. 17811-17812.

²⁷⁶⁹ Mirza Lišinović, 10. januar 2012. godine, T. 26471.

²⁷⁷⁰ Edin Hadžović, dokazni predmet P1296, Izjava svjedoka, 12. mart 2001. godine, str. 9.

kojima je bio dobijali hranu i vodu i Vidićev iskaz da je u zatvoru bilo dovoljno hrane i vode za zatočenike, kao i da im je pružana medicinska njega.

1175. Pretresno vijeće ima u vidu da je Centralni zatvor u Doboju zvanično bio jedinica Ministarstva pravde RS i da su stražari, uključujući upravnika zatvora Miroslava Vidića, bili zaposleni u tom Ministarstvu. Međutim, Pretresno vijeće napominje da je Vidić u svjedočenju izjavio da nakon preuzimanja vlasti u Doboju nije bio u mogućnosti da komunicira sa svojim pretpostavljenima u Ministarstvu pravde i da je zato slijedio važeće propise i uputstva srpskog Kriznog štaba u Doboju.

1176. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici Ministarstva pravde RS, uz odobrenje srpskog Kriznog štaba u Doboju, zatočenike u Centralnom zatvoru u Doboju držali u nehumanim uslovima, gdje su sanitarni uslovi bili nezadovoljavajući. Pretresno vijeće konstatuje da nije dokazano da su zatočenici držani u uslovima u kojima nisu dobijali dovoljno hrane ili vode ili da im stražari nisu pružali medicinsku njegu.

1177. Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici paravojnih grupa i neidentifikovani "vojnici" upadali u Centralni zatvor u Doboju i nekoliko puta pretukli zatočenike. Konkretno, Jusufa Sarajlića su gurnuli na pod i tukli ga oko pola sata pesnicama i pendrecima. Uslijed toga je dobio masnice i lice mu je bilo obliveno krvlju. Tokom cijelog svog zatočeništva, Hadžović je mogao čuti kako druge zatočenike izvode iz ćelija i tuku. Mirzu Lišinovića su pripadnici jedne paravojne organizacije pretukli u zgradi CSB-a, kad je uhapšen i nakon što je odveden u Centralni zatvor u Doboju. Pretresno vijeće ima u vidu da je Lišinović još 18. maja 1992. godine o tim premlaćivanjima obavijestio načelnika CSB-a Andriju Bjeloševića. Međutim, on nije ništa preduzeo da spriječi ta premlaćivanja sve do 12. juna 1992. godine, a i tada je samo izdao naredbu o zabrani primjene sile. Na osnovu načina na koji su ti napadi vršeni, te činjenice da su zatočenici bili isključivo Muslimani i Hrvati, Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici srpskih paravojnih organizacija, uz prešutno odobravanje Andrije Bjeloševića, brutalno postupali sa zatočenim Muslimanima i Hrvatima kako bi ih zastrašili i diskriminirali na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1178. U vezi s tačkama 1, 9 i 10 Optužnice, Pretresno vijeće zaključuje da su 3. maja 1992. godine pripadnici srpske paravojske, uključujući Crvene beretke koje je plaćao CSB Doboju, te pripadnici JNA i milicije, preuzeli vlast u gradu Doboju. Pošto je razmotrilo svjedočenje Andrije Bjeloševića koji je izjavio da je znao da će operacija biti izvedena zajedno s pripadnicima milicije i koji je na početku operacije bio na planini Ozren, Pretresno vijeće zaključuje da njegov iskaz da nije bio uključen u tu operaciju nije vjerodostojan. Nakon preuzimanja vlasti, Muslimani i Hrvati u Doboju

bili su žrtve zločina kao što su silovanje, ubistvo i pljačka, koje su nad njima vršili pripadnici Crvenih beretki, plaćeni od strane CSB-a Doboj, pripadnici Specijalnog odreda milicije CSB-a Banja Luka i razne paravojne grupe, uključujući Predine vukove i martićevce. Predrag Radulović obavijestio je Andriju Bjeloševića o tim zločinima, ali je ovaj potonji rekao da u vezi s tim ništa ne može da uradi.

1179. Pretresno vijeće je razmotrilo iskaz Edina Hadžovića da su zbog srpskog preuzimanja vlasti u opštini i straha od zlostavljanja hiljade Muslimana i Hrvata napustile grad Doboj. Pretresno vijeće je uzelo u obzir i iskaz svjedoka ST041 da su od maja 1992. pa do kraja te godine Muslimani i Hrvati svakodnevno napuštali Doboj. Muslimane i Hrvate su okupljali ispred srednje škole i prevozili autobusom. Mirza Lišinović i njegova porodica – kao i Hadžovićevi supruga i djeca – "razmijenjeni" su i izvedeni iz opštine. Hadžovićeva supruga i djeca otišli su u Hrvatsku, a zatim u Njemačku. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze da je stanovnicima Doboja muslimanske i hrvatske nacionalnosti bilo naređeno da predaju oružje, da im je bio nametnut policijski sat uslijed čega su svoje domove mogli napuštati samo na po tri sata dnevno i da im je imovina pljačkana i uništavana. Najzad, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o nacionalnom sastavu stanovništva Doboja 1991. i 1997. godine. Na osnovu svih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage odvezle stanovnike muslimanske i hrvatske nacionalnosti iz Doboja ili da su oni napuštali Doboj zbog zlostavljanja, zastrašivanja, kao i pljačke i uništavanja njihove imovine i vjerskih objekata koje su vršili srpski Krizni štab u Doboju i paravojne grupe.

1180. U vezi s konkretnim djelima u osnovi progona za koja se optuženi terete samo u tački 1, Pretresno vijeće je saslušalo iskaze da su srpski vojnici, identifikovani kao pripadnici paravojne grupe poznate pod nazivom Crvene beretke, upadali u naselje Čaršija u kom su živjeli uglavnom Muslimani, i odnosili imovinu iz njihovih kuća. Pretresno vijeće takođe smatra da je vođa Crvenih beretki, Slobodan Karagić, ulazio u domove Muslimana i Hrvata, uzimao im novac i hapsio ih. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su srpske snage protivpravno oduzimale privatnu imovinu Muslimana i Hrvata i da su to radile na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1181. Pretresno vijeće je uzelo u obzir dokaze da je namjernim granatiranjem ili eksplozivom teško oštećen ili potpuno razoren 21 muslimanski i katolički spomenik u Doboju. Pretresno vijeće prihvata da su srpske snage u maju i junu 1992. godine uništile džamiju u Gornjem Pridjelu, staru džamiju u Miljkovcu, džamiju u Orašju, džamiju u Gornjoj Mahali u Kotorskom, džamiju Selimiju u centru Doboja i katoličku crkvu u Doboju. Pretresno vijeće konstatuje da su novu džamiju u Miljkovcu uništili pripadnici srpske milicije 6. juna 1992. godine. Pretresno vijeće takođe konstatuje da su oštećene ili uništene i nova džamija u Sjenini, džamija u Suhom Polju, džamija u

Ševarlijama, katolička crkva u Presadama i katolička župna crkva u Johovcu, ali nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo utvrditi ko je odgovoran za to razaranje. Pretresno vijeće prihvata da je imovina u vlasništvu Muslimana i Hrvata bila dizana u vazduh. Pretresno vijeće na osnovu tih dokaza zaključuje da su srpske snage protivpravno uništavale vjerske objekte, kao i stambene i poslovne objekte koji su pripadali Muslimanima i Hrvatima.

1182. Nakon preuzimanja vlasti u Doboju, Crvene beretke, koje je plaćao CSB Doboju, i razne paravojne grupe, uključujući martićevce, hapsile su i zatočavale Muslimane i Hrvate u Centralni zatvor u Doboju. Nije bilo naloga za hapšenje i zatočenicima nije govoreno zašto su uhapšeni. Pretresno vijeće napominje da su zatočeni uglavnom bili civili muslimanske i hrvatske nacionalnosti, a naročito ugledni članovi muslimanske, odnosno hrvatske zajednice. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su Muslimani i Hrvati hapšeni na osnovu svoje nacionalne pripadnosti i da im je bio uskraćen propisani sudski postupak.

1183. Pretresno vijeće smatra da je srpski Krizni štab izdao naredbu o uvođenju policijskog sata, čime je građanima Doboja bilo dozvoljeno da izlaze iz svojih domova samo između 08:00 i 11:00 sati. Pretresno vijeće ima u vidu da je taj policijski sat teoretski važio za sve građane, ali prihvata iskaze Edina Hadžovića i svjedoka ST041 i konstatuje da se policijski sat u praksi primjenjivao samo na Muslimane i Hrvate.

1184. Muslimani i Hrvati su otpušteni s posla; konkretno, Muslimani i Hrvati koji su radili u opštinskim organima u Doboju uklanjani su na osnovu naredaba "odozgo". Pripadnici milicije muslimanske i hrvatske nacionalnosti otpušteni su s posla, čime je Muslimanima i Hrvatima uskraćivano zaposlenje.

4. Pravni zaključci

1185. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da je između djela srpskih snaga u Doboju i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kao što je detaljno opisano dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

1186. Pretresno vijeće zaključuje da su djela srpskih snaga u Doboju bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Proizvoljna hapšenja, zatočavanja, krađa i uništavanje imovine koje su činili pripadnici srpskih snaga predstavljali su napad na civilno stanovništvo, identifikovano kao Muslimani i Hrvati u Doboju. Radilo se o napadu velikih razmjera: najmanje 1.000 Muslimana i Hrvata bilo je zatočeno u više od 20 objekata. S obzirom na to, Pretresno vijeće zaključuje da je napad na civilno stanovništvo bio i rasprostranjen i sistematski. Djela srpskih snaga protiv

muslimanskog i hrvatskog stanovništva Doboja bila su dio tog napada. S obzirom na razmjere napada, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioci znali da je napad u toku i da su njihova djela dio tog napada.

1187. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

1188. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su napadima srpskih snaga na zatočene Muslimane i Hrvate, kako tokom hapšenja tako i u zatočeničkim centrima, zatočenicima nanošene teške fizičke i duševne patnje i da su ti napadi izvođeni kao oblik zastrašivanja i diskriminacije. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi iz člana 3 i člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioci nad zatočenim Muslimanima i Hrvatima počinili krivično djelo mučenja, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Pošto je konstatovalo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 i da je počinjeno krivično djelo mučenja, Pretresno vijeće takođe zaključuje da su srpske snage nad zatočenicima počinile druga nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, i okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1189. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da je velik broj civila Muslimana i Hrvata ili prisilno odvezen iz Doboja od strane srpskih snaga ili je napustio Dobj zbog zlostavljanja, zastrašivanja i pljačkanja i uništavanja svoje imovine i vjerskih objekata od strane srpskih snaga. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su srpske snage, putem protjerivanja ili drugih djela prisile i bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom, uklanjale Muslimane i Hrvate iz opštine Dobj gdje su oni zakonito boravili. Muslimani i Hrvati su uklonjeni unutar državne granice (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje prebivališta i zajednice, bez garancija u pogledu mogućnosti budućeg povratka, zbog čega su žrtvama nanijete teške duševne povrede. Žrtve su takođe uklanjane preko *de jure* državne granice. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage, svojim djelima i propustima, namjeravale da rasele žrtve preko relevantne državne granice (kao kod deportacije) ili unutar relevantne državne granice (kao kod prisilnog premještanja). Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad muslimanskim i hrvatskim stanovništvom Doboja počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje) i deportaciju kao zločine protiv čovječnosti.

1190. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage hapsile Muslimane i Hrvate u Dobju bez ikakvog zakonskog utemeljenja i na diskriminatornoj osnovi. Ta hapšenja su predstavljala protivpravno zatočavanje. Muslimani i Hrvati su zatim držani u Centralnom zatvoru u

Doboju u nehumanim životnim uslovima i bili su podvrgnuti nečovječnom postupanju. Oduzimanje muslimanske i hrvatske imovine, naročito pljačkanje njihovih domova, predstavljalo je pljačku imovine. Uništavanje vjerskih objekata, kao i uništavanje imovine Muslimana i Hrvata, predstavljali su bezobzirno razaranje. Osim toga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage dobojskim Muslimanima i Hrvatima nametnule diskriminatorne mjere tako što su im uskraćivale propisani sudski postupak i zaposlenje i ograničavale im slobodu kretanja. Nije dokazano da su srpske snage Muslimanima i Hrvatima uskraćivale ravnopravan pristup javnim službama.

1191. Pretresno vijeće zaključuje da su djelima o kojima se govori gore u vezi s tačkama 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice - kao i protivpravnim zatočavanjem, stvaranjem i održavanjem nehumanih uslova života, pljačkanjem imovine, bezobzirnim razaranjem gradova i sela, uključujući uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji i drugim kulturnim objektima, te nametanjem i održavanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera – Muslimanima i Hrvatima bila narušena i uskraćena temeljna prava definisana međunarodnim običajnim i ugovornim pravom. Ta djela su takođe bila *de facto* diskriminatorna jer su bila selektivno i sistematski usmjerena protiv lica muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Na osnovu tog obrasca ponašanja, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage te radnje vršile s namjerom diskriminisanja Muslimana i Hrvata na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1192. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad Muslimanima i Hrvatima u opštini Doboj počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

1193. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su od 2. maja 1992. godine, ili približno od tog datuma, do decembra 1992. godine, srpske snage u opštini Doboj počinile zločine za koje se optuženi terete u tačkama 1, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice.

M. Gacko

1. Optužbe iz Optužnice

1194. Mićo Stanišić se u Optužnici tereti za zločine koji su, kako se navodi, počinjeni u opštini Gacko u vrijeme i na mjestima konkretno navedenim dolje u tekstu.

1195. Pod tačkom 1 Optužnice, Stanišić se tereti za progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) lišavanja života,²⁷⁷¹ kako je konkretno navedeno dolje u tekstu u vezi s

²⁷⁷¹ Optužnica, par. 26(b), Prilog B br. 15.1-15.2.

tačkama 2, 3 i 4; (b) mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela u zatočeničkim objektima,²⁷⁷² kako je konkretno navedeno dolje u tekstu u vezi s tačkama 5, 6, 7 i 8; (c) protivpravnog zatočavanja: (i) u zgradi SJB-a u Gacku (dalje u tekstu: zgrada SJB-a Gacko) barem od juna do jula 1992. godine i (ii) u hotelu uz elektranu barem tokom juna 1992. godine;²⁷⁷³ (d) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života, uključujući propust da se obezbijede smještaj ili zaklon, hrana i voda, medicinska njega i higijenski i sanitarni uslovi u gorenavedenim objektima zatočavanja;²⁷⁷⁴ (e) prisilnog premještanja i deportacije;²⁷⁷⁵ (f) prisvajanja ili pljačkanja imovine tokom i nakon napada na dijelove gradova Gacko, Fazlagića Kula i Čemerno koji nisu bili nastanjeni Srbima barem od aprila do avgusta 1992. godine; u zatočeničkim objektima; i tokom deportacija ili prisilnih premještanja;²⁷⁷⁶ (g) bezobzirnog razaranja dijelova gradova Gacko, Fazlagića Kula i Čemerno koji nisu bili nastanjeni Srbima, uključujući gradsku džamiju, barem od juna do avgusta 1992. godine, i pljačkanje stambenih i privrednih objekata tokom i nakon napada na dijelove gradova Gacko, Fazlagića Kula i Čemerno koji nisu bili nastanjeni Srbima;²⁷⁷⁷ i (h) nametanja i održavanja restriktivnih i diskriminatornih mjera nakon preuzimanja vlasti u Gacku početkom aprila 1992. godine.²⁷⁷⁸

1196. Pod tačkama 2, 3 i 4 Optužnice, Stanišić se tereti za ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i za istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti, zbog lišavanja života od strane srpskih snaga (a) više muškaraca, od kojih su navedena imena njih devetorice, u hotelu uz elektranu barem tokom juna 1992. godine, i (b) lišavanja života više ljudi odvedenih iz zgrade SJB-a Gacko, od kojih su navedena imena njih devetorice, na mostu u mjestu zvanom Kotlina dana 13. avgusta 1992. godine ili približno tog datuma.²⁷⁷⁹

1197. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Stanišić se tereti za mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i (c) nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad nesrpskim stanovništvom u zgradi SJB-a Gacko i u hotelu uz elektranu. U vezi sa zgradom SJB-a Gacko, navodi se da su tokom juna i jula 1992. godine zatočenici bili premlaćivani tokom i nakon ispitivanja. Tukli su ih šakama, nogama, pendrecima i drugim predmetima. Ponižavali su ih, a neke su u prisustvu drugih zatočenika premlatili na smrt. Silovana je barem jedna žena.²⁷⁸⁰ Navodi

²⁷⁷² Optužnica, par. 26(d), Prilog D br. 12.1-12.2.

²⁷⁷³ Optužnica, par. 26(e), Prilog C br. 12.1-12.2.

²⁷⁷⁴ Optužnica, par. 26(f), Prilog C br. 12.1-12.2.

²⁷⁷⁵ Optužnica, par. 26(g).

²⁷⁷⁶ Optužnica, par. 26(h), Prilog F br. 11.

²⁷⁷⁷ Optužnica, par. 26(i), Prilog F br. 11, E br. 11.

²⁷⁷⁸ Optužnica, par. 26(j), Prilog G br. 11.

²⁷⁷⁹ Optužnica, par. 29, 31 i Prilog B br. 15.1-15.2; Konačan spisak žrtava, br. 15.1-15.2.

²⁷⁸⁰ Optužnica, par. 32, 34, 36, Prilog D br. 12.1.

se da su u hotelu uz elektranu barem tokom juna 1992. godine zatočenicima surovo i redovno premlaćivani i seksualno ponižavani. Više muškaraca je uslijed toga umrlo ili je pogubljeno.²⁷⁸¹

1198. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, Stanišić se tereti za deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima nakon preuzimanja vlasti u Gacku početkom aprila 1992. godine.²⁷⁸²

2. Analiza dokaza

(a) Osnovni podaci

1199. Opština Gacko se nalazi na jugoistoku BiH i graniči s opštinama Bileća, Nevesinje, Kalinovik i Foča, kao i sa Crnom Gorom.²⁷⁸³ Prema podacima iz popisa stanovništva BiH iz 1991. godine, nacionalni sastav stanovništva opštine Gacko činilo je 5.561 (63,3%) Srba, 3.014 (34,3%) Muslimana, 21 (0,2%) Hrvata i 189 (2,2%) osoba druge ili nepoznate nacionalnosti.²⁷⁸⁴ Izvan grada bila su dva mjesta s pretežno muslimanskim stanovništvom: Fazlagića Kula i Borac.²⁷⁸⁵ Za razliku od toga, 1997. godine 97,5% stanovništva opštine Gacko činili su Srbi, a samo 0,10% Muslimani.²⁷⁸⁶ Demografsko odjeljenje Tužilaštva je procijenilo da su otprilike 3.000 stanovnika nesrba koji su 1991. godine živjeli u opštini Gacko, godine 1997. bili interno raseljene osobe ili izbjeglice.²⁷⁸⁷

1200. Srpski Krizni štab Gacko osnovan je u maju 1991. godine. Na njegovom čelu bio je Zdravko Zirojević. Ostali članovi bili su Mitar Lažetić, Vlado Kovačević, Obren Govedarica, Vojin Popović (načelnik SJB-a Gacko), Šarović (vođa jedne paravojne organizacije) i Lučić (komandant TO-a).²⁷⁸⁸ Prema riječima svjedoka ST003, Novak Studo Mandić organizovao je sve što se dogodilo u Gacku, ali nije imao nikakvu političku funkciju.²⁷⁸⁹ U maju ili junu 1991. godine, SDS je organizovao

²⁷⁸¹ Optužnica, par. 32, 34, 36, Prilog D br. 12.2.

²⁷⁸² Optužnica, par. 37-38, 41, Prilog F br. 11, G br. 11.

²⁷⁸³ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 5979-5980; svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 2 (povjerljivo); svjedok ST003, dokazni predmet P2152, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 21. oktobar 2003. godine, T. 27758; dokazni predmet P914, Mapa Gacka; dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

²⁷⁸⁴ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 70, 74, 78, 82. V. takođe Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 5980; svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 2 (povjerljivo); svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 2; činjenica o kojoj je presuđeno 1280.

²⁷⁸⁵ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 5980.

²⁷⁸⁶ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 70, 74, 78, 82.

²⁷⁸⁷ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 102, 106, 114.

²⁷⁸⁸ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 5 (povjerljivo).

²⁷⁸⁹ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 3 (povjerljivo).

mobilizaciju rezervnih snaga.²⁷⁹⁰ SDA i SDS su se dogovorile da se Muslimani ne odazivaju na poziv na mobilizaciju, pa se zato niko od Muslimana nije pridružio vojsci.²⁷⁹¹ I prije te mobilizacije, Srbi su organizovali "jurišni bataljon", što je naziv koji su u Drugom svjetskom ratu koristili četnici pod vodstvom Ranka Košutića.²⁷⁹² Prema riječima svjedoka ST003, taj je jurišni bataljon kasnije počinio brojna zlodjela na tom području.²⁷⁹³ Pripadnici TO-a muslimanske nacionalnosti morali su predati oružje i opremu, a Srbi nisu.²⁷⁹⁴ JNA je donijela oružje u Gacko iz skladišta TO-a u Konjicu i podijelila ga civilima srpske nacionalnosti.²⁷⁹⁵

1201. U Gacku se prije rata nalazila samo jedna manja kasarna JNA s malim odredom stražara, a nalazila se u Avtovcu, približno tri kilometra od centra Gacka.²⁷⁹⁶ Jedinica TO-a stacionirana u Gacku držala je svoju opremu u zgradi SJB-a Gacko.²⁷⁹⁷ Krajem 1991. i početkom 1992. godine, trupe JNA koje su se povlačile iz Hrvatske stacionirane su u opštini Gacko.²⁷⁹⁸

1202. Srbi i Muslimani su u Gacku prije rata mirno živjeli zajedno,²⁷⁹⁹ ali 1991. godine počela je rasti napetost.²⁸⁰⁰ Srbi i Muslimani su prestali da se druže.²⁸⁰¹ Krajem 1991. ili početkom 1992. godine, Srbi su počeli aktivno zastrašivati Muslimane.²⁸⁰² Na fasadu kancelarije SDA i na zastavu SDA-a se često noću pucalo.²⁸⁰³ Svjedok ST003, stanovnik Gacka muslimanske nacionalnosti i član SDA,²⁸⁰⁴ podnio je prijavu miliciji, ali u vezi s tim incidentima nikad nije ništa preduzeto.²⁸⁰⁵ U martu su pripadnici jedne lokalne srpske paravojne jedinice uhapsili, a potom i ubili, dva muškaraca muslimanske nacionalnosti.²⁸⁰⁶

²⁷⁹⁰ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 3 (povjerljivo). V. takođe svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 3.

²⁷⁹¹ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST003, dokazni predmet P2152, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 21. oktobar 2003. godine, T. 27779-27780, 27809-27811; svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 3.

²⁷⁹² Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST003, dokazni predmet P2152, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 21. oktobar 2003. godine, T. 27778.

²⁷⁹³ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 3 (povjerljivo).

²⁷⁹⁴ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 3.

²⁷⁹⁵ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 4 (povjerljivo); svjedok ST003, dokazni predmet P2152, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 21. oktobar 2003. godine, T. 27781-27782; Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 3.

²⁷⁹⁶ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 5981-5982; svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 2 (povjerljivo); svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 3.

²⁷⁹⁷ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 3.

²⁷⁹⁸ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 5 (povjerljivo).

²⁷⁹⁹ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 2 (povjerljivo); Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 2; svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 2; Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 5983, 5989.

²⁸⁰⁰ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 2 (povjerljivo); svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 2.

²⁸⁰¹ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 2.

²⁸⁰² Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 2.

²⁸⁰³ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 5 (povjerljivo).

²⁸⁰⁴ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 2-3 (povjerljivo).

²⁸⁰⁵ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 5 (povjerljivo).

²⁸⁰⁶ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 5989-5990; svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 6 (povjerljivo); svjedok ST003, dokazni predmet P2152, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T,

1203. Jedinice Belih orlova pod komandom Ljube Jorgića, opremljene artiljerijskim i pješadijskim naoružanjem i u saradnji s lokalnom JNA, patrolirale su Gackom.²⁸⁰⁷ Pripadnici Belih orlova tukli su Muslimane i pljačkali njihovu imovinu, a vlasti uopšte nisu reagovale.²⁸⁰⁸ Lokalni Srbi pojavljivali su se u gradu naoružani i u uniformama.²⁸⁰⁹ Osman Musić, stanovnik Gacka muslimanske nacionalnosti, u svjedočenju je izjavio da su u njegovu kuću usred noći došla trojica Srba, od kojih su dvojica nosila maskirne uniforme. Udarili su Musića otvorom puščane cijevi i zahtijevali da mu pretraže stan.²⁸¹⁰ Srbi su zastrašivali Muslimane nasumičnim pucanjem po muslimanskim selima i po džamiji u Gacku.²⁸¹¹ Prodavnice, poslovni prostori i domovi Muslimana su paljeni.²⁸¹² Prema navodima svjedoka ST003, Srbi nisu nikad bili na taj način zlostavljani.²⁸¹³ Zbog tog zastrašivanja, kao i zbog izbijanja rata u drugim dijelovima BiH, Musić je poslao svoju porodicu na sigurno.²⁸¹⁴

1204. Do aprila 1992. godine, grad Gacko bio je potpuno pod kontrolom vojske, a glavni zapovjednik snaga na tom području bio je general Momčilo Perišić.²⁸¹⁵ Milicioneri muslimanske nacionalnosti u opštini Gacko otpušteni su i zamijenjeni Srbima.²⁸¹⁶ Komandir milicije, koji je bio Musliman, zamijenjen je zamjenikom komandira Vitomirom Popićem, koji je bio Srbin.²⁸¹⁷ Vojina Popovića je Mićo Stanišić imenovao za privremenog načelnika SJB-a Gacko.²⁸¹⁸ Milicioneri Srbi su dobili nove uniforme s amblemima koje je Musić opisao kao "četničke". Milicija je istakla srpsku trobojnicu, a ne jugoslovensku petokraku.²⁸¹⁹ Direktori lokalnih preduzeća, fabrika i doma zdravlja koji su bili muslimanske nacionalnosti otpušteni su, a na njihova mjesta su postavljeni Srbi.²⁸²⁰

21. oktobar 2003. godine, T. 27792-27793; svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 1281.

²⁸⁰⁷ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 4; svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST003, dokazni predmet P2152, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 21. oktobar 2003. godine, T. 27758-27760, 27786; činjenica o kojoj je presuđeno 1282.

²⁸⁰⁸ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 5 (povjerljivo); činjenice o kojima je presuđeno 1282, 1289.

²⁸⁰⁹ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 4.

²⁸¹⁰ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 2-3.

²⁸¹¹ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 3.

²⁸¹² Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 5990; svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 1282.

²⁸¹³ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 6 (povjerljivo).

²⁸¹⁴ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 3.

²⁸¹⁵ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 7 (povjerljivo).

²⁸¹⁶ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 8 (povjerljivo); Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 2; svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 1283.

²⁸¹⁷ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 3, 8 (povjerljivo); Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 5984-5988; svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 3; činjenica o kojoj je presuđeno 1283.

²⁸¹⁸ Dokazni predmet P2016, Rješenje o privremenom imenovanju načelnika SJB-a Gacko, koje je potpisao Mićo Stanišić, 1. april 1992. godine. V. takođe svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 3.

²⁸¹⁹ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 2.

²⁸²⁰ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 3-4; Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 5988; činjenica o kojoj je presuđeno 1283.

Prema riječima svjedoka ST048, stanovnika Gacka muslimanske nacionalnosti,²⁸²¹ Srbi su postavljeni na položaje za koje nisu bili kvalifikovani,²⁸²² a svjedok ST003 je u svom svjedočenju izjavio da su na svim rukovodećim položajima u opštinskoj vladi, kao i u preduzećima, bili Srbi.²⁸²³

1205. Gacko je blokirano i okruženo kontrolnim punktovima na svim putevima. Muslimanima kretanje nije bilo potpuno zabranjeno, ali su ih zaustavljali, maltretirali i zlostavljali. Na kontrolnim punktovima su dežurali "Srbi koji su imali čarape na glavi".²⁸²⁴ Uveden je policijski sat koji je trajao od 20:00 sati do sljedećeg jutra. Za odlazak na posao bile su potrebne dozvole milicije. Vitimir Popić je Muslimane koji su bili u gradu, a nisu bili zaposleni, raspoređivao na prisilni rad.²⁸²⁵ Maltretiranje Muslimana se pojačalo i Muslimani su se plašili da izlaze i idu na posao.²⁸²⁶

1206. U maju i junu 1992. godine, Muslimane su hapsili. Hapšenja su koordinisali Vitimir Popić i kapetan Ljubo Jorgić, komandant Belih orlova.²⁸²⁷ Jednom muškarcu koji je imao oko 70 godina odsjekli su uho prilikom hapšenja.²⁸²⁸ Većina muslimanskog stanovništva Gacka povukla se u Fazlagića Kulu i Borac.²⁸²⁹ Otprilike 800 žena i djece koji su ostali u gradu Gacku odvezeni su u obližnje opštine ili u Makedoniju.²⁸³⁰

1207. "Srbi" su u julu 1992. godine digli u vazduh gradsku džamiju u Gacku (džamija Mehmed-spahije Zvizdića). Minaret je srušen, a zidovi oštećeni. Ostaci objekta uklonjeni su nakon Daytonskog sporazuma.²⁸³¹

1208. Dana 17. juna 1992. godine, srpske snage, uključujući pripadnike JNA i miliciju, napale su Fazlagića Kulu.²⁸³² Muslimani su se pokušali obraniti, ali srpske snage su upotrijebile artiljeriju,

²⁸²¹ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 1-2.

²⁸²² Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 3.

²⁸²³ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST003, dokazni predmet P2152, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 21. oktobar 2003. godine, T. 27775-27778.

²⁸²⁴ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 4, 7 (povjerljivo).

²⁸²⁵ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 4.

²⁸²⁶ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 5992, 5996; svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 4.

²⁸²⁷ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 5; svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 8-9 (povjerljivo).

²⁸²⁸ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 5.

²⁸²⁹ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 9 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1290.

²⁸³⁰ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 9 (povjerljivo); svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18-19. septembar 1998. godine, str. 5; činjenica o kojoj je presuđeno 1290.

²⁸³¹ Dokazni predmet P1404, Baza podataka Andrása Riedlmayera s materijalima koji se odnose na Bileću, Gacko, Teslić i Vlasenicu, str. 11. V. takođe svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 9-10 (povjerljivo).

²⁸³² Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 9 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1285. V. takođe Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6026-6027. Asim Bašić je tokom unakrsnog ispitivanja prihvatio tvrdnju odbrane da se to dogodilo 19. ili 20. juna 1992. godine.

minobacače i tenkove.²⁸³³ Asim Bašić, stanovnik Fazlagića Kule, u svom je svjedočenju izjavio da mu je kuća pogođena granatom i da je izgorjela do temelja.²⁸³⁴ Bašić i njegova porodica pobjegli su u obližnje planine.²⁸³⁵ Nakon što je granatiranje prestalo, Bašić je vidio kako pripadnici Užičkog korpusa JNA i milicije iz Gacka ulaze u selo; kasnije je čuo da su opljačkali selo.²⁸³⁶ Srpske snage su spalile preostale kuće i pobile 130 žena, djece i staraca koji nisu uspjeli pobjeći.²⁸³⁷ Otprilike 500 do 600 Muslimana se dva mjeseca krilo na jednoj obližnjoj planini.²⁸³⁸ Ratno predsjedništvo Gacka poslalo je Muslimanima koji su se krili u planinama poruku kojom je od njih tražilo da se predaju.²⁸³⁹ Žene i djeca su se predali i odvezeni su autobusom u Perković-Stolac.²⁸⁴⁰ Vojno sposobni muškarci su pješice preko planina otišli u Mostar.²⁸⁴¹

1209. Dana 31. jula 1992. godine, Ratno predsjedništvo Gacka naredilo je Muslimanima, stanovnicima Bjelasnice, sela u toj opštini, da predaju svoje oružje i okupe se na sabiralištu, gdje su ih ukrcali u autobuse.²⁸⁴² Sve muškarce trebalo je smatrati ratnim zarobljenicima i zatočiti u Bileći, uz mogućnost da budu razmijenjeni.²⁸⁴³

1210. Tokom ljeta 1992. godine, srpske snage i lokalni Srbi ubili su ukupno 137 Muslimana u opštini Gacko, od kojih su većina bili žene, djeca i starci.²⁸⁴⁴ U opštini Gacko, 270 Muslimana i Hrvata bilo je zatočeno u skućenom prostoru u šest zatočeničkih objekata, gdje su ih redovno tukli.²⁸⁴⁵ U kasarni JNA, zatočenike su tjerali da dugo stoje, a jednom prilikom srpski stražari su pucali zatočenicima iznad glave.²⁸⁴⁶

²⁸³³ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6000; svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 9 (povjerljivo); svjedok ST003, dokazni predmet P2152, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 21. oktobar 2003. godine, T. 27805; činjenica o kojoj je presuđeno 1285.

²⁸³⁴ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 5979, 6000.

²⁸³⁵ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6000-6001, 6003.

²⁸³⁶ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6027-6028.

²⁸³⁷ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6001-6002; svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 9 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1285.

²⁸³⁸ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6003.

²⁸³⁹ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6004-6005. V. takođe dokazni predmet P919, Proglas Ratnog predsjedništva Gacka, upućen muslimanskom narodu u Bjelasnici, 31. juli 1992. godine.

²⁸⁴⁰ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6004-6005, 6030-6032.

²⁸⁴¹ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6005-6006.

²⁸⁴² Dokazni predmet P919, Proglas Ratnog predsjedništva Gacka, upućen muslimanskom narodu u Bjelasnici, 31. juli 1992. godine, str. 1; činjenica o kojoj je presuđeno 1286.

²⁸⁴³ Dokazni predmet P919, Proglas Ratnog predsjedništva Gacka, upućen muslimanskom narodu u Bjelasnici, 31. juli 1992. godine, str. 2; činjenica o kojoj je presuđeno 1286.

²⁸⁴⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1287.

²⁸⁴⁵ Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 9 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1288.

²⁸⁴⁶ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 4. V. takođe svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 9 (povjerljivo).

(b) Zgrada SJB-a Gacko

1211. U noći 9. juna 1992. godine, svjedoka ST048 su uhapsili pripadnici gatačke milicije, među kojima je bio i komandir milicije Vitomir Popić, i odveli ga u zgradu SJB-a Gacko.²⁸⁴⁷ Popić ga je ispitivao i sljedećeg jutra je pušten. Kad su ga nakon puštanja odveli kući, Popić je s još jednim pripadnikom milicije pretresao kuću svjedoka ST048. Izbila je svađa u kojoj se svjedok ST048 onesvijestio uslijed udarca i odveli su ga natrag u zgradu SJB-a Gacko. U zgradi SJB-a Gacko, jedan stražar je naredio svjedoku ST048 da raširi noge i zatim mu je nagazio genitalije.²⁸⁴⁸

1212. Svjedok ST048 je bio zatočen u zgradi SJB-a Gacko s ukupno sedam muškaraca i bili su smješteni u dvije ćelije. Zatočenici su "spavali [...] naslonjeni jedan na drugoga". Nisu redovno dobijali hranu. Vodu su dobijali u bocama od po pola litra i u te boce iz kojih su pili morali su i mokriti. Stražari su tukli zatočenike kundacima pušaka i pendrecima. Jednog zatočenika koji se zvao Faim Zvizdić su tako surovo premlatili da je izgledalo da će mu oči ispasti iz duplji.²⁸⁴⁹

1213. Jednom prilikom su petoricu od sedmorice zatočenika postrojili uza zid preko puta ćelija. Svjedok ST048 je čuo kako Popić kaže da su ti ljudi osuđeni na smrt. Popić i ostali stražari su zatim postrijeljali tu petoricu ljudi. Dvojicu zatočenika su natjerali da utovare leševe u kamion i operu krv s poda i zida.²⁸⁵⁰

1214. Dana 4. jula 1992. godine, svjedoka ST048 su izveli iz ćelije i odveli u neku kancelariju gdje ga je Vitomir Popić liscama privezao za radijator. Svjedok ST048 je morao da gleda kako dva pripadnika Crvenih beretki siluju njegovu blisku rođaku.. Popić se smijao dok je posmatrao silovanje i reakcije svjedoka ST048. U jednom trenutku žena se uspjela osloboditi i skočiti kroz prozor kancelarije razbivši staklo. Svjedok ST048 je vidio kako jedan pripadnik Crvenih beretki puca kroz prozor prema zemlji i mislio je da je njegova rođaka pala na to mjesto. Od tog incidenta svjedok ST048 je više nikada nije vidio niti je išta od nje čuo. Pomenuti pripadnik Crvenih beretki je zatim udario svjedoka ST048 nogom u lice i slomio mu nos i jagodičnu kost. Svjedok ST048 je, vezan za radijator i ostavljen u toj prostoriji do ranih jutarnjih sati sljedećeg dana, kada su ga prevezli u Crnu Goru. Svjedok ST048 je na kraju pušten iz zatočeništva, nakon čega je otišao u inostranstvo.²⁸⁵¹

²⁸⁴⁷ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 5-6; dokazni predmet P915, Spisak zaposlenih u SJB-u Gacko u maju 1992. godine; P918, SJB Gacko, Spisak radnika rezervnog sastava milicije za isplatu ličnog dohotka, april 1992. godine.

²⁸⁴⁸ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 6.

²⁸⁴⁹ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 6-7.

²⁸⁵⁰ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 7-8.

²⁸⁵¹ Svjedok ST048, dokazni predmet P2176, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 8. decembar 1999. godine, str. 8-10.

1215. Svjedok ST003 je u svom svjedočenju izjavio da je u junu 1992. godine u zgradi SJB-a Gacko vidio Muslimane kako stoje postrojani uza zid s podignutim rukama, obliveni krvlju i s drugim tragovima nasilja.²⁸⁵² Osman Musić je zatočen u zgradi SJB-a Gacko nakon što su ga uhapsili Beli orlovi. Među stražarima je prepoznao neke od pripadnika srpske milicije, između ostalih, Ranka Vujovića. Kad je Musić pitao Vujovića šta se događa, Vujović mu je odgovorio da će uskoro doznati. Kad je Musić ponovio pitanje, Vujović ga je ošamario. Musiću nije objašnjeno zašto je uhapšen.²⁸⁵³ Musić je kasnije premješten u kasarnu JNA u Avtovcu, a na kraju je odveden u podrum hotela termoelektrane.²⁸⁵⁴ Musiću i drugim zatočenicima oduzete su stvari, uključujući ključeve, lične karte i stambena rješenja.²⁸⁵⁵

1216. Asima Bašića su pripadnici rezervne milicije uhapsili u Berkovićima i odveli u zgradu SJB-a Gacko.²⁸⁵⁶ Bašić je bio sa svojim rođacima, među kojima su bili Džafer Bašić, Smajo Bašić i njegova supruga Muvedeta Bašić, zatim Edhem Bašić, Nazif Bašić, Ejub Bašić, Elvir Bašić, Husnija Bašić, Sutko Civić i jedan dječak koji se zvao Sulejman.²⁸⁵⁷ U zgradi SJB-a Gacko, grupa od oko 200 žena, djece, muškaraca i vojnika udarala je Bašića i njegove rođake dok su ulazili u zgradu.²⁸⁵⁸ Bašića i njegove rođake su zatim smjestili u dvije ćelije veličine otprilike 2x3 metra, u kojima su bili drveni poljski kreveti.²⁸⁵⁹ Samo jednom dnevno dobijali su nešto hljeba i mesa iz konzervi i morali su vršiti nuždu u ćelijama.²⁸⁶⁰ Zatočenike je ispitivao Vitimir Popić, a pripadnici rezervne milicije su ih tukli dok je Popić to posmatrao.²⁸⁶¹ Kad je Bašić odbio da potpiše priznanje da je ubijao Srbe i silovao žene, vezali su ga za stolicu i tukli Sloba Todorović, Vlatko Doderović i Boško Starović.²⁸⁶² Tukli su ga ukupno pet ili šest puta.²⁸⁶³

²⁸⁵² Svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 8 (povjerljivo).

²⁸⁵³ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 3-4.

²⁸⁵⁴ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 4; svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 9 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1284. V. takođe svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 2 (povjerljivo).

²⁸⁵⁵ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 9.

²⁸⁵⁶ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6007-6010. Napad na Fazlagića Kulu izvršen je 17. juna 1992. Činjenica o kojoj je presuđeno 1285. Bašić je u svjedočenju izjavio da je nakon tog napada proveo dva mjeseca u brdima. Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6003. Nije jasno da li je uhapšen tokom ili nakon ta dva mjeseca. Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6006-6007. Odmah nakon hapšenja, Bašić je zatočen u školu u Berkovićima gdje je proveo dva dana, nakon čega je premješten u zgradu SJB-a Gacko. Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6008. Bašića su zatim četiri-pet dana držali u zgradi SJB-a Gacko. Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6014.

²⁸⁵⁷ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6007, 6011. Pretresno vijeće napominje da se na spisku prisutnih lica u transkriptu navodi "Elmir Bašić". S obzirom na druge reference u tom transkriptu u vezi s "Elvirom Bašićem", Vijeće je mišljenja da se radi o istoj osobi. V. Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6007, 6022, 6039, 6043.

²⁸⁵⁸ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6010, 6015.

²⁸⁵⁹ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6011.

²⁸⁶⁰ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6011.

²⁸⁶¹ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6012-6013; dokazni predmet P918, SJB Gacko, Spisak radnika rezervnog sastava milicije za isplatu ličnog dohotka, april 1992. godine.

²⁸⁶² Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6012.

²⁸⁶³ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6012-6013.

1217. Nakon što su je u zgradi SJB-a Gacko držali oko četiri-pet dana, Smajinu suprugu su ispitivali i premlatili. Čula je Popića kako kaže: "Pobijte Turke" i "Bulu nogom u guzicu".²⁸⁶⁴ Nakon toga, pripadnici milicije su Bašića i njegove rođake vezali i utjerali u jedan vojni kamion.²⁸⁶⁵ Žene, djeca i muškarci stajali su u špaliru i štapovima i metalnim šipkama tukli zatočenike dok su ulazili u kamion.²⁸⁶⁶ Zatočenike su odvezli u pravcu Kule.²⁸⁶⁷ Na jednom mostu u blizini Kotline, zatočenicima su rekli da izađu iz autobusa i postroje se na jednom kraju mosta.²⁸⁶⁸ Pripadnici redovne i rezervne milicije, među kojima su bili Slobodan Todorović, Ramo Sudžum, Vlatko Doderović i Dragan Lazetić, postrojili su se nasuprot njima.²⁸⁶⁹ Bašić je čuo Lazetića kako naređuje miliciji da puca i čuo je pucnje.²⁸⁷⁰ Bašić je bio pogođen u ruku, nogu i stomak.²⁸⁷¹ Kad se srušio na zemlju, vidio je ostale zatočenike kako leže na zemlji, kao i mnogo krvi.²⁸⁷² Dvojica zatočenika, Sutko i Elvir, počeli su da bježe i svi milicajci, osim Lazetića, pojurili su za njima.²⁸⁷³ Lazetić je viknuo: "Ranjeni su!"²⁸⁷⁴ Lazetić je počeo da puca ostalim zatočenicima u glavu.²⁸⁷⁵ Bašić je uspio da ustane prije nego što je Lazetić stigao do njega. Otrčao je i sakrio se među obližnjim stijenama.²⁸⁷⁶ Preživio je još jedan zatočenik, Nazif, koji je pao mosta na početku, kad je ustrijeljen, a preživio je tako što se do noći pretvarao da je mrtav, nakon čega je i on pobjegao.²⁸⁷⁷ Bašića su pronašla neka dva mladića koja su ga odvela u kuću Dževada Džankovića, koja se nalazila najmanje kilometar od mosta.²⁸⁷⁸ Džanković, koji je sve posmatrao dvogledom, rekao je Bašiću da su Sutko i Elvir pobjegli.²⁸⁷⁹

1218. Bašić je u svom svjedočenju izjavio da su Vojin Popović, načelnik SJB-a Gacko, i još dvojica pripadnika milicije pobacali tijela s mosta. Nakon toga su na tijela bacili ručnu bombu.²⁸⁸⁰ Iz Bašićevog svjedočenja nije jasno da li je on lično vidio Popovića i druge milicionere kako bacaju tijela s mosta ili mu je to rekao Džanković.²⁸⁸¹

²⁸⁶⁴ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6014.

²⁸⁶⁵ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6014-6015.

²⁸⁶⁶ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6015.

²⁸⁶⁷ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6015-6016; dokazni predmet P920, Fotografija Gacka snimljena iz vazduha.

²⁸⁶⁸ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6018, 6043.

²⁸⁶⁹ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6018, 6025-6026.

²⁸⁷⁰ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6018.

²⁸⁷¹ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6019, 6034-6037. Bašiću je na unakrsnom ispitivanju predočena njegova prijašnja izjava koju je dao miliciji u Mostaru 6. oktobra 1992. i televizijski intervju koji je dao u oktobru 1992. godine. U oba iskaza on je pomenuo samo jednu strijelnu ranu. Bašić nije mogao da objasni tu nepodudarnost, ali je tvrdio da je ustrijeljen tri puta. Pretresno vijeće napominje da je Bašić u intervjuu pomenuo samo jednu ranu, ali da nije isključio mogućnost da je ustrijeljen više puta. Bašić nije nikada potpisao izjavu koju je dao miliciji u Mostaru. Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6034-6038.

²⁸⁷² Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6021.

²⁸⁷³ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6019, 6022, 6039.

²⁸⁷⁴ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6039.

²⁸⁷⁵ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6019.

²⁸⁷⁶ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6019, 6022-6023.

²⁸⁷⁷ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6022, 6024, 6038, 6044-6045.

²⁸⁷⁸ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6019, 6023, 6039-6040.

²⁸⁷⁹ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6019-6020.

²⁸⁸⁰ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6013, 6018, 6024, 6038-6039.

²⁸⁸¹ Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 6019-6020, 6038-6039, 6042-6044.

1219. U spis su uvrštene potvrde o smrti za Smaju Bašića,²⁸⁸² Muvedetu Bašić,²⁸⁸³ Džafera Bašića,²⁸⁸⁴ Ejuba Bašića,²⁸⁸⁵ Edhema Bašića,²⁸⁸⁶ Elvira Bašića,²⁸⁸⁷ Husniju Bašića²⁸⁸⁸ i izvjesnog Sulejmana Bašića,²⁸⁸⁹ u kojima se kao datum njihove smrti navodi 13. avgust 1992. godine, a kao mjesto smrti Gacko ili, u nekim slučajevima, konkretno Kotlina. U spis je uvrštena potvrda o smrti za Šemsudina Ćimića, u kojoj se navodi da je on umro 22. decembra 1996. godine u Gacku.²⁸⁹⁰ Prema podacima Državne komisije BiH za traženje nestalih lica, Smajo Bašić,²⁸⁹¹ Sulejman Bašić,²⁸⁹² Muvedeta Bašić,²⁸⁹³ Džafer Bašić,²⁸⁹⁴ Ejub Bašić,²⁸⁹⁵ Edhem Bašić,²⁸⁹⁶ Elvir Bašić²⁸⁹⁷ i Husnija Bašić²⁸⁹⁸ su svi nestali 13. avgusta 1992. godine u Gacku, a njihovi posmrtni ostaci ekshuminirani su 16. septembra 1999. godine kod Juga-Stanice u Gacku, osim Elvira Bašića čiji su posmrtni ostaci ekshumirani 27. septembra 1999. godine u Kuli, Gacko. Prema navodima u istom izvještaju, Šemsudin Ćimić je nestao 13. avgusta 1992. godine u Kotlini, ali su njegovi posmrtni ostaci ekshumirani 13. novembra 2003. godine u Rakoviku, Gacko.²⁸⁹⁹

²⁸⁸² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 482.1, Potvrda o smrti za Smaju Bašića (povjerljivo).

²⁸⁸³ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 479.1, Potvrda o smrti za Muvedetu Bašić (povjerljivo).

²⁸⁸⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 464.1, Potvrda o smrti za Džafera Bašića (povjerljivo).

²⁸⁸⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 470.1, Potvrda o smrti za Ejuba Bašića (povjerljivo).

²⁸⁸⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 467.1, Potvrda o smrti za Ethema Bašića (povjerljivo). V. takođe dokazni predmet 1D834, Spisak osoba koji je dostavilo Ministarstvo za boračka pitanja Federacije BiH, 30. maj 2012. godine, str. 6. Pretresno vijeće napominje da je u Potvrdi o smrti napisano ime "Ethem", ali budući da je razlika u pisanju imena mala i da se ime oca i datum rođenja podudaraju, ono smatra da se taj dokument odnosi na istog "Edhema" Bašića koji se navodi u Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo.

²⁸⁸⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 473.1, Potvrda o smrti za Elvira Bašića (povjerljivo).

²⁸⁸⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 476.1, Potvrda o smrti za Husniju Bašić (povjerljivo).

²⁸⁸⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 484.1, Potvrda o smrti za Sulejmana Bašića (povjerljivo).

²⁸⁹⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 461.1, Potvrda o smrti za Šemsudina Ćimića (povjerljivo).

²⁸⁹¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 481, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica, Tabela sa spiskom ekshumiranih lica (povjerljivo).

²⁸⁹² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 484, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica, Tabela sa spiskom ekshumiranih lica (povjerljivo).

²⁸⁹³ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 478, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica, Tabela sa spiskom ekshumiranih lica (povjerljivo).

²⁸⁹⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 463, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica, Tabela sa spiskom ekshumiranih lica (povjerljivo).

²⁸⁹⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 469, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica, Tabela sa spiskom ekshumiranih lica (povjerljivo).

²⁸⁹⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 466, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica, Tabela sa spiskom ekshumiranih lica (povjerljivo).

²⁸⁹⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 472, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica, Tabela sa spiskom ekshumiranih lica (povjerljivo).

²⁸⁹⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 475, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica, Tabela sa spiskom ekshumiranih lica (povjerljivo).

²⁸⁹⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 461, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica, Tabela sa spiskom ekshumiranih lica (povjerljivo).

(c) Hotel elektrane

1220. U hotelu elektrane, otprilike 500 metara od zgrade SJB-a Gacko, bilo je zatočeno više od 150-170 Muslimana.²⁹⁰⁰ Komandir tog objekta bio je Radinko Ćorić, a zatim Ranko Ignjatović, obojica pripadnici milicije.²⁹⁰¹ Prema riječima Osmana Musića, koji je bio zatočen u hotelu elektrane od 4. juna pa do kraja tog mjeseca 1992. godine, kao i svjedoka ST003, sve naredbe koje su izdavane u tom objektu dolazile su od Vojina Popovića, načelnika SJB-a Gacko, i Božidara Vučurevića, predsjednik SAO Hercegovine.²⁹⁰² Osman Musić je identifikovao Budimira Bumbića, Milkana Govedaricu i Žutog kao stražare koji su maltretirali zatočenike.²⁹⁰³ Musić je u tom zatočeničkom objektu vidio i Radeta Ćeranića, penzionisanog komandira milicije koji se tokom rata vratio u miliciju, i najmanje jednog arkanovca.²⁹⁰⁴

1221. Zatočenici su bili podvrgavani raznim vidovima maltretiranja i zlostavljanja. Jednom prilikom su grupu od deset zatočenika postrojili pred drugim zatočenicima i seksualno ih zlostavljali. Budimir Bumbić ispalio je mitraljeski rafal zatočenicima iznad glave i prijetio da će u podrum u kom su bili zatočeni baciti bombu. Bumbić je zatočenicima naredio da podignu ruke na zid s tri raširena prsta i pucao im između prstiju, kao i da se postroje uza zid glavom uz glavu i pucao u mali prostor između njihovih glava. Jednom čovjeku je opsovao "balijsku" majku.²⁹⁰⁵

1222. Od 16. juna 1992. godine, zatočenike su počeli odvoditi u podrum, gdje su ih ispitivali o tome gdje se nalaze oružje i Muslimani iz Gacka. Zatočenike su tokom tih ispitivanja surovo tukli i neki su vraćeni u podrum u "polumrtvom" stanju. Musića je ispitivao komandir milicije Vojin Popić.²⁹⁰⁶

1223. Musić je u svom svjedočenju rekao da je prilikom iznošenja smeća iz podruma bio očevidac ubistva Arifa Jaganjca na ulazu u hotel elektrane. Čuo je pucanj i vidio kako se Jaganjac srušio. Međutim, ne zna ko je ispalio hitac. Jednom prilikom nakon toga, Musić i drugi zatočenici gledali su kad je Žuti ustrijelio Osmana Osmanovića u vrat. Nakon te pucnjave, jedan drugi stražar, Govedarica, rekao je: "Šta vi, balije, hoćete, svoju vlastitu muslimansku državu?". Musića i druge

²⁹⁰⁰ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 4; Asim Bašić, 2. februar 2010. godine, T. 5996-5997; svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 9 (povjerljivo); dokazni predmet P916, Fotografija hotela kod elektrane. V. takođe svjedok ST028, dokazni predmet P304, Izjava svjedoka, 18. -19. septembar 1998. godine, str. 5.

²⁹⁰¹ Pretresno vijeće napominje da Osman Musić navodi da se prvi milicioner zvao Ranko Ćorić. Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 5; dokazni predmet P915, Spisak zaposlenih u SJB-u Gacko u maju 1992. godine.

²⁹⁰² Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 5-6; svjedok ST003, dokazni predmet P2151, Izjava svjedoka, 27. januar 1999. godine, str. 9 (povjerljivo).

²⁹⁰³ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 5.

²⁹⁰⁴ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 6.

²⁹⁰⁵ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 4-5.

zatočnike su natjerali da očiste krv.²⁹⁰⁷ Musićev iskaz je potkrijepljen izvještajem Državne komisije BiH za traženje nestalih lica, u kom se navodi da su Arif Jaganjac i Osman Osmanović nestali 20., odnosno 28. juna 1992. godine u Gacku i da su njihovi posmrtni ostaci ekshumirani 5. oktobra 1999. godine u Gacku.²⁹⁰⁸ U spis su uvrštene potvrde o smrti za obojicu i u njima se navodi da je Arif Jaganjac umro 20. juna 1992. godine, a Osman Osmanović 28. juna 1992. godine, obojica u Gackom.²⁹⁰⁹ U daljnjim dokazima stoji da je Osman Osmanović "kao pripadnik TO Gacko [...] likvidiran u logoru hotela TE Gacko", mada se konkretno navodi da je on u tom trenutku bio "van borbenog zadatka".²⁹¹⁰

1224. Musić je u svom svjedočenju izjavio da su Latu Halilovića izveli iz podruma. Poslije toga, Musić je čuo zvuk lomljenja flaša i jauke. Halilovića su vratili u podrum na vojnom ćebet, a glava mu je bila puna krhotina od stakla. Otrprike sat vremena kasnije, Bumbić je ušao u ćeliju i naredio da Halilovića iznesu kako bi ga pregledao ljekar. Pet minuta kasnije, Musić je čuo tri pucnja u hodniku. Musić smatra da su to bili hici ispaljeni da bi se proslavila Halilovićeve smrt. Objasnio je da su Srbi za svako ubistvo pucali tri puta u znak pobjede. Tri dana nakon tog incidenta, Ranko Ćorić je rekao zatočenicima da se Halilović dobro oporavlja u bolnici.²⁹¹¹ U potvrdi o smrti za Latu Halilovića navedeno je da je on umro u Gacku 1992. godine,²⁹¹² daljnja dokumentacija pokazuje da je on ubijen 21. juna 1992. godine u logoru u TE Gacko kao pripadnik TO-a Gacko, ali da tada nije bio na borbenom zadatku.²⁹¹³

1225. Jedne noći krajem juna 1992. godine, oko 02:00 sata, tri maskirana stražara, među kojima je Musić jednog po glasu prepoznao kao Bumbića, odveli su iz podruma Mirsada Džeku, Senada Šahovića i Aziza Fazlagića (zvanog Ziko). Sljedećeg jutra, srpski stržari pročitali su njihova imena sa spiska zatočenika koji su pobjegli. Musić je mišljenja da je to pokazivalo da su oni ubijeni zato što su stražari još prije ubijene ljude popisivali kao bjegunce.²⁹¹⁴ Prema navodima u izvještajima MKCK i Državne komisije BiH za traženje nestalih lica, Mirsad Džeko i Aziz Fazlagić nestali su u

²⁹⁰⁶ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 4, 6.

²⁹⁰⁷ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 5.

²⁹⁰⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 449, 454, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica, Tabela sa spiskom ekshumiranih lica (povjerljivo).

²⁹⁰⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 449.1, Potvrda o smrti za Arifa Jaganjca (povjerljivo); dokazni predmet P2466.1, Potvrda o smrti za Osmana Omanovića (povjerljivo).

²⁹¹⁰ Dokazni predmet 1D834, Spisak osoba koji je dostavilo Ministarstvo za boračka pitanja Federacije BiH, 30. maj 2012. godine, str. 5-6.

²⁹¹¹ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 5-6.

²⁹¹² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 444.1, Potvrda o smrti za Latu Halilovića (povjerljivo).

²⁹¹³ Dokazni predmet 1D834, Spisak osoba koji je dostavilo Ministarstvo za boračka pitanja Federacije BiH, 30. maj 2012. godine, str. 5.

²⁹¹⁴ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 6.

Gacku 1. juna 1992. godine, odnosno 28. juna 1992. godine.²⁹¹⁵ U "Spisku palih branitelja iz Gacka", koji je sastavilo BiH Ratno predsjedništvo Gacka, navodi se da je Mirsad Džeko ubijen u "koncentracionom logoru Gacko",²⁹¹⁶ a u potvrdi o smrti se navodi da je on umro 21. juna 1992. godine u Gacku.²⁹¹⁷ U potvrdi o smrti za Aziza Fazlagića se navodi da je on umro 29. juna 1992. godine u Gacku.²⁹¹⁸ U dokazni spis su uvrštene i fotografije posmrtnih ostataka za koje se smatra da pripadaju Mirsadu Džeki i Azizu Fazlagiću.²⁹¹⁹

1226. Musić je izjavio da su jedne večeri oko 21:30 sati zatočenicima naredili da se ukrcaju u kamion JNA. Prilikom ukrcajanja, nasumice su ih tukli. Zatočnike su odvezli u Vojnu školu u Bileći, gdje su ih zatočili. Prema Musićevim riječima, po dolasku u taj logor vidjeli su da su Aziz Hasanbegović i Redžović (sin Džeme), ime nepoznato, mrtvi. Musić ne navodi kako su ubijeni, ali je čuo Budimira Bumbića i Milkana Govedaricu kako se hvališu da su ih ubili.²⁹²⁰

1227. U potvrdi o smrti za Senada Memića, koja je uvrštena u spis, navodi se da je on umro u Gacku 4. jula 1992. godine.²⁹²¹

3. Činjenični zaključci

1228. Srpski Krizni štab Gacko osnovan je u maju 1991. godine. Na njegovom čelu je bio Zdravko Zirojević. Ostali članovi bili su Mitar Lažetić, Vlado Kovačević, Obren Govedarica, Vojin Popović (načelnik SJB-a Gacko), Šarović (vođa jedne paravojne organizacije) i Lučić (komandant TO-a).

1229. Što se tiče tačaka 1, 2, 3 i 4 Optužnice, Pretresno vijeće prihvata svjedočenje Osmana Musića, koje potkrepljuju dokumentarni dokazi, i zaključuje da je Arif Jaganjac ustrijeljen i ubijen u hotelu elektrane u junu 1992. godine. Nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi Pretresno vijeće moglo izvesti zaključak o tome ko ga je ubio. Pretresno vijeće takođe prihvata svjedočenje Musića, koje potkrepljuju dokumentarni dokazi, i zaključuje da je Žuti, stražar srpske nacionalnosti u hotelu elektrane, ustrijelio i ubio Osmana Osmanovića. Nakon te pucnjave, jedan drugi stražar je pogrdno govorio o zatočenicima, nazivajući ih "balijama". Pošto je razmotrilo Musićev iskaz, Pretresno

²⁹¹⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 436, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima u BiH; pod rednim brojem 441, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica, Tabela sa spiskom ekshumiranih lica (povjerljivo).

²⁹¹⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 434, Spisak palih branitelja iz Gacka, BiH Ratno predsjedništvo Gacka (povjerljivo).

²⁹¹⁷ Dokazni predmet P2466.3, Potvrda o smrti za Mirsada Džeku (povjerljivo).

²⁹¹⁸ Dokazni predmet P2466.2, Potvrda o smrti za Aziza Fazlagića (povjerljivo).

²⁹¹⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 435, 440, Fotografije ekshumacije, fotografije 26 i 35 (povjerljivo).

²⁹²⁰ Osman Musić, dokazni predmet P2177, Izjava svjedoka, 25. februar 2008. godine, str. 6-7.

²⁹²¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 451.1, Potvrda o smrti za Senada Memića (povjerljivo).

vijeće zaključuje da su Aziza Hasanbegovića i Redžovića, ime nepoznato,²⁹²² tokom prevoza u Bileću ubili Budimir Bubić i Milkan Govedarica, srpski stražari koji su se hvalili kako su ih ubili. Budući da su imali status zatočenika, nijedan od gorepomenutih muškaraca nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

1230. Pošto je razmotrilo Musićev iskaz, Pretresno vijeće zaključuje da je Lato (Latif) Halilović udaran flašom i vraćen u podrum s krhotinama stakla u glavi. Pretresno vijeće je uzelo u obzir Musićev iskaz da su srpski stražari ispalili tri hica nakon što je Halilović odveden iz podruma, što su, po Musićevom mišljenju, bili hici kojim je proslavljena Halilovićeva smrt. Međutim, Musićev iskaz da je Radinko Ćorić, pripadnik milicije koji je u to vrijeme bio upravnik tog zatočeničkog objekta, rekao zatočenicima da je Halilović na liječenju i da se dobro oporavlja u bolnici ostavlja otvorenom mogućnost da Halilović nije preminuo od posljedica premlaćivanja. Osim toga, dokumentacija ne sadrži dovoljno dokaza o tačnom mjestu i uzroku smrti. Stoga se Pretresno vijeće nije uvjerilo da je van razumne sumnje dokazano da je Lato Halilović umro od posljedica premlaćivanja koje je pretrpio u hotelu elektrane.

1231. Pretresno vijeće prihvata Musićev iskaz da su Mirsad Džeko, Senad Šahović i Aziz Fazlagić odvedeni iz podruma hotela elektrane u okolnostima koje su Musića navele na zaključak da su ubijeni. Međutim, Pretresno vijeće ima u vidu da Musić nije bio očevidac ubistva tih muškaraca niti je vidio dokaze da su oni ubijeni. Stoga Pretresno vijeće zaključuje da nema dovoljno dokaza da su oni ubijeni kao što se navodi. Pretresno vijeće takođe napominje da, iako ima dovoljno dokumentarnih dokaza za zaključak da je Senad Memić umro u Gacku u julu 1992. godine, nema dokaza da je ubijen u hotelu elektrane.

1232. U pogledu lišavanja života osoba koje su, kako se navodi, streljane na mostu kod Kotline, Pretresno vijeće je uzelo u obzir iskaz Asima Bašića da je bio zatočen u zgradi SJB-a Gacko s Džaferom Bašićem, Smajom Bašićem, Edhemom Bašićem, Nazifom Bašićem, Ejubom Bašićem, Elvirom Bašićem, Husnijom Bašić, Sutkom Civićem, Muvedetom Bašić i jednim dječakom koji se zvao Sulejman. Te zatočenike su pripadnici gatačke milicije odvezli do jednog mosta u blizini Kotline, gdje su ih streljali. Budući da se u potvrdama o smrti za Smaju Bašića, Muvedetu Bašić, Džafera Bašića, Ejuba Bašića, Edhema Bašića, Husniju Bašića i Sulejmana Bašića (koji je u spisku naveden kao sin Smaje i Muvedete star 16 godina) navodi da su oni ubijeni u Gacku, u nekim slučajevima konkretno u Kotlini, 13. avgusta 1992. godine, Pretresno vijeće zaključuje da su te osobe ustrijeljene i ubijene na mostu u blizini Kotline 13. avgusta 1992. godine od strane pripadnika

²⁹²² Uprkos manjim nepodudarnostima, Pretresno vijeće smatra da je Redžović, ime nepoznato, osoba koja je uvrštena u Konačan spisak žrtava Tužilaštva kao Ređović, ime nepoznato.

gatačke milicije. Budući da su imale status zatočenika, gorenavedene osobe nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

1233. Međutim, Pretresno vijeće ima u vidu da postoje dokumentarni dokazi koji pokazuju da je Elvir Bašić nestao ili umro 13. avgusta 1992. godine u Gacku, ali da je Bašić u svom svjedočenju izjavio da je Elvir Bašić uspio pobjeći. Stoga Pretresno vijeće ne konstatuje da je on ubijen kao što se navodi. Pretresno vijeće dalje ima u vidu da Bašić nije rekao da je Šemsudin Ćimić bio u grupi ljudi koji su ubijeni na mostu u blizini Kotline i da se u njegovoj potvrdi o smrti navodi da je on umro 22. decembra 1996. godine. Stoga nema dovoljno dokaza za zaključak da je on ubijen na mostu u blizini Kotline.

1234. Što se tiče tačaka 1, 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o postupanju sa zatočenicima prilikom njihovog hapšenja i zatočavanja u zgradi SJB-a Gacko. Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da su zatočeni u zgradi SJB-a Gacko držani u nehumanim uslovima, bez dovoljno hrane, vode i sanitarnih čvorova. Nije izvedeno dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se mogao izvesti sličan zaključak u vezi s hotelom elektrane.

1235. Pretresno vijeće zaključuje da su Vitomir Popić, komandir milicije u Gacku, i drugi pripadnici gatačke milicije, u zgradi SJB-a Gacko tukli zatočenike kundacima pušaka i pendrecima tokom ili nakon ispitivanja. Jedan zatočenik je tako surovo premlaćen da je izgledalo da će mu oči ispasti iz duplji, a jedan stražar, Srbin, nagazio je genitalije svjedoka ST048. Popić i drugi stražari ustrijelili su i ubili pet zatočenika u prisustvu drugih zatočenika. Pripadnici Crvenih beretki silovali su blisku rođaku svjedoka ST048 u njegovom prisustvu, a Popić je sve to posmatrao. U hotelu elektrane, srpski stražari su tako surovo tukli zatočenike tokom ispitivanja da su oni u podrum vraćani "polumrtvi". Zatočeni su bili seksualno ponižavani. Stražari su im psovali "balijsku majku". Više muškaraca pogubljeno je pred drugim zatočenicima. Na osnovu načina na koji su ti napadi vršeni i jezika koji su koristili pripadnici gatačke milicije, pripadnici srpskih paravojnih organizacija i drugi srpski vojnici, Pretresno vijeće zaključuje da su se srpske snage surovo odnosile prema zatočenicima Muslimanima i Hrvatima kako bi ih zastrašile ili od njih pribavile informacije i diskriminisale ih na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1236. U vezi s tačkama 1, 9 i 10 Optužnice, Pretresno vijeće je razmotrilo iskaz svjedoka ST003 da je približno 800 žena i djece muslimanske nacionalnosti prebačeno iz grada Gacka u obližnje opštine ili u Makedoniju, Crnu Goru ili u neku drugu zemlju. Asima Bašića i druge stanovnike Fazlagića Kule su iz njihovih domova istjerali pripadnici JNA i milicije. Prema naredbama Ratnog predsjedništva, žene i djeca su odvezeni u Perković-Stolac, a muškarci su pješke otišli u Mostar. Ratno predsjedništvo je naredilo stanovnicima Bjelagnice da predaju oružje i oni su odvezeni iz

Gacka. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o tome da su muslimanska sela, poslovni objekti i domovi opljačkani i spaljeni, da su muslimanski vjerski objekti uništeni, a Muslimani podvrgnuti drugim oblicima zlostavljanja. Najzad, Pretresno vijeće je uzelo u obzir dokaze o nacionalnom sastavu stanovništva Gacka 1991. i 1997. godine. Na osnovu svih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage odvezle muslimanske stanovnike iz Gacka ili da su oni napustili Gacko zbog zlostavljanja, zastrašivanja i pljačke, kao i uništavanja njihove imovine i vjerskih objekata koje su vršile srpske snage.

1237. Što se tiče konkretnih djela u osnovi progona za koja se optuženi terete samo u tački 1, Pretresno vijeće je saslušalo iskaze da su srpske snage, konkretno pripadnici Užičkog korpusa, uzimali imovinu iz domova Muslimana u Fazlagića Kuli. Stražari srpske nacionalnosti, uključujući pripadnike gatačke milicije, prilikom hapšenja i zatočavanja oduzimali su zatočenicima dragocjenosti. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su srpske snage Muslimanima protivpravno oduzimale privatnu imovinu i da je to urađeno na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1238. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze da su srpske snage u julu 1992. godine digle u vazduh gradsku džamiju u Gacku. Minaret je srušen, a zidovi oštećeni. Prodavnice, poslovni objekti i domovi Muslimana u Gacku i Fazlagića Kuli su spaljeni. Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage protivpravno uništavale vjerske, stambene i privredne objekte koji su pripadali Muslimanima.

1239. Nakon preuzimanja vlasti u Gacku, pripadnici gatačke milicije i srpskih paravojnih organizacija hapsili su i zatočavali Muslimane i Hrvate u zgradi SJB-a Gacko i hotelu elektrane. Osmanu Musiću nisu objasnili zbog čega su ga uhapsili. U zgradi SJB-a Gacko čuli su kako Popić govori: "Pobijte Turke", a u hotelu elektrane jedan stražar je rekao: "Šta vi, balije, hoćete, svoju vlastitu muslimansku državu?". Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su Muslimani hapšeni na osnovu svoje nacionalne pripadnosti i da im je bio uskraćen propisani sudski postupak. Pretresno vijeće prihvata iskaz svjedoka ST003 da su u Gacku bili postavljeni kontrolni punktovi na kojima su Muslimani zaustavljani, maltretirani i zlostavljani i zaključuje da su srpske snage Muslimanima u Gacku ograničavale slobodu kretanja. Osim toga, Muslimani su otpušteni s posla; konkretno, Muslimani su otpušteni iz milicije i doma zdravlja i na tim su poslovima zamijenjeni Srbima. S obzirom na to, srpske snage su Muslimanima uskraćivale zaposlenje.

4. Pravni zaključci

1240. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da je

između djela srpskih snaga u Gacku i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kao što je detaljno opisano dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

1241. Pretresno vijeće zaključuje da su djela srpskih snaga u Gacku bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Proizvoljna ubistva, hapšenja, zatočavanja, krađa i uništavanje imovine koje su činili pripadnici gatačke milicije, pripadnici Užičkog korpusa i pripadnici srpskih paravojnih organizacija, predstavljali su napad na civilno stanovništvo, identifikovano kao gatački Muslimani. Radilo se o napadu velikih razmjera: najmanje 137 Muslimana je ubijeno, a najmanje 270 Muslimana i Hrvata je bilo zatočeno na šest lokacija širom Gacka. S obzirom na te faktore, Pretresno vijeće konstatuje da je napad na civilno stanovništvo bio i rasprostranjen i sistematski. Djela srpskih snaga protiv muslimanskog i hrvatskog stanovništva Gacka bila su dio tog napada. S obzirom na razmjere tog napada, Pretresno vijeće zaključuje da su počiniozi znali da je napad u toku i da su njihova djela dio tog napada.

1242. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće konstatuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

1243. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su Žuti, Budimir Bumbić i Milkan Govedarica, srpski stražari u hotelu elektrane, ubili Arifa Jaganjca, Osmana Omanovića, Aziza Hasanbegovića i Redžovića, ime nepoznato, koji nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Način na koji su lišeni života pokazuje da su počiniozi djelovali s namjerom da te muškarce ubiju. Dana 13. avgusta 1992. godine, pripadnici gatačke milicije odveli su Smaju Bašića, Sulejmana Bašića, Muvedetu Bašić, Džafera Bašića, Ejuba Bašića, Edhema Bašića i Husniju Bašića iz zgrade SJB-a Gacko i ubili ih na jednom mostu u blizini Kotline. Način na koji su lišeni života pokazuje da su počiniozi djelovali s namjerom da ubiju žrtve.

1244. Podsjećajući na svoj zaključak da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće konstatuje da su srpski stražari u hotelu elektrane i pripadnici gatačke milicije počinili ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1245. Pretresno vijeće smatra da su gorenavedena ubistva izvršili pripadnici gatačke milicije na lokacijama u Gacku i u relativno kratkom vremenskom periodu, od juna do avgusta 1992. godine. Iako su ta lišavanja života bila teška djela, Pretresno vijeće je mišljenja da ona nisu bila velikih razmjera i da, stoga, ne ispunjavaju uslov masovnosti koji se traži kod istrebljenja.

1246. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće je zaključilo da su napadima na muslimanske zatočenike koje su pripadnici gatačke milicije, pripadnici srpskih paravojnih organizacija i drugi srpski vojnici vršili, kako tokom hapšenja tako i u zatočeničkim centrima, zatočenicima nanosene

teške fizičke i duševne patnje i da su ti napadi izvođeni kao oblik zastrašivanja i diskriminacije, kao i da im je u nekim slučajevima cilj bilo pribavljanje informacija. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su počinoci nad zatočenim Muslimanima počinili krivično djelo mučenja, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Pošto je konstatovalo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 i da je počinjeno krivično djelo mučenja, Pretresno vijeće takođe zaključuje da su srpske snage nad zatočenicima počinile druga nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, i okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1247. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće je zaključilo da su srpske snage silom odvezle veliki broj Muslimana iz Gacka ili da su oni napustili Gacko uslijed maltretiranja, zastrašivanja i pljačke i uništavanja njihove imovine i vjerskih objekata od strane srpskih snaga. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su srpske snage uklonile Muslimane iz opštine Gacko, gdje su oni zakonito boravili, i to putem protjerivanja i drugih oblika prisile i bez osnova koje dopušta međunarodno pravo. Muslimani su uklanjani unutar državnih granica (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao i slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje prebivališta i zajednice, bez garancija u pogledu mogućnosti budućeg povratka, zbog čega su žrtvama nanesene teške duševne povrede. Žrtve su takođe uklanjane preko *de jure* državne granice. Na osnovu toga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage svojim djelima i propustima imale namjeru da žrtve rasele preko relevantne državne granice (kao kod deportacije) ili unutar relevantne državne granice (kao kod prisilnog premještanja). Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad muslimanskim stanovništvom Gacka počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje) i deportaciju kao zločine protiv čovječnosti.

1248. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage hapsile Muslimane u Gacku bez ikakvog zakonskog utemeljenja i na diskriminatornoj osnovi. Ta hapšenja su predstavljala protivpravno zatočavanje. Muslimani su potom držani u zatočeničkim objektima u nehumanim uslovima života i bili su podvrgavani nečovječnom postupanju. Oduzimanje imovine Muslimana, između ostalog prilikom zatočavanja i pljačke, predstavljalo je pljačku imovine. Razaranje gradske džamije u Gacku, kao i razaranje domova tokom napada na sela predstavljali su bezobzirno razaranje. Osim toga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage Muslimanima u Gacku nametale diskriminatorne mjere time što su im uskraćivale propisani sudski postupak, uskraćivale im zaposlenje i ograničavale im slobodu kretanja. Nije dokazano da su srpske snage Muslimanima uskraćivale ravnopravan pristup javnim službama.

1249. Pretresno vijeće zaključuje da su djelima o kojima se govori gore u tekstu u vezi s tačkama 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice – kao i protivpravnim zatočavanjem, stvaranjem i održavanjem nehumanih uslova života, pljačkom imovine, bezobzirnim razaranjem gradova i sela, uključujući razaranje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji i drugim kulturnim objektima, te nametanjem i održavanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera – Muslimanima bila narušena i uskraćena temeljna prava definisana međunarodnim običajnim i ugovornim pravom. Ta djela su takođe bila *de facto* diskriminatorna jer su bila selektivno i sistematski usmjerena protiv lica muslimanske nacionalnosti. Na osnovu tog obrasca ponašanja i izjava pripadnika srpskih snaga tokom kriminalnih operacija – kao što su nazivanje zatočenika "balijama" i izjave: "Šta vi, balije, hoćete, svoju vlastitu muslimansku državu?" – Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage vršile te radnje s namjerom diskriminisanja Muslimana na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1250. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad Muslimanima opštine Gacko počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

1251. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su, od početka aprila 1992. do decembra 1992. godine, srpske snage u opštini Gacko počinile krivična djela kojima se optuženi terete u tačkama 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice.

N. Ilijaš

1. Optužbe iz Optužnice

1252. Mićo Stanišić se u Optužnici tereti za zločine koji su, kako se navodi, počinjeni u opštini Ilijaš u vrijeme i na mjestima koji se navode dalje u tekstu.

1253. Pod tačkom 1 Optužnice, Stanišić se tereti za progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) protivpravnog zatočavanja barem tokom juna i jula 1992. godine u zgradi SJB-a u Ilijašu i barem tokom juna 1992. godine u željezničkoj stanici u Podlugovima;²⁹²³ (b) mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela, kako je konkretno navedeno dolje u tekstu u vezi s tačkama 5, 6, 7 i 8;²⁹²⁴ (c) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života tokom pomenutih vremenskih perioda i u pomenutim zatočeničkim objektima, uključujući propust da se obezbijede odgovarajući smještaj ili zaklon, hrana i voda, medicinska njega i higijenski i sanitarni uslovi;²⁹²⁵ (d) deportacije i prisilnog premještanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz Ilijaša sredinom

²⁹²³ Optužnica, par. 26(e), Prilog C br. 13.1-2.

²⁹²⁴ Optužnica, par. 26(d), Prilog D br. 13.1-2.

²⁹²⁵ Optužnica, par. 26(f), Prilog C br. 13.1-2.

maja 1992. godine i dalje tokom cijele 1992. godine;²⁹²⁶ (e) pljačkanja imovine (i) tokom i nakon napada na dijelove gradova Ilijaš, Lješevo i Gornja Bioča koji nisu bili nastanjeni Srbima, u periodu barem od kraja aprila do avgusta 1992. godine; (ii) u zatočeničkim objektima; i (iii) tokom deportacije ili prisilnih premještanja;²⁹²⁷ (f) bezobzirnog razaranja sela i područja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, uključujući pljačku stambenih i poslovnih objekata tokom i nakon napada na dijelove gradova Ilijaš, Lješevo i Gornja Bioča koji nisu bili nastanjeni Srbima u periodu barem od kraja aprila do avgusta 1992. godine;²⁹²⁸ i (g) nametanja i održavanja restriktivnih i diskriminatornih mjera protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, koje je počelo ubrzo po preuzimanju vlasti u Ilijašu sredinom maja 1992. godine i nastavilo se tokom cijele 1992. godine.²⁹²⁹

1254. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Stanišić se tereti za (a) mučenje, zločin protiv čovječnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja; i (c) nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, uključujući premlaćivanje, seksualno nasilje, ponižavanje, šikaniranje i psihološko zlostavljanje barem tokom juna i jula 1992. godine u zgradi SJB-a u Ilijašu (zatočenike su natjerali da legnu potrbuške i tukli su ih rukama, nogama i pendrecima) i barem tokom juna 1992. godine u željezničkoj stanici u Podlugovima (zatočenici su patili jer nisu imali dovoljno vode, a jednom prilikom im je u ćeliju ubačen gas).²⁹³⁰

1255. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, Stanišić se tereti za deportaciju i prisilno premještanje (druga nehumana djela), kao zločine protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad stanovništvom, bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima, nakon preuzimanja vlasti u Ilijašu sredinom maja 1992. godine.²⁹³¹

2. Analiza dokaza

(a) Osnovni podaci i preuzimanje vlasti u Ilijašu

1256. U vezi s optužbama koje se odnose na Ilijaš, dokazi koji su predloženi Vijeću obuhvataju prije svega dokaze izvedene posredstvom svjedoka ST004, nekoliko činjenica o kojima je presuđeno i jednu usaglašenu činjenicu. Unakrsno ispitivanje svjedoka ST004 bilo je usredsređeno na pitanje da li je Ilijaš tokom sukoba bio pod kontrolom Srba ili Muslimana i na premještanje

²⁹²⁶ Optužnica, par. 26(g).

²⁹²⁷ Optužnica, par. 26(h), Prilog F br. 12.

²⁹²⁸ Optužnica, par. 26(i), Prilog F br. 12. Pretresno vijeće napominje da se optuženi ne terete za uništavanje vjerskih i kulturnih objekata u Ilijašu. V. Optužnica, par. 26(i), 27(i), Prilog E.

²⁹²⁹ Optužnica, par. 26(j), Prilog G br. 12.

²⁹³⁰ Optužnica, par. 32, 34, 36, Prilog D br. 13.1-2.

²⁹³¹ Optužnica, par. 37-38, 41, Prilog F br. 12, G.12.

zarobljenika. Vjerodostojnost svjedoka u vezi s događajima koje je opisao tokom svog svjedočenja nije osporavana.²⁹³² Odbrana nije osporila nijednu činjenicu o kojoj je presuđeno.

1257. Ilijaš je bio jedna od deset opština koje su sačinjavale grad Sarajevo.²⁹³³ Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, u opštini Ilijaš živjelo je 20.718 ljudi, a njihov nacionalni sastav činio je 9.601 (46,3%) Srbin, 8.411 (40,6%) Muslimana, 1.505 (7,3%) Hrvata i 1.201 (5,8%) osoba druge nacionalnosti.²⁹³⁴ Odjeljenje za demografiju Tužilaštva procijenilo je da su oko 1.648 osoba muslimanske nacionalnosti i 1.075 osoba hrvatske nacionalnosti, koje su 1991. godine prebivale u opštini Ilijaš, godine 1997. bile raseljena lica ili izbjeglice.²⁹³⁵

1258. U martu 1992. godine, na zgradu opštine u Ilijašu i na stanicu milicije izvještene su srpske zastave. Predstavnici SDA i HDZ-a prestali su dolaziti na sjednice Skupštine opštine.²⁹³⁶ Približno u isto to vrijeme, SJB se podijelio po nacionalnoj osnovi. Srpski dio je sebe nazvao "srpska policija" SAO Romanije. Muslimani i Hrvati zaposleni u školama, bankama i bolnicama otpušteni su.²⁹³⁷

1259. Srpski Krizni štab je preuzeo kontrolu nad svim glavnim vojnim i civilnim ustanovama i objektima u opštini, uključujući SDK, banke, skladište goriva JNA i sredstva javnog informisanja.²⁹³⁸ Dana 14. juna 1992. godine, Ratko Adžić, koji je bio predsjednik srpskog Kriznog štaba opštine i komandant srpskih snaga bezbjednosti u Ilijašu, pozvao je arkanovce da pruže pomoć Kriznom štabu tako što će u Ilijaš uputiti barem jedan vod.²⁹³⁹ Milorad Marić je bio načelnik SJB-a Ilijaš.²⁹⁴⁰

1260. Tokom 1992. godine, srpske snage su razorile veliki broj istorijskih i vjerskih objekata u Ilijašu, uključujući katoličku župnu crkvu u Taračinom Dolu i 21 muslimanski vjerski spomenik, uključujući džamiju u Starom Ilijašu, džamiju u Misoči, mekteb u Bioči i džamiju u Srednjem.²⁹⁴¹ Srpske snage su u maju i junu 1992. godine u opštini Ilijaš ubile najmanje 22 Muslimana.²⁹⁴²

²⁹³² Svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17941-17945.

²⁹³³ Činjenica o kojoj je presuđeno 730; dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

²⁹³⁴ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 71, 75, 79, 83.

²⁹³⁵ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 103, 107.

²⁹³⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1293.

²⁹³⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1294.

²⁹³⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1295.

²⁹³⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1296. V. dokazni predmet P445, Zahtjev predsjednika Kriznog štaba Srpske opštine Ilijaš, upućen stranci SNO u Beogradu, 14. juni 1992. godine; dokazni predmet P446, Zahtjev predsjednika Kriznog štaba Srpske opštine Ilijaš, upućen Srpskoj dobrovoljačkoj gardi u Beogradu, 14. juni 1992. godine; Dorothea Hanson, 8. decembar 2009. godine, T. 4416-4418; Robert Donia, dokazni predmet P32, Izjava sudskog vještaka Roberta Donie: Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva, 1990.-1995. godine, maj 2009. godine (dalje u tekstu: Izvještaj vještaka Donie: Rukovodstvo bosanskih Srba i opsada Sarajeva), str. 28-29.

²⁹⁴⁰ Dokazni predmet P1736.04, Spisak zaposlenih u Stanici javne bezbjednosti Ilijaš, 29. juni 1992. godine.

²⁹⁴¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1302.

²⁹⁴² Činjenica o kojoj je presuđeno 1303.

(b) Zauzimanje Lješeva

1261. Pripreme za zauzimanje većinski muslimanskog sela Lješeva započele su u martu 1992. godine, kada su Srbi podigli kontrolne punktove, podijelili oružje mještanima i na okolna brda postavili tešku artiljeriju.²⁹⁴³

1262. U aprilu 1992. godine, Muslimani u tom selu organizovali su seosku stražu, a u maju su osnovali krizni štab koji je bio zadužen za organizaciju života i rada u selu. Takođe u maju, srpska milicija je naredila Muslimanima da predaju oružje. Većina Muslimana se povinovala tom naređenju, a njih 60 do 80 posto je otišlo iz sela u strahu od napada.²⁹⁴⁴

1263. Dana 4. juna 1992. godine, na Lješevu je otvorena pješadijska i artiljerijska vatra. Granate su pogodile nekoliko kuća u muslimanskom dijelu sela, u kojem nije bilo nikakvih vojnih ciljeva. Srpski vojnici su sljedećeg dana ušli u selo i ubili približno 20 seljana muslimanske nacionalnosti, nakon što su ih zarobili i spalili njihove lične isprave. Srpski vojnici su istjerali ostale seljane iz njihovih domova i okupili ih na željezničkoj stanici. Srpska milicija je te seljane odatle autobusom odvezla u jednu zgradu u naselju Podlugovi u Ilijašu, gdje su bili zatočeni dva mjeseca.²⁹⁴⁵

(c) Zauzimanje Gornje Bioče

1264. Svjedok ST004, koji je cijeli život živio u Gornjoj Bioči, u svom je svjedočenju izjavio da su otprilike dva mjeseca prije početka rata lokalni Srbi u Gornjoj Bioči počeli nabavljati oružje, između ostalog topove i puške.²⁹⁴⁶

1265. Dan prije napada na Gornju Bioču, Momčilo Mandić, ministar pravde RS, svom je prijatelju Milanku Mučibabiću u telefonskom razgovoru rekao sljedeće: "[S]utra u Ilijašu, [...] Ma, nema tu milosti [...] Protjerati i to bez oružja i hajde, molim te, ne vraćaj se više. /.../ Idi u Visoko i ... /.../ A, naš narod naseljavati i popunjavati zgrade i položaje i sve."²⁹⁴⁷

1266. Prema riječima svjedoka ST004, srpske snage započele su napad na Gornju Bioču 27. maja 1992. godine u 19:30 sati granatiranjem i mitraljeskom paljbom.²⁹⁴⁸ Stanovnici sela, uključujući

²⁹⁴³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1297.

²⁹⁴⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1298.

²⁹⁴⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1299.

²⁹⁴⁶ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 2 (povjerljivo).

²⁹⁴⁷ Dokazni predmet P1318.38, Transkript presretnutog razgovora između Momčila Mandića i Milanka Mučibabića, 26. maj 1992. godine, str. 10. V. Momčilo Mandić, dokazni predmet P1318.06, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 30. novembar 2004. godine, T. 9065-9067, 9069.

²⁹⁴⁸ Svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17926-17927; svjedok ST005, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 2 (povjerljivo). U činjenici o kojoj je presuđeno 1300 se navodi da su srpske snage granatirale selo 29. maja.

žene i djecu, pobjegli su u šume, gdje su ostali cijelu noć.²⁹⁴⁹ Pripadnici SJB-a Ilijaš učestvovali su u toj akciji zauzimanja sela.²⁹⁵⁰ Napad je obustavljen oko ponoći, kad je neko ispalio svjetleću raketu, a nastavljen je sljedećeg jutra oko 05:00 sati. Srpske snage su pucale mitraljezima po šumi i palile kuće u selu.²⁹⁵¹ Srpske snage spalile su kuće svjedoka ST004 i Raifa Šehića, kao i kuće drugih ljudi. Napale su kuću Uzeira Semovića, koji se zajedno sa svojim sinom sklonio u garažu. Otvorile su vatru na garažu i ubile Semovića i njegovog sina i ranile jednu djevojčicu.²⁹⁵²

1267. Grupa od 28 muškaraca i dva dječaka probala se probiti do sela Visoko, ali naišla je na mitraljesku vatru u kojoj su poginula dvojica iz te grupe. Oni su se zato vratili u Gornju Bioču, gdje su zarobljeni i zatvoreni u jednu garažu, a zatim u školu u Gornjoj Bioči.²⁹⁵³ U školi je bilo zatočeno 70 ljudi. Osim toga, žene i djeca su držani u jednoj susjednoj kući.²⁹⁵⁴ Svjedoka ST004 i grupu muškaraca su ispitivali, a tokom ispitivanja su ih milicioneri i komandiri sektora u SJB-u Ilijaš, Srpko Pustivuk i Nedjo Ikonić, pitali gdje su ostali Muslimani.²⁹⁵⁵

(d) Događaji u SJB-u Ilijaš

1268. Dana 3. juna 1992. godine, Saša Savić i Čedomir Ikonić odveli su svjedoka ST004 i Muslimana Paću Durmića²⁹⁵⁶ u SJB Ilijaš. Ikonić je nosio civilnu odjeću, a Savić maskirnu uniformu s oznakama srpske vojne policije. U kamionu su bila još četvorica ili petorica Srba koja su nosila iste uniforme kao i Savić.²⁹⁵⁷ U izjavi koju je tužilaštvu dao 2010. godine, svjedok ST004 je rekao da smatra da je Savić postao pripadnik civilne milicije negdje tokom 1992. godine.²⁹⁵⁸

1269. Svjedoka ST004 i Durmića su na treći sprat zgrade SJB-a Ilijaš odveli Savić, Ikonić i još neki Srbi. Rekli su im da legnu potrbuške i stave ruke na glavu. Stražari su ih zatim oko 15 minuta tukli rukama, nogama i pendrecima. Durmića su natjerali da pjeva jednu srpsku nacionalističku pjesmu. Zatim su ih premjestili u jednu prostoriju na drugom spratu, gdje su bila još petorica surovo

²⁹⁴⁹ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 2 (povjerljivo).

²⁹⁵⁰ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736.02, Izjava svjedoka, 23. juni 2010. godine, par. 3 (povjerljivo); dokazni predmet P1736.04, Spisak zaposlenih u Stanici javne bezbjednosti Ilijaš, 29. juni 1992. godine.

²⁹⁵¹ Svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17927-17928; svjedok ST004, P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 2 (povjerljivo).

²⁹⁵² Svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17928.

²⁹⁵³ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 2 (povjerljivo).

²⁹⁵⁴ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17929. V. činjenica o kojoj je presuđeno 1300. Srpske vlasti su takođe u dodatnih devet zatočeničkih centara u opštini Ilijaš 1992. godine zatočile uglavnom civile Hrvate i Muslimane. Činjenica o kojoj je presuđeno 1301.

²⁹⁵⁵ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST004, dokazni predmet P1736.02, Izjava svjedoka, 23. juni 2010. godine, par. 3(b) (povjerljivo); dokazni predmet P1736.04, Spisak zaposlenih u Stanici javne bezbjednosti Ilijaš, 29. juni 1992. godine, str. 3.

²⁹⁵⁶ Svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17929.

²⁹⁵⁷ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 3 (povjerljivo).

²⁹⁵⁸ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736.02, Izjava svjedoka, 23. juni 2010. godine, par. 3(c) (povjerljivo)

zlostavljanih zatočenika.²⁹⁵⁹ Četvorica njih bili su Muslimani. Peti je bio otac Pere Vujovića, koji je rekao da su ga uhapsili zbog prebrze vožnje. On je pušten, a ostali su ostali u zatočeništvu.²⁹⁶⁰

(e) Događaji na željezničkoj stanici u Podlugovima

1270. Dana 4. juna 1992. godine oko 09:00 sati, uniformisani muškarci s oznakama vojne policije ukrcali su svjedoka ST004 i ostale u policijsko oklopno vozilo i odvezli ih do željezničke stanice u Podlugovima.²⁹⁶¹

1271. Po dolasku u željezničku stanicu, srpski stražari iz Ilijaša, neki u maskirnim uniformama JNA, a neku u civilnoj odjeći, smjestili su ih u podrum.²⁹⁶² Tu je bilo oko 80 zatočenika, i Muslimana i Hrvata, iz Gornje Bioče, Lješeva, Ilijaša i Starog Ilijaša. Podrum je bio pretrpan i bilo je veoma vruće. Neki zatočenici su tražili vode, ali su Srbi koji su ih zarobili to odbili.²⁹⁶³ Zatočenici su spavali na podu i dobijali veoma malo hrane, a bilo je dana kad nisu dobili ništa.²⁹⁶⁴ Prema riječima svjedoka ST004, niko od tih zatočenika nije učestvovao u oružanom otporu protiv snaga bosanskih Srba.²⁹⁶⁵

1272. Srpski stražari ubacili su u podrum dvije patrone s otrovnim gasom. Svjedok ST004 je u svom svjedočenju izjavio da ga je počelo peći grlo i da se osjećao kao da gori. Zatočenici su uspjeli da provale vrata i pobjegnu iz podruma. Kad su izašli napolje, srpski vojnici su im naredili da legnu potrbuške. Svjedok ST004 je ponovo prepoznao Savića. Neke od zatočenika su odveli; drugi, među kojima je bio i svjedok ST004, ostali su u podrumu dva dana bez hrane i vode.²⁹⁶⁶ Jedan od stražara rekao je zatočenicima da su oni bili odabrani za pogubljenje.²⁹⁶⁷

1273. Svjedok ST004 je iz podruma tražio pomoć od Srba koji su bili napolju i koje je prepoznao. Oni su mu rekli da će otići kod Marinka Vidovića, za kojeg je svjedok ST004 kasnije doznao da je bio predsjednik Kriznog štaba u Ilijašu.²⁹⁶⁸

²⁹⁵⁹ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17929-17930; dokazni predmet P1731, Fotografija Ilijaša snimljena iz vazduha.

²⁹⁶⁰ Svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17930.

²⁹⁶¹ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 3 (povjerljivo).

²⁹⁶² Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 3-4 (povjerljivo).

²⁹⁶³ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 3, 11. novembar 1996. godine, str. 2 (povjerljivo); svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17933-17934; činjenica o kojoj je presuđeno 1300.

²⁹⁶⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1300.

²⁹⁶⁵ Svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17934.

²⁹⁶⁶ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 3-4 (povjerljivo); svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17930-17931; dokazni predmet P1732, Fotografija željezničke stanice u Podlugovima.

²⁹⁶⁷ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 11. novembar 1996. godine, str. 2 (povjerljivo).

²⁹⁶⁸ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 4 (povjerljivo).

(f) Događaji u skladištu "Iskra" u Podlugovima

1274. Ubrzo nakon toga, svjedok ST004 je premješten u jedno skladište u Podlugovima, gdje je sreo jednog čovjeka za kojeg je kasnije saznao da je komandant logora i da se zove Slavko. U skladištu je bilo više od 100 zatočenika iz Ilijaša, Lješeva, Podlugova i Bioče.²⁹⁶⁹ Svjedok ST004 se razbolio od trovanja gasom, a jedan drugi zatočenik, Zlatko Bečej, umro je od posljedica trovanja. Zatočenici nisu redovno dobijali hranu ni vodu, a na raspolaganju su im bila samo dva zahoda. Jedan starac, mještatinin, davao im je vodu kad stražari nisu gledali. Zatočenicima bi rekli da će biti razmijenjeni, a to se onda ne bi dogodilo. Svjedoka ST004 je to veoma uznemiravalo. Takvi uslovi su vladali 70 dana.²⁹⁷⁰

1275. Slobodan Avlijaš, službenik Ministarstva pravde, u svom svjedočenju je izjavio da je posjetio skladište "Iskra" u Podlugovima i da mu je bilo rečeno da su ti zatočenici zarobljeni tokom borbenih operacija na području Lješeva.²⁹⁷¹ Nije znao da li je to istina i zatočenike nije o tome ispitivao.²⁹⁷² Avlijaš nije vidio nijednog zatočenika u uniformi i u svom je svjedočenju izjavio da su svi nosili civilnu odjeću.²⁹⁷³ Momčilo Mandić, koji je od 19. maja do novembra 1992. godine bio ministar pravde, u svom je svjedočenju izjavio da su zatočenički centri u kojima su bili zatočeni nesrbi u Ilijašu bili "nelegalni", da nisu imali nikakve veze s Ministarstvom pravde i da su bili "pod ingerencijom vojske".²⁹⁷⁴

1276. Sredinom avgusta, zatočenici su premješteni u zatočenički centar u Svrakama, opština Vogošća, poznat pod nazivom "Planjina kuća".²⁹⁷⁵ Prevezli su ih civilnim autobusima stražari u maskirnim uniformama s oznakama srpske vojne policije.²⁹⁷⁶ Svjedok ST004 je jednog od njih prepoznao kao Srpk Pustivuka, milicionera i komandira sektora u SJB-u Ilijaš.²⁹⁷⁷

1277. Događaji u Planinoj kući opisani su u odjeljku koji se odnosi na Vogošću.

²⁹⁶⁹ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 11. novembar 1996. godine, str. 2, 22. juni 1997. godine, str. 4 (povjerljivo); dokazni predmet P1733, Fotografija skladišta "Iskre" u Podlugovima, snimljena iz vazduha.

²⁹⁷⁰ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 4 (povjerljivo); dokazni predmet P1733, Fotografija skladišta "Iskre" u Podlugovima, snimljena iz vazduha.

²⁹⁷¹ Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15602-15603.

²⁹⁷² Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15603-15604.

²⁹⁷³ Slobodan Avlijaš, 8. oktobar 2010. godine, T. 15616.

²⁹⁷⁴ Momčilo Mandić, 4. maj 2010. godine, T. 9545.

²⁹⁷⁵ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo).

²⁹⁷⁶ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo).

²⁹⁷⁷ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST004, dokazni predmet P1736.02, Izjava svjedoka, 23. juni 2010. godine, par. 3(e) (povjerljivo); dokazni predmet P1736.04, Spisak zaposlenih u Stanici javne bezbjednosti Ilijaš, 29. juni 1992. godine, str. 3.

3. Činjenični zaključci

1278. Pretresno vijeće zaključuje da je SJB-u Ilijaš u martu 1992. godine podijeljen na nacionalnoj osnovi i da se srpski dio proglasio srpskom milicijom SAO Romanije. Muslimani i Hrvati su otpušteni s posla u školama, bankama i bolnicama. Srpski Krizni štab je preuzeo većinu vojnih i civilnih ustanova i objekata u opštini, uključujući SDK, banke, skladište goriva JNA i sredstva javnog informisanja. Ratko Adžić je bio predsjednik srpskog Kriznog štaba opštine i komandant srpskih snaga bezbjednosti u Ilijašu. Milorad Marić je bio načelnik SJB-a Ilijaš.

1279. Što se tiče Lješeva, Pretresno vijeće zaključuje da su 4. juna 1992. godine srpski vojnici napali većinski muslimansko selo Lješevo. Dana 5. juna 1992. godine, srpski vojnici ušli su u selo i ubili oko 20 seljana muslimanske nacionalnosti, nakon što su ih uhapsili i spalili im lične isprave. Srpski vojnici istjerali su ostale stanovnike sela iz njihovih domova i okupili ih na željezničkoj stanici. Odatle ih je srpska milicija odvezla autobusom u jednu zgradu u naselju Podlugovi na području Ilijaša, gdje su bili zatočeni dva mjeseca.

1280. Dan prije napada na Gornju Bioču, ministar pravde RS-a Momčilo Mandić rekao je u telefonskom razgovoru jednom svom prijatelju da će sljedećeg dana ljudi biti protjerani iz tog sela i da neće biti "milosti". Reкао je takođe da će "naš narod" biti naseljen u selo i da će popuniti zgrade i položaje. Pretresno vijeće zaključuje da su 27. maja 1992. godine pripadnici SJB-a Ilijaš napali selo Gornja Bioča. Stanovnici sela, uključujući žene i djecu, pobjegli su u šume, gdje su proveli cijelu noć. Napad je obustavljen oko ponoći, a zatim nastavljen sljedećeg jutra, kad su srpske snage otvorile vatru po šumi i išle kroz selo paleći muslimanske kuće. Najmanje dvoje ljudi je ubijeno u tom napadu, a jedna djevojčica je ranjena. Grupa muškaraca iz sela zarobljena je i zatočena u jednu garažu, a zatim u školu u Gornjoj Bioči. U školi je bilo zatočeno 70 ljudi; pored toga, žene i djeca držani su u jednoj susjednoj kući. Svjedoka ST004 su ispitivali Srpko Pustivuk i Neđo Ikonić – milicioneri i komandiri sektora u SJB-u Ilijaš – koji su ga pitali gdje su ostali Muslimani. Dana 3. juna 1992. godine, pripadnici srpske vojne policije odveli su svjedoka ST004 i jednog drugog Muslimana koji se prezivao Durmić na treći sprat zgrade SJB-a Ilijaš. Tukli su ih, a Durmića su tjerali da pjeva neku srpsku nacionalističku pjesmu. Dana 4. juna 1992. godine, pripadnici srpske vojne policije premjestili su svjedoka ST004 i druge u podrum željezničke stanice u Podlugovima. Tu je bilo oko 80 zatočenika, i Muslimana i Hrvata, iz Gornje Bioče, Lješeva, Ilijaša i Starog Ilijaša. Stražari su bili Srbi iz Ilijaša, od kojih su neki nosili maskirne uniforme JNA. Podrum je bio pretrpan i u njemu je bilo veoma vruće; zatočenici su spavali na podu i dobijali veoma malo hrane. Srpski stražari ubacili su u podrum dvije patrone otrovnog gasa što je zatočenicima nanijelo teške duševne i fizičke patnje. Ubrzo nakon toga, svjedok ST004 je premješten u neko skladište u

Podlugovima, gdje se nalazilo preko 100 zatočenika. Zatočenici nisu redovno dobijali hranu ni vodu i postojala su samo dva zahoda. Takvi uslovi su trajali 70 dana. Oko 17. avgusta, srpska vojna policija i pripadnici SJB-a Ilijaš odvezli su zatočenike u jedan zatočenički centar u Vogošći, poznat pod nazivom "Planjina kuća".

4. Pravni zaključci

1281. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da je između djela srpskih snaga i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kao što je detaljno opisano dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

1282. Pretresno vijeće zaključuje da su djela srpskih snaga bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Zauzimanje Lješeva i Gornje Bioče, koje je uključivalo otvaranje pješadijske i artiljerijske vatre po stanovnicima tih sela i paljenje njihovih kuća, predstavljalo je napad na civilno stanovništvo. Radilo se o napadu velikih razmjera koji je bio dobro organizovan; stoga je taj napad bio i rasprostranjen i sistematski. Djela srpske milicije i vojnika počinjena nad civilima Muslimanima i Hrvatima bila su dio tog napada. S obzirom na razmjere tog napada, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioci znali da je napad u toku i da su njihova djela dio tog napada.

1283. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

1284. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su premlaćivanjem dvojice muslimanskih zatočenika u zgradi SJB-a u Ilijašu, uslovima zatočavanja u željezničkoj stanici u Podlugovima (uključujući trovanje gasom) i uslovima zatočavanja u skladištu "Iskra" u Podlugovima žrtvama nanesene teške fizičke i duševne patnje i da su srpske snage ta djela počinile u namjeri da kazne i zastraše žrtve. Nijedna od žrtava nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Pošto je konstatovalo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad zatočenicima počinile krivično djelo mučenja, kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Pošto je konstatovalo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 i da je počinjeno krivično djelo mučenja, Pretresno vijeće također zaključuje da su srpske snage nad zatočenicima počinile druga nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, i okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1285. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage muslimansko i hrvatsko stanovništvo Lješeva i Gornje Bioče, gdje je ono zakonito boravilo, uklonile putem protjerivanja i drugih oblika prisile i bez osnova koje dopušta međunarodno pravo. Muslimani i

Hrvati su uklonjeni unutar unutar državnih granica (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao i slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje prebivališta i zajednice, bez garancije u pogledu mogućnosti budućeg povratka, zbog čega su žrtvama nanesene teške duševne povrede. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad hrvatskim i muslimanskim stanovništvom Ilijaša počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti. Nema dovoljno dokaza da su zatočenici uklonjeni preko *de jure* granice ili *de facto* granice i Pretresno vijeće, stoga, ne izvodi zaključak da su srpske snage počinile deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

1286. *Tačka 1 Optužnice.* Na osnovu činjeničnih zaključaka izvedenih gore u tekstu, Pretresno vijeće zaključuje da je zatočavanje u zgradi SJB-a u Ilijašu i željezničkoj stanici u Podlugovima predstavljalo protivpravno zatvaranje i da su tamošnji uslovi predstavljali stvaranje i održavanje nehumanih uslova života. Prilikom zauzimanja Lješeva i Gornje Bioče, srpske snage su u tim selima počinile bezobzirno razaranje putem spaljivanja ličnih dokumenata i paljenja kuća, ali u vezi s pljačkom imovine u ta dva sela nije izvedeno dovoljno dokaza. U vezi s gradom Ilijašem, nije izvedeno dovoljno dokaza u pogledu bezobzirnog razaranja ili pljačke imovine. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage Muslimanima i Hrvatima u Ilijašu nametnule i održavale restriktivne i diskriminatorne mjere ubrzo poslije zauzimanja sela i gradova u toj opštini u periodu od marta do juna 1992. godine i dalje tokom cijele godine, uključujući uskraćivanje slobode kretanja, uskraćivanje zaposlenja i otpuštanje s posla, kao i uskraćivanje prava na propisani sudski postupak.

1287. Pretresno vijeće zaključuje da su djelima iz prethodnog paragrafa – kao i djelima o kojima se govori gore u tekstu u vezi s tačkama 5, 6, 7, 8 i 10 – narušena i uskraćena temeljna prava Muslimana i Hrvata definisana međunarodnim običajnim i ugovornim pravom. Ta su djela takođe bila *de facto* diskriminatorna jer su bila selektivno i sistematski usmjerena protiv lica muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Na osnovu tog obrasca ponašanja i djela i izjava koje su pripadnici srpskih snaga davali tokom kriminalnih operacija – na primjer, pripadnici SJB-a Ilijaš su tokom ispitivanja pitali svjedoka ST004 gdje su ostali Muslimani, a drugog zatočenika su natjerali da pjeva neku srpsku nacionalističku pjesmu – Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage te radnje vršile s namjerom diskriminisanja Muslimana i Hrvata na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1288. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće konstatuje da su srpske snage nad Muslimanima i Hrvatima opštine Ilijaš počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

1289. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su od sredine maja do sredine avgusta 1992. godine, srpske snage u opštini Ilijaš počinile zločine koji se optuženima stavljaju na teret u tačkama 1, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice.

O. Pale

1. Optužbe iz Optužnice

1290. Mićo Stanišić se u Optužnici tereti za zločine koji su, kako se navodi, počinjeni na Palama u vrijeme i na mjestima konkretno navedenim dolje u tekstu.

1291. Pod tačkom 1, Stanišić se tereti za progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih krivičnih djela: (a) lišavanja života, kako je konkretno navedeno dolje u tekstu u vezi s tačkama 2, 3 i 4;²⁹⁷⁸ (b) mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela u zatočeničkim objektima, kako je konkretno navedeno dolje u tekstu u vezi s tačkama 5, 6, 7 i 8;²⁹⁷⁹ (c) protivpravnog zatočenja u (i) zgradi SJB-a na Palma (dalje u tekstu: zgrada SJB-a Pale) barem od maja do jula 1992. godine i (ii) bivšem Domu kulture na Palama, poznatom i kao fiskulturna sala (dalje u tekstu: fiskulturna sala na Palama), barem od maja do avgusta 1992. godine;²⁹⁸⁰ (d) stvaranja nehumanih uslova života, uključujući propust da se obezbijede smještaj ili zaklon, hrana i voda, medicinska njega i higijenski i sanitarni uslovi u gorenavedenim zatočeničkim objektima;²⁹⁸¹ (e) prisilnog premještanja i deportacije;²⁹⁸² (f) prisvajanja ili pljačkanja imovine tokom i nakon napada na dijelove gradova Pale i Renovica koji nisu bili nastanjeni Srbima, u periodu barem od aprila do jula 1992. godine, u zatočeničkim objektima i tokom deportacija ili prisilnih premještanja;²⁹⁸³ (g) bezobzirnog uništavanja sela i područja nastanjenih bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima i pljačkanja stambenih i privrednih objekata tokom i nakon napada na dijelove gradova Pale i Renovica koji nisu bili nastanjeni Srbima;²⁹⁸⁴ i (h) nametanja diskriminatornih mjera nakon preuzimanja vlasti na Palama krajem marta 1992. godine.²⁹⁸⁵

1292. Pod tačkama 2, 3 i 4 Optužnice, Stanišić se tereti za ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti, zbog toga što su

²⁹⁷⁸ Optužnica, par. 26(b), Prilog B br. 11.

²⁹⁷⁹ Optužnica, par. 26(d), Prilog D br. 14.1-14.2.

²⁹⁸⁰ Optužnica, par. 26(e), Prilog C br. 14.1-14.2.

²⁹⁸¹ Optužnica, par. 26(f), Prilog C br. 14.1-14.2.

²⁹⁸² Optužnica, par. 26(g).

²⁹⁸³ Optužnica, par. 26(h), Prilog F br. 13.

²⁹⁸⁴ Optužnica, par. 26(i), Prilog F br. 13.

²⁹⁸⁵ Optužnica, par. 26(j), Prilog G br. 13.

srpske snage lišile života više muškaraca, od kojih je šest navedeno po imenu, a koji su umrli od posljedica premlaćivanja u fiskulturnoj sali na Palama od juna do jula 1992. godine.²⁹⁸⁶

1293. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Stanišić se tereti za (a) mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i (c) nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad nesrpskim stanovništvom u zgradi SJB-a Pale i fiskulturnoj sali na Palama. Kako se navodi, u periodu od maja do avgusta 1992. godine zatočenici su na obje lokacije premlaćivani i usljed toga su umrla najmanje trojica ljudi.²⁹⁸⁷

1294. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, Stanišić se tereti za deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima nakon preuzimanja vlasti na Palama krajem marta 1992. godine i tokom napada na gradove Pale i Renovica u periodu barem od aprila do jula 1992. godine.²⁹⁸⁸

2. Analiza dokaza

(a) Osnovni podaci

1295. Opština Pale, smještena u središtu BiH, jedna je od deset opština koje su sačinjavale Sarajevo.²⁹⁸⁹ Graniči se s Trnovom, Novim Sarajevom, Starim Gradom, Sokocem, Rogaticom, Goraždem i Fočom.²⁹⁹⁰ Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, nacionalni sastav stanovništva Pala činilo je 9.602 Srba (69,5%), 3.621 Muslimana (26,2%), 113 Hrvata (0,8%) i 481 (3,5%) osoba druge ili nepoznate nacionalnosti.²⁹⁹¹ To je bila jedina opština u Sarajevu u kojoj su bosanski Srbi činili apsolutnu većinu.²⁹⁹² Godine 1997., 93 posto stanovništva na Palama bili su Srbi, a samo 2,7 posto su bili Muslimani.²⁹⁹³ Osim toga, oko 3.033 Muslimana i Hrvata koji su 1992. godine prebivali u opštini Pale, 1997. godine bili su izbjeglice ili interno raseljena lica.²⁹⁹⁴

²⁹⁸⁶ Optužnica, par. 29, 31, Prilog B br. 11; Konačan spisak žrtava, br. 11.1.

²⁹⁸⁷ Optužnica, par. 32, 34, 36, Prilog C br. 14.1-14.2, D br. 14.1-14.2.

²⁹⁸⁸ Optužnica, par. 37-38, 41, Prilog F br. 13, G br. 13.

²⁹⁸⁹ Druge opštine bile su Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad, Vogošća, Ilidža, Ilijaš, Hadžići i Trnovo. Činjenica o kojoj je presuđeno 730.

²⁹⁹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 730; dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

²⁹⁹¹ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 71, 75, 79, 83. V. takođe Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5296; činjenica o kojoj je presuđeno 1304.

²⁹⁹² U opštinama Ilidža i Ilijaš, Srbi su imali relativnu većinu, a u Novom Sarajevu bilo ih je otprilike koliko i Muslimana. Činjenica o kojoj je presuđeno 731. V. takođe Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 2; svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11826, 11832-11833 (povjerljivo); dokazni predmet P1449, Mapa sa nacionalnim sastavom stanovništva Sarajeva i Pala koju je izradio Državni zavod za statistiku Hrvatske.

²⁹⁹³ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, 4. april 2003. godine, str. 71, 75, 79, 83.

²⁹⁹⁴ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 103, 107.

1296. Prema sjećanju Muslimana Azema Omerovića, stanovnika Donje Vinče, sela u opštini Pale,²⁹⁹⁵ stanje na Palama prije rata bilo je mirno a pripadnici svih nacionalnih grupa radili su zajedno i družili se.²⁹⁹⁶ Međutim, još u maju 1991. godine počele su se javljati napetosti između Srba i Muslimana.²⁹⁹⁷ Muslimani su se plašili maltretiranja i počeli su stražariti pred svojim kućama.²⁹⁹⁸ Srbi su mobilisani početkom januara 1992. godine.²⁹⁹⁹ Musliman Sulejman Crnčalo, koji je živio na Palama³⁰⁰⁰, u svom je svjedočenju izjavio da se Muslimani nisu mogli dobrovoljno prijaviti za vojnu službu da su to željeli učiniti.³⁰⁰¹

1297. U noći 2. ili 3. marta 1992. godine, Sulejmana Crnčala su uhapsila tri pripadnika srpske rezervne milicije dok je stražario pred svojom kućom.³⁰⁰² On je izjavio da mu je lovačka puška, za koju je imao dozvolu, bila naslonjena na kuću.³⁰⁰³ Pripadnici milicije su mu oduzeli pušku i odnijeli je u zgradu SJB-a Pale, gdje su odveli i Crnčala.³⁰⁰⁴ Crnčalu nisu objasnili zašto ga hapse.³⁰⁰⁵ Crnčala i njegovog komšiju, kog su takođe uhapsili, ispitivao je jedan pripadnik redovnog sastava milicije koji se zvao Tomislav Hršum i radio u Službi za kriminalističke istrage.³⁰⁰⁶ Hršum je udarao Crnčala šakom u lice i tukao ga gumenom palicom po leđima.³⁰⁰⁷ Otprilike tri sata kasnije, neki čovjek u civilnoj odjeći odgurnuo je Hršuma i rekao Crnčalu da ga više neće tući.³⁰⁰⁸ Oko

²⁹⁹⁵ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 1-2.

²⁹⁹⁶ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 2.

²⁹⁹⁷ Dana 6. maja 1991. godine, Vojislav Šešelj je vodio skup članova Srpske radikalne stranke sa Romanije na Palama. Iako se tokom ovog skupa nije ništa dogodilo, među Muslimanima se proširio strah da će ih maltretirati. Napetosti na Palama privremeno su popustile do demonstracija u vezi s Kosovom koje su počele početkom 1992. godine. Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5297- 5301, 5367.

²⁹⁹⁸ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5299-5301.

²⁹⁹⁹ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5305-5306.

³⁰⁰⁰ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5295; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11955.

³⁰⁰¹ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5306-5308, 5362, 5364-5365; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11996-11997. Azem Omerović je u svjedočenju izjavio da su njegove kolege mobilisane, ali da on nije. Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 2.

³⁰⁰² Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5308-5309, 5316; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 2.

³⁰⁰³ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5308, 5380; Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 3. septembar 2004. godine, T. 5385; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 12000-12001.

³⁰⁰⁴ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5308-5309; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 2.

³⁰⁰⁵ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11958.

³⁰⁰⁶ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5309-5310; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11959, 11961; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 2; dokazni predmet P1452, Spisak zaposlenih u SJB-u Pale u aprilu 1992. godine.

³⁰⁰⁷ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5309; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11959, 22. juni 2010. godine, T. 12011-12012; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 2.

³⁰⁰⁸ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11959, 11961, 12003.

02:00 sata sljedećeg jutra, načelnik milicije na Palama, Malko Koroman³⁰⁰⁹, vidio je da je Crnčalo pretučen, ali nije ništa u vezi s tim uradio.³⁰¹⁰ Koroman je rekao da je on svojim milicajcima naredio da ne zalaze na muslimanska područja, ali je upozorio da će "savnati svo naselje muslimansko" ako strada ijedan milicioner.³⁰¹¹ Koroman je pustio privedene ljude, ali lovačke puške im nisu vraćene.³⁰¹² Crnčalo nakon tog hapšenja nikad nije bio optužen ni za kakav zločin. Od posljedica premlaćivanja imao je unutrašnje krvarenje u predjelu leđa i lice mu je bilo modro i nateklo.³⁰¹³

(b) Osnivanje srpskog SJB-a i događaji koji su uslijedili

1298. Dana 23. marta 1992. godine, u skladu s odlukom Kriznog štaba Pala, svi pripadnici milicije muslimanske nacionalnosti u SJB-u Pale morali su predati oružje i opremu i otpušteni su iz službe.³⁰¹⁴ Krizni štab je bio pod kontrolom SDS-a, a predsjednik mu je bio Zdravko Čvoro.³⁰¹⁵ Koroman je rekao da je to bio odgovor na otpuštanje pripadnika milicije srpske nacionalnosti iz SJB-a Stari grad i da će muslimanskim milicionerima biti dopušteno da se vrate onda kada se srpski milicioneri vrate u SJB Stari grad.³⁰¹⁶ U aprilu 1992. godine, više nije bilo nijednog milicionera muslimanske nacionalnosti na Palama.³⁰¹⁷ Prema Crnčalovim riječima, samo su Srbi mogli biti pripadnici rezervne milicije ili rezervnog sastava vojske.³⁰¹⁸

³⁰⁰⁹ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5304, 5324; Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 6. Svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11838-11839; 17. juni 2010. godine, T. 11923-11924; dokazni predmet P1452, Spisak zaposlenih u SJB-u Pale u aprilu 1992. godine. V. takođe činjenica o kojoj je presuđeno 1306.

³⁰¹⁰ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5310; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11960, 22. juni 2010. godine, T. 12010; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 2.

³⁰¹¹ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5310; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11960; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 2-3.

³⁰¹² Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5315; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 3.

³⁰¹³ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11961.

³⁰¹⁴ Dokazni predmet P650, Izjave milicionara muslimanske nacionalnosti o njihovom udaljavanju iz SJB-a Pale i SJB-a Sokolac, 24. mart 1992. godine, str. 2; dokazni predmet P1457, Zapisnik o aktivnostima SJB-a Pale 1992. godine, s potpisom Jovana Škobe, komandira SJB-a Pale, 8. februar 1993. godine, str. 1. V. takođe svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11837, 17. juni 2010. godine, T. 11883-11884.

³⁰¹⁵ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11982-11983; svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11850-11851; dokazni predmet P1454, Dopis srpskog Kriznog štaba Pala upućen Muslimanima, 11. april 1992. godine.

³⁰¹⁶ Dokazni predmet P650, Izjave milicionara muslimanske nacionalnosti o njihovom udaljavanju iz SJB-a Pale i SJB-a Sokolac, 24. mart 1992. godine, str. 2. V. takođe Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-36-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5312, 5314; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11960.

³⁰¹⁷ Svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11847-11848. V. takođe Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-36-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5314, 5337.

³⁰¹⁸ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5337.

1299. Istoga mjeseca, Srbi su započeli kampanju kako bi ubijedili Muslimane da napuste opštinu Pale.³⁰¹⁹ Milicioneri srpske nacionalnosti, uključujući pomoćnika komandira SJB-a Pale Jovana Škobu³⁰²⁰ i Radomira Kojića, svakog su dana i tokom mnogo sedmica ubjeđivali Muslimane da mirno odu i tako izbjegnu probleme kasnije.³⁰²¹ Crnčalo je opisao Kojića kao prijeratnog "autoprevoznik[a]" koji je "najvjerojatnije [...] mobilisan [...] u rezervni sastav srpske vojske". Crnčalo je bio mišljenja da je Kojić bio "u nekoj elitnoj jedinici kao vojna policija". Kojić je nosio "vojnu uniformu, maskirnu", bez ikakvih činova ili oznaka. Kad je vidio kako se Kojić ponaša i kako se ljudi vladaju pred njim, zaključio je da je on bio nadređen.³⁰²² Početkom 1992. godine, prema Crnčalovim riječima, gotovo sve srpske kuće dobile su oružje iz kasarne na području Pala.³⁰²³ Početkom marta, Muslimani su čuli pucnjavu iz automatskog i pješadijskog naoružanja, na kuće Muslimana otvarana je vatra, a na kuću Bekte Jašarevića bačene su ručne bombe.³⁰²⁴

1300. U isto vrijeme, Koroman je na televiziji dao saopštenje u kojem je pozvao je sve Muslimane i Hrvate da miliciji predaju svo oružje s dugim cijevima, uključujući lovačke i sportske puške.³⁰²⁵ Prema zapisniku koji je SJB Pale sastavio o svojim aktivnostima 1992. godine, nesrbima je bilo naređeno da predaju naoružanje, bez obzira na to da li su za njega imali dozvolu ili ne.³⁰²⁶ Sve puške su odranije bile prijavljene miliciji, tako da Muslimani i Hrvati nisu imali drugog izbora nego da se povinuju tom naređenju.³⁰²⁷

1301. U drugoj polovini marta 1992. godine, muslimanska delegacija iz opštine Pale održala je niz sastanaka s Koromanom i predsjednikom opštine Radislavom Starčevićem³⁰²⁸ u vezi s prijetnjama od strane Jovana Škobe i postupanjem prema Muslimanima na Palama. Članovi muslimanske

³⁰¹⁹ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 3. septembar 2004. godine, T. 5386; činjenica o kojoj je presuđeno 1305.

³⁰²⁰ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5322; svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11840; dokazni predmet P1452, Spisak zaposlenih u SJB-u Pale u aprilu 1992. godine.

³⁰²¹ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5321-5322; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11965; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 1305.

³⁰²² Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5321-5322.

³⁰²³ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5304-5305; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 2.

³⁰²⁴ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11965-11966; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 2-3.

³⁰²⁵ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5317-5318; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11962.

³⁰²⁶ Dokazni predmet P1457, Zapisnik o aktivnostima SJB-a Pale 1992. godine, s potpisom Jovana Škobe, komandira SJB-a Pale, 8. februar 1993. godine, str. 1. V. takođe svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11849-11850, 17. juni 2010. godine, T. 11883-11884.

³⁰²⁷ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5318, 5320; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11963.

³⁰²⁸ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 3. septembar 2004. godine, T. 5412; dokazni predmet P2026, Dopis upućen Glavnom odboru SDS-a Pale, s potpisom predsjednika Skupštine opštine Pale, Radislava Starčevića, 12. juni 1992. godine.

delegacije rekli su Koromanu i Starčeviću da ne žele da napuste svoje kuće.³⁰²⁹ Na sastanku s Nikolom Koljevićem i Koromanom, muslimanska delegacija ponovo je obavijestila srpske rukovodioce da Muslimani ne krše nikakav zakon i da žele ostati u svojim kućama.³⁰³⁰ Koljević je delegaciji rekao da mještani srpske nacionalnosti ne žele da na Palama žive Muslimani.³⁰³¹ Koroman je delegaciji saopštio da Muslimanima više ne može garantovati bezbjednost jer ne može kontrolisati Crvene beretke koje su stigle iz Knina.³⁰³² Na osnovu onoga što je delegacija čula o događanjima u Kninu, Muslimani su se počeli plašiti nasilja, hapšenja, premlaćivanja, ubistava i patnje od strane Crvenih beretki.³⁰³³

1302. U martu i aprilu 1992. godine, pripadnici srpske paravojske, lokalne milicije i rezervnog sastava vojske postavili su na Palama kontrolne punktove, čime su drastično ograničili kretanje Muslimana.³⁰³⁴ U vezi s tim, mnogi mještani srpske nacionalnosti bili su naoružani i pomagali su na barikadama.³⁰³⁵ Na kontrolnim punktovima su zaustavljali autobuse i iz njih izvodili ljude i zadržavali ih pored puta.³⁰³⁶ Pretresali su ljude i njihova vozila.³⁰³⁷ Azema Omerovića su šikanirali i pretražili, ali je rekao da nikog nisu tukli ni na bilo koji drugi način zlostavljali.³⁰³⁸ Prema zapisniku koji je SJB Pale sastavio o svojim aktivnostima, pripadnici milicije su tokom 1992. godine provjeravali lične karte ljudi koji su dolazili na Pale.³⁰³⁹ Prema Crnčalovim riječima, milicija je strogo kontrolisala kretanje Muslimana i nije im dopuštala da se kreću između mjesnih zajednica.³⁰⁴⁰ Crnčalo je u svom svjedočenju izjavio da je milicija nasumice hapsila mlađe

³⁰²⁹ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5322-5324; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 4.

³⁰³⁰ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5326-5328; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11963-11964; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 4-5.

³⁰³¹ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5326; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11963-11964; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 4-5; činjenica o kojoj je presuđeno 1306.

³⁰³² Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5326-5329; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11964; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 1306.

³⁰³³ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5329; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11964, 22. juni 2010. godine, T. 12031-12032.

³⁰³⁴ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 2-3; Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, Predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5332-5333; Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, Predmet br. IT-00-39-T, 3. septembar 2004. godine, T. 5390-5391; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11997-11998; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 1307.

³⁰³⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1307.

³⁰³⁶ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 3.

³⁰³⁷ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5332-5333.

³⁰³⁸ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 3.

³⁰³⁹ Dokazni predmet P1457, Zapisnik o aktivnostima SJB-a Pale 1992. godine, s potpisom Jovana Škobe, komandira SJB-a Pale, 8. februar 1993. godine, str. 3.

³⁰⁴⁰ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5317, 5333-5334.

Muslimane na ulicama, i da je to barem jednom učinjeno prema uputama Zorana Škobe, koji je bio nastavnik na Palama i brat Jovana Škobe.³⁰⁴¹

1303. Dana 9. aprila, Muslimani su poslali pismo srpskom Kriznom štabu na Palama u kojem su naveli da su Muslimani na meti zlostavljanja i protivzakonitog hapšenja i da im se provaljuje u stanove. Navodeći te pritužbe, kao i razoružavanje milicionera muslimanske nacionalnosti i oduzimanje oružja Muslimanima koji za to oružje imali dozvole, Muslimani su zatražili "da se licima i porodicama koje se ne osjećaju bezbjedno na području SO-e Pale obezbijedi nesmetano i organizovano napuštanje iste".³⁰⁴² Srpski Krizni štab je odgovorio da ne postoje razlozi za paniku i iseljavanje stanovnika muslimanske nacionalnosti i da će "Srpska opština Pale" pružiti punu zaštitu svim građanima "bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost".³⁰⁴³ Prema riječima svjedoka ST127, ta ista poruka javno je objavljena na televiziji i radiju.³⁰⁴⁴ Međutim, Crnčalo je u svom svjedočenju izjavio da on nikada nije dobio nikakvu poruku da Muslimani mogu ostati na Palama.³⁰⁴⁵

1304. Naredbom srpskog Kriznog štaba na Palama izdatom 7. maja 1992. godine, određenim Muslimanima isključeni su telefoni, dok su Srbima nastavili raditi.³⁰⁴⁶ Kasnije u maju, Crnčalu i drugim Muslimanima nisu dozvolili da uđu u fabriku "Famos" kada su došli na posao.³⁰⁴⁷ Direktor je objasnio da to radi kako ne bi došlo do "nemilih događaja" zbog sukoba koji je izbio u Renovici. Muslimani nisu nikad ponovo pozvani da rade u fabrici i bilo im je zabranjeno da rade u drugim preduzećima.³⁰⁴⁸

1305. U tom periodu došlo je do "masovne pojave" kriminalnih djelatnosti od strane mnogih ljudi i "ratnih profitera" na Palama.³⁰⁴⁹ Konkretno, bilo je mnogo provalnih krađa, a licima muslimanske nacionalnosti koja su pobjegla u šumu ili se odselila u Sarajevo kradena je stoka.³⁰⁵⁰ Provaljivalo se

³⁰⁴¹ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11967-11968; Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5334-5335, 5338.

³⁰⁴² Dokazni predmet P1453, Prijedlog građana Pala muslimanske nacionalnosti, 9. april 1992. godine.

³⁰⁴³ Dokazni predmet P1454, Dopis srpskog Kriznog štaba Pala upućen Muslimanima, 11. april 1992. godine.

³⁰⁴⁴ Svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11850.

³⁰⁴⁵ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11983-11986.

³⁰⁴⁶ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5338-5339; dokazni predmet P1466.03, Naredba Kriznog štaba Pala za isključivanje telefonskih linija, 7. maj 1992. godine. V. takođe dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 3.

³⁰⁴⁷ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-36-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5313, 5346-5347; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 3.

³⁰⁴⁸ Dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 3.

³⁰⁴⁹ Dokazni predmet P1456, Izvještaj o radu Kriminalističke službe SJB-a Pale za period od 1. aprila do 31. decembra 1992. godine, str. 2 (povjerljivo).

³⁰⁵⁰ Svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11864-11865; dokazni predmet P1456, Izvještaj o radu Kriminalističke službe SJB-a Pale za period od 1. aprila do 31. decembra 1992. godine, str. 2 (povjerljivo).

u vikendice.³⁰⁵¹ Pripadnici milicije oduzimali su građanima imovinu bez vođenja propisane evidencije.³⁰⁵² U SJB-u Pale mijenjane su i zatim prodavane saobraćajne dozvole za vozila oduzeta od nesrba prilikom njihovog odlaska sa Pala, kao i za druga ukradena vozila. Na tome su zarađivali Jovan Škobo i drugi "službenici".³⁰⁵³

1306. U periodu od 1. aprila do 31. decembra 1992. godine, SJB-u Pale podnesene su 64 krivične prijave protiv 44 osobe i za otprilike dvije trećine krivičnih djela navedeno je da su počinioci nepoznati. Prema izvještaju koji je sastavila Kriminalistička služba, pripadnici milicije nisu saradivali u rješavanju tih krivičnih djela.³⁰⁵⁴ Uprkos tome što su bili obaviješteni, Koroman i MUP nisu ništa uradili u vezi s odbijanjem milicionera da obavljaju poslove milicije.³⁰⁵⁵

(c) Napad na Renovicu

1307. Renovica je bila većinski muslimansko selo u istočnom dijelu opštine Pale.³⁰⁵⁶ Dana 22. maja 1992. godine, Kemala Hujdura, stanovnika Renovice muslimanske nacionalnosti, probudila je pucnjava. Kroz prozor je vidio vojnike u *pincgaueru* iz kojeg su mitraljezom pucali po krovovima kuća. Jedan metak je kroz prozor uletio u Hujdurovu kuću. Nakon desetak minuta neprekidne pucnjave, megafonom je objavljeno da stanovnici trebaju izaći iz kuća i predati oružje. Kako to niko nije uradio, ponovo je počela pucnjava koja je trajala sljedećih 15 minuta. Pet-deset minuta nakon što je pucnjava po drugi put stala, jedan komšija je obavijestio Hujdura i njegovu porodicu da je došla milicija sa Pala da provjeri da li stanovnici imaju oružje i da im neće nauditi. Kad je Hujdur sa svojim roditeljima i još jednim čovjekom izašao iz kuće, naređeno im je da dignu ruke, nakon čega su pretraženi.³⁰⁵⁷

1308. Hujdur i drugi stanovnici Renovice su okupljeni i odvedeni na niz zatočeničkih lokacija, između ostalog u vojne stanove u Renovici, u kojima su stražarili muškarci u maskirnim uniformama i plavim uniformama rezervnog sastava milicije.³⁰⁵⁸ Dok su ih vodili, Hujdur je čuo stalnu pucnjavu i vidio kako gore štale i najmanje tucet kuća.³⁰⁵⁹ Hujdur je takođe vidio kako neki

³⁰⁵¹ Svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11849; dokazni predmet P1456, Izvještaj o radu Kriminalističke službe SJB-a Pale za period od 1. aprila do 31. decembra 1992. godine, str. 2 (povjerljivo).

³⁰⁵² Svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11871; dokazni predmet P1456, Izvještaj o radu Kriminalističke službe SJB-a Pale za period od 1. aprila do 31. decembra 1992. godine, str. 9-10 (povjerljivo); dokazni predmet P1460, Zaključci Izvršnog odbora Pala i formiranje revizione komisije, 14. juli 1992. godine.

³⁰⁵³ Svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11840-11843, 17. juni 2010. godine, T. 11902-11903.

³⁰⁵⁴ Dokazni predmet P1456, Izvještaj o radu Kriminalističke službe SJB-a Pale za period od 1. aprila do 31. decembra 1992. godine, str. 5 (povjerljivo).

³⁰⁵⁵ Svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11867 (povjerljivo), 11872-11873; dokazni predmet P1456, Izvještaj o radu Kriminalističke službe SJB-a Pale za period od 1. aprila do 31. decembra 1992. godine, str. 3 (povjerljivo).

³⁰⁵⁶ Kemal Hujdur, 6. decembar 2010. godine, T. 18181-18182; dokazni predmet P1748, Mapa Pala.

³⁰⁵⁷ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18196-18198, 18204, 18206.

³⁰⁵⁸ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18198-18204, 18218-18219.

³⁰⁵⁹ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18200, 18206.

mladići na glavnoj raskrsnici u Renovici tuku Kasima Sipovića, kojeg je kasnije vidio oblivenog krvlju.³⁰⁶⁰ Jedan milicioner u uniformi rezervne milicije pitao je Hujdura gdje mu je puška i udario ga u lice.³⁰⁶¹ Oko 14:00 sati, žene, djeca i starci su pušteni. Ostalo je oko 30 muškaraca.³⁰⁶²

1309. Oko 16:00 ili 16:30 sati na dan napada, Hujduru i još dvadesetpetorici zatočenika vezali su ruke konopcem i naredili im da se ukrcaju u autobus kojim će ih odvesti na Pale.³⁰⁶³ Pripadnici milicije ušli su u isti autobus i formiran je konvoj dužine oko jedan kilometar koji su sačinjavala vojna vozila, između ostalog *pincgaueri*, najmanje tri *prage*, 110 kamiona i najmanje dva autobusa puna vojnika.³⁰⁶⁴ Prije nego što je krenuo za Pale, konvoj se zaustavio ispred kuće Alije Prazine, predsjednika SDA u Renovici³⁰⁶⁵ i iz jednog vozila je otvorena vatra na kuću koja je potpuno izrešetana.³⁰⁶⁶

1310. Konvoj je nastavio put i zaustavio se ispred zgrade SJB-a Pale. Ispred zgrade je čekala grupa od 200-300 ljudi, među kojima su bili civili i muškarci u uniformama rezervnog sastava milicije, u zelenim maskirnim uniformama, u uniformama bivše JNA i plavim ili sivim maskirnim uniformama, za koje je svjedok mislio da su uniforme specijalnih jedinica MUP-a. Zatočenicima je naređeno da izađu iz autobusa i oni su odvedeni u zgradu SJB-a, gdje im je rečeno da stanu uza zid. Ona grupa ljudi koja je bila pred zgradom postrojila se u špalir, tukla i psovala zatočenike, vičući: "Balije, ubili ste nam čovjeka, treba ih streljati!". Hujdur je dobio nekoliko udaraca. Nakon izvjesnog vremena, neko je naredio (po mišljenju Hujdura, to je najvjerojatnije bio Malko Koroman) da se zatočenici odvedu u fiskalturnu salu u Palama.³⁰⁶⁷

1311. Prema riječima svjedoka ST127, koji je bio pripadnik MUP-a,³⁰⁶⁸ ta operacija je izvedena u cilju razoružavanja nesrba. Izvedena je nakon sporazuma koji su sklopili Koroman i Prazina, prema kojem su Muslimani trebali da predaju oružje. Kad su srpske snage krenule da pokupe oružje, napadnute su iz zasjede i dva pripadnika milicije su poginula.³⁰⁶⁹

³⁰⁶⁰ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18206-18207.

³⁰⁶¹ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18203.

³⁰⁶² Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18204-18205.

³⁰⁶³ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18204-18205. V. takođe Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11992.

³⁰⁶⁴ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18200, 18205.

³⁰⁶⁵ Svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11858-11859, 17. juni 2010. godine, T. 11932. V. takođe Kemal Hujdur, 6. decembar 2010. godine, T. 18183.

³⁰⁶⁶ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18205.

³⁰⁶⁷ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18206-18208. Hujdur u svom svjedočenju pominje "zgradu MUP-a" na Palama; na osnovu svih dokaza, Vijeće smatra da se to odnosi na zgradu SJB-a na Palama.

³⁰⁶⁸ Svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11826-11827 (povjerljivo).

³⁰⁶⁹ Svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11858-11859, 17. juni 2010. godine, T. 11931-11932. V. takođe dokazni predmet P1455, Zapisnik sa 14. sjednice Skupštine opštine Pale, 18. juni 1992. godine, str. 3.

1312. Međutim, Hujdur je u svom svjedočenju izjavio da nije znao ni za kakav dogovor da stanovnici Renovice predaju oružje.³⁰⁷⁰ Osim toga, njegov iskaz upućuje na to da u Renovici u to vrijeme nije bilo djelotvorne i organizovane odbrane koja bi bila u stanju da izvede takav prepad iz zasjede. Prema Hujdurovim riječima, u Renovici je u vrijeme te operacije bilo ukupno oko 30 do 35 pušaka, i to lovačkih pušaka s dozvolama i 15 do 20 pušaka M48, koje je Alija Prazina pribavio i podijelio stanovnicima.³⁰⁷¹ Hujdur nije vidio nijedan teški mitraljez ni teška vojna vozila, nije bilo minobacačkih ni snajperskih položaja, kao ni sistema radio-veze.³⁰⁷² Pored toga, iako su čelnici u Renovici pokušali da organizuju seosku odbranu, među stanovnicima je vladalo nepovjerenje i na kraju su svi stražarili pred vlastitim kućama.³⁰⁷³ U periodu do jutarnjih sati 22. maja 1992. godine, ni Hujdur ni bilo ko drugi od 150 do 200 muškaraca u Renovici nije učestvovao ni u kakvom obliku borbenih ili vojnih dejstava.³⁰⁷⁴

1313. O operaciji u Renovici raspravljalo se na 14. sjednici Skupštine opštine Pale jer su članovi bili uzrujani zbog pogibije dvojice milicionera. Koroman se obratio prisutnima i negirao da je operacija izvedena na njegovu inicijativu; tvrdio je da je operacija izvedena u saradnji s vojnom komandom. Na tom sastanku nije se raspravljalo o sporazumu da Muslimani predaju oružje niti o tome da je bila postavljena zasjeda.³⁰⁷⁵

(d) Napad na Donju Vinču

1314. Dana 22. maja 1992. godine, vojnici u uniformama VRS ili JNA granatirali su većinski muslimansko selo Donja Vinča, koje se nalazi na kilometar ili dva udaljenosti od Renovice.³⁰⁷⁶ Stanovnik Donje Vinče, Azem Omerović, u svom je svjedočenju izjavio da su njegova kuća, kuća njegovog brata i komšija spaljene i da je vidio kako je granata pogodila kuću njegovog komšije.³⁰⁷⁷ Prema Omerovićevim riječima, srpske snage nisu u selu naišle ni na kakav organizovani otpor.³⁰⁷⁸ U Donjoj Vinči tokom granatiranja niko nije ranjen niti je poginuo, ali su stanovnici sela istjerani iz svojih kuća.³⁰⁷⁹ Omerović se s jednim komšijom krio u jednom obližnjem potoku dok nije pala noć i odatle su čuli Srbe kako viču i govore ljudima da se predaju da ne bi nastradali. Kasnije te noći,

³⁰⁷⁰ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18195.

³⁰⁷¹ Kemal Hujdur, 6. decembar 2010. godine, T. 18184-18187, 7. decembar 2010. godine, T. 18194.

³⁰⁷² Kemal Hujdur, 6. decembar 2010. godine, T. 18187.

³⁰⁷³ Kemal Hujdur, 6. decembar 2010. godine, T. 18186. V. takođe Kemal Hujdur, 6. decembar 2010. godine, T. 18184-18185.

³⁰⁷⁴ Kemal Hujdur, 6. decembar 2010. godine, T. 18188.

³⁰⁷⁵ Dokazni predmet P1455, Zapisnik sa 14. sjednice Skupštine opštine Pale, 18. juni 1992. godine, str. 1, 3. V. takođe dokazni predmet P1803, Izvještaj vještaka Browna, str. 32-33; dokazni predmet 1D534, Odluka o formiranju, organizaciji, formaciji i rukovođenju i komandovanju Vojskom RS, 15. juni 1992. godine, str. 2-3.

³⁰⁷⁶ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 3; Kemal Hujdur, 6. decembar 2010. godine, T. 18182; činjenica o kojoj je presuđeno 1313.

³⁰⁷⁷ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 3-4.

³⁰⁷⁸ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 4.

³⁰⁷⁹ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 1313.

Omerović se pridružio svojoj supruzi, majci i još petnaestorici civila koji su se krili u jednoj kući. Tu su ostali približno 12 dana.³⁰⁸⁰

1315. Dana 3. juna, u podrum su ušla trojica Srba i odvela civile koji su se tu krili u više kuća. Negdje 4. juna, ljudi u maskirnim uniformama odvezli su vozilima milicije Omerovića i još trojicu ljudi iz te grupe u zgradu SJB-a Pale.³⁰⁸¹ Nema dokaza o tome što se tada dogodilo s drugim ljudima. Omerović se na kraju sastao sa svojom porodicom u Sarajevu.³⁰⁸²

1316. Po dolasku u zgradu SJB-a Pale, zatočenike su pretresli i oduzeli im lične dokumente. Vojnici u maskirnim uniformama tukli su, šamarali, udarali nogama i vrijeđali Omerovića i druge zatočenike. Pripadnici redovne milicije nisu učestvovali u zlostavljanju, ali nisu uradili ništa da ga zaustave. Omerovića su odveli na ispitivanje i jedan Srbin u maskirnoj uniformi ispitivao ga je sat vremena. Postavljena su mu pitanja o tome gdje se nalaze pojedini ljudi i o podjeli naoružanja Muslimanima, ali ga nisu tukli ni maltretirali. Po njegovom mišljenju, i ostala tri muškarca su na isti način ispitivana. Omerovića su nakon ispitivanja odveli u fiskulturnu salu na Palama.³⁰⁸³

(e) Fiskulturna sala na Palama

1317. Pretresno vijeće, prije svega, ima u vidu da su zgradu koju su Srbi u Palama koristili kao zatočenički objekt svjedoci nazivali raznim imenima, između ostalog, fiskulturnom salom,³⁰⁸⁴ "Domom izviđača",³⁰⁸⁵ sportskom salom,³⁰⁸⁶ sportskom dvoranom iza stanice milicije,³⁰⁸⁷ Domom kulture³⁰⁸⁸ i kino salom.³⁰⁸⁹ Međutim, po razmatranju dokaza, jasno je da su svi svjedoci govorili o istom objektu koji se nalazio otprilike 20 metara od stanice milicije i bio korišten u razne svrhe.³⁰⁹⁰ Crnčalo i Hujdur označili su istu zgradu na fotografiji Pala snimljenoj iz vazduha, premda su je nazivali različitim imenima.³⁰⁹¹ Osim toga, svjedoci su u svojim svjedočenjima govorili da je ista

³⁰⁸⁰ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 4.

³⁰⁸¹ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 4-5.

³⁰⁸² Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 9.

³⁰⁸³ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 5.

³⁰⁸⁴ Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 3-4.

³⁰⁸⁵ Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 3-4.

³⁰⁸⁶ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2410 (povjerljivo).

³⁰⁸⁷ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 5.

³⁰⁸⁸ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18207.

³⁰⁸⁹ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11969-11970; Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5346; svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11851-11852.

³⁰⁹⁰ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11969-11970; Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5346.

³⁰⁹¹ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11993-11994; Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18211-18212; dokazni predmet P1465, Fotografija Pala snimljena iz vazduha, s oznakama koje je unio Sulejman Crnčalo; dokazni predmet P1749, Fotografija Pala snimljena iz vazduha, s oznakama koje je unio Kemal Hujdur.

grupa zatočenika iz Bratunca bila zatočena u sportskoj dvorani,³⁰⁹² fiskulturnoj sali³⁰⁹³ i kino sali³⁰⁹⁴ i da je Fehim Hrvo bio zatočen i umro u kinu ili Domu kulture.³⁰⁹⁵

1318. Pretresno vijeće smatra da to nije bio bivši Dom kulture kako se to navodi u Optužnici. U stvari, Dom kulture na Palama bila je jedna druga zgrada, koja se nalazila otprilike 350 do 400 metara od zgrade SJB-a u Palama, uz pravoslavnu crkvu, i koja je privremeno korištena kao sjedište Vlade RS-a.³⁰⁹⁶ Crnčalo je u svom svjedočenju konkretno izjavio da u tom Domu kulture nije bilo nikakvog zatvora.³⁰⁹⁷ Pretresno vijeće napominje da se u Pretpretresnom podnesku tužilaštva i rezimeima izjava svjedoka na osnovu pravila 65ter, ta lokacija takođe naziva raznim imenima, između ostalog, pominje se kao "fiskulturna sala", "Dom izviđača", "sportska dvorana" i "kino sala". Osim toga, što je najvažnije, Stanišić u svom Završnom pretresnom podnesku tu lokaciju naziva "fiskulturnom salom" i tokom cijelom postupka nije zauzeo stav da s tim optužbama nije upoznat.³⁰⁹⁸ Pretresno vijeće se uvjerilo da je Stanišić dovoljno upoznat s optužbama protiv njega. Pretresno vijeće, osim toga, smatra da su svjedoci, kada su opisivali to mjesto pod bilo kojim od gorenavednih naziva, govorili o fiskulturnoj sali na Palama, zgradi koja se nalazila otprilike 20 metara od stanice milicije.

1319. Prema riječima Slobodana Markovića, fiskulturnu salu na Palama čuvali su pripadnici vojne policije VRS-a, a ne pripadnici milicije.³⁰⁹⁹ Međutim, prema izjavama zatočenika u fiskulturnoj sali na Palama, kao i izjavi svjedoka ST127 koji je bio pripadnik MUP-a, fiskulturnu salu na Palama čuvali su pripadnici milicije i rezervnog sastava milicije sa Pala.³¹⁰⁰

1320. Prema riječima Sulejmana Crnčala, njegov komšija Fehim Hrvo, Musliman, uhapšen je i odveden u fiskulturnu salu na Palama, vjerovatno početkom marta 1992. godine, nakon što su mu na jednom kontrolnom punktu u autu pronašli lovačku pušku.³¹⁰¹ Crnčalo je izjavio da je Hrvo imao dozvolu za tu pušku i da tada još nije bilo izdato naređenje da Muslimani predaju oružje.³¹⁰²

³⁰⁹² Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2410 (povjerljivo).

³⁰⁹³ Slobodan Marković, 12. juli 2010. godine, T. 12656.

³⁰⁹⁴ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11969-11970; Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5346.

³⁰⁹⁵ Svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11852; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11970-11971; Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18207-18210.

³⁰⁹⁶ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5342-5343.

³⁰⁹⁷ Sulejman Crnčalo, 22. juni 2010. godine, T. 12018-12019.

³⁰⁹⁸ Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 278; Stanišićev Završni pretresni podnesak, par. 500.

³⁰⁹⁹ Slobodan Marković, 12. juli 2010. godine, T. 12657-12659.

³¹⁰⁰ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2412 (povjerljivo); Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 3; svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11852; Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18209.

³¹⁰¹ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11967, 11970; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 4.

³¹⁰² Dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 4.

Nekoliko dana kasnije, milicija je rekla da se Hrvo objesio i tražila dobrovoljce da odnesu njegovo tijelo iz fiskulturne sale na Palama.³¹⁰³ Crnčalo je u svom svjedočenju izjavio da je, nakon što je tijelo vraćeno, desetak milicionera u njih uperilo puške i zabranilo im da skinu odjeću s Hrvinog tijela i izbliza ga pogledaju.³¹⁰⁴ Međutim, Crnčalo je izjavio da na Hrvinom vratu, koji nije bio pokriven, nije bilo nikakvih tragova koji bi upućivali na to da se objesio.³¹⁰⁵ Takođe je izjavio da je Hrvina glava bila oblivena krvlju, da su mu koljena bila natečena i da su na dijelovima tijela koji nisu bili prekriveni odjećom bile vidljive brojne modrice.³¹⁰⁶ U vezi sa smrću Fehima Hrve nisu dostavljeni nikakvi dokumentarni dokazi.³¹⁰⁷

1321. Dana 10. maja 1992. godine, stanovniku Pala muslimanske nacionalnosti Mirsadu Smajšu³¹⁰⁸ i još osmorici zatočenika stavili su poveze na oči i odveli ih iz zatvora Kula u fiskulturnu salu na Palama, gdje je već bilo 86 drugih zatočenika, uglavnom Muslimana, ali bilo je i nekoliko Srba i Hrvata.³¹⁰⁹

1322. Dana 15. maja 1992. godine ili približno tog datuma, na Pale je dovedeno približno 430 ljudi koji su prethodno zatočeni u Bratuncu, a među kojima je bio i Rešid Hasanović.³¹¹⁰ Član vladine Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika, Slobodan Marković, u svom je svjedočenju izjavio da su neki zatočenici iz Bratunca bili u civilnoj odjeći, ali da je većina njih nosila barem po neki dio vojne uniforme.³¹¹¹ Međutim, Crnčalo, koji je vidio kako na Pale dolaze kamioni puni zatočenika, izjavio je da su zatočenici nosili radnu odjeću i čizme, na osnovu čega je stekao utisak da su ih pokupili dok su radili na njivama.³¹¹² Hasanović je izjavio da su svi ti muškarci bili civili muslimanske nacionalnosti koji su uhapšeni u svojim domovima.³¹¹³

³¹⁰³ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11970-11971; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 4.

³¹⁰⁴ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11971; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 4.

³¹⁰⁵ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11971.

³¹⁰⁶ Dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 4. V. takođe svjedok ST127, 16. juni 2010. godine, T. 11852; Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18209-18210.

³¹⁰⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2366 (povjerljivo).

³¹⁰⁸ Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 1-2.

³¹⁰⁹ Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 3-4.

³¹¹⁰ Hasanović je uhapšen nakon napada na selo Suha 10. maja i bio je tri dana zatočen u Bratuncu, gdje je bio svjedok nekoliko slučajeva premlaćivanja i ubistava. Sam Hasanović žestoko je pretučen i zadobio je posjekotine nožem po glavi i ruci. Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2382-2383, 2392-2395, 2399-2410 (povjerljivo); Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5343-5346; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 5; Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 3; Slobodan Marković, 12. juli 2010. godine, T. 12655-12657.

³¹¹¹ Slobodan Marković, 12. juli 2010. godine, T. 12655-12656.

³¹¹² On je takođe izjavio da je u prolazu čuo da su ljudi koji su uhvaćeni u Bratuncu bili Zelene beretke ili "balije". Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5343-5344; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11969-11970; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 5.

³¹¹³ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2392 (povjerljivo).

1323. Po dolasku na Pale, Hasanović je vidio jedan radni sto za kojim su bili civili i nekoliko milicionera. Zatočenicima su rekli da se jedan po jedan iskrcaju iz kamionâ i skinu pertle i kaiševe. Kad je Hasanović iskočio iz kamiona, šutnuo ga je jedan "vrlo mlad čovjek", ali ga je jedan drugi čovjek zaustavio rekavši da je Hasanović civil.³¹¹⁴ Nakon što su zatočenicima popisana imena, odveli su ih u fiskulturnu salu na Palama i tamo zatočili.³¹¹⁵

1324. Zatočenci u fiskulturnoj sali u Palama dobili su plastične čaše i bokale za vodu, koju su im donosili u buretu ili dopremali crijevom. Mogli su da piju koliko žele.³¹¹⁶ Marković je u svom svjedočenju izjavio da su zatočenicima iz Bratunca davali tri obroka. Dodao je da su im davali ribu iz poštovanja prema njihovim vjerskim uvjerenjima.³¹¹⁷ Međutim, prema Hasanovićevim riječima, zatočenci su hranu dobijali jednom dnevno, uglavnom hljeb i salamu, što nikako nije bilo dovoljno.³¹¹⁸ Smajš je izjavio da on uopšte nije dobijao hranu. Zatočenci su morali spavati na podu.³¹¹⁹

1325. Kad bi neki zatočenik tražio da ide u zahod, stražari bi ga često udarili nogom ili pesnicom ili bilo čim što im je bilo pri ruci.³¹²⁰ Noću su vojnici obučeni u "razne uniforme, vojničke uglavnom ili paravojne" dolazili u fiskulturnu salu na Palama i tukli zatočenike štapovima, pendrecima i puškama. Bacali su zatočenike o zidove, tako da su oni udarali glavama o njih.³¹²¹ Jednom prilikom, u fiskulturnu salu na Palama ušao je jedan uniformisani čovjek koji je tvrdio da je komandir milicije na Palama i tražio od zatočenika informacije. Kad nije dobio informacije koje je tražio, udarao je zatočenike po glavi buretom koje se koristilo za vodu.³¹²² Hasanović je u svom svjedočenju izjavio da je u fiskulturnoj sali na Palama jedan Hrvat bio zavezan za radijator. Stražari su rekli zatočenicima da mu se ne obraćaju jer je on "ustaša" i da "mora da odgovara". Tog Hrvata

³¹¹⁴ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2410 (povjerljivo).

³¹¹⁵ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2410 (povjerljivo); dokazni predmet P179.17, Spisak 400 lica prebačenih iz Bratunca na Pale, s potpisom Slobodana Markovića, člana Centralne komisije MUP-a RS za razmjenu ratnih zarobljenika. Pretresno vijeće napominje da je taj dokument uvršten u spis i kao dokazni predmet P263. Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11970; Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5346; Slobodan Marković, 12. juli 2010. godine, T. 12656.

³¹¹⁶ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2413 (povjerljivo).

³¹¹⁷ Slobodan Marković, 12. juli 2010. godine, T. 12657.

³¹¹⁸ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2413 (povjerljivo).

³¹¹⁹ Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 3.

³¹²⁰ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2413 (povjerljivo); Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 3.

³¹²¹ Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 3.

³¹²² Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2413 (povjerljivo).

su nekoliko puta izvodili na ispitivanje i tukli.³¹²³ Smajš je u fiskulturnoj sali na Palama izgubio nekoliko zuba i polomljena su mu rebra.³¹²⁴

1326. Ujutro 16. ili 17. maja 1992. godine, milicija je rekla zatočenicima iz Bratunca, među kojima je bio i Hasanović, da će biti razmijenjeni za srpske vojnike.³¹²⁵ Zatočnike su vezali u grupe od po deseto ljudi i ukrcali u kamion.³¹²⁶ Civili, uglavnom žene, bacali su predmete na zatočnike i kamione vičući: "Pobijte ustaše! Što ih vodite u razmjenu...".³¹²⁷ Dok su ih vozili, zatočnici su morali pjevati "četničke" pjesme.³¹²⁸ Kamione su sa Pala pratili naoružani vojnici VRS-a u borbenim vozilima.³¹²⁹ Zatočnici su pušteni u Visokom.³¹³⁰ Prema Markovićevim riječima, puštanje zatočenika iz Bratunca u ruke muslimanske vojske bilo je organizovano zato što ih je na Palama bilo teško zaštititi od ljudi koji su izgubili članove svojih porodica.³¹³¹ Nakon što su ga pustili, Hasanović je "duže vrijeme" proveo u bolnici zbog dislokacije bubrega uslijed jakih udaraca koje je zadobio tokom zatočeništva.³¹³²

1327. Dana 18. maja 1992. godine, Smajš i ostali zatočnici, s izuzetkom 12 zatočenika srpske nacionalnosti, odvedeni su na razmjenu u Hrešu. Razmjenu su nadzirali Crveni krst i UNPROFOR.³¹³³

1328. Dana 22. maja, Hujdur i drugi zatočnici iz Renovice premješteni su iz zgrade SJB-a Pale u fiskulturnu salu na Palama. Hujdur je u svom svjedočenju izjavio da ih je dok su hodali prema fiskulturnoj sali na Palama tukla grupa civila i uniformisanih muškaraca. Ta grupa je sa zatočenicima ušla u zgradu i nastavila ih tući. Hujdur je tu vidio nekih 15 do 20 ljudi koji su tamo već bili zatočeni.³¹³⁴ Omerovića su takođe negdje 4. juna iz zgrade SJB-a Pale odveli u fiskulturnu salu na Palama. Po dolasku, naredili su mu da mirno stoji i gleda u pod i zaprijetili mu da će ga u

³¹²³ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2412 (povjerljivo).

³¹²⁴ Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 3.

³¹²⁵ Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 4; Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2413-2416 (povjerljivo).

³¹²⁶ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2413-2414 (povjerljivo).

³¹²⁷ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2416 (povjerljivo).

³¹²⁸ Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 4.

³¹²⁹ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2417 (povjerljivo); Rešid Hasanović, dokazni predmet P2181, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 22. april 2004. godine, T. 2469-2470.

³¹³⁰ Rešid Hasanović, dokazni predmet P2180, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2417-2418 (povjerljivo). V. takođe Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 4.

³¹³¹ Slobodan Marković, 12. juli 2010. godine, T. 12657-12658.

³¹³² Rešid Hasanović, dokazni predmet P2181, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 21. april 2004. godine, T. 2418 (povjerljivo).

³¹³³ Mirsad Smajš, dokazni predmet P2179, Izjava svjedoka, 14. januar 1998. godine, str. 4.

³¹³⁴ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18207-18208.

protivnom pretući. Zatim su ga odveli u glavnu dvoranu gdje je bilo još oko 50 muškaraca, među kojima je bio i Omerovićev komšija, koji je krvario i bio sav u modricama od batinanja.³¹³⁵

1329. Prema Omerovićevim riječima, uslovi u fiskulturnoj sali na Palama bili su užasni. Zatočenici su morali spavati na drvenom podu, bez ćebadi, i samo su jednom u dva dana dobijali po krišku hljeba. Omerović i drugi zatočenici bili su veoma slabi, izgledniji i lošeg zdravstvenog stanja. Jedva su hodali, koža im se na pojedinim mjestima gulila i imali su vaške. Jedan Srbin u maskirnoj uniformi natjerao je Omerovića i druge zatočenike na prisilni rad u fabrici "Famos".³¹³⁶

1330. Zatočenike su redovno tukli.³¹³⁷ Omerović je u svom svjedočenju izjavio da je čuo da je jedna žena, koja je bila povezana s "jedinic[om] specijalne policije" na čijem je čelu bio milicioner sa Pala Rajko Kušić,³¹³⁸ dolazila u fiskulturnu salu na Palama i izdavala naređenja za premlaćivanje zatočenika.³¹³⁹ Trojica muškaraca srpske nacionalnosti redovno su dolazila u fiskulturnu salu na Palama i bilo im je dopušteno da rade "šta su htjeli".³¹⁴⁰ Jednom prilikom je jedan čovjek u uniformi rezervne milicije pretukao kćerku Ševke Suljevića nogom od stola. Taj rezervni milicioner tukao je i Ševku Suljevića po glavi deset do petnaest minuta dok nije došao Kroman i zaustavio ga.³¹⁴¹

1331. Hujdur i Omerović su u svom svjedočenju izjavili da su barem tri čovjeka, među kojima su bili Selim Pandžić, Nasko Smajić i Brico, umrla od posljedica premlaćivanja u fiskulturnoj sali na Palama.³¹⁴² Prema Hujdurovim riječima, pripadnici "navodno specijalni[h] jedinica policije Pala", pod komandom Rajka Kušića, pred njegovim očima su brutalno pretukli Selima Pandžića.³¹⁴³ Omerović je izjavio i da su Bricu uboli nožem u grudi. Omeroviću i nekolicini drugih zatočenika su rekli da iznesu tijela iz ostave.³¹⁴⁴ Crnčalo je u svom svjedočenju izjavio da je čuo da je Nasko Smajić uhapšen i ubijen u zatvoru i da je vidio pet ili šest ljudi kako idu na groblje na Smajićevo sahranu.³¹⁴⁵ Postoji potvrda o smrti u kojoj se navodi da je Selim Pandžić umro 4. jula 1992.

³¹³⁵ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 5.

³¹³⁶ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 5-6.

³¹³⁷ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 6; Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18209.

³¹³⁸ Radovan Pejić, 24. juni 2010. godine, T. 12152.

³¹³⁹ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 5-6. V. takođe Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18217-18218.

³¹⁴⁰ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 6.

³¹⁴¹ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18208.

³¹⁴² Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 6; Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18209-18210.

³¹⁴³ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18209-18210.

³¹⁴⁴ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 6.

³¹⁴⁵ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11967, 11972, 22. juni 2010. godine, T. 12023-12024.

godine.³¹⁴⁶ U spis nije uvršten nijedan dokumentarni dokaz u vezi sa smrću Naska Smajića ili čovjeka zvanog Brico.

1332. Crnčalo je u svom svjedočenju izjavio da je čuo da su Izet Jašarević i Alija Jusufović uhapšeni i ubijeni u zatvoru.³¹⁴⁷ Dodao je da je iz autobusa vidio kako sahranjuju Jašarevića.³¹⁴⁸ Postoje potvrde o smrti u kojima se navodi da je Izet Jašarević umro 2. jula 1992. godine na Palama³¹⁴⁹ i da je Alija Jusufović umro 22. novembra 1996. godine na Palama.³¹⁵⁰

1333. Prema Omerovićevim riječima, nakon toga više nije bilo ubistava.³¹⁵¹

1334. Hujdur je u zatvor Kula premješten sredinom jula, a Omerović početkom avgusta.³¹⁵² Prema Omerovićevim riječima, kad su odlazili iz fiskulturne sale na Palama bili su "potpuno skrhani i iscrpljeni".³¹⁵³ Hujdur je prije razmjene bio zatočen još 50 dana.³¹⁵⁴ Omerović je pušten 28. avgusta 1992. godine, nakon čega je otišao u Sarajevo i ponovo se spojio sa svojom porodicom.³¹⁵⁵

(f) Uklanjanje nesrba iz Pala konvojima

1335. Krajem juna i početkom jula 1992. godine, SJB Pale, uz podršku srpskog Kriznog štaba i Skupštine opštine Pale, organizovao je premještanje ukupno 1.042 nesrba iz opštine Pale u muslimanski dio Sarajeva.³¹⁵⁶ Svakodnevno je objavljivano koji Muslimani i u kojim ulicama su tog dana bili na redu.³¹⁵⁷ Muslimanima je bilo dopušteno da sa sobom uzmu samo ono što mogu

³¹⁴⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2373.1, Potvrda o smrti (povjerljivo).

³¹⁴⁷ Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11967, 11972, 22. juni 2010. godine, T. 12024.

³¹⁴⁸ Sulejman Crnčalo, 22. juni 2010. godine, T. 12023-12024.

³¹⁴⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2369.1, Potvrda o smrti (povjerljivo).

³¹⁵⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 2371.1, Potvrda o smrti (povjerljivo).

³¹⁵¹ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 6.

³¹⁵² Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18209; Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 6.

³¹⁵³ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 6.

³¹⁵⁴ Kemal Hujdur, 7. decembar 2010. godine, T. 18209.

³¹⁵⁵ Azem Omerović, dokazni predmet P2178, Izjava svjedoka, 20. april 2002. godine, str. 8-9.

³¹⁵⁶ Konkretno, 30. juna 88 civila Muslimana prevezeno je u dva autobusa; dana 1. jula, 544 civila prevezena su u devet autobusa, a 3. jula 410 civila prevezeno je u sedam autobusa. Dokazni predmet P1458, Izvještaj o promjeni mjesta boravka Muslimana i Hrvata s područja Pala, 6. juli 1992. godine; Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5347-5352; ST127, 17. juni 2010. godine, T. 11885, 11894; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11973, 11979, 22. juni 2010. godine, T. 12045-12046; dokazni predmet P2026, Dopis upućen Glavnom odboru SDS-a Pale, s potpisom predsjednika Skupštine opštine Pale, Radislava Starčevića, 12. juni 1992. godine; dokazni predmet P2027, Odluka Skupštine opštine Pale o promjeni mjesta boravka Muslimana i Hrvata, 19. juni 1992. godine; dokazni predmet P2028, Rješenje kojim se odobrava zahtjev Muslimana i Hrvata da napuste Pale, Malko Koroman, 2. juli 1992. godine; dokazni predmet P2030, Zaključci o imovini Muslimana i Hrvata koji napuštaju Pale, 6. juli 1992. godine; dokazni predmet P2031, Rješenje da Muslimani i Hrvati mogu nesmetano seliti s Pala, Malko Koroman, 6. juli 1992. godine; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 5; dokazni predmet P1457, Zapisnik o aktivnostima SJB-a Pale 1992. godine, s potpisom Jovana Škobe, komandira SJB-a Pale, 8. februar 1993. godine, str. 2; činjenica o kojoj je presuđeno 1312.

³¹⁵⁷ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5347-5349; Sulejman Crnčalo, 22. juni 2010. godine, T. 12045-12046; činjenica o kojoj je presuđeno 1312.

ponijeti.³¹⁵⁸ Muslimani su morali ili da "razmijen[e]" svoje kuće sa srpskim izbjeglicama iz Sarajeva ili da ključeve svojih domova ostave u stanici milicije.³¹⁵⁹ Nesrbima koji su željeli da napuste područje opštine nije bilo dopušteno da to urade prije nego što se izvrši popis i preuzimanje njihove imovine u skladu s važećim propisima.³¹⁶⁰

1336. Sulejman Crnčalo je napustio Pale u jednom takvom konvoju 2. jula 1992. godine.³¹⁶¹ On je više puta ustvrdio da nije dobrovoljno otišao sa Pala.³¹⁶² Rekao je da Muslimani nisu željeli da napuste svoje domove, ali da su, vidjevši kakvo je stanje na Palama i šta im se može dogoditi, odlučili su da sačuvaju živote, a sa imovinom "šta bude".³¹⁶³ Prilikom pripreme za odlazak, Crnčala su natjerali da sklopi ugovor o razmjeni kuće s jednom Srpkinjom iz Sarajeva, ali nikada nije uspio da dobije u posjed tu kuću u Sarajevu.³¹⁶⁴ Prema riječima Crnčala, nije imao izbora nego da potpiše taj ugovor.³¹⁶⁵

3. Činjenični zaključci

1337. U vezi s tačkama 1, 2, 3 i 4 Optužnice, pošto je razmotrilo iskaz Sulejmana Crnčala, Pretresno vijeće zaključuje da je Fehim Hrvo uhapšen i odveden u fiskulturnu salu na Palama, te da je umro tokom zatočeništva. Pretresno vijeće prihvata Crnčalov iskaz da je na Hrvinom tijelu vidio znakove premlaćivanja. Međutim, Pretresno vijeće ima u vidu da su pripadnici milicije Crnčalu i njegovim komšijama rekli da je Hrvo počinio samoubistvo vješanjem i da Crnčalo na Hrvinom vratu nije vidio nikakvih tragova vješanja. Pretresno vijeće, pored toga, ima u vidu da nema dokaza o tome kada je Hrvo premlaćen – to je moglo biti tokom hapšenja ili tokom zatočeništva. Pretresno vijeće se, stoga, nije uvjerilo da je van razumne sumnje dokazano da je Fehim Hrvo premlaćen u fiskulturnoj sali na Palama ni da je umro uslijed premlaćivanja.

³¹⁵⁸ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5351-5352; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11973, 11979; dokazni predmet 1D329, Viši sud u Sarajevu, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sulejmana Crnčala, 23. avgust 1995. godine, str. 5; činjenica o kojoj je presuđeno 1312.

³¹⁵⁹ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5350-5351; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11972-11973, 11975. V. dokazni predmet P1463, Ugovor o zamjeni imovine na Palama; P1464, Izvadak iz registra ugovora o zamjeni stanova između Pala i Sarajeva.

³¹⁶⁰ Dokazni predmet P2030, Zaključci o zaštiti imovine i kriterijima za lica koja se iseljavaju, 6. juli 1992. godine, str. 1.

³¹⁶¹ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5351-5352.

³¹⁶² Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5356; Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 3. septembar 2004. godine, T. 5401-5403.

³¹⁶³ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 3. septembar 2004. godine, T. 5410; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11975.

³¹⁶⁴ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5350-5351; Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 3. septembar 2004. godine, T. 5411; Sulejman Crnčalo, 21. juni 2010. godine, T. 11972-11973; dokazni predmet P1463, Ugovor o zamjeni imovine na Palama.

³¹⁶⁵ Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 2. septembar 2004. godine, T. 5350-5351; Sulejman Crnčalo, dokazni predmet P1466.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 3. septembar 2004. godine, T. 5411.

1338. Pretresno vijeće prihvata iskaze Kemala Hujdura i Azema Omerovića i zaključuje da su najmanje tri čovjeka umrli od posljedica premlaćivanja u fiskulturnoj sali na Palama. Konkretno, Pretresno vijeće zaključuje da je jedan od te trojice muškaraca bio Selim Pandžić, kog su pretukli pripadnici specijalne jedinice milicije pod komandom Rajka Kušića, službenika milicije sa Pala, te da je Pandžić umro od posljedica tog premlaćivanja. Pretresno vijeće takođe zaključuje da su Nasko Smajić i Brico umrli od posljedica premlaćivanja u fiskulturnoj sali na Palama. Pretresno vijeće napominje da je u Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo navedeno da su Selim Pandžić i Brico jedna te ista osoba. Međutim, Pretresno vijeće smatra da svjedočenje Azema Omerovića upućuje na to da su u fiskulturnoj sali na Palama ubijena tri različita lica.

1339. Pretresno vijeće smatra da su u fiskulturnoj sali na Palama stražarili pripadnici redovnog i rezervnog sastava milicije Pala. Ti su milicioneri dopuštali drugim pojedincima, uključujući "vojnike u svim vrstama uniformi ili s ponekim dijelom uniforme", "trojicu Srba" i pripadnike specijalne jedinice milicije pod komandom Rajka Kušića, da ulaze u fiskulturnu salu na Palama i tuku zatočenike. Osim toga, Pretresno vijeće smatra da su grupe civila srpske nacionalnosti tukle zatočenike dok su oni ulazili u zatočenički objekt i da im je bilo dopušteno i da uđu u zgradu i nastave da ih zlostavljaju. Pretresno vijeće zaključuje da su Nasku Smajića i trećeg zatočenika ubili pripadnici redovnog ili rezervnog sastava milicije sa Pala ili pojedinci kojima je milicija dopustila da uđu u zgradu. Budući da su imali status zatočenika, nijedan od gorenavednih muškaraca nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

1340. Pošto je razmotrilo iskaz Sulejmana Crnčala i potvrdu o smrti Alije Jusufovića u kojoj se navodi da je on poginuo na Palama 22. novembra 1996. godine, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je van razumne sumnje dokazano da su Izet Jašarević i Alija Jusufović bili među trojicom muškaraca koji su umrli od posljedica premlaćivanja u fiskulturnoj sali na Palama.

1341. U vezi s tačkama 1, 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o postupanju sa zatočenicima prilikom njihovog hapšenja i zatočavanja u zgradi SJB-a Pale i u fiskulturnoj sali na Palama. Pretresno vijeće ima u vidu da je Slobodan Marković u svom svjedočenju izjavio da su zatočenici u fiskulturnoj sali na Palama koji su dovezeni iz Bratunca dobijali tri obroka. Pretresno vijeće takođe ima u vidu svjedočenje Rešida Hasanovića, jednog od tih zatočenika, da su hranu dobijali jednom dnevno i da to nije bilo dovoljno. Budući da je Marković, kao član srpske Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika, imao motiva da postupanje sa zatočenicima prikaže u pozitivnijem svjetlu, Pretresno vijeće prihvata Hasanovićev iskaz i konstatuje da zatočenici koji su dovezeni iz Bratunca nisu dobijali dovoljno hrane. Na osnovu tog iskaza, kao i na osnovu iskaza drugih zatočenika, Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici redovnog i rezervnog sastava milicije sa

Pala zatočenike u fiskulturnoj sali na Palama držali u nehumanim uslovima, bez dovoljno prostora, hrane, vode ili sanitarnih uslova. Nisu predloženi dokazi o tome da milicija sa Pala nije zatočenicima obezbijevala zadovoljavajuću medicinsku njegu. Nije izvedeno dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se mogao donijeti zaključak u vezi s uslovima zatočavanja u zgradi SJB-a Pale.

1342. Pretresno vijeće zaključuje da su u noći 2. ili 3. marta 1992. godine pripadnici rezervnog sastava milicije sa Pala uhapsili Sulejmana Crnčala ispred njegove kuće. Crnčalo je odveden u zgradu SJB-a Pale, gdje ga je ispitivao i tukao Tomislav Hršum, pripadnik milicije sa Pala. Dana 4. juna 1992. godine ili približno tog datuma, Azema Omerovića i druge zatočenike koji su u zgradu SJB-a Pale dovezeni iz Donje Vinče pretresli su, oduzeli im lične isprave i ispitivali ih. Zatočenike su tukli, šamarali, šutirali i vrijeđali vojnici u maskirnim uniformama. Pripadnici milicije im se nisu pridružili u zlostavljanju, ali nisu uradili ništa da ga zaustave. U fiskulturnoj sali na Palama, pripadnici milicije sa Pala, pripadnici jedinice specijalne milicije pod komandom Rajka Kušića i drugi posjetioци redovno su i surovo tukli zatočenike. Najmanje tri čovjeka su umrli od posljedica batinanja, a drugi zatočenici bili su primorani da odnesu njihova tijela. Na obje lokacije, zatočenike su tokom ispitivanja tukli. Takvim postupanjem nanesene su im velike fizičke i duševne patnje. Na primjer, Crnčalo je od premlaćivanja koje je pretrpio u zgradi SJB-a Pale imao unutrašnje krvarenje u predjelu leđa i modrice po licu, a Smajšu su u fiskulturnoj sali na Palama izbili više zuba i polomili rebra. S obzirom na način na koji su vršeni ti napadi i jezik koji su koristili napadači, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage napadale zatočenike Muslimane i Hrvate kako bi ih zastrašile ili došle do informacija i diskriminisale ih na nacionalnoj osnovi.

1343. U vezi s tačkama 1, 9 i 10 Optužnice, Pretresno vijeće zaključuje da su Muslimani bili podvrgnuti kampanji čiji je cilj bio da se ubijede da napuste Pale. U okviru te kampanje, Krizni štab Pale, koji je bio pod kontrolom SDS-a i čiji je predsjednik bio Zdravko Čvoro, naredio je da se određenim Muslimanima prekinu telefonske veze. Načelnik SJB-a Pale, Malko Koroman, naredio je Muslimanima i Hrvatima da predaju oružje, a pripadnici milicije muslimanske nacionalnosti su razoružani, dok su Srbi istovremeno naoružavani. Zbog te kampanje, kao i zbog provala u njihove domove, Muslimani su tražili da napuste Pale. Pretresno vijeće zaključuje da je SJB Pale, po naređenju srpskog Kriznog štaba i Skupštine opštine Pale, organizovao premještanje 1.042 Muslimana i Hrvata iz opštine Pale u nizu konvoja. Pošto je razmotrilo iskaz Sulejmana Crnčala, Pretresno vijeće zaključuje da prevoz ljudi tim konvojima nije bio dobrovoljan.

1344. U vezi s operacijom u Renovici, Pretresno vijeće je razmotrilo iskaz svjedoka ST127, pripadnika MUP-a koji je bio upućen u tu operaciju i koji je izjavio da je ta akcija izvedena u cilju razoružavanja nesrba, kao i da su stanovnici Muslimani izvršili prepad iz zasjede. Tužilaštvo

napominje da se o toj operaciji i pogibiji dvojice pripadnika milicije koji su učestvovali u njoj raspravljalo na 14. sjednici Skupštine opštine Pale. Tužilaštvo tvrdi da bi na 14. sjednici bilo pomenuto i to da su stanovnici Renovice postavili zasjedu nakon što su prekršili sporazum o predaji oružja, ali da to nije bio slučaj.³¹⁶⁶ Pretresno vijeće prihvata iskaz Kemala Hujdura da u Renovici nije bilo efikasne ni organizovane odbrane koja je bila u stanju da postavi takvu zasjedu i stoga odbacuje tvrdnju svjedoka ST127 da je takva zasjeda postavljena. Uzimajući u obzir da je na 14. sjednici Skupštine opštine Pale Malko Koroman rekao da je operacija izvedena u saradnji s vojnom komandom, da su tokom operacije u Renovici viđeni pripadnici milicije i da su tokom operacije ubijena dva pripadnika milicije, Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici milicije sa Pala i VRS-a pohapsili i zatočili muslimansko stanovništvo sela Renovica, a zatim ga sa Pala odvezli na teritoriju koju su držali Muslimani.

1345. Najzad, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o nacionalnom sastavu stanovništva Pala 1991. i 1997. godine. Na osnovu svih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da je muslimansko stanovništvo odvezeno sa Pala ili je napustilo Pale zbog maltretiranja, zastrašivanja i uništavanja svoje imovine od strane pripadnika milicije Pale, članova srpskog Kriznog štaba, Skupštine opštine Pale i pripadnika VRS-a.

1346. Što se tiče konkretnih djela u osnovi progona koja se stavljaju na teret samo pod tačkom 1 Optužnice, Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da su pripadnici milicije sa Pala oduzimali i koristili ili prodavali imovinu, između ostalog i vozila, koju su Muslimani ostavili kad su otišli sa Pala. Prije napuštanja Pala, Muslimani su bili prisiljavani da potpišu ugovore o zamjeni svojih domova za domove Srba iz Sarajeva ili da svoje ključeve ostave u SJB-u. Prilikom hapšenja i zatočavanja, stražari srpske nacionalnosti, uključujući pripadnike milicije sa Pala, oduzimali su zatočenicima dragocjenosti. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su pripadnici milicije sa Pala protivpravno uzimali privatnu imovinu Muslimana i da je to urađeno na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1347. Pretresno vijeće je uzelo u obzir dokaze da su pripadnici milicije sa Pala, zajedno s vojnicima u uniformama VRS-a ili JNA, granatirali i palili kuće u vlasništvu Muslimana u selima Renovica i Donja Vinča. Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da su pripadnici milicije sa Pala i JNA ili VRS protivpravno uništavali stambenu imovinu u vlasništvu Muslimana.

1348. Pripadnici milicije sa Pala hapsili su i zatočavali Muslimane i Hrvate u zgradi SJB-a Pale i fiskulturnoj sali na Palama. Sulejmanu Crnčalu nije objašnjeno zašto je uhapšen i nikad nije

³¹⁶⁶ Završni pretresni podnesak Tužilaštva, par. 106.

optužen ni za kakvo krivično djelo. U zgradi SJB-a Pale, čuli su se ljudi iz gomile koji su zatočenike nazivali "balijama", a Omerović je ispitivan o podjeli naoružanja Muslimanima. U fiskulturnoj sali na Palama stražari su za jednog hrvatskog zatočenika rekli da je "ustaša" i da "on mora da odgovara". Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su Muslimani i Hrvati hapšeni na osnovu svoje nacionalne pripadnosti i da im je bio uskraćen propisani sudski postupak. Pretresno vijeće zaključuje da su na Palama postavljani kontrolni punktovi na kojima su dežurali pripadnici srpskih paravojskih grupa, milicije sa Pala, vojni rezervisti i lokalni naoružani Srbi. Muslimani su zaustavljani, šikanirani i zlostavljani na tim kontrolnim punktovima i bila im je ograničena sloboda kretanja. Osim toga, Muslimani su otpušteni s posla; konkretno, Malko Koroman je otpuštao Muslimane iz sastava milicije, a otpušteni su i iz fabrike "Famos". Malko Koroman je tako uskraćivao Muslimanima zaposlenje. Naredbom srpskog Kriznog štaba Pale, određenim Muslimanima prekinute su telefonske usluge, čime je Muslimanima bio uskraćen pristup javnim službama.

4. Pravni zaključci

1349. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je u vrijeme na koje se odnosi Optužnica na teritoriji BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da je između djela srpskih snaga na Palama i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kako je detaljno opisano dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

1350. Pretresno vijeće zaključuje da su djela srpskih snaga na Palama bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Proizvoljna lišavanja života, hapšenja, zatočavanja, krađe i uništavanje imovine koje su činili pripadnici milicije sa Pala, JNA ili VRS-a i srpskih paravojskih organizacija predstavljale su napad na civilno stanovništvo, identifikovano kao Muslimani i Hrvati sa Pala. Radilo se o napadu velikih razmjera: sa Pala je u konvojima odvezeno ukupno 1.042 nesrba. S obzirom na te faktore, Pretresno vijeće konstatuje da je napad na civilno stanovništvo bio i rasprostranjen i sistematski. Djela srpskih snaga protiv muslimanskog i hrvatskog stanovništva Pala bila su dio tog napada. S obzirom na razmjere tog napada, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioci znali da je napad u toku i da su njihova djela bila dio tog napada.

1351. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

1352. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su najmanje trojica ljudi, uključujući Selima Pandžića, Naska Smajića i Bricu, umrla od posljedica premlaćivanja u

fiskulturnoj sali na Palama. Selima Pandžića je tukao jedan pripadnik specijalne jedinice milicije pod komandom Rajka Kušića, a Naska Smajića i Bricu tukli su pripadnici redovnog ili rezervnog sastava milicije sa Pala ili pojedinci kojima je milicija dopuštala da ulaze u zgradu. Pomenuta trojica muškaraca u vrijeme svoje smrti nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Dokazi pokazuju da su žrtve surovo premlaćene i da su počinioi trebali razumno pretpostaviti da ta premlaćivanja mogu prouzrokovati smrt. Podsjećajući na konstataciju da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage počinile ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1353. Pretresno vijeće smatra da su gorenavedena lišavanja života izvršena u fiskulturnoj sali na Palama u relativno kratkom vremenskom periodu od juna do avgusta 1992. godine od strane pripadnika redovnog ili rezervnog sastava milicije sa Pala, pripadnika specijalne jedinice milicije pod komandom Rajka Kušića ili drugih pojedinaca kojima je milicija dozvolila ulazak u zgradu. Iako su ta lišavanja života bila teška djela, Pretresno vijeće je mišljenja da ona nisu bila velikih razmjera i da, stoga, ne ispunjavaju uslov masovnosti koji se traži kod istrebljenja.

1354. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće je konstatovalo da su napadima na zatočene Muslimane i Hrvate koje su vršili pripadnici milicije sa Pala, barem jedan pripadnik jedne paravojne organizacije, pripadnici specijalne jedinice milicije pod komandom Rajka Kušića i drugi oportunistički posjetioci, kako tokom njihovog hapšenja tako i u zatočeničkim centrima, zatočenicima nanesene teške fizičke i duševne patnje i da su ti napadi izvođeni kao oblik zastrašivanja i diskriminacije, kao i da im je u nekim slučajevima cilj bilo pribavljanje informacija. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioi nad zatočenim Muslimanima i Hrvatima počinili krivično djelo mučenja, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Pošto je konstatovalo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 i da je počinjeno krivično djelo mučenja, Pretresno vijeće takođe zaključuje da su srpske snage nad zatočenicima počinile druga nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, i okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1355. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće je zaključilo da je veliki broj muslimanskih civila prisilno odvezen sa Pala ili je napustio Pale uslijed maltretiranja, zastrašivanja i uništavanja svoje imovine od strane pripadnika milicije sa Pala, članova srpskog Kriznog štaba Pale, Skupštine opštine Pale i pripadnika VRS-a. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su srpske snage uklonile Muslimane iz opštine Pale, gdje su oni zakonito boravili, putem protjerivanja ili drugih djela prisile i bez osnova koje dopušta međunarodno pravo. Muslimani su uklonjeni unutar državne granice (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao slučajevi deportacije u ovom

predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje prebivališta i zajednice, bez garancija u pogledu mogućnosti budućeg povratka, zbog čega su žrtvama nanesene teške duševne povrede. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad muslimanskim stanovništvom Pala počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti. Nema dovoljno dokaza da su zatočenici uklonjeni preko neke *de jure* ili *de facto* granice i Pretresno vijeće, stoga, ne konstatuje da su srpske snage počinile deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

1356. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage hapsile Muslimane na Palama bez ikakvog zakonskog utemeljenja i na diskriminatornoj osnovi. Ta hapšenja su predstavljala protivpravno zatočavanje. Muslimani su zatim držani u zatočeničkim objektima u nehumanim uslovima života i bili su podvrgavani nečovječnom postupanju. Oduzimanje imovine Muslimanima, između ostalog prilikom zatočavanja i prilikom formiranja konvoja kojima su Muslimani iseljavani iz Pala, predstavljalo je pljačku imovine. Uništavanje domova tokom napada na sela predstavljalo je bezobzirno razaranje. Osim toga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage Muslimanima sa Pala nametale diskriminatorne mjere time što su im uskraćivale propisani sudski postupak i zaposlenje, ograničavale im slobodu kretanja i uskraćivale im ravnopravan pristup javnim službama.

1357. Pretresno vijeće zaključuje da su djelima o kojima se govori gore u vezi s tačkama 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice – kao i protivpravnim zatočavanjem, stvaranjem i održavanjem nehumanih uslova života, pljačkom imovine, bezobzirnim razaranjem gradova i sela, kao i nametanjem i održavanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera – narušena i uskraćena temeljna prava Muslimana i Hrvata definisana međunarodnim običajnim i ugovornim pravom. Ta djela su bila takođe *de facto* diskriminatorna jer su bila selektivno i sistematski usmjerena protiv lica muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Na osnovu tog obrasca ponašanja i izjava pripadnika srpskih snaga tokom kriminalnih operacija, uključujući Koljevićevu primjedbu da Srbi ne žele da žive s Muslimanima na Palama i nazivanje zatočenika "balijama" i "ustašama", Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage vršile te radnje s namjerom diskriminisanja Muslimana i Hrvata na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1358. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad Muslimanima i Hrvatima u opštini Pale počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

1359. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su od kraja marta do decembra 1992. godine srpske snage u opštini Pale počinile zločine koji se optuženima stavljaju na teret u tačkama 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice.

P. Višegrad

1. Optužbe iz Optužnice

1360. Mićo Stanišić se u Optužnici tereti za zločine koji su, kako se navodi, počinjeni u opštini Višegrad u vrijeme i na mjestima konkretno navedenim dolje u tekstu.

1361. Pod tačkom 1 Optužnice Stanišić se tereti za progon kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) ubistva, kako je konkretno navedeno dolje u tekstu u vezi s tačkama 2, 3 i 4; (b) prisilnog premještanja i deportacije; (c) oduzimanja ili pljačkanja imovine barem od aprila do avgusta 1992. godine; (d) bezobzirnog razaranja Gazanfer-begove džamije, Stare džamije u Dobrunu, džamije u Drinskom, džamije u Bikavcu i Nove džamije u Međedi, barem od aprila do septembra 1992. godine; i (e) nametanja diskriminatornih mjera nakon preuzimanja vlasti u Višegradu sredinom aprila 1992. godine. Sva djela u osnovi progona počinile su, kako se navodi, srpske snage nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima.³¹⁶⁷

1362. Pod tačkama 2, 3 i 4 Optužnice, Stanišić se tereti za ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i za istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti, zbog lišavanja života od strane srpskih snaga (a) 19 muškaraca na obali rijeke Drine dana 7. juna 1992. godine ili približno tog datuma, i (b) oko 70 ljudi u jednoj kući u Pionirskoj ulici dana 14. juna 1992. godine ili približno tog datuma.³¹⁶⁸

1363. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, Stanišić se tereti za deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločine protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad stanovnicima bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima preuzimanja vlasti u Višegradu sredinom aprila 1992. godine.³¹⁶⁹

2. Analiza dokaza

(a) Osnovni podaci

1364. Opština Višegrad smještena je u jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine, a s istočne strane graniči sa Republikom Srbijom. Gradsko središte opštine, Višegrad, nalazi se na istočnoj obali rijeke Drine.³¹⁷⁰ Godine 1991., opština je imala oko 17.883 stanovnika, od čega je u samom gradu

³¹⁶⁷ Optužnica, par. 24, 26, 28, prilozima A br. 4, B br. 12, E br. 14, F br. 16, G br. 15.

³¹⁶⁸ Optužnica, par. 29, 31, prilozima A br. 4, B br. 12; Konačan spisak žrtava, br. 4.1, br. 12.1.

³¹⁶⁹ Optužnica, par. 37, 38, 41, prilozima F br. 16, G br. 15.

³¹⁷⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 696.

Višegradu živjelo približno 9.000 ljudi.³¹⁷¹ Približno 63 posto stanovništva bilo je muslimanske nacionalnosti, oko 33 posto srpske, a preostalih 4 posto bili su Hrvati ili ljudi druge nacionalnosti.³¹⁷² Za razliku od toga, godine 1997., manje od jedan posto stanovništva u Višegradu bilo je muslimanske nacionalnosti, a oko 96 posto stanovništva bilo je srpske nacionalnosti.³¹⁷³ Odjeljenje za demografiju Tužilaštva procijenilo je da su približno 11.000 Muslimana koji su 1991. godine boravili u opštini Višegrad, 1997. godine bili interno raseljena lica ili izbjeglice.³¹⁷⁴

1365. Svjedok ST079, stanovnik Višegrada muslimanske nacionalnosti, u svom je svjedočenju izjavio da je nacionalnu napetost u Višegradu prvi put primijetio po uspostavljanju višestranačkog sistema 1990. godine.³¹⁷⁵ Od početka 1992. godine, građani muslimanske nacionalnosti su razoružavani ili se od njih zahtijevalo da predaju oružje,³¹⁷⁶ a Srbi su se istovremeno počeli naoružavati i organizovali su vojnu obuku.³¹⁷⁷ I Muslimani su se pokušali organizovati, ali su u tome bili mnogo manje uspješni.³¹⁷⁸ Ubrzo nakon 4. aprila 1992. godine, obje suprotstavljene grupe podigle su barikade oko opštine Višegrad, nakon čega je bilo nasumičnih djela nasilja, uključujući pucnjavu i granatiranje. U jednom takvom incidentu otvorena je minobacačka vatra na muslimanska naselja. Zbog toga je mnogo civila, strahujući za svoj život, pobjeglo iz svojih sela.³¹⁷⁹

1366. Početkom aprila 1992. godine, Murat Šabanović, Višegrađanin muslimanske nacionalnosti, preuzeo je kontrolu nad tamošnjom riječnom branom i zaprijetio da će je otvoriti.³¹⁸⁰ Dana 13. aprila 1992. godine ili približno tog datuma, Šabanović je pustio nešto vode kroz branu, nanijevši štete imanjima koja su se nalazila nizvodno.³¹⁸¹ Narednog dana je intervenisao Užički korpus JNA, preuzeo kontrolu nad branom i ušao u Višegrad.³¹⁸²

1367. Mnogo Muslimana, uključujući svjedoka ST079, napustilo je Višegrad bojeći se dolaska Užičkog korpusa.³¹⁸³ Međutim, kada je taj korpus zaista i došao, to je isprva imalo smirujućii učinak.³¹⁸⁴ Nakon što su obezbijedili grad, oficiri JNA i čelnici Muslimana povelili su putem

³¹⁷¹ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 72. V. *takođe* činjenica o kojoj je presuđeno 697.

³¹⁷² Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 72, 80; činjenica o kojoj je presuđeno 697.

³¹⁷³ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 72, 80.

³¹⁷⁴ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 104; v. *takođe* str. 108.

³¹⁷⁵ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 352, 354-355 (povjerljivo).

³¹⁷⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 698.

³¹⁷⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 698; svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 355 (povjerljivo).

³¹⁷⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 699.

³¹⁷⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 700.

³¹⁸⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 701.

³¹⁸¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 702.

³¹⁸² Činjenica o kojoj je presuđeno 703.

³¹⁸³ Činjenica o kojoj je presuđeno 704; svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 366 (povjerljivo); svjedok ST079, dokazni predmet P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 375-376 (povjerljivo).

³¹⁸⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 704.

sredstava informisanja zajedničku kampanju kako bi podstakli ljude da se vrate u svoje domove.³¹⁸⁵ Svjedok ST079 je u svom svjedočenju izjavio da je čuo da će svi koji se ne vrate na posao biti otpušteni.³¹⁸⁶ On se, stoga, kao i mnogi drugi, vratio u Višegrad.³¹⁸⁷ Prilikom povratka prošao je kroz najmanje pet kontrolnih punktova.³¹⁸⁸ Na jednom su mu naredili da izađe iz autobusa i pretražili mu torbu.³¹⁸⁹ Na tim kontrolnim punktovima dežurali su vojnici JNA, kao i lokalni Srbi, među kojima su neki nosili uniforme milicije.³¹⁹⁰

1368. Po povratku kući, svjedok ST079 je vidio da su mu vrata provaljena i da su mu pretresli kuću.³¹⁹¹ U tom naselju isto se dogodilo sa svim kućama u vlasništvu Muslimana, dok kuće Srba nisu bili oštećene.³¹⁹² Svjedok ST079 je takođe posvjedočio da je njegova kuća, prije nego što ju je napustio, bila "nedirnuta".³¹⁹³

1369. Šest muslimanskih spomenika u opštini Višegrad, među kojima i dvije džamije u gradu Višegradu, tokom 1992. godine potpuno je uništeno vatrom i eksplozivom.³¹⁹⁴ Sudski vještak András Riedlmayer, koji je svjedočio o razaranju vjerskih i kulturnih objekata, objasnio je da je na mjestu na kojem se ranije nalazila Gazanferbegova džamija sada prazan trg.³¹⁹⁵ On je u svom izvještaju naveo da je džamija potpuno srušena sa zemljom i da joj je uništen svaki trag.³¹⁹⁶ Iznio je dokaze i o tome da je džamija u Bikavcu potpuno uništena, lokacija poravnata buldožerom, a građevinski materijal uklonjen.³¹⁹⁷ Lazar Draško, bosanski Srbin koji je nakon 28. avgusta 1992. godine bio javni tužilac u Višegradu,³¹⁹⁸ u svom je svjedočenju izjavio da su prije njegovog dolaska u Višegrad 1992. godine džamija u blizini zgrade SJB-a i džamija preko rijeke takođe potpuno

³¹⁸⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 705.

³¹⁸⁶ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 289 (povjerljivo).

³¹⁸⁷ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 288-289 (povjerljivo); činjenice o kojima je presuđeno 705, 1450.

³¹⁸⁸ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 289-291 (povjerljivo).

³¹⁸⁹ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 290 (povjerljivo).

³¹⁹⁰ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 290 (povjerljivo); svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2244.

³¹⁹¹ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 291, 366 (povjerljivo); dokazni predmet P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 375 (povjerljivo).

³¹⁹² Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, 291-292, 366 (povjerljivo).

³¹⁹³ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 366 (povjerljivo).

³¹⁹⁴ Činjenice o kojima je presuđeno 720, 1338.

³¹⁹⁵ András Riedlmayer, 2. juni 2010. godine, T. 11263-11264.

³¹⁹⁶ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1029-1031.

³¹⁹⁷ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1035.

³¹⁹⁸ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12263-12267, 12280.

uništene.³¹⁹⁹ Međutim, posvjedočio je da on, u svojstvu javnog tužioca, od milicije nije dobio nijednu krivičnu prijavu ni istražni izvještaj u vezi s razaranjem tih džamija.³²⁰⁰

1370. U vezi s džamijama koje su se nalazile izvan grada Višegrada, Riedlmayer je izvijestio da je džamija u Drinskom potpuno izgorjela, da se njen krov urušio, da je veranda na ulazu spaljena, a minaret srušen. Međutim, spoljnji zidovi su ostali.³²⁰¹ Riedlmayer je takođe izvijestio da mu je bivši stanovnik Višegrada, Rasim Bajraktarević, u jednom razgovoru rekao da su "srpske snage" u aprilu 1992. godine spalile Staru džamiju u Dobrunu, a njene ostatke savnile sa zemljom.³²⁰² Isto tako, Rasim Bajraktarević je, kako se navodi, izjavio da su "srpske snage" prilikom protjerivanja Muslimana iz Međeđe 1992. godine digle u vazduh Novu džamiju u tom selu.³²⁰³ Međutim, Pretresno vijeće napominje da u izvještaju nema pokazatelja o tome na čemu su zasnovana Barjaktarevićeva saznanja. Osim toga, nije objašnjeno na koga je mislio kad je pomenuo "srpske snage". Pretresno vijeće, stoga, ne može da se osloni na ovaj dokaz kako bi donijelo zaključak o tome ko je razorio te džamije.

1371. Istovremeno, srpski povratnici počeli su se naoružavati oružjem koje je dopremljeno iz Srbije. Užički korpus snabdijevao je lokalne Srbe oružjem i pružao im vojnu obuku. Srbi su mobilisani u rezervni sastav milicije u Višegradu, a formirali su i jednice koje su ušle u sastav srpskih snaga.³²⁰⁴

1372. Ubrzo nakon povratka stanovnika, organizovani su konvoji kojima su mnoga sela ispražnjena od svojih nesrpskih žitelja. Jednom prilikom, na fudbalski stadion u Višegradu dovedene su na hiljade nesrba iz selâ s prigradskog područja Višegrada s obje strane Drine.³²⁰⁵ Ljude su na stadionu pretresli u potrazi za oružjem i obratio im se neki zapovjednik JNA. On im je rekao da oni koji žive na lijevoj obali rijeke Drine mogu da se vrate u svoja sela koja su očišćena od "reakcionarnih snaga", dok stanovnicima s desne obale Drine nije dopušteno da se vrate.³²⁰⁶ Zbog toga je mnogo ljudi s desne obale Drine ostalo u Višegradu, skrivalo se ili pobjeglo.³²⁰⁷ Dana 13. jula 1992. godine, načelnik SJB-a Višegrad Risto Perišić napisao je izvještaj Ministarstvu unutrašnjih poslova RS-a, u kom je naveo da je preko 2.000 Muslimana "organizovano iseljeno" iz Višegrada i da treba pomoći onima koji su i dalje zainteresovani za iseljavanje. Pozvao je takođe da

³¹⁹⁹ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12302.

³²⁰⁰ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12302-12303.

³²⁰¹ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1017.

³²⁰² Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1014-1016.

³²⁰³ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1026-1027.

³²⁰⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1450.

³²⁰⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 706.

³²⁰⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 707.

³²⁰⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 708.

se započne sa procesom "naseljavanja područja Višegrada sa izbjeglicama, odnosno sa stanovništvom s drugih područja".³²⁰⁸ Lazar Draško je u svom svjedočenju izjavio da su u avgustu opštinske vlasti objavile da je Višegrad "etnički očišćen" i pozvale Srbe da uzmu kuće Muslimana koji su otišli; osnovale su komisiju za dodjelu kuća i "obećavali da se Muslimani nikad neće vratiti".³²⁰⁹

(b) Snage milicije u Višegradu

1373. Snage milicije u Višegradu podijelile su se početkom rata na nacionalnoj osnovi, što su srpski političari stalno i tražili.³²¹⁰ Milicioneri srpske nacionalnosti ostali su u glavnoj stanici milicije u Višegradu, dok su milicioneri muslimanske nacionalnosti otišli u druge stanice milicije na tom području. U sastavu snaga srpske milicije u Višegradu bilo je između 220 i 250 milicionera iz rezervnog i aktivnog sastava.³²¹¹ Risto Perišić, učitelj, postao je načelnik milicije u Višegradu, a Dragan Tomić komandir.³²¹²

1374. Pretresno vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu o kojoj je presuđeno da je u junu 1992. godine Milan Lukić bio pripadnik rezervnog sastava srpske milicije Višegrada.³²¹³ Takođe je formalno primilo na znanje činjenicu o kojoj je presuđeno da je od maja 1992. godine Milan Lukić, odjeven u plavu ili maskirnu uniformu milicije, često viđan s Draganom Tomićem, Tomićevim pratiocem Vidojem Andrićem i drugim milicionerima u stanici milicije, kao i u Višegradu i njegovoj okolini.³²¹⁴ Pretresno vijeće napominje da su se tužilaštvo i Stanišić usaglasili oko činjenice da je Milan Lukić bio vođa jedne lokalne srpske paravojne organizacije.³²¹⁵ Osim toga, svjedok ST079 je u svom svjedočenju izjavio da je vidio Milana Lukića u plavoj maskirnoj uniformi milicije, ali da je smatrao i da je Milan Lukić pripadnik paravojne organizacije poznate pod imenom Beli orlovi,³²¹⁶ a dokumentarni dokazi ukazuju na to da je Milan Lukić bio angažovan u grupi Osvetnici TO-a Višegrad.³²¹⁷ Pošto se uvjerilo da je Milan Lukić bio pripadnik rezervnog sastava višegradske milicije i nakon što je razmotrilo izvedene dokaze, Pretresno vijeće se oslanja na usaglašenu činjenicu i zaključuje da je Milan Lukić takođe bio vođa jedne paravojne

³²⁰⁸ Dokazni predmet P633, Izvještaj SJB-a Višegrad od 13. jula 1992. godine, s potpisom Riste Perišića, str. 3.

³²⁰⁹ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12281-12282.

³²¹⁰ Činjenice o kojima je presuđeno 1336, 1446.

³²¹¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1446.

³²¹² Činjenica o kojoj je presuđeno 1447.

³²¹³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1452.

³²¹⁴ Činjenice o kojima je presuđeno 1447, 1451.

³²¹⁵ Usaglašena činjenica 726.

³²¹⁶ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2249.

³²¹⁷ Dokazni predmet P1484, Službena zabilješka Državne bezbednosti Srbije o informativnom razgovoru sa Milanom Lukićem, str. 1.

organizacije. Neosporno je da je Sredoje Lukić, rođak Milana Lukića, bio pripadnik aktivnog sastava milicije Višegrada.³²¹⁸

(c) Događaji u Višegradu od maja 1992. godine

1375. Dana 19. maja 1992. godine, JNA se povukla iz Višegrada. Paravojne jedinice su ostale, da bi odmah nakon odlaska armije iz grada pristiglo još njih. Priključilo im se nešto lokalnih Srba.³²¹⁹ Te paravojne organizacije izvodile su rasprostranjene operacije unutar teritorije opštine Višegrad.³²²⁰ Nesrbi koji su ostali na tom području i oni koji su se vratili svojim kućama našli su se u klopci, razoružani i prepušteni na milost i nemilost paravojske koja je dejstvovala s prešutnim odobravanjem srpskih vlasti, a naročito milicije koja je tada već bila samo srpska.³²²¹

1376. Građani nesrpske nacionalnosti bili su izloženi raznim vidovima zlostavljanja i ponižavanja, kao što su silovanje i premlaćivanje.³²²² Kuće Muslimana su pljačkane, a često i paljene.³²²³ Mnogi Muslimani ostali su bez vrijednih predmeta koje su im, između ostalih, oduzeli Milan Lukić i njegovi ljudi.³²²⁴ Lazar Draško je u svom svjedočenju izjavio da su mu se ljudi u gradu žalili da je u pljačkama učestvovala ili im prisustvovala milicija.³²²⁵ Svjedok ST079 je u svom svjedočenju izjavio da su Beli orlovi Muslimanima konfiskovali ili oduzeli mnogo automobila.³²²⁶ Konkretno, izjavio je da je Avdiji Hodžiću oduzeto njegovo vozilo *Lada* karavan.³²²⁷ On je od "svojih sugrađana" čuo da je Milan Lukić ušao u kuću Muslimanke Behije Zukić, ubio je i uzeo njen auto, *Passat* boje trule višnje.³²²⁸ Sredoje Lukić je u jednom razgovoru naveo da su rezervisti milicije u tom razdoblju koristili putničko vozilo *Passat* boje "trule višnje – metalik".³²²⁹ Lazar Draško je sačinio krivičnu prijavu koju je podnio sekretar jednog vjerskog službenika, koji je prijavio da ga je u jednom hotelu u Višegradu zaustavio neki milicioner, pretukao ga puškom i uzeo mu 600 njemačkih maraka i nešto benzina iz automobila.³²³⁰

³²¹⁸ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 335-336; Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12293-12294; dokazni predmet P1480, Stanica javne bezbjednosti Višegrad: Spisak zaposlenih radnika za isplatu ličnog dohotka za mjesec oktobar 1992. godine, str. 1, br. 13; dokazni predmet P2058, str. 2.

³²¹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 709.

³²²⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 725.

³²²¹ Usaglašene činjenice 710, 1337.

³²²² Činjenica o kojoj je presuđeno 716.

³²²³ Činjenica o kojoj je presuđeno 719.

³²²⁴ Usaglašena činjenica 1337.

³²²⁵ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12297.

³²²⁶ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2247; svjedok ST079, dokazni predmet P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 381 (povjerljivo).

³²²⁷ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 381 (povjerljivo).

³²²⁸ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2248-2249; svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 305, 307-308, 364-365 (povjerljivo).

³²²⁹ Dokazni predmet P2058, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sredoja Lukića pred istražnim sudijom u Užicu, str. 3. *V. takođe* dokazni predmet P1484, Službena zabilješka Državne bezbednosti Srbije o informativnom razgovoru sa Milanom Lukićem, str. 1 (gdje se navodi da je u oktobru 1992. godine, Milan Lukić posjedovao automobil *Passat*).

³²³⁰ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12296-12297.

1377. Istovremeno, Muslimanima u Višegradu koji nisu imali odgovarajuću potvrdu ili propusnicu, koje su se mogle dobiti samo u stanici milicije, nije bilo dopušteno da izađu iz Višegrada ili da odu na posao.³²³¹ Svjedok ST079 je u svom svjedočenju izjavio da su oko Višegrada ostali kontrolni punktovi i da je svakog dana na putu za posao morao prolaziti kroz njih. Na njima su dežurali vojska i lokalni Srbi, među kojima su bili i pripadnici Belih orlova.³²³² Muslimani su na kontrolnim punktovima morali pokazati lične karte, koje su zatim upoređivane sa spiskovima imena.³²³³ Svjedok ST079 je izjavio da su na tim spiskovima bila samo imena Muslimana i da nikada nije vidio da na tim kontrolnim punktovima šikaniraju ili hapse Srbe.³²³⁴

1378. Svjedok ST079 je u svom svjedočenju takođe izjavio da su Beli orlovi otimali i likvidirali lica muslimanske nacionalnosti.³²³⁵ Da su takve radnje vršene potkrijepili su i Milan i Sredoje Lukić svojim izjavama koje su uvrštene u spis. Milan Lukić je u razgovoru koji je s njim obavila Služba državne bezbjednosti izjavio: "[L]ično sam likvidirao veliki broj Muslimana – ekstremista na području Višegrada za koje se znalo da su maltretirali srpski živalj."³²³⁶ Isto tako, 1993. godine, Sredoje Lukić je istražnom sudiji iz Užica rekao da je njihova grupa "organizovala akciju čišćenja muslimana sa područja Višegrada".³²³⁷ Beli orlovi su se povremeno vozili gradom u ukradenim vozilima i preko zvučnika puštali jauke ljudi koje su mučili. Koliko je svjedoku ST079 bilo poznato, milicija nije uradila ništa da ih zaustavi.³²³⁸ Svjedok ST079 je izjavio da je Višegrad mali grad i da je, po njegovom mišljenju, milicija morala znati šta se dešava.³²³⁹ Osim toga, svjedok ST079 je u svom svjedočenju izjavio da su se porodice muškaraca koje su oteli Beli orlovi žalile SUP-u u vezi s tim.³²⁴⁰ Rečeno im je da niko nema kontrolu "nad tim ljudima".³²⁴¹ U svom izvještaju od 13. jula 1992. godine, Risto Perišić je naveo da je poznato da u njegovim snagama postoje takvi problemi i pomenuo je "nedovoljnu disciplinovanost i stručnost, zatim sklonost raznim zloupotrebama, prisvajanju materijalne koristi i druge slabosti".³²⁴² Prokomentarisao je da je

³²³¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1443.

³²³² Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 292, 367-368 (povjerljivo); dokazni predmet P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 378-380 (povjerljivo).

³²³³ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2244-2245.

³²³⁴ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2244-2246.

³²³⁵ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2246-22 49; svjedok ST079, dokazni predmet P179.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 293 (povjerljivo).

³²³⁶ Dokazni predmet P1484, Službena zabilješka Državne bezbednosti Srbije o informativnom razgovoru sa Milanom Lukićem, str. 2.

³²³⁷ Dokazni predmet P2058, Zapisnik o saslušanju svjedoka Sredoja Lukića pred istražnim sudijom u Užicu, str. 2.

³²³⁸ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2247.

³²³⁹ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2246.

³²⁴⁰ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2246, 2262.

³²⁴¹ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2262.

³²⁴² Dokazni predmet P633, Izvještaj SJB-a Višegrad od 13. jula 1992. godine, s potpisom Riste Perišića, str. 2.

"[u] ovakvim uslovima rad milicije [...] često potpuno paralisano, posebno u slučajevima kada su ove nelegalne formacije povezane sa domaćim kriminalcima i licima sklonim sličnim ponašanjima".³²⁴³

1379. Odjeljenje za demografiju Tužilaštva procijenilo je da je u junu 1992. godine i sljedećih mjeseci u Višegradu poginulo ili nestalo najmanje 500 Muslimana.³²⁴⁴ Utvrđeno je da je ubijeno približno 200 civila nesrba (pretežno Muslimana), među kojima je bilo žena, djece i staraca. Neki su ustrijeljeni na mostu na rijeci Drini, nakon čega su njihova tijela gurnuta s mosta u rijeku. Njihovi leševi su ekshumirani iz više grobnica 2000. i 2001. godine. Tokom tih ekshumacija zaključeno je da su žrtve bile u civilnoj odjeći i da nema nikakvih znakova da su imale vatreno oružje. Na nekim tijelima ili pokraj tijela pronađene su ligature kojima su žrtve bile vezane. Većina žrtava je ubijena iz vatrene oružja, uglavnom jednim hicem. Na donjoj polovini tijela nalazio se relativno mali broj povreda, što ukazuje na to da su izvršioци bili veoma blizu žrtava. Na nekim tijelima uočeni su tragovi traume od udaraca tupim predmetom, što upućuje na to da su te povrede bile nanesene prije smrti udarcima oružjem ili, što je manje vjerovatno, uzrokovane udarcima nogom ili padom.³²⁴⁵ Broj nestalih osoba dosegao je vrhunac u junu i julu 1992. godine i tokom ta dva mjeseca nestalo je 62 posto od ukupnog broja nestalih u opštini Višegrad 1992. godine.³²⁴⁶

(d) Lišavanja života na rijeci Drini

1380. Svjedok ST079 je mjesec dana nakon svog povratka u Višegrad odlučio da više nije bezbjedno da ide na posao.³²⁴⁷ Zajedno sa trojicom svojih komšija počeo se kriti u šumi u blizini svoje kuće. Kad su okolnosti to dopuštale, supruge su im donosile hranu i odjeću. Njegova supruga mu je takođe rekla da Beli orlovi i dalje nasilno odvođe ljude iz naselja Bikavac u gradu Višegradu.³²⁴⁸

1381. Desetak dana kasnije, svjedok ST079 više nije mogao podnijeti uslove skrivanja u šumi pa se vratio kući.³²⁴⁹ Sljedećeg dana, 7. juna 1992. godine, oko 17:30 sati, Milan Lukić je zakucao na njegova vrata i ušao u kuću.³²⁵⁰ Svjedok ST079 je u svom opisu Milana Lukića naveo da je on nosio

³²⁴³ Dokazni predmet P633, Izvještaj SJB-a Višegrad od 13. jula 1992. godine, s potpisom Riste Perišića, str. 3.

³²⁴⁴ Dokazni predmet P1630, Žrtve rata vezane za Optužnicu protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, Ewa Tabeau i Jan Zwierchowski, 18. februar 2010. godine, str. 73, broj A3.51.

³²⁴⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1339.

³²⁴⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 714.

³²⁴⁷ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 294 (povjerljivo); dokazni predmet P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 378 (povjerljivo).

³²⁴⁸ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 294 (povjerljivo).

³²⁴⁹ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 294-295 (povjerljivo).

³²⁵⁰ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 295, 304 (povjerljivo); dokazni predmet P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 392 (povjerljivo).

plavu maskirnu uniformu i plavu beretku s kokardom i oznakom sa dvoglavim orlom.³²⁵¹ Svjedok ST079 se sjetio da je nosio i oznaku na kojoj je pisalo "Policija".³²⁵² Svjedok ST079 je prepoznao Milana Lukića kad mu je on ušao u kuću zato što su zajedno išli u školu.³²⁵³ Napolju je čekao još jedan naoružan čovjek u sivomaslinasto uniformi, kojeg je Milan Lukić zvao "Crnogorac".³²⁵⁴

1382. Milan Lukić je po ulasku pretresao kuću. Naredio je svjedoku ST079 da pođe s njim.³²⁵⁵ Dok su izlazili iz kuće, Milan Lukić je vidio Amira Kurtalića, prijatelja svjedoka ST079 koji je pobjegao iz sela Kurtalići, i naredio mu da pođe s njima.³²⁵⁶ Svjedok ST079 i Amir Kurtalić su smješteni na stražnja sjedala *Passata* boje trule višnje, koji je, kako se navodi, ukraden od Behije Zukić.³²⁵⁷ Milan Lukić je odvezao auto susjednom ulicom do jedne obližnje kuće.³²⁵⁸ Tu je neki treći naoružan čovjek u zelenoj maskirnoj uniformi iz te kuće izveo Mehu Džafića, Ekrema Džafića, Hasana Kusturu, Hasana Mutapčića i svjedoka VG032.³²⁵⁹ Tim ljudima su naredili da se ukrcaju u *Passat* i još jedno vozilo koje se nalazilo pred tom kućom.³²⁶⁰ Svjedok ST079 je posvjedočio da su svi zatočeni muškarci bili Muslimani.³²⁶¹ Odvezli su ih u hotel "Vilina vlas".³²⁶² Milan Lukić je putem na ulici povremeno zaustavljao druge muškarce i kad bi mu rekli kako se zovu odgovorio bi: "Aaa, nisi balija", što je bio pogrdan naziv za Muslimane.³²⁶³ U jednom trenutku, te automobile su zaustavili na jednom kontrolnom punktu milicije i Milan Lukić je Srbima

³²⁵¹ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 295-296, 299-300 (povjerljivo); dokazni predmet P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 392 (povjerljivo).

³²⁵² Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2248-2249.

³²⁵³ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 296-298, 300-303, 309-310 (povjerljivo).

³²⁵⁴ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 296 (povjerljivo); P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 395 (povjerljivo). Svjedok ST079 ju je opisao kao "SMB" uniformu.

³²⁵⁵ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 300 (povjerljivo).

³²⁵⁶ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 306 (povjerljivo); dokazni predmet P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 394 (povjerljivo).

³²⁵⁷ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2248; svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 305-306 (povjerljivo).

³²⁵⁸ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 307, 310 (povjerljivo).

³²⁵⁹ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 310 (povjerljivo); dokazni predmet P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 394-395 (povjerljivo).

³²⁶⁰ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 310-312 (povjerljivo); dokazni predmet P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 394 (povjerljivo).

³²⁶¹ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 310 (povjerljivo).

³²⁶² Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 313 (povjerljivo).

³²⁶³ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 312-313 (povjerljivo); dokazni predmet P175.02, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 11. juli 2008. godine, T. 410-411 (povjerljivo).

koji su tu dežurali rekao: "Nahvatao sam balija".³²⁶⁴ Svjedok ST079 je imao utisak da je srpski milicioner na tom punktu odobravao to što je Milan Lukić otimao Muslimane.³²⁶⁵

1383. U hotelu "Vilina vlas", Milan Lukić je muškarcima naredio da izađu iz automobila i uđu u hotel. Postrojio ih je ispred recepcije i zatim otišao da potraži ključeve u kancelariji direktora.³²⁶⁶ Kad nije mogao pronaći ključeve, Milan Lukić je naredio muškarcima da se vrate u ona dva automobila i zatim su se se, zajedno s trojicom naoružanih ljudi, odvezli prema Višegradu.³²⁶⁷

1384. Milan Lukić je zaustavio automobile u blizini raskrsnice Sase uz rijeku Drinu.³²⁶⁸ Svjedok ST079 je u svom svjedočenju izjavio da je to na bilo oko 200-500 metara od kontrolnog punkta milicije kroz koji su ranije prošli.³²⁶⁹ Milan Lukić je ponovo naredio muškarcima da izađu iz automobila, nakon čega su u koloni krenuli prema rijeci.³²⁷⁰ Dok su se približavali rijeci, jedan od naoružanih muškaraca pitao je Milana Lukića kako da pucaju. On je odgovorio da podese oružje na pojedinačnu paljbu. Svjedok ST079 je čuo kako naoružani muškarci ubacuju metak u cijev, nakon čega je odjeknula puščana paljba.³²⁷¹ Nakon prvog pucnja, svjedok ST079 se nepovrijeđen bacio u vodu. Hasan Mutapčić je pao preko njega, pokrivši mu gornji dio tijela.³²⁷² Dok je bio u vodi, svjedok ST079 je čuo jauke ostalih muškaraca u koje su pucali i čuo je kako njihova tijela padaju u vodu. Ubrzo nakon toga, sve je utihnulo.³²⁷³ Kad je pomislio da je bezbjedno, svjedok ST079 je ustao i vidio da su naoružani muškarci otišli.³²⁷⁴ Svjedok ST079 je vidio kako tijela Hasana Mutapčića, Ekrema Džafića, Mehe Džafića, Hasana Kusture i Amira Kurtalića leže u vodi i nije bilo nikakve sumnje da su mrtvi.³²⁷⁵ Vidio je rane na Hasanu Mutapčiću, koje su se sastojale od jedne strelne rane na potiljku i iščašenoj desnoj strani vilice.³²⁷⁶ Sjetivši se da je Milan Lukić rekao

³²⁶⁴ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 313 (povjerljivo). V. *takođe* svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2251.

³²⁶⁵ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2251.

³²⁶⁶ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 313 (povjerljivo).

³²⁶⁷ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 315-318 (povjerljivo).

³²⁶⁸ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 318-319 (povjerljivo).

³²⁶⁹ Svjedok ST079, 29. oktobar 2009. godine, T. 2252.

³²⁷⁰ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 319 (povjerljivo).

³²⁷¹ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 321 (povjerljivo).

³²⁷² Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 325 (povjerljivo).

³²⁷³ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 321 (povjerljivo).

³²⁷⁴ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 321, 326 (povjerljivo).

³²⁷⁵ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 326-327 (povjerljivo).

³²⁷⁶ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 326 (povjerljivo).

da mora ubiti još šest ljudi, svjedok ST079 i svjedok VG032, koji je takođe pao u vodu bez povreda, brzo su otišli sa mjesta ubistva.³²⁷⁷

1385. U Izvještaju MKCK-a o nestalim licima navodi se da su Ekrem Džafić, Meho Džafić, Amir Kurtalić i Hasan Mutapčić nestali iz Višegrada 7. juna 1992. godine ili približno tog datuma.³²⁷⁸ U sudsko-medicinskim dokazima se navodi da je tijelo Hasana Kusture ekshumirano iz jedne grobnice u Slapu³²⁷⁹, dok je za druge ostatke pronađene na istoj lokaciji analizom DNK utvrđeno da pripadaju Hasanu Mutapčiću.³²⁸⁰ U dokumentarnim dokazima se navodi da su Mušan Čančar, Nusret Aljušević, Nedžad Bektaš, Ibrišim Memišević, Hamed Osmanagić i Džemal Zukić takođe umrli ili nestali u Višegradu krajem maja ili početkom juna 1992. godine.³²⁸¹ Međutim, na suđenju u spis nisu uvršteni nikakvi daljnji dokazi u vezi s tim licima ili okolnostima njihovog nestanka ili lišavanja života. Nisu predočeni nikakvi dokazi u vezi s ostalim licima koja se navode u Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo.³²⁸²

1386. Lazar Draško je u svom svjedočenju izjavio da ga milicija nije nikad obavijestila o ubistvima nesrba na obalama Drine ni o zločinima koje je Milan Lukić počinio nad nesrbima 1992. godine.³²⁸³

(e) Požar u Pionirskoj ulici

1387. Dana 14. juna 1992. godine, grupa ljudi koju su činili uglavnom žene, djeca i starci, bila je primorana da napusti selo Koritnik (dalje u tekstu: grupa iz Koritnika). Uputili su se pješke prema Višegradu u potrazi za konvojem koji bi ih odveo na teritoriju pod kontrolom Muslimana. U potrazi za konvojem, grupa se raspitivala u stanici milicije i upućena je dalje u hotel "Višegrad".³²⁸⁴ U hotelu je toj grupi ljudi rečeno da prenoće u naselju Mahala, u kućama koje su ostale prazne nakon

³²⁷⁷ Svjedok ST079, dokazni predmet P175.01, *Tužilac protiv Lukića i Lukića*, predmet br. IT-98-32/1-T, 10. juli 2008. godine, T. 322, 326 (povjerljivo).

³²⁷⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 6826, 6828, 6834, 6844, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima, Tabela s riješenim smrtnim slučajevima (povjerljivo). U vezi s Amirom Kurtalićem, u Izvještaju MKCK-a o nestalim licima se ne navodi konkretan datum, ali naveden je juni 1992. Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6834, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima, Tabela s riješenim smrtnim slučajevima (povjerljivo).

³²⁷⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6836, Grafikon Državne komisije BiH za traženje nestalih lica s podacima o ekshumacijama (povjerljivo).

³²⁸⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6843, Obavještenje MKNL-a o dostavljenim izvještajima o analizi DNK (povjerljivo).

³²⁸¹ V. dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 6819, 6863, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 6820, Izvještaj MKNL-a o analizi DNK (povjerljivo); pod rednim brojevima 6822, 6824, Žrtve ratnih zločina na području Višegrada (povjerljivo); pod rednim brojem 6822.1, Potvrda o smrti (povjerljivo); pod rednim brojem 6840, Sudski zapisnik o ekshumaciji (povjerljivo); pod rednim brojevima 6841, 6862, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojevima 6853, 6861, Grafikon Državne komisije BiH za traženje nestalih lica s podacima o ekshumacijama (povjerljivo).

³²⁸² V. Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo, str. 30.

³²⁸³ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12314.

³²⁸⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1341.

bijega muslimanskog stanovništva.³²⁸⁵ Grupa se na kraju smjestila u kući Jusufa Memića (dalje u tekstu: Memićeva kuća) u Pionirskoj ulici.³²⁸⁶

1388. Te večeri, između 16:30 i 18:30 sati, u Memićevu kuću je došla grupa naoružanih muškaraca, među kojima su bili Milan Lukić, Sredoje Lukić i Milan Šušnjar. Neki od tih naoružanih muškaraca ušli su u kuću, dok su drugi ostali napolju. U kući su ti naoružani muškarci grupi naredili da predaju novac i dragocjenosti, i pretražili ih do gole kože. Pretres i oduzimanje novca i dragocjenosti trajali su jedan do dva i po sata.³²⁸⁷ Naoružani muškarci su napustili kuću između 19:00 i 19:30 sati i toj grupi civila iz Koritnika naredili da noć provedu u kući. Prije nego što su otišli, nekoliko naoružanih muškaraca izveli su Jasminu Vilu i još jednu ženu i silovali ih.³²⁸⁸

1389. Najranije između 20:30 i 21:00 sat, jedan automobil s naoružanim muškarcima se vratio do Memićeve kuće i u toj grupi su bili Milan Lukić, Sredoje Lukić i Milan Šušnjar.³²⁸⁹ Naoružani muškarci s baterijskim lampama premjestili su tu grupu ljudi u kuću Adema Omeragića (dalje u tekstu: Omeragićeva kuća), koja se nalazila otprilike 20 do 50 metara od Memićeve kuće, pored potoka.³²⁹⁰

1390. Grupu iz Koritnika nagurali su u jednu prostoriju u prizemlju Omeragićeve kuće, gdje se već nalazio jedan broj ljudi. Nešto kasnije, naoružani muškarci su otvorili vrata prostorije i aktivirali neku zapaljivu ili eksplozivnu napravu.³²⁹¹ Kuća je mirisala na ljepilo i vatra je proizvodila neobično gust dim, što je bio znak da je kuća uz pomoć neke zapaljive supstance već bila pripremljena za paljenje.³²⁹²

1391. Osim kroz ulazna vrata, moglo se pobjeći još jedino kroz dva bočna prozora okrenuta prema potoku.³²⁹³ Neki od naoružanih muškaraca stajali su napolju pod prozorima i pucali na one koji su pokušavali pobjeći.³²⁹⁴ Samo šest osoba iz Omeragićeve kuće je preživjelo.³²⁹⁵ U tom požaru je izgubilo život približno 66 osoba.³²⁹⁶

1392. Pretresno vijeće je analiziralo forenzičke dokaze izvedene u vezi s ovim incidentom i nije uspjelo da identifikuje nijedno od 67 lica koja se navode u Konačnom spisku žrtava koji je

³²⁸⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1342.

³²⁸⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1343.

³²⁸⁷ Usaglašena činjenica 1344.

³²⁸⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1345.

³²⁸⁹ Usaglašena činjenica 1347; činjenica o kojoj je presuđeno 1346.

³²⁹⁰ Usaglašena činjenica 1347.

³²⁹¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1348.

³²⁹² Činjenica o kojoj je presuđeno 1349.

³²⁹³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1349.

³²⁹⁴ Činjenice o kojima je presuđeno 728, 1350.

³²⁹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 728.

podnijelo tužilaštvo.³²⁹⁷ Kratki prikaz analize tih dokaza Pretresno vijeće iznosi u Dodatku II ove Presude.³²⁹⁸

1393. Lazar Draško je posvjedočio da su zgrada SJB-a i Pionirska ulica bile udaljene oko 400 metara, ali je dodao da je to bila dugačka ulica.³²⁹⁹ On od milicije nije nikad dobio nikakav izvještaj u vezi s požarom u nekoj kući u Pionirskoj ulici u kom su nesrbi izgubili živote.³³⁰⁰

(f) Istraga milicije u vezi sa zločinima nad nesrbima

1394. Tokom direktnog ispitivanja, Lazaru Drašku je predočen krivični upisnik (dalje u tekstu: KT upisnik) višegradskog tužilaštva za period od 1992. do 1994. godine. On je objasnio da su se u KT upisnicima evidentirale krivične prijave koje je tužilaštvu podnosila milicija.³³⁰¹ Draško je potvrdio da je 1992. godine evidentirano samo pet krivičnih prijava.³³⁰² U tih pet krivičnih prijava, sve žrtve su bile srpske nacionalnosti.³³⁰³ Osim toga, Draško je napomenuo da je SJB Višegrad podnio nekoliko prijava o ratnim zločinima koje su počinili Muslimani.³³⁰⁴ Na osnovu KT upisnika, kao i na osnovu svog sjećanja, Draško je posvjedočio da milicija nije podnijela nijednu jedinu krivičnu prijavu zbog zločina koje su srpski počinioči počinili nad žrtvama nesrbima 1992. godine.³³⁰⁵

1395. Tokom unakrsnog ispitivanja, Draško se složio da u KT upisniku postoji velika praznina za period od marta 1992. godine do avgusta ili septembra iste godine.³³⁰⁶ On je u svom svjedočenju izjavio da do 1993. godine nije imao nadležnog službenika čiji bi zadatak bio da u KT upisnik unosi krivične prijave.³³⁰⁷ Pored toga, Draško se složio da je jedan od osnovnih problema u vezi s krivičnim gonjenjem za zločine koji su tada počinjeni bila nemogućnost da se kontaktiraju ne samo počinioči, nego i žrtve.³³⁰⁸ Izjavio je da se sa žrtvama i svjedocima često nije moglo stupiti u kontakt jer su bili na teritoriji koja nije pripadala RS-u.³³⁰⁹ On je, osim toga, naveo da je u nekim situacijama mogućnost sprovođenja istrage bila ograničena zato što je zločin bio počinjen u ratnoj zoni.³³¹⁰

³²⁹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 729.

³²⁹⁷ V. Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo, str. 12-13.

³²⁹⁸ V. Dodatak II, dio koji se odnosi na Višegrad.

³²⁹⁹ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12325-12326.

³³⁰⁰ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12313-12314.

³³⁰¹ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12303-12305.

³³⁰² Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12305, gdje se pominje dokazni predmet P1482, Republika Srpska, Okružno tužilaštvo u Istočnom Sarajevu: Područna kancelarija Višegrad, KT 1991./1995. godine, str. 2.

³³⁰³ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12305-12308.

³³⁰⁴ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12309-12310.

³³⁰⁵ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12308, 12313.

³³⁰⁶ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12329.

³³⁰⁷ Lazar Draško, 28. juni 2010. godine, T. 12329-12330.

³³⁰⁸ Lazar Draško, 29. juni 2010. godine, T. 12348-12351.

³³⁰⁹ Lazar Draško, 29. juni 2010. godine, T. 12351.

³³¹⁰ Lazar Draško, 29. juni 2010. godine, T. 12358.

1396. Draško je prilikom dodatnog ispitivanja rekao da bi svaka krivična prijava koju bi milicija podnijela bila zavedena u KT upisnik. On je takođe naveo da bi svako krivično djelo u vezi s kojim je milicija pokrenula istragu i podnijela krivičnu prijavu bilo zavedeno u KT upisnik, čak i u slučajevima kada se počinitelj nije mogao identifikovati.³³¹¹ Najzad, on je u svom svjedočenju izjavio da ne zna ni za jednu istragu koju su vojna policija ili civilna milicija provele u vezi s ratnim zločinima u kojima su žrtve bili nesrbi.³³¹²

3. Činjenični zaključci

1397. U vezi s tačkama 1, 2, 3 i 4 Optužnice, Pretresno vijeće zaključuje da je Milan Lukić, zajedno s još dva naoružana muškarca, 7. juna 1992. godine ili približno tog datuma oteo svjedoka ST079, Amira Kurtalića, Hasana Mutapčića, Ekrema Džafića, Mehu Džafića, Hasana Kusturu i svjedoka VG032, koji su svi bili Muslimani. Milan Lukić je natjerao te muškarce da se ukrcaju u dva vozila, nakon čega su odvezeni u hotel "Vilina vlas". Tokom vožnje, Milan Lukić se stalno pogrдно izražavao o Muslimanima, nazivajući ih "balijama", što pokazuje kakav je bio njegov stav o Muslimanima. Pošto su napustili hotel, Milan Lukić i još trojica muškaraca odvezli su zatočene ljude do jedne raskrsnice u blizini rijeke Drine, gdje su im naredili da idu prema rijeci. Kad su došli do rijeke, Milan Lukić i naoružani muškarci pucali su u zatočene ljude. Na osnovu iskaza svjedoka ST079, koji je vidio tijela žrtava, što potvrđuju i dokazi iz Baze podataka o dokazu smrti, Pretresno vijeće se uvjerilo da su te radnje prouzrokovale smrt Amira Kurtalića, Hasana Mutapčića, Ekrema Džafića, Mehe Džafića i Hasana Kusture. Budući da su muškarci u trenutku kad su ubijeni bili zatočeni, Pretresno vijeće zaključuje da oni nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

1398. Pretresno vijeće napominje da je u Optužnici navedeno da je na obali rijeke Drine ubijeno još 14 muškaraca. Iako su za neke od tih lica izvedeni dokumentarni dokazi, oni nisu dovoljni za izvođenje zaključka da su ti muškarci ubijeni kako je to navedeno u Optužnici. Pretresno vijeće, stoga, ne može izvesti zaključak o tome na koji način su ta ubistva izvršena ni ko je za njih odgovoran i smrt tih ljudi neće dalje razmatrati u odjeljku dolje koji je posvećen pravnim zaključcima.

1399. Pretresno vijeće zaključuje da je 14. juna 1992. godine ili približno tog datuma grupa ljudi iz Koritnika bila prisiljena da napusti selo Koritnik. Po dolasku u grad Višegrad, grupa je otišla u stanicu milicije i na kraju se smjestila u Memićevoj kući u Pionirskoj ulici. Te večeri, grupa naoružanih muškaraca, među kojima su bili Milan Lukić, Sredoje Lukić i Milan Šušnjar, ušla je u tu

³³¹¹ Lazar Draško, 29. juni 2010. godine, T. 12378.

³³¹² Lazar Draško, 29. juni 2010. godine, T. 12384-12385.

kuću i naredila ljudima da im predaju novac i dragocjenosti. Ti naoružani muškarci pretresli su grupu iz Koritnika naredivši im da skinu svu odjeću, silovali Jasminu Vilu i još jednu ženu i zatim otišli. Oko 20:30 ili 21:00 sat, Milan Lukić, Sredoje Lukić, Milan Šušnjar i drugi naoružani muškarci vratili su se u Memićevu kuću i natjerali grupu iz Koritnika da pređe u Omeragićeve kuću. Pretresno vijeće se uvjerilo da je Omeragićeva kuća bila unaprijed pripremljena pomoću neke zapaljive supstance. Kad je grupa ušla u kuću, naoružani muškarci su u sobu stavili neku zapaljivu napravu i aktivirali je. Ti naoružani muškarci stajali su napolju i pucali u svakog ko je pokušao pobjeći kroz prozore.

1400. Pretresno vijeće zaključuje da su djela Milana Lukića, pripadnika rezervnog sastava milicije Višegrada i vođe jedne paravojne organizacije, Sredoja Lukića, pripadnika milicije Višegrada, Milana Šušnjara i drugih naoružanih muškaraca u Omeragićevoj kući dovela do smrti približno 66 civila muslimanske nacionalnosti. U Dodatku II Presude Pretresno vijeće nije moglo identifikovati nijednu od tih 66 žrtava.

1401. U vezi s tačkama 1, 9 i 10 Optužnice, Pretresno vijeće podsjeća da je formalno primilo na znanje dvije činjenice o kojima je presuđeno. Kao prvo, ubrzo nakon što su se po dolasku Užičkog korpusa stanovnici Višegrada vratili, organizovani su konvoji i nesrpsko stanovništvo napustilo je mnogo sela. Kao drugo, civili nesrbi koji nisu pobjegli iz Višegrada bili su protjerani. Pretresno vijeće napominje da te činjenice nisu osporavane.

1402. Pretresno vijeće podsjeća da je formalno primilo na znanje činjenicu o kojoj je presuđeno da su, nakon povlačenja JNA 19. maja 1992. godine, srpske paravojne organizacije izvodile rasprostranjene operacije u opštini Višegrad. Konkretno, Pretresno vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu o kojoj je presuđeno da su građani Višegrada nesrpske nacionalnosti bili izloženi zlostavljanju kao što su silovanja i premlaćivanja i da su kuće Muslimana pljačkane i paljene. Pretresno vijeće je saslušalo iskaze svjedoka ST079 i Lazara Draška da su za ta djela bili odgovorni pripadnici milicije Višegrada, kao i srpske paravojne organizacije. Pretresno vijeće je saslušalo iskaze da su pripadnici srpskih paravojnih organizacija proizvoljno otimali i likvidirali Muslimane uz prešutno odobravanje srpske milicije. U junu 1992. godine i u mjesecima koji su uslijedili najmanje 500 Muslimana umrlo je ili nestalo u Višegradu.

1403. Pretresno vijeće prihvata da se nacionalni sastav stanovništva opštine Višegrad drastično promijenio nakon što su vlast u njoj preuzele srpske snage. Pretresno vijeće posebno ima u vidu da su Muslimani 1991. godine činili oko 63 posto stanovništva, a da ih je 1997. godine bilo manje od jedan posto. Pretresno vijeće prihvata da su približno 11.000 Muslimana koji su 1991. godine boravili u opštini Višegrad, 1997. godine bili interno raseljena lica ili izbjeglice. Pretresno vijeće

smatra da je jedino razumno objašnjenje za odlazak tako velikog broja Muslimana tokom tog perioda bilo maltretiranje i šikaniranje koje su nad njima vršile srpske snage u periodu od aprila do decembra 1992. godine.

1404. Što se tiče konkretnih djela u osnovi progona koja se optuženima stavljaju na teret samo pod tačkom 1 Optužnice, Pretresno vijeće podsjeća da je Stanišić ustanovio da su Muslimanima dragocjenosti oduzimali, pored ostalih, Milan Lukić i njegovi ljudi. Pretresno vijeće je saslušalo iskaze svjedoka ST079 i Lazara Draška da su ti zločini počinjeni u Višegradu u prisustvu milicije, a u nekim slučajevima i od strane same milicije. Na primjer, Pretresno vijeće prihvata iskaz svjedoka ST079 da je čuo da je Milan Lukić, pripadnik rezervnog sastava srpske milicije Višegrada, ušao u kuću Behije Zukić, ubio je i uzeo njen *Passat* boje trule višnje. Mada se radilo o dokazu iz druge ruke, Pretresno vijeće ima u vidu da je svjedok ST079 su svom svjedočenju izjavio da je Milan Lukić vozio *Passat* boje trule višnje u vrijeme kad je svjedoka ST079 oteo iz njegove kuće, kao i da dokumentarni dokazi pokazuju da su Milan i Sredoje Lukić u to vrijeme imali na raspolaganju *Passat* boje "trule višnje - metalik", što potkrepljuje dokaz iz druge ruke da je on taj automobil ukrao. Pretresno vijeće prihvata iskaz Lazara Draška da je jedan milicioner zaustavio jednog čovjeka u hotelu u Višegradu, pretukao ga puškom i uzeo mu 600 njemačkih maraka i benzin iz automobila. Pretresno vijeće ima u vidu da su ti zločini činjeni samo nad Muslimanima. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su srpske snage protivpravno oduzimale privatnu imovinu Muslimana i da je to činjeno na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1405. Nije osporavano da su Gazanferbegova džamija, Stara džamija u Dobrunu, Drinska džamija, džamija u Bikavcu i Nova džamija u Međedi oštećene ili uništene 1992. godine. Međutim, Pretresno vijeće smatra da nisu izvedeni pouzdani dokazi u vezi s tim ko je odgovoran za razaranje gorepomenutih džamija. Stoga, iako je dokazano da su džamije zaista uništene, Pretresno vijeće ne može izvesti zaključak o okolnostima njihovog uništenja ni o tome ko je za to odgovoran.

1406. Pretresno vijeće se uvjerilo da su od aprila 1992. godine, po povratku stanovnika Višegrada svojim domovima nakon dolaska Užičkog korpusa, po cijeloj opštini postavljani kontrolni punktovi na kojima su dežurali vojska i lokalni Srbi, uključujući pripadnike milicije Višegrada i Belih orlova. Svjedok ST079 je u svom svjedočenju izjavio da je na povratku u Višegrad morao proći kroz kontrolne punktove, a nakon toga i prilikom odlaska na posao i povratka s posla. Pretresno vijeće podsjeća da je prihvatilo činjenicu o kojoj je presuđeno da su Muslimani morali imati odgovarajuću potvrdu ili dozvolu za odlazak iz Višegrada ili kretanje po Višegradu. Ta činjenica nije osporavana. Pretresno vijeće prihvata iskaz svjedoka ST079 da su na tim kontrolnim punktovima lične karte morali pokazivati samo Muslimani, ali da nikad nije vidio da nesrbe hapse ili šikaniraju. Pretresno

vijeće zaključuje da su na taj način srpske snage Muslimanima ograničavale slobodu kretanja na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1407. Pretresno vijeće podsjeća na iskaz Lazara Draška, koji je potkrijepljen podacima iz KT upisnika, da tokom 1992. godine milicija nije podnijela nijednu krivičnu prijavu niti provela nijednu istragu u vezi sa zločinima koje su srpski počinioi počinili nad žrtvama nesrbima. Pretresno vijeće smatra da je ovo posebno važno s obzirom na dokaze o takvim zločinima izvedene na ovom suđenju, kao i na dokaze o tome da je milicija znala da su oni izvršeni. Pretresno vijeće posebno ističe da je Draško konkretno posvjedočio da nije bilo krivične prijave ni istrage od strane milicije u vezi s ubistvima na obali rijeke Drine, kao ni o požaru u Pionirskoj ulici u kojoj je poginulo približno 66 civila. S obzirom na Draškov iskaz da se zločin mogao evidentirati čak i u slučajevima kad počinilac nije identifikovan, Pretresno vijeće odbacuje Stanišićevu sugestiju da milicija nije prijavljivala takve zločine jer nije bilo moguće provesti detaljnu istragu. Pretresno vijeće napominje da su za zločine koji su u to vrijeme počinjeni, a u kojima je žrtva bila srpske nacionalnosti, uredno podnošene krivične prijave. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da milicija u Višegradu nije provodila istragu u vezi sa zločinima u kojima su žrtve bili nesrbi. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su snage višegradske milicije uskraćivale Muslimanima pristup propisanom zakonskom postupku i javnim službama i da je to činjeno na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

4. Pravni zaključci

1408. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je u vrijeme na koje se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da je između djela srpskih snaga i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kako je detaljno opisano dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

1409. Pretresno vijeće zaključuje da su djela srpskih snaga bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Otmice, silovanja, krađa, uništavanje imovine i proizvoljna lišavanja života koja su činili srpska milicija i pripadnici paravojnih snaga, kao i nametanje ograničenja kretanja, predstavljali napad na civilno stanovništvo, identifikovano kao Muslimani Višegrada. Radilo se o napadu velikih razmjera: najmanje 500 civila Muslimana poginulo je ili nestalo. Napad je rezultirao masovnim egzodusom Muslimana iz Višegrada: približno 11.000 lica muslimanske nacionalnosti koja su 1991. godine boravila u opštini Višegrad, 1997. godine su bila interno raseljena lica ili izbjeglice. S obzirom na te faktore, Pretresno vijeće zaključuje da je napad na civilno stanovništvo bio i rasprostranjen i sistematski. Djela pripadnika srpske milicije i paravojnih snaga protiv muslimanskih civila bila su dio tog napada. S obzirom na razmjere napada, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioi znali da je napad u toku i da su njihova djela dio tog napada.

1410. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

1411. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su, 7. juna 1992. godine ili približno tog datuma, Milan Lukić i još tri naoružana muškarca na obali rijeke Drine hicima iz vatrenog oružja ubili pet muškaraca Muslimana koji su bili u njihovom zatočeništvu i nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Način na koji je to ubijanje izvršeno pokazuje da su Milan Lukić i naoružani muškarci djelovali s namjerom da ubiju zatočene muškarce. Pretresno vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da su, 14. juna 1992. godine ili približno tog datuma, Milan Lukić, Sredoje Lukić, Milan Šušnjar i drugi naoružani muškarci utjerali grupu ljudi iz Koritnika u jednu kuću u Pionirskoj ulici, zapalili kuću i pucali u one koji su pokušali pobjeći. Uslijed toga je poginulo približno 66 muslimanskih civila. Priprema kuće pomoću neke zapaljive supstance i ustreljivanje lica koja su pokušala pobjeći od vatre pokazuju da su počinioci djelovali s namjerom da ubiju članove grupe iz Koritnika. Pretresno vijeće, nadalje, podsjeća na svoj zaključak da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su Milan Lukić, pripadnik rezervnog sastava srpske milicije Višegrada i vođa jedne paravojne grupe, zatim Sredoje Lukić, pripadnik redovnog sastava srpske milicije Višegrada i drugi naoružani muškarci počinili ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1412. Pretresno vijeće smatra da su gorenavedena ubistva bila dio jedne te iste operacije ubistva: ubijanje je izvršeno u kratkom vremenskom periodu, na lokacijama koje su bile blizu jedna drugoj i od strane barem jednog istog počinioca, Milana Lukića. Iako nije propisan brojčani minimum žrtava koji se traži za dokazivanje optužbe za istrebljenje, Pretresno vijeće podsjeća da se mora raditi o lišavanju života velikog broja lica. U ovom slučaju, Pretresno vijeće se uvjerilo da je lišavanje života 71 lica dovoljno veliko da bi se ispunili uslovi istrebljenja. Stoga, podsjećajući da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioci svojim djelima počinili istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti.

1413. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće je zaključilo da je barem 11.000 civila muslimanske nacionalnosti napustilo Višegrad uslijed otmica, silovanja, krađa, uništavanja imovine i proizvoljnog ubijanja koje su srpska milicija i pripadnici paravojnih snaga činili od aprila do decembra 1992. godine. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage uklonile Muslimane iz opštine Višegrad, gdje su oni zakonito boravili, putem protjerivanja ili drugih djela prisile i bez osnova koje dopušta međunarodno pravo. Muslimani su uklonjeni unutar državne granice (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje prebivališta i zajednice, bez garancija u pogledu mogućnosti

budućeg povratka, zbog čega su žrtvama nanesene teške duševne povrede. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage od sredine aprila do decembra 1992. godine nad muslimanskim stanovništvom Višegrada počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti. Nema dovoljno dokaza da su zatočenici uklonjeni preko neke *de jure* državne granice ili *de facto* granice i Pretresno vijeće, stoga, ne izvodi zaključak da su srpske snage počinile deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

1414. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da je uzimanje muslimanske imovine, uključujući konfiskovanje automobila, predstavljalo pljačku imovine. Osim toga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage Muslimanima u Višegradu nametale diskriminatorne mjere time što su im ograničavale slobodu kretanja, uskraćivale im pravo na propisani sudski postupak i uskraćivale im ravnopravan pristup javnim službama.

1415. Pretresno vijeće zaključuje da su djelima o kojima se govori gore u vezi s tačkama 2, 3, 4 i 10 Optužnice – kao i pljačkanjem imovine i nametanjem i održavanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera – narušena i uskraćena temeljna prava Muslimana koja su definisana međunarodnim običajnim i ugovornim pravom. Ta djela bila su takođe *de facto* diskriminatorna jer su bila selektivno i sistematski usmjerena protiv lica muslimanske nacionalnosti. Na osnovu tog obrasca ponašanja i izjava pripadnika srpskih snaga tokom kriminalnih operacija, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage vršile te radnje s namjerom diskriminisanja Muslimana na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1416. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad Muslimanima u opštini Višegrad počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

1417. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su od sredine aprila do decembra 1992. godine srpske snage u opštini Višegrad počinile zločine koji se optuženima stavljaju na teret u tačkama 1, 2, 3, 4 i 10 Optužnice.

Q. Vlasenica

1. Optužbe iz Optužnice

1418. Mićo Stanišić se u Optužnici tereti za zločine koji su, kako se navodi, počinjeni u opštini Vlasenica u vrijeme i na lokacijama konkretno navedenim dolje u tekstu.

1419. Pod tačkom 1 Optužnice, Stanišić se tereti za progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) lišavanja života, kako je konkretno navedeno dolje u tekstu u vezi s

tačkama 2, 3 i 4;³³¹³ (b) mučenja, okrutnog postupanja ili nehumanih djela u zatočeničkim objektima, kako je konkretno navedeno dolje u tekstu u vezi s tačkama 5, 6, 7 i 8;³³¹⁴ (c) protivpravnog zatočavanja u (i) u zgradi SJB-a u Vlasenici (dalje u tekstu: zgrada SJB-a Vlasenica) od 22. maja 1992. godine, (ii) u zgradi zatvora u Vlasenici (dalje u tekstu: opštinski zatvor u Vlasenici) u periodu barem od juna do jula 1992. godine, (iii) u logoru Sušica barem od početka juna do približno 30. septembra 1992. godine, i (iv) u skladištu Civilne zaštite u periodu barem od maja do jula 1992. godine;³³¹⁵ (d) stvaranja nehumanih uslova života, uključujući propust da se u gorenavedenim zatočeničkim objektima obezbijede odgovarajući smještaj ili zaklon, hrana i voda, medicinska njega i higijenski i sanitarni uslovi;³³¹⁶ (e) prisilnog premještanja i deportacije;³³¹⁷ (f) prisvajanja ili pljačkanja imovine tokom i nakon napada na dijelove gradova Vlasenica i Drum koji nisu bili nastanjeni Srbima, u periodu barem od aprila do avgusta 1992. godine, u zatočeničkim objektima i tokom deportacija i prisilnih premještanja;³³¹⁸ (g) bezobzirnog razaranja dijelova gradova Vlasenica i Drum koji nisu bili nastanjeni Srbima, uključujući gradsku džamiju i džamiju u Drumu, u periodu barem od aprila do septembra 1992. godine i pljačkanja stambenih i poslovnih objekata tokom i nakon napada na dijelove gradova Vlasenica i Drum koji nisu bili nastanjeni Srbima;³³¹⁹ i (h) nametanja restriktivnih i diskriminatornih mjera nakon preuzimanja vlasti u Vlasenici 21. aprila 1992. godine ili približno tog datuma.³³²⁰

1420. Pod tačkama 2, 3 i 4 Optužnice, Stanišić se tereti za ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti, zbog lišavanja života od strane srpskih snaga (a) velikog broja ljudi, od kojih je 11 identifikovano, u selu Drum 2. juna 1992. godine ili približno tog datuma; (b) više muškaraca, od kojih je 12 identifikovano, u logoru Sušica u periodu od juna do avgusta 1992. godine; (c) više muškaraca, od kojih je jedan identifikovan, u zgradi SJB-a Vlasenica u periodu od maja do jula 1992. godine; (d) više muškaraca, od kojih je osam identifikovano, u opštinskom zatvoru u Vlasenici u periodu od maja do juna 1992. godine i (e) lišavanja života više muškaraca, od kojih je 30 identifikovano, koji su odvedeni iz skladišta Civilne zaštite u Novoj Kasabi dana 21. maja 1992. godine.³³²¹

1421. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Stanišić se tereti za (a) mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje, kao kršenje zakona i

³³¹³ Optužnica, par. 26(a)(b), prilozi A br. 5.1, B br. 13.1-13.4.

³³¹⁴ Optužnica, par. 26(d), Prilog D br. 15.1-15.4.

³³¹⁵ Optužnica, par. 26(e), Prilog C br. 15.1-15.4.

³³¹⁶ Optužnica, par. 26(f), Prilog C br. 15.1-15.4.

³³¹⁷ Optužnica, par. 26(g).

³³¹⁸ Optužnica, par. 26(h), Prilog F br. 14.

³³¹⁹ Optužnica, par. 26(i), prilozi F br. 14, E br. 15.

³³²⁰ Optužnica, par. 26(j), Prilog G br. 14.

³³²¹ Optužnica, par. 29, 31, prilozi A br. 5, B br. 13.1-13.4; Konačan spisak žrtava, br. 5.1, br. 13.1-13.4.

običaja ratovanja; i (c) nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad nesrpskim stanovništvom u zgradi SJB-a Vlasenica, opštinskom zatvoru u Vlasenici, logoru Sušica i skladištu Civilne zaštite. U vezi sa zgradom SJB-a Vlasenica, navodi se da su u periodu barem od maja do jula 1992. godine zatočenici nasumično premlaćivani pendrecima i drugim sličnim predmetima, što je u nekim slučajevima rezultiralo smrću.³³²² Navodi se da su u opštinskom zatvoru u Vlasenici u periodu od juna do jula 1992. godine zatočenici redovno premlaćivani, između ostalog i stolicom; u brojnim slučajevima, premlaćivanja su bila toliko surova da su dovodila do ozbiljnih povreda, unakaženja i smrti.³³²³ U vezi s logorom Sušica, navodi se da su u periodu barem od maja do avgusta 1992. godine srpske snage redovno tukle zatočenike, silovale zatočene žene, i to barem u jednom slučaju pred drugim zatočenicima, i ubijali zatočenike u prisustvu drugih zatočenika.³³²⁴ U vezi sa skladištem Civilne zaštite, navodi se da su barem tokom maja 1992. godine srpske snage vrijeđale, zlostavljale i redovno tukle zatočenike kundacima, metalnim šipkama i pendrecima, uslijed čega su neki zatočenici umrli, dok su druge zatočenike prisiljavali da se međusobno tuku.³³²⁵

1422. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, Stanišić se tereti za deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti, koja su srpske snage počinile nad stanovništvom, bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima, nakon preuzimanja vlasti u Vlasenici 21. aprila 1992. godine ili približno tog datuma.³³²⁶

2. Analiza dokaza

(a) Osnovni podaci

1423. Opština Vlasenica smještena je u istočnoj Bosni i Hercegovini i graniči se s opštinama Zvornik, Bratunac, Srebrenica, Han Pijesak, Kladanj i Šekovići.³³²⁷ Prema popisu stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1991. godine, nacionalni sastav stanovništva opštine Vlasenica činilo je 14.261 (53,5%) Muslimana, 11.744 (44,1%) Srba, 33 (0,1%) Hrvata i 605 (2,3%) osoba druge ili nepoznate nacionalnosti.³³²⁸ Za razliku od toga, godine 1997. manje od 1 posto stanovništva Vlasenice bilo je muslimanske nacionalnosti, a približno 97 posto ih je bilo srpske nacionalnosti.³³²⁹

³³²² Optužnica, par. 32, 34, 36, Prilog D br. 15.1.

³³²³ Optužnica, par. 32, 34, 36, Prilog D br. 15.2.

³³²⁴ Optužnica, par. 32, 34, 36, Prilog D br. 15.3.

³³²⁵ Optužnica, par. 32, 34, 36, Prilog D br. 15.4.

³³²⁶ Optužnica, par. 37-38, 41, prilozima F br. 14, G br. 14.

³³²⁷ Dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

³³²⁸ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 72, 76, 80, 84. *V. takođe* činjenica o kojoj je presuđeno 1351.

³³²⁹ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, 4. april 2003. godine, str. 72, 80.

Odjeljenje za demografiju Tužilaštva procijenilo je da je oko 14.000 Muslimana koji su 1991. godine prebivali u opštini Vlasenica, 1997. godine bili raseljena lica ili izbjeglice.³³³⁰

1424. Svjedok ST179, stanovnik Vlasenice srpske nacionalnosti i pripadnik MUP-a RS od 23. ili 24. aprila 1992. godine,³³³¹ u svom je svjedočenju izjavio da su prije višestranačkih izbora odnosi između Muslimana, Srba i Hrvata u Vlasenici bili dobri, ali da se nakon izbora "stanje polariziralo" i da su se odnosi "svakodnevno pogoršavali".³³³² Međutim, Musliman Ibro Osmanović, koji je tokom perioda na koji se odnosi Optužnica bio stanovnik Vlasenice,³³³³ u svom je svjedočenju izjavio da je međunacionalne napetosti primijetio još u avgustu 1991. godine.³³³⁴

1425. Početkom aprila 1992. godine, SDS i lokalni Muslimani pregovarali su o podjeli opštine na srpski i muslimanski dio.³³³⁵ I Srbi i Muslimani počeli su se naoružavati.³³³⁶ Prema riječima svjedoka ST179, Srbe su snabdijevali JNA i SDS.³³³⁷ U isto vrijeme, u toku je bila masovna migracija: Muslimani su odlazili ka Tuzli, Sarajevu i Kladnju, a Srbi ka Srbiji.³³³⁸

(b) Preuzimanje vlasti u Vlasenici i događaji koji su uslijedili

1426. Dana 19. aprila 1992. godine, srpski Krizni štab proglasio je stanje neposredne ratne opasnosti i objavio da preuzima vlast u opštini Vlasenica.³³³⁹ Istoga dana, Krizni štab je osnovao TO kojim je komandovao kapetan Božo Stanimirović.³³⁴⁰ U noći s 20. na 21. april 1992. godine, u Vlasenicu su ušle srpske snage, u čijem su sastavu bili rezervni sastav milicije, pripadnici TO-a i pripadnici Novosadskog korpusa JNA, i jedni i drugi iz Šekovića.³³⁴¹ Snage JNA, zajedno sa lokalnim Srbima koji su bili pripadnici TO-a, preuzele su sve vitalne funkcije u gradu, uključujući zgradu SJB-a, banku, poštu, policiju i zgradu suda.³³⁴² Sljedećeg dana, ulicama se provezlo vozilo

³³³⁰ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, 4. april 2003. godine, str. 104; v. *takođe* str. 108, 116.

³³³¹ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7413 (povjerljivo), 7445.

³³³² Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7418.

³³³³ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 1-2.

³³³⁴ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 2. V. *takođe* Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5250.

³³³⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1354.

³³³⁶ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7429. V. *takođe* Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7333.

³³³⁷ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7429.

³³³⁸ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7431.

³³³⁹ Dokazni predmet P1057, Odluka Kriznog štaba Opštine Vlasenica o neposrednoj ratnoj opasnosti, 19. april 1992. godine; dokazni predmet P1058, Odluka Kriznog štaba Opštine Vlasenica o preuzimanju vlasti na području opštine Vlasenica, 19. april 1992. godine. V. *takođe* svjedok ST179, 10. mart 1992. godine, T. 7430-7435.

³³⁴⁰ Dokazni predmet P1064, Odluka Kriznog štaba Opštine Vlasenica o formiranju Štaba Teritorijalne odbrane, 19. april 1992. godine. V. *takođe* dokazni predmet P1065, Naređenje TO Vlasenica u vezi sa zauzimanjem Alihodžića, Zekića i Beroša, bez datuma.

³³⁴¹ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7443-7444; svjedok ST137, 14. septembar 2010. godine, T. 14595-14596 (povjerljivo). V. *takođe* Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 2.

³³⁴² Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7327; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 2; svjedok ST137, 14. septembar 2010. godine, T. 14595-14596 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 773.

milicije sa razglasom preko kojeg je objavljeno da su srpske snage preuzele kontrolu nad gradom i da je svim građanima zagarantovana sigurnost i bezbjednost.³³⁴³

1427. Nakon preuzimanja vlasti, Krizni štab je naredio da se sve vatreno oružje u nelegalnom posjedu preda JNA ili SJB-u.³³⁴⁴ Svjedok ST179 je u svom svjedočenju izjavio da su neki Muslimani tu naredbu shvatili kao nalog da se preda sve oružje, i ono za koje su imali dozvole i ono za koje nisu. Neki Muslimani koji su imali dozvole za oružje povinovali su se toj naredbi.³³⁴⁵ Oružje su, praktično, uglavnom predali Muslimani.³³⁴⁶ Svjedok ST137, koji je bio pripadnik vlaseničke specijalne jedinice milicije,³³⁴⁷ u svom je svjedočenju izjavio da je ta jedinica pretresala domove na području Vlasenice u potrazi za oružjem.³³⁴⁸ Po njegovom mišljenju, oduzeto je ili dobrovoljno predato ukupno 2.000 komada oružja, uključujući lovačke puške, pištolje i automatske puške.³³⁴⁹

1428. Nakon što su Srbi preuzeli vlast u gradu, Muslimani su otpušteni s posla.³³⁵⁰ Svjedok ST179 je u svom svjedočenju izjavio da je prije višestranačkih izbora među pripadnicima milicije u Vlasenici bilo otprilike 50 posto Muslimana i 50 posto Srba.³³⁵¹ Dana 19. aprila 1992. godine, Krizni štab u Vlasenici izdao je naredbu za razoružavanje aktivnog i rezervnog sastava snaga SJB-a Vlasenica i istovremeno donio odluku kojom je tadašnjeg načelnika SJB-a, Radomira Bjelanovića, ovlastio da "angažuje potrebni broj aktivnog i rezervnog sastava na obezbeđenju javnog reda i mira i bezbjednosti građana".³³⁵² Svjedok ST179 je u svom svjedočenju izjavio da je posljedica toga bila to to su samo Srbi ponovno primljeni u službu, dok su Muslimani otpušteni ili im je bilo rečeno da odu na godišnji odmor.³³⁵³ Kasnije, kad su se bivši dobrovoljac vatrogasne službe Ibro Osmanović i komandir vatrogasne jedinice, po nacionalnosti Srbin, obratili Manetu Đuriću, koji je u avgustu

³³⁴³ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5219-5221; ST137, 14. septembar 2010. godine, T. 14595 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 773.

³³⁴⁴ Dokazni predmet P1059, Odluka Kriznog štaba Opštine Vlasenica o razoružavanju građana koji nelegalno posjeduju oružje, 19. april 1992. godine. V. *takođe* Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7301; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 3; svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7437-7439; svjedok ST137, 14. septembar 2010. godine, T. 14617 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1357.

³³⁴⁵ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7437, 12. mart 2010. godine, T. 7531. V. *takođe* Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7301; ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14633-14634 (povjerljivo).

³³⁴⁶ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5225. V. *takođe* svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7437, 12. mart 2010. godine, T. 7531, gdje je izjavio da su u početku i Srbi predavali oružje za koje nisu imali dozvole.

³³⁴⁷ Svjedok ST137, 14. septembar 2010. godine, T. 14602, 14605 (povjerljivo); dokazni predmet P1586, Spisak pripadnika specijalnog voda pri SJB-u Vlasenica (povjerljivo).

³³⁴⁸ Svjedok ST137, 14. septembar 2010. godine, T. 14617, 14620 (povjerljivo) 15. septembar 2010. godine, T. 14633 (povjerljivo).

³³⁴⁹ Svjedok ST137, 14. septembar 2010. godine, T. 14620 (povjerljivo).

³³⁵⁰ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7445-7446; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5246 i dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 4; činjenice o kojima je presuđeno 1352, 1370.

³³⁵¹ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7415-7416.

³³⁵² Dokazni predmet P1060, Odluka Kriznog štaba Opštine Vlasenica o razoružavanju aktivnog i rezervnog sastava pripadnika Stanice javne bezbjednosti Vlasenica, 19. april 1992. godine.

³³⁵³ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7441-7442, 7454. V. *takođe* svjedok ST137, 14. septembar 2010. godine, T. 14619 (povjerljivo).

1992. godine imenovan za načelnika SJB-a,³³⁵⁴ i zatražili da se muslimanski vatrogasci pozovu da pomognu toj jedinici koja nije imala dovoljno ljudstva, Đurić je njihov zahtjev odbio bez ikakvog objašnjenja.³³⁵⁵ Istovremeno, Muslimani vlasnici privatnih obrta plašili su se držati svoje radnje otvorene.³³⁵⁶ Muslimanskim radnicima u lokalnom preduzeću za proizvodnju boksita prestali su isplaćivati plate, dok su ih njihove kolege Srbi i dalje primali.³³⁵⁷

1429. Jedinica TO-a za posebne namjene prepotčinjena je SJB-u Vlasenica 10. maja ili približno tog datuma odlukom Kriznog štaba Vlasenice; svjedok ST179 je u svom svjedočenju izjavio da je ta jedinica "pravil[a] probleme u smislu narušavanja javnog reda i mira".³³⁵⁸ U skladu s naredbom Miće Stanišića, 15. maja 1992. godine ta jedinica je reorganizovana i dio njenih pripadnika, oni koji su ispunjavali uslove, ostali su pripadnici rezervne milicije i osnovali specijalnu jedinicu milicije Vlasenica pod vodstvom Miroslava Kraljevića.³³⁵⁹ Prema riječima svjedoka ST179, Kraljević je podnosio izvještaje Radenku Staniću, vršiocu dužnosti komandira stanice milicije Vlasenica.³³⁶⁰

1430. Dana 19. maja 1992. godine, Novosadski korpus JNA se povukao iz Vlasenice.³³⁶¹ Korpus je u Vlasenici ostavio nešto vojske i opreme, uključujući, po mišljenju svjedoka ST179, automatsko naoružanje, puškomitraljeze, minobacače, granate i par oklopnih vozila, između ostalog, oklopne transportere i tenkove.³³⁶²

1431. Istoga dana, Krizni štab, čiji je predsjednik bio Milenko Stanić,³³⁶³ izdao je naredbu da stanovništvo prije napuštanja opštine mora pribaviti dozvolu za putovanje. Kako bi dobilo dozvolu za putovanje, svako lice je moralo da potpiše izjavu da odlazi dobrovoljno.³³⁶⁴ Krizni štab je takođe počeo izdavati propusnice koje su ljudi morali imati da bi se mogli kretati po opštini i postavljeni su kontrolni punktovi za koje je bio nadležan Dragiša Milaković, član SDS-a.³³⁶⁵ Iako u naredbi Kriznog štaba nije pravljen razlika između nacionalnosti, postoje dokazi da se ona u praksi

³³⁵⁴ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7413-7414 (povjerljivo).

³³⁵⁵ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 4.

³³⁵⁶ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 3; činjenica o kojoj je presuđeno 1352.

³³⁵⁷ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5258, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 1352.

³³⁵⁸ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7458-7460 (povjerljivo).

³³⁵⁹ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7457, 7462-7464. V. dokazni predmet 1D46, Naređenje br. 01-1/92, s potpisom Miće Stanišića, 15. maj 1992. godine.

³³⁶⁰ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7457.

³³⁶¹ Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7444-7445; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 5, gdje je izjavio da je JNA počela da se povlači između 17. i 18. maja 1992. godine.

³³⁶² Svjedok ST179, 10. mart 2010. godine, T. 7445; Ibro Osmanović, P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5270-5271; dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 5.

³³⁶³ V. dokazni predmet P1041.05, Propusnica Kriznog štaba Vlasenice.

³³⁶⁴ Dokazni predmet P1063, Propis Kriznog štaba Vlasenica za načelno postupanje pri iseljavanju, 19. maj 1992. godine.

³³⁶⁵ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5216-5219; dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. oktobar 1994. godine, str. 3-4; svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14631 (povjerljivo); dokazni predmet P1041.05, Propusnica Kriznog štaba Vlasenice; dokazni predmet P1063, Propis Kriznog štaba Vlasenica za načelno postupanje pri iseljavanju, 19. maj 1992. godine; činjenica o kojoj je presuđeno 1356.

primjenjivala samo na Muslimane.³³⁶⁶ Đokanović je u svom svjedočenju izjavio da je Vlasenica, kad je on tamo stigao 12. juna 1992. godine ili približno tog datuma, bila napuštena i da je na glavnoj ulici bilo svega nekoliko uniformisanih ljudi.³³⁶⁷

1432. Postoje dokazi da su Muslimani bili podvrgnuti drugim diskriminatornim mjerama nakon preuzimanja vlasti u gradu Vlasenici. Krizni štab je za Muslimane uveo radnu obavezu.³³⁶⁸ Muslimani su iz banaka mogli podići ograničenu količinu novca, međutim, postoje dokazi koji upućuju na to da Srbima takvo ograničenje nije bilo nametnuto.³³⁶⁹ Ibro Osmanović je posvjedočio da je u prodavnice Muslimana koji su otišli provaljivano, a na domovima i prodavnicama Muslimana pisani su grafiti ili lijepljeni plakati na kojima je pisalo "Muslimani odlazite" i "Pobićemo sve ustaše".³³⁷⁰

1433. Svjedok ST137 je u svom svjedočenju izjavio da je u gradu Vlasenici "uzim'o [...] ko je šta stig'o", pored ostalih i pripadnici milicije, "iz tih kuća koje su Muslimani ili što dobrovoljno napustili ili koji su odvedeni [...] ne svojom voljom".³³⁷¹ Prema riječima svjedoka ST137, Kraljević, Stanić i Đurić, sve viši pripadnici MUP-a, znali su da se to događa jer je dio ukradene imovine odnošen u skladište MUP-a.³³⁷² Koliko je svjedoku ST137 poznato, nijedan pripadnik milicije ni rezervnog sastava milicije nikad nije suspendovan ni otpušten s posla zbog tih krađa.³³⁷³

1434. Gradska džamija u Vlasenici potpuno je razorena i sav građevinski materijal je uklonjen sa te lokacije.³³⁷⁴ Kemal Zukić iz Centra za islamsku arhitekturu rekao je Andrásu Riedlmayeru da su Srbi uništili džamiju u avgustu 1992. godine.³³⁷⁵ Svjedok ST179 je u svom svjedočenju izjavio da su džamiju u Vlasenici razorili pripadnici inženjerije VRS-a. On je izjavio da je SJB bio obaviješten dva do tri sata prije razaranja, kako bi osigurao da okolina džamije bude evakuisana.³³⁷⁶

1435. Nakon preuzimanja vlasti u gradu Vlasenici do kraja maja, Krizni štab Vlasenice je zadužio TO da, u sadejstvu s JNA i specijalnom jedinicom milicije Vlasenica, uspostavi kontrolu nad selima

³³⁶⁶ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14632 (povjerljivo); Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.03, Izjava svjedoka, 7. juni 2001. godine, str. 3. V. *takođe* svjedok ST179, 11. mart 2010. godine, T. 7476-7479. Svjedok ST179 izjavio je da u Vlasenici nije bilo ograničenja ni naredbi i da su se ograničenja koja su uvedena za one koji su napustili Vlasenicu odnosila na sve građane, premda "uglavnom" na Muslimane i vojno sposobne muškarce srpske nacionalnosti.

³³⁶⁷ Dragan Đokanović, dokazni predmet P397.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 15. mart 2005. godine, T. 10583-10584.

³³⁶⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1357.

³³⁶⁹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 4.

³³⁷⁰ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 3.

³³⁷¹ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14660-14661 (povjerljivo).

³³⁷² Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14661 (povjerljivo).

³³⁷³ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14665 (povjerljivo).

³³⁷⁴ Dokazni predmet P1404, Baza podataka Andrása Riedlmayera s materijalima koji se odnose na Bileću, Gacko, Teslić i Vlasenicu, str. 55.

³³⁷⁵ Dokazni predmet P1404, Baza podataka Andrása Riedlmayera s materijalima koji se odnose na Bileću, Gacko, Teslić i Vlasenicu, str. 56.

u opštini i da se posebno angažuje na oduzimanju protivzakonito nabavljenog oružja.³³⁷⁷ Tim snagama je bilo naređeno da traže oružje, pritvaraju one koji su se predali kako bi ih saslušali, ubiju one koji pokušaju da bježe, te da žene i djecu pošalju u grad Vlasenicu.³³⁷⁸ Postoje dokazi o tome da je Kraljević barem prije jedne operacije sugerisao da sve vojno sposobne muškarce treba pobiti, umjesto zarobiti.³³⁷⁹ Tim snagama je takođe bilo izričito naređeno da spale sve kuće kako bi se spriječio povratak vlasnika.³³⁸⁰ Tokom tih operacija, kolonu koja je nadirala slijedila je grupa ljudi koja bi iz kuća koje su ostale netaknute odnosila imovinu, koja je zatim odnošena u jedno skladište.³³⁸¹ Gotovo sve kuće u vlasništvu Muslimana na tom području su uništene.³³⁸² Operacije su izvođene samo u muslimanskim selima.³³⁸³

1436. Tokom tih operacija, muškarci su hapšeni i pritvarani u Opštinski zatvor u Vlasenici i u zgradu SJB-a Vlasenica.³³⁸⁴ Postoje dokazi o tome da su neki muškarci ispitivani i zatim ubijeni, dok su drugi odvedeni u logor Sušica.³³⁸⁵ Svjedok ST137 je u svom svjedočenju izjavio da su tokom tih operacija naišli na muškarce koji su se pokušali predati, ali su ubijeni.³³⁸⁶ Svjedok ST137 je takođe izjavio da je čuo da je veliki broj žena i djece s tog područja odveden u logor Sušica, a da su drugi odvezeni u Kladanj i na "liniji razgraničenja" pušteni.³³⁸⁷

1437. Pretresno vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu o kojoj je presuđeno da je 16. maja 1992. godine u Zaklopaču stiglo četiri-pet vojnih vozila i jedan bijeli policijski auto.³³⁸⁸ Zaklopača je selo koje se nalazi oko sedam kilometara od grada Vlasenice i bila je većinski muslimansko selo.³³⁸⁹ Ljudi koji su se dovezli u pomenutim vozilima bili su u vojnim i policijskim uniformama, a

³³⁷⁶ Svjedok ST179, 11. mart 2010. godine, T. 7523-7524.

³³⁷⁷ Svjedok ST179, 11. mart 2010. godine, T. 7481-7483; svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14636-14637, 14647, 16. septembar 2010. godine, T. 14740 (povjerljivo); dokazni predmet P1065, Naređenje TO Vlasenica u vezi sa zauzimanjem Turalića, 27. april 1992. godine; dokazni predmet P1066, Naređenje TO Vlasenica u vezi sa zauzimanjem Alihodžića, Zekića i Beroša; dokazni predmet P1067, Naređenje TO Vlasenica u vezi sa zauzimanjem Bogića, Kuljančića i Džamdžića, 29. april 1992. godine; dokazni predmet P1068, Naređenje TO Vlasenica u vezi sa zauzimanjem Donjih Šadića, Dragaša i Mramora, 29. april 1992. godine; dokazni predmet P1069, Naređenje TO Vlasenica u vezi sa zauzimanjem Gradine, 30. april 1992. godine; dokazni predmet P1070, Naređenje TO Vlasenica u vezi sa zauzimanjem Hrastovca, Šahmanovića, Baćinog Brda i Džemata, 30. april 1992. godine; činjenica o kojoj je presuđeno 1359.

³³⁷⁸ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14636, 14648 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1359.

³³⁷⁹ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14650-14651 (povjerljivo). Konkretno, svjedok ST137 je u svom svjedočenju izjavio da je pitao Kraljevića "šta da radimo sa tim ljudima koji, recimo, odlože oružje ili se predaju, osim ovih žena, djece i ovih starijih? Koliko se sjećam on je onako kratko odgovorio: Kakvi zatvorenici? Tako nešto je rekao i ja sam to shvatio da nema zarobljenika".

³³⁸⁰ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14651, 14658 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1359.

³³⁸¹ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14659 (povjerljivo).

³³⁸² Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14651, 14658 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1359.

³³⁸³ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14644-14645, 14651-14652 (povjerljivo). V. *takođe* dokazni predmet P1590, Mapa.

³³⁸⁴ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14636-14637 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1359.

³³⁸⁵ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14652-14653 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1359.

³³⁸⁶ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14650 (povjerljivo).

³³⁸⁷ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14652, 14667-14668 (povjerljivo).

³³⁸⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1358.

³³⁸⁹ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14665 (povjerljivo).

neki su nosili maske.³³⁹⁰ Svjedok ST137 je u svom svjedočenju izjavio da su ti ljudi bili pripadnici specijalne jedinice milicije iz Milića.³³⁹¹ Stanovništvo je pokušalo da bježi, ali Srbi su vatrenim oružjem ubili približno 80 ljudi, uglavnom muškaraca.³³⁹² Sljedećeg dana Srbima su se predali jedna grupa žena i djece i jedan starac. Srbi su ih odveli u zgradu SJB-a Vlasenica, gdje su žene morale da potpišu izjave kojima se odriču svojih kuća i imovine u korist "Srba". Potom su ih ukrcali u autobus i odvezli do jednog mjesta koje se nalazi desetak kilometara od Kladnja. Odande su pješice otišli u Kladanj.³³⁹³

(c) Napad na selo Drum

1438. U ranim jutarnjim satima 2. juna 1992. godine, naoružani Srbi su, uz podršku oklopnog transporter s mitraljezom, napali pretežno muslimanski zaselak Drum nedaleko od grada Vlasenice.³³⁹⁴ Naoružani Srbi išli su od kuće do kuće pucajući iz automatskog oružja i provaljujući ljudima u domove.³³⁹⁵ Za nekoliko minuta ubijeno je više od 20 muškaraca Muslimana.³³⁹⁶ Svjedok ST080, stanovnik zaseoka Drum, vidio je kako su iz vatrenog oružja ubijeni Fadil Salihović,³³⁹⁷ Meho Jahić,³³⁹⁸ Ekrem Jahić³³⁹⁹ i Hadžo Maleševac,³⁴⁰⁰ i to pred svojim kućama.³⁴⁰¹ Napad su preživjela samo tri mještana Druma muškog pola, među kojima je bio i svjedok ST080.³⁴⁰² Iz pravca Vlasenice stigao je autobus s pet-šest muškaraca u uniformama rezervnog sastava milicije. Svjedoka ST080 i još 27 stanovnika Druma, uglavnom žena i djece, ukrcali su u autobus i odvezli u pravcu Piskavice.³⁴⁰³ Dok se vozio tim autobusom, ali prije nego što je autobus izašao iz Druma, svjedok ST080 je vidio kako tijela Brace Salihovića, Gore Salihovića, Osme Hodžića, Jasmina Kičića i Jasminovog brata (Kičić, prezime nepoznato) leže na tlu ispred jednog kafića. Svi su bili ustrijeljeni.³⁴⁰⁴ Svjedok ST080 i još 27 preživjelih stanovnika Druma odvezeni su autobusom u logor Sušica.³⁴⁰⁵

³³⁹⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1358.

³³⁹¹ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14665-14666 (povjerljivo).

³³⁹² Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14665-14666 (povjerljivo); Ibro Osmanović, P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 5; činjenica o kojoj je presuđeno 1358.

³³⁹³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1358.

³³⁹⁴ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7357-7359; dokazni predmet P1052, Fotografija Druma snimljena iz vazduha; činjenica o kojoj je presuđeno 1360.

³³⁹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1360.

³³⁹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1360. V. svjedok ST179, 11. mart 2010. godine, T. 7490-7492.

³³⁹⁷ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7362.

³³⁹⁸ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7361-7362.

³³⁹⁹ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7361-7362.

³⁴⁰⁰ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7360.

³⁴⁰¹ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7359, 7360. On je takođe vidio da je ustrijeljen i ubijen "Omer", ali se u vezi s tim incidentom u Optužnici ne navodi lice s tim imenom.

³⁴⁰² Činjenica o kojoj je presuđeno 1360.

³⁴⁰³ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7364-7365.

³⁴⁰⁴ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7366.

³⁴⁰⁵ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7368-7369; činjenica o kojoj je presuđeno 1360.

1439. Ibro Osmanović, koji je tada bio zatočen u Opštinskom zatvoru u Vlasenici, u svom je svjedočenju izjavio da je bio primoran da u selu Drum zakopa tijela 22 muškarca.³⁴⁰⁶ Tijela su pokupljena ispred mjesnog kafića.³⁴⁰⁷ Prepoznao je tijela Ekrema Jahića, Abdulaha Jahića, Osme Hodžića i Nedžada Hodžića. Sva tijela koja je vidio bila su tijela odraslih muškaraca i svi, osim jednog, imali su između očiju po jednu strijelnu ranu, dok je Osmo Hodžić bio ustrijeljen u grudi.³⁴⁰⁸ Osmanoviću je bilo naređeno da, prije nego što ih zakopa, sva tijela pretraži i pokupi sve dragocjenosti.³⁴⁰⁹ Pripadnik specijalne jedinice milicije Zoran Obrenović nalazio se tada u Drumu.³⁴¹⁰

1440. Svjedok ST179 je u svom svjedočenju izjavio da je to bila čisto vojna operacija.³⁴¹¹ Izdata je naredba da se provede istraga u vezi s tim ubistvima, ali s obzirom na tadašnje okolnosti, nije bilo moguće izvršiti adekvatan uviđaj.³⁴¹² Svjedok je bio mišljenja da je CSB-u bio poslan izvještaj.³⁴¹³

1441. Dokumentarni dokazi iz Baze podataka o dokazu smrti uvršteni su u spis kao potkrepa navodima u vezi s nestankom ili smrću Osme Hodžića,³⁴¹⁴ Ekrema Jahića,³⁴¹⁵ Fadila Salihovića³⁴¹⁶ i Nedžada Hodžića³⁴¹⁷ u Vlasenici u junu 1992. godine.

(d) Zgrada SJB-a Vlasenica

1442. U periodu od približno juna do septembra 1992. godine, Muslimani starosne dobi od 18 do 60 godina i pet maloljetnika zatočeni su u zgradu SJB-a Vlasenica, gdje su bili u više navrata zlostavljani i udarani željeznim cijevima, lancima i drugim predmetima.³⁴¹⁸

1443. Ibro Osmanović je u svom svjedočenju izjavio da je 22. maja poslijepodne uhapšen u svojoj kući i odveden u zgradu SJB-a Vlasenica. Kada je zatražio da vidi pismeni nalog za svoje hapšenje,

³⁴⁰⁶ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7319; dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 8; dokazni predmet P1041.03, Izjava svjedoka, 7. juni 2001. godine, str. 4.

³⁴⁰⁷ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7319.

³⁴⁰⁸ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 8.

³⁴⁰⁹ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7319; dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 8.

³⁴¹⁰ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7319.

³⁴¹¹ Svjedok ST179, 11. mart 2010. godine, T. 7490; 12. mart 2010. godine, T. 7533.

³⁴¹² Svjedok ST179, 11. mart 2010. godine, T. 7491-7492.

³⁴¹³ Svjedok ST179, 11. mart 2010. godine, T. 7491.

³⁴¹⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6871, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 6872 Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 6873, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 6874, MKNL (povjerljivo).

³⁴¹⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6878, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 6879, MKNL (povjerljivo); pod rednim brojem 6880, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica, Tabela sa spisikom ekshumiranih lica (povjerljivo).

³⁴¹⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6894, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 6895, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima, Tabela s riješenim smrtnim slučajevima (povjerljivo); pod rednim brojem 6896, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo); pod rednim brojem 6897, MKNL (povjerljivo).

³⁴¹⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6867, Federalni zavod za statistiku (povjerljivo); pod rednim brojem 6868, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica.

rečeno mu je da pismeni nalog nije potreban.³⁴¹⁹ Zadržali su ga otprilike 11 dana s još 20 muškaraca Muslimana u dvije ćelije, svaka veličine otprilike dva i po s dva metra.³⁴²⁰ Izjavio je da je poznao sve zatočene muškarce i da niko od njih nije učestvovao u vojnim dejstvima.³⁴²¹ Tokom tog perioda redovno su ga tukli, ponekad dvaput dnevno.³⁴²² Prvi put su ga vezali za stolicu a četvorica pripadnika "specijaln[e] vojn[e] policij[e]" tukla su ga pendrecima, šipkama i lancima.³⁴²³ Takođe su ga sjekli nožem.³⁴²⁴ Postavljali su mu pitanja o izvjesnim članovima SDA, o tome gdje se nalazi oružje, te o naoružavanju Muslimana.³⁴²⁵ Jednom zatočeniku su usjekli "ogrlicu" oko vrata, a jednom drugom su u rane utrljali so.³⁴²⁶ Osmanović je posvjedočio da milicija zatočenicima nije davala hranu, osim jednom kad su im dali neku pokvarenu hranu.³⁴²⁷ Jedino što su osim toga dobili bila je hrana koju su im donosili prijatelji ili porodica.³⁴²⁸ Nije bilo nikakve medicinske njege.³⁴²⁹ Zatočnici su imali pristup vodi i zahodu u podrumu zgrade, ali su ih prilikom odlaska i povratka tukli. Nije bilo kreveta i zatočnici su morali spavati stojeći ili sjedeći na betonskim pločicama.³⁴³⁰

1444. Prema riječima Ibri Osmanovića, 22. maja 1992. godine Džemal Ambešković, koji je na lokalnom nivou organizovao referendum o nezavisnosti, doveden je u ćeliju na drugom spratu.³⁴³¹ Ambeškovićevo lice i stomak bili su u modricama i natečeni.³⁴³² Pošto je Ambešković u ćeliji s Osmanovićem proveo dvadesetak minuta, Stevan Mumović, koji je nosio maskirnu uniformu sa značkom na kojoj je pisalo "ratna milicija", naredio mu je da s njim izađe iz ćelije.³⁴³³ Osmanović je vidio kako je Ambešković, čim je zakoračio preko praga, dobio udarac u potiljak i pao na pod. Zatim je čuo pucanj iz pištolja i vidio kako je Mumović vraća pištolj u futrolu. U hodniku, gdje je

³⁴¹⁸ Činjenice o kojima je presuđeno 1364, 1367.

³⁴¹⁹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 5.

³⁴²⁰ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7304-7306; dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5228-5229; dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 5; dokazni predmet P1043, Tri fotografije unutrašnjosti zgrade SJB-a Vlasenica.

³⁴²¹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5229.

³⁴²² Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 5-7.

³⁴²³ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 5-6.

³⁴²⁴ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 7.

³⁴²⁵ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5265-5266; dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 7.

³⁴²⁶ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 7.

³⁴²⁷ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5229.

³⁴²⁸ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 7; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5229.

³⁴²⁹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5229-5230; činjenica o kojoj je presuđeno 1367.

³⁴³⁰ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5230.

³⁴³¹ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7306; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 6; činjenica o kojoj je presuđeno 1367.

³⁴³² Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 6.

³⁴³³ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7314; dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 6.

izvršeno ubistvo, nije vidio nikog drugog.³⁴³⁴ Osmanoviću i još dvojici muškaraca je naređeno da Ambeškovićevo tijelo utovare u jedan kombi pred zgradom.³⁴³⁵ U Izvještaju MKCK-a o nestalim licima navedeno je da je čovjek koji se zvao Džemal Ambešković nestao u junu 1992. godine i da su njegovi posmrtni ostaci kasnije pronađeni i identifikovani.³⁴³⁶

1445. Dana 2. juna 1992. godine, Ibro Osmanović je premješten u Opštinski zatvor u Vlasenici.³⁴³⁷

1446. Dana 13. juna 1992. godine, svjedoka ST153 i Hajrudina Osmanovića uhapsila su četiri milicionera koji su se zvali Miroslav Godžunović, Elvis Đurić, Slaviša Stanić i Dragan Stanić i odvela ih u zgradu SJB-a Vlasenica. Milicioneri su ih tu ispitivali o oružju, a kad su oni rekli da nemaju nikakvo oružje, tukli su ih drškom pištolja i pendrekom. Zatočenici su uslijed toga zadobili modrice po leđima, glavi i grudima. Otprilike dva sata kasnije, svjedok ST153 i Hajrudin Osmanović prebačeni su u logor Sušica.³⁴³⁸

(e) Opštinski zatvor u Vlasenici

1447. Pretresno vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu o kojoj je presuđeno da je u periodu od otprilike juna do septembra 1992. godine približno 150 zatočenika držano u veoma teškim uslovima u pet prostorija Opštinskog zatvora u Vlasenici, pod kontrolom milicije.³⁴³⁹ Iako je svjedok ST179 u svom svjedočenju izjavio da je Opštinski zatvor u Vlasenici bio u nadležnosti Ministarstva pravde, a ne MUP-a, Pretresno vijeće ne može prihvatiti taj iskaz. Postoje neosporavani dokazi da je od maja do juna ili jula 1992. godine u Opštinskom zatvoru u Vlasenici "određeni broj" milicionera bio angažovan radi straže³⁴⁴⁰ i da je upravnik zatvora bio milicioner koji se prezivao Sukanović.³⁴⁴¹

1448. Ibro Osmanović je u svom svjedočenju izjavio da su ga po dolasku u Opštinski zatvor u Vlasenici 2. juna 1992. godine pretresli i oduzeli mu sve dragocjenosti.³⁴⁴² Izjavio je da se u zatvor moglo smjestiti 50 ljudi, ali da je, po njegovoj procjeni, tamo bilo zatočeno do 150 muškaraca

³⁴³⁴ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 6.

³⁴³⁵ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 6-7.

³⁴³⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS) pod rednim brojem 6993, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima, Tabela s riješenim smrtnim slučajevima (povjerljivo).

³⁴³⁷ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7316; dokazni predmet P1041.02; Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 7.

³⁴³⁸ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 2.

³⁴³⁹ Činjenice o kojima je presuđeno 1366.

³⁴⁴⁰ Svjedok ST179, 11. mart 2010. godine, T. 7504-7508.

³⁴⁴¹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5231.

³⁴⁴² Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7316; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02; Izjava svjedoka, 5.-7 i 10. oktobar 1994. godine, str. 7-8.

muslimanske nacionalnosti.³⁴⁴³ Koliko je njemu bilo poznato, niko od zatočenika nije učestvovao u vojnim dejstvima.³⁴⁴⁴ Jedina hrana koju su zatočenici dobijali bila je ona koju su im donosili iz njihovih domova, osim što su jednom prilikom dobili ostatke hrane od stražara.³⁴⁴⁵ Zatočenicima je bilo dopušteno da dvaput dnevno odlaze u zahod.³⁴⁴⁶ Nisu imali nikakvu medicinsku njegu i morali su spavati na parketu ili na policama korištenim za skladištenje.³⁴⁴⁷ Zatočenike su tjerali da obavljaju sljedeće poslove: pljačkanje imovine Muslimana, zakopavanje mrtvih u selu Drum i kopanje rovova na liniji fronta.³⁴⁴⁸ Osmanović je u svom svjedočenju izjavio da su ga u zatvoru tukli stražari i lokalni Srbi kojima je bilo dopušteno da ulaze.³⁴⁴⁹ Uslijed tih premlaćivanja izgubio je pet zuba.³⁴⁵⁰

1449. Dana 2. juna, iz ćelija su odveli 20 muškaraca; kasnije su u logoru Sušica viđena samo trojica njih. Među muškarcima koji se nisu pojavili u Sušici bili su Braco Saračević, Sakib Hodžić (zvani Hadžić), Salko Muminović, Mehmed Muminović, Bećir Ibrišević (zvani Ibišević), Sead Kavazović i Irfo Kavazović.³⁴⁵¹ U spis su uvršteni dokumentarni dokazi koji potkrepljuju navod da su u maju ili junu 1992. godine u Vlasenici poginuli ili nestali muškarci od kojih su se neki zvali kako je gore navedeno.³⁴⁵²

1450. Osmanović je premješten u logor Sušica 17. ili 18. juna 1992. godine.³⁴⁵³

(f) Logor Sušica

1451. Logor Sušica u opštini Vlasenica osnovan je 31. maja 1992. godine po naređenju Svetozara Andrića, komandanta Birčanske brigade JNA, i u skladu s odlukom SAO Birač kojom je regulisano

³⁴⁴³ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5231; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 8.

³⁴⁴⁴ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5231.

³⁴⁴⁵ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5231-5232.

³⁴⁴⁶ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5232.

³⁴⁴⁷ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5233.

³⁴⁴⁸ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5232-5233.

³⁴⁴⁹ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7317; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 8.

³⁴⁵⁰ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 8.

³⁴⁵¹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 8.

³⁴⁵² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 7001, 7005, Savezni zavod za statistiku (povjerljivo); pod rednim brojevima 7002, 7006, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojevima 6997.1, 6999.1, Klinički centar Tuzla, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); pod rednim brojevima 7004, 7008.2, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima, Tabela s riješenim smrtnim slučajevima (povjerljivo).

³⁴⁵³ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7316; dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 9.

uklanjanje muslimanskog stanovništva sa teritorije Birača.³⁴⁵⁴ Logor se nalazio oko 1,5 do 2 km od grada Vlasenice.³⁴⁵⁵ Logor je radio četiri mjeseca, od juna do septembra 1992. Godine, i za to vrijeme kroz njega je prošlo oko 2.000 do 2.500 Muslimana oba pola i svih godišta.³⁴⁵⁶

1452. Logor Sušica bio je u nadležnosti opštinskih organa i sve odluke u vezi s logorom i zatočenicima, kao što su odluke o puštanju na slobodu, posjetama i razmjenama, donosili su Krizni štab i MUP, koji su primali dnevne izvještaje o situaciji u logoru.³⁴⁵⁷ Stražari u logoru Sušica, pod komandom upravnika Veljka Bašića i njegovog zamjenika Vidosava Mladenovića, bili su pripadnici MUP-a i VRS-a.³⁴⁵⁸ Negdje u junu 1992. godine, rukovođenje logorom Sušica preuzeo je Dragan Nikolić, pripadnik specijalne jedinice milicije Vlasenica.³⁴⁵⁹

1453. Dana 2. juna 1992. godine, preživjeli iz sela Drum, uključujući svjedoka ST080, stigli su u logor Sušica.³⁴⁶⁰ Istoga dana pripadnici srpskih paravojnih snaga došli su u kuću svjedoka ST082, stanovnika Vlasenice muslimanske nacionalnosti,³⁴⁶¹ i naredili mu da sa svojom suprugom i kćerkom krene s njima.³⁴⁶² Pridružili su se velikoj grupi ljudi u kojoj su bile njihove komšije Muslimani i koja je pješačila prema Sušici.³⁴⁶³ Po dolasku u logor, žene i djeca su odvojeni.³⁴⁶⁴ Muškarce su pretresli, oduzeli im lične karte i smjestili ih u hangar.³⁴⁶⁵ Do noći se tu okupilo preko hiljadu ljudi i svi su bili Muslimani.³⁴⁶⁶ Hranu, koja je bila pokvarena, dobili su tek sljedećeg dana.³⁴⁶⁷

1454. Nekoliko dana kasnije, srpski funkcioneri dozvolili su odlazak velikoj većini žena – preko 800 njih – nakon što su im oduzete dragocjenosti i pošto su potpisale izjavu da dobrovoljno

³⁴⁵⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1361. V. svjedok ST179, 11. mart 2010. godine, T. 7512; svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14670-14671 (povjerljivo); dokazni predmet P1041.08, Fotografija Vlasenice i logora Sušica snimljena iz vazduha; dokazni predmet P1591, Fotografija logora Sušica.

³⁴⁵⁵ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5239; dokazni predmet P1041.08, Fotografija Vlasenice i logora Sušica snimljena iz vazduha.

³⁴⁵⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1364. V. svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14670-14671 (povjerljivo).

³⁴⁵⁷ Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14685-14686, 14688 (povjerljivo); dokazni predmet P1074, Obavještenje upućeno CSB-u Sarajevo, 1. septembar 1992. godine (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1363.

³⁴⁵⁸ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7378-7379; svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14687-14688 (povjerljivo); dokazni predmet 1D163, Izvještaj majora Slobodana Pajića o logoru Sušica, str. 7; činjenica o kojoj je presuđeno 1362.

³⁴⁵⁹ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7379; svjedok ST137, 14. septembar 2010. godine, T. 14608-14609, 15. septembar 2010. godine, T. 14671-14672, 16. septembar 2010. godine, T. 14695 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1365. V. Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7308-7309; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 9; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 465 (povjerljivo); svjedok ST082, dokazni predmet P2386, str. 268 (povjerljivo); svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 2.

³⁴⁶⁰ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7364-7366, 7368-7369.

³⁴⁶¹ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 461 (povjerljivo) i dokazni predmet P2386, str. 263-264 (povjerljivo).

³⁴⁶² Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 463 (povjerljivo) i dokazni predmet P2386, str. 263-265 (povjerljivo).

³⁴⁶³ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 463 (povjerljivo).

³⁴⁶⁴ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 464 (povjerljivo).

³⁴⁶⁵ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 463-464 (povjerljivo) i dokazni predmet P2386, str. 266 (povjerljivo).

³⁴⁶⁶ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7369-7370; činjenica o kojoj je presuđeno 1364.

³⁴⁶⁷ Svjedok ST082, dokazni predmet P2386, str. 267 (povjerljivo). V. *takođe* svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7371.

napuštaju opštinu.³⁴⁶⁸ Ženama koje su to odbile prijetili su batinama i smrću.³⁴⁶⁹ Žene su potom odvedene u Kladanj.³⁴⁷⁰ U logoru je ostalo približno 20 žena.³⁴⁷¹

1455. Svjedok ST153 je u svom svjedočenju izjavio da su on i Hajrudin Osmanović stigli u logor Sušica 13. juna 1992. godine.³⁴⁷² Po dolasku, Nikolić i Perica Popović su ih tukli drškama od sjekira, šipkama i kundacima pušaka.³⁴⁷³ Nikolić i Popović su pretresli muškarce i oduzeli im ručne satove, prstenje, novac, lične karte i saobraćajne dozvole.³⁴⁷⁴ Nakon toga su ih smjestili u hangar s ostalim zatočenicima.³⁴⁷⁵ Svjedok ST153 je procijenio da je u hangaru tada bilo oko 700 ljudi, muškaraca, žena i djece.³⁴⁷⁶ Kad je kasnije, 17. ili 18. juna 1992. godine, u logor Sušica stigao Ibro Osmanović,³⁴⁷⁷ prema njegovoj procjeni tu je bilo oko 500 do 550 zatočenika, uključujući šest ili sedam žena.³⁴⁷⁸

1456. U dokaznom predmetu P1074, dopisu koji je načelnik SJB-a Vlasenica uputio CSB-u Sarajevo, o logoru Sušica piše da je to bio "prihvatni centar sa osnovnom namjenom da prihvati lica kako muslimanske tako i srpske nacionalnosti koja izraze želju da napuste područje opštine Vlasenica" i da su ta lica "zadržavana samo toliko koliko je bilo neophodno vremena da se istima omogući najbrži transport, lična bezbjednost, ishrana i zdravstvena zaštita".³⁴⁷⁹ Međutim, postoje značajni dokazi da su u tom logoru bili zatočeni samo Muslimani i da, kako pokazuje gorenavedeni opis uslova po dolasku u njega, ogromna većina ljudi tu nije bila dobrovoljno.³⁴⁸⁰ Ibro Osmanović

³⁴⁶⁸ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7371-7374; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 466-468 (povjerljivo) i dokazni predmet P2386, str. 272 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1364.

³⁴⁶⁹ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 466-467 (povjerljivo).

³⁴⁷⁰ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 467 (povjerljivo).

³⁴⁷¹ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7374.

³⁴⁷² Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 2.

³⁴⁷³ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 2-3.

³⁴⁷⁴ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 3.

³⁴⁷⁵ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 3.

³⁴⁷⁶ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 3. V. *takođe* svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14693-14694 (povjerljivo); dokazni predmet P1592, Izvještaj komandanta Birčanske brigade, majora Svetozara Andrića, 14. juni 1992. godine; dokazni predmet P1593, Izvještaj komandanta Birčanske brigade, majora Svetozara Andrića, 17. juni 1992. godine, koji pokazuje da je tu bilo otprilike 640 zatočenika.

³⁴⁷⁷ Ibro Osmanović, 8. mart 2010. godine, T. 7316; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 9 i dokazni predmet P1041.03, Izjava svjedoka, 7. juni 2001. godine, str. 4.

³⁴⁷⁸ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 9; dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5236.

³⁴⁷⁹ Dokazni predmet P1074, Obavještenje upućeno CSB-u Sarajevo, 1. septembar 1992. godine (povjerljivo); svjedok ST179, 11. mart 2010. godine, T. 7511.

³⁴⁸⁰ Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14701-14702 (povjerljivo); svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 464 (povjerljivo) i dokazni predmet P2386, str. 272 (povjerljivo); Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5236; dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 37.

je posvjedočio da niko od zatočenika u logoru koje je lično poznao nije učestvovao u vojnim dejstvima.³⁴⁸¹

1457. Uslovi života u logoru bili su krajnje teški.³⁴⁸² Zatočenici su bili smješteni u srednjem hangaru, na betonskom podu.³⁴⁸³ Neki od zatočenika imali su deku ili jastuk na kojima su spavali, dok su Ibro Osmanović i mnogi drugi spavali na betonu.³⁴⁸⁴ Nije bilo zahoda, već samo "jednostavn[a] latrin[a], koj[u] [su] očito slabo održava[li] i strašno [je] zaudara[la]".³⁴⁸⁵ Noću su zatočenici morali koristiti posudu od deset litara koja se nalazila u hangaru.³⁴⁸⁶ Dobijali su samo jedan obrok dnevno, koji je često bio pokvaren i nejestiv ili bi dobili samo po krišku hljeba.³⁴⁸⁷ Dvapat dnevno svaki zatočenik je dobijao po šolju vode.³⁴⁸⁸ Nije bilo ljekarske pomoći.³⁴⁸⁹

1458. Zatočenici su bili prisiljeni obavljati više vrsta poslova, između ostalog, kopati rovove i nositi municiju na liniji fronta, pljačkati domove Muslimana i obavljati fizičke i stručne poslove u gradu.³⁴⁹⁰ Ako bi neki zatočenik odbio da radi, pretukli bi ga.³⁴⁹¹ Ibro Osmanović je u svom svjedočenju izjavio da je, u slučajevima kad su u logoru bila zatočena braća, jedan od njih uvijek morao ostati u logoru ko bi se osiguralo da će se drugi vratiti.³⁴⁹²

³⁴⁸¹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5237.

³⁴⁸² Činjenica o kojoj je presuđeno 1364.

³⁴⁸³ Svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14672 (povjerljivo); svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 3-4; dokazni predmet P1041.08, Fotografija Vlasenice i logora Sušica snimljena iz vazduha; dokazni predmet P1591, Fotografija logora Sušica; dokazni predmet P1597, Fotografija hangara u logoru Sušica; dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 37.

³⁴⁸⁴ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5235-5236.

³⁴⁸⁵ Dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 38. V. *takođe* svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7371.

³⁴⁸⁶ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5235.

³⁴⁸⁷ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5234; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 487 (povjerljivo) i dokazni predmet P2386, str. 273 (povjerljivo). V. *takođe* dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 38, u kojem su predstavnici KEBS-a prilikom posjete zabilježili sljedeće: "Nismo mogli utvrditi količinu, kvalitetu i učestalost obroka. Zatočenici su izgledali ispijeno, blijedo i mršavo /.../. Nema sumnje da je većina gladna."

³⁴⁸⁸ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5234; činjenica o kojoj je presuđeno 1364. V. *takođe* dokazni predmet P1599, Izvještaj misije KEBS-a o zatočeničkim objektima u BiH, 29. avgust – 4. septembar 1992. godine, str. 38, u kojem su posjetioci zabilježili da je voda bila dostupna iz jedne jedine česme, ali da nisu mogli utvrditi da li su zatočenici imali pristup toj česmi.

³⁴⁸⁹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5235; činjenica o kojoj je presuđeno 1364.

³⁴⁹⁰ Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14685-14687 (povjerljivo); Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5236; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 486-487 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1364. V. *takođe* svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 6.

³⁴⁹¹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 1. septembar 2004. godine, T. 5236.

³⁴⁹² Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 9.

1459. Nikolić je zlostavljao zatočenike na razne načine.³⁴⁹³ Postoje dokazi o tome da je ulazio u hangar u kom su zatočenici bili držani i prijetio da će im u hangar ubaciti suzavac, da je vršio lažna pogubljenja tako što bi napeo oroz pištolja, stavljao ga zatočenicima u usta i pritiskao okidač, a jednom prilikom je pucao iz automatske puške u zid iznad glava zatočenika.³⁴⁹⁴ Zatočenike su redovno tukli.³⁴⁹⁵ Svjedok ST153 je u svom svjedočenju izjavio da su ga jednom prilikom tokom premlaćivanja koje je trajalo oko sat i po vremena tukli šipkama, drvenim palicama i kundacima pušaka uslijed čega mu je glava rasječena na potiljku, izbijena su mu četiri zuba i slomljena tri rebra i uslijed čega se onesvijestio.³⁴⁹⁶ Morali su ga odnijeti natrag u hangar.³⁴⁹⁷ On je takođe vidio druge zatočenike toliko pretučene da više nisu mogli da hodaju.³⁴⁹⁸ Postoje dokazi o tome da je Nikolić tukao zatočenike za koje je sumnjao da su članovi SDA ili kada bi pokušao da pribavi informacije o članovima porodice koji nisu bili u logoru.³⁴⁹⁹ Tukao je zatočenike palicom i šutirao ih teškim vojničkim čizmama, uslijed čega su zadobijali lomove rebara, a jedan zatočnik je mokrio krv.³⁵⁰⁰

1460. U noći 21. juna, Nikolić je ušao u hangar i izveo Durmu Handžića i Asima Zildžića. Svjedok ST082 je izjavio da se to dogodilo oko 23:30 sati,³⁵⁰¹ Ibro Osmanović je u svom svjedočenju rekao da je to bilo oko 01:00 sat 22. juna,³⁵⁰² a svjedok ST153 da je to bilo oko 17:30 ili 18:00 sati 16. juna.³⁵⁰³ Osmanović i svjedok ST082 su čuli kako Nikolić pita Handžića gdje mu je sin, a svjedok ST082 je vidio kako tuku Handžića i Zildžića.³⁵⁰⁴ Dragan Nikolić ih je tukao nekom cijevi, a Goran Tesić lopatom, sve dok se lopata nije slomila.³⁵⁰⁵ Svjedok ST137 je izjavio da ih je Nikolić udario par puta i šutirao ih u stomak čizmom.³⁵⁰⁶ Prema riječima svjedoka ST082, premlaćivanje je trajalo oko 30 do 40 minuta, nakon čega su drugi zatočenici morali unijeti te ljude

³⁴⁹³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1365.

³⁴⁹⁴ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 11. Pretresno vijeće zaključuje da pištolj koji je stavljan u usta zatočenika nije bio napunjen i da je to rađeno kako bi se simuliralo njihovo pogubljenje.

³⁴⁹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1365. V. svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 3-6; svjedok ST082, dokazni predmet P2386, str. 271-272 (povjerljivo).

³⁴⁹⁶ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 4-5.

³⁴⁹⁷ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 5.

³⁴⁹⁸ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 5-7.

³⁴⁹⁹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 10; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 485-486 (povjerljivo).

³⁵⁰⁰ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 10; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 485-486 (povjerljivo).

³⁵⁰¹ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 469 (povjerljivo).

³⁵⁰² Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 10.

³⁵⁰³ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 6.

³⁵⁰⁴ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 10; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 469 (povjerljivo).

³⁵⁰⁵ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 470 (povjerljivo); svjedok ST082, dokazni predmet P2386, str. 270 (povjerljivo).

³⁵⁰⁶ Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14698 (povjerljivo).

natrag u hangar.³⁵⁰⁷ I svjedok ST082, koji je njegovao Zildžića, i svjedok ST153 su izjavili da je Zildžićeva glava bila užasno izudarana, da mu je jedno oko ispadalo iz duplje, da je pljuvao krv i gušio se.³⁵⁰⁸ Handžiću je lice bilo natečeno.³⁵⁰⁹ Zildžić je umro ubrzo nakon što je unijet u hangar.³⁵¹⁰ Zatočenici su to rekli Nikoliću. Sljedećeg dana, Aliji Ferhatoviću, Hasimu Ferhatoviću i drugima su naredili da njegovo tijelo zakopaju.³⁵¹¹ Sljedećeg dana oko 01:00 sat, Nikolić je ušao u hangar.³⁵¹² Iskazi svjedoka se razlikuju u pogledu toga da li je Nikolić nešto rekao Handžiću: Ibro Osmanović je izjavio da je ovaj rekao: "Vidiš da je Asim mrtav, hoćeš mi odgovoriti?",³⁵¹³ a svjedok ST153 je izjavio da Nikolić nije ništa rekao.³⁵¹⁴ Handžić je pokušao da izađe i ubrzo nakon toga se srušio i umro.³⁵¹⁵ Svjedok ST137 je takođe izjavio da su i Zildžić i Handžić umrli od posljedica premlaćivanja.³⁵¹⁶ Prije nego što su te noći pretučeni, nijedna od ovih žrtava nije imala nikakvih ozbiljnih povreda.³⁵¹⁷

1461. Pretresno vijeće ima u vidu da se iskazi svjedoka ne podudaraju. Konkretno, razlikuju se u pogledu toga kada su ti muškarci izvedeni iz hangara, ko je bio s Nikolićem kad je ušao u hangar i izveo ih,³⁵¹⁸ te u pogledu toga da li je Nikolić nešto rekao Handžiću dan nakon što ga je premlatio. Pretresno vijeće smatra da je riječ o manjim nepodudarnostima ili da bi se one mogle pripisati tome što su se svjedoci nalazili na različitim mjestima dok su to posmatrali. Pretresno vijeće takođe ima u vidu da je Bašić izdao izvještaj u kom je naveo da je dr Vuković potvrdio da su oba muškarca umrla od srčanog udara.³⁵¹⁹ Međutim, svjedok ST137 je u svom svjedočenju izjavio da dr Vuković nije ni

³⁵⁰⁷ Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14698-14699 (povjerljivo); svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 470-471 (povjerljivo); Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 10; svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 7.

³⁵⁰⁸ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 471 (povjerljivo); svjedok ST082, dokazni predmet P2386, str. 270 (povjerljivo); svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 6.

³⁵⁰⁹ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 7; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 474 (povjerljivo).

³⁵¹⁰ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 471 (povjerljivo); svjedok ST082, dokazni predmet P2386, str. 270 (povjerljivo); svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 6; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 10.

³⁵¹¹ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 6-7; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 10; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 473 (povjerljivo). *V. takođe* svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14698 (povjerljivo).

³⁵¹² Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 10.

³⁵¹³ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 10.

³⁵¹⁴ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 7.

³⁵¹⁵ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 7; Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 10; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 474 (povjerljivo); svjedok ST082, dokazni predmet P2386, str. 270 (povjerljivo).

³⁵¹⁶ Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14698-14699 (povjerljivo).

³⁵¹⁷ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 7.

³⁵¹⁸ Svjedok ST082 je izjavio da su u hangar ušli Nikolić i Goran Tesić. Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 469. Ibro Osmanović je u svom svjedočenju izjavio da je Nikolić sam ušao u hangar. Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 10. Svjedok ST153 je u svom svjedočenju izjavio da su s Nikolićem bili Perica Popović i Zoran Pantić. Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 6.

³⁵¹⁹ Dokazni predmet P1594, Izvještaj o smrti zatočenikâ u logoru Sušica, Veljko Bašić, 22. juni 1992. godine.

pregledao tijela.³⁵²⁰ U potvrdi o smrti Durme Handžića je navedeno da je "smrt nesigurnog uzroka",³⁵²¹ kao što je navedeno i u izvještaju o obdukciji koja je izvršena 18. marta 2002. godine; međutim, u potonjem je navedeno da su uočeni "prijelomi lučnih dijelova rebra".³⁵²² U potvrdi o smrti Asima Zildžića kao uzrok smrti se navodi "[t]rauma grudnog koša".³⁵²³ Međutim, u sudskom zapisniku u vezi s obdukcijom koja je nad Zildžićevim tijelom izvršena 8. februara 2001. godine, navedeno je da je uzrok smrti "nepoznat", a u vezi s karakterom smrti piše "[t]rauma glave" i "[s]trijelna ozljeda lijeve strane grudnog koša".³⁵²⁴ Daljnji dokumentarni dokazi koji su uvršteni u spis potkrepljuju navod da su ta dva muškarca nestala ili umrla u junu 1992. godine u Vlasenici.³⁵²⁵ Pretresno vijeće smatra da je dokazano da je u noći 21. juna 1992. godine ili približno tog datuma Nikolić pretukao Durmu Handžića i Asima Zildžića i da su uslijed tog premlaćivanja oni umrli.

1462. Postoje dokazi o tome da su par noći kasnije Nikolić i Tesić izveli iz hangara Dževada Sarića, Muharema Kolarevića, Ismeta Zekića³⁵²⁶ i Rašida Ferhatbegovića i svu četvoricu ubili.

1463. Prema riječima svjedoka ST082, ta ubistva su izvršena u noći 23. juna i prvo su izveli Dževada Sarića i Muharema Kolarevića. On je u svom svjedočenju izjavio da su ti muškarci odvedeni do stuba "A" i da je kroz vrata, koja su ostavljena odškrinuta, vidio kako ih tuku dok nisu gotovo izgubili svijest. Zatim je vidio kako Nikolić i Tesić pucaju u njih iz automatskih pušaka.³⁵²⁷ Alija Ferhatović i Hasim Ferhatović prozvani su iz hangara i naređeno im je da tijela odnesu od stuba "A" i da prolivenu krv zaspju pijeskom.³⁵²⁸ Stražari su zatim pozvali Zekića da izađe iz hangara. Odveli su ga u stražarsku kuću gdje su ga optužili da je ubio "Milonju", nakon čega ga je Tesić ubio ispraznivši u njega pun magacin metaka iz puškomitraljeza.³⁵²⁹ Svjedok ST082 je izjavio

³⁵²⁰ Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14697 (povjerljivo).

³⁵²¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6922, Potvrda o smrti Durme Handžića (povjerljivo).

³⁵²² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6924, Sudski zapisnik o obdukciji leševa (povjerljivo).

³⁵²³ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6984, Potvrda o smrti Asima Zildžića (povjerljivo).

³⁵²⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6986, Sudski zapisnik o obdukciji leševa (povjerljivo).

³⁵²⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6923, Sudski zapisnik o ekshumaciji (povjerljivo); pod rednim brojevima 6925, 6987, Spisak civila nestalih u Vlasenici 1992. godine, Državna komisija za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojevima 6926, 6983, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojem 6928, 6982, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 6985, Zapisnik o utvrđivanju identiteta Asima Zildžića (povjerljivo).

³⁵²⁶ Pretresno vijeće napominje da se u Konačnom spisku žrtava koji je sastavilo tužilaštvo navodi da su i "Ismet (Ibro) Zekić" [datum rođenja: 15. februar 1963.] i "Ibrahim (Meho) Zekić" [datum rođenja: 16. april 1920.] ubijeni u logoru Sušica. V. Konačni spisak žrtava koji je sastavilo tužilaštvo, str. 30. U svjedočenjima svjedoka ST082, Ibre Osmanovića i svjedoka ST153, koje slijedi dalje u tekstu, navode se imena "Ibro", "Musa" i "Nusret" Zekić. S obzirom na životnu dob navedenu u svjedočenju i podatke sadržane u dokaznom predmetu P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 6965-6979, Vijeće smatra da se svjedočenja tih svjedoka odnose na "Ismeta" Zekića.

³⁵²⁷ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 475 (povjerljivo).

³⁵²⁸ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 475-476 (povjerljivo).

³⁵²⁹ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 476-477 (povjerljivo).

da su stražari tada shvatili da nema Kolarevićevog tijela.³⁵³⁰ Počeli su potragu i pozvali miliciju, rekavši im da je neko pokušao da pobjegne.³⁵³¹ Kad su milicioneri ušli u hangar, pitali su ko je pokušao da pobjegne. Jedan starac koji se upravo probudio podigao je glavu i rekao: "Rašid Ferhatbegović".³⁵³² Ferhatbegovića su izveli iz hangara i svjedok ST082 je čuo pucanj, ali nije mogao da vidi ko je pucao.³⁵³³ U svom svjedočenju izjavio je da je sljedećeg dana Kolarevićevo tijelo pronađeno upetljano u bodljikavu žicu u blizini kruga logora.³⁵³⁴

1464. Međutim, u vezi s istim ubistvima, Ibro Osmanović je u svom svjedočenju izjavio da su oko 02:00 sata u noći 26. juna u hangar ušli Bato Obrenović, obučen u uniformu JNA, i Slađan Pajić i Ljubinko Đurić, obojica u običnim maskirnim uniformama.³⁵³⁵ Izveli su Zekića ih hangara i optužili ga da je ubio nekog Srbina.³⁵³⁶ Gotovo u isto vrijeme stražari su iz hangara izveli i Kolarevića, a Osmanović je onda čuo jedan pucanj.³⁵³⁷ Isti stražari vratili su se i odveli Sarića. Osmanović je tada čuo "užasan vrisak". Nakon toga, Obrenović se vratio u hangar vičući: "[K]o je pokušao pobjeći?". Osmanović je izjavio da je on previsoko podigao glavu, što je privuklo Obrenovićevu pažnju. Kad je Obrenović pokušao da Osmanovića izvede iz hangara, zaustavio ga je Đurić. Umjesto njega, stražari su izveli Ferhatbegovića. Osmanović je čuo još jedan pucanj.³⁵³⁸

1465. Najzad, svjedok ST153 je u vezi s gorenavedenim ubistvima u svom svjedočenju izjavio da je, otprilike tri dana nakon što su ubijeni Handžić i Zildžić, Nikolić oko 02:00 sata došao u hangar i pitao ko je pokušao da pobjegne.³⁵³⁹ Svjedok ST153 nije vidio Nikolića, ali mu je prepoznao glas.³⁵⁴⁰ Nikolić je prišao Sariću i rekao dvojici stražara u maskirnim uniformama koji su ušli s njim da ga izvedu.³⁵⁴¹ Morali su da ga vuku jer nije mogao da hoda od prethodnog surovog premlaćivanja.³⁵⁴² Nikolić je produžio kroz hangar vičući i udario je nogom Kolarevića, kojeg su isti stražari izveli iz hangara.³⁵⁴³ U tom trenutku, jedan čovjek, čije ime svjedoku ST153 nije poznato, podigao je glavu.³⁵⁴⁴ Nikolić je viknuo: "U šta gledaš? E pa sad, pošto si podigao glavu, i

³⁵³⁰ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 477-478 (povjerljivo).

³⁵³¹ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 478-480 (povjerljivo).

³⁵³² Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 479-480 (povjerljivo).

³⁵³³ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 480 (povjerljivo).

³⁵³⁴ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 480-481 (povjerljivo).

³⁵³⁵ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 11, 12.

³⁵³⁶ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 11.

³⁵³⁷ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 11-12.

³⁵³⁸ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 12.

³⁵³⁹ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 7.

³⁵⁴⁰ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 7.

³⁵⁴¹ Svjedok ST153, dokazni predmet P2278, Izjava svjedoka, 6. oktobar 1997. godine, str. 2 (povjerljivo).

³⁵⁴² Svjedok ST153, dokazni predmet P2278, Izjava svjedoka, 6. oktobar 1997. godine, str. 2 (povjerljivo).

³⁵⁴³ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 7; svjedok ST153, dokazni predmet P2278, Izjava svjedoka, 6. oktobar 1997. godine, str. 2 (povjerljivo).

³⁵⁴⁴ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 7; svjedok ST153, dokazni predmet P2278, Izjava svjedoka, 6. oktobar 1997. godine, str. 2 (povjerljivo).

sam izađi van."³⁵⁴⁵ Približno u isto vrijeme, drugi muškarci su izveli Zekića iz hangara.³⁵⁴⁶ Ubrzo nakon toga, svjedok ST153 je čuo pucnje odnekud nedaleko od hangara, a zatim i jedan pucanj u blizini vrata hangara.³⁵⁴⁷

1466. Sva tri pomenuta svjedoka posvjedočila su da je sljedećeg dana Aliji Ferhatoviću i Hasimu Ferhatoviću bilo naređeno da zakopaju tijela.³⁵⁴⁸ Oni su takođe rekli da je u blizini stuba "A" bila velika lokva krvi, koju je neko pokušao da pokrije pijeskom.³⁵⁴⁹

1467. Baza podataka o dokazu smrti sadrži dokaze u kojima su evidentirani nestanak, odnosno smrt Dževada Sarića, Muharema Kolarevića, Ismeta Zekića i Rašida Ferhatbegovića. U izvještaju patologa piše da su na posmrtnim ostacima muškaraca pronađeni tragovi strijelnih rana i navodi: "[n]eupitna je činjenica da je to troje ljudi ustrijeljeno"; u tom izvještaju dalje piše: "[č]etvrti je čovjek isto tako po svoj prilici ustrijeljen" jednim hicem u glavu "iako to nije bilo moguće do kraja dokazati". Navodeći da se kod skeletoniziranih ostataka javljaju određene rezerve, patolog je ipak utvrdio sljedeće: "[Č]ini se da su oni preminuli od tih povreda".³⁵⁵⁰ Isto tako, u izvještajima o obdukciji navodi se da su strijelne rane uzrok smrti Muharema Kolarevića³⁵⁵¹ i Ismeta Zekića,³⁵⁵² dok izvještaj o obdukciji za Rašida Ferhatbegovića ne sadrži zaključak o uzroku smrti.³⁵⁵³ Brojni dokumenti koji su uvršteni u spis detaljno opisuju nestanak sve te četvorice muškaraca u maju ili junu 1992. godine, kao i pronalaženje i identifikovanje njihovih posmrtnih ostataka.³⁵⁵⁴

1468. Daljnji dokumentarni dokazi izvedeni su u vezi s nestankom ili smrću Ismeta Dedića, Mevludina Hatunića, Galiba Musića, Hajrudina Osmanovića i Ibrahima Zekića.³⁵⁵⁵

³⁵⁴⁵ Svjedok ST153, dokazni predmet P2278, Izjava svjedoka, 6. oktobar 1997. godine, str. 2 (povjerljivo).

³⁵⁴⁶ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 8.

³⁵⁴⁷ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 8; svjedok ST153, dokazni predmet P2278, Izjava svjedoka, 6. oktobar 1997. godine, str. 3 (povjerljivo).

³⁵⁴⁸ Svjedok ST153, dokazni predmet P2278, Izjava svjedoka, 6. oktobar 1997. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 481-483 (povjerljivo). V. *takođe* Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 13.

³⁵⁴⁹ Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 13; svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 8; svjedok ST153, dokazni predmet P2278, Izjava svjedoka, 6. oktobar 1997. godine, str. 3 (povjerljivo).

³⁵⁵⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 6910, 6941, 6975, Izvještaj glavnog patologa (povjerljivo). Vijeće ima u vidu da se o Dževadu Sariću govori u Izvještaju patologa, premda taj izvještaj nije unesen u CHS u vezi s Dževadom Sarićem.

³⁵⁵¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6940, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo).

³⁵⁵² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6976, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo).

³⁵⁵³ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 6912, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo).

³⁵⁵⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 6908, 6943, 6977, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojevima 6909, 6945, 6979, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojevima 6913, 6944, 6978, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); pod rednim brojevima 6914, 6948, Federalni zavod za statistiku (povjerljivo); pod rednim brojevima 6916, 6946, 6961, 6972, Spisak civila nestalih u Vlasenici 1992. godine, Državna komisija za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 6911, Izvještaj o antropološkom pregledu ostataka Rašida Ferhatbegovića (povjerljivo); pod rednim brojem 6939, Izvještaj o antropološkom pregledu ostataka Muharema Kolarevića (povjerljivo); pod rednim brojem 6973, Izvještaj o antropološkom pregledu ostataka Ismeta Zekića (povjerljivo).

³⁵⁵⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 6902, 6934, 6954, 6969, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo); pod rednim brojevima 6906, 6935, Spisak civila nestalih u Vlasenici 1992. godine, Državna

1469. Postoje i dokazi da su zatočenice silovane u logoru Sušica. Svjedok ST153 je u svom svjedočenju izjavio da je jedne noći oko 23:00 sata Nikolić iz hangara izveo jednu ženu koja se otimala i plakala. Vratila se sat vremena kasnije s pocijepanom odjećom i raščupanom kosom. Svjedok ST153 je čuo kako je drugim ženama rekla da ju je Nikolić pretukao, a zatim silovao. Sljedeća tri dana Nikolić ju je izvodio svake noći. Nakon toga, više nikad nije vraćena u hangar, ali ju je svjedok ST153 vidio kako pred Nikolićevom kancelarijom pere sudove.³⁵⁵⁶ Svjedok ST082 je izjavio da je viđao kako naveče izvode mlade žene iz hangara i kako se one ujutro vraćaju uplakane, sa raščupanom kosom i pocijepanom odjećom.³⁵⁵⁷

1470. Počevši od 27. juna 1992. godine, autobusi puni zatočenika odvoženi su u logor Batković u Bijeljini.³⁵⁵⁸ Svjedok ST080, svjedok ST082, Ibro Osmanović i svjedok ST153 su odvezeni u periodu od 28. do 30. juna 1992. godine.³⁵⁵⁹ Svjedok ST153 je u svom svjedočenju izjavio da su zatočenike prilikom ulaska u autobus tukli i da su ih tokom vožnje tjerali da glave drže pognute, tukli ih i tjerali da pjevaju srpske nacionalističke pjesme.³⁵⁶⁰ O događajima u logoru Batković govori se u odjeljku koji se odnosi na Bijeljinu.

1471. Krajem septembra 1992. godine, u logoru Sušica bilo je još uvijek zatočeno oko 140 muškaraca.³⁵⁶¹ Dana 28. ili 29. septembra ili približno tog datuma, oko 22:00 ili 23:00 sata, u logor su jednim automobilom i jednim kamionom stigla četiri milicionera.³⁵⁶² Milicioneri su imali list papira s potpisom načelnika SJB-a Vlasenica Maneta Đurića koji je sadržao nalog da im se predaju zatočenici.³⁵⁶³ Ranije toga dana, održan je pogreb 29 Srba iz Vlasenice koje su ubile muslimanske snage.³⁵⁶⁴ Zatočenicima je rečeno da će ih kamionom prevesti na neku bezbjednu lokaciju gdje neće

komisija za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 6906.1, Potvrda o smrti Ismeta Dedića (povjerljivo); pod rednim brojevima 6956, 6968 Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 6958.1, Dom zdravlja Tuzla, Zapisnik o utvrđivanju identiteta (povjerljivo); pod rednim brojem 6966, Zapisnik o ekshumaciji (povjerljivo); pod rednim brojem 6967, Izvještaj o obdukciji (povjerljivo). V. *takođe* dokazni predmet P1596, str. 4 (povjerljivo); svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14723 (povjerljivo).

³⁵⁵⁶ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 8.

³⁵⁵⁷ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 498 (povjerljivo) i dokazni predmet P2386, str. 273 (povjerljivo).

³⁵⁵⁸ Svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 488 (povjerljivo).

³⁵⁵⁹ Svjedok ST080, 9. mart 2010. godine, T. 7380-7381; svjedok ST082, dokazni predmet P2315, str. 489 (povjerljivo); Ibro Osmanović, dokazni predmet P1041.02, Izjava svjedoka, 5.-7. i 10. oktobar 1994. godine, str. 13; dokazni predmet P1041.04, Izjava svjedoka, 11. oktobar 1995. godine, str. 2; svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 9.

³⁵⁶⁰ Svjedok ST153, dokazni predmet P2279, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. septembar i 1. oktobar 1994. godine, str. 9.

³⁵⁶¹ Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14702 (povjerljivo).

³⁵⁶² Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14702-14711 (povjerljivo); dokazni predmet P1595, Transkript video-snimka pogreba srpskih vojnika u Vlasenici.

³⁵⁶³ Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14717-14719, 14722-14723 (povjerljivo) dokazni predmet P1596, Spisak nestalih civila iz opštine Vlasenica 1992. godine (povjerljivo).

³⁵⁶⁴ Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14710-14711 (povjerljivo).

biti izloženi riziku da ih neko pobije iz osvete. Zatočenici su potom odvedeni.³⁵⁶⁵ Svjedok ST137 je kasnije čuo da su svi ti zatočenici pobijeni na Debelom brdu.³⁵⁶⁶

(g) Lišavanje života muškaraca u Novoj Kasabi

1472. Suad Džafić, stanovnik Bratunca, u svom je svjedočenju izjavio da su ga 18. maja 1992. godine pripadnici srpskih paravojnih grupa uhapsili zajedno s njegovim komšijama iz jednog sela u opštini Bratunac i da su ih potom ukrcali u dva autobusa. Tim dvama autobusima se zatim pridružio još jedan autobus i svi su se uz pratnju milicije odvezli u Vlasenicu.³⁵⁶⁷ U Vlasenici su srpski vojnici s oznakama iz kojih se vidjelo da su pripadnici Arkanovih Tigrova, Belih orlova i drugih specijalnih jedinica, skinuli s autobusa i odveli u "zatvor MUP-a" 31 ili 32 muškarca i pet maloljetnika muslimanske nacionalnosti, među kojima je bio Džafić. Te ljude iz Bratunca su u tom zatvoru zatočili i redovno ih tukli pendrecima, cijevima, kundacima pušaka i drugim tvrdim predmetima.³⁵⁶⁸ Hranu i vodu su dobili tek drugog dana zatočeništva.³⁵⁶⁹

1473. Dana 21. Maja, Džafića i druge zatočenike su iz njihovih ćelija odvela dva milicionera.³⁵⁷⁰ Zatočenici su ponovo ukrcani u autobuse, gdje su im vojnici oduzeli lične stvari, uključujući novac i dokumente.³⁵⁷¹ Zatočene muškarce su natjerali da pjevaju "četničke" pjesme.³⁵⁷² Autobus se zaustavio na rubu Nove Kasabe, gdje je zatočenicima naređeno da izađu iz autobusa u grupama od po pet ljudi. Kad su izašli iz autobusa, srpski vojnici su pucali na njih iz automatskih pušaka i mitraljeza montiranog na jednom oklopnom vozilu.³⁵⁷³ Džafić je pogođen i iz automatske puške i iz mitraljeza; pao je na tlo, ali je preživio.³⁵⁷⁴ Vojnici su tražili preživjele i pucali im u glavu.³⁵⁷⁵ Prije nego što su stigli do Džafića, vojnici su odlučili da odu odatle.³⁵⁷⁶ Džafić je pobjegao i uspio je stići do teritorije pod kontrolom Muslimana.³⁵⁷⁷ Pobjegla su još dva čovjeka.³⁵⁷⁸ Prema Džafićevim riječima, muslimanski vojnici su poslani da izvuku leševe, ali su naišli na srpsku patrolu koja je na

³⁵⁶⁵ Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14711, 14712-14713 (povjerljivo).

³⁵⁶⁶ Svjedok ST137, 16. septembar 2010. godine, T. 14714-14715 (povjerljivo).

³⁵⁶⁷ Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 3-4. V. *takođe* svjedok ST137, 15. septembar 2010. godine, T. 14645-14646.

³⁵⁶⁸ Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 4 i dokazni predmet P2280, Izjava svjedoka, bez datuma, str. 2.

³⁵⁶⁹ Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 4.

³⁵⁷⁰ Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 5; činjenica o kojoj je presuđeno 1368. U činjenici o kojoj je presuđeno taj zatvorski objekat se pominje kao "policijaska stanica u Vlasenici".

³⁵⁷¹ Suad Džafić, dokazni predmet P2283, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 11. februar 2004. godine, T. 738; Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 5; činjenica o kojoj je presuđeno 1368.

³⁵⁷² Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 5; Suad Džafić, dokazni predmet P2280, Izjava svjedoka, bez datuma, str. 3.

³⁵⁷³ Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 6; činjenica o kojoj je presuđeno 1368.

³⁵⁷⁴ Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 6.

³⁵⁷⁵ Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 6; činjenica o kojoj je presuđeno 1368.

³⁵⁷⁶ Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 6.

³⁵⁷⁷ Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 6 i dokazni predmet P2280, Izjava svjedoka, bez datuma, str. 3.

³⁵⁷⁸ Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 6.

njih otvorila vatru i uspjeli da izvuku samo tijela 16 od 29 ubijenih zatočenika.³⁵⁷⁹ Prema navodima u jednom izvještaju SJB-a Milići, vojnici koji su počinili ta ubistva bili su pripadnici "Vukovarskog odreda" Belih orlova.³⁵⁸⁰

1474. Džafić se sjeća da su ubijena sljedeća lica: Mehmed Džafić, Ibro Džafić, Hamed Džafić, Osman Džafić, Fahrudin Džafić, Fejzo Džafić, Mirsad Džafić, Huso Džafić, Samir Džafić, Sahin Suljić, Himzo Suljić, Izo Suljić, Suljo Suljić, Ramiz Karić, Arif Karić, Ismet Salihović, Rabib Salihović, Galib Salihović, Hidajet Alić, Ibro Suljagić i Alija Suljagić.³⁵⁸¹ Svi su bili Muslimani.³⁵⁸²

1475. Pretresno vijeće je analiziralo sudskomedicinske dokaze izvedene u vezi s ovim incidentom i uspjelo je identifikovati 28 od 30 lica koja se navode u Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo.³⁵⁸³ Pretresno vijeće iznosi u kratkim crtama analizu tih dokaza u Dodatku II ove Presude.³⁵⁸⁴

3. Činjenični zaključci

1476. U vezi s tačkama 1, 2, 3 i 4 Optužnice, Pretresno vijeće zaključuje da su u jutarnjim satima 2. juna 1992. godine naoružani Srbi, uz podršku jednog oklopnog transportera s mitraljezom, napali većinski muslimansko selo Drum. Naoružani Srbi išli su od kuće do kuće pucajući iz automatskog oružja i provaljujući u kuće. Na osnovu iskaza svjedoka ST080, koji je preživio napad, i Ibre Osmanovića, koji je morao da zakopava žrtve, kao i na osnovu dokaza sadržanih u Bazi podataka o dokazu smrti, Pretresno vijeće zaključuje da je tokom napada na Drum ubijeno više od 20 muškaraca muslimanske nacionalnosti, među kojima su bili, Osmo Hodžić, Ekrem Jahić, Meho Jahić, Kičić (ime nepoznato), Jasmin Kičić, Hadžo Maleševac, Braco Salihović, Fadil Salihović, Goro Salihović i Nedžad Hodžić. Pretresno vijeće napominje da se u Optužnici navodi da je u tom napadu poginuo i Huso Aličević. Međutim, nije dokazano da je on jedan od tih 20 ubijenih muškaraca, pa Pretresno vijeće njegovu smrt neće razmatrati u daljem tekstu u odjeljku posvećenom pravnim zaključcima Nakon tih ubistava, iz pravca Vlasenice stigao je autobus s pet-šest muškaraca u uniformama rezervnog sastava milicije. Pretresno vijeće zaključuje da to potkrepljuje iskaz svjedoka ST137 da je napad na Drum bio koordinirana operacija u kojoj su učestvovali pripadnici TO-a pod komandom Bože Stanimirovića i specijalne jedinice milicije

³⁵⁷⁹ Suad Džafić, dokazni predmet P2281, Izjava svjedoka, 20. juni 2000. godine, str. 6-7; činjenica o kojoj je presuđeno 1368.

³⁵⁸⁰ Dokazni predmet P866, Izvještaj SJB-a Milići upućen CSB-u Sarajevo, 3. avgust 1992. godine.

³⁵⁸¹ Suad Džafić, dokazni predmet P2283, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 11. februar 2004. godine, T. 739; dokazni predmet P2282, Spisak žrtava ubijenih u Novoj Kasabi.

³⁵⁸² Suad Džafić, dokazni predmet P2283, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 11. februar 2004. godine, T. 739.

³⁵⁸³ V. Konačan spisak žrtava koji je podnijelo tužilaštvo, str. 13.

³⁵⁸⁴ V. Dodatak II, dio koji se odnosi na Vlasenicu.

Vlasenica koju je predvodio Miroslav Kraljević, te da ju je naredio Krizni štab Vlasenice. Tadašnji načelnik SJB-a bio je Radomir Bjelanović, a predsjednik Kriznog štaba Milenko Stanić.

1477. Na osnovu iskaza svjedoka ST082, Ibri Osmanovića i svjedoka ST153, kao i na osnovu dokaza iz Baze podataka o dokazu smrti, Pretresno vijeće zaključuje da je 21. juna 1992. godine Dragan Nikolić, pripadnik specijalne jedinice milicije Vlasenica, u logoru Sušica pretukao Durmu Handžića i Asima Zildžića i da su oba muškarca umrla od posljedica batinanja.

1478. Pretresno vijeće je takođe bilo u mogućnosti da konstatuje da su u logoru Sušica ubijeni Dževad Sarić, Muharem Kolarević, Ismet Zekić i Rašid Ferhatbegović. Pretresno vijeće smatra da je svjedok ST082 bio u mogućnosti da vidi sva događanja u noći kad su ta ubistva izvršena. Osim toga, njegovo svjedočenje u više aspekata potkrepljuju iskazi Ibri Osmanovića i svjedoka ST153. Na primjer, Osmanović je takođe izjavio da je Zekić prije nego što je ubijen bio optužen za ubistvo nekog čovjeka, a i Osmanović i svjedok ST153 su posvjedočili da su stražari ušli u hangar i pitali ko je pokušao da pobjegne prije nego što je Ferhatbegović ubijen, da je Aliji Ferhatoviću i Hasimu Ferhatoviću naređeno da zakopaju tijela, da su čuli pucnje i da su u blizini stuba "A" vidjeli lokvu krvi nasutu pijeskom. Pretresno vijeće, stoga, prihvata iskaz svjedoka ST082 i zaključuje da su 23. juna ili približno tog datuma, stražari, među kojima su bili Dragan Nikolić, pripadnik specijalne jedinice milicije Vlasenica, i Goran Tesić, tukli, a zatim ustrijelili Dževada Sarića, Muharema Kolarevića, Ismeta Zekića i Rašida Ferhatbegovića u logoru Sušica, te da su uslijed toga sva četvorica umrla. Pretresno vijeće smatra da dokazi u Bazi podataka o dokazu smrti dodatno potkrepljuju taj zaključak. Budući da su ti muškarci u vrijeme kad su ubijeni bili zatočeni, nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

1479. U Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo takođe stoji da su u logoru Sušica ubijeni Ismet Dedić, Mevludin Hatunić, Galib Musić, Hajrudin Osmanović, Reuf Rešidajić ("Rešidagić") i Ibrahim Zekić. Međutim, Pretresno vijeće smatra da dokazi koji su u okviru Baze podataka o dokazu smrti predočeni u vezi sa Dedićem, Hatunićem, Musićem, Osmanovićem i Zekićem nisu dovoljni da bi se zaključilo da su oni ubijeni u logoru Sušica. Budući da nisu izvedeni nikakvi dokazi u vezi sa smrću Rešidajića, Pretresno vijeće ne može zaključiti da je on ubijen kako to je navedeno u Optužnici.

1480. Na osnovu iskaza Ibri Osmanovića, kao i na osnovu dokaza sadržanih u Bazi podataka o dokazu smrti, Pretresno vijeće zaključuje da je Stevan Mumović 22. maja 1992. godine u zgradi SJB-a Vlasenica ubio Džemala Ambeškovića hicem iz vatrenog oružja.

1481. Izvedeni su dokazi da su Braco Saračević, Sakib Hodžić, Salko Muminović, Mehmed Muminović, Bećir Ibrišević ("Ibišević"), Sead Kavazović i Irfo Kavazović izvedeni iz ćelija Opštinskog zatvora u Vlasenici i da ih Ibro Osmanović više nikad nije vidio. Međutim, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da su ti dokazi dovoljni da bi se utvrdilo da su ti ljudi pobijeni nakon što su ih izveli iz ćelija. Pretresno vijeće se, stoga, nije uvjerilo da je dokazano da su ti muškarci ubijeni i njihovu smrt neće razmatrati u daljem tekstu u odjeljku posvećenom pravnim zaključcima. Osim toga, Pretresno vijeće napominje da se u Optužnici navodi da je i Hajrudin Džodžaljević ubijen u Opštinskom zatvoru u Vlasenici, ali da nisu izvedeni nikakvi dokazi koji potkrepljuju taj zaključak.

1482. U Optužnici se ne tereti za lišavanje života približno 140 muškaraca koji su odvedeni iz logora Sušica i ubijeni na Debelom brdu krajem septembra 1992. godine.³⁵⁸⁵ Pretresno vijeće podsjeća da je tužilaštvo imalo mogućnost da u vezi s tim lišavanjima života izvede dokaze koji bi pokazali da se radilo o rasprostranjenom i sistematskom napadu.³⁵⁸⁶ Pošto je mišljenja da iskaz svjedoka ST137 predstavlja svjedočenje iz druge ruke i da on nije uspio da objasni kako je izvoru informacija bilo poznato da su muškarci ubijeni, Pretresno vijeće smatra da su ta ubistva nisu dokazana i neće ih razmatrati u daljem tekstu u odjeljku posvećenom pravnim zaključcima.

1483. Pretresno vijeće konstatuje da su 21. maja 1992. godine dvojica milicionera iz ćelije "zatvora MUP-a" odvela 31 ili 32 muškarca muslimanske nacionalnosti iz opštine Bratunac i ukrcala ih u autobuse. Vojnici su im oduzeli lične stvari, uključujući novac i dokumente. Autobus je odvezen u pravcu Bratunca i tokom putovanja zatočenike su natjerali da pjevaju srpske nacionalističke pjesme. Autobus se zaustavio u blizini Nove Kasabe i zatočenicima su naredili da izađu iz autobusa u grupama od po pet. Kad su izašli iz autobusa, srpski vojnici pucali su u njih iz automatskih puška i mitraljeza. Preživjela su samo tri muškarca, a jedan od njih je Suad Džafić. Na osnovu Džafićevog svjedočenja, kao i na osnovu dokaza u Bazi podataka o dokazu smrti, Pretresno vijeće zaključuje da je to prouzrokovalo smrt barem 28 muškaraca koji su identifikovani u Dodatku II Presude. Budući da su muškarci u vrijeme kad su ubijeni bili zatočeni i u pritvoru srpskih snaga, oni nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

1484. Što se tiče tačaka 1, 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o postupanju sa zatočenicima prilikom njihovog hapšenja i zatočeništva u zgradi SJB-a Vlasenica, Opštinskom zatvoru u Vlasenici i logoru Sušica. Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da su zatočeni držani u nehumanim uslovima, bez dovoljno prostora, hrane, vode i sanitarnih uslova i da

³⁵⁸⁵ V. *Miće Stanišić i Stojan Župljanin*, predmet br. IT-08-91-PT, Odluka po zahtjevu i dodatnom zahtjevu za dozvolu za izmjenu Optužnice, 28. april 2008. godine, (dalje u tekstu: Odluka po zahtjevu za izmjenu Optužnice), par. 36, 41-43.

³⁵⁸⁶ Odluka po zahtjevu za izmjenu Optužnice, par. 43.

su srpske snage propustile da zatvorenicima obezbijede medicinsku njegu. Takvim postupanjem, zatočenicima su, pored straha i neizvjesnosti u vezi s njihovom budućnošću, nanesene teške tjelesne i duševne povrede.

1485. Pretresno vijeće konstatuje da je nekoliko pripadnika milicije, specijalne jedinice milicije i VRS-a u zatočeničkim objektima zatočenike sistematski i redovno tuklo predmetima poput kundaka puške, pendrecima, lancima i metalnim cijevima i nanosilo im posjekotine noževima. Stražari u Opštinskom zatvoru u Vlasenici dozvoljavali su posjetiocima srpske nacionalnosti da tuku zatočenike. Takvim postupanjem zatočenicima su nanesene teške fizičke i duševne patnje. Na primjer, Ibro Osmanović je izgubio pet zuba, a nekoliko zatočenika se onesvijestilo od batina. Zatočenike su u više navrata tokom premlaćivanja ispitivali o naoružavanju Muslimana i o tome gdje im se nalaze naoružanje i rodbina. Postoje dokazi da je barem jedna zatočenica u logoru Sušica više puta silovana. Na osnovu oblika napada i onoga što su napadači govorili, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage napadale muslimanske zatočenike po osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1486. Pretresno vijeće napominje da je Suad Džafić u svom svjedočenju izjavio da je bio zatočen u "zatvoru MUP-a". Međutim, nije jasno da li se to odnosilo na zgradu SJB-a Vlasenica, Opštinski zatvor u Vlasenici ili na jedan zaseban zatočenički objekt poznat pod nazivom skladište Civilne zaštite. U vezi sa skladištem Civilne zaštite nisu izvedeni nikakvi drugi dokazi. Vijeće ga, stoga, neće razmatrati dalje u tekstu u odjeljku posvećenom pravnim zaključcima.

1487. U vezi s tačkama 1, 9 i 10 Optužnice, Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze da je, nakon preuzimanja vlasti u Vlasenici 21. aprila 1992. godine do kraja maja iste godine, Krizni štab Vlasenice zadužio TO i specijalnu jedinicu milicije Vlasenica da uspostave kontrolu nad selima u toj opštini. Tokom operacija u većinski muslimanskim selima, srpske snage su zatočavale ili ubijale muškarce muslimanske nacionalnosti, uklanjale žene i djecu u grad Vlasenicu, a zatim na teritoriju pod kontrolom Muslimana, oduzimale im imovinu i uništavale kuće. Pretresno vijeće je razmotrilo iskaz svjedoka ST080 o tome da su ga početkom juna 1992. godine, zajedno s njegovim komšijama Muslimanima iz Vlasenice, istjerali iz kuće i odveli u logor Sušica. Žene zatočene u logoru Sušica bile su primorane da potpišu izjavu da dobrovoljno napuštaju opštinu jer je to bio uslov da ih puste. Ženama koje su to odbile prijetili su premlaćivanjem ili smrću. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o nacionalnom sastavu stanovništva Vlasenice 1991. i 1997. godine i dokaze o broju raseljenih lica muslimanske nacionalnosti 1997. godine koji su 1991. godine bili stanovnici Vlasenice. Na osnovu svih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da je muslimansko stanovništvo

napustilo Vlasenicu zbog operacija milicije, zastrašivanja i pljački, kao i razaranja njihove imovine i vjerskih objekata koje su srpske snage vršile u periodu od 21. aprila do decembra 1992. godine.

1488. Što se tiče konkretnih djela u osnovi progona za koja se optuženi terete samo pod tačkom 1 Optužnice, Pretresno vijeće je saslušalo iskaz svjedoka ST137 da su u gradu Vlasenici pripadnici milicije uzimali imovinu iz domova koje je muslimansko stanovništvo napustilo; u nekim slučajevima, ta je imovina odnošena u skladište MUP-a. Tokom operacija milicije u okolnim selima, iz kuća Muslimana odnošena je imovina. Ibru Osmanovića su natjerali da pokupi dragocjenosti s tijela ljudi poginulih u napadu na Drum. Ibr Osmanoviću, svjedoku ST082 i Suadu Džafiću su tokom zatočeništva oduzete dragocjenosti. Ti zločini su činjeni samo nad Muslimanima. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su srpske snage protivpravno oduzimale Muslimanima imovinu i da su to radile na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1489. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze da su u avgustu 1992. godine pripadnici inžinjerije VRS-a uništili gradsku džamiju u Vlasenici. Pretresno vijeće je takođe razmotrilo dokaze da je jedinica specijalne milicije Vlasenica uništila domove Muslimana u selima oko grada Vlasenice. Na osnovu tih dokaza Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage protivpravno uništavale vjerske objekte. Pretresno vijeće napominje da nisu izvedeni nikakvi dokazi u vezi s razaranjem džamije u Drumu.

1490. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze da su, nakon preuzimanja vlasti u Vlasenici od strane Srba, Muslimani morali pribaviti dozvolu za putovanje da bi im bilo odobreno da napuste opštinu, te da su morali imati propusnice za prolazak kroz kontrolne punktove. To je, zajedno s zatočavanjem Muslimana u raznim zatočeničkim objektima, rezultiralo ograničavanjem slobode kretanja Muslimana od strane srpskih snaga na osnovu njihove nacionalne pripadnosti. Pretresno vijeće je takođe razmotrilo iskaze svjedoka ST179 i Ibre Osmanovića da su Muslimani otpušteni s radnih mjesta u MUP-u i da su radnicima muslimanske nacionalnosti u fabrici boksita prestali isplaćivati plate, za razliku od kolega Srba kojima su ih i dalje isplaćivali, i zaključuje da je Muslimanima na osnovu njihove nacionalne pripadnosti bilo uskraćeno zaposlenje. Nakon preuzimanja vlasti 21. aprila 1992. godine, pripadnici srpske milicije i snaga TO-a hapsili su Muslimane iz Vlasenice i okolnih sela, uključujući Zaklopaču i Drum. Uhapšena lica su zatočena u zgradi SJB-a u Vlasenici, zgradi opštine Vlasenica i u logoru Sušica. Kad je Ibro Osmanović zatražio da mu se predoči pismeni nalog za njegovo hapšenje, rečeno mu je da pismeni nalog nije potreban. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su Muslimani hapšeni na osnovu svoje nacionalne pripadnosti i da im je bio uskraćen propisani sudski postupak.

4. Pravni zaključci

1491. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da je između djela srpskih snaga u Vlasenici i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kako je detaljno opisano dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

1492. Pretresno vijeće zaključuje da su djela srpskih snaga u Vlasenici bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Proizvoljna lišavanja života, hapšenja, zatočavanja, premlaćivanja, krađa i uništavanje imovine koje su činili pripadnici srpske milicije, TO-a, VRS-a i paravojnih organizacija, kao i nametanje ograničenja kretanja, predstavljali su napad na civilno stanovništvo, identifikovano kao Muslimani Vlasenice. Radilo se o napadu velikih razmjera: najmanje 55 lica je ubijeno i barem 2.000 lica je zatočeno. Napad je rezultirao masovnim egzodusom Muslimana iz Vlasenice: otprilike 14.000 lica muslimanske nacionalnosti koja su 1991. godine boravila u opštini Vlasenica, 1997. godine su bila interno raseljena lica ili izbjeglice. S obzirom na te faktore, Pretresno vijeće zaključuje da je napad na civilno stanovništvo bio i rasprostranjen i sistematski. Djela srpske milicije i pripadnika TO-a i VRS-a protiv Muslimana bila su dio tog napada. S obzirom na razmjere tog napada, Pretresno vijeće zaključuje da su počiniozi znali da je napad u toku i da su njihova djela bila dio tog napada.

1493. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

1494. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su naoružani Srbi, uključujući pripadnike TO-a i specijalne jedinice milicije Vlasenice, lišili života više od 20 muškaraca muslimanske nacionalnosti koji tokom napada na selo Drum nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Način na koji su ti muškarci lišeni života pokazuje da su naoružani Srbi djelovali s namjerom da ih pobiju. Pretresno vijeće takođe podsjeća na svoj zaključak da je 22. maja 1992. godine u zgradi SJB-a Vlasenica Stevan Mumović hicem iz vatrenog oružja ubio Džemala Ambeškovića, zatočenika koji nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Dana 21. juna 1992. godine, Dragan Nikolić, pripadnik specijalne jedinice milicije Vlasenice, pretukao je u logoru Sušica Durmu Hadžića i Asima Zildžića, zatočenike koji nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Oba čovjeka su umrli od posljedica tog premlaćivanja. Nikolić je razumno trebao znati da premlaćivanje tih muškaraca, koje je, pored ostalog, udario nogom u stomak, može prouzrokovati njihovu smrt. Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su 23. juna 1992. godine ili približno tog datuma, stražari pretukli, a zatim hicima iz vatrenog oružja ubili Dževada Sarića, Muharema Kolarevića, Ismeta Zekića i Rašida Ferhatbegovića, zatočenike logora Sušica koji nisu

aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Način na koji su lišeni života pokazuje da su počiniooci djelovali s namjerom da ih pobiju. Pretresno vijeće je zaključilo da je 21. maja 1992. godine grupa od najmanje 28 zatočenih muškaraca Muslimana, koji nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima, odvedena iz zgrade SJB-a Vlasenica u Novu Kasabu i ubijena. Sistematsko odvoženje i streljanje tih muškaraca pokazuje da su srpski vojnici djelovali s namjerom da ih pobiju. Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da su ispunjeni opšti uslovi iz članova 3 i 5. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su srpske snage, uključujući naoružane Srbe, stražare u logoru Sušica, pripadnika specijalne jedinice milicije Vlasenice Dragana Nikolića i Stevana Mumovića, počinili ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1495. Pretresno vijeće smatra da je gorenavedena lišavanja života izvršena u kratkom vremenskom periodu i na lokacijama koje nisu međusobno udaljene. Međutim, metode koje su primjenjivane u tim lišavanjima života varirale su: uključivale su premlaćivanja, kao i pojedinačna i grupna pogubljenja, koja su vršili pripadnici raznih organizacija. Pretresno vijeće je, stoga, mišljenja da ta lišavanja života nisu činila jednu operaciju ubijanja i stoga ih neće razmatrati kao cjelinu. Pošto je razmotrilo okolnosti lišavanja života izvršenih u selu Drum i u Novoj Kasabi, Vijeće zaključuje da je lišavanje života više od 20 lica, odnosno najmanje 28 lica, svako za sebe dovoljno veliko da se ispune uslovi koji se traže kod istrebljenja. Što se tiče preostalih lišavanja života, Vijeće je mišljenja da se nije radilo o ubijanju velikih razmjera i da ona, stoga, ne ispunjavaju uslove koji se traže za istrebljenje. Podsjećajući da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su, u vezi s događajima u Vlasenici, počiniooci svojim djelima počinili istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti.

1496. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće je zaključilo da su napadima srpskih snaga na zatočene Muslimane, tokom njihovog hapšenja i odvoženja, kao i u zatočeničkim centrima, tim zatočenicima nanesene teške fizičke i duševne patnje i da su ti napadi izvođeni namjerno kao oblik zastrašivanja i diskriminacije, kao i da im je u nekim slučajevima cilj bilo pribavljanje informacija. Pošto je zaključilo da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad zatočenim Muslimanima počinile krivično djelo mučenja, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Pošto je konstatovalo da su ispunjeni opšti uslovi iz članova 3 i 5 i da je počinjeno krivično djelo mučenja, Pretresno vijeće takođe zaključuje da su srpske snage na zatočenicima počinile druga nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, i okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1497. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da je najmanje 14.000 Muslimana napustilo Vlasenicu zbog operacija milicije, hapšenja, krađe, uništavanja imovine i proizvoljnih

lišavanja života koje su srpske snage počinile u periodu od aprila do decembra 1992. godine. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage uklonile Muslimane iz opštine Vlasenica, gdje su oni zakonito boravili, putem protjerivanja i drugih djela prisile i bez osnova koje dopušta međunarodno pravo. Muslimani su uklonjeni unutar državne granice (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje prebivališta i zajednice, bez garancija u pogledu mogućnosti budućeg povratka, zbog čega su žrtvama nanesene teške duševne povrede. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad muslimanskim stanovništvom Vlasenice počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti. Nema dovoljno dokaza da su zatočenici uklonjeni preko neke *de jure* ili *de facto* državne granice i Pretresno vijeće, stoga, ne izvodi zaključak da su srpske snage počinile deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

1498. *Tačka 1 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage hapsile Muslimane u Vlasenici bez ikakvog zakonskog utemeljenja i na diskriminatornoj osnovi. Ta hapšenja su predstavljala protivpravno zatočavanje. Muslimani su držani u zatočeničkim objektima u uslovima života za koje je Pretresno vijeće konstatovalo da su nehumani. Oduzimanje muslimanske imovine, između ostalog prilikom zatočavanja i napada na sela, predstavljalo je pljačku imovine. Uništavanje gradske džamije u Vlasenici i razaranje domova tokom napada na sela predstavljali su bezobzirno razaranje. Osim toga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage muslimanskom stanovništvu u Vlasenici nametale diskriminatorne mjere time što su mu ograničavale slobodu kretanja, uskraćivale mu zaposlenje i propisani sudski postupak. Nije dokazano da su srpske snage Muslimanima uskraćivale ravnopravan pristup javnim službama.

1499. Pretresno vijeće zaključuje da su djelima o kojima se govori gore u vezi s tačkama 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice – kao i protivpravnim zatočavanjem, stvaranjem i održavanjem nehumanih uslova života, pljačkom imovine, bezobzirnim razaranjem gradova i sela, uključujući uništavanje i hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji i drugim kulturnim objektima, kao i nametanjem i održavanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera – narušena i uskraćena temeljna prava Muslimana definisana međunarodnim običajnim i ugovornim pravom. Ta djela su bila takođe *de facto* diskriminatorna jer su bila selektivno i sistematski usmjerena protiv lica muslimanske nacionalnosti. Na osnovu tog obrasca ponašanja srpskih snaga tokom kriminalnih operacija – uključujući prisiljavanje zatočenika da pjevaju srpske nacionalističke pjesme – Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage vršile te radnje s namjerom diskriminisanja Muslimana na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1500. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad Muslimanima u opštini Vlasenica počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

1501. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su, počev od 21. aprila 1992. godine ili približno tog datuma, srpske snage u opštini Vlasenica počinile zločine koji se optuženima stavljaju na teret u tačkama 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice.

R. Vogošća

1. Optužbe iz Optužnice

1502. Mićo Stanišić se u Optužnici tereti za zločine koji su, kako se navodi, počinjeni u opštini Vogošća u vrijeme i na mjestima konkretno navedenim dolje u tekstu.

1503. Pod tačkom 1 Optužnice, Stanišić se tereti za progon, kao zločin protiv čovječnosti, putem činjenja sljedećih djela: (a) mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela u Bunkeru u Vogošći, barem tokom maja 1992. godine, i u Planjinoj kući u Svrakama, barem od avgusta do oktobra 1992. godine;³⁵⁸⁷ (b) protivpravnog zatočenja u Bunkeru u Vogošći, barem od maja do juna 1992. godine, i u Planjinoj kući u Svrakama, barem od avgusta do decembra 1992. godine;³⁵⁸⁸ (c) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života tokom pomenutih perioda i u pomenutim zatočeničkim objektima, uključujući propust da se obezbijede odgovarajući smještaj ili zaklon, hrana i voda, i higijenski i sanitarni uslovi;³⁵⁸⁹ (d) prisilnog premještanja i deportacije bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz Vogošće od aprila 1992. godine i dalje tokom cijele godine;³⁵⁹⁰ (e) prisvajanja ili pljačkanja imovine u dijelovima Vogošće i Svraka koji nisu bili nastanjeni Srbima;³⁵⁹¹ (f) bezobzirnog razaranja dijelova Vogošće i Svraka koji nisu bili nastanjeni Srbima;³⁵⁹² i (g) nametanja i održavanja restriktivnih i diskriminatornih mjera bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima ubrzo nakon zauzimanja Vogošće, od kraja aprila 1992. godine i dalje tokom cijele te godine.³⁵⁹³

³⁵⁸⁷ Optužnica, par. 26(d), Prilog D br. 16.1-16.2.

³⁵⁸⁸ Optužnica, par. 26(e), Prilog C br. 16.1, 16.4.

³⁵⁸⁹ Optužnica, par. 26(f), Prilog C br. 16.1, 16.4.

³⁵⁹⁰ Optužnica, par. 26(g).

³⁵⁹¹ Optužnica, par. 26(h), Prilog F br. 15. Pretresno vijeće napominje da su mu predloženi određeni dokazi o krađi automobila iz fabrike automobila "TAS" u Vogošći. V. Svjedok ST214, 20. juli 2010. godine, T. 13035-13037 (povjerljivo) i dokazni predmet P627, Informacija o stanju i radu SJB-a Vogošća, 12. novembar 1992. godine, str. 1-3. Međutim, tužilaštvo je u svom Pretpretresnom podnesku konkretno navelo da se pljačkanje za koje se optuženi terete u Optužnici u vezi s Vogošćom odnosi na pljačkanje kuća Muslimana i formalno naznačilo da krađa vozila nije relevantna za ovaj predmet. V. Revidirani pretpretresni podnesak tužilaštva, 16. februar 2007. godine, par. 154; svjedok ST214, 20. juli 2010. godine, T. 13036 (povjerljivo). Pretresno vijeće, stoga, smatra da optužbe protiv Stanišića ne obuhvataju taj događaj.

³⁵⁹² Optužnica, par. 26(i), Prilog F br. 15.

³⁵⁹³ Optužnica, par. 26(j), Prilog G br. 16.

1504. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Stanišić se tereti za (a) mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i (c) nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti. Te zločine su, kako se navodi, počinile srpske snage nad nesrpskim stanovništvom u Bunkeru u Vogošći barem tokom maja 1992. godine (zatočenici su izvođeni i surovo premlaćivani, ostajali su bez zuba, krvarili su, a neki su donošeni natrag u besvjesnom stanju) i u Planjinoj kući u Svrakama barem od avgusta do oktobra 1992. godine (zatočenici su ponižavani, a mnogi od njih su pogubljeni).³⁵⁹⁴

1505. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, Stanišić se tereti za deportaciju i druga nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločine protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad stanovništvom, bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima, nakon preuzimanja vlasti u Vogošći krajem aprila 1992. godine i u periodu od aprila do septembra 1992. godine.³⁵⁹⁵

2. Analiza dokaza

(a) Osnovni podaci

1506. Vogošća je bila jedna od deset opština koje su sačinjavale grad Sarajevo.³⁵⁹⁶ Prema popisu stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1991. godine, nacionalni sastav stanovništva opštine Vogošća činilo je 12.499 (51%) Muslimana, 8.813 (35-36%) Srba, 1.071 (4-5%) Hrvata, 1.730 Jugoslavena i 34 osobe druge ili nepoznate nacionalnosti.³⁵⁹⁷ Svjedok ST214, bivši milicioner srpske nacionalnosti, u svom je svjedočenju izjavio da je do novembra 1992. godine u Vogošći ostalo 300 do 500 nesrba.³⁵⁹⁸

1507. Početkom marta 1992. godine, poslanici iz SDS-a napustili su Skupštinu opštine Vogošća i osnovali vlastitu Skupštinu.³⁵⁹⁹ Član Glavnog odbora SDS-a i predsjednik Kriznog štaba Vogošća Jovan Tintor, predsjednik lokalnog ogranka SDS-a Rajko Koprivica i drugi čelnici lokalnog SDS-a htjeli su da se opština Vogošća podijeli po nacionalnoj osnovi. Predviđenom podjelom Srbi bi dobili centar grada, važne komunikacije i svu lokalnu industriju.³⁶⁰⁰

³⁵⁹⁴ Optužnica, par. 32, 34, 36, Prilog D br. 16.1-16.2.

³⁵⁹⁵ Optužnica, par. 37, 38, 41, prilozima F br. 15, G br. 16.

³⁵⁹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 730.

³⁵⁹⁷ Dokazni predmet P1627, Tabeau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 72; činjenica o kojoj je presuđeno 1315; svjedok ST155, dokazni predmet P1500.01, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 14. april 2005. godine, T. 12095 (povjerljivo).

³⁵⁹⁸ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12948 i 20. juli 2010. godine, T. 13034 (povjerljivo).

³⁵⁹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1316.

³⁶⁰⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1317.

1508. U martu 1992. godine, JNA je postavila barikade oko važnih sarajevskih fabrika, između ostalog, i oko pogona za proizvodnju artiljerije i raketa "Pretis" u Vogošći.³⁶⁰¹ Svjedok ST214 je u svom svjedočenju izjavio da je negdje 10.-15. marta 1992. godine, na putu od Sarajeva do Vogošće bio pet puta zaustavljan od strane uniformisanih muškaraca.³⁶⁰² Otprilike u tom periodu postojale su i dvije barikade na kojima su, pored ostalih, dežurali i pripadnici milicije srpske nacionalnosti.³⁶⁰³

1509. Svjedok ST155, bivši milicioner muslimanske nacionalnosti, izjavio je da je početkom marta 1992. godine obaviješten da su na četiri lokacije u Vogošći postavljene barikade kojima su na tim mjestima kamionima i autobusima blokirani putevi.³⁶⁰⁴ Negdje početkom marta 1992. godine, mladić muslimanske nacionalnosti koji se zvao Kenan Demirović ubijen je automatskom puškom na Kobiljoj Glavi.³⁶⁰⁵ Svjedok ST155 je dobio dopis Jovana Tintora, predsjednika SDS-a u Vogošći i Kriznog štaba Vogošća,³⁶⁰⁶ u kojem je stajalo da se ne trebaju pokretati istrage u vezi s tim, ni u vezi s bilo kojim drugim zločinom počinjenim u srpskim naseljima.³⁶⁰⁷

(b) Preuzimanje vlasti u Vogošći

1510. Dana 6. aprila 1992. godine, Boro Radić, kriminalac i član Srpske radikalne stranke, napao je SJB Vogošća i ranio komandira, Boru Maksimovića.³⁶⁰⁸ Boro Radić je bio komandant Borine jedinice koju je sačinjavalo 40 pripadnika, među kojima su neki bili kriminalci.³⁶⁰⁹ Boro Radić je kasnije rekao svjedoku ST214 da je prava meta tog napada bio zamjenik komandira, Hrvat Mato Milanović.³⁶¹⁰ U prvoj polovini aprila 1992. godine, Borina jedinica je učestvovala u više napada na nesrbe u Vogošći.³⁶¹¹

1511. Krajem marta 1992. godine, milicija u Vogošći je podijeljena na nacionalnoj osnovi.³⁶¹² U aprilu, nakon napada na SJB, Muslimani su počeli napuštati stanicu milicije i četiri-pet dana kasnije

³⁶⁰¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1318.

³⁶⁰² Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12952-12954 (povjerljivo).

³⁶⁰³ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12952, 12954-12955 (povjerljivo).

³⁶⁰⁴ Svjedok ST155, 1. juli 2010. godine, T. 12491; svjedok ST155, dokazni predmet P1500.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 18. april 2005. godine, T. 12230, 12233 (povjerljivo).

³⁶⁰⁵ Svjedok ST155, P1500.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 18. april 2005. godine, T. 12232 (povjerljivo).

³⁶⁰⁶ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12961 (povjerljivo).

³⁶⁰⁷ Svjedok ST155, P1500.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 18. april 2005. godine, T. 12232-12233 (povjerljivo).

³⁶⁰⁸ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12955-12957 i 20. juli 2010. godine, T. 13053, 13078 (povjerljivo); dokazni predmet 1D341, Otpusno pismo, Univerzitetsko-medicinski centar Sarajevo; svjedok ST155, 5. juli 2010. godine, T. 12575-12579; svjedok ST155, dokazni predmet P1500.02, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 18. april 2005. godine, T. 12240 (povjerljivo).

³⁶⁰⁹ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12960-12961 (povjerljivo).

³⁶¹⁰ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12957-12959 (povjerljivo).

³⁶¹¹ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12955, 12962-12963 (povjerljivo).

³⁶¹² Činjenica o kojoj je presuđeno 1319.

više nije bilo nijednog. Oni su osnovali alternativnu stanicu milicije na Saobraćajnom fakultetu u Vogošći.³⁶¹³ U aprilu 1992. godine, svi zaposleni u SJB-u Vogošća bili su Srbi.³⁶¹⁴

1512. U periodu od 4. do 17. aprila 1992. godine, jedinice srpske vojske i milicije su, u organizaciji Kriznog štaba Vogošća, upotrebom vojne sile stavile veliki dio Vogošće pod srpsku kontrolu.³⁶¹⁵ Pod kontrolom SDS-a i Kriznog štaba nisu bile i srpske paravojne formacije koje su se u periodu od aprila do avgusta 1992. pojavile u toj opštini. Paravojska je djelovala u dosluhu s određenim osobama iz vojne komande, snaga milicije i opštinskih vlasti Vogošće.³⁶¹⁶

1513. Dana 16. maja 1992. godine, Krizni štab Vogošća odlučio je da osoblje muslimanske i hrvatske nacionalnosti u Domu zdravlja Vogošća "uput[i] na čekanje".³⁶¹⁷ Prema riječima svjedoka ST214, većina tih osoba otišla je zapravo i prije početka sukoba.³⁶¹⁸ Svjedok ST214 je takođe izjavio da otprilike u to vrijeme nesrbi više nisu radili u fabrikama ni u javnim preduzećima.³⁶¹⁹

1514. Svjedok ST214 je u svom svjedočenju izjavio da su od maja do novembra 1992. godine, stanovnici Vogošće koji nisu bili Srbi živjeli u normalnim uslovima i dobijali hranu isto kao i Srbi.³⁶²⁰ Međutim, dodao je da su nesrbi bili izloženi zastrašivanju (kao što je lupanje na njihova vrata noću, upadanje u njihove stanove i krađa zlata i novca), a nekoliko civila je i ubijeno.³⁶²¹ Izjavio je da su te zločine, pored ostalih, počinili Nebojša Lazić, Aleksandar Marin, Dragan Damjanović, "Mićo četnik" i Borislav Erak.³⁶²²

(c) Zauzimanje Svraka

1515. Selo Svrake nalazi se oko četiri kilometra od Vogošće i prije rata su većina njegovih stanovnika bili Muslimani.³⁶²³

1516. Dva mjeseca prije početka rata, Musliman Ahmed Hido je od Srba koji su živjeli u Svrakama čuo da su im Jovan Tintor i Kosta Nesić, član lokalnog SDS-a u Izvršnom odboru Mjesne zajednice, rekli da treba da napuste selo jer će ih Muslimani pobiti. U aprilu 1992. godine, postojale

³⁶¹³ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12959, 12966 (povjerljivo).

³⁶¹⁴ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12967 (povjerljivo); dokazni predmet P1497, Spisak zaposlenih u SJB-u Vogošća, april 1992. godine; dokazni predmet P1505, Spisak novih radnika Srpske stanice milicije u Vogošći, 29. april 1992. godine.

³⁶¹⁵ Činjenice o kojima je presuđeno 1320, 1333; dokazni predmet P627, Informacija o stanju i radu SJB-a Vogošća, 12. novembar 1992. godine, str. 1.

³⁶¹⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1320.

³⁶¹⁷ Dokazni predmet P1507, Zaključci sa sastanka Kriznog štaba Vogošće, 16. maj 1992. godine.

³⁶¹⁸ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12997 (povjerljivo).

³⁶¹⁹ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12997-12998 (povjerljivo).

³⁶²⁰ Svjedok ST214, 20. juli 2010. godine, T. 13032 (povjerljivo).

³⁶²¹ Svjedok ST214, 20. juli 2010. godine, T. 13032-13033 (povjerljivo).

³⁶²² Svjedok ST214, 20. juli 2010. godine, T. 13034 (povjerljivo).

³⁶²³ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 2; svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12992 (povjerljivo).

su snage rezervne milicije, koju su sačinjavali Muslimani. Bili su naoružani lovačkim puškama, stražarili su pred kućama u selu i postavljali kontrolne punktove.³⁶²⁴

1517. Prema Hidinim riječima, napad na Svrake počeo je uveče 1. maja 1992. godine. Čuo je pucnjavu, koja se nastavila cijele noći. Porodice su se sklonile u podrumima, a muškarci su branili kuće. Sutradan se kroz selo provezao Nebojša Špirić, koji je, po mišljenju Ahmeda Hido, bio Tintorov zamjenik, i zahtijevao predaju.³⁶²⁵ Kad su stanovnici odbili da se predaju, na selo su iz vojnog aviona bačene dvije bombe teške po 100 kilograma.³⁶²⁶ Srbi su opkolili i granatirali Svrake.³⁶²⁷ Dva čovjeka iz sela otišla su na pregovore s predstavnicima SDS-a, koji su im rekli da stanovnici sela, ako se predaju, mogu otići prema Srednjem.³⁶²⁸ Srbi su uspostavili kontrolu nad Svrakama 3. maja 1992. godine.³⁶²⁹ Hido je izjavio da su ljudima koji su išli prema Srednjem Tintor, Kusman i Špirić rekli da će biti odvedeni u kasarnu u Semizovcu.³⁶³⁰

1518. Po dolasku u kasarnu u Semizovcu, Hido je smješten u jedan veliki hangar zajedno s još otprilike 1.000 drugih Muslimana, među kojima su bili žene i djeca.³⁶³¹ Prema jednom drugom izvoru dokaza, Srbi su početkom maja 1992. godine u kasarnu u Semizovcu odveli 470 muškaraca, žena i djece muslimanske nacionalnosti.³⁶³² Zatočenike su čuvali pripadnici paravojske sa Pala, sa kokardama na kapama, koji su se hvalili da za njih rade plaćenici.³⁶³³ Nakon zauzimanja sela u opštini Vogošća, srpske snage su pohapsile Muslimane i Hrvate i zatočile ih u raznim zatočeničkim centrima u opštini, gdje su držani u teškim uslovima.³⁶³⁴

(d) Bunker

1519. Dana 2. maja 1992. godine, u skladu s odlukom Kriznog štaba Vogošća, Slavko Jovanović je u ime Jovana Tintora naredio Željki Beganović da SJB-u i TO-u obezbijedi jednu sobu u motelu "Kontiki" za ispitivanje zatočenika.³⁶³⁵

1520. Svjedok ST214 je u svom svjedočenju izjavio da su, dva-tri dana nakon pada Svraka, ljudi koji su bili zatočeni u kasarni u Semizovcu pušteni, osim 100 osoba koje su premještene u zatvor

³⁶²⁴ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 2.

³⁶²⁵ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 2.

³⁶²⁶ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 2; činjenica o kojoj je presuđeno 1323.

³⁶²⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1323.

³⁶²⁸ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 2.

³⁶²⁹ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 2; Ferid Čutura, dokazni predmet P2184, Izjava svjedoka, 24. februar 1997. godine, str. 4.

³⁶³⁰ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 3; činjenica o kojoj je presuđeno 1324.

³⁶³¹ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 3; Ferid Čutura, dokazni predmet P2184, Izjava svjedoka, 24. februar 1997. godine, str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 1324.

³⁶³² Činjenica o kojoj je presuđeno 1324.

³⁶³³ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 3.

³⁶³⁴ Činjenice o kojima je presuđeno 1331, 1335.

Bunker, smješten 20-25 metara od restorana "Kod Sonje" (koju su zvali i "Kontiki").³⁶³⁶ Zatvor Bunker se nalazio u starom njemačkom bunkeru iz Drugog svjetskog rata, koji je bio dvospratna betonska građevina.³⁶³⁷ Na krovu je bio otvor, nije bilo zahoda, tekuće vode ni kreveta, a svaki zatvorenik dobio je po dva ćebeta.³⁶³⁸ Branko Vlačo bio je upravnik u Bunkeru.³⁶³⁹ U Bunkeru je ukupno bilo oko 70-80 zatočenika.³⁶⁴⁰

1521. Ahmed Hido je govorio o tome kako su 4. maja 1992. godine u hangar u kasarni u Semizovcu došli Branko Vlačo i Rade Ivić i odveli njega i još 12 ljudi u jednu zgradu gdje je nekoliko muškaraca u njih uperilo puške. U toj zgradi ih je čekao isljednik MUP-a Ilija Živko, kojeg je Hido prepoznao. Tu su bili i Branko Vlačo i jedan čovjek zvani Šućur. Svi oni nosili su uniforme JNA i šubare s kokardama. Šućur je pitao "kakvu mi to državu hoćemo". Počeo je da šamara zatvorenike jer nisu odgovarali. Stražari su im zatim povezali oči i ruke i odveli ih u neki objekat veličine otprilike 12 kvadratnih metara, udaljen oko 50 metara. Hido je na podu vidio Mešu Sulića, koji je krvario i rekao mu da su ga ispitivali i pretukli.³⁶⁴¹

1522. Hido je od prvog dana boravka u Bunkeru viđao kako izvode zatvorenike na kojima su, po povratku, bili vidljivi tragovi premlaćivanja. Pretučeni su, između ostalog, novinar Esad Muračević, nastavnik Zahid Baručija, kao i Nijaz Salkić, Alija Udovčić i Hasan Abaz.³⁶⁴² Baručija je po povratku krvario, bili su mu izbijeni zubi i žalio se na bol u bubrezima.³⁶⁴³ Udovčić je po povratku bio sav u masnicama i bez svijesti. Muračević je imao masnice po glavi, za koje je rekao da su mu nanijeli stražari. Muračević i Baručija su dva mjeseca skoro svakodnevno premlaćivani. Hido je

³⁶³⁵ Dokazni predmet P1499, Naredba Jovana Tintora, 2. maj 1992. godine.

³⁶³⁶ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12965, 12994, 13002-13004 i 20. juli 2010. godine, T. 13064 (povjerljivo); dokazni predmet P1509, Fotografija restorana "Kod Sonje" (tj. "Kontiki") i zatvora Bunker, s oznakama koje je unio svjedok ST214; dokazni predmet P1510, Fotografija zatvora Bunker. V. *takođe* Ferid Čutura, dokazni predmet P2184, Izjava svjedoka, 24. februar 1997. godine, str. 4.

³⁶³⁷ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 3; Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15589-15590, 15602; dokazni predmet P1634, Fotografija na kojoj je Slobodan Avlijaš označio restoran "Kod Sonje" i zatvor Bunker; svjedok ST155, 1. juli 2010. godine, T. 12509-12510; dokazni predmet P1491, Fotografija restorana "Kod Sonje" i zatvora Bunker, s oznakama koje je unio svjedok ST155.

³⁶³⁸ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 3; svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13003-13004 (povjerljivo); svjedok ST155, 1. juli 2010. godine, T. 12521 (povjerljivo).

³⁶³⁹ Svjedok ST155, 1. juli 2010. godine, 12517-12519, 12520 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1330; Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15587-15589 i 8. oktobar 2010. godine, T. 15643-15644; Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 4. Pretresno vijeće napominje da se u dokazima taj čovjek pominje kao "Branislav", "Bran" i "Branko". Na osnovu dokumentarnih dokaza, Pretresno vijeće se uvjerilo da se taj čovjek zove "Branko" i da se svi gorepomenuti navodi iz ovog djela odnose na istu osobu. V. npr., dokazni predmet P1495, Obavještenje Branka Vlače, upravnika zatvora u Vogošći, 30. avgust 1992. godine; dokazni predmet 1D339, Rješenje Ministarstva pravde Srpske Republike BiH, 21. juli 1992. godine; dokazni predmet 1D808, Bilten Odjeljenja zatvora Srpske opštine Vogošća za 19. oktobar 1992. godine, sačinio Branko Vlačo, 20. oktobar 1992. godine. V. *takođe* Slobodan Avlijaš, 8. oktobar 2011. godine, T. 15647.

³⁶⁴⁰ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 4; svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13005 (povjerljivo).

³⁶⁴¹ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 3.

³⁶⁴² Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 4.

³⁶⁴³ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 4. Nekoliko drugih svjedoka potvrdilo je da su Zahida Baručiju tokom zatočeništva u Bunkeru često tukli. V. svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13009 (povjerljivo); svjedok ST155, 1. juli 2010. godine, T. 12522-12523 (povjerljivo); dokazni predmet 1D786, Naredba Nikole Poplašena, Ratno povjereništvo Srpske opštine Vogošća, 6. novembar 1992. godine.

vidio kako neke zatočenike tuku Siniša Đurđić i neki čovjek s nadimkom Pape, koji su obojica imali oko 19 godina.³⁶⁴⁴

1523. Hido je izjavio da su, nakon tri ili četiri dana njegovog zatočeništva, u Bunker ušla tri srpska vojnika i izvela Hasana Abaza. Hido je zatim čuo zvuke prelaćivanja i Abazove jauke. Hidi je naređeno da on sljedeći izađe i vidio je da je napolju bio Branko Vlačo. Abaz je bio go i u modricama. Vojnici su Hidi naredili da svuče svu odjeću i s nekog zida visine par metara skoči na trbuh. Rekli su mu da skoči bolje od Abaza. Hido je skočio i uslijed toga zadobio povrede na torzu i nosu. Dva vojnika su Abaza i Hidu udarali nogama.³⁶⁴⁵

1524. Jedan od vojnika je naredio Hidi i Abazu da jedan drugog siluju. Abaz je odbio, nakon čega su vojnici pucali u vazduh i rekli da će ih ubiti ako ne poslušaju. Vojnici su Hidi prislonili pištolj na čelo. Ušao je Vlačin zamjenik Nebojša Špirić, ispalio nekoliko hitaca i pitao zašto zlostavljaju dvojicu civila umjesto da se bore protiv vojnika. Vlačo i Špirić su se zatim svađali, a Hidu i Abaza su odveli natrag u Bunker.³⁶⁴⁶

1525. Ubrzo nakon tog incidenta, vojna lica su počela dolaziti po zatočenike u Bunker i odvoditi ih na rad na liniji fronta (košenje trave, kopanje rovova). Stanovnici sela su dolazili po zatočenike kako bi im ovi obavili neki posao u domaćinstvu, npr. nasjekli drva.³⁶⁴⁷ To se događalo gotovo svakog dana.³⁶⁴⁸ Hidu su ukupno otprilike 30 dana odvodili na kopanje rovova.³⁶⁴⁹ Svakog jutra u 07:00 sati zatočenici bi se postrojili ispred Bunkera. Neki naoružani komandir ili zastavnik u maskirnoj uniformi došao bi vojnim kamionom i rekao koliko ljudi mu treba za kopanje rovova na linijama fronta. Na osnovu njihovog naglaska Hido je zaključio da su ti komandiri i zastavnici bili iz Srbije ili Crne Gore. Jedan vojnik mu je rekao da su to pripadnici Rajlovačkog bataljona ili da su arkanovci ili šešeljevci.³⁶⁵⁰ Hido je u nekoliko navrata u periodu od maja do jula 1992. godine vidio da zatočenike koriste kao živi štit na brdu Žuč i u "Pretisu" i da su neki od njih bili ranjeni, a neki su poginuli.³⁶⁵¹ Vijeću su predloženi dodatni dokazi o tome da su zatočenici iz Bunkera korišteni za kopanje rovova na brdu Žuč i da su neki od njih tamo poginuli.³⁶⁵²

³⁶⁴⁴ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 4.

³⁶⁴⁵ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 4.

³⁶⁴⁶ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 4.

³⁶⁴⁷ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 4-5.

³⁶⁴⁸ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 4.

³⁶⁴⁹ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 5.

³⁶⁵⁰ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 6.

³⁶⁵¹ Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 4-5.

³⁶⁵² Ferid Čutura, dokazni predmet P2184, Izjava svjedoka, 24. februar 1997. godine, str. 5; svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13011 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1329.

1526. Musliman Ferid Čutura takođe je svjedočio o svom zatočeništvu u Bunkeru. U taj zatvor su ga doveli 13. maja 1992. godine Boro Radić i čovjek kog su zvali Nele.³⁶⁵³ Vijeću su dostavljeni dokazi da su Nebojšu Lazića, pripadnika SUP-a Vogošća,³⁶⁵⁴ zvali Nele i da je on učestvovao u ispitivanju i zlostavljanju zatočenika u Bunkeru.³⁶⁵⁵ Prve noći u Bunkeru jedan stražar je odveo Čuturu u neku obližnju drvenu kolibu gdje ga je Vlačo tukao i šutirao bez ikakvog objašnjenja.³⁶⁵⁶ On je kasnije odvođen u tu kolibu, gdje ga je uglavnom tukao i šutirao Nele. Čutura je 1997. godine izjavio da još uvijek pati od posljedica tih premlaćivanja. U tri navrata iz zatvora su ga izvodili Peđa, Pape, Siniša i Šofer, koji su mu prijetili da će ga zaklati bajonetom.³⁶⁵⁷ Čutura je 11 dana dobijao samo po jedan obrok dnevno. Tako je za 17 dana izgubio 27 kilograma i pao u depresiju.³⁶⁵⁸

1527. Jedan bivši zatočenik iz Bunkera rekao je svjedoku ST155 da u zatvoru stražare pripadnici milicije iz srpske stanice milicije u Vogošći.³⁶⁵⁹ Nebojša Lazić, Rajo Krsmanović i čovjek koji se prezivao Jesić ispitivali su ljude u Bunkeru.³⁶⁶⁰ Zvanična ispitivanja obavljena su u obližnjem motelu, a vršila su ih vojna lica ili Tintorovi ljudi.³⁶⁶¹ Nesrbe u zatvoru Bunker zlostavljali su, osim toga, Nebojša Lazić, Dragan Damjanović i Aleksandar Marin.³⁶⁶²

1528. Slobodan Avlijaš, koji je u ime Ministarstva pravde 1992. godine posjetio više zatočeničkih objekata kako bi procijenio uslove koji su vladali u njima³⁶⁶³, u svom je svjedočenju izjavio da se sredinom juna 1992. godine u restoranu "Kod Sonje" sastao s rukovodstvom Kriznog štaba Vogošća, predstavnicima SJB-a (Blagovčaninom ili Maksimovićem), Nikolom Poplašenom, povjerenikom Vlade, i Brankom Vlačom.³⁶⁶⁴ Avlijaš je kasnije doznao da je Branko Vlačo bio milicioner.³⁶⁶⁵ Slobodan Avlijaš je izjavio da su uslovi života u Bunkeru bili "nikakvi".³⁶⁶⁶ Rekao je prisutnima da se zatočavanje ljudi u takvim uslovima kosi sa Ženevskim konvencijama i da će neko za to morati odgovarati.³⁶⁶⁷ Avlijašu je rečeno da su zatočenici zarobljeni u borbenim dejstvima u

³⁶⁵³ Ferid Čutura, dokazni predmet P2184, Izjava svjedoka, 24. februar 1997. godine, str. 4.

³⁶⁵⁴ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12978 (povjerljivo); dokazni predmet P1505, Spisak novih radnika Srpske stanice milicije u Vogošći, 29. april 1992. godine.

³⁶⁵⁵ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 12978, 13006, 13010 (povjerljivo); dokazni predmet P1505, Spisak novih radnika Srpske stanice milicije u Vogošći, 29. april 1992. godine.

³⁶⁵⁶ Ferid Čutura, dokazni predmet P2184, Izjava svjedoka, 24. februar 1997. godine, str. 4.

³⁶⁵⁷ Ferid Čutura, dokazni predmet P2184, Izjava svjedoka, 24. februar 1997. godine, str. 5.

³⁶⁵⁸ Ferid Čutura, dokazni predmet P2184, Izjava svjedoka, 24. februar 1997. godine, str. 4.

³⁶⁵⁹ Svjedok ST155, 1. juli 2010. godine, T. 12521 (povjerljivo).

³⁶⁶⁰ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13006 (povjerljivo). Rajko Krsmanović i Jadranko Jošić se u spisku od 28. maja 1992. navode kao pripadnici aktivnog i rezervnog sastava milicije u srpskoj stanici milicije Vogošća. V. dokazni predmet P1506, Srpska stanica milicije Vogošća, Spisak radnika milicije aktivnog i rezervnog sastava, 28. maj 1992. godine.

³⁶⁶¹ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13009 i 20. juli 2010. godine, T. 13064-13065 (povjerljivo).

³⁶⁶² Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13010 (povjerljivo).

³⁶⁶³ Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15560, 15563-15564.

³⁶⁶⁴ Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15585-15587 i 8. oktobar 2010. godine, T. 15643-15644, 15646.

³⁶⁶⁵ Slobodan Avlijaš, 8. oktobar 2010. godine, T. 15644.

³⁶⁶⁶ Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15589-15590, 15602; dokazni predmet P1634, Fotografija na kojoj je Slobodan Avlijaš označio restoran "Kod Sonje" i zatvor Bunker.

³⁶⁶⁷ Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15591.

Semizovcu, Svrakama, Srednjoj, Vogošći i drugim mjestima.³⁶⁶⁸ Avlijaš je tražio neki bolji objekat koji bi mogao poslužiti kao zatvor i pronašao je Planjinu kuću u Svrakama.³⁶⁶⁹ Opština je dodijelila Planjinu kuću kako bi se koristila kao istražni zatvor i zatvorenici su premješteni tamo.³⁶⁷⁰

(e) Planjina kuća

1529. Svjedok ST214 je u svom svjedočenju izjavio da se nakon otvaranja zatočeničkog objekta u Planjinoj kući Bunker više nije koristio kao zatvor.³⁶⁷¹ Dana 8. jula 1992. godine, u skladu s odlukom Ratnog štaba, Srpska opština Vogošća dodijelila je Planjinu porodičnu kuću na korištenje Ministarstvu pravde za potrebe Odjeljenja zatvora opštine.³⁶⁷²

1530. Dana 21. jula 1992. godine Ministarstvo pravde imenovalo je Branka Vlaču za upravnika u Planjinoj kući, a Nebojšu Špirića za njegovog zamjenika.³⁶⁷³ Dana 1. novembra 1992. godine, Vlačo je postao komandir Stanice milicije stanice u Vogošći,³⁶⁷⁴ a Špirić ga je zamijenio na položaju upravnika.³⁶⁷⁵

1531. Zatočeni su iz Bunkera premješteni u Planjinu kuću zajedno s ljudima s drugih lokacija.³⁶⁷⁶ Ukupno je tamo bilo zatočeno više od 100 lica.³⁶⁷⁷ Većina zatočenika u Planjinoj kući bili su Muslimani, mada je bilo i nešto Hrvata, kao i jedan ili dvojica Srba.³⁶⁷⁸ Muškarci uhapšeni nakon pada Gornje Bioče i muškarci iz sela Lješevno, dva mjesta koja se nalaze u opštini Ilijaš, zatočeni su u Planjinu kuću.³⁶⁷⁹ Dana 17. avgusta 1992. godine, pripadnici milicije u maskirnim

³⁶⁶⁸ Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15597-15598, 15611.

³⁶⁶⁹ Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15591, 15594-15595.

³⁶⁷⁰ Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15600-15601.

³⁶⁷¹ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13016 (povjerljivo).

³⁶⁷² Dokazni predmet P1327, Rješenje Sekretarijata za urbanizam i druge poslove Srpske opštine Vogošća, 8. juli 1992. godine; usaglašena činjenica 1326. V. *takođe* dokazni predmet 1D774, Pravilnik o ratnoj unutrašnjoj organizaciji Kazneno-popravnog doma Butmir-Ilidža, 1. oktobar 1992. godine.

³⁶⁷³ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST155, 1. juli 2010. godine, T. 12517-12520 (povjerljivo); svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13016-13017 i 20. juli 2010. godine, T. 13065-13068 (povjerljivo); Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15607-15609; dokazni predmet 1D339, Rješenje Ministarstva pravde Srpske Republike BiH, 21. juli 1992. godine; dokazni predmet 1D340, Rješenje Ministarstva pravde Srpske Republike BiH, 21. juli 1992. godine.

³⁶⁷⁴ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13017, 13019 i 20. juli 2010. godine, T. 13066 (povjerljivo).

³⁶⁷⁵ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13019 (povjerljivo). V. npr., dokazni predmet P1512, Spisak zatvorenika koji su držani u Planjinoj kući, 19. decembar 1992. godine.

³⁶⁷⁶ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13015-13016 i 20. juli 2010. godine, T. 13065 (povjerljivo); Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 6.

³⁶⁷⁷ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13015-13016, 13018-13019 (povjerljivo); dokazni predmet P1511, Spisak zatvorenika koji su držani u Bunkeru i u Planjinoj kući, 26. juli 1992. i 3. septembar 1992. godine; dokazni predmet P1512, Spisak zatvorenika koji su držani u Planjinoj kući, 19. decembar 1992. godine; činjenica o kojoj je presuđeno 1327.

³⁶⁷⁸ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13018 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1327.

³⁶⁷⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1325; usaglašena činjenica 1326; Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 6.

uniformama premjestili su grupu od više od 80 muškaraca muslimanske nacionalnosti, koji su ranije bili zatočeni u Podlugovima u opštini Ilijaš, u Planjinu kuću.³⁶⁸⁰

1532. Svjedok ST004 je bio među zatočenicima koji su iz Podlugova civilnim autobusima premješteni u Planjinu kuću.³⁶⁸¹ Svjedok ST004 je među muškarcima koji su ga odveli u Planjinu kuću prepoznao Srpka Pustivuka, milicionera i komandira sektora u SJB-u Ilijaš.³⁶⁸²

1533. Zatočnike u Planjinoj kući čuvali su srpski vojnici i milicioneri u maskirnim uniformama.³⁶⁸³ Zatočnike su držali u podrumu i u prizemlju. Dobijali su jedan obrok dnevno. Prvih sedam dana po dolasku, zatočnici su morali ostate u kući. Kasnije su ih odvodili na rad, između ostalog, sječu drva i kopanje rovova.³⁶⁸⁴

1534. Svjedok ST004 je izjavio da su zatočnike svako jutro postrojavali ispred Planjine kuće.³⁶⁸⁵ Dana 18. septembra 1992. godine, u Planjinu kuću je došao izvjesni Milošević, koji je, nakon kratkog razgovora s Vlačom, odabrao 50 zatočenika, među kojima je bio i svjedok ST004. Zatočnici su smješteni u autobus i odvedeni na Golo brdo ili na Žuč.³⁶⁸⁶ Tamo su ih, po dolasku, postrojili u parovima. Muškarci koji su govorili srbijanskim naglaskom rekli su im da će ih sve pobiti i da se niko neće vratiti u zatvor. Nekoliko minuta kasnije, zatočnike su odveli na brdo poznato pod nazivom "kota 850", gdje je svjedok ST004 vidio veliki broj "četnika".³⁶⁸⁷ Izdvojen je 21 zarobljenik, po sedmorica za svaki vod, i naređeno im je da hodaju ispred vojnika prema muslimanskim linijama. Vojnici su trebali ići dva-tri metra iza njih. Zatim je počela pucnjava i svjedok ST004 se sakrio iz drveta.³⁶⁸⁸ Odatle je vidio kako su Envera Činaru ubili svega nekoliko metara od njega kad je sa suprotnih položaja otvorena paljba i kako je nekoliko drugih zatvorenika ranjeno.³⁶⁸⁹ Sljedećih dana, na kopanje rovova i da služe kao živi štit išli su drugi, ali se nisu vratili.³⁶⁹⁰

³⁶⁸⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1327; Ahmed Hido, dokazni predmet P2185, Izjava svjedoka, 2. mart 1996. godine, str. 6; svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 11. novembar 1996. godine, str. 2, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo).

³⁶⁸¹ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 11. novembar 1996. godine, str. 2, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo).

³⁶⁸² Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo) i dokazni predmet P1736.02, Izjava svjedoka, 23. juni 2010. godine, par. 3(e) (povjerljivo); dokazni predmet P1736.04, Spisak zaposlenih u Stanici javne bezbjednosti Ilijaš, 29. juni 1992. godine, str. 3.

³⁶⁸³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1327.

³⁶⁸⁴ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo).

³⁶⁸⁵ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo).

³⁶⁸⁶ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17937.

³⁶⁸⁷ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo).

³⁶⁸⁸ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17937.

³⁶⁸⁹ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST004, 30. novembar 2010. godine, T. 17937-17938.

³⁶⁹⁰ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 5-6 (povjerljivo); činjenice o kojima je presuđeno 1328, 1332.

1535. Svjedok ST004 je izjavio da je tokom zatočeništva u Planjinoj kući morao kopati rovove više od 20 puta i da je morao nositi municiju.³⁶⁹¹ Ponekad su vojnici koji su se borili na brdu Žuč dolazili u Planjinu kuću i izvodili zatvorenike da ih tuku.³⁶⁹² Hajrudina Šehića, koji je ranjen kad su ga koristili kao živi štit, pretukao je neki srpski vojnik. Taj vojnik je došao u Planjinu kuću i pitao je Šehića da li je on Srbin ili Musliman i Šehić je u strahu slagao i rekao da je Srbin, nakon čega ga je vojnik pretukao.³⁶⁹³ U periodu od avgusta do novembra 1992. godine, Srbi iz Srbije dolazili su vikendom u Planjinu kuću da tuku zatočeničke i prisiljavaju ih na ponižavajuće seksualne radnje.³⁶⁹⁴ U oktobru 1992. godine, u Planjinoj kući je bilo zatočeno 172 ljudi.³⁶⁹⁵

1536. Vijeću su predloženi dodatni dokazi o tome da su srpska vojna lica, pored ostalih, komandant Vogošćanske brigade i pripadnici bataljona Blagovac, Semizovac i Krivoglavci,³⁶⁹⁶ odvodili zatočene Muslimane iz Planjine kuće na obavljanje fizičkih poslova na linijama fronta u Ravnama i na brdu Žuč. Fizički rad uključivao je kopanje rovova, nošenje municije i sakupljanje tijela srpskih vojnika. Više zatočenika je poginulo prilikom obavljanja tih poslova. Jednom prilikom, zatočenici iz Planjine kuće korišteni su kao živi štit i nekoliko ih je tom prilikom poginulo.³⁶⁹⁷

1537. Prema navodima iz jedne krivične prijave SJB-a Vogošća od 12. decembra 1992. godine, podnesene Javnom tužilaštvu u Sarajevu (Jahorina), toga dana su dva pripadnika Semizovačkog bataljona vidjela kako je u Donjoj Jošanici Srbin Stanko Knežević, intendant zatvora u Planjinoj kući,³⁶⁹⁸ postrojio devet zatvorenih Muslimana pred zidom neke kuće i pucao u njih iz automata, ubivši svu devetoricu.³⁶⁹⁹ U izvještaju se takođe navodi da je on koji su preživjeli usmratio hicem iz pištolja u glavu.³⁷⁰⁰ Svjedok ST214 je u svom svjedočenju izjavio da je bio obaviješten da su ti

³⁶⁹¹ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 6 (povjerljivo).

³⁶⁹² Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 6 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1327.

³⁶⁹³ Svjedok ST004, dokazni predmet P1736, Izjava svjedoka, 22. juni 1997. godine, str. 6 (povjerljivo).

³⁶⁹⁴ Činjenice o kojima je presuđeno 1327, 1335.

³⁶⁹⁵ Činjenica o kojoj je presuđeno 1327.

³⁶⁹⁶ Svjedok ST214, 20. juli 2010. godine, T. 13073 (povjerljivo); dokazni predmet P1318.34, Bilten Odjeljenja zatvora Srpske opštine Vogošća, 19. septembar 1992. godine; dokazni predmet P1514, Zahtjev komandanta Vogošćanske brigade za slanje 50 zatvorenika, upućen zatvoru u Vogošći, 17. septembar 1992. godine; dokazni predmet P1515, Bilten Odjeljenja zatvora Srpske opštine Vogošća, 22. septembar 1992. godine.

³⁶⁹⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1328; svjedok ST155, 1. juli 2010. godine, 12529-12530 (povjerljivo); svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13023-13024 i 20. juli 2010. godine, T. 17072-13073 (povjerljivo); dokazni predmet P1318.34, Bilten Odjeljenja zatvora Srpske opštine Vogošća, 19. septembar 1992. godine; dokazni predmet P1332, Bilten Odjeljenja zatvora Srpske opštine Vogošća, 24. septembar 1992. godine; dokazni predmet P1495, Obavještenje Branka Vlače, upravnika zatvora u Vogošći, 30. avgust 1992. godine; dokazni predmet P1514, Zahtjev komandanta Vogošćanske brigade za slanje 50 zatvorenika, upućen zatvoru u Vogošći, 17. septembar 1992. godine; dokazni predmet P1515, Bilten Odjeljenja zatvora Srpske opštine Vogošća, 22. septembar 1992. godine; dokazni predmet P1516, Zahtjev načelnika SJB-a Vogošća za slanje osam zatvorenika, 1. septembar 1992. godine; dokazni predmet P2042, Obavještenje Branka Vlače, 27. avgust 1992. godine; dokazni predmet 1D808, Bilten Odjeljenja zatvora Srpske opštine Vogošća za 19. oktobar 1992. godine, sačinio Branko Vlačo, 20. oktobar 1992. godine; dokazni predmet 1D809, Obavještenje Branka Vlače, 1. avgust 1992. godine.

³⁶⁹⁸ Svjedok ST214, 20. juli 2010. godine, T. 13040-13041 (povjerljivo).

³⁶⁹⁹ Simo Tuševljak, 17. juni 2011. godine, T. 22366-22367 (povjerljivo); dokazni predmet 1D189, Krivična prijava, SJB Vogošća, 12. decembar 1992. godine.

³⁷⁰⁰ Dokazni predmet 1D189, Krivična prijava, SJB Vogošća, 12. decembar 1992. godine.

zatvorenici odvedeni iz Planjine kuće na kopanje rovova na brdu Žuč.³⁷⁰¹ Takođe je rekao da je on pokupio tijela i prebacio ih nazad u Planjinu kuću.³⁷⁰²

1538. Svjedok ST214 je svom svjedočenju izjavio da je u januaru 1993. godine Ministarstvu pravde upućen pismeni zahtjev za zatvaranje Planjine kuće. Smatrao je da nema potrebe za tim zatvorom jer su ljudi tamo bili zatočeni bez zvaničnih optužbi i zato što je u to vrijeme vladala nestašica hrane.³⁷⁰³ Dva-tri mjeseca kasnije, izdata je odluka o zatvaranju tog objekta i zatočenicima su preseljeni na druga mjesta.³⁷⁰⁴

3. Činjenični zaključci

1539. Pretresno vijeće zaključuje da je krajem marta ili početkom aprila 1992. godine milicija u Vogošći bila podijeljena na osnovu nacionalne pripadnosti. Takođe u martu, JNA i srpski milicioneri su podigli barikade po Vogošći i na njima postavili straže. Dana 6. aprila 1992. godine, Boro Radić je napao SJB Vogošća, pri čemu mu je glavna meta bio zamjenik komandira, Hrvat Mato Milovanović. Umjesto njega, ranio je Boru Maksimovića, komandira SJB-a. U prvoj polovini aprila 1992. godine, jedinica Bore Radića izvela je više napada na nesrbe u Vogošći.

1540. Srpske vojne jedinice i milicija su, u organizaciji Kriznog štaba Vogošće, upotrebom vojne sile u periodu od 4. do 17. aprila 1992. godine uspostavili kontrolu nad velikim dijelom Vogošće. Pod kontrolom SDS-a i Kriznog štaba nisu bili pripadnici paravojske koji su se u opštini pojavili u periodu od aprila do avgusta 1992. godine. Pripadnici paravojske djelovali su u dosluhu s nekim članovima vogošćanske vojne komande, pripadnicima snaga milicije i članovima opštinskih vlasti.

1541. Krizni štab Vogošća suspendovao je radnike Doma zdravlja Vogošća muslimanske i hrvatske nacionalnosti.

1542. U vezi sa Svrakama, Pretresno vijeće zaključuje da je to pretežno muslimansko selo, nakon što je odbilo da se preda, bombardovano vojnim avionom. Srpske snage zauzele su selo 3. maja 1992. godine ili približno tog datuma. Na osnovu iskaza Ahmeda Hide da su Jovan Tintor i Kosta Nesić rekli Srbima u Svrakama da treba da napuste selo jer će ih Muslimani pobiti, da je Nebojša Špirić zahtijevao predaju Svraka i da su Tintor i drugi rekli stanovnicima sela Svrake da će biti odvedeni u kasarnu u Semizovcu, Pretresno vijeće se uvjerilo da su Jovan Tintor i lokalno srpsko rukovodstvo u Vogošći bili umiješani u tu operaciju. Nakon zauzimanja Svraka, stanovnici sela,

³⁷⁰¹ Svjedok ST214, 20. juli 2010. godine, T. 13040-13041 (povjerljivo).

³⁷⁰² Svjedok ST214, 20. juli 2010. godine, T. 13041 (povjerljivo).

³⁷⁰³ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13017, 13028-13029 (povjerljivo).

³⁷⁰⁴ Svjedok ST214, 19. juli 2010. godine, T. 13017-13018 (povjerljivo).

uključujući žene i djecu, zatočeni su u kasarni u Semizovcu na osnovu uputa koje je, pored ostalih, izdao Jovan Tintor. Tu su ih čuvali pripadnici paravojnih formacija sa Pala. Pretresno vijeće zaključuje da je nakon zauzimanja Svraka u kasarni u Semizovcu bilo zatočeno između 470 i 1.000 Muslimana.

1543. Dva-tri dana nakon pada Svraka, iz kasarne su pušteni svi Muslimani, osim njih 100. Tih 100 ljudi je premješteno u zatočenički objekat poznat pod nazivom Bunker. Ahmed Hido je bio među licima koja su iz kasarne Semizovac premještena u Bunker, u kojem je Krizni štab Vogošće 2. maja 1992. godine uspostavio zatočenički centar. Upravnik tog zatvora bio je Branko Vlačo, koji je bio ili pripadnik milicije ili službenik Ministarstva pravde RS. Pretresno vijeće zaključuje da je u Bunkeru bilo zatočeno 70 do 100 lica. Uslovi života u Bunkeru bili su veoma loši. Na krovu je bila rupa, nije bilo ni zahoda ni tekuće vode i nije bilo kreveta. Neke od zatočenika u Bunkeru ispitivali su, pored ostalih, milicioneri iz Vogošće, pripadnici vojske ili Tintorovi ljudi.

1544. Pretresno vijeće prihvata Hidin iskaz da su zatočenici izvođeni iz Bunkera i da su se vraćali s povredama od premlaćivanja, kao što su krvarenja, izbijeni zubi i modrice. Pretresno vijeće se uvjerilo da su žrtve premlaćivanja, pored ostalih, bili Ahmed Hido, Meša Sulić, Zahid Baručija, Nijaz Salkić, Alija Udovčić, Hasan Abaz, Esad Muračević, jedan čovjek koji se prezivao Suljević i Ferid Čutura. Pretresnom vijeću su konkretno predloženi brojni dokazi o svakodnevnom premlaćivanju Zahida Baručije, koji je kasnije ubijen negdje drugdje. Ferid Čutura je tokom sedamnaestodnevnog zatočeništva u Bunkeru izgubio 27 kilograma i godinama je snosio posljedice premlaćivanja.

1545. Neke zatočenike tukli su Siniša Đurić, neki čovjek s nadimkom Pepe, Nebojša Lazić (pripadnik SUP-a Vogošća), Dragan Damjanović, Aleksandar Marin i neki čovjek s nadimkom Šofer. Upravnik zatvora Branko Vlačo učestvovao je u nekim premlaćivanjima. Pretresno vijeće zaključuje da su neki od počinitelja i stražara u Bunkeru bili pripadnici srpske milicije u Vogošći.

1546. Zatočenici iz Bunkera korišteni su za prisilni rad, između ostalog za kopanje rovova na linijama fronta. Neki zatočenici su korišteni kao živi štit. Uslijed toga, poginulo je više zatočenika. Zatočenike su na obavljanje tih poslova izvodili stražari i vojska, među kojima su neki bili iz Srbije i iz Crne Gore i ujedno pripadnici Rajlovačkog bataljona, ili su bili arkanovci ili šešeljevci.

1547. Nakon što je Srpska opština Vogošća 8. jula 1992. godine otvorila zatočenički objekat u Planjinoj kući, Bunker se više nije koristio. Branko Vlačo je postao upravnik u Planjinoj kući, a zamjenik mu je bio Nebojša Špirić. Zatočenici iz Bunkera i iz drugih mjesta, kao što je opština Ilijaš, premješteni su u Planjinu kuću, gdje je bilo zatočeno više od 100 lica. Većina zatočenika bili

su Muslimani, ali bilo je i Hrvata i jedan ili dva Srbina. Zatočenici su dobijali po jedan obrok dnevno. Zatočenici iz Planjine kuće korišteni su za obavljanje raznih poslova. Takođe su ih slali na liniju fronta, gdje su kopali rovove, nosili municiju ili bili korišteni kao živi štit. Neki su uslijed toga poginuli ili bili ranjeni. Zahtjeve za rad na liniji fronta upućivali su Vogošćanska brigada ili pripadnici bataljona Blagovac, Semizovac i Krivoglavci. Ponekad bi u Planjinu kuću dolazili vojnici i tukli zatočenike. Jedan Musliman koji se prezivao Šehić slagao je da je Srbin kad su ga pitali šta je po nacionalnosti, no ipak je premlaćen. Srbi iz Srbije dolazili su vikendom u Planjinu kuću, tukli zatočenike i tjerali ih na ponižavajuće seksualne radnje.

4. Pravni zaključci

1548. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da je između djela srpskih snaga u Vogošći i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kao što je detaljno opisano dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

1549. Pretresno vijeće zaključuje da su djela srpskih snaga bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Preuzimanje vlasti u Vogošći i Svrakama, koje je uključivalo granatiranje i bombardovanje potonjeg mjesta, predstavljalo je napad na civilno stanovništvo. Radilo se o napadu velikih razmjera, koji je bio dobro organizovan, pa je, prema tome, bio i rasprostranjen i sistematski. Djela srpskih snaga protiv civila Muslimana i Hrvata bila su dio tog napada. S obzirom na razmjere napada, Pretresno vijeće zaključuje da su počiniozi znali da je napad u toku i da su njihova djela bila dio tog napada.

1550. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

1551. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su premlaćivanjima zatočenih Muslimana, prisiljavanjem zatočenika na ponižavajuće seksualne radnje, a naročito korištenjem zatočenika za rad na linijama fronta u opasnim uslovima kako bi služili kao živi štit, i u Bunkeru i u Planjinoj kući, kao i uslovima zatočenja u Bunkeru, žrtvama nanesene teške fizičke i duševne patnje, te da su srpske snage ta djela počinile s namjerom da žrtve kazne i zastraše. Nijedna od žrtava nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi iz člana 3 i člana 5 Statuta ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad zatočenicima počinile krivično djelo mučenja, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi iz člana 3 i člana 5 Statuta ispunjeni i da je počinjeno krivično djelo mučenja, Pretresno vijeće takođe zaključuje da su srpske snage nad

zatočenicima počinile druga nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, i okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1552. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage uklonile muslimansko i hrvatsko stanovništvo iz Svraka, gdje su oni zakonito boravili, putem protjerivanja ili drugih djela prisile i bez osnova koje dopušta međunarodno pravo. Muslimani i Hrvati su uklonjeni unutar državne granice (prisilno premještanje). To premještanje je bilo slične težine kao slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje prebivališta i zajednice, bez garancija u pogledu mogućnosti budućeg povratka, zbog čega su žrtvama nanesene teške duševne povrede. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad hrvatskim i muslimanskim stanovništvom Vogošće počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti. Nema dovoljno dokaza da su žrtve uklonjene preko neke *de jure* ili *de facto* granice i Pretresno vijeće, stoga, ne zaključuje da su srpske snage počinile deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

1553. *Tačka 1 Optužnice.* Na osnovu činjeničnih zaključaka iznesenih gore u tekstu, Pretresno vijeće zaključuje da je zatočavanje u Bunkeru i u Planjinoj kući predstavljalo protivpravno zatočavanje i da su uslovi koji su vladali u tim objektima predstavljali stvaranje i održavanje nehumanih uslova života. Nije izvedeno dovoljno dokaza na osnovu kojih bi Pretresno vijeće izvelo zaključke u vezi s pljačkom imovine i bezobzirnim razaranjem, koji su, kako se navodi, počinjeni u Vogošći ili u Svrakama. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage, ubrzo nakon preuzimanja vlasti u Svrakama i Vogošći u aprilu i maju 1992. godine i dalje tokom cijele godine, Muslimanima i Hrvatima u Vogošći nametnule i održavale restriktivne i diskriminatorne mjere uključujući uskraćivanje slobode kretanja, uskraćivanje zaposlenja i otpuštanje s posla, kao i uskraćivanje prava na propisani sudski postupak.

1554. Pretresno vijeće zaključuje da su djelima navedenim u prethodnom paragrafu – kao i djelima o kojima se govori gore u vezi s tačkama 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice – narušena i uskraćena temeljna prava Muslimana i Hrvata definisana međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom. Ta djela su bila takođe *de facto* diskriminatorna jer su bila selektivno i sistematski usmjerena protiv lica muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Na osnovu tog obrasca ponašanja, kao i djela i izjava pripadnika srpskih snaga tokom kriminalnih operacija – na primjer, jedan vojnik je došao u Planjinu kuću i pitao jednog zatvorenika da li je on Srbin ili Musliman – Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage ta djela vršile s namjerom diskriminisanja Muslimana i Hrvata na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1555. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad Muslimanima i Hrvatima u opštini Vogošća počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

1556. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su počev od aprila i dalje tokom cijele 1992. godine srpske snage u opštini Vogošća počinile zločine koji se optuženima stavljaju na teret u tačkama 1, 5, 6, 7, 8 i 10 Optužnice.

S. Zvornik

1. Optužbe iz Optužnice

1557. Mićo Stanišić se u Optužnici tereti za sljedeće zločine koji su, kako se navodi, počinjeni u opštini Zvornik u vrijeme i na mjestima konkretno navednim dolje u tekstu.

1558. Pod tačkom 1, Stanišić se tereti za progon kao zločin protiv čovječnosti putem činjenja sljedećih djela: (a) lišavanja života, kako je konkretno navedeno dolje u tekstu u vezi s tačkama 2, 3 i 4 Optužnice; (b) mučenja, okrutnog postupanja i nehumanih djela u zatočeničkim objektima, kako je konkretno navedeno dolje u tekstu u vezi s tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice; (c) protivpravnog zatočenja u zgradi SUP-a u Zvorniku i zatvoru barem od maja do jula 1992. godine, Domu kulture u Čelopeku barem od maja do juna 1992. godine, Tehničkoj školi Karakaju barem od maja do juna 1992. godine, Gerinoj klaonici barem od maja do juna 1992. godine, upravnoj zgradi "Novog izvora" barem od maja do jula 1992. godine, zgradi škole u Drinjači (Dom kulture) barem od maja do juna 1992. godine, i na poljoprivrednom dobru "Ekonomija" barem od maja do juna 1992. godine; (d) stvaranja i održavanja nehumanih uslova života u gorenavedenim zatočeničkim objektima; (e) prisilnog premještanja i deportacije; (f) prisvajanja i pljačke imovine tokom i nakon napada na dijelove Zvornika, Rašidovog Hana, Drinjače, Kozluka, Diviča, Sapne i Kovačevića nastanjene nesrbima barem od aprila do septembra 1992. godine; u zatočeničkim objektima; i tokom deportacija i prisilnih premještanja; (g) bezobzirnog razaranja, uključujući pljačkanje stambenih i privrednih objekata u dijelovima grada Zvornika, Rašidovog Hana, Drinjače, Kozluka, Diviča, Sapne i Kovačevića nastanjenim nesrbima barem od aprila do septembra 1992. godine, i razaranja barem 28 džamija od aprila do novembra 1992. godine: džamije u Đulićima, džamije u Kula Gradu, džamije u Kozluku, džamije u Diviču, džamije u Snagovu, džamije u Novom Selu, džamije u Skočiću, džamije u Svrakama, džamije u Drinjači, džamije u Glumini, džamije u Donjoj Kamenici, džamije u Gornjoj Kamenici, džamije u Klisi, džamije u Kovačevićima, džamije u Rijeci i džamije u Selimovićima; (h) nametanja i održavanja diskriminatornih mjera bosanskim

Muslimanima i bosanskim Hrvatima ubrzo nakon preuzimanja vlasti u Zvorniku 9. aprila 1992. godine ili približno tog datuma.³⁷⁰⁵

1559. Pod tačkama 2, 3 i 4 Optužnice, Stanišić se tereti za sljedeće: (a) ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i (b) istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti, zbog toga što su srpske snage lišile života (a) više muškaraca u školi u Drinjači 30. maja 1992. godine ili približno tog datuma; (b) više muškaraca u Domu kulture u Čelopeku u periodu od 10. do 28. juna 1992. godine; (c) velikog broja muškaraca u Tehničkoj školi u Karakaju u periodu od 1. do 5. juna 1992. godine; (d) velikog broja muškaraca u Gerinoj klaonici u periodu od 5. do 8. juna 1992. godine; i (e) više muškaraca koji su odvedeni iz upravne zgrade "Novog izvora" u periodu od maja do juna 1992. godine.³⁷⁰⁶

1560. Pod tačkama 5, 6, 7 i 8 Optužnice, Stanišić se tereti za sljedeće: (a) mučenje, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja; (b) okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja; i (c) nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, koja su srpske snage počinile nad nesrpskim stanovništvom Zvornika. To, kako se navodi, obuhvata premlaćivanje, mučenje, seksualno nasilje, ponižavanje, šikaniranje i psihološko zlostavljanje u (a) Domu kulture u Čelopeku barem tokom juna 1992. godine (zatočenike su tukli, unakažavali ili ponižavali; jednom prilikom su očeve i sinove tjerali da se međusobno seksualno zlostavljaju u prisustvu drugih zatočenika; više ljudi je lišeno života u prisustvu drugih zatočenika); (b) u Tehničkoj školi u Karakaju barem tokom maja i juna 1992. godine (zatočenici su redovno premlaćivani raznim predmetima; više puta im je bilo naređeno da jedan drugog tuku; više zatočenika je umrlo od posljedica premlaćivanja); (c) u Gerinoj klaonici barem tokom juna 1992. godine (zatočenici su pogubljeni, a nekoliko njih koji su preživjeli ostavljeno je da pati bez ikakve pomoći); (d) u upravnoj zgradi "Novog Izvora" barem tokom maja i juna 1992. godine (zatočenici su redovno izvođeni i premlaćivani); (e) u zgradi škole u Drinjači barem tokom maja i juna 1992. godine (zatočenici su redovno premlaćivani željeznom šipkom i drvenim štapom; mnogo muškaraca je tokom premlaćivanja ostalo bez svijesti, a neki su od toga i umrli; više muškaraca je izvedeno i pogubljeno; i (f) na poljoprivrednom dobru "Ekonomija" barem od 8. do 12. maja 1992. godine (zatočenici su redovno premlaćivani raznim predmetima; velik broj muškaraca je tokom premlaćivanja ostao bez svijesti i barem jedan čovjek je umro od posljedica premlaćivanja).³⁷⁰⁷

³⁷⁰⁵ Optužnica, par.. 24, 26, 28; prilozi B br. 14.1-14.5, C br. 18.1-18.5 i 18.7-18.8, D br. 17.1-17.4 i 17.6-17.7, E br. 17, F br. 17, G br. 17.

³⁷⁰⁶ Optužnica, par. 29, 31; Prilog B br. 14.1-14.5.

³⁷⁰⁷ Optužnica, par.. 32, 34, 36; Prilog D br. 17.1-17.4 i 17.6-17.7.

1561. Pod tačkama 9 i 10 Optužnice, Stanišić se tereti za deportaciju i nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločine protiv čovječnosti, koje su srpske snage počinile nad stanovništvom bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima nakon preuzimanja vlasti u Zvorniku 9. aprila 1992. godine ili približno tog datuma.³⁷⁰⁸

2. Analiza dokaza

(a) Osnovni podaci

(i) Glavni izvori dokaza

1562. Što se tiče optužbi navedenih gore u tekstu, Pretresno vijeće je razmotrilo iskaze Petka Panića, milicionera srpske nacionalnosti iz Zvornika;³⁷⁰⁹ Ramiza Smajilovića, člana SDA muslimanske nacionalnosti koji je bio zatočen u Sudu za prekršaje i upravnoj zgradi "Novog izvora" u blizini SUP-a;³⁷¹⁰ Milorada Davidovića, pripadnika Saveznog SUP-a srpske nacionalnosti, kog je u aprilu 1992. godine Mićo Stanišić zadužio za osnivanje jedinice za specijalne namjene unutar MUP-a RS-a;³⁷¹¹ svjedoka ST014, Muslimana koji je bio zatočen u Domu kulture u Drinjači;³⁷¹² svjedoka ST015, muslimanskog civila koji je, prije nego što je odveden u Gerinu klaonicu, bio uhapšen u Klisi i zatočen u Tehničkoj školi u Karakaju;³⁷¹³ svjedoka ST088, Muslimana iz Diviča koji je bio zatočen u Domu kulture u Čelopeku;³⁷¹⁴ svjedoka ST105, predstavnika međunarodne zajednice na tom području u vrijeme na koje se odnosi Optužnica;³⁷¹⁵ svjedoka ST144, pripadnika Žučine paravojske grupe;³⁷¹⁶ Slobodana Avlijaša, Srbina, koji je bio na položajima i u Ministarstvu unutrašnjih poslova i u Ministarstvu odbrane;³⁷¹⁷ svjedoke ST221 i ST215, koji su obojica srpske nacionalnosti i koji su radili za opštinske organe u Zvorniku u periodu na koji se odnosi Optužnica;³⁷¹⁸ i svjedoka ST222, milicionera srpske nacionalnosti.³⁷¹⁹

³⁷⁰⁸ Optužnica, par. 37, 38, 41; Prilog G br. 17.

³⁷⁰⁹ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2867-2868.

³⁷¹⁰ Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2004. godine, str. 1-3; Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2746-2747.

³⁷¹¹ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 14.-19. novembar 2004. i 25.-29. januar 2005. godine, str. 2, 12.

³⁷¹² Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 1, 6 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21389, 21890 (povjerljivo).

³⁷¹³ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 2, 4, 6-7 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.05, Izjava svjedoka, 9. juli 2002. godine, str. 2 (povjerljivo).

³⁷¹⁴ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 1, 6.

³⁷¹⁵ Svjedok ST105, dokazni predmet P2205, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 6. oktobar 2004. godine, T. 6716-6717 (povjerljivo); svjedok ST105, dokazni predmet P2208, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. avgust 2003. godine, T. 20593 (povjerljivo).

³⁷¹⁶ Svjedok ST144, 6. novembar 2009. godine, T. 2792.

³⁷¹⁷ Slobodan Avlijaš, 7. oktobar 2010. godine, T. 15558-15559.

³⁷¹⁸ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14856-14857; svjedok ST221, dokazni predmet P1708, Izjava svjedoka, 17.-18. maj 2003. godine, str. 1-3, 9 (povjerljivo).

³⁷¹⁹ Svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17045-17046 (povjerljivo).

(ii) Nacionalni sastav

1563. Opština Zvornik se nalazi u sjeveroistočnom dijelu BiH i graniči se s Republikom Srbijom na istoku, opštinama Bijeljina, Ugljevik i Lopare na sjeveru, opštinama Tuzla, Kalesija i Šekovići na zapadu i opštinama Vlasenica i Bratunac na jugu.³⁷²⁰ Godine 1991., u opštini Zvornik živjelo je oko 53.760 ljudi.³⁷²¹ Približno 54,8% stanovništva bili su Muslimani, 41,9% ih je bilo srpske nacionalnosti, 0,2% hrvatske, a 3,1% stanovnika bilo je drugih nacionalnosti.³⁷²² Godine 1997., postotak Muslimana pao je na 0,6%.³⁷²³ Približno 29.245 Muslimana i oko 31 lice hrvatske nacionalnosti koji su 1991. godine živjeli u Zvorniku, 1997. godine su bili interno raseljena lica.³⁷²⁴

(iii) Ključni akteri

1564. U periodu na koji se odnosi Optužnica, Branko Grujić, član SDS-a, bio je komandant Kriznog štaba u Zvorniku i predsjednik privremene Vlade opštine Zvornik.³⁷²⁵ U aprilu 1992. godine, načelnik milicije u Zvorniku bio je Milenko Mijić, kojeg je zatim 21. aprila 1992. godine zamijenio Miloš Pantelić.³⁷²⁶ Komandir milicije u aprilu 1992. godine bio je Dragan Spasojević, član SDS-a i Kriznog štaba.³⁷²⁷ Zamijenio ga je 9. juna 1992. godine Marinko Vasilić.³⁷²⁸ Komandant TO-a bio je major Marko Pavlović.³⁷²⁹ Branko Studen je bio poručnik vojne policije u jedinici Zvorničkog garnizona u Karakaju.³⁷³⁰

(iv) Pogoršavanje međunacionalnih odnosa

1565. U vrijeme prvih višestranačkih izbora u SFRJ 1990. godine, došlo je do porasta napetosti između raznih nacionalnih grupa u Zvorniku.³⁷³¹ Izbijanje rata u Hrvatskoj 1991. godine dovelo je do daljnjeg pogoršanja međunacionalnih odnosa.³⁷³²

³⁷²⁰ Dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

³⁷²¹ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 72.

³⁷²² Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 72, 76, 80.

³⁷²³ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 72, 76.

³⁷²⁴ Dokazni predmet P1627, Tableau i drugi, Izvještaj vještaka, str. 104, 108.

³⁷²⁵ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2871; svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14860, 14861-14862; činjenica o kojoj je presuđeno 1373; dokazni predmet P436, Zaključci Opštinskog odbora SDS-a, 22. decembar 1991. godine, str. 1; dokazni predmet 1D378, Odluka Kriznog štaba o formiranju privremene vlade Srpske opštine Zvornik, 10. april 1992. godine, str. 1.

³⁷²⁶ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2873 i 12. novembar 2009. godine, T. 2998; dokazni predmet P325, Spisak zaposlenih u SJB-u Zvornik, 21. april 1992. godine, str. 2.

³⁷²⁷ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2873-2874 i 12. novembar 2009. godine, T. 2978, 2999 i 13. novembar 2009. godine, T. 3051-3052; svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14860; dokazni predmet P436, Zaključci Opštinskog odbora SDS-a, 22. decembar 1991. godine, str. 1.

³⁷²⁸ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2873.

³⁷²⁹ Dokazni predmet P1605, Odluka o formiranju Komande TO Srpske opštine Zvornik, 28. april 1992. godine, str. 1.

³⁷³⁰ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 6 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21389 (povjerljivo); dokazni predmet 1D557, Rukom pisani dnevnik Dragana Andana, juli i avgust 1992. godine, str. 6.

³⁷³¹ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 2 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21411-21412 (povjerljivo).

(b) Preuzimanje vlasti u Zvorniku

1566. Počev od sredine avgusta 1991. i dalje u januaru i februaru 1992. godine, Brane Vujić, član SDS-a Zvornik, i srpski milicioneri dijelili su oružje Srbima, stanovnicima Zvornika. Radovan Karadžić je o toj podjeli obaviješten 28. avgusta 1992. godine.³⁷³³ Dana 22. decembra 1991. godine, Opštinski odbor SDS-a u Zvorniku osnovao je Krizni štab u skladu s Varijantom B Uputstva o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima, koje je pozivalo na osnivanje "kriznog štaba srpskog naroda".³⁷³⁴ Branko Grujić bio je izabran za komandanta.³⁷³⁵ Dana 9. aprila 1992. godine, Krizni štab je formirao privremenu vladu, čiji je predsjednik bio Branko Grujić.³⁷³⁶

1567. Otprilike 7. ili 8. marta 1992. godine, Muslimani u selu Divič organizovali su lokalnu stražu, sačinjenu od 23 čoveka, kako bi svoje porodice zaštitili od paravojske.³⁷³⁷ Pripadnici te straže nosili su civilnu odjeću.³⁷³⁸ Mirsad Halilović imenovan je da vodi pregovore s Arkanom i srpskim vojnicima u vezi sa situacijom u Diviču.³⁷³⁹ Tokom tih pregovora, major Marko Pavlović obavijestio je Halilovića da Srbi neće ulaziti u Divič ako seljani predaju sve oružje i potpišu sporazum o lojalnosti Srbima.³⁷⁴⁰

1568. Dana 5. aprila 1992. godine, Branko Grujić je pozvao paravojne grupe u Zvornik, pored ostalih, Bele orlove, Žute ose i Crvene beretke.³⁷⁴¹ Žute ose su formirale svoj štab u jednoj zgradi pored SUP-a.³⁷⁴² Paravojska je podigla barikade po cijeloj opštini.³⁷⁴³ Dana 6. aprila 1992. godine, Krizni štab je objavio ratno stanje.³⁷⁴⁴ Istom odlukom, Krizni štab je zadužio TO i rezervni sastav milicije da preuzmu odbrambene operacije.³⁷⁴⁵

³⁷³² Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2004. godine, str. 2.

³⁷³³ Dokazni predmet P1180, Presretnuti razgovor između Radovana Karadžića, Milorada Bogičevića i jedne neidentifikovane osobe, 28. avgust 1992. godine, str. 2-4; dokazni predmet P348, Program rada SJB-a Zvornik, 30. decembar 1992. godine, str. 20.

³⁷³⁴ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14859; dokazni predmet P15, Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima, 19. decembar 1991. godine, str. 4-5; dokazni predmet P436, Zaključci Opštinskog odbora SDS-a, 22. decembar 1991. godine, str. 1.

³⁷³⁵ Dokazni predmet P436, Zaključci Opštinskog odbora SDS-a, 22. decembar 1991. godine, str. 1.

³⁷³⁶ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14878, 14881, 14917-14918 i 28. septembar 2010. godine, T. 14945, 14961-14962; dokazni predmet 1D378, Odluka Kriznog štaba o formiranju privremene vlade Srpske opštine Zvornik, 8. april 1992. godine, str. 1-2, 10. april 1992. godine, str. 1; dokazni predmet 1D384, Odluka o osnivanju opštinskog zatvora u Zvorniku, 19. avgust 1992. godine, str. 1.

³⁷³⁷ Svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15784, 15788, 15790 (povjerljivo).

³⁷³⁸ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 2-3; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15790 (povjerljivo).

³⁷³⁹ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 3.

³⁷⁴⁰ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 3; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15729-15730 (povjerljivo).

³⁷⁴¹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1373.

³⁷⁴² Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 29. januar 2005. godine, str. 34.

³⁷⁴³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1374.

³⁷⁴⁴ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14864; dokazni predmet P323, Odluka o proglašenju ratnog stanja na području srpske opštine Zvornik, 6. april 1992. godine, str. 1.

³⁷⁴⁵ Dokazni predmet P323, Odluka Kriznog štaba Zvornika o proglašenju ratnog stanja, 6. april 1992. godine, str. 1.

1569. Do izbijanja sukoba u Zvorniku u prvoj sedmici aprila 1992. godine, u redovima milicije bilo je pripadnika i muslimanske i srpske nacionalnosti.³⁷⁴⁶ U noći 6. aprila 1992. godine, Dragan Spasojević naredio je svim milicionerima srpske nacionalnosti da se povuku u Karakaj, grad koji se nalazi približno 3,5 kilometara sjeverno od Zvornika, i da sa sobom dovezu sva vozila i donesu opremu koju su posjedovali.³⁷⁴⁷ S druge strane, svjedok ST088 sjeća se da je on po izbijanju rata morao vratiti svoju milicijsku uniformu i oružje srpskom SUP-u opštine Zvornik zato što je bio muslimanske nacionalnosti.³⁷⁴⁸ U Karakaju su formirane srpska stanica milicije i srpska "opština Zvornik".³⁷⁴⁹ Međutim, dio naoružanja iz SUP-a preuzeli su milicioneri muslimanske nacionalnosti.³⁷⁵⁰ U fabrici "Alhos" u Karakaju milicioneri srpske nacionalnosti sastali su se s Draganom Spasojevićem, Brankom Grujićem, te pripadnicima paravojskih grupa arkanovcima i šešeljevcima. Na tom sastanku, milicija je zadužena za postavljanje kontrolnih punktova u Malom Zvorniku, Tuzli, Sapni i Vidakovoj Njivi.³⁷⁵¹ TO i paravojsne snage, uključujući ljude pod vodstvom izvjesnog Milorada Gojića, takođe su dežurali na nekim kontrolnim punktovima.³⁷⁵²

1570. Dana 7. ili 8. aprila 1992. godine, politički predstavnici srpske i muslimanske strane sastali su se u Malom Zvorniku u Srbiji.³⁷⁵³ Sastanku su prisustvovali Brano Grujić, načelnik zvorničke milicije Mile Mijić i vođa paravojske Arkan, kao i predsjednik opštine Zvornik, Musliman Abdulah Pašić, i zapovjednik muslimanskog TO-a, Alija Kapidžić.³⁷⁵⁴ Rasprava je bila usredotočena na to kako da se opština podijeli između Muslimana i Srba i na organizovanje zajedničkih patrola do sklapanja sporazuma o podjeli. Na tom sastanku, Arkan je u jednom trenutku rekao da sporazuma neće biti.³⁷⁵⁵ Kasnije toga dana objavljeno je da će Arkanova jedinica ući u Zvornik radi obezbjeđenja određenih objekata.³⁷⁵⁶ Petko Panić je smatrao da su tu odluku donijeli paravojska i Krizni štab.³⁷⁵⁷ SDA je na mostu koji povezuje Zvornik sa Srbijom postavila barikade; u istom periodu, od sredine marta do sredine aprila, stanovnici muslimanskih sela, kao što su Divič, Kostijerevo i Drinjača, postavili su straže kako bi zaštitili svoja sela. U nekim slučajevima, bile su

³⁷⁴⁶ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2869.

³⁷⁴⁷ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2870-2871; činjenica o kojoj je presuđeno 1374.

³⁷⁴⁸ Svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T.15779 (povjerljivo).

³⁷⁴⁹ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 3 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1374.

³⁷⁵⁰ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 2-3; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15781, 15790 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 3 (povjerljivo).

³⁷⁵¹ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2871.

³⁷⁵² Svjedok ST215, 28. septembar 2010. godine, T. 14997; Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2906.

³⁷⁵³ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2877-2878; svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14873-14874.

³⁷⁵⁴ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 3; Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2877 i 12. novembar 2009. godine, T. 2975; svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14873-14874.

³⁷⁵⁵ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 3; Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2877; svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14875-14876 (povjerljivo).

³⁷⁵⁶ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2876.

postavljene i barikade.³⁷⁵⁸ Muslimani su u Kula Gradu osnovali jedinicu Teritorijalne odbrane radi zaštite domova i sela.³⁷⁵⁹

1571. Dana 8. aprila 1992. godine, Dragan Spasojević naredio je Paniću i drugim milicionerima da slijede pripadnike Arkanove i Šešeljeve paravojske. Zajedno s jedinicama TO-a i JNA, u zajedničkoj operaciji zauzeli su grad Zvornik.³⁷⁶⁰ Prvo su granatirali grad, a zatim su pripadnici paravojskih formacija okupirali područje, dok je milicija postavljala kontrolne punktove i obezbjeđivala vitalna mjesta u gradu.³⁷⁶¹ Nije bilo otpora jer je muslimansko stanovništvo, nakon što je čulo da ubrzo dolazi paravojska, otišlo u pravcu Kula Grada.³⁷⁶² Barikade koje je SDA postavio dan ranije privremeno su uklonjene, tako da su stotine Muslimana i Srba mogle da napuste opštinu.³⁷⁶³ Nakon napada na Zvornik, srpske paravojsne grupe postavile su barikade u obližnjim selima i izolovale selo Kozluk, koje se nalazi sjeverno od Zvornika, uz granicu sa Srbijom.³⁷⁶⁴

1572. Na dan kad je počeo napad, svjedok ST105, koji je putovao iz Sarajeva za Beograd, prošao je kroz Zvornik gdje su ga zaustavili ljudi koji su izgledali "prestravljeno", a među kojima je bilo i nekoliko muškaraca sa zelenim beretkama i pješadijskim naoružanjem, i oni su mu rekli da se Srbi pripremaju za pokolj u Zvorniku. Oni su svjedoku ST105 takođe rekli da se puca na radnje i kuće. Preklinjali su međunarodnu zajednicu da interveniše.³⁷⁶⁵ Oko 11. aprila 1992. godine, svjedok ST105 je ponovo prošao kroz Zvornik i naišao na nekoliko stotina Muslimana. Bili su prestravljeni, bilo je ranjenih i pokušavali su izbjeći granatiranje i vatru iz pješadijskog naoružanja.³⁷⁶⁶ Svjedok ST105 je takođe bio očevidac pljačkanja kuća od strane arkanovaca i primijetio je da su oni i JNA veoma dobro usklađeni.³⁷⁶⁷ Svjedok ST215 je u svom svjedočenju izjavio da su oko 20. aprila 1992. godine ulice Zvornika bile pune krša, da su mnogi izlozi bili polupani i da je ulicama tumaralo

³⁷⁵⁷ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2879.

³⁷⁵⁸ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 2-3; svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 3 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1375.

³⁷⁵⁹ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21421 (povjerljivo); svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 3; dokazni predmet P299.06, Mapa Zvornika (povjerljivo).

³⁷⁶⁰ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2880-2881; svjedok ST221, dokazni predmet P1708, Izjava svjedoka, 17.-18. maj 2003. godine, str. 2 (povjerljivo); činjenice o kojima je presuđeno 1377, 1378.

³⁷⁶¹ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 3; Petko Panić, 12. novembar 2009. godine, T. 2979.

³⁷⁶² Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2880.

³⁷⁶³ Svjedok ST105, dokazni predmet P2208, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. avgust 2003. godine, T. 20611 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1375.

³⁷⁶⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1389; dokazni predmet P299.06, Mapa Zvornika (povjerljivo); dokazni predmet P2202, Mapa Bosne i Hercegovine sa granicama opština 1991. godine.

³⁷⁶⁵ Svjedok ST105, dokazni predmet P2208, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. avgust 2003. godine, T. 20610 (povjerljivo).

³⁷⁶⁶ Svjedok ST105, dokazni predmet P2208, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. avgust 2003. godine, T. 20616 (povjerljivo).

³⁷⁶⁷ Svjedok ST105, dokazni predmet P2208, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. avgust 2003. godine, T. 20616-20617 (povjerljivo) i dokazni predmet P2206, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 7. oktobar 2004. godine, T. 6910 (povjerljivo).

mnogo naoružanih ljudi, ali svjedok nije tačno naveo kojim su snagama pripadali.³⁷⁶⁸ Kako je navedeno u jednom izvještaju CSB-a Bijeljina upućenom Ministarstvu unutrašnjih poslova u Sarajevu, čiju je tačnost potvrdio Petko Panić, do 21. aprila 1992. godine grad Zvornik bio je pod kontrolom TO-a i srpske paravojske i "čisti[o se]". Sudski organi su radili, s izuzetkom sudova za prekršaje, a Vlada Srpske opštine Zvornik rukovodila je privrednim i javnim životom.³⁷⁶⁹

1573. Od 8. do 26. aprila 1992. godine, nakon napada na grad Zvornik, veliki broj Muslimana pobjegao je u Kula Grad, gdje su bile koncentrisane lako naoružane muslimanske snage.³⁷⁷⁰ U Kula Gradu, srpske snage su se borile s muslimanskim jedinicama pod komandom kapetana Almira.³⁷⁷¹ Kula Grad je pao u ruke srpskih snaga 26. aprila 1992. godine.³⁷⁷²

1574. Nakon preuzimanja vlasti u gradu Zvorniku, Krizni štab i privremena vlada donijeli su više odluka u vezi sa slobodom kretanja i nekretninama u opštini.

1575. Što se tiče slobode kretanja, 10. aprila 1992. godine, Krizni štab je donio odluku kojom je svim civilima nametnut policijski sat od 21:00 do 05:00 sati i zadužio TO i miliciju za njegovo provođenje.³⁷⁷³ Paravojska je postavila svoje vlastite kontrolne punktove.³⁷⁷⁴ Prema riječima svjedoka ST215, policijski sat je važio za sve. Međutim, on je u svom svjedočenju takođe rekao da je neko lice, ako bi se nakon kontrole ustanovilo da je muslimanske nacionalnosti, moglo biti odvedeno negdje drugdje gdje su "mogli da ih kontrolišu".³⁷⁷⁵ Svjedok ST221 je izjavio da su i Srbi i Muslimani morali pribaviti propusnice za slobodno kretanje po Zvorniku, koje su se izdavale u fabrici "Alhos" u Karakaju.³⁷⁷⁶ Svjedok ST222, srpske nacionalnosti, u svom je svjedočenju izjavio da se on u aprilu 1992. godine morao preseliti iz Zvornika u Kalesiju, gdje je živio na muslimanskoj strani grada, jer se zbog barikada nije mogao kretati između Kalesije i Zvornika.³⁷⁷⁷ Prema tome, i Srbi i Muslimani trpjeli su posljedice ograničenja kretanja zbog barikada koje je postavila srpska paravojska.³⁷⁷⁸

³⁷⁶⁸ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14879-14880.

³⁷⁶⁹ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2885; dokazni predmet P141, Izvještaj o dnevnoj bezbjednosnoj situaciji u Bijeljini, Ugljeviku, Loparama, Zvorniku i Brčkom, 21. april 1992. godine, str. 1-2.

³⁷⁷⁰ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21421, 21424 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1379.

³⁷⁷¹ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.02, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21434-21435 (povjerljivo); Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2766.

³⁷⁷² Svjedok ST014, dokazni predmet P292.02, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21434-21435 (povjerljivo); svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 3; činjenica o kojoj je presuđeno 1379.

³⁷⁷³ Dokazni predmet 1D377, Odluka Kriznog štaba Zvornika o uvođenju policijskog sata, 10. april 1992. godine, str. 1.

³⁷⁷⁴ Svjedok ST215, 28. septembar 2010. godine, T. 14996-14997; činjenica o kojoj je presuđeno 1389.

³⁷⁷⁵ Svjedok ST215, 28. septembar 2010. godine, T. 14996-14997.

³⁷⁷⁶ Svjedok ST221, dokazni predmet P1708, Izjava svjedoka, 17.-18. maj 2003. godine, str. 4 (povjerljivo).

³⁷⁷⁷ Svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17103-17105 (povjerljivo).

³⁷⁷⁸ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15. i 16. januar 2001. godine, str. 4 (povjerljivo); svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15788 (povjerljivo).

1576. Što se tiče nekretnina, 10. aprila 1992. godine, privremena vlada Zvornika naredila je svim ljudima sa stanarskim pravom u društvenim stanovima, kao i vlasnicima nekretnina, da se vrate i do 15. maja 1992. godine podnesu zahtjev za povrat imovine, jer će u protivnom pravo na tu imovinu pripasti opštini.³⁷⁷⁹ Dana 5. maja 1992. godine, privremena vlada je osnovala "agenciju za razmjenu nekretnina" koja je bila ovlaštena za razmjenu nekretnina između stanovnika opštine Zvornik i drugih opština.³⁷⁸⁰ Dana 16. maja 1992. godine, privremena vlada donijela je odluku o preuzimanju sveg napuštenog i slobodnog stambenog i poslovnog prostora na području opštine.³⁷⁸¹ U skladu s tom odlukom, svjedok ST222 i još dva milicionera izbacivali su pripadnike paravojskih grupa Niškog i Pivarskog iz stanova Muslimana u koje su provalili i u njih se protivzakonito uselili.³⁷⁸²

1577. Nakon preuzimanja vlasti u Zvorniku, srpske snage su počele oduzimati i nepokretnu i pokretnu imovinu. Oko 11. aprila 1992. godine, svjedok ST105 je vidio srpske vojnike i pripadnike paravojskih formacija kako iz kuća odnose imovinu, između ostalog, televizore i namještaj.³⁷⁸³ U stambenoj zgradi svjedoka ST215 provaljeno je u svih 40 stanova koji su pripadali Muslimanima, a ostalih 40, koji su pripadali Srbima, ostali su nedirnuti.³⁷⁸⁴ Milorad Davidović je u svom svjedočenju izjavio da je više automobila i drugih stvari odvezeno u Zvornik.³⁷⁸⁵ Dio tih vozila odvezen je u susjednu opštinu Bijeljina.³⁷⁸⁶ Prema Davidovićevim riječima, načelnici MUP-a u Bijeljini su ih ili prodali ili poklonili svojim prijateljima.³⁷⁸⁷ Dana 29. jula 1992. godine, pripadnik MUP-a RS-a, Dragomir Andan, uhapsio je nekoliko pripadnika Žučine paravojske grupe Žute ose zbog učešća u pljački i oduzimanju više vozila *Golf VW* na kontrolnim punktovima u Zvorniku.³⁷⁸⁸ Nekoliko uhapšenih dalo je izjave SJB-u Bijeline u kojima je navelo da su pripadnici paravojske učestvovali u oduzimanju vozila i druge robe na kontrolnim punktovima u Zvorniku.³⁷⁸⁹ Te izjave

³⁷⁷⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1380.

³⁷⁸⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1381.

³⁷⁸¹ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14895; dokazni predmet P1607, Odluka o formiranju Komiteta za prihvatanje pomoći, 16. maj 1992. godine, str. 1-2.

³⁷⁸² Svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17100, 17105-17106 (povjerljivo); dokazni predmet P1607, Odluka o formiranju Komiteta za prihvatanje pomoći, 16. maj 1992. godine, str. 1-2.

³⁷⁸³ Svjedok ST105, dokazni predmet P2208, *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-T, 28. avgust 2003. godine, T. 20616 (povjerljivo).

³⁷⁸⁴ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14880.

³⁷⁸⁵ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.07, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 27. juni 2005. godine, T. 15228 -15229.

³⁷⁸⁶ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.07, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 27. juni 2005. godine, T. 15228.

³⁷⁸⁷ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.07, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 27. juni 2005. godine, T. 15228-15229.

³⁷⁸⁸ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 14.-19. novembar 2004. i 25.-29. januar 2005. godine, str. 32-34; Dragomir Andan, 26. maj 2011. godine, T. 21344; dokazni predmet P830, Službeni zapisnik izjave koju je dao Darko Miletić, 3. avgust 1992. godine, str. 1.

³⁷⁸⁹ Dokazni predmet P320, Izjava data SJB-u Bijeljina u vezi s incidentima na kontrolnom punktu, 6. avgust 1992. godine, str. 4 (povjerljivo); dokazni predmet P832, Službeni zapisnik izjave koju je dao Dobrivoje Ikonić, 3. avgust 1992. godine, str. 1-2; dokazni predmet P833, Službeni zapisnik izjave koju je dao Miodrag Pavlović, 3. avgust 1992. godine, str. 2; dokazni predmet P844, Službeni zapisnik izjave koju je dao Siniša Filipović, 3. avgust 1992. godine, str. 2; dokazni predmet P2002, Službeni zapisnik izjave koju je dao Goran Stefanović, 2. avgust 1992. godine, str. 1-2; dokazni predmet P2003, Službeni zapisnik izjave koju je dao Ilija

konkretno upućuju na umiješanost trojice pripadnika paravojnih formacija, Radeta Tanaskovića, Milana Timotića i Budimira Živančevića, koji su na jednom kontrolnom punktu u Karakaju u opštini Zvornik prisvojili približno 15 do 20 (ili više) vozila.³⁷⁹⁰ Iz razgovora koji su s tim uhapšenima obavljani, ispostavilo se da su neki automobili vraćeni, da su neki prodati, da su pripadnici Žutih osa neke zadržali kako bi ih koristili, a da je ostatak uskladišten u Tanaskovićevoj kući u Čelopeku.³⁷⁹¹

1578. Prema navodima iz jednog izvještaja koji je SJB Zvornik 29. juna 1992. godine poslao CSB-u Bijeljina, od 1. aprila 1992. godine milicija je izvršila 80 pretresa stanova i drugih objekata u vlasništvu "ekstremista muslimanske nacionalnosti".³⁷⁹²

(i) Zauzimanje Diviča

1579. Mjesto Divič smješteno je dva kilometra južno od grada Zvornika i približno 200 metara od Malog Zvornika, koji se nalazi na suprotnoj obali rijeke, u Srbiji.³⁷⁹³

1580. Čak i nakon pada Zvornika, stanovnici Diviča željeli su ostati u svom selu uprkos tome što su imali otvoren prolaz za bijeg u Tuzlu. Stanovnicima Diviča stalno su govorili da predaju oružje i napuste selo. Sa srpskog komandnog mjesta sa suprotne obale rijeke Drine u Malom Zvorniku preko zvučnika su im upućivane prijetnje.³⁷⁹⁴ U tom periodu, svjedok ST088, Musliman, više nije mogao ići na posao zato što su paravojne formacije između Diviča i Karakaja postavile kontrolne punktove.³⁷⁹⁵

1581. Svjedok ST088 je u svom svjedočenju izjavio da je JNA krajem aprila 1992. godine, nakon pada Kule Grada, granatirala Divič iz pravca Republike Srbije.³⁷⁹⁶ Zatim su iz pravca Zvornika u Divič ušle druge snage, među kojima su bili arkanovci, Beli orlovi i pripadnici rezervnog sastava

Višić, 3. avgust 1992. godine, str. 1, 3; dokazni predmet P2004, Službeni zapisnik izjave koju je dao Dragan Pisić, 3. avgust 1992. godine, str. 2.

³⁷⁹⁰ Dokazni predmet P320, Izjava data SJB-u Bijeljina u vezi s incidentima na kontrolnom punktu, 6. avgust 1992. godine, str. 4 (povjerljivo); dokazni predmet P826, Službeni zapisnik izjave koju je dao Siniša Kovačević, 2. avgust 1992. godine, str. 2-3; dokazni predmet P832, Službeni zapisnik izjave koju je dao Dobrivoje Ikonić, 3. avgust 1992. godine, str. 1; dokazni predmet P2003, Službeni zapisnik izjave koju je dao Ilija Višić, 3. avgust 1992. godine, str. 1, 3.

³⁷⁹¹ Dokazni predmet P320, Izjava data SJB-u Bijeljina u vezi s incidentima na kontrolnom punktu, 6. avgust 1992. godine, str. 3 (povjerljivo); dokazni predmet P826, Službeni zapisnik izjave koju je dao Siniša Kovačević, 2. avgust 1992. godine, str. 3; dokazni predmet P832, Službeni zapisnik izjave koju je dao Dobrivoje Ikonić, 3. avgust 1992. godine, str. 1 -2; dokazni predmet P833, Službeni zapisnik izjave koju je dao Miodrag Pavlović, 3. avgust 1992. godine, str. 2.

³⁷⁹² Dokazni predmet P346, Izvještaj SJB-a Zvornik upućen CSB-u Bijeljina, za period 1. april – 30. juni 1992. godine, 29. juni 1992. godine, str. 2.

³⁷⁹³ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 2.

³⁷⁹⁴ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 3.

³⁷⁹⁵ Svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15788 (povjerljivo).

³⁷⁹⁶ Svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15733 (povjerljivo).

milicije.³⁷⁹⁷ Zbog toga je 1.000 civila muslimanske nacionalnosti pobjeglo prema Jošanici, mjestu koje se nalazi u BiH.³⁷⁹⁸ Kad su neki od njih u maju 1992. godine pokušali da se vrate, srpske snage im to nisu dopustile.³⁷⁹⁹

1582. Dana 26. ili 28. maja 1992. godine, pripadnici Žutih osa natjerali su 400-500 Muslimana civila koji su ostali u Diviču da se ukrcaju u autobuse preduzeća "Drinatrans" rekavši im da će ih odvesti na muslimansku teritoriju.³⁸⁰⁰ Žute ose odvele su žene, djecu i starce do Crnog Vrha, gdje su ih oslobodile i pustile da dalje idu pješice.³⁸⁰¹ Muškarci Muslimani, kojih je bilo 186, prvo su dva dana bili zatočeni u zgradi preduzeća "Novi izvor" u Zvorniku. Tu je svjedok ST088 čuo jednog stražara kako drugom stražaru govori da tih 186 muškaraca, iako su zatočeni, nisu ni za šta krivi.³⁸⁰² U jednom trenutku tokom ta dva dana, pripadnici paravojske izdvojili su 11 mladića i odveli ih u Divič kako bi pomogli u odvoženju plijena iz sela. Svjedok ST088 je bio mišljenja da su ti mladići poslije toga pobijeni i sjetio se imena njih sedmorice: Hasan Tuhčić, Kemal Tuhčić, Mehmed Tuhčić, Alija Tuhčić, Pezerović, Ibrahim Markošević i Fikret Hadžiavić.³⁸⁰³

1583. Pretresno vijeće je pregledalo sudskomedicinske dokaze u vezi s tim ubistvima za koja se tereti u Optužnici. Fikret Hadžiavić iz Diviča umro je u Zvorniku 26. maja 1992. godine od strelne rane na glavi.³⁸⁰⁴ Za Ibrahima Kuljanina, takođe iz Diviča, ustanovljeno je da je umro u Zvorniku 28. maja 1992. godine od strelne rane na grudnom košu.³⁸⁰⁵ Ahmet Kuršumović umro je od strelnih rana na grudnom košu i glavi.³⁸⁰⁶ Za Saliha Omerovića iz Diviča je ustanovljeno da je umro 27. maja 1992. godine u Zvorniku od strelne rane na glavi.³⁸⁰⁷ Za Aliju Tuhčića iz Diviča je ustanovljeno da je umro 27. maja 1992. godine u Zvorniku od prostrelne rane na čelu.³⁸⁰⁸ Za Hasana Tuhčića iz Diviča je ustanovljeno da je umro 30. maja 1992. godine u Zvorniku. Utvrđeno

³⁷⁹⁷ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 3-4; činjenica o kojoj je presuđeno 1383.

³⁷⁹⁸ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 3-4; činjenica o kojoj je presuđeno 1384.

³⁷⁹⁹ Činjenica o kojoj je presuđeno 1384.

³⁸⁰⁰ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 5; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15738 (povjerljivo); Petko Panić, 13. novembar 2009. godine, T. 3050; činjenica o kojoj je presuđeno 1385. Civilni status tih ljudi potkrepljuje iskaz svjedoka ST088, o kojem se govori gore u tekstu, a prema kojem je odbrana Diviča sredinom marta 1992. godine brojala svega 23 čovjeka.

³⁸⁰¹ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 5.

³⁸⁰² Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 6; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15745 (povjerljivo).

³⁸⁰³ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 6.

³⁸⁰⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7709, Potvrda o smrti Fikreta Hadžiavića (povjerljivo).

³⁸⁰⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7712, Potvrda o smrti Ibrahima Kuljanina (povjerljivo).

³⁸⁰⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7718, Sudski zapisnik o obdukciji leševa za Ahmeta Kuršumovića (povjerljivo).

³⁸⁰⁷ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7722, Potvrda o smrti Saliha Omerovića (povjerljivo).

³⁸⁰⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7733, Potvrda o smrti Alije Tuhčića (povjerljivo).

je da su uzrok smrti bili smrskana lobanja i prostrijelna rana na grudnom košu.³⁸⁰⁹ Za Kemala Tuhčića iz Diviča je ustanovljeno da je umro u Zvorniku 28. maja 1992. godine.³⁸¹⁰ Utvrđeno je da je uzrok smrti bila prostrelna rana na glavi i strelna rana na grudnom košu.³⁸¹¹ Za Mehmeda Tuhčića iz Diviča je ustanovljeno da je umro 30. maja 1992. godine u Zvorniku.³⁸¹² Utvrđeno je da je uzrok smrti prostrelna rana na glavi.³⁸¹³ Prilikom ekshumacije tijela svih tih muškaraca utvrđeno je da su sva bila u civilnoj odjeći.³⁸¹⁴ Ibrahim Markošević i Enver Pezerović iz Diviča umrli su 8., odnosno 28. maja 1992. godine u Zvorniku.³⁸¹⁵

1584. Nakon dva dana zatočeništva u zgradi "Novog izvora", približno 170-175 preostalih muškaraca iz sela Divič prevezeni su u Dom u Čelopeku, gdje su bili zatočeni mjesec dana.³⁸¹⁶ Dokaze u vezi s postupanjem s tim zatočenicima Pretresno vijeće će razmotriti kasnije u ovom poglavlju.

(ii) Zauzimanje Kostijereva i Drinjače

1585. Selo Kostijerevo smješteno je otprilike kilometar-dva od Drinjače i 15 kilometara od Zvornika.³⁸¹⁷ Svjedok ST014 je u svom svjedočenju izjavio da je krajem 1991. godine do kraja marta 1992. godine Mehmed Hodžić organizovao stražu u muslimanskim selima Kostijerevo i Drinjača.³⁸¹⁸ Pripadnici te straže bili su naoružani lovačkim puškama i imali nekoliko komada oružja kupljenih na crno.³⁸¹⁹ Svjedok ST014 je izjavio da mu je nakon pada Kule Grada 26. aprila 1992. godine rečeno da su Srbi na radiju objavili da se sva okolna sela trebaju predati.³⁸²⁰ Tokom tog perioda, Srbi su tokom noći pucali kako bi uplašili muslimansko stanovništvo.³⁸²¹ Dana 26. aprila 1992. godine, srpski milicioner Ljubiša Petrović došao je u Kostijerevo i rekao stanovnicima

³⁸⁰⁹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7740, Potvrda o smrti Hasana Tuhčića (povjerljivo).

³⁸¹⁰ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7748, Potvrda o smrti Kemala Tuhčića (povjerljivo).

³⁸¹¹ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7744, Sudski zapisnik o obdukciji leševa za Kemala Tuhčića (povjerljivo).

³⁸¹² Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7754, Potvrda o smrti Mehmeta Tuhčića (povjerljivo).

³⁸¹³ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7753, Sudski zapisnik o obdukciji leševa za Mehmeta Tuhčića (povjerljivo).

³⁸¹⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 7706, 7714, 7718, 7723, 7734, 7739, 7744, 7753, Sudski zapisnik o obdukciji leševa (povjerljivo).

³⁸¹⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 7720.1, 7727.1, Izvještaj MKCK-a o nestalim licima (povjerljivo).

³⁸¹⁶ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 5-6, 10.

³⁸¹⁷ Svjedok ST014, 4. novembar 2009. godine, T. 2624-2625; dokazni predmet P293, Mapa Zvornika s oznakama koje je unio svjedok ST014 (povjerljivo).

³⁸¹⁸ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 3 (povjerljivo).

³⁸¹⁹ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21418 (povjerljivo).

³⁸²⁰ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 3-4 (povjerljivo); svjedok ST014, 4. novembar 2009. godine, T. 2644-2645.

³⁸²¹ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 4 (povjerljivo).

sela da se trebaju pripremiti za predaju oružja ili će im ga u protivnom vojska silom oduzeti.³⁸²²
Kostijerevo, Drinjača i sva okolna sela predala su se u roku tri dana.³⁸²³

1586. Dana 29. aprila 1992. godine, jedinice JNA i paravojske došle su u Drinjaču s jugoslovenskim zastavama istaknutim na vojnim vozilima i oduzele su Muslimanima oružje.³⁸²⁴ Nije bilo značajnijeg otpora.³⁸²⁵ Svjedok ST014 je čuo da je oduzimanje oružja nadgledao Marko Pavlović i da je stanovnicima sela obećao da će biti bezbjedni.³⁸²⁶ Nakon 29. aprila, Muslimani iz Drinjače koji su trebali putovati u Karakaj na posao šikanirani su, vrijeđani ili premlaćivani i bili prisiljeni da se vrate.³⁸²⁷ Zbog toga više niko nije odlazio na posao, nepovjerenje Muslimana prema njihovim komšijama Srbima raslo je i te dvije nacionalne grupe više uopšte nisu kontaktirale.³⁸²⁸

1587. Dana 30. maja 1992. godine, vojni kamioni puni vojnika u maskirnim uniformama i uniformama bivše JNA, u pratnji dva topa koja su se kretala bočno od njih, opkolili su selo Kostijerevo.³⁸²⁹ Prema riječima svjedoka ST014, Alija Ahmetović, Murat Šabanović, Besim Dautović, Muriz Zahirović i Mirsad Dautović ustrijeljeni su na licu mjesta jer su pokušali da pobjegnu.³⁸³⁰ Vojnici su uhapsili 150 muškaraca, žena i djece i okupili ih ispred jedne kuće.³⁸³¹ Svjedok ST014 je izjavio da su ih vojnici tukli, vrijeđali i rugali im se. Rekli su im: "[N]eka vam sad pomognu suverena Bosna i Izetbegović ako mogu".³⁸³² Tridesetorica vojnika natjerala su sve Muslimane u selu da pješke odu do Doma kulture u Drinjači, koji se nalazio u istoj zgradi kao i škola u Drinjači.³⁸³³ Ti vojnici rekli su stanovnicima sela da će ubiti svakog ko pokuša da bježi.³⁸³⁴ U 16:00 sati, dovedeno je još muslimanskih zatočenika iz Kostijereva, Sopotnika, Devanja i

³⁸²² Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 4 (povjerljivo); svjedok ST014, 4. novembar 2009. godine, T. 2627-2628 (povjerljivo).

³⁸²³ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 4 (povjerljivo); svjedok ST014, 4. novembar 2009. godine, T. 2627 (povjerljivo).

³⁸²⁴ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.02, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21436 (povjerljivo); svjedok ST014, 4. novembar 2009. godine, T. 2645.

³⁸²⁵ Svjedok ST014, 4. novembar 2009. godine, T. 2627, 2629 (povjerljivo).

³⁸²⁶ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 4 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.02, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21436 (povjerljivo).

³⁸²⁷ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.02, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21436-21437 (povjerljivo).

³⁸²⁸ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 4 (povjerljivo).

³⁸²⁹ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 2, 5 (povjerljivo).

³⁸³⁰ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21403 (povjerljivo); dokazni predmet P292.06, Spisak osoba ubijenih u školi u Drinjači dana 30. maja 1992. godine ili oko tog datuma, str. 1 (povjerljivo).

³⁸³¹ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 5 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1400.

³⁸³² Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 5 (povjerljivo).

³⁸³³ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 6 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21387 (povjerljivo); svjedok ST014, 4. novembar 2009. godine, T. 2631; dokazni predmet P294, Fotografija škole i Doma kulture u Drinjači; činjenica o kojoj je presuđeno 1400.

³⁸³⁴ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 6 (povjerljivo).

Drinjače.³⁸³⁵ U Domu kulture u Drinjači bilo je približno 150 žena i djece i 91 muškarac i svi su oni bili Muslimani.³⁸³⁶ Branko Studen, poručnik u jedinici zborničkog garnizona u Karakaju, naredio je ženama i djeci da odatle krenu za Tuzlu.³⁸³⁷ Muškarci Muslimani ostali su u Domu kulture u Drinjači.³⁸³⁸

(iii) Zauzimanje Klise

1588. Dana 1. juna 1992. Godine, u Klisi je bilo oko 4.000 nenaoružanih muslimanskih "izbjeglica" iz 13 različitih sela.³⁸³⁹ Toga dana, do zuba naoružani pripadnici srpske paravojske i JNA opkolili su selo.³⁸⁴⁰ Vojnici su pucali u vazduh i prisilili 4.000 "izbjeglica" da krenu prema Đulićima, selu udaljenom od Klise dva-tri kilometra, poznatom i pod imenom Bijeli Potok. Naoružani srpski vojnici sproveli su "izbjeglice".³⁸⁴¹ Na jednom kontrolnom punktu između Klise i Đulića, muslimanske "izbjeglice" su pretresene u potrazi za oružjem. Oni koji su imali automobile, traktore i poljoprivrednu opremu morali su sve to ostaviti.³⁸⁴²

1589. U Đulićima su pripadnici vojske i milicije, među kojima je bio i jedan Musliman, razdvojili muškarce od žena, djece i staraca.³⁸⁴³ Žene, djeca i starci su odvezeni u Memiče, koji su se nalazili na teritoriji pod kontrolom Muslimana, dok je 750 muškaraca u dobi od 16 do 70 godina odvedeno u zgradu radionice Tehničke škole u Karakaju.³⁸⁴⁴ Neki od vojnika oduzimali su tim muškarcima novac i lične karte.³⁸⁴⁵

³⁸³⁵ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 6 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1400.

³⁸³⁶ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21389 (povjerljivo).

³⁸³⁷ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 6 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21389, 21390 (povjerljivo).

³⁸³⁸ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 6-7 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21389-21391 (povjerljivo).

³⁸³⁹ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 2 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21468, 21524 (povjerljivo).

³⁸⁴⁰ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 2-3 (povjerljivo); svjedok ST015, 4. novembar 2009. godine, T. 2661.

³⁸⁴¹ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21471 (povjerljivo).

³⁸⁴² Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21471 (povjerljivo).

³⁸⁴³ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21472 (povjerljivo); svjedok ST015, 4. novembar 2009. godine, T. 2661-2662.

³⁸⁴⁴ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 3-4 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.05, Izjava svjedoka, 9. juli 2002. godine, str. 2 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21473 (povjerljivo); Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2898-2900, 12. novembar 2009. godine, T. 2989; svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14883, 14891-14892.

³⁸⁴⁵ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 3 (povjerljivo).

(iv) Hapšenja u Đulićima

1590. Nakon pada grada Zvornika, Muslimani u Đulićima zabrinuli su se za svoju bezbjednost.³⁸⁴⁶ U selu je ostalo svega 2.500 od 7.000 Muslimana.³⁸⁴⁷ Nije bilo posla ni hrane, sve prodavnice su bile zatvorene i nije bilo struje ni lijekova. U selu su svakog dana vršene racije u kojima su pretresane kuće i hapšeni ljudi.³⁸⁴⁸ Stanovnike sela, koji su bili su zabrinuti za svoju bezbjednost, srpski zvaničnici su obavijestili da su Pavlović i Grujić rekli da nemaju dovoljno ljudstva da bi im mogli garantovati bezbjednost, da seljani mogu slobodno da odu, da mogu sa sobom ponijeti lične stvari i da će im biti obezbijeđeni autobusi za prevoz.³⁸⁴⁹ Prema riječima svjedoka ST215, stanovnici Đulića prihvatili su to kao svoju jedinu opciju.³⁸⁵⁰ Svjedok ST215 nije bio u Zvorniku kad su seljani napustili Đuliće, ali je kasnije doznao da je Pavlović zatočio izvjestan broj muškaraca u Tehničkoj školi u Karakaju, u Zvorniku, a ostale poslao u Srbiju.³⁸⁵¹ Muškarci koji su odvedeni u Karakaj bili su civili, a ne borci. Uprkos tome, Pavlović ih je uhapsio zato što su mu bili potrebni da ih razmjeni za srpske zatočenike u Tuzli.³⁸⁵²

(v) Kozluk

1591. Do kraja maja 1992. godine, veliki broj Muslimana okupio se u Kozluku plašeći se pripadnika paravojnih formacija i srpskih snaga koji su iz uzmeniravali zahtjevima da predaju oružje.³⁸⁵³ Dana 20. juna 1992. godine, srpski TO je započeo napad na Kozluk.³⁸⁵⁴ Dana 26. juna 1992. godine, TO i paravojska ušli su u selo i saopštili Muslimanima da imaju jedan sat da odu ili će ih pobiti.³⁸⁵⁵ U toj grupi su, pored ostalih, bili Branko Grujić, predsjednik SDS-a i Kriznog štaba Zvornik, zatim Pavlović, komandant TO-a, i Jovan Mijatović, član Kriznog štaba Zvornik i poslanik u skupštini bosanskih Srba.³⁸⁵⁶ Srpske snage rekle su Muslimanima da ne mogu sa sobom ponijeti nikakve lične stvari i natjerale su ih da potpišu izjave kojima se odriču svoje imovine.³⁸⁵⁷ Srpske snage organizovale su konvoj vozila i prevezle oko 1.800 ljudi iz Kozluka u Srbiju.³⁸⁵⁸ U vezi s odlaskom Muslimana iz Kozluka nakon što su im Srbi napali selo, Pretresno vijeće je razmotrilo i zabilješku u dnevniku Ratka Mladića za period od 27. maja do 31. jula 1992. godine. U toj

³⁸⁴⁶ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14883, 14891.

³⁸⁴⁷ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14883, 14892.

³⁸⁴⁸ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14892.

³⁸⁴⁹ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14891-14892.

³⁸⁵⁰ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14892.

³⁸⁵¹ Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14893.

³⁸⁵² Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14892-14893.

³⁸⁵³ Činjenica o kojoj je presuđeno 1388.

³⁸⁵⁴ Činjenica o kojoj je presuđeno 1392.

³⁸⁵⁵ Činjenice o kojima je presuđeno 1393, 1394.

³⁸⁵⁶ Činjenica o kojoj je presuđeno 1393.

³⁸⁵⁷ Činjenica o kojoj je presuđeno 1394.

³⁸⁵⁸ Činjenica o kojoj je presuđeno 1395.

zabilješki Mladić je napisao: "Najaktivniji smo bili u iseljavanju Muslimana, bili smo primirili Šepak, Divić i Kozluk. Deo ih je želio da iseli, a i mi smo to zahtevali".³⁸⁵⁹

(vi) Naseljavanje Srba u muslimanskim selima

1592. Početkom juna 1992. godine, Srbi su se uselili u sela u opštini Zvornik iz kojih su uklonjeni Muslimani. Nekima je to naredila privremena vlada Srpske opštine Zvornik.³⁸⁶⁰ Prema navodima svjedoka ST015, Srbi iz mjesta Brnci, nedaleko od Živinica, uselili su se u domove Muslimana u Đulićima, Rakodi, Lupićima, Mrkodolu i Musićima.³⁸⁶¹ Naseljavanje Srba po napuštenim muslimanskim selima potkrepljuje jedna zabilješka iz dnevnika Ratka Mladića, prema kojoj je Grujić na jednom sastanku održanom 30. juna 1992. godine navodno pomenuo "32.000 Srba" i rekao: "Uspješno smo proveli odluku predsjednika da se sredi Divić i Kozluk...da se naseli Divić i Kozluk s našom djecom."³⁸⁶²

(c) Zatočenički centri

(i) Zgrada SUP-a

1593. Dokazi pokazuju da je, u periodu od 1. aprila do 30. juna 1992. godine, SUP Zvornik obavio informativne razgovore sa 300 lica i uzeo 200 izjava u vezi s djelovanjem "muslimanskih i drugih ekstremnih grupa i pojedinaca".³⁸⁶³ Nejasno je da li su ti ljudi bili zadržani u zgradi SUP-a preko noći, pušteni na slobodu ili premješteni u druge objekte.

(ii) Dom u Čelopeku

1594. Dom Kulture bio je društveni dom u mjestu Čelopek.³⁸⁶⁴ U junu i julu 1992. godine služio je kao zatočenički objekat. Zatočenike je čuvao mali broj pripadnika rezervne milicije koji su bili u dobi za penzionisanje.³⁸⁶⁵

1595. Krajem maja 1992. godine, približno 175 muškaraca koji su zarobljeni nakon zauzimanja Divića zatočeno je u Dom.³⁸⁶⁶ Zatvorenike su držali u prostoriji veličine 8 x 15 metara, s plafonom

³⁸⁵⁹ Dokazni predmet P1755, Mladićev dnevnik, 27. maj 1992. godine – 31. juli 1992. godine, str. 253-254.

³⁸⁶⁰ Činjenica o kojoj je presuđeno 1387.

³⁸⁶¹ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21474 (povjerljivo).

³⁸⁶² Svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14909; dokazni predmet P1755, Dnevnik Ratka Mladića, 27. maj 1992. godine – 31. juli 1992. godine, str. 249-250.

³⁸⁶³ Dokazni predmet P346, Izvještaj SJB-a Zvornik upućen CSB-u Bijeljina, za period 1. april – 30. juni 1992. godine, str. 1-2.

³⁸⁶⁴ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 6.

³⁸⁶⁵ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 5-9; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15791-15792 (povjerljivo); Petko Panić, 13. novembar 2009. godine, T. 3054-3056; svjedok ST121, 24. novembar 2009. godine, T. 3760-3761 (povjerljivo); svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17079.

visokim sedam metara, gdje su spavali na podu prekrivenom pločicama. Po dolasku, zatočenici nisu tri dana dobili hrane ni vode, nakon čega su dobivali samo dva mala obroka dnevno.³⁸⁶⁷

1596. Trećeg dana zatočeništva, u svako doba dana počele su dolaziti paravojne grupe, uključujući grupu pod vodstvom majora Tore, grupu zvanu Pivarski i šestoricu-sedmoricu ljudi koji su radili pod vodstvom Dušana Repića.³⁸⁶⁸ Pretresno vijeće smatra da je Repić, zajedno sa svojim bratom Žućom, bio vođa Žutih osa.³⁸⁶⁹ Zatvorenici su bili zaključani lancem, koji je milicija uklanjala kad su u zatvor dolazili pripadnici paravojnih grupa.³⁸⁷⁰ Panić je u svom svjedočenju izjavio da je Repić dolazio u dugoj kabanici s nožem u ruci i tjerao stražare da se sklone.³⁸⁷¹ Pripadnici rezervnih snaga milicije plašili su se za svoju bezbjednost i bezbjednost svojih porodica jer je većina njih bila iz Čelopeka.³⁸⁷²

1597. Pripadnici paravojnih formacija oduzimali su zatvorenicima dragocjenosti.³⁸⁷³ Redovno su ih tukli željeznim šipkama, lancima i "buzdovanima" (metalnom šipkom koja je na jednom kraju imala kuglu sa šiljcima), čime su im nanosili teške povrede.³⁸⁷⁴ Tjerali su zatočenike da jedan drugog šamaraju, ponekad sve dok ne bi izgubili svijest.³⁸⁷⁵

1598. Negdje u periodu od 5. do 11. juna 1992. godine, pripadnici Torine paravojne grupe izdvojili su trojicu zatvorenika: Nuriju Hadživdića, Ramu Alihodžića i Saliha Zahirovića. Čim su ih izveli, svjedok ST088 se sjeća da je čuo "udarce i jauke, a zatim pucnje". Nakon nekog vremena, izvedena su još dva zatvorenika, a vratio se samo jedan od njih. Zatvorenik koji se vratio rekao je svjedoku ST088 da je s drugima utovarao tijela Nurije Hadživdića, Rame Alihodžića i Saliha Zahirovića u jedan auto. Taj zatvorenik im je rekao da su Zahirovića zavezali za neki auto i vukli ga cestom. To su sljedećeg jutra potvrdili milicioneri koji su čuvali zatvorenike.³⁸⁷⁶

³⁸⁶⁶ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 5-6.

³⁸⁶⁷ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 6.

³⁸⁶⁸ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 7; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15752 (povjerljivo).

³⁸⁶⁹ Milorad Davidović, dokazni predmet P1557.01, Izjava svjedoka, 29. januar 2005. godine, str. 32; dokazni predmet 1D646, Izvještaj Milorada Davidovića o aktivnostima saveznog MUP-a iz Srbije, str. 9; činjenica o kojoj je presuđeno 1413.

³⁸⁷⁰ Svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15792 (povjerljivo).

³⁸⁷¹ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2903.

³⁸⁷² Svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15792 (povjerljivo); Petko Panić, 12. novembar 2009. godine, T. 3014-3016; svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17132.

³⁸⁷³ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 6-7.

³⁸⁷⁴ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 7-8.

³⁸⁷⁵ Svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15753 (povjerljivo).

³⁸⁷⁶ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 7.

1599. Dana 11. juna 1992. godine, tokom muslimanskog praznika Bajrama, u Dom kulture došao je Dušan Repić.³⁸⁷⁷ Jedan od njegovih ljudi s nadimkom Pufta pred jednim je svjedokom pretukao Muslimana Ejuba Tuhčića stolicom i drugim predmetima.³⁸⁷⁸ Ejub je od povreda pao u komu i svjedok ST088 se dvaput obratio milicioneru koji je tu stražario pokušavajući da mu pribavi medicinsku pomoć, ali je odbijen.³⁸⁷⁹ Ejub Tuhčić je umro 15. juna 1995. godine.³⁸⁸⁰ Repić je zatim prisilio sve zatočenike da se skinu.³⁸⁸¹ Dva para očeva i sinova, od kojih su jedan par bili Almir i Fikret Jajagić, i dva rođaka natjerali su da međusobno polno opšte, uključujući polni čin i penetraciju drškom metle. U jednom trenutku u tome su "pomagali" i pripadnici paravojske.³⁸⁸² Svjedok ST088 je u svom svjedočenju rekao i to da su pripadnici paravojske zlostavljali zatvorenike tako što bi jednom od njih odsjekli spolovilo ili uho, a druge zatvorenike natjerali da ga pojedu. Onog ko to nije mogao pojesti ubili bi. Pripadnici paravojske su takođe zatočenicima odsijecali prste, usijecali im na čelo i leđa krstove nekim ručno izrađenim zakrivljenim nožem.³⁸⁸³ Na taj način su zlostavljali i ubili nekoliko muškaraca, među kojima su bili: Zulkarnejn Efendić, Šaban Bikić, Fikret Jajagić, Sakib Kapidžić i Zajim Pezerović.³⁸⁸⁴ Posmrtni ostaci Fikreta Jajagića i Šabana Bikića pronađeni su na Crnom Vrh.³⁸⁸⁵

1600. Istoga dana, 11. juna 1992. godine, Repić je ustrijelio Aliju Atlića, Saliha Hadživdića, Hasana Atlića i Damira Bikića.³⁸⁸⁶ Tijelo Saliha Hadživdića ekshumirano je na Crnom Vrh 28. jula 2003. godine.³⁸⁸⁷ Repić i njegovi ljudi su onda otišli, ali pripadnici rezervnog sastava milicije su ostali.³⁸⁸⁸ Milicioneri su natjerali dva zatvorenika da utovare tijela u kamion. Zatvorenika Huseina Salihovića su natjerali da se i on ukrca u kamion i on se nije više vratio.³⁸⁸⁹ Svjedok ST088 je izjavio da je "Repić bio zadužen za cijeli događaj" koji se odigrao 11. juna 1992. godine.³⁸⁹⁰

³⁸⁷⁷ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 7; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15753 (povjerljivo).

³⁸⁷⁸ Svjedok ST088, dokazni predmet P2188, Izjava svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 1, 7 (povjerljivo).

³⁸⁷⁹ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 7.

³⁸⁸⁰ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 7.

³⁸⁸¹ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 8; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T.15753 (povjerljivo).

³⁸⁸² Svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15754 (povjerljivo).

³⁸⁸³ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 8; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15755-15756 (povjerljivo).

³⁸⁸⁴ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 8; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15756 (povjerljivo).

³⁸⁸⁵ V. Dodatak II, dio koji se odnosi na Zvornik.

³⁸⁸⁶ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 8.

³⁸⁸⁷ V. Dodatak II, dio koji se odnosi na Zvornik.

³⁸⁸⁸ Svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15756 (povjerljivo).

³⁸⁸⁹ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 9.

³⁸⁹⁰ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 8.

1601. Dana 27. juna 1992. godine, Repić se sam vratio u Dom kulture, s automatskom puškom i dva okvira metaka. Naredio je zatvorenicima da stanu u redove i počeo da gađa jednog po jednog. Među onima koje je ustrijelio bio je Farid Hadživdić. Repića je tada opkolilo nekoliko zatočenika. On se uspaničio, ali uspio je da se progura iz kruga i ljutito je naredio zatočenicima da se postroje uza zid.³⁸⁹¹ Repić ih je onda ustrijelio, ubivši 20 i ranivši 22 zatočenika, nakon čega je ostao bez metaka i otišao.³⁸⁹² Milicija je zatim obezbijedila dva kamiona kojima su tijela odvezena.³⁸⁹³

1602. Krajem juna pa do jula 1992. godine, nakon protesta lokalnih Srpkinja zbog ubijanja muškaraca iz Diviča u Domu, zatočenici su premješteni.³⁸⁹⁴ U skladu s naređenjima načelnika SUP-a Zvornik Marinka Vasilića, više aktivnih milicionera premjestilo je približno 104 zatočenika iz Doma u Čelopeku u Sud za prekršaje, pored upravne zgrade "Novog izvora".³⁸⁹⁵ Prema riječima svjedoka ST222, tu su bili angažovani pripadnici aktivnog sastava milicije jer su oni imali više iskustva od pripadnika rezervnog sastava milicije koji su čuvali zatočenike. Oni su morali oružjem da zaprijetu pripadnicima TO-a, paravojske i mještanima da bi mogli da izvrše to premještanje zatočenika.³⁸⁹⁶ Međutim, iskaz svjedoka ST222 se u tom pogledu djelimično kosi s iskazom svjedoka ST088, koji je izjavio da su zatočenike do "Novog izvora" sproveli pripadnici rezervnog sastava milicije.³⁸⁹⁷

(iii) Upravna zgrada "Novog izvora" i Sud za prekršaje

1603. Sud za prekršaje i upravna zgrada "Novog izvora" nalazili su se 20 metara od SUP-a, u istom kompleksu zgrada u gradu Zvorniku.³⁸⁹⁸ Ti su objekti služili kao zatočenički centri barem od sredine maja ili početka juna 1992., pa sve do 1993. godine.³⁸⁹⁹ Zatočenike bi prvo obradilo vojno obezbjeđenje, bili bi odvedeni u stanicu milicije u Zvorniku i ispitani, a zatim smješteni u upravnu zgradu "Novog izvora".³⁹⁰⁰

³⁸⁹¹ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 9.

³⁸⁹² Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 9; svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17082.

³⁸⁹³ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 10.

³⁸⁹⁴ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 9-10; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15756 (povjerljivo); Petko Panić, 13. novembar 2009. godine, T. 3056; svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17081 (povjerljivo).

³⁸⁹⁵ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 10; svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17081 (povjerljivo) i 9. novembar 2010. godine, T. 17131-17132.

³⁸⁹⁶ Svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17132.

³⁸⁹⁷ Svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15758 (povjerljivo).

³⁸⁹⁸ Petko Panić, 13. novembar 2009. godine, T. 3061.

³⁸⁹⁹ Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2004. godine, str. 2; Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2749-2750; Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2932; svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17121 (povjerljivo), 17127.

³⁹⁰⁰ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 6; svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15746 (povjerljivo); svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17066, 17059, 17064.

1604. Za taj zatočenički centar bio je nadležan komandant TO-a Marko Pavlović.³⁹⁰¹ Međutim, dokazi pokazuju da su stražari bili petorica rezervnih milicionera i da je njihov broj povećan nakon što se krajem juna 1992. godine približno 104 zatočenika iz Diviča vratilo u taj zatočenički centar. Prema riječima svjedoka ST222, nakon tog premještanja, te dvije zgrade funkcionisale su kao jedinstveni objekat.³⁹⁰² Rezervne milicionere nadgledao je jedan aktivni milicioner iz SJB-a Zvornik.³⁹⁰³ Milicionere je u zatočenički centar rasporedio pomoćnik komandira SJB-a Zvornik, ali naredbe koje su im izdavane odobravao je Pavlović.³⁹⁰⁴

1605. Dana 15. maja 1992. godine, 30 muškaraca u uniformama JNA, maskirnim uniformama i uniformama rezervnog sastava milicije uhapsili su Ramiza Smajilovića, Muslimana iz Glumine, opština Zvornik, ne rekavši mu zašto ga hapse.³⁹⁰⁵ Uprkos tome što je kod njega pronađen samo dvogled, Smajilovića je uhapsila grupa ljudi pod vodstvom jednog rezervnog milicionera koji se prezivao Simić.³⁹⁰⁶ Vojnici su pretresli Smajilovićevu kuću, a zatim je spalili.³⁹⁰⁷ Smajilović je odveden u Sud za prekršaje, gdje je bio zatočen od 15. maja 1992. godine dok ga nisu premjestili u upravnu zgradu kad su krajem juna 1992. godine stigli zatočenici iz Diviča.³⁹⁰⁸ Sredinom maja 1992. godine, Sud za prekršaje se sastojao iz sedam-osam prostorija veličine 3 x 3 (ili 3 x 4) metra i u svakoj je bilo oko 12 muškaraca muslimanske nacionalnosti.³⁹⁰⁹ Zatočenici su spavali na betonskom podu. Smajilović je u svjedočenju rekao da nije bilo dovoljno hrane i da su zatočenici mogli koristiti zahod tri puta dnevno, ujutro, u podne i naveče. U upravnoj zgradi "Novog izvora" moglo se malo češće odlaziti u zahod.³⁹¹⁰ Zatočenicima su neku medicinsku pomoć pružali jedan ljekar ili jedna medicinska sestra, koji su ih dvaput-triput posjetili.³⁹¹¹ Osim zatočenih Muslimana, u Sudu za prekršaje držana su petorica Srba koji su bili optuženi za ubistvo.³⁹¹²

³⁹⁰¹ Svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17164 (povjerljivo).

³⁹⁰² Svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17066.

³⁹⁰³ Svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17055-17056, 17068 (povjerljivo), 17064-17066; svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17133; dokazni predmet P1701, Spisak radnika Stanice javne bezbjednosti Zvornik u septembru 1992. godine, str. 4, par. 39.

³⁹⁰⁴ Svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17164 (povjerljivo).

³⁹⁰⁵ Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2004. godine, str. 1-2.

³⁹⁰⁶ Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2004. godine, str. 2; Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, 2743-2744.

³⁹⁰⁷ Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2004. godine, str. 2; Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2744-2746.

³⁹⁰⁸ Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2004. godine, str. 3; Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2747; svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 9-10.

³⁹⁰⁹ Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2004. godine, str. 3; Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2755-2756.

³⁹¹⁰ Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2756.

³⁹¹¹ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana izjava svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 10; svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17133.

³⁹¹² Svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17127.

1606. U Sudu za prekršaje milicioner Sreten Lazarević, koji je bio zamjenik komandanta logora, oduzeo je Smajiloviću vozačku dozvolu, ručni sat i oko 200 njemačkih maraka.³⁹¹³ Lazarević nije Smajiloviću nikad objasnio zašto je uhapšen niti mu je pokazao nalog za hapšenje.³⁹¹⁴ Jedan milicioner po imenu Sredoje Vuković rekao je Smajiloviću i drugim zatočenicima da 90 posto ljudi u upravnoj zgradi "Novog izvora" nije uradilo ništa zbog čega bi se trebalo tu nalaziti.³⁹¹⁵ Sat nakon Smajilovićevog dolaska, Lazarević ga je odveo u jednu drugu prostoriju, gdje ga je neki čovjek, kojeg je opisao kao milicionera iz rezervnog sastava, tukao po glavi, ramenima i rukama sve dok više nije mogao da stoji.³⁹¹⁶ Pretresno vijeće je u vezi s tim incidentom saslušalo i iskaz svjedoka ST222, koji je u svom svjedočenju izjavio da je jednom prilikom jedan pripadnik Gogićeve paravojne grupe pendrekom pretukao zatočenika koji se zvao Ramiz Smajilović, ali da ga je zatim otjerao neki naoružani milicioner. Prema riječima svjedoka ST222, Gogićevi ljudi nosili su uniforme milicije i bili su iz Srbije.³⁹¹⁷ Iskaz svjedoka ST222 potkrepljuje iskaz Panića, koji je u svom svjedočenju izjavio da su pripadnicima Gogićeve grupe bile izdate uniforme milicije i da ih je plaćao MUP.³⁹¹⁸ Smajilović je od premlaćivanja bio toliko natekao da sljedeća tri dana nije mogao pomaknuti glavu, ali nije mu pružena nikakva medicinska pomoć.³⁹¹⁹ Milicioneri koji su čuvali objekat prijavili su Smajilovićevu premlaćivanje svojim nadređenima, ali nije pokrenuta nikakva istraga niti je išta preduzeto.³⁹²⁰

1607. I Smajilović i svjedok ST088 su posvjedočili da su ih tokom zatočeništva u "Novom izvoru" i Sudu za prekršaje više puta tukli. Tukli su ih pripadnici rezervnog sastava milicije i ljudi u vojnim uniformama, i to barem jednom u prisustvu Marka Pavlovića.³⁹²¹ Smajilović još uvijek ima posljedice povreda koje je zadobio tokom premlaćivanja.³⁹²² Čovjek koji se zvao "Saša" fizički je napadao i seksualno zlostavljao zatočenike.³⁹²³ Svjedok ST088 je ispričao da su zatvorenike tukli ljudi koje su nazivali "Šarenima" i koji su batinama iznuđivali novac. Pripadnici grupe "Šareni" obećali su Ibrahimu Haliloviću da će biti pušten ako ih odvede svojoj kući i da im novac. Međutim, pošto je on to uradio, vratili su ga u Sud za prekršaje.³⁹²⁴ Jednog dana u periodu od 15. maja 1992. do Smajilovićevog puštanja na slobodu u septembru, milicija je ubila čovjeka koji se prezivao

³⁹¹³ Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2005. godine, str. 3; Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2747.

³⁹¹⁴ Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2746.

³⁹¹⁵ Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2751-2752.

³⁹¹⁶ Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2005. godine, str. 3.

³⁹¹⁷ Svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17071-17075 (povjerljivo).

³⁹¹⁸ Svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17074 (povjerljivo); Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2906 i 12. novembar 2009. godine, T. 2984-2985.

³⁹¹⁹ Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2005. godine, str. 3.

³⁹²⁰ Svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17074-17075 (povjerljivo).

³⁹²¹ Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2751, 2757.

³⁹²² Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2757.

³⁹²³ Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2005. godine, str. 5.

³⁹²⁴ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 10.

Gazibegović tokom navodnog pokušaja bijega iz kruga u kom su bili smješteni upravna zgrada "Novog izvora" i Sud za prekršaje.³⁹²⁵

1608. Prema Smajilovićevim riječima, pripadnici paravojnih formacija koji su ulazili u logor kako bi zatočenicima nanijeli povrede mogli su to činiti samo uz pomoć stražara iz redova rezervnog sastava milicije koji su im otključavali vrata. Premlaćivanju je uvijek prisustvovao neki pripadnik rezervnog sastava milicije.³⁹²⁶ Panić je to što su pripadnici paravojske imali pristup zatočenicima pripisao činjenici da su oni pripadnicima rezervnog sastava milicije prijeli oružjem kako bi ušli u zatvor u "Novom izvoru" i zlostavljali zatočeničke.³⁹²⁷ Prema Panićevim riječima, pripadnici paravojnih formacija i vojne policije ne bi se usuđivali da uđu kad su tu bili pripadnici aktivnog sastava milicije.³⁹²⁸ Iako je upravnik zatvora preduzeo neke mjere da im spriječi pristup, premlaćivanja su se nastavila.³⁹²⁹

1609. Svjedok ST088 i Smajilović su izjavili da je milicija izvodila zatočeničke iz "Novog izvora" i tjerala ih da pljačkaju domove Muslimana.³⁹³⁰ Grujić je poslao zatvorenike u pekaru jednog Muslimana da razmontiraju pećnice kako bi ih on koristio u svojoj pekari u Šćemlji.³⁹³¹

1610. Sredinom jula 1992. godine, jedan broj zatočenička iz "Novog izvora" je uz pomoć srpskih opštinskih vlasti u Zvorniku premješten u logor Batković u opštini Bijeljina.³⁹³² U septembru 1992. godine, u "Novom izvoru" ostalo je još 56 zatočenička.³⁹³³

(iv) Dom kulture u Drinjači i škola u Drinjači

1611. Mjesto Drinjača nalazi se otprilike 15 kilometara južno od Zvornika.³⁹³⁴ Mjesni Dom kulture koristio se kao zatočenički objekt, dok su okolina Doma kulture i škola korišteni kao mjesta pogubljenja.³⁹³⁵ Dom kulture korišten je kao zatočenički objekat samo 30. maja 1992. godine, kad

³⁹²⁵ Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2005. godine, str. 2, 4-5.

³⁹²⁶ Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2754.

³⁹²⁷ Petko Panić 12. novembar 2009. godine, T. 3026.

³⁹²⁸ Petko Panić, 12. novembar 2009. godine, T. 3027.

³⁹²⁹ Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2778; Petko Panić, 12. novembar 2009. godine, T. 3027.

³⁹³⁰ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 10; Ramiz Smajilović, dokazni predmet P314, Izjava svjedoka, 15. april 2005. godine, str. 3.

³⁹³¹ Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 10.

³⁹³² Svjedok ST088, dokazni predmet P2189, Javna redigovana verzija izjave svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 10; svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17133-17135; dokazni predmet 1D395, Nalog i uplata po fakturi preduzeća "Drinatrans" za izvršene usluge prevoza, 21. juli 1992. godine, str. 4; činjenica o kojoj je presuđeno 1415.

³⁹³³ Petko Panić, 13. novembar 2009. godine, T. 3034, 3036, 3049; dokazni predmet P347, Izvještaj o radu SJB-a Zvornik za mjesec juli, avgust i septembar 1992. godine, str. 2.

³⁹³⁴ Svjedok ST014, 4. novembar 2009. godine, T. 2624-2625, 2631 (povjerljivo); dokazni predmet P294, Fotografija škole i Doma kulture u Drinjači.

³⁹³⁵ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21395 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, 16. januar 2001. godine, str. 8-9 (povjerljivo); svjedok ST014, 4. novembar 2009. godine, T. 2631 (povjerljivo); dokazni predmet P294, Fotografija škole i Doma kulture u Drinjači.

je jedna jedinica rezervnog sastava JNA tu čuvala 91 muškarca Muslimana iz Kostijereva, Sopotnika, Devanja i Drinjače.³⁹³⁶

1612. Dana 30. maja 1992. godine, Branko Studen rekao je zatočenicima da će doći stručnjaci i postaviti im nekoliko vojnih pitanja, te da će biti razmijenjeni ako budu saradivali.³⁹³⁷ Pet do 15 minuta nakon što je Studen otišao, ušli su arkanovci s metalnim šipkama i drvenim motkama.³⁹³⁸ Pripadnici te paravojne jedinice naredili su zatvorenicima da pjevaju "četničke" pjesme, da stalno ponavljaju da su u Srbiji i da se "mol[e] kao hrišćani" i premlatili su one koji nisu znali kako da se mole.³⁹³⁹ Vojnici JNA tukli su zatvorenike željeznim šipkama i drvenim motkama sve dok ovi više ne bi mogli hodati ili dok ne bi izgubili svijest.³⁹⁴⁰ Muju Šabanovića su premlatili i izboli nožem. Svjedok ST014 je vidio kako neki vojnik koji je u ruci držao električni kabl odvodi Muriza Abidovića u jednu prostoriju. Abidovića su vratili pet minuta kasnije u veoma lošem stanju. Paravojska i vojnici pretukli su ukupno oko 30 muškaraca.³⁹⁴¹

1613. Takođe 30. maja 1992. godine, 15 minuta nakon dolaska arkanovaca, stigli su Beli orlovi.³⁹⁴² Izabrali su deset zatočenika i počeli ih udarati rukama i nogama i psovati im "ustašku i tursku majku".³⁹⁴³ Takođe su vikali: "Dole glave, Turci, balije".³⁹⁴⁴ Zatim su izveli iz Doma.³⁹⁴⁵ Svjedok ST014 je čuo pripadnike paravojske kako viču: "Brže napolje, majku vam balijsku, tursku, muslimansku."³⁹⁴⁶ Beli orlovi su postreljali te zatočenike i onda se vratili po sljedećih deset

³⁹³⁶ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 5-6 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21387, 21389 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1400.

³⁹³⁷ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21390 (povjerljivo).

³⁹³⁸ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21391 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 7 (povjerljivo).

³⁹³⁹ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, 29. maj 2003. godine, predmet br. IT-02-54-T, T. 21391-21392 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1401.

³⁹⁴⁰ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, 29. maj 2003. godine, predmet br. IT-02-54-T, T. 21392 (povjerljivo).

³⁹⁴¹ Svjedok ST14, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 7-8 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, 29. maj 2003. godine, predmet br. IT-02-54-T, T. 21392 (povjerljivo).

³⁹⁴² Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 8 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21392-21393 (povjerljivo).

³⁹⁴³ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 8 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21395 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1402.

³⁹⁴⁴ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21394-21395 (povjerljivo).

³⁹⁴⁵ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 8-9 (povjerljivo).

³⁹⁴⁶ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21395 (povjerljivo).

ljudi.³⁹⁴⁷ Taj postupak su ponovili četiri puta, a onda su izdvojili i svjedoka ST014, izveli ga u grupi od deset ljudi i streljali.³⁹⁴⁸ Svjedok ST014 je pogođen u lijevi kuk i pao je na zemlju.³⁹⁴⁹ Pripadnici Belih orlova počeli su šutirati ljude kako bi provjerili da li je iko preživio.³⁹⁵⁰ Svjedoka ST014 su šutnuli, a zatim ga još jednom ustrijelili u desno rame.³⁹⁵¹ Pripadnici paravojske su zatim otišli natrag u Dom po dodatnu municiju.³⁹⁵² Svjedok ST014 je ustao i svuda oko sebe vidio leševe. Dok je bježao sa mjesta pogubljenja, u krugu škole, odmah iza Doma, vidio je još dvadesetak leševa.³⁹⁵³ U Domu su bili otac i tri brata svjedoka ST014,³⁹⁵⁴ ali niko od njih nije preživio streljanje.³⁹⁵⁵ Svjedok ST014 je zbog zadobijenih povreda ostao trajni invalid.³⁹⁵⁶ Procijenjeno je da je tokom toga dana ubijeno 83-88 ljudi.³⁹⁵⁷ Sljedećeg dana, svjedok ST221 je utovario u kamione leševe ljudi koji su ubijeni u blizini Doma kulture i dva dana kasnije ih zakopao na lokalitetu Ramin grob, odakle su ekshumirani 1998. godine.³⁹⁵⁸ Svjedok ST014 je sastavio spisak imena ljudi koji su s njim bili u Domu kulture.³⁹⁵⁹ Petorica ljudi sa tog spiska ekshumirana su na lokalitetu Ramin grob u Glumini: Šaban Osmanović, Bajro Osmanović, Nezir Beganović, Mehmedelija Alić i Redžo Bjelić.³⁹⁶⁰ Svi su umrli od strelnih rana osim Nezira Beganovića, čiji uzrok smrti nije utvrđen.³⁹⁶¹ Vijeće je identifikovalo 50 žrtava od 50 lica čija se imena navode na Konačnom spisku žrtava koji je tužilaštvo podnijelo u vezi s ovim incidentom. Analizu tih dokaza Pretresno vijeće iznosi u Dodatku II Presude.

³⁹⁴⁷ Svjedok ST14, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 9 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21395 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1402.

³⁹⁴⁸ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 9 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21395-21396 (povjerljivo).

³⁹⁴⁹ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 9 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21396-21397 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.02, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21451 (povjerljivo).

³⁹⁵⁰ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 9 (povjerljivo).

³⁹⁵¹ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 9 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21397, 21398 i 2. juni 2003. godine, T. 21451 (povjerljivo).

³⁹⁵² Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 9 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.02, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21452 (povjerljivo).

³⁹⁵³ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 9 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21397 (povjerljivo).

³⁹⁵⁴ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21394 (povjerljivo).

³⁹⁵⁵ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21401 (povjerljivo).

³⁹⁵⁶ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21406 (povjerljivo).

³⁹⁵⁷ Svjedok ST221, dokazni predmet P1708, Izjava svjedoka, 17.-18. maj 2003. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST221, 8. novembar 2010. godine, T. 17028-17029; činjenica o kojoj je presuđeno 1402.

³⁹⁵⁸ Svjedok ST221, dokazni predmet P1708, Izjava svjedoka, 17.-18. maj 2003. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21401 (povjerljivo).

³⁹⁵⁹ Dokazni predmet P292.06, Spisak osoba ubijenih u Drinjači, 30. maj 1992. godine, str. 1-3 (povjerljivo).

³⁹⁶⁰ Dokazni predmet P292.06, Spisak osoba ubijenih u Drinjači, 30. maj 1992. godine, str. 1-3 (povjerljivo); svjedok ST014, dokazni predmet P292.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 29. maj 2003. godine, T. 21403 (povjerljivo).

(v) Poljoprivredno dobro "Ekonomija"

1614. Poljoprivredno dobro "Ekonomija" nalazilo se u Karakaju, mjestu koje je udaljeno tri kilometra sjeverno od Zvornika.³⁹⁶² Na njemu su stražarili pripadnici rezervnog sastava milicije, a u aprilu i maju 1992. godine tu je bilo zatočeno nekoliko Muslimana, koji su dovedeni nakon što ih je vojska ispitala u fabrikama "Alhos" i "Standard" u Karakaju.³⁹⁶³

1615. Svjedok ST222 je u svom svjedočenju izjavio da su zatočnici i stražari živjeli u sličnim uslovima: jeli su hranu iz iste kuhinje i spavali na daskama s ćebadi.³⁹⁶⁴ Prema riječima svjedoka ST222, "u tim uslovima nije moglo bolje ni bit".³⁹⁶⁵ Međutim, Pretresno vijeće je razmotrilo daljnji iskaz svjedoka ST222 i nije se uvjerilo da je svjedokova procjena u tom pogledu pouzdana.³⁹⁶⁶ Na poljoprivrednom dobru "Ekonomija" pripadnici paravojnih formacija su barem jednom prilikom zlostavljali zatočnike. U vezi s tim, Pretresnom vijeću su dostavljeni dokazi da su pripadnici milicije u zatvoru, koji su znali za premlaćivanja, pokušali da preduzmu mjere i spriječe ulazak pripadnika paravojnih formacija u zgradu, tako što su, pored ostalog, najmanje jedan incident prijavili svojim nadređenima, ali istraga nije uslijedila. Međutim, stariji milicioneri koji su stražarili u tom objektu nisu se usuđivali suprotstaviti paravojsci. Iako ima dokaza koji upućuju na to da su pripadnici paravojnih formacija, nakon preduzimanja tih mjera, prestali tući zatočnike, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je dotični izvor bio u poziciji da da pouzdan iskaz o tome da li su premlaćivanja zaista prestala.³⁹⁶⁷

1616. Negdje u periodu od maja do juna 1992. godine, milicioneri koji su stražarili na "Ekonomiji" dobili su uputstvo od svojih nadređenih da 10 do 12 zatočenika sa "Ekonomije" premjeste u Tehničku školu u Karakaju.³⁹⁶⁸ "Ekonomija" se tada prestala koristiti kao zatočenički objekat.³⁹⁶⁹

³⁹⁶¹ V. Dodatak II, dio koji se odnosi na Zvornik.

³⁹⁶² Činjenica o kojoj je presuđeno 1398.

³⁹⁶³ Svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17050, 17054-17056, 17058 i 9. novembar 2010. godine, T. 17113-17114 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1398.

³⁹⁶⁴ Svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17055 i 9. novembar 2010. godine, T. 17114-17115 (povjerljivo).

³⁹⁶⁵ Svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17114 (povjerljivo).

³⁹⁶⁶ Svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17055-17056 (povjerljivo).

³⁹⁶⁷ Svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17054-17058 i 9. novembar 2010. godine, T. 17162-17163 (povjerljivo).

³⁹⁶⁸ Svjedok ST222, 8. novembar 2010. godine, T. 17058; svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17116 (povjerljivo).

³⁹⁶⁹ Svjedok ST222, 9. novembar 2010. godine, T. 17117, 17139 (povjerljivo).

(vi) Tehnička škola u Karakaju i Gerina klaonica

1617. Tehnička škola se nalazila u Karakaju, na desnoj strani puta koji vodi od ovog mjesta do Bijeljine.³⁹⁷⁰ Radionica u kojoj su držani zatočenici i zgrada same škole bile su dio istog dvorišnog kompleksa.³⁹⁷¹ U periodu od 1. do 5. juna 1992. godine, u radionici škole, koja se nalazila na tridesetak metara od školske zgrade, bilo je zatočeno 700 do 750 Muslimana iz Klise.³⁹⁷² Tu je stražarila jedinica TO-a koja se zvala "Karakajska četa".³⁹⁷³ Međutim, u taj zatočenički centar dolazili su i ljudi u mnogim različitim vrstama uniformi.³⁹⁷⁴

1618. Zatočenici su držani samo u jednoj od tri prostorije radionice.³⁹⁷⁵ Ta prostorija je bila veličine oko 15 x 10 metara.³⁹⁷⁶ Vode je bilo samo u drugoj prostoriji, koja je bila veličine 3 x 4 metra.³⁹⁷⁷ Ta prostorija je od prve bila odvojena nekom željeznom pločom koju su zatočenici uspjeli da polome i tako dobiju pristup vodi i dodatni prostor.³⁹⁷⁸ Svjedok ST015 je izjavio da su im sljedećih pet dana stražari dobacivali vekne hljeba, pa su oni koji bi ih uhvatili imali su sreće da nešto i pojedju.³⁹⁷⁹

1619. Svjedok ST015 je izjavio da su, po njegovom dolasku iz Klise u Tehničku školu, vojnici udarali zatočenike kundacima pušaka, pesnicama i nogama i da su starci i oni koji nisu mogli brzo trčati dobili su najviše udaraca.³⁹⁸⁰ Prvu noć je bilo strašno vruće i 20 ljudi se ugušilo, među kojima su bila i dva čovjeka iz Klise, Hrustan Avdić i Nešad Hamzić.³⁹⁸¹ Sljedećeg dana, vojnici su

³⁹⁷⁰ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 4, 11 (povjerljivo); svjedok ST014, 4. novembar 2009. godine, T. 2626.

³⁹⁷¹ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.05, Izjava svjedoka, 9. juli 2002. godine, str. 2, 4 (povjerljivo); dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21477 (povjerljivo).

³⁹⁷² Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 2, 4 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.05, Izjava svjedoka, 9. juli 2002. godine, str. 2 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21476 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1406.

³⁹⁷³ Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2897-2898.

³⁹⁷⁴ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21475 (povjerljivo).

³⁹⁷⁵ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 4 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21477 (povjerljivo).

³⁹⁷⁶ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 11 (povjerljivo).

³⁹⁷⁷ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 4, 11 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21477-21478 (povjerljivo).

³⁹⁷⁸ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 4 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21477-21478 (povjerljivo).

³⁹⁷⁹ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21483 (povjerljivo).

³⁹⁸⁰ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 4 (povjerljivo); svjedok ST015, 4. novembar 2009. godine, T. 2663-2664.

³⁹⁸¹ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 4 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21477-21478, 21530 (povjerljivo); svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2666; Petko Panić, 11. novembar 2009. godine, T. 2896; dokazni

izdvojili četiri zatočenika da iznesu leševe.³⁹⁸² Svjedok ST015 se ne sjeća da je nakon toga više ikad vidio tu četvoricu zatočenika u radionici.³⁹⁸³ Vojnici su zatočenicima naredili da predaju sav novac, ručne satove i dokumente ljudima u maskirnim i sivomaslinastim uniformama, te da potom uđu u treću prostoriju dok su ih za to vrijeme vojnici tukli.³⁹⁸⁴ Svjedoku ST015 su u tom prelaćivanju slomili rebro.³⁹⁸⁵ Vijeće je identifikovalo deset žrtava od 36 lica koja je tužilaštvo navelo na Konačnom spisku žrtava u vezi s ovim incidentom. Pretresno vijeće analizu tih dokaza iznosi u Dodatku II Presude.

1620. Sljedeća četiri dana, lica koja se pominju kao srpski vojnici izdvojila su među zatočenicima bogate i ugledne ljude i odvela ih u prostoriju u kojoj su proveli prvu noć.³⁹⁸⁶ Ostali zatočenici čuli su jauke i krike.³⁹⁸⁷ Zatim rafalnu paljbu. Srpski vojnici su se vratili i izdvojili još nekoliko ljudi koji su trebali odnijeti tijela; ti se ljudi obično ne bi vratili.³⁹⁸⁸ Svjedok ST015 se sjeća kako su se zvala petorica od ubijenih zatočenika: Ramiz Sinanović, Osman Smajlović, Hasan Avdić i Nurija i Avdo Jašarević.³⁹⁸⁹ Ubijeni su i jedan otac i sin koji su pokušali pobjeći.³⁹⁹⁰ Svjedok ST015 je procijenio da je u prvoj prostoriji ubijeno 160 do 180 ljudi.³⁹⁹¹ Dana 3. juna 1992. godine, sljedećoj grupi od 25 zatočenika je rečeno da će biti odvedeni na razmjenu.³⁹⁹² Svjedok ST015 se sjeća da je

predmet P301, Spisak ubijenih i spisak stražara u logoru u školi u Karakaju, koje je sastavio Mehmedalija Gojkčić, 29. juni 1992. godine, str. 2 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1407.

³⁹⁸² Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 5 (povjerljivo).

³⁹⁸³ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.05, Izjava svjedoka, 9. juli 2002. godine, str. 2 (povjerljivo).

³⁹⁸⁴ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 5, 11 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21478-21479 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1408.

³⁹⁸⁵ Svjedok ST015, dokazni predmet 299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21480 (povjerljivo).

³⁹⁸⁶ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21480 (povjerljivo).

³⁹⁸⁷ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21480-21481 (povjerljivo).

³⁹⁸⁸ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21480 (povjerljivo).

³⁹⁸⁹ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21481-21482 (povjerljivo); svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2666-2667; dokazni predmet P301, Spisak ubijenih i spisak stražara u logoru u školi u Karakaju, koje je sastavio Mehmedalija Gojkčić, 29. juni 1992. godine, str. 2 (povjerljivo).

³⁹⁹⁰ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21482 (povjerljivo).

³⁹⁹¹ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21480, 21482 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1409.

³⁹⁹² Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21482 (povjerljivo).

tako odveden Ismet Ahmetović iz Klise.³⁹⁹³ Prema riječima tog svjedoka, on se još uvijek vodi kao nestalo lice.³⁹⁹⁴

1621. Svjedok ST015 je izjavio da su, po njegovom mišljenju, u ubijanju učestvovali svi stražari koji su se nalazili u zgradi radionice.³⁹⁹⁵ Svjedok ST015 je, nakon što su premlaćivanja i ubijanja već počela, tu vidio i muškarce u uniformama stare jugoslovenske milicije. Ti ljudi nisu pružili nikakvu pomoć zatvorenicima.³⁹⁹⁶

1622. Dana 5. juna 1992. godine, oko 550 preostalih zatvorenika ukrcano je u autobuse "Drinatransa" i odvezeno u bioskopsku salu u Pilici.³⁹⁹⁷ Prevoz autobusima organizovali su opštinski organi vlasti.³⁹⁹⁸ Svjedok ST015 je u svom svjedočenju izjavio da su ga 8. juna 1992. godine ukrcali u kamion s još 64 čoveka i u pratnji jednog automobila milicije odvezli u Gerinu klaonicu u Karakaju.³⁹⁹⁹

1623. Gerina klaonica se nalazila pored garaže transportnog preduzeća "Drinatrans".⁴⁰⁰⁰ Klaonica se nije koristila kao zatočenički objekat, već je to bilo mjesto na kom su vršena pogubljenja i gdje su donošena tijela osoba koje su ubijene na drugim lokacijama.⁴⁰⁰¹ U vezi s tim, svjedok ST221 je izjavio da su mu u maju 1992. godine pripadnik TO-a Kosta Erić i Nedo Mladenović naredili da kupi tijela i odnosi ih u klaonicu.⁴⁰⁰²

³⁹⁹³ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21482 (povjerljivo).

³⁹⁹⁴ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21482 (povjerljivo).

³⁹⁹⁵ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21486 (povjerljivo).

³⁹⁹⁶ Svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2667-2668, 2680 (povjerljivo).

³⁹⁹⁷ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 6 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21486-21488 (povjerljivo); svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2668-2669 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1410; dokazni predmet P299.07, Faktura autobusnog preduzeća "Drinatrans" u vezi s izvršenim prevozom izbjeglica, zatvorenika i vojnika za period od 1. juna 1992. do 8. juna 1992. godine, str. 2 (povjerljivo).

³⁹⁹⁸ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21487-21488 (povjerljivo); dokazni predmet P299.07, Faktura autobusnog preduzeća "Drinatrans" u vezi s izvršenim prevozom izbjeglica, zatvorenika i vojnika za period od 1. juna 1992. do 8. juna 1992. godine, str. 2 (povjerljivo).

³⁹⁹⁹ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.05, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 6-7 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21488-12491, 21508 (povjerljivo); svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2669, 2680 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1410.

⁴⁰⁰⁰ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21491 (povjerljivo); dokazni predmet P299.08, Skica tlocrta mjesta zločina u Gerinoj klaonici, str. 1 (povjerljivo).

⁴⁰⁰¹ Svjedok ST221, dokazni predmet P1708, Izjava svjedoka, 17.-18. maj 2003. godine, str. 4-5 (povjerljivo).

⁴⁰⁰² Svjedok ST221, dokazni predmet P1708, Izjava svjedoka, 17.-18. maj 2003. godine, str. 4-5 (povjerljivo); svjedok ST215, 27. septembar 2010. godine, T. 14860.

1624. Kad su svjedok ST015 i ostala 63 zatočenika ušli u zgradu, stražari u uniformama JNA naredili su im da se okrenu licem prema zidu i zatim na njih otvorili vatru.⁴⁰⁰³ Što se tiče pripadnosti ljudi koji su pogubili zatočenike, svjedok ST221 se sjeća da su se tu nalazili i muškarci u sivomaslinastim uniformama, ali je rekao da su zatočenike pogubili pripadnici paravojsnih formacija u maskirnim uniformama.⁴⁰⁰⁴ Svjedok ST015 se onesvijestio.⁴⁰⁰⁵ Kad se osvijestio, čuo je kako jedan ranjeni čovjek preklinje stražare da ga ubiju.⁴⁰⁰⁶ Stražari su rekli da će ga "pustiti da pati jer je balija".⁴⁰⁰⁷ Kad su stražari otišli da dovedu još ljudi, svjedok ST015 se izvukao ispod tijela ubijenih.⁴⁰⁰⁸ Onda je pobjegao i sakrio se u grmlje nekih 200-500 metara od klaonice i tu ostao do otprilike 21:00 sat.⁴⁰⁰⁹ Odatle je čuo da su još dvaput dovozili kamione.⁴⁰¹⁰ Ubrzo po njihovom dolasku, čuo je rafalnu paljbu.⁴⁰¹¹ Prema procjeni svjedoka ST015, u Gerinoj klaonici pogubljeno je oko 190 ljudi iz prvobitne grupe koja je bila zatočena u Tehničkoj školi u Karakaju.⁴⁰¹² Na osnovu opisa događaja, Pretresno vijeće se uvjerilo da je iz prvobitne grupe od 550 muškaraca koji su 5. juna 1992. godine bili zatočeni u Pilici odvedeno 190 muškaraca.

1625. Svjedok ST015 je identifikovao 14 ljudi koji su pogubljeni u Gerinoj klaonici: Muradić Hasanović, Sejdo Hasanović, Hasan Hasanović, Ejub Jahić, Jahija Omerović, Zeir Omerović, Omer Omerović, Hasim Hamzić, Osman Ibrahimović, Adem Muratović, Idriz Muratović, Smajo Smajlović, Senad Muratović i Hrusto Hamzić.⁴⁰¹³ Pretresno vijeće je razmotrilo dalje sudskomedicinske dokaze u vezi s identitetom tri od tih 14 žrtava. Prema navodima Državne

⁴⁰⁰³ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21493, 21503 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.02, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 3. juni 2003. godine, T. 21567 (povjerljivo); svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2672 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1410.

⁴⁰⁰⁴ Svjedok ST221, dokazni predmet P1708, Izjava svjedoka, 17.-18. maj 2003. godine, str. 5 (povjerljivo); svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2673 (povjerljivo).

⁴⁰⁰⁵ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.02, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 3. juni 2003. godine, T. 21552 (povjerljivo).

⁴⁰⁰⁶ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 7 (povjerljivo).

⁴⁰⁰⁷ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21493 (povjerljivo); svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2672 (povjerljivo).

⁴⁰⁰⁸ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.02, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 3. juni 2003. godine, T. 21567-21568 (povjerljivo).

⁴⁰⁰⁹ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2672 (povjerljivo).

⁴⁰¹⁰ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21495, 21507 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.02, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 3. juni 2003. godine, T. 21555, 21568 (povjerljivo); svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2673 (povjerljivo).

⁴⁰¹¹ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, 2. juni 2003. godine, T. 21495 (povjerljivo).

⁴⁰¹² Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 7 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.01, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, 2. juni 2003. godine, T. 21495 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1410.

⁴⁰¹³ Svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2674-2675 (povjerljivo); svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 6-7 (povjerljivo); dokazni predmet P299.10, Spisak s imenima ljudi iz sela Šetići koji su bili zatočeni u hangaru Tehničke škole u Karakaju u periodu od 1. juna 1992. do 5. juna 1992. godine, str. 1 (povjerljivo).

komisije BiH za traženje nestalih lica, Muradif Hasanović je nestao 1. juna 1992. godine u Bijelom Potoku, a tijelo mu je ekshumirano 28. jula 2003. godine na Crnom Vrh^u.⁴⁰¹⁴ Sejdo Hasanović je nestao 1. juna 1992. godine u Bijelom Potoku, a tijelo mu je ekshumirano 28. jula 2003. godine na Crnom Vrh^u.⁴⁰¹⁵ Smajo Smajlović je nestao 1. juna 1992. godine u Bijelom Potoku, a tijelo mu je ekshumirano 28. jula 2003. godine na Crnom Vrh^u.⁴⁰¹⁶ Osim toga, svjedok ST015 je u svom svjedočenju izjavio da je Asim Hamzić bio dio iste grupe od 64 čoveka koji su s njim dovedeni u Gerinu klaonicu. U potvrdi o smrti Asima Hamzića navodi se da je umro 1. juna 1992. godine u Bijelom Potoku.⁴⁰¹⁷ Tužilaštvo je dostavilo i dokaze o identitetu još dvije žrtve ovog incidenta, konkretno za Asima Hasanovića i Osmana Sinanovića. Međutim, ti dokazi nisu dovoljni da bi se na osnovu njih moglo konstatovati da su te osobe pogubljene u Gerinoj klaonici 5. jula 1992. godine.⁴⁰¹⁸

1626. Pretresnom vijeću je dostavljen i iskaz svjedoka ST221, koji je izjavio da je otprilike u drugoj polovini juna 1992. godine 50 do 70 Muslimana odvezeno kamionom u Gerinu klaonicu. U tom objektu su ih pobili pripadnici srpskih paravojnih formacija. Tu su bili prisutni i pripadnici rezervnog sastava vojske, ali oni nisu učestvovali u pogubljenju.⁴⁰¹⁹ Taj incident sličan je incidentu koji je opisao svjedok ST015: oba su odigrala sredinom juna 1992. godine i broj ubijenih muškaraca je bio sličan, 64, odnosno 50 do 70. Pretresno vijeće, stoga, smatra da se iskazi svjedoka ST015 i svjedoka ST221 odnose na isti incident.

(d) Razaranje džamija

1627. Prema navodima izvora s kojima je András Riedlmayer obavio razgovore na terenu, "srpske snage" ili "srpski ekstremisti" uništili su od aprila do decembra 1992. godine razne džamije u opštini Zvornik. U aprilu 1992. godine, "srpski ekstremisti" su potpuno uništili džamiju u Gornjem Sepaku. Njene ruševine su uklonjene teškom mehanizacijom i ostali su samo tragovi temelja.⁴⁰²⁰ U aprilu 1992. godine, "srpski ekstremisti" su potpuno uništili džamiju u Kozluku i to mjesto je pretvoreno u parking i smetljište.⁴⁰²¹ U aprilu 1992. godine, "srpski ekstremisti" potpuno su sraznili

⁴⁰¹⁴ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7688, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2675 (povjerljivo).

⁴⁰¹⁵ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7694, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2675 (povjerljivo).

⁴⁰¹⁶ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7702, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); svjedok ST015, 5. novembar 2009. godine, T. 2675 (povjerljivo).

⁴⁰¹⁷ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 6 (povjerljivo); dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojem 7680.1, Potvrda o smrti (povjerljivo).

⁴⁰¹⁸ Dokazni predmet P2466, Baza podataka o dokazu smrti (CHS), pod rednim brojevima 7683.1, 7683.2, Državna komisija BiH za traženje nestalih lica (povjerljivo); pod rednim brojem 7697 (povjerljivo).

⁴⁰¹⁹ Svjedok ST221, dokazni predmet P1708, Izjava svjedoka, 17.-18. maj 2003. godine, str. 5 (povjerljivo).

⁴⁰²⁰ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1097-1098.

⁴⁰²¹ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1124-1125.

sa zemljom i džamiju Beksuja i to mjesto je korišteno kao parking i smetlište.⁴⁰²² U maju 1992. godine, "srpski ekstremisti" su potpuno uništili džamiju s pet minareta u Kula Gradu.⁴⁰²³ Dana 5. maja 1992. godine, srpske snage su granatirale džamiju u Svrakama, hicima porazbijale njene prozore i projektilom srušile minaret.⁴⁰²⁴ Prije nego što su uništili Riječansku džamiju, srpski "ekstremisti" objesili su na njen minaret srpske zastave i preko njenih zvučnika puštali srpske nacionalističke pjesme.⁴⁰²⁵ Mjesto na kom se nalazila džamija se zatim koristilo kao parkiralište i buvlja pijaca.⁴⁰²⁶ Džamija u Radžićima oštećena je u granatiranju u junu 1992. godine, a srpske snage su je potpuno uništile u oktobru 1992. godine prilikom zauzimanja sela.⁴⁰²⁷ Džamija je spaljena, krov i minaret su uništeni, a unutrašnjost je devastirana, ali spoljnja četiri zida ostala su netaknuta do visine krova.⁴⁰²⁸ Svjedok ST144 je u svom svjedočenju izjavio da su oko 18. jula 1992. godine jedan inspektor i njegovi ljudi, diverzanti iz Pančeva poznati pod nazivom "Vukovi", uništili neke džamije u blizini Zvornika i jednu džamiju u centru Zvornika. Pripadnici Vukova utovarili su bakar iz tih džamija u svoje automobile i u pratnji specijalaca iz vojske odvezli ga u Republiku Srbiju.⁴⁰²⁹ U oktobru 1992. godine, srpske snage su gotovo uništile džamiju u Novom Selu, koja je bila sravnjena u eksploziji, a zatim uništena miniranjem.⁴⁰³⁰

1628. U maju 1992. godine, potpuno je uništena Velika džamija u Kula Gradu, a njeni ostaci su raznijeti eksplozivom. Prema Riedlmayerovoj bazi podataka, uništili su je srpski ekstremisti.⁴⁰³¹ Pretresno vijeće podsjeća da su se na tom području vodile žestoke borbe od početka aprila do pada Kula Grada 26. aprila 1992. godine.⁴⁰³²

1629. Džamija u Diviču je uništena i na toj lokaciji je izgrađena srpska pravoslavna crkva.⁴⁰³³ Pretresno vijeće podsjeća da su arkanovci, Beli orlovi i pripadnici rezervnog sastava milicije zauzeli mjesto Divič približno krajem aprila 1992. godine i da su pritom imali pomoć JNA u vidu artiljerijske podrške.⁴⁰³⁴

⁴⁰²² Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1175-1176.

⁴⁰²³ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1133.

⁴⁰²⁴ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1160.

⁴⁰²⁵ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1170.

⁴⁰²⁶ András Riedlmayer, 2. juni 2010. godine, T. 11261; dokazni predmet P1406, Riedlmayerova baza podataka za predmet *Karadžić*, str. 1132-1133; dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1169-1170.

⁴⁰²⁷ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1063.

⁴⁰²⁸ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1063.

⁴⁰²⁹ Dokazni predmet P320, Izjava data SJB-u Bijeljina u vezi s incidentima na kontrolnom punktu, 6. avgust 1992. godine, str. 6 (povjerljivo).

⁴⁰³⁰ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1142-1143.

⁴⁰³¹ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1130.

⁴⁰³² Svjedok ST014, 2. juni 2003. godine, T. 21434-21435 (povjerljivo); Ramiz Smajilović, 6. novembar 2009. godine, T. 2766; dokazni predmet P299.06, Mapa Zvornika (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1379.

⁴⁰³³ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1044-1045.

⁴⁰³⁴ Svjedok ST088, dokazni predmet P2188, Izjava svjedoka, 30. juni 1996. godine, str. 3 (povjerljivo); svjedok ST088, dokazni predmet P2190, *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, 4. juli 2005. godine, T. 15733 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 1383.

1630. U maju 1992. godine, džamija u Drinjači teško je oštećena eksplozivom, uništeni su krov i minaret, unutrašnjost je devastirana, a na zidovima su se vidjeli tragovi eksplozija.⁴⁰³⁵ Što se tiče počinitelja, Pretresno vijeće podsjeća da se selo Drinjača predalo srpskim snagama krajem aprila 1992. godine i da su srpske snage 30. maja 1992. godine iz sela protjerale njegove stanovnike.⁴⁰³⁶

1631. Krov, zidovi i minaret džamije u Klisi teško su oštećeni u maju 1992. godine.⁴⁰³⁷ U vezi s tim, Pretresno vijeće podsjeća da su srpske snage opkolile i zauzele Klisu 1. juna 1992. godine.⁴⁰³⁸

1632. U Zvorniku je oštećeno ili uništeno više drugih džamija, ali u dokazima se ne navodi kad se to tačno dogodilo, ko je to uradio i pod kakvim okolnostima. To su bile džamija u Snagovu,⁴⁰³⁹ džamija u Zamlazu,⁴⁰⁴⁰ džamija u Đulićima,⁴⁰⁴¹ džamija u Glumini,⁴⁰⁴² džamija u Skociću,⁴⁰⁴³ džamija u Sultanovcima,⁴⁰⁴⁴ džamija u Glodi,⁴⁰⁴⁵ džamija u Donjim Križevićima,⁴⁰⁴⁶ džamija Vitinica,⁴⁰⁴⁷ džamija u Donjoj Glumini,⁴⁰⁴⁸ džamija u Donjoj Kamenici,⁴⁰⁴⁹ džamija u Kovačevićima,⁴⁰⁵⁰ džamija u Godusu,⁴⁰⁵¹ džamija u Gornjoj Sapni,⁴⁰⁵² džamija u Grbavcima⁴⁰⁵³ i džamija u Selimovićima.⁴⁰⁵⁴

3. Činjenični zaključci

1633. *Hapšenja*. Pretresno vijeće zaključuje da je 15. maja 1992. godine, 30 muškaraca u maskirnim uniformama, uniformama JNA i uniformama milicije uhapsilo Muslimana Ramiza Smajilovića, člana SDA, i zatočilo ga u kompleksu Suda za prekršaje i upravne zgrade "Novi izvor" u Zvorniku. Vijeće takođe zaključuje da su pripadnici srpskih paravojnih snaga poznati pod imenom Žute ose, koji su takođe nazivani Žućinim ili Repićevim ljudima, dana 26., 27. ili 28. maja 1992. godine, prevezli 400 do 500 muslimanskih stanovnika Diviča, koji su bili ili civili ili lica koja

⁴⁰³⁵ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1072-1073.

⁴⁰³⁶ Svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 4 (povjerljivo); svjedok ST014, 4. novembar 2009. godine, T. 2644; svjedok ST014, dokazni predmet P292.03, Izjava svjedoka, 15.-16. januar 2001. godine, str. 5 (povjerljivo); činjenica o kojoj je presuđeno 362.

⁴⁰³⁷ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1115.

⁴⁰³⁸ Svjedok ST015, dokazni predmet P299.04, Izjava svjedoka, 24. novembar 1996. godine, str. 2 (povjerljivo); svjedok ST015, 4. novembar 2009. godine, T. 2661 (povjerljivo).

⁴⁰³⁹ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1088.

⁴⁰⁴⁰ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1173.

⁴⁰⁴¹ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1047.

⁴⁰⁴² Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1054.

⁴⁰⁴³ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1154-1155.

⁴⁰⁴⁴ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1157.

⁴⁰⁴⁵ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1075.

⁴⁰⁴⁶ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1069.

⁴⁰⁴⁷ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1163.

⁴⁰⁴⁸ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1050.

⁴⁰⁴⁹ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1057.

⁴⁰⁵⁰ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1121.

⁴⁰⁵¹ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1081.

⁴⁰⁵² Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1095.

⁴⁰⁵³ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1100.

nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima, do stadiona "Drina". Na stadionu su naredili da približno 180 muškaraca izađe iz autobusa, nakon čega su ih odvezli prvo do upravne zgrade "Novog izvora", gdje su bili zatočeni dva dana, a zatim u Dom kulture u Čelopeku, gdje su, prije nego što su premješteni u Sud za prekršaje u Zvorniku, bili zatočeni otprilike mjesec dana. Dio zatočenika ostao je tu do sredine jula, kada su prevezeni u logor Batković u Bijeljini, a ostali su ostali tu barem do septembra 1992. godine.

1634. Pretresno vijeće zaključuje da su 30. maja 1992. godine, ljudi srpske nacionalnosti odjeveni u maskirne uniforme i uniforme bivše JNA došli u selo Kostijerevo, gdje su uhapsili 150 muškaraca, žena i djece muslimanske nacionalnosti. Tukli su ih, vrijeđali i rugali im se, govoreći im: "[N]eka vam sad pomognu suverena Bosna i Izetbegović ako mogu". Tu grupu su zatim odveli u Dom kulture u Drinjači, gdje su kasnije dovedeni i drugi Muslimani. Branko Studen je pustio žene i djecu, a približno 90 muškaraca Muslimana zadržano je u Domu kulture.

1635. Pretresno vijeće zaključuje da su 1. juna 1992. godine, pripadnici JNA i paravojnih formacija napali selo Klisa, gdje se nalazilo 4.000 izbjeglih Muslimana. Natjerali su ih da krenu prema Đulićima, gdje je 750 muškaraca odvojeno od ostatka grupe, smješteno u kamione i odvezeno u zgradu radionice Tehničke škole u Karakaju. Tamo su bili zatočeni do 5. juna 1992. godine, kad su premješteni u Gerinu klaonicu. Nakon pada Zvornika 8. aprila 1992. godine, komandant TO-a Pavlović uhapsio je neidentifikovan broj muškaraca Muslimana u selu Đulići i odveo ih u Tehničku školu u Karakaju.

1636. *Pljačka imovine.* Dana 1. juna 1992. godine, grupa raseljenih lica i stanovnika Klise, opkoljena pripadnicima srpskih paravojnih formacija i vojnicima JNA, pješke se uputila prema Đulićima. Stražari na kontrolnom punktu između Klise i Đulića oduzeli su automobile, traktore i poljoprivrednu opremu od približno 4.000 Muslimana. Kasnije toga dana, pripadnici srpske vojske i paravojnih formacija oduzeli su imovinu od oko 750 muškaraca Muslimana koji su bili dio gorepomenute grupe od 4.000 ljudi. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su ljudi koji su Muslimanima oduzeli imovinu bili pripadnici srpskih snaga.

1637. Pretresno vijeće zaključuje da su, krajem maja ili početkom juna 1992. godine, pripadnici srpskih paravojnih snaga iz Torine grupe, ili grupe Pivarskog, ili pripadnici Žutih osa, oduzeli dragocjenosti od oko 180 Muslimana zatočenih u Domu kulture u Čelopeku. Dana 26. juna 1992. godine, nakon što su izveli napad na selo Kozluk, pripadnici TO-a pod komandom Marka Pavlovića

⁴⁰⁵⁴ Dokazni predmet P1402, Riedlmayerova baza podataka, str. 1151.

oduzeli su stvari muslimanskom stanovništvu tog sela i prisilili ga da potpiše izjave o predaji imovine.

1638. Dana 2. juna 1992. godine ili približno tog datuma, srpski vojnici ili pripadnici paravojskih formacija koji su čuvali zatočenike u Tehničkoj školi u Karakaju naredili su da približno 700 muslimanskih zatočenika novac, ručne satove i dokumente preda muškarcima u sivomaslinastim uniformama.

1639. Osim toga, zatvorenike u upravnoj zgradi "Novog izvora" milicija je vodila da pljačkaju muslimanske kuće.

1640. Oko 11. aprila 1992. godine, srpski vojnici i pripadnici paravojske odnijeli su televizore i namještaj iz kuća u gradu Zvorniku. Osim toga, 11. aprila 1992. godine, svjedok ST105 je vidio kako arkanovci pljačkaju kuće. Međutim, u dokazima se ne navodi konkretno da li je uzeta imovina pripadala građanima muslimanske ili hrvatske nacionalnosti. U vezi s tim, Pretresno vijeće smatra da su prije napada koji je počeo 8. aprila 1992. godine i Srbi i Muslimani napustili grad i da je stoga moguće da je 11. aprila bilo dosta praznih kuća koje su pripadale kako Muslimanima, tako i Srbima. S obzirom na te okolnosti, Pretresno vijeće ne može odrediti koje su nacionalnosti bili vlasnici imovine koju su počinioci odnijeli.

1641. Dana 20. aprila 1992. godine, u jednoj stambenoj zgradi sa 80 stanova u gradu Zvorniku provaljeno je u 40 stanova čiji su vlasnici bili Muslimani, a u ostalih 40, čiji su vlasnici bili Srbi, nije provaljeno. Međutim, dokazi ne sadrže tačne navode o tome ko je provalio u te stanove ni o tome koje su stvari iz njih eventualno odnesene.

1642. Krajem aprila 1992. godine, pripadnici Žutih osa oduzeli su neidentifikovani broj vozila na kontrolnim punktovima u Zvorniku. Međutim, dokazi ne sadrže tačne navode o tome koje su nacionalnosti bili ljudi kojima su ta vozila oduzeta.

1643. S obzirom na te okolnosti, Pretresno vijeće u svojim pravnim zaključcima neće dalje razmatrati gorenavedena tri incidenta.

1644. *Razaranje muslimanske imovine i džamija.* Pretresno vijeće zaključuje da su 15. maja 1992. godine, vojnici JNA spalili kuću Muslimana Ramiza Smajilovića.

1645. Dokazi pokazuju da je tokom perioda na koji se odnosi Optužnica u Zvorniku uništen veliki broj džamija. Za većinu tih džamija jedini izvor dokaza je Riedlmayerova baza podataka, dokazni predmet P1402. Iako se u toj bazi podataka u vezi s nekim džamijama konkretno navodi da su ih

uništile "srpske snage" ili "srpski ekstremisti", Pretresno vijeće je mišljenja da ti dokazi nisu dovoljno precizni. Pretresno vijeće će izvesti zaključke samo u vezi sa slučajevima gdje je bilo u mogućnosti da Riedlmayerove dokaze analizira zajedno s drugim dokazima o vojnim operacijama izvedenim u selima u kojima su uništene džamije.

1646. Pretresno vijeće zaključuje da je oko 18. jula 1992. godine grupa diverzantata iz Pančeva, koji se nazivaju Vukovima, razorila džamiju u Zvorniku, kao i više drugih džamija u opštini.

1647. Dokazi pokazuju da je džamija u Drinjači razorena u maju 1992. godine. Budući da se to selo predalo srpskim snagama krajem aprila 1992. godine i da su srpske snage protjerale njegove stanovnike krajem maja 1992. godine, Pretresno vijeće se uvjerilo da su tu džamiju razorile srpske snage.

1648. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage u maju 1992. godine razorile džamiju s pet minareta u Kula Gradu, nakon što se to mjesto predalo 26. aprila 1992. godine.

1649. Dokazi pokazuju da je džamija u Diviču razorena i da su srpske snage uz pomoć artiljerije zauzele Divič u periodu od kraja aprila do maja 1992. godine. Međutim, budući da nema dokaza o tome kad je džamija u Diviču razorena, Pretresno vijeće ne može van razumne sumnje zaključiti da su za razaranje džamije odgovorne srpske snage koje su granatirale Divič.

1650. Dokazi pokazuju da je džamija u Klisi oštećena u maju 1992. godine. Srpske snage zauzele su to mjesto 1. juna 1992. godine. Budući da nema daljnjih dokaza u vezi s tim incidentom, Pretresno vijeće ne može van razumne sumnje zaključiti da su džamiju razorile srpske snage koje su zauzele Klisu.

1651. *Nametanje diskriminatornih i restriktivnih mjera.* Pretresno vijeće zaključuje da su početkom marta 1992. godine, i dalje u aprilu 1992. godine, srpski TO, zvornička milicija i pripadnici paravojnih formacija, uključujući ljude pod vodstvom izvjesnog Milorada Gojića, po opštini postavili kontrolne punktove i dežurali na njima. Iako je policijski sat važio za sve, Muslimani koje su zaustavljali na kontrolnim punktovima bili podvrgavani "strožijoj kontroli". Osim toga, od 29. aprila 1992. godine, srpske snage na kontrolnim punktovima šikanirale su, tukle i vrijeđale stanovnike Drinjače i nisu im dopuštale da idu na posao u Karakaj, nego su ih vraćale u njihovo selo. Dokazi takođe pokazuju da je milicija, u periodu od 1. aprila do 30. juna 1992. godine, izvršila pretrese 80 stanova čiji su vlasnici bili "muslimanski ekstremisti". Pored toga, nakon pada Zvornika svakodnevno su vršene racije, pretresi i hapšenja muslimanskih stanovnika Đulića, koji su počeli da se plaše za svoju bezbjednost. Iako svjedok ST215 nije konkretno naveo ko je vršio te

radnje u Dulićima, na osnovu toga koje su se snage tada nalazile u Zvorniku i na osnovu činjenice da su vršena "hapšenja", Pretresno vijeće zaključuje da su počiniooci bili dio srpskih snaga.

1652. *Lišavanje života.* Što se tiče ubistava koja su srpske snage, kako se navodi, počinile nad Muslimanima i Hrvatima, Pretresno vijeće konstatuje da su u periodu od 26. do 28. maja 1992. godine pripadnici paravojne formacije Žute ose iz upravne zgrade "Novog izvora" u Zvorniku odveli 11 muškaraca muslimanske nacionalnosti iz Diviča. Ti se ljudi nisu vratili. Među njima su bili Hasan Tuhčić, Kemal Tuhčić, Mehmed Tuhčić, Alija Tuhčić, Enver Pezerović, Ibrahim Markošević i Fikret Hadžiavdic. Njihova tijela su ekshumirana 1999. godine i utvrđeno je da su svi ubijeni hicima iz vatrenog oružja u glavu, grudni koš ili oboje. Osim Markoševića, koji je umro 8. maja 1992. godine, svi su umrli između 26. i 30 maja 1992. godine. Na osnovu iskaza svjedoka ST088, sudskomedicinskih dokaza i datuma smrti tih ljudi, koji se podudaraju s datumom njihovog odvođenja iz zgrade "Novog izvora", Pretresno vijeće zaključuje da su Žute ose hicima iz vatrenog oružja ubile Hasana Tuhčića, Kemala Tuhčića, Mehmeda Tuhčića, Aliju Tuhčića, Envera Pezerovića i Fikreta Hadžiavdica. Međutim, na osnovu tih dokaza Pretresno vijeće ne može izvesti zaključak da su Žute ose ubile i ostale muškarce koji su navedeni na Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo.

1653. Dana 30. maja 1992. Godine, pripadnici Belih orlova ubili su hicima iz vatrenog oružja približno 85 muškaraca muslimanske nacionalnosti u školi u Drinjači, nakon što su ih nazvali "Turcima", "balijama", psovali im "muslimanske majke" i upućivali druge uvrede na nacionalnoj osnovi. U Dodatku II Presude Pretresno vijeće je među imenima 50 osoba koje se navode na Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo identifikovalo 50 pojedinačno navedenih žrtava ovog incidenta.

1654. Pretresno vijeće zaključuje da se u noći sa 1. na 2. juni 1992. godine, 20 lica muslimanske nacionalnosti ugušilo zbog nedostatka vazduha u jednoj prostoriji u radionici Tehničke škole u Karakaju, gdje su bili zatočeni zajedno s još približno 700 ljudi i gdje su ih čuvali pripadnici srpskog TO-a. U periodu od 1. do 5. juna 1992. godine, zatočenik Hasan Avdić izveden je i više se nije vratio. Na osnovu obdukcijskog izvještaja, u kojem je konstatovano da je Avdić umro od strijelne rane glave, te velikog broja ubistava počinjenih u Tehničkoj školi u periodu od 1. do 5. juna 1992. godine, Pretresno vijeće konstatuje da je jedini razuman zaključak da su Hasana Avdića ubili pripadnici TO-a. Pretresno vijeće takođe zaključuje da je u istom razdoblju jedan od stražara hicem iz vatrenog oružja ubio Osmana Smajlovića. Najzad, u periodu od 2. do 5. juna 1992. godine, pripadnici Karakajske čete TO-a i drugi uniformisani Srbi sistematski su pobili približno 160 Muslimana zatočenih u školi. U Dodatku II Presude, Pretresno vijeće je od 36 osoba koje se navode

na Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo identifikovalo deset žrtava koje su ubijene u Karakaju u periodu od 1. do 5. juna 1992. godine.

1655. Jednom prilikom u periodu od 1. do 5. juna 1992. godine, pripadnici TO-a u Tehničkoj školi u Karakaju izveli su četiri zatočenika iz zgrade radionice i svjedok ST015 ih više nikad nije vidio. Dokazi, uključujući sudskomedicinske dokaze, ne sadrže daljnje informacije o tome šta se dogodilo s tom četvoricom ljudi. Pretresno vijeće, stoga, ne može utvrditi da li su oni ubijeni, pa ovaj incident neće razmatrati dalje u tekstu u odjeljku posvećenom pravnim zaključcima.

1656. Pretresno vijeće zaključuje da su približno 8. juna 1992. godine u Gerinoj klaonici, pripadnici JNA ili paravojnih formacija, koji su se tu zajedno nalazili, pogubili približno 190 ljudi muslimanske nacionalnosti. Žrtve su prije toga bile zatočene u Tehničkoj školi u Karakaju. Pretresno vijeće je od osam osoba koje se navode na Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo uspjelo da identifikuje pet pojedinačno imenovanih žrtava ovog incidenta. To su: Muradif Hasanović, Sejdo Hasanović, Asim Hamzić, Hasim Hamzić i Smajo Smajlović. Na osnovu iskaza svjedoka ST015, Pretresno vijeće je takođe identifikovalo još deset žrtava tog incidenta, a to su: Hasan Hasanović, Ejub Jahić, Jahija Omerović, Zeir Omerović, Omer Omerović, Osman Ibrahimović, Adem Muratović, Idriz Muratović, Senad Muratović i Hrusto Hamzić.

1657. U periodu od 5. do 11. juna 1992. godine, pripadnici paravojne Torine grupe su u Domu u Čelopeku hicima iz vatrenog oružja ubili Nuriju Hadžiavdića, Ramu Alihodžića i Saliha Zahirovića. Ubrzo nakon toga, pripadnici paravojske izveli su ćelije još dva zatvorenika i samo jedan od njih se vratio. Iako ove okolnosti upućuju na to da je moguće da je jedan od te dvojice zatočenika ubijen, Pretresno vijeće ima na umu da zatočenik koji se vratio nije pomenuo da je drugi zatvorenik ubijen. Samo na osnovu činjenice da se zatočenik nije vratio ne može se izvesti zaključak van razumne sumnje da je on ubijen. S obzirom na te okolnosti, Pretresno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u svojim pravnim zaključcima.

1658. Pretresno vijeće zaključuje da je 11. juna 1992. godine u Domu u Čelopeku jedan od pripadnika paravojne grupe Žute ose Dušana Repića pretukao Muslimana Ejuba Tuhčića stolicom i drugim predmetima. Tuhčić je uslijed toga pao u komu i, kako mu nije pružena ljekarska pomoć, umro je 15. juna 1992. godine. Istoga dana, pripadnici Žutih osa mučili su i zlostavljali, a zatim ubili Fikreta Jajagića, Šabana Bikića, Sakiba Kapidžića, Zajima Pezerovića i Zulkarnejna Efendića. Osim toga, Repić je lično hicima iz vatrenog oružja ubio Aliju Atlića, Saliha Hadžiavdića, Hasana Atlića i Damira Bikića.

1659. Nakon ubistava koja su izvršena 11. juna 1992. godine, milicioneri su natjerali dva zatvorenika da utovare tijela u kamion i jednom od njih, Huseinu Salihoviću, naredili da i sam ostane u kamionu. Salihović se nije vratio i njegovo tijelo je ekshumirano na Crnom Vrh 28. jula 2003. godine. Na osnovu sudskomedicinskih dokaza izvedenih u vezi sa Salihovićem, koji se razmatraju u Dodatku II, Pretresno vijeće zaključuje da je jedini razuman zaključak da je Husein Salihović ubijen nakon što je, 11. juna 1992. godine ili približno toga dana, zakopao tijela ljudi s kojima je bio zatočen.

1660. Osim toga, Pretresno vijeće zaključuje da je 27. juna 1992. godine Dušan Repić lišio života 20 lica, među kojima je bio Farid Hadžić. Pretresno vijeće je među 50 lica navedenih na Konačnom spisku žrtava koji je podnijelo tužilaštvo uspjelo da identifikuje 14 pojedinačno imenovanih žrtava ubijanja u Domu u Čelopeku.

1661. Krajem maja 1992. godine, jedan milicioner ustrijelio je i ubio čovjeka koji se prezivao Gazibović, koji je pokušao da pobjegne iz upravne zgrade "Novog izvora".

1662. Konačno, pošto je uzelo u obzir incidente koji se razmatraju gore u tekstu, Pretresno vijeće zaključuje da su tokom perioda na koji se odnosi Optužnica pripadnici srpske vojske i paravojnih formacija ubili najmanje 497 Muslimana koji su u vrijeme kad su ubijeni bili ili civili ili van borbenog stroja.

1663. *Uslovi zatočenja i postupanje sa zatočenicima.* U vezi s okrutnim postupanjem, nehumanim djelima i mučenjem koji su, kako se navodi, počinjeni u zatočeničkim centrima nad nesrpskim stanovništvom, Pretresno vijeće konstatuje da su u Domu kulture u Čelopeku pripadnici Žutih osa i dviju grupa poznatih pod nazivom Grupa Pivarskog i Torina grupa tukli zatočenike željeznim šipkama i šiljastim oruđem, nanijevši im teške povrede. Pripadnici paravojnih formacija takođe su nekim zatočenicima urezivali krstove na čela. Repić i njegovi ljudi seksualno su zlostavljali zatvorenike, prisiljavali ih da jedan nad drugim vrše polne radnje i u nekim slučajevima im odsijecali spolovila ili pak uši. Tim djelima su zatočenicima nanosili teške fizičke i duševne povrede. U Domu kulture bili su zatočeni muškarci muslimanske nacionalnosti iz Diviča. Iako su ih premlaćivali pripadnici paravojnih formacija, pripadnici rezervnog sastava milicije koji su tu stražarili znali su za ta djela, a nisu preduzeli nikakve djelotvorne mjere da ih zaustave. Pod pritiskom lokalnih Srpkinja koje su se žalile zbog toga što pripadnici paravojnih snaga vrše premlaćivanja zatočenika u Domu kulture, milicija je krajem juna ili početkom jula 1992. godine premjestila zatočenike u upravnu zgradu "Novog izvora".

1664. Pretresno vijeće zaključuje da je, počev od sredine maja i barem do kraja septembra 1992. godine, do 100 ili više Muslimana bilo zatočeno u upravnoj zgradi "Novog izvora" i u Sudu za prekršaje u Zvorniku, koji su se nalazili u istom krugu i funkcionisali kao jedinstven zatočenički centar. Tamo je bilo zatočeno i pet Srba optuženih za ubistvo. Taj zatočenički centar čuvala je milicija, ali je naređenja i uputstva dobijala od komandanta TO-a Marka Pavlovića. Zatočenici nisu dobijali dovoljno hrane i morali su spavati na podu.

1665. Zatočenike, među kojima je bio i svjedok Smajilović, tukli su milicioneri i muškarci odjeveni u druge uniforme i nanosili im teške povrede. Budući da je Pavlović imao kontrolu u tom zatvoru i da je prisustvovao najmanje jednom premlaćivanju, Pretresno vijeće zaključuje da su drugi muškarci u uniformama bili pripadnici TO-a. Što se tiče učešća milicije u premlaćivanju, Smajilović je u svjedočenju rekao da je njega jednom prilikom pretukao jedan milicioner. Prilikom analize Smajilovićevog svjedočenja, Pretresno vijeće je uzelo u obzir iskaz svjedoka ST222, koji je izjavio da je za premlaćivanje Smajilovića bio odgovoran jedan od pripadnika Gogićeve paravojne grupe i da su ti ljudi nosili iste uniforme kao i pripadnici zvorničke milicije. Na osnovu toga, Pretresno vijeće zaključuje da je Smajilovića pretukao neki pripadnik Gogićeve grupe. Pored toga, na osnovu Panićevog svjedočenja da su pripadnicima Gogićeve grupe bile izdate uniforme milicije i da ih je plaćao MUP, Pretresno vijeće zaključuje da su Gogićevi ljudi bili uvršteni u sastav milicije.

1666. Dana 30. maja 1992. godine, arkanovci su pretukli oko 30 zatočenika u Domu kulture u Drinjači i nanijeli im teške tjelesne povrede. Jednom prilikom, jednog su zatvorenika tukli električnim kablom. Istoga dana, pripadnici Žutih osa tukli su zatvorenike i vrijeđali ih na nacionalnoj osnovi, nazivajući ih "balijama" i "Turcima", nakon čega su više od 80 njih pogubili. Ti zatočenici su bili muškarci muslimanske nacionalnosti.

1667. U periodu od aprila do maja 1992. godine, pripadnici paravojnih formacija zlostavljali su Muslimane zatočene na poljoprivrednom dobru "Ekonomija" u Karakaju.

1668. Najzad, od 1. do 5. juna 1992. godine, 700 do 750 Muslimana iz sela Klisa držano je u radionici Tehničke škole u Karakaju, gdje su imali toliko malo vazduha i prostora da je tokom prve noći 20 zatočenika umrlo od gušenja. Taj objekat su čuvali pripadnici TO-a, koji zatočenicima nisu davali hranu, osim što bi im povremeno bacili malo hljeba. Pripadnici TO-a tukli su zatočenike raznim predmetima, između ostalog, kundacima pušaka, nanoseći im teške povrede.

1669. Nakon što je uzelo u obzir da su zatočenici u tim zatočeničkim centrima bili gotovo isključivo muslimanske nacionalnosti, surovost tih napadâ, kao i vrijeđanje žrtava na nacionalnoj

osnovi, Pretresno vijeće zaključuje da su gore opisana zlostavljanja i napadi bili počinjeni na osnovu nacionalne pripadnosti žrtava.

1670. *Prisilno premještanje i deportacija.* Nešto prije preuzimanja vlasti u gradu Zvorniku 8. aprila 1992. godine, muslimansko stanovništvo počelo je bježati prema Kula Gradu otkrivši da dolaze paravojne formacije. I 8. i 11. aprila 1992. godine, svjedok ST105 je naišao na stotine Muslimana koji su rekli da se puca na njihove radnje i domove, da se plaše i da pokušavaju da pobjegnu. Nakon preuzimanja vlasti u gradu Zvorniku, u aprilu i maju 1992. godine srpske snage, koje su sačinjavale paravojne formacije, JNA i TO, protjerale su muslimansko stanovništvo iz više sela u opštini. Nakon 8. aprila 1992. godine, muslimanski stanovnici Đulića bili su izloženi svakodnevnim racijama, pretresima kuća i hapšenjima. Tražili su da se sastanu sa srpskim organima vlasti u Zvorniku, koji su im odgovorili da im ne mogu garantovati bezbjednost. Zbog toga je oko 4.500 Muslimana napustilo Đuliće. Krajem aprila 1992. godine, 1.000 Muslimana napustilo je Divič nakon što su arkanovci i Beli orlovi granatirali to selo. Dana 26. ili 28. maja 1992. godine, pripadnici Žutih osa, JNA i milicije protjerali su još 400-500 Muslimana iz Diviča. Dana 30. maja 1992. godine, uniformisani Srbi protjerali su muslimansko stanovništvo iz Kostijereva, Sopotnika, Devanja i Drinjače. Budući da je tu bilo vojne tehnike i jedan vojni kamion, Pretresno vijeće se uvjerilo da su to bili srpski vojnici. Dana 1. juna 1992. godine, pripadnici paravojnih snaga i jedinica JNA protjerali su 4.000 izbjeglih Muslimana iz Klise, gdje su se oni okupili nakon što su napustili svoja sela. Najzad, demografski dokazi pokazuju da je 1997. godine broj muslimanskih stanovnika u Zvorniku bio za više od 91 posto manji nego 1991. godine i da su 1997. godine preko 29.000 Muslimana bili interno raseljena lica iz Zvornika.

1671. Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da je, počev od aprila 1992. godine, hiljade Muslimana napustilo opštinu Zvornik. U nekim slučajevima, Muslimani su otišli uplašeni djelima zastrašivanja, kao i zločinima koje su nad njima i njihovom imovinom činile srpske snage. U drugim slučajevima, srpske snage silom su uklonile muslimansko stanovništvo iz njihovih sela tako što su odvojile vojno sposobne muškarce, a ostale ukrcale u kamione i autobuse i često ih odvozile u Srbiju ili na teritoriju pod kontrolom Muslimana.

4. Pravni zaključci

1672. *Opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta.* Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob. Pretresno vijeće zaključuje da je između djela srpskih snaga u Zvorniku i tog oružanog sukoba postojao neksus. Osim toga, žrtve zločina, kako je detaljno opisano dalje u tekstu, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

1673. Pretresno vijeće zaključuje da su djela srpskih snaga bila geografski i vremenski povezana s oružanim sukobom. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze da su, u skladu s naredbama Kriznog štaba Zvornik, 8. aprila 1992. godine srpske paravojne snage, pripadnici TO-a, JNA i milicije izvršili napad na grad Zvornik. Tokom aprila i maja 1992. godine, srpske snage napale su i zauzele više muslimanskih sela u opštini Zvornik. Tokom tih napada, srpske snage su ugrozile čitava muslimanska sela, pored ostalih Divič i Kozluk, pucali su u domove Muslimana, oduzimali im imovinu, pucali u ljude i ubijali ih na licu mjesta i uništavali džamije. U muslimanskom selu Đulići, stanovnici poslije 8. aprila 1992. godine nisu imali hrane, vode, struje ni lijekova. Osim toga, nakon što su srpske snage preuzele kontrolu nad tim područjem, žene i djeca muslimanske nacionalnosti istjerani su iz svojih kuća i prevezeni na teritoriju pod kontrolom Muslimana. U Kostijerevu, srpske snage su tukle, vrijeđale i izrugivale se muslimanskom stanovništvu. Nakon napada na Divič, Kostijerevo, Drinjaču i Klisu, srpske snage zatočile su muškarce muslimanske nacionalnosti u teškim uslovima, tukle ih i veliki broj njih ubile. Neki muškarci muslimanske nacionalnosti bili su još uvijek zatočeni u septembru 1992. godine. Na osnovu toga, Pretresno vijeće zaključuje da su gore opisana djela srpskih snaga predstavljala napad na civilno stanovništvo, identifikovano kao muslimansko stanovništvo Zvornika, koji je trajao od 8. aprila 1992. godine barem do septembra 1992. godine. S obzirom na veliki broj žrtava i sistem zatočeničkih centara koji je bio organizovan u toj opštini, Pretresno vijeće zaključuje da je napad bio i rasprostranjen i sistematski. Djela koja su srpske snage počinile nad muslimanskim stanovništvom bila su dio tog napada. S obzirom na razmjere tog napada, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioci znali da je napad na Zvornik u toku i da su njihova djela bila dio tog napada.

1674. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su opšti uslovi iz članova 3 i 5 Statuta ispunjeni.

1675. *Tačke 2, 3 i 4 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da je lišavanje života šestorice muškaraca Muslimana u upravnoj zgradi "Novog izvora" od strane Žutih osa u periodu od 26. do 28. maja 1992. godine; lišavanje života približno 85 muškaraca Muslimana u školi u Drinjači od strane pripadnika paravojnih formacija, Belih orlova i arkanovaca, 30. maja 1992. godine; lišavanje života približno 180 muškaraca Muslimana u Tehničkoj školi u Karakaju od strane Karakajske čete TO-a i drugih uniformisanih Srba u periodu od 1. do 5. juna 1992. godine; lišavanje života Hasana Avdića i Osmana Smajlovića takođe u Tehničkoj školi u Karakaju od strane pripadnika Karakajske čete TO-a u periodu od 1. i 5. juna 1992. godine; lišavanje života približno 190 muškaraca Muslimana u Gerinoj klaonici od strane muškaraca u sivomaslinastim uniformama kakve je nosila JNA 8. juna 1992. godine; i najzad, lišavanje života 34 zatočenika u Domu kulture u Čelopeku od strane pripadnika Žutih osa i pripadnika paravojne Torine grupe u periodu od 5. do 11. juna 1992.

godine, predstavljalo ubistvo. Pošto je zaključilo da su opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage lišavanjem života tih muškaraca počinile ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1676. Pretresno vijeće, nadalje, zaključuje da su, time što su više od 700 muškaraca zatvorili u prostoriju veličine 10 x 15 metara u radionici Tehničke škole u Karakaju, Pavlović i pripadnici TO-a koji su bili zaduženi za zatvor namjeravali da im nanesu teške fizičke povrede, za koje su razumno trebali znati da mogu dovesti do njihove smrti. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da je smrt 20 muškaraca Muslimana gušenjem u radionici škole 1. juna 1992. godine predstavljala ubistvo.

1677. Pretresno vijeće je razmotrilo lišavanje života od strane jednog milicionera čovjeka koji se prezivao Gazibović i koji je pokušao da pobjegne iz upravne zgrade "Novog izvora" krajem maja 1992. godine. U vezi s tim incidentom, Vijeće je prvo uzelo u obzir svoj zaključak naveden dalje u tekstu da su zatočenja u upravnoj zgradi "Novog izvora" i Sudu za prekršaje u Zvorniku bila protivpravna. Vijeće je takođe uzelo u obzir da je u Sudu za prekršaje bilo zatočeno i pet Srba optuženih za ubistvo. Za razliku od muškaraca iz Diviča, zatočenje tih pet Srba bilo je, po svemu sudeći, legitimno. Budući da su Sud i upravna zgrada bili dio istog kompleksa, Pretresno vijeće ne može isključiti mogućnost da je čovjek koji je pokušao da pobjegne bio jedan od tih pet Srba. U tim okolnostima i s obzirom na nepreciznost dokaza u vezi s tim incidentom, Pretresno vijeće ne može van razumne sumnje zaključiti da je ubijanje Gazibovića predstavljalo ubistvo.

1678. Pretresno vijeće zaključuje da je lišavanje života približno 85 muškaraca Muslimana u školi u Drinjači od strane pripadnika paravojnih grupa, Belih orlova i arkanovaca, dana 30. maja 1992. godine bilo dovoljno veliko da bi ispunilo uslove za istrebljenje.

1679. Pretresno vijeće zaključuje da su lišavanje života oko 162 muškarca Muslimana (među kojima su bili Hasan Avdić i Osman Smajlović) u Tehničkoj školi u Karakaju u periodu od 1. do 5. juna 1992. godine i lišavanje života 190 muškaraca Muslimana u Gerinoj klaonici 8. juna 1992. godine izvršeni u relativno kratkom vremenskom periodu i na sličan način, a radilo se o muškarcima koji su bili zatočeni u Tehničkoj školi u Karakaju. Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su ta dva incidenta lišavanja života bila dio iste operacije. Broj žrtava u oba incidenta lišavanja života, koji ukupno iznosi približno 352 lica, dovoljno je velik da bi ispunio uslove za istrebljenje. Međutim, Pretresno vijeće smatra da su i jedan i drugi incident lišavanja života, čak i kad se uzmu u obzir odvojeno, dovoljno veliki da bi ispunili te uslove.

1680. Pretresno vijeće ima u vidu da je 20 muškaraca umrlo od posljedica gušenja u Tehničkoj školi u Karakaju. Međutim, budući da se način na koji su te žrtve lišene života znatno razlikuje od ubijanja pomenute 352 žrtve, Pretresno vijeće smatra da to lišavanje života nije bilo dio iste operacije. Pošto je razmotrilo okolnosti pod kojima je to lišavanje života izvršeno, Vijeće zaključuje da je broj od 20 žrtava dovoljno velik da bi ispunio uslove za istrebljenje.

1681. Pretresno vijeće zaključuje da je lišavanje života 34 muškarca u Domu u Čelopeku u junu 1992. godine bilo dio iste operacije jer su muškarci ubijeni u relativno kratkom periodu, na istoj lokaciji i od strane istih počinitelja. Vijeće zaključuje da je broj od 34 žrtve dovoljno velik da bi ispunio uslove za istrebljenje.

1682. Prema tome, podsjećajući da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su počinioci svojim djelima počinili istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti.

1683. U vezi s lišavanjem života šest muškaraca od strane Žutih osa u upravnoj zgradi "Novog izvora" u periodu od 26. do 30. maja 1992. godine, Pretresno vijeće je mišljenja da to lišavanje života nije bilo dio ijedne od gorenavedenih operacija. Osim toga, ubistvo šestorice muškaraca nije dovoljno veliko da bi se ispunili uslovi za istrebljenje.

1684. Podsjećajući da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage svojim djelima počinile istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti u vezi s lišavanjem života 85 ljudi u školi u Drinjači, lišavanjem života 352 zatočenika iz Tehničke škole u Karakaju i lišavanjem života 20 muškaraca gušenjem, takođe u Tehničkoj školi u Karakaju.

1685. *Tačke 5, 6, 7 i 8 Optužnice.* Pretresno vijeće je konstatovalo da su napadima srpskih snaga na zatočene Muslimane, kako tokom hapšenja tako i u zatočeničkim centrima, zatočenicima nanesene teške fizičke i duševne patnje, s dugoročnim posljedicama po njihovo zdravlje, te da su ti napadi izvođeni kao oblik zastrašivanja i diskriminacije. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 ispunjeni, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad zatočenim Muslimanima počinile krivično djelo mučenja, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Pošto je konstatovalo da su opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5 ispunjeni i da je počinjeno krivično djelo mučenja, Pretresno vijeće takođe zaključuje da su srpske snage nad zatočenicima počinile druga nehumana djela, kao zločin protiv čovječnosti, i okrutno postupanje, kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1686. *Tačke 9 i 10 Optužnice.* Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage počev od aprila 1992. godine uklanjale Muslimane iz Zvornika, gdje su oni zakonito boravili, putem protjerivanja ili drugih djela prisile i bez osnova koje dopušta međunarodno pravo. Pretresno vijeće je uzelo u

obzir prijetnje, ultimatumе i šikaniranje od strane srpskih snaga u muslimanskim selima Divič, Kostijerevo, Drinjača, Klisa, Đulići i Kozluk. Konkretno, 26. juna 1992. godine, jedinice TO-a rekle su Muslimanima u Kozluku da imaju sat vremena da odu ili će biti ubijeni. Pretresno vijeće je takođe uzelo u obzir riječi TO-a u svjetlu jedne zabilješke u dnevniku generala Mladića, koji je zapisao: "Najaktivniji smo bili u iseljavanju Muslimana, bili smo primirili Šepak, Divič i Kozluk. Deo ih je želio da iseli, a i mi smo to zahtevali". Najzad, Pretresno vijeće je uzelo u obzir dokaze o tome da su srpske vlasti uselile Srbe u kuće koje su nakon odlaska Muslimana ostale prazne. Muslimani su uklonjeni unutar državne granice (prisilno premještanje). To premještanje bilo je slične težine kao slučajevi deportacije u ovom predmetu jer je obuhvatalo prisilno napuštanje prebivališta i zajednice, bez garancija u pogledu mogućnosti budućeg povratka, zbog čega su žrtvama nanesene teške duševne povrede. Žrtve su uklanjane i preko *de jure* državne granice. Na osnovu toga, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage, putem svojih djela i propusta, imale namjeru da rasele žrtve preko relevantne državne granice (kao kod deportacije) ili unutar relevantne državne granice (kao kod prisilnog premještanja). Pošto je konstatovalo da su ispunjeni opšti uslovi i iz člana 3 i iz člana 5, Pretresno vijeće, stoga, zaključuje da su srpske snage nad muslimanskim stanovništvom Zvornika počinile druga nehumana djela (prisilno premještanje) i deportaciju kao zločine protiv čovječnosti.

1687. *Tačka 1 Optužnice*. U vezi sa hapšenjima Muslimana, Pretresno vijeće je uzelo u obzir da je u svakom selu, osim u Kuli Gradu, bilo malo ili gotovo nimalo otpora. Petko Panić je u svom svjedočenju izjavio da su muškarc koji su uhapšeni u Diviču bili "prvenstveno civili". Uprkos tome, muškarc Muslimani bili su neselektivno zatočavani i često ubijani. Neki od muslimanskih civila iz Đulića odvedeni su u Tehničku školu u Karakaju samo zato što su Pavloviću bili potrebni zatvorenici kako bi ih razmijenio za srpske zarobljenike koji su držani u Tuzli. Smajilović je uhapšen bez ikakvog objašnjenja i čuo je kako jedan zatvorski stražar govori drugom stražaru da se 90 posto zatočenika u upravnoj zgradi "Novog izvora" tu nalazi bez razloga. Isto tako, svjedok ST088 je čuo kako jedan stražar u "Novom izvoru" kaže da zatočenici nisu ništa uradili. Pretresno vijeće je takođe uzelo u obzir da su srpske snage zauzele muslimanska mjesta u opštini Zvornik primjenjujući obrazac po kojem bi pohapsile muškarce, žene i djecu, a zatim žene i djecu deportovale, a muškarce zatočile, uključujući mladiće od samo 16 godina i ljude starije čak od 70 godina. Srpske snage nisu pokušale da naprave razliku između civila i neprijateljskih boraca. Pretresno vijeće na osnovu toga zaključuje da su srpske snage protivpravno zatvarale Muslimane u Zvorniku bez zakonskog utemeljenja i na diskriminatornoj osnovi.

1688. Pretresno vijeće zaključuje da su oduzimanje muslimanske imovine, razaranje Smajilovićeve kuće i razaranje džamija predstavljali pljačku imovine i uništavanje ili hotimično

nanošenje štete vjerskim ustanovama. Srpske snage nametnule su Muslimanima u Zvorniku diskriminatorne mjere time što su im, nakon hapšenja, uskraćivale propisani sudski postupak i ograničavale im slobodu kretanja, sprečavajući ih da idu na posao. Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nametnule diskriminatorne mjere muslimanskom stanovništvu Đulića time što su vršile svakodnevne racije, pretresale im kuće i vršile hapšenja nakon pada Zvornika. Pretresno vijeće je uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da je u periodu od 1. aprila do kraja juna 1992. godine srpska milicija pretresla 80 kuća u vlasništvu "muslimanskih ekstremista". Međutim, zbog veoma uopštenog karaktera tog dokaza Pretresno vijeće nije u mogućnosti da izvede zaključak da li su ti pretresi bili proizvoljni.

1557. Pretresno vijeće zaključuje da su djelima o kojima se govori gore u vezi s tačkama 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice – kao i protivpravnim zatočavanjem; stvaranjem i održavanjem nehumanih uslova života; pljačkom imovine; bezobzirnim razaranjem gradova i sela, uključujući razaranje i namjerno nanošenje štete ustanovama namijenjenih religiji i drugim kulturnim objektima; i nametanjem i održavanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera – Muslimanima bila narušena i uskraćena temeljna prava definisana međunarodnim običajnim i ugovornim pravom. Ta djela su takođe bila *de facto* diskriminatorna jer su bila selektivno i sistematski usmjerena protiv lica muslimanske nacionalnosti. Na osnovu tog obrasca ponašanja i izjava pripadnika srpskih snaga tokom kampanje hapšenja ili u zatočeničkim centrima – kao što su nazivanje zatočenika "balijama", "ustašama" i "Turcima", izjave da će nekog "pustiti da pati jer je balija", prisiljavanje zatočenika da pjevaju srpske pjesme i premlaćivanje zatočenika ako ne bi znali "da se mole kao hrišćani" – Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage te vršile radnje s namjerom diskriminisanja Muslimana na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

1558. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su srpske snage nad Muslimanima u Zvorniku počinile progon kao zločin protiv čovječnosti.

1. *Zaključak.* Pretresno vijeće zaključuje da su od 8. aprila 1992. do barem septembra 1992. godine srpske snage u opštini Zvornik počinile zločine koji se optuženima stavljaju na teret u tačkama 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 Optužnice